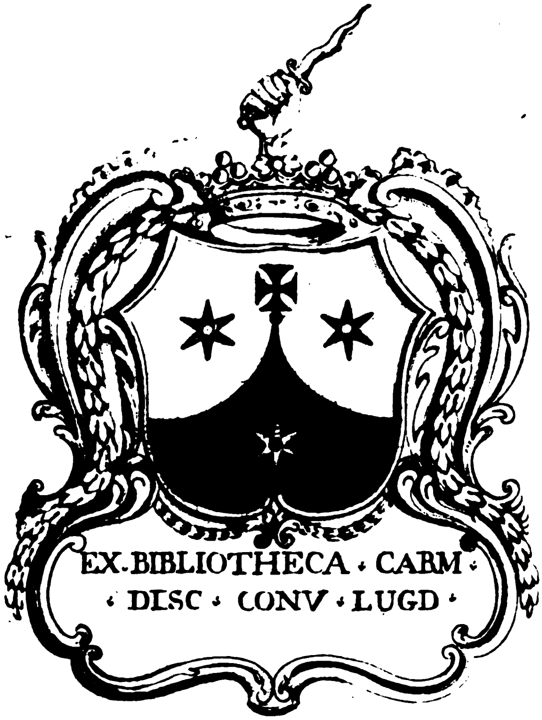

EX.BIBLIOTHECA . CARM .
. DISC . CONV . LUGD .

Fonseca

(Pierre da)

COMMENTARIORVM PETRI FONSECÆ LVSITANI, DOCTORIS THEOLOGI SOCIETATIS IESV,

In Libros Metaphysicorum Aristotelis Stagiritæ,

TOMI QVATVOR.

CONTINET HIC TOMVS PRIMVS QVAtuor priorum librorum explicationem.

NVNC A MENDIS QVAMPLVRIMIS, QVÆ PRÆCEDENTIBVS *editionibus irrepserant, summo labore purgatus, & in Germania elegantioribus typis, in gratiam studii Philosophici, editus.*

ADIECTI SVNT INDICES CAPITVM, RERVM & materiarum locupletissimi.

Cum Gratia & Priuilegio Cæsareæ Majestatis, & permissu Societatis.

COLONIÆ,
SVMPTIBVS LAZARI ZETZNERI BIBLIOPOLÆ.

[illegible], CIↃ. DC. X[illegible]

REVERENDO IN CHRISTO DOMINO, DOMINO HIERONYMO, ABBATI ET PRÆLATO SANCTI MONASTERII

Eboracensis, Domino meo valde clementi, gratiam & pacem diuinam.

CVM omnes, tum singulas, in his autem cum primis Metaphysicam, Philosophiæ partes, laude dignissimas esse, tam notum est quam quod notissimum. Quamuis enim à φιλέω & σοφία vocabulum Philosophiæ deductum, amorem studiumve sapientiæ propriissime designet; Cicero tamen rerum & diuinarum & humanarum, causarumque, quibus res eæ continentur, scientiam illam esse, definire veritus non est, quod quisquis amore eius ad eam diligenter incumberet, rerum non duntaxat humanarum, sed & diuinarum causarumque, quibus res illæ vtræq; continerentur, quatenus eas mens humana capere valeret, comparare sibi posset. Sane, licet hanc Theologia vera, non ficta ista & fucata, quæ seculo exulceratissimo hoc nostro angulos omnes inuasit & occupauit, parasangis innumeris post se relinquat; quin vtilissima tamen sit, negari non potest. Vt enim illi, qui natare primum discunt, sine cortice natandi scientiam sibi acquirere non possunt, sic ad Theologiam quoq; sacram frustra aspirabit, quisquis Philosophiæ cognitione mediocri prius imbutus nõ erit. Deo enim optimo, terq; maximo placet vt, quantumuis cognitionem sui vel absolutissimã nobis suggerere posset, sine vlla Theologiæ etiam ipsius, nedum Philosophiæ perceptione; studium tamen vtriusq; quam diligentissime coniungamus: hanc pedissequam illius tanquam reginæ ditissimæ pauperrimam reputantes. Hinc est, quod non modo plebeios, sed & reges ipsos philosophiã quam maximi fecisse constet. Vt enim Ptolomæum, Ægypti; Alexandrum, Græciæ, reges: reges item, & Imperatores alios omittã, an studium sapientiæ Alphonsos illos Castellæ Arragoniæque duos reges non multo clariores, quam alios nonnullos rerum tum multarum, tum magnarum præclare gestarum gloria fecit? Etenim cum ille amore sapientiæ tanto captus fuerit, vt se regno priuari quam studiũ sapientiæ deserere maluerit: hic autem beneficio philosophiæ vltra stellarum inerrantium orbem, ab omni philosophorum antiquitate supremum putatum, nonũ adinuenerit, memoriam nominis sui post se reliquit vterque perpetuam. Dignitatem Philosophiæ tantam cum animo suo perpendens ponderansq; dominus Petrus Fonseca, Theologus ille societatis Iesu famosissimus, facere aliter non potuit, quin libros Aristotelis metaphysicos commentariis quibusdam illustraret eruditissimis. quos ego in locis Italiæ diuersis impressos cõspicatus, rem me Germanis nostris ad literarum studia incumbentibus non ingratam facturum arbitratus sum, si & ipse, vt apud nos vspiam prælo subiicerentur, curarem. Domino

itaque Lazaro Zetznero, ciue Argentinense honestissimo, & bibliopola solertissimo in sumptuum faciendorum societatem adscito, curaui, vt nundinis his in forma hac venales extarent.

Cum autem commentaria ista Fonseciana tam docta tamque subtilia esse deprehendissem, vt homini cuidam & docto & subtili iure dicarentur, tu Abbas venerande, repertus es solus, qui mihi, sub cuius honorabilis nominis dignitate ea ipsa in publicum exirent, dignissimus esse videretur. Reuerentia enim tua progressus in philosophia fecit tantos, vt ad honores, qui cultoribus eius conferri consueuere summos euecta sit. Reuerentia tua eadem ipsa studiosos philosophiæ cum omnes, tum eos, qui societatem Iesu profitentur in primis amore maximo prosequitur: id quod ipsemet ex ore Reuerentiæ tuæ me nuper audiuisse recordor. Præter hæc fertur sermonibus multorum, quod eos omnes, quicunque erga studia liberalia serio promouenda bene affecti sunt, tu quoque liberalitate tua promouere non intermittas. Cum deinde materia hæc Metaphysica, theologia quædam naturalis non absurde vocari posse videatur, tu vero rebus sacris te totum iamdudum addixeris illam tuo vitæ generi instituto-ve conuenientissimam esse nemo non videt. Quamuis autem causas operis huius nomini tuo inscribendi eiusmodi nullas haberem; humanitas tamen, affabilitasque tua, quibus erga me tum in vrbe nostra Francofurtana, tum apud fontem aquarum acidarum Schvvalbachianum vsus es, ad id faciendum commouere me non modo potuisse, sed & iure debuisse videntur. In primis enim iustum & æquum esse existimaui, vt cum reuerentia tua colendissima sese eam benignam, comem & facilem exhibuerit, dedicatione voluminis huius efficere conarer, vt nomen tuum per se celeberrimum famosissimumque celebrius famosiusque efficerem. Superest igitur vt Reuerentiam tuam colendissimam illam submisse rogem, vt voluntatem hanc meam, qualem qualem, gratificandi sane ipsi promptissimam æqui bonique facere, & in partem meliorem interpretari dignetur. Datum Francofurti ad Mœnum anno 1598. Septem. die 6.

Venerandæ Reuerentiæ tuæ Obseruantissimi

Ioannes Theobaldus Schonvvetterus
Bibliopola Francofurtensis,
&
Lazarus Zetznerus ciuis & Bibliopola Argentinensis.

CAPI.

CAPITVM PROOEMII IN LIBROS METAPHYSICOS ARISTOTELIS QVATVOR SEQVENTES SVMMARIA.

CAPITVM LIBRI METAPHYSICORUM Aristotelicorum primi summaria.

Capitum libri Metaphysicorum Aristotelicorum tertii summaria.

CAP. I.

CAP. II.

CAP. III.

CAP. IV.

CAP. V.

CAP. VI.

Capitum libri Metaphysicorum Aristotelicorum quarti summaria.

CAP. I.

CAP. II.

Ens

COM-

COMMENTARII

PETRI FONSECÆ SOCIETATIS IESV,

IN PRIMVM LIBRVM METAPHYSICORVM ARISTOTELIS.

Procemium.

De Aristotelis genere, institutione, & reliquo vitæ progressu.

CAPVT I.

QVONIAM ex commentariis, quos in Aristotelem meditamur, hos primos in lucem emittere decreuimus; rationi consentaneum est, vt antequam exponamus ea, quæ proprie initio huius operis præfari oportet, nonnulla de auctore ipso, eiusque libris, ingenii præstantia, & Philosophandi ratione dicamus. *Quæ agenda sunt in priore parte procemii.*

Auctor huius operis omnium consensu fuit Aristoteles Nicomachi ac Phæstiadis filius, genere Macedo, patria Stagirites. *Laertius, & Suidas in Aristotele.* Aiunt illum ab Æsculapio, quem antiquitas ob insignem Medicinæ peritiam in diuorum numerum retulit, originem duxisse. *Aristotelis genus.* Natum ferunt, alii anno primo nonagesimænonæ Olympiadis; alii tertio eiusdem, hoc est, octogesimo primo supra trecentesimum ante Virgineum partum. *Ex prioribus est Laertius ibidem, & Apollodorus in chronicis. Ex posterioribus Gellius lib. 17. cap. 21.* *Quo anno natus.* Discipulum Socratis tres annos integros fuisse perhibent, eoque mortuo ad Platonem decimoseptimo ætatis suæ anno se contulisse, atque in eius schola viginti annos assiduum auditorem fuisse. *Quamdiu Socratem & Platonem audiuit.* Quo tempore adeo inexplebilis fuit in legendis Philosophorum libris, & in omni scriptorum genere excutiendo, vt Plato eius ædes Lectoris domum appellare consueuerit: adeo veri indagandi cupidus, vt ab illo nunc Mens, nunc Veritatis Philosophus fuerit appellatus. *Quam fuerit lectioni deditus.* Ferunt enim aliquando Platonem, cum scholam esset ingressus, Aristotelemque abesse intellexisset, succlamasse, *Abest Mens*:

A & iterum alias: *Abest Veritatis Philosophus. August. 8. de ciuit. Dei, cap. 12. Cic. de natur. Deorum. Laert. in Arist. Apollodorus in Chronicis. Cælius ex aliis lib 17. lect.*

Ita factum est, vt & præceptoris egregia doctrina, & suo incredibili sapientiæ studio, cum discipulus adhuc esset, præclara fama excelleret, & à Philippo Macedonum Rege vnus ex omnibus, qui tunc erant, egregiis Philosophis Alexandro filio præceptor deligeretur. *Ab Alexandro deligitur.*

B *D. Hieron. ad Lætar. Plutar. h. in Ale. Laertius in Arist. & 4. apoph. num. 22. Cic. 3. de Orat. Quintil. Instit. orat. lib 1 cap. 1.* Extant literæ Philippi ad Aristotelem, in quibus habet diis gratiam, non tam quod Alexander natus sit, quam quod eo tempore eum nasci contigerit, quo ab illo institui possit. *Apud Gellium lib. 9. cap. 3. & alios. Laertius in Aristotele & alii. 1. Ethicorum ad Nicomachum cap. 6 Crinitus ex aliis, & 24. de Honesta disciplina cap. 1.*

C *Iustin. hist. lib. 12. Cicero. 1. de nat. Deor. & in 1. Acad. 2. editionis, Laert. & August. eisdem locis.* Itaque Aristoteles, dum eruditur Alexander, & Regis gratia, & magno doctrinæ incremento euectus, non obscuram in se aliorum Philosophorum inuidiam concitauit. Quin & Platonem ipsum, hominem alioqui modestissimum, infensiorem illi factum fuisse asserunt, quod iam tum à se multis in rebus dissentiret. *Platonis infensus.*

D Vnde illud traditur à Platone dictum, *Aristoteles in nos recalcitrat, non secus atque in matrem pulli, quos peperit.* Quod tamen Aristoteles se non arrogantiæ, aut contentionis causa, sed veritatis studio fecisse declarat primo de moribus libro. Alioqui tanta beneuolentia & grati animi significatione Platonem prosecutus est, vt ei aram construxerit, statuamque dicarit, in qua descriptum erat, *Illum esse, quem probi omnes merito deberent & imitari & commendare.* *Eius in Platonem animus.*

Quandiu Alexandrum erudiuit.

Postquam vero Alexandrum per quinquennium literarum studiis satis institutum existimauit, Athenas petiit, in quam vrbem cum venisset, & in Academia Xenocratem suum condiscipulum docentem vidisset, decreuit etiam ipse gymnasium aperire & publice Philosophiam profiteri. Quod fecit in Lyceo, vbi tredecim annis docens sectam Peripateticorum instituit, quæ hoc nomine appellata est, quod ipse deambulando disputare consueuisset. Tradebat autem simul cum Philosophia Oratoriam, vt intelligendi, dicendique simul magisterio non solum doctos, sed disertos etiam & eloquentes discipulos efficeret.

Quandiu in Lyceo docuit.

Alexandri in Aristotelem pietas.

Magna porro fuit Alexandri in Aristotelem pietatis testificatio: nam & Stagiram eius patriam, quæ solo æquata fuerat, de integro condidit, *Plutarch. in Alexandro. Plin. lib. 7. c. 29 Laert. in Arist.* & crebris vsurpabat sermonibus, *Non minus se Aristotelem, quam genitorem, amare: ab hoc enim viuendi, ab illo bene viuendi rationem assecutum. Laert. & in Aristot. & lib. 4. apoph num. 41. Plin. lib. 8. cap 16.* Quantam vero adhibuerit diligentiam, pecuniamque erogauerit, nihil vt Aristoteli deesset, quod ad peruestigandas rerum naturas esset opportunum, Plinius his verbis declarat: *Alexandro Magno Rege inflammato cupidine animalium naturas pernoscendi, delegataq; commentatione Aristoteli summo in omni scientia viro, aliquot millia in totius Asiæ, Græciæque tractu parere iussa omnium, quos venatus, aucupia, piscatusq; alebant, quibusque viuaria, armenta, aluearia, piscina, auiaria in cura erant, ne quid vsquam gentium ignoraretur ab eo: quos percontando quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit.* Sunt (*apud Athenæum 9. lib. Dipnosoph.*) qui dicant impendisse Alexandrum in huius operis confectionem octingenta talenta, hoc est, quadringenta & octoginta millia nostrorum aureorum, quod Budæus *lib. 2 c. 29.* de asse colligit. Ita factum est, vt viuente Alexandro, facile Aristoteles eius præsidio æmulorum inuidiam superarit.

Extensa Alexandri ne quid desit Aristoteli ad philosophandum.

Verum Alexandro vita defuncto, qui eum oderant, venenum aliquantulum repressum pestilentius euomuerunt: nam in iudicium vocatus & crimine impietatis accusatus, quod esset ἄθεος καὶ ἀσεβής, hoc est, quod deos eorumque cultum aspernaretur, causam tum primum pro se egit, quam solam dixit toto vitæ tempore. *Seneca de vita beata c. 32. Crinit. ex Origin. lib. 10. c. 3 & Cœlius ex aliis lib 2. c. 2. & lib. 17. c 34. Iustin. in Parænesi ad Gentes.* Deinde Atheniensiũ iudicium veritus Chalcidem, quæ in Eubœa insula est, se contulit. Vnde cum literis amicorum reuocaretur; respondit se *Athenas reliquisse, ne in Philosophiam* A *bis delinquerent Athenienses*: Verebatur enim, ne si Athenas reuerteretur, extremo (quemadmodum Socrates) supplicio afficeretur. Itaque Chalcide deinceps versatus, siue quod assidua meditatione quæstionem de admiranda vi & natura Euripi septies die ac nocte reciprocantis explicare non posset, viribus destitutus, vt scribunt Iustinus martyr, & Nazianzenus Gregorius *Oratione prima contra Iulianum. Cœlius ex aliis lib. 29. cap 8. Gellius lib.* B *13 cap. 5. & alij.* siue alia de causa morbo correptus ab omni sectatorum cohorte, quæ inuisendi gratia confluxerat, rogatus est, vt ipse sibi gymnasii & magisterii successorem deligeret. Erant autem duo ex omnibus longe nobilissimi discipuli, de quibus ambigi posset vter esset gymnasio præficiendus, Theophrastus Lesbius, & Menedemus Rhodius: tum ille petitis, delibatisque duobus vini poculis, altero Lesbio, altero Rhodio, *firmum & iu-* C *cundum esse Rhodium dixit sed Lesbium iucundius.* Quod cum dixisset, nemini dubium fuit, quin lepide simul & verecunde Theophrastũ illa voce Menedemo prætulisset.

Invidia æmulorum in iudicium vocatus, Chalcidem se confert.

Theophrastum successorem deligit.

Itaque Aristotelis successore hunc in modum designato, cum extrema iam instare intellexisset, atque vt nonnulli (*Cœlio ex aliis lib. 16. c. 3. teste*) referunt, dolore simul, ac spe in lachrymas amplius profusus primæ causæ misericordiam intentius implorasset, decessit è D vita explete ferme tertio & sexagesimo ætatis anno, sub id tempus, quo Demosthenes orator in Calabria Thraciæ hausto veneno vitam finiuit. *Laert. in Arist. & alij plerique.*

Quo anno moritur.

Alia nonnulla feruntur de Aristotele, quæ cum ab æmulis quos ille & doctrinæ & fortunæ causa plurimos habuit, partim videantur conficta, partim in deteriorem sensum accepta, non ideo fidem merentur, quod à quibusdam scriptoribus referantur.

E

De libris Aristotelis.

CAPVT II.

Quam multos libros Aristoteles scripserit.

SCRIPSIT porro Aristoteles ingentem librorum copiam, in quibus maxima rerum cognitio, & incredibilis in omni disciplinarum genere exercitatio elucet. Laertius *in Arist. Vt 1. Ethic. c. 12. & 1. de Moribus ad Eude-* B *mum c 5 & 1 de Anima c. 4. text. 54. Vt 1. de Cœlo c. 9. text. 100. Vt in epist. ad Alexandr. de quo Gell. lib. 20. c 4. & Plutarch.* ad quadringentos enumerat. Qui nunc extant, centum viginti summam non excedunt. Eorum alios vocat Aristoteles tum ἐξωτερικοὺς, tum etiam ἐν κοινῷ λόγους, hoc est, *populares & cõmunes*, quod dentur multitudini, & populari sensui sint accõmodati.

Libri exoterici.

modati: cuiusmodi sunt ii, quos scripsit de Rhetorica Poesi: de Animalium historia, in quibus ii etiam numerandi sunt, quos appellat τὰ ἐγκύκλια φιλοσοφήματα, *quasi vulgares de philosophia quæstiones, & quæ coram, circumfusaque multitudine disputabantur.* alios vocat ἀκροαματικούς, id est, *auscultatorios*, quod præceptoris opera, attentisque & ingeniosis auditoribus indigeant, cuiusmodi sunt libri, quos vocant, Physicorum, qui ab hoc subtiliori docendi genere Physicæ, siue naturalis auscultationis nomen acceperunt: tum libri Logici, præsertim Analytici, libri de Cœlo & Mundo, ac similes alii, in quibus præcipue numerandi sunt ii, quos in manibus habemus, quod & reconditissimam Philosophiam contineant, & graui admodum docendi genere conscripti sint. *Vide Gellium in loco proxime citato, & Plutarch. in Alexand.* Atque hanc esse causam, cur hoc librorum genus auscultatorium sit appellatum, ipse Aristoteles non obscure significauit, cum Magno Alexandro per literas expostulanti, quod res Philosophicas, quibus ab illo institutus fuerat, auscultatoriis libris editis euulgasset, hunc in modum rescripsit: *Auscultatorias disputationes, quas editas quereris, iudicans debuisse in arcanis seruari: scito neque editas esse, neque non editas, ab iis enim solis, qui nos audiuerunt, intelligi poterunt.* Quibus literis, etsi alii dicunt significari hos ipsos libros primæ Philosophiæ: alii eos, qui de naturali auscultatione inscripti sunt: crediderim tamen eos omnes intelligendos, qui auscultatorium & accuratum dicendi genus continent, eos præsertim, qui ad Philosophiam naturalem & diuinam pertinent. *Hoc idem innuit Tho. initio physic.* Itaque Aristoteles, etsi ad mitigandam Regis indignationem præter modum locutus est (non pauci enim auscultatorios libros assidua lectione, ac meditatione per sese & intellexerunt, & commentariis illustrarunt) significauit tamen difficile admodum hoc librorum genus sine præceptore posse intelligi, nec id nisi ingeniosissimis, & in toto hoc scriptorum genere euoluendo & excutiendo exercitatissimis contingere.

Auscultatorii.

Litera Alexandri ad Aristot. & Aristotelis ad Alexan.

Ex prioribus est Plutarch. in Alexandrum ex posterioribus Simplicius, initio Physic. & alii. Albertus initio Physi. tract. 1. c. 4. Idem sentit Ægidius Rom. in proœmio Physic.

Sunt tamen qui aliter intelligant auscultationis nomen, cum de inscriptione librorum Physicæ auscultationis agitur. Albertus enim asserit significationem eius tituli hanc esse: *De iis quæ in rebus naturalibus potius audiuntur tanquam principia, quam demonstrentur:* quasi velit Aristoteles significare eos libros esse de principiis rerum naturalium, quæ in Philosophia naturali non demonstrentur, sed supponantur. Auenrois autem *& Philoponus in proœmio Physicorum*, nihil

Alberti sententia de inscriptione librorum de Physica auscultatione.

Auenrois quid de eare.

A aliud ea inscriptione significare volunt, quam si Aristoteles diceret: *De doctrina rerum naturalium, siue de rebus naturalibus*, translatis nimirum verbis significantibus doctrinam quæ auditu percipitur, ad res, de quibus est sermo. In qua eadem sententia videtur esse Philoponus eodem loco: eorum tamen sententia pugnat non solum cum iis, quæ dicta sunt: sed etiam cum omnium pene Græcorum sententia. Quapropter Alberto respondendum est, B doctrinam eorum librorum non versari tantum, aut etiam maxime in principiis Physicarum demonstrationum tradendis, sed esse plane demonstratiuam, vt ex plerisque locis eius operis perspicuum est: tametsi non esset hæc vsque adeo absurda sententia, nisi faceret vim in verbo *auscultationis*, quod principia potius audita approbentur, quam demonstrentur: nam & libri Elementorum Euclidis demonstratiui plane sunt, cum tamen dicantur C *Elementorum*, quod eorum conclusiones in reliquis libris Mathematicis, quasi principia sumantur. Auenrois autem dicendum, etsi Aristoteles nonnunquam, veluti 2. *lib. text.* 14. huius operis, cap. 3. auscultationis nomen late accipit pro quauis doctrina: tamen in proposita librorum distinctione in auscultatorios & exotericos nullo pacto illud in ea significatione accipere potuisse: omnes enim libri, quos ex Aristoteleis habemus, plane ad doD ctrinam pertinent; nisi doctrinæ nomine accuratam docendi rationem intelligamus, quo pacto iam Auenrois idem quod nos sentiret.

In his sunt Ammonius in Prædic. Simplicius, Temistius Physi.

Refutatio.

Non desunt quoq. ex recentioribus (*è quibus est Genesius Sepulueda in 3. Polit. ad c. 4. cap. 13. cap. 5.*) qui existent nomine ἐξωτερικῶν non significari libros populariter scriptos, sed eos omnes, qui ex alio opere citantur; quæ citandi formula apud iuris Pontificii peritos passim est in vsu. Id vero ex eo probant, quia E Aristot. 1 lib. Ethic. ad Nicomachum, cum significat libros de Anima: & 1. de Moribus ad Eudemum, cum innuit eos in quibus nunc versamur, opera sane reconditissimæ philosophiæ, & difficilis admodum intelligentiæ; non eos vocat auscultatorios, sed exotericos. Ita fictam esse hanc exoterici, & auscultatorii generum distinctionem, seu potius publicum errorem, si nomine exoterici generis intelliganturii, qui sunt leuioris operæ; auscultatoF rii autẽ, qui sunt subtilis ac limatæ. Sed quantum hi à vero absint, non modo contrario tot grauissimorum auctorum sententia, quos ipsi in ea esse non negant, abũde ostendi, sed etiam iidẽ loci, quos potissimũ in suæ sententiæ cõfirmationẽ afferũt, nam cum in loco citato 1. de Moribus dictum esset, Necessariam esse ciuili artifici animæ cognitionem, non accura-

Sepulueda sententia exotericis lib.

cura-

curatam tamen, vt quæ ad altiorem difficilioremque disciplinam pertineat, hæc subiicit Arist. λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρκούντως ἔνια καὶ χρηστέον αὐτοῖς, οἷον τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶναι, καὶ λόγον ἔχον: hoc est, *dicuntur autem de ea in exotericis etiam disputationibus nonnulla, quatenus satis est, iisque vtendum, quale est illud: Aliam eius partem esse rationis expertem: aliam, quæ ratione prædita sit, & cætera.* quibus verbis plane opponit Aristoteles exotericam animæ tractationem accuratioribus de eadem commentariis. 1. autem lib. de Moribus ad Eudemum, cum sermo incidisset in Ideas Platonis, hæc ab Aristotele adiecta sunt, ἐπέσκεπται δὲ πολλοῖς περὶ αὐτῆς τρόποις, καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις καὶ ἐν τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν. Hoc est; *Actum est autem multis modis de ea opinione, & in popularibus disputationibus, & in philosophicis*, id est, *accuratioribus & philosophico more traditis.* Quo nihil clarius in nostram sententiam dici potuit. *Lege Philonem in libro qui inscrib. Quod omnis probus sit liber. Laer. in Pytha. & in Pl. Cice. 1. de nat. Deor. Macrob. in somnium Scip. c. 2. Bassar. lib. 1. in calumniatorem Pla. c. 2. Ammon. in prædic. Gal. in frag. de subst. nat. facultatum Gell. lib. 20. cap. 4. Vtriusque generis librorum Aristotelis meminit Clemens Alexandrinus 5. Stro. Cic. 5 de finib. quem etiam lege 4. ad Atticum. ep. 15. Gal. de subst. nat. facul. Gel. lib. 20. c. 4. Ammon. in præfat. in prædicamenta. Synes. ibid. & initio ph. & alij plurimi.*

Omnes veteres philosophiam ratione aliqua occultasse.

Auscultatorios igitur libros, cur Aristot. eo stylo conscripserit, non difficile est intelligere: omnes enim veteres in ea sententia fuerunt, vt nefas esse iudicarent naturæ arcana in vulgus palam proferre, qua de causa alii fabularum integumentis, vt prisci Theologi, in quibus Orpheus & Musæus numerantur; alii ænigmatibus, vt Pythagorici, & Platonici quidam; alii dictionis obscuritate, vt Heraclitus, qui ob eam causam σκοτεινὸς, quasi *tenebricosus*, appellatus est, aliique eius sectatores res philosophicas occultabant. Verum Aristoteles, etsi eorum institutum approbandum censuit; longe tamen aliam occultandæ Philosophiæ rationem excogitauit. Improbatis enim fabularum inuolucris, ænigmatū integumentis, dictionisq; obscuritate, quod facile in errorem inducat (erat enim ea res ab officio veri Philosophi alienissima) tanta dexteritate, verbis alioqui propriis, communiq; stylo, & vulgato Philosophiam auscultatoriis libris tradidit, vt facile assecutus sit quod homo prudentissimus optabat, vt tarda ingenia, & profanos homines, desidesq; veritatis perscrutatores à se repellat, atque ad alia studia reiiciat, in quibus vtilius operam collocent;

Quo pacto id fecit Aristoteles.

Quos lectores suorum operum optarit Aristoteles.

A ingeniosos vero, & indefessos sapientiæ amatores mira quadam voluptate ad se trahat, nullaq; illis data erroris ansa paulatim optata veritatis cognitione imbuat: vt apertissimum sit, non Alexandri modo: sed communis etiam vtilitatis causa temperasse Aristotelem in hoc librorum genere suum illud, vel Cicerone iudice, aureum orationis flumen, quo alibi sæpe vsus est. Atque hoc ipsum in causa fuit, vt ille ante meridianum tempus, quod grauioribus

Cur obscure scripserit.

B studiis aptius est, auscultatoriæ doctrinæ tribueret, pomeridianum exotericæ, ac populari: in vtroque tamen genere tam grauiter, tam docte, tam copiose etiam, pro rerum & instituti ratione scripsit Aristoteles, vt nemo pene cum eo videatur conferendus; multi quoque magni nominis Philosophi longe retro relinquantur: sed & plerique insignes viri in eo prope vno legendo & explanando bene collocatum vitæ cursum putauerint, non immerito

Eius scriptorum præstantia.

C persuasi omnem ætatem in eo inuenire quod discat, omne ingenium, in quo se proficere posse non dubitet. Quod si Aristoteles pleraque tradidit, quæ explicatius, politius, & omnino melius scribere potuisset, cōdonandum id facile est. Vt enim primus erat, partim in inueniendis, partim in disponendis, & ad sua initia redigendis rebus; ita non satis potuit omnia eo cultu orationis scribere, quo solent ii, qui cum ea tractent, quæ plane com-

D perta habent, ad solam scribendi rationem attendunt.

Cur scripta sua non polierit.

At sæpe Aristoteles ambiguus est, lubricus, & quem nescias, qua parte teneas: sæpius etiā vafer, & in reprehendendis Veteribus calumniator, vt qui non sensum, sed verba referat, atq; vt sonant reprehendat, quod scribēdi genus iniurium est. Fateor equidem Aristotelē sæpe obscure, aut ambigue locutū, sed iis tantum locis id fecisse, in quibus non satis com-

E pertum habebat, quid statuendū esset, quidve iis, quæ ipsi contra occurrebant, respondendū videretur. Quod ideo videtur fecisse, vt occasionem aliis daret eiusmodi res melius discutiendi, simulq; eorum reprehensionē declinaret, quā homo cautus, & minime cōtemptor gloriæ metuebat. Nec vero calumniæ vitio notari debet Arist. quod sæpe non ad sensum aliorum, sed ad verba argumentetur. *Eustrat. 1. Eth. c. 6. & D. Th 3. Metaph. lect. 11. & 1. de Cœlo*

Qua de causa sæpe ambigue loquatur.

Cur sæpe ad verba, non ad sensum argumentetur.

F *lect. 22. & 1. de Anima lect. 8. & alibi sæpe.* id enim facit, quia illorum philosophandi rationem non probat, qui sibi solis loquuntur, vt ipse scribit lib. 3. huius operis, *c 5. text. 15.* & fabularum, ænigmatumve integumentis, aut dictionis obscuritate & insolentia, vt paulo ante dictum est, Philosophiæ veritatem occultant, quod tribus de causis nō videtur faciendum.

Philosophia officium.

dum. Vna, quia philosophiæ munus est quærere causas patentium effectorum, vt ipse docebit 1. lib. huius operis, *c.7. tex.44.* vnde fit, vt quemadmodum effecta sunt manifesta, ita etiam causæ manifeste tradendæ sint. Altera, quia in philosophia non alia veritas quæritur, quam quæ per se nota est, aut ex per se notis deducitur, siquidem in his posita est omnis perfecta cognitio, ad quam naturale sciendi desiderium aspirat. Tertia, quia occultatio veritatis sub tegumẽtis fabularũ & ænigmatum, dictionisque obscuritate nihil aliud est, quam occasio errorum aliter atque aliter interpretantium, quæ præberi non debet à Philosopho, cuius finis est veri cognitio, & boni adeptio, *2. Met. c.1. tex.3. Cic. 2. de Finib.* His de causis consueuit Aristot. refellere multorum Philosophorum dicta, non quod in sentẽtias eorum inuehatur, quæ magna ex parte fuerũt sanæ, aut saltem longe probabiliores, quam vt ipse eas interpretatur: sed quia, vt ipsi displicet ea philosophandi ratio, sic operæ pretium ducit illam è Philosophorum scholis explodere.

In philosophia quanã veritas quæratur.

Philosophia finis.

Illud vnum cum in reliquis libris, tum maxime in hoc opere fortasse vereatur aliquis, ne multa offendat corrupta, & deprauata, & quæ videantur ab Aristotelis sententia longe aliena. Nam, vt plerique historiæ scriptores referunt (vide *Plutarch. in Sylla. Strabon. 13. lib. Geograph. & alios.*) Aristoteles libros suos cum schola ipsa Theophrasto discipulo legauit, eos Theophrastus Neleo Sceptio Corisci filio cum iis simul, quos ipse conscripserat, testamento reliquit, qui Neleus discipulus & ipse Aristotelis fuerat. Neleus totam bibliothecam Scepsin, hoc est, in patriam suam comportatam posteris reliquit, hominibus sane imperitis, & quos nulla philosophiæ, aut dignitatis cura tangebat, qui Aristotelicos libros negligenter primum seruarunt, deinde metuentes, ne sibi ab Attalicis regibus, qui ad instruendam Pergami bibliothecam studiosissime varia volumina vndique conquirebant, eriperentur, terræ infossos occuluerunt. Postremo situ, & carie (quod erat necesse) multis locis labefactatos, ac corrosos Appelliconi Teio magno pretio tradiderunt, qui, vt erat pecuniæ, quam sapientiæ studiosior, corrosionibus inconsulte, & pro arbitrio suppletis, multis erroribus respersit: quod quidem si cæteris libris accidisse merito creditur, verisimile est, hos ipsos, quibus profundior, & minus cognita philosophia continetur, multo corruptiores è manibus Appelliconis exiisse. Verum non est, quod de hac re magnopere simus solliciti. Nam, vt iidem auctores scribunt, libri Aristotelici, etsi ab Appellicone deprauati sunt, semper tamen eo viuente in eius bibliotheca Athenis delituerunt; quo mortuo, & Athenis à Lucio Sylla dictatore subactis iussu eiusdem Syllæ Romam translati à Tyrannione Grammatico primum, homine ea ætate doctissimo, eiusque pene æquali Andronico Rhodio: deinde ab aliis posterioribus diligentissime correcti, & emendati, atque adeo explanati sunt. Vulgatis enim eius libris adeo solertes, & diligentes enarratores nactus est Aristoteles (quod aliorum magnorum Philosophorum contigit nemini) vt facile eis fuerit non solum corrupta, & contaminata ex aliis locis ipsius auctoris restituere (præsertim cum sibi ipse fuerit vbique similis) sed etiam doctissimis explanationibus illustrare. In quibus sane prima gloria debetur Alexandro Aphrodisiensi, qui sub tempora Alexandri Seueri Cæsaris primus omnium omnia pene Aristotelis præcipua volumina plenis commentariis explicauit. Ita paucis quibusdam verbis exceptis, de quibus haud magnopere pugnandum est, vt nihil pene cum in aliis, tum in hoc etiam volumine reperias, quod ex aliis eiusdem Philosophi locis confirmari non possit.

Libri Aristotelis quo pacto seruati sint.

Qua ratione deprauati.

A quibus correcti.

Alex. Aph. gloria in enarrandis Arist.

Multæ porro sunt causæ, propter quas ambigi possit de quibusdam libris, qui feruntur Aristotelis, sintne ab Aristotele conscripti. Plures enim Philosophi nomine Aristotelis vocati sunt, multi etiam eius discipuli de eisdem argumentis, de quibus Præceptor, libros composuerunt, qui propter doctrinæ cognationem ab Aristotele editi videri possunt. Denique Ptolemæus Philadelphus magna vi pecuniæ libros Aristotelis, aliorumque Philosophorum cõquisiuit, ad quem multi lucri causa libros ab Aristot. minime conscriptos pro Aristotelicis afferre potuerunt. De iis tamen, quæ nunc enarranda suscepimus, tanta est, cum veterum, tum recentiorum consensio, vt omnes authores totum opus Aristoteli Stagiritæ ascribant. Id, quod etiam aperte testantur stylus plane Aristotelicus, plena rerum breuitas, & sententiarum cum profunditas, tum etiam cum reliqua Philosophi doctrina conuenientia, atque consensus. Sed iam de Aristotelis ingenio dicendum.

Cur de quibusdã libris Arist. dubitari possit. Laert. in Plut. in Ammo. prædicam.

De ingenio Aristotelis.

CAPVT III.

SVNT (*Plin. lib.7. cap.29. lib.17. cap.5. lib.25. cap.2. idem Laert. lib.4. apophth. num.53.*) qui Homerum ingeniorum fontem, & doctrinarum parentem appellent, in eaque sententia videantur esse, vt putent illum mortalium omnium ingeniosissimum fuisse, eamque ob

Homeri ingenium.

a 3 causam

causam merito Magnum Alexandrum, cum A vnguentorum scrinium, quod erat auro gemmisque pretiosum, inter spolia Darii Persarum Regis inuenisset, variosque eius vsus amici demonstrarent, librorum potius Homeri custodiæ deputasse; nempe, vt pretiosissimum humani animi opus quam maxime diuiti opere seruaretur. Vide *Plutarchum in Homer. Ciceron. pro Archia. Gellium lib. 3. cap. 11 in poetica, capit. 6. & 22.* Fauet ei sententiæ, quod Homerus, etsi obscuritate generis, ac nominis, dum viueret, ignotus fuit; adeo tamen B ingeniosum opus reliquisse iudicatus est, vt post eius obitum septem clarissimæ vrbes magna contentione de eo sibi vendicando ciue certarent. Verum ea ingenii laus non vt in hominem Philosophum conuenit, sed vt in Poetam omnium (saltem quos Græcia vidit) ingeniosissimum. Qua de causa Aristoteles nunc illum oculatissimum, nunc præcipua laude dignum, nunc etiam præ cæteris C diuinum appellat. Quanquam enim plurima philosophiæ semina per totum suum opus sparsit, eo tamen nomine præcipue celebratur, quod in omnibus poeticæ artis partibus excelluerit. Quocirca Plato, cum sæpe alibi (*vt in Theæteto, & in Ione.*) Homerum miris laudibus extulisset, in decimo tandem libro de Republica plane asserit, atq; adeo late confirmat, illum nec diuina nec humana docuisse, sed esse modo Poetarum omnium, qui D Tragœdiam scripserunt, caput & principium. Vide *Plin. lib. 8. c. 16. & lib. 18. c. 34.* Atque id sensisse eos, qui Homerum videntur omnibus præferre ex eo constat, quod alias Aristotelem summum in omni scientia virum; alias virum immensæ subtilitatis appellent.

Eius prima laus in poesi est.

Iudiciũ Platonis de Homero.

Alii forsitan dixerint, primas ingenii partes tribuendas esse Hippocrati Coo, idque tanquam Philosopho, quod eius dogmata adeo firma, & certa sint, vt cum singula pene E verba philosophicum aliquod mysterium contineant, à nemine tamen totis iam bis mille annis vel minima ex parte conuelli, aut erroris argui potuerit. Sed Hippocrates, etsi egregie philosophatus est, atque in iis rebus, de quibus disseruit, nullus Philosophorum aut verius, aut breuius, aut grauius scripsit, ea tamen sola tractauit, quæ ad Medicinam pertineant. Cum vero omnia Veterum de ea re scripta, & vulgatas multorum sententias mi- F rabili iudicio, delectuque collegerit, & plurima, vtilissimaque humano generi per se ipse inuenerit, atq; obseruauerit, denique Medicinam ab aliis minus perfecte traditam, à se autem optime constitutam & digestam, ad Aristotelem transmiserit, non dubium est, quin ea in re Aristoteli sit anteponendus. At nos quærimus ingenium omnium Philosophorum in tota philosophia præstantissimum, quale Aristotelicum fuisse contendimus.

Hippocratis ingenium.

De eius scriptis insignis laus.

Atqui Socrates, qui Platonis, Aristotelis, multorumque aliorum insignium Philosophorum præceptor extitit, & in philosophia pene parens, iure sibi primas ingenii partes videtur vendicare. *Laert. in Socrat. & Plat. Augustin. 8. de ciuit. Dei. cap. 3. & 4. Cic. in dialogo de Amicit. & in 1. Acad. quæst. & in 3. 4. 5. Tusculan.* Namque, *Multiplex illius ratio disputandi*, vt Ciceronis 5. *Tusculan. quæst.* verbis vtar, *rerum item varietas, & ingenij magnitudo Platonis memoria, & literis consecrata plura genera effecit dissentientium Philosophorum. A Socrate enim, quod ex illius variis & in omnem partem diffusis disputationibus alius aliud apprehenderat, proseminata sunt, quasi familiæ dissentientes inter se, & multum disiuncta, & dispares, cum tamen omnes se Philosophi Socraticos & dici vellent, & esse arbitrarentur.* vide *Ciceronem 3. de Orator. ad Quintum Fratrem. Augustin. 8. de ciuitate Dei, capite 4. Laert. in Socrat. & Lact. libro 3. cap. 19. 1. Metaphys. capit. 6. à text. 5. & 13. capit 4. & 1 de partibus animalium. cap. 1. Laert in Socrat. Cic. 1. Academ. 2. edit. & de amicitia. Plin. libro 2. cap. 31. & lib. 34. cap. 6. Lact. lib. 2. cap. 15. & sequent. Arist. 13. Metaph. cap. 4. August. 8 de ciuit. Dei, c. 1. Lact. l. 6. cap. 13* Hinc Plato quicquid scit, Socrati videtur attribuere, nec fere vsquam sententiam suam, nisi Socratis ore profert: tametsi Socraticæ modestiæ causa, & miræ obseruantiæ, qua Socrates fuit in verum, raro admodum illum aliquid asserentem inducit. Hinc Aristoteles affirmat, *vsque ad Socratem rudem fuisse philosophiam, eumque primum vniuersalia inuenisse, res definire cœpisse, & Moralem philosophiam tradidisse.* Quod si Delphicis oraculis, quæ erant totius Græciæ celeberrima, fides aliqua habenda est (sæpe enim cacodæmones, vt fidem apud homines conciliarent, vera nonnulla prædicebant) quis nesciat Pythiæ oraculo numerose pronuntiatum:

Socratis ingenium.

Platonĕ vbique induere personam Socratis.

Vsque ad Socratē rudem fuisse philosophiam.

Ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος.

Ita non immerito videtur Cicero modo illum *philosophiæ parentem* appellare, modo *Philosophorum principem*, alias, *eum, qui primus philosophiam è cœlo deuocauit, & in vrbibus collocauit.* Sed vt demus Socratem ingenii acumine omnibus Philosophis, qui ad eius ætatem philosophiam tradiderũt, excelluisse (quod Plato, & Aristoteles videntur iudicasse) certe quod sapientissimus Philosophorum & habitus, & vocatus est, non ad ingenium, sed ad vitam, & studia videtur referendum. Socrates enim, vel quia in naturalium, diuinarumque rerum cognitione parum se profectu-

Socratem omnium sapientissimum indicatum.

Qua ratione sapientissimus habitus.

Cur ad me-

talem scientiam se contulerit.

secuturum sperabat, vel quia in vita, & moribus multo plus operæ, ac præsidii, quam in cognitione rerum a nostris sensibus remotarum, ponendum esse censebat, relictis studiis naturalis, ac diuinæ philosophiæ, totum se ad morum doctrinam conuertit, quam vsque ad eam ætatem nullus Philosophorum pro dignitate coluerat. Atque hæc ipsa est philosophia, cuius ille parens dictus est & in qua Philosophorum princeps iudicatus. Id, quod non tam dictum crediderim, quod omnium optime morum scientiam tradiderit, (sæpius enim, quam alii plerique lapsus est in ea re Socrates) quam quod eam primus inuenisse censeatur, eique primus se totum consecrauerit, & omnium studiosissime vitam & mores ad eius normam accommodauerit; parumque fore ratus, si se ipsum meliorem redderet, passim per vicos, & porticus mortales omnes ad virtutum cognitionem & amorem publicis disputationibus, priuatisque colloquiis, ac vitæ exemplo inflammare non destiterit. Denique hac de causa dicitur ille philosophiam de cœlo deuocasse, & in vrbibus collocasse. Nam quod ex eius vario, & multiplici disputandi vsu variis, ac dissentientibus Philosophorum sectis author fuit, non tam in laudibus ingenii, quam in studio veri inueniendi ponendum est, quo ille ductus nullam in partem se non flectebat disputando. Quin etiam ea philosophandi ratio nonnihil imminuit laudes ingenii, simulque ansam præbet insimulandi arrogantiæ eos omnes, qui illam amplexi sunt, quasi veriti sint, ne si aliquid assererent, multos inuenirent, à quibus ipsorum sententiæ refutarentur. Vt enim magni ingenii non est in quauis re hærere, ac vacillare, sed potius certis positis principiis tramitem veritatis, quæ vna est, & sibi vbique consentiens, studiose persequi, ita non est satis modesti animi id vereri affirmari quasi suũ, de quo tanquam de propria sententia reprehendi possit, tametsi Socrates apud Platonem veri inueniendi causa passim optat, vt ab iis, cum quibus disputat, coarguatur, omnibusque suadet, vt eundem animum induant.

Eius ratio philosophandi nõ admodum probatur.

Socratis modestia.

Itaque de solo Platone, & Aristotele reliqua nobis videtur controuersia. Latini enim haud difficile veteribus Græcis ingenii gloriam concedent. Ac Platonem quidem hac in causa Aristoteli esse præferendum ex eo, contendunt plerique, quod dubium non sit, quin Plato multo acutius videatur perspexisse res longe positas à nostris sensibus, ad quas Aristotelici intellectus acies non satis pertingebat. *Calius refert lib. 17. cap. 17. Hieron. epist. 1. ad Paulinum. August. de ciuita. Dei, cap. 4. Laert. Platon. Cicero in Catone, & 4. Tusculan.* Multo enim plura scripsit Plato de diuinis rebus, vnde hic Diuini, ille Dæmonii cognomen inuenit. Deinde nequaquam Aristoteles viginti annos Platonem audiuisset, nisi ab eius ingenio superari suum perspicue cognouisset. Iam Plato, quod Græciæ ingeniis non satiaretur, longissime peregrinatus est. Aristoteles vnicum Platonis ingenium satis esse putauit, vt ex eo proficeret. Denique ornamenta illa ingenii, quæ in orationis splendore, & eruditione posita sunt, in Platone magis, quam in Aristotele enituisse, nemo, inquiunt, dubitauerit, ita omnia sunt plena lectione antiquitatis ita ornata, & polita, vt non sine causa de Platone dictum sit, *Iouem, si Græce loquatur, non alio quam Platonico sermone vsurum. Cicero de claris Oratoribus.* His pene, atque aliis argumentis adduci potuerunt duo præcipua, vt plerique iudicant, Latinorum ingenia, Marcus Tullius, & D. Augustinus, vt Platonem Aristoteli vbique præferant, ita enim Aristotelem admirantur, vt Platonem semper excipiant. *Cicero 1. Acad. 1 edit. & 1. Tusc. quæst. Aug. lib. 8. c. 8.*

Comparatio Aristot. cum Platone.

Platonis peregrinatio discendi causa.

Præfertur ingenium Platonis Aristotelico.

Platonis eloquentia.

Hæc tamen nihil obstant, quominus Aristotelis ingenium Platonico anteponamus. Vt enim mittamus reprehensionem illam nihil asserentium (æque enim in Platonem, atque in Socratem conuenit, tametsi vterque pauca quædam se scire professus est) quænam, quæso, non dico pars philosophiæ, sed ars ingenua extat, quæ è Platone omnibus partibus absoluta sit? Enituit quidem in illo (quod negari non potest) magna multarum rerum scientia, liberaliumque artium insignis quædam exercitatio, & peritia, sed quam scientiam, aut artem ipse in suis libris perfecte tradat, omnibusque numeris absoluat, quem instituat, ac via & ratione in scientia vlla promoueat, demonstrare nemo potest. Quod si scientiæ signum est *docere posse quæ nouerit* (quod pronũtiatum Plato ipse in priori Alcibiade, & Aristoteles 1. *Metaphys. ca.* 1. initio huius operis vsurpant) summique ingenii, quod omnia Philosopho digna pro humano caput sit assequutum optima ratione tradere, conicere hinc possumus, Platonem præstantis admodum ingenii fuisse, quippe qui aliis plurima philosophiæ secreta egregie tradiderit, at vt summi Philosophi, primique ingenii titulum meritus sit, omniaque ita docuerit, vt à primis initiis orsus ipsam naturam facientem in vnaquaque re tradenda imitari visus sit, id quidem Aristoteli iure tribuimus; Platoni autem concedere nec debemus, nec possumus. Quid autem Aristot. non multo absolutius quã Plato tradidit? Nam vt omit-

Scientiæ signum.

Quam a-

curate Arist. omnes disciplinas tradiderit.

omittam quæ ab illo iacta sunt Mechanicarum artium præclara fundamenta, Poeticæ item, quæ pene vulgaris res est, grauissimam explicationem, certe oratoriæ artis naturam, partes omnes, præcepta ac vsum, omnium, qui vnquam scripserunt, ingeniosissime tradidit. 1 *Met c.6 tex.5 & 13. Met. cap.4. 2. Elench. c. vlt. Laert in Plat. Aug. de ciui. Dei, c.4.* In dialectica vero arte etsi inductiones, & quædam definitionum initia Socrati ac Platoni tribuuntur; totam tamen ratiocinandi disciplinam, qua in parte tota pene vis ac difficultas artis posita, adiuncta etiam locorum doctrina ipse primus & inuenit, & ita persecutus est, vt nemo post eum quicquam, quod alicuius momenti sit, adiicere potuerit. Philosophia vero de moribus: quam multi inuentam à Socrate, à Platone excultam asserunt: ab vtro, quæso, verius, castius, ingeniosius, & ad vsum accommodatius tradita est, vtram vtiliorem iudicauit Christiana Respublica, quæ diuino numine edocta sincerissimam de vita ac moribus doctrinam profitetur? Iam in naturali philosophia nemo est, qui Platonem longe inferiorem fuisse non fateatur: tanta enim est, tamque profunda in omni rerum naturalium genere Aristotelica doctrina, vt quod nobis natura inuidisse, ac occuluisse videri potest, ipse vnus inuenisse & aperuisse videatur.

Ac concedamus (inquiunt) Aristoteli naturæ cognitionem, certe Plato de diuinis rebus (quod erat primum contrariæ opinionis caput) plura scripsit & reconditiora. Verum si haberemus omnia Aristotelis volumina, id forsitan concedendum non esset. Namque Laertius refert, scripsisse Aristotelem tres libros de Philosophia, qui ad nos non peruenerunt. Cicero in primo libro de Natura Deorum quædam de diuinis rebus citat ex Aristotele in tertio libro de Philosophia nomine tertii, quæ in hoc opere non habentur. In 2. etiam libro vtitur argumento Aristotelis ad diuinam prouidetiam confirmandam, quod in libris, qui extant, non legitur. Eusebius quoque Cæsariensis libr. 11. *cap.* 1. & *lib.* 14. *cap.* 7. de præparatione Euangelica, inserit quædam fragmenta libri 7. & 8. de Philosophia Aristotelis, & alia alibi ex eodem auctore citat, quæ etsi ad primæ Philosophiæ doctrinam pertinent, non tamen reperiuntur in hoc opere. Taceo librum de Mundo ad Alexandrum qui si ab Aristotele editus est, vt quidam boni auctores (*in his est Iustinus Martyr in Oration. paranet. ad Gentes.*) existimant, satis indicat, Aristotelem multa de diuina natura, de beatis mentibus, de prouidentia, de animarum immortalitate, & aliis huiusmodi rebus fusius scripsisse, quæ in illud quasi compendium faciliori, & gratiori stylo, prætermissa etiam disputationum molestia, in gratiam Regis collegit. Non desunt quoque ex Recentioribus, *inter quos est Carpentar. in eosdem libros*, qui verisimile putent, libros quatuordecim, qui de secretiori parte diuinæ sapientiæ secundum Ægyptios inscripti sunt, & ex Græco in Arabicum primo conuersi tempore Leonis X. in Bibliotheca Damascena inuenti referuntur, Aristoteli esse ascribendos. qui, si ab eo conscripti sunt, nihil iam reperiri posse existimant apud Platonem ex Philosophia externorum desumptum, quod accuratius etiam ab Aristotele traditum non sit. Atque hos libros suspicantur iidem significasse Diuum Thomam in Opusculo 16. *sectione prima.* de vnitate intellectus contra Auenrois; cum testatur, se vidisse quatuordecim libros Aristotelis de substantiis separatis nondum in Latinum conuersos, qui continerent explicationem multarum quæstionum de Deo & anima rationis participe, quæ in Physicis, ac Metaphysicis non satis videbantur explicatæ. Nos tamen, quibus hoc verisimile non videtur, libenter quidem concedimus Platonicis, plura de diuinis rebus Platonem scripsisse, verum illud adiungimus, dubium non esse, quin Plato plura et iam in eo genere peccauerit, vt propriis locis facile erit intelligere. At, *præstat*, vt ipse in Theæteto ait, *pauca bene, quam multa male definire*. Qua in re ingenii Aristotelici præstantia iustius commendari potest, quod ea pauca, quæ scripsit de diuina natura, cæterisque substantiis à materia separatis, adeo egregia sunt pene omnia, vt nullum prope dogma de iis rebus à Theologis vsurpetur (si tamen naturali lumine compertum sit) quod illi è libris Aristotelicis non hauserint. Itaque parum refert, quod Platonem eius sectatores Diuinum, Aristotelem vero Dæmonium, quasi medii cuiusdam ingenii inter diuinum, & humanum appellauerint. Nec enim id recte ex eo colligas, quod ille plura de diuinis, quam Aristoteles scripta reliquerit; nisi verius, & acutius de iis rebus scripsisse confirmes.

Quod vero Aristoteles Platonis ingenio contetus fuit, Plato autem plura cognoscendi causa multas regiones peragrauit ad sciendi studium potius, quam ad ingenium referendum est. Quin si Plato ex tam longa peregrinatione tantam externæ Philosophiæ cognitionem in Græciam reportauit, quid opus erat Aristoteli, vt Philosophiæ causa peregrinaretur, relicta Platonis Academia, & aliorum insignium Philosophorum Socra-

Plerosque libros de diuinis rebus ab Arist. conscriptos ad nos nō peruenisse.

Arist. libr. de Mundo ad Alexand.

Libri de diuina sapientia secundum Ægyptios.

Etsi Plato de diuinis rebus plura scripsit, plura tamen peccauit.

Quare Aristoteles discendi gra-

zia peregrinatui non sit.

tis olim discipulorum familiaritate, eo præsertim tempore, quo magis, quam vnquam alias Athenæ Philosophiæ studiis floruerunt.

Defertur Platoni eloquentia palma.

Ad id vero, quod extremo loco pro Platone afferebatur, non negamus dandam esse Platoni palmam eloquentiæ, quod is in ea re magis se exercuerit: Aristoteles vero, etsi mirabili proprietate, ac grauitate verborum vsus est, tamen intelligentiæ rerum studiosius incubuerit. Id quod ipse Aristotel. non obscure significat 2. Politicorum libro; *Socratis*, inquit, *sermones* (hoc est, Platonis vbique Socratem inducentis) *nimis elaborati sunt, & compti, & qui rerum nouarum tum inquirendi studium præ se ferant; sed difficile fortasse est recte omnia præstare*: quasi dicat, adeo studiose consectanti orationis splendorem, difficile esse rerum etiam perfectam cognitionem consequi. Quod vero attinet ad ea lumina orationis, quæ in eruditione posita sunt, nemo inferiorem fecerit Aristotelem, qui eius scripta perlegat, nisi quod enitet magis eruditio, & varia multarum rerum notitia Platonici sermonis lepore condita.

Cur Plato à non Philosophis etiam legatur.

Id quod in causa est, vt non pauciores humanarum literarum professores quam Philosophi sibi quasi iure suo Platonis lectionem vendicent.

Deniq; cum Cicero, & D. Augustinus Platonem excipiunt, nisi alia loca inuenirentur, quæ magis Platoni fauerent, dici posset, id eos non iudicii faciendi de vtroq;, sed potius declinandi causa dixisse, vt qui nullam de Platonis ingenio sententiam ferre voluerint, cum Aristotelem omnibus anteponebāt quicquid omnino de eorum comparatione dicendum videretur. Verum cum illi quibusdam aliis locis perspicuo iudicio Platonem Aristoteli præferant; respondendum est, non mirum id esse,

Cur Aug. & Cicero Platonem Aristoteli anteposuerint.

cum ambo Platonem, non solum doctrinæ causa, sed magis forsitan eloquentiæ ab ineunte ætate velut præceptorem summo studio coluerint: Aristotelem vero serius ac leuius, & solius cognitionis rerum causa legerint: quanquam vix causa hæc ad Diuum Augustinum deferri potest, qui parum admodum in lectione Aristotelis versatus fuit. Itaque non est, cur Platonis ingenium propter eorum iudicium Aristotelico anteponendum sit, præsertim cum reliqua ferme Philosophorum schola reclamet, eorum præcipue, qui vtrumque Philosophum diligenter & considerate euoluerunt. Satis nobis sit, quod Cicero Platoni addictissimus nunc maxime admiretur Aristotelem, nunc illum dicat *Virum singulari ingenio, dicendi etiam copia, & suauitate incredibili*; alias *nihil eo fuisse acutius, nihil neruosius, nihil in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrius*. Quibus eisdem pene titu-

Quo loco Arist. à Cicerone sit habitus.

A lis illum insignem facit plerisque locis Augustinus Platonici nominis non minus studiosus. Satis igitur videtur confirmatum esse, ingenium Aristotelis cæterorum omnium Philosophorum ingeniis esse præferendum.

Quo ab August.

Quinetiam addiderim, non deesse magnæ authoritatis viros, qui Aristotelem ingenii causa præter modum laudibus efferant. Nam vt alios omittam, Philoponus *in vita Aristot.* egregius author, non solum asserit Aristotelem nullam partem philosophiç imperfectam sua explicatione reliquisse, propriaq; fretum solertia vniuersam castigasse optimisque preceptis instruxisse, sed etiam in ea humanum captum excessisse. Auenrois item, qui ab eius diligenti explanatione commentatoris cognomine appellatus est, operum Aristotelis præstantiam *in procem. Phys. 3. Met. non longe à fin. 3 de anima, comment. 14. & in aliis locis.* admiratus non dubitat hoc elogio Philosophum commendare, *Vnum esse Aristotelem, qui credi debeat regula, & exemplar à natura exhibitum, in quo summa perfectio, quæ homini in mortali vita degenti naturaliter contingere potest, eluceat, ne dem[illegible], tantam ingenij vim miraculum qu[illegible] qui hac mentis felicitate prædit[illegible]num magis, quam humanum appellandum [illegible] esse.* Quæ laudes, etsi modum excedunt, vt præfati sumus, eo tamen à nobis commemoratæ sunt, vt intelligas, quantum veteres Aristotelis ingenio tribuerint. Sed iam quæ fuerit Aristotelica ratio philosophandi, videamus.

A Philopono.

Ab Auenrois.

De ratione philosophandi Aristotelis.

CAPVT IV.

Philosophia, si vim nominis spectes, nihil est aliud, quam amor studiumve sapientiæ, *Cicero 2. Offic.* si vero rem, cui, authore Pythagora, hoc nomen inditum est, idem est quod sapientia. *August. 8. de ciuit. Dei, c. 2. Cic. 5. Tuscul. Laert. in præfat. vitarum.* Itaque Philosophia non est actus habitusve voluntatis, vt nomen præ se fert, sed intellectus. Quem habitum, cum Pythagoras in se imperfectum esse experiretur, rogatus à Leontio Phliasiorum Principe, qua maxime in re sapiens esset, respondisse fertur, se non esse σοφὸν, id est, *Sapientem, sed φιλόσοφον, hoc est, sapientiæ studiosum. Augustin. loco citat. Laert. in Pythagor. ex Socrate, & loco citato ex Heraclide Pontico. Lact. lib. 4. cap. 2 & 14. Cicer. 5. Tusculan. Quin. lib 12. cap. 11. Met. 2. cap Plato in conuiuio, sectione 8. Vt 1. Topicor. cap. 2. & 4. Meta. cap. 2. text. 4. 5. & 6.* Hinc nomen sapientis, quo plerique superiorum ad inanem gloriam aut quæstum abutebantur: in nomen Philosophi mutatum est,

Philosophia etymologia.

Pythagoras nō se sapientem sed philosophum nominat.

Quid differăt sapientia & philosophia.

& sapientiæ in philosophiæ. Itaque differt A philosophia à sapientia non aliter, quam sapientia inchoata à perfecta, & absoluta, propter quam nominum cognationem sæpe alterum vocabulum pro altero vsurpatur. Ita fit, vt nomine Philosophorum nonnunquam significentur ii, qui nunquam perfectam rerũ cognitionem sunt assecuti, vt cum Aristoteles primo huius operis libro ait, *cognitionem effectorum & ignorationem caussarum impulisse homines, vt philosopharentur*, hoc est, vt B caussas rerum inuestigarent, & cum Plato in conuiuio scribit, *nec sapientes, nec prorsus ignorantes esse philosophos, sed eos, qui medio quodam modo se habent*. Alias autem significantur ii, qui perfectam rerum intelligentiam sunt consecuti, vt cum Aristoteles Philosophum à Dialectio distinguit, & Philosophiam in varias scientias distribuit, quo pacto Philosophia, vt Ammonius *in predi. vt refert Plutarch. initio operis de placitis philosophorum*, ex Platone colligit, *est cognitio re-* C *rum, vt sunt*, seu quod eodem redit, *perfecta earum intelligentia*. Nam definitio illa, qua Stoici dicunt, *Philosophiam esse rerum diuinarum, humanarumque scientiam*, non conuenit in quamlibet partem Philosophiæ, sed in omnes simul, vt nomine humanarum rerum intelligamus inferiores, nobisque familiares, nomine autem diuinarum, superiores, & ab humano consortio remotiores. 1. *Me-* D *taph. c. 7. Text 51.*

Philosophiæ definitio ex Platone. Ex Stoicis.

Philosophorũ secta ex Ionica familia.

Postquam igitur rudis adhuc illa Priscorum, & (vt Aristoteles vocat) *balbutiens Philosophia* expressiorem in Socrate formam accepit, tria præcipua Philosophorum genera ex Ionica familia orta sunt, tametsi ante Socratem quædam eorum semina, aut etiam, quod ad rem attinet, non parua incrementa præcesserunt: Academicorum, inquam, Stoicorum, & Peripateticorum. Nam Epicurei, E etsi quartum genus quoddam Philosophorum constituunt, non ab Ionica tamen, sed ab Italica familia prodiisse censentur, & cum omnia ad voluptatem retulerunt, digni sunt, qui è Philosophorum choro eiiciantur. Ionicam familiam eam vocant, cuius caput fuit Thales à Mileto Ioniæ vrbe clarissima Milesius appellatus, cui ex ordine successerunt Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, Ar- F chelaus, Socrates. Italicam eam appellant cuius auctor fuit Pythagoras, qui etsi Samius fuit patria, vt plerique volunt, quia tamen in ea parte Italiæ, quæ nunc Calabria, olim Magna Græcia dicebatur, Philosophiam professus est, Italicæ familiæ Princeps fuit appellatus: cui successit Telauges filius, ei Xenophanes, huic Parmenides, Parmenidi Zeno Eleates, Zenoni Leucippus, ei Democritus, quem audiuit Nausiphanes Epicuri præceptor. *De his & aliquot sequentibus vide Augustin. de ciuit. Dei, libro 8. cap. 2. Laert. in præfat. vitarum. Euseb. Cæsar. 14. de præparat. Euangel. c. 2. & alios. Augustin. & Laert. locis citat. & in Pythagor. Hieron in libell. contra Iouin. Augustin 8. de ciuit. Dei, cap. 12. Laert. in Platon. & in præfat. vitarum. Cic. Acad. 1. & libro 2. & aliis locis. Laert. in Platon. Arcesila. & alijs locis. Idem in præfat. vitarum. & August. de ciuitate Dei, cap. 12. Lege Lactant. lib. 3. c. 4. Cic. Acad. 1. eod. lib. 2.*

Epicurei reijciuntur.

Italica familia caput Pythagoras.

Academicorum princeps Plato.

Atque Academicis quidem Gymnasium Platonis nomen dedit, ipse vero Plato philosophandi normam & authoritatem. Docuit enim Plato in Academia nemore quodam Athenarum suburbano, quod ab Heroe Academo nomen accepit, vt Laertius scribit, atque ea ratione docuit, vt more Socratis nihil asserendo totus in inquisitionem veritatis incumberet, quæ fuit Academicorum propria philosophandi ratio. Placuit enim Platoni Socratis ironia, qua scientiam dissimulans in omnem partem se vertebat disserendo, nihilque ex se, sed aliorum confessione concludebat: quod plerique eius sectatores factum ideo putarunt, quia de rebus omnibus dubitasset, tametsi qui illi in Academia vsque ad Arcesilam successerunt (quorum primus fuit Speusippus eius ex sorore nepos, secundus Xenocrates, tertius Polemon, quartus Crates Arcesilæ præceptor) dissimulationi potius scientiæ, quam dubitationi id tribuerunt. Arcesilas vero, cum Pyrrhonis Sceptici nihil approbantis sententiam amplexus esset (si vlla tamen sententia esse potest nihil approbantis) primus omnium in Academia docere cœpit, nihil esse καταληπτὸν, id est, *comprehensibile*, sed omnia incerta, & quæ percipi nullo modo possent, idque Platonem ex persona Socratis docere voluisse, cum nihil ex se, sed ex aliorum confessione scriptum reliquisset. Cui philosophandi rationi qui addictiores fuerunt σκεπτικοὶ & ἐφεκτικοὶ, hoc est, *consideratores*, & (vt sic dicam) *cognitores* dicti sunt, quia metuentes, ne quid falsum admitterent, de rebus omnibus hæsitabant, & à quauis assertione assensum cohibebant: quo titulo illi à Dogmaticis distincti sunt, qui certa dogmata in philosophia sequebantur. Hinc orta est distinctio Academiæ in veterem & nouam, ab iis vsurpari cœpta, qui contendebant, mirabilem hanc ἀκαταληψίαν ab Arcesila inductam superioribus Academicis non placuisse. Itaque Arcesilas renouato more illo disserẽdi Platonico, quem superiores Academici reliquerant, caput nouæ Academiæ haberi cœpit, cui successit Lacydes Euandri

Socratis ironia.

Arcesilas Pyrrho.

Sceptici & Ephectici.

Dogmatici.

Academiæ veteris & nouæ distinctio.

Euandri præceptor, Euandro Egesinus, cuius A auditor fuit Carneades, à quo 3. Academia propterea dicitur instituta, quod & Academicum disputandi morem languentem excitauit, & ἀκαταληψίαν ita retinuit, vt dixerit tamen aliquid esse certi, & quod approbari possit. Esse enim aliquid probabile non impeditum, cui sapiens sine temeritatis, aut leuitatis nota assentiatur. Quam sectam retinuerunt Clitomachus Carneadis auditor, & Philo huius discipulus, in quo fere apud Græcos B Academia desiit. Ac referunt quidem Academici originem suæ philosophiæ non modo ad Platonem & Socratem, sed ad veteres etiam illos Empedoclem, Anaxagoram, Parmenidem, & Xenophanem, quod nonnunquam dicant abstrusa esse omnia, nihilque omnino, quale sit, percipi posse. Sed quam a calumnia id faciant Academici, quamque absurda sit eorum philosophandi ratio, alio loco ostendemus. Nunc satis sit nosse hoc C genus Philosophorum, Arcesilam præsertim, eiusque sectatores, non secus commouisse, ac concitasse bene constitutam philosophiam, quam à Tiberio Graccho (vt Ciceronis exemplo vtar) Romanæ Reipublicæ otium perturbatum est. Desperata enim perceptione, siue comprehensione veri, nihil est, quod quisquam sapientiæ, quæ nulla futura sit, dare operam debeat; inane fuerit Philosophorum, non solum studium, sed etiam nomen: nec secus facient, qui verum inuenire enitentur, D quam, *si Volantia* (vt ait Aristoteles 4. *Met. c.5. tex. 11.*) *insequantur*: quod & cum naturali sciendi desiderio, quod non frustra datum est, & cum euidentissimis experimentis aperte pugnat. Illud etiam absurdissimum ex hac philosophandi ratione sequitur, nihil esse, quod quisquam natura sua laudandum, aut reprehendendum possit dicere, sed solis legum statutis virtutes & vitia metienda esse, quo quid E indignius humana natura, quid etiam seditiosius dici potest? Denique in hoc maxime Philosophorum genus conuenit illa D. Pauli *ad Rom. 1. Tertull. aduers. Hermog.* reprehensio: *Euanuerunt in cogitationibus suis.* Cumq; plurimæ hæreses in peruersam aliquam philosophandi rationem referri possint, quam multa opinionum monstra ex hac mentis incōstantia, affectusque libertate prodierint, satis intelliget, qui superiora secula percurrerit: F certe nostra ætate in hanc fere desinit licentia Lutherana, vnde Adiaphori, & qui specioso nomine libertatis conscientiæ se protegunt, denique Gentilitas & Atheismus.

Academici ad quos referant originem suæ philosophiæ.

Incommoda Academicæ sectæ.

Quam multæ hæreses ad Academiam referri possint.

Stoici (*vt refert Laertius in Zenone Cit. in præfat. vitarum. Euseb. bis loco cit. Cic. in Academ. & alij.*) ἀπὸ τῆς στοᾶς, id est, *porticu*, nomen acceperunt. Docuit enim Zeno Citticus Stoicorum princeps in quadam Athenarum porticu, quę ποικίλη (quod Latine est varia) à picturæ varietate dicebatur: cuius philosophandi ratio, etsi in aliis præcessit, in eo tamen excelluit. Nam cū Antisthenes Socratis auditor magis amasset in præceptore constantiā vitæ ac morum, quam liberam illam in quamcunq; partē disputandi consuetudinem, quę Platoni placuit: eo rigoris ac inhumanitatis processit in philosophia, vt duram ac rigidam Cynicorum sectam, à mordendi reprehendendiue consuetudine caninam appellatam, instituerit. Antistheni ex ordine successerunt Cynicus Diogenes, & Crates Thebanus, qui rationē eandem philosophandi non modo retinuerunt, sed etiam auxerunt. Hanc duritiem & seueritatem cum magna ex parte approbasset Zeno Citticus Cratetis discipulus, simulq; disputandi ambitione commotus, assidue ἀκαταληψίαν Arcesilæ condiscipuli euertere conaretur (audiuit enim & Polemonē, cuius discipulus fuit Arcesilas) Cynica philosophia ad humaniorē formam reducta, sectam peculiarem inuexit, contrariam omnino Academicorum philosophiæ. Nam cum Academici, quod ad cognitionem attinet, nihil percipi posse assererent: quod vero ad affectum, nihil suapte natura honestum aut turpe, sed humano duntaxat instituto & voluntate dicerent, & in res etiam, quæ supra nos sunt (de quibus eadem ratione ambigebant) impii & iniuriosi essent: Stoici contra tam multa vt certa & indubitata admittebant, vt somniis etiam fidem habendam dicerent, tanta seueritate turpia ab honestis, & omnino mala à bonis discernebant, vt quoduis delictum nefarium scelus esse contenderent: *peccata quippe omnia, quia contra rationem essent, paria esse, nec minus peccare eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non esset, suffocaret, quam qui patrem occideret, neminem præditum esse virtute, qui affectu aliquo etiam misericordiæ, aut clementiæ, aut gratiæ vel minima ex parte moueretur.* Denique adeo humana diuinis subiecta esse asserebant, vt in extremam superstitionem inciderent. Omnia enim fati necessitate fieri asseuerabant, & vsque eo insaniebant, vt vitia etiam quantumuis grauia ab hominibus patrata, Deo tribuerent. Quorum peruersa ratio philosophandi, quam aliis locis impugnabimus, occasionem dedit hæresibus quamplurimis, cuiusmodi fuit Manichæorum, & nostra ætate Lutheranorum, in quorum sectam confluxit omnium errorum colluuies.

Stoicorum princeps Zeno Citticus.

Antisthenes Cynicæ sectæ parens.

Quo pacto Zeno Stoic. sectam inuexit.

Academicorum dogmata.

Stoicorum dogmata.

Lutherani Stoicorū dementiæ sectatores.

At Peripatetici, quorum origo supra exposita est, vt authore Aristotele mediam quandam viam ingressi sunt vtraque extrema declinata,

Peripatetici

ita veram & germanam philosophandi rationem inuenerunt. Aristoteles enim summo ingenio atque iudicio quasi arbiter sedens inter dissentientes suæ ætatis Philosophos, Academicos præsertim & Stoicorum parentes Cynicos, eam philosophandi formam tradidit, qua & effrænatam aliorum licentiam coerceret, & aliorum duritiem & pertinaciam retunderet. Docuit enim *in Analyticis, Topic. 4. Met. & alibi sæpe*, plurima esse ex se certissima, & indubitata, quæ vocauit per se nota: alia vero, quę eorum perspicuitate certa essent, & quæ conuelli nullo modo possent, in quibus artium omnium, & scientiarum præcipua dogmata consisterent: alia deinde, quæ etsi certa essent natura sua: possent tamen admittere aliunde inconstantiam, quod etiam genus rerum Philosophorũ curæ subiectum esse voluit. Denique alia vtramque in partem ex æquo posse cadere, de quibus iam, vt nulla esset certitudo, ita neque scientia aut ars vlla. Atque vt in doctrina veri inueniendi rectissimam & tutissimam viam docuit, ita & in morum disciplina, *2. Ethic. ad Nicomachum, & alibi*. Coniunxit enim virtuti affectus ad mediocritatem redactos, quod essent officiorum exercitationi non parum vtiles, multarumque insignium actionum instrumenta à natura tributa. Denique de diuina natura multa præclare docuit. Quanquam enim non attigit penitus interiora illa, quæ diuina reuelatione nobis nota sunt, & in iis, quæ humano sensu intelligi possunt, nonnulla peccauit, in impietatem tamen aut superstitionem Academicorum & Stoicorum non est prolapsus. Ita factum est, vt cum Peripatetica disciplina cæteras Philosophorum sectas summa autoritate correxerit, à sola pene doctrina fidei Christianaque philosophia emendata sit. Nec vero in iis tantum artibus, quæ in rebus versantur, principatum obtinet doctrina Peripatetica, sed in dicendi etiam disserendiq; tradendis facultatibus. Nam etsi ipse dicendi vsus maior fuit in Academia, è cuius spatiis Cicero se Oratorem extitisse gloriatur, ad Philosophum tamen, quatenus Philosophus est, non dicendi vsus, sed constitutio artis dicendi spectat, quæ à nullo Philosophorum accuratius, quam ab Aristotele tradita est. *Vide Aug. contra Crescon. c. 19 C c. de clar. Ora.* In disserendi autem facultate, etsi plériq; sunt, qui Stoicis primas deferant, quod disserendi formas omnium diligentissime sint persecuti, id tamen magis ob præceptorum multitudinem & subtilitatem, seu, vt verius dicam, tenuitatem, quam propter doctrinæ præstantiam dictum crediderim. Tradidit enim Chrysippus Stoicorum in hac re princeps plurima & exquisitissima disserendi pręcepta, quorum causa sæpe Stoici apud Cic. (*vt in 3. de finib.*) Peripateticis insultant, eosq; quasi tardos in arte disserendi contemnunt. Sed primum facile eis fuit, multis ac præcipuis disserendi præceptis ab Aristotele traditis, multa etiam addere, seu potius ab Aristotelicis quasi fontibus deducere. *Vide Cic in Top. ad Treba.* Deinde Stoici sola iudicandi parte assumpta totam inueniendi rationem reliquerunt: Aristoteles *2. Elench. c. Vlt.* non solum inueniendi methodum primus inuenit, sed totam etiam iudicandi rationem ita emendauit, auxit, atq; fundauit, vt eius quoque author merito & dici & haberi debeat. *Cic. de Orat. ad Brut.* Postremo, aliud est, grauiter, moderate & accommodate ad vsum disserendi præcepta tradere, quod fecit Arist. aliud nullo pondere rerum, nulla habita ratione vtilitatis per infinitas concludendi formulas, quas vsus nescit exspatiari, quod vt nulli acutius, quam Stoici fecerunt, ita nulli spinosius & inutilius. Quocirca parũ refert, quod illi Peripateticos quasi tardos in disserẽdi ratione irrideant, cum magis ipsi ridendi è toto terrarum orbis theatro, cum tota pene ingenti illa Chrysippi Bibliotheca multis iam seculis eiecti sint, solaq; Aristotelis Dialectica teratur manib⁹, sola in Philosophorum scholis audiatur. Quapropter cum ratio philosophandi Aristotelis tanto interuallo cætera anteierit, mirandum non est, si Peripatetica doctrina morte Aristot. Theophrastiq; eius successoris, & Academicorum authoritate (quę eo tempore ingens erat) longo annorum spatio suppressa, & pene sepulta, inuentis tandem ac cognitis libris Aristotelis, tanta sese luce extulerit, vt breui disiectis Academicorum & Stoicorum tenebris, omnes totius orbis scholas obtinuerit, eumque locum in Christiana Republica (quod maximæ authoritatis argumentum est) sit consecuta, vt eius tantum alumni insignibus doctorum philosophiæ ornandi iudicentur.

Ratio philosophandi Aristotelica.

Præfertur cæteris Peripatetica doctrina.

Cur primæ partes in Dialectica Stoicis deferantur à quibusdam.

Inueniendi methodum prætermissam à Stoicis.

Authoritas doctrinæ Arist. quanta.

Cur prisci Ecclesiæ Doctores Academiæ Veteris, & Stoicam doctrinam Peripateticæ antepofuerint.

CAPVT V.

NON est tamen silentio prætereundum hoc loco, quanto aliter prisci Ecclesiæ Doctores de Aristotelica doctrina videantur sensisse, ne causa huius rei non cognita verioris philosophiæ Magistris repugnare videamur. Etenim Augustinus (*8. de Ciuitate Dei, per multa capita.*) clarissimum Ecclesiæ Occidentalis lumen (ab eo enim, quasi recentiori potissimum exordiar) Platonis doctrinam non

Platonis doctrinam anteponi ab Arist.

non modo ingenii causa, de qua re ante dictum est, sed veritatis & soliditatis doctrinæ, qua de nunc agimus, ita cæterorum omnium doctrinis prætulit, vt sæpe dixerit, *Platonica familia Philosophos facillime omnium, paucisque mutatis, posse fieri Christianos, quod eorum disciplina cum Christiana maxime consentiat.* Hieronymus vero summæ eruditionis ac præcipuæ auctoritatis Doctor videtur Stoicos cæteris præferre, quod in plerisque cum nostra, id est, cœlesti disciplina concordent. Eius præceptor Gregorius Nazianzenus, cui singularis diuinarum literarum cognitio Theologi cognomen peperit, vsque adeo Aristotelis doctrinam deprimit, vt Theologum hominem instruens in hæc verba prorumpat: *Nimis humana atque abiecta huius viri dogmata confuta*, & cætera. Epiphanius libro secundo contra hæreses scribit, *nouos quosdam Aristotelicos à præceptore suo Aristotele veneni iaculationem sibi ipsis affricuisse, & Spiritus Sancti innocentiam, ac mansuetudinem perdidisse. Et lib. 3.* Doctrinam Aristotelicam fabulamentum appellat, *Hæc*, inquit, *tollunt totum syllogisticum verborum tuorum, ô Aeti, fabulamentum, & fieri non potest, vt nos impellas, vt discipuli fiamus præceptoris tui Aristotelis.* Tertullianus multo his antiquior, & D. Cypriano iudice Latinorum scriptorum optimus, *miserum vocat Aristotelem doctrinæ causa*, aliisque huiusmodi conuiciis, vt hominem in philosophandi ratione infelicem, sæpe exagitat. Denique Iustinus Martyr primitiuæ Ecclesiæ egregius Philosophus, in ipsa prima Christianæ familiæ institutione, non contra Platonem, non contra Stoicos peculiarem librum scribendum putauit, sed contra vnum Aristotelem, vt eius dogmata refelleret. De his, quæ fortasse non immerito dicat aliquis nostro instituto aduersari, vide Hieronym. *in epistol. ad Dioscorum, quæ est 56. & in lib. de vera relig. c. 4. Hier. in Isaiam ad c. 11. In orat. 1. de Theolog. contra Eunomianos Hær. 69. 76. Tertull. lib. de præscr. aduersus hæreti. Liber inscribitur de quorundam Arist. decretorum reprehensione.*

Stoicorum ab Hier.

Carpitur Aristot.

Verum si quis mature rem expendat, aperte intelliget, non esse nostrum seu potius totius Orbis hac ætate iudicium Patrum iudicio contrarium. Nam si Aristotelis dogmata prima quidem specie spectentur, & cum veteris Academiæ, ad Stoicorum decretis conferantur, nulla magis videbuntur abhorrere à Christi Seruatoris nostri doctrina.

Quam videatur Aristotelica doctrina aliena à nostra disciplina.

Si enim de vita, & moribus sit quæstio, nemo dubitabit Stoicorum disciplinam similiorem videri nostræ. *Nazianz. ad Philagrium.* Aristoteles enim eum solum dicit beatum, qui cum actione virtutum, satis bonorum **A** corporis & fortunæ possideat: Stoici vero bonum virum beatum esse pronunciant, etiamsi in Phalaridis tauro concremetur, quod plane cum doctrina Christi (*Matth. 5.*) videtur consentire, qui beatos esse docet eos, qui labores, & ærumnas propter virtutis cultum perferunt. Quocirca Enchiridion Epicteti nobilissimi Stoici, vt eum appellat Augustinus *9. de ciuit. Dei, cap. 5.* institutio quædam videri potest **B** hominis Christiani ad veram fœlicitatem contendentis, quod sola animi bona curare doceat.

Stoicorum doctrina in quibus Chri

Si vero quæstio sit de Mundi ordine, de Animorum immortalitate de bonorum præmio, & pœna malorum, atque omnino de vniuersa Dei prouidentia, quæ sunt Christianæ religionis præcipua fundamenta, nemo non putabit, si modo prima quasi superficie rem consideret, Platonicam (*in Timæo*) doctrinam plurimum cum nostra conuenire; **C** Aristotelicam à nostra valde alienam esse. Docet enim Plato, quemadmodum & fides orthodoxa, Mundum initium habuisse, quem tamen Aristoteles ab omni æternitate fuisse non solum affirmat, sed etiam forsitan se demonstrasse putat. Asserit nobiscum Plato (*in Phædone, & sæpe alibi*) animos immortales esse; at de ea re Aristoteles ambigue, & inconstanter videtur loqui. Ponit Plato bonorum præmia, **D** & malorum supplicia, atque ad omnia omnino Dei prouidentiam extendit, quemadmodum & nos: Aristoteles vero nec de præmio, aut supplicio quicquam perspicue scribit nec peculiarem Dei prouidentiam in rebus, quæ gignuntur, & intereunt, videtur agnoscere.

Denique si controuersia sit de iis, quæ sunt supra humanum captum, solaque diuina reuelatione nota esse possunt, legimus in Platone (*in Timæo*) productionē diuini verbi, quod est arcanorum orthodoxæ fidei maximum. **E** alia pleraque eius generis mysteria, quæ in sacris voluminibus habentur: ea tamen Aristoteles non solum non attigit, sed doctrina etiam sua videtur impugnare.

Hac de causa, etsi ab exordio nascentis Ecclesiæ omnibus Philosophis repugnarunt Catholicæ fidei Doctores, stultam esse docentes omnem sapientiam, quæ doctrinæ Christi aduersaretur: in id tamen præcipue incubuerunt, vt Peripateticæ doctrinæ auctoritatem **F** eleuarent. Didicerant quidem ex Christo Seruatore nostro (*Ioan 10.*) Philosophos omnes *fures fuisse, & latrones, quod non essent ingressi per ostium fidei*, diuinæque reuelationis, quæ per illum completa est, quod *multas Dei veritates in iniustitiam detinerent*, quod plurimos errores pro veritatibus venditarent. (*ad Rom. 1.*) Didicerant quoque ex Paulo (*ad Coloss. 2.*)

cauendum esse, *ne fideles deciperentur per Philosophiam & inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa Mundi, & non secundum Christum.* Verum quia cæteri Philosophi ferme auctoritate humana, & traditione pugnabant, Peripatetici rationibus iis quas putabant ab ipsa rerum natura, earumque principiis, & elementis duci, (quæ machina vehementius ciuitatis Dei muros quatiebat) quia item Platonici multa fidei dogmata nostris concedebant, Stoici vita & moribus cum Christiana disciplina haud parum concordabant: vnus vero Aristoteles videbatur alumnus fidei, rerum humanarum contemptionem (quæ propria est Christiani pectoris) & Christum ipsum eripere; merito quotquot ea ætate doctrinæ laude floruerunt, in vnius potissimum Aristotelicæ doctrinæ euersionem conspirarunt. Hinc factum est, vt quanquam in omnes Philosophos multæ à nostris edebantur apologiæ, multæ etiam ingeminabantur reprehensiones & iustæ indignationis verba proferebantur: cuius fuit illa Tertulliani *aduersus Hermog.* sententia: *Philosophos esse hæreticorum Patriarchas*: & illa Gregorii Theologi, *in Orat: de mode. in disput. seruanda. in Ecclesiam, velut quasdam plagas Ægyptiacas perniciose irrepsisse Philosophos*: & descriptio illa à Tertulliano cœpta, ab Hieronymo tradita *in Epist. ad Iulianum, post Tertull. in lib. de Anima. Philosophus est gloria animal, & popularis auræ vile mancipium.* in vnum tamen præcipue Aristotelem eiusque sectatores hæc omnia, & libentius, & acrius, & multo sæpius prodirent. At vero si Philosophorum placita attentius considerentur, plane perspicietur, in iis ipsis, in quibus Aristoteles disciplinæ fidei repugnat, turpius lapsos esse cæteros: & nonnunquam illum videri errasse, vbi, si recte intelligatur, neque hallucinatus omnino est, nec veræ doctrinæ aduersatur.

Philosophorũ arma.

Reprehenduntur in genere Philosophi.

Aristotelem minus errasse, quàm cæteros.

Nam quod attinet ad sententiam de beatitudine, melius quidem sensissent Stoici, si quæstio esset de beatitudine in spe, de qua Christus Seruator noster loquitur, *Matth.* 5, cum beatos eos esse asserit, qui multa propter iustitiam patiuntur, non autem de beatitudine in re, vt dici solet, hoc est de ipsa beatitudine in seipsa, de qua omnes Philosophi loquebantur. Hoc enim pacto, cum omnes quærerent, quibus in rebus posita esset huius vitæ beatitudo, melius loquutus est Aristoteles: præsertim cum non crediderit ipsam humanæ beatitudinis essentiam constitui ex bonis corporis, aut fortunæ, sed hæc ad exercitium multarum virtutum, in quibus illa consisteret, necessaria esse: quo pacto dicimus ne- A cessarias esse homini manus, non vt homo sit, qui abscissis manibus homo est, sed vt sit perfectus, atque integer, omnesque humanas operationes exercere possit. Estque huiusmodi Aristotelis opinio nostrorum Theologorum sententiæ (*in 4 sent. dist* 49) plane consentanea, qui supernaturali etiam hominis beatitudine bona corporis, & externa, vt accidentariam partem, requiri dicunt; qua parte B Christus Seruator noster apud nos carere voluit, vt pro salute nostra sanguinem effunderet. Quocirca cum humana omnia in hac vita tam sint obnoxia mutationi, & inconstantiæ, sapienter adiecit Aristoteles 1. *Ethic. c.* 10. *eos, qui fruerentur beatitudine ea, quam tradiderat, nõ beatas esse mentes, sed beatos homines*, hoc est, vt fert humana conditio, & natura.

Sententia de beatitudine.

Quod vero attinet ad controuersiam de Mundi origine, grauiter quidem in ea errauit Aristoteles, non solum quia non fuit ex æter- C nitate, sed etiam, quia neque forsitan totus in hunc modum esse potuit, quo a Deo conditus est: quod lib. 12. patebit: verum grauius errauit Plato, si illum ex elementis, quæ ab omni æternitate confuso quodam motu agitata extitissent (quemadmodum scriptum reliquit) in temporis aliquo initio factum esse voluit. Quocirca plerique eius sectatores de absurditate huius sententiæ conuicti, nec luce Orthodoxæ fidei illustrati, ad Aristotelis D sententiam confugerunt: nec aliud Platonẽ, quam Aristotelem in parte sensisse dicunt, sed tantum vt fabrica Mundi ex æternitate conditi intelligeretur, præmissam à Platone fuisse elementorum confusionem, quasi non ordinem temporis, sed naturæ, & cogitationis, quo partes priores sunt toto, in ea fabrica significauerit.

De mundi origine.

In Timæo Alcinous in inst. ad doct. Plat. cap. 12. Simpl. 1. de cælo. & alij pleriq.

In quæstione vero de animæ humanæ immortalitate clarius quidem quam Aristoteles, E locutus est Plato, etsi vterque immortalem esse docuit. Verum, si error fuit, vel potius culpa, obscurius de ea re loqui, quam res tanta postulabit, apertius errauit Plato, qui omnes omnium hominum animas vel ex æternitate, vel initio temporis productas affirmat, easq; ex aliis corporibus in alia circuitu quodam migrare facit, nec veras formas existimat sed quamque esse in suo, vt in naui gubernatorem, cum tamen Aristoteles verissime do- F ceat veras esse formas & perfectiones humani corporis, neque animam, verbi gratia, Socratis prius extitisse in natura rerum, quam corpus Socratis informaret, vt docet libro huius operis duodecimo. *cap.* 3. *text.* 17.

De anima immortalitate.

In Menone, Phadone, & sæpe alibi.

Porro in quæstione de vniuersa Dei prouidentia, non negamus Aristotelem pauca admodum, cursimque duntaxat, & quasi aliud agentem

De prouidentia diuina.

agentem tetigisse, quidque sentiret de peculiari cura, & administratione rerum, quæ gignuntur & intereunt, non satis explicasse, quod fortasse nondum compertum haberet, quid in ea re dictaret naturalis ratio, quam vnam sibi ducem proposuerat: tametsi in libro de Mundo ad Alexandrum (*ad finem*) aperte loquitur non modo de peculiari cura, quam Deus habet de rebus omnibus, quæ sunt apud nos, sed plane etiam de vindice eius iustitia in flagitiosos: & beneuolentia, ac fauore, quo prosequitur bonos, & qui bene, beateq; viuere student, à quibus non abhorrent ea, quæ ab eo dicuntur extremo decimo de Moribus ad Nicomachum, *Cap.* 8. At Plato etsi in eadem re multa scripsit, satisque suam sententiam aperuit, in multis tamen aduersatur veritati non solum Catholicæ fidei, sed etiam rationis naturalis, cuiusmodi est Pythagorica fabula de expiandis criminibus anteactæ vitæ in corporibus bestiarum, & his similia.

De rebus, quæ superant humanum captum.

Deniq; concedimus nihil Aristotelem scripsisse de productione diuini Verbi, quod tamen non errori, sed puræ ignorationi tribuendum est. At Plato ita eam male intellectam ex diuinis literis in Timæum transtulit, vt fons Arianorum merito haberi possit, quo eodem nomine D. Th. 1. *p. q.* 3.4 *ar.* 4. Origenem appellat: *Platonica doctrinæ studiosissimũ.* Equidem crediderim verum esse, quod pleriq; auctores (*vt Aug.* 8 *de ciu. Dei c.* 11. *Iustin. Martyr. in Paran. ad Gentes. Cyril. contra Iulia. & alij plurimi*) asserunt, hausisse Platonem ex Sacris voluminibus in Ægypto cognitionem diuinæ legis, librorumque Salomonis, & Prophetarum, quam eius scripta plerisque locis redolent. Verum homo Ethnicus humano sensu omnia intelligens, & fortasse corrigere ausus, occasio fuit quam plurimis nostrorum, vt in varios errores inciderent, quorum ille de productione diuini Verbi maxime insignis fuit.

Platonem hausisse multa ex sacris literis.

Quocirca Tertullianus, alioqui Platonis studiosus considerãs cunctas hæreses ad eam vsque diem ex illius doctrina, vel ortas esse, vel auctas, & corroboratas, omnes ad illum, quasi ad caput (*in lib. de Anima*) retulit his verbis: *Doleo,* inquit, *bona fide Platonem omnium hæreticorum condimentarium factum.* At Aristoteles, quia in humanam philosophiã nihil admittendum censuit, quod probare humanis rationibus non posset, maluitque in rebus diuinis tractandis citra consistere quam diuina oracula proprio iudicio interpretari, nullam ille quidem vel adumbratam Christi cognitionem tradidit, sed tamen eius philosophandi ratio aut paucos admodum, aut prope nullos hæreticos peperit, & cum multa, tamque præclara documenta naturali lumine cogni-

Platonem hæreticorum condimentarium.

A ta posteritati reliquit, vt nulli ex hostibus suis Ecclesia Christi iam ampla, & pretiosa spolia detraxerit.

Hæc cum procedẽte tempore Ecclesiæ doctores apertius intelligerent, viderentq; Orthodoxam Christi fidem non humanæ sapientiæ verbis, sed virtute spiritus paulatim deiecisse omnem altitudinem, extollentem se aduersus scientiam Dei: nihilque iam esse, cur tantopere a Philosophis timendum videretur

Qua ratione cœpit Aristoteles præferri cæteris.

B tum demum cogitantes, qua ratione effici posset, vt illorum disciplinæ fidei obsequio, multisq; fidelium commodis seruirent, quasi mutata velificatione Peripateticam doctrinã præferre, Academicam veterem, & Stoicam (de noua enim Academia, quia satis per se absurda erat, parum curatum est à nostris) in inferiorem locum, id est, suum cogere cœperũt. Videbant enim Aristotelis errores perspicuos esse, & qui neminem laterent, cætera, quæ ab

C eo tradebantur, egregia esse, & quæ mirum in modum piis iuuandis, & hæreticis, ac Gentilibus coarguendis conducerent, contra vero Academiæ veteris, & Stoicorum placita specie religionis, & pietatis plurimos incautos decepisse, & in varia hæresum barathra præcipites dedisse. Ita sensim curarunt, vt permissu, & auctoritate vniuersalis Ecclesiæ (quæ in dies & cognitione rerum proficit, & fidelium ruinis fit cautior) solus pene Aristoteles in

Ecclesia in dies in rerum cognitione proficit, & fidelium ruinis fit cautior.

D Scholis audiretur, solus in Philosophia leges, & præcepta daret. Qua ex re illud est consecutum, vt Aristotelica doctrina sacræ fidei regulis correcta, & emendata adeo bene merita sit de Christiana Republica, vt tota propemodũ Philosophia stet hodie Aristotelis vnius institutis seruandis, & quasi vestigiis persequendis, ita perspicuum arbitror neminem, qui temporum rationem habeat, institutumque Priscorum Patrum apud se perpendat, iudicaturum, contra eorum sententiam fecisse nos,

E qui Aristotelicam philosophandi rationem cæteris antepósuerimus.

Nunc, vt ad ea veniamus, quæ proprie hoc opus attingunt, septem quasi capita explicabimus, quibus totius tractationis summa cõtinetur, auctoris institutum, ipsius operis necessitatem, subiectum, dignitatem, vtilitatem, inscriptionem, & partitionem.

F

De instituto Aristotelis in hoc opere, ipsiusq; operis necessitate, & subiecto. CAP. VI.

INSTITVIT Aristoteles tradere in hoc opere cognitionem rerum earum, quæ nec materia constant, nec in materia existunt, omniumq; attributorum, quæ illis cum cæteris rebus sunt communia. Quod vt aggrederetur,

Institutum Aristotelis in hoc opere.

retur, duabus causis adductus est. Vna, quia res, quæ ab omni materiæ concretione sunt liberæ, peculiari indigebant tractatione, eoq; magis, quod earum natura a nostris sensibus remotissima est, multoq; à cęteris disiunctior quam quæ diuersis aliis scientiis explicantur. Altero, quia communia rerum omnium attributa in nulla cæterarum disciplinarum tradebantur. Cum enim quæq; certum aliquod gen⁹ rerum sibi tractandū assumpsisset, quod inductione cernere facile est: reliquum fuit, vt instituenda necessaria esset alia tractatio, in qua traderentur omnia quæ cunctis rebus communiter conuenirent. Nec enim res, quæ in cæteris scientiis explicantur, sola nominū societate inter se conueniunt: sed rationis etiam; & naturæ cognatione. *Vide 4. Metaph. c. 2. tex.* 2. Cur autem in ea potius scientia, quæ ageret de rebus materiæ expertibus, agendum fuit de communibus attributis rerum omniū duplex est ratio. Vna, quia quæ communiter omnibus conueniunt, cum analoga sint, prius natura de rebus materiæ expertibus dicuntur quam de iis, quæ habent aliquam cum materia coniunctionem. Altera, quia cum dicantur de vtrisque, nullam prorsus in suis rationibus materiam includunt, vt hac ex parte in cæteris scientiis, quarum omnis cura est de rebus materiatis agere, tractari non possint. Et quidem, si nullæ res essent materiæ expertes, vt rudis quorundam priscorum Philosophia putauit, communia hæc attributa à naturali Philosopho tractanda forent, ipsaque Philosophia naturalis prima esset Philosophia, vt Aristoteles lib huius operis *6. Meta. ca* 1 *text.* 3. docte animaduertit. De iis enim rebus duntaxat communia illa dicerentur, quæ materiam in suis rationibus includerent, quo fieret, vt nec ipsa quoq; sine materia explicari possent; quo pacto, quia res omnes naturales materia constant, ipsa etiam rerum naturalium communis ratio materiæ expers nō est. Nunc autem, cum naturalis Philosophia viam aperuerit, vt res materiæ expertes in rerum natura necessario esse fateremur: eadem ratione cōmunium attributorum tractatio cœpit aliena intelligi à Philosophi naturalis disputatione, & qui ante sapientes, primique Philosophi credebantur, iure, ac merito suo nomine cœperunt dici *Naturales*, quod vltra res materiæ participes non processissent.

Cur in hac scientia de communibus rerum omnium attributis agendum.

Sublatis rebus materia expertibus tolli Metaph.

Inuento igitur harum rerum genere, non fuit illud à Philosophis vlla ratione prætermittendum. Primum ne earum rerum, à quibus cæterarum cum existentia, tum perfecta cognitio pendet, nulla apud nos foret scientia, vanumq; esset Philosophiæ nomen, quod notione sua diuinarum, & humanarum rerū, A summarumque causarum veram cognitionē pollicetur. Deinde ne homo, qui partim rerū corporearum, partim incorporearum naturæ particeps est, qua de causa (*Vt est apud Philon. Iud. lib. de opificio Mundi*) ab aliis, *Nexus Dei, & Mundi*: ab aliis *rerum materialium, & immaterialium Horizon appellatus* est; cognitione earum, cum quibus inferiori sui parte communicat, edoctus ea ignoraret, cum quibus præstantiore portione conuenit; quod esset ab B hominis dignitate alienissimum. Postremo ne id, in quo præcipue posita est humana fœlicitas (posita est autem potissimum in cognitione rerum præstantissimarum, vt idem auctor extremo de Moribus ad Nicomachum libro *cap* 7. docet,) minime omnium ab homine curaretur; cumque tam multis in rebus humana industria [illegible], hanc vnam, cuius præcipuo desiderio ducuntur homines, quasi ad se non pertinentem relinqueret.

Cur hæc scientia necessaria Philosophis.

Homo nexus Dei mundi & rerum materialium & immaterialium horizon.

Humana fœlicitas.

C Ex his, quodnam sit operis subiectum, facile intelliges. Cum enim subiectum cuiusq; scientiæ id sit, quod & vnum est, & ea omnia complectitur, quæ illius curæ præcipue subiiciuntur, & quorum illa naturam, & affectiones se tenere profitetur; nemini dubium erit, quin id, quod est, siue Ens, qua ratione est Ens, sit huius tractationis subiectum, quippe cum Ens, & suo modo, sit vnum quippiam, & omnia complectatur, quæ sine materia, aut D omnino existunt, aut certe intelligūtur, quorum hæc scientia & naturas nosse, & affectiones intelligere præcipue studet. Sed hæc cum ab ipso auctore initio libri 4. *Meta. c.* 5 *text.* 1. & *lib.* 6. *cap.* 1. *text.* 2. tradantur, fusius à nobis eo loco explicanda sunt.

Metaphysicæ subiectū ens.

De dignitate, & vtilitate huius scientiæ.

SECTIO VII.

E Fit etiam perspicuum ex dictis, hanc scientiam esse omnium Philosophiæ partium longe nobilissimam, cum eius subiectum res eas complectatur, quæ sunt omnium præstantissimæ; substantias inquam, omnes corporis expertes, atque adeo Deum ipsum Opt. Max. Quod si quis obiiciat eas scientias esse præstantiores, quę accuratioribus vtuntur in probando rationibus, proinde longe præstantiores esse Mathematicas, quæ ex accu- F ratissima demonstrandi ratione disciplinarum nomen inuenerunt, hoc pacto respondendum est. Primum quidem: etsi hæc scientia, vt à nobis in hac vita participatur, longe minus certum, & accuratum sibi vendicet demonstrandi modum, propterea quod res, in quibus versatur longissime distant à nostris sensibus,

Cur cæteris scientiis nobilior Metaph.

Obiectionis dilutio.

Mathematicas nobis esse certiores. sensibus, si tamen ea absolute, ac simpliciter spectetur, etiam Mathematicas scientias demonstrandi certitudine, ac perfectione superare. *Quarta naturaminus certas.* Versatur enim in rebus non modo simplicissimis, & suapte natura notissimis: sed etiam maxime omnium stabilibus, vtpote omnis materiæ, ac mutationis expertibus. Qua de causa Aristoteles in præfatione huius operis *Cap.* 2. ait, *hanc sententiam non esse humanam possessionem*: & rursus: *eam à solo Deo, aut maxime possideri.* *Vnde scientiarum dignitas colligenda.* Deinde vero, etsi dignitas scientiarum, tam ex certitudine demonstrandi, quam ex præstantia subiectorum sumi potest, vt auctor sæpe (*velutis. Top. c.* 2. & 1. *de Anima c.* 1 *text.* 1. 11. *Metaph. c.* 6. & 6 *Metaph. cap.* 1. *text.* 2. 1. *de Partibus animalium cap.* 5.) docet; tamen nisi cætera sint paria, non esse eam simpliciter, & absolute colligendam ex gradibus certitudinis (alioqui certissima, & exquisitissima scientia rei nullius momenti esset nobilissima, quod nemo dixerit) sed ex præstantia subiectorum, vt idem docet 11. huius operis cum iudicat præstantiorem atque deteriorem scientiam ex suo quamque subiecto appellandam, nulla interim facta mentione de ea nobilitate, quæ ex ratione demonstrandi ducitur. Hinc illud est natum, quod idem primo de partibus animalium in hanc sententiam scriptum reliquit: *Res superiores etsi leuiter attingere possumus: tamen ob eius generis excellentiam nos amplius oblectari, quam cum hæc nobis iuncta omnia tenemus.*

Cur hæc scientia inutilis videri possit. At vtilitas huius scientiæ, aut nulla fortasse, aut perexigua, alicui videatur. Auocat enim a ciuilibus actionibus necessaria quadam mentis abstractione, sine qua Philosophi in hoc rerum genere nullum progressum facere possunt. Deinde, cum polliceatur magnarum, & sublimium rerum cognitionem, eamque post longa admodum studia pro dignitate non tradat, fallere videtur sectatores suos. Postremo, breue vitæ spatium, quod in aliis scientiis humanæ vitæ necessariis ponendum esset, haud parum imminuit propter rerum difficultatem, cum tamen ipsa minime omnium sit necessaria, vt ipse Aristoteles docet in præfatione huius operis *Cap.* 1. Hinc fit, vt priscos illos Philosophos Thaletem, Anaxagoram, & similes, qui primis causis rerum inuestigandis, contemplandisque intimis rerum naturis se totos consecrarunt, sapientes appellandos esse, prudentes vero minime censeant quidam apud eundem 6. *Ethic. ad Nicomachum lib. cap.* 7 quod admiranda quidem, sed inutilia humanæ vitæ exquirerent: cui sententiæ ipse Aristoteles eo loco minime repugnat.

A Verum si quis æquo animo attenderit, planè intelliget hanc disciplinam non solum vtilem, sed in primis etiam vtilem humano generi dicendam esse: modo vtilitatem non metiamur solis pecuniarum, aliarumve terrenarum facultatum lucris, quod faciunt profani homines, & quidem Stoici, *qui nihil vtile, nisi quod honestum est, & quia honestum est,* esse putauerunt: quam vtiliorem scientiam ea censuissent, quæ est omnium honestissima? B Peripatetici vero etsi bona quædam quæ ex se honesta non sunt, vtilia esse volunt: an non ipsi vtiliora iudicabunt, quæ sunt homine digniora? Quid vero homine dignius, quam ad diuinarum rerum cognitionem aspirare? Certe vera vtilitas rerum ex supremo fine æstimanda est, vt quæ ad illum magis conferunt, vere vtiliora merito censeri debeant. Quænam vero humana scientia magis ducat hominem ad altissimarum rerum contemplationem, C in qua præcipue humana felicitas consistit, quam ea, cuius illud est præcipuum munus & officium, vt earum cognitionem exquirat? Mitto vtilitatem, quæ ex illa eius functione manat, qua cæteras omnes artes constituit ac communit, quod eam aperte cognoscant cæteri artifices, qui initia suarum scientiarum considerant, quiq; accuratius aliquid tractandum suscipiunt. Dicant ii, an sine primæ Philosophiæ præsidio aliquid magni momenti D ad prima vsque principia persequi possint. Iam Teologi quid non defendunt contra Ethnicos, & sæpe etiam contra hæreticos primæ Pholosophiæ principiis, & doctrina muniti? Certe si alii artifices aliena à propriis æquo iudicio distinxissent, dubium non esset, quin magnam suæ doctrinæ partem primæ Philosophiæ acceptam retulissent. Nunc autem, cum plus æquo in primæ Philosophiæ terminos irruperint: plerique sunt, qui eius opes, E quas velut proprias possideret, illi deberi non agnoscant. Deniq; vel vnũ illud ad eius vtilitatem cõmendandam satis esset, quod maximũ eius capessendæ appetitũ naturæ Auctor hominibus indiderit, à qua sententia Aristoteles hoc ipsum opus exorditur: neq; enim frustra, sed maximi potius alicuius emolumenti causa ea propensio humanæ naturæ ingenita est. Deniq; qui hanc disciplinã vtilem non esse contenderet, insignis ne ignorantiæ nomine, F an impietatis crimine notandus esset, non facile quiuis iudicauerit. Ad id vero, quod obiiciebatur, auocare eius studium à ciuilibus actionibus, respondendum est, tantum abesse, vt id inutile sit humano generi, vt maxime etiam sit necessariũ. Est enim necesse, vt in Republica bene constituta, alii diuinis rebus vacent: alii ab illis instructi actiones ciuiles ad earun-

earundem rerum cognitionem accommodet. Si qui vero sunt, qui vtrunq; præstare possint, ii excellentes viri, & vere regii haberi debent. Quod vero multi se quasi deceptos conqueruntur, quod post longum temp⁹ exiguã quandam diuinarum rerum cognitionis particulam sint assecuti, vitio eorum adscribendũ est, vel quia exiguum existiment, quod maximũ habet momentum, vel quod Dædalea temeritate (vt ita loqui liceat) altius sperarint se posse conscendere, quam humana conditio in mortali hac vita ferat. Id enim non pollicetur humana Philosophia, sed male coercita sciendi cupiditas, quæ tamen intra modum vt cætera humana, continenda est. Ex quibus satis intelligitur, quam parum habeat virium extremum contra huius scientiæ vtilitatem argumentum: nam quod Aristoteles ait: *cæteras omnes disciplinas magis esse necessarias*, de ea necessitate intelligendum est, quæ ad victum & cætera corporis emolumenta refertur.

De inscriptione & partitione huius operis.

CAPVT VIII.

A quo libri inscripti sint.

INscripti porro sunt hi libri siue ab Aristotele, siue à Theophrasto, qui ei⁹ opera magna ex parte in ordinem digessit, nomine rerum de quibus agunt, τὰ μετὰ τὰ φυσικά, hoc est, *post naturalia*: qua in oratione verbum, *post*, non ad naturæ ordinem, sed inuentionis referendum est: nam etsi hæc tractatio continet scientiam eorum, quæ natura sunt prima: ea tamen post cognitionem rerum naturalium inuẽta sunt. Quia vero Philosophi in inuestigandis rebus, de quibus hæc scientia disserit, ab inferiorib⁹ ad superiora progressi sunt, non abs re multi eandem inscriptionem sic explicant, quasi dicat, *supra naturalia*, siue *quæ supra naturam sunt*. quo pacto natura definita est initio 2. lib. de naturali auscultatione, *c.1. text. 3.* seu quod idẽ est, *quæ sunt in altissimo rerum gradu posita*. Hinc factum est, vt scientia ipsa quæ his libris traditur, simplici nomine appellari soleat à Recentioribus *Metaphysica*, quasi *post naturalium*, aut *supernaturalium scientia*, cum ab Aristotele sæpe (*nempe lib 4. Metaph. text 5. & 8. lib. 1. Physic. text. 83. lib. 6. Meta. text. 1. 1. Meta. c. 2. 3. Meta. text. 3. text. 70*) appelletur *prima philosophia*: alias absolute *Philosophia*, quasi præcipua pars Philosophiæ, vt 4. lib. huius operis c. 2. & 3. & lib. 1. Phys. extremis pene verbis: alias *Theologia*, quod de diuinis rebus disserat, vt lib. 6. c. 1. & lib. 11. c. 6. alias *Sapientia*, quod primas rerum causas teneat, vt in ipsa huius operis præfatione, & c. 2. lib. 3. alias *domina & princeps reliquarum, & cui cæteras contradicere nefas sit*, veluti

Interpretatio inscriptionis horum librorum.

Quibus nominibus hæc scientia appelletur.

A duobus proxime citatis locis, & 1. Post. c. 7. vt quæ omnium principia cõfirmet, ac stabiliat.

Diuisio huius operis.

Diuiditur vero totum opus in præfationẽ & tractationem. Præfatio, quæ primis duobus capitibus continetur, tota ad commendationem huius scientiæ confertur: in Tractatione vero hæc continentur; Primum in reliqua parte 1. libri referuntur, & magna ex parte refutantur Philosophorum placita de causis. In secundo agitur de modo inuestigandæ ve-
B ritatis. In tertio proponuntur, & pro vtraque parte disputantur plurimæ quæstiones in reliquis libris dissoluendæ. In quarto constituitur huius scientiæ subiectum, eiusq; affectiones declarantur, & maxime communia principia traduntur. In quinto distinguitur ambiguitas multorum ad hanc scientiam pertinentium, & eorum minus præcipua membra ad prima quasi capita reuocantur, omniaque congruis explicationibus declarantur. In sex-
C to traditur, quo pacto Metaphysicus de ente disserat, & quædam entis significata ab huius scientiæ propria consideratione reiiciuntur. In septimo agit Aristoteles de ente per se, ac reali, quod in decem prædicamenta diuiditur, potissimum vero de substantia materiali. In octauo de principiis constituentibus huiusmodi substantiam, materia videlicet, ac forma. In nono de ente vt diuiditur per potentiam & actum. In decimo de Vno, tum per se
D sumpto, tum etiam, vt cum multis confertur. In vndecimo & priore parte duodecimi multa repetit, quæ in hoc opere, & in libris Physicis scripserat, vt ex iis gradum faciat ad substantias separatas, de quibus tandem agit in posteriori parte libri duodecimi, ac præcipue de prima omnium rerum causa. Denique in decimotertio & decimoquarto libris disputat contra Platonem ad euertendas Ideas, & Mathematica separata, quæ ab illo inducta
E sunt: quæ disputatio cum a multis seculis parum vtilitatis afferat, & ex dictis vtcunque intelligi possit, fere ab huius operis enarratoribus prætermittitur.

Primus lib. Secundus. Tertius. Quartus. Quintus. Sextus. Septimus. Octauus. Nonus. Decimus. Vndecimus. Duodecimus. Duo extremi.

Primus liber quid contineat.

Quod igitur ad primum librum attinet, multa Arist. propter rerum tractandarum magnitudinem initio præfatur. Primum enim ex appetitu sciendi hominibus à natura dato, ex quo non vtilitas modo, sed necessitas etiam huius scientiæ colligitur, obiter se insinuat in
F gratiam eorum, qui eius studium carpebant. Deinde longo ductu aperit, quæ sit natura huius disciplinæ. Tertio loco tradit illius dignitatem & præstantiam. Postremo docet, quis sit eius scopus, ac terminus, hoc est, qua in re eius perfectio & absolutio cõsistat. Quibus rebus tractandis ingeniose explicat quatuor quæstiones illas, An sit? Quid sit? Qualis? & Pro-

& Propter quid? quas ipse tradiderat 2. lib c. 1. de Posteriori resolutione, vt in quibus cuiusq; rei propositæ tractatio consisteret. Aggressus autem ad tractationem rerum, quæ sub hanc scientiam cadunt, quoniam ea primum respicit primas causas, easq; pro virili parte inuenire, ac tradere conatur; repetit principio quadripartitam causarum diuisionē à se traditam 2. Phys. lib. *c.* 3. *text.* 27. vt ea proposita expendat, cæterine, an ipse meli⁹ de rerū causis senserit. Deinde refert ex ordine ea de re placita Philosophorum, qui ipsum præcesserunt, orsus ab antiquioribus, iisq. qui ab inquisitione infimæ causæ cœperunt philosophari. Postremo aliorum sentētias partim refutat, partim ad suæ confirmationem assumit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
τῶν μετὰ τὰ φυσικά,
ΑΛΦΑ ΤΟ ΜΕΙΖΟΝ.

Περὶ τέχνης καὶ ἐμπειρίας, καὶ ὅτι ἡ σοφία περὶ τινας αἰτίας καὶ ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη.

ΚΕΦ. Α.

ΠΑΝΤΕΣ a ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει. σημεῖον b δ' ἡ τῶν αἰσθήσεων ἀγάπησις καὶ

ARISTOTELIS
Metaphysicorum
LIBER PRIMVS.

De arte & experientia, & sapientiam, quæ est de quibusdam causis & principiis esse scientiam.

CAPVT I.

OMnes a hominis natura scire appetunt. cuius b rei signum est ipse amor sensuum. Etenim

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

O*Mnes a homines.* Pleriq. Aristotelis ætate [illegible] de causis inuidiam conflabant huius scientiæ studiosis [illegible] doctrinam quæ humanū captum superar[et] [illegible] disciplinam, quæ nec necessaria humanæ vitæ [illegible] quidem reprehensio, quæ primum profecta videtur a Si[monide] [illegible] cuius meminit Aristoteles, tum aperte hoc ipso libro cap. 2. tum ta[citè] [illegible] c. 7. scientiam hanc nullam apud nos esse contendit. Posterior vero (cui pro [illegible] rebus scribere incipiente respondet Cicero initio operis de natura Deorum) [illegible] quidem ipsam non infitiatur, verum nihil eam emolumenti humano generi afferre putat. Quæ sane insectatio, si quis animum aduertat, eodem reuoluitur, aut enim hæc scientia ab auctore naturæ hominibus negata est aut inutilis non est. Quamobrem Aristoteles hoc loco partim vt quæstionem, An est, de hac scientia explicaret (tunc enim illa non videtur prætereunda, cum de rei existentia dubitatur) partim vt obtrectatoribus occurreret, sapienter orsus est ab hoc generali pronunciato, quo asserit appetitum sciendi ipsius scientiæ causam esse omnibus hominibus naturalem: nam cum nomine scientiæ intelligatur perfecta rei cognitio, illud primum ex hoc pronunciato sequitur, appetitum huius scientiæ, quæ tota hac præfatione Sapientiæ nomine appellatur, esse hominibus maxime naturalem. Est enim sapientia perfectissima rerum cognitio, quam omnes audito sapientiæ vocabulo communiter concipiunt, vt est 1. *de Cœlo, c.* 4. *text.* 32. *&* 2 *de Cœlo c.* 8. *text.* 59. *& c.* 11. *text.* 59. *&* 3. *de Anima, c.* 12. *text.* 60. *& c.* 9. *text.* 45. *& alibi text.* 21. *text* 48. *text* 23. Sequitur deinde hanc scientiam neq; esse impossibilē, neq; inutilem, proinde nec laborem, qui in eam impenditur, esse reprehendendum. Neq; enim naturæ Auctor, qui (vt scribit Aristoteles) nihil frustra molitur, dedisset hominibus adeo naturalem appetitum huius scientiæ, nisi illa & aliquo modo ab hominibus obtineri posset, & humano generi magnopere conduceret.

Hoc loco illud animaduertendum est, sciendi verbo, seu perfecte cognoscendi in hoc pronūciato intelligendam esse certam, & euidentem rerum notitiam, tum diuisiuā tum definitiuam, tum etiam demonstratiuām, siue ex ea fiat demonstratio, quæ est notitia principiorum, siue per demonstrationem comparetur, quæ est notitia conclusionum. Omnis enim huiusmodi notitia solet vulgo appellari scientia, tametsi Aristoteles nonnunquam solam tertiam & quartam scientiæ nomine complectitur, vt in 1. Poster. c. 3. alias definitiuam etiam adiungit, vt cap. vlt. huius lib. diuisiuam vero, non scientiam, sed cognoscendi modum nuncupat, vt 2. Post. c. 5.

Illud etiam animaduertendum est, etsi eodem verbo sæpe intelligitur sciendi habitus, hoc tamen loco potius intelligendum esse actum sciendi: habitus enim, qui ad actum eliciendum à natura institutus est, propter ipsum actum expetitur, quo fit, vt naturalis appetitus, quo scientiam appetimus, magis in actum sciendi, quam in habitum feratur. Hoc idem confirmari potest argumento sensuum, quod Aristoteles subiicit, in quo nomen sensus non pro ipsa potentia, sed pro actu sentiendi sumitur, vt paulo post patebit.

b *Cuius rei signum est.* Confirmat id, quod dixerat argumento à minore. Experimur enim

Cur nobis carior visus, quam reliqui sensus.

appetimus nobis ipsa natura impellente cognitionem sensitiuam, non solum alterius emolumenti causa, sed etiam per sese, & sui tantum gratia. Hinc enim fit, vt aspectus carior nobis sit cæterorum sensuum perceptionibus, non modo, quia certior est, sed etiam quia multarum rerum differentias ostendit, atque adeo plurium, quam cæterorum omnium sensuum actibus cognoscantur. Quod si nobis huiusmodi appetitus naturalis est, potiori ratione appetitus perfectæ cognitionis naturalis censeri debet, dum imperfecta sensuum notitiæ, à qua omnis nostra cognitio incipit, ad perfectam suapte natura dirigatur.

Duplex sensuum vtilitas.

c *Remota vtilitate.* Duabus de causis datus est hominibus sensuum vsus, quod Aristoteles docet in lib. de sensu & sensili. Vna, salutis & incolumitatis, cæterorumq; vitæ commodorum gratia, vt, cum eorum ministerio necessaria, aut commoda ad vitam degendam cognoscerent, ea quærerent incommoda vero & exitialia fugerent. Atque hæc sensuum vtilitas communis est homini cum cæteris animantibus. Altera, ipsius cognitionis sensitiuæ in se spectatæ causa, nō quatenus refertur ad vitæ tutelam, aliave corporis emolumenta: quæ vtilitas propterea est homini propria, quod cognitio sensitiua hoc pacto sumpta, suapte natura dirigitur ad intellectiuam, quæ cæteris animantibus negata est. Hinc fit, vt cæteræ animantes, (qud Albertus docte *hoc loco tract. 1. c. 4.* annotauit) non ducantur cupiditate videndi, audiendive quicquam, nisi alicuius rei ad vitam necessariæ, aut commodæ quærendæ, aut incommodæ fugiendæ causæ: homo vero solius cognitionis studio ad plurima videnda & audienda moueatur, etiam cum id corpori noceat, multaque affert vitæ incommoda. Cum igitur Aristoteles ait, *remota, siue exclusa, & prætermissa vtilitate,* non excludit eam vtilitatem, quæ sequitur ipsam per se cognitionem sensitiuam speculatiue, vt ita loquar, spectatam, sed reliquas omnes vtilitates, quæ ex sensibus proueniunt, præsertim cum exclusiuæ dictiones, vt aiunt Dialectici, non excludant concomitantia. Quare non excluditur his verbis ea vtilitas, quam intellectus percipit ex ministerio sensuum: quin potius ex hac ipsa vim habet argumentum hoc loco ab Aristotele propositum. Itaque locus hunc in modum intelligendus est. *Remota quauis alia vtilitate ipsi per se cari sunt,* vt fere exponi solet. Eodē pacto Aristoteles capite sequenti ostendens scientiam hanc esse liberam, & sui solius gratia, non excludit eas vtilitates, quæ metaphysicam cognitionem consequuntur, in quibus numeranda est voluptas, quæ percipitur ex primarum causarum consideratione: sed potius hunc in modum aperte scribit. *Vnde patet, eam à nobis nullius alterius vtilitatis causa perquiri,* innuens habere illam peculiarem vtilitatem, & quidem tantam, vt ipsa sola suis opibus contenta videatur.

Dialecticorum regula.

Quid nomine sensus significetur hoc loco.

d *Is maxime, qui fit per oculos.* Hinc patet verbum, *sensus,* non pro facultate, sed pro actu accipi hoc loco. Neque enim sentiendi facultas, sed actus sentiendi fit per oculos. Idem patet ex periodo proxime sequenti, in qua non de videndi facultate, sed de actu sermo est. Aduerte tamen rarius apud Latinos vsurpari nomen, *sensus,* pro sentiendi actu, quam apud Græcos.

καὶ γὰρ χωρὶς τῆς χρείας ἀγαπῶνται δι' ἑαυτάς, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ἡ διὰ τῶν ὀμμάτων. οὐ γὰρ μόνον ἵνα πράττωμεν, ἀλλὰ καὶ μηδὲν μέλλοντες πράττειν τὸ ὁρᾶν αἱρούμεθα ἀντὶ πάντων, ὡς εἰπεῖν, τῶν ἄλλων. αἴτιον δ' ὅτι μάλιστα

Etenim remota c vtilitate ipsi per se cari sunt, is d maxime, qui fit per oculos. Non e enim vt agamus solum, sed nihil etiam acturi ipsum videre omnibus, vt f ita dicam, aliis anteponimus. Causa vero est, quod hic Cap. 1.

Agere proprie quid.

e *Non enim vt agamus solum.* Hoc etiam loco plerique subaudiunt verba, *Aliquid aliud,* vt sit sensus: non enim solum, vt aliquid aliud agamus, &c. Quod propterea addunt, quia ipsum etiā cognoscere per sensum, videtur esse quoddam agere. Verum non est necesse quicquam adiungere. Neque enim agere quod Græce est πράττειν, vnde Praxis nomen etiam Latinis vsurpatur, proprie conuenit in actum cognoscendi pure contemplatiuum, & ad nihil aliud relatum, vt libro 6. patebit. Itaque Agendi verbum non sumitur hoc loco, quatenus significat actionem late acceptam, sed quatenus opponitur verbo contemplandi, siue cognoscendi solius cognitionis causa, seu quod idem est, quatenus significat actionem, vt opponitur puræ contemplationi.

f *Omnibus, vt ita dicam, aliis.* Verbum *omnibus,* non potest vllo modo referri ad actus sentiendi, quatenus nomine αἰσθήσεων significantur: dicendum enim foret Græce πασῶν ἄλλων, non πάντων ἄλλων, cum nomen αἴσθησις fœminini sit generis. Dicet fortasse aliquis, referendum esse ad res omnes, vt sententia ita concludatur, (*ipsum videre omnibus aliis rebus anteponimus*) quo pacto per hyperbolen dicere solemus, nihil nobis esse carius lumine oculorum, etiam si vita ipsa longe nobis sit carior. Addet quoque verba (vt ita dicam) inserta esse, vt significaretur, figuratam esse locutionem, nec simpliciter veram. Sed plane obstat sequens periodus, in qua non redditur causa, cur aspectum cæteris rebus omnibus anteponamus, sed cur cæteris sensibus. Di-

ϛα ποιεῖ γνωρίζειν τι ἡμᾶς αὕτη τῶν αἰσθήσεων, καὶ πολλὰς δηλοῖ διαφοράς. φύσει g μὲν οὖν αἴσθησιν ἔχοντα γίνεται τὰ ζῷα. ἐκ δὲ ταύτης τοῖς μὲν αὐτῶν οὐκ ἐγγίνεται μνήμη, τοῖς δ' ἐγγίνεται. καὶ

bis sensus vnus ex omnibus maximam nobis rerum cognitionem afferat, multasque differentias ostendat. Natura g igitur animalia ab ortu sensum habent: ex h sensu autem in aliis memoria non gignitur, in aliis gignitur. Hinc

bus. Dicendum est igitur, verbum, *omnibus*, ad sensus, siue actus sentiendi referendum esse, non tamen, vt nomine *αἰσθήσεων* significantur, sed quatenus significantur verbis infinitis videndi, audiendi, & cæteris, quale est Græce τὸ ὁρᾶν, Latine *ipsum videre*, quod præcedit. Verba autem (vt ita dicam) præterea adiecta sunt, quia dubium esse potest, num carior nobis sit videndi actus, etiam solius cognitionis causa (quo pacto de sensibus hoc loco sermo est) quam cæterorum omnium sensuum cognitiones, saltem, si coniunctim accipiantur: quanquam etsi diuisim sumantur, non satis perspicua res est propter auditum, quem multi cognitionis causa aspectui præferent, si alterutro priuandi essent. *Notandum*

g *Natura igitur animalia.* Hoc loco docere incipit, quænam sit natura huius artis, hoc est, in quarum rerum consideratione versetur, quod pertinet ad quæstionem Quid est? Id autem vt commodius faciat, multa tradit de gradibus cognitionis. Atque in primis ait, *sensitiuam cognitionem omnibus animalibus naturaliter esse communem.* Omnia enim necessario prædita sunt duobus sensibus, gustu, & tactu, vt ipse docet de sensu & sensili: tactu quidem, vt cognoscant ea, ex quibus constant, gustu vero, ex quibus aluntur. Vide eum *lib. 1. de sensu. & cap. 1. & 3. de Anima cap. 12. tex. 63. 64.*

h *Ex sensu autem.* Tradit tres gradus cognitionis brutorum animalium. Primus, ac infimus est eorum, quæ non cognoscunt res sensibiles, nisi cum illæ adsunt. Secundus, siue medius eorum est, quæ possunt etiam illarum in absentia meminisse, non tamen ad eo eleuatum modum cognoscendi habent, vt possint ab alio doceri. Tertius, ac supremus ad ea pertinet, quæ non tantum possunt in absentia illarum meminisse, sed etiam suo modo doceri. *Tres brutorum animantium gradus ex cognitione sumpti.*

Primus cernitur in conchyliis, & aliis quibusdam animalibus aquaticis, quæ marinis scopulis adhærescunt, &, vt vno verbo dicam, in iis omnibus, quæ progredi ex loco in locum non possunt: hæc enim non indigent sensibus, quibus res distantes cognoscant; cum ad illas proficisci nequeant, qua ratione fit, vt solis duobus antedictis gustus & tactus; quos omnibus animalibus necessarios esse diximus, prædita sint. Quoniam vero eadem ratio est, vt non indigeant memoria (siquidem memoria ideo præcipue data est brutis animantibus, vt certo petere possint locum absentem ante cognitum, alicuius rei quærendæ, aut fugiendæ causa) efficitur, vt huiusmodi animalia nec sint disciplinæ capacia, quia carent auditu, nec item prudentia, quia carent memoria. Vt enim disciplina auditu indiget, sic etiam prudentia eget memoria: prudentia enim ex memoria præteritorum disponit præsentia, & prospicit futuris. Videntur quoque, nonnulla animalia, quæ locum mutant, carere memoria, vt quidam vermes humi repentes imperfectæ admodum formæ, qui non reuertuntur ad certa loca, sed semper vagantur, & quoquo versus errant, nisi quod ea petunt frequentius, vnde vel aere propitiori, aut solo aptiori inuitantur. Quo fit, vt non recte videatur dictum à quibusdam (*in his est Diuus Thomas hoc loco lect. 1. parte tertia.*) ideo datam esse animalibus memoriam, vt possint continere motum progressiuum, nisi subaudiant (ad quærendum locum ante cognitum.) Id quod etiam ex eo confirmatur, quia pleraque animalia ex iis, quæ memoria prædita sunt, simulatque in lucem prodierunt, mouentur ex loco in locum, cum interim nullius rei ante cognitæ memoria ducantur. *Animalia, quæ scopulis adhærescunt, quos sensus habeant. Cur memoria data animantibus. Non omnia animalia, quæ loca mutent, memoriam habere.*

Secundus gradus cognoscendi cernitur in apibus, & aliis, si quæ sunt, quæ cum memoria prædita sint, auditu tamen carent. His enim concedit Aristoteles prudentiam, quia ex rebus, quas meminerunt, possunt aliquod vitæ regimen accipere: negat tamen disciplinam, quia carent auditu. Quanquam illud intelligendum est, non omnia bruta animantia, quæ memoria prædita sunt, esse prudentia, sed quædam ex iis esse stolida, vt ea, quæ facile capiuntur. *Non semper in bestiis cum memoria prudentiam coniunctam.*

Tertius denique gradus cernitur in cane elephanto, & aliis omnibus, quę præter memoriam, sensum quoque auditus habent: atque hæc ab Aristotele dicuntur non solum prudentiæ, sed etiam disciplinæ capacia.

Obiecta contra ea, quæ Aristoteles hoc loco docet, & responsiones ad ea, quæ obiecta sunt.

1. SVNT tamen nonnulla, quæ contra hæc obiici possint. Primum, quod non recte dictum sit in explicando primo genere animalium ideo præcipue datam esse brutis animalibus memoriam, vt petere possint locum absentem ante cognitum. Muscæ enim mouentur ex loco in locum ante cognitum, & tamen Albertus Magnus hoc loco *tract. 1. c. 6* ea ratione ostendit, eas carere memoria, quod flabello repulsæ identidem se ingerant, immemores plagæ acceptæ.

Alberti sententia de muscarum memoria.

2. Secundum, quod non recte negauerit Aristoteles prudentiam in primo genere animalium, eandemque concesserit in secundo, & tertio. Nam, si prudentia proprie sumatur, vt est capite 5. *habitus agendi recta cum ratione*, quo pacto definitur sexto Ethicorum, in nullo genere brutorum animalium concedenda fuit: si vero sumatur per translationem, eaque omnia dicantur prudentia, quæ id faciunt, quod facerent, si prudentiam haberent, non solum in secundo, & tertio genere, sed etiam in primo concedenda erat, siquidem animalia primi generis, etsi non mouentur ex loco in locũ (qui motus dicitur progressiuus) mouentur tamen motu dilationis & constrictionis ad amplectenda ea, quæ sibi conducunt, & refutanda contraria, quæ sane opera similia sunt operibus prudentiæ.

3. Tertium, quod non recte putauerit requiri memoriam in apibus, vt prudẽtes dicerentur, siquidem apes recens natæ, cum adhuc non sint expertæ hyemem, vt ex illius memoria cibum futuræ hyemi quærant, iam inde tamen prudentissime id faciunt.

4. Quartum, quod non recte dixerit apes non habere auditum, manifesto enim experimento constat, eas conuocari ad noua aluearia leui sono, & deterreri contrario.

5. Quintum, quod nec illud etiam recte dixerit omnia, quæ memoriam, & auditum habent, esse disciplinæ capacia. Nam, si hæc affectio proprie accipiatur, in solis hominibus reperitur: si vero translatitie, non est, cur negetur apibus, cum illæ in ratione viuendi præ se ferant disciplinam optimæ constitutæ Reipublicæ. Quod si illa hoc loco dicuntur disciplinę capacia, quę docilia sunt, & voce hominis quasi docentis assuescunt ad aliquid faciendum, ne hoc quidem modo recte videtur dictum, omnia, quæ memoriam, & auditum habent, esse disciplinæ capacia. Serpentes enim, & quamplurimæ feræ, etsi memoriam, & auditum habent, nulla tamen hominis quasi doctrina institui possunt, vt aliquid agant.

Sed haud difficile hæc omnia dissoluuntur. Ad primum enim respondendum est, eiusmodi animalia flabello repulsa, non ideo identidem se ingerere, quia careant memoria, sed quia stolida sunt: alioqui liceret colligere, pleraque alia, quæ manifestius omnes sensus habent, carere aspectu, & auditu, quod petita iaculis valde prope ferientibus, sæpe non moueantur loco: quod in ranis & cuniculis accidere videmus. Quare, vt in his animalibus non defectus visus, & auditus, sed stoliditas quædam in causa est, cur non statim se loco moueant, sic illa, non quia careant memoria, sed quia stolida sunt, continuo in eum locum reuertuntur, vnde sunt repulsa. Accedit, quod nimius etiam appetitus horum animalium in causa esse potest, cur ab obiecto præsenti non facile arceri possint. Ita patet, argumentum Alberti nihil efficere. Quin etiam eodem probari potest, eiusmodi animalia prædita esse memoria, siquidem, repulsa ex re, qua delectantur, mox ad eandem reuertuntur. Quod facere non possent a certo itinere, nisi memoria retinerent locum, ex quo eiiciuntur.

Obiectorum dilutio. Alberti sententia refutatio.

Ad secundum respondendum est, prudentiam hoc loco nõ accipi proprie, sed per translationem, nempe pro quadam sagacitate, quę in suis effectibus veram prudentiam imitatur. Non est tamen illa primo generi brutorum animalium à nobis proposita ascribenda, quia nullius animalis sagacitas plene imitatur prudentiam, nisi quę ex cognitione pręteriti potest futura prouidere.

Prudentiam dupliciter sumi.

Hinc patet solutio tertii, Illa enim sagacitas, qua apes ante cognitionem præteriti in futurum sibi prospiciunt, non est plena imitatio prudentiæ. Quapropter, nisi illæ ex memoria alicuius rei moueantur ad aliquid faciendum, vt cum ad propria aluearia reuertuntur, non vtique prudentes dici debent, quod recte hoc loco Albertus, Alensis, Scotus, & Ægidius annotarunt. Hoc tamen interest inter veram hominis prudentiam, & brutorum animalium (vt alia mittam discrimina) quod homo ex memoria præteriti adhibito rationis discursu, concludit hoc, vel illud esse faciendum, bruta vero animantia ex memoria præteriti instinctu quodam naturæ ad id impelluntur.

Discrimen inter hominis & animantiũ prudentiam.

Ad quartum respondet Diuus Thomas hoc loco, apes non sentire sonum, sed aerem, qui commouetur, cum editur sonus, cuius commotio tam vehemens est in tonitruis, vt possit etiam animalia occidere, atque adeo æneas

Sententia D. Thomæ de apibus.

Sententia Alberti contraria.

neas campanas frangere. Magnus tamen Albertus respondet, auditum non accipi hoc loco ab Aristotele, vt est perceptiuus soni & naturalis significationis illius (hoc enim pacto apes auditum habent) sed quatenus est perceptiuus soni per modum sermonis, quo pacto canes, elephanti, simiæ, iumenta etiam armenta, & alia quædam animalia auditu prædita sunt, cum propriis nominibus appellata accurrant: auditis vero aliis, atque aliis vocibus ex instituto significantibus, aliter atque aliter moueantur, aut quiescant, & quædam opera similia operibus artis faciant, quod cernere est in canibus, qui certis verbis prouocati humanam saltationem imitantur. Et visus est nostra ætate in Lusitania insignis quidam canis Eduardi principis, qui naturę sagacitati consuetudine audiendi adiuncta nomina propria quorundam ex familiaribus ita distinguebat, vt eorum quemlibet ab illo vocatum quæritaret, & dentibus veste apprehensa ad vocantem duceret. Quam docilitatem, & humani ingenii imitationem ipso mortis genere cõfirmauit: siquidem mortuo Principe, & constantissime cibum repudiauit, & desiderii affectu cruciatus interiit. Hoc igitur modo, ait Albertus, sensisse Aristotelem, non esse in aliis quamplurimis animalibus, quæ eadem de causa nulla hominum institutione doceri possunt.

Mirum canis exemplum.

Dubitat Arist. de auditu apum.

Cæterum de auditu, vt est perceptiuus soni, dubitat Aristoteles 9. de historia animalium, capite 40. num re vera sit in apibus, vt, si hoc pacto auditus nomen hic accipit, non asseueranter, sed exempli causa locutus videatur. *Gaudere*, inquit, *plausu atque sonitu apes videntur, quapropter tinnitu æris, aut fictilis conuocari eas in aluearum aiunt, quanquam incertum est; an audiant, & voluptatem, an formidine ita faciant.* Plinius tamen libro vigesimo primo naturalis historiæ cap. 20. affirmat habere auditum: quæ sententia videtur vera. Primum, quia si conuocantur certo quodam sono, non autem contrario, non dubium videtur, quin percipiant differentiam sonorum, qua re, & sonum, qua ratione sonus est. Deinde quia, si non sentiunt sonum ipsum, sed motum aeris, quo ipsæ pulsantur, cum sonus editur (peruenientibus ad ea circuitionibus aeris moti, à corporibus efficientibus sonum) acutior sane est earum tactus, quam humanus tactus in apibus auditum, quo etiam pacto constat non esse, quod negat Aristoteles secundo de Anima, *cum homini tribuit tactum omnium optimum*: vix enim sentimus eiusmodi motum aeris, etiamsi vehemens sit sonus, nosque vehementer afficiat. Tum etiam, quia vix aliter responderi potest ad experimenta illa, quæ Aristoteles narrat eodem loco. *Cum vero*, inquit, *migrandum est, vox solitaria, & peculiaris quadam aliquot ante diebus intus mittitur.* Et infra: *Tempore matutino omnes silent, donec vna gemino, aut triplici bombo excitet omnes, tum vniuersa ad opus prouolant, cumque redierint, primum item tumultuant, paulatimque minus subinde strepunt, dum vna circumuolitando susurret, quasi dormiendum præcipiat, tum repente omnes conticescunt.* Hæc & alia, quæ de apibus narrat Aristoteles, si ad commotionem aeris cum bombo factam, non ad bombum ipsum referantur, eadem ratione dici poterit, non percipi sonum à cæteris animantibus, quæ omnium consensu auditum habent, sed tantum aeris motionem cum sono factam. Nec satisfaciet, qui occurrerit in iis, quæ dicuntur habere auditum, manifesta esse audiendi organa: parum enim refert, quod ea in tam paruis animalibus non discernamus. Adde, non esse verisimile, apes qualibet parte corporis discernere differentias sonorum, quomodocunque eas percipiant, sed certa aliqua, & determinata, quæ sit in capite, etiamsi nobis ignota sit. Quod si ea parte non per potentiam audiendi, sed tangendi, discernunt prædictas sonorum differentias, idem dici poterit de cæteris animalibus, negata in auribus quauis alia potentia sensitiua præterquam tactus.

Plinij sententia de auditu apum approbatur.

Tactus hominis omnium optimus.

De apibus nonnulla.

Quintum denique argumentum perspicue dissoluitur iuxta Alberti sententiam: quod tamen ex D. Thomæ opinione haud facile dissolues.

Καὶ i διὰ τοῦτο τὰ * φρόνιμα, τὰ δὲ μαθητικώτερα, τῶν μὴ δυναμένων μνημονεύειν ἐστίν.

*Hinc i fit, vt quædam * prudentia sint, alia disciplinæ capaciora iis, quæ meminisse nequeunt.*

* alias φρονιμώτερα.

* alias prudentiora.

i *Hinc fit, vt quædam.* Non colligit his verbis Aristoteles alteram adæquatam diuisionem animalium in prudentia, & docilia. Nam, alia mittam, quibus hæc diuisio impugnari potest, certe animalia, quæ carent memoria, nec prudentia sunt, nec docilia, vt ipse mox aperte docebit. Non desunt, qui ob id suppleant hoc loco opposita membra duasque diuisiones hic colligi existiment, quasi dicat Aristoteles; *Hinc fit, vt alia prudentia sint, alia non prudentia, alia disciplinæ capacia, alia non item.* Sed obstat inter alia, quod hæc supplendi licentia videatur nimia, & non necessaria. Quocirca dicendum videtur, non tradi hoc loco vllam generalem diuisionem animaliũ, sed quandam subdiuisionem posterioris membri præcedentis diuisionis, cum qua-

Apta explicatio.

ἐστίν. φρόνιμα μὲν ἄνευ τοῦ μανθάνειν, ὅσα μὴ δύναται τῶν ψόφων ἀκούειν, οἷον μέλιττα, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ζῴων ἐστί. μανθάνει δέ, ὅσα πρὸς τῇ μνήμῃ καὶ ταύτην ἔχει τὴν αἴσθησιν. τὰ k μὲν οὖν ἄλλα ταῖς φαντασίαις ζῇ, καὶ ταῖς μνήμαις, ἐμπειρίας δὲ μετέχει μικρόν, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος

At prudentiam quidem sine docilitate habent, quæcunque sonos audire non possunt, vt apes, & si quod est tale aliud genus animalium: discunt autem ea omnia, quæ cum memoria hunc quoque sensum habent. Cætera k igitur imaginationibus, ac memoria viuunt, parumque experientiæ participant: genus

quædam subintellecta exclusiua particula ad alterum membrum. Quasi dicat Aristoteles: *Ex eo, quod dantur animalia, quæ memoriam habeant, effici, vt eorum quædam sint prudentia duntaxat* (quatenus hac particula docilitas excluditur) *alia non solum prudentia, sed etiam docilia.* Quæ enim ita memoriam habent, vt humanam vocem percipere nequeant, ita prudentia sunt, vt doceri non possint, quæ autem vocem quasi præceptoris memoria retinent, ea doceri possunt. Sed obstat adhuc, quod Aristoteles non ait, *disciplina capacia, sed disciplinæ capaciora, &c.* quibus verbis omnia animalia videtur facere docilia. At si contextus Aristotelicus ita haberet, vt Argyropilus vertit (sic enim habet, *Alia prudentia sunt, alia magis discere possunt*, missis cæteris verbis, quæ sequuntur) nihil esset difficultatis, sumpto tamen verbo *magis* pro etiam, aut insuper, vt sensus esset: *alia prudentia sunt, alia non modo prudentia, sed etiam docilia.* Verum quia omnes Græci codices, quotquot viderim, addunt verba illa, τῶν μὴ δυναμένων μνημονεύειν, hoc est, *iis quæ meminisse nequeunt*, quod idem cæteræ omnes Latinæ versiones testantur, nec verbum μαθητικώτερα apte redditur Latine, si exponatur, vt dictum est: crediderim approbandam esse lectionem Alexandri, qui pro verbo φρόνιμα legit φρονιμώτερα, id est, *prudentiora*, quo pacto hunc in modum habebit contextus: *Hinc fit, vt quædam prudentiora sint, alia disciplina capaciora iis quæ meminisse nequeunt.* sensus autem erit: Quia vero quædam animalia memoria prædita sunt, ex quibus alia humanam vocem memoria non tenent, alia tenent, ideo quædam prudentiora sunt iis, quæ meminisse nequeunt: alia non solum prudentiora, sed etiam dociliora eisdem, vt vtrunque comparatiuum referatur ad ea, quæ carent memoria. Ait autem Aristoteles, quædam esse prudentiora iis, quæ memoria carent, alia dociliora etiam; non quia putat ea, quæ memoria carerent, prudentia esse, aut docilia, & memoria prædita magis prudentia, magisq. docilia (aperte enim negat prudentiam, & docilitatem plerisque animalibus) sed quia inter memoria prædita reperiuntur & prudentia, & docilia, quæ tamen non inueniuntur inter ea, quæ carent memoria: quo pacto dicimus, cætera elementa esse leuiora terra, non quod omnia elementa sint leuia, & terra minus leuis, sed quia inter cætera reperiuntur elementa leuia, ipsa autem terra leuis non est. Alia quoque ratio esse potest, cur Aristoteles comparatiuis potius, quam positiuis nominibus vsus sit, nempe vt significaret, bruta animalia non esse reuera ac proprie prudentia, aut docilia, sed quodam modo, & alia comparatione aliorum, quo pacto dicimus ferrum esse leuius plumbo, non quod reuera, ac proprie leue sit, sed comparatione tantum, vt dici solet. Nec obstat, quod Aristoteles mox vtitur positiuis nominibus: satis enim fuit semel significasse non proprie id accipiendum esse, si cui vero Alexandri lectio non placebit (quæ tamen nobis videtur & verior & aptior) hoc certe ex dictis habebit, quo pacto verbum *dociliora* exponere debeat. Quanquam vero Alexandri lectio placet, expositio tamen non placet. Nam primum confundit verbum *dociliora* cum verbo *prudentiora.* Deinde putat, verbum *dociliora* accipi posse pro aptioribus ad cognoscendum. Postremo hoc ipsum ex eo probat, quia apprehensio per sensum disciplina quædam sit, quæ sane haud congruunt cum iis, quæ ab Aristotele dicuntur.

Cur Aristot. comparatiuis nominibus vtatur.

Qua operatione vnumquodque viuere dicatur.

k *Cætera igitur imaginationibus, &c.* Transitum facit à tribus iam dictis gradibus cognitionis brutorũ animalium ad alios tres gradus cognitionis humanæ. Quia vero vnumquodq; ea operatione naturaliter dicitur viuere, quæ in ipso est præstantissima (secus est, cum naturæ status peruertitur, vt in hominibus vitiosis) ait Arist. *bruta animalia partim viuere phantasiis siue imaginationibus, partim memoria, partim vero imperfecta quadam experientia.* Ac imaginationibus quidem viuunt animalia primi generis, quæ solis sensibus gustus & tactus prædita sunt: sensus enim, imaginatio, & appetitus omnibus animalibus communia sunt, vt patet ex 3. de anima, cap. 9. text. 6. Illorum tamen imaginatio imperfecta est, & quæ fungi suo munere non potest, nisi cum sensus exteriorem eandem percipit. Memoria autem viuunt animalia secundi generis, quæ habent memoriam absque auditu. Experientia vero imperfecta, quæ & memoriam, & auditum habent: doctrina enim imperfecta, seu potius translatitia imperfecto experimento acquiritur, quemadmodum perfecta doctrina perfecto experimento. At vero genus humanum tribus aliis gradibus cognitionis viuit, ratione, experientia, & arte. Aristoteles tamen,

Quæ animãtes imaginatione viuant.

Quæ memoria.

Quæ experientia.

Tres gradus humanæ cognitionis.

γένος καὶ τέχνῃ, καὶ λογισμοῖς. γίγνεται δ' l ἐκ τῆς μνήμης ἐμπειρία τοῖς ἀνθρώποις. αἱ γὰρ πολλαὶ μνῆμαι τοῦ αὐτοῦ πράγματος μιᾶς ἐμπειρίας δύναμιν ἀποτελοῦσι. καὶ δοκεῖ σχεδὸν ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ ὅμοιον εἶναι ἡ ἐμπειρία. ἀποβαίνει δ' ἐπιστήμη καὶ τέχνη διὰ m τῆς ἐμπειρίας τοῖς ἀνθρώποις. ἡ μὲν γὰρ ἐμπειρία τέχνην ἐποίησεν, ὥς φησι Πῶλος, ὀρθῶς λέγων, ἡ δ' ἀπειρία τύχην. γίνεται n δὲ τέχνη ὅταν ἐκ πολλῶν τῆς ἐμπειρίας ἐννοημάτων, καθόλου μία γένηται

genus autem hominum & arte viuit, & ratione. Fit l autem hominibus ex memoria experientia. Multa enim rei eiusdem recordationis vnius experientia vim perficiunt. Videturque experientia scientia, ac arti fere similis. Per experientiam m autem ars & scientia hominibus proueniunt. Experientia enim, vt recte Polus ait, artem genuit; inexperientia fortunam. Fit n porro ars, cum ex multis experientiæ notionibus vna de similibus existimatio in vniuersum

tamen, cum ait, *genus autem hominum & arte viuit, & ratione*, nominibus extremorum graduum, medium innuit.

Quo loco aduerte, vitam humanam, quæ ratione sola regitur, esse in infimo gradu, qualis est vita multorum, qui penitus in otio degunt, nec vlli disciplinæ dant operam: quæ autem regitur experientia, esse in gradu medio, siquidem experientia, & si non omnino, quodammodo tamen rationem perficit, & ad artem disponit: quæ denique regitur arte, esse in supremo, quandoquidem ratio arte omnino perficitur. Quod tamen dictum intellige de perfectionibus, quas homo viribus naturæ comparare potest, ne regimen sacræ fidei excludatur, quod superius est eo, quod ab arte proficiscitur.

Illud etiam aduerte, vitam, quæ arte regitur, in totidem gradus diuidi posse: aut enim regitur arte practica subministrante, aut practica imperante, aut omnino contemplante, quos gradus Aristoteles in progressu huius capitis distinguit.

Denique illud aduerte, in experientia propriedicta duo spectari; vnum est multi habitus memorandi præterita ex multis recordationibus geniti, quod est quasi materiale, alterum collatio rerum siue euentorum, quæ his habitibus memoria tenentur, quod est quasi formale. Cum igitur audis, in brutis animantibus esse imperfectam experientiam, in homine autem perfectam, id propterea dictum intellige, quia in homine cernitur vtrunque, in brutis autem id tantum, quod materiale est. Quod enim in homine facit collatio vnius rei cum alia, id facit in brutis animantibus instinctus, siue vis naturæ.

l *Fit autem ex memoria.* Quoniam experientia & ars non à natura hominibus sunt insitæ, docet Aristoteles, quonam modo gignantur, Ait ergo, *experientiam gigni ex multis recordationibus eiusdem rei*, hoc est, eiusdem attributi, obseruati in pluribus indiuiduis similibus inter se. Si quis enim recordetur, hoc vel illud medicamentum Calliæ profuisse, itemque Socrati, & aliis eodem morbo laborantibus, eaque euenta inuicem conferat, is consequetur proprie dictam experientiam eius medicamenti. Cum vero Aristoteles ait scientiæ & arti fere similem esse experientiam, accipit nomina scientiæ & artis pro eodem habitu, vt sæpe hoc capite. Quo autem pacto experientia sit similis arti, paulo post docebit. Denique vsi sumus hoc loco verbo *Recordationes*, pro verbo μνῆμαι, quod Memoriæ vocabulum vix vsurpetur in numero multitudinis, & iam hoc loco sit sermo de memoria humana, cui soli, si apte loquendum est, accommodatur recordationis verbum, non quod idem omnino sit recordatio atque reminiscentia, quæ soli homini conuenit: reminiscentia enim semper est cum ratiocinatione discurrente ex iis, quæ nouit, ad ea in mentem reuocanda, quæ memoriæ non occurrunt (recordatio autẽ dicitur de quouis memorandi actu etiam simplici & sine discursu) sed quia recordationis nomen per se videtur ferre liberam quandam præteriti recognitionem, quæ non est in brutis animantibus.

m *Per experientiam autem.* Docet, artem gigni experientia. Qua in re approbat sententiam Poli, qui apud Platonem in Gorgia Chærephonti pro Gorgia respondens hanc ipsam sententiam vsurpat. Etsi autem non desunt, qui hoc loco ἀπειρίαν, *imperitiam*, interpretentur, nos tamen cum aliis maluimus *inexperientiam*, quia Imperitiæ vocabulum passim pro inscitia sumitur, suntque multi inexperti, qui scientia præditi sint, vt hoc ipso capite docet Aristoteles. Dicitur autem inexperientia genuisse fortunam, seu, vt Polus loquitur, *per fortunam circumuagari*; quia cum aliquid aggredimur inexperti rerum similium, etsi consulto id facimus, casui tamen & fortunæ rem committere videmur. Vnde fit, vt si quando ea ex animo cedit, temere ac fortuito bene cessisse non immerito dici possit.

n *Fit porro ars, cum ex multis experientiæ notionibus vna de similibus existimatio in vniuersum oritur.* Exponit modum, quo ars per experientiam gignatur, atque tum fieri, cum ex multis

γίνεται περὶ τῶν ὁμοίων ὑπόληψις. τὸ μὲν γὰρ ἔχειν ὑπόληψιν ὅτι Καλλίᾳ κάμνοντι τηνδὶ τὴν νόσον τοδὶ συνήνεγκε, καὶ Σωκράτει, καὶ καθ᾽ ἕκαστον οὕτω πολλοῖς, ἐμπειρίας ἐστί. τὸ δ᾽ ὅτι πᾶσι τοῖς τοιοῖσδε κατ᾽ εἶδος ἓν ἀφορισθεῖσι, κάμνουσι τηνδὶ τὴν νόσον συνήνεγκεν, οἷον τοῖς φλεγματώδεσιν, ἢ χολώδεσιν, ἢ πυρέττουσι καύσῳ, τέχνης. πρὸς μὲν οὖν τὸ πράττειν ἐμπειρία τέχνης οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπιτυγχάνοντας ὁρῶμεν τοὺς ἐμπείρους τῶν ἄνευ τῆς ἐμπειρίας λόγον ἐχόντων, αἴτιον δ᾽ ὅτι ἡ μὲν ἐμπειρία τῶν καθ᾽ ἕκαστόν ἐστι γνῶσις, ἡ δὲ τέχνη τῶν καθόλου. αἱ δὲ πράξεις, καὶ αἱ γενέσεις πᾶσαι, περὶ τὸ καθ᾽ ἕκαστόν εἰσιν. οὐ γὰρ ἄνθρωπον ὑγιάζει ὁ ἰατρεύων, πλὴν ἀλλ᾽ ἢ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ Καλλίαν, ἢ Σωκράτην, ἢ τῶν ἄλλων τινὰ οὕτω λεγομένων, ᾧ συμβέβηκεν ἀνθρώπῳ εἶναι. ἐὰν οὖν ἄνευ τῆς ἐμπειρίας ἔχῃ τις τὸν λόγον, καὶ τὸ καθόλου μὲν γνωρίζῃ, τὸ δ᾽ ἐν τούτῳ καθ᾽ ἕκαστον ἀγνοῇ, πολλάκις διαμαρτήσεται τῆς θεραπείας. θεραπευτὸν γὰρ τὸ καθ᾽ ἕκαστον μᾶλλον.

Ἀλλ᾽

uersum oritur. Etenim compertum habere Calliæ hoc morbo laboranti hoc profuisse, itemq; Socrati, ac eodem modo pluribus singulatim experientia est: profuisse autem ijs omnibus, qui una specie definiti certo morbo laborent, ut ijs, qui pituita, aut bili, aut febri ex æstu affligentur, id iam artis est. Atq; ad o *agendum quidem nihil ab arte differre videtur experientia: quin etiam expertos magis, quam eos, qui rationem sine experientia tenent, propositum finem assequi videmus. Quod ea de causa accidit, quia experientia est rerum singularium cognitio, ars vniuersalium: actiones vero generationesq; omnes in singularibus versantur. Neq; enim hominem curat Medicus, nisi per accidens, sed Calliam, aut Socratem, aut quempiam aliorum, qui ita dicatur, cui accidit, vt homo sit. Si quis igitur sine experientia rationem teneat, & quod vniuersale est, cognoscat, singulare autem, quod in eo est, ignoret: is à curatione persæpe aberrabit, id enim quod singulare est, magis sub curationem cadit.*

Sed

multis experientiæ notionibus vna de similibus oritur vniuersalis existimatio, ex qua habitus quidam relinquitur, quo idem de omnibus similibus vniuerse iudicamus, vt si quis ex longa obseruatione curationis eum habitum comparet, quo iudicet omnibus certa specie morbi affectis certam speciem medicamenti conferre. De qua re latius agendum est ad finem capitis. Illud interim aduerte, non sine causa dixisse Aristotelem, *fieri artem ex multis experientiæ notionibus*, potius, quam ex multis experientiis. Nec enim necesse est, vt ad generationem artis concurrant multæ experientiæ habituales, quæ semper feruntur in res diuersarum specierum, sed multa experimenta, siue actus experiendi, qui possunt ferri in indiuidua eiusdem speciei infimæ. Vocat enim Arist. hoc loco artem non modo habitum eum, qui fertur in res diuersarum specierum, quatenus inter se sunt similes in genere, sed etiam eum, qui fertur in indiuidua solo numero differentia, vt in ægrotos eadem specie morbi laborantes, quod si Ars acciperetur solum pro coniunctione multarum conclusionum, cum dixisset Aristoteles, gigni eam ex multis experientiis. Illud etiam aduerte, verbum *Profuisse*, non esse accipiendum in posteriori loco, quatenus adstringitur ad solam præteriti significationem. Ars enim non pronunciat quicquam de solo præterito, sed de omni temporis differentia, seu potius absolute ac simpliciter. Vtitur tamen in hac re Aristoteles verbo præteriti temporis, quia familiare est Græcis, vti hac temporis differentia ad significandum quid in vniuersum fieri soleat, vt cum paulo ante dictum est, *Experientia artem genuit, &c.* hoc est, generare solet. Quod in prouerbiis, vulgatisque sententiis vsitatius est, vt apud Isocratem in Parænesi ad Demonicum, Κάλλος μὲν, inquit, ἢ χρόνος ἀνήλωσεν ἢ νόσος ἐμάρανε. *Hoc est, pulchritudo aut tempore consumpta est, aut morbo emarcuit*, pro eo, quod est, consumi solet, aut marcescere. Quod idem nonnunquam obseruare licet apud Latinos, vt in eo prouerbio: *Multas amicitias silentium diremit*, 8. *Ethic. cap* 5. quo eodem vtuntur Græci: & apud Virgilium *Æneid.* 12.

Cur non dixerit Arist. Ex multis experientiis.

Verba præteriti sæpe comprehendere omnem temporis differentiam.

Cum duo conuersis inimica in prælia tauri,
Frontibus incurrunt, pauidi cessere magistri:

Causa huius loquendi formæ ea videtur esse, quia ex obseruatione præteriti intelligitur, quid de futuro omniq; tempore iudicandum sit.

o *Atque ad agendum quidem.* Vt artem experientiæ anteponat, confert experientiam cum arte, primumque, quoad actionem, cum ait: *Experientiam, si sola actio spectetur, non esse inferiorem arte, sed potius superiorem, quod experti minus aberrent à scopo, fineve actionis, quam qui arte prædi ti sunt absque rerum experientia.* Causam vero huius discriminis eam esse ait, *quia experientia est rerum singularium, in quibus per se versantur actiones, ars autem vniuersalium; in quibus illa versantur per accidens:* A ratione singularium, quibus accidunt, hoc est, conueniunt res vniuersales. Illud enim hoc loco dicitur accidere, quod ita conuenit subiecto, vt aliquo modo à subiecto distinguatur, quo pacto res vniuersales conueniunt singularibus. Eodem modo sumitur accidendi verbum ab Auctore in captione accidentis, 1. Elench. cap. 4. vt 8. lib. Dialect. Institutionum diximus:

Experientia cum arte collata.
Experientiā esse singularium, artem vniuersaliū.
Cur artifex sæpius aberret à scopo.

mus. Hanc igitur ob causam fieri potest, vt is, qui arte præditus est, rerum singularium circumstantias ignoret, quæ regulas vniuersales mutare solent, atq; ita sæpius aberret à fine proposito, quod tamen non ita facile committet, qui habet rerum vsum & experientiam.

Ἀλλ' p ὅμως τό γε εἰδέναι, καὶ τὸ ἐπαΐειν τῇ τέχνῃ τῆς ἐμπειρίας ὑπάρχειν οἰόμεθα μᾶλλον, καὶ σοφωτέρους τοὺς τεχνίτας τῶν ἐμπείρων ὑπολαμβάνομεν, ὡς κατὰ τὸ εἰδέναι μᾶλλον ἀκολουθοῦσαν τὴν σοφίαν πᾶσι. τοῦτο q δ' ὅτι οἱ μὲν τὴν αἰτίαν ἴσασιν, οἱ δ' οὔ. οἱ μὲν γὰρ ἔμπειροι τὸ ὅτι μὲν ἴσασι, διότι δ' οὐκ ἴσασιν, οἱ δὲ τὸ διότι, καὶ τὴν αἰτίαν γνωρίζουσι. διὸ καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας περὶ ἕκαστον τιμιωτέρους, καὶ μᾶλλον εἰδέναι νομίζομεν τῶν χειροτεχνῶν, καὶ σοφωτέρους, ὅτι τὰς αἰτίας τῶν ποιουμένων ἴσασιν. οἱ δ' ὥσπερ καὶ τῶν ἀψύχων ἔνια, ποιεῖ μὲν, οὐκ εἰδότα δὲ ποιεῖ, οἷον καίει τὸ πῦρ. τὰ μὲν οὖν ἄψυχα φύσει τινὶ ποιεῖν τούτων ἕκαστον, τοὺς δὲ χειροτέχνας δι' ἔθος, ὡς οὐ κατὰ τὸ πρακτικοὺς εἶναι σοφωτέρους ὄντας, ἀλλὰ κατὰ τὸ λόγον ἔχειν αὐτοὺς, καὶ τὰς αἰτίας γνωρίζειν, ὅλως r τε σημεῖον τοῦ εἰδότος καὶ τὸ δύνασθαι διδάσκειν ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τέχνην τῆς ἐμπειρίας οἰόμεθα μᾶλλον ἐπιστήμην εἶναι. δύνανται γὰρ οἱ μὲν διδάσκειν, οἱ δὲ μὴ δύνανται.

Ἔτι

Sed p tamen scientiam atq; intelligentiam in arte magis quam in experientia inesse existimamus. artificesq; iis: qui experientiam rerum valent, sapientiores esse arbitramur, quod omnes ratione potius scientiæ sapientes esse censeantur. Id, q quod ex eo accidit, quod illi causam sciunt, hi non item. Experti enim rem quidem sciunt, propter quid autem nesciunt, illi vero propter quid sit, causamq; cognoscunt. Vnde fit, vt Architectos in vnaquaq; re maiori dignos honore, doctiores sapientioresq; opificibus esse existimemus, quod teneant causas rerum, quæ fiunt, illi vero perinde se habeant, ac res quædam inanimæ, quæ faciunt illa quidem, sed nulla cognitione faciunt, quo pacto ignis comburit, ac res quidem inanimes natura quadam singula facere, opifices autem consuetudine: vt non ex eo sapientiores sint homines quod idonei sint ad agendum, sed quia rationem teneant, causasq; cognoscant. Omninoq; r scientis signum esse posse docere, atq; hac ratione artem magis quam experientiam scientiam esse putamus, quod illi docere possunt, hi non possint.

Praeterea

p *Sed tamen scientiam.* Confert experientiam cum arte quod cognitionem, aitque: *ratione cognitionis longe præstare artem experientia, artificesq; omnium sententia iis, qui solo vsu, & experientia rerum valent, sapientiores iudicari, eo, quod iis omnibus magis accommodetur nomen sapientiæ, qui accuratius rem cognoscunt.* *Præstantiorem esse artificis cognitionem.*

q *Id quod ex eo.* Tribus argumentis probat artem præferendam esse experientiæ ratione cognitionis. Primum est: Quoniam artifices cognoscunt causas rerum, qui autem solam experientiam habent, etsi rem esse cognoscunt, non tamen rei causam intelligunt. Vnde fit, vt architecti in maiori pretio habeantur, sapientioresque esse iudicentur, quam qui manus arti adhibent ad opus conficiendum, quod illi causas operis intelligant, hi vero veluti res inanimæ quædam, quæ nulla cognitione in efficiendo vtuntur, ea efficiant, quorum causas ignorent. *Cur pluris fiant architecti, quam opifices.*

r *Omninoq; scientis, &c.* Alterum argumentum est: Quia qui arte præditi sunt, docere possunt, hoc est, res, quas nouerunt, via & ratione demonstrare, per causas scilicet, quas norunt, qui autem solam experientiam habent, id facere nequeunt, quod causas non teneant.

Quo loco dicet fortasse aliquis Nomine τῶν χειροτεχνῶν non significari eos, *qui arte simul & manibus*, vt verbum sonat, *opus artis conficiunt*, sed meros operarios, cuiusmodi sunt ii, qui iussu artificum funes trahunt, aut machinas applicant. Quid enim aliud significat Aristoteles, cum ait τοὺς χειροτέχνας esse similes rebus inanimis, quæ non cognoscunt id, quod faciunt, tametsi eo superiores sunt in agendo, quod illæ agunt naturæ impulsu, ipsi vero consuetudine? Addet etiam, non esse hanc vsurpationem alienam à vi nominis, hi enim etsi non operantur arte, quam non habent, ministerio tamen suo opus artificiosum conficiunt. Verum obstat, quod Aristoteles ad finem capitis colligens gradatim ea, quæ dixerat, complectitur nomine artificum τοὺς χειροτέχνας, quo fit, vt non significet hoc vocabulo, *meros operarios*, sed eos, qui ex arte operantur, cuiusmodi sunt fabri cæmentarii, & alii huiusmodi artifices. Hac de causa non diximus simpliciter: *Qui manibus operantur*, sed *Opifices.* Quanquam enim ne hoc quidem vocabulum exprimit vim Græci nominis, pro iis tamen solis accipitur, qui operantur ex arte. Quod autem Aristoteles eos confert cum rebus inanimis, solaque consuetudine agere docet, eo pertinet, vt intelligamus discrimen eorum ab architectis, non quidem in simplici cognitione eorum, quæ faciunt (ex arte enim operantur) sed in cognitione causæ suorum effectorum. Architecti enim cum causas rerum teneant, demonstratiuam cognitionem habeant, & ex habitu scientiæ operantur: illi vero cum causas ignorent, solo habitu ex *Quos nomine τῶν χειροτεχνῶν significet Aristot.*

consuetudine certa quadam ratione agendi acquisito opus artis efficiunt. Vnde collige, cum Aristoteles hoc loco tribuit artificibus cognitionem causæ, non vniuerse intelligendum esse de omnibus artificibus, sed indefinite, vt verum sit in iis, qui sunt quasi principes in quaque arte, quos architectos vocat.

Ἔτι s. δὲ τῶν αἰσθήσεων οὐδεμίαν ἡγούμεθα εἶναι σοφίαν. καίτοι κυριώταταί γε εἰσὶν αὗται τῶν καθέκαστα γνώσεις. ἀλλ' οὐ λέγουσι τὸ, διὰ τί περὶ οὐδενὸς οἷον, διὰ τί θερμὸν τὸ πῦρ· ἀλλὰ μόνον, ὅτι θερμόν.

Τὸν t μὲν οὖν πρῶτον εἰκὸς τὸν ὁποιανοῦν εὑρόντα τέχνην παρὰ τὰς κοινὰς αἰσθήσεις, θαυμάζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, μὴ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον εἶναί τι τῶν εὑρεθέντων, ἀλλ' ὡς σοφὸν καὶ διαφέροντα τῶν ἄλλων, πλειόνων δὲ εὑρισκομένων τεχνῶν, καὶ τῶν μὲν πρὸς τἀναγκαῖα, τῶν δὲ πρὸς διαγωγὴν οὐσῶν, ἀεὶ σοφωτέρους τοὺς τοιούτους ἐκείνων ὑπολαμβάνομεν. διὰ τὸ μὴ πρὸς χρῆσιν εἶναι τὰς ἐπιστήμας αὐτῶν. ὅθεν ἤδη πάντων τῶν τοιούτων κατεσκευασμένων, αἱ μηδὲ

Præterea s nullum sensum sapientiam esse existimamus: quanquam enim hæ maxime propriæ sunt, sunt singularium cognitiones: de nullo tamen dicunt propter quid, vt propter quid ignis calidus sit, sed tantum quod sit calidus.

At t verisimile quidem est, eum, qui primus præter communem sensum quamlibet artem inuenit, admirationi hominibus fuisse, non solum, quia id vtile esset, quod inuenisset, sed quia sapiens esset, cæterisque antecelleret. Cum autem plures artes inuenirentur, quarum aliæ ad res necessarias, aliæ ad cultum vitæ conferrent; semper tales cæteris sapientiores fuisse putamus, quod eorum scientiæ non ad vsum referantur. Quocirca omnibus iam huiusmodi rebus comparatis, eæ scientiæ repertæ sunt, quæ nec

s. *Præterea nullum.* Tertium argumentum est, quia ex notitiis sensitiuis, in quibus numeratur experientia, nulla omnino est, quæ possit appellari sapientia, cum interim intellectiuæ cognitiones, in quibus numeratur ars, non sint indignæ hoc nomine. Ratio discriminis est, quia etsi sensus propius attingant res singulares sensibiles, quæ nobis sunt familiares, nullus tamen est sensus, qui ex se causam sui obiecti cognoscat, saltem sub ratione causæ, quod tamen intellectus facere potest. Addidi, *ex se*, quia ratio particularis, seu cogitatiua facultas, quæ potentia sensitiua est, videtur posse attingere causam particularem, vt causa est, tametsi id habet, quatenus est proxima intellectus ministra. Ex dictis patet, artem simpliciter & absolute esse anteponendam experientiæ. Nam etsi ab ea superatur ratione actionis, est tamen superior ratione cognitionis, ex qua homines iudicantur sapientes, non ex actione. Quin etiam addit Albertus *Tract.* 1. *c.* 7. eum errorem, qui in actione ab experto committitur, ipsi experimento ascribendum esse, quod non recte sit sumptum, eum vero, qui committitur ab artifice, non arti, quæ de vniuersalibus, & ex vera causa recte iudicat, sed varietati & inconstantiæ rerum singularium, in quibus actio versatur.

Sensum visus non posse attingere sui obiecti causam, vt causa est.

Experientiæ ascribendus est error, qui in agendo committitur.

t. *At verisimile quidem est, eum, qui primus præter communem sensum.* Prætermissa experientia, cum ars siue scientia in Practicam & Theoreticam, siue contemplatiuam diuidatur, eas inter se confert Aristoteles, ac Theoreticam practicæ anteponit, quod dignior sit nomine sapientiæ. Id autem hac ratione probat: Qui primi artem quamlibet supra communem sensum inuenerunt, hi, vt verisimile est, habiti sunt cæteris sapientiores, non solum quia rem fortasse vtilem humanæ vitæ attulissent: sed multo etiam magis, quia intelligentia & cognitione rerum cæteris præstarent: atqui ars Rhetorica cognitione ac intelligentia superat practicam: est igitur dignior nomine sapientiæ. Propositionem ex eo probat Aristoteles, quia inuentis iam omnibus artibus, tum ad necessarios vitæ vsus, tum ad iucunde viuendum, & alia commoda comparanda, ii sapientiores iudicati sunt, qui scientias eas inuenissent, quæ ad nullum vitæ vsum, sed ad solam rerum cognitionem pertinerent. Assumptionem euentus confirmat: artes enim Theoreticæ inuentæ sunt post practicas, atque ab iis, qui in otio vitam agebant, vt Mathematicæ à sacerdotibus Ægyptiis, quibus omnia ex publico cum necessaria, tum vtilia ad degendam vitam abunde suppetebant, quod ex sacris etiam literis in libro Geneseos *capite* 47. perspicuum est. Ex qua re patet, maiore opus esse intelligentia in Theoreticis, quam in Practicis, cum illæ longe maiore otio indiguerint, vt inuenirentur. Vnde colligit Alexander, quemadmodum hæ artes ab otiosis inuentæ sunt, sic etiam vsum earum otium requirere. Cum audis, Mathematicas scientias inuentas esse ab Ægyptiis, intellige potissimum Astrologiam, ad cuius inuentionem, quæ longa indiguit astrorum obseruatione, non tantum otio necessaria, sed libero quoque & sereno cœlo (id quod in ea regione perenne est) vtebantur sacerdotes.

Anteponitur arti practicæ contemplatiua.

A quibus artes contemplatiuæ inuentæ fuerint.

Hoc loco prætereundum non est, merito Aristotelem distinxisse scientias contemplatiuas ab iis, quæ inuentæ sunt voluptatis causa. Nam etsi voluptas est finis multarum artium, quæ ad vitam

αἱ μήτε πρὸς ἡδονὴν, μήτε πρὸς τἀναγκαῖα τῶν ἐπιστημῶν εὑρέθησαν, καὶ πρῶτον ἐν τούτοις τοῖς τόποις οὗπερ ἐσχόλασαν. διὸ περὶ Αἴγυπτον αἱ μαθηματικαὶ πρῶτον τέχναι συνέστησαν. ἐκεῖ γὰρ ἀφείθη σχολάζειν τὸ τῶν ἱερέων ἔθνος. εἴρηται μὲν οὖν ἐν τοῖς ἠθικοῖς, τίς διαφορὰ τέχνης, καὶ ἐπιστήμης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμογενῶν.

Οὗ δ᾽ ἕνεκα νῦν ποιούμεθα τὸν λόγον, τοῦτ᾽ ἐστιν, ὅτι τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἴτια, καὶ τὰς ἀρχὰς ὑπολαμβάνουσι πάντες. ὥστε, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὅτι ὁ μὲν ἔμπειρος τῶν ὁποιανοῦν ἐχόντων αἴσθησιν εἶναι δοκεῖ σοφώτερος, ὁ δὲ τεχνίτης τῶν ἐμπείρων, χειροτέχνου δὲ ἀρχιτέκτων, αἱ δὲ θεωρητικαὶ τῶν ποιητικῶν μᾶλλον. ὅτι μὲν οὖν ἡ σοφία περί τινας αἰτίας καὶ ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη, δῆλον.

quæ nec ad voluptatem, nec ad vsus necessarios conducunt, ac primum iis in locis, vbi homines in otio vitam agebant. Hinc Mathematicæ artes in Ægypto primum constitutæ sunt, quod ibi concessum sit, vt Sacerdotes otio fruantur. Ac u *dictum est in libris de moribus quid intersit inter artem & scientiam, ac cætera eiusdem generis.*

Id x *autem, cuius causa nunc sermonem instituimus, illud est, eam, quæ sapientia nominatur, circa primas causas, & principia omnium sententia versari. Itaque quemadmodum prius dictum est, expertus quidem iis, qui quemuis sensum habent, artifex vero, experto, architectus, opifice, qui autem in actione sapientiores esse videntur. Quod igitur sapientia scientia sit, quæ circa causas quasdam principiaque versetur, perspicuum est.*

vitam degendam tuendamque quæsitæ sunt, vt citharistarum, tibicinum (indigent enim mortales alterna laborum requie, iucundaque molestiarum intermissione) non est tamen finis contemplantium: siquidem iucunditas, quæ ex contemplatione percipitur, non est finis contemplationis, sed comes & assecla, vt recte annotauit Alexander, nosq; alibi ostendemus. Vnde patet felicitatem ne in voluptate quidem illâ pura & syncera contemplationis positam esse: sed in ipsa contemplatione, quam ea voluptas sequitur. *Contem... tiua an... luptati... sa sint.*

u *Ac dictum est in libris de moribus.* Quoniam hactenus sine discrimine vsus fuit nominibus artis & scientiæ, quod ad rem præsentem nihil earum distinctio faceret, ne quis hinc colligat nihil interesse inter hos habitus, docet iam a se in libris de moribus traditum esse eorum, aliorumque similium discrimen. Docuerat enim sexto Ethicorum ad Nicomachum quinque esse habitus, quibus anima semper verum dicit, intellectum, scientiam, sapientiam, prudentiã & artem: qui hac ratione distinguuntur, vt patet ex iis, quæ deinceps in eodem libro dicuntur. *Intellectus est habitus principiorum. scientia conclusionum per causas inferiores. Sapientia, per causas supremas. Prudentia est recta ratio eorum, quæ agimus, quatenus ad bene, beateque viuendum pertinent. Ars denique est recta ratio eorum, quæ fiunt*, hoc est, humanarum actionum, quatenus in externam materiam prodeunt. *Habitu... quibus ... ma ser... verum ...*

x *Id autem cuius causa.* Docet quorsum tam multa hactenus de gradibus cognitionis dixerit, aitque hæc omnia eo tendere, vt pateat eam scientiam, quæ sapientia appellatur, in primarum causarum & principiorum consideratione versari, quam ait esse omnium communem vulgatamque sententiam. Quanquam vero id iam ex dictis vtcunque posset ostendere, tamen hoc solum colligit vsque ad finem capitis eam scientiam, quæ sapientia dicitur, versari circa causas, & principia. Ratio est hæc: Expertus sapientior habetur (seu potius magis accedens ad rationem sapientis) eo, qui simpliciter rem sensu percipit, artifex autem, experto, atque inter artifices architectus opifice, theoreticus autem practico, hoc est, contemplator actore & effectore, vt patet ex iis, quæ per totum fere caput diffuse tradita sunt: at ex his semper posteriores dicuntur sapientiores, ad plenamve rationem sapientis magis accedentes, quod propiores sint causarum & principiorum considerationi, aut magis eam attingant: ergo sapiens & (quod hinc sequitur) scientia, quæ sapientia dicitur, versatur circa causas. Græci Codices hoc loco habent αἱ δὲ θεωρητικαὶ τῶν ποιητικῶν, hoc est, *contemplatiuæ actiuis*, quod refertur ad artes. Crediderim tamen locum esse corruptum pro οἱ δὲ θεωρητικοὶ, &c. vt referatur ad artifices: tametsi parum intersit vtro modo res habeat, cum sensus eodem redeat, omnesque interpretes membra omnia ad artifices referant. *Sapient... primas ... sas cont... plari.*

QVÆST. I.

Appetantne omnes homines naturaliter scientiam sciendi causa.

Quibus argumentis non omnes videantur hoc pacto scientiam appetere.

SECTIO I.

EX iis, quæ hoc capite ab Aristotele asserta sunt, illud in primis non caret controuersia, appetantne omnes homines naturaliter scientiam, ipsius scientiæ caussa.

1. Primum, quia cum multi sint, qui scientiam non assequantur, non videtur omnibus à natura datus appetitus sciendi, alioqui frustra esset concessus, quod tamen dicendum non est, cum Deus, & natura, quæ ab illo dirigitur, nihil frustra efficiant, vt est omnium Philosophorum sententia.

2. Deinde, quia nemo potest velle oppositũ eius rei, quam naturaliter appetit (hinc enim fit, vt nemo appetat miseriam, quia omnes naturaliter appetimus felicitatē) satis autem patet multos esse, qui ignorationem appetant, siue affectent, vnde apud Morales Philosophos species quædam ignorationis affectata ignorantia dici solet, quo vitio laborant ii, qui iuxta Prophetam *Psal. 35. nolunt intelligere, vt bene agant*.

3. Tertio, quia cum Aristoteles affirmatiuā partem huius quæstionis asseruit, aut nomine scientiæ intellexit aliquam scientiam indefinite, aut omnem omnino scientiam, siquidem de nulla certa, & designata videtur loquutus: at primum non est dandum, quia non constaret inde, omnes homines suapte natura appetere hãc ipsam scientiam, de qua agimus, quod tamen Aristo colligendum esse vult, vt in explicatione contextus diximus nec item secundum, quia falsum est: vt enim nemo est, qui possit omnem omnino scientiam assequi, ita nemo habet appetitum naturalem ad omnes omnino capessendas: alioqui natura inclinaret ad ea, quæ fieri nequeunt.

4. Quarto, quia si appetitus sciendi esset omnibus hominibus naturalis, nemo esset, qui sublatis impedimentis literarum studia non coleret hac enim ratione dicimus appetitum lapidis ad descendendũ esse naturalem, quia remotis iis, quæ illum in aere detinent, continuo descendit. Nunc autem contra accidere videmus Plurimi enim eorum, qui maiore rerum necessariarum copia abundant, liberiorique otio fruuntur, à literarum studiis abhorrent.

5. Quinto, quia si omnes homines naturaliter appeterent scientiam ipsius scientiæ caussa, maxime appeterent scientias contemplatiuas. Practicæ enim non propter se, sed propter opus expetuntur: constat autem practicas magis expeti, quam contemplatiuas cum longe plures practicis dent operam.

6. Postremo, quia si homines naturaliter appeterent scientiam sciendi caussa, maxime naturaliter appeterent apertam & euidentem diuinæ essentiæ cognitionem, ea enim est omnium dignissima, quæ propter se expetatur: hoc autem non videtur vlla ratione dici posse. Nam cum cognitio illa sit supra naturam, vt quæ non per caussas naturales, sed sola Dei gratia & munere obtineri potest, fieri profecto nequit, vt appetitus, quo illam appetimus, sit naturalis: semper enim appetitus naturalis, perfectionis propriæ fundatur in potentia naturali passiua, quę sit receptiua eiusmodi perfectionis, omni autem potentiæ naturali passiuæ respondet naturalis actiua, vt Aristoteles docet in 3. de Anima cap. 5. *text. 17. & 18.* eo loco, quo ex natura intellectus patientis, colligit dandum esse intellectus agētem. Cum igitur nulla sit potentia actiua naturalis, cuius actione cõsequi possimus eiusmodi cognitionem, nulla quoque in nobis passiua naturalis erit, quare neque appetitus naturalis, quo illam expetamus.

Refutatio sententiæ quorundam.

SECTIO II.

PLERIQVE sunt, qui putent assertionem Arist. veram esse, si in ea appetitus naturalis sumatur pro naturali propensione, non autem pro actu appetendi. Quod enim prior sensus sit verus, ea ratione ostendunt, quia omnes homines habent inclinationē naturalē ad scientiā ratione intellectus, qui est naturaliter ad illam propensus. Quod vero posterior sit falsus, ex eo probãt, quia omnis actus, quo appetimus scientiam, est liber, ac proinde non naturalis, *Vide Scot. hoc loco Ant. And. q. 1. Iauellum q. 3 Fland. & alios.* *Sententia quorundam de sciendi appetitu.*

Eorum tamen sententia facile refellitur. Primum, quia Aristoteles à quo illi in hac re nolunt discedere, planius videtur loqui de actu appetendi, vt patet ex probatione propositi pronunciati: vtitur enim in ea verbo Amoris. Amor autem actus appetendi est. Deinde, quia vt actus appetendi sit naturalis, nõ est necesse vt non sit liber, quod patebit ex sequentibus. Denique quia amor, quo prosequimur sensus, cum sit actus humanus, est liber: & tamen Arist. censet illum nobis esse naturalem. Nec enim eo argumento recte probaret homines diligere naturaliter scientiam, quia diligant sensus, nisi loqueretur de naturali dilectione, qua sensus diligimus, alioqui recte etiam probari posset, eos, qui sibi mortem consciscunt, habere appetitum naturalem, vt sibi vim inferant, quia videlicet id facere cupiant. *Refutatio sententiæ Scoti & similium.*

Magis

Verior de eadem re sententia.

Magis sane placet eorum sententia, qui putant pronunciatum Aristotelicum verum esse non modo sumpto appetitu naturali pro naturali inclinatione, sed etiam pro actu appetendi. *Caiet. 1 p. q. 78. art. 1. & q. 82. art. 1. & 1. 2. q. 10. art. 1. Ferrar. 1. contra gentes. c 4. ex D. Th. 1. 2. loco cit. & 2. 2. q. 166. art. 2. Alensis hoc loco & Ægid. q. 4.*

De appetitu innato.

SECTIO III.

Quid innatus appetitus.

VT ergo planius id intelligatur, illud primo loco animaduertendum est, duplicem esse appetitum, vnum innatum, alterum elicitum. Appetitus innatus est inclinatio ab auctore naturæ indita, qua vnaquæque res absque vlla præuia cognitione sua in bonum propensa est. Huiusmodi est appetitus terræ ad locum infimum, materiæ ad formam, & omnium omnino potentiarum ad propria obiecta. Estque is aut improprie dictus, aut proprie.

Innatus improprie dicitur.

Improprie dict⁹ est, quo res propensæ sunt in bonum materialiter, hoc est, in id quod bonum est, siue conueniens, non tamen sub ratione boni, siue conuenientis. Hoc pacto propensi sunt sensus, intellectus in sua obiecta. Sensus enim non fertur in sensibilia, vt sunt bona sentientibus (id enim proprie est appetitus sensitiui) sed vt sensibilia duntaxat: nec intellectus fertur in intelligibilia, vt sunt bona intelligentibus (est enim id voluntatis proprium) sed tantum vt intelligibilia sunt.

Proprie dictus.

Proprie dictus, est, quo res propensæ sunt in bonum formaliter, hoc est, in bonum sub ratione boni, quo pacto respiciūt sua obiecta solum appetitus sensitiuus, qui concupiscibilem & irascibilem complectitur, & intellectiuus, qui appellatur volūtas: illa quidem, quia respicit sensibilia, vt sunt bona sentientibus, hic autem, quia respicit intelligibilia, vt sunt bona intelligentibus.

Ex hac distinctione patet, cum dicimus terram appetere locum infimum, aut materiam appetere formam, aut sensus sensibilia, aut intellectum intelligibilia, id non esse verum, nisi per translationem, huiusmodi enim res, cum non appetant ista, vt bona sint, ea sola ratione ea appetere dicuntur, quia perinde feruntur in illa, ac si verum, & proprie dictum appetitum haberent. Id quod Aristot. innuit 1. lib. c. 6. Rhetoricæ ad Theodecten, cum inter bona enumerat illud, quod omnia appeterent, si intellectum haberent.

Quinam appetitus innati sint qualitates additæ rebus appetentibus.

Patet etiam inter appetitus innatos solum sensitiuum & intellectiuum esse qualitates A earum rerum, quarum sunt appetitus. Nam nec appetitus grauitatis, qua terra propensa est in locum infimum, nec appetitus materiæ aut sensuum, aut intellect⁹ est aliqua eorum qualitas, quippe cum hæ res ex se ipsis, & detracta omni alia qualitate eiusmodi appetitus habeant: sed omnia huiusmodi denominantur appetentia, similitudine ea, quam habent cum rebus, quæ vere ac proprie dicto appetitu præditæ sunt. Quod si quis obiiciat, grauitatem

Occurritur obiectioni.

B esse appetitum terræ, leuitatemq; appetitum ignis, neganda est prior propositio. Nam si grauitas & leuitas essent appetitus terræ ac ignis, earū actus essent actus appetendi, quēadmodum actus appetitus sensitiui & intellectiui: at descensus & ascensus, quos quasi eliciunt eæ qualitates, non sunt actus appetendi, cum ob alias causas, tum vero quia numerantur in actionibus transeuntibus: Nec refert, quod per eas qualitates ferantur terra & ignis C in sua loca naturalia: non enim per eas feruntur, tanquam per facultates appetendi, sed solum vt per instrumenta: quo pacto animalia pedibus, aut aliis, aliisve instrumentis à natura datis hunc aut illum locum petunt.

Solutio argumenti cuiusdam.

Patet deniq; ex ea distinctione facile dissolui hoc argumentum, quo multi vexantur, intellectus respicit suum obiectum sub ratione veri, seu intelligibilis, ergo non appetit illud naturaliter: alioqui respiceret quoq; illud sub D ratione boni, quod est formale obiectum appetitus, & ex consequenti darentur in eo duæ entitates, siue essentiæ, vna intellectus, altera appetitus quod non est dicendum, nulla enim potentia indiget entitate alia, vt propriū obiectū appetat, cum per se primo in illud propensa sit. Neganda est igitur consecutio, & id, quod assumitur ad eius probationem. Nam quæ non habent appetitum proprie dictum, non appetunt bonum, vt bonum est, sed haE bent se more appetentium, vt patet ex dictis.

De appetitu elicito.

SECTIO IV.

Quid appetitus elicitus.

APpetitus elicitus est actus appetēdi, quo res cognitionis particeps, præuia aliqua cognitione sua, feruntur in bonum, aut F quod bonum esse videatur. Huiusmodi est amor, desiderium, & similes animi affectiones, quæ in nobis ex cognitione rerum excitantur: Est autem is appetitus, aut omnino

Quotuplex appetitus elicitus.

liber, aut omnino necessarius, aut partim liber, partim necessarius.

Omnino liber est, qui & quoad speciem actus (quod vocant quoad specificationem) & quod.

& quod ad exercitium eius est liber. Is dicitur liber quoad speciem actus, quo ita rem propositam amplectimur, vt eandem reiicere possimus, aut ita reiicimus, vt eandem possimus amplecti. Is vero dicitur liber quoad exercitium, qui ita elicitur, vt permanente eadem notitia obiecti possit non elici, vtroque modo sunt liberi actus voluntatis, quos elicimus circa ea omnia, quæ in sua ratione imperfectionem aliquam includunt: cuius generis sunt deambulare, loqui, & cætera id genus, quæ appellantur perfectiones in certo genere, nec ponuntur in Deo nisi virtute, aut translatitie. Nam præterquam quod nullum actum voluntatis necessario elicimus circa res huiusmodi, nullam quoque earum ita amplectimur, vt eandem, quatenus talis est, repudiare non possimus, idque propter imperfectionem, quam omnes ex ratione sua sibi vendicant.

Perfectiones in certo genere omnino libere à nobis appeti.

Omnino necessarius est, qui & quoad speciem actus, & quoad exercitium est necessarius. Vtroque modo est necessarius appetitus brutorum animantium: ita enim necessitantur ab obiecto, & dispositione potentiæ ad eliciendum actum appetitus sensitiui, vt permanente eadem notitia obiecti, eademque dispositione potentiæ, sublatisque impedimentis, nec possint illum non elicere, nec etiam quod amplectuntur refutare, aut amplecti, quod refutant. Hoc etiam pacto, iuxta probabiliorem D. Thom. sententiam, est necessarius actus amoris, quo beati diligunt diuinam essentiam clare conspectam: ita enim eius contemplatione rapiuntur, vt nullam interim habeant libertatem ad continendum siue cohibendum eiusmodi actum. *Vide D. Thomam 1. p. quæstio. 82. art. 2. & 1. 2 quæst. 5. ar. 4 & 3. contr gent. cap. 62. Caie. & Fer. eisdem locis. Capr. in 1. d. quæst 3 Du. in 4. d. 49. quæst. 8. Ma ibid. quæst. 8.* Non potest tamen dari in voluntate actus odii, qui hoc eodem pacto sit necessarius, quia cum dari nequeat in rerum natura summum malum, vt probant Theologi, nihil omnino esse potest, cuius clara cognitio voluntatem necessitare valeat, vt actum odii eliciat. Atque hic appetitus merito dicitur nullo modo liber, quia nec est liber libertate contrarietatis, nec contradictionis, vt patet ex dictis.

Appetitum brutorum animantium omni libertate carere.

Actum amoris Dei, qui est in beatis, esse omnino necessarium.

Quid de actu odij. Summũ malum in rerum natura dari non potest.

Partim vero liber, & partim necessarius is est, qui est liber quoad exercitium, & necessarius quoad speciem: neque enim vllus reperitur, qui sit liber quoad speciem, & necessarius quoad exercitium. Huius generis est actus voluntatis erga bonum & malum in commune: siquidem circa neutrum necessario elicimus actum amplectendi aut repudiandi;

Quo pacto affecta sit voluntas ad bonum & malum in commune.

A cum possit voluntas nostra vtrumque cohibere, vt experientia constat: sed tamen bonum, vt bonum est, sic amplectimur, vt illud reiicere non possimus, malum vero, vt malum est, sic reiicimus, vt illud amplecti nequeamus: quicquid nonnulli *Nominales, vt Okam in 1. d. 1. quæst. 6. Gabr. ibid. Hieronymus Angestus lib. 1. Moral. cap. 2.* sentiant, credentes posse voluntatem nostram experiendæ suæ libertatis causa bonum, vt bonum est repudiare, & malum, vt malum est, amplecti. B Eodem modo se habet actus voluntatis nostræ erga felicitatem, & miseriam sub communi ratione felicitatis & miseriæ conceptas, & omnino erga ea omnia, quæ in sua ratione nullam imperfectionem includunt, huiusmodi sunt esse, viuere, cognoscere, intelligere, scire, prudentem esse, iustum; & vt vno verbo dicam, omnia, quæ à Theologis dicuntur perfectiones simpliciter, & Deo formaliter attribuuntur, eorumque opposita. C Atque hic appetitus merito dicitur liber sola libertate cõtradictionis, quia est liber quoad solum exercitium, vt ex dictis apertum est.

Quo pacto ad felicitatem & miseriam se habeat actus voluntatis nostra.

De appetitu naturali & non naturali.

SECTIO V.

D SI quis igitur attendat, plane intelliget ex duplici genere appetituum, quos explicauimus, omnes innatos esse naturales; quia naturam ipsam necessario comitantur, & ex ea quasi profluunt, id quod ipsum quoque nomen innatorum indicat: ex elicitis autem quosdam esse naturales, alios non naturales.

Omnes appetitus innatos esse naturales, elicitos non omnes.

Eliciti naturales sunt in triplici genere. Primi generis sunt ii, quos diximus esse necessarios tam ratione exercitii, quam speciei. E Secundi vero ii, quos diximus necessarios ratione speciei. Merito autem vtrique dicuntur naturales, quia quicquid est necessarium, qua ratione necessarium est, naturale dici potest, nisi necessitas pro vi accipiatur, qua ratione violentum à necessario distinguimus. In tertio ii ponendi sunt, ad quos natura rei ex sua ratione inclinat, quo pacto dicimus naturale esse homini viuere in societate; non F naturale autem, hoc est, supra, aut infra humanam conditionem solitariam vitam ducere; item naturale esse homini recto corpore incedere, non naturale autem more quadrupedis pedibus, ac manibus ingredi.

Elicitorum naturalium triplex genus.

Eliciti non naturales sunt ii omnes, qui nec sunt vlla ex parte necessarii, nec in eos natura

Eliciti non naturales.

tura

tura rei propensa est, quorum exempla ex dictis patent.

Tribus modis actũ voluntatis dici posse naturalem.

Hinc colliges ordine inuerso, actum appetendi voluntatis humanæ tribus modis posse appellari naturalem; communiter, proprie, & maxime proprie: communiter, si in illum natura humana ex sua ratione inclinet; proprie, si sit necessarius quoad speciem tantum; maxime autem proprie, si sit necessarius quoad speciem, & exercitium. Iam enim dictum est superius, nullum esse posse necessarium quoad exercitium tantum.

Omnes homines naturaliter appetere scientiam, non modo appetitu innato, sed etiam elicito.

SECTIO VI.

Prima conclus. omnes appetitu innato proprie appetere sciẽtiam.

1. HIs ita expositis sit prima huius Quæstionis conclusio, Omnes homines naturaliter appetere scientiam appetitu innato, non solum improprie dicto, sed etiam proprie. Prior pars ex eo probatur. Quia omnes potentiæ ex natura sua habent naturalem propensionem ad proprias operationes, maxime vero ad perfectas, scientia autem est perfecta intellectus operatio, cum sit certa atque euidens cognitio, satisque perspicuum est ex dictis, propensionem intellectus ad suas operationes improprie dici appetitum.

Naturalis imperfectio intellectus nostri.

2. Deinde, Quia intellectus noster est naturaliter imperfectus, cum sit ex se *velut tabula, in qua nihil est depictum, & perinde se habeat ad notitias rerum, vt materia ad formas,* quod Aristoteles docet tertio de Anima cap. 4. text. 14. id autem, quod naturaliter est imperfectum, naturaliter appetit perfectionem; nullaque notitia magis perficit intellectum, quam scientia: appetit igitur intellectus noster naturaliter scientiam, nec minus quam materia formam, at hic appetitus præcedit omnem cognitionem intellectus, quemadmodum & ipsa imperfectio intellectus; appetit igitur intellectus scientiam innato appetitu.

3. Præterea, appetitus elicitus sciendi omnibus hominibus naturalis est, vt patebit: ergo magis naturalis est innatus, cum elicitum præcedat, & à natura separari non possit. Hoc posteriori argumento vtitur Cicero in secundo de finibus. *Natura*, inquit, *cupiditatem ingenuit homini veri inueniendi, quod facilime apparet, cum vacui curis etiam quid in cœlo fiat, scire auemus*: quasi dicat, Id quod fa-

A cilime colligimus ex naturali appetendi actu, quem auide exercemus, cum aliis rebus non impedimur. Posterior pars conclusionis ex eo probatur, quia voluntas humana, quam esse proprie & formaliter appetitum diximus, suapte natura propensa est ad omnia humana bona, quorum præcipuum ex suo genere est scientia.

Secu[nda con]clusi[o omnes] homi[nes ap]petit[u elicito] appet[ere pro]prie s[cientiam] probe[tur].

Secunda conclusio sit, Omnes homines appetere scientiam appetitu elicito communiter, & proprie naturali, non tamen proprijssime. Nam quod omnes appetamus scientiam appetitu elicito (quod intelligendum est sublatis impedimentis) vel ex ea experientia perspicuum est, ex qua, vt paulo ante diximus, Cicero innatum appetitum colligit. Itaque etsi libere elicimus actum appetendi scientiam, si tamen nihil obstaret, nec ex parte rerum externarum, nec ex molestia corporis, nec ex prauo aliquo animi affectu, nemo esset, qui perfectæ cognitionis, si non frequenter, certe aliquando appetitum non eliceret: atque hoc pacto intelligimus in hac conclusione omnes homines appetitu elicito scientiam appetere. Quod autem is appetitus sit naturalis communiter, ex eo patet, quia natura nostra, quatenus rationalis, propensa est in perfectam rerum intelligentiam, quasi in præcipuam operationem, & (quod hinc sequitur) in appetitum elicitum, quo scientiam expetimus. Quod vero sit etiam naturalis propterea, quia est necessarius quoad specificationem. Ita enim homines appetunt scientiam, vt eam, quatenus scientia est, nullo modo reiicere possint. Est enim scientia perfectio simpliciter, in cuius ratione nulla omnino imperfectio includitur, ob quam voluntas eam repudiare possit. Dixi, *Quatenus scientia est*: quia si secundum specialem rationem sumatur, vt quatenus discursu, aut experimento comparatur, potest haud dubie refutari. Quod denique non sit naturalis propriissime manifestum est. Nec enim est necessarius quoad exercitium actus, vt constat experientia.

Quo[d] scienti[a] futare possim[t].

Tertia [con]clusio, homin[es na]tura li[ter] scientia[m ap]petere [ipsius] scientia[e cau]sa.

Tertia conclusio sit: Omnes homines naturaliter appetere scientiam ipsius scientiæ causa. Hæc conclusio non est intelligenda de scientia practica, sed de contemplatiua, de qua sola Aristot. in proposito pronunciato loquitur: practica enim non propter se, sed propter opus expetitur. Eam vero optime probat Arist. ex amore, quo à nobis naturaliter cognitio sensitiua propter seipsam diligitur, quod argumentum ea ratione dicitur signum, quia ab euidenti effectu causæ finalis ducitur; dirigitur enim cognitio sensitiua ad intellectiuam, tanquam medium

ad finem, & dispositio ad perfectam formam: Ex causa tamen hunc in modum potest conclusio confirmari. Si qua est operatio humana, quæ propter se naturaliter sit expetenda (sunt autem aliquæ concedendæ necessario, ne voluntas nostra semper temere vagetur, nullumque in finem intendat) maxime est operatio intellectus; hæc enim est præstantissima animæ potentia: at operatio intellectus est cognitio, practica autem cognitio non propter se expetitur, ergo non dubium est, quin cognitio cõtemplatiua naturaliter propter se ipsam expetatur à nobis; & inter contemplatiuas ea, quæ est perfecta, quam hic nomine scientiæ intelligimus

Locus Ciceronis notandus in confirmationem conclusionis.

Hanc ipsam Arist. conclusionem copiose tractat Cicero quinto lib. de Finibus, *Tantus, inquit, est innatus in omnibus cognitionis amor & scientia, vt nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento inuitata rapiatur, videmus ne, vt pueri ne verberibus quidem à contemplandis rebus perquirendisq; deterreantur? vt pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant? vt alijs narrare gestiant? vt pompa, ludis, atq; huiusmodi spectaculis teneantur, ob eandemque rem & famem & sitim perferant? quid vero, qui ingenuis studijs atq; artibus delectantur? nonne videmus eos nec valetudinis, nec rei familiaris habere rationem? omniaq; perpeti ipsa cognitione & scientia captos? & cum maximis curis & laboribus cõpensare eam, quam ex discendo capiant, voluptatẽ? mihi quidem Homerus huiusmodi quiddam vidisse videtur in ijs, quæ de Syrenum cantibus finxerit. neq; enim vocum suauitate videntur, aut nouitate quadam & varietate cantandi reuocare eos solita, qui prætereuehebantur: sed quia multa se scire profitebantur, vt homines ad earum saxa discendi cupiditate adhærescerent.* Et paulo post: *Quem ardorem studij censetis fuisse in Archim. qui dum in puluere quædam describit attentius, ne patriam quidem captam esse senserit? quantum Aristoxeni ingenium consumptum videmus in Musicis? quo studio Aristophanem putamus ætatem in literis duxisse? Quid de Pythagora, quid de Platone aut Democrito loquar, à quibus propter discendi cupiditatem videmus vltimas terras esse peragratas? quæ qui non vident, nil vnquam magna cognitione dignum amauerunt. Atq; hoc loco, qui propter animi voluptates coli dicunt ea studia, quæ dixi, non intelligunt iccirco esse ea propter se expetenda, quod nulla vtilitate obiecta delectentur animi, atq; ipsa scientia, etiamsi incommoda datura sit, gaudeant. Sed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere? ipsi enim quæramus à nobis stellarum motus, contemplationesq; rerum cælestium earumq; omniũ quæ naturæ obscuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moueant, & quid historia delectet, quam solemus persequi vsq; ad extremum,* A *prætermissa repetimus, inchoata persequimur. Nec vero sum inscius esse vtilitatem in historia, non modo voluptatem: quid, cum fictas fabulas, è quibus vtilitas nulla duci potest, cum voluptate legimus? quid cum volumus nomina eorum qui quid gesserint, nota nobis esse, parentes, patriam, multa præterea minime necessaria? quid quod homines infima fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices denique delectentur historia? maximeq; eos videre possumus, res gestas audire & legere velle, qui à* B *spe gerendi absunt confecti senectute. Quocirca intelligi necesse est in ipsis rebus, quæ discuntur & cognoscuntur, inuitamenta inesse, quibus ad discendum, cognoscendumq; moueamur. Ac veteres quidem Philosophi in beatorum insulis fingunt, qualis natura sit vita sapientium, quos cura omni liberatos nullum necessarium vitæ cultum aut paratum requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi vt omne tempus in quærendo, ac discendo in naturæ cognitione consumant: nos autem non solum beatæ* C *vitæ illam oblectationem videmus, sed etiam leuamentum miseriarum. Itaq; multi cum in potestate essent hostium aut tyrannorum, multi in custodia, multi in exilio dolorem suum doctrinæ studijs leuauerunt. Princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius, cum patria pulsus esset iniuria, ad Ptolemæũ se Regem Alexandriam contulit, qui cum in hac ipsa Philosophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophrastiq; esset auditor, multa præclara in illo calamitoso otio scripsit, non ad vsum aliquẽ suum,* D *quo erat orbatus, sed animi cultus ille erat ei quidam humanitatis cibus.* Hunc totum locum ex Cicerone transtulimus, quod ex eo non pauca argumenta ad propositam conclusionem confirmandam desumi possint.

Quarta conclusio, nihil magis appeti ab hominib. quam scientiam cõtemplatiuam.

Quarta conclusio sit; Nihil magis appeti ab hominibus quam sciemtiam contemplatiuam. Hæc conclusio facile probatur. Primum, quia, vt luce est clarius vnaquæque res id maxime appetit naturaliter propter E quod maxime est, *sunt autem res omnes propter suas operationes*, vt ait Arist. 2. de cœlo c. 3. text. 17. & *maxime propter eam, quæ est præstantissima*; quod intellige dictum de iis, propter quas res sunt, tanquam propter fines internos. Cum igitur contemplatiua cognitio sit præstãtiss. hominis operatio, efficitur, vt ea à nobis maxime naturaliter appetatur.

Deinde, quia id rationi consentaneum est, hominem magis appetere naturaliter, quo F maxime & excellit brutis animantibus, & participat conditionem diuinarum substantiarum, quod nemo negauerit esse scientiam contemplatiuam.

Postremo, quia felicitas humana præcipue consistit in contemplatione, vt decimo libro Ethicorum cap. 7. ostenditur; nullum vero actum magis expetunt homines, quam felicitatem.

citatem. Dixi autem *præcipue consistit*, quia alia ratio est de felicitate, quæ in hac vita obtineri potest, alia de felicitate simpliciter. Nam etsi essentia felicitatis simpliciter in sola intuitiua diuinæ essentiæ cognitione consistere potest, quod hæc vna secum necessario afferat perfectum, & constantem virtutum omnium statum: tamen fieri nequit, vt felicitas, quæ in hac vita haberi potest, consistat secundum essentiam in sola diuinæ naturæ cognitione, quod eam non necessario comitentur virtutes mortales, cum possit reperiri cum vitiis, ac reuera in iis reperta sit, de quibus Paulus *ad Rom.* 1. 10 ait, *Qui cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt.* Sine virtutibus autem moralibus nemo potest dici felix etiam in hac vita. Quocirca sapientissime tradidit Aristoteles *libr. Ethic.* 10. *cap.* 7. *&* 8. *duas temporalis felicitatis partes, quæ quasi sententiam illius constituerent, vnam perfectæ virtutis moralis, alteram perfectæ virtutis intellectiuæ*, hoc est, sapientiæ: tametsi merito censuit præstantiorem partem esse virtutis intellectiuæ. Hæc enim etsi in hac mortali vita non necessario efficit bonum eum, qui illa præditus est, vti diximus; est tamen virtus altioris ordinis, & ex suo genere sufficiens ad beandum. Cæterum vtilior est in hac vita pars altera felicitatis, quæ in perfectione virtutis moralis consistit, plusq; affert animo quietis & tranquillitatis.

Felicitatem huius vitæ non consistere in sola Dei cognitione.

Virtutes intellectuales sunt altioris ordinis.

Hinc colliges, quemadmodum appetitus scientiæ est naturalis homini, ita & virtutis moralis esse naturalem, non modo si loquamur de innato, sed etiam de illicito: nec tantum de naturali communiter dicto, sed etiam de eo, qui proprie natura is est. Tanta est enim pulchritudo virtutis, vt etiam in hoste posita, quod dici solet quatenus virtus est, odio haberi non possit.

Eodem modo appeti naturaliter ab homine virtutem moralem quo scientiam.

Dilutio argumentorum oppositæ partis.

SECTIO VII.

Quo pacto dici possit appetitus frustra à natura datus.

AD primum igitur argumentum negatiuæ partis dicendum est, non ex eo negandum esse in omnibus hominibus naturalem appetitum sciendi, quod non omnes scientiam assequantur. Appetitus enim, qui ratione speciei inest indiuiduis, nō ideo dicitur illis frustra datus, quia non expleatur in omnibus, sed tum demum diceretur frustra inditus, si in nullo satiaretur, aut certe indiuidua, nō haberent instrumenta, quib. eiusmodi appetitum satiare possent. Nūc autem secus res habet. Nam permulti sunt, qui scientiam asse- A quantur, nec vllus omnino est (modo in eo natura sit integra, & minime læsa) cui desint instrumenta ad scientiam comparandam. Quod si quis opponat Aristotelem quinto Politicorum libro capite 2. dicentem, *si vi posse, vt aliqui sint, quos erudiri & bonos viros fieri, sit impossibile*: ergo pari ratione posse reperiri aliquos, atque adeo multo plures, qui contemplatiuis scientiis institui non valeant: respon- B dendum est, id non à natura proficisci, quæ in omnibus eiusdem rationis est, sed à cōplexione corporis peculiari, quæ in aliquibus inepta est ad exercenda naturæ opera, quæ ineptitudo siue ex defectu, siue excessu materiæ proueniat, siue ex malitia, vt ita dicam alicuius qualitatis, ad læsionem naturæ referenda est. Quanquam verbum illud *impossibile*; quod ad virtutem attinet, videtur sumi pro difficile, nemo enim adeo ineptus est, vt bonus fieri nō possit, nisi bonitatis nomine intelligas ha- C bitum virtutis perfectum, quem forte nonnulli naturaliter acquirere non possunt, ob prauam admodum, & extraordinariam corporis constitutionem: quod potiori ratione dicendum est de habitu scientiæ contemplatiuæ.

Qui fiat vt nonnulli ad discendum inepti sint.

Ad secundum dicendum est, si de appetitu naturali cōmuniter dicto sit sermo, falsam esse maiorem, possumus enim appetere oppositum eius rei, quam appetitu naturali commu- D niter tantum dicto expetimus: cum eiusmodi appetitus sit omnino liber: si vero sit sermo de appetitu naturali proprie dicto, veram esse maiorem, sed falsam minorem. Scientia enim & cæteræ omnes res, quas diximus, nō includere in suis rationibus imperfectionem, etsi per se, & quatenus tales sunt refutari non possunt: tamen per accidens, hoc est, quatenus difficile acquiruntur, aut conseruantur, vel certe quatenus re alia, quam diligimus, nos E priuant, aut alicui labori addicūt, possunt repudiari: quo pacto multi non solum eliciunt actum nolendi scientiam, vt perspicuum est, sed & beatitudinem, quam exoptāt atq; adeo vitam ipsam, qua fruuntur, vt patet in iis qui sibi manus afferunt. Verum hoc non tam est nolle ista quam ea, quæ his cōiuncta sunt: nec huiusmodi actus est omnino ex parte voluntariꝰ sed aliquid habet inuoluntarii; quo pacto qui tempestate iactantur, etsi omnibus considera- F tis sponte proiiciunt merces in mare, id tamen non tam faciunt, quia illis carere velint, quam quod nolint earum causa perire.

Scientiam quare refugiamus.

Aliter forsan (*Ita Caiet.* 1. 2. *q.* 10.) respondebit aliquis, raro videlicet cōtingere, vt homines eliciāt actū nolēdi scientiā, idq; nō efficere, quo minus actus illam appetēdi sit naturalis; quo pacto non ideo negamꝰ naturale esse homi-

Solutio quorundam reijcitur.

hominі habere quinque digitos, quia vnus, A aut alter non habeat ab ortu nisi quatuor. Verum hæc responsio non satisfacit. Nam præterquam quod non raro contingit, vt homines eliciant actum nolendi scientiam (quod vtinam non ita multi facerent) id certum est, nihil raro contingere in rebus contra ordinem naturalem, nisi per accidens, veluti propter defectum materiæ, aut impedimentum aliquod: quo fit, vt necesse sit redire ad priorem B solutionem, & eo magis, quod appetitus scientiæ non solum est naturalis communiter, sed etiam proprie.

Ad tertium dicendum est Aristot. nomine scientiæ intellexisse omnem scientiam, maxime vero eam quæ præstantissima est, & latissime patet, falsumque esse, neminem habere appetitum ad omnes capessendas. Nam vt materia prima, cum qua sæpe Aristot. confert humanum intellectum, habet naturalem appetitum ad omnes formas, sic intellectus humanus habet naturalem appetitum ad omnes scientias. Nec obest, quod nemo possit omnes simul consequi naturaliter, satis est enim si possit diuisim. Nam neq; materia potest simul informari omnibus formis, sed diuisim. Quanquam in hoc dispar est ratio in materia, atque in intellectu, quod eadem materia numero nullas vnquam duas simul formas substantiales habere potest, vt 8. lib. ostendemus, idem autem numero intellectus potest simul perfici multis scientiis, nec alia est causa, cur non possit in hac vita simul perfici omnibus naturaliter, nisi quia, vt Hippocrates ait *Apho. 1. Vita breuis est, ars longa.*

Comparatio intellectus cum materia prima.

Ad quartum dicendum est, appetitum naturalem insitum aliter in natura libera, aliter in ea, quæ ad vnum determinata est, exire in actum. In hac enim, sublatis impedimentis, continuo exeat necesse est, quia impetu naturæ fertur, vt in lapide, in illa vero non est necesse: potest enim libertas cohibere appetendi actum, nisi summum bonum præsens, & intuitiue illi proponatur. Itaq; posito homine in summo otio, sublatisq; omnibus impedimentis, etiam ex parte appetitus, non est necesse, vt continuo philosophetur.

Non eodem modo se habere appetitum naturale in natura libera, quo in ceteris.

Ad quintum dicendum est, indigētiæ quidem causa magis expeti practicas scientias, quam contemplatiuas, atq; adeo à plurib. at gratia solius cognitionis non solū non magis expeti practicas, sed ne expeti quidē. Id n. proprium est contemplantiū nisi quis quodammodo abutatur practicis, contentus earū cognitione, quæ suapte natura ad praxin refertur.

Sexti argumenti solutio propriam per se postulat disputationē, quæ iam à nobis paucis expedienda est.

Appetatne homo naturaliter intuitiuam diuinæ naturæ cognitionem.

QVÆSTIO II.

Opinio eorum, qui partem affirmatiuam approbant.

Sectio I.

In hac quæstione non est controuersia de appetitu elicito, sed de innato tantum, non quod nemo possit elicere actum appetendi propositam cognitionem, nisi supposita fide, vt quidam dicunt (id enim falsum esse ex eo constat, quia vt aliquis actu elicito eam desideret, non est necesse, vt fidem orthodoxam habeat, cum satis sit, si opinetur se posse illam C consequi, idque siue per se, siue ope alterius) sed quia perspicuum est talem appetitum elicitum non posse dici naturalem proprie, sed forsitan cōmuniter, idq; si natura in eam cognitionem propensa sit. Itaq; de solo appetitu innato in hac quæst. agendum est.

Sensus quæstionis.

Sunt igitur, qui putent inditum esse homini à natura huiusmodi appetitum. Primum, quia vt se habet materia ad formas reales, ita intellectus noster ad formas intelligibiles: D materia autem ex se habet inclinationem non solum ad formas, quibus actione causarum naturalium informatur, sed etiā ad eas, quas diuina virtus præter naturæ ordinem in illam introducit: est igitur intellectus noster ex se propensus non solum ad omnem cognitionē, quam viribus suis consequi potest, sed etiam ad eam omnem, quam potest obtinere ope diuina. Propositio huius argumentationis ex ea similitudine, quam Arist. lib. 3. de Anima inter E intellectum nostrum & materiam primam constituit, perspicua est. Assumptio ex eo constat, quia non minus appetebat materia formas primorum parentum, quæ non sunt introductæ more naturali, quam eorum, quos ipsi genuerunt. Atq; hac pene argumentatione vtitur hoc loco Alexander Halensis.

Sententia quorundam. 1.

Deinde, quia intellectus noster perficitur per intuitiuam diuinæ naturæ cognitionem, 2. neq; enim ea cognitio illi repugnat, aut indifferenter se habet ad illum, sed potius est illi F consentanea, atq; adeo maxime. Cum igitur omnis potentia appetitu à natura insito appetat suam perfectionem, & maxime maximam, efficitur, vt intellectus hoc pacto appetat intuitiuam siue claram Dei cognitionem, quæ ratio est Scoti, 4. senten. dist. 4. q. 10.

Tertio, quia homo (vt idem auctor eodem 3. loco

loco argumētatur) appetit naturaliter veram beatitudinem innato appetitu, natura autem non appetit aliquid in vniuersali, sed in particulari, quo duntaxat modo dari potest in rerum natura: cum igitur vera beatitudo nulla sit, præter eam, quæ consistit in clara Dei visione, aut eam consequitur, efficitur, vt clara Dei cognitio ab homine appetatur innato appetitu.

4. Quarto, quia experientia constat, appetitum hominis non satiari vllo eorum bonorum, quæ in hac vita consequi possumus, aut vlla eorum coniunctione, sed semper ad altius aliquid aspirare, quod quidem nihil aliud esse potest, quam possessio summi boni, hoc est, solius Dei: Deus autem aliter possideri nequit, nisi per claram & intimam cognitionem ac familiaritatem, vnde est illud Augustini initio suarum confessionum, 1. *Confess. capit.* 1. *Fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Hoc etiam argumentum est Scoti, quemadmodum & quod sequitur.

5. Quinto, quia cum certiores facti per diuinam reuelationem de futuro illo statu, naturaliter illum appetamus, nō dubium est, quin lateat in nobis iam inde ab ortu naturalis propensio ad eam cognitionem diuinæ naturæ. Nec enim reuelatio diuina, fideive prædicatio illam nobis infundit propensionem, sed potius latentem, & quasi dormientem excitat, & in actum appetendi prodire facit.

6. Sexto, quia (vt argumentatur D. Thomas) naturale est homini cognito effectu desiderare perfectam causæ cognitionem; adde, etiam si placet, quatenus possibile est, (ad hoc enim plane inclinat natura ipsa rationalis, qua homines sumus) Deus autem est prima & suprema causa cuiusque rei, ergo cognitio cuiusuis effectus Dei naturaliter mouet hominis desiderium ad perfectam & perspicuam diuinæ naturæ cognitionem, quantum humano intellectui possibile est. Cum igitur possibile sit homini videre Deum per essentiam, vt fides docet, perspicuum efficitur dari in nobis ad eum videndum naturalem propensionem. Hanc sententiam post Alensem sequitur Scotus & Durandus, & est quorundam recentiorum Thomistarum sententia, Diuus Thomas, id quod hac vltima ratione colligunt, quæ est in prima parte summæ Theologicæ, *quæstione* 12. *articulo* 1. *quæstione vltima, articulo vltimo; ad vltimum*, & aliis plerisque locis, tum etiam ex quæstione vltima in Boetium de Trinitate; quo loco ait; *hominem naturaliter ferri in finem vltimum, nec tamen naturaliter illum posse assequi, sed per gratiam tantum. Vide Alensem hoc libro, Scotum in prolog.*

Authores huius sententiæ.

A *sentent. quæstione* 1. *& in* 4. *distinct.* 49. *quæstione decima, Durandum ibidem qu. quæstione octaua. Mai. quæstione sexta, Scotum quæstione secunda, articulo primo, & libro primo de natura & gratia, cap.* 4. *& alios.*

Vera quæstionis explicatio.

SECTIO II.

B NOBIS tamen opposita sententia (quam sequitur Caietanus 1 *par. quæstione prima, articulo primo, & quæstione duodecima, articulo primo. Ferrar.* 1. *contra gentes, capite quinto, & libro tertio, capite quinquagesimo primo, & alij*) magis placet. Primum, argumento vltimo superioris quæstionis, cuius soluendi causa hanc disputationem adiunximus: Appetitus enim naturalis propriæ perfectionis supponit potentiam naturalem passiuam, siue re-
C ceptiuam illius: in nobis autem nulla est talis potentia ad actus ex genere suo supernaturales, sicut clara Dei visio, vt omnes Theologi fatentur; atque ex diuinis oraculis ostendunt. *Lege Caietanum* 3. *tomo Opuscul. tractatu tertio, quæstione secunda. Capr. in prolog. sentent. quæstione prima, ad argumenta contra sextam conclusion. Ferrar.* 1. *contra gentes, capite tertio, quæstione prima, sectione prima.* Nec occurras, appetitum naturalem posse fundari in sola poten-
D tia obedientiali, siue non repugnantia naturæ. Hoc enim qui dixerit, necessario contra communem sensum fatebitur, aquam habere appetitum naturalem, vt sit calida, atque adeo ad sui corruptionem. Quanquam enim in aqua sit naturalis appetitus caloris, is tamen non est appetitus aquæ, sed materiæ. Fatebitur etiam corpus habere naturalem appetitum, vt non occupet spatium, & accidens, vt sine subiecto existat, & panē, vt con-
E uertatur in corpus Domini, quod ista fieri extraordinaria Dei virtute nihil repugnet, quæ quidem dici nullo modo possunt. Quod autem absurdum sit ponere in nobis potentiam naturalem passiuam ad actus supernaturales, non solum ex eo colligitur, quia vt argumentabamur ex Aristotele 3 de Anima, capite quinto, omnipotentiæ naturali (vt est 5. *Metaph. c.* 2. *tex.* 17. *& lib.* 9. *c.* 1. *tex.* 2. *tex.* 31.)
F passiuæ respondet aliqua naturalis actiua, (quam tamen omnes ea ratione merito negant respectu actuum supernaturalium, quia alioqui huiusmodi actus non essent supernaturales) sed etiam duobus aliis argumentis ostendi potest. Vno, quia, vt Aristoteles docet quinto & nono libro huius operis, potentia passiua dicitur ab actiua, vnde fit, vt si actiua non est naturalis, nec passiua naturalis sit.

Opposita sententia magis probatur.

Non dari in nobis potentiam naturalem passiuā ad actus supernaturales.

Cur negetur potentia naturalis passiua ad actus supernaturales.

Altero, quia cognita essentia cuiusque rei cognosci ac demõstrari ex ea possunt omnes ei' proprietates & potentiæ naturales, vt patet ex libris de poster. resolut. & ex quarto phys. capite quarto, vnde fit, vt si in homine esset potentia naturalis ad claram Dei visionem, naturaliter cognosci posset hominem esse aliquando beandum illa visione, ne frustra indita esset eiusmodi potentia; quod tamen diuina oracula negant.

Hominem clara Dei visione beandũ cognosci naturaliter non potest.

Secundo probatur eadem sententia, quia, cum clara diuinæ naturæ contemplatio sit finis noster si illa appeteretur à nobis naturaliter, esset haud dubie finis noster naturalis, quod omnes Scoti sectatores, & nonnulli D. Thomæ libenter admittunt. Non esse vero eam finem nostrum naturalem, duo argumẽta satis ostendunt. Vnum est, quia finis & media debent inter sese proportionem habere: media autem ad huiusmodi finem cum non sint naturalia, sed ex sola Dei gratia vim habeant, nullam cum finibus naturalibus proportionem habent.

Diuina natura contemplatio finis noster.

At dicunt finem, vt finis est, duobus modis spectari posse: vno, vt confertur cum appetitu; altero cum medijs, quibus acquiritur, priorique modo claram Dei cognitionem esse finem naturalem humanæ naturæ; posteriori non esse naturalem. Sed hæc responsio excogitata magis declinandi huius argumenti causa est, quam dissoluendi: finis enim etsi, quatenus quiddam bonum est, appetitum respicit; tamen quatenus est finis, non appetitum, sed ad media refertur: vnde fit, vt proposita distinctio non soluat argumentum, quippe cum clara Dei cognitio, quatenus cõfertur cum medijs, non sit finis naturalis, vt etiam ipsi fatentur.

Aduersa partis responsio.

Dilutio.

Alterum argumentum est, quia ex cognitione essentiæ cuiusq; rei habentis finem, colligitur naturalis finis illius, siquidem naturalis finis est causa per se eius rei, cuius est finis; ex effectu autem per se potest à posteriori colligi causa per se. Cum ergo naturaliter cognosci nequeat claram Dei visionem esse naturalem homini, vt paulo ante ostendimus, efficitur, vt non sit naturalis finis humanæ naturæ. Scotus hoc argumento pressus, & eo, quo vltimo loco probauimus, non esse in nobis naturalem potentiam passiuam actuum supernaturalium, respondet naturam humanam non posse à nobis naturaliter cognosci sub ratione illa propria & speciali, sub qua ordinatur ad talem finem. Et paulo post, non posse à nobis naturaliter cognosci pro statu isto, nisi quoad prædicata quæ abstrahuntur à sensibilibus. Proinde non mirum esse, si naturaliter cognosci non possit finis ille naturalis.

Scoti responsio.

A Verum hæc responsio nec satis sibi constat, nec dissoluit argumentum. Nam in priori parte videtur absolute intelligenda, in posteriori autem plane loquitur de cognitione, quam habemus in hac mortali vita, quorum neutrum est ad rem. Etenim nihil refert, si à nobis natura humana nec in hoc statu, nec cum anima fuerit à corpore separata, perfecte intelligi possit naturaliter. Satis est enim, si possit ab alia substantia creata, cum idem omnino incommodum sequatur. Mitto falsum esse, naturam nostram non posse à nobis perfecte intelligi, saltem cum anima fuerit à corpore seiuncta.

Refutatio.

B

Tertio ea ratione probatur principalis cõclusio, quia si natura dedisset homini naturalem propensionem ad claram diuinæ naturæ contemplationem, dedisset quoque ei instrumenta, omniaque alia necessaria & sufficientia ad illius consecutionem, ne frustra eiusmodi propensionem tribuisset: cum igitur hæc non dederit, ne illam quidem indidisse, concludendum est. Haud dissimili argumento vtitur Arist. 2. lib. de Cœlo, c. 8 *text.* 50. vt ostendat, astra non moueri ex sese, hoc est, progressiuo motu, seu (quod potius ille colligere voluit) non habere naturalem propensionẽ, vt eo motu moueantur. Ait enim, *absurdũ esse, naturã, quæ nihil temere facit, nullum illis ad eum motum instrumentum dedisse, cumque ea in re prouidisset animalibus adeo præstantes naturas neglexisse.* Mitto hic argumenta omnino Theologica, qualis est illud; Si in nobis est insitus appetitus naturalis intuitiuæ cognitionis naturæ diuinæ, & (quod ex eo sequitur) potentia naturalis ad claram illius contemplationem, fore, vt ii qui in vteris maternis diem clauserunt, pœnam sensus patiantur, quod cognoscant se à naturali fine aberrasse, frustraq; sibi ad eum finem acquirendum datam fuisse naturalem propensionem. Et illud, fore, vt beati non egeant lumine gloriæ, quo eorum intellectus ad actum illius cõtemplationis eleuetur: quæ argumenta non pertinent ad Metaphysicum. Ita patet non esse in nobis innatum appetitũ intuitiuæ cognitionis diuinæ naturæ. Quam sentẽtiam crediderim esse omnino D. Thomæ, quemadmodum Caietanus, Capreolus, Ferrariensis & præstantissimi quiq; Thomistarum existimant: nec id negabit, qui perpenderit ea, quæ ille scribit 1. part. quæst. 1. art. 1. & q. 23. art. 1. & 12. q. 109. art. 5. & 4. sent. dist. 49. q. art. 3. maxime vero, quæ docet in quæstionibus de Veritate, q. 22. art. 7. & q. 27. art. 2. quibus locis disertis verbis ait priori quidem, *Hominem non appetere naturaliter visionem Dei, in qua eius vera beatitudo consistit*: in posteriori autem, *Dari homini Dei munere non solum,*

C *Homo naturaliter non habet necessaria ad consecutionem sui vltimi finis.*

D

E

F *Quid D. Thomas in hac re senserit.*

solum, vt actu operetur propter futuram illam beatitudinem, sed etiam vt habeat inclinationem ad eam acquirendam. quo nihil clarius dici potuit.

Dilutio argumentorum aduersæ partis.

SECTIO III.

Dupliciter aliquid fieri præter ordinem naturæ.

AD primum igitur argumentum aduersæ partis respondendum est, duobus modis aliquid fieri præter ordinem naturæ. Vno, si solus modus faciendi non sit naturalis, quo pacto primi parentes facti sunt à Deo, & multi mortui ad vitam reuocati, & cœci videndi facultatem consecuti Cum enim hæc fiunt, solus modus est supra naturam. cum huiusmodi formæ sint naturales perfectiones materiæ, & in eam alioqui naturaliter introduci soleant. Altero, si formæ ipsæ sint supernaturales, hoc est, non possint naturaliter introduci huiusmodi sunt, gratia, charitas, & lumen gloriæ: quæ quidem vt ex genere suo supernaturales sunt, ita ad eas acquirendas non datur in subiecto naturalis inclinatio. Atq; hoc pacto materia rerum corruptibilium non habet naturalem inclinationem ad formam cœlestem, quia forma cœlestis est suapte natura inseparabilis, sed solum ad formas rerum caducarum, quæ naturaliter separari possunt, ac proinde per motum induci & expelli. Eodemquemodo intellectus noster non habet naturalem propensionem ad lumen gloriæ, sed solum ad ea, quæ naturaliter consequi potest. Hoc autem modo intelligenda est similitudo quam Aristoteles inter materiam primam, & intellectum humanum constituit.

Ad quasnam formas propensionem habeat materia inferiorum.

Ad secundum dicendum est, esse quidem cognitionem illam perfectionem intellectus nostri, sed tamen, quia non est perfectio naturalis, non recte ex ea colligi potentiam naturalem receptiuā illius, sed solam obedientialem. Quo pacto intelligendus est D. Augustinus in libro de Prædest. Sanctorum, *cap. 5* cum *ait: posse habere fidem & charitatem, natura esse hominum; habere autem, gratia esse fidelium.* Aliud est enim dicere, Naturale esse homini, posse habere fidem & charitatem, quod ille non asserit: aliud, *Natura esse hominum*, vt ait, hoc est, inueniri in natura hominum: inuenitur enim in homine potentia obedientialis, siue non repugnantia ad claram Dei visionem, quæ non inuenitur in cæteris animantibus.

Locus Augustini, fidē habere & charitatem gratias esse fidelium, explicatur.

Solutio de mente Diui Thomæ.

Ad tertium respondet D. Tho. in quæstionibus, *quæst. 22. art. 7 & in 4. dist. 49. q 1. a. 3* de Veritate, *hominem non habere naturalem inclinationem ad particularem aliquam beatitudinem,*

A *sed ad beatitudinem in commune, siue quatenus est status omnium bonorum cōiunctione perfectus.* Quod eius sectatorum nonnulli (*in quibus est Caie. 1. par.*) hac similitudine declarant: *Quia*, inquiunt, *materia prima inferiorum eodem modo est naturaliter affecta ad formas substantiales: ita enim appetit naturaliter formam in commune, vt nullam certæ speciei naturaliter appetat.* Verum ista non placent. Nam vt in eorum

Reiectio.

B exemplo persistamus, quemadmodum si nulla specialis forma possit naturaliter acquiri, nec ipsam quidem formam in commune naturaliter propensa esset materia (alioqui frustra illi data esset eiusmodi propensio) ita si nulla beatitudo posset ab homine obtineri naturaliter, nec sane in ipsam beatitudinem in commune propensa esset naturaliter humana natura. Nūc autem, cum naturaliter propensa sit in communem beatitudinis rationem, non dubium est, quin aliquam particularem

Ad quam felicitatem sit homo natura propensus.

C naturaliter obtinere possit: saltem indeterminate, ad quam proinde iam propensa erit naturaliter, quemadmodum re vera materia inferiorum naturaliter propensa est ad omnes speciales formas substantiales, quæ per motum induci possunt. At natura humana non est propensa naturaliter in cœlestem illam, quam speramus, beatitudinem, vt ipsi quoque fatentur: nec vero confugiendum est ad beatitudinem naturalem animæ separatæ, quia

D qualiscunque ea esse potest, non est tamen totius hominis beatitudo: igitur aliqua est huius vitæ beatitudo, ad quam homo naturaliter propensus sit, ac re vera ea, quam posuit Aristoteles 1 *Eth. cap. 7. & lib* 10. *c.* 6. 7. 8. in perfecto statu virtutis, tum moralis, tum intellectualis, adiunctis etiam bonis corporis & fortunæ sufficientibus ad virtutis vsum. Atque hanc habuerunt primi parentes in breui illo temporis spacio, quo fuerunt in statu inno-

Beatitudinē primos parentes in statu innocentia habuisse.

E centiæ, totumque humanum genus habere potuisset si in eo permansisset.

Obiectio.

At dicet aliquis, beatitudinem illam non fuisse naturalem. Nam, vt alia omittam, subiectio ea, qua appetitus summa facilitate obediebat rationi ex supernaturali Dei dono, quod Theologi originalem iustitiam vocant, nascebatur: beatitudinem autem naturalem, si qua dari potest, eam tradendam esse à Philosopho, quæ humanæ naturæ in puris

F naturalibus contingere potuisset, quæ sane nulla videtur esse. Nec enim nunc minus potens est humana natura quam si ab initio in puris naturalibus condita fuisset, & tamen difficillimum nunc esse cernimus, vt vnus vel alter, atq; adeo ad breue tempus eo felici statu bonorum internorum & externorum fruatur: cum interim vita beata nec breue tempus, nec paruam

paruam

paruam amicorum, similiumque societatem A postulet Respondendum est tamen, vt hominis beatitudo dicatur naturalis, & a nobis naturaliter appetatur, satis esse, si virtutes intellectuales & morales, ac bona corporis externa, in quibus ea consistit, naturaliter haberi aut acquiri possint: tametsi difficile obtineri valeant, & difficilius conseruari longo tempore. Quod igitur facilima illa subiectio appetitus primorum parentum ex supernaturali Dei dono nascebatur, non est satis, vt B putemus beatitudinem ipsam non fuisse naturalem. Nec enim originalis Iustitia donata est humano generi in primis parentibus, vt appetitus humanus: alioqui nequaquam rationi subiectus, rationi pareret (est enim illi naturaliter obediens, si non quatenus natura humana sensitiua est, certe quatenus rationalis) sed vt ei semper sine vlla difficultate subiiceretur, qui alioqui trahente deorsum sensitiua parte, & ad vitia inclinante dif C ficile admodum rationi obedit, longo præsertim tempore.

Iustitia originalis primis parentibus donata rationi appetitum subiiciebat.

Illud vnum hic licet aduertere: ex hac ipsa difficultate acquirendi & conseruandi statum naturalem vitæ felicis, colligi posse, genus humanum, etiam vt plene perficiatur in naturalibus, & stabili possessione consequatur ea bona, in quibus naturalis beatitudo posita est, indigere extraordinario aliquo dono: quo inferiores partes superioribus facili sub- D iectione pareant, & peculiari etiam prouidentia diuina, qua ei nunquam desint cætera bona tam corporis, quam externa: quibus omnibus præsidiis Deus Opt. Max. initio humanam naturam muniuit. Nunquam tamen defuerunt, nec deerunt naturæ lapsæ ea quæ necessaria sunt ad longe meliorem illam cœlestem beatitudinem consequendam: quia iis omnibus, qui quatenus possunt bene vsi fuerint naturalibus dabuntur cætera, quibus il- E lam obtinere valeant, & nonnullis tot dona, cum interna, tum etiam externa, vt in hac vita naturali felicitate fruantur, quorum tamen exempla rarissima sunt, vt in sanctissimo Iob post insignem illam probationem.

Notanda consideratio.

Ex his collige, quo pacto intelligenda sit Aristotelica illa propositio sæpius commemorata, *Omni passiuæ potentiæ naturali respondere aliquam actiuam naturalem.* Nec enim ita intelligenda est, quasi omni passiuæ potentiæ na- F turali, respondeat aliqua actiua naturalis, quæ per se sit sufficiens ad formam facile etiam & perfecte introducendam: satis est enim si eam vtcunque introducere possit, etiamsi ad perfectam introductionem indigeat adminiculo superioris agentis, cuius ope impedimenta remoueantur. Quin etiam quædam sunt formæ, ad quas, cum re vera detur naturalis potentia passiua, non datur tamen potentia actiua naturalis, quæ illas etiam imperfecte possit introducere sine cōcursu agentis, suo quodam modo, supra naturam: cuius generis sunt forma panis, vini, multarumque aliarum rerum, quas natura non nisi ab arte adiuta efficit. Neque enim eiusmodi formæ introduci vllo pacto possunt, nisi naturales causæ actiuæ arte & volūtate, quæ suo modo supra naturam sunt, passiuis applicentur. Id quod in conseruatione plurimarum formarū eodem modo accidit. Itaq; vt Deus Opt. Max. per humanam prouidentiam huiusmodi rerum generationi & conseruationi consuluit, ita suæ reseruauit auxilium, quo perfecte ac facile homines proprium finem naturalem consequi possent, vt vel sic intelligerent, quātum diuina gratia indigeant.

Quomodo intelligendū illud axioma: Omni potentiæ passiuæ naturali respōdet actiua naturalis.

Notanda cōsideratio diuinæ prouidentiæ.

Diuina gratia quantum homines egeant.

Ad quartum dicendum est, si homines naturali felicitate fruerentur, nec fide tenerent supernaturalem beatitudinem, futurum vt nihil amplius absolute desiderarent: esset enim eiusmodi desiderium inordinatum in eo, qui iudicaret naturaliter id esse impossibile: ab actibus autem inordinatis abstinent non modo sapientes (quales necesse est concedamus esse homines felices) sed etiam omnes prudētes. Dixit, *absolute desiderarent*, quia conditionato desiderio, quod est non voluntas, sed potius velleitas quædam, non est negandum, posse felicem aliquid eiusmodi optare, vt si vellet nunquam mori, aut intelligere more angelico, & sine discursu, aut intueri diuinam essentiam. Id tamen nec inordinatum esset, vt perspicuum est, nec vllam inquietudinem eius animo afferret: iudicare enim esset impossibile naturaliter, quæ autem non alia ratione possibilia iudicantur esse, nisi quia contradictionem non implicant, ea prudens si non habeat, nihil moleste fert. Id vero, quod Augustin. in loco citato scribit, vox est hominis credentis futuram alterius vitæ beatitudinē qua cognitione edoctus ipsam quoq; naturalem felicitatem imperfectam inuenit, nec spei suæ satiandæ sufficientem, atq; idcirco inquietum cor habet, donec supernaturalem cōsequatur. Ita patet solutio argumenti. Accedit, quod tota argumentatio loquitur de appetitu elicito, cum tamen quæstio instituta sit de solo innato, nec elicitus sit naturalis, nisi cum innato congruit, vt initio quæstionis diximus.

Conditionato desiderio posse felicem appetere id, quod fieri nequit.

Exponitur Augustini locus.

Ad quintū dicendum est, desiderium felicitatis æternæ, quā ex reuelatione futuræ vitæ cōcipimus, non posse dici naturale nobis simpliciter, sed secundū quid, nēpe ratione fidei, qua illam beatitudinem credimus: quō pacto aqua, quæ est calida, non dicitur simpliciter

Beatitudinis æternæ desiderium esse homini naturale secundū quid.

citer

citer calefacere naturaliter, sed quatenus calida; atq; eam inclinationem nobis attulit fidei prædicatio, quod mirum est, cur neget Scotus. Quare quemadmodum non rectè colligas ex calefactione, qua aqua calida manum calefacit, inditam fuisse aquæ in ipsa generatione naturalem propensionem ad calefaciendum; ita ex desiderio hoc pacto naturali, quo fideles expetunt intueri diuinam essentiam, non rectè colligitur, ingenitam illis fuisse ab ortu inclinationem ad illam intuitiue cognoscendam.

Angelos ex essentia sua contemplatione diuinā expetiuisse.

Ad sextum, dicendum est, naturale esse homini, hoc est, consentaneum inclinationi naturali, cognito effectu, velle causam perfecte cognoscere: quatenus naturaliter illam cognoscere potest, non autem quatenus potest absolute, siue quatenus id non implicat contradictionem. Quod si Angeli antequam essent beati supernaturali beatitudine, contemplatione suarum essentiarum naturaliter excitabantur ad desiderandam diuinæ essentiæ contemplationem, vt D. Th. sentit 3. libro cōtra gentes, c. 50. id propterea accidebat, quod nouerant potestatem ordinariam, quam habebant illam obtinendi, certiores facti per fidem de diuina voluntate vt eam sui cognitionem cōmunicarent: alioqui cum essent beati naturali beatitudine, nihil amplius desiderassent, ne desiderium de re incerta aliquid ipsis de statu beatitudinis detraheret.

In quo sensu intelligat Aristoteles, viuentia appetere, vt sint semper.

Ad postremum argumentum concedendū est quidem, esse in loco citato sermonem de appetitu naturali indito viuentibus: sed tamen addendum, non dici ab Aristotele simpliciter, & absolute viuentia appetere: vt sint semper, sed vt sint semper, quatenus possunt, & vt ipse paulo ante his verbis dixerat, *vt sint semper in suis similibus*, seu (quod idem est) secundum speciem, quod vtique possunt per causas naturales.

D. Thomæ sententia explicatur.

Ad locum vero illum D. Th. ex prima parte, & ad alia similia (si quis eius sententiam exponere instituat) dicendum est D. Thomam intelligendū esse de homine, cui per fidē iam innotuit, velle Deum claram suæ essentiæ cōtemplationem humano generi cōmunicare, ad quam absolute desiderandā excitatur appetitus ex cognitione diuinorum effectorū, præsertim excellentium, & quæ magis diuinæ essentiæ sublimitatem indicat. Quod vero ait in Boetium de Trinitate, sic accipiendum videtur, quasi dicat hominem fidelem, vt fide is est propendere naturaliter in suam beatitudinem supernaturalem, sub communi ratione beatitudinis, siue status perfecti: sed tamen nō posse eam obtinere naturaliter: quæ sunt verissima, nec pugnant cum iis, quæ dicta sunt.

A Habes ex hac Quæstione pronunciatū Aristotelicum non cōprehendere appetitū humanum respectu intuitiuæ scientiæ Dei. Habes item, hæc tria neganda esse: Dari in nobis appetitum naturalem insitum respectu illius contemplationis: illam contemplationē esse finem naturalem nostrum: Dari nobis potentiam naturalem receptiuā illius. Quæ omnia negat D. Th. cum præcipuis suæ doctrinæ sectatoribus: affirmat Scotus, ex Thomistis autem alii (*vt Syluest. in conflat. 1. p. q. 12. art. 1. & Victoria ibid.*) primum tantum cum Scoto asserunt; alii (*vt Scotus lib. 1. de natura & gratia c. 4. & in 4. d. 49. art. 1. & alij recentiores*) primum & secundum.

Summa totius quæstionis.

Num aspectus nobis sit carior cæteris sensibus, & ad cognitionem aptior?

QVÆSTIO III.

Non videri nobis cariorem, nec cæteris certiorem, & qui latius pateat.

SECTIO I.

ILlud etiam non videtur probandum, quod Aristoteles in primo huius libri pronuntiato confirmando asserit, cariorem nobis esse aspectum cæteris sensibus, idq;, quia certior sit in cognoscendo, & latius pateat. Primū enim 1.
D is sensus nobis est carior, cuius priuatio est molestior, iuxta illam communem sententiā, *Id expetibilius est, quo priuari grauius dolemus*, vt habes 2. Top. c. 2. atqui molestius nobis esset carere tactu quam aspectu, siquidem priuatio aspectus non affert secum priuationem aliorum sensuum: amisso autem tactu, & reliqui omnes sensus, & vita etiam ipsa amittitur: carior igitur nobis est tactus, quam visus.

Item tactus adhiberi solet ad certo cogno- 2.
E scendas res eas, quas aspectus non certo cognoscit: vt si quis manu tentet cognoscere in aqua num remus sit rectus, quem aspectus infractum esse iudicat, qua etiam ratione B. Thomas, vt certior fieret de veritate resurrectionis Domini, non satis esse putabat, *Ioan. 20. si videret corpus, quod cruci affixum fuerat, nisi etiam loca clauorum tangeret.* Si ergo tactus adhibetur iudex in iis, in quibus non creditur aspectui: perspicuum est, aptiorem esse tactum F ad cognitionem.

Præterea, tactus percipit duas contrariorū 3.
coniugationes, calidum & frigidum; humidum & siccum, vt docet Arist. 2. de Anima c. 11. text. 107. aspectus autem vnam tantū, album scilicet & nigrum: ergo plures rerum differentias ostendit tactus, quam aspectus.

Ad hæc, auditus aptior est ad disciplinas 4.
f capes-

capessendas, quam aspectus, vt idem scribit in libro de sensu ac sensibili: & merito quidem: cum omnium omnino rerum notitiam afferat, atque adeo earum, quæ aspectu cognosci nequeunt: fallitur ergo Aristoteles hoc loco, *cap. nimirum* 1. cum docet aptiorem esse aspectum ad cognitionem.

Verum esse Aristotelis sententiam, nec alibi eum oppositum docuisse.

SECTIO II.

Dicendum est tamē, verum esse, quod hic ait Aristoteles, neq; eum alibi oppositū sensisse. Quod enim hoc loco ait, *aspectum cariorē nobis esse*, de aspectu sola eius cognitione spectata, non autem quatenus ad necessitatē, & alia vitæ commoda refertur, intelligendum est. *Est enim*, vt ait, *ad cognoscendas res aptior, pluresq́ꝫ earum differentias nobis declarat.*

Quo pacto & quibus rationibus aspectus nobis sit carior cæteris sensibus.

Quod autem sit ad cognitionem aptior, his potissimum argumentis patet. Primum, quia ex multo longiori distantia, quam cæteri sensus, suum obiectum attingit. Deinde, quia simulatque res illi obiecta est, continuo eam percipit; cum tamen auditus & odoratus, qui soli inter cæteros sensus rem eminus percipiunt, non continuo, sed interdum aliquo temporis interuallo interposito, rem obiectam sentiant. Tertio, quia solus aspectus percipit res more intellectus, qui nullam realem immutationem accipit ab obiecto, sed solam notionalem. Nec enim oculi re ipsa fiunt albi à re alba, quam aspiciunt, nec atri ab atra, sed solas earum imagines accipiunt: cum ex cæteris sensibus alii semper, alii nonnunquā reali immutatione afficiantur à rebus obiectis: tactus enim & gustatus semper calefiunt à re calida, & à frigida frigefiunt: odoratus vero pene semper ipso odore perfunditur: deniq; auditus nonnunquam sono ipso, seu potius sonante aere pulsatur: huiusmodi autem realis immutatio nonnunquam impedit verum iudicium sensus. Quarto, quia medium, quo aspectus percipit, est longe nobilius, & purius, nempe actu perspicuum, & interdum incorruptibile. Quinto, quia cum percipit vnum contrarium non impeditur percipiendo perfecte altero: quod tamen fere accidit in cæteris sensibus, & planius in iis, qui realiter immutantur ab obiecto. Alioqui, simul mouerentur organa motibus contrariis, quod fieri nequit. Sexto, quia magis mouet imaginationem, quam cæteri sensus: id quod ex impressione relicta in memoria, & ex insomniis perspicuum est: qua ex re factum videtur, vt imaginationis opera dicantur visa, & phantasmata, quæ vocabula ab obiecto visus accepta sunt. Quinetiā ipsum imaginationis nomen ab imagine dicitur, quæ præcipue ad aspectum pertinet. Postremo, quia nullus est sensus, qui ita perfecte percipiat figuras, & actiones corporum, vt aspectus: hæc autem sunt certissima signa ex omnibus, quibus ad cognoscendas rerum species vti possumus.

Quomodo sit ad cognitionem aptior probatur.

1\.

2\.

3\.

Aspectus percipit res more intellectus.

4\.

5\.

Non impeditur ab vno contrario percepto, alterius perceptio.

6\.

A

Quod deniq; aspectus plures rerum differentias nobis declaret, ex eo perspicuum est, quia eius obiectum res omnes corporatas, nō solum quæ gignuntur & intereunt, complectitur, sed etiam quæ interire nequeunt: cum tamen obiecta cæterorum sensuum in solis reb' caducis reperiantur. Itaq; cœlestium rerum soli oculi nobis notitiam attulerunt. His, & aliis rationibus prouida natura ducta hunc nobis sensum, quasi magis perspicacem, & aptiorem intellectus ministrum in ea parte corporis locauit, in qua, velut ex specula, lustraret omnia, & ad sensum cōmunem, quasi ad primum vestibulum intellectus, breuissimo itinere rerum notitiam mitteret.

B

Rerum cœlestium cognitio oculis accepta refertur.

Cur locum altissimum obtineat aspectus.

C

Dilutio argumentorum partis negatiuæ.

SECTIO III.

Ad primum igitur argumentum, pro parte opposita dicendum est, omnibus quidem inspectis, falsam esse propositionē: nam etsi commune illud pronuntiatum absolute verum est, cum è duobus expetibilibus, quæ inter se conferuntur, neutrum in altero includitur, quo pacto se habent aspectus & odoratus, tamen cum alterum in altero includitur, siue in altero supponitur, fieri potest, vt illud nobis sit carius, cuius priuatio non sit molestior, quo pacto se habent viuere, & iucunde viuere: siquidem iucunde viuere, (vt ait *Arist. 3. Topic. c 3*) carius est, quam viuere simpliciter, & tamen acerbius est simpliciter priuari vita, quam priuari iucunda vita, seu vitæ iucunditate: quod ex eo accidit, quia vita includitur in iucunda vita. Sic autem res habet in aspectu & tactu, si ambo inter se omnibus cōsideratis conferantur: aspectus enim includit, seu potius supponit tactum, qui est fundamētum cæterorum sensuum, sine quo etiam nullum animal viuit, vt Auctor ait 3. de Anima, c.12. & 13. & 1. de sensu & sensibili, c.1. Quapropter non mirum est, si cum aspectus nobis sit carior, grauius tamen ferremus, si priuaremur tactu. Si vero aspectus & tactus, quoad solam cognitionem inter se conferantur, quo pacto hoc loco de sensibus est sermo, vera est propositio, sed assumptio falsa. Vt enim ratione cognitionis carior nobis est aspectus, sic eadem ratione eius priuatio molestior.

D

Quomodo intelligendū Aristotelis axioma.

E

Sine tactu nullum animal viuit.

F

Ad

Ad secundum neganda est consequentia: multo enim sæpius adhiberi solet aspectus ad cognoscendas res, quas tactus non certo cognoscit. Itaq; sensus se inuicem iuuant ad plenam rerum cognitionem, quia nullus per se, ac certo potest obiecta aliorum percipere, ad quam rem tamen sæpius vocari solet aspectus quam quiuis alius.

Sensus se inuicem iuuãt in cognitione rerum.

Ad tertium, neganda etiam est consequentia: aliud est enim plura contraria percipere, quod facit tactus: aliud plures differentias rerum cognoscere, quod facit aspectus cum cœlestia simul, & terrena percipiat.

Ad quartum dicendum est, neutro in loco Aristotelem falsum asserere: quod enim hoc loco ait, *aspectũ esse aptiorem ad rerum cognitionem*, verum est per se, hoc est, habita ratione ipsorum sensuum, & naturalium obiectorum cuiusq. duntaxat. Quod autem ai. loco citato, *auditum esse aptiorem aspectu ad capessendas disciplinas*, nihil priori pronunciato repugnat: nam quod pro ratione addebatur, auditũ afferre omnium omnino rerum cognitionem, atq; adeo plurium, quam aspectum, non per se, sed ex accidente verum est, hoc est, ratione significationis, quam homines indiderunt vocibus: diffunditur enim nominum significatio ad omnia rerum genera. Atq; hæc solutio est ipsius auctoris in loco citato, ex qua effici ait, *vt ex ijs, qui altero horum sensuum ab ortu priuati sunt, sapientiores & prudentiores euadant cæci, quam surdi*; nec immerito: nam aspectus plus conducit ad inuentionem, auditus ad doctrinam; per doctrinam vero multo plura cognoscuntur, quam per inuentionem, atq; adeo longe citius, & minori cũ labore. Quod si quis obiiciat, ergo cariorem nobis esse auditum cognitionis causa, quam aspectum, cuius oppositum docuit Aristoteles, hũc in modum occurrendum est, Quia carior nobis est notitia, quam assequimur per inuentionem, ea, quam per doctrinam comparamus, cariorem adhuc nobis esse simpliciter aspectum: plus enim aspectus, quam auditus ad inuentionem valet.

Quo pacto auditus ad cognoscendũ aptior aspectu.

Obiectio.

Dilutio.

Num artes omnes, ac scientiæ experimento gignantur?

QVÆSTIO IV.

Ambiguitas quæstionis.

SECTIO I.

NOn videtur quoq; Aristoteles sibi constare in iis, quæ de generatione artis hoc A capite docet: nam cum ait, *Per experientiam autem ars, & scientia hominibus prouenit*, plane videtur docere, omnes artes & scientias experimento comparari: cum vero paulo inferius subdit, *Quinetiam expertos magis, quam eos, qui rationem, hoc est, artem sine experientia tenent rem attingere videmus*, perspicue significat posse haberi artem absque experientia.

Non videri omnes artes ab experientia originem accepisse.

Ratione quoq; non minus ambigua efficitur hæc quæstio: nam quod omnes artes & B scientiæ experimento gignantur, ex eo probatur, quia principia omnium inductione fiunt nota, vt perspicuum videtur, & ipse etiam Auctor docet primo Prior. c.23. & 1. Poster. c.14. *text.33.* & 2. Poster c.18. *text* 27. Inductio autẽ aut idem est, quod experimentum, aut parum ab experimento differt. Quod vero non omnes experimento gignantur, ex eo patet, quia multi fiunt medici antequam habeant experientiam earum rerum, quas didicerunt, vt C qui ex Academiis exactis studiis prodeunt: pueri quoq; perfecte discunt Mathematicas scientias, præsertim Arithmeticam, & Geometriam, antequam vllam rerum experientiã habeant. Deniq; Astrologi ostendunt motum proprium noni orbis esse triginta sex millium annorum, quod sub experientiam non cadit.

D *Non esse negandum, vere in nobis generari artes omnes & scientias.*

SECTIO II.

ANte omnia posito, ac constituto posse multa ab hominibus certo sciri, quod noua Academia (*vt Themist. & Auen. 3. de Anima ad c.3.*) negauit, & alibi à nobis ostendetur mittẽda est primum hoc loco temeritas quorundam Ethnicorum, qui sibi in mentem in E ducere potuerunt, vnum atq; eundem numero esse intellectum omnium hominum, qui nulla noua scientia accederet, sed per eum scientiis omnibus plenum tum demum homines scire aliquid dicerentur, cum is, alioqui separatus, illis copularetur: id quod tunc fieret, cum apte disponeretur eorum cogitatiua facultas per phantasmata rerum ad hanc, vel illam scientiam pertinentium.

Temeritas eorum, qui ponunt vnũ numero intellectum in omnibus hominibus.

Mittenda deinde est fictio illa Platonis ex F tans *in Phædro*; *Phædone*, & 10 *de Repub.* qua putat in Menone aliisque locis neminem acquirere nouam scientiam, sed ante habitæ reminisci, quod Socrates puero in medium adducto & ordine interrogato conatur ostendere. Ita enim apte respondet puer, cum nihil didicisset, vt ex iis, quæ tunc plane cognoscebat, videretur recordari eorum,

Platonis de reminiscentia commentum.

quæ aliquando nouerat antequam animus in eo esset corpore. Ad eius sententiæ confirmationem, valere etiam videtur solutio quam Socrates adhibendam vult captioni Menonis concludentis, neminem posse nouam cognitionem vllius rei consequi. Si quis enim rem propositam nouit, non est, cur eius cognitionem quærat: si non nouit; quo pacto de ea loquitur, aut eius peculiarem notitiam inquirit: aut si in eius cognitionem incidat quo pacto sciet se inuenisse? Itaque huic fallaci argumentationi hoc pacto resistendum putat eo loco Socrates, posse nos quærere notitiam rei non cognitæ actu, si tamen illa cognoscatur habitu: sic enim nec prorsus ignorabimus, quod nosse volumus, nec omnino illud cognitum habebimus; simulq; cum in cognitionem quæsitam inciderimus, intelligere poterimus, per habitum insitum inuenisse nos quod quærebamus, quod quidem nihil est aliud, quam reminisci. Ac si hæc quidem commenta vera essent, nihil opus esset agere de generatione artis, scientiæ ve, siquidem nulla in nobis gigneretur.

Refutatur priorum error de intellectu vno in omnibus hominibus.

Verum ista præter quam quod sanctissimæ fidei dogmatis damnata sunt, nullo etiam negotio refelli possunt: nam quod ad errorem priorum attinet, cum nec videre possim⁹, nec audire, nec aliud opus vitale, quod ad corpus pertineat exercere per facultatem in alio existentem, quonam modo fieri potest, vt ipsi intelligamus per facultatem intellectus separati, præsertim cum intelligere sit opus maxime vitale? Quod si aliquod opus vitale à nobis exercetur per aliquid aliud, veluti incessus (ingreditur enim claudus pede altero ligneo, aut etiam vtroque) nunquam tamen id fit, nisi cum illud extrinsecum mouetur à potentia intrinseca, quę in nobis sit: intellectus autem ille, quem fingunt, si esset, non moueretur a nobis, vt etiam iidem concedunt. Deinde actus intelligendi est actus immanens, & ex immanentibus omnium intimus. Actus enim voluntatis etsi sunt intimi, per eos tamen quodammodo egreditur animus ad res, quas expetit, cum interim per actus intelligendi res alioqui distantissimæ ad intelligentem trahantur, & idem quodammodo fiant cum intellectu, vt docent Philosophi: existit ergo actus intelligendi in ipso intelligente: si autem intellectus omnium hominum esset separatus à singulis, iam actus intelligendi in nobis non esset, non igitur per eiusmodi intellectum intelligeremus, nec nobis prodessent illius scientiæ, quarum nunquam possemus habere actum sciendi.

Occurritur obiectioni.

Sed contra hanc sententiam quæ est omnium, qua à philosophis excogitatæ vnquam fuerunt, prope dixe-A rim absurdissima, alibi dabitur fusius disserendi locus: cuius auctores, quoniam intellectu eo, in quo sunt scientiæ expertes esse voluerunt, dignissimi videntur, quos in ea ferenda intellectu scientiaq; caruisse concedamus.

Figmentum Platonis refellitur.

Somnium vero illud Platonicum, (quod est in *Menone*, *Phædro*, *Phædone*, & 10 *de Rep.*) de obliuione & reminiscentia facile refellitur. Nam siue animi nostri propter coniunctionē cum his corporibus obliuiscerentur scientiarum, quas ante exercuissent; B siue quia nō sunt nobis ab ipso ortu congenita phantasmata, sine quibus actum sciendi habere non possumus, idem dicendū esset de habitibus primorum principiorum: vtrumq; enim genus habituum ponit Plato in animis nostris antequam hæc corpora ingrediantur; certumque est neutrū exerceri posse in corpore sine phātasmatibus: at Plato non existimat obliuionē cadere in habitus primorū principiorū, ergo C nec in sciētias, quæ sunt habitus conclusionū.

Plato non posuit obliuionē primorum principiorū.

Deinde, vt animi nostri reminiscantur scientiarum, quas, eius sententia antequam essent in his corporibus, exercuerunt, non satis esset, si res easdem iterum cognoscerent: sed necesse præterea esset, vt recordarentur se habuisse olim eiusmodi scientiarum vsum: at nullus omnino recordatur eiusmodi antiqui vsus: nec vero demonstrationes quibus animi nostri secundum Platonem excitantur ad vsum D scientiarum, concludunt habuisse illos quondam cognitionem eorum quæ demonstrantur: sed simpliciter ostendunt hoc, vel illud esse, vel non esse, & ob hanc, aut illam causam: non est igitur nostrum scire idem quod reminisci.

Ad hæc, aut scientia est reminiscentia eorū, quæ animus nouit extra corpus; aut eorum tantum, quæ nouit in alio corpore. Si eorum tantum, quæ nouit in alio corpore, igitur co-E gnitio ea, quam habent inuentores artium non est reminiscentia: quod in aliis hominibus non præcesserit. Ita cognitio multarum artium effectiuarum, quæ nostro etiam sæculo inuentæ sunt, non est reminiscentia in ipsarum inuentoribus, nec item quadratio circuli, si tandem inueniatur, erit reminiscentia in eo, à quo tandem fuerit reperta, creditq; Augustinus 12. lib. de Trinitate *cap. vlt.* (quo loco sententiam hanc refellit) *dari posse secundum* F *Platonē animum Geometria, qui in nullo alio corpore Geometriæ vsum habuerit*: quod tum demū facilime colligitur si Plato (quod verisimilius est) non posuit reuera mundum ab omni æternitate. Quod si in inuentoribus artium noua cognitio non est reminiscentia, sed vera scientiæ acquisitio, potest vtique scientia acquiri, quo fit, vt scire nostrum non omnino idem.

idem sit quod reminisci. Si vero scientia est reminiscentia eorum, quæ animus nouit extra corpus, cum non meminit omnium scientiarum, quas Platonis sententia accepit, atq; exercuit, antequam vllum corpus ingrederetur, idque ex participatione Idearum? Nam Plato in decimo de Republica *sub finem*, scribit, ***Erim Armenium, qui in prœlio occubuerat: postquam reuixisset, narrasse omnia, quæ ipsius animus à corpore separatus apud inferos vidisset.*** Quod si animus recordari potest eorum, quæ contingenter vidit extra corpus, cur non magis meminisse poterit præclarissimæ illius cognitionis omnium rerum, quæ sibi auctore Platone naturaliter initio indita est? At præstantissimæ illius cognitionis non modo non recordatur quisquam, sed ne ipsius quidem pristinæ existentiæ quam Plato autumat, habuisse animum extra corpus, cum ea scientia fruebatur.

Vtramq; reminiscentiā ponit Plato sed præcipue scientiarum inditarum quæ opinio refellitur.

Verum, quia ex reminiscentiis, quæ à Platone ponuntur, præcipua est ea, qua animus dicitur recordari perfectæ illius cognitionis quam antequam vllum informaret corpus, naturaliter habuisse ponitur, & in eius reminiscentia scientiæ nostræ vsus consistere censetur sola eam priuatim impugnemus.

Primum, Si animis nostris impressæ hoc pacto essent præclaræ illę omnium rerum scientiæ, neutiquam nos laterent (quo enim scientiæ sunt certiores, & euidentiores, eo minus nos latere possunt) at nemo experitur habere se eiusmodi scientias.

Deinde, Si quis ab ortu cœcus esset aut surdus, haberet etiam is scientiam rerum, quæ aspectu vel auditu percipiuntur, at hoc plane falsum esse ipsa experientia docet. Atque his duabus rationibus vtitur Aristoteles extremo capite huius libri *tex.* 49.

Responsio pro Platone.

Respondeat fortasse Plato, non mirum esse, si habitus eiusmodi scientiarum nos lateant dum eorum vsum non habemus, proinde eos qui ab ortu priuati sunt sensu aliquo etsi omnium scientiarum habitibus sunt præditi, tamen, vt nequeunt habere phantasmata eorum sensibilium quæ eo sensu percipiuntur, ita vsum eiusmodi habituum habere non posse.

1. Refutatio.

Sed in primis illud certum est etiam post vsum sciendi latere nos præclaras illas scientias inditas: nemo enim ex vsu sciendi colligit congenitas illas sibi esse, sed potius, cum primum quisque demonstratiue aliquid percipit, tum primum putat se nouam scientiam consecutum.

2. Deinde, ad actus sciendi satis sunt duo hæc, sensuum ministerium, & ipsa vis intelligendi, remoto quouis habitu.

3. Ad hæc, cum ex actu sciendi, quem hoc modo possumus elicere, generari possit habitus scientiæ, superuacanei plane sunt ii, qui ponuntur à natura insiti.

4. Postremo, si scire, reminisci est, vt Plato ait, cum per sensibilia vnius sensus reminisci possimus sensibilium alterius, quo pacto aspectu mellis, aut lactis reminiscimur dulcedinis, & pater audita voce filii, aut alterius, qui filii vocem referat, reminiscitur vultus & habitus corporis filii, poterit is, qui ab ortu cœcus, aut surdus est, per sensibilia eorum sensuum, quos habet, reminisci colorum, aut sonorum, actumque scientiæ, colorum aut sonorum, habere, quod tamen nunquam fit.

Occurritur responsioni.

Quod si Plato respondeat, non posse animum cœci, aut surdi nati reminisci eiusmodi qualitatum, quod eas nunquam perceperit per sensus eius corporis, in quo tunc est: iam fatebimur reminiscentiam meam non esse, nisi eorum, quæ animus meus in corpore meo per hosce sensus percepit. Non igitur constabit sibi Plato, cum dixerit eum, qui putat se nouam scientiam consequi, nullam nouam acquirere sed reminisci tum primum earum rerum, quas eius animus nouit antequam in vllo esset corpore. Ita nulla est responsio ad duo Aristotelis argumenta proposita contra scientiam inditam ex participatione Idearum.

Vt virtutes non insunt à natura, ita nec scientiæ.

Præterea, Quemadmodū si virtutes nobis essent naturaliter inditæ, etsi possemus earum actus non exercere, quod forsitan nobis deesset materia, aut occasio, aut denique, quia non adiiceremus tunc animum ad agendum, nemo tamen posset fieri vitiosus (quod Aristoteles 2. Ethic. lib. *Cap.* 1. sapienter docet exemplo lapidis, qui propter pondus à natura insitum, etsi millies proiiciatur sursum, nunquam tamen consuesceret ascendere per sese) ita si nobis insitæ essent à natura scientiæ omnes, quanquam possemus earum vsum non habere, quia non occurrerent termini, in quibus illæ exercere possent, tum quia animus aliis rebus esset occupatus: nemini tamen posset vllus erroris habitus adhærere: at videm⁹ multos esse, qui grauissimis erroribus laborent, quos plane errores esse docti, ac sapientes homines ostendunt: non sunt igitur nobis scientiæ naturaliter inditæ.

Virtutes nobis per Idearum participationem indita nō sunt.

Ad hæc, Si animis nostris à natura inditæ essent omnes scientiæ ex participatione Idearum, eadem ratione inditæ essent virtutes omnes (neque enim animus rationis particeps minus capax virtutum est, quam scientiarum; nec virtutes minus congruunt cum natura rationali, quam scientiæ & ipsis quoque scientiis, præsertim tam præclaris, quam illæ ponebantur, quam maxime consentaneæ sunt virtutes) at virtutes non sunt nobis à natura inditæ, cum maxima hominum

pars vitiis seruiat; ergo nec scientiæ.

Postremo, si omnes scientiæ essent à natura inditæ animis nostris, ante quam corpora ingrederentur, non esset cur earum obliuiscerentur propter coniunctionem cum corporibus: est enim generatio humana nō violenta, & contra naturam, sed naturalis coniunctio formæ cum materia; nullaque forma detrimentum accipit ex coniunctione cum propria, & naturali materia: at obliuiscuntur omnium secundum Platonem: non sunt igitur eis à natura inditæ. Sed hæc ratio cum aliis nonnullis, quæ desumi possunt ex naturali respectu, affectuq; formæ ad materiam, suo loco diligentius tractabitur. Interim lege ea, quæ de hac re à D. Thoma luculenter scripta sunt 2. libro *cap.* 83. contra gentes, & in 1. parte *q.* 84. *artic.* 3. summæ Theologicæ, adiunctis (si placet) iis, quæ fuse scripsit Tertullianus in lib. de Anima, *tom.* 2. *cap.* 1. *& seqq.*

Nihil detrimenti accipit forma ex cōiunctione cū propria materia.

Argumentis vero Platonis, quæ pro commento hoc proposita sunt ex Menone, hunc in modum occurrendum est. Priori quidem, Nihil consequentiæ habere illud Socratis, *Hic puer ordine interrogatus & à nemine edoctus incipit exercere actum scientiæ: ergo non est consecutus nouam scientiam, sed reminiscitur eorum, quæ ante sciebat.* Quid enim interest si ordine interroges, an ordine doceas? an non semper, is qui audit, consulit mentem suam, nihilque concedit, nisi quod per se notum esse perspicit, aut ex per se notis, & à se concessis iam videt esse demonstratum? Si id concedit, quod per se notum esse videt: non acquirit sane nouam scientiam. Sin autem assentitur pronunciato, quod non iudicat per se notum, sed tamen iam ex per se notis demonstratum esse cernit: non dubium est, quin vere discat, scientiamque vere consequatur, siue rogatus sit tantum, siue ab alio edoctus, siue etiam à se ipso menteque sua ductus.

Ad priorem rationem pro Platone.

Posteriori vero occurrendum. Eam solutionem, quam Socrates captioni Menonis adhibendam censet, nullam vim habere. Nā cum scire aliquid cupimus, non necesse est prænosse illud habitu scientiæ, presertim perfectæ, & absolutæ, quam existimat Plato esse in anima ab ipsa eius productione: satis est enim, si præcedat cognitio actualis imperfecta, qua id, quod perfecte scire cupimus, imperfecte concipiamus, hac enim de causa eius perfectam cognitionem consequi enitimur, quia imperfecte id intelligimus: imo vero superuacanea & inutilis est ad eam rem eiusmodi habitualis cognitio, cum ponatur more dormientis per obliuionem contractam ex ingressu animæ in corpus. Vt vero iudicemus, num tandem inuenerimus, quod quærebamus, satis est iudicium intellectus remoto quouis alio habitu. Itaque cum scire aliquid cupimus, neque id quærimus quod prorsus ignoramus: neque quod omnino scimus: siue actu, siue habitu, sed id contendimus, vt quod actu confuse & imperfecte cognoscimus, distincte, & perfecte intelligamus. Cognoscimus autem omnia imperfecte, & quasi in radice fructus, cum sola principia tenemus: perfecte autem atque distincte, cum singula ex principiis demonstrantur. Atque hæc longe melius, & sapientius docet Aristoteles initio librorum de posteriori resolutione; *text.* 4. vt verum in hac etiam re sit, quemadmodum in aliis quam plurimis, id quod D. Augustinus de Platone ait in libro de vera religione, *cap.* 2. *suauius illum ad legendum, quam potentius ad persuadendum scripsisse.* Ita patet, posse in nobis scientias generari, quod hæc quæstio vt certissimum ponit. idque intelligi debet non solum quoad conclusiones, sed etiam quoad principia, cum intellectus à principio sit *velut tabula, in qua nihil est depictum, quemadmodum & sensus, antequam quicquam percipiat. vt est 2. de anima. c. 4 text.* 14.

Ad posteriorem.

Quam notitiam habeamus eorum, quæ scire cupimus.

Quid de suo Platone dixerit.

A B C

Nullam in nobis generari scientiam sine experimento, saltem principiorum.

D

Sectio III.

Vt igitur proposita quæstio explicetur, illud animaduertendum est, artis & scientiæ vocabula accipi hoc loco, quemadmodum & in toto capite, promiscue & absq; discrimine pro quauis scientia, siue ea effectiua sit, quæ proprie dicitur Ars, siue actiua, aut contemplatiua, quæ non tam dicuntur artes, quam scientiæ. Deinde animaduertendum est, in artibus, & scientiis duo esse habituum genera, de quorum generatione quæstio intelligi possit. Alii dicuntur apprehensiui, quod iis apprehendantur extrema, quibus constant earum pronunciata: alii iudicatiui, quod illis de extremorum connexione iudicemus. Denique animaduertendum est, habitus iudicatiuos propter diuersam iudicandi rationem de principiis, & conclusionibus, quibus omnia scientiarum pronunciata cōprehenduntur, diuidi posse in iudicatiuos principiorum, & conclusionum. His positis iuxta hæc tria habituum genera tribus conclusionibus respondendum est.

Quo pacto artis & sciētiæ nomina hoc loco vsurpentur.

E

Duo habituū genera in scientijs.

F

Prima conclusio. *Vt generentur habitus apprehensiui terminorum, & per modum habitus insint, non opus est experimento, sed aliqua sensus apprehensione duntaxat, eaque multiplicata.* Prima pars

Prima conclusio. Habitus apprehensiui

generantur aliqua sensus apprehensione.

Habitum apprehensiuum nonpendere ex iudicatione.

pars probatur. Primum, quia experimentum est iudicium quoddam, seu potius multa simul iudicia partis sensitiuæ: habitus autem apprehensiuus intellectus non pendet ex vllo iudicio, siue intellectus, siue sensus; siquidem apprehensio intellectus, ex qua generatur habitus apprehensiuus potest præcedere omne iudicium sensus, cum ad illam satis sit apprehensio sensitiua, saltem multiplicata, vt patebit. Deinde, quia si ad id aliquo experimento opus esset; maxime opus esset experimento connexionis extremorum in rebus singularibus, quod tamen necessarium non esse ex eo constat, quia multi apprehendunt terminos vniuersalium propositionum, qui nullum vnquam tulerunt experimentale iudicium de eorum connexione in singularibus, vt patet in iis, qui audiunt huiusmodi propositionem, Omnis crocodilus mouet superiorem mandibulam, nec tamen vnquam crocodilum viderunt. Postremo, quia multæ quæstiones sunt, de quibus neutram in partem iudicamus, veluti, Sintne stellæ pares, an impares, & eæ omnes) pro quarum vtraque parte paria sunt momenta rationum: quarum cum habeamus habitus apprehensiuos, nunquam tamen experientiam habuimus.

Quo pacto nihil sit in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.

Secunda pars probatur, quia *nihil est in intellectu apprehensum, quod non aliquo modo prius fuerit sensu cognitum*, vt omnes Philosophi affirmant. Quod ita intelligendum est, vt vel per se fuerit sensu perceptum, veluti colores, vel per suas partes, vt vrbs aurea, & cætera, quæ fingimus, vel per sua effecta, vt Deus Opt. Max. substantiæ separatæ, & virtutes rerum naturalium nostris sensibus occultæ, vel per aliquid sibi simile, vt absentes, & vita defuncti per depictas ipsorum imagines: aut per opposita, vt aspera per leuia, tenebræ per lumen, non calidum, per calidum, vel per sua fundamenta, vt secundæ intentiones per res subtractas, seu denominatas, vel aliquo alio modo.

Quandonã scientia sit intellecta per modum scientiæ.

Tertia pars ex eo probari potest, quia nunquam scientia dicitur esse in intellectu per modum scientiæ, nisi quando ea possumus vti, cum volumus: non possumus autem vti habitibus apprehensiuis terminorum scientiæ, cum volumus, nisi quando in memoria sensitiua extat per modum habitus notitia alicuius indiuidui, aut pluriũ: vt vero aliquid imprimatur memoriæ sensitiuæ per modum habitus, non satis est semel, ac subito: eam apprehendisse, vt experientia didicimus.

Illud tamen animaduertendum est, adeo vehementem, tamdiuve continuatam esse posse vnam apprehensionem sensus, vt quam breuissimo temporis spatio relinquere possit in memoria sensitiua habitualem notitiam. Verum de hac perinde iudicandum est, atque de multiplicata, cum de iis, quæ idem valent, eadem sit ratio.

Contra nonnullos Scoti sectatores.

Ex his patet non recte loqui quosdam Scoti (*in ijs est Ant. Andr. hoc lib. q. 5.*) sectatores, qui dicunt ad comparandos habitus apprehensiuos terminorum cuiusq; scientiæ opus esse experimento. Nam etsi experimenti nomine intelligunt sæpius iteratam sensus apprehensionem, abutuntur tamen vocabulis: cum experimentum non sit notitia apprehensiua, sed iudicatiua, vt dictum est.

Secunda conclusio. Habitus iudicatiui experimento indigent.

Secunda conclusio. *Vt generentur habitus indicatiui, in quibus intellectus sine temeritatis vitio principijs assentiatur, opus est experimento eorum in singularibus.* Hæc conclusio plane traditur ab Aristot. *Sect.* 1 in locis initio quæstionis adductis, in quibus perspicuum est eum loqui vniuerse & sine vlla exceptione. Nam 2. Priorum cap. 23. *text.* 26. sic dicitur. *Omnia enim aut syllogismo, aut inductione approbamus.* Primo autem poster. cap. 14. *text.* 33. hoc pacto. *Fieri autem non potest, vt vniuersalia percipiantur, nisi per inductionem.* Loquitur autem de vniuersalibus propositionibus quas inductione, vel mediate, vel immediate cognosci vult, Deinde 2. Poster. cap. vltimo *text.* 27. sic scriptum est, *Necesse est igitur ipsa prima* (nempe principia) *inductione cognoscere.* Denique hoc intelligendum esse in omnibus omnino scientiis, & artibus declarat Aristoteles in primo libro prioris Analyticæ cap. 31. *text.* 31 his verbis διὸ τὰς μὲν ἀρχὰς τὰς περὶ ἕκαστον, ἐμπειρίας ἐστὶ παραδοῦναι. λέγω δὲ οἷον τὴν ἀστρολογικὴν μὲν ἐμπειρίαν τῆς ἀστρολογικῆς ἐπιστήμην. ληφθέντων γὰρ ἱκανῶς τῶν φαινομένων, οὕτως εὑρέθησαν αἱ ἀστρολογικαὶ ἀποδείξεις. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἄλλην ὁποιανοῦν ἔχει τέχνην τε καὶ ἐπιστήμην. Id est, *Quocirca cuiusque principia tradere, experientia est. Dico autem, exempli causa, Astrologicam experientiam, Astrologorum scientia esse. Sumptu enim, & longo vsu obseruatis ijs, qua apparent, tum demum inuenta sunt Astrologorum demonstrationes: quod idem, in qualicunque alia, siue arte, siue scientia eodem modo se habet.* Hæc attulerim loca propter nonnullos, qui existimant hanc conclusionem non fuisse assertam ab Aristotele vniuerse, sed indefinite, quasi sense it non omnium principiorum habitus introductione generari. Atque hanc eandem, quam nos dicimus esse Aristotelis sententiam, asserunt Alexander, Themistius, Philoponus, Diuus Thom. Auenrois, & alii plerique *in loc. cit.*

Probatur secunda conclusio.

Probatur autem conclusio primum inductione ipsa, siue experimento. Nemo enim assentitur proposito principio, nisi illud prius

prius in multis indiuiduis verum esse expertus sit, & in nullo reperiat, instantiã, aut certe cum proponitur, prius illud conferat apud se cum multis singularibus, quorum meminit videatq; num ita res habeat in singulis, an vero aliqua ipsi occurrat instantia. Et quidem in principiis communibus satis aperta res est. Ecquis enim assentitur his principiis, *Omne totum est magis sua parte, Si ab aequalibus aequalia demas, quae remanent sunt aequalia*, & similibus, qui non millies ea, cum puer esset, expertus sit in rebus singularibus? In principiis autem propriis, sicuti est definitio naturae, definitio motus & similia, ipse labor ea inueniendi, & examinandi satis aperte indicat, quanta prius experientia opus sit cum à posteriori (vt dicitur) & longo effectorum experimento, ac inductione colligi soleant.

2. Secundo probatur, Quia cum naturaliter non fiat transitus ab vno extremo in alterum, nisi per medium; fieri non potest, vt homines consueto naturae modo assentiantur principiis, antequam eorum habeant experientiam in plerisq; singularibus. Nam inter iudicium vnius singularis propositionis, & iudicium vniuersalis principii, medium est experimentũ. Etenim iudicium singularis propositionis vni tantum singulari adstrictum est: iudicium vero vniuersalis ad infinita diffunditur: at experimentum nec est vnius tantum rei singularis, nec omnium, sed quorundam.

3. Tertia ratio est, Quia certitudo cognitionis abstractiuae, qualis est cognitio vniuersalium, indiget examine intuitiuae, quae in hac vita sine sensu haberi non potest. Quod quidẽ examen quia Plato plerumq; praetermisit, nimium credens intellectui, qui solus ac per se saepenumero hallucinatur: non mirum est, si saepe etiam lapsus sit. Exempli causa. Si Plato trutina experimenti suum illud principium ponderasset *Quidquid percipitur: ita existit, vt percipitur*, animaduertissetq; quemadmodum candor lactis percipitur dulcore, nec tamen sine dulcore existit, ita quoq; euenire posse, vt naturae vniuersales sine differentiis indiuiduantibus intelligerentur, nec tamen sine eis existerent: nunquam tantam fidem habuisset proposito pronunciato, vt ex eo naturas rerum separatas à differentiis indiuiduantibus existere collegisset Nec vero Zeno Eleates tanti fecisset rationes eas, quibus motum non esse concludebat, nisi nimium intellectui credendum putasset. *Simpli lib. 6. phys. com. 53. & lib. 8. con. 25.* Proinde eas rationes cũ Cynicus Diogenes aliquando in publica disputatione audisset, sapienter simul, & facete sur exit, solaque deambulatione respondit, vt significaret nõ tanti aestimandas esse rationes, quas intellectus apud se excogitat, & praetermisso experimento ex ipsis quasi penetralibus mentis depromit, vt earum causa negãda sint ea, quae sensibus per se nota sunt. Pro qua re lege Aristot. 8. lib. Physicorum *text. 26.* ad initium ferme, ac finem tertii capitis.

Notanda exquisito. Cur quidam Philosophi saepe sint hallucinati.

Factum & egregia Diogenis doctrina.

Tertia conclusio, *Non omnes habitus conclusionum indigent experimento ipsarum proprio, sed quidã tantum*. Probatur prior pars conclusionis. Primum, quia ad comparandum habitum conclusionis satis est assensus principiorũ, & consequentiae: omnes autem habitus quibus conclusiones sciuntur simpliciter, hoc est, scientia, propter quid habentur ex principiis, ergo huiusmodi habitus non indigent experimento ipsarum proprio, sed suorũ principiorum tantum. Deinde quia Geometrae paucissimis positis principiis acquirunt scientiam multarum conclusionum Geometriae, quarũ connexiones nunquam experti erant in reb⁹.

Tertia conclusio. Omnes habitus conclusionum proprio experimento non indigere.

Posterior pars probatur, quia habitus, quibus conclusiones sciuntur secundũ quid, seu scientia ea, qua quod res sit duntaxat intelligitur, acquiri nequeũt sine experimento ipsarum proprio. Nam scientia qua tantum scim⁹ ita rem habere, vt cõclusio significat, aut comparatur ex effectis; aut ex causis remotis: vtroque autem modo, necessaria est experientia conclusionis, vt inductione patet Scientia enim, quam Medici à posteriori habent de rheubarbaro, quod ad bilem purgandam sit idoneum, non aliter comparari potuit, quam ex frequenti effectorum obseruatione in multis indiuiduis. Item scientia, quam olim Astrologi habebant de Lunae defectu, antequam eius causa proxima esset inuenta non habebatur ex proxima, seu immediata, quae est interpositio terrae, sed ex remota. hoc est, ex perfecta eius oppositione: nunc autem videmus eam non aliter comparari potuisse ex huiusmodi causa, nisi quia frequenter obseruatum est, cum Sol, & Luna perfecte opponerentur: id est, per mundi diametrum, Lunam deficere. eodemq; modo res se habet in caeteris.

Quotuplex sit demonstratio.

Examen secundae conclusionis.

SECTIO IV.

SEd contra secundam cõclusionem, in qua tota difficultas huius quaestionis posita est solicet obiicere. Vt assentiamur principiis, satis est sola terminorũ, extremorum ve cognitio: ergo non opus est experimento. Antecedens saepe traditur ab Arist vt 1. Poster. cap. 3. *text. 6.* vbi sic dicitur: *Principiũ scientiae quoddã esse asserimus, quo seu* (vt alii vertunt) *quatenus terminos cognoscimus.* Et 1. Topic. cap. 1. *text.* 12. & 26.

Primum argumentum contra 2. cõclusionem.

& 26. vbi de principiis scriptum est. *Prima sunt quæ non per alia, sed per se ipsa fidem habent*, id est, sola terminorum cognitione approbantur.

2\. Deinde si Aristot. crederet omnia principia inductione cognosci, non dixisset 1. Eth. c. 7. *Principiorum alia inductione, alia sensu, alia assuetudine, alia alio modo perspici*: cum ergo distinxerit inductionem ab aliis modis cognoscendi principia, satis patet, non putasse illum, omnia principia cognosci inductione, neque quod hinc sequitur experimento.

3\. Præterea, definitiones geometricæ, quæ ante theoremata ponuntur, vt quid sit linea, quid triangulus, sunt quædam principia: hæc autem non indigent experimento, cum iis propositis nemo sit, qui non statim assentiatur: igitur non omnia principia proprio indigent experimento. Quinetiam non satis videtur esse id, quod de communibus paulo ante dictum est: Neminem illis assentiri, qui nō millies ea expertus sit in rebus singulis, id enim ex accidenti videtur euenire. Nam etsi nunquam præcessisset in nobis eiusmodi experientia, simul tamen atq; illa proponerentur, eorumq; termini perciperentur, nemo esset, qui non illis assentiretur.

4\. Deinde, id, quod incertum est ac fallax, & minus late patet, non potest esse causa eius, quod est certissimum, ac verissimum, & latissime patens: *experimentum autem est incertum & fallax*, vt Hippocrates ait *Apho. 1.* nec immerito, cum pendeat ex sensibus, qui sæpe falluntur: & versatur in paucis quibusdam indiuiduis: habitus vero principiorum sunt certissimi, ac verissimi, multoq; veriores ac certiores, quam habitus conclusionum; cumq; sint de vniuersalibus, infinita complectuntur indiuidua: non est igitur necessarium experimentū, vt generetur habitus principiorum. Quibus pene argumentis persuasus Albertus, *hoc loco tract. 1. c. 6* & post eum Antonius Andreas *q. 5.* oppositam cōclusionem statuunt: *Non omnes habitus principiorum experimento indigere: sed sola principia earum artium, quæ proprie hoc nomine appellantur, itemq; Philosophia naturalis, moralis, & Metaphysica.*

Neminem tamen hæc mouere debent, vt à proposita conclusione recedat. Primū namq; argumentum facile dissoluetur, si dicas, cum Arist. (*locis citatis pro secunda conclusion*) docet vt assentiamur principiis, satis esse solam terminorum cognitionē, non sic intelligendum quasi excludat experimentum, quippe cum sæpe alibi necessarium esse sentiat, sed ita vt excludat medium terminum à priori, quo principia demonstrari possint.

Ad principiorum cognitionem num satis sit cognitio terminorum.

Locus primi Ethicorum expositus.

Ad secundum dicendum est, inductionis nomen in loco citato non posse accipi, vt cō-

A plectitur omnes inductiones, cum multæ sensuum ministerio, multæ etiā assuetudinis obseruatione fiant: sed accipi pro iis tantū, quæ fiunt in rebus Mathematicis, quæ vt tales sunt externis sensibus non subiacent: vt sequentibus verbis significētur inductiones ad sensum factæ, quæ vsui sunt in rebus naturalib⁹, quæque morum obseruatione colliguntur, & si quæ sunt alia eiusmodi. Itaq; non negat Arist. iis verbis omnia principia inductione cognoB sci, quod aliis locis aperte asseruerat, sed solum docet, non omnia cognosci eodem inductionis modo.

Ad tertium, quod attinet ad principia propria, dicendum est, conclusionem nostram nō esse intelligendam de iis propriis principiis, quæ sunt meræ positiones, hoc est, quæ solum permittuntur ad explicanda nomina, quibus in demonstrationib⁹ vtendum est: quales sunt definitiones, quæ initio Geometriæ ponūtur.

C Nec enim præmittuntur ad declarandas rerū essentias, sed vt is, cui fit demonstratio, intelligat, quid Geometra significare velit vocabulo lineæ, trianguli, & cæteris: ne demonstrator in ipso demonstrationis cursu cogatur ea explicare. Quo fit, vt nihilominus Geometra demonstret sua theoremata, etsi definitiones, quas posuit, non explicent essentias rerū, modo per eas constet, quid vocabulis, quibus inter ipsos disseritur, significetur. Hac autem

Quorsum positiones in scientiis præmittantur.

D de causa appellauerim huiusmodi definitiones, meras positiones, quia sunt velut cōuentiones quædam inter eos, qui disserunt, quasi dicant, ponamus nomine lineæ significari lōgitudinē sine latitudine, & profunditate; nomine trianguli figuram planam tribus lineis contentam: & ita in cæteris. Cum ergo hæc principia cōuentione sola constent, satis perspicuum est, nullo opus esse experimento, vt illis assentiamur. Alia ratio est de iis principiis

E propriis, quæ ad explicandas essentias rerum adhibentur: cuius generis sunt definitio naturæ, motus animæ, & similes; egent enim lōga experientia, nec Philosophi ita eas tradūt, quasi dicant, ponamus nomine naturæ significati id, quod est principium motus, & quietis, quicquid illud sit: sed posito, naturā esse, quia res naturales sensu ipso existere cernātur: ex longa tandē mot⁹, & quietis obseruatione, docēt quid ea sit, eodemq; modo res se habet

F in cæteris. Quod vero attinet ad principia cōmunia, dicendū est, non euenire per accidens, vt prius ea experiamur in rebus singulis, quā assensum adhibeamus. Esset enim temerarius assensus, si prætermisso examine experientiæ, illa admitteremus: vt patet ex dictis. Atq; hac ratione Arist. 1. lib. de Gen. c 8 *text.* 58. merito inuehitur in quosdā, quod prætermisso exami-

ne sen-

Obiectio.

ne sensus solam rationem ducẽ sequerentur.

Quod si quis obiiciat, satis esse vnicũ iudicium sensus ad examen primorum principiorum, quod videntur pueri experiri, cum illa à præceptoribus subiecto vnico sensibili exemplo proponuntur: respondendum est, vnicum exemplum, si quando videtur rem conficere, non id facere virtute tantum sua, sed præcedẽtium, quæ tum in memoriam reuocãtur: quo pacto fuso exercitu, si miles vnus pedem referat, deinde alius, atq; alius se adiungat, is, qui primus globo facto hostem aggreditur, non vi sua, sed virtute cõmilitonum redintegrat bellum. Quo exemplo eadẽ pene ratione vtitur Aristoteles extremo secundo posterioris Analyticæ *extremis pene verbis*, cum agit de modo, quo gignuntur habitus principiorum. Itaque semper necessarium est multorum singulariũ examen, vt principiis tanquã principiis & velut firmis scientiæ fundamentis inhæreamus. C Veraq; omnino est sententia illa Sapientiæ de se loquentis, quam ex Afranio citat Gel. *lib.* 13. c. 8. *Vsus me genuit, mater peperit memoria: Sophiã vocant me Graij vos sapientiam*: quo loco nomine vsus, experientia significatur.

Diluitio.

Afranij sententia.

Caietani sententia.

Ad quartũ, si Caietani 2. *Post. ad c.* 18 sententia probanda esset, dicendũ foret, experimentum esse necessariũ ad iungendos apte terminos. Quanq̃ enim teneas rationem totius, & partis: si tamen totum & partẽ non iungas in formã huius pronunciati: *Omne totum est maius sua parte*, nunq̃ eius principii habitũ comparabis: nunq̃ autem id videtur fieri posse in vniuersalibus, nisi prius fiat in singularibus. Sed primũ; Si ob hanc causam experimentum adhibendum est, satis erit præceptoris opera, qui apte ꝓponat terminos. Deinde satis erit, si quisq; semel apte illos cõiungat. Postremo, habitis terminis vniuersalibus non necesse re vera est, vt prius illi iungantur in singularib⁹ quam inter sese. Dicendũ est igitur, Veram & propriam causam habituũ principiorum, esse lumen intellectus, quo cernimus prædicata esse immediata subiectis: neq; experimentum esse necessariũ, vt veram, & per se causam illorum: neq; item vt id, sine quo termini apte cõiungi non possint, sed idcirco esse necessariũ, quia, vt diximus, nemo, absq; erroris periculo principiis assentitur, nisi illa expertus sit in aliquibus singularibus, nullamq; reperiat instantiam. Quocirca recte ait Auerrois 8. Phys. lib. comm. 12. *Experimentũ verorum sermonum esse, vt conueniant cum iis, quæ sensibus percepta sunt non autem, vt hæc cum illis congruant.*

Refutatio.

Vera & propria causa habituum principiorũ, est lumen intellectus.

Obiectio.

Quod si quis hunc in modum vrgeat: Cum intellectus noster videt prædicata esse immediata subiectis, non esse, cur debeat cohibere assensum, dum experientiam eius rei capiat:

A præsertim cum ea sæpe fallat: Occurrendũ est, & experimentum per se aliquando fallere, & intellectũ nonnunq̃ in ea re hallucinari. Verũ cum ambo conueniunt, tunc habent omnem certitudinem quæ naturaliter haberi potest. Dico autem, *naturaliter*: quia aliquando etiã hæc ambo simul iuncta non omnino veritatẽ attingunt, vt fidei doctrina docet. Nã etsi intellectus noster remota doctrina fidei, non temere assentiebatur huic pronunciato, quasi B primo principio, *Quæ sunt reipsa eadem vni & eidem tertio, sunt reipsa eadem inter se* (siquidẽ & intellectus lumine suo iudicabit illud esse verissimum, & experientia in rebus omnibus, in quibus à nobis capi potest, ita esse docebit) postq̃ tamen altissimum sanctissimæ Trinitatis mysterium reuelatum est, non ita late illi assentiri debet. Etenim diuinæ personæ sunt eædem re ipsa cum diuina essentia, quæ vna atq; eadem numero est in illis omnibus, & tamen illæ non sunt eædem re ipsa inter se.

Diluitio.

Quam sit certa cognitio principiorum naturaliter acquisita.

Diuinæ personæ sunt eadem in essentia diuina, sed non inter se.

Solutio ambiguitatum, quæ initio proposita sunt.

SECTIO V.

HIs ita explicatis nullius negotii est ambiguitates initio propositas dissoluere. Ad priorem n. dicendum est, non esse pugnantia ea, quæ ab Arist. hoc cap. dicuntur, etiam si (vt quidem existimo) de conclusionũ experientia D præcipue loquatur. Nam quod ait, *artẽ & scientiam per experientiã hominibus prouenire*, verũ est, si vniuerse de omnib. artibus, quoad earum inuentionẽ, sumpta ferme experientia pro experientia conclusionũ. Is enim ferme est modus procedendi noster, cum absq; præceptore scientiam cõparamus, vt ab effectis ad causas; & à causis remotis, ad proximas progrediamur, quod non sit absq; experimento ipsarum conclusionum proprio. Namq; *ex cognitione effectorum, & ignoratione causæ, cœperunt homines philosophari*, vt Arist. ait cap. sequẽti, id quod non E solum in rebus naturalib. & iis, quæ ad mores pertinent, sed in Mathematicis etiam, in quib. principia demonstrationũ propter quid, ꝓmptiora sunt, ferme videmus accidisse. Prius enim Mathematici (Arist. eodem loco teste) cognouerunt ex effectu solem reuerti ex Tropicis, diametrumque quadrati non esse cõmensurabilem lateri, quã earum rerum causas inuenirent: ꝙ idem in plerisq; aliis cõclusionib. F quibus Geometria, cæteræq; artes Mathematicæ celebrari cœperunt, euenisse argumento est illud Pythagoræ factum, qui cum ante experientia cognouisset, *trianguli orthogonij subtectum latus tantundẽ valere, quantum quæ rectũ angulum continent* (ꝙ est theorema 33. apud Euclid. in v. Element.) eiusq; rei demonstrationẽ diu quæsitam inuenisset, tantam ex ea re voluptatem:

Conciliantur duo Aristotelis loca.

Quomodo locus prior intelligendus sit.

Modus scientia comparãda per inuentionem.

Pythag. sacrificium.

ptatẽ cœpit, vt Musis, auctore Proclo, (*in 1. Euclid. lib. 4.*) in gratiarũ actionem bouem obtulerit: vel vt refert Laert. ex Apollodoro *in Pythagora*, Hecatomben, quod erat centũ victimarum eiusdẽ generis, veluti centum ouium, hœdorũ, aliorumve animaliũ sacrificium. Ita patet, id, quod Arist. docet in verbis citatis huius cap. *omnes artes experientia comparari*, verum esse, quod ad earum inuentionem, quæ fere cœpit ab experimẽto conclusionũ, quarum causæ, ac principia temporis progressu quæsita sunt, tametsi multæ cõclusiones ex principiis experientia compertis, deductæ sunt a primis inuentoribus antequam conclusionum experientia haberetur. Non tamen idcirco falsum est id, quod postea subdit, *quosdam artifices carere experientia*. Possunt enim carere experientia conclusionum propria, quicunq; siue doctrina (quod commune est) siue inuentione (quod multo paucioribus accidit) per principia Scientiam assequuntur.

Quomodo intelligendus sit locus Arist. posterior.

Ad posteriorẽ ambiguitatẽ dicendum est, omnes artes, quæ principiis innituntur, comparari experimento principiorũ: non tamen omnes experimento conclusionũ, vt recte pbant argumenta pro vtraq; parte: quæ pinde non pugnant inter se. Nec vero Medicis scholasticis, aut pueris Arithmeticis, aut Geometris, qui à priori experimento edocti sunt, deest experientia eorum principiorũ, quib⁹ præceptores in demonstrando vsi sunt: vt patet ex dictis. Quod vero attinet motum noni orbis, qui à posteriori cognit⁹ est: dicito satis fuisse inductionem effectorum per partes, hoc est, per motus astrorum, quæ ad motum propriũ illius orbis mouetur, centum videlicet annis gradu vno, quod tamen multorum sibi succedẽtium Astrologorum obseruatione, quæ pro vnius experimento haberi potest, cognitũ est.

Motus noni orbis qua ratione cognitus.

Quæstionis summa.

Habes ex hac quæstione, quo pacto omnes artes ac scientiæ experimento gignantur, siue per inuentionẽ acquirantur, siue per doctrinam, quæ tandẽ ad inuentionem alicuius præceptoris reducitur. Quo autem pacto à principiis, ad conclusiones procedatur, & vtrum necesse sit prius assentiri vtriq; assumptioni, quam conclusioni, an vero eodem momẽto, quo assumptioni assentimur, sequatur assensus, quo conclusionẽ approbamus, & num præterea quoq; debeat assensus tertius, quo approbetur consecutio: & quo pacto, tempore, an natura: & vtrum assensus adhibitus cõclusioni demonstratæ cadat etiam in principia, & consecutionem: suo loco, id est, ad initium Posterioris Analyticæ *ad c. 1.* explicandum est.

Sintne omnes actiones singularium.

A QVÆSTIO V.

Argumenta pro vtraq; parte.

SECTIO I.

Triplex quæstionis sensus.

Tribus modis intelligere possumus actiones esse singularium. Vno, quia oriantur à singularibus, tanquam ab agentib⁹, quo pacto dicimus: Domini esse præcipere, serui autem mandata exequi. Altero, quia recipiantur siue exerceantur in singularibus, quo modo dicimus, Animalium esse sanari, & ægrotare. B Tertio, quia terminentur ad singularia, in quo sensu dicimus, primam generationem humanam fuisse Caini, & primam creationem Regis populo Israelitici, Saulis.

Quo sensu Arist. hoc loco affirmatiuam partem asseruerit.

Ac Aristoteles quidem in hoc capite affirmatiuã quæstionis partem in secundo tantũ, & tertio sensu asseruit iis verbis: *Actiones vero generationesque omnes in singularibus versantur.* Quocirca merito Scotus in quartum Sententiarum librum *d. 12. q. 3. ad 2.* reprehendit eos, C qui hoc loco affirmatiuam partem in primo sensu tradi existimant. Tractanda tamen est à nobis quæstio etiam in primo, non solũ quia præcipuus est, & statim proposita quæstione occurrit, sed etiam, quia eius tractatio coniuncta est cum cæterorum tractatione, ad eamque non parum conducit, vt patebit.

Quo pacto quæstio sit facilis.

Affirmatiuam igitur partem in omnib. sensibus veram esse, si verba quidem ipsa spectemus, hac ratione perspicue videtur colligi, D Quia cum sola singularia existant in rerũ natura, nemini dubiũ esse debet, quin ea sola possint cum agere, tum etiam recipere, ac terminare actionẽ. Item hac: Quia cũ omnis actio sit determinata & quæ designari possit, necesse est vt à designata aliqua re proficiscatur, & in designatum subiectum recipiatur, & ad designatum aliquid terminetur: quicquid autem designari potest, singulare proculdubio est.

E Si vero nomine singularium (quod pleriq; Theologi volũt) intelligamus supposita, quæ definiri solent, *singularia per se existentia completa, & incommunicabilia*, vt est Socrates, Plato, Callias, nõ leuia occurrunt argumenta quib. potius negatiua pars videatur amplectenda.

Primũ arg. contra primũ sensum.

Nam quod attinet ad primum sensum, nõ videntur omnes actiones oriri à suppositis, vt à causis agentibus. Primum, quia calefactio oritur à calore, vt à causa agente, eodemque modo frigefactio à frigore, calor autem, & F frigus, cum per se non existant, supposita dici non possunt. Deinde, quia omnes potentiæ, seu facultates, quæ sunt proprietates naturarum communium, oriuntur ab ipsis naturis cõmunibus, vt à causis agentibus: veluti facultas ridendi, à natura humana, & tamen naturæ cõmunes, nec singularia sunt, nec omnino per se existunt, vt supposita dici possint.

sint. Quin etiam ex eadẽ priori propositione videtur colligi, ipsos etiam potentiarũ actus oriri à naturis communibus, vt à causis agentibus, veluti actum ridendi, ab eadẽ humana natura. *Eius enim est actus, cuius est potentia*, vt Arist. ait in lib. de Somno, & Vigilia, id est, ab eo oritur actus, à quo oritur potentia. Postremo, quia diuinæ operationes, quæ exercẽtur in creaturis (quas Theologi vocant operationes ad extra) proficiscuntur à Deo, vt est communis tribus diuinis personis, tanquam causa agente: cum tamen dicendum non sit Deum, vt est communis tribus hypostasibus, esse suppositum.

3. Operationes ad extra in diuinis sunt communes.

Quod vero attinet ad secundũ sensum: nõ videntur etiam omnes actiones recipi in suppositis. Primo, quia multæ recipi possunt in anima separata, quæ tamen, cum non sit substantia cõpleta, sed suapte natura pars humanæ naturæ, non est prima substantia ac proinde nec suppositum. Secundo, quia generatio substantialis est actio quædã, & tamen subiectum in quo recipitur, vt Arist docet 5. Phys. c.1. *text.* 7. & 1. de Gen c 4. *text.* 24. est materia prima, quæ cum non possit per se naturaliter existere, suppositum esse nequit. Tertio, quia multæ actiones sunt in natura humana, quæ assumpta est à verbo diuino, cum tamen illa non sit suppositum: vt ex sacræ Fidei doctrina ostendunt Theologi.

Primum arg. contra secundum sensum.

Natura humana in Verbo non est suppositum.

Quod deniq; attinet ad tertium, non videtur quoq; actiones omnes terminari ad supposita: primo, quia actiones intellectus, quib⁹ vniuersalia concipiuntur, terminantur ad naturas cõmunes, ses vniuersales. Secundo, quia omnes motus sunt actiones quædam, *motuũ autem* (vt Arist. docet 5. Phys. c. 1 *text.* 8 & 2. *text.* 18) *alij terminantur ad quantitatem, alij ad qualitatem, alij ad locum*: quæ quia sunt accidentia, supposita dici nequeunt. Tertio, quia causis vniuersalibus respondent effecta vniuersalia, vt patet ex 2. Physic. *c.* 3 *text.* 127. verbi gratia, propius effectus statuarii non est hæc statua, sed statua in commune, nec effectus proprius, siue adæquatus artificis est hoc arte factum, sed arte factum est in commune. Non terminatur igitur actio causarum vniuersalium ad singularia, sed ad vniuersalia. Quare neque ad supposita. Quod si quis dicat, causas vniuersales non esse causas per se, suorum effectuum, sed per accidens, quod nihil efficiant, nisi per singularia: in hac autem quæstione, non esse sermonem de causis per accidens: obiici contra potest, falsum esse id quod assumitur: tum quia effecta vniuersalia demonstrantur per causas vniuersales, cum tamen nullus effectus demonstrari possit per causam per accidens; tum etiã, quia effecta vniuersalia expetuntur, & , vt dici solet, intẽduntur per se à causis vniuersalibus, effecta autem per se intenta non sunt effecta per accidens. Quod autem intendantur, per se, à causis vniuersalibus, inductione patet. Ignis enim per se intendit ignem, secundum speciem, & equus equum, eodemq; modo res habet in cæteris. Atq; hoc est, quod Auicenna scribit in 1. lib. c. 1. Sufficientiæ, *species esse per se intentas à natura, non indiuidua.*

Primũ arg. contra tertiũ sensum.

2.

3.

Responsio.

Contra responsionem.

Exponitur pronunciatum Aristotelis.

SECTIO II.

QVæstio hæc ea ratione explicabitur recte, si exposuerimus, quas actiones intelligat Arist. cum ait: *Actiones generationesq; omnes in singularibus, siue circa singularia versari*, pro quibus item rebus singularium nomen accipiat, ac demum, quo pacto totum pronũciatum intelligendum ve it.

Quas actiones intelligat Aristot. cum actiones versari in singularibus ait.

Sunt qui dicant, nomine actionum intelligi eo loco ab Arist. solas actiones transeuntes; aliiq; addunt, non omnes transeuntes, sed eas tantum, quib⁹ aliquid extra ipsum agens post actionem confectum relinquitur: cuius generis est curatio ægroti, quæ in exemplum affertur. Quo pacto dicendum esset, verba illa *Generationesq;*, explicationis gratia adiecta fuisse quod Generationis vocabulũ etiam late sumptum, iis tantum actionibus accommodetur, quibus agens ex materia externa aliquid conficit. Verum hæc sententia non est probanda, non solum quia anguste admodum loquitur de actione, sed, quia multæ sunt practicæ sciẽtiæ, quæ nihil extra confectum relinquunt: vt citharistarum & tibicinum artes, & nonnullæ etiam, quæ in actibus immanentibus præcipue versantur, vt scientia de moribus, quas tamen omnes eo pronunciato probat Aristot. inferiores experimento esse in agendo.

Quorundam opinio.

Alii dicunt intelligendas esse actiones reales, non intentionales, vt vocant. Dicuntur autem intentionales eæ omnes, quibus agentia assimilant sibi id quod patitur, non secundum esse reale eiusdem speciei, sed secundum aliquam similitudinem, per quam sensus, aut intellectus in ea possit intendere, quo pacto color agit in oculos, & in aerem intercectum. Sed neq; huiusmodi sententia probanda est: tum quia actus intelligendi est actio realis, & tamen non semper versatur circa singularia obiecta, sed sæpe circa vniuersalia, vt abstracta sunt a singularibus, tum etiam quia actiones intentionales sunt actiones transeuntes, ac vere generationes accidẽtariæ, quæ omnes comprehenduntur nomine generationum late ac-

Quid alij dicant.

Actiones intentionales, quæ.

te accepto, quo pacto in proposito pronuntiato sumendum est.

Auctoris sententia, pronuntiatum Arist. intelligendum esse de actionibus vt distinguũtur à cognitionibus.

Crediderim in toto pronuntiato intelligẽdas esse actiones, vt distinguuntur à toto genere cognitionum: non quod cognitiones sensitiuæ, & plurimæ intellectiuæ non versentur circa singularia, sed quia cognitio ex suo genere potest versari complete circa vniuersalia, vt abstracta sunt, & quasi seiuncta à singularibus: cæteræ autem actiones ex suo genere, nunquam complete versantur circa vniuersalia sic accepta, quod ex iis quæ dicenda sunt patebit. Estque pronuntiatum Aristotelicum hoc modo explicatum, non parum ad rem: comparat enim Aristoteles eo loco artem cum experientia, quoad actionem, vt opponitur cognitioni, atque concludit artem, quod ad actionem attinet, esse inferiorem experientia: propterea quod actiones, generationesq; omnes versantur circa singularia, quę magis cadunt sub experientiam, quam sub scientiam; quod vero attinet ad cognitionem, esse superiorem, eo quod ars, siue scientia in vniuersalibus versetur, quæ non attinguntur ab experientia, nisi per accidens. Dixi *in toto pronuntiato*: quia etsi nomen Actionis, siue Praxeos, quo Aristoteles vtitur, non significat nisi actiones liberas, tamen adiuncta verbo illa *generationes, q; omnes*, complectuntur cæteras. Itaque pronuntiatum comprehendit omnes actiones, quæ non sunt cognitiones, à quibuscunque agentibus illæ prodeant, estq; admodum generale, & ad pleraq; etiam alia probanda vim habet.

Effecta per se si vniuersalia sint, affici per accidens.

Nomine singularium nõ esse intelligẽda sola supposita.

Nomine autem singularium volunt plerique Theologi intelligenda esse supposita, eo quod esse primo conueniat suppositis; actiones autem primo versantur circa ea, quibus primo esse conuenit. Cum autem eis obiicitur anima separata, circa quam multæ actiones versari possunt, & natura item diuina, vt est communis tribus diuinis suppositis; dicunt, animam separatam, & naturam diuinam, etsi non proprie & complete: certe incomplete posse dici supposita, atq; vt loquantur proprie concludunt actiones omnes versari circa singularia per se existentia, quod potius dicendũ est, vt patebit ex sequentibus.

Quot modis actio dicatur versari circa aliquid.

Deniq; omnes actiones versari circa singularia (quæ est totius pronuntiati sententia) pluribus modis intelligi potest; vel per se, vel per accidens; itemque, aut vt circa subiecta, aut vt circa terminos, obiectave: dicimus enim statuarii actionem versari per se circa statuam, per accidens, circa album aut nigrum: itemq; circa lignum, vt circa subiectum, maceriam ve, in qua recipitur: circa statuam vero, vt circa terminum suum obiectumq; artis,

A quod etiam nonnunquam vocatur materia circa quam, non vt in eo ars aut potentia aliquid agat, sed quod in eius cõsideratione versetur, aut saltem in illud intendat. Quod igitur ad sensum totius propositionis (7. *Instit. Dia. c. 9.*) attinet, plane docet Aristoteles velle se, vt verbum *versari* intelligatur per se, & non per accidens, cum ait: *Neq; enim hominem curat medicus nisi per accidens, sed Calliam*, & paulo

B post: *Id enim quod singulare est magis sub curationem cadit*: quia nimirum cadat per se, vniuersale autem per accidens, & ratione singularis. Atque ex eodem exemplo colliges verbum, *Circa*, ita sumendum esse, vt sensus sit, versari omnes actiones circa singularia, vt circa subiecta, & vt circa terminos, obiectave: versatur enim actio medici circa Calliam, vt circa subiectum curationis, circa Calliam vero sanum, vt circa curationis terminũ, obiectumque artis in agendo.

Explicationis summa.

C Ita perspicuum est, pronuntiatum Aristotelis intelligendum esse de actionibus, quæ non sunt cognitiones, quas omnes ait versari per se circa singularia per se existentia: idque non modo tanquam circa subiecta, sed etiam tanquam circa terminos & obiecta. Adde, proficisci etiam eas omnes à singularibus per se existentibus, tanquam à per se agentibus, quod etsi Aristoteles eo pronuntiato non declarat, alibi tamen plane docet, vt mox patebit.

Amplificatur pronunciatum.

D Hæc igitur si vera sunt, perspicuum est, affirmatiue respondendum esse ad quæstionem propositam in omnibus tribus sensibus. Sintne autem vera, & qua ratione, nonnullis assertionibus explicandum est.

Vera explicatio quæstionis.

SECTIO III.

Prima assertio. Omnes actiones proficisci ab agentibus singularibus probatur.

E PRima assertio sit, *Omnes actiones proficisci per se ab agentibus singularibus per se existentibus*. Quæ hunc inmodum probatur. Actio supponit existentiam rei agentis, saltem in principio actionis (quod addiderim propter motum proiectorum à proiicientibus, & grauium ac leuium a generantibus) ergo nihil per se agit, nisi quod per se existit: nihil autem omnino per se existit, nisi singulare, cum vniuersalia omnia per sua singularia existant: omnes igitur actiones proficiscuntur per se à singularibus per se existentibus. Deinde, Vna- 1.

F quæque res est propter suam operationem, alioquin otiosa esset in rerum natura: igitur si quid suapte natura idoneum est ad agendũ per sese, id tale sit necesse est, vt possit existere per sese, 2. *de Cœlo c. 3. text 17.* 2.

Ad hæc, præcipua ratio, qua præstantissimi quique Philosophi probant animam humanam

ma separatione.

manam posse per se existere post hominis dissolutionem, est: quia potest habere operationem per sese, & non concurrere ad eam corpore: operationem, inquam, intellectus & voluntatis, ad quas per accidens concurrit corpus: sentiunt igitur, quicquid per se agere potest, posse existere per se: quicquid ergo per se agit, per se existit, at nihil existit omnino per se, nisi singulare, vt iam ostensum est: igitur omnis actio proficiscitur per se à singulari per se existente.

Vbinam Arist. propositam assertionem tradiderit.

Atque hæc assertio, etsi non continetur in propositione Aristotelica paulo ante exposita, colligi tamen potest ex iis, quæ Aristoteles scribit 1. lib. de Anima cap. 4 *text.* 64. cum sic ait. *Dicere autem animam irasci, vel timere, simile est, atq; si quis dicat, animam texere, vel ædificare: nam melius est fortasse dicere, non animam, sed hominē anima misereri, vel discere, vel ratiocinari.* Quibus verbis docet, non attribui actionem parti tanquam agenti, sed toti, tametsi totum agat per partem: quod non alia de causa dictum est, nisi quia pars, dum est in toto, non omnino existit per se. Dico autem, *Non omnino existit per se.* Quia & si anima humana, dum est in corpore, ea ratione dici potest existere per se quia habet existentiam non pendentem ab vllo corpore: tamen non omnino existit per se, quia existit vt pars constituens hominem. Itaque hinc colligendum esse vult Aristoteles, actiones omnes proficisci per se à singularibus per se existentibus, quod præstantiores Theologi ex eo loco colligunt, nō ex hoc, in quo nunc versamur.

Secunda assertio. Omnes actiones recipi in singularibus probatur.

Secunda assertio sit, *Omnes actiones recipi per se in singularibus per se existentibus.* Quæ assertio primum in actionibus immanentibus perspicue colligitur ex superiori. In hoc enim genere actionum idem est agens, & quod patitur, siue quod actionem recipit. Eadem quoque manifeste colligitur ex superiori in iis actionibus, quæ recipiuntur in patientibus diuersis ab agentibus, si illis per actionem resistant. Vniuerse autem hunc in modum probari potest: Recipere per se actionem nihil aliud est, quam illam in se non ratione alterius sustinere, hoc autem præstari non potest, nisi ab iis, quæ per se existunt, quandoquidem alia omnia indigent aliquo vt sustineantur: nihil igitur per se recipit actionem, nisi sit singulare per se existens. Exempli causa, frigus aquæ non recipit per se actionem, qua intenditur, aut remittitur, quia sustinetur ab aqua: sed aqua est, quæ eiusmodi alterationem patitur, ac sustinet. Præterea, ratio cur primæ substantiæ subiiciuntur cæteris omnibus, quæ per se ponuntur in prædicamētis (vt Aristoteles ait in Categoriarum lib. *cap.*

1.

2. *Recipere actionem quo pacto hic sumatur.*

3. *Locus prædicamentorum explicatur.*

A *de substantia.* & est communis Philosophorum sententia) non alia dici potest, nisi quia inter ea omnia solæ primæ substantiæ existūt omnino per sese: igitur vt res per se subiiciantur actionibus agentium, oportet vt omnino per se existant, siue completæ illæ sint, vt Socrates, siue incompletæ, vt anima separata Socratis.

Obiectio.

Sed contra hanc assertionem opponet aliquis: Materiam primam nunquam per se B existere, & tamen per se recipere actionem, qua introducitur forma substantialis; ergo non quicquid per se recipit actionem, esse singulare per se existens: probabitque antecedens ex eo, quia quod corrumpitur non recipit per se formam eius, quod generatur, alioqui maneret per se in compositione rei genitæ, neque vero id, quod generatur, quia isto modo, iam id quod generatur, ex se ipso constaret. Huic obiectioni respondendum est, ipsam C momentaneam introductionem formæ substantialis, non esse actionem, sed actionis terminum, vt alibi docebimus: actionem autem præcedentem, quæ terminatur ad coniunctionem formæ geniti cum materia corrupti, recipi in eo, quod corrumpitur, eamq; actionem esse proprie generationem, quatenus terminatur ad formam substantialem, quæ in fine actionis in materia resultat, seu potius ad compositum substantiale, quod reD sultat ex materia & eiusmodi forma. Qua de causa sæpe ab Aristotele scriptum est: *Id quod generatur, cum generatur, nondum esse*, quod falsum plane esset, si ipsam momētaneam introductionem formæ generationem appellasset. Verum de hac re lib. 8 luculentius, quo loco expendemus, quo pacto formæ incipiāt esse, & qui fieri possit, vt omnes resultent in materia generationum præcedentium, & tamen humana incipiat esse per creationē quæ E est actio non Physica.

Solutio. Momentaneam formæ substantialis introductionem non esse actionem, sed actionis terminum.

Creatio est actio non Physica.

Quam late pateant 1. & 2. assertiones.

Atq; hæ duæ assertiones veræ sunt in omnibus omnino actionibus etiam in iis, quæ sunt cognitiones: quod perspicuum est ex ipsa earum probatione, ob idq; nullam restrictionem actionum verbo adhibuimus.

Tertia assertio. Omnes actiones, quæ non sunt cognitiones, versari circa singularia probatur.

Tertia assertio sit, *Omnes actiones, quæ cognitiones non sunt, versari per se circa singularia per se existentia.* Quæ assertio primum probatur in actionibus transeuntibus: Siue enim per eas F fiat aliquid simpliciter, vt per generationem aquæ, siue secundū quid, vt per calefactionem eiusdem, semper id, quod fit, est compositum per se existens; quod vel incipit existere per sese, vel incipit esse tale, aut tantū, &c. Namq; per generationem, nec fit subiectum, quod iā erat, nec vero ipsa forma per sese, cuius nulla pars ante existebat, sed ipsum cōpositum,

1.

situm, quod ex vtroque conficitur, vt Aristoteles accurate docet septimo libro huius operis, c.8. *text.* 16. & 27. In actionibus autem immanentibus, quæ non sunt cognitiones ex eo probatur assertio: quia eiusmodi actiones non aliæ sunt, quam operationes appetitus, siue sensitiui, siue intellectiui, quos non versari per se nisi circa singularia per se existentia, perfacile primum intelligi potest in iis, quæ sunt appetitus sensitiui, nam cum sensus non versetur nisi circa singularia per se existentia, necessario efficitur, vt appetitus quoque sensitiuus, qui sequitur sensum, circa eadem versetur, sensum autem per se versari circa singularia per se existentia ex eo patet: quia idem est, quod agit in sensum, & quod terminat sentiendi actum: patet autem ex prima assertione, sola singularia per se existentia agere per sese.

Circa quæ obiecta versetur sensus, & appetitus sensitiuus.

2. Deinde, ea appetuntur per se ab appetitu sensitiuo, quæ sunt ad salutem animalis necessaria, aut commoda; hæc autem non sunt qualitates ipsæ sensibiles duntaxat, sed substantiæ his, aut illis qualitatibus affectæ: vnde neque alimur, neque augemur qualitatibus, aliisve accidentibus, sed rebus per se existentibus, quæ iis affectæ sunt neque accidentia sola quærimus ad vitam tuendam, sed res, in quibus ea inueniuntur: verbi causa, non quærimus calorem cibi, sed cibum calidum, non frigus aquæ, sed aquam frigidam, atque ita in cæteris.

3. Postremo: Qualitates sensibiles non sunt agentia ipsa per se, sed tantum rationes agendi, ergo nec sunt ipsa appetibilia per se, sed rationes appetendi. Neque enim ratio est vlla cur illæ suapte natura maiorem vim habeant, vt appetantur, quam vt agant.

Appetitum intellectiuũ posse versari circa vniuersalia probatur.

De appetitu autem intellectiuo non parua est difficultas, nam cum is appetitus sequatur intellectum, operatio autem intellectus versari possit circa vniuersalia, non dubium videtur, quin id facere possit appetitus intellectiuus.

2. Accedit, quod appetimus bonum in commune, vt bonum est, beatitudinem in cõmune, vt beatitudo est, quod in prima quæstione diximus: eodemque modo malum & mi etiam, vt talia sunt refutamus, & vt Aristoteles ait in 2 lib. Rhet. ad Theodecten, *Sect.* 4. 2. c *de amore & odio. Ita quidem semper aduersus singularia est, vt Calliam aut Socratem odium vero etiam aduersus genera odio enim quisq; habet furem ac sycophantem.* quæ si vera sunt, non dubium videtur, quin appetitus intellectiuus versetur circa vniuersalia.

5. Postremo, quicquid intellectus seorsim apprehẽdit, ac iudicat esse bonum aut malum, potest appetitus intellectiuus amplecti, aut reiicere: potest autem intellectus apprehendere & vniuersalia, quasi

A seiuncta à singularibus, & accidentia, & quasi separata a subiectis, vt ipsum per se du corem, aut saporem, aut concentum, aut deniq; virtutem & scientiam, igitur hæc omnia potest amplecti intellectiuus appetitus, cum tamen hæc non sint singularia.

Si quis tamen rem accuratius expendat, haud difficile intelliget, actus appetendi, qui versantur circa vniuersalia, aut circa accidentia, quasi subiectis separata (neq; enim negari

B possunt huiusmodi appetitiones & refutationes, vt recte probatum est) esse incompletos, & non vltimatos, nam quemadmodum hæc, vt seiuncta à singularibus per se existentibus, aut omnino, aut naturaliter existere non possunt; ita circa ea non omnino complete, & vltimate, versatur actus appetendi, aut repudiandi: neq; enim absoluta completaq; voluntas versatur circa ea quæ apprehendentur vt impossibilia.

Appetitum non versari complete & vltimate, nisi circa singularia.

Hinc est, quod prudentia &

C reliquæ morales virtutes, quibus actus appetendi diriguntur in obiecta cõuenientia, non dicuntur versari circa vniuersalia, sed circa singularia Hinc etiã *scientia pure Mathematica dicuntur non agere de bono*, vt *lib.* 3. *cap.* 2. *text.* 3. Aristoteles ait, ac proinde nec de appetibili: quia non agunt de rebus, vt esse possunt, bonum enim non est bonum complete, & absolute, nec complete & absolute mouet appetitum, nisi vt esse potest in rerum natura

D Denique hinc intellectus dicetur quodammodo trahere res ad se, easque in se ipso considerare etiam eo pacto, quo esse non possunt in rerum natura: at appetitus dicitur quodammodo egredi ad res, quas appetit, vt eas amplectatur, qua ratione non potest in eas complete ferri, nisi vt in rerũ natura esse possunt. Vnde est illud Arist. 6. lib huius operis, c. 2 *text.* 8. *verum & falsum esse in intellectu; bonum & malum in rebus.*

Discrimen inter actus voluntatis & intellectus.

Itaq;, actus volendi hoc differunt

E hac ex parte ab actibus intelligendi, quod actus intelligendi possunt cõplete, & absolute versari circa vniuersalia, vt vniuersalia sunt, seu (quod idem est) cum præcisione particularium; actus autẽ appetendi incõplete tantum, & imperfecte. Ab actibus autẽ appetitus sensitiui, duobus modis; vno, quatenus nec cõplete, nec incõplete, versari possint circa vniuersalia præcise sumpta: quemadmodum neq; actus sentiendi. Altero, quia etsi vtrique com-

F plete & absolute versantur circa singularia: tamen actus voluntatis potest ferri vno actu in omnia indiuidua cuiuscunque speciei, aut generis collectiue sumpta, etiam si infinita sint, quo pacto magis crediderim intelligendũ esse illud Aristotelis: *Odio haberi à nobis genus latronum*, actus autem appetitus sensitiui nõ potest ferri in omnia collectiue sũpta: sed

Discrimen actuum voluntatis ab actibus intellectus & appetitus sensitiui.

solum

solum absolute, & cum conditione indefinitæ singularitatis: fertur enim appetitus sensitiuus in dulce, cum conditione huius vel illius singularitatis, quod alibi fusius docebimus. Et quia nullum singulare in rerum natura esse potest, nisi per se existat, aut habeat existentiam in aliquo, quod per se existat, perspicuũ relinquitur ex dictis, omnes actiones versari per se circa singularia per se existentia.

Obiectio. Quod si quis ita obiiciat: Cum appeto mihi scientiam, virtutem, aut etiam ipsam beatitudinem appetitu concupiscentiæ, non appeto aliquid singulare per se existens. *Dilutio.* Respondendum est, illum non appetere ista sibi, nisi quia appetit se scientem, probum, aut beatũ, quod iam est appetere per se aliquid singulare per se existens, si non, vt sit, certe vt tale sit. omnis enim appetitus cõcupiscentiæ fundatur in aliquo appetitu amicitiæ, quo quisq; secũdum Deũ si recte amat, seipsum amat. *Appetitus concupiscentiæ fundatur in appetitu amicitiæ.* Ita patet quomodo sit verũ vniuerse, omnes actiones esse singularium, siue vt à quibus oriuntur siue vt in quibus recipiuntur, siue vt ad quæ primo, ac per se terminantur.

Dilutio argumentorum partis negatiuæ.

SECTIO IV.

Soluuntur obiecta contra primum sensum. AD primum igitur argumentum contra affirmatiuam partem in primo sensu dicendum est, ca efactionem non proficisci à calore, nec frigefactionem à frigore, tanquam à causis agẽtibus, sed tanquam à formis, quibus agentia agunt seu (quod idem est, tanquã à rationibus agendi. *Obiectio.* Nec obiicias, accidentia quæ sunt in sacra Eucharistia agere ipsa per se. *Prima solutio.* Primum enim dicimus, non loqui nos de actione accidentium, quæ supernaturaliter conseruantur, sed de actione eorum, quæ naturaliter existunt, (*vt Caiet 3.p.q.77. art.1.2. & 3.*) *Accidentia in Eucharistia quomodo existant sine subiecto.* Deinde, eiusmodi accidentia esse virtute diuina singularia per se existentia, non quod virtutem diuina factæ sint substantiæ, aut eis (vt quidam existimant) communicata sit existentia substantiæ, sed quia existunt more substantiæ sua tamen ipsorum existentia. Postremo, quicquid ea accidentia agunt, non eis tanquam agentibus, sed substantiæ, in qua fuerunt, & cuius virtute agunt, attribuendum esse: de qua re alibi fusius dicendum.

Alia obiectio. Quod si quis obiiciat, calorem existere in aqua calida naturaliter, hoc est, sine miraculo, & tamen ei soli attribuendam esse calefactionem manus, tanquam agenti per se, quod non possit attribui aquæ, nisi per accidens, cũ aqua sit calida: *Solutio.* Occurrendum est, esse quidẽ calorem principium, & rationem formalem A calefaciendi, sed tamen ipsam aquam esse id, quod per se calefacit: non quidem secundum formam aquæ, aut aliud accidens, quod eam consequatur, sed secundum formam caloris. Vnde nec dicimus calorem per se calefacere, neque aquam absolute sumptam, sed aquam calidam. Qua solutione multa dubia in hac materia dissolues.

Quo pacto potentia à naturis communibus emanent. Ad secundum dicendum est, potentias, quę sunt proprietates naturarum communium, B non oriri ab illis per aliquam veram actionẽ, sed per quandam naturalem consecutionem. Quo fit, vt si de veris actionibus sit sermo (de quibus hæc quæstio intelligenda est) necessario dicendum sit, huiusmodi potentias non aliis actionibus generari, quam quibus ipsæ naturæ communes generantur: & ideo, cum naturæ communes non generentur, nisi à singularibus per se existentibus (vt humana natura à Socrate, aut à Platone) atque adeo per C accidens, quatenus includuntur in eiusmodi singularibus, quæ generantur per se, efficitur, vt nec ipsæ potentiæ generentur nisi ab iis singularibus, & per accidens. *A quo vere generentur.* Quod autem ad finem argumenti additur de actibus potentiarum, etsi iam ex dictis satis refutatum relinquitur, tamen doctrinæ causa sic refellendum est. *Locus Aristotelis expositus.* Id quod Aristot. ait, *Eius esse actum, cuius est potentia* (quod de potentiis & actibus immanentibus intelligitur) sic accipiendum D esse, quasi dicat, ab eadem re oriri actum, à qua oritur potentia, licet non ab eadem re sub eadem entitate & perfectione sumpta: minus enim perfectionis & entitatis requiritur in re, vt ab ea oriatur potentia, quam vt oriatur actus. Nunc autem ita res se habet, vt potentiæ, quæ sunt proprietates naturarum communium, oriantur per modum cuiusdam naturalis consecutionis ab ipsis naturis communibus, cum ipsæ naturæ communes gene- E rantur in suis indiuiduis, in quibus includuntur: actus autem potentiarum non oriantur à solis naturis communibus, sed ab earum indiuiduis, quæ licet sint idem re cum naturis communibus, tamen plus entitatis & perfectionis includunt. Atque hæc est causa, cur potentiæ communicentur indiuiduis per naturas communes actus autem naturis communibus per indiuidua.

Sententia quorundam reiicitur. Ad tertium dicendum est, iis quidem, qui F pronuntiatum Aristotelis ita intelligunt, quasi velit actiones omnes esse suppositorum, non parum facessere argumentum negotii: coguntur enim fateri Deum, vt communis est tribus diuinis personis, modo aliquo esse suppositum, & quod euidentius absurdum est, personam: cumque simpliciter id dici non possit, adhibent eam moderatio-

rationem vt fateantur esse suppositum incõpletum, & personam incompletam: quia cum sit singulare quoddã naturæ intellectiuæ per se existens, imo res singularissima, & ipsa etiã per se existentia, sola incommunicabilitas ei deest ad rationẽ suppositi & personæ. Sed neq; ea moderatio satis est, vt Theologus sine iusta reprehensione appellet Deum, vt tribus personis communis est, siue suppositum, siue personam. Nec nobis quicquam difficultatis exhibet argumentum, quod dicimus in pronũciato Aristotelis, siue hoc loco, siue in primo de Anima ca. 4. non esse intelligenda supposita, sed singularia per se existentia.

Deus ad extra non agit vt suppositũ, sed vt singularis per se existens.

Ad primum vero eorum, quæ contra secundum sensum obiecta sunt, eodem modo respondendum esse perspicuum est ex dictis. Ad secundum, dicendum, actionem, qua introducitur forma substantialis, recipi per se primo in eo, quod corrumpitur, vt iam diximus: quandoquidem ab eo per se primo sustinetur: tametsi forsitan per se primo inhæreat materiæ rei, quæ corrumpitur. Sed & ipsam momentaneam formæ introductionem, si actio dicenda est, & non potius actionis terminus, in ipso etiam composito per se primo recipi, non in eo tamen, quod corrumpitur, sed in eo, quod generatur: recipere enim per se primo actionem, nihil est aliud, quam illam per se primo sustinere, vt dictum est: quod vtique materia per se ipsam præstare non potest, cum ipsa non solum existat, vt pars, sed etiam, vt simpliciter existat, indigeat suapte natura alterius, vt ita dicam, sustentaculo. Ad tertium dicendum, Christi Domini humanam naturam, vt non est res singularis per se omnino existens, sed existens in Verbo diuino, à quo sustinetur: ita non esse id, quod per se primo sustinet actiones humanas, sed Verbum ipsum: tametsi illæ in natura eius humana inhæreant. Hinc enim fit, vt

Soluuntur obiecta contra secundũ sensum.

Humana Christi natura non per se existit, sed in Verbo.

A verius dicamus: Verbum diuinũ videre, audire, loqui, & similia, quam humanam Christi naturam.

Ad primum denique eorum, quæ contra tertium sensum proposita sunt, ex dictis patet responsio.

Soluuntur obiecta contra tertium sensum.

Ad secundum dicendum est, duo esse genera terminorum in actionibus, quibus aliquid efficitur: alios esse, quibus res cõplentur, siue absoluuntur, qui termini in actionibus, qui-
B bus fiunt composita substantialia sunt formæ substantiales, in iis autem, quibus fiunt composita accidentalia, accidentales, atque de huiusmodi terminis intelligendum esse locum citatum: alias vero esse res ipsas, quæ fiunt: composita, inquam, substantialia, ad quæ terminantur generationes substantiales, aut accidentales, ad quæ, accidentales: atque de his terminis, qui & præcipui sunt, & à prioribus distingui possunt, vt totales à partialibus in-
C telligendam esse hanc quæstionem, de quibus etiam loquitur Arist. l. 7. huius operis c. 8.

Duplex actionum terminus.

Ad tertium dicendũ est, propria adæquata, & per se effecta causarum vniuersalium, esse vniuersalia, vt recte probatum est, sed tamen illa effici per accidens, non modo à causis particularibus, siue singularibus, sed etiam ab vniuersalibus. Ratio huius rei est, quia actiones per singularia & procedunt ab vniuersalibus, & ad vniuersalia terminantur. Nam quẽ-
D admodum vis agendi conuenit singularib. per vniuersalia, ita actio siue inchoatiue, siue terminatiue cõuenit vniuersalib. per singularia, vt ex dictis patet. Quare non pugnãt ista inter se, statua in cõmune sumpta est effectus per se: statua in commune sumpta fit per accidens: in priori enim pronunciato, cõfertur natura effectus cum vi agendi, quæ primo conueniunt naturis communibus: in posteriori autem cõfertur terminatio actionis cum actione ipsa,
E quæ primo conueniunt singularibus.

Περὶ ποίας αἰτίας καὶ περὶ ποίας ἀρχὰς ἐπιστήμη σοφία ἐστίν.

ΚΕΦ. Β.

Ἐπεὶ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστήμην ζητοῦμεν, τοῦτ᾽ ἂν εἴη σκεπτέον, περὶ ποίας αἰτίας, καὶ περὶ ποίας ἀρχὰς ἐπιστήμη, σοφία ἐστίν. εἰ δὴ λάβοι τις τὰς ὑπολήψεις, ἃς ἔχομεν περὶ τοῦ σοφοῦ, τάχ᾽ ἂν ἐκ τούτου φανερὸν γένοιτο μᾶλλον. ὑπολαμβάνομεν δή, πρῶτον μὲν ἐπίστασθαι μάλιστα πάντα τὸν σοφόν, ὡς ἐνδέχεται μὴ καθ᾽ ἕκαστον ἔχοντα ἐπιστήμην αὐτῶν, εἶτα τὸν χαλεπὰ γνῶναι δυνάμενον, καὶ μὴ ῥᾴδια ἀνθρώπῳ γινώσκειν, τοῦτον σοφόν. τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάντων κοινόν. διὸ ῥᾴδιον, καὶ οὐδὲν σοφόν. ἔτι τὸν ἀκριβέστερον. καὶ τὸν διδασκαλικώτερον τῶν αἰτιῶν,

Circa quas causas & circa qua principia scientia sapientia nomine dicta versetur.

CAPVT II.

Quoniam autem hanc scientiam quærimus, hoc vtique considerandum erit, quarum causarum principiorumque scientia sit sapientia. Si quis igitur eas opiniones repetat, quas de sapiente accepimus, hinc forsitan id magis perspicuum
F *fiet. Ac primum quidem existimamus, sapientem maxime scire omnia, quoad fieri potest: non ita tamen, vt ea singulatim scientia teneat. Deinde eum putamus sapientem, qui difficilia, & quæ ab homine haud leui opera cognoscuntur, tenere potest, sensu enim aliquid percipere omnibus commune est, proinde facile, nec sapientiæ quicquam habens. Præterea eum, qui est accuratior,*

σοφώτερον εἶναι περὶ πᾶσαν ἐπιστήμην. καὶ τῶν ἐπιστημῶν δὲ τὴν αὑτῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ εἰδέναι χάριν αἱρετὴν οὖσαν, μᾶλλον εἶναι σοφίαν, ἢ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἕνεκεν. καὶ τὴν ἀρχικωτέραν τῆς, ὑπηρετούσης μᾶλλον εἶναι σοφίαν. οὐ γὰρ δεῖν ἐπιτάττεσθαι τὸν σοφὸν, ἀλλ' ἐπιτάττειν, καὶ οὐ τοῦτον ἑτέρῳ πείθεσθαι, ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἧττον σοφόν. τὰς μὲν οὖν ὑπολήψεις, τοιαύτας καὶ τοσαύτας ἔχομεν περὶ τῆς σοφίας, καὶ τῶν σοφῶν.

quique rerum causas melius tradere docendo potest, sapientiorem in quauis scientia esse indicamus. Scientiarum quoque eam, qua sui causa, sciendique gratia expetenda est, magis esse sapientiam quam qua eorũ qua ab illa proueniunt, & eam qua praeest, quã qua ministrat. Neque enim sapiens praeceptis subijci, sed praecipere, neque idem alterius sententiam sed minus sapiens sententiã illius sequi debet. Tot igitur ac tales de sapientia & sapientibus opiniones habemus.

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Quoniam a autem. Cum Arist. ad finem superioris capitis collegisset eam scientiam, quae sapientia dicitur, versari circa causas & principia, asserit primum initio huius se quaerere, ac velle tradere huiusmodi scientiam. Deinde docet, circa quas causas & principia versetur, id quod in prima parte huius capitis exequitur, ostendens ex ratione sapientis versari illum circa primas & maxime vniuersales causas, & principia. Huius rei gratia profert in medium sex communes sententias de ratione sapientis, nempe, *Eum maxime haberi sapientem, qui scit omnia, quoad eius fieri potest: & eum, qui scit res non vulgares & cuique obuias, sed difficiles, & à communi sensu remotas:* item, *Eum qui ea, quae nouit, certiori cognitione, quam caeteri, comprehendit; &, qui aptior est ad docendum, causasque rerum tradendas; &, qui ea scientia praeditus est, quae propter se, hoc est, solius cognitionis causa, digna est, quae expetatur.* denique, *Eum qui inter omnes artifices principatum obtinet.*

Sex sapienti attributa.

Τούτων b δὲ τὸ μὲν πάντα ἐπίστασθαι τῷ μάλιστα ἔχοντι τὴν καθόλου ἐπιστήμην ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. οὗτος γὰρ οἶδέ πως πάντα τὰ ὑποκείμενα. σχεδὸν c δὲ καὶ χαλεπώτατα γνωρίζειν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὰ μάλιστα καθόλου. πορρωτάτω γὰρ τῶν αἰσθήσεών ἐστιν. ἀκριβέσταται d δὲ τῶν ἐπιστημῶν, αἳ μάλιστα τῶν πρώτων εἰσίν. αἱ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων ἀκριβέστεραι τῶν ἐκ προσθέσεως λεγομένων, οἷον ἀριθμητικὴ γεωμετρίας. ἀλλὰ μὴν e καὶ διδασκαλική γε ἡ τῶν αἰτιῶν θεωρητικὴ μᾶλλον. οὗτοι γὰρ διδάσκουσιν οἱ τὰς αἰτίας λέγοντες περὶ ἑκάστου. τὸ δὲ εἰδέναι, f καὶ τὸ ἐπίστασθαι αὐτῶν ἕνεκα, μάλισθ' ὑπάρχει τῇ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ ἐπιστήμῃ. ὁ γὰρ τὸ ἐπίστασθαι δι' ἑαυτὸ αἱρούμενος τὴν μάλιστα ἐπιστήμην μάλιστα αἱρήσεται. τοιαύτη δ' ἐστὶν ἡ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ. μάλιστα δὲ ἐπιστητὰ τὰ πρῶτα καὶ τὰ αἴτια. διὰ γὰρ ταῦτα, καὶ ἐκ τούτων τ' ἄλλα γνωρίζεται, ἀλλ' οὐ ταῦτα διὰ τῶν ὑποκειμένων. ἀρχικωτάτη g δὲ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μᾶλλον ἀρχικὴ τῆς ὑπηρετούσης, ἡ γνωρίζουσα τίνος ἕνεκεν ἐστὶ πρακτέον ἕκαστον. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν ἑκάστου. ὅλως δὲ τὸ ἄριστον ἐν τῇ φύσει πάσῃ.

Ac b horum quidem illud, Omnia scientia tenere, in eo insit necesse est, qui maxime praeditus est scientia vniuersali. is enim quodammodo nouit subiecta omnia. Fere c etiam ea sunt hominibus cognitu difficilima quae sunt maxime vniuersalia, longissime enim absunt à sensibus. Scientiarum d quoque eae sunt accuratissimae, quae in ijs quae prima sunt maxime versantur. Quae enim ex paucioribus rem conficiunt, accuratiores sunt ijs, quae ex additione appellantur, vt tam Arithmetica, quam Geometria. Sed e & ea aptior est ad docendum, quo magis in causarum consideratione versatur. Ii enim docent, qui causam cuiusque rei afferunt. Cognoscere f autem ac scire ipsius cognitionis, ac scientiae causa, in ea scientia maxime cernitur, quae versatur in re maxime scibili. Qui enim scientiam sciendi causa elegit, is eam amplectetur maxime, quae est scientia nomine dignissima: huiusmodi vero est, quae in ea re versatur, quae aptissima est vt sciatur. Sunt autem aptissima, vt sciantur ea, quae prima sunt & causae, cum propter haec, atque ex his caetera cognoscantur, non haec propter ea, quae subiecta sunt. Ea g vero scientia maxime princeps est, ministrantique praeponitur, quae nouit cuius causa quidque agendum sit: hoc autem est cuiusque rei bonum, & omnino quod in omni natura est optimum.

Ergo

b *Ac horum quidem.* Accommodat ea, quae dicta sunt ei, qui versatur circa primas, & maxime vniuersales causas, & principia, primumque primam scientiam ea ratione. Quia is solus scit omnia, quoad fieri potest, qui habet scientiam maxime vniuersalem, eiusmodi autem est, qui versatur circa primas, & maxime vniuersales causas ac principia.

Quid hic intelligatur nomine rerum subiectarum.

Aduerte in contextu nomine rerum subiectarum, intelligenda esse non solum subiecta, maxime vniuersalium praedicatorum, sed etiam effecta maxime vniuersalium causarum. Nam vt praedicata maxime vniuersalia continent omnia particularia ambitu suae praedicationis, sic maxime vniuersales causae continent omnia effecta ambitu suae virtutis.

Quibus maxime vniuersalia sint difficilima cognitu.

c *Fere etiam* Ex eo ostendit secundum sententiam conuenire ei, qui praedictas causas & principia considerat: Quia maxime vniuersalia sunt nobis difficilima cognitu. Quo loco aduerte. non dixisse Aristotelem, maxime vniuersalia esse simpliciter difficilima cognitu, sed hominibus, quia reuera sunt cognitu facilima substantiis separatis, quae non indigent sensuum admi-

adminiculo. Addit autem particulam *fere*: quia multa etiam particularia sunt, quæ difficillime à nobis cognoſcuntur, vt materia prima, quæ longo temporis progreſſu cognita eſt à Philoſophis, & quadratura circuli, in qua inuenienda cum à plurimis Mathematicis deſudatum ſit, nondum tamen eſt inuenta. Hoc loco nomine maxime vniuerſalium intelligunt plerumque ſolas cauſas maxime vniuerſales, quæ cum ſint à materia ſeparatæ, longiſſimæ abſunt à noſtris ſenſibus. Dicendum eſt tamen cum D. Thoma, complexum fuiſſe Ariſtotelem iis verbis, & cauſas maxime vniuerſales, & maxime vniuerſalia prædicata, quæ & ipſa remotiſſima ſunt ab iis, quæ primo cadunt ſub ſenſum, ac proinde ab ipſis ſenſibus. Quin etiam addiderim, præcipue intelligenda eſſe maxime vniuerſalia prædicata non ſolum quia quatenus vniuerſaliora ſunt, difficilius cognoſcuntur, quam ſubſtantiæ ſeparatæ, cum ab eis abſtrahantur ſed etiam, quia nomine vniuerſalium præcipue ſignificantur res vniuerſales: ſubſtantiæ autem ſeparatæ, etſi ſunt cauſæ vniuerſales, non tamen ſimpliciter dicuntur res vniuerſales, cum ſingulares ſint, ſed res in cauſando vniuerſales, quod haud dubie nihil eſt aliud, quam quod ſint vniuerſales ſecundum quid.

Quid hoc loco nomine maxime vniuerſalium intelligatur.

d *Scientiarum*. Tertiam ſententiam hac ratione in hanc ſcientiam conuenire docet. *Quoniam*, vt inquit, *eo aliqua ſcientia eſt ſuapte natura accuratior ac certior, quo in rebus ſua te natura prioribus verſatur*. Ex paucioribus enim principiis rem demonſtrat eiuſmodi ſcientia: quo pacto Arithmetica certior eſt quam Geometria, cum illa agat de numeris, qui abſque ſitu partium intelliguntur. Hæc vero de magnitudinibus quæ ſine partium ſitu intelligi non poſſunt: hinc enim fit, vt Geometra Arithmeticis demonſtrationibus vtatur, vt qui eis indigeat ad ſuarum confirmationem, Arithmeticus non item Geometricis. Cum igitur ea quæ ſunt maxime vniuerſalia, ſint prima, & ſimpliciſſima, efficitur vt ſcientia, quæ in eorum conſideratione verſatur, ſit ſuapte natura certiſſima, vt quæ pauciſſimis & ſimpliciſſimis principiis rem demonſtret. Sic multo facilius probamus aliquid exiſtere, quam per ſe exiſtere, aut in alio exiſtere, quod exiſtere ſit prius, & ſimplicius quam exiſtere per ſe, aut exiſtere in alio.

Vnde ſcientiæ certitudo colligatur.

Geometriam Arithmetica indigere, non è contrario hanc illa.

Hoc loco Græci codices impreſſi typographorum vitio habent προθέσεως pro προσθέσεως, quemadmodum paulo inferius Ἀρχικώτατη δὲ τῶν ἐπιστημῶν, pro Ἀρχικωτάτη, &c. vt capit. ſup. περὶ τὰς πρώτας αἰτίας, pro περί τινας, &c. Quæ vt alia plurima correximus ex veteribus manu ſcriptis. Nec deinceps minutiora hæc annotabimus, quod ea indocti non curent, docti vero facile intelligant corrigi debuiſſe.

e *Sed & ea*. Vetus interpres iungit hoc loco verbum μᾶλλον cum verbo θεωρητική, vt ſenſus ſit, *Sed & ea apta eſt ad docendum, quæ magis in cauſarum conſideratione verſatur*. Beſſario, & Perionius cum nomine διδασκαλική, vt hæc ſit ſcientia: *Sed & ea aptior eſt ad docendum, quæ in cauſarum conſideratione verſatur*. Argyropylus vtrumque verbum affici putat ea comparationis particula, vt ea ſcientia hoc loco aptior ad docendum dicatur, quæ magis in cauſarum conſideratione verſatur. Quæ interpretatio nobis eo magis placuit, quod conueniat cum poſteriori Alexand explicatione, magiſque congruat cum probatione, quæ mox ab Ariſtot. ſubiicitur Nam quia ii ſoli vere docent, qui cauſas rerum afferunt, vt & etiam ſuperiori explicatum erat inde fit, vt ea ſcientia ſit ad docendum aptior, quæ magis verſatur in cauſarum conſideratione: verſatur autem magis in conſideratione cauſarum, quæ conſiderat ea, quæ magis ſunt cauſæ. Accedit quod ſuperius quoque cum vtroque verbo iuncta eſt comparatio, vbi dictum eſt, eum eſſe ſapientiorem, qui cauſas melius tradere docendo poteſt. Quod ſi verborum ſyntaxis coniunctionum aduerbii cum vtroque nomine non patitur, ſatis eſt, quod ſententiam ab Ariſt. inſtitutam reddiderimus. Adaptat igitur Ariſt quartam ſententiam hoc argumento: Quia cum is ſolus vere doceat, qui cauſas rerum tradit, is magis erit aptus ad docendum, qui maxime verſabitur in cauſarum conſideratione, & maxime aptus, qui maxime verſabitur: at hunc nemo negauerit eſſe eum, qui tradit primas cauſas, ad quas fit vltima reſolutio ſimpliciter.

Aliorum interpretatio.

Quinam vere doceant.

f *Cognoſcere*. Quo quinta eidem congruat, hac ratiocinatione oſtendit Ea ſcientia eſt maxime expetenda propter ſe, quæ verſatur in conſideratione rerum digniſſimarũ, quæ ſciantur, eiuſmodi autem eſt ea, quæ verſatur in conſideratione primorum principiorum cauſarum, eſt igitur hæc maxime propter ſe expetenda, vtraque aſſumptio perſpicue probatur in contextu.

Quænam ſcientia magis expetenda.

g *Ea vero*. Sextam denique in eundem conuenire hac argumentatione concludit. Ea ſcientia obtinet principatum inter omnes quæ verſatur in conſideratione ſupremi finis, ſiue ſummi boni: artifices enim qui verſantur in conſideratione finium ſuperiorum, imperant iis, qui verſantur in conſideratione inferiorum finium (ſcientia autem, quæ de primis cauſis diſſerit, verſatur in conſideratione ſupremi finis) prima enim cauſa, cuius gratia omnia fiunt, eſt ſummũ bonum, ac proinde ſupremus finis, ergo hæc eſt, quæ inter omnes principatum obtinet. Nomine ſummi boni intelligit hoc loco Ariſtoteles tum ordinem vniuerſi, quod eſt ſummum

Quæ cæterarum princeps.

Quid nomine ſummi boni hoc loco intelligatur.

h 2 bonum

bonum formale vniuersorum præcipue Deum Opt. Max. quod dicitur summum bonum separatum, de qua re cum ipso auctore agendum est vltimo cap. lib. 12.

Græci codices impressi habent hoc loco, *μᾶλλον ἀρχὴ*, hoc est, *magis principium*. Nos magis probauimus lectionem duorum veterum manuscriptorum, qui habent, *μᾶλλον ἀρχικὴ*, quod est, *magis princeps superiorve.*

Ἐξ h ἁπάντων οὖν τῶν εἰρημένων ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην πίπτει τὸ ζητούμενον ὄνομα. δεῖ γὰρ ταύτην τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικήν. καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἓν τῶν αἰτίων ἐστίν.

Ergo h *ex iis omnibus, quæ dicta sunt, intelligitur, id nomen quod quæritur, in eandem scientiam cadere. Eam enim necesse est primorum principiorũ atque causarum esse contemplatricem. Namque & bonum, & cuius gratia, causarum vna est.*

h *Ergo ex iis.* Iam colligit institutum quasi hac ratiocinatione. Sapiẽtia versatur circa primas causas, & principia. hæc scientia, quam aggredimur, est sapientia, versatur igitur circa primas causas & principia. Maior, quæ perspicue ponitur hoc loco, probata est hactenus accommodatione attributorum sapientis ad eum, qui versatur circa primas, & maxime vniuersales causas & principia. Id solum hoc loco repetit: summum bonum, & id cuius gratia omnia fiunt, esse vnam ex causis, id quod ea ratione facit, quia bonum siue finis non credebatur esse causa saltem ab aliis distincta, vt ipse inferius docebit. Minor habetur ex primis verbis huius capitis. Conclusio autẽ illis verbis continetur *Id nomen, quod quæritur in eandem scientiam cadere.* Quorum hic est sensus: In eam scientiam, quæ versatur circa primas causas & principia, cadere nomen scientiæ, quæ in hoc opere quæritur, seu, (quod idem valet) eam scientiã, cui in hoc opere sub nomine sapientiæ datur opera, versari circa primas causas, & principia. Patet igitur id, quod secundo loco ab Aristotele in hac præfatione explicandum diximus: Quidnam videlicet sit natura huius artis, siue in quarum rerum consideratione ea versetur. Natura enim cuiusque habitus ex rebus, circa quas versatur, intelligitur.

Sex sapientiæ attributa ab Aristotele recte explicata ab aliis peruerse intellecta demonstrantur.

Quam recte Aristoteles sapientiæ attributa intellexerit.

Ex iis quæ in hac parte capitis dicta sunt, intelligi potest, quanto rectius Aristoteles tradita sapientis attributa Metaphysico accommodauerit, quam alii sibi ascribant. Sapientis, inquam, non in certo rerum genere duntaxat (hoc enim cuique profecto artifici concedi potest) sed simpliciter, cæterorum omnium comparatione.

Peruersus sensus primi attributi.

Ac primum quidem attributum, quod est, *Omnia scire*, à plerisque olim sic intelligebatur, vt putarent, neminem esse sapientem, nisi qui sciret omnia singulatim, hoc est, ad infimas vsque rerum species, quæ sunt indiuidua scientiarum subiecta. Quo circa cum eorum multi sapientes haberi vellent, necesse erat, vt omnia speciatim se scire profiterentur, & (quod erat consequens) nullam quæstionem retractarent, de quacunque tandem re ea proponeretur. Verum hi cum sæpe exagitati essent à Socrate, Platone & aliis eius ætatis Philosophis contendentibus fieri non posse, vt vllus mortalium hoc pacto rerum omnium scientiam consequeretur: proinde eam cognitionẽ, quam illi sibi arrogabant, non esse verã & germanam sapientiã, sed fucatam & apparentem, non solidam & expressam scientiam, sed scientiæ opinionẽ, nomine Sophistarum, quod ante ipsis erat honorificum, contemptui & ludibrio cæteris Philosophis esse cœperunt, & quia verborum præstigiis quibus in disserendo vtebantur, incautis illudebant, ei parti Dialecticæ, quæ de Sophistarum redargutionibus inscribitur, suo vitio nomen dederunt *Lege Platonem in Sophista, Protagora, Euthydemo & Gorgia.* His exactis successerunt Grammatici, qui non theatralibus disputationibus, vt Sophistæ, sed priuatis scriptionibus, propter orationis cum rebus communionem omnia se scire profitentur dum omnia examinant, & suo, quasi omnium rerum peritorum sapientiumque, iudicio, vel damnant, vel approbant. Quorum plurimos hodie reperire licet, in quos conueniat illud Homeri in Margitem, *Multa quidem nouerat, sed male nouerat omnia:* quique, *vt Plato in 2. Alcibia. refert*, sint longe dissimiles iis, veteribus Grammaticis, quibus cum Criticorum nomine iure concessa erat auctoritas de omnium scriptis iudicandi, quod non modo in literis humanioribus essent doctissimi, sed in omnibus Philosophiæ partibus cum laude versati. Qui morbus eo magis grassatur nostra ætate in iis regionibus, in quibus tantam videmus factam religionis inclinationem, quod in illis vnum literarum humaniorum studium pro tota pene sit & humana & diuina Philosophia. Hos itaque damnat Aristot. cum ait, *Sapientis esse scire omnia, non singulatim, sed quoad fieri potest* potest autem fieri quoad primos sciendi fontes, quæ est primarum causarum & principiorum cognitio, quam qui tenet, de rebus omnibus tanquam omnium architectus iudicare potest.

Sophistarum nomẽ ex quo tempore contemptius habitum.

Grammaticorum quorundam insolentia.

Critici qui olim dicti.

Quo pacto omnia scire possimus.

Secundum attributum erat, *Scire non quauis*

Secundi attr.

sed

tributi peruersus sensus.

Contra genethliacos, iudiciarios, & magos, qui sibi difficilia scire arrogant.

sed homini difficilia. Quod cum sumant Genethliaci, qui ex natali cuiusque de tota hominis futura vita iudicant: & cæteri Iudiciarii, qui ex astrorum aspectibus libera hominum opera vaticinantur, ac denique Magi, qui rerum absentium, quæque secreto fiunt, multorumque operum supra humanas vires scientiã profitentur (hæc enim rerũ cognitio difficillima iudicatur omniũ, quæ apud nos sunt) eam scientiæ opinionem sibi conciliarunt apud barbaros & imperitos, vt soli apud eos sapientes habeantur. Ac mirum sane est, quod adhuc in parte vlla Christiani orbis in pretio sint, præsertim post tam multas in hoc hominum genus, & Patrum reprehensiones, & sacrorum Canonum decreta. Neque enim difficilia homini profitentur, sed plane impossibilia humanæ facultati, vt perspicuum sit, eos impostores esse, cum libera hominum facta certo futura prædicunt, & Cacodæmonum admonitione doceri, cum de iis, quæ alibi aguntur, certi aliquid renunciant, aut quicquã præter communem naturæ ordinem faciunt. Neque enim à bonis spiritibus docentur, qui huiusmodi artibus ad suam aliorumque perniciem vtuntur. At Aristoteles ea tantum difficilia, quæ humana opera & industria percipi possint, sapientem facere, huius attributi explicatione docet, & quoniam primarum causarum & principiorum cognitio est hoc pacto omnium difficilima, merito colligit ex hoc attributo, scientiam hanc versari circa primas causas & principia.

Difficilium nomine quanam intelligat Aristoteles.

Tertium attributũ, qui non recte sibi tribuant. Aduersus puros Mathematicos, qui se de accurata demonstratione iactant.

Tertium porro, *quod in accurata demonstrandi ratione positum est*, sibi proprium faciunt pure Mathematici, Arithmetici nimirum & Geometræ, quod penes se tantum accuratam demonstrandi rationem esse credant. Ita cum nihil sapienter dictum esse iudicent, nisi quod tanta perspicuitate percipiatur, quanta ipsi theoremata sua perspecta faciunt: se solos sapientes esse pronunciant: apertum est enim, nullam esse disciplinam, quæ apud nos tanta perspicuitate demonstret, quanta eorum scientia. Sed falluntur plane. Primum enim non desunt, qui has scientias, ne scientiarum quidem nomine dignas censeat, quod non ex veris causis demonstrare videantur. Deinde, vt hos interim mittamus, perspicuitas doctrinæ, etiam maxima, ipsa per se non facit sapientem, nisi accedat nobilitas rerum, de quibus agitur, quæ si maxima sit, satis erit, vt scientia, quæ circa id genus versetur, ipsa secundum se sapientia dicatur: tametsi à nobis minus perfecte participetur. Quocirca Aristoteles eiusque præcipuus interpres Aphrodisiensis Alexander, aliquando huiusmodi Mathematicas, propter rerum, in quibus ver-

A santur, ignobilitatem, in Philosophiæ partibus numerandas non censet. Postremo: Accurata demonstrandi ratio, quam hoc loco Aristoteles (*lib. 4. cap. 2. text. 4. Alex. ad initium prioris Analytica.*) sapienti attribuit, non ad perspicuitatem, non etiam ad rerum dignitatem, quæ potius ad secundum attributum pertinet, sed ad independentiam principiorum referenda est, tametsi cum independentia principiorum coniuncta est, rerum non B solum nobilitas maxima, sed etiam summa ex natura rei perspicuitas. At principia Mathematicarum ex principiis Metaphysicæ pendent, eaque supponunt. Nam & simplicia hæc, Punctus, Linea, Superficies, & similia, includunt communissima rerum prædicata, de quibus solus Metaphysicus agit, & complexa illa insigniora & propria, quibus vtuntur: *Omne totum est maius sua parte. Si ab æqualibus æqualia demas, &c.* Metaphysica sunt C plane, si non sumantur cõtracta ad quantitatem. Quod si sumantur contracta, iam supponunt alia priora, seu potius aliam sui priorem, minusque dependentem consideratio-nem, quæ pertinet ad eam accuratiorem demonstrandi rationem, quæ in hoc attributo Metaphysicæ tribuitur.

Accurata demonstrandi ratione quid hoc loco intelligatur.

Quartum attributum, *hoc est, maximam ad docendum aptitudinem*, videtur Plato 7. *de Republ.* Dialecticæ tribuere, quod ea sola D reuocare videatur omnia ad prima vsque principia & causas. Vnde fit, vt eam solam faciat scientiam simpliciter, cæteras vero, quas dicimus scientias, non scientias esse dicat, sed opiniones, nec cæteros artifices Philosophos, siue sapientiæ studiosos, sed φιλοδόξους, hoc est, *opinionis amatores.* Verum Plato 5. *de Republ.* eandem dicitur iudicasse disciplinam Dialect. & Metaph. nisi quod in vna & eadem scientia tres quosdam quasi gradus a- E nimaduertit, quibus illa in Logicam, Dialecticam, & Metaphysicam distingui possit, vt quidam volunt, de qua re ad librum 2. agendum est. Quod si quis hoc sapientis attributum ea ratione Dialecticæ conuenire velit, quod ea sola doceat, quo pacto docendum sit, (nulla enim aptior videtur ad docendum dari posse, quam quæ doceat, quo pacto sit docendum) is sciat in docendo potiorem locum F habere principia, ex quibus docemus, quam modum docendi, sine quo non docemus, aptitudinem vero ad docendum, quæ in hoc attributo traditur propter cognitionẽ principiorum, non propter cognitionem modi docendi tribui sapienti. Id quod Aristoteles aperte explicat, cum ait, *eam scientiam aptiorem esse ad docendum, quæ magis versatur in causarum consideratione*, hoc est, causis, quæ

Quartum attributum, qui haud recte percipiat.

Plato de Dialectica quid senserit.

In docendo potiora esse principia, quam docendi formam.

magis sunt causæ, seu, quod eodem redit, in causis natura prioribus.

Quinti attributi peruersa attributio.

Quintum, ea forsitan ratione videatur Astrologiæ tribuendum, quod Principes eam pene solam, aut maxime studio suo dignam ducant. Ea enim videtur per se studio dignissima, quæ est digna studio maxime liberorum hominum, quales censentur Principes. Verum nec Principes sunt maxime liberi, nisi quemadmodum cæteris hominibus, ita etiam propriis affectibus dominentur, & omnia, quæ vani & effœminati in pretio habent pro nihilo ducant: nec Astrologia est maxime liberorum hominum studio dignissima. Nam etsi inter Mathematicas, imo etiam inter omnes liberales artes nulla est scitu dignior, quod ea sola de rebus cœlestibus differat: dignior tamen est ea, quæ ipsam cœlestium rerum naturam, causasq; considerat: hæc vero est Philosophia naturalis, siquidem Astrologia non agit de natura cœlestium corporum: sed de eorum numero, magnitudine, & quantitate motus. Hac ipsa ratione concedebatur olim attributum hoc, naturali Philosophiæ, & qui in ea versabantur, primi Philosophi sapientesque habebantur, quod eorum disciplina in ipsa rerum natura indaganda posita esset, quod nihil videretur scitu dignius. Sed non recte iis tribuebatur nomen sapientium simpliciter, cum sit aliud quoddam genus rerum superius, quod illi aut non agnoscebant, aut minime tractabant, rerum, inquam, omnis materiæ ac mutationis expertium, quæ sunt omnium cognitu dignissimæ. Quæ omnia præclare explicat Arist. cap. 3. lib. 4. text. 7. his verbis: *At cum aliquis adhuc naturali sit superior (Natura enim vnum quoddam genus est Entis) eius, qui vniuersalis est; & ad quem prima substantiæ contemplatio pertinet, horum quoq; fuerit tractatio. Naturalis autem disciplina est quidem & ipsa sapientia quadam, sed non prima.* Quo loco primæ substantiæ nomine significat materiæ expertem substantiæ.

Principes non sunt maxime liberi, nisi proprijs affectibus dominentur.

Cur naturalis Philosophia non sit sapientia.

Sexti attributi non recta accommodatio.

Sextum denique, quod est, *Omnibus præcipere*, putant conuenire politicæ Philosophiæ Morale, quod præcipere sit actus practicus, Politica vero sit suprema inter practicas: eademque imperet contemplatiuis: ad scientiam enim de Reipublicæ administratione pertinet præscribere scientias etiam contemplatiuas, quibus sit danda opera, eisque modum imponere, & ad commune bonum dirigere. Hinc Lycurgus, Solon, & cæteri primi legum conditores, *Sapientes* dicti sunt. Socrates etiam apud Platonem 5. *de Republ.* in dialogo de Philosophia, cum coarguisset quendam iuuenem, qui Philosophiam Sapi-

Qui etiam Amatores inscribitur.

A entiamve multarum rerum specialem cognitionem esse putabat (quemadmodum Sophistæ, de quibus in primo attributo dictum est) plane concludit: *In morum disciplinis positã esse sapientiam, quarum principem esse Politicam, nemini dubium est.* Denique de hac Philosophia videtur dictum ab eodem Socrate: *Felices fore Respubl. si aut Reges philosophentur, aut Philosophi Rempubl. administrent, in idemque ciuilis potentia & Philosophia concurrant.* Falluntur

Platonis sententia.

B tamen & hi. Oportet enim superiorem aliam scientiam cõcedere, cuius sit vltimum finem quærere ac tradere. Politica enim non illud tradit, sed supponit, atque ad eum omnes humanas actiones practice dirigit. Itaq; ille superior præcipit Politicæ: non practice tamen, sed contemplatiue, quæ est præceptio minime omnium negotiosa & vt de primo motore canit Boetius: *Stabilisq; manens dans cuncta moueri*: ita scientia hæc ea ratione cæteris im-

Quo pacto Metaphysica cæteris scientijs præcipiat.

C perat, easque quodammodo mouet, quatenus pura, contemplatione propria omnium communem finem ostendit: de qua re plura dicemus lib 4. cum disquiremus, num cæteræ scientiæ subalternentur Metaphysicæ. Atque Aristotelem significasse hoc loco præceptionem hanc, quæ propria est sapientiæ contemplatiuæ, intelligendam esse non practice, ipse aperte innuit in tradendo superiori attributo. Si enim in hoc sexto de præceptione practica

D loqueretur, non docuisset in quinto, scientiã hanc contemplatiuam esse, & sui solius gratia, quod idem in 2. parte capitis latius docebit. Quanquam vero Politica dirigit homines quo ad vsum omnium scientiarum, etiam contemplantium, dum illum quibusdam cõcedit, aliis negat, & interdum præfigit terminum, quem transilire, siue in tradendis scientiis contemplatiuis, siue in capessendis non licet, ipsas tamen scientias contemplatiuas

Qua ratione Politica contemplatiuis etiam scientijs præsit.

E dirigere non potest, cum hæ ab illa non pendeant, potissimum vero Metaphysica. Quod denique legum conditores sapientes habiti sunt, & Socrates censet sapientiam in scientiis moralibus positam esse, atque optat, vt aut Philosophi regnent, aut Reges philosophentur, de Philosophia non prima simpliciter, sed de Philosophia practica, potissimum vero de prima in practicis, quam Politicam esse constat, dictum esse intelligendum est: quanquã

F si fieri etiam posset, vt hac prima Philosophia essent imbuti, rerumque diuinarum perfectam cognitionem haberent ii, qui Reipubl. præsunt, id etiam videtur eodem loco Socrates optare quam maxime.

Habes hoc loco, quemadmodum intelligere debeas traditas veterum sententias de sapientia simpliciter, cuius disciplinam in his libris

Digressionis Epilogus.

libris tradere instituit Aristoteles. Quanquam vero earum singulæ pro singulis descriptionibus sapientiæ haberi possunt, ex omnibus tamen multo luculentiorem illius explicationem colligere poteris. Qua in digressione eo diutius immorati sumus, quod videamus ad Meta. ex officio pertinere, & sapienti rationem præscribat Statuere enim quid sit sapiens vt Ciceronis (Academ. quæstio. 1) verbis vtar, vel maxime videtur esse sapientis.

Ὅτι i δ' οὐ ποιητική, δῆλον ἐκ τῶν πρώτων φιλοσοφησάντων. διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νῦν, καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀπόρων θαυμάσαντες, εἶτα κατὰ μικρὸν, οὕτω προϊόντες, καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περί τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων, καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον, καὶ ἄστρα, καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως. ὁ δ' ἀπορῶν, καὶ θαυμάζων, οἴεται ἀγνοεῖν διὸ k καὶ φιλόμυθος ὁ φιλόσοφός πως ἐστὶν ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων ὥστ' εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερὸν. ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον, καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἕνεκεν. μαρτυρεῖ l δὲ καὶ αὐτὸ

Eam i vero non esse effectricem, ex iis, qui primi philosophati sunt, perspicuum est. Etenim propter admirationem & nunc & olim cœperunt homines philosophari, principio quidem res minus difficiles admirati, deinde paulatim ita progressi, de maioribus etiam quærentes, veluti de Lunæ, Solis, ac Stellarum affectionibus de ortu etiam vniuersi. Qui autem dubitat, & admiratur, plane se ignorare existimat. Hinc k fit, vt Philosophus quodammodo sit fabularum studiosus. ex mirandis enim rebus constat fabula. Quare si illi, vt ignorationem fugerent, philosophati sunt, non dubium est, quin scientiam propter cognitionem, non vsus cuiusquam gratia sint persecuti. Id l autem euentus ipse

i *Eam vero non esse effectricem.* Explicata vtcunque de natura huius artis, docet quæ sit eius dignitas, quod tertio loco in hac præfatione explicandum erat. Huius rei gratia tradit Aristoteles quatuor eius attributa, quorum primum est: *Non esse practicam, sed contemplatiuam, ipsaque cognitione rerum contentam.* Quod duobus argumentis probat: vno, ex causa, quæ homines ad philosophandum impellit: altero, ex euentu. Causa, ob quam philosophari cœperunt, ipsumque Philosophiæ studium ad altissimarum vsque causarum inquisitionem persequuti sunt, fuit admiratio, quæ nata est ex ignoratione earum causarum, quarum effecta nota erant. Cum enim principio minus difficilia quædam mirarentur homines eorumque causis inuentis difficilioribus quæstionibus explicandis operam darent, eo tandem progressi sunt, vt summas rerum causas inquirerent, à quibus totum vniuersum pendet, quas causas ad hanc scientiam spectare, iam ostensum est. Quare si fugiendæ ignorationis gratia hæc scientia inuenta est, perspicuum est, eam non propter actionem, sed propter ipsam cognitionem quæri, *cum ignorationi*, vt ait Alexander, *non actio, sed cognitio medeatur, nemoque fugiat vnum oppositorum, quia tale est, nisi quia alterum appetit.* Vnde sequitur, non esse illam in practicis, sed in theoreticis numerandam.

Dignitas huius scientiæ.

Cur homines philosophari cœperint.

Hoc loco id, quod Græce est, τὰ πρόχειρα τῶν ἀπόρων θαυμάσαντες, Reddimus Latine, *Res minus difficiles admirati*, quia cum τὰ ἄπορα sint res explicatu difficiles: πρόχειρα vero ea, quæ facilia sunt & in promptu, nihil aliud significat horum repugnantium verborum coniunctio, quam res explicatu minus difficiles. Porro hæc, quæ hoc loco de admiratione tradit Aristoteles, fere sunt apud Platonem, cum Socrates Theætetum (*In Theæteto, siue de Scientia.*) collaudat, quod dicat, se admirari res philosophicas, interdumque iis inspiciendis tenebris offundi. *Theodorus*, inquit Socrates, *ô amice, non male de tuo ingenio coniectasse videtur. Maxime enim Philosophis hoc vsu venit, vt admirentur. Neque enim aliud, præter hoc, est Philosophiæ principium. Et, qui Irim, Thaumantis, quasi admirationis filiam esse tradidit, non absurde originem eius explicauit.*

k *Hinc fit, vt Philosophus.* Non dicitur Philosophus simpliciter fabularum studiosus, sed quodammodo, quia cum à Philosophi studio longe abesse debeant Poetarum figmenta; tamen admiranda quædam, quæ ab illis narrantur, Philosophum excitant ad quærendas abditas rerum causas. Ea enim cum audit, ad se pertinere putat disquirere, num illa fieri, & qua ratione potuerint.

Cur Philosophus quodammodo fabularum studiosus dicatur.

l *Id autem euentus ipse.* Probat ex euentu scientiam hanc non esse practicam, sed theoreticam. Probatio ex eo ducitur, quia comparatis rebus necessariis & commodis ad vitam degendam, tum demum hæc scientia (quam per Catachresin prudentiam appellat) exquiri cœpit, quem-

Philosophus amator fabularū quomodo dicatur.

αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων, καὶ πρὸς ῥᾳστώνην καὶ διαγωγὴν, ἡ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἑτέραν, ἀλλ' m ὥσπερ ἄνθρωπος, φαμὲν, ἐλεύθερος, ὁ αὑτοῦ ἕνεκα, καὶ μὴ ἄλλου, οὕτως καὶ αὐτὴ μόνη ἐλευθέρα οὖσα τῶν ἐπιστημῶν· μόνοι γὰρ αὕτη αὑτῆς ἕνεκέν ἐστι. διὸ n καὶ δικαίως ἂν οὐκ ἀνθρωπίνη νομίζοιτο αὐτῆς ἡ κτῆσις. πολλαχῇ γὰρ ἡ φύσις δούλη τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. ὥστε o κατὰ Σιμωνίδην, Θεὸς ἂν μόνος τοῦτο ἔχοιτο γέρας. ἄνδρα δ' οὐκ ἄξιοι μὴ ζητεῖν τὴν καθ' αὑτὸν ἐπιστήμην.

ipse testatur. Fere enim cum omnia necessaria suppeterent, quaque ad facilem viuendi rationem, cultumque conferrent: hac prudentia quari capta est. Vnde patet eam à nobis nullius alterius vtilitatis causa perquiri, sed m *vt eum hominem liberum dicimus, qui suijpsius, & non alterius gratia est, ita hac sola ex omnibus scientijs libera est. quod sola sit sui gratia. Quocirca* n *merito eius possessio non humana existimari potest. Multis enim in rebus serua natura hominum est. Itaque vt* o *Simonidi placet, solus Deus hunc sibi honorem vendicat. At non decet virum eam scientiam, qua*

quemadmodum & aliæ contemplatiuæ. Ex qua re patet eam non ob aliquid aliud, sed propter se quæsitam esse, atq; eo magis, quod cæteræ ad hanc, quasi ad apicem omnium dirigantur.

Solam primã Philosophiã esse liberam, & sui gratia.

Obiectionis dilutio.

m *Sed vt eum hominem liberum dicimus, qui suijpsius & non alterius gratia est, &c.* Tradit secundum attributum huius scientiæ, quod ex superiori colligitur, nempe. *Eam solam esse liberam, hoc est, sui gratia, quo pacto dicimus eum hominem esse liberum, qui nulli seruit, sed sui iuris est.* Quod si quis obiiciat, alias etiam scientias contemplatiuas esse liberas, & sui gratia: occurri potest, esse quidem simpliciter liberas & sui gratia, quod earum cognitio non dirigatur ad opus. Sed tamen non omnino liberas, quo pacto hic videbitur intelligendum, Solam hanc sententiam esse liberam. Quod autem non omnes aliæ sint omnino liberæ, ex eo primum patet, quia cognitio rerum materialium, quæ in aliis contemplatiuis traditur: suapte natura est via, & quasi manuductio quædam ad cognitionem immaterialium, quæ propria est huius scientiæ. Deinde, quia fines aliarum artium subiiciuntur fini huius, qui quidem est cognitio summi boni, in qua felicitas humana consistit. Postremo, quia principia cæterarum principiis huius firmantur & stabiliuntur. Quod si quis sibi persuaserit, satis probari ex his, cæteras contemplatiuas non esse simpliciter liberas, facile dicet, etsi earum cognitio non refertur ad opus, referri tamen ad altiorem cognitionem, eique subdi, atque ab ea suapte natura, & pendere, & stabiliri: proinde satis hæc esse, vt non sint liberæ simpliciter. Ex quibus colliges, quantum intersit inter scientiam liberam & liberalem. Liberalis enim est quæ est digna homine libero, & opponitur Mechanicæ seu sordidæ, nonnullasq; practicas complectitur, vt Rhetoricam & Dialecticam: libera autem est, quæ est sui gratia, hoc est, quæ non refertur ad opus, aut si mauis, nec ad aliam superiorem.

Inter liberã & liberalem scientiã quid intersit.

Possessionem primæ Philosophiæ nõ esse humanam.

n *Quocirca merito.* Tradit tertium attributum, *quod eius possessio non sit humana, sed alterius superioris natura.* Quod ex eo probat, quia cum homo compluribus vitæ necessitatibus seruire cogatur, hæc autem scientia intellectum omnino liberum, omnibusque curis vacuum requirat, fieri non potest, vt ille hanc scientiam possideat, seu quod idem est, perfecte obtineat, eaque cum libuerit, vtatur, hoc enim est rem quieto iure possidere. Non esse autem humanam sapientiæ possessionem, significauit Solon, vnus ex Græciæ sapientibus, facto illo celebri & peruulgato apud Ethnicos, cum tripodem aureum à Milesiis piscatoribus iactu retis inuentum, & Apollinis oraculo Sapienti adiudicatum, sibique tandem, vt Sapienti oblatum, ipsi Apollini remisit. *Vide Laertium in Thalete.*

Refutatio sententia Simonidis.

Egregia Aristotelis sententia.

o *Ita quoque, vt Simonidi placet.* Adeo compertum est hanc scientiam non esse humanam possessionem, vt inde sumpserit Simonides poeta sui erroris occasionem. Monebat enim, iis tantum scientiis dandam esse hominibus operam, quæ cum mortali vita congruerent, proinde hanc scientiam, quæ de diuinis rebus instituitur, relinquendam esse Deo, diuinisque substantiis: quod sit supra humanum captum. Cui inepto consilio, & virilis animi magnitudine indigno respondet Aristoteles: *Non decere virum eam scientiam negligere, quæ maxime intellectui congruat,* neque enim est putanda aliena ab humana natura, cuius præcipua pars est mens ipsa. Melius dixisset, *Non debere*: cum cognitio rerum diuinarum ad humanam felicitatem pertineat. Hoc idem molle & effœminatum consilium eadem responsione refutat Aristoteles 1. Ethicorum *capite septimo*, vbi de hominis felicitate ex instituto disserit: *Neque vero nos* (inquit) *oportet humana sapere, vt quidam monent, cum simus homines: neque mortalia, cum mortales: sed nos ipsos, quoad fieri potest, à mortalitate vindicare: atque omnia facere, vt ei nostri parti, quæ in nobis est optima, conuenienter viuamus.* & post pauca: *Nam quod cuiusque proprium est natura, idem & optimum cuique est & iucundissimum, ergo & homini optima ea vita est, quæ menti conuenienter traducitur: siquidem hac pars homo est maxime.* Adde id quod

Albertus

μὴν. εἰ p δὲ λέγουσί τι οἱ ποιηταὶ, καὶ πέφυκε φθονεῖν τὸ θεῖον, ἐπὶ τούτου συμβῆναι μάλιστα εἰκὸς, καὶ δυστυχεῖς εἶναι πάντας τοὺς q περιττούς. ἀλλ' οὔτε τὸ θεῖον φθονερὸν ἐνδέχεται εἶναι, ἀλλὰ κατὰ τὴν παροιμίαν, πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοὶ, οὔτε r τῆς τοιαύτης ἄλλην χρὴ νομίζειν τιμιωτέραν· ἡ γὰρ θειοτάτη καὶ τιμιωτάτη. τοιαύτη δὲ διχῶς ἂν εἴη μόνη. ἥν τε γὰρ μάλις

quæ sibi congruit, non quærere. Quod p si aliquid Poetæ dicunt, & in naturam diuinam cadit inuidia, verisimile est hac in re id maxime accidere, & infelices esse eos omnes, qui q cæteris excellunt. Sed neque diuinitas inuida esse potest; multaque (vt est in prouerbio) mentiuntur Poetæ: neque r tali scientia præstantior alia existimanda est. Quæ enim maxime diuina est, eadem & præstantissima. Atque hæc sola duobus

Albertus in secundum huius operis librum ex Ptolemæo contra hoc hominum genus affert: *Si qua est scientia, quæ partim à nobis obtineri possit, partim non possit, stultissimum fore eum, qui desperatione eius partis, quam assequi non potest, illam quoque reijciat, quam assequi potest: hoc enim pacto omnes scientias non immerito negligeremus, cum nulla sit, quam omni ex parte consequi in hac vita possimus*: at plurima esse in hac scientia, quæ ab homine plane ac perspicue percipi possint.

p *Quod si aliquid Poetæ dicunt* Diceret aliquis, non ea de causa omittendum esse huius scientiæ studium, quod ea sit omnino supra humanum captum, sed quia Deus hac potissimum vult excellere mortalibus, nec sinit inultum eum, qui sibi hunc honorem detrahit. Huic stultæ atque impiæ sententiæ respondet Aristoteles. Si in Deum inuidia caderet, vt quidam Poetarum dixerunt, in hac quidem re maxime id accideret, infelicesque ii forent, qui huic scientiæ operam darent, quod certissimum haberent Deum sibi aduersarium, & diuini honoris vltorem. Verum neque in naturam diuinam posse cadere inuidiam, nec in hac re, quemadmodum in aliis plerisque credendum esse Poetis, qui iuxta prouerbium *Multa mentiuntur*. Quod autem inuidia in Deum cadere non possit, ex eo patet, quia inuidia est dolor de aliena prosperitate, qua propria minui creditur, in Deum autem nec potest cadere dolor, cum nulli malo sit obnoxius: nec vero existimatio de propriæ prosperitatis imminutione ob alterius excellentiam, cum ipse sit fons & origo omnium bonorum. Vnde est illud Platonis ab Alexandro relatum: *Inuidentia procul est à choro diuino*. Qua sententia videtur inuidiam negare non tantum in Deo, sed in cæteris etiam substantiis separatis, quæ Deo fruuntur. Nec dissimile est id, quod scribit Aristoteles decimo Ethicorum cap. 8. *Qui vero*, inquit, *muneribus fungitur menti consentaneis, & hanc colit, estque optime animo affectus, is Deo charissimus videtur esse Nam si dij curam habent rerum humanarum, vt habere videntur, fuerit etiam rationi consentaneum, eos re optima sibique maxime cognata gaudere (hæc autem est mens) & eos remunerari, qui hac maxime diligunt, & honore prosequuntur, vt qui ea, quæ ipsis chara sunt, studiose curent, rectasque atque honestas actiones obeant*. Quo loco deos vocat totum genus substantiarum separatarum, quod earum natura nullam cum materia cognationem habeat.

Obiectio.

Dilutio.

Mentiuntur multa poetæ.

Cur in Deum non cadat inuidentia.

Græci excusi habent hoc loco δυστυχεῖς εἶναι πάντων, id est, infelices omnium, seu potius, omnium infelicissimos. Nos sequuti sumus antiquum manuscriptum, qui habet πάντας, vt sensus sit: *Omnes eos infelices esse, qui cæteris excellunt*, quem sensum omnes interpretes exprimunt, præter vnum Perionium, qui & legit πάντων, & illud iungit non cum præcedentibus, sed cum sequentibus, vertitque hoc modo: *Eosque miseros esse, qui rerum omnium abundantia excellunt*.

q *Qui cæteris excellunt*. Referuntur hæc verba non solum ad excellentiam in hac arte, sed etiam in quauis alia re, quasi omnis excellentia mortalium, iuxta Poetarum carmina inuidiam in diuina natura excitare possit. Bessario tamen vertit: *Qui altiora sequuntur*. Argyropilus: *Qui hæc superflua quærunt*. quæ quidem ad hanc tantum artem referuntur, quod ea videatur Poetis, aut supra humanum captum, aut certe superuacanea, & quæ nihil vtilitatis humanæ vitæ afferat. Sed harum duarum interpretationum melior est Bessarionis, magisque ad rem, licet verbum τοὺς περιττοὺς vtramque patiatur.

r *Neque tali scientia*. Tradit quartum attributum huius scientiæ, *quod sit omnium præstantissima*, seu, vt eius verbo vtar, *honorabilissima*, quod emphasim habet, *honor enim*, si proprie loquendum est, *ijs tantum rebus tribuitur, quæ maxime sunt, & propter se expetuntur*, vt patet ex primo Ethicorum libro, cap. 12. Quod autem ea sit maxime honorabilis, ex eo probat Aristoteles, quia est maxime diuina. Esse autem maxime diuinam duabus rationibus confirmat. vna, quia maxime à Deo habetur (solus enim se ipse comprehendit, & ea omnia, quæ ad hanc scientiam spectant) altera, quia in rebus maxime diuinis versatur, in ipsa videlicet diuina natura cognoscenda, quæ est omnium rerum causa & principium. Quo argumento obiter

Quibus rebus deferendus honor.

Cur hæc scientia maxime diuina sit.

μάλιστ' ἂν ὁ θεὸς ἔχοι, θεία τῶν ἐπιστημῶν ἐστι, κἂν εἴ τις τῶν θείων εἴη. μόνη δ' αὕτη τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν. ὅ τε γὰρ θεὸς δοκεῖ τὸ αἴτιον πᾶσιν εἶναι, καὶ s ἀρχή τις, καὶ τὴν τοιαύτην ἢ μόνος, ἢ μάλιστ' ἂν ἔχοι ὁ θεός. ἀναγκαιότεραι t μὲν οὖν πᾶσαι αὐτῆς, ἀμείνων δ' οὐδεμία.

Δεῖ u μέν τοί πως καταστῆναι τὴν τάξιν αὐτῆς εἰς τοὐναντίον ἡμῖν τῶν ἐξ ἀρχῆς ζητήσεων. ἄρχονται μὲν γάρ, ὥσπερ εἴπομεν, ἀπὸ τοῦ θαυμάζειν πάντες, εἰ οὕτως ἔχει, καθάπερ x τῶν θαυμάτων ταὐτόματα

duobus modis talis esse potest. Nam & ea maxime diuina scientia est, quam Deũ maxime habere par est, & si qua est, qua in rebus diuinis versetur. Hac autem sola vtrumque sibi vendicat: quippe cum Deus, & rerum omnium causa ac principium s quoddam esse videatur, & eam aut solus ipse, aut maxime habeat. Ea igitur t magis necessaria sunt catera omnes: sed tamen nulla melior.

Oportet u autem quodammodo eius ordinem contra, quam initio quarimus, constituere. Omnes enim, vt diximus, ab admiratione incipiunt, num ita res se habeat, quemadmodum x accidit in rebus quibusdam mirandis, qua

Theologia vnde nam dicta. obiter hic probat Alexander, eam merito appellari Theologiam, quasi scientiam de Deo, vt ipse interpretatur, tametsi ab aliis dicitur Theologia, *quasi scientia de diuinis rebus.*

Mos Aristotelicus. s *Principium quoddam esse videatur.* Consueuit Aristoteles antequam de re quapiam ex instituto disserat, vti verbis, quæ dubitationem significent, id quod hoc loco facit, quia disputatio de hac re in librum 12. differtur.

Huius scientia vtilitas. t *Ea igitur magis necessaria sunt catera*, *Ad vitã nimirum conseruationem & ciuile regimen*; vt exponit Albert. Nam ad vitæ perfectionem non dubium est, quin hæc sit magis necessaria, quam aliæ complures.

u *Oportet autem.* Hæc est quarta atque extrema præfationis pars, in qua Aristoteles tradit scopum siue terminum, in quem dirigenda est intentio eius, qui huic disciplinæ dat operam. Ait igitur, terminum in quem tendit Metaphysicæ inquisitio, *oportere esse contrarium ei, à quo incipit.* *Huius scientia scopus.* Nam cum hæc scientia non sit hominibus congenita, vt substantiis separatis, sed quodam motu ac discursu intellectus acquiratur, in omni autem motu *terminus ad quem*, sit contrarius *termino à quo*, necesse est, vt omnis Philosophorum inquisitio, quæ incipit ab ignoratione causarum, ex qua nascitur admiratio effectorum, terminetur ad causarum notitiam, ex qua nascatur admiratio eorum, quæ effectibus opponuntur: verbi gratia, miratur quis, cur sol attingens solstitium boreale continuo reuertatur ad Austrum, & attingens australe, mox reuertatur ad Boream. *Conuersio Solis, cum attigerit aliquod solstitiũ cur fiat.* Verum cum nouerit causam esse, quia iis punctis finitur circulus Zodiaci, in quo Sol mouetur, nihil magis mirabitur, quam si quis dicat, non esse, cur Sol ex iis punctis reuertatur. Præterea miratur quis, cur diameter quadrati non sit commensurabilis lateri, hoc est, cur nulla reperiatur mensura diametri, quæ illi cum mensura lateris communis sit, vt dicunt Geometræ, præsertim cum non detur minima linea, sed omnes, quotquot sunt, parte aliqua sua mensurari possint, quo pacto omnis numerus mensuratur vnitate. Verum cum Geometrarum demonstratione intellexerit causam eius rei esse, quia proportio quadrati, quod fit ex Diametro, ad quadratum, quod fit ex latere, non est, vt proportio numeri ad numerum, quo pacto duntaxat commensurari possint, sed vt proportio numeri ad vnitatem, quæ cum mensuram non habeat, cum nulla re communem mensuram habere potest, potius mirabitur, si quis sibi persuaserit, diametrum & latus quadrati esse commensurabilia inter se. Aliter sic: Si quis miretur, cur diameter quadrati non commensuretur lateri, & omnino quæuis linea cuiuis lineæ, tum demum mirari desinet, cum intellexerit, non dari minimum in partibus lineæ, vt datur in partibus numeri: hac enim ratione duntaxat necesse esset concedere omnes lineas esse commensurabiles inter sese, quemadmodum omnes numeri sunt inuicem commensurabiles. Cum ergo Metaphysica indagatio incipiat ab ignoratione causarum totius entis, ex qua admiratio maximorum effectorum nascitur, efficitur, vt tum demum finienda sit, cum cognitis primis causis ac principiis totius vniuersi, illud è contrario Metaphysicus miratur, si quis sibi persuadeat opposita effectorum, quæ ante mirabatur. *A qua ignoratione incipiat philosophicus discursus.* Aduerte autem ignorationem, à qua incipit discursus Philosophicus, non esse ignorationem puræ priuationis, sed quodammodo inchoatæ formæ. Qui enim nouit effectum, quodammodo incipit causam cognoscere, alioqui non illam quæreret, nec inuentam, vt causam cognosceret: vt supra dictum est.

x *Quemadmodum accidit.* Bessario eundem sensum exprimit hoc pacto, *Sicut de prastigiosis qua per*

αὐτόματα τοῖς μὴ τεθεωρηκόσι τὴν αἰτίαν, ἢ περὶ τὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς, ἢ τὴν τῆς διαμέτρου ἀσυμμετρίαν. θαυμαστὸν γὰρ εἶναι δοκεῖ πᾶσιν, εἴ τι τῶν οὐκ ἐλαχίστων μὴ μετρεῖται. δεῖ δὲ εἰς τοὐναντίον καὶ τὸ ἄμεινον, (κατὰ τὴν y παροιμίαν) ἀποτελευτῆσαι, καθάπερ καὶ ἐν τούτοις, ὅταν μάθωσιν. οὐδὲν γὰρ ἂν θαυμάσειεν οὕτως ἀνὴρ γεωμετρικὸς, ὡς εἰ γένοιτο ἡ διάμετρος μετρητή. τίς z μὲν οὖν ἡ φύσις τῆς ζητουμένης ἐπιστήμης, εἴρηται, καὶ τίς ὁ σκοπὸς, οὗ δεῖ τυγχάνειν τὴν ζήτησιν, καὶ τὴν ὅλην μέθοδον.

quæ per se mouentur. Causa nondum perspecta. aut in solstitijs, aut in diametri incommensurabilitate. Mirum enim videtur omnibus, si quid eorum, quæ minima non sunt, mensuram non admittat. Sed opus est in contrarium, atque (vt y prouerbio dicitur) in id, quod melius est, desinere, quemadmodum & in ijs, quæ dicta sunt, cum quisque didicerint. Nihil enim tam mirabitur vir Geometra, quam si diameter fiat commensurabilis. Quænam z igitur natura sit. eius scientiæ, quam quærimus, quæque sit res proposita, quam disputatio hæc, totaq; tractatio assequi debet, hactenus dictum est.

quæ per seipsa mouentur, quem locum sic exponit Alexander: *Admirabilia esse dicit pegmata, quæ per se ac sponte moueri videntur, dum à rerum admirandarum artificibus ostentantur.* Crediderim exemplum hoc ideo in rebus arte factis allatum esse ab Aristotele, vt naturale & Mathematicum, quæ proposita sunt, facilius intelligerentur. Nam, vt is, qui miratur ligneos homunculos depugnantes, aut saltantes detectis præstigiatorum machinis nihil iam effecta illa miratur, sed potius eos, quibus illa mirabilia videntur, sic in propositis exemplis sese res habet. Ita verba illa: *Per se mouentur*, idem valent, ac per se ipsa moueri videntur, nempe iudicio spectatorum.

Alii tamen intelligunt hoc loco nomine ταυτομάτων ea, quæ casu aut eueniunt, aut euenire videntur (quæ est prima huius verbi significatio) cuius generis præcipue sunt ea, quæ præter communem ordinem contingunt, vt nouus illæ cometes, siue stella, vt quidam putant, quæ anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo secundo, sub initium Nouembris in Cassiopea visa est, nec ante mensem Februarium anni millesimi quingentesimi septuagesimi quarti, aut omnino euanuit, aut se prorsus oculis mortalium subtraxit, mirabile sane ostentum, quodque & ratione situs & loci ad aspectum relati, & æquabilitatis motus, & figuræ, & fulgoris, & diuturnitatis, multorum adhuc vexat ingenia: cum interim nondum constet, quid de eius natura dicendum sit.

Aliorum interpretatio.

Mirabilis stella, seu vera, seu earum quæ crinitæ dicuntur.

y *Vt prouerbio dicitur.* Alludere videtur ad prouerbium illud, *Secundis melioribus*, vt ait Alexander, seu, vt alii loquuntur: *Posterioribus melioribus*, quo significantur ea, quæ prima experientia bene succedunt: secunda nonnunquam corrigi & emendari. Eodem vtitur Plato quarto de legibus: *Quare iterum*, inquit, *vt ludentes aiunt, meliora à principio secunda resumamus.* & Cicero *Philip.* 11. *Posteriores cogitationes, vt aiunt, sapientiores esse solent.*

Posteriora meliora.

Hoc loco verbum ἀποτελευτῆσαι, non potuit vnico reddi melius, quam *Desinendi*, verbo, tametsi ne hoc quidem plane vim Græci assequitur. Pluribus dici posset: *Re confecta siue absoluta desinere*, vertique posset, *Rem absoluere, aut perficere.* Nisi obstaret præpositio, in qua hoc loco motum & progressum quendam significat. Itaque dicimus, *in id, quod melius est desinere*, eadem pene significatione, qua Poeta *Horat. in arte Poet.* scribit, *Desinat in piscem, &c.*

z *Quænam igitur natura sit eius scientiæ.* Colligit in summam, quæ in hac præfatione dixerat. Cum autem quatuor in ea explicata sint, ideo forsitan Aristoteles in hoc epilogo non meminit primi, quia breuiter, & insinuationis more illud transegit. Tertium vero, quod in tradenda dignitate huius scientiæ positum erat, ad secundum reuocari potest, siquidem tota dignitas huius artis ex eo nascitur: quod versetur in primarum causarum & principiorum consideratione.

Tertius præfationis summa.

Pertineatne ad Metaphysicum naturarum omnium quidditatumve distincta cognitio.

QVÆST. I.

Argumenta pro parte affirmatiua.

SECTIO I.

Metaphysicũ omnia ratione aliqua intelligere.

NOn vocauimus in dubium, pertineatne ad Metaphysicum res omnes ratione aliqua intelligere, quia id certius est, quam vt de eo disputari debeat, agit enim de ente, quatenus ens est, quare aliquo etiam modo de omnibus entibus. Sed quæsitum est, vtrum intelligat omnium entium naturas, siue essentias sub propriis & distinctis conceptibus, quod etsi Aristoteles negat, cum ait, *Primum existimamus sapientem maxime scire omnia, non ita tamen, vt ea singulatim scientia teneat*: his tamen argumentis abunde videtur probari.

Quid de hac re senserit Aristoteles.

1. Primum, quia si Metaphysicus non aliter cognosceret omnes rerum naturas, nisi sub quibusdam conceptibus generalibus, vt entis, substantiæ, accidentis, & similium, imperfectius haud dubie intelligeret ea, quæ ad se pertinent, quam cæteri artifices ea, de quibus agunt: siquidem alii intelligunt sua propriis & peculiaribus cuiusque rei conceptibus. At cognitio, quam Metaphysicus habet de rebus, est perfectior & accuratior, quã cæterorum, vt patet ex tertia conditione sapientis in hoc cap. posita.

2. Secundo, quia tam late patet subiectum Metaphysicæ, quam obiectum intellectus, vtrumque enim est ens, qua ratione est ens. Intellectus autem intelligit omne ens speciatim & distincte: non est igitur negandum cognoscere Metaphysicum distincte omnium rerum naturas. Id quod ex eo etiam confirmatur, quia ita se habet scientia ad subiectum, vt potentia ad obiectum, potentia autem non solum versatur circa obiectum in genere, sed etiam secundum speciem, vt visus non tantum circa colorem, sed vt etiam circa album, nigrum, & alios speciales colores.

3. Tertio, quia vt de rebus naturalibus potissimum loquamur, si qua esset ratio, ob quam earum distincta cognitio huic scientiæ negaretur, ea esset maxime, quia res naturales non possunt concipi absque mobilitate, quæ est ratio formalis, sub qua à naturali Philosopho considerantur (hac enim maxime ratione vtuntur negatiuæ partis auctores) atqui res naturales possunt considerari sine mobilitate, cum mobilitas sit propria affectio siue passio rerum naturalium, atque idcirco posterior, tum natura, tum etiam cognitione, quam rerum naturalium essentiæ, ergo non est neganda huic scientiæ distincta cognitio rerum naturalium.

Quarto, quia intellectus per habitum alicuius scientiæ demonstrat hominem distingui à magnitudine Mathematica, non potest autem id facere per habitum vllius scientiæ particularis (siquidem homo pertinet ad Philosophiam naturalem, magnitudo autem Mathematica ad Geometriam, cum tamen scientia, quæ id demonstrat, vtrumque conclusionis extremum distincte cognoscere debeat) ergo per habitum alicuius generalis scientiæ id demonstrat, quæ sane nulla esse potest, nisi Metaphysica. Quod si Metaphysica distincte intelligit hominis ac magnitudinis Mathematicæ naturas, non est cur negetur speciatim, ac distincte intelligere cæterarum rerum essentias. 4.

Quinto, quia Arist. adeo sibi videtur persuadere omnes rerum essentias, ad distinctam Metaphysici considerationem pertinere, vt eam 4. lib. c. 2. text. 5. vsque ad indiuidua materialia extendat, *Illius*, inquit, *Philosophi* (hoc est, Metaphysici) *est, posse de omnibus contemplari*: Deinde adiungit, *Nam si non ad Philosophum id ipsum pertineat, quis nam erit quaso, qui considerabit, num idem sit Socrates, & Socrates, sedens?* 5.

Sexto, quia Metaphysica disserit de quacunque re proposita, qua in re sæpe illam æquat Aristoteles (loco proxime citato & alibi) Dialecticæ, nisi quod Dialectica ex probabilibus, Metaphysica ex necessariis agit, cum igitur omnes disputationes, quibus res tractantur necessariis argumentis, sint demonstratiuæ, demonstrationes autem procedant ex definitionibus rerum, de quibus agitur, definitionibus vero distinctæ explicentur essentiæ eorum, quæ definiuntur, efficitur, vt Metaphysicus distincte intelligat omnes rerum naturas & essentias. 6.

Postremo, non est negandum scientiæ superiori comparatione inferioris, quod conceditur potentiæ superiori respectu inferioris, potentia autem superior cognoscit omnia, quæ cognoscuntur ab inferiori, & aliquid vltra, quo pacto se habet phantasia respectu visus & intellectus respectu phantasiæ, ergo quicquid cognoscunt scientiæ particulares. 7.

lares, cognoscit etiam Metaphysica, & aliquid vltra: quare cum scientiæ particulares intelligant quidditates rerum speciales, efficitur, vt easdem intelligat Metaphysica.

Approbatio negatiua partis.

SECTIO II.

Distinctam naturarum omnium cognitionem nō pertinere ad Metaphysicū probatur.

DIcendum est tamen negatiuam partem huius quæstionis, quam Arist. amplexus est, veram esse, atque approbandam, id quod nonnullis conclusionibus explicandum est.

Prima conclusio, quæ directo quæstioni respondet huiusmodi sit, *Non pertinere ad Metaphysicum, distinctam naturarum omnium cognitionem.* Hæc conclusio probatur primum ex iis, quæ de hac scientia scripta reperiuntur.

1\. *De quibus Metaphysici disserant.*

nec enim videmus Metaphysicos in suis libris persequi naturas rerum materialium speciatim, veluti animalium, plantarum & similiū, vt fieri solet apud Physicos, & alios artifices, sed totum huius scientiæ negotium consumere in explicanda natura entis, substantiæ, accidentis, & aliorum omnium attributorum causarumque, & proprietatum generalium, nisi quod descenditur ad explicandam naturam primæ causæ, & aliarum substantiarum corporis expertium. Ex his autem non habetur distincta cognitio naturarum omnium.

2\. *Ratio formalis subiecti huius scientiæ.*

Deinde probatur ex ratione formali, sub qua subiectum huius scientiæ distinguitur à subiectis aliarum. Distinguitur enim quatenus non includit vllam materiam in suo conceptu. Vnde cum multæ sint species rerum, in quarum conceptu includitur materia, necessario dicendum est eas non cognosci speciatim à Metaphysico, ac multo etiam minus distincte. Nullus enim artifex cognoscit ea quæ sub rationem formalem sui subiecti non cadunt: quemadmodum nulla potentia attingit rem, quæ non induit rationem formalem sui obiecti.

3\. Tertio probatur ex scientiarum multitudine. Nam si Metaphysicus cognosceret speciatim, ac distincte omnes rerum naturas, superuacaneæ forent reliquæ omnes scientiæ, hoc autem est contra omnium Philosophorum sententiam (ponitur enim ab omnibus distinctio scientiarum, quemadmodum & virtutū, vt alia circa hanc materiam, alia circa illam versetur) non intelligit ergo distincte Metaphysicus omnium rerum essentias. Nec occurras, scientias solere distingui inter se, non tam vt diuersas, quam vt partes vnius, hoc

Obiectionis dilutio.

A est, Metaphysicæ. Nam præterquam quod non idem dices de virtutibus, in quibus tamen par est ratio (vt nimirum omnes sint partes vnius virtutis) necessario cogeris dicere aliquid esse proprium eius partis, quam nos Metaphysicam vocamus, neque enim cæteræ partes de eisdem agunt. Quod si dederis, nihil aliud volumus: id enim nihil erit aliud, quam vt consideret rerum immaterialium & B communium prædicatorum essentias, & relinquat cæteras speciales, ex quo fit, vt ea pars non cognoscat omnes rerum naturas, quod nos contendimus ostendere de Metaphysica, vt de scientia quadam per se.

Postremo probatur conclusio ex inuentione Metaphysicæ. Etenim antequam ea esset inuenta, iam aliæ scientiæ in particularibus quibusdam naturis cognoscendis versabantur: non est igitur inuenta Metaphysica, vt omnes rerum essentias speciatim intelligeret, sed eas tantum, ad quarum intelligentiam cæterarum facultas non satis erat. 4. *Vltimo loco fuisse inuentam Metaphysicam.* C

Respondebit fortasse aliquis, nunquam ante Metaphysicæ inuentionem cognitam fuisse vllius rei essentiam, proinde distinctam naturarum cognitionem propriam esse Metaphysicæ. Sed quid? nunquid non essent hoc pacto superuacaneæ cæteræ scientiæ, vt paulo ante dicebatur? Negant nonnulli consequentiam, quod credant solum Metaphysicum rerum essentias considerare, cæteros autem artifices demonstrare earum proprietates, id quod Aristoteles plane videtur docere initio libri 6. cap. 1. text. 1. cum ait, *à nulla alia scientia considerari quod quid est rerum* (hoc est, essentias earum) *sed eo partim facto dilucido per sensum, partim suppositione sumpta ea, quæ per se suis subiectis conueniunt, aut accuratius, aut lenius à cæteris demonstrari.* Eorum tamen sententia non est audienda. Nam si Metaphysicus cognosceret distincte omnes rerum essentias, non dubium est, quin solus ipse posset demonstrare omnes rerum proprietates.

Occurritur responsioni. *Alia responsio.* D *Refutatio.* E

Sunt qui respondeant dicentes, proprietates rerum aliter demonstrari à Metaphysico, aliter ab iis artificibus, ad quos ipsæ res proprie pertinent: à Metaphysico enim demonstrantur per principia communia, à propriis autem artificibus, per principia propria. Nec esse incommodum alio, atque alio medio eandem conclusionem demonstrari à diuersis artificibus: sic enim demonstrant Physicus & Mathematicus, terram esse rotundam: hic ex rotunditate vmbræ, quæ fit in luna obiectu terræ: ille ex æquali motu grauium ad centrum.

Alia responsio. F

Refutatio.

Sed nec huiusmodi responsio satisfacit. Nam præterquam quod ad demonstrandas proprietates non satis sunt principia communia, sed necesse est, vt propria adhibeantur, illud profecto negari nullo modo potest, cum definitiones, quibus essentiæ declarantur, sint propria demonstrationum principia, fore, vt si Metaphysicus omnium rerum essentias distincte cognoscat, possit ex propriis etiam principiis omnium rerum proprietates demonstrare, quo fit, vt cæteræ scientiæ sint omnino superuacaneæ. Locus vero adductus ex lib. 6. sic intelligendus est, nullam aliam scientiam agere de essentia, vt essentia est, quemadmodum nulla alia disserit de ente, vt ens est, sed vnamquamque artem declaratis vtcunque essentiis rerum, de quibus agit, (neque enim essentiæ, quatenus essentiæ sunt demonstrari possunt, vt ex 2. Post. capite tertio & sequenti, perspicuum est) per eas demonstrare accidentia, quæ per se rebus conueniunt Quibus sane verbis non negat Aristoteles particulares scientias cognoscere essentias rerum, de quibus aliquid demonstrat: sed potius id plane concedit, cum nemo possit demonstrare proprietates per definitiones subiectorum, quin subiectorum essentias distincte intelligat.

Explicatur Arist. locus.

Metaphysicus vt particularis quidam artifex res omnis materia expertes distincte intelligit.

Secunda conclusio, *Omnes ac solas essentias, quæ in suis conceptibus nullam includunt materiam, distincte intelligi à Metaphysico, quatenus est peculiaris quidam artifex.* Quæ conclusio præterquam quod inductione satis liquet, hac vna ratione aperte confirmatur. Quia ea omnia, ac sola, distincte intelliguntur ab vnoquoque artifice, quibus accommodatur ratio formalis, sub qua eius subiectum à subiectis aliarum scientiarum distinguitur: ratio autem formalis sub qua subiectum Metaphysicę distinguitur à subiectis aliarum scientiarum, est, esse abstractum ab omni materia, si non re ipsa, saltem ratione, & consideratione. Cur autem in conclusione dixerim: *Quatenus est particularis quidam artifex,* ex tertia conclusione patebit.

Quæ sit formalis ratio subiecti Metaphysicæ.

Interim ex hac cõclusione perspicuum est, entia, quæ re ipsa sunt immaterialia, vt substantiæ separatæ intelligi distincte à Metaphysico secundum omnes conceptus, tam generales, quam speciales: quæ autem sunt re ipsa materialia, vt entia naturalia, non intelligi distincte à Metaphysico, quoad conceptus generales, quibus cum immaterialibus conueniunt, vt quoad conceptum entis, substantiæ & similium. Metaphysicus enim non intelligit distincte, nisi abstracta ab omni materia: ergo quo pacto entia sunt abstracta ab omni materia, sic etiam ab illo distincte intel-

A ligentur, at immaterialia sunt abstracta non solum secundum conceptus generales, sed etiam speciales, materialia autem secundum quosdam generales duntaxat: ergo illa quoad omnes, hæc quoad communes vtriusque tantum distincte intelliguntur à Metaphysico, quatenus est particularis artifex.

Quod si quis contra hanc conclusionem obiiciat, substantias separatas non posse à nobis quidditatiue cognosci in hac vita, vt libro

B secundo. patebit ergo earum essentias non intelligi distincte à Metaphysico, occurrendum est, aliud esse loqui de Metaphysica absolute, aliud quatenus in hac vita haberi potest. Quamuis ergo substantiarum separatarum essentiæ non possint à nobis distincte intelligi in hac vita, possunt tamen à Metaphysico, siue sapiente. Possumus tamen nos etiam, dum in hac vita sumus, substantias separatas, atque adeo Deum Opt. Max. intelligere propriis cõ-

C ceptibus, quique aliis rebus accommodari non possint; quo pacto concipimus Deum conceptu entis infiniti, actus puri, summi boni & similibus.

Obiectionis dilutio. Discrimen inter nostrã & absolute sumptã Metaphysicam.

Tertia conclusio sit. *Metaphysicum, quatenus est communis artifex, cæterisque artificibus præsidet, multa non solum posse, sed etiam debere intelligere, quæ in suis conceptibus materiam includunt.*

Quam late pateat cognitio Metaphysici, vt communis artifex est.

Quam conclusionem vt intelligas, aduerte

D te inter omnes artifices solum Metaphysicũ, & Dialecticum hoc sibi vendicare, vt non solum sint particulares artifices, sed etiam communes. Sunt enim particulares, quatenus circa propriam, peculiaremque sibi materiam versantur, quemadmodum cæteris: communes vero quatenus modo aliquo possunt de rebus omnibus disserere, quod aliis artificibus non est concessum. Potest enim Dialecticus id præstare ex probabi-

E libus, propter facultatem, quam habet vtranque in partem disserendi: Metaphysicus autem ex necessariis, ex primis inquam causis, ac principiis quorum tractatio ipsi est propria, & peculiaris. Qua ratione Aristoteles primo Poster. capite septimo textu vigesimotertio vocat *Metaphysicam omnium scientiarum dominam, Dialecticam vero* primo Physicorum capite secundo textu octauo *communem omnium facultatem*, quia vt ex probabilibus dis-

F serit, ita possit vtramque in partem de quauis re proposita disputare: hinc patet, etsi Dialecticus, quemadmodum & Metaphysicus, dici potest communis artifex, solum tamen Metaphysicum præsidere cæteris artificibus, cum demonstratiue in rebus aliarum omnium scientiarum versari non solum possit, sed etiam debeat necessario, quæ est ipsa

Quo pacto Metaphysicus & Dialecticus de omnibus reb. disserant.

Cur solus Metaphysicus cæteris artificibus præsit.

Cur solus Metaphysicus cæteris scientijs subiecta distribuat.

ipsa conclusio à nobis iam probanda.

Quod igitur ea sit vera, his argumentis ostenditur. Aliquis artifex præscribere debet vnicuique scientiæ proprium ac peculiare subiectum, is autem nullus alius esse potest, nisi Metaphysicus: tum quia solus ipse est sapiens simpliciter, tum quia solus versatur circa ea, ex quorum diuisione distinctio subiectorum colligitur (quod etiam Aristoteles facit sexto libro, vt subiectum Metaphysicæ à subiectis aliarum scientiarum distinguat) subiectum autem naturalis Philosophiæ includit materiam sensibilem, Mathematicæ autem, materiam intelligibilem: ergo Metaphysicus, quatenus cæteris artificibus præsidet, non solum versari potest, sed etiam debet circa res, quæ in suis rationibus materiam includunt.

Cur definitiones subiectorum à cæteris artificibus colligi nequeant.

Præterea subiecta aliarum scientiarum intelliguntur distincte à propriis earum scientiarum artificibus, vt patet, siquidem illi per definitiones suorum subiectorum demonstrant proprias illorum affectiones: ergo eorum subiectorum definitiones ab aliquo artifice colliguntur: non possunt autem colligi à propriis illarum artificibus, quia illi non possunt ascendere supra subiecta suarum scientiarum, vt per diuisionem superiorum generum eorum definitiones nanciscantur. Neque vero à Dialectico, nisi verisimiliter. ergo solus Metaphysicus est, qui vt communis artifex per diuisiones superiorum generum eorum definitiones certo colligere non solum possit, sed etiam debeat, quo fit vt necessario eorum essentias distincte intelligat, etiam si illa in suis rationibus materiam includant.

Metaphysica reliquarum scientiarum iudex, Dialectica ministra.

Ad hæc, cum particulares scientiæ de propriis quasi finibus, & omnino de re quauis inter se contendunt, ad superiorem aliquam scientiam tanquam ad iudicem deferenda est disceptatio: nulla autem ex humanis est superior, & quæ iudex esse possit earum causarum, nisi Metaphysica, siquidem Dialectica, quatenus est communis facultas potius ministræ munus gerit, quam præsidis: ad Metaphysicam igitur deferendæ sunt earum controuersiæ, vt dirimantur: iudex autem non potest controuersiam dirimere, nisi probe intelligat res, de quibus est disceptatio: necesse igitur est, vt Metaphysica intelligat ea de quibus scientiæ particulares inter se contendunt, atque adeo res materiæ participes. Simili argumento probat Aristoteles tertio libro de Anima, capite secundo vel libro 2. textu 145. & 146. *sensum communem percipere sensibilia omnia exteriorum sensuum: quippe ad quem pertineat iudicare de eorum discrimine, quod nullus sensus exterior facere potest.*

A Postremo, Metaphysicus, vt est communis artifex, debet cognoscere perfecte potentiam passiuam, alioqui non nosset primum eius significatum, neque inter omnia potentiarum genera posset discrimen constituere: at primum, præcipuumque potentiæ passiuæ significatum, est pura potentia, quemadmodum id, quod præcipue significatur nomine actus, est actus purus: cognoscere igitur de-

B bet Metaphysicus, vt communis artifex, puram potentiam, seu (quod idem est) materiam ipsam, ne dum ea, quæ materiam includunt.

Sed contra hanc conclusionem sic licet obiicere: Nihil intelligitur distincte ab artifice, nisi cui accommodatur ratio formalis, sub qua subiectum propriæ artis à subiectis aliarum distinguitur, vt paulo ante dictum est: *Obiectio 1.*

C ratio autem formalis subiecti Metaphysicæ non potest subiectis aliarum scientiarum accommodari, non possunt igitur illa distincte cognosci à Metaphysico.

Præterea, si illa distincte cognoscerentur à Metaphysico, pari ratione possent ab eo distincte cognosci omnia, quæ sub illis continentur: nec enim plus hoc repugnat, quam illud: at iam probatum est, non omnia distincte à Metaphysico intelligi. 2.

D Postremo, ad inuestiganda, & distinguenda subiecta cæterarum scientiarum, earumque controuersias dirimendas satis est ipsa facultas intellectus, ergo non opus est ad eam rem, vt Metaphysicus transiliat fines sui subiecti, & in tractandis rebus materialibus aliarum scientiarum officium vsurpet: præsertim cum constitutio subiecti Metaphysicæ etsi quæ sunt controuersiæ; quæ inter eam & particulares scientias oriantur, necessario ad facultatem intellectus, quæ omnibus humanis 3.

E scientiis præest, deferri debeant: cum non sit æquum, vt vlla scientia suum subiectum constituat, & quæ cum alia contendit, in propria causa sit iudex.

Non est tamen propter hæc à proposita conclusione recedendum, sed potius occurrendum primæ obiectioni, pronunciatum quod assumitur, cum sola moderatione secundæ conclusionis concedendum esse: nempe si intelligatur de artifice, quatenus est par- *Diluitur 1.*

F ticularis artifex, non communis.

Ad secundum dicendum est, non esse parem rationem. Constituto enim subiecto vniuscuiusque scientiæ à Metaphysico, ac tradito proprio artifici, nihil est, cur Metaphysicus amplius circa illud versari debeat; siue demonstrando, siue diuidendo, & partium subiectarum definitiones colligendo, cum hæc *Diluitur 2.*

omnia

omnia prorsus artifex præstare possit.

Diluitur 3. Ad tertiam dicendum est facultatem intellectus posse ex se, & sine habitu efficere, quicquid efficit instructa habitibus scientiarum, cum ipsi habitus gignantur per actus similes iis, ad quos exercendos sunt idonei, non tamen æque facile, atque postquam habitum sciendi comparauit. Hinc fit, vt quicquid facile fit ab homine intellectus opera, id totum alicui scientiæ tribuendum sit, & (quod hinc sequitur) facilis ac perfecta constitutio, & defensio particularium scientiarum, controuersiarumque, quæ inter eas oriuntur, compositio. Ita patet solutio argumenti.

Quid habitus intellectus cõferat.

Metaphysicã sibi subiectũ constituere. De confirmatione maior est dubitatio, eo quod iniustum videatur, vt hæc scientia sibi proprium subiectum, suæque quasi regionis fines præscribat, & suis in causis sit iudex. Dicendum est tamen, id non esse iniustum, cum prima Philosophia non habeat in artibus humanis superiorem. Dialectica enim, vt iam dictum est, etsi est altera communis ars, non habet tamen hac ratione firmum & irrefragabile iudicium, vt in eo primæ Philosophiæ standum sit. Quo fit, vt ipsa tandem sibi debeat esse lex: quod idem accidit in eo, qui in republica supremam habet potestatem.

Obiectio. Quod si quis vrgeat fieri non posse, vt ipsa sibi constituat subiectum, cum, antequã subiectum habeat, scientia non sit: occurrendũ est, semper Metaphysicam habere subiectum, *Dilutio.* circa quod versari possit, cum ex natura sua sibi proprium vendicet: sed tamen illud, nec semper, nec ab omnibus cognosci. Quapropter intellectus opera exquiri oportere, & postquam quæsitum est & inuentum, atq; habitu firmæ cognitionis perspectum, eam cognitionem, quoniam ab habitu proficiscitur, habitui ipsius Metaphysicæ tribuendam.

Dissoluuntur Argumenta initio proposita.

SECTIO III.

AD primum igitur argumentum, quo pars affirmatiua quæstionis concludi videbatur, dicendum est, falsum esse id, quod in maiori propositione supponitur, eos qui negatiuam partem tuentur, existimare Metaphysicam non aliter agere de naturis rerum, nisi sub conceptibus generalibus. Existimant enim, quod & verissimum est, agere illud de omnibus immaterialibus sub specialibus cõceptibus, de materialibus vero, sub generalibus, vt dictum est. In vtrisque autem intelligendis perfectiori modo cognoscendi vtitur

Quo pacto res à Metaphysico intelligantur.

A Metaphysicus, quam cæteri artifices in iis, de quibus disserunt, nullus enim cæterorum artificum intelligit omnino distincte naturas rerum, de quibus agit, siquidem nullus eorum resoluit definitiones suas vsq; ad suprema prædicata, quod tamen facit Metaphysicus in omnibus essentiis rerum, quas considerat. Est etiam cognitio Metaphysici hac ratione præstantior, quia complectitur res omnes etiam quoad conceptus specificos, saltem confuse, B cum tamen aliorum cognitio nec distincte, nec confuse se extendat ad omnia, sed sola ea complectatur quæ ad certum aliquod genus rerum pertinent.

Quam late pateat subiectum Metaphysicæ. Ad secundum dicendum est, tam late patere subiectũ Metaphysicæ, vt res est, quam patet obiectum intellectus, non tamen, vt subiectum est, hoc est, vt cadit sub consideratio-nem Metaphysicæ obiectum enim intellectus complectitur omnia entia, sub quauis ratione C entis, at subiectum Metaphysicæ, vt subiectũ est, non complectitur omnia entia, nisi quatenus absq; omni materia concipiuntur. Nec mirum. Id enim circa quod versatur habitus, limitatius esse debet, quam id, circa quod versatur potentia, alioqui vnus tantum habitus sufficeret vni potentiæ. Atque ex his dissolui potest confirmatio argumenti. Quod enim dici solet ita se habere scientiam ad subiectũ, vt potentiam ad obiectum, intelligendum est D de subiecto, & obiecto, non vt res sunt: sed de subiecto vt subiectum est & de obiecto, vt obiectum est, hoc est, quatenus hoc à potentia, & illud à scientia attingitur. Quare quemadmodum potentia versatur circa omnia, quæ cadunt sub rationem formalem sui obiecti, vt tale est, quantumcunque illa sint specialia secundum rationem rei, veluti visus circa omnes qualitates visibiles: ita scientia hæc versatur circa omnia entia, quatenus sine E materia intelligi possunt, quantumcunque secundum speciales rationes sumantur, cum ens, quatenus sine materia intelligitur, tractetur à Metaphysico.

Quam late obiectum intellectus.

Exponitur commune quoddã pronunciatum.

Duplex mobilitas. Ad tertium dicendum est, mobilitatis nomen duobus modis sumi posse: vno pro constitutione ex primis principiis motus, quæ sunt materia & forma, vt mobile nihil aliud sit, quam constans naturis: altero, pro aptitudine ad motum, quæ est proprietas rerum F naturalium: vtrouis autem modo mobilitas in argumento sumatur, nihil conficitur. Nam si sumatur priori modo, neganda est minor: si autem posteriori, maior.

Ad quartum dicendum est, intellectum distinguere hominem a magnitudine Mathematica per habitum Metaphysicæ, distinctio enim ex ratione propria non includit materiam

riam in suo conceptu, cum in rebus etiam materiæ expertibus reperiatur Quocirca animaduertendum est, siue extrema conclusionis propositæ pertineant ad scientias remotas, vt homo & magnitudo Mathematica, siue ad propinquas, vt numerus & magnitudo, veluti si quis quærat, sitne numerus a magnitudine distinctus: siue ad vnam & eandem, vt si quis roget, sitne lupus specie distinctus à cane: semper demonstrationem, quæ ad eam probandam affertur, pertinere ad eam scientiam, ex qua sumitur medium ad demõstrandum: quemadmodum si media sint diuersa, & ex diuersis scientiis desumpta, demonstrationes, quæ ex iis procedent, pertinebunt ad diuersas scientias, licet conclusio sit vna & eadem, veluti terram esse in medio mundi, quam Physicus demonstrat ex summa eius grauitate. Mathematicus vero, ex eo quod vbique dimidium cœli apparet supra horizontem. Quare parum refert, pertineatne distincta cognitio extremorum ad vnam & eandem scientiam, an vero ad diuersas: itemque ad eam, ex qua desumitur probatio, an ad aliam, aut alias. Si enim non pertinuerint ad eam, ex qua sumitur probatio, satis erit, si demonstrator mutuetur cognitionem eorum ab aliis artificibus, in eisque cognoscendis illorum personam induat. Ad argumentum igitur, vt in forma respondeatur, concedenda est vtraque propositio; sed tamen dicendum posteriorem non recte probari. Nec enim ob id scientiæ particulares non possunt demonstrare distingui hominem à magnitudine Mathematica: quia quæ distincte cognoscit vnum extremum, non cognoscit alterum (posset enim vna mutuo accipere ab altera cognitionem alterius) sed quia ratio distinctionis non traditur ab vlla scientia particulari, sed à sola Metaphysica.

Ad eam scientiam pertinere demõstrationem, ex qua medium ad demonstrandũ sumitur.

Ad quem pertineat demonstratio distinctionis rerum.

Ad quintum dicendum est, ex eo loco non esse colligendum Arist. *eodem lib. cap. text.* 4. credidisse cognitionẽ omnium rerum, etiam singularium, ad Metaphysicum spectare, cum paulo ante dixerit, contemplari species entis esse specierum Philosophiæ, hoc est, naturas rerum, quæ habent specialem cognoscibilitatis modum, ad speciales philosophiæ partes spectare, & sæpissime (nempe 1. *Po. c. 7 text.* 19. & 20. & 7. *Met cap. 15. text. 35. & alibi*) docuerit, nullam scientiam de singularibus disserere Sensus ergo eius loci est, agere de identitate & diuersitate rerum non ad alium, quam ad Metaphysicum pertinere, id enim significant verba illa, *Quis enim quæso erit, qui considerabit, si idem sit Socrates & Socrates sedens?* Ratio vero est, quia identitas & diuersitas, quemadmodum in superioris argumenti solutione de distinctione diximus, sunt affectiones communes rerum materialium & immaterialium, & ideo in suis conceptibus nullam includunt materiam, accepit autem Arist. Socratem, & Socratem sedentem gratia exempli pro extremis vniuersalibus, vel certe pro singularibus vage, quo etiam pacto scientiæ disserunt de singularibus.

Exponitur locus Arist.

A

Ad sextum, concedendum quidem est, Metaphysicum hoc differre à Dialectico in disserendo de quacunque re proposita extra propriam materiam, quod Dialecticus disserat ex verisimilibus, Metaphysicus autem ex necessariis, siue demonstratiue, sed tamen addendum, demonstrationes Metaphysicas, cum alienæ materiæ applicantur, non inniti definitionibus rerum, de quibus disseritur: neque enim procedunt ex propriis particularium scientiarum, sed ex communibus, quæ sunt Metaphysici propria.

B

Qua ratione differat Metaphysicus à Dialectico.

C

Ad vltimum argumentum sunt qui dent manus, fateanturque eo vel maxime ostendi, Metaphysicam distincte intelligere omnes speciales quidditates rerum, in quorum numero est Ægidius Romanus hoc loco, & initio librorum de posteriori resolutione. Dicendum est tamen, longe maiorem esse vim potentiarum, quam habituum Omnes enim potentiæ cognitiuæ superiores, quæ nimirum possunt cognoscere altiora, & communiora obiecta, possunt cognoscere inferiora magisque particularia: eo quod ad totum genus sui obiecti propensæ sint, habitus autem, cum sint propensi ad eos tantum actus, qui sunt similes iis, ex quibus sunt geniti, quandocunq; generantur ex actibus, qui versantur circa superiora & vniuersaliora non possunt esse idonei ad plenam cognitionem inferiorum: vnde accidit, vt sæpe sciamus rem in vniuersali, quam tamen in particulari per eandem scientiam scire non possumus. Potest quoque hoc modo responderi: Quicquid cognoscitur à potentia inferiori, cognoscitur etiam à superiori: sed tamen alio modo, quo pacto obiecta sensibilia, quæ cognoscuntur intuitiue à sensibus exterioribus, non intuitiue (vt est quorundam sententia) sed abstractiue cognoscuntur ab interioribus. Hac igitur ratione concedi potest, quicquid cognoscitur habitu particularium scientiarum, cognosci habitu Metaphysicæ, non tamen materiali modo, sed immateriali, hoc est, secundum prædicata, quæ materiam non includunt.

D

E

F

Cur maior sit potentiarum, quam habituum vis.

Altera solutio argumenti.

Quod si quis obiiciat, intellectum non solum cognoscere res vniuersaliter, sed etiam singulariter, quo pacto à sensibus percipiuntur, ergo & Metaphysicam non solum cognoscere res materiales in genere, sed etiam in spe-

Obiectio.

in specie, quo pacto à particularibus scientiis cognoscuntur: occurrendum est, similitudinem, quæ conceditur inter Metaphysicam & intellectum comparatione aliarum scientiarum & sensuum, non esse in omnibus quærendam iam enim idem essent, sed in eo positam esse, vt, quemadmodum intellectus plura intelligit, quam omnes sensus simul; ita Metaphysica plura cognoscat sub conceptu aliquo, quam omnes scientiæ particulares simul iunctæ.

Dilutio.

Sintne maxime vniuersalia cognitu difficilima.

QVÆSTIO II.

De quo genere vniuersalium sit sermo, & de duplici cognitione siue notitia.

SECTIO I.

NOn sumimus in hac quæstione nomen maxime vniuersalium, pro maxime vniuersalibus causis, sed pro maxime vniuersalibus prædicatis: tametsi Aristoteles in hoc cap. de illo etiam priori genere vniuersalium intelligi potest. Id quod duabus causis facimus, vna, quia vniuersales causæ, cum res singulares sint, non simpliciter dicuntur res vniuersales, vt diximus in expositione contextus: altera, quia in causis maxime vniuersalibus nulla est huius quæstionis difficultas, vt eius explicandæ gratia disputatio institui debeat. Itaq; de solis vniuersalibus, quæ dicuntur in prædicando, differendum est hoc loco.

Cur de solis vniuersalibus in prædicando hic disseratur.

Vt igitur pateat, qua in re præcipue posita sit huius disputationis ambiguitas, animaduertendum est, duplicem esse cognitionem, siue notitiam, confusam vnam, alteram distinctam. Nolumus autem hoc loco agere de ea cognitione confusa, qua res vna dicitur cognosci, cum illa percipitur, in qua ipsa modo aliquo continetur, quo pacto dicimus causam confuse cognosci in effectu, & viciſsim effectum in causa, & genus in specie, & speciem in genere, & alia aliis modis: cui confusæ cognitioni opponitur ea distincta, qua res in se ipsa cōcipitur, etiam si partium eius distinctio non perspiciatur, quo pacto dicimus hominem confuse concipi, cum animal concipitur: distincte autem, cum ipse proprio conceptu apprehenditur, etiam nō distincte perceptis eius partibus; sed agimus de ea sola cognitione, qua res in se ipsa cōcipitur, siue particulatim concipiuntur ea, quæ continet, siue non concipiantur.

Duplex cognitio, distincta & confusa.

Cognitio igitur distincta sit ea, qua totum A aliquid cognoscitur perspectis particulatim omnibus, quæ in eo continentur: vt cum videmus totum ædificium lustratis omnibus eius partibus, non solum exterioribus, sed etiam interioribus. Confusa vero, qua cognoscitur non perspectis particulatim omnibus, quæ in eo continentur, vt si ædificium à longe videamus. Quo loco aduerte, non opus esse, vt distincta cognitio fiat per plures conceptus potest enim totum aliquid, omnesq; eius partes B vno intuitu à nobis perspici, si partes nō multæ sint, nec admodum inter se distent, vt ternarius columnarum parium distantium, aut hominum prope sedentium. quod quemadmodum in sensu accidit, ita & in intellectu, magisque in angelico, quam in humano & in hoc magis, cum est perspicacior.

Distincta cognitio quid.

Confusa cognitio quid.

Cum autem totum, quo ad præsentem disputationē attinet, duplex sit: vnum essentiale, quod refertur ad partes essentiales, cum illas habet, alterum vniuersale, quod semper C refertur ad partes subiectas: duplex quoq; erit cognitio distincta rei vniuersalis, altera, vt totius essentialis; altera, vt totius vniuersalis, totidemq; modis dicetur cognitio confusa eiusdē. Dixi, *Cum illas habet*, quia genera suma & differentiæ, non habent partes essentiales, & tamen dicuntur tota quædam essentialia, vt hoc loco totum essentiale sumimus. Volum' enim vt sumatur pro integro, siue perfecto in D sua natura: cui opponitur mutilum, siue imperfectum, vt 5. *lib. cap. 16. text. 21.* dicetur.

Duplex totum.

Cognitio distincta totius essentialis est, cum omnia essentialia illius particulatim cognoscuntur, seu (quod idem esse volumus) cum nihil est essentiæ illius, quod particulatim non perspiciatur: veluti cum species intelligitur cognito genere summo illius, & omnibus differentiis, quibus constat. Quanquam vero hæc explicatio pertineat ad co- E gnitionem omnino distinctam, dicere tamen consueuimus, quamlibet speciem distincte cognosci, cum proximum illius genus, & proxima differentia percipiuntur. Hinc colliges, naturas simpliciter simplices, vt à Scoto appellantur, eiusmodi sunt Deus Opt. Max. genera summa, & differentiæ omnes, siue specificæ, siue indiuiduantes, etsi quæ sunt alia, quæ ex diuersis entitatibus non constent, posse hoc pacto distincte cognosci, vt tota F quædam essentialia: tunc enim vt tota essentialia distincte cognoscētur, cum eorum simplices essentiæ fuerint apprehensæ. Nam qui simplex aliquid apprehendit, nihil essentiale in eo relinquit, quod particulatim non cognoscat, id quod ex eo etiam confirmare poteris, quod attinet ad genera summa & differentias: quia nemo dicitur omnino distincte speciem.

Cognitio totius essentialis distincta.

Etiam naturas simpliciter simplices distincte percipi posse.

speciem cognoscere, nisi distincte teneat omnia essentialia illius prædicata. Si ergo illa distincte percipienda est, necesse est, vt genus summum, & differentiæ interiectæ distincte cognoscantur.

Cognitio totius essentialis confusa est, cum simplices naturæ hac ratione confuse concipi possunt.

Cognitio confusa totius essentialis est, cum totum ipsum essentiale secundum se apprehenditur, sed tamen ea, quę ad illius essentiam pertinent, non particulatim percipiuntur, veluti cum species secundum se apprehēditur, sed tamen genus, aut differentia illius ignoratur. Hoc tamen modo non cognoscūtur genera suprema, nec differentiæ, nec denique naturæ vllæ simpliciter simplices, vt patet ex dictis, nisi velis eiusmodi entia distincte percipi, vt tota essentialia: cum percipitur ens, & modus essendi peculiaris eorum per modum generis, & differentiæ: confuse autem, cum sine distinctione cōcipiuntur, tametsi ens & modus essendi, quo illud ad prima membra diuidentia contrahitur, longe dissimilia sunt generi & differentiæ, eo quod non sint distinctæ entitates, vt patebit lib. 4. Atq; hunc improprium modum confuse intelligendi genera summa, vsurpabimus paulo post, cum genera omnia eiusdem seriei, vt sunt tota essentialia, penes cognitionem confusam inter se conferentur. Quod si ens vniuocū esset, vt Scotus (*in 1. sent. d. 3. q. 1. & d. 8 q. 2.*) existimat, cum illud etiam sit simpliciter simplex, hoc est, ex diuersis entitatibus non constitutum, nec vero quicquam eo sit superius, nullo iam modo confuse concipi posset, vt totum essentiale. Nunc autem, cum re vera sit analogum, tum dices illud modo aliquo confuse concipi, vt totum essentiale, cum eius conceptus adeo imperfectus erit, vt per illum nulla certa entitas ex iis, quæ immediate nomine entis significantur, percipiatur. tum vero distincte, cum percipientur omnia. Quare solus Deus habere potest distinctam cognitionem entis, cum nomen entis infinitas rerum differentias immediate significet, vt eodem lib. patebit. Quanquam ens completum, finitum, quod sola prima decem genera significat, distincte à nobis percipi potest.

Quæ sit confusa entis cognitio.

Quæ distincta.

Solus Deus habere potest distinctam cognitionem entis.

Cognitio distincta totius vniuersalis.

Cognitio distincta totius vniuersalis tunc habetur, cum eius communitas, & amplitudo per omnia illius inferiora cognoscitur, vt si quis intelligeret cōmunitatem animalis per omnes illius species & indiuidua. Quo loco aduerte, etsi homo potest viribus suis omnino distincte intelligere rem vniuersalem, vt totum essentiale est (neq; enim essentialia prædicata sunt infinita) non posse tamen illam distincte intelligere, vt est totum vniuersale, nā etsi species finitæ sint, eæ saltem, quæ per solas causas naturales in rerum natura esse possunt, indiuidua tamen sunt infinita. Potest nihilominus illam intelligere distincte, quoad membra diuidentia immediata si sint finita, aut quoad actu existentia in rerum natura; quæ nunquam infinita erunt, & omnino quoad ea quæ cadunt sub artem, respuit enim ars infinitatem.

Num totum vniuersale possit à nobis hoc cognitionis genere percipi.

Cognitio confusa totius vniuersalis.

Cognitio confusa totius vniuersalis tunc habetur, cum illud quidem in se concipitur, sed tamen eius inferiora ignorantur, veluti si quis colorem cognoscat, & species colorum non teneat.

Animaduertendum est autem hoc loco, etsi nulla res vniuersalis potest eodem conceptu distincte simul, & confuse cognosci sub eadē ratione totius, posse tamen distincte cognosci vt totum essentiale, & confuse vt totum vniuersale, aut contra confuse, vt totum essentiale, & distincte, vt totum vniuersale. Si quis enim animalis definitionem teneat, eiusque species ignoret, cognoscet illud distincte, vt totum essentiale, & cōfuse, vt totum vniuersale, si autem species animalis, saltem immediatas, cognoscat, & illius definitionem non teneat, cognoscet illud distincte, vt totum vniuersale & confuse vt totum essentiale.

Totum essentiale, & vniuersale vario appellari.

Illud etiam animaduertendum est totum essentiale appellari à plerisq; in hac cōtrouersia totum actuale, quia actu constat partibus essentialibus: totum autem vniuersale totum potentiale, quia non constat actu partibus subiectis, sed eas continet potentia duntaxat, nec multo secus ad illas se habet, atq; materia se habet ad omnia, quæ ex ipsa fieri possunt. Vocant quoque iidem cognitionem totius actualis, notitiam actualem, & totius potentialem. Tribus tamen de causis visum est nobis abstinendum hoc loco ab huiusmodi vocabulis. Primum quia sunt aliquanto obscuriora, & minus familiaria, quam ea, quibus vsi sumus. Deinde, quia nomina totius actualis, & potentialis latius patent, quam totius essentialis, & vniuersalis, vt perspicuum est. Postremo, quia improprie vocari solet cognitio totius potentialis notitia potentialis, cum re vera sit actualis, & exercita notitia, præsertim cum est distincta. Hæc de generibus cognitionum, siue notitiarum, quod ad pręsentem difficultatem attinet, sint satis

Abstinendū à nominibus totius actualis & potentialis, tribus de causis.

Quanam re præcipue posita sit huius quæstionis difficultas.

SECTIO II.

Quorū maius vniuer-

CVm igitur in hac quæstione vniuersalia cum minus vniuersalibus conferuntur, illud

salium cum minus vniuersalibus fiat cõparatio hoc loco.

illud in primis perspicuum sit, non conferri magis vniuersalia vnius seriei cum minus vniuersalibus alterius, veluti genus summum vnius prædicamenti cum genere subalterno alterius prædicamenti: aut genus subalternũ vnius cum specie infima eiusdem, quæ tamen eidem subalterno generi subiecta non sit. Satis enim patet aliquando vniuersaliora pacto esse aliquando minus vniuersalibus, quod exemplis facilimum est intelligere. Itaque collatio, quam Aristoteles hoc loco facit, in iis est intelligenda, quorum alia sunt superiora, alia inferiora, in eadem serie: voco autem seriem rectum ordinem superiorum & inferiorum. Quanquam indifferentiis etiam magis vniuersalium, & minus vniuersalium, etsi aliæ non sunt aliis essentialiter subiectæ, vt libr. 7. patebit, quæstio reductitie intelligi potest.

Vniuersaliora cognitione distincta totius essentialis esse notiora. Distincta vero totius vniuersalis minus nota.

Iam si quæstio in eo sensu sumatur, vt dubitetur, sint ne magis vniuersalia minus nota nobis cognitione distincta: nihil est in ea difficultatis: nam cum distincta cognitio habentis partes per partes ipsas haberi debeat, satis apertum est, si vniuersalia sumantur, vt tota essentialia, vniuersaliora nobis esse notiora: si vero sumantur, vt tota vniuersalia, notiora esse minus vniuersalia. Vt enim magis vniuersalia sunt partes essentiales minus vniuersalium, ita minus vniuersalia sunt partes subiectæ magis vniuersalium: quo fit, vt si minus vniuersalium essentia distincte intelligenda est, necesse sit illam per distinctam magis vniuersalium cognitionem comparare, contraq; si magis vniuersalium ambitus percipiendus est, opus sit illum per distinctam minus vniuersalium explicationem patefacere; neque contra vnquam accidet: quæ tamen dicta intellige cognitione omnino distincta: alioqui fieri potest, vt minus vniuersalia notiora sint quatenus tota essentialia, & è contrario magis vniuersalia sint notiora, quatenus tota vniuersalia. Nec enim definitiones solum colliguntur ex diuisione superiorum, sed etiam ex comparatione inferiorum inter se, vt Aristoteles docet 2. Poster. c. 14. *text.* 19. 20. & 21. quod posterius cum sit, prius intelligimus quid sit homo, quam quid animal, & ita in cæteris: nonnunquam etiam intelliget quis adæquatam diuisionem alicuius generis summi in species immediatas, qui ignorabit adæquatam diuisionem specierum eius generis in sua inferiora. Satis autem patet has cognitiones non esse omnino distinctas.

Duplex modus definitiones colligendi.

Quæstionis difficultas.

Est igitur tota difficultas in eo posita, sintne magis vniuersalia cognitione confusa minus nota nobis, quam minus vniuersalia, quæ comparatio est prior ea, qua magis vniuersa-

A lia cum minus vniuersalibus conferuntur quoad cognitionem distinctam. *Vnaquæque enim res, si more nostro in ea cognoscenda procedamus, prius concipitur confuse, quam distincte*, vt Aristoteles initio Physicorum c. 1. *text.* 2 luculenter docet, quo pacto Anatomici prius cognouerunt corpus humanum, quam membra omnia, & partes membrorum notarent, & incolæ Occidentalis Indiæ, cum primum viderunt equitem ex equo pugnantem, prius

Rem eandem prius confuse quam distincte cognosci.

B vtrumq; esse vnum animal more Centauri putauerunt, quam alterum ab altero, vt diuersa animalia distinguerent, & apud Philosophos multis ante annis creditum est materiam primam, & formam substantialem esse vnum quid, quam earum distinctio intelligeretur. Quanquam autem res vniuersales, & vt tota quædam essentialia, & vt tota vniuersalia cõfuse cognosci possunt, satis tamen erit, si de sola priori consideratione disseramus: co-

C gnitio enim confusa totius vniuersalis semper incidit in alteram cognitionem totius essentialis, confusam scilicet aut distinctam, nisi quod eatenus hæ dicentur confusæ totius vniuersalis, quatenus coniunctæ erunt cum ignoratione partium subiectarum.

Sententia D. Thomæ, & Scoti.

SECTIO III.

Sententia D. Thomæ, vniuersaliora eodem genere cognitionis esse nobis notiora probatur.

D QVantum autem in hoc sensu sit difficultatis, declarant oppositæ, vt dici, ac credi solent, Scoti, & Diui Tho. sententiæ. D. enim Thom. in libello de ente & essentia, in 1. parte summæ Theologiæ, & aliis plerisque locis asserit; primum cognitum ab intellectu hoc genere cognitionis, esse ens, cæteraq; deinde prædicata minus vniuersalia, quo sunt vniuersaliora, eo nobis esse eodem genere co-

E gnitionis notiora.

1. Id quod primum ipse, eiusq; sectatores ex eo probant, quia in iis, quæ reducuntur ex potentia in actum, semper natura progreditur ab imperfectioribus ad perfectiora: quo pacto *fœtus in vtero matris primo viuit vita stirpis, deinde animalis, postremo hominis*, vt Arist. docet 2. de generatione animalium c. 3 intellectus vero noster, vt intelligat, progreditur à nuda potentia ad actum perfectum: *est enim à principio*

F *tanquã tabula, in qua nihil est depictum*, vt idem docet 3. lib. de Anima, c. 4. *text.* 14 cum igitur conceptus entis sit omnium imperfectissimus, & ex cæteris quo quisq; est vniuersalior, eo sit imperfectior, non dubium est, quin vniuersaliora sint priora cognitu, atque adeo cognitu faciliora.

2. Deinde, quia eo ordine progreditur intellectus.

Fectus in cognitione vniuersalium, quo sensus in cognitione singularium, sensus autem prius cognoscit singularia magis vniuersaliũ, quam minus vniuersalium, prius enim cognoscimus Socratem à longe venientem esse hoc corpus, quam hoc animal: & hoc animal, quam hunc hominem (vt Auicenna libro 1. *Cap.* 5. suæ Metaphysicæ annotauit) igitur prius, & facilius intelligimus res sub conceptibus magis vniuersalium, quam minus vniuersalium.

3. Tertio, quia notitia, quam potentia primo elicit, est sui adæquati obiecti, quo pacto prima notitia aspectus est coloris Cum igitur adæquatum obiectum intellectus sit ens vt Aristoteles innuit nono libro huius operis, *Cap* 11. *Text.* 20. efficitur vt ens primo cognoscatur ab intellectu, ac proinde sit cognitu facilimum, & (quod hinc pari ratione sequitur) quo cætera sunt vniuersaliora, eo sint notiora.

Scoti sententia, Primum cognitum ab intellectu esse speciem infimam probatur.

Scotus vero Sentent. d. 3. q. 2. asserit, primũ cognitum ab intellectu esse speciem infimam atq; adeo quo vniuersalia communiora sunt, eo esse cognitu difficiliora. Probat autem id

1. primum hac ratione. Causa naturalis non impedita efficit perfectissimum effectum eorum quæ efficere potest: agit enim secundum vltimum potentiæ, vt dici solet, omnia autem, quæ concurrunt ad primum actum intelligendi, cum præcedant omnem actum voluntatis, sunt causæ naturales: igitur si non impediantur, producent effectum perfectissimum: is autem est conceptus speciei infimæ, cum sit notitia perfectissimæ naturæ in sua serie: igitur primus, ac facilimus conceptus rei vniuersalis est conceptus speciei infimæ, & (quod hinc sequitur) quo res fuerint vniuersaliores, eo erunt cognitu difficiliores.

2. Deinde hunc in modum: Metaphysica ordine doctrinæ est vltima scientia, vt aduertit Auicenna primo suæ Metaph. *cap* 3 ergo principia ac termini cæterarum scientiarum possunt percipi, antequam percipiantur principia, ac termini Metaphysices: sunt igitur minus vniuersalia cognitu priora atque adeo faciliora.

3. Tertio, hac ratione: Si magis vniuersalia essent cognitu priora, non possent minus vniuersalia concipi, nisi prius illa conciperentur: quare proposita singulari, quod actu moueret sensum, & intellectu existente soluto, ac non impedito, longo admodum tempore opus esset, vt species infima conciperetur, oportet enim omnia magis vniuersalia ante percipere, hoc autem pugnat cum experientia, non igitur vniuersaliora, sed minus vniuersalia sunt nobis notiora.

4. Quarto confirmari potest Scoti assertio ex iis, quæ ille eo loco scribit, hunc in modum: *Illud vniuersale est nobis notius, cuius indiuiduum fortius mouet sensum, indiuiduum autem speciei infimæ fortius mouet sensum quam indiuidua cæterorum vniuersalium, & inter diuidua cæterorum ea, quæ sunt minus vniuersalia, quam quæ sunt magis vniuersalium (sunt enim magis sensibilia, vt hic homo, quam hoc animal, & hoc animal, quam hoc viuens, & sic cætera deinceps) igitur inter omnia vniuersalia species infima est nobis notissima: & quo cætera vniuersalia sunt communiora, eo sunt cognitu difficiliora.*

Qua ratione minus vniuersalia sint nobis notiora.

SECTIO IV.

QVid igitur in hac difficultate dicendum videatur, nonnullis assertionibus exponendum est, in quibus sane non videntur dissentire prædicti auctores, si recte eorum sententiæ expendantur, vt ostendimus, cum proœmium Physicorum exponeremus: quod idem nobis eo magis nunc placet, quo plures videmus in eadem sententia fuisse.

Scotum à D. Thoma non dissentire.

Prima igitur conclusio sit: *Positis apte iis omnibus, quæ ad cognitionem non concurrant, remotisque impedimentis, species infima est cognitu facilima, & quo res sunt vniuersaliores, eo sunt cognitu difficiliores.* In qua conclusione idcirco non est nobis sermo de cognitione intellectiua singularium, quia hoc loco non fit comparatio, nisi inter vniuersalia, hæc enim sola per se cadunt sub scientiam, nisi sit singulare, quod omnia vniuersalia eminenter complectitur, cuiusmodi est solus Deus Opt. Max. tametsi propter rerum affinitatem, absoluta hac quæstione de comparatione singularium cum vniuersalibus agemus. Probatur autem conclusio hunc in modum: Ea vniuersalia, quorum species intelligibiles prius imprimuntur in intellectu, sunt nobis cognitu faciliora, positis autem apte iis omnibus, quæ ad cognitionem requiruntur, remotisque impedimentis. Prima species intelligibilis, quæ imprimitur, est speciei infimæ, & quo necessaria minus apte ponuntur, aut impedimenta minus remouentur, eo magis vniuersalis naturæ species imprimitur: igitur species infima est cognitu facilima, si nihil necessariorum desit, aut impedientium obsit, & quo res vniuersaliores sunt, eo sunt cognitu difficiliores. Maior propositio perspicua est. Ponimus enim

Quo pacto species infima sit omniũ cognitu facilima.

Cuius rei speciem primo intellectum recipiat.

nihil à nobis cognosci in hac vita, nisi per speciem aliquam, similitudinemve, loquimur item de speciebus intelligibilibus, quatenus primo, & immediate repræsentant naturas vniuersales: neq; enim species intelligibilis naturæ humanæ cẽsetur hoc loco species intelligibilis animalis, aut vlli⁹ superioris generis, eo quod superiora per illam non repræsententur primo & immediate, sed quatenus includuntur in natura humana, quæ primo, & immediate repræsentatur. Dixi *Ea vniuersalia*, & non, *E* absolute, quia etsi in intellectum nostrum non imprimatur species rei singularis, tamen singularia facilius à nobis intelliguntur, quam quæuis vniuersalia, cuius ratio sequenti quæstione *Sect.* 7. patebit. Prior pars minoris primo argumento Scoti aliquantum immutato probari potest, concludit enim recte primam speciem intelligibilem, quæ eo pacto generatur, esse speciei infimæ, si in intellectu nostro non datur species intelligibilis rerum singularium, vt ille supponit eo loco. Posterior autem pars ex eo probatur, quia qua ratione positis omnibus necessariis, & remotis omnibus impedimentis gignitur perfectissima species, eadem, si illa minus apte ponatur, & hæc minus remoueantur, minus perfecta species gigneturu: si enim affirmatio est causa affirmationis, & negatio negationis erit.

Minus vniuersalia facius abstrahi.

Præterea, vniuersalia, quæ facilius abstrahuntur, facilius quoque cognoscuntur, cognitio enim vniuersalium non fit nisi per abstractionem a particularibus, at minus vniuersalia facilius abstrahuntur positis apte omnibus necessariis, & remotis impedimentis, tum quia à paucioribus differentiis liberantur, & quasi exuuntur, tum quia maiorem vnitatem habent, cum magis accedant ad indiuidua, quibus vnitas primo & præcipue conuenit, ergo facilius cognoscuntur minus vniuersalia. Consentit autem mirifice cum hac ratione experientia. Si enim ante oculos ponatur indiuiduum, vt, verbi gratia, hic equus, aut hæc albedo: nullam sane naturam vniuersalem facilius ab eo abstrahes, & cognitione separabis, quam speciem infimam. Id quod accidit, tum quia hic equus solam vnam differentiam addit naturæ equi, cum plures addat animali, & superioribus generibus: tum etiam quia natura equi magis est vna, quam animalis superiorumque generum, vt in eam melius defigi possit acies intellectus, idemque euenit in abstrahendis ab hac albedine naturis communibus, quæ in ea continentur. Atque ad hanc rationem reuocari potest secundum argumentum Scoti. Causa enim cur Metaphysica

Comprobatur experimento.

A sit vltima ordine doctrinæ, est, quia ea quæ per se cadunt sub inferiores scientias, minori abstractione indigent, vt cognoscantur. Vnde factum est, vt Metaphysica post cæteras omnes scientias inuenta sit: & tunc primum cœperit distingui à Philosophia naturali, cum inuentæ sunt substantiæ corporis expertes, & ab eis, atque a corporatis abstrahi potuit communis ratio entis, & substantiæ materiam non includentis, vt initio
B diximus.

Cur Metaphysica vltima sit doctrina ordine.

Ad hæc si positis apte omnibus iis, quæ ad cognitionem requiruntur, & remotis impedimentis, ideo faciliora sunt cognitu magis vniuersalia, quod necessario intelligantur, ante minus vniuersalia, vt diuersæ partis auctores existimant, certe posita re ante oculos, exempli causa, hoc equo, & intellectu existẽte libero, nullaque ratione impedito, vt Scotus tertio loco argumentabatur, longo admodum tempore opus esset, vt species infima ap-
C prehendereretur. oporteret enim omnia magis vniuersalia ante percipere, hoc autem pugnat cum ipsa experientia, nõ sunt igitur magis vniuersalia notiora, si omnia sint recte disposita, nec quicquam impediat.

Quorundam responsio.

Respondent eorum nonnulli solum ens ante percipiendum esse necessario, reliqua inferiora posse præteriri, vt veniatur ad speciem infimam: atque id breuissimo temporis
D spacio, & vix perceptibili fieri posse, vide *Caiet. in lib. de ente & essent. quæst* 5. *& alios nonnullos.* Sed in primis non vident, sed hoc pacto non solum respuere primum & secundum argumentum sui auctoris (faciunt enim argumenta illa quælibet vniuersaliora minus vniuersalibus notiora, sed etiam relinquere quæstionem ambiguam in omnibus vniuersalibus, quæ sub ente continentur, quæ tamen multo verius sunt vniuersalia, quam
E ens, neque enim constat ex hac responsione, quænam eorum sint cognitu faciliora, quod tamen maxime quærimus. Non est item, cur dicant necessario conceptum entis antecedere debere quemlibet alium conceptum. Primum enim non videmur hoc in nobis experiri: Deinde si id necessarium est, quia ens est adæquatum obiectum intellectus, cur posita hac albedine ante oculos, non prius aspectus
F percipit, eam esse hunc colorem, quam hanc albedinem, cum color sit adæquatum obiectum aspectus, de quo non dubitemus, quin possit prius percipere singularia generum, quam singularia specierum, vt cum animalia ex remotis locis ad nos paulatim appropinquant? quod idem dici potest de cæteris potentiis cognitiuis? Cur etiam isto modo non fatebuntur cõtra experientiam prius nos vel-

Refutatio

Bonum est voluntatis

lem

adæquatum subiectum. le cibum vt bonum quam vt bonum gustatui, cum bonum sit adæquatum voluntatis obiectum: imo etiam contra rationem, cum inde sequatur non posse voluntatem in eo momẽto, quo res obiicitur, eam vt talis est amplecti aut reiicere? Iam si idcirco id necessarium est, quia proprietates entis sunt omnium patentissimæ, vt quidam aiunt, id plane negamus. Vix enim à Metaphysicis intelliguntur, & explicantur. Quin etiam D. Thom. cuius illi doctrinam profitentur, plane credit hoc loco, *lect.* 2. proprietates superiorum colligi ex proprietatibus inferiorum. Sin autem dicant, satis esse perspicere sensibus quælibet accidentia entis, vt ens continuo percipiatur, cur non item satis erit percipere quæuis accidentia equi, vt continuo eliciatur conceptus equi? Si vero id necessarium est, quia conceptus entis est imperfectissimus; sane quo inferiorum conceptus perfectiores fuerint in eadem serie, eo erunt necessario priores origine, & vt similitudini quorundam eorum insistamus, quemadmodum forma perfectissima introduci nequit, nisi prius imperfectiores omnes, quæ illi subordinatæ sunt, introducantur, ita non poterit elici conceptus speciei infimæ, qui est perfectissimus eorum, quibus naturæ vniuersales percipiuntur, nisi prius eliciantur conceptus superiorum omium, quæ illam speciem constituunt. Si deniq; id est necessarium, quia ens est maxime vniuersale: quod cætera inferiora vniuersalia communiora fuerint, eo prius necessario concipientur: sicque longo admodum tempore opus erit, vt species infima apprehendatur, quemadmodum colligebamus.

Quod si quis eandem argumentationem conuersis verbis in nos retorqueat, dicatque, eodem modo apud nos opus fore longo tempore, vt posito ante oculos equo, intellectuq; nequaquam impedito conceptus entis, aut substantiæ ab equo eliciatur, in promptu est quod respondeamus. *Occurritur obiectioni.* Primum experientiam esse testem, quantum temporis intercedere soleat inter conceptum speciei, quem diximus positis eo pacto rebus esse facilimum, & conceptum alicuius remoti generis, si modo tunc primum superiorum generum notitiam comparemus, quotque sæcula præterierint, ante quam conceptus substantiæ non includens materiam, atque adeo communissimæ accepti eliceretur. Deinde non ideo à nobis dici speciem infimam esse facilimam cognitu, & omnino minus vniuersalia faciliora, quod putemus omnia minus vniuersalia, ante magis vniuersalia necessario percipienda esse, aut eorum aliqua. Nam ne conceptum quidem speciei infimæ dicimus necessario A præcedere conceptum superiorum generum: sed ea ratione asserimus infimam speciem esse cognitu facilimam: quia species intelligibilis, quæ rebus ita constitutis, vti diximus, primo in intellectu imprimitur, est speciei infimæ: per speciem autem propriam & peculiarem speciei infimæ multo facilius concipitur ipsa natura specifica, quam vlla ex genericis, quæ implicite per eandem speciem repræsentantur. Hoc tamen dato, integrum adhuc est B intellectui, quamcunq; aliam superiorem naturam per eandem speciem concipere. Itaque etsi ob hanc rationem, & alias quæ sequuntur credimus minus vniuersalia esse cognitu faciliora, non tamen putamus ea omnia, aut eorum aliqua necessario ante magis vniuersalia percipienda esse.

Præterea, Quæ sunt sensibus propinquiora ea omnia sunt intellectui nostro cognitu faciliora: cum intellectus noster nihil percipiat, C nisi quod modo aliquo fuerit in sensu, quod pronunciatum quo pacto intelligendum sit, superiori capite explicatum est, atqui minus vniuersalia sunt sensibus propinquiora, cum magis accedant ad indiuidua, quæ primo & per se percipiuntur sensu, idq; non solum propinquitate constitutionis, sed etiam perfectionis (hinc enim fit tandem, vt Arist. in Prædicamentis *Capit. de Substantia.* dicat, *species substantiæ esse magis substantias, quam genera*) *Cur species substantiæ sint magis substantiæ quã genera.* D sunt igitur minus vniuersalia cognitu faciliora. Ad hanc rationem reuocari potest quartum argumentum, quod ex Scoto *q.* 4 *sect* 3 elicuimus. Nam quod hic homo sit magis sensibile quiddam quam hoc animal, & hoc animal, quam viuens: & hoc, quam cætera superiorum indiuidua, ex eo patet; quod, etsi omnia hæc nihil differunt inter sese quoad differentiam indiuiduantem, quæ significatur pronomine demonstratiuo præfixo: tamen E homo differt ab animali, vt magis sensibile à minus sensibili, cum sit compositior, pluresq; sibi vendicet sensibiles qualitates eodemque modo se habet animal respectu viuentis, & ita cætera deinceps: imo etiam veniendum est ad substantiam, quæ iam non numeratur in sensibilibus.

F *Diluitur obiectio, confirmatur conclusio ex Aristotele, & agitur de modo distrahendi vniuersalia.*

SECTIO V.

At obiiciunt: Indiuidua magis vniuersa hum videntur ex loco remotiori: vt animaduertit Auicenna *prim. sua Metaph capit.* 5 sunt igitur magis sensibilia. *Obiectio.* Huic obiectioni occurrendum est, indiuidua quæ *Dilutio.* agunt

agunt in aspectum nostrum, cum à longe videntur non esse sola indiuidua magis vniuersalium: sed semper id, quod agit ex quouis loco, esse totum indiuiduum specificum: quod tamen cum adhuc est in loco remoto, nec potest ex eo perfectam similitudinem producere, producit imperfectam & qua res imperfecte cognoscatur, atque idcirco Socratem ex remotiori cognosci tantum vt animal, ex propinquiori, vt hominem, denique ex propinquo, vt hunc designatum hominem: non autem, quia non totus Socrates agat in aspectum videntis. Simile quid accidit actione ignis, qui ex loco remoto vnum tantum, exempli causa gradum caloris introducit, ex minus remoto duos, deinde vero plures, quousque venias ad locum immediatum in quo tantum inducit, quantum habet, cum interim luce sit clarius, illum non agere ex loco remoto per vnum tantum caloris gradum, & ex minus remoto per duos: & sic deinceps, sed ex omnibus locis per omnes gradus, quos habet, vnus enim gradus caloris non est aptus ad producendum vnum integrum, nisi ex loco immediato, quemadmodum nec totus calor ignis alium æqualem calorem introducit, nisi ex proximo. Ita fit, vt non concludat obiectio, indiuidua superiorum esse magis sensibilia, quia ex distantiori loco videantur.

Eandem esse Aristotelis sententiam.

Hæc porro conclusio plane est Aristotelis hoc loco, cum ait, *maxime vniuersalia esse cognitu difficilima*, quam ex eo probat, quia longissime distant à sensibus, quo nihil apertius. Eandem sententiam scribit, probationemque innuit 1. Post. capite secundo, *text.* 5. his verbis: *voco ad nos priora, & notiora, quæ sunt propinquiora sensui, simpliciter autem priora & notiora, quæ remotiora, suntque remotissima, quæ maxime vniuersalia sunt, proxima vero quæ singularia.* Et capite decimoquinto libro secundo, *text.* 21. ait, *facilius esse singulare*, id est infimam speciem, *quam vniuersale*, hoc est subalternam definire, definitione videlicet per proximum genus tradita: atque idcirco à singularibus ad vniuersalia progrediendum esse. Et capite decimooctauo *text* 27 his pene verbis: *Cum indifferentium vnum constiterit* (hoc est vna ex infimis speciebus) *tum primum vniuersale in anima habetur. Rursus vero in his statur, donec ad ea veniatur, quæ partibus vacant*, hoc est ad vniuersalia prima, & simplicissima in hoc vel illo rerum genere, veluti ab homine ad animal commune, quod est primum vniuersale in genere animalium, vel ad substantiam communem, quæ est simpliciter primum, supremumque vniuersale in genere substantiarum. Eandem hanc esse Aristotelis sententiam plane asserunt Ammonius præfatione in Porphyrium, Philoponus, & Themistius in 1. Physicorum, & in libros Posteriorum. Quibus assentitur Auerrois 12. huius operis libr. *cap.* 4. & quod magis mirari aliquis possit, D. Thom. ad finem 2. Poster. vbi docet cum Aristotele, in concipiendis naturis communibus à singularibus ad vniuersalia, & à minus vniuersalibus ad magis vniuersalia progrediendum.

Duplex modus abstrahendi vniuersalia.

Vt tamen conclusio nostra melius intelligatur, animaduertendum est duobus modis abstrahi posse vniuersalia à singularibus, & magis vniuersalia à minus vniuersalibus. Vno, comparatis inter se partibus subiectis: altero, absque earum comparatione. Absque comparatione quidem cum conceptus superioris ab vno duntaxat inferiori elicitur, vt solo Socrate conceptus hominis, relicta eius differentia indiuiduante peculiaribusque accidentibus, & ex homine sic concepto, conceptus animalis, relicta vltima differentia constitutiua hominis, atq; ita deinceps, quoad veniatur ad conceptum simplicem, qui in alios resolui non possit. Comparatis autem inter se partibus subiectis, tum fit, cum in pluribus inferioribus relinquuntur ea, in quibus differunt, & formatur conceptus eorum in quibus conueniunt, vt si ex Socrate & Platone relinquantur ea, quibus Socrates est hic, & Plato ille, ac formetur conceptus naturæ humanæ, in qua non differunt, aut ex homine, & equo relinquantur differentiæ, quibus inter se distinguuntur, & formetur conceptus animalis, in quo conueniunt, atq; ita deinceps.

Qualiter modi præcedentes inter se ambo conueniant.

Hi vero modi abstrahendi partim conueniunt inter se, partim differunt. Conueniunt quidem, quatenus in vtroque vel propter incuriam abstrahentium, vel quia proprietates immediatorum generum nonnunquam minus perspicuæ sunt, quam mediatorum, aliquando mediata pro immediatis abstrahuntur, quo pacto veteres à corpore animato, & inanimato abstrahebant corpus siue substantiam corpoream, quæ tamen mediatum genus est corporis animati: diuiditur enim necessario corpus in corruptibile, & incorruptibile, tum corruptibile in simplex, & mixtum, quod proxime diuiditur in animatum & inanimatum. Eodemque modo si sola pyrus ex omnibus plantis apud nos esset, & in exquirendis eius generibus primũ incideremus in conceptum viuentis (quod facile esset non cognitis aliis stirpium generibus) crederemus forsitan viuens, seu corpus animatum esse proximum genus pyri, quemadmodum, & animalis, cum tamen arbor

labor, & planta sint interiecta inter pyrum, & corpus animatum. Vnde fit vt sæpe species, & genera remota, nominata sint, immediata vero nomine careant, quemadmodum immediatum genus equi, & asini, vt Aristoteles ait 7. lib. huius operis cap. 8.

Qualiter contra differant ijdem modi. Differunt autem duabus potissimum rationibus. Vna, quatenus abstractio ab vna tantum parte subiecta est prior, quam abstractio à pluribus. Nunquam enim colligimus naturam superiorem ex comparatione inferiorum inter se, nisi cum de qualibet natura inferiori duos saltem cõceptus formauimus, quorum alter re vera latius, alter minus late pateat: hoc enim pacto possumus alterum assumere, alterum relinquere. Altera, quatenus abstractio, quæ fit ex comparatione inferiorum inter se, satis est vt intelligamus, naturam, quam abstrahimus, esse superiorem, quæ autem fit ex vno duntaxat, non est satis. Nam si ex omnibus plantis solam pyrum cognosceremus, vti diximus, notatisque eius proprietatibus, & quatenus arbor est, & quatenus planta, eandem tum vt arborem præcise, tum etiam vt plantam conciperemus, crederemus sane ea attributa cum pyro reciprocari. *Veterum error in substãtia abstrahenda.* Quo pacto veteres ii qui nullam substantiam corporis expertem esse putauerunt, etsi forsitan formabant purum conceptum entis per se existentis, quod re vera genus est substantiæ corporeæ, tamen putabant ens per se subsistens, & substantiam corpoream prorsus idem esse, aut certe corporeum esse proprietatem entis per se. *Modum abstrahendi per comparationem perfectiorem esse.* Vnde efficitur, vt is solum abstrahendi modus, qui comparatione partium subiectarum completur, perfectus sit, & quem pene vnum Philosophi agnoscat, ac scriptis suis commendent.

Atq; hæc ideo adiecta sint hoc loco, vt planius intelligatur, quo pacto omnibus ad cognitionem apte dispositis, remotisq; impedimentis, minus vniuersalia sint faciliora cognitu, & qua ratione eorum cognitio magis vniuersalium cognitionem antecedat.

Qua ratione vniuersaliora sint notiora nobis, & vtra sint nobis simpliciter & absolute notiora, magisne an minus vniuersalia.

SECTIO VI.

Conclusio 2. SEcunda conclusio hæc esto: *Cum res non sunt in debita distantia, aut in potentia, medioue est aliquod impedimentum, notiora nobis sunt magis vniuersalia, quam minus vniuersalia.* *Conciliantur* Hæc conclusio probatur apte ra-A tionibus adductis pro sententia Diui Thomæ, *sententia D. Thom. & Scoti.* *Sect.* 3. proinde dubium non est, quin ipse in hoc sensu, *qui in eadem sectione citatus est*, asseruerit. In eadem quoque conclusione aperte conuenit Scotus in loco superius citato. Postquam enim suam proposuit conclusionem, quæ fuit prima huius quæstionis, mox adiecit hæc verba: *Et hoc supposito, quod singulare sit in debita proportione præsens sensui: Vnde si ponas aliquem casum, in quo sensus non* B *primo sentit naturam specificam (hoc est indiuiduum speciei infimæ) ibi non statim patet, si est rubeus vel viridis color, & per consequens intellectus per illam sensationem non statim apprehendit naturam specificam, propter indebitam proportionem singularis ad sensum*: additque hanc improportionem accidere, vel propter imperfectionem virtutis potentiæ, quam excedit visibilitas naturæ obiectæ, vel propter defectum luminis in medio, aut aliquid huiusmodi, vel propter nimiam distantiam. C *Scotus suum prototypum emendat.* Ex qua additione, quam dicunt Scotum ipsum adhibuisse, vt suum originale corrigeret, satis patet non solum expositio primæ nostræ conclusionis, sed etiam assertio secundæ ex sententia Scoti.

Prima ratio D. Thom. explicatio. Prima igitur ratio D. Thom. recte probat, vniuersaliora esse notiora nobis, cum propter distantiam obiecti, aut aliud impedimentum necesse est paulatim procedere à D pura negatione cognitionis rei propositæ ad perfectam eius notitiam: oportet enim prius rem eiusmodi imperfecte apprehendere, hoc est secundum aliquam imperfectam entitatem quam tota eius natura percipiatur, alioqui nec argumentatio quidquam colligit, nec propositio illa, quæ initio sumitur, vera est. Semper naturam ab imperfectioribus ad perfectiora procedere. Nam etsi Sol ab ortu ad meridiem paulatim intendit apud nos lu-E men, propterea quod paulatim appropinquat ad nostrum meridianum: tamen semper æquale producit prope se, producit enim tam perfectum, quam potest. Præterea, etsi agentia naturalia in disponenda materia per qualitates paulatim ab imperfectis ad perfectiora pergunt, propter resistentiam contrariorum, cum primum tamen materia disposita est, tantum abest, vt seruent ordinem illum procedendi ab imperfectioribus ad per-F fectiora, vt potius progrediantur à perfectioribus ad imperfectiora. prius enim natura introducunt substantiales formas, quam accidentia, quæ illas comitantur. Est enim natura comparatum in demonstrando, vt quemadmodum propter imperfectionem intellectus nostri per effectus ostendimus causas, ita cum intellectus maiores habet vires, per causas

causas effecta demonstremus. Ita igitur intellectus se habet in rebus percipiendis, vt quāquam propter distantiam obiecti, aut infirmitatem sensus, aut indispositionem medii, facilius percipiat colorem, quam hanc vel illam speciem coloris: tamen cum res conuenienti distantia præsens est, nec quidquam aliud aut obest, nihil procliuius percipiat, quam speciem infimam.

2. Secunda quoque ratio, quam ex D. Tho. eliciunt Thomistæ, adeo perspicue probat nostram conclusionem, vt explicatione non egeat. Est enim perspicuum non esse veram assumptionem, nisi propter distantiam obiecti, aut imperfectionem potentiæ, aut indispositionem medii.

3. Tertia denique ratio, quæ pro D. Thom. proponi solet, vel accommodate ad nostram conclusionem intelligenda est, vel nihil efficit. Si enim sensus propositionis est, nonnunquam, quia aliquod deest, aut obest, nihil prius, ac facilius percipi à potentia, quam quod res proposita cadat sub eius obiectum, quemadmodum nonnunquam accidit in sensibus, vt ob aliquam eiusmodi causam, nihil facilius percipiat aspectus, quam quod res obiecta colorem habeat, non percepta interim certa coloris specie: perspicue nostram conclusionem confirmat. Si vero propositio significat, necessario quamlibet potentiam cognoscentem prius elicere actum cognoscendi rem sub communi ratione obiecti adæquati, quam cognoscat actu partes subiectas illius sub rationibus specialibus, falsa est, neque enim opus est, vt aspectus prius cognoscat, rem ob oculos positam colorem habere, quam habere colorem cæruleum, vt si cæruleus color sit in debita distantia, nihilque aliud desit, aut obstet ad expedite videndum.

Conclusio 3. Tertia conclusio sit huiusmodi: *Postquam acquisiuimus species, quibus habitu cognoscimus multa vniuersalia eiusdem seriei, neque quicquam obest, æque facile nobis est quodlibet eorum actu cognoscere, nisi quod ea facilius concipiemus, ad quæ concipienda magis assueti fuerimus, siue illa superiora sint, siue inferiora.* Hæc conclusio ex eo patet, quia species intelligibiles sunt habitus quidam, omnis autem habitus confert potentiæ, cui inest, facilitatem ad vsum, siue actum, & eo maiorem, quo est intensior, at species intenditur vsu, ergo &c.

Omnis habitus potentiā faciliorem reddit.

Hinc patet quoad vsum specierum, quas iam impressas in mente habemus, notiora nobis dici posse magis vniuersalia, quam minus vniuersalia. Ad ea enim magis assueti sumus, quæ in pluribus rebus inuenimus & sæpius tractamus, huiusmodi autem esse magis

Ad vniuersaliora concipienda esse

A vniuersalia, nemo dubitauerit. Nam quod vniuersaliora in pluribus rebus inueniantur, vel ipsum vniuersalioris nomen declarat. Quod autem ea sæpius à nobis tractentur, ex eo patet, quia passim & docti, & indocti reddunt rationem minus communium ex magis communibus, quod ex consuetudine ratiocinandi tum Philosophorum, tum etiam vulgi perspicuum est. Quo enim prædicata communiora sunt; eo sæpius in illa incidimus, eorumq; nomina vsurpamus. Sed hoc interest

nos magis assuetos.

B inter Philosophos, & non Philosophos, quod Philosophi (si modo vere philosophentur) intelligunt auditis his nominibus naturas vniuersales, vt distinctas a particularibus: cæteri vero sola particularia, quasi nomine animalis nihil aliud immediate significetur, quam singula animalia, & nomine hominis, singuli homines. Neq; enim abstrahit vulgus naturas communes a particularibus, quemadmo-

Quid Philosophi & Philosophia ignari concipiant auditis nominibus communibus.

C dum neq; ii Philosophi, qui nominales appellantur, sed ea ratione distinguunt nomina vniuersaliora à minus vniuersalibus, quod vniuersaliora significent immediate omnia singularia, quæ significantur nominibus omniū minus vniuersalium, vt nomen animalis non solum omnes homines particulares, sed etiam omnes equos, boues, & cætera animalium indiuidua.

Alio quoq; modo dici potest, vniuersalio-

D ra, postquam eorum notitiam assecuti sumus, notiora nobis esse, quam minus vniuersalia, nempe quoad affirmationem de rebus propositis. Cum enim a superioribus ad inferiora non reciprocetur essendi consequentia (neq; enim, vt ex specie proposita colligitur genus, sic vicissim ex genere colligitur species) sæpissime fit, vt affirmemus superiora de plerisque rebus, de quibus non cōtinuo inferiora affirmare possumus, id quod non solum ex dictis

Quo alio modo vniuersaliora notiora nobis sint.

E perspicuum est, sed etiam hac ratione patet. Nam cum omnia accidentia propria inferiorum sint etiam propria superiorum, non autē vice versa, quo pacto risus, qui soli homini accidit, in solo etiam animali cernitur, sensus autem, qui soli animali conuenit. non in solo homine reperitur, (sumimus enim hoc loco proprium pro eo, quod soli conuenit) hinc fit, vt ex quocunq; accidente colligimus naturā inferiorem, ex eodem intrepide colligamus

Quæ accidentia propria sunt inferiorum, superiorum quoq; esse propria, non contra.

F superiorem, quam nouimus, non contra ex quo superiorem continuo inferiorem. Ita fit, vt certiores simus de re proposita, quod sit ens, quam quod substantia, aut accidens determinate: quod substantia, quam quod corpus, quod corpus, quam quod interitꝰ capax, & ita deorsum versus. Atq; his duobus modis sæpe dicunt Philosophi, *vniuersaliora esse nobis notiora.*

Verum.

Verum hæc conclusio obiter proposita sit, cum supponat comparatam iam à nobis esse cognitionem superiorum, nosque directo in hac quæstione loquamur de ordine, quo primum cognitionem rerum vniuersalium acquirimus.

Conclusio 4. Quarta conclusio hæc esto: *Simpliciter & absolute faciliora cognitu nobis sunt minus vniuersalia.* Hæc conclusio ex eo patet, quia vnaquæque res facilior cognitu nobis est cognitione confusa, quam distincta, vt supra diximus, confusa autem cognitione, simpliciter & absolute faciliora nobis sunt cognitu minus vniuersalia, cum ea positis iis omnibus, quæ ad cognitionem requiruntur, & remotis impedimentis facilius percipiamus, vt patet ex prima conclusione. Semper enim hæ particulæ more Philosophorum intelliguntur in disciplinis, cum simpliciter, & absolute de re proposita est sermo. Atque hac de causa credendum est Aristot. hoc loco simpliciter, & absolute dixisse, *maxime vniuersalia esse cognitu difficilima.*

Argumenta tria contra quartam conclusionem, & responsio quorundam ad primum.

SECTIO VII.

SEd contra hanc conclusionem, locumque citatum tria potissimũ occurrunt argum. Primum est, quod Aristoteles initio Physicorum simpliciter & absolute dixerit, *Vniuersaliora esse nobis notiora,* idque non leuibus argumentis confirmauerit. *Primum argumentum contra 4. cõclusionem.*

2\. Alterum quod docuerit eodem loco & aliis plerisque (videlicet 1. *Poster. c. 2. text. 5 & 1. Ethic. c. 4.*) non eadem esse nobis nota, & simpliciter, siue natura nota, seu (quod inde sequitur) non eadem esse notiora nobis & natura notiora, cum interim constet minus vniuersalia, vt sunt perfectiora, ita quoque esse natura notiora, nec enim legendum est in loco citato: *Natura,* vt quidam vertunt sed *Naturæ.* Cum ergo simpliciter, & absolute dicendum sit ea, quæ sunt minus vniuersalia, esse notiora natura, satis apertum relinquitur, vniuersaliora simpliciter, & absolute esse nobis notiora.

3\. Tertium est, quod prima & vniuersalissima principia (hoc est, quæ ex maxime vniuersalibus attributis constant) sint simpliciter, & absolute nobis notissima, idcirco enim eorum cognitio antecedit omnem demonstrationem, vt Arist. docet priori libro de Posteriori resolutione c. 2. *text.* 5. qua de causa, vt

A multi (*nimirum D. Th. Auenro. Arb. Ma. Iandunus q. 2. & alij*) eliciunt ex iis, quę dicuntur initio 2. lib. huius operis, idem auctor confert esse ea veluti ostia domorum, quæ ab omnibus cernũtur, & per quæ necesse est transeat quisquis ad interiora penetrare velit.

Ad hæc omnia, si nihil aliud obstaret, breuissime responderi posset, aliud esse asserere, vniuersaliora esse nobis simpliciter, & absolute notiora, idque probari propositis argumentis, aliud, cognitu faciliora, quod quarta conclusione refutatum est. Multa enim difficilime cognoscimus, quæ tamen postquam didicimus, notiora nobis sunt, quam quæ facilius nouimus, vt patet in cognitione causarum, quas longa inuestigatione quæsiuim⁹. Nam etsi facilius effecta, quam causas nouimus: postquam tamen causarum cognitionem assecuti sumus, notiores nobis sunt causæ, quam effecta, cum effecta per causas demonstremus. Sed obstat, quod Aristoteles in locis citatis non solum ait, *vniuersaliora esse nobis notiora, sed etiam prius nota,* ex quibus verbis perspicuum est, illum sensisse, vniuersaliora esse nobis non modo notiora, sed etiã cognitu faciliora, quæ enim prius cognoscere possumus, ea nobis faciliora cognitu iudicanda sunt. *Non idem esse simpliciter notius, quod cognitu facilius.*

(B and C stand in the margin beside this paragraph.)

D Sunt, qui ad primum argumentum respõdeant, Aristotelem initio Physicorum agere de vniuersalibus in prædicando, hoc autem loco de vniuersalibus in causando, atque vtrumque verum esse, & quod vniuersaliora prædicata sint nobis notiora, & quod causæ maxime vniuersales sint nobis cognitu difficilimæ. Verum hæc responsio quæ conclusionem propositam labefactaret, si vitio careret, ex iis quæ dicta sunt, facile refutari potest. Primum quia nomine vniuersalium simpliciter, & absolute intelliguntur vniuersalia in prædicando, non in causando, vt initio quæstionis diximus. Deinde, quia id ipsum, quod hic ait Aristoteles, ex iis, quæ aliis plerisque locis asserit, plane concluditur de vniuersalibus in prædicando, vt patet ex iis, quæ ad primæ conclusionis confirmationem adducta sunt. *Responsio quorundam ad arg. 1.*

(E stands in the margin beside this paragraph.)

F Non desunt qui velint Aristotelem vtroq; loco intelligendum esse de vniuersalib. in prædicando, quatenus sunt tota vniuersalia, atq; initio Physicorum *Sectione quarta,* docuisse, Vniuersaliora, vt tota vniuersalia sunt, esse notiora nobis cognitione confusa, hoc autem loco esse minus nota nobis cognitione distincta, quorum vtrumq; verissimum est. Facilius enim nouimus animal, vt confuse complectitur omnes species animalium, quã vt distincte, atque ita res se habet in cæteris. *Aliorum recentiorum quorundam responsio.*

I 2 Sed

Sed horum sentētia nullo negotio refellitur. Nam, vt priorem locum mittamus, illud luce clarius est, Aristotelem in hoc capite non agere de distincta cognitione vniuersalium, quatenus tota vniuersalia sunt: cum disertis verbis neget, *Sapientis esse scire omnia singulatim, siue speciatim*, quod tamen necesse foret, si ad eum pertineret distincta cognitio maxime vniuersalium, quatenus tota vniuersalia sunt. Accedit, quod maxime vniuersalium cognitio, nō ideo dicitur hoc loco difficilima, quia difficilimū sit partes omnes subiectas eorum percurrere (tametsi verissimum id sit) sed quia sunt à sensibus remotissima, quod haud dubie de ipsa natura maxime vniuersalium in se spectata, intelligitur, non vt est in suis partibus subiectis: neq; enim ea hoc pacto est à sensib⁹ remotissima. Necessario igitur intelligendus est locus de naturis rerum vniuersalium in se spectatis, seu vt sunt tota quædam essentialia, quo pacto in hac quæstione de vniuersalium cognitione disserendum diximus.

Refutatio.

D. Thomas hoc loco alia distinctione vtitur. Ait enim vniuersaliora, quo ad simplicem quidem apprehensionem, esse notiora nobis, idq; doceri initio Physic. at vero quoad causarum, & proprietatum inuestigationem esse cognitu difficiliora: quod ait significari hoc loco. Sed neque ista videntur bene cohærere. Nam si magis vniuersalia sunt faciliora cognitu, quoad eam simplicem apprehensionē, qua eorum natura concipitur, ergo & quoad causarum, & proprietatum inuestigationem. Nā cuius natura facilius cōcipitur, eius quoque causæ, & proprietates facilius inuestigantur. Si vero causæ, & proprietates magis vniuersalium difficilius cognoscuntur: ergo & naturæ, præsertim cum cognitio naturæ cuiusque rei ex proprietatibus colligi soleat. Quod si quis respondeat, D. Thomam nomine simplicis apprehensionis non intellexisse apprehensionem naturæ rei, sed rudem quendam eius conceptum, quem vel idiotæ habēt (quis enim est, qui non vtcunque concipiat maxime vniuersalia, cū de iis sermo incidit?) faciet ille quidem, vt magis vniuersalia quoad simplicem apprehensionem notiora nobis esse concedamus, quam quoad ipsam veram, & intimam naturæ notionem, sed tamen non efficiet, vt admittamus esse illa eo pacto cognitu faciliora, quam minus vniuersalia. Nam cum facilius sit pauciora, quam plura intelligere: Vulgus autem vt intelligat significationem nominum magis vniuersalium, plura necessario intelligere debeat, quam vt teneat significationem minus vniuersalium: plane concluditur, simplici etiam ipsa, siue rudi nominum significatione spectata, faciliora nobis cognitu esse minus vniuersalia, quam magis vniuersalia.

D. Thomæ sententia.

Cur non placeat distinctio.

Occurritur interpretationi sententiæ D. Tho.

Alii deniq; volunt, Aristotelem intelligendum esse initio Physicorum de vniuersalioribus, quatenus de suis particularibus dicuntur, quo pacto illa notiora nobis esse dicunt, quā minus vniuersalia, cum in pluribus reperiantur, hoc autem loco de vniuersaliorib⁹, quaten⁹ abstracta sunt, & præcisa à suis particularibus, qua ratione fatentur nemini dubium esse, quin difficiliora sint cognitu, cum à pluribus abstrahantur. Verum nec responsio hæc satis facit. Primum, quia Physicus & Metaphysicus agunt de rebus absolute sumptis, non quatenus de particularib. dicuntur, siue in eis insunt, aut quatenus ab illis abstrahuntur: nisi forsitan secundaria consideratione, quo pacto non est credendum loqui Aristotelem de cognitione vniuersalium in iis locis. Deinde, quia si apud eos idem est, naturas communes considerari, vt dicuntur de suis particularibus, atque absolute spectari, præterquam quod locutio impropria est, eandem considerationem vtroque loco intelligere quæ tamen falsa erit, si priori loco accommodetur. Neque enim absoluta consideratio magis vniuersalium facilior est, quemadmodum nec prior, vt patet ex prima conclusione, adiuncta quarta. Postremo, quia nunquam naturæ communes absolute considerantur, nisi cum abstrahuntur a particularibus. nam si animal, exempli caussa, consideretur, vt hoc animal, aut vt rationale animal alia ve adiuncta differentia, iam non absolute considerabitur, sed contracte: eodemque modo res habet in cæteris. Quare si magis vniuersalia difficilius abstrahuntur, vt ipsi etiam fatentur, difficilius quoq; absoluta consideratione cognoscentur. Quo fit, vt non solum Aristoteli, sed sibi etiam eiusmodi explicatione repugnent.

Aliorum responsio. Pleriq; recentiores.

Refutatio.

Solutio argumentorum, quæ contra quartam conclusionem proposita sunt.

SECTIO VIII.

DVobus igitur modis ex iis, quæ dicta sunt, intelligi potest, qua ratione Aristo. initio Physicorum dixerit, *Vniuersaliora esse nobis cognitu faciliora*, salua ac inconcussa conclusione nostra, seu potius Aristotelica: vno, quoad vsum specierum, qua iam comparauimus iuxta præscriptum tertiæ conclusionis: altero, iuxta ordinē doctrinæ auscultatoriæ, de qua eo loco sermo est. Quod vt intelligas, aduerte duplicem esse ordinem in disciplinis: vnum inuentionis, quem artium inuen-

Duplex in vero sensu expositio Aristotelis.

Duplex ordo in disciplinis.

inuentores sequuntur, incipientes ab iis, quæ sunt sensibus propinquiora, & magis familiaria, alterum auscultationis, siue accuratæ doctrinæ, quæ cum tradatur à præceptore, vt ab eo, qui iam omnia, quæ docet, perfecte assecutus est, semper procedit ab iis à quibus cætera pendent, vt ex principiis & causis demonstret effecta. Ita fit, vt ordine inuentionis procedatur à compositis ad simplicia, & à minus vniuersalibus ad magis vniuersalia, qui modi procedendi dicuntur resolutionis, & collectionis: contra vero ordine auscultationis, perfectæque doctrinæ à simplicibus ad composita, & a magis vniuersalibus ad minus vniuersalia, quos procedendi modos vocant compositionis, & diuisionis, accepto propriissime diuisionis nomine, quo pacto sola diuisio totius vniuersalis, diuisio appellatur: de qua re fusius egimus 7. lib. Dialecticarum Institutionum, *cap. 39.* Aristoteles igitur cum initio librorum de Physica auscultatione tradat ordinem procedendi auscultatorium, accuratæque doctrinæ, sapienter docet progrediendum esse à principiis ad ea, quæ ex principiis pendent, & à magis vniuersalibus ad minus vniuersalia, tanquam ab iis, quæ iuxta eum procedendi modum sunt prius nota nobis. Verum, quia totus ordo auscultatoriæ doctrinæ posterior est ordine inuentionis (inde enim incipit accurata præceptoris doctrina, vbi eius inuentio desiit) firma adhuc stat nostra conclusio, qua asseruimus, minus vniuersalia simpliciter & absolute nobis esse notiora: siue prius nota, intelligenda est enim iuxta ordinem inuentionis, vt patet ex iis, quæ in tota quæstione dicta sunt: difficultas autem, & facilitas cognitionis penes inuentionem simpliciter, & absolute spectanda est, cum inuentio auscultationem origine præcedat. Itaq; Aristoteles initio Physicorum, quia de peculiari modo procedendi auscultatoriæ doctrinæ loquebatur non simpliciter, sed secundum materiam subiectam, vt dici solet, intelligendus est: hoc autem loco, cum de certo procedendi modo non agat, simpliciter & absolute intelligi debet. Atque hunc sensum forsitan innuit D. Thomas, cum dixit, minus vniuersalia esse notiora nobis quoad proprietatum & causarum inuestigationẽ, quæ haud dubie ad inuentionem essentiæ rei pertinet, minus autem nota quoad simplicem apprehensionem, si nomine simplicis apprehensionis intellexit puram & distinctam essentiæ cognitionem, vt simplicitas non excludat complexionem conceptus, sed adiunctionem cuiusuis accidentarii attributi.

De quo ordine intelligenda sit proposita conclusio.

Exponitur D. Thomæ sententia.

Si quis autem obiiciat, cum ordo auscultatorius seruatur, oportere procedere à superioribus distincte cognitis ad inferiora distincte cognoscenda, alioqui non esset is ordo accuratæ disciplinæ: Aristotelem autem plane docere in loco citato, procedendum esse a magis vniuersalibus confuse cognitis, vt patet ex similitudine totius tum sensibilis, tum diffinibilis, & ex modo cognoscendi puerorum, quibus argumentis eam conclusionem confirmat: ergo non propterea illum dixisse, progrediendum esse a magis vniuersalibus, quia sunt notiora ordine auscultationis: occurrendum est, vtrumque verum esse, & ab Aristotele assertum: nam quod procedendum sit eo doctrinæ ordine ab vniuersalioribus distincte cognitis ad minus vniuersalia distincte intelligenda, id verum est sumptis vniuersalioribus, vt sunt tota essentialia: & ab Arist. proxime traditum erat, cum dixit, *à principiis ad ea, quæ ex principiis pendent, procedendum esse*; tunc enim vniuersaliora distincte cognoscuntur, cum eorum intrinseca principia, si illa habent percipiuntur, vt patet ex iis, quæ supra diximus, *sect.* 1. Quod item procedendum sit ab vniuersalioribus confuse cognitis ad eadem distincte cognoscenda, id verum est sumptis vniuersalibus, vt sunt tota, quædam vniuersalia; & ab Arist. perspicue dicitur, & confirmatur, vt obiectio concludit. Qua in re ingeniose docuit Arist. ad duplicem cognitionem distinctam procedere eum, qui ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia descẽdit ad distinctam inferiorum, quatenus sunt tota essentialia; & ad distinctam ipsorum superiorum, quatenus sunt tota vniuersalia; simulque sapienter explicauit, quot modis à notioribus nobis procedamus, cum auscultatorium accuratumque ordinem sequimur.

Occurritur obiectioni.

Exponitur locus Aristotelis ex procemio Physicorum.

Qui ab vniuersalioribus progreditur, duplicem cognitionem distinctã assequi.

Ad secundum argumentum vt respondeamus, animaduertendum est, duobus modis aliquid dici natura notius, quemadmodum & prius natura. Vno generationis ordine, altero, perfectionis, siue intentionis. Priora, & notiora natura ordine generationis ea sunt, quæ ab aliis supponuntur, & à quibus alia pendent, quo pacto initia, & partes priores & notiores sunt toto (hac enim ratione dici solet, Naturam progredi ab imperfectioribus ad perfectiora) & causæ item suis effectis. Priora, & notiora natura ordine perfectionis, siue intentionis sunt ea, quæ magis intenduntur à natura: quo pacto perfectiora sunt priora & notiora minus perfectis: & fines iis, quæ suapte natura diriguntur in finem. Qua ratione effecta dici possunt priora & notiora, non solum suis causis materialibus & formalibus, vt totum viuens anima & corpore, sed etiam efficientibus instrumentariis, quo pacto scriptura est prior, ac notior stylo, quo scribi-

Dupliciter aliquid dici notius & prius natura.

scribitur, & species intelligibilis sensibili, à qua vt instrumento gignitur, vt est multorũ grauium auctorum sententia. Atque hoc pacto intelleximus id, quod citato Institutionũ Dialecticarum loco diximus, eum qui ab effectis ad causas progreditur, ordinem perfectionis, siue intentionis sequi.

Locus Arist. eiusdem proœmij explicatur.

Hinc patet solutio argumenti, nam cum Arist. docet, *non eadem esse nobis & natura notiora* (quod ordine accuratæ disciplinæ intelligendum diximus) non est id exponendum de notioribus natura, ordine generationis, siquidem vniuersaliora, vt sunt hoc pacto natura priora, ita etiam sunt natura notiora: sed ordine perfectionis & intentionis. Etenim minus vniuersalia quemadmodum perfectiora sunt, vt quæ vniuersaliora continent, & aliquid amplius perfectionis, ita sunt magis intenta a natura.

Fusior eiusdem loci expositio.

Verum pro explicatione citati loci aduerte, si absolute loquendum est, non esse verum vniuerse id, quod Aristot. ait, *non eadem esse nobis & natura notiora*, etiam modo exposito. Pleræque enim causæ sunt notiores natura ordine perfectionis, quam effecta, vt qualitates sensibiles, quam species, quas in sensus nostros imprimunt: & tamen eædem sunt nobis notiores accuratæ doctrinæ ordine, vt perspicuum est. Quod etsi multos male vexat, atque eo adducit, vt credant Aristot. non vti hoc loco vniuersali propositione, sed particulari, dicendum est tamen propositionem esse vniuersalem, alioqui non esset ad rem: cæterum non esse vniuersalem absolute, sed tantum in materia subiecta, hoc est, in magis & minus vniuersalibus, de quorum comparatione ibi agitur.

Cur maxime vniuersalia principia dicantur omnium notissima.

Ad tertium dicendum est, prima, & maxime vniuersalia illa principia, *Quodlibet est, aut non est: impossibile est idem simul esse, & non esse*, non ideo dici omnium notissima, quia ordine inuentionis (de quo nobis sermo est) sint cognitu faciliora iis omnibus, quæ sub illis directo continentur, quale est hoc, *Socrates aut ambulat, aut non, Impossibile est Socratem ambulare, & non ambulare*, cum illa ex his, & aliis similibus procedente ætate a nobis colligantur: sed dici omnium notissima, quia continent notissimam veritatem, & in quam amplectendam magis inclinat intellectus, quam in veritatem aliorum omnium, quæ sub eis continentur, qualia sunt, *Totum esse maius sua parte, Ex nihilo nihil gigni. & similia.* vnde fit, vt nihil absurdius nos colligere posse putemus contra eos, qui veri quicquam negant, quam si ex eorum negatione ostendamus effici aliquid, quod primis illis duobus principiis repugnet. Quod autem Arist.

Quomodo eorum cognitio omnem demonstrationem antecedat.

A docet, eorum cognitionem antecedere omnem demonstrationem, non ita itelligendum est, quasi illa, quatenus communissimis illis verbis concipiuntur, nota esse debeant ante omnem demonstrationem: sed quia prius cognita esse debent, quatenus constant verbis iis, quæ ad propositam demonstrationem conficiendam assumuntur: vt si demonstrandum sit, hominem esse disciplinæ capacem, ex eo, quia sit animal rationale, necesse est
B ante nosse hominem aut esse animal rationale, aut non esse: item, non posse simul esse animal rationale, & non esse: eodemq; modo res se habet in propositione & conclusione: alioqui, neque quid sumatur ad demonstrandum, neque quid demonstrandum sit, certo intelligetur. Atque hac de causa ait Aristot. 1. Poster. c. 8. principium illud. *necesse esse vt quidlibet aut sit, aut non sit*: seu vt ipse accommodate ad Logicam scribit, *In quacunque re affir-*
C *mationem aut negationem veram esse*, non assumi in demonstratione ducente ad incommodũ sub his generalibus verbis, sed quatenus ad id genus, in quo demonstratio facienda est, traducitur. Eademque ratione dici solet, prima hæc principia ingredi omnem demonstrationem, aut formaliter, aut virtute, hoc est, aut per se ipsa, aut per ea, quæ illis sunt directo, & essentialiter supposita. Quanquam hoc ea etiam ratione dictum esse intelligi po-
D test, quia veritas cæterorum omnium pronũciatorum veritati horum, tanquam omnium suapte natura notissimæ innititur, & in eam resoluitur demonstratione ducente ad impossibile: ex quo tamen non intelligitur, esse ea prius nota nobis inuentionis ordine, sed tantum accuratæ disciplinæ. Videntur tamen hæc duo principia prius inueniri per ea, quæ sub illis directo continentur, quam reliqua omnia principia, eo quod intellectus, quemad-
E modum diximus, propensior est, vt illis assentiatur, quam cæterorum vlli.

Quomodo ingrediantur omnem demonstrationem.

An singularia facilius à nobis quam vniuersalia intelligantur.

F

QVÆSTIO III.

Quod singularia sensibilia non solum non videantur facilius intelligi à nobis, sed ne intelligi quidem.

SECTIO I.

DIsputationem hanc non solum propter rerum affinitatem, sed etiam vt ea, quæ superiori quæstione dicta sunt, planiora fiant, adiun-

adiungendam putauimus, in qua illud primū occurrit, singularia sensibilia (hæc enim sunt de quibus præcipue dubitant Philosophi) nō solum non facilius intelligi à nobis, sed ne intelligi quidem.

1. Primum, quia quo pacto Aristoteles 1. Physic c. 5. *text.* 49 & quinto huius operis c. 11. *text.* 16. ait, *vniuersalia esse notiora ratione*, eodem asserit *singularia esse notiora sensu*: non ideo autem docet vniuersalia esse notiora ratione, quasi credat ea sensu etiam cognosci (est enim id plane falsum, & contra eius sententiam) igitur non ea ratione ait singularia esse notiora sensu, quasi existimet, illa intellectu etiam cognosci.

2. Deinde quia priori loco cum reddit rationem eorum, quæ dixerat, ita scribit: *Ratio enim ipsius vniuersalis est: sensus autem singularis*, quasi dicat: Obiectum enim rationis siue intellectus, vniuersale est, sensus autem singulare. Vnde iam licet hunc in modum argumentari: Vt vniuersale est obiectum intellectus, ita singulare est obiectum sensus: at sensus nō percipit vniuersale: ergo nec intellectus singulare: vel sic: Vt se habet intellectus ad vniuersalia, ita sensus ad singularia, ergo à commutata proportione, quo pacto se habet ad vniuersalia sensus, eodem se habet ad singularia intellectus, atqui sensus non percipit vniuersalia, ergo nec intellectus singularia.

3. Tertio, quia inter potentiam & obiectum debet esse proportio: hac enim de causa non quæuis potentia quoduis obiectum attingit, cum igitur intellectus sit omnino immaterialis, vt qui nullam materiam siue sensibilem, siue intelligibilem includit, singularia autem sēsibilia sint omnino materialia, vt perspicuū est, efficitur, vt ab ea intellectu percipiantur. Alia ratio est de vniuersalibus, quæ ea ex parte numerari possunt inter immaterialia, quod loco & tempori subiecta non sint.

4. Quarto, quia id nequaquā intellectu percipitur, quod est in causa, vt vniuersalia ipsa non intelligantur, iuxta illud commune proloquium, *Illud est magis tale, propter quod vnumquodq; tale est*: at singularia sensibilia sunt in causa, vt vniuersalia, quandiu ab eis abstracta non sunt, non intelligantur (sunt enim eo pacto vniuersalia intelligibilia potestate tantum non actu, vt Arist. ait tertio de Anima, cap. 4. *text.* 16.) non percipiuntur ergo singularia intellectu. Nec occurras, ea tum percipi posse, cum abstrahentur à materia singulari, quemadmodum de vniuersalibus dicitur. Est enim luce clarius, singularia à singulari materia nulla ratione abstrahi posse.

5. Quinto, quia si singularia sensibilia intelligerentur à nobis, non esset cur sensibus indigeremus, quemadmodum illis non indigent substantiæ separatæ, cum igitur sensus natura nobis tributi sint, non videtur dubitandum ea ratione esse datos, vt perciperemus singularia sensibilia, quæ alioqui non cognosceremus.

Sexto, quia si intelligeremus singularia sensibilia, non nobis esset opus intellectu agente, quippe cum ea ratione sola dicant Philosophi intellectum agentem esse necessarium vt abstrahat species rerum vniuersalium a phantasmatibus, nam si à nobis singularia sensibilia intelligi possent, quid iam opus esset agente intellectu ad huiusmodi species à phantasmatibus abstrahendas? Ipse enim intellectus possibilis, cuius solius est intelligendi munus, abstrahere posset species vniuersalium ab speciebus singularium, quas in se haberet. At Aristotelem ea de causa, quam diximus, induxisse intellectum agentem ex tertio de Anima, c. 5. *text.* 18. perspicuū est, vbi ea ratione censet illum esse necessarium, vt naturas rerum, quæ in singularibus sunt potentia intelligibiles, faciat actu intelligibiles, id est, earum species, per quas intelligi possint, in intellectum possibilem imprimat. 6.

Septimo, quia non alia ratione colligit Aristot. eodem libro 3. *de Anima c. 2. vel 2. lib. text.* 145. opus esse vno quodam sensu communi, qui obiecta omnia externorum sensuum percipiat, nisi quia *illa sunt sensibilia* (vt ipse plane ait) *nec omnia ab vllo ex quinq; sensibus externis percipi possunt*. Quod si intellectus noster sensibilia percipere posset, nihil profecto ea ratio concluderet. Ita videtur perspicuum, non intelligi à nobis singularia sensibilia, nisi forte per accidens, hoc est, quatenus in vniuersalibus quodammodo continentur: quo etiam pacto, & forsitan verius, vniuersalia dici possent percipi sensibus, quod actu ac proprie contineantur in singularibus, vt hac ratione sit intelligendum id, quod primo loco citatum est ex Aristotele, *Vniuersalia esse notiora intellectu: singularia autem sensu*. 7.

Singularia non per accidens solum, & vt in vniuersalibus continentur, sed per se etiam percipi à nobis ipsa potentia intellectiua.

SECTIO II.

Vt igitur id, quod præcipue quæritur, totaque materia hæc intelligatur, quatuor à nobis explicanda sunt. Primum, singularia vere, ac per se à nobis intelligi: Deinde, id fieri per proprios eorum conceptus. Tertio loco, non dari in intellectu proprias eorum species intelligibiles. Postremo, id non *Totius quæstionis summa.*

non obstare quo minus singularia facilius à nobis percipiantur per intellectum, quam vniuersalia.

Ostenditur conclusio ex ipsa singularium natura.

Quod igitur singularia vere, ac per se à nobis intelligantur, nec ea ratione duntaxat, qua in vniuersalibus continentur, his rationibus ostenditur. Primum, quia singularia ipsa,

1. siue sensibilia sint, siue intelligibilia, apta sunt vt per se intelligantur, alioqui non intelligerentur per se à Deo Opt. Max. cæterisque substantiis separatis. In nobis autem & aliquid impedit, quo minus eorum aliqua possimus quidditatiue cognoscere, vt patebit libro sequenti, nihil tamen impedit quo minus omnia intelligamus esse: omnia enim per discursum cognosci possunt, saltem ex effectis, cum hoc pacto Deum quoq; ipsum, qui maxime singularis est, intelligamus.

2. *Ex obiecto intellectus nostri.*

Secundo, quia intellectus noster fertur per se in ens, quare in omne quod sub ente continetur. Nec respondeas, consequentiam hanc esse vitiosam, quod sæpenumero perfectio rei obiectæ sit in causa, vt quanquam illa contineatur sub obiecto, non percipiatur tamen à potentia: quo pacto, lux solis non potest à nobis directo cerni. Responsio enim non habet in hac re locum, cum non loquamur de perfecta cognitione singularium, quam negamus de quibusdam in hac vita haberi posse, sed de cognitione an est, quam non impedit maior perfectio rei. Accedit, quod rationes, ob quas singularia quædam videri possunt non percipi à nobis, nisi per accidens, & in suis vniuersalibus, non desumuntur ex eorum perfectione, sed potius ex imperfectione, siue vt ita dicam maiori materialitate, vt patet ex iis, quæ paulo ante dicta sunt.

3. *Ex impositione nominũ.*

Tertio, quia si intellectus noster non intelligeret singularia per se, non illis imponeret propria & distincta nomina: hoc enim non pertinet ad sensum, sed ad intellectum.

4. *Ex vniuersalium distinctione.*

Quarto, quia vniuersalia, vt vniuersalia sunt, non intelliguntur à nobis nisi per abstractionem à singularibus: quo autem pacto potest intellectus abstrahere vnum ab altero, nisi id cognoscat, à quo alterũ abstrahit, & quasi separat, nec tantum id intelligat, quatenus est idem cum illo, sed quatenus distinctum, & propria ratione circumscriptum: Atque hoc argumentum euidentius est in speciebus infimis, quam in generibus, tametsi eandem vim habet in vtrisq;, cum genera mediate abstrahantur ab indiuiduis.

5. *Ex secunda intellectus operatione.*

Quinto ex secunda operatione intellectus, quæ apud Aristotelem dicitur compositio & diuisio, siue affirmatio & negatio vnius de altero. Affirmamus enim passim, & negamus plerasq; esse de rebus singularibus, nec id temere facimus, nemo autem sine temeritate affirmat vnum de altero nisi vtrumq; cognoscat: quanquam ne temere quidem alterum de altero affirmare, aut negare possumus, nisi ambo cognoscamus, quatenus inter se distincta sunt: alioqui non crederemus nos affirmare, aut negare alterum de altero, sed idem de eodem, quod est contra hypothesin.

Sexto, ex quibusdam argumentationum generibus, quæ ad tertiam intellectus operationem pertinent, veluti ex iis inductionibus & syllogismis expositoriis, quæ ex singularib⁹ colligunt vniuersalia, nam cum vnaquæque argumentatio sit vnus quidam discursus ac motus, necessario efficitur, vt discurrens, siue quod mouetur, sit vnum quiddam, non duo: sensus autem non potest ex singularibus ad vniuersalia discurrere, cum vniuersalia cognoscere non possit, ergo id facit intellectus, ac proinde intelligit singularia. *Hac ratione vtuntur Themist. Auenrois, Albert. D. Thom & omnes pene in explicatione text 9. lib. 3. de Anima. vel lib. 2. text. 145 & 146.* 6. *Ex inductione, & syllogismo expositorio.*

Septimo, ex ipsa iudicandi ratione, quæ secundam, & tertiam operationem intellectus complectitur: cum enim intellectus aliquid affirmat, aut negat, nihil aliud, quam iudicium fert de connexione prædicati cum subiecto. Eodemque modo cum specie quauis, siue consequentiæ, siue argumentationis vtitur, nihil aliud iudicat, quam de connexione consequentis cum antecedente. Cum igitur iudex ea cognoscere debeat necessario, de quibus fert iudicium: sæpe autem intellectus affirmet aliquid, aut neget de singularibus, & ex singularibus aliquid concludat: necessario efficitur, vt intellectus intelligat singularia. Atque hac ratione vtitur Aristoteles 3. lib. de Anima, cap. 2. vt probet dandum esse necessario sensum communem, vt differentia sensibilium ad diuersos sensus pertinentium iudicet, quod nullus ex quinq; particularibus id facere possit. 7. *Ex iudicandi ratione.*

Quorundam responsio.

Quod si quis occurrat, Vt intellectus ferat iudicium de connexione prædicati cum subiecto singulari, & consequentis cum antecedente ex vna, aut pluribus singularib. propositionibus constituto, satis esse, si & subiectum singulare, & singularem propositionem confuse cognoscat, is primum contradicentia admittet, videlicet propositionem externam singularem non esse singularem, nam si intellectus non concipit rem singularem determinate, iam mentalis propositio singularis nõ est. *Refutatio.* Quare cum ea, *quæ sunt in voce & scripto signa sint eorum, quæ sunt in mente*, non erit etiam singularis externa propositio. Potius igitur dicendum est, quemadmodũ externa propositio singula-

singularis subiecto singulari constat, ita ab intellectu rem singularem percipi. Deinde concedet, posse consequens distincte percipi, cuius antecedens confuse intelligatur, quod est absurdissimum.

Aliorum responsio.

Sunt, qui (*in quib. videtur esse Capr. 1. sent. d. 35. q. 2. concl. 4.*) hoc pacto existiment, se vim propositæ rationis effugere. Dicunt, non intellectum, sed hominem ipsum esse eum, qui iudicat de huiusmodi connexionibus, & omnino de conuenientia, & discrimine singularium & vniuersalium, & recte quidem hactenus. Deinde addunt, optime illum id posse facere per duas potentias, quod per cogitatiuam cognoscat singularia, per intellectum vniuersalia.

Refutatio.

Sed quo pacto eorum responsio eludenda sit, ipse Aristoteles docet loco citato: *Fieri, inquit, non potest, vt separatis discernatur, dulce diuersum esse ab albo; sed vni cuipiam ambo nota esse oportet: illo enim modo perspicuum esset, illa inter se differre, etiam si alterum ego, alterum tu sentires.* Præterea aliud est, quod per cogitatiuam cognoscantur singularia, & per intellectum vniuersalia; aliud, quod homo per alteram huiusmodi potentiarum de eorum discrimine & conuenientia iudicet.

Iudiciumne ab vna tantum potentia fieri possit?

Quæro enim per vtram earum potentiarum fiat eiusmodi iudicium, neque enim iudicium de duobus est duplex actus, sed vnus, neque item potentia iudicare potest de iis, quæ non nouit. Aut igitur huiusmodi iudicium pertinebit ad cogitatiuam, aut ad intellectum. Si ad cogitatiuam, igitur sensitiua potentia, qualis est cogitatiua, percipit vniuersalia, quod omnes negant: si ad intellectum, iam intellectus per se percipit singularia, quod volumus. Ita patet, nihil esse ad rem, dicere hominem, ipsum esse eum qui iudicat, cum nulla potentia siue facultas dari possit, per quam huiusmodi iudicium ferat, si intellectus singularia non percipit, non solum confuse & per accidens, sed etiam quatenus ab vniuersalibus distinguuntur. *Vide Anton. Mirand. lib. 32. de singul. tertam Sectio. 73. libr. de Anima, cap. 2. vel lib. 2. text. 145. & 146.*

8. *Ex artium & virtutum actionibus artes proprie dictæ.*

Eadem conclusio probari potest ex actibus artium & virtutum, siue ad intellectum, siue ad appetitum pertinentium. Artes enim, quæ proprie hoc nomine censentur, in singularibus quoad actionem versantur, cum in externam materiam transeant. Quo autem pacto artifex accommodare possit regulas vniuersales ad singularia, nisi singularia ipsa intelligat? Prudentia quoque cum sit de iis, quæ sub consultationem cadunt, singularium intelligentiam necessario continent. Sed & iustitia, & cæteræ virtutes, quæ

A ad appetitum pertinent, ad singularia terminantur: neque enim appetimus complete, nisi singularia, vt quæ sola consequi possumus: versari autem non possunt virtutes in singularibus, nisi præeunte intellectu siue ratione, quæ est omnium humanarum virtutum dux, & quasi parens.

Cur sola singularia complete appetantur extra functione potentia in actum.

Præterea, nullus sensus reflectitur in se, nempe vt suum actum cognoscat, quæ est 9.
B communis omnium Philosophorum sententia: igitur actus cogitatiuæ nostræ non potest ab vllo sensu cognosci, at cognoscitur, (sæpe enim aduertimus nos cogitare) & est singulare quiddam, cognosci igitur intellectus singularia.

Item, Quicquid potest potentia inferior, potest & superior, & aliquid vltra, quemadmodum sensus communis non solum percipit obiectum visus, sed etiam aliorum particularium sensuum; sensus autem omnes versantur circa singularia, & sunt inferiores intellectu, eique subiecti & subordinati: cognoscit igitur intellectus singularia. 10.

Ex ordine ipsarum potentiarum inter se.

C

Quod si quis obiiciat, non admodum firmam esse huiusmodi rationem, quia non necesse est, vt potentia superior percipiat ea, quæ ab inferiori percipiuntur eodem modo, quo cognoscuntur ab inferiori; id quod prima quæstione huius capitis admisimus: 11. *Obiectio.*

D proinde non recte sequi, Intellectus cognoscit ea, quæ sensibus percipiuntur, ergo per se & in particulari, quemadmodum percipiuntur à sensibus. Occurrendum est, satis nobis esse ad propositum concludendum, si id, quod cognoscitur ab inferiori, possit cognosci à superiori, licet modus alioqui sit diuersus. Nam si sensus cognoscit discrimen Socratis à Platone, vel huius albedinis ab illa, necesse erit per rationem propositam, *Dilutio.*
E vt idem discrimen ab intellectu cognoscatur, quo autem pacto intellectus cognoscat discrimen huius rei ab illa, nisi vtramque per se & in particulari, apprehendat? Alioqui si vt cognoscam discrimen huius ab illa, satis est, si cognoscam discrimen in commune, hoc est, quatenus discrimen est tantum: is sane dici poterit cognoscere discrimen rerum omnium, quæ sunt apud Indos, qui quid sit discrimen percipit, quod ridiculum plane est.

F Ad hæc, vt sensibilia percipiuntur à sensu, ita phantasmata ab intellectu, quod Aristoteles docet 3. de Anima, capite septimo, *Text.* 30. Phantasmata autem sunt singularia, & in repræsentando & in essendo, percipit igitur singularis intellectus.

Ex proportione sensus & intellectus.

Postremo, Intellectus sæpe sensum corrigit,

Ex correctione sensus ab intellectu.

git, veluti in iudicio de magnitudine Solis, quem oculi iudicant esse paruæ admodum quantitatis: ponit idem discrimen inter obiecta sensuum, & sensus ipsos: hæc autem facere non posset, nisi cognosceret obiecta sensuum, quæ sunt singularia: cognoscit igitur singularia. *Vide Philop. 3. de Anima, in text. 9.*

Atque hæc ratio, & omnes pene superiores ostendunt, intellectum ipsa etiam sensibilia singularia percipere, quod superius *Sectione prima* fieri non posse videbatur. Potest igitur intellectus percipere omnia singularia, non modo quatenus in vniuersalibus continentur, sed per se etiam, siue quatenus & inter se & à suis vniuersalibus distinguuntur.

Refellitur quorundam sententia de conceptibus singularium.

SECTIO III.

Sententia Caietani & Capreoli.

CAietanus tamen 1. *p. quæst.* 86. *articul.* 1. in primam partem Diui Thomæ, ad quæstionem octogesimam sextam, & Capreolus in primum sententiarum, ad distinctionem trigesimam quintam, *cap.* 2. *concl.* 4. existimant non dari in nobis vllum proprium & peculiarem conceptum rerum singularium materialium, tametsi concedunt dari immaterialium. Ac Caietanus quidem ex eo suam sententiam probat, quia putat intellectum nostrum non alia ratione concipere rem singularem materialem, nisi quia intelligens naturam cõmunem, non existere separatam, colligit eam existere coniunctam cum aliqua differentia indiuiduante, tametsi certam differentiam indiuiduantem rei materialis non cognoscat Capreol⁹ vero, quia existimat satis esse cogitatiuam potentiam ad percipienda indiuidua materialia.

Ratio Caietani.

Ratio Capreoli.

Refutatio propositæ sententiæ 1.

Verum hæc sententia nulla ratione admittenda est: Primum, quia proprius conceptus rei nihil est aliud, quam proprium verbum mentis, siue nomen mentale, quo intellectus ipse secum quasi loquitur, siue illud sit productum per actum intelligendi, vt D. Th. existimat, siue sit ipse actus intelligendi, vt plerique volunt, intellectus autem non tantum ratiocinatur de vniuersalibus, sed etiam de singularibus, tam materialibus, quam immaterialibus, concipit igitur omnia singularia propriis conceptibus.

2\. Deinde, quia ea, *quæ sunt in voce, sunt signa eorum, quæ sunt in mente, siue intellectu*, in voce autem sunt nomina propria singularium materialium: ergo & in intellectu.

Tertio, quia satis liquet ex iis, quæ dicta sunt, singularia omnia percipi à nostro intellectu, non solum, vt continentur in suis vniuersalibus, sed etiam in se ipsis, vnde manifeste sequitur, ea percipi per proprios & peculiares conceptus Ex quo loco peculiari ratione refutata relinquitur opinio seu potius cõmentum Capreoli. 3.

Caietanus priuatim refellitur 1.

Quod vero ad Caietani sententiam attinet, multis argumentis ea priuatim refelli potest. Primum, quia nemo experitur se necessario facere eum discursum, vt intelligat rem singularem: imo vero paucissimi erunt, quibus ea ratiocinatio mentem subeat

Deinde, quia is discursus non est satis ad percipiendum determinate hoc singulare, sed tantum singulare vagum: negari autem non potest, intellectum percipere singularia determinate, vt patet ex dictis. 2.

Tertio, quia vt res quælibet proprio conceptu apprehendatur, non opus est, vt percipiatur vltima eius differentia, sed satis est, si conceptus recurrat cum re, neque in aliam conueniat, alioqui non formaremus conceptus proprios earum omnium naturarum cõmunium, quarum proprias differentias, siue vltimo loco constitutiuas ignoramus, quo pene nihil absurdius. 3.

Quia distinctus.

Quarto, quia aliud est loqui de conceptu distincto, siue definitiuo, quem habere non possumus, nisi propriam siue vltimam rei differentiam percipiamus, aliud de conceptu simplici, de quo nobis sermo est, quippe definitiuum præcedit. 4.

Postremo, quærat aliquis ex Caietano, Quonam pacto intellectus noster animaduertat, naturam communem non existere separatam, nisi quia intelligit, eam non existere extra hoc & illud, & alia similia indiuidua? Quo autem pacto intelligat illam non existere extra hoc & illud; si hoc & illud non percipit? Itaque non solum ex iis, quæ dicta erant, antequam Caietani sententiam expenderemus, sed ex ipsa etiam eius ratione perspicue colligitur, posse à nobis singularia omnia percipi propriis & peculiaribus conceptibus. In qua assertione, exceptis Caietano & Capreolo, aliisque perpaucis inferioris notæ, Scholastici omnes consentiunt. Lege Scotum 3. de Anima, quæstione vigesima secunda, & in 4. Sentent. distinct. 45. quæstione tertia, articulo secundo. & Quodlib. 13. articulo secundo. Durand. in 2. d. 3. quæstione 7. Greg. in 2. d. 2. quæstione prima. Ochamum, in eundem librum, d. 3. quæstione quinta. & Herta- 5.

Retorquetur ratio Caietani in suum authorem.

Communis sententia.

Ferrariensem 1. contra Gentes, capite sexagesimo quinto. Nec Diuus Thomas oppositum sentit, vt quidam existimant, cum 1. p. quæstione octuagesima sexta, articulo primo plane dicat, intellectum nostrum formare hanc propositionem: Socrates est homo, quod certe non iudicaret posse fieri, nisi proprium conceptum Socratis ab intellectu formari posse existimaret. Idem plane senserunt D.Tho. æquales, & antiquiores alii ex Scholasticis. Quod idem de Græcis & Arabibus dicendum esse (quicquid nonnulli recentiores sentiant) cum ex dictis patet, tum magis etiã patebit inferius.

D.Thomas sentit singularia ab intellectu percipi.

Quibus argumentis ostendi videntur, dari in nobis proprias species intelligibiles rerum singularium.

SECTIO IV.

DE speciebus autem intelligibilibus, quæ sunt habituales rerum similitudines, maior dubitatio est. Missis enim iis, qui species omnes, tam intelligibiles, quam sensibiles negandas esse censent, concessoque de communi grauiorum Philosophorum sententia vtroque genere specierum, plerique recentiores sunt, qui putent dari species intelligibiles rerum singularium, quorum sententia his argumentis probari potest.

De speciebus opposita sententia.

Dari species intelligibiles singularium rerum probatur, 1.

Primum, quia vt ex superiori sectione perspicuum est, intellectus noster elicit conceptus proprios & peculiares rerum singularium: id autem facere non posset, nisi per species proprias & peculiares singularium: species enim vniuersalium repræsentant præcise naturas vniuersales, vt diximus: conceptus autem non possunt excedere in experimento facultatem specierum in repræsentando, cum sint partus quidam intellectus, quatenus informatus est hac vel illa specie intelligibili. Quod si dicas conceptum rei singularis elici ab intellectu possibili, cõcurrente non solum specie intelligibili naturæ vniuersalis, sed etiam phantasmate proprio eius singularis, quod concipitur, iam quæro, quo pacto phantasma concurrat, vt causa ne exemplaris, an vt efficiens: neque enim in alio genere causæ videtur posse concurrere. Si vt causa exemplaris, cum hæc sit formalis remota & extrinseca, oportebit dari in ipso intellectu inhærentem aliquam formalẽ proximam, hoc est, qua proxime repræsentetur res singularis, quæ certe alia esse non potest, nisi species intelligibilis rei singularis. Si vero vt causa efficiens, præterquam quod id non est satis, nisi detur formalis proxima in intellectu possibili, cur non etiam concurret cum intellectu agente, vt causa efficiens ad producendam speciem intelligibilem rei singularis?

Secundo, quia vt superiori quæstione cum Scoto argumentabamur, applicatis apte causis naturalibus, remotisque iis omnibus, quæ impedire possunt, semper producitur effectus perfectissimus: intellectus vero agens & phantasmata sunt causæ naturales, ergo iis applicatis ad gignendam speciem intelligibilem, remotisque impedimentis, producetur species intelligibilis perfectissima, hæc autem est rei singularis. Datur igitur in intellectu nostro species intelligibilis rei singularis. Quod autem species intelligibilis rei singularis sit omnium perfectissima, ex eo patet, quia perfectio speciei repræsentantis colligitur ex perfectione rei, quam repræsentat, quemadmodum præcipua & absoluta perfectio scientiæ ex perfectione rei, quæ sub scientiam cadit, vt Aristoteles docet vndecimo huius operis libro, perfectior autem est res singularis, quam vniuersalis, vt prima substantia, quam secunda. 2.

Tertio, quia cum duæ causæ efficientes concurrunt ad eundem effectum, altera vniuersalis, altera particularis, semper effectus sequitur particularem, nisi quid impediat, vt cum Sol & homo generant hominem: intellectus vero agens concurrit more causæ efficientis vniuersalis (concurrit enim cum omnibus phantasmatibus ad productionem earum omnium specierum intelligibilium, quæ primo in intellectu possibili gignuntur) phantasmata autem concurrunt, vt causæ particulares, cum aliud sit causa huius speciei, aliud illius, igitur species ab vtrisque productæ, sequuntur conditionem phantasmatum, nihil enim impedit, quo minus sequantur. Atqui phantasmata non aliter concurrere possunt cum intellectu agente, quam quatenus singularia repræsentant: sunt igitur species intelligibiles, quæ ab intellectu agente & phantasmatibus producuntur, propriæ similitudines singularium. 3.

At respondeat aliquis, phantasmata non concurrere cum intellectu agente, quatenus res singulares repræsentant: sed quatenus vniuersales tantum; neque dubium esse, quin naturas quoque vniuersales repræsentent, cum indiuidua, quæ repræsentant, nihil aliud sint, quam naturæ vniuersales cum differentiis indiuiduantibus.

Responsio prior.

Responsio altera. Dicat etiam fortasse, aliquid impedire, quo minus species intelligibiles genitas sequatur phantasma, nempe materialitatem, vt ita dicam, quam habet phantasma, quatenus repræsentat rem singularem, hac enim ratione materiale quiddam est phantasma in repræsentando, quemadmodum & ipsum singulare in essendo: cum tamen, quatenus repræsentat naturam vniuersalem, non sit materiale, quemadmodum nec ipsa natura vniuersalis, vt supra ostensum est.

Obiectio contra priorem responsionē. Verum hæc nihil videntur obstare. Namque priori responsioni non desunt, qui obiiciant, phantasma non vna parte repræsentare naturam vniuersalem, altera differentiam indiuiduantem, sed qualibet sui particula repræsentare vtramque, idque confuse & indistincte, proinde non posse illud concurrere, vt repræsentat naturam vniuersalem, non concurrendo, vt repræsentet naturam indiuiduantem.

Contra posteriorem. Posteriori obiiciunt: Quemadmodum singularia, quorum similitudines sunt in phantasia, materialia sunt, ita & eorum esse vniuersalia, verbi causa, quemadmodum hic lapis, ita & lapidem communem, est enim res naturalis, ac proinde includens materiam. Quare aut species intelligibiles talium naturarum vniuersalium non imprimi in intellectum; aut eadem ratione dicendum esse imprimi posse species intelligibiles singularium.

Hinc iam quartum argumentum desumi potest hunc in modum: Aut repugnat dari in intellectu nostro species intelligibiles singularium, quia singularium, aut quia materialium, non repugnat autem, quia singularium, quippe cum dentur singularium immaterialium, vt species intelligibiles superioris Angeli in intellectu inferioris: non item, quia materialium (nam & naturæ earum vniuersales materiales sunt, vt dictum est) ergo nihil repugnat dari in intellectu species intelligibiles singularium.

Hanc opinionem etsi probabilem, post ponendam tamen ait. Et, siquidem opinio hæc non videretur plane cum Aristotele pugnare, neque oppositam sententiam amplecterentur omnes Veteres, & ex recentioribus plurimi viri grauissimi, non nobis forsitan ea displiceret, re ipsa considerata, non quid hic aut ille sentiat. Est enim expedita satis, & rationi non parum consentanea. Verum, quia non facile reiiciendæ sunt communes, receptæque sententiæ, eæ præsertim, quæ grauioribus auctoribus probantur, simulque quia proposita argumenta non tantam vim habent, vt solui non possint, nec vero desunt pro parte opposita, si non necessariæ rationes, A certe quam simillimæ vero, non est cur ab ea recedamus.

Non dari in nobis species intelligibiles, quæ propria sunt rerum singularium.

SECTIO V.

B. EAm igitur veram esse, hisce rationibus confirmari potest: Intellectus noster est medius inter sensum & intellectum substantiarum separatarum; at species, quæ sunt in sensu, sola singularia repræsentant: quæ autem sunt in intellectu substantiarum separatarum, eiusmodi sunt, vt earum quæque naturam aliquam vniuersalem & singularia illius repræsentent, vt libro duodecimo patebit, igitur rationi consentaneum est, vt species, C quæ sunt in intellectu nostro, solas vniuersales naturas repræsentent, hac enim ratione ipsæ quoque mediæ cuiusdam naturæ erunt. 1. *Intellectus noster, quem locū habeat inter potentias cognoscentes.*

Item, Plus superat sensum intellectus noster naturæ præstantia, quam superetur ab intellectu substantiarum separatarum, vt est apertissimum: intellectus autem substantiarum separatarum percipit distincte per vnam & eandem speciem, quæ intellectus noster D. percipit per multas, vt est communis Theologorum sententia, quin etiam inter substantias separatas, quo aliæ aliis superiores sunt, eo paucioribus speciebus indigent ad ea distincte intelligenda, vt iidem asserunt: igitur potiori ratione dicendum est, intellectum nostrum intelligere distincte per vnam & eandem speciem, quæ sensus per multas percipiat: At hoc nullo pacto verum esset, si indigeremus singulis speciebus intelligibilibus ad E. singula indiuidua distincte siue determinate percipienda: non dantur igitur in intellectu nostro species intelligibiles, quæ sunt propriæ rerum singularium, sed per species naturarum communium res singulares intelligimus, tametsi adiuti adminiculo phantasmatum, vt patebit, quo non indigent substantiæ separatæ. 2. *Intellectus substantiarum separatarum quantum nostrum superet.*

Præterea, Natura abhorret superuacanea; species autem intelligibiles naturarum com- F munium satis sunt ad intelligenda singularia, adiunctis eorum phantasmatibus, vt patebit, non est igitur necesse ad singularia intelligenda species intelligibiles rerum singulariū proprias inducere. 3. *Naturā abhorrere superuacanea.*

Adhæc, Res materiales eo modo, quo sunt in rerum natura (quod dicunt ex parte rei) non sunt intelligibiles, nisi potentia, 4. *Quo pacto res materiales*

Sunt

[..]es fiant intelligibiles actu.

fiunt autem actu intelligibiles, cum à materia abstrahuntur, vt docet Aristoteles 3. de Anima cap. 4. text. 6. eodemque loco approbant Peripatetici omnes, huiusmodi autem res non possunt abstrahi à materia proprie dicta, quæ est altera pars compositi, & tamen abstrahi possunt à materia indiuiduali, si communes sint, igitur hæc est abstractio, quæ eo loco censetur necessaria, vt sint actu intelligibiles, seu, quod eodem redit, repræsententur per species intelligibiles; at species, quæ non repræsentant materiam indiuidualem, non sunt propriæ rerum singularium materialium, ergo, &c.

Quo pacto singularia materialia non sint intelligibilia.

5. Ex hac ratione nascitur alia hunc in modum. Res sensibiles, vt dictum est, de Peripateticorum communi sententia non fiunt actu intelligibiles, nisi per abstractionem à materia indiuiduali: singularia vero sensibilia nullo modo possunt ab illa abstrahi, volunt igitur Peripatetici, ea neque actu neque potentia esse intelligibilia: hoc autem non potest ita accipi, quasi velint de singularibus sensibilibus non haberi proprios conceptus, vt patet ex iis quæ superius sect. 2. dicta & ostensa sunt, moxque apertius explicabuntur: igitur propterea censent ea non esse intelligibilia: quia non possunt determinate percipi per solas species intelligibiles, seu quod eodem redit, quia non dantur species intelligibiles eorum propriæ & peculiares.

6. Postremo: Communis Peripateticorum sententia est, *vniuersalia intelligi à nobis directe, singularia vero reflexe*, id quod ex Aristotele accipitur in loco citato *libro 3 de Anima capite* 4. *text.* 10. hoc autem verum non esset, si in intellectu nostro darentur species intelligibiles rerum singularium propriæ, quicquid enim per propriam speciem percipitur, non dubium est, quin directe cognoscatur, vt omnes fatentur, non dantur igitur in intellectu nostro species intelligibiles, quæ sint propriæ rerum singularium.

De reflexa cognitione singularium. Responsio quorundam recentiorum.

At dicunt nonnulli, Aristotelem non docere in loco citato singularia intelligi à nobis reflexe, sed potius directe. Aiunt enim Aristotelis sententiam hanc esse, *Naturam vniuersalem rei sensibilis, & rem ipsam sensibilem percipi, vel diuersis potentijs, vel eadem sese habente ad se ipsam, vt linea flexa ad se ipsam extensam.* Qua sententia, si verba hunc in modum disponenda sunt, & Aristoteles aliquid tradit de cognitione directa, & reflexa, potius dicetur vniuersalia intelligi reflexe, & singularia directe. Verum si quis vel mediocriter attendat, plane intelliget, male ab eis coaptari verba contextus. Aristoteles enim non loquitur de natura vniuersali, deinde de

Impugnatio responsionis. Aristotelis sententia exponitur.

A singulari: sed prius de singulari sensibili, deinde de eius natura vniuersali, quam vocat esse, seu quidditatem illius: tum subdit, *Animam nostram cognoscere eiusmodi rem singularem sensitiua potentia, alia autem facultate naturam vniuersalem, aut separabili*, hoc est, diuersa ab ea, quæ cognoscit singularem, *aut perinde se habente ad se ipsam, vt cum extensa fuerit linea flexa, id est, quæ prius flexa erat.* Quibus verbis, cum prius faciat lineam fle-
B xam, deinde extensam, perspicuum est, inflexionem referendam esse ad perceptionem rei singularis, cuius priori loco meminerat; extensionem autem ad cognitionem rei vniuersalis, cuius meminit posteriori. Ratio autem Metaphoræ hinc sumitur, Quia cum res singulares cognoscantur à nostro intellectu per species intelligibiles naturarum cõmunium concurrentibus simul phantasmatibus rerum singularium, atque in ea re intel-
C lectus quodammodo sese demittat ad opem poscendam à phantasia, quæ est inferior potentia, merito sese quodammodo dicitur inflectere.

Ratio Metaphoræ.

Græcos Aristotelis interpretes sic sentire demonstrat & primo Themistium.

Themistius in Paraphrasi eius loci hoc idem sic explicat: *Ad aquam, inquit, vniuersam, qua intellectui noscenda sit* (hoc est, ad eorum aquæ indiuiduum intelligendum) *phantasmata & imaginationem oportet adiungere, ad essentiam vero solam eius conspectandam*
D *nullas suppetias requirit, sed ipse sibi intellectus superesse potest. Quemadmodum igitur lineam attensam & flexam dicere eandem possis, quanquam aliter hoc, quam illo modo se habet; ita & intellectus potest vnus, & idem statui; qui concreta & composita, item qui formas, & species meras percipiat. Quamobrem & assimilis rebus sit quas cognoscit compositas, si compositas, simplex, si simplices formas, id est, à materia seorsum intelligit. Ita interdum linea directa,*
E *interdum arcuata confertur. Sane Plato actiones intellectus circulis primum recto, mox circinato, recurrentique interius comparat, Aristoteles linea explicata, siue porrecta, & curuata. At curuata quidem idcirco, quia cum intellectus materiam, & formam iunctim, id est, quod concretum & conditum est, comprehendit, tum quasi geminari & duplicari videtur accessu phantasmatum, & viscerum, quorum operam, vsumque in vna ea functione desiderat.* Idem docet Sim-
F plicius in hanc sententiam scribens: *Aristotelem eo loco differentes intellectus nostri cognitiones exponere, quarum altera sit circa composita, siue indiuidua materialia, altera circa formas, siue species, quæ similis sit intellectibus substantiarum separatarum; qui non inflectuntur à formis ad informata, & compositam, vt nos facimus, cum flectimus cognitionem ad singularia*

[..]eum Simplicium.

materialia, sed in ipsis formis intelligunt cætera, quæ ex formis pendent. Philoponus ibidem his verbis rem eandem exponit. *Sed dices fortassis, Est absurdum, intellectum nosse ea, quæ extra sunt, hæc enim scit sensus, eo quod materialia, & particularia cognoscat. intellectus enim, quod est vniuersale tantum nouit: Est autem sensus scire particularia, quæ quidem sunt materialia. Tibi autem ad hæc dicam, quod intellectus subiecto quidem vnus est, ratione autem diuersus. Intellectus enim vel secundum se solum operatur, & tunc vniuersalia solum nouit, vel cum sensu operatur eo vtens instrumento, & tunc materialia nouit, & particularia: sicut eadem recta subiecto quidem eadem, ratione autem diuersa. Si enim quæ nunc recta est, confringi potest & inflecti, sic & intellectus subiecto idem existens aliquando quidem cum recta habet conuenientiam, quando per se ipsum operatur, & nouit immaterialia, aliquando vero cum recta contracta, quando ad sensum inflectitur: & eo instrumento vtitur, quando nouit materialia.* Nec Græci modo sed & Arabes, & Latini eodem pacto locum eundem explicant. Auen-rois enim, qui magis alienus ab hac sententia videri potest, exponens textum nonum lib 3. de Anima com. 9. plane docet, Animum cum percipit alietatem inter indiuiduum materiale & formam, siue naturam specificam, vna & eadem virtute vtrumque extremum alietatis percipere, sed diuerso modo, siue dispositione, vt appellat, tum addit: *Et ista est dispositio intellectus in comprehendendo alietatem, quæ est inter formam & indiuiduum. Comprehendit enim formam per se, & comprehendit indiuiduum mediante sensu*, id est, adminiculo phantasmatis. Eandem omnino expositionem sequuntur eo loco Albertus Magnus, & post eum D. Thom. & omnes alii eius ætatis Latini expositores.

Item Arabes & Latini.

Consectariũ vnum. Ex quibus duo perspicua esse arbitror. Vnum, contra veterum omnium Peripateticorum sententiam esse, ponere species intelligibiles rerum singularium proprias, potissimum vero materialium, quas nonnulli recentiores inducunt. *Alterum.* Alterum, non minus esse contra eorum sententiam, negare intellectui nostro proprios & peculiares earum rerum conceptus: quod alii minus considerate faciunt. Ac ex prioribus quidem plerique sunt, qui ingenue fateantur, se à Peripateticorum sententia discedere. *Collatio.* At posteriores eo magis labuntur, quod putent, se eorum vestigiis inhærere, quasi quia Peripatetici negant proprias species rerum singularium, continuo proprios earum conceptus negare censeantur, quod plane falsum esse, ex iis, quæ dicta sunt, quiuis intelliget.

A Quod si nobis obiiciant, apud bonos auctores sæpe legi, *Singularia materialia de Peripateticorum sententia, non esse intelligibilia, sed sola vniuersalia* (quod scribit Albertus Magnus 2. libro cap. 1. de intellectu, & intelligibili, & aliis plerisque locis) ex dictis apertum est, respondendum esse propositum pronunciatum nihil aliud significare, quam singularia materialia non esse à nobis intelligibilia per solum intellectum, sed concurrente B sensu phantasmatum adminiculo, solaque vniuersalia concipi ab homine non concurrente sensu. Quo autem pacto phantasmata concurrant cum intellectu possibili ad proprios conceptus rerum singularium, & quam ob causam concurrere non possint cum intellectu agente ad productionem specierum intelligibilium, quæ sint illarum propriæ in solutione argumentorum aduersæ partis explicare conabimur. C

Exponitur commune Peripateticorum pronunciatum.

Dilutio argumentorum, quibus species intelligibilis rerum singularium asserebantur.

SECTIO VI.

De concursu phantasmatum cum intellectu.

VT igitur primum luculentius dissoluatur, attente considerandum est, non eo- D dem modo phantasmata concurrere cum intellectu possibili ad productionem conceptus rei singularis, quo concurrunt cum intellectu agente ad productionem speciei intelligibilis. Namque ad productionem speciei intelligibilis, aut concurrunt cum agente, vt eius instrumenta, aut vt dispositiones possibilis: cum possibili autem concurrunt tanquam eius formæ, & rationes concipien- E di. Quæ obscurius simul dicta planius seorsim explicanda sunt.

Cum agente ad specierum intelligibiliũ generationẽ.

Quoniam intellectus agens est ex se indifferens ad productionem cuiuscunque speciei naturæ materialis, intellectus vero possibilis est velut materia prima ad quamcunque earum accipiendam idoneus, vterque autem determinatur ad hanc vel illam, siue producendam, siue recipiendam, per hoc vel illud phantasma; hinc fit, vt plerique doceant, F phantasmata concurrere ad eam determinationem, vt instrumenta intellectus agentis: neque esse incommodum asserere, attingi ab eis productionem rei immaterialis, cum ipsa sint materialia, quia non id faciant vi sua, sed virtute intellectus agentis, qui immaterialis est. Alii vero dicunt, potius ea concurrere, vt dispositiones intellectus possibilis, quod res

Prior opinio.

Posterior.

mate-

materiales, ne virtute quidem immaterialiũ videantur posse attingere naturaliter productionem immaterialium: cum interim agentia vniuersalia sæpe determinentur ad hunc vel illum effectum per dispositionem patientis, vt sol ad liquefactionem ceræ & indurationem luti: neque nouum aut insuetum sit, vt potentia superior dicatur disponi per ea, quæ sunt in potentia inferiori, dicimus enim voluntatem disponi ad bonam aut malam electionem per affectiones appetitus sensitiui, & intellectum ad rectum aut peruersum iudicium per dispositionem voluntatis. Harum autem opinionum si prior vera est, reducitur phantasmatum concursus cum intellectu agente ad concursum efficientis causæ: si posterior, ad concursum causæ materialis: reuocantur enim dispositiones patientis ad materiam. Ac prior sententia communior est, posterior non caret sua probabilitate. De quibus commodiori loco fusius disserendum.

Ad quod genus causæ pertineat eorum concursus.

Duplex concursus phantasmatũ cum intellectu possibili.

Quod vero attinet ad concursum phantasmatum cum intellectu possibili ad productionem conceptus, duob⁹ modis dicere possumus illum esse necessarium; vno per se, altero per accidens, cum concipimus vniuersalia: per se, cum singularia. Nam propter naturalem connexionem intellectus cum phantasia, dum animus est in corpore, quandocunque intellectus cõtemplatur vniuersalia, simul etiam phantasia quasi obiter attendit ad aliqua singularia saltem indeterminate; nisi quod vehemens applicatio animi ad opus contemplationis imminuit phantasiæ concursum, & interdum (tametsi raro) prorsus impedit, vt patet in hominibus sublimium rerum contemplationi deditis, quod est immortalitatis animi nostri non vulgare argumentum. Id quod non obscure videtur elici ex illa Aristotelis sententia in tertio lib. de Anima cap. 8. text. 9 dicentis, ὅταν τε θεωρῇ ἀνάγκη ἅμα φάντασμά τι θεωρεῖν hoc est, *Cumq; contemplatur, necesse est vna cum phantasmate cõtempletur* quæ non de necessitate omnino per se, sed de necessitate cuiusdam societatis naturalis, quæ impediri potest, intelligenda est. Proinde hic concursus nihil est ad rem hoc loco præsertim cum loquamur de eo, quo vtitur intellectus, cum percipit singularia.

Concursus per accidens.

Exponitur locus Arist.

At cum intellectus concipit singularia, non per accidens, sed per se, opus est concursu phantasmatum. Nam, quia species intelligibiles nullum singulare determinate repræsentant, necesse omnino est, vt singularium repræsentatio phantasmatum adminiculo suppleatur. Et quidem ea tum concurrere, vt formas externas, siue exemplares conceptuũ,

Concursus per se phantasmatum.

Concurrunt phantasma-

A ex eo apertum est, quia sunt similitudines quædam & quasi simulachra rerum singularium, quæ conceptibus exprimuntur, itaque res singulares sunt remota exemplaria conceptuum, sed principalia; phantasmata vero propinquiora, sed minus principalia. Verum necesse præterea est fateri phantasmata concurrere ad eiusmodi conceptus, vt formas in intellectus possibilis suo modo illi vnitas, & B coniunctas, quod & difficile creditu videri potest, cum phantasmata non inhæreant intellectu, sed in organo corporeo, ratione tamen & similium rerum consideratione haud difficile percipitur.

ta vt formæ conceptuum exemplares.

Item vt formæ suo modo informantes.

Primum enim ratio formæ informantis, vt talis est (quod dictum sit ad distinctionem formæ exemplaris) non est, quod inhæreat ei, cuius est forma, vt patet in formis pertinentibus ad extrema sex prædicamenta (etenim neque passio, vt passio est, necessario C inhæret patienti, vt libro quinto docebimus) sed vt ex ea, vt subiecto aut quasi subiecto proxime sequatur effectus formalis, veluti ex loco & locato existentia locati in loco; at ex phantasmatibus & intellectu possibili proxime sequitur habitualis cognitio intellectiua singularium, quæ est effectus formalis phantasmatum, quatenus intellectui possibili ad illorum cognitionem subseruiunt. Id D quod ex eo patet, quia quorum singularium materialium habemus phantasmata, ea possumus intellectu percipere, cum volumus: quorum autem non habemus, non possumus, neque id nobis per alias formas accidere potest, si vera sunt, quæ de speciebus intelligibilibus ex communi Peripateticorum sententia docuimus.

Forma informans non inhæret ei, cuius est forma.

Deinde phantasmata etsi non inhærent intellectui possibili, sunt tamen eius disposi-E tiones ad recipiendas has vel illas species intelligibiles (vtrauis opinio de concursu phantasmatum cum intellectu agente sit vera) at dispositiones subiecti ad recipiendam formam, quatenus eiusmodi sunt, formæ sunt suo modo eius, quod disponunt, illudq; ita formaliter afficiunt, vt possint cum eo ad agendum concurrere.

Phantasmata esse dispositiones intellectus possibilis.

Præterea, formæ intellectus possibilis non conferunt ei vim intelligendi, quemadmodum calor, qui in aquam inducitur confert F aquæ formaliter vim calefaciendi, quam aqua ex se non habet, sed solum non determinant & specificant intelligendi actum, & ad eum (quod probabilius est) cum ipso intellectu effectiue concurrunt, vt patebit libro nono, tametsi non concurrant veluti instrumenta, quemadmodum cum intellectu agente, sed vt principia perficientia sicuti cæteri habitus.

Phantasmata esse supplementa specierum intelligibilium.

habitus cum potentiis, quas perficiunt: tametsi inter concursum specierum, & reliquorum habituum non nihil sit discriminis: at phantasmata hæc præstare possunt, etiamsi intellectui possibili non inhæreant.

Nam quod illum perficiant (hoc enim vnum probandum relinquitur) ex eo patet, quia complent specierum intelligibilium repræsentationem, quæ sunt internæ ac primæ eius perfectiones. Quod si quis obiiciat, *Intellectum possibilem* comparari ab Aristotele 3. de Anima cap. 4. text. quinto *cum materia prima*: ergo omnem eius actiuitatem prouenire à formis, quibus intelligit, ac proinde necesse esse, vt eiusmodi formæ in eo inhæreant, vt dictum est de calore aquæ: respondendum est, non conferri ab Aristot. intellectum possibilem cum materia prima quoad vim agendi, sed quoad naturalem, vt sic dicam, nuditatem. Vt enim: *materia nullam ex se habet formam realem*: *ita*, inquit Arist. *intellectum possibilem nullam ex se habere speciem, siue formam intelligibilem*: qua in re Platoni contradicit.

Exponitur locus Arist.

Ad hæc, Proprium munus formæ intelligibilis est facere rem præsentem intellectui, eamque illi intelligibiliter, siue notionaliter vnire (sumimus autem latius nomen formæ, quam speciei, vt phantasmata complectamur tametsi vtrumque idem significat) hæc autem præstari possunt à phantasmatibus, etiamsi non inhæreant intellectui: non est igitur cur negentur esse formæ intelligibiles, suoque modo proprio, ac peculiari intellectum possibilem informantes. Assumptio, quæ sola probanda videbitur, ex enumeratione partiũ aperte fiet: neutram enim quicquam absurdi, aut incommodi sequitur, cum interim si tota assumptio vera sit, omnia recte cohæreant, nihil iam sit difficile positis speciebus intelligibilibus, vt ponuntur à Peripateticis, intellectui nostro singularium cognitionem tribuere. Qua probandi ratione in rebus difficilibus vtuntur docti omnes.

Munus formæ intelligibilis.

Postremo, Si quo modo fas est ad infima hæc cõfirmanda ex summis argumentum ducere, illud certum est, diuinam essentiam vniri intellectui creato more speciei intelligibilis, vt Theologi docent. Cuiusrei eam rationem reddunt, quod cum nulla dari possit forma creata, quæ diuinam naturam, vt ipsa in se est, repræsentare possit, ipsa se ipsam intellectui creato intelligibiliter repræsentet. Si ergo diuina essentia supplet vicem speciei intelligibilis, quæ dari non potest, tametsi nõ inhæret intellectui, cui vnitur more speciei, cur phantasmata non suppleant nostrarum specierum intelligibilium defectum subeun-

Quo pacto essentia diuina concurrat cum intellectu beatorũ.

A tia rationem formarum intellectus possibilis, etiamsi in eo non inhæreant?

Patet igitur ex his, phantasmata concurrere cum intellectu possibili ad productionem conceptuum rerum singularium, vt eius formas, & (quod hinc sequitur) vt rationes concipiendi, quasi supplementa nostrarũ specierum intelligibilium. Quo fit, vt καταληπτικῶς à Philopono in loco superius citato, dicta sint instrumẽta intellectus possibilis. Non est
B tamen accusanda natura, quod imperfectas nobis species intelligibiles concesserit. Quod enim ea paucioribus perficere potest, id pluribus facere non consueuit. Quocirca cum phantasmata per separationem animi à corpore deficiunt, tum primum intellectui administrantur naturaliter species intelligibiles quæ & naturas communes, & earum singularia referant, vt lib. 12. patebit.

Natura ingenium.

Ad primum igitur argumentum eorum,
C quorum causa hæc præfati sumus, dicendum est, conceptus quidem rerum vniuersalium nunquam excedere repræsentationem specierum intelligibilium, cum iis solis interuenientibus eliciantur, at conceptus singularium, excedere: eliciuntur enim non solum interuenientibus speciebus intelligibilibus, sed etiam phantasmatibus iisque concurrentibus, & vt exemplaribus, & vt formis suo modo, siue intelligibiliter informantibus, & vt ratio-
D nibus eliciendi, siue producendi.

Num conceptus excedat specierum repræsentationem.

Cur autem non concurrant cum intellectu agente ad productionem specierum intelligibilium, quæ sint propriæ singularium, & si difficile est ita docere, vt omnino satisfactum sit, his tamen rationibus probari potest. Primum ex ingenio naturæ, quam proxime diximus non consueuisse facere pluribus, quod in paucioribus perficere potest.

Cur phantasmata non concurrant cum intellectu agente ad productionẽ specierum intelligibilium ratio 1.

Deinde ex præstantia ipsarum specierum
E intelligibilium, quas, vt supra dixeramus, non est rationi consentaneum tam limitatas ac definitas esse, quam sunt species sensibiles, singulas nimirum ad singula indiuidua. 2.

Tertio, ex nobilitate intellectus, cui non est æquum, vt insint per modum habitus formæ non habentes ordinem per se vllum inter sese, quales essent species intelligibiles singularium eiusdem speciei, si darentur, vt re vera sunt eorum species sensibiles, quem-
F admodum & ipsa singularia. Dixit *per modum habitus*, quia per modum actus transeuntis nihil incommodi sequitur, vt patet in eorum conceptibus. Vt enim hi suo modo subiecti sunt tempori, ita nihil est incommodi, si in eis solus ordo temporis cernatur, qui non est ordo per se, sed per accidens. Itaque cum natura non faciat, nisi quod rationi consentaneum

3. *Nobilitas intellectus.*

neum est fieri, hæc & alia superius dicta satis erunt pro causis, cur species intelligibiles singularium naturaliter dari non possunt.

Quorundam sententia de speciebus intelligibilib. Diluitur obiectio prior. Diluitur altera.

Ad secundũ negant nonnullæ Thomistæ, species inferiorum esse perfectiores speciebus superiorum, eo quod superiorum species repræsentatione sua plura complectantur. Sed non recte sentiunt. Nam etsi id verum est in speciebus substantiarum separatarum, quibus distincte ac determinate repræsentantur inferiora, non est tamen verum in nostris, quæ id non faciunt, nisi confuse & indeterminate.

Quod si vrgeant species superiorum, nostra sententia, difficilius acquiri: ergo esse perfectiores: neganda est consequentia, quia difficultas ea non prouenit ex perfectione rerum, quæ repræsentantur, sed potius ex imperfectione. Poterunt igitur species superiorum dici perfectiores secundum quid: simpliciter autem non possunt. Quod si obiiciant: Ergo phantasmata esse simpliciter perfectiora specieb. nostris intelligibilibus, quod determinate perfectiora repræsentent: neganda est consequentia. Nam etsi perfectiora repræsentant, non sunt tamen paria cœtera omnia, quippe cum species intelligibiles sint immateriales, phantasmata vero materialia, & extensa. Eadem ratione cognitiones intuitiuæ eiusdem numero candoris, altera elicita ab aspectu, altera ab intellectu, quas simul habemus, cum rem candidam intuemur, non sunt æque perfectæ, sed longe altera alteram perfectione superat. Itaque concedimus, si darentur species intelligibiles rerum singularium propriæ, futurum vt essent perfectiores simpliciter cœteris superiorum speciebus: at cum illæ dari nequeant, nihil omnino concluditur.

Ad tertium dicendum est, speciem intelligibilem rei materialis sequi conditionẽ phãtasmatis, quatenus potest. Quemadmodum autem illud sequi non potest in extensione, quam phantasma habet in subiecto corporeo, cum impedimento sit natura ipsa subiecti incorporei, ita nec in repræsentatione rei singularis, sed solius naturæ specificæ, idque propter causas iam dictas.

Refutatur impugnatio prioris responsionis.

Ei autem responsioni, qua occurrebatur argumento, phantasma non concurrere ad generationem speciei intelligibilis, quatenus repræsentat rem singularem, sed quatenus naturam vniuersalem, parum apte obiiciebatur, id fieri non posse, quod phantasma non vna parte sua repræsentaret naturam vniuersalem, altera differentiam indiuiduantem, sed qualibet particula vtranque indistincte. Nihil enim hæc sunt ad rem. Nam etiã apud illos species intelligibilis rei singularis non alia, & alia particula repræsentat naturam vniuersalem, & differentiam indiuiduantem, sed se tota vtramq; indistincte, atq; adeo genera omnia, & differentias constitutiuas rerũ singularium, & tamen fatentur, intellectum per eiusmodi speciem posse elicere cõceptus, quibus sola superiora apprehendantur, concurrente illa cum intellectu, non quatenus repræsentat differentiam indiuiduantem: sed quatenus naturas communes. Potius ergo dicendum est, ea ratione non recte occursum fuisse argumento, quia phantasma concurrit cum intellectu agente, quatenus repræsentat & naturam communem & differentiam indiuiduantem, tametsi non inde sequitur speciem intelligibilem, quem phantasma sic imprimit in intellectum, sequi totam phantasmatis repræsentationem, quia subiectum nõ admittit speciem limitatam ad vnum indiuiduum, propter nobilitatem naturæ intellectiuæ, vt dictum est.

Altera impugnatio.

Approbatur posterior responsio.

Recte tamen occurrebatur secundo loco materialitatem phantasmatis esse in causa, cur phantasma non possit concurrere ad generationem eiusmodi speciei: nec ea responsio bene refutabatur. In hac etiam controuersia non habetur ratio materiæ, vt est altera pars compositi, sed solum, vt est suo modo principium indiuiduationis, & multiplicationis indiuiduorum sub eadem specie, quo pacto naturæ vniuersales non includunt materiam.

Ne immaterialia quidẽ eiusdẽ specie repræsentari per eandẽ speciem intelligibilem.

Ad quartum dicendum est, repugnantiam in vtroq; positam esse, & in eo, quod singularia sint, & in eo, quod materialia, vt modo exposuimus, tametsi vtrumq; in idem redit. Nã neque singularium immaterialium, si modo sint pure singularia, dãtur species intelligibiles; sed omnia quæ sunt eiusdem naturæ, repræsentantur per eandem speciem. Itaque si substantiæ omnes separatæ differunt specie, nec possunt in plures solo numero differentes multiplicari, iam species earum intelligibiles non repræsentabunt pure singularia: si vero plures aut sunt, aut esse possunt eiusdem speciei (quod verius esse crediderim) verisimilius est, nullã speciem intelligibilem earũ repræsentare præcise vnum indiuiduum, sed quamlibet totam speciem.

Facilius à nobis singularia, quam vniuersalia intelligi.

SECTIO VII.

Reliquum est, vt illud discutiamus, de quo quæstio instituta est: *Faciliusne singularia quam vniuersalia intelligamus, an contra.* Ac si ex iis, q̃ hactenus tractata sunt intelligẽda est huius

huius dubitationis explicatio, plane respondendum videbitur, facilius intelligi à nobis vniuersalia quam singularia.

Primum, quia dictum est proxime, non dari in nobis species intelligibiles singularium ꝓprias, sed tantum vniuersalium.

Deinde, quia dictum quoque est Vniuersalia intelligi à nobis directe, singularia reflexe, at reflexa cognitio, vt est posterior directa, ita & difficilior. Reflexam vero esse posteriorem directa, & illam supponere, perspicuum videtur, tum ex similitudine aliarum actionum, in quibus datur reflexio, tum etiam ex iis modis quibus dici solet reflexe à nobis intelligi singularia. Motus enim reflexus supponit directum, & radius luminis reflexus, radium directum. & sic res se habet in cœteris. Reflexam vero cognitionem singularium alij dicunt fieri hoc pacto. Postquam natura vniuersalis per speciem intelligibilem cognita est, tum intellectus considerans eiusmodi naturam non existere, nisi in aliquo singulari; discurrit, & arguitiue, vt aiunt, scrutatur eiusmodi singulare, tametsi illud non inuenit, nisi sub conceptu quodam vago: quæ fuit consideratio Caietani à nobis paulo superius *Sect.* 3. adducta. Alij hoc modo. Postquã natura vniuersalis ꝑ speciem intelligibilem percepta est, tum intellectum attendere ad actum, quo illam percepit, deinde ex cognitione illius actus procedere ad cognitionem speciei intelligibilis, à qua elicitus est actus, ac demum cum disquirit causas efficientes speciei infra intellectum, inuenire primo phantasma, à quo proxime genita est species, deinde rem singularem à qua impressum est phantasma. Atque huiusmodi reflexæ cognitionis meminit D. Thom. in quæstio. vnica de Anima artic. 20. Et in quæst 2. de veritate artic. 6. Cum igitur vterque modus faciat priorem, & longe faciliorem cognitionem directam, quam reflexam, nõ est cur negandum sit, difficilius singularia, quam vniuersalia intelligi.

Reflexa cognitio singularium quomodo fiat.

Quo pacto singularia quorundam sententia reflexe cognoscantur.

Tertio, quia Aristotel. 1. Physic. cap 5. text. 49. *singularia esse notiora sensu, & vniuersalia notiora ratione*, quo argumento initio huius quæst. vsi sumus. Et ne locus dubitationi relinquatur, docet lib. 5. huius operis, cap. 11. text. 16. *vniuersalia esse priora ratione, siue intellectu, singularia vero sensu*. Loquiturque de prioribus cognitione. Ita non videtur vlla ratione dubitandum, quin singularia sint cognitu difficiliora, si de cognitione per intellectum sermo sit, & ea quæ sunt, vera esse ponantur.

Dicendum est tamen, & plane asserendum singularia facilius à nobis intelligi, quam vniuersalia. Primum, quia id haud obscure docet experientia: si quis n. petat non solum ab Idiotis, sed etiam à peritis multarum artium, quid apud eos nomine cõmuni hominis aut equi intelligitur: nihil aliud respondebunt, quam intelligi nomine hominis singulos homines, & vocabulo equi singulos equos, nisi quis eorum in abstrahendis naturis communibus à rebus singularib. sit exercitatus, quod rarum est. Quocirca Aristot. in Probl. sect. 18. hac in re ponit discrimen Philosophi ab Oratore, *quod Orator mente concipiat eum qui iustus est*, hoc est, hunc aut illum hominem iustum, *nec altius ascendat* (loquimur enim de Oratore qui causas agit, quem certum est versari in singularibus) *Philosophus autem ipsam per se iustitiam spectet, & de ea quasi separata & seiuncta à singulis hominibus disserat.*

Singularia facilius quã vniuersalia cognosci probatur,

1. experientia. Probatur assertio experientia.

Discrimen Philosophi ab oratore.

Deinde, quia cum primæ operationes intellectus sint in nobis naturales, vt quæ antecedunt omnem voluntatis operationem: non dubium est, quin positis causis earum sufficientibus, & remotis impedimentis continuo perfectissimus effectus earũ eliciatur: in puncto autem illo temporis, quo phantasma Socratis ope intellectus agentis imprimit speciem intelligibilem in intellectu Platonis, dantur causæ sufficientes ad productionem cõceptus Socratis, nec enim phantasma Socratis postea magis applicari potest, & coniungi cum intellectu possibili Platonis, cum illo concurrere possit ad generationem conceptus Socratis) is autem conceptus est perfectissimus omnium simplicium, qui de Socrate haberi possunt, nec vero quicquam est, quod eius productionem impediat: continuo igitur illum Plato eliciet. Quare primus, ac facilimus omnium conceptuum est conceptus rei singularis.

2. Ex modo operandi causarum naturalium.

Tertio, quia cum multæ causæ naturales sufficientes ad diuersa effecta sese impedientia simul ponantur, semper effectus omnium simul concurrentium impedit peculiarem effectum cuiuslibet earum, quo pacto illuminatio à multis lucernis simul positis impedit illuminationem præcisam singularium. Cum enim singulæ per se possint peculiare quoddam luminis indiuiduum producere, coniunctæ tamen vnum tantum producunt, diuersum ab omnibus, quæ à singulis producerentur; idemque in calore, & aliis qualitatibus habentibus contrarium clarius videbunt ij, qui solas huiusmodi qualitates negant plures numero esse posse in eodem subiecto. Atque in eo temporis momento, in quo phantasma rei singularis concurrit cum intellectu agente, ad productionẽ speciei intelligibilis, dantur in anima nostra causæ

3. Ex eod. cau.

causæ naturales sufficientes non solum ad conceptum naturæ specificæ, sed etiam rei singularis. igitur si conceptus naturæ specificæ & conceptus rei singularis ita se impediāt, vt simul aut difficile, aut minus facile dari queant in eodem intellectu, non dubium erit, quin conceptus, qui produci potest ab intellectu cū specie intelligibili, & phantasmate simul concurrentibus modo aliquo impeditiuus sit naturaliter conceptum, qui produci potest ab intellectu cum sola specie intelligibili, nisi voluntas intellectum determinet, vt ad solam naturam specificam attendat, aut vt simul speciem, & indiuiduum vtcunq; concipiat. Conceptus autem, ad quem concurrit phantasma, est conceptus rei singularis, isque aut difficile, aut minus facile simul elicitur cum conceptu naturæ specificæ, vt experientia & ratio limitatæ applicationis potentiarū nos docet: est igitur is omnium primus ac facilimus.

4. Ex conditione ipsius effectus.

Postremo, quia natura sic comparatum est, vt effectus magis sequatur conditionem causæ particularis, quam vniuersalis: vt est inductione perspicuum. atqui phantasma est causa omnino particularis, intellectus autem & species intelligibiles habent se vt causæ vniuersales, quod ex supra dictis sect 4. & 5. patet. igitur cum hæc tria ita iunguntur, & applicantur ad agendum, vt possint conceptum producere: magis sequetur conceptus conditionem phantasmatis, quam intellectus cū sola specie intelligibili cōcurrentis: cum igitur phantasma sit rei puræ singularis, erit vtique naturaliter is conceptus, rei potius singularis quam naturæ specificæ. Quo fit, vt conceptus rei singularis sit primus & facilimus omnium.

5. Ex Aristot.

Addi potest confirmatio huius cōclusionis ex Aristotele, tertio lib. de Anima tex. 10. Eam n. videtur significasse loco illo capitis quarti superius citato, cum docuit, naturam vniuersalem cognosci eadem potentia, qua cognoscitur res singularis, habente tamen, vt se habet linea extensa ad se ipsam prius inflexam Plane n. docuit his verbis prius intellectum nostrum intelligere res singulares adiumento phantasmatis, quam specie sola intelligibili quasi extendatur, & recta pergat ad naturam communem, quæ præcise per speciem repræsentatur, eamq; per se, ac directo percipiat. Ita patet facilius singularia ab intellectu percipi, quam vniuersalia.

Obiectio.

At dicat aliquis: Pueri propter sensuum imbecillitatem prius cognoscunt patrem vt virum, quam vt hunc virum, & matrem vt mulierem, quam vt hanc mulierem, idcirco enim *viros omnes appellant patres, & mulieres*

A *matres*, vt ait Arist. initio Phys. tex. 9. eademq; ratione videntur prius cognoscere equum, mulum & cœtera iumenta, vt iumenta quam vt alia iumenta, cum ij, qui primo nouerunt equum, iumenta omnia equos appellent. Non est igitur perpetuo verum, singularia prius ac facilius concipi à nobis, quam vniuersalia.

Dilutio.

Huic obiectioni respondendum est, non ideo pueros appellare viros omnes patres, & B mulieres matres, quod concipiant præcise naturam cōmunem viri vt distinguitur ab hoc & illo viro, aut naturam mulieris, vt distinguitur ab hac & illa, sed ideo id accidere, quia ita imperfecte cognoscunt singularia, vt ea. quæ sunt parum dissimilia inter se plane distinguere non possint, propter sensuum imbecillitatem, quod idem accidit in dignoscendis cœteris rebus, quæ inter se habent aliquam similitudinem. Non cognosci autem à pueris C vniuersalia, etiamsi viros omnes apprehendant vt patres, & mulieres vt matres, vel ex eo confirmabis, quia simile quid faciunt brutæ animantes, quæ tamen vniuersalia apprehendere non possunt. Cernimus enim agnum recens natum quamlibet ouem sequi quasi matrem, quod non alia de causa euenit, nisi quia nondum potest distinguere matrem à cœteris. Vnde fit, vt paulo post roborato magis sensu, solam matrem comitetur. Quare D exemplum puerorum, quo Aristo. probat in Phys. vniuersaliora esse nobis notiora, non alia ratione ad rem propositam confirmandam valet, nisi quatenus indiuiduum vagum est simile quodammodo naturæ vniuersali, pueriq; ac brutæ animantes propter sensuum imbecillitatem, qua initio laborant, prius apprehēdunt singularia sub notitiā vaga, quam determinata, quemadmodum roborato etiam sensu fit, cum animalia è loco E remoto venientia cernuntur.

Confirmatur ex cognitione brutorum.

Consectariū.

Colligi tamen ex hac solutione potest, quādocunque sensu ob impedimentum aliquod prius percipimus indiuiduū vagum, quā determinatum, idem quoq; accidere in intellectu. sat autem est ad perceptionem indiuidui vagi per intellectum species intelligibilis naturæ communis, & imperfectum phantasma rei singularis, quemadmodum ad perceptionem eiusdem per sensum, sufficit idem phan- F tasma imperfectum.

Hæc cum ostensa sint in iis singularibus, quæ phantasmata sui in nos imprimunt, fere etiam intelligenda sunt in iis, quæ sensibus non percipiuntur. Nam etsi hæc lōgo admodum discursu cognoscuntur à nobis, maiori tamē plurimū intelligūtur eorū vniuersalia. Dico autē vt plurimū, quia fieri potest, vt aliquando

quando hæc ex vniuersalibus attributis simul iunctis colligatur, quo pacto colligimus singularem Dei conceptum, ex conceptibus entis, & independentis, vel actus & puri.

Quo pacto species intelligibiles, & conceptus in nobis gignantur, itemque solutio argumentorum partis opposita.

SECTIO VIII.

Quo pacto species intelligibiles, & conceptus in nobis naturaliter gignantur.

VErum antequam dissoluamus argumenta partis oppositæ, operæ pretium erit paucis exponere, quo pacto intellectus noster & species intelligibiles accipiat à rebus & rerum ipsarum conceptus eliciat.

Ac primæ quidē species intelligibiles semper gignuntur actione intellectus agentis, & phantasmatis simul concurrentium, vt dictū est: possuntq; eiusmodi species esse vel specierum infimarum, vt hominis, vel generum, vt animalis aut viuentis. Nam si phantasma sit Socratis occurrentis, siue vt est hic homo, siue vt est aliquis homo, quem nondum plane à cœteris hominibus discernamus, species, quæ gignetur, erit naturæ specificæ hominis. si vero, vt singulare animal, species erit animalis, si vt singulare viuens, species erit viuentis, atque ita sursum versus. Iam enim patet ex superiori quęstione, multis modis rem eandem singularem posse occurrere sensibus nostris & internis & externis, tametsi hoc interest inter occursum rei, vt est indiuiduum speciei infimæ, & vt est indiuiduū cuiusuis generis, quod cum priori modo illa cognoscitur à nobis, aut cognoscitur vt indiuiduum vagum aut vt determinatum, quemadmodum diximus de Socrate. at posteriori modo semper cognoscitur vt vagum. Qui enim nondum discernit cuius speciei infimæ sit res obiecta, minus discernere poterit, quod nam sit indiuiduum determinate, hoc est, vt à cæteris omnibus distinguitur, etiam eiusdem speciei infimæ. Eo autem temporis momento, quo gignitur species intelligibilis, simul elicit intellectus possibilis conceptum eius indiuidui, quod tunc occurrit, nisi mens ita sit alio intenta, vt ab ea operatione impediatur. Quod eodem modo accidit in sensibus externis, qui sæpe res commodissime obiectas non percipiunt, quia anima vehementi aliqua applicatione in alia re occupata est Itaque generatio hæc siue specierum intelligibilium, siue conceptuum, mere naturalis est.

Indiuidua generum semper cognosci vage.

Obiectio.

Sed contra hæc sic obiiciat aliquis: Species sensibiles, per quas Socrates cernitur à Platone, nunc ex loco remoto, nūc ex propinquo, A sunt eiusdem speciei: tum quia non differunt inter se, nisi claritate repræsentandi, cum etiam, quia ex eodem loco remoto, ex quo Socrates à Platone cernitur, vt quoddā animal, cerni potest ab Alcibiade acutius vidente, vt quidam homo, & ab alio etiam, vt Socrates: igitur phātasmata omnia impressa ab huiusmodi speciebus sensibilib. sunt eiusdem speciei, totumq; Socratem repræsentant: at phā-B tasmata generant in intellectu species intelligibiles secundum vltimum potentiæ, cum ad earum generationem naturaliter cōcurrant: igitur omnes species intelligibiles, quæ giguntur à phantasmatibus Socratis sunt eiusdem speciei, totamq; naturam communem Socratis repræsentant, ipsamque etiam differentiam indiuiduantē repræsentarent, si species intelligibiles singulariū in intellectu imprimi possent, immo vero sunt vna, & eadem C species intelligibilis, quia fieri non potest vt in eadem potentia dentur simul duæ species numero eiusdem omnino rei, quæ sola maiori & minori claritate repræsentationis inter se differant. Non recte igitur dictum est, à phantasmate Socratis & intellectu agente nunc gigni naturaliter speciem intelligibilē hominis, nunc vero animalis præcise, alias etiam viuentis, &c.

Dilutio notāda.

Num species sensibiles eiusdem obiecti possint esse species.

Huic obiectioni respondendum est: Pri-D mum quidem non esse improbabile, species sensibiles, quibus Socrates cernitur vt quoddam animal & vt quiddā homo, & vt Socrates, esse diuersarum specierum. Nam quemadmodum cognitiones animalis, hominis & Socratis differunt specie, vt patebit libro 6. ita & species quibus cognoscuntur, differre possunt: quare non differre huiusmodi species inter se sola perspicuitate repræsentationis, sed repræsentatione etiam ipsa, siquidem E species cuiusdam animalis solum repræsentat animal, & eius singularitatem indeterminatam, species autem cuiusdam hominis hominem tantum, & indefinitam eius singularitatem, ac denique species Socratis Socratem determinate ac definite, totum, inquam, hominem, & certam eius differentiam indiuiduantem. Nec vero referre quicquam, quod ex eodem loco Socrates cernatur à diuersis, vt quoddam animal, & vt quidam homo, & vt Socrates: possunt enim ex eadem F distantia obiecti diuersarum specierum species sensibiles oculis diuersorum imprimi iuxta diuersam organorum dispositionem. Vnde fit, vt productio huiusmodi specierum ab obiectis non habeat eandem sphæram (vt dicitur) actiuitatis respectu omnium siue oculorum, siue mediorum, siue respectu eodem modo dispositorum. Deinde vero, posita identi-

identitate specifica eiusmodi sensibilium specierum, dicendum est, aliam esse rationem in iis speciebus, quæ imprimuntur in sensus externos, aliam in iis, quæ in phantasia. Intelligimus autem nomine phantasiæ in tota hac quæstione, quemadmodum & in superiori, quemlibet ex sensibus interioribus, quemadmodum nomine phantasmatis, quamlibet eorum speciem impressam, dicturi alias de interiorum sensuum distinctione, & num eorum omnium species concurrere possint cum intellectu agente ad productionem speciei intelligibilis: est enim res, quæ longiori discussione indiget, & cuius definitio nihil facit ad institutam disputationem.

Quid intelligatur in hac disputatione nominibus phantasiæ & phantasmatum.

Quod vero alia sit ratio, ex eo patet, quia productio specierũ in sensus exteriores tota est ab obiecto perfectius, aut minus perfecte imprimente sui similitudinem, per quam etiam si eiusdem speciei sit, potest sensus externus diuersas specie cognitiones habere, & qui acutior fuerit perfectionem ex eodem loco, ex quo obtusior minus perfectã habet: quanquam enim omnes species ab obiecto productæ, totum illud repræsentent, ea tamen, quæ imperfectius id præstabant, non satis erunt, & cum obtusiori sensu perfectam sensationẽ efficiant, quam nihilominus efficient cum acuto & perfecto.

Quo pacto species sensibiles imprimantur in sensum externum.

At productio phantasmatum non fit immediate ab obiecto, nec etiam à specie sensibili impressa in sensum exteriorem, cuius rei argumento est, quod impressa oculis specie hominis coram stantis, sæpe nullum eius in nobis relinquitur phantasma, si illum non videamus, impedito aspectu à vehementi applicatione animi, sed fit ab actu sensus externi, aut (quod eodem redit) à specie in illum impressa, quatenus per eam sentimus, quo fit, vt quanquam species, per quam videmus Socratem, vt quoddam animal, & vt quendam hominem, & vt Socratem, sint eiusdẽ speciei, tamen quia videndi actus specie differunt, phantasmata quoque ab eis genita differant specie. Vnde obiter colliges phantasma vagũ & determinatum differre specie. Quare cum phantasmata Socratis, vt est quoddam animal, & vt est quidam homo, & vt est hic designatus homo, differant specie, nihil mirũ est, si diuersas specie formas intelligibiles in intellectum imprimant, nisi quod duo posteriora phantasmata solam speciem intelligibilem hominis producere possunt, quod propria Socratis produci nequeat.

Quo pacto phantasmata in sensum internũ imprimantur.

Phantasmata vaga & determinata differunt specie.

Quin etiam cum phantasmata non concurrant cum intellectu agente, nisi quatenus per ea phantasia actu operatur, etsi prædicta A phãtasmata essent eiusdem speciei, totumq; Socratẽ repræsentarent, tamen apprehenso à phantasia Socrate, vt quodam animali tantum, sola species intelligibilis animalis produceretur, atque ita sursum versus. Non est igitur, quod de prædicta specierum intelligibilium naturali productione ob argumentum propositum dubitemus.

Quo pacto phantasmata concurrãt ad productionem specierũ intelligibiliũ.

Alia vero est, & specierum intelligibilium, B & conceptuum non naturalis, sed libera productio, tametsi productio specierum naturaliter consequitur liberam conceptuum productionem. Cum enim in intellectu plures species intelligibiles diuersarum specierum infimarum illo priori modo impressæ sunt, iam libere quisque concipere potest, tum indiuidua, quorum habet phantasmata, tum etiam quaslibet naturas communes, per eas species, siue primo, siue secundaria ratione repræsentatas. C Verbi caussa, per speciem intelligibilem hominis potest intelligere, tum homienm, cuius illa est prima & adæquata similitudo, tum etiam genera omnia & differentias, quas secundaria ratione ac implicite repræsentat, tametsi facilime omnium intelliget naturam humanam, quæ primo repræsentatur, & ex generibus & differentiis, quæ in illa includuntur, ea, quæ illius complementum propius accedunt, vt superiori quoque quæstione dictum est.

De libera specierum intelligibilium & conceptuum productione.

D Id autem cum facere possit intellectus, sæpe euenit, vt conferat non solum indiuidua eiusdem speciei inter ipsa, veluti Socratem cum Platone, sed etiam diuersarum, vt Socratem cum Bucephalo, atque adeo ipsas diuersas species, vt hominem cum equo, in qua collatione multa inuenire potest, in quibus illa differant, multa etiam in quibus conueniant.

Quo pacto collatione rerum phantasmata concurrant.

Si ergo consideret ea, in quibus differunt E indiuidua sub eadem specie: adhuc eiusmodi conceptus erunt singularium entitatum. Si vero consideret ea, in quibus proxime conueniunt: iam habebit conceptum præcisum naturæ specificæ. Sin autem consideret ea, in quibus diuersæ species infimæ inter se differunt: eliciet conceptus abstractos à differentiis indiuiduantibus, quibus illarum differentiæ exprimentur, per quos F conceptus non gignentur nouæ species intelligibiles differentiarum: si vera est sententia eorum, qui volunt differentias non habere peculiares species intelligibiles, quibus repræsententur, sed per eas tantum repræsentari, per quas repræsentantur ipsæ naturæ specificæ. Si denique consideret ea,

in quibus conueniunt, iam habebitur conceptus generis proximi quidem, si consideret id, in quo proxime conueniunt, remoti vero, si id, in quo remote: nisi conuenientia sit adeo remota, vt conceptus non sit vniuocus, sed analogicus, vt si concipiatur conuenientia omnium rerum in ente, aut omnium accidentium in accidente, quo pacto conferri possunt, non solum species cum speciebus, sed etiam genera summa inter sese. Hoc autem, cum fit, non dubium esse debet, quin ex eiusmodi conceptibus gignantur nouæ species intelligibiles generum, ad quarum productionem iam non concurrerent phantasmata, nec item intellectus agens, vt est communior Philosophorum sententia: tametsi eiusmodi species non gignentur, si iam fuerint genitæ ex phantasmate alicuius indiuidui occurrentis sub ratione indiuidui illius generis duntaxat, quod fieri posse, iam dictum est.

Dari in intellectu species, quæ naturas genericas præcise repræsentant.

Quod autem id dubium esse non debeat, ex eo primum patet, quia conceptus est actualis similitudo rei: ex similitudine autem actuali aliqua habitualis relinqui debet in intellectu, nondum informato similitudine naturæ, quæ concipitur. Quod si dicas, naturam genericam iam antea repræsentatam fuisse in specie intelligibili naturæ specificæ, ea ratione nō satisfacies, quia repræsentatio illa erat implicita secundaria.

1 Ostenditur id ex actu concipiendi naturam abstracte.

Deinde, quia, postquam cōmunem conceptum genericæ naturæ elicuimus, experimur multo nos facilius, cum volumus, eandem naturam syncere siue abstracte concipere: quod vtique non accideret, si in intellectu non relinqueretur nouus habitus, qui abstracte eam naturam repræsentaret. Nec enim ad id satis videtur esse affectio ea relicta: quia intellectus disponitur ad faciliorem vsum specierum, sed opus est præterea, vt ex parte specierum detur præcisa quædam & abstractiua repræsentatio eiusdem naturæ, quippe cum experiamur relinqui in nobis nō solum propensionem & facilitatem ad vsum specierum intelligibilium, quas ante habebamus, sed etiam tam præcisam repræsentationem habitualem naturæ genericæ, quam habebamus specificarum.

2. Ex ipsa facilitate abstracte concipiendi.

Notandā dilutio tacitæ obiectionis.

Tertio, quia qui censent generari in nobis primo species intelligibiles rerum singularium, fatentur non amplius esse opus intellectu agente ad generationem specierum, quibus naturæ superiorum repræsententur, eo quod ipse intellectus possibilis elicere possit species superiorum ex speciebus inferiorū, id quod etiam fatentur omnes facta eadem

3. Ex communi quodā pronunciato.

A hypothesi: ergo si iam ponantur genitæ species intelligibiles specierum infimarum, par ratio erit, vt dicamus, intellectum possibilem posse ab eis abstrahere species intelligibiles generum: at intellectus possibilis non potest eas alia ratione abstrahere, quam formando conceptus præcisos generum, vt animalis, aut viuentis, per quos gignantur eiusmodi species: ergo, &c.

Postremo, quia nisi ea species relinqueretur,
B daretur postea in intellectu quædam, vt ita dicam, perplexitas, cum quis vellet naturam eandem abstracte, & nulla habita ratione naturarum specialium concipere. Postquam enim ex collatione hominis & equi abstracte concepisti naturam animalis, si postea eandem audito animalis vocabulo, nulloque modo ad hominem aut equum, aliam ve speciem attendens mente concipis, qua quæso specie intelligibili illa percipis? aut enim om-
C nibus intelligibilibus speciebus specialium animalium, aut nulla. Nec enim potior ratio in vna specie est, quam in cæteris. Vt ergo iterentur huiusmodi conceptus generum sine vlla perplexitate, quo pacto illum iterari experimur: dicendum potius est, relinqui exprimis illis actibus concipiendi naturas genericas, similes quasdam species & quasi vestigia impressa, quibus facile intellectus postea eiusmodi naturas præcise concipiat, sine vlla consideratione inferiorum.

4. Ex perplexitate, quæ alioqui daretur.

D Quod magis etiam aduertere debuissent nonnulli ex recentioribus, qui vsque adeo diuerterunt à communi veterum sententia, vt solas species intelligibiles rerum singularium esse censeant. In maiori enim numero specierum intelligibilium, maiorem perplexitatem dari necesse est. Hæc eadem & aliis de caussis videntur ponendæ in substantiis separatis præter species intelligibiles naturarum specialium, siue latius patentium, siue
E minus late (pro dignitate nimirum cuiusque) species omnium superiorum generum propriæ.

De speciebus intelligibilib. generum in substantiis separatis.

Non tamen latet nos argumentum hoc suspectum videri posse, quod multa certa & per se nota videatur impugnare, vt intentionem & remissionem formarum, omnesque omnino generationes, siue substantiales, siue accidentales. Cur enim potius hic numero
F caloris ab hoc agente introducatur, aut expellatur, quam ille? cur item potius hic numero equus, aut his radius luminis gignatur, quam ille? si caussæ secundæ quærantur, nulla prorsus est: proinde aut negandæ sunt intentio, remissio, & omnes generationes, aut dicendum, propositum argumentum nullam

Qua ratione nitendum proposito argumento.

nullam vim habere, recurrendumque esse in huiusmodi perplexitatibus ad determinationem diuinæ voluntatis. Sed hæc nihil obstant, quo minus proposito argumento innitamur. Quanquam enim in quibusdam euentis (vt in iis, quæ dicta sunt) oportet recurrere ad diuinæ voluntatis determinationem præfinitionemque, vt quinto libro docebimus: non est tamen id faciendum, vbi ratio ex caussis secundis reddi potest. Redditur autem ea optime in re proposita ex speciebus intelligibilibus generum relictis ex eorum conceptibus præcisis.

A

B

Atque hæc obiter de generatione specierum intelligibilium & conceptuum dicta sint hoc loco. Ex quibus manifestum relinquitur, primum cognitum ab intellectu nostro esse rem singularem. Qua ex parte recte sentiunt Durandus, secundo sententiarum, distinctione tertia, quæstione septima. Burlæus primo Physicorum libro ad caput secundum, & Nominales omnes, vt Ockamus primo sententiarum distinctione tertia, quæstione quinta, & Gregorius ibidem, quæstione tertia, tametsi in aliis plerisque labuntur. Num autem species intelligibiles sint ex genere earum formarum, quæ non intenduntur actibus nostris, veluti species sensibiles, quæ ab obiectis in sensus externos imprimuntur, & species intelligibiles, quæ Angelis more proprietatum inditæ sunt & in animos nostros, cum à corporibus separantur, naturaliter influunt, an vero intendantur iis actibus concipiendi, qui per eas eliciuntur, & quo pacto: nũ quo ad repræsentationem plurium rerum entitatumve, an potius quoad perspicuitatem repræsentandi, libro 8 explicabimus cum de intensione & extensione formarum disseremus.

C

D

Dubia dilata in lib. 8.

Responsio ad argumenta partis opposita.

Ad primum igitur argumentum eorum, quibus suadebatur, facilius vniuersalia quam singularia intelligi, dicendum est, nihil referre, quod in intellectu non sint species intelligibiles rerum singularium propriæ. Satis est enim concursus phantasmatis, vt suppleat id, quod deest speciebus intelligibilibus naturarum communium.

E

Ad secundum dicendum est, conceptus rerum singularium non proprie dici reflexe, sed translatitie, vt dictum est. Est autem & naturæ & dignitatis ordine conuenientius, vt primum intellectus noster se quodammodo inflectat inferiori potentiæ, à qua iuuatur, deinde ipse per se suas operationes exerceat, quam contra. Ad eam vero commentationem Caietani satis iam responsum est supra, nec quenquam experiri, necessarium sibi

F

esse eum discursum, vt rem singularem concipiat, nec vero illum satis esse ad res singulares determinate percipiendas: proinde nihil esse ad rem eum modum reflexæ cognitionis. Denique modus ille, quem Diuus Thomas in locis citatis exponit, & paucissimis contigit, & longiori discursu indiget, quam in nobis fieri experiamur ad singularia concipienda: præterquam quod ille non satis est ad intelligenda singularia secundum proprias & peculiares eorum rationes, veluti Socratem, vt Socratem, & Platonem, vt Platonem, sed tantum vt remotas caussas specierum intelligibilium, actuumque intelligendi. Quare necesse est ponere alium modum, quo singularia, vt talia sunt, tam facile à nobis concipiantur, quam experimur: qui quidem alius non videtur esse posse, nisi is, qui à nobis explicatus est. Nec Diuus Thomas eum modum negauit vnquam, sed potius significasse videtur prima part. quæst. octuagesima sexta, articulo primo, amplexus tandem illum extremo opere, tanquam omnium optimum, & omnibus familiarissimum, ac facilimum.

Quid de modo cognitionis reflexæ à D. Thoma tradita.

Ad tertium dici posset: Vniuersalia appellari ab Aristotele *notiora ratione*, & *singularia notiora sensu*, quoad habitualem cognitionẽ, si verisimile esset, illum non de actuali, sed de sola habituali cognitione esse intelligendum eo loco. Vt enim similitudines habituales, quæ sunt in intellectu, non repræsentant per se & determinate, nisi vniuersalia, ita quæ in sensus interiores imprimuntur, non repræsentant per se, nisi singularia: quo fit, vt hoc pacto notiora sint intellectui vniuersalia, quam singularia: & sensui singularia, quam vniuersalia. Notius est enim id, quod per se, quam quod per accidens repræsentatur.

Exponitur locus Aristot.

Verum, quia Aristoteles non videtur actualem cognitionem excludere, sed potius de ea præcipue agere: crediderim dicendum, ea pronunciata intelligenda esse de cognitione, quæ methodo aliqua, seu, vt Latini loquuntur, via & ratione comparatur. Hæc enim habetur de vniuersalibus per scientiam, de singularibus per experientiam. Constat autem scientiam versari per se in vniuersalibus, per accidens in singularibus: experientiam è contrario, per se in singularibus, per accidens in vniuersalibus, vt egregie expositum habes ab ipso Authore capite primo huius libri, & forsitan ob hanc caussam non vsus est ille in priori loco nomine intellectus, sed rationis, quod vsitatius est in significanda cognitione per caussam, quam omnes scien-

tiam

tiam appellamus, quemadmodum in posteriori, cum sic ait: *Quinetiam expertos magis, quàm eos, qui rationem sine experientia tenent, &c.* Et paulo post, cum ita scribit: *Si quis igitur sine experientia rationem teneat, &c.*

Dissoluuntur argumenta initio proposita.

SECTIO VI.

Reliquum est igitur, vt ea argumenta dissoluamus, quibus initio ostendi videbatur, singularia sensibilia nō intelligi à nobis, sed sensu duntaxat percipi. Ad quorum primum iuxta ea, quæ proxime *sectione secunda* dicta sunt, respondendum est, ideo vniuersalia dici ab Aristotele notiora ratione, quod ea sola per se sciantur: contra vero singularia esse notiora sensu, quod ea sola per se cadant sub experientiam sensus: quicquid dicendum sit de ea cognitione intellectiua, quæ non est scientia.

Cur vniuersalia dicantur ratione notiora, & sensu singularia.

Ex his patet responsio ad secundum. Nec enim eo loco videtur esse sermo de obiectis intellectus & sensus: sed de iis, quæ per se cadunt sub cognitionem siue actualem, siue habitualem, quæ via & ratione comparatur. Aut dicito, distingui eo loco obiectum intellectus & sensus per excessum, quem habet intellectus supra sensum. Nam etsi intellectus potest per se percipere singularia, quemadmodum & sensus, tamen id, in quo ille excedit sentiendi vim in rebus sensibilibus est cognitio vniuersalium. Hæc enim à solo intellectu per se cognosci possunt, & in his solis per se versatur scientia. Nec nouum est, aut præter rationem designari obiecta potentiarum per ea, in quibus aliæ alias excedūt, cum id doceat Arist. 1. de Cœlo, cap. 11. tex. 116. vt si equus portare possit decem talenta, homo vero vnum tantum, vis portandi, quam equus habet, recte definietur per decem talenta, etsi equus minora quoque pōdera portare possit. Quapropter ad duas illas argumentationes, quæ ex primo Physicorum libr. extruebantur, negandum est, eodem modo vniuersale esse obiectum intellectus, quo singulare est obiectum sensus. Neque enim vniuersale est adæquatum obiectum intellectus, quemadmodum singulare est adæquatum sensus, quippe cum singularia cadant per se sub intellectum, non item vniuersalia sub sensum.

Qua ratione sensum excedat intellectus.

Potentias superiores definiendas esse per excessum.

Ad tertium non desunt, qui dicant intellectum nostrum ideo percipere singularia materialia, quia anima intellectiua est quodammodo materialis, propter naturalem propensionem ad informandum corpus, & quandam dependentiam à sensibus, quam intellectus habet, dum est in corpore. Sed animaduertunt absurdissimum illud ex ea responsione effici, fore vt substantiæ separatæ, quæ omnino immateriales sunt, non intelligant eadem singularia: imo neque eorum vniuersalia, quæ materiam includunt. Potius igitur dicendum est, ad argumentum, proportionem, quæ inter potentiam & obiectum requiritur, eam esse debere, vt potentia non sit inæqualis obiecto ob defectum, quam vocant proportionem minoris inæqualitatis. Nemo enim vnquam negauit, posse dari proportionem maioris inæqualitatis in potentiis, hoc est, maiorem posse vim esse in potentia, quam obiecto percipiendo sit satis. Sed omnes fatentur, non debere esse minorem, vt est in sensibus respectu rerum materiæ expertium. Cum igitur potentię immateriales maiorem vim habeant, quam materiales, nihil impedit, quo minus materialia possint attingere siue ea sint aliqua ex parte materialia, vt naturæ vniuersales, siue omnino vt res singulares.

Quorūdam responsio.

Refutatio.

Quæ proportio inter potētiam & obiectum requiratur.

Ad quartum dicendum est, etsi vniuersalia syncere à nobis intelligi non possunt, quamdiu à singularibus non abstrahuntur, seu (quod idem est) quam diu in nobis non detur earum species intelligibilis, non ideo tamen recte dici singularia esse in caussa, cur vniuersalia non intelligantur, imo vero, cum singularia per sensus externos imprimant sui species in sensum interiorem, à quibus intelligibiles species gignuntur: potius dicendum est, illa in causa esse, cur à nobis vniuersalia intelligantur.

Singularia apud nos in caussa esse, cur vniuersalia intelligantur.

Ad quintum sic respondendum. Si singularia sensibilia intelligerentur à nobis per species congenitas, vt intelliguntur à substantiis separatis, tum demum non esset, cur sensibus indigeremus, quemadmodum illæ non indigent. Nunc autem, cum omnis nostra cognitio à sensibus ortum habeat, inde fit, vt nō solum propter cognitionem singularium, sed ipsorum etiam vniuersalium indigeamus sensibus.

Sextum argumentum supponit, singularia sensibilia non posse intelligi à nobis, nisi per proprias eorum species intelligibiles, quo pacto recte concludit, si ea tantum caussa spectetur, ob quam Aristoteles intellectum agentem perspicue induxit. Neque enim ille alia ratione necessarium esse dixit, nisi propter abstractionem naturarum communium à singularibus materialibus, quam

Vnde Arist. necessitatem colligat intellectus agētis.

quam primo fieri voluit per species præcisas naturarum communium. Quod si primo species intelligibiles singularium in intellectum nostrum imprimerentur, iam prima abstractio communium naturarum posset fieri per conceptus earum præcisos ex consideratione, & collatione singularium elicitos, ex quibus conceptibus resultarent species intelligibiles, quæ naturas communes præcise repræsentarent, quod sæpe accidere paulo superius dictum est. Ita non esset necessarius intellect⁹ agens. Vnde patet non recte sentire eos, qui adhuc Aristotelis opinione putant illum esse necessarium, vt faciat res vniuersales tãquam præcipua obiecta intellectus possibilis. nam cum intellectus possibilis speciebus intelligibilibus singularium informatus, possit abstracte communes eorum naturas concipere, non dubium est, quin possit facere vniuersalia, non modo per conceptus, sed etiam per species relictas. Adde, non recte ab eis dici vniuersalia præcipua obiecta intellectus possibilis. Quanquam enim pura appellari possunt, vt in quibus cognoscendis non miscetur sensus: præcipua tamen dici nequeunt, cum sint minus perfecta singularibus, neque in natura diuina dari possint. Potius ergo dicendum est cum aliis, etsi species intelligibiles singularium ponantur, non ideo tamen superuacaneum fore intellectum agentem, quia phantasmata, cum materialia sint, & extensa in corpore, non possunt per se, ac vi sua agere in intellectum possibilem, qui immaterialis est, ad gignendas species intelligibiles, etiam singularium: sed vi alicuius agentis immaterialis, quod nos dicimus intellectum agentem. Quanquam vero Aristoteles *text. 19.* huic rationi non est innixus expresse, eam tamen fortasse supposuit, vt dici possit, duplici de causa inductum ab eo esse intellectũ agentem: vna, expressa: altera, quæ facile subintelligi potuit. nam & perspicua erat, & ipse fortasse eam innuit eodem capite, cum dixit, *Omne agens esse præstantius patiente.* Quanquam enim hoc pronunciatum ad præstantiam intellectus agentis confirmandam inductum est; tamen ad eius quoq; existentiam ostendendam valet. Verum de hac re alibi accuratius.

Refellitur quorundam de eadem opinio.

Vera sententia.

Quas ob causas intellectũ agentem induxerit Aristoteles.

Ad septimum dicendũ est Aristotelem in loco citato, nomine sensibiliũ, intellexisse sensibilia, quatenus sensibilia sunt, hoc est, quatenus immutatione sensuum percipiuntur, vt D. Thomas exponit. Colligebat enim sensum communem, vt est in omnibus animalibus, satisque patet in bestiis, præter sensitiuas potentias nullam esse superiorem cuius immutatione sensibilia percipiantur. Ita nihil refert, quod homo per intellectum quoque singularia sensibilia percipiat. Oportet enim illum adhuc habere vnam aliquam potentiam sensitiuam, qua possit de differentiis omnium sensibilium iudicare, ne natura eius sensitiua inferior sit aliorum sensitiuorum natura. Atque hæc de cognitione vniuersalium, & singularium, etsi aliquanto fusius pro ratione loci: non inutiliter tamen dicta esse videbuntur.

Explicatur locus Aristotelis.

ΚΕΦ. Γ.

Παλαιῶν δόξαι περὶ τῶν πρώτων αἰτίων.

a.3. text.28. & 29.

Ἐπεὶ δὲ φανερὸν, ὅτι τῶν ἐξ ἀρχῆς αἰτίων δεῖ λαβεῖν ἐπιστήμην (τότε γὰρ εἰδέναι, φαμὲν ἕκαστον, ὅταν τὴν πρώτην αἰτίαν οἰόμεθα γνωρίζειν) τὰ δ' αἴτια λέγεται τετραχῶς, ὧν b μίαν μὲν αἰτίαν φαμὲν εἶναι τὴν οὐσίαν, καὶ τὸ
τὸ

CAPVT III.

Veterũ de primis rerum causis opiniones.

Cvm autem constet, primarum caussarum scientiam capessendam esse (tum enim rem quamque nos scire dicimus, cum primam causam nos cognoscere arbitramur) causa vero quadrifariam dicantur, quarum b vnam dicimus substantiam, quidditatemque
rei

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Cvm autem constet. Absoluta præfatione aggreditur tractationem. Quoniam vero dixerat hanc scientiam circa causas primas versari, adductis breuiter initio huius, capite quarto generibus causarum ex secundo libro Physicorum refert ad finem vsq; sexto capite veterum Philosophorum opiniones de causis, vt si quid dictum ab eis reperiat, quod à se fuerit omissum, id amplectatur: sin minus, maiorem astruat fidem iis, quæ de causis docuit. Tum denique in septimo capite eorum opiniones ea ex parte refutat, qua à vero videntur aberrare.

b *Quarum vnam dicimus.* Quæ hic Aristoteles repetit de quatuor causarum generibus

ribus, quia fusius ab eo tractantur secundo libro Physicorum, capite tertio & quinto, libro hu^9 operis, capite secundo, non est cur hoc loco explicentur. Id enim à nobis deinceps obseruandū erit, vt quæ alibi explicatius ab Auctore traduntur, aut minus habent vtilitatis, aut certe in publicis prælectionib. explicari non solent, omissis longioribus commentariis, breuibus tantum scholiis cum opus fuerit, exponamus. Itaq; ea tantum, quæ in huiusmodi rebus studiosus ac diligens lector desiderare poterit, carptim, breuiterq; explanabimus. Quod ad verba attinet, illud ἐξ ἀρχῆς, hoc est, *ex principio*, pro *primarum*, dictum est, vt Alexander interpretatur, idq; patet ex subiecta ab Aristotele ratione.

Modus deinceps in expositione tenendus.

τὸ τί ἦν εἶναι (ἀνάγεται γὰρ τὸ διὰ τί εἰς τὸν λόγον ἔσχατον, αἴτιον δὲ καὶ ἀρχὴ τὸ διὰ τί πρῶτον) μίαν δὲ τὴν ὕλην, καὶ τὸ ὑποκείμενον, τρίτην δὲ ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, τετάρτην δὲ τὴν ἀντικειμένην αἰτίαν ταύτῃ, τὸ οὗ ἕνεκεν, καὶ τἀγαθόν, (τέλος γὰρ γενέσεως καὶ κινήσεως πάσης τοῦτ' ἐστί) τεθεωρημένων οὖν ἱκανῶς περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, ὅμως c παραλάβωμεν καὶ τοὺς πρότερον ἡμῶν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ὄντων ἐλθόντας καὶ φιλοσοφήσαντας περὶ τῆς ἀληθείας. δῆλον γὰρ ὅτι κἀκεῖνοι λέγουσιν ἀρχάς τινας καὶ αἰτίας· ἐπελθοῦσιν οὖν ἔσται τι προὔργου τῇ μεθόδῳ. ἢ γὰρ ἕτερόν τι γένος εὑρήσομεν αἰτίας, ἢ ταῖς νῦν λεγομέναις μᾶλλον πιστεύσομεν.

Τῶν δὴ d πρώτων φιλοσοφησάντων, οἱ πλεῖστοι τὰς ἐν ὕλης εἴδει μόνον ᾠήθησαν ἀρχὰς εἶναι πάντων. ἐξ οὗ γάρ ἐστιν ἅπαντα τὰ ὄντα, καὶ ἐξ οὗ γίγνεται πρώτου, καὶ εἰς ὃ φθείρεται τελευταῖον, τῆς μὲν οὐσίας ὑπομενούσης, τοῖς δὲ πάθεσι μεταβαλλούσης, τοῦτο στοιχεῖον, καὶ ταύτην τὴν ἀρχήν φασιν εἶναι τῶν ὄντων, καὶ διὰ τοῦτο, οὔτε γίνεσθαι οὐδὲν οἴονται, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ὡς τῆς τοιαύτης φύσεως ἀεὶ σωζομένης. ὥσπερ δὲ τὸν Σωκράτην φαμὲν οὔτε γίγνεσθαι ἁπλῶς ὅταν γίγνηται καλός, ἢ μουσικός· οὔτε ἀπόλλυσθαι, ὅταν ἀποβάλλῃ ταύτας τὰς ἕξεις, διὰ τὸ ὑπομένειν τὸ ὑποκείμενον, τὸν Σωκράτην αὐτόν, οὕτως οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν. δεῖ γὰρ εἶναί τινα φύσιν, ἢ μίαν, ἢ πλείους μιᾶς ἐξ ὧν γίγνεται τἆλλα σωζομένης ἐκείνης. τὸ μὲν τοι πλῆθος, καὶ τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἀρχῆς, οὐ τὸ αὐτὸ πάντες λέγουσιν.

rei (id enim primum quod in quæstione. Propter quid est, quæritur, ad rationem vltimam reuocatur, est autem id causa, & principium, quod primum in quæstione, Propter quid est, quæritur) alteram vero materiam, & subiectum: tertiam, vnde principium motus existit: quartam eam, quæ huic opposita est, & id cuius gratia, ac bonum ipsum (hoc enim omnis motus, generationisque finis est) de his quidem etsi satis disputatum est in libris de Natura, tamen c eos quoque qui ante nos in eorum, quæ sunt, disputationem descenderunt, & de veritate philosophati sunt, adsciscamus: nam & illos principia quædam, causasque posuisse perspicuum est, quas si exposuerimus, aliquid huic tractationi adiumenti afferetur. Aut enim aliud caussæ genus inueniemus, aut certe iis, quæ nunc exposita sunt, magis credemus.

Plurimi d igitur eorum, qui primi philosophati sunt eas solas quæ sunt in specie materia, principia rerum omnium esse crediderunt. Ex quo enim sunt omnia, quæ sunt, & ex quo primo fiunt, & in quod vltimum, substantia quidem permanente, sed affectionibus mutata dissoluuntur, id elementum, ac principium rerum omnium esse asserunt: ob eamque causam, nec generari quicquam existimant, nec corrumpi, quod eiusmodi natura semper salua permaneat, vt autem Socratem dicimus nec fieri simpliciter, cum sit bonus, aut musicus, nec vero corrumpi, cum hos habitus amittit, quod subiectum idem permaneat, ipse inquam Socrates ita nec quicquam aliud. Oportere enim aliquam esse naturam, vel vnā, vel plures vna ex quibus, salua illa, cætera gignantur: multitudinem vero, speciemq; eiusmodi principii non eandem omnes asserunt.

c *Tamen eos quoq; qui ante nos in eorum, quæ sunt, disputationem descenderunt, & de veritate philosophati sunt, adsciscamus, nam & illos principia quædam, causasq; posuisse perspicuum, &c.* Consuetudo Aristot. est ab opinionibus aliorum ordiri disputationem, quæ sane optima est philosophandi ratio: facile enim est inuentis addere, vt est in prouerbio. Pro qua relege 1. c. lib. sequentis, & vltimum Elenchorum.

Quo ordine Aristoteles enumeret. Veterum opiniones de causis.

d *Plurimi igitur eorum, qui primi philosophati sunt, eas solas, quæ sunt in specie materia, principia rerum omnium esse crediderunt. Ex quo enim sunt omnia, quæ sunt, & ex quo primo fiunt, &c.* In enumerandis opinionibus de causis hunc ordinem sequitur Aristoteles, vt primum referat sententias eorum, qui materialem causam posuerunt: deinde eorum qui addiderunt efficientem: tertio loco eorum, qui formalem. Non refert autem placita eorum, qui posuerunt finalem, quia vt ipse capite sexto docebit, nemo aperte, ac per se hoc genus causæ attulit. Docet igitur fuisse plurimos, qui cum rerum omnium principia inquirerent (neq; enim de vno

tantum

tantum genere disputabant, sed de tota rerum vniuersitate) solam materialem causam tradiderint, tametsi alij vnum, alij plura esse materialia principia existimauerint, vt in progressu apertum erit. Cur autem solã materiam causam esse putauerint, hæc ratio fuit, quia cætera omnia, quæ in materia sibi inuicem succedunt, accidentia esse existimarunt, ac indigna causę nomine, præsertim internæ, & essentialis, quam solum reuera inquirebant. Primum igitur docet, hos omnes in eo conuenisse, vt dicerent, materiam esse totam rerum substantiam. Quoniam vero nihil potest simpliciter generari, aut corrumpi, nisi substantia mutata, docet deinde eos omnes coactos fuisse, vt omnem generationem, ac corruptionem simpliciter negarent. Si enim omniũ rerum substantia eadem est, nihil omnino mutatur secundum substantiam, quare nec generatur quicquam, nec corrumpitur, simpliciter, sed tãtum mutatur secundum alias atq; alias substantiæ affectiones. Horum autem varias sententias ita refert Aristoteles, vt primo loco meminerit eorum, qui dixerunt vnum aliquid esse rerum omnium materiale principium: deinde eorum, qui quatuor: postremo eorum, qui infinita.

Cur solã materiam causam esse dixerint.

Quatenus conuenerint omnes veteres Naturales.

Ἀλλὰ Θαλῆς e μὲν ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγὸς φιλοσοφίας, ὕδωρ φησὶν εἶναι. διὸ f καὶ τὴν γῆν ἐφ᾽ ὕδατος ἀπεφήνατο εἶναι, λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν ταύτην ἐκ τοῦ πάντων ὁρᾶν τὴν τροφὴν ὑγρὰν οὖσαν, καὶ αὐτὸ τὸ θερμὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον, καὶ τὸ ζῷον τούτῳ ζῆν, τὸ δ᾽ ἐξ οὗ γίγνεται, τοῦτ᾽ ἐστὶν ἀρχὴ πάντων. διά τε δὴ τοῦτο τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην, καὶ διὰ τὸ πάντων τὰ σπέρματα τὴν φύσιν ὑγρὰν ἔχειν. τὸ δ᾽ ὕδωρ, ἀρχὴ φύσεώς ἐστι τοῖς ὑγροῖς. εἰσὶ δέ τινες, οἳ g καὶ τοὺς παμπαλαίους, καὶ πολὺ πρὸ τῆς νῦν γενέσεως, καὶ πρώτους θεολογήσαντας, οὕτως οἴονται περὶ τῆς φύσεως * ὑπολαβεῖν.

* *alias* διαλαβεῖν.

Ὠκεανόν

Sed e Thales, qui huiusmodi philosophia princeps fuit, aquam esse dicit. Quamobrem f & terram super aquam esse asserebat: concepta forsitan hac opinione ex eo, quod alimentum omnium humidum esse, caloremque ipsum ex eo gigni, & animal hoc viuere animaduerteret. Id autem, ex quo aliquid fit, principium est omnium. Atque hac de causa ille in hanc opinionem inductus est, & quod omnium semina humidam naturam habeant, aqua vero humidis principium sit. Sunt etiam nonnulli, g qui antiquissimos illos, & multis seculis hac ætate superiores, quique primi Theologiam tractauerunt, sic arbitrentur de natura sensisse.

Oceanum

Thales Milesius cur primum huius author dicatur.

e *Sed Thales, qui huiusmodi philosophia princeps fuit, aquam esse dicit.* Thales Milesius, vir nobilissimus, primusque ex septem Græciæ sapientibus, idcirco dicitur huius primæ philosophiæ princeps, siue primus auctor (vtrumque enim significat verbum ἀρχηγὸς) quia relictis forensibus negotiis, primus se ad totam rerum naturam contemplandam contulit.

Quanquam enim de solis rebus corporeis disseruit, putauit tamen se de vniuerso entium genere disputare: quia nullam esse rem corporis expertem, vt alij plerique posteriores, existimat. Eius vero opinio apertius hic ab Aristotele ponitur, quam vt explicatione indigeat.

Floruit autem Thales ætate Ezechielis, & Danielis Prophetarum, cum populus Israeliticus esset in captiuitate Babylonica, quo tempore apud Romanos regnarunt ex ordine Tarquinius Priscus, & Seruius Tullius Vide *Eusebium in chronic. & alios.*

Veterum de Mundo sententia.

f *Quamobrem & terram super aquam esse asserebat. concepta forsitan hac opinione ex eo quod alimentum omnium humidum esse, caloremque ipsum ex eo gigni, & animal hoc ipso viuere animaduerteret. Id autem, ex quo aliquid fit, principium est omnium. Atque hac de causa ille in hanc opinionem inductus est. & quod omnium semina humidam naturam habeant, aqua vero humidis principium sit*, Omnes pene veteres Naturales, vt notat Albertus, existimarunt mundum esse animal, proinde cum Thales (*1. tractat. tertio capite*) humidum censuerit esse rerum omnium principium, quasi earum omnium nutrimentum, atque adeo astrorum, vt plerique existimabant, consequens fuit, vt illud in medio mundo collocaret, & quod hinc sequitur, maxima ex parte sub terra, vt æque distaret ab omnibus, quæ ab eo alerentur, cuius rei similitudinem cernimus in animali, quod octauo Physicorum, *capite secundo, text. 17.* minor mundus appellatur: videmus enim in eo medium locum nutrimento deputatum esse.

g *Qui antiquiss. illos, multis sec. hac ætate superiores, quique primi Theologiam tractauerunt,*

sic arbitrentur de natura sensisse. Diuus Thomas credit hos fuisse antiquissimos Poetas Orpheum, Musæum, & Linum, qui propterea Theologi appellati sunt, quod res diuinas carmine tractauerint. Merito autem ij dicuntur antiquissimi, quod floruerint tempore Hebræorum Iudicum, idque ante Samsonem in cuius ætatem incidit Troiæ excidium, quod Thaletis obitum sexcentis triginta annis antecedit. Alexander *com. 23. ad finem.* & Albertus *tract. 2. c. 4* putat his verbis significari Homerum, & Hesiod. sed prior expositio magis placet, quod illi superiores Theologorum nomen magis assecuti videantur. Lege Eusebium 10 *de præp. Euang. cap. 3. & in chronic.*

Orpheus, Musæ°, & Linus cur theologi appellati, & cur dicti antiquissimi.

Ὠκεανόν τε γὰρ καὶ Τηθὺν ἐποίησαν τῆς γενέσεως πατέρας, καὶ τὸν ὅρκον τῶν θεῶν ὕδωρ τὴν καλουμένην ὑπ᾽ αὐτῶν Στύγα τῶν ποιητῶν. τιμιώτατον μὲν γὰρ τὸ πρεσβύτατον, ὅρκος h δὲ τὸ τιμιώτατόν ἐστιν. εἰ μὲν οὖν ἀρχαία τις αὕτη, καὶ παλαιὰ τετύχηκεν οὖσα περὶ τῆς φύσεως ἡ δόξα, τάχ᾽ ἂν ἄδηλον i εἴη. Θαλῆς μέν τοι λέγεται οὕτως k τὸν τρόπον ἀποφήνασθαι περὶ τῆς πρώτης αἰτίας. Ἵππωνα μὲν γὰρ οὐκ ἄν τις ἀξιώσειε θεῖναι μετὰ τούτων, διὰ τὴν l εὐτέλειαν αὐτοῦ τῆς διανοίας. Ἀναξιμένης m δὲ ἀέρα, καὶ Διογένης πρότερον ὕδατος, καὶ μάλιστ᾽ ἀρχὴν τιθέασι τῶν ἁπλῶν σωμάτων. Ἵππασος n δὲ πῦρ ὁ Μεταποντῖνος, καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος.

Ἐμπεδοκλῆς o δὲ τὰ τέτταρα, πρὸς τοῖς εἰρημένοις γῆν

Oceanum enim, & Tethyn parentes generationis fecerunt. Deorumque iusiurandum eam aquam esse, quam Poetæ ipsi Stygem appellant: honore enim dignissimum, quod antiquissimum: iusiurandum h autem honore dignissimum est. Num igitur antiqua, vetusque sit opinio hac de natura, obscurum i forsitan fuerit: certe Thales hunc k in modum fertur de prima causa censuisse. Hipponem enim nemo dignum putabit, quem cum his numeret, propter mentis l eius vilem & abiectam conditionem. Anaximenes, m autem, & Diogenes aerem aqua priorem & maxime principium simplicium corporum statuunt. Hippasus n vero Metapontinus, & Heraclitus Ephesius ignem.

Empedocles o *autem elementa quatuor,* ter-

Deos esse corporeos qui opinati sunt.

h *Iusiurandum autem honore dignissimum est. Num igitur antiqua, vetusq; sit opinio, de natura.* Id est, fieri per eam rem, quæ honore est dignissima. Vnde illud Virgilij, *Stygiamq; paludem, Dij cuius iurare timent, & fallere numen.* Ita patet apud eos qui hæc fabulati sunt, eam fuisse opinionem, vt putarent Deos esse corporeos, atq; ideo posteriores aqua, ex qua cuncta, atque adeo ipsi existerent.

i *Obscurum forsitan fuerit certe Thales.* Merito ait, non satis constare, num antiquissimi ij poetæ Theologi putauerint, aquam esse rerum omnium principium: nam cum illi multa naturæ secreta fabularum inuolucro contexerint, timendum est, ne sæpe de rebus multo aliter senserint, quam prima specie sensisse videantur.

De scriptis Thaletis.

k *Hunc in modum fertur de prima causa.* Propterea vtitur verbo *Fertur*, quia eius ætate nullum Thaletis scriptum extabat, vt testatur Alexander *comm. 24.* Quinetiam estimat Simplicius primo Physicorum, *comment. 3. text. 32.* nihil illum scripsisse præter nauticam Astrologiam.

Hippon indignus Philosophi nomine.

l *Propter mentis eius vilem & abiectam conditionem.* Hippon dixit, aquam esse principium omnium rerum, quemadmodum Thales, atque adeo asseruit animam ipsam esse aquam: vt patet 1. de anima, cap 2. Ideo tamen ait Aristoteles illum indignum esse, qui numeretur inter Philosophos, quia impius fuit, ac longe abhorrens à Dei cognitione: vt affirmat Alexander hoc loco, *comment. 2* & Simplicius in primo Physicorum, *com. 3.* vbi hominem appellat ἄθεον. Quanquam ἡ εὐτέλεια τῆς διανοίας significare potest hoc loco, ingenij tenuitatem, aut iudicij leuitatem, quæ in eundem æque conueniunt, nam neque sententia sua, quæ tandem esset, satis explicauit: neque graue quicquam dicere potuit, qui supra humana hæc nihil agnouit.

Anaximenes. Diogenes Apolloniates.

m *Anaximenes autem, & Diogenes aerem aqua priorem.* Anaximenes Milesius, qui fuit tertius à Thalete (audiuit enim Anaximandrum Thaletis discipulum) & Diogenes Apolloniates eius auditor, posuerunt aerem omnium rerum principium.

n *Hippasus vero Metapontinus, & Heraclitus Ephesius ignem.* Præfert hos superioribus Aristoteles paulo post initium capitis septimi, *text. 13.* quod ignis sit omnium elementorum subtilissimus. Horum longe clarior fuit Heraclitus Ephesius tempore Darij Persarum Regis, cuius cõsuetudini & muneribus humanissime ac liberalissime oblatis Philosophiæ otium & modestiam Heraclitus anteposuit. Fuit autem is posterior Thalete annis fere septuaginta. *Vide Laertium in Heraclito.*

Empedocles.

o *Empedocles autem.* Empedocles quatuor elementa prima principia esse censuit omniũ, quæ

quæ gignuntur, & intereunt, atque in his quatuor totam substantiam cæterarum rerum consistere, quemadmodum superiores in vno tantum, nihilque aliud esse reliqua entia, quam horum váriam inter se coniunctionem, vt in aliis plus existat ignis, in aliis plus aeris, & sic in reliquis. Floruit porro Empedocles haud multo ante Socratem. Docuit enim Gorgiam Sophistam, cum quo iam seniore sæpe disputáuit Socrates.

γῆν προσθεὶς τέταρτον. ταῦτα γὰρ ἀεὶ διαμένειν, καὶ οὐ p *γίγνεσθαι ἀλλ᾽ ἢ πλήθει, καὶ ὀλιγότητι συγκρινόμενα, καὶ διακρινόμενα, εἰς ἕν τε καὶ ἐξ ἑνός. Ἀναξαγόρας* q *δὲ ὁ Κλαζομένιος τῇ μὲν ἡλικίᾳ πρότερος ὢν τούτου, τοῖς δ᾽ ἔργοις ὕστερος, ἀπείρους εἶναί φησι τὰς ἀρχάς. σχεδὸν* r *γὰρ ἅπαντα, ὁμοιομερῆ, καθάπερ ὕδωρ, ἢ πῦρ οὕτω γίγνεσθαι, καὶ ἀπόλλυσθαί φησι, συγκρίσει, καὶ διακρίσει μόνον, ἄλλως δ᾽ οὔτε γίγνεσθαι, οὔτ᾽ ἀπόλλυσθαι, ἀλλὰ διαμένειν ἀΐδια. ἐκ μὲν οὖν τούτων, μόνην τις αἰτίαν νομίσειεν ἂν τὴν ἐν ὕλης εἴδει λεγομένην.*

Περ-

terram iis, quæ dicta sunt, quartum adiungens. Hæc enim semper permanere, nec p *fieri, nisi multitudine, aut paucitate, coniuncta, & disiuncta in vnum, & ex eo. Anaxagoras* q *autem Clazomenius ætate quidem hoc prior, operibus autem posterior, infinita dicit esse Principia. Pene* r *enim omnia, quæ sunt similium partium, vt aquam, aut ignem hoc pacto gigni, & corrumpi asserit, sola coniunctione, ac disiunctione: alioqui, nec generari, nec corrumpi, sed perpetua permanere. Ac ex his quidē eam solam quis causam esse existimauerit, quæ ad speciem materiæ pertinet.*

Cum

p *Nec fieri.* Hoc est, Nec ipsa fieri aliud, nisi multitudine, &c. seu vt clarius loquamur, nec ex ipsis fieri aliud, nisi coniunctione multorum, aut paucorum inter se, eorumque disiūctione corrumpi, ita vt mista nihil habeant vltra elementa, præter ipsam elementorum coniunctionem, quæ est quoddam eorum accidens. *Anaxagoræ prior expositio.*

q *Anaxagoras autem Clazomenius.* Sententia quorundam (*Vt Alexandri comm. 26. D. Thom. lect. 4. & aliorum*) est, ideo Anaxagoram dici operibus, hoc est, philosophandi ratione posteriorem Empedocle, vel quia posterius philosophari cœpit, vel quia infinita principia posuit, quę opinio longe minus probabilis est, quam sententia Empedoclis. Nam vt ipse Aristoteles docet 1. Physicorum cap. *6. text* 41: absurdius est ponere infinita principia, quam quatuor, tum quia id, quod ex ipsis efficeretur, sub scientiam non caderet, tum etiam, quia cum generatio ex finitis fieri possit, satius est, eam ex finitis fieri existimare. Fortasse tamen hoc loco ea de caussa ait Aristoteles, Anaxagoram philosophandi ratione Empedocle posteriorem esse, quia melius philosophatus est in indaganda natura materiæ, de qua nunc agitur, siquidem profundius eam adumbrauit inuolucro illo mixtionis omnium rerum in Chao: scribit enim Aristoteles septimo capite, *text. 16.* eum, qui illius dicta subtilius interpretetur, forsitan iudicaturum pulchrius illum cæteris superioribus philosophatum, idcirco meliorem philosophandi rationem significare potuit Aristoteles illis verbis, *operibus autem posterior*, quia doctrina Philosophiæ temporum successione incrementum, & perfectionem accepit. Floruit Anaxagoras post captiuitatem Babylonicam sub Xerxe, & Longimano Artaxerxe Persarum regibus, hoc est, annis ferme centum post Thaletem, cuius Artaxerxis tempore Esdras, & Nehemias missi sunt ex Perside, vt muros, ac templum Hierosolymæ restituerent. vide *Esdr. libr. primo, cap. 7. & lib. secundo. cap. 2. comment. 26.* *Posterior expositio.*

r *Pene enim omnia, quæ sunt similium partium.* Alexander existimat dictum esse *pene omnia*, quia Anaxagoras non censuit quatuor vulgata elemēta esse principia materialia, sed mixturas quasdam. Quorsum tamen hæc dicta sint non satis video. Namque idem dici potest de cæteris omnibus similium partium, vt de carne, osse, lapide, & huiusmodi aliis, non esse inquam principia, sed mixturas quasdam. Aut igitur nulla similaria dicēdā erant generari ex in infinitis minimis, aut omnia. Nam, si sumantur vt integra corpora & diuisibilia, omnia gignuntur ex minimis secundum Anaxagoram Si vero vt minima, nulla eorum ex minimis gignuntur, quia non datur minus minimo. An Anaxagoras putauit, esse aliqua similaria ingenita, ac proinde quæ ex minimis non gignerentur, sed simplici actione producerentur à mente separata, hoc est, à Deo veluti corpora cœlestia? forte enim dicat aliquis, chaos illud, quod ab Anaxagora positum est, ad solas res inferioris mundi pertinere. Verum obstat, quod Aristoteles putat, illum de toto genere rerum sensibilium loquutum. Item genus mortis, quo sublatus est: fuit enim supplicio affectus, quia Solem ignitam laminam esse dixisset, quo, fit vt illum generabilem, & corruptibilem posuerit. Aut igitur dicendum est, verbum, ὁμοιομερῆ, quod Latine dicimus, similium partium, siue similaria, ante Alexandrum errore insertum esse; vt Aristoteles propter solum *Alexandri expositio non placet.* *Aliud item reiicitur.* *Vide Laert. in Anaxag. Anaxagoræ mors.*

intellectum addiderit verbum *pene*, aut, si admittendum est verbum ὁμοιομερῆ, Aristotelem addidisse verbum *pene*, propter materiam primam, quæ similaris dici potest, nec tamen generatur, aut corrumpitur, etiam Anaxagoræ sententiá, si eam ille adumbrauit, atq; innuit nomine chaeos, vt Aristoteles cap. 7. significat.

Προϊόντων s δ' οὕτως τὸ πρᾶγμα ὡδοποίησεν αὐτοῖς, καὶ συνηνάγκασε ζητεῖν, εἰ γὰρ ὅτι μάλιστα πᾶσα φθορὰ καὶ γένεσις ἔκ τινος, ὡς ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἐστὶν, διὰ τί τοῦτο συμβαίνει, καὶ τί τὸ αἴτιον, οὐ γὰρ δὴ τό γε ὑποκείμενον αὐτὸ ποιεῖ μεταβάλλειν ἑαυτό λέγω δ' οἷον, οὔτε τὸ ξύλον, οὔτε ὁ χαλκὸς αἴτιον τοῦ μεταβάλλειν ἑκάτερον αὐτῶν, οὐδὲ ποιεῖ τὸ μὲν ξύλον κλίνην, ὁ δὲ χαλκὸς ἀνδριάντα, ἀλλ' ἕτερόν τι τῆς μεταβολῆς αἴτιον. τὸ δὲ τοῦτο ζητεῖν, ἐστὶ τὸ τὴν ἑτέραν ἀρχὴν ζητεῖν, ὡς ἂν ἡμεῖς φαίημεν, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως.

Οἱ t μὲν οὖν πάμπαν ἐξ ἀρχῆς ἁψάμενοι τῆς μεθόδου τῆς τοιαύτης, καὶ ἓν φάσκοντες εἶναι τὸ ὑποκείμενον, οὐδὲν ἐδυσχέραναν ἑαυτοῖς.

Ἀλλ' u ἔνιοί γε τῶν ἓν λεγόντων, ὥσπερ ἡττηθέντες ὑπὸ x ταύτης τῆς ζητήσεως, τὸ ἓν ἀκίνητόν φασιν εἶναι, καὶ τὴν φύσιν ὅλην οὐ μόνον κατὰ

Cum s autem hoc pacto progrederentur, res ipsa illis viam fecit, eosq; coegit quærere. Si enim quam maxime omnis corruptio, & generatio ex aliquo, vt ex vno, aut etiam pluribus ex sit: cur id euenit, & quænam eius rei causa est? Neq; enim id quod subiicitur, suam ipsius mutationem efficit, neque lignum, v.g. neque æs sua vtrumq; mutationis est causa, nec lignum quidem lectum, æs vero statuã efficit, sed aliquid aliud mutationis causa est. Hoc autem quærere, aliud principium quærere est, quod nos dicamus licet, vnde est principium motus. Qui t igitur omnino hanc viam, & rationem à principio attigerũt, vnumq; subiectũ esse asserunt, nihil sibi negotii difficultatisq; exhibuerũt, sed quidam u eorũ qui vnũ statuũt, quasi à quæstione x hac superati, ipsum vnũ immobile esse inquiunt, vniuersaque saque

Quid Philosophos ad primum efficiẽs inuestigandũ induxerit.

s *Cum autem hoc pacto progrederentur.* Docet primam caussam materialem induxisse Philosophos, vt quærerent primam efficientem, eo quod naturalis materia non possit à se ipsa mutari quemadmodum similitudine quadam videmus in arte factis. Neque enim ita intelligendus est Aristoteles, quasi credat veteres non agnouisse causas efficientes particulares, cum pleræque vel sensu ipso sint per se notæ, quemadmodum & actiones sensibiles, ex quibus materia prima cognita est, sed eo pacto, vt doceat, illos simulatque primam materiam se inuenisse rati sunt, mox primum efficiens quærere cœpisse. Quærebant enim omnium rerum caussas, non huius tantum, aut illius. De eorum tamen opinionibus paulo post agendum est. Quod autem ad verba attinet, aduerte, non esse hoc loco sermonem de generatione, & corruptione proprie dicta, quæ sine forma substantiali non perficitur: hanc enim neminem ex veteribus cognouisse paulo inferius affirmat Aristoteles: sed de generatione, & corruptione accidẽtaria, vt cum album fit ex non albo, aut album in non album dissoluitur. Nam cum illi substantialem formam non agnouerint, hoc illis commune fuit, vt nullam substantialem mutationem esse putauerint.

Generationẽ substantialẽ ex veteribus cognouisse neminem.

t *Qui igitur omnino hanc viam, & rationem à principio attigerunt, vnumque subiectum asserunt.* Significat priscos naturales, qui cum primas, & maxime vniuersales rerum caussas primi omnium quærerent, solius tamen materialis meminerunt. Ideo autem ait hos nihil sibi negotii exhibuisse, vel quia nihil solliciti fuerunt de colligenda efficiente, ex materiali: vel quia posita distinctione rerum (neque enim negandum, eam esse, censebant) non sibi aditum præcluserunt ad tradendam efficientem, vt ii fecerunt, qui omnia vnum esse existimarunt, quorum sententiam mox subiiciet.

Xenophanes, Parmen. & Melissus omnia vnum faciunt.

u *Sed quidam eorum, qui vnum.*] Significat Xenophanem, Parmenidem, & Melissum, qui dicebant omnia esse vnum. Quorum opinionem non retulit inter sententias eorum, qui vnum principium materiale posuerunt: quia cum ab vno illo omnem prorsus mutationem tollerent, consequens fuit, vt illud non posuerint, quasi materialem principium. Floruit Xenophanes post Babylonicam captiuitatem, sed tamen ante Anaxagoram. Xenophanem vero præceptorem fuisse Parmenidis ipse Aristoteles scribit capite quinto huius libri. Melissum denique auditorem Parmenidis fuisse, satis constat. Vide *Laertium in Melisso.*

Cur dicant esse immobile.

x *A quæstione hac superati*] Cum enim cogerentur fateri, si vnum illud moueatur, tradendam ab eis fuisse caussam efficientem, à qua moueatur, & tamen viderent se caussam efficientem admittere non posse, si tueri vellent, omnia esse eiusdem omnino rationis, vt ponebant (agens enim diuersæ rationis est à patiente) eo potius confugerunt, vt dicerent vnum

κατὰ γένεσιν, καὶ φθορὰν ἐξ ἀρχῆς· τοῦτο γὰρ ἀρχαῖόν τε, καὶ πάντες ὡμολόγησαν) ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην μεταβολὴν πᾶσαν, καὶ τοῦτο αὐτῶν ἴδιόν ἐστι. τῶν μὲν οὖν ἓν μόνον φασκόντων εἶναι τὸ πᾶν οὐθενὶ συνέβη τὴν τοιαύτην συνιδεῖν αἰτίαν, πλὴν εἰ ἄρα y Παρμενίδῃ, καὶ τούτῳ κατὰ τοσοῦτον, ὅσον οὐ μόνον ἕν, ἀλλὰ καὶ δύο πως τίθησιν αἰτίας εἶναι· τοῖς δὲ πλείω ποιοῦσι μᾶλλον ἐνδέχεται λέγειν. οἷον τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ἢ πῦρ καὶ γῆν. χρῶνται γὰρ ὡς κινητικὴν ἔχοντι τῷ πυρὶ τὴν φύσιν, ὕδατι δὲ καὶ γῇ καὶ τοῖς τοιούτοις τοὐναντίον.

Μετὰ z δὲ τούτους, καὶ τὰς τοιαύτας ἀρχὰς, ὡς οὐχ ἱκανῶν οὐσῶν γεννῆσαι τὴν τῶν ὄντων φύσιν, πάλιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ὥσπερ εἴπομεν, ἀναγκαζόμενοι, τὴν ἐχομένην ἐζήτησαν ἀρχήν. τοῦ γὰρ εὖ, καὶ καλῶς, τὰ μὲν ἔχειν, τὰ δὲ γίγνεσθαι τῶν ὄντων, ἴσως οὔτε πῦρ, οὔτε γῆν, οὔτ' ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθὲν, οὔτ' εἰκὸς αἴτιον εἶναι. οὔτ' ἐκείνους εἰκὸς οἰηθῆναι, οὐδ' αὐτῷ αὐτομάτῳ, καὶ τύχῃ τοσοῦτον ἐπιτρέψαι πρᾶγμα καλῶς εἶχε. νοῦν δέ τις εἰπὼν εἶναι, καθάπερ a ἐν τοῖς ζῴοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως

sequuntur natura non solum ortum, & interitum negant (hoc enim & vetus opinio est, & in qua omnes consenserunt) sed omnem quoque aliam mutationem, quod est illorum proprium. Nemini igitur eorum, qui totam rerum vniuersitatem vnum tantum, esse asserunt, talem causam videre contigit, nisi y forsitan Parmenidi, atq; huic, quatenus non vnam tantum, verum etiam duas quodammodo causas esse statuit. Ii autem, qui plura faciunt, magis eam afferre possunt, veluti calidum & frigidum, aut ignem & terram. vtuntur enim igne, vt habente naturam ad mouendum aptam, contra vero aqua, terra, & aliis eiusmodi.

Post z hos, & huiuscemodi principia, vt quæ non satis essent ad rerum naturam gignendam, rursus ab ipsa veritate, vt diximus, coacti Philosophi principium, quod sequitur, quæsiuerunt. Cur enim res bene, recteque partim habeant, partim fiant, neque ignem forsitan, neque terram, neque aliud quicquam tale verisimile est caussam esse, aut illos ita sensisse. nec rursus æquum est tantam rem casui, & fortunæ tribuere. Itaq; qui mentem quemadmodum a in animantibus, sic in natura causam cum Mundi, tum ordinis

vnum illud omnino esse immobile, non solum mutatione substantiali, quam cæteri quoque negabant, sed accidentaria etiam, quæ fuit propria ipsorum opinio.

x *Nisi forsitan Parmenidi, atq; huic, quatenus non vnam tantum, verum etiam duas quodammodo causas esse statuit.* Etsi Parmenides ponebat esse vnum ratione & natura, quia tamen nõ negabat esse plura secundum sensum, vt inferius patebit: hac ratione ait Aristoteles fieri potuisse, vt ille causam efficientem concesserit, quemadmodum & ii, qui cum plura principia posuissent, addiderunt ignem habere efficiendi vim, aquam vero, terram, aerem, & alia, si quæ interiecta sunt, patiendi. Hoc loco exemplaria omnia, quæ viderim, habent θερμὸν ἢ ψυχρόν. sed cum legendum videatur καὶ pro ἢ, maxime cum sequatur ἢ πῦρ καὶ γῆν, quod idem Alexandri enarratio innuit, eo libentius lectionem correximus, quod similitudine particularum ἢ & καὶ, cum non bene exprimuntur, facile librarii hallucinari potuerunt. Legit etiam Alexander, & aliud quoddam exemplar manuscriptum pro εἰ ἄρα Παρμενίδῃ (ἑνὶ Παρμενίδῃ) hoc est, vni Parmenidi: sed parum id refert.

Non omnino sustulit causam efficientẽ Parmen.

z *Post hos, & huiuscemodi.*] Post hos ipsos, qui materiali caussæ efficientem addiderunt, alii ab ipsa veritate compulsi cœperunt quærere finalem. non tamen eam quæsiuerunt sub ratione finalis, sed, sub ratione bene recteque efficientis, id est, alicuius boni gratia. Cum enim viderent, causam absolute efficientem, vt ignem, aut aliquam aliam, quæ non intendit bonum per seipsam, sed per aliam superiorem, à qua dirigitur, non satis esse ad efficiendum Mundum, ordinemque vniuersi constituendum, tum quoad conseruationem rerum, tum quoad earum generationem (est enim hic ordo rerum optimum quid in toto vniuerso) nec rursus æquum esset, vt tanta res temeritati casus, ac fortunæ ascriberetur, necessario compulsi sunt tradere aliquod principium bene recteque efficiendi, seu gratia boni cogniti, vt Anaxagoras Mentem & Hesiodus ac Parmenides Amorem, seu cupiditatem. Atque hoc etiam loco plane cernis, non loqui Arist. de agente gratia boni, seu finis particularis duntaxat, sed gratia finis totius Vniuersi, quemadmodum de efficiente diximus. Quanquam eadem ratio est, si spectentur fines particulares, præsertim viuentium. Ordo enim, & dispositio partium cuiusque viuentis ita congruunt cum operationibus viuentium, vt ab alia caussa, quam intelligente & ordinante, ac denique gratia boni cogniti agente, constitui non potuerint. Lege hoc loco Diuum Thomam.

Qua ratione veteres caussam finalem inuestigarũt.

a *Quemadmodum in animantibus.* Id dicebat Anaxagoras Mentẽ facere in tota rerum natura quod

τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. φανερῶς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἁψάμενον τούτων τῶν λόγων, αἰτίαν δ' ἔχει πρότερον b Ἑρμότιμος ὁ Κλαζομένιος εἰπεῖν. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν.

totius ordinis esse dixit, is pra superioribus temere loquentibus, quasi sobrius visus est. Atque Anaxagoram quidẽ hos sermones palam tetigisse scimus: sed tamen b *Hermotimus Clazomenius id prius dixisse fertur. Qui igitur ita existimarunt, simul causam cur bene res habeant, & eam, vnde in eis insit, principium esse statuerunt.*

quod mens nostra in nobis efficit agimus enim gratia boni, siue finis cogniti.

b *Sed tamen Herm.* Hoc loco Græci Codices excusi, quotquot vidimus, & nonnulli manuscripti habent αἰτίαν δ' ἔχει πρότερον Ἑρμότιμος ὁ Κλαζομένιος εἰπεῖν. quod vetus Interpres sic vertit: *Attamen habet prius Hermotimus Clazomenius caussam dicendi.* Bessario hunc in modum: *Attamen Hermotimus Clazomenius dicitur caussam prius dixisse.* Perionius hoc pacto: *Sed tamen Hermotimum Clazomenium antea caussam attulisse ferunt.* Quæ omnes interpretationes eo spectant, vt doceat Aristoteles Anaxagoram quidem dixisse, intellectum illum immistum primam esse caussam bene recteque efficiendi, sed tamen Hermotimum eius ciuem aliquid, aut dixisse, aut etiam docuisse, vnde Anaxagoras in eam sententiam venire potuit. At Argyropylus alium reddit sensum hoc modo: *Hermotimum autem Clazomenium hoc prius dixisse ferunt,* quibus verbis nõ causam sententiæ duntaxat, sed ipsam sententiam ad Hermotimum refert ex traditione quadam. Cui interpretationi astipulatur explanatio Alexandri. Imo & ipse Aristoteles initio capitis sequentis idem sentire videtur, cum allatis Hesiodi & Parmenidis carminibus hunc inmodum concludit: *Atque hi quo pacto distinguendi sint, vt quis eorum primus huiusce caussa auctor fuerit intelligatur, post licebit iudicare.* Quæ verba ad omnes quorum in hoc causæ genere tradendo facta est mentio, videntur referenda. Hæc posteriori interpretatio cum omnino placeret, & tamen obstarent Græci Codices, omnem nobis scrupulum euulsit, quemadmodum sæpe alias in hoc opere, vetus quoddam exemplar manuscriptum illustrissimi Cardinalis Sirleti, viri non virtutum modo splendore, sed optimarum etiam disciplinarum cognitione clarissimi, qui vt est varia, & recondita eruditione præditus, ita libris abundat & genere ipso, & fide & vetustate exquisitis. Habet enim exemplar, pro αἴτιον ἔχει, αἰτίαν ἔχει, quod aliud est, & sensum posteriorem plane continet. Namque αἰτίαν ἔχειν, idem est, *atque auctorem habere,* quod etsi sæpius in malam partem accipitur, nonnunquam tamen in bonam vsurpatur, vt apud Isocratem, cum ait: ἡμεῖς τῶν ἀγαθῶν τὴν αἰτίαν ἔχομεν, id est, *nobis bona hac accepta referentur*: qua significatione hoc loco vtitur Aristoteles. De hoc Hermotimo ita scribit Plinius lib. 7. cap. 52. Natur. hist. *Reperimus inter exempla Hermotimi Clazomenii animam relicto corpore errare solitam, vagamque è longinquo multa annuntiare, quæ nisi à præsenti nosci non possent corpore interim semianimi, &c.* Num autem is Hermotimus fuerit paulo superior Anaxagora, an vero multo antiquior ille cuius animum Pythagorici fabulantur prius fuisse in Æthalide, ac Euphorbo, postea vero in Pyrrho Delio piscatore, & in suo Pythagora, eundemque concessu Mercurii perpetuo memorem extitisse eorum, quæ in superioribus corporibus gessisset, nihil ad præsentem locum attinet disquirere. Vide *Laertium in Pythagora.*

Prior sensus.

Posterior sensus.

Interpretatio posterior præfertur priori. Cardinalis Sirleti laus.

Hermotimi anima relicto corpore vagari solita.

ΚΕΦ. Δ'.

Ἡσιόδου καὶ Ἐμπεδοκλέους καὶ Ἀναξαγόρου δόξαι περὶ ἀρχῶν, καὶ Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου.

Ὑποπτεύσειε a δ' ἄν τις Ἡσίοδον πρῶτον ζητῆσαι τὸ τοιοῦτον, κἂν εἴ τις ἄλλος ἔρωτα, ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχήν

CAPVT IV.

Hesiodi & Empedoclis, & Anaxagoræ, Leucippi item, & Democriti de principiis opiniones.

Coniiciat a *vero aliquis, Hesiodum primum id quæsiuisse, & si quis alius amorem, aut cupiditatem iis, quæ sunt, vti principium*

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Coniiciat a *vero aliquis, Hesiodum primum id quæsiuisse, & si quis alius amorem.*] Docet initio huius capitis causam bene, recteque efficientem forsitan profectam primum esse ab Hesiodo Poeta, aut Parmenide, qui videtur dicere in suis carminibus amorem, siue cupiditatem esse rerum principium. Amor enim rei, quæ expetitur est principium effectiuum

Amor prin-

χλῶ, οἷον καὶ Παρμενίδης. καὶ γὰρ οὗτος κατασκευάζων τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν, πρῶτον μὲν φησι τὸν ἔρωτα b θεῶν μητίσατο πάντων. Ἡσίοδος δὲ, πάντων c μὲν πρώτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα γαῖ' εὐρύστερνος, ὁ δ' ἔρως, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισιν, ὡς δέοι ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν τινὰ αἰτίαν, ἥ τις κινήσει καὶ συνάξει τὰ πράγματα. τούτους μὲν οὖν πῶς χρὴ διανεῖμαι περὶ d τοῦ τίς πρῶτος, ἐξέστω κρίνειν ὕστερον.

Ἐπεὶ e δὲ καὶ τἀναντία τοῖς ἀγαθοῖς ἐνόντα ἐφαίνετο ἐν τῇ φύσει, καὶ οὐ μόνον τάξις, καὶ τὸ καλὸν, ἀλλ' ἀταξία, καὶ τὸ αἰσχρὸν, καὶ πλείω τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ φαῦλα τῶν καλῶν, οὕτως ἄλλος τις φιλίαν εἰσήνεγκε, καὶ τὸ νεῖκος, ἑκάτερον f ἑκατέρων αἴτιον τούτων. εἰ γάρ τις ἀκολουθοίη, καὶ

pium posuit velut Parmenides. Is n. cum vniuersi generationem molitur, sic ait: Cunctorum b ille Deum primum produxit amorem. *Hesiodus autem.* Extitit c ante chaos, post hoc vastissima tellus: Exin amor cunctis decus immortalibus affert: *quod nimirum oporteat in iis, quæ sunt, causam quandam inesse, quæ res ipsas moueat, atque contineat. Atque hi quo pacto distinguendi sint, vt, d quis eorum primus auctor fuerit, intelligatur: post licebit iudicare.*

Quoniam e autem & bonis contraria in natura inesse conspiciebantur, nec solum ordo, & pulchrum, sed inordinatio etiam, & turpe, pluraque mala quam bona, & turpia quam pulchra: iccirco alius quidam amicitiam, & contentionem inuexit, vt vtrunque f vtriusque horum causa esset. Si quis enim rem ipsam persequa

ctiuum cum cognitione, quod solum bene recteque efficiendi principium dici potest. Loquitur autem de Parmenide, quatenus differebat de rebus, vt sunt plures sensu, non autem quatenus credebat omnia esse vnum ratione.

b *Cunctorum ille Deum primum produxit amorem.* Quantum ex his verbis apparet, non posuit Parmenides amorem primam omnino caussam efficientem, nisi forsitan productionem accepit, vt nostri Theologi diuinarum personarum productionem intelligunt. quod parum verisimile est. Sensus ergo videtur esse Iouem, siue primam simpliciter causam *produxisse amorem, omnium Deorum primum*, id est, ante omnes Deos, quorum nomine cœlestia corpora videtur intellexisse. Si tamen intellexisset ipsam diuini amoris productionem, sensus esset: Primam caussam efficientem vniuersi, antequam extra se quicquam produceret, produxisse in se atque ab omni æternitate amorem diuinum. Vtrouis tamen modo eius verba exponantur, significat Parmenides, Deum produxisse mundum, præsertim cœlestia corpora, consilio, & affectu boni.

Deum produxisse amorē quomodo verum.

c *Extitit ante chaos.* Non solum primam simpliciter caussam posuit Hesiodus ante terram, quam dixit esse principium materiale, sed etiam ante amorem, quem à prima simpliciter caussa productum esse censet, quasi boni gratia efficientem. Dicitur autem amor primæ caussæ afferre decus rebus immortalibus, quia in eis tantum cernitur constans ordo, & perfectio. Si quis autem quærat, vtri caussam efficientem melius attigerint, iine, qui intellectum, an qui amorem principium effectiuum materiali addiderunt, occurrendum est, vtrosque vnam efficientē causam quasi integrasse. intellectus enim artificis nihil agit, nisi determinetur ab appetitu ad hoc, vel illud efficiendum.

Hesiodi sententia.

Mens & amor mundi efficiens caussa integra.

d *Vt quis eorum primus auctor fuerit intelligatur, post licebit iudicare.* Anaxagorasne an Hermotimus, an vero Parmenides, an denique Hesiodus? de quo hæc scribit Gellius *lib. 17. cap. 21. Homerum, & Hesiodum inter omnes fere scriptores constare, ætatem egisse, vel iisdem fere temporibus, vel Homerum aliquanto antiquiorem fuisse, vtrumque tamen ante Romam conditam vixisse; Siluiis Alba regnantibus, annis post bellum Troianum (teste Cassio in primo annalium) plus centum quadraginta, ante Romam vero conditam (vt Cornelius Nepos in primo Chronicorum de Homero scripsit) annis quinquaginta.* Ex qua re patet Hesiodum floruisse, circa tempora Isaiæ prophetæ.

Quo seculo fuerit Hesiodus, & Homerus.

e *Quoniam autem, & bonis contraria in natura inesse conspiciebantur, nec solum ordo & pulchrum.* Hactenus meminit eorum, qui vnam tantum efficientem caussam attigerunt. Nunc docet Empedoclem posuisse duas, alteram efficientem bonorum, quam vocauit amicitiam, siue concordiam, & alteram malorum, quam litem siue contentionem, siue discordiam appellauit. Nam cum in rebus reperiantur multa mala, ac turpia, atque adeo plura, quam bona, & honesta, & præsertim apud nos, & ideo mala non videantur effici per accidens siue casu, & præter intentionem naturæ; necessarium illi visum est, ponere aliquam per se causam efficientem malorum, quemadmodum ponitur bonorum. Quia vero caussa

Duas efficientes causas positas esse ab Empedocle.

καὶ λαμβάνοι πρὸς τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ πρὸς ἃ ψελλίζεται λέγων Ἐμπεδοκλῆς, εὑρήσει τὴν μὲν φιλίαν αἰτίαν οὖσαν τῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ νεῖκος τῶν κακῶν. ὥς' εἴ τις φαίη τρόπον τινὰ καὶ λέγειν, καὶ πρῶτον λέγειν τὸ κακὸν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀρχὰς Ἐμπεδοκλέα, τάχ' g ἂν λέγοι καλῶς. εἴπερ τὸ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων αἴτιον, αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἐστι, καὶ τῶν κακῶν, τὸ κακόν.

Οὗτοι h μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, καὶ μέχρι τούτου δυοῖν αἰτίαιν ἐφήψαντο, ὡς ἡμεῖς διωρίσαμεν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, τῆς τε ὕλης, καὶ τοῦ ὅθεν ἡ κίνησις, ἀμυδρῶς μέντοι καὶ οὐθὲν σαφῶς, ἀλλ' i οἷον ταῖς μάχαις οἱ ἀγύμναστοι ποιοῦσι. ἐκεῖνοι γὰρ περιφερόμενοι τύπτουσι πολλάκις καλὰς πληγάς, ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι ἀπὸ ἐπιστήμης, οὔτε οὗτοι ἐοίκασιν εἰδόσι λέγειν, ἃ λέγουσι. σχεδὸν γὰρ οὐθὲν χρώμενοι φαίνονται τούτοις, ἀλλ' ἢ κατὰ μικρόν. Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν, καὶ ὅταν ἀπορήσῃ διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε ἕλκει αὐτόν. ἐν k δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γινομένων, ἢ νοῦν. καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐπὶ πλέον μὲν τούτου χρῆται τοῖς αἰτίοις, οὐ μὴν οὔτε ἱκανῶς, οὔτ' ἐν τούτοις εὑρίσκει τὸ ὁμολογούμενον. πολλαχοῦ

quatur, mentemq; Empedoclis obseruet, non verba, quæ balbutit, inueniet profecto amicitiam bonorum, contentionem vero malorum causam esse. Quare si quis dicat, Empedoclem quodammodo & tradere, & primum tradere bonum, ac malũ principia esse, recte g fortasse dixerit, siquidem bonorũ omnium causa ipsum bonum est, & malorum malum.

Atque h hi quidem, vt diximus, atque hactenus duas causas attigerunt, vt nos in libris de natura definiuimus, materiam & id vnde est motus: obscure tamen, & neutiquam dilucide sed i quemadmodum inexercitati in pugna faciunt. ij enim cum in omnem partem feruntur, insignes plagas per sæpe inferunt, verum neque illi ex arte faciunt. neque hi videntur ea, quæ dicunt, scientia tenere. Fere enim his non videntur vti nisi raro. Nam & Anaxagoras ad Mundi opificium quasi machina vtitur mente: cumque dubitat propter quam causam necessario sit, tunc ipsam trahit: in k cæteris autem, quamuis alia potius, vt causas eorum, quæ fiunt, quam mentem adhibet. Et Empedocles sæpius ille quidem, quam hic, causis vtitur, verum nec quantum satis est, nec in his sibi ipse constat multis.

per se bonorum est bona, malorum autem mala, colligit Aristoteles, dici posse, primum Empedoclem posuisse bonum ac malum esse principia rerum, nempe efficientia.

f *Vtriusq; horum causa esset. Si quis enim rem ipsam persequatur, mentemq; Empedoclis obseruet, non verba, quæ balbutit, inueniet profecto.* Sensus est, amicitiam bonorum, contentionem malorum, vt ipse mox exponet.

Non satis sibi constare Empedoclẽ

g *Recte fortasse dixerit, si quidem bonorum omnium causa ipsa ipsum bonum est, &c.* Addit particulam, *fortasse*, quia Empedocles non satis in hac re sibi constat, vt paulo inferius docebit. Nam etsi amicitia est causa boni in generatione mixtorum (fiunt enim mixta per vnionem confusionemque elementorum) est tamen causa mali in efficiendo chao, quod nisi, confusis partibus vniuersi, earumque distinctione sublata, fieri nequit. Eodemque modo etsi contentio ac pugna est malum quoddam in dissolutione mixtorum (dissoluuntur enim pugnantibus & dissidentibus à se inuicem elementis) est tamen bonum quid in gignendo vniuerso, quod apud Empedoclem non fit, nisi pugnantibus, & dissidentibus in chao rebus omnibus, quæ in eo confusæ latebant, vt quæque distinctum locum a loco alterius obtineat. Est & alia ratio, cur sibi non constiterit Empedocles. Cum enim res per contentionem separantur à se inuicem, vt elementa à mixto, cum partes cuiusque earum in vnum conueniunt, nec iam cum partibus aliarum confusæ sunt, contraque accidit, cum in vnum mixtum coeunt. Ita fit, vt hac etiam ratione amicitia disiungat quædam & contentio coniungat. Qua ratione Aristoteles inferius vtitur.

Empedoclẽ & alios veteres finalem & causam ab efficiente non distinxisse.

h *Atque quidem vt diximus, atque hactenus duas causas attigerunt.* Empedoclem & Anaxagoram significat, ac reliquos modo quodam meminisse dixit causæ finalis. ait autem illos posuisse tantum causam materialem, & efficientem, quia etsi finalem ponebant, tamen non illam distinguebant ab efficiente gratia boni cogniti siue affectu boni, vti diximus, *cap. praced.*

i *Sed quemadmodum inexercitati.* Pulcherrimis similitudinibus docet hos non ex arte, sed quasi casu, & ipsa veritate impellente has efficientes causas posuisse, cum non semper, & continuata rerum tractatione illis vtantur, sed interdum, ac raro, seu potius quasi per transennam; id enim forsitan magis significant verba illa κατὰ μικρόν.

Plato quanti faciat finalẽ causam.

k *In cæteris autem.* Hæc fere loquitur Socrates, apud Platonem in Phædone. *Cum audissem*, inquit, *aliquando ex libro Anaxagoræ legentem quendam hanc Anaxagoræ sententiam, videlicet,*

πολλαχοῦ γὰρ αὐτῷ ἡ μὲν φιλία διακρίνει, τὸ δὲ νεῖκος συγκρίνει. ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὰ στοιχεῖα διίστηται τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ νείκους, τότε τὸ πῦρ εἰς ἓν συγκρίνεται, καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων ἕκαστον· ὅταν δὲ πάντα ὑπὸ τῆς φιλίας συνίωσιν εἰς τὸ ἕν, ἀναγκαῖον ἐξ ἑκάστου τὰ μόρια διακρίνεσθαι πάλιν. Ἐμπεδοκλῆς μὲν οὖν παρὰ τοὺς πρότερον πρῶτος ταύτην τὴν αἰτίαν διελὼν εἰσήνεγκεν, οὐ μίαν ποιήσας τὴν τῆς κινήσεως ἀρχὴν, ἀλλ' ἑτέρας τε καὶ ἐναντίας. ἔτι δὲ καὶ τὰ ὡς ἐν ὕλης εἴδει λεγόμενα στοιχεῖα, τέτταρα πρῶτος εἶπεν. οὐ 1 μὴν χρῆταί γε τέτταρσιν, ἀλλ' ὡς δυοῖν μόνοις οὖσι· πυρὶ μὲν καθ' αὑτὸ τοῖς

multis enim locis apud eum amicitia disiungit, & contentio coniungit. Nam cum vniuersum in elementa à lite dissoluitur, tum ignis in vnum coalescit, & vnumquodque cæterorum elementorum: cum autem omnia in vnum, regnante amicitia, conueniunt, tum partes ex vnoquoque rursus secernantur necesse est. Itaque Empedocles præter priores hanc causam primus diuisam inuexit, nec vnum fecit principium motus, sed diuersa, atque contraria. Præterea idem elementa ea, quæ ad speciem materiæ pertinere dicuntur, quatuor primus esse dixerit: tametsi 1 non eis, vt quatuor vtitur, sed vt duobus tantum, igne quidem, per se oppo-

ere, Mentem omnia exornare, omniumque causam esse, hoc vtique causarum genere magnopere sum delectatus, existimans quodammodo consentaneum, mentem esse omnium causam, putabamque si id ita esset, vt mens omnia exornaret, singula per hanc ita esse disposita, vt optime disponi poterant. Propterea si quis vellet causam inuenire, qua singula fiant, atque pereant, aut sint, hoc ipsum esse inueniendum, qua videlicet ratione optimum sit vnicuique, aut esse, aut quoduis aliud pati, vel agere. & post pauca: Hæc vtique mecum (inquit) ipse reputans gaudebam, inuenisse ratus, Anaxagoram magistrum, qui me, id quod tantopere cupiebam, causas rerum doceret, primumque mihi diceret, vtrum plana sit terra, aut rotunda. & cum hæc dixisset, subiungeret mihi caussam atque necessitatem, afferens videlicet id ipsum, quod melius est, meliusque fuisse eam esse talem. Proinde si terram diceret in mundo mediam esse, mox exponeret melius extitisse, vt media esset. Quod si ille hæc ostenderet, ita me comparabam, quasi nullam amplius causarum speciem positurus. Præterea de Sole, & Luna, cæterisque stellis, earumque inter se velocitate, conuersionibusque, & de huiusmodi omnibus, me similiter quæsiturum, auditurumque comparaueram quod videlicet, & qua ratione hæc melius sit singula vel facere vel pati quodcunque agant, vel patiantur. Neque enim putabam cum ab initio dixisset à Mente omnia exornari, ipsum aliam postea causam rebus assignaturum, præterquam quod optimum sit eas ita se, vt habent, habere. Itaque arbitrabar eum in reddendis tam singulorum, quam cunctorum communiter causis, singulis quidem assignare, quod vnicuique optimum, cunctis vero commune bonum. Neque vero spes ipso meas paruifaciebam, sed summo quodam studio acceptos libros, quam velocissime poteram, lectitaui, vt ocyssime, quid optimum, quidue eius contrarium esset cognoscerem. Hac igitur mirabili spe ductus cum legere pergo, video hominem Mente quidem nullo modo vtentem, nec causam vllam ad ipsum rerum ornatum referentem, sed aereas naturas, & æthereas, aqueasque, & talia multa incredibilia pro rerum causis assignantem. Quæ quidem in re ille mihi perinde visus est agere, ac si quis diceret, Socratem quæcunque facit, mente facere, deinde volens singulorum, quæ facio, causas explicare, dicat primum quidem nunc me hic propterea sedere quoniam corpus meum ex ossibus, neruisque componitur. & ossa quidem solida sunt, & iuncturarum interualla inuicem habent: nerui autem sic instituti, vt extendi, & contrahi valeant, complectantur ossa cum carnibus, atque cute, quæ res illas continet. Hæc Socrates. Quo loco ille adeo magnificat causam finalem, vt eam solam appellet causam. Cœteras enim vocat ea, sine quibus causa non potest esse causa, vt patet ex iis, quæ paulo post subdit. Verum talia quædam, inquit, causas appellare à ratione est remotissimum. Si quis autem dixerit absque ossibus, & neruis atque similibus non posse me, quæ mihi facienda videantur, implere, vere vtique dicet. Attamen asserere propter hæc me facere, quæcunque facio, dum ipsa mente ago, non autem eius, quod optimum sit, optione, multa magnaque sermonis negligentia esset. Nam qui sic est affectus, nequit discernere aliam quidem esse veram rei alicuius causam, aliam vero illud, sine quo ipsa causa. Quod quidem multi mihi videntur quasi in tenebris attrectantes alieno appellare nomine, dum caussam nuncupant. Hoc loco, vbi Latine diximus, nec in his, & cæt. Græce sic habent οὔτ' ἐν τούτοις εὑρίσκει τὸ ὁμολογούμενον: quod est ad verbum, neque in his inuenit consensionem. Verum idem omnino est, non inuenire consensionem in doctrinæ progressu, atque sibi in docendo non constare.

Solum finem appellari causam apud Platonem loco citato.

1 Tametsi non eis. Et Empedocles dixit, quatuor elementa esse caussas materiales comparatione mixtorum, tamen comparatione ipsorum inter se dixit ignem habere

Quo pacto elemēta materiales causas fecerit Emped.

τοῖς δ' ἀντικειμένοις, ὡς μιᾷ φύσει, γῇ τε καὶ ἀέρι, καὶ ὕδατι. λάβοι δ' ἄν τις αὐτὸ θεωρῶν ἐκ τῶν ἐπῶν. οὗτος μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, οὕτως τε καὶ τοσαύτας εἴρηκεν ἀρχάς.

Λεύκιππος m δὲ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος, στοιχεῖα μὲν τὸ πλῆρες, καὶ τὸ κενὸν εἶναί φασι λέγοντες οἷον, τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ μὴ ὄν· τούτων δὲ τὸ μὲν πλῆρες, καὶ στερεὸν, τὸ ὄν, τὸ δὲ κενόν γε καὶ μανὸν, τὸ μὴ ὄν, διὸ καὶ οὐθὲν μᾶλλον τὸ ὂν τοῦ μὴ ὄντος εἶναί φασιν. ὅτι n οὐδὲ * τὸ σῶμα τοῦ κενοῦ, αἴτια δὲ τῶν ὄντων ταῦτα, ὡς ὕλη. καὶ o καθάπερ οἱ ἓν ποιοῦντες τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν, τἆλλα τοῖς πάθεσιν αὐτῆς γεννῶσι, τὸ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν ἀρχὰς τιθέμενοι τῶν παθημάτων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τὰς διαφορὰς, αἰτίας τῶν ἄλλων εἶναί φασι. ταύτας μέντοι τρεῖς εἶναι λέγουσι, σχῆμά τε καὶ τάξιν, καὶ θέσιν. διαφέρειν γάρ φασι τὸ

† Alias τὸ κενὸν τοῦ σώματος.

oppositum autem terra, aere, & aqua, vt vna quadam natura. Id quod ex eius carminibus, si res expendatur, intelligi potest. Atque hic quidem hunc in modum, vt diximus, & tot principia posuit.

Leucippus m vero, eiusque familiaris Democritus plenum ac vacuum elementa esse dicunt, vt pote alterum ens, alterum non ens, plenum quidem, ac solidum ens, vacuum autem, & rarum non ens. Quocirca nihilo magis id quod est, quam quod non est, esse inquiunt. quia n nec corpus, quam vacuum: hac autem causa rerum ponuntur, vt materia.

Atque o vt ij, qui vnum quid substantiam subiectam faciunt, cætera eius affectionibus generant, rarumque & densum principia affectionum statuunt, sic & hi differentias causas cæterorum esse dicunt, easque tres esse volunt, figuram, ordinem, & situm. Differre enim tantum

habere vim agendi, cætera autem tria patiendi, quasi sint vna quædam materia respectu ignis. Aut certe id dixit, quia ignis, vt est omnium elementorum perfectissimus, ita est quasi forma & perfectio cæterorum.

Veterum de principiis abstrusæ opiniones.

m *Leucippus vero eiusque.* Ex hoc loco fere ad finem vsque cap. 5. refert Arist. tres opiniones abstrusas, & parum fidei habentes, vnam Democriti, & eius familiaris Leucippi, alteram Pythagoreorum, tertiam Xenophanis, eiusque discipuli Parmenidis, & huius auditoris Melissi. Quorum primi dicebant, principia rerum esse plenum ac vacuum, secundi par & impar, tertii omnia esse vnum Pro opinione Democriti & Leucippi, lege (si placet) quæ ab Arist. dicuntur in Phys. lib. 1. cap. 5. & lib. 4 cap. 6. & 1. de Gener. cap. 8.

Quo tempore fuerint Democritus & Leucippus.

Quo tempore hi Philosophi extiterint, hinc intelligi potest Leucippus Zenonis Eleatæ auditor fuit, preceptor aliquando Democriti, aut ita illi familiaris, vt tamen præceptoris loco ei esse videatur. Democritum vero tunc adolescentem fuisse refert Laertius ex Herodoto, cū Xerxes Persarum Rex apud eius patrem hospitatus est, eique Magos & Chaldæos præceptores reliquit. Itaque floruerunt ex ordine hi Philosophi exactis aliquot ante annis Romanorum Regibus, sub Xerxe & Artaxerxe Regibus Persarum, qua ætate alii plerique insignes Philosophi extiterunt.

Cur commutata sint verba cōtextus.

n *Quia nec corpus.* Græca sic habent, ὅτι οὐδὲ τὸ κενὸν τοῦ σώματος, hoc est, quia nec vacuum, quam corpus: subauditur autem plane inter verba hæc, particula, magis est, quæ præcesserat, vt sensus sit: Quia nec vacuum magis est, quam corpus. Sed quia hic sensus non respondet superiori membro (oporteret enim commutatis verbis dicere: Quia nec corpus magis est, quam vacuum, ex hoc enim sequitur illud, quod antecesserat, Non magis ens esse, quam non ens) Argyropylus, vt verum sensum retineret, nec tamen verba commutaret, inseruit particulam contrariæ significationis, ita vertens, *quoniam nec vacuum minus, quam corpus, est.* Nobis tamen, ne nouam dictionem contrariamque præcedenti Aduerbio adscisceremus, placuit magis, ipsa tantum verba transponere ad verum sensum retinendum, quia facilime accidere potuit, vt Aristoteles docta quadam scribendi incuria seu potius securitate, quæ magnis hominibus contingit (in rebus præsertim parui momenti) verba commutarit. Eo autem libentius id fecimus, quod explanatio Alexandri eundem omnino sensum exprimit.

Democriti opinio de pleno & vacuo explicatur.

o *Atque vt ij, qui vnum quid substantiam subiectam faciunt.* Sensus huius loci (qui etiam pertinet ad explicationem sententiæ Thaletis, & aliorum Veterum, ponentium vnam rerum omnium materiam) huiusmodi est; Quemadmodum illi asserebant, totam rerum substantiam esse ipsam materiam, earum vero discrimen nasci ex varietate accidentium, quorum quasi capita dicebant esse raritatem & densitatem (quo pacto nos dicimus calorem & frigus, humorem & siccitatem, esse principia cæterarum qualitatū sensibilium) sic Democritus dicebat, totam rerum substantiam esse ipsum plenum ac vacuum, varietatem autem earum nasci ex diuersorum accidentium accessione, quorum principia dicebant esse figuram, ordinem, & positionem.

p Quo

τὸ ὂν ῥυσμῷ καὶ διαθιγῇ καὶ τροπῇ μόνον. τούτων δ' ὁ μὲν ῥυσμὸς, σχῆμά ἐστιν ἡ δὲ διαθιγὴ, τάξις· ἡ δὲ τροπὴ, θέσις· διαφέρει γὰρ τὸ μὲν Α τοῦ Ν σχήματι· τὸ δὲ ΑΝ, τοῦ ΝΑ τάξει· τὸ δὲ Ζ τοῦ Ν θέσει. περὶ δὲ κινήσεως, ὅθεν ἢ πῶς ὑπάρχει τοῖς οὖσι, καὶ οὗτοι παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ῥαθύμως ἀφεῖσαν. περὶ μὲν οὖν τῶν δύο αἰτιῶν, ὥσπερ λέγομεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἔοικεν ἐζητῆσθαι παρὰ τῶν προτέρων.

tum aiunt id quod est, ῥυσμῷ, διαθιγῇ, τροπῇ. quorum p ῥυσμὸς figura est, διαθιγὴ ordo, τροπὴ vero situs. differunt enim A, & N figura: A N autem & N A ordine: Z vero, & N situ. De motu q autem vnde, aut quo pacto rebus insit, hi etiam, quemadmodum cæteri, per inertiam dicere omiserũt. Ac r de duabus quidem causis, vt dicebamus, hactenus à prioribus quæsitum videtur.

p *Quorum ῥυσμός.*] Aristoteles ipse interpretatur verba, quibus Democritus suam sententiam significabat: affectabat enim ille in ipsa dictione obscuritatem, vnde & τοῦ σκοτεινοῦ nomen inuenit, vt in procemio diximus. Significat autem ῥυσμὸς Græce quidem fluxum, Abderitarum autem lingua figuram. Itaque Democritus aut peregrina lingua significationem occultare voluit, aut vsus est nomen fluxus ad significandam figuram: quia fluida facile in omnem figuram verti possunt, pro ratione receptaculi, cui facilime omnium corporum se conformant. Nomine τῆς τροπῆς, quod est conuersio, ideo significabat situm Democritus, quia situs partium sola conuersione rei mutari potest, etsi locus non mutetur. Denique nomen τῆς διαθιγῆς, quod significat contactum, idcirco accipiebat pro ordine prioris & posterioris secundum locum, quia quæ immediato ordine disposita sunt, sese mutuo contingunt. *Orationis Democriti obscuritas affectata.*

q *De motu autem vnde, aut quo pacto rebus insit, hi etiam, quemadmodum cæteri. &c.*] Significat hoc etiam, caussam efficientem, finemque, à quo illa ad agendum impellitur, omisisse.

r *Ac de duabus quidem causis, vt dicebamus, hactenus à prioribus quæsitum videtur.*] Retulit hactenus sententias eorum, qui duo tantum causarum genera, materialem videlicet, & efficientem posuerunt. Deinceps aget de iis, qui conati sunt addere formalem.

ΚΕΦ. Ε.

Πυθαγορείων, καὶ Παρμενίδου, καὶ Ξενοφάνους, καὶ Μελίσσου δόξαι περὶ στοιχείων.

Ἐν a δὲ τούτοις, καὶ πρὸ τούτων οἱ καλούμενοι Πυθαγόρειοι, τῶν μαθημάτων ἁψάμενοι πρῶτοι

CAPVT V.

Pythagoricorum & Parmenidis & Xenophanis & Melissi de elementis opiniones.

Inter a hos autem, & ante hos ii, qui Pythagorici appellantur, cum Mathematica b primum

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Inter a hos autem, & ante hos ii, qui Pythagorici appellantur, &c.] In prima parte huius capitis refertur Pythagoreorum opinio. In secunda Xenophanis, Parmenidisque, & Melissi. In tertia, ac postrema colliguntur in summam sententiæ Philosophorum, quæ hactenus (*comment. 31. ad finem.*) adductæ sunt. Quo loco aduerte verba illa (*inter hos, & ante hos*) vt ait Alexander, posse referri ad Leucippum & Democritum, quorum opinio de principiis proxime relata fuit. Quanquam enim ex Pythagoræ familia alicui videri possint) Pythagoræ enim, vt initio diximus, successit Telauges filius, huic Xenophanes, cui Parmenides: huic vero Zeno Eleates Leucippi præceptor, cuius auditorem nonnulli faciunt Democritum) non dicuntur tamen Pythagorici, quia Pythagoricæ doctrinæ non adhærentes, propria in philosophando placita sectati sunt. Dicuntur igitur Pythagorici fuisse inter hos & ante hos, qui quidam ex Pythagoricis fuerunt æquales Leucippo & Democrito, alii ætate superiores. modo nomine Pythagoricorum non intelligas quosuis sectatores Pythagoræ, sed solos auditores Pythagoræ, quorum adhuc nonnulli tempore Leucippi, & Democriti erant superstites. nam si ad omnes Pythagoræ sectatores ea verba referentur, oportuisset dicere, non modo ante hos, sed etiam post hos; quandoquidem plurimi Pythagorici post Democritum & Leucippum extiterunt. Addit Alexander, posse eadem verba referri ad omnes Physicos hactenus commemoratos. Quod tamen ideo non placet, quia nulli Pythagorici extiterunt ante Thalem. *Summa totius quæ hoc cap. continentur. Cur Leucippus & Democritus à Pythagoreorũ albo reiiciantur.*

Quo tempore Pythagoras floruerit. Cœpit autem Pythagoras clarius haberi, aut sub finem Imperii primi Persarum Regis Cyri, aut non multo post, floruitque (vt *Laertius, Eusebius, & alii scribunt*) & doctrinæ fama, & discipulorum nobilitate ad finem ferme Darii primi, eius Imperii Regis quarti, in quod tempus incidit extremus Romanorum Rex Tarquinius superbus, prophetantibus apud Hebræos Aggæo, Zacharia & Malachia vltimis 12. minorum Prophetarum, sub quibus posterioris templi Hierosolymitani structura absoluta est.

b προῆγον, πρῶτοι προήγαγον, καὶ ἐντραφέντες ἐν αὐτοῖς τὰς τούτων ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς ᾠήθησαν εἶναι πάντων. ἐπεὶ c δὲ τούτων οἱ ἀριθμοὶ φύσει πρῶτοι, ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς ἐδόκουν θεωρεῖν ὁμοιώματα πολλὰ τοῖς οὖσι καὶ γιγνομένοις μᾶλλον, ἢ ἐν πυρὶ, καὶ γῇ καὶ ὕδατι, ὅτι τὸ μὲν τοιονδὶ τῶν ἀριθμῶν πάθος δικαιοσύνη, τὸ δὲ τοιονδὶ, ψυχὴ καὶ νοῦς, ἕτερον δὲ καιρὸς, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς εἰπεῖν, ἕκαστον ὁμοίως) ἔτι δὲ καὶ τῶν ἁρμονιῶν ἐν ἀριθμοῖς ὁρῶντες καὶ τὰ πάθη, καὶ τοὺς λόγους, ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς ἐφαίνετο τὴν φύσιν ἀφωμοιῶσθαι πᾶσαν, οἱ δὲ ἀριθμοὶ πάσης φύσεως πρῶτοι, τὰ τῶν ἀριθμῶν στοιχεῖα τῶν ὄντων στοιχεῖα πάντων εἶναι ὑπέλαβον, καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν ἁρμονίαν εἶναι, καὶ ἀριθμὸν, καὶ ὅσα εἶχον ὁμολογούμενα δεικνύναι ἔν τε τοῖς ἀριθμοῖς, καὶ ταῖς ἁρμονίαις πρὸς τὰ τοῦ οὐρανοῦ πάθη καὶ μέρη, καὶ πρὸς τὴν ὅλην διακόσμησιν, ταῦτα συνάγοντες, ἐφήρμοττον, κἂν εἴ τί που διέλειπε, προσεγλίχοντο τοῦ συνειρομένην πᾶσαν αὐτοῖς εἶναι τὴν πραγματείαν. λέγω δ', οἷον ἐπειδὴ

mum b *tractassent, ea anteposuerunt, atque in eis educati eorum principia omnium rerum principia esse crediderunt. Quoniam c vero numeri his priores sunt natura, illi autem in numeris plures certe, quæ sunt, ac fiunt, similitudines, quam in igne, terra, & aqua se animaduertere existimabant (veluti talem quandam numerorum affectionem iustitiam esse, talem vero esse animam, ac mentem, aliam tempus, & in cæteris, eodem pene modo) quoniam item affectiones, rationesque concentuum in numeris obseruabant, & cætera numeris omnib. sua pte natura similia esse videbantur, numeri autem omni natura priores sunt, idcirco numerorum elementa omnium rerum esse elementa, totumque cœlum concentum, & numerum esse existimabant: & quæcunque in numeris, & concentibus ostendere poterant, cœli affectionibus, ac partibus, vniuersoque ornatui esse consentanea, ea colligentes accommodabant. Si quid autem magni momenti vspiam deerat, id supplere curabant, vt tota ipsis tractatio apte connexa esset.*

b *Tractassent, ea anteposuerunt, atque in eis educati eorum principia omnium rerum, &c.* Hoc est ante naturalem & diuinam philosophiam.

Pythagoreorum de numero opinio explicatur. c *Quoniam vero.* Exponit quomodo in hanc sententiam venerint Pythagorici. Quapropter melius haberet contextus, si loco particulæ, δὲ, poneretur, γὰρ, vt Alexand. ait: tametsi illa pro hac nonnunquam vsurpatur. Caussa igitur, qua inducti sunt, vt ita existimarent, duplex fuit: vna, quia numeri eorum sententia sunt priores natura rebus omnibus corporeis, cum abstracti ab omni corpore intelligi possint. Altera, quia affectiones rerum naturalium videntur prius reperiri in numeris, tanquam in caussis, quam in ipsis rebus, vt patet in proportione Musica, quæ ex numeris desumitur. Dicimus enim proportionem eius concentus, qui appellatur diapasōn, esse proportionem duplam, eius autem, qui dicitur diapentè, esse proportionem sesquialteram, eius vero, qui vocatur diatessarōn, esse sesquitertiam: quæ sane proportiones prius cernuntur in numeris, quam in vocibus. His ergo de caussis id in primis curabant Pythagorici, vt omnes rerum proprietates numeris, quoad fieri posset, tanquam rerum essentiis attribuerent, & vicissim quas in numeris cernebant, rebus conabantur accommodare. Verbi caussa, quia proprium est iustitiæ æquabilis compensatio, idcirco numerum primum pariter parem, hoc est, quaternarium (est enim primus eorum, qui diuiduntur in duos pares) iustitiæ essentiam esse dicebant. Eadem ratione asserebant, naturam animæ, siue mentis (quod verbum explicationis caussa addit Aristotel.) esse vnitatem, quod diuidi nequeat. Tempus vero appellabant septenarium, quia septem diebus hebdomada continetur, vel quia solem, cuius cursu præcipue præscribuntur tempora, in septimo orbe, hoc est, prope Lunam, situm putabant: vel si magis proprie verbum καιρὸς pro opportuno tempore, siue occasione, tempestiuitateque interpreteris, ideo tempus septenario numero significabant, vt Alexander ait, quia res naturales multas tempestiuitates per septimanas habere cernuntur. Fœtus enim septimo mense vitalis editur, in primo septennio dentit, in altero pubescit, in tertio barbam emittit, &c. Cum autem viderent numerum denarium esse perfectissimum, eo quod omnium numerorum naturam comprehenderet, ipsumque vniuersum esse perfectissimum, decem simplicia corpora danda esse in vniuerso, quæ in orbem, motu nimirum perfectissimo, mouerentur, asserebant. Verum, quia non experiebantur, nisi nouem, vtpote cœlos octo, & terram vnam, quam nos

Rerum omnium proprietates numeris tribuebant Pythagorici. Mens cur vnitas dicta: & tempus cur septenarium. Decem corpora simplicia à Pythagoricis asserta.

nos incolimus, quam illi existimabant volui circa centrum mundi, in quo ignem constituebāt, alium præterea terræ globum esse dicebant, quem ἀντίχθονα, quasi oppositam terram appellabant, & ex altera parte circa idem mundi centrum volui existimabant. Quoniam vero id sensui repugnare videbatur, ea de causa illam à nobis non conspici asserebant, quod nostris vestigiis esse opposita. Addebantque cœlum, siue vniuersitatem hanc decem simplicium corporum, quæ diuersis inter sese, & quibusdam pene contrariis motibus voluerentur, efficere concentum suauissimum, quemadmodum in vocibus accidit, cum graues & acutæ rata quadam ratione temperantur, quem tamen concentum non exaudiremus, quod ab ortu illi audiendo essemus assueti. Contra quos Arist. cum aliis locis, tum vero 2. de Cœlo, cap. 9. *à text. 12. & cap 13. à text. 72.* copiose disputat.

Duplicem terræ globum inuentum à Pythagoricis.

Vniuersi conuersione concentum effici.

ἐπειδὴ τέλειον ἡ δεκὰς εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶσαν περιειληφέναι τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, καὶ τὰ * φερόμενα κατὰ τὸν οὐρανὸν, δέκα μὲν εἶναί φασιν ὄντων δὲ ἐννέα μόνον τῶν φανερῶν, διὰ τοῦτο δεκάτην τὴν ἀντίχθονα ποιοῦσι. διώρισται δὲ περὶ τούτων ἐν ἑτέροις ἡμῖν ἀκριβέστερον. ἀλλ' οὗ δὴ d χάριν* ἐπεξερχόμεθα, τοῦτ' ἐστὶν, ὅπως λάβωμεν καὶ παρὰ τούτων, τίνας εἶναι τιθέασι τὰς ἀρχὰς, καὶ πῶς εἰς τὰς εἰρημένας ἐμπίπτουσιν αἰτίας.

* *Aliàs φαινόμενα.*

* *Aliàs i. ἐπερχόμεθα.*

Φαίνονται e δὴ καὶ οὗτοι τὸν ἀριθμὸν νομίζοντες ἀρχὴν εἶναι, καὶ ὡς ὕλην τοῖς οὖσι, καὶ ὡς f πάθη τε καὶ ἕξεις, τοῦ δὲ ἀριθμοῦ στοιχεῖα τό, τε ἄρτιον, καὶ τὸ περιττόν, τούτων g δὲ τὸ μὲν πεπερασμένον τὸ δὲ ἄπειρον, τὸ δ' h ἓν ἐξ ἀμφοτέρων εἶναι τούτων. καὶ γὰρ ἄρτιον εἶναι, καὶ περιττόν, τὸν δ' ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἑνὸς ἀριθμοὺς δὲ, καθάπερ εἴρηται, τὸν ὅλον i οὐρανόν. ἕτεροι δὲ k τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα

set. Exempli caussa, quoniam denarius numerus perfectum quid videtur esse, omnemq; numerorū naturam complecti, ea etiam, quæ in cœlo feruntur, decem quidem esse inquiunt: at quia nouem dūtaxat sunt, quæ perspicue cernantur, ob id decimam oppositam terram faciunt. De quibus alius in locis accuratius disputatum est à nobis. Sed cur ea nūc d tractemus, hæc est ratio, vt ab his etiam sumamus, quænam principia ponant, & quo pacto ea in causas expositas incidant.

Videntur e autem & hi numerum principium esse existimare, & vt materiam rerum, & vt f affectiones, atq; habitus; numeri vero elementa par & impar, horumq; g alterum finitum esse, alterū infinitum: vnum h autē ex his vtrisq; esse: par enim esse, & impar, numerum porro ex vno constare, totumque i cœlum, vt dictum est, esse numeros. Horum autem k ipsorum alii decem principia esse dicunt,

d *Nunc tractemus.* Siue legendum sit ἐπεξερχόμεθα, vt excusi habent (*quod est Immoramur*, siue ἐπερχόμεθα, id est, *Aggredimur*) vt habetur in quibusdam manuscriptis, & apud Alex. sensus idem est. Significat enim Arist. se nunc ista tractare, vt *ab his etiam*, h. e. à Pythagoricis accipiat, quid de rerum causis dicendum sit.

e *Videntur autem & hi.* Quasi dicat, etsi Pythagorici nitantur ponere causam formalem, tamē quantum ex dictis eorum licet colligere, non ponunt nisi materialem, quemadmodum superiores. Itaque videntur dicere, numeros esse velut materiam rerum omnium, affectiones autem, siue accidentia numerorum, esse accidentia rerum. Quo autem pacto illi viderentur dicere numeros esse materiam, mox declarat, cum ait, elementa numerorum apud illos esse par & impar, id est, vnitates. Nam quia vnitas est par & impar virtute, cum addita impari numero faciat parem, & addita pari faciat imparem, excogitauerunt nomen compositum, quo hanc eius vim significarent. ita vno vocabulo Parimparem appellabant. Quare cum vnitates sint partes materiales numerorum, efficitur vt numeri, eorum sententia, nihil aliud esse videantur, quam integra materia rerum. Quamuis illi, vt probabile est, nitantur dicere, numeros esse totam quidditatem rerum compositam ex potentia & actu, seu materia & forma. Ideo enim fortasse dicebāt, essentias rerum constare pari & impari, vt significarent materiam nomine paris, quod est aptum diuisioni, formam vero imparis, quod est diuisioni minus idoneum. Materia enim est causa diuisionis, siue corruptionis, forma vero indiuisionis, siue vnionis, ac stabilitatis.

Numeros materiam esse rerum omnium, si Pythagoreorū dicta expendantur.

f *Et vt affectiones.* Videtur aliquid subaudiendum, vt hæc sit sententia: *& affectiones numeri, vt affectiones atq; habitus rerum.*

g *Horumq; alterum.* Par appellabant finitum, quia aptius ad diuisionem, vt iam diximus: diuiditur enim in partes æquales, impar vero infinitum, ratione contraria.

Par finitū. Impar infinitum.

h *Vnum autem ex his vtrisque esse.* Id est, vnitatem vtrumque esse virtute, vt paulo ante exposuimus.

i *Totum q; cœlum, vt dictum est.* Nomine cœli intelligit totum vniuersum, vt 1. *lib. de cœlo cap. 9. text. 95. & aliis locis.*

Cœlum pro vniuerso.

k *Horum autem ipsorum alii decem principia esse dicunt.*] Refert quorundam Pythagori-

Nonnullos Pythagoricos decem contrarietates pro principiis attulisse.

gorícorum sententiam, qui non censebant duo tantum illa, par & impar, esse rerum principia sed nouem insuper addebant contrarietates, vt decem essent complicationes principiorum, ex quibus omnia fierent. Placebat enim illis mirum in modum numerus denarius, atque ad illum totam rerum vniuersitatem redigere omni ratione conabantur. Ratio huius sententiæ fuit, vt suspicatur D.Thomas, *Lect.8.* quia non solum loquebantur de primis principiis, sed etiam de proximis, quæ singulis rerum generibus attribuerentur. Crediderim illos decem contrarijs significasse varia materiæ attributa, & totidem aliis propria attributa formæ. Verum in his ænigmatibus exponendis, quibus illi de industria vtebantur, non est cur immoremur.

PYTHAGOREORVM SERIES.

Infinitum,	Finitum.	Quiescens,	Quod mouetur.
Impar,	Par.	Rectum,	Obliquum.
Vnum,	Multitudo.	Lumen,	Tenebræ.
Dextrum,	Sinistrum.	Bonum,	Malum.
Mas,	Fœmina.	Quadratum,	Altera parte longius.

δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγομένας, πέρας, ἄπειρον. περιττόν, ἄρτιον, ἕν, πλῆθος, δεξιόν, ἀριστερόν, ἄρρεν, θῆλυ, ἠρεμοῦν, κινούμενον, εὐθύ, καμπύλον, φῶς, σκότος, ἀγαθόν, κακόν, τετράγωνον, ἑτερόμηκες, ὅνπερ τρόπον ἔοικε καὶ Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης ὑπολαβεῖν, καὶ ἤτοι οὗτος παρ' ἐκείνων ἢ ἐκεῖνοι παρὰ τούτου παρέλαβον τὸν λόγον τοῦτον. καὶ γὰρ ἐγένετο τὴν ἡλικίαν Ἀλκμαίων ἐπὶ γέροντι Πυθαγόρᾳ, ἀπεφήνατο δὲ παραπλησίως τούτοις. φησὶ l γὰρ εἶναι m δύο τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων, λέγων τὰς ἐναντιότητας, οὐχ ὥσπερ οὗτοι διωρισμένας, ἀλλὰ τὰς τυχούσας, οἷον λευκόν, μέλαν, γλυκύ, πικρόν, ἀγαθόν, κακόν, μικρόν, μέγα. οὗτος μὲν οὖν ἀδιορίστως ἀπέρριψε περὶ τῶν λοιπῶν· οἱ δὲ Πυθαγόρειοι, καὶ πόσαι, καὶ τίνες αἱ ἐναντιώσεις, ἀπεφήναντο.

Παρὰ μὲν οὖν τούτων ἀμφοῖν τοσοῦτόν ἐστι λαβεῖν, ὅτι τἀναντία ἀρχαὶ τῶν ὄντων, τὸ δ' ὅσαι παρὰ τῶν ἑτέρων, καὶ τίνες αὗταί εἰσι· πῶς μέντοι πρὸς τὰς εἰρημένας αἰτίας ἐνδέχεται συνάγειν, σαφῶς μὲν οὐ διήρθρωται παρ' ἐκείνων· ἐοίκασι δ' ὡς ἐν ὕλης εἴδει τὰ στοιχεῖα τάττειν· ἐκ τούτων γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων συνεστάναι καὶ πεπλάσθαι φασὶ τὴν οὐσίαν. τῶν μὲν οὖν παλαιῶν, καὶ πλείω τὰ στοιχεῖα λεγόντων τῆς φύσεως, ἐκ τούτων ἱκανόν ἐστι θεωρῆσαι τὴν διάνοιαν.

Εἰσὶ

dicunt, quæ coniugatione quadam efferuntur, finitum, infinitum: par, impar: vnum multitudinem: dextrum, sinistrum: marem, fœminam: quiescens, quod mouetur: rectum, obliquum: lumen, tenebras: bonum, malum: quadratum, altera parte longius: quemadmodum & Alcmæon Crotoniates videtur sensisse, atque aut hic ab illis, aut ab hoc illi hanc sententiam acceperunt. Extitit enim Alcmæon sene Pythagora, eandemque ferme quā hic, sententiam induxit: ait l enim res humanas magna ex parte duplices m esse, afferens contrarietates non (vt illi) definitas ac certas, sed quasuis, vt album, nigrum: dulce, amarum: bonum, malum: paruum, magnum. Hic igitur indefinite de reliquis sermonem effudit. Pythagorici vero, & quot essent, & quæ contrarietates, plane docuerunt.

Itaque ab vtrisque horum hoc tantum sumere licet, principia eorum, quæ sunt, esse contraria, quot autem & quænam sint, ab alteris. Sed quonam modo illa, ad eas causas quæ exposita sunt, reuocari possint, perspicue ac distincte non est ab illis traditum. Quanquam ea ratione videntur in specie materiæ elementa ponere, quod ex illis, vt insitis, constare, effictamque substantiam asserant. Ac veterum quidem, pleraque elementa naturæ asserentium, ex his satis licet mentem perspicere.

Sunt

l *Ait enim res humanas magna ex parte duplices.* Hoc est, multas res sensibiles ex contrariis effici. Forte non dixit Omnes, propter cœlos, aut propter integra elementa, quæ non sic gignuntur, nec intereunt.

Quid contrariorum positiuorum nominib. intellexerint.

Illud tamen aduerte, nominibus albi, & nigri, cæterorumque contrariorum positiuorum fortasse significari apud illos formam & priuationem, seu potius formam & materiam priuatam, ex quibus, cum in vnum iunguntur, fiunt res naturales. Arist. tamen eorum sententiam ita interpretatur, quasi hęc omnia in caussis materialib. numerauerint: nisi velis verba illa, *vt insitis*, referre ad solas vnitates, quas à Pythagoricis parimpares appellatas diximus.

m *Duplices esse asserens contrarietates, non (vt illi) definitas ac certas, sed quasuis: vt album, nigrum: dulce, amarum: bonum, malum: paruum, magnum: &c.* Græce est δύο, hoc est, duo: sensus est, eas coniugatione quadam contrarietates efferri.

n Sunt

Εἰσὶ δέ n τινες, οἳ περὶ τοῦ παντὸς, ὡς ἂν μιᾶς οὔσης φύσεως, ἀπεφήναντο, τρόπον δὲ οὐ τὸν αὐτὸν πάντες, οὔτε τοῦ καλῶς, οὔτε τοῦ κατὰ φύσιν. εἰς μὲν οὖν o τὴν νῦν σκέψιν τῶν αἰτίων οὐδαμῶς συναρμόττει περὶ αὐτῶν ὁ λόγος. οὐ γὰρ, ὥσπερ ἔνιοι τῶν φυσιολόγων ἓν ὑποθέμενοι τὸ ὂν, ὅμως γεννῶσιν, ὡς ἐξ ὕλης τοῦ ἑνὸς, ἀλλ᾽ ἕτερον τρόπον οὗτοι λέγουσιν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προστιθέασι κίνησιν, γεννῶντές γε τὸ πᾶν, οὗτοι δὲ ἀκίνητον εἶναί φασιν. οὐ μὴν ἀλλὰ p τοσοῦτόν γε οἰκεῖόν ἐστι τῇ νῦν σκέψει. Παρμενίδης μὲν γὰρ ἔοικε τοῦ κατὰ λόγον ἑνὸς ἅπτεσθαι, Μέλισσος δὲ τοῦ κατὰ τὴν ὕλην, διὸ καὶ ὁ μὲν πεπερασμένον, ὁ δ᾽ ἄπειρόν φησιν εἶναι αὐτό. Ξενοφάνης δὲ πρῶτος τούτων ἑνίσας (ὁ γὰρ Παρμενίδης τούτου λέγεται μαθητής) οὐθὲν διεσαφήνισεν, οὐδὲ τῆς φύσεως τούτων οὐδετέρας ἔοικε θιγεῖν, ἀλλ᾽ εἰς τὸν ὅλον οὐρανὸν ἀποβλέψας, τὸ ἓν εἶναί φησι τὸν θεόν. οὗτοι μὲν οὖν, καθάπερ εἴπομεν, ἀφετέοι πρὸς τὴν νῦν ζήτησιν, οἱ μὲν δύο, καὶ πάμπαν, ὡς ὄντες μικρὸν ἀγροικότεροι, Ξενοφάνης καὶ Μέλισσος. Παρμενίδης δὲ μᾶλλον βλέπων, ἔοικέ που λέγειν. παρὰ γὰρ τὸ ὂν τὸ μὴ ὂν οὐθὲν ἀξιῶν εἶναι, ἐξ ἀνάγκης ἓν οἴεται εἶναι τὸ ὂν, καὶ ἄλλο οὐθέν. περὶ οὗ σαφέστερον ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἰρήκαμεν. ἀναγκαζόμενος δ᾽ ἀκολουθεῖν τοῖς φαινομένοις, καὶ τὸ ἓν μὲν κατὰ λόγον, πλείω δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν ὑπολαμβάνων εἶναι, δύο τὰς αἰτίας, καὶ δύο τὰς ἀρχὰς τίθησι πάλιν, θερμὸν, καὶ ψυχρὸν, οἷον πῦρ καὶ γῆν λέγων. τούτων δὲ τὸ μὲν κατὰ τὸ ὂν τὸ θερμὸν τάττει, θάτερον δὲ κατὰ τὸ μὴ ὄν.

Ἐν

Sunt autem, n qui de vniuerso perinde, ac si esset vna natura, pronunciarint, non tamen omnes eodem modo, siue quid recte dicatur spectes, siue quid secundũ naturam. Nulla o igitur ratione ad institutam disputationem de causis attinet, vt de iis sermo habeatur. neque enim idem faciunt, quod quidam Naturales, qui cum id quod est, vnum esse ponant, omnia tamen ex vno, vt ex materia, generant: sed alio modo hi loquuntur. Illi enim cum vniuersum generent, motum adiungunt, hi vero immobile esse dicunt. Hactenus p tamen eorum sententia huius disputationis propria est, quod Parmenides quidem vnum secundum rationem videatur attingere, Melissus vero secundum materiam, qua etiam de causa ille finitum: hic vero infinitũ esse dixit. Xenophanes autem cum ante hos vnum fecisset (Parmenides enim huius discipulus fuisse fertur) nihil perspicue dixit, neutrasque horum naturam attigisse videtur, sed in totum cælum respiciens, vnum ipsum ait Deum esse. Atque hi quidem, vt diximus, ab hac disputatione excludendi sunt, duo quidem etiam omnino, vt paulo rudiores, Xenophanes & Melissus. Parmenides autem plus videns nonnihil dicere videtur. Nam cum præter ipsum ens, ipsum non ens nihil esse censeat, necessario ipsum ens vnum esse putat, & nihil aliud: qua de re in libris de Natura luculentius diximus. Cũ autem ea, quæ apparent, sequi cogatur, & vnum, quidem ratione, plura vero sensuum iudicio æstimet: duas causas rursus, duoque principia cõstituit, calidum & frigidum, ignem videlicet ac terram significans, quorum alterum (calidum inquam) in ordine entium, alterum in non entium collocat.

Ex

n *Sunt autem, qui de vniuerso perinde, ac si esset vna natura, pronunciarint, non tamen omnes eodem modo &c.* Refert opinionem Xenophanis, Parmenidis, ac Melissi, qui ita loquebantur de rebus, ac si omnes essent vnius tantum naturæ, & essentiæ. Quos ideo ait non eodem modo loquutos, quod non omnes æque aberrauerint à veritate, neque item omnes æque præter naturam loquuti sint. Quo loco aduerte, etsi naturales ij, qui vnum tantum materiale principium ex æternis ponebant, cogebantur dicere omnia secundum substantiam esse eiusdem rationis: tamen, quia res naturales ex illa materia & quibusdam accidentibus componebant, non fatebantur simpliciter omnia esse vnum, ac idem ratione. At hi tres, cum intelligerent, accidentia non posse ingredi constitutionem rerum naturalium, quas recte meras substantias esse docebant, sapientius sed durius rati sunt, si eas omnes eiusdem rationis esse dicerent: siquidem substantiæ ratio non variatur per accidentia. Vtrique tamen errabant ignoratione formæ substantialis. *Qui omnia vnum esse asseruerint.*

o *Nulla igitur ratione ad institutam disputationem de causis attinet, &c.* Ostendit horum opinionem simpliciter, & absolute non pertinere ad hunc locum, in quo sermo institutus est de referendis causis rerum naturalium, quæ à veteribus ponebantur. Siquidem hi tres dicebant omnia esse vnum, atque adeo immobile. quod si verum esset, nulla esset distinctio causæ & effectus. *Opinio omnia vnum esse dicentiũ ad hunc locum non pertinet simpliciter.*

p *Hactenus tamen.* Docet eatenus horum sententiam posse pertinere ad hunc locum, quatenus Parmenides videri potest tetigisse conditionem formæ, cum dixit omnia esse vnum finitum. Formæ enim est finire ac terminare, cum sit actus & perfectio: Melissus autem materiæ, cum asseruit esse vnum infinitum, siquidem infinitio ad materiam reducitur, quæ est pura potentia. Quo fit vt Xenophanes, qui nec materiæ nec formæ rationem videtur considerasse sed ad totum vniuersum attendisse, quod quidem more aliorum quorundam vocauit Deum, tanquam imperitior omnino ab hac disputatione excludendus sit. Cur *Cur pertineat ex parte. Cur Xenophanes omnino reiiciatur.*

autem Melissus etiam hoc loco rudior Parmenide dicatur, ex verisimili argumento Parmenidis, quod hic ab Aristotele refertur, & ex comparatione rationũ vtriusque, quæ fit primo Physicorum c 3. plane intelliges.

Ἐκ μὲν q οὖν τῶν εἰρημένων, καὶ παρὰ τῶν συνηδρευκότων ἤδη τῷ r λόγῳ σοφῶν ταῦτα παρειλήφαμεν. παρὰ μὲν τῶν πρώτων σωματικήν τε τὴν ἀρχὴν (ὕδωρ γὰρ, καὶ πῦρ, καὶ τὰ τοιαῦτα σώματά ἐστι) καὶ τῶν μὲν μίαν, τῶν δὲ πλείους ἀρχὰς τὰς σωματικάς, ἀμφοτέρων μέντοι ταύτας ὡς ἐξ ὕλης εἴδει τιθέντων· παρὰ δέ τινων ταύτην τε αἰτίαν τιθέντων, καὶ πρὸς ταύτῃ τὴν ὅθεν ἡ κίνησις, καὶ ταύτην παρὰ τῶν μὲν μίαν παρὰ τῶν δὲ δύο.

Ex iis q igitur, quæ dicta sunt, & ab iis sapientibus qui olim huic r disputationi incubuerunt, hæc accepimus, à primis quidem, corporeum esse principium (siquidem aqua, ignis & similia, corpora sunt) atque ab eorum quibusdam vnum, ab aliis plura principia corporea, cum interim vtrique hæc ipsa, vt materiæ species constituant: ab aliis vero hanc causam ponentibus eam præterea, vnde motus proficiscitur, atque hanc ab aliis vnam esse, ab aliis duas.

* μαλακώτερον. Μέχρι s μὲν οὖν τῶν Ἰταλικῶν, καὶ χωρὶς ἐκείνων * μετριώτερον t εἰρήκασιν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῶν, πλὴν, ὥσπερ εἴπομεν, δυοῖν τε αἰτίαιν τυγχάνουσι κεχρημένοι, καὶ τούτων τὴν ἑτέραν, οἱ μὲν μίαν, οἱ δὲ δύο ποιοῦσι, τὴν ὅθεν ἡ κίνησις. ¶ οἱ δὲ Πυθαγόρειοι, δύο u μὲν τὰς ἀρχὰς κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρήκασι τρόπον. τοσοῦτον δὲ προσεπέθεσαν (ὃ x καὶ ἴδιον αὐτῶν ἐστι) ὅτι τὸ πεπερασμένον, καὶ τὸ ἄπειρον, καὶ τὸ ἓν οὐχ ἑτέρας τινὰς ᾠήθησαν εἶναι φύσεις, οἷον, πῦρ ἢ γῆν, ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἄπειρον, καὶ αὐτὸ τὸ ἕν, οὐσίαν εἶναι τούτων ὧν κατηγοροῦνται. διὸ καὶ ἀριθμὸν εἶναι τὴν οὐσίαν ἁπάντων.

Text. 2.
Com. 37.

Text. 3.

περὶ

Ac vsque s ad Italicos quidem, & præter illos, angustius t de eisdem rebus cæteri disseruerunt, nisi quod quemadmodum diximus, duabus causis vsi sunt, & harum alteram alij vnam, alij duas faciunt eam, vnde motus proficiscitur ¶ Pythagorici vero duo u quidem principia eodem modo esse dixerunt, sed hoc tantum addiderunt (quod etiam x proprium est ipsorum placitum) finitum & infinitum, ac etiam vnum, non alias quasdam esse naturas, vt ignem aut terram, aut aliud huiusmodi, sed ipsum infinitum, & ipsum vnum substantiam eorum esse, de quibus dicuntur, quare & numerum substantiam esse rerum omnium. Text. 3.

De

q *Ex iis igitur quæ dicta sunt, & ab iis sapientibus.* Antequam referat opinionem Platonis, quod faciet capite proximo, colligit in summam, quæ hactenus relata sunt ex veteribus.

r *Huic disputationi incubuerunt, hæc accepimus: à primis quidem corporeum esse principium (siquidẽ aqua, &c.* Græce est, τῷ λόγῳ, quod verbum cum rationem quoque significet, nonnulli vertũt, *Qui ad rationem incubuerunt.* Nos Alexandri explicationem sequuti sumus quod hic non sit sermo de ratione, vt à sensu distinguitur, quasi loquatur Aristoteles de iis Philosophis, qui posthabito sensu rationem ducem sequuti sunt, vt Parmenides, Melissus, & Xenophanes, sed de omnibus, qui hactenus sunt commemorati.

s *Ac vsque ad Italicos quidem, & præter illos, & cæt.* Non intelligit omnes Italicæ familiæ Philosophos, sed eos tantum, qui Pythagoricæ doctrinæ adhæserunt. Cum porro ait, vsque ad Italicos, non significat ordinem temporis, vt ait Alexander (quasi ij omnes, quorum sententiæ proxime recitatæ sunt, ante Pythagoricos fuerint) sed ordinem commemorationis, quasi dictum sit, *qui vsque ad Pythagoricos à nobis recensiti sunt, & cætera.* Addit autem *& præter illos*, ne Pythagoricos etiam eadem reprehensione comprehendere videatur.

t *Angustius de eisdem rebus cæteri disseruerunt, nisi quod, quemadmodum diximus, &c.* Quod Græce est μετριώτερον, hoc est verbum *Mediocrius* siue *parcius*, nos ideo reddidimus *angustius*, quia significat Aristoteles his verbis id, quod capite septimo textu decimo nono, & vigesimo, planius explicat, cœteros Philosophos angustius fuisse loquutos de principijs. ea enim tradiderunt, quę in sola entia corporea conueniunt: at Pythagorici ea constituerunt, quæ rebus etiam corporis expertibus accommodari possunt. Alexander ait in quibusdam exemplaribus legi μαλακώτερον, id est, *mollius.* Sed eadem est sententia. Idcirco enim mollius dicuntur locuti cœteri, quia restrictius. Aut dictum est mollius, quia cœteri Philosophi Dialecticæ expertes fuerunt, vt paulo post docet Arist. text. 4. multo autem planius cõsequenti t. 8. Non vsi tamen sumus hac lectione, quia superior est pene communis. Alia lectio.

u *Duo quidem principia eodem modo esse dixerunt, sed hoc tantum addiderunt.* Intelligit par & impar quorum alterum eos appellasse infinitum, alterum finitum superius dictum est. Quod

autem

autem addit, *eodem modo*, quantũ ad numerum intelligendum est, non quantum ad genus causæ. Par enim & impar, si mens Pythagoricorum explicanda est, materialem & formalem causam significant, vt paulo ante diximus, & Auerrois hoc loco asserit. si autem ad verba eorum tantum quis velit attendere, ambo ad materialem causam pertinent, vt Aristoteles superius dixit, nosq; eo loco, quo pacto verum sit, expoluimus.

x *Quod etiam proprium est ipsorum pla itum, finitum & infinitum, ac etiam vnum, non alias quasdam esse naturas, vt ignem aut terram, &c.* Quod proprium est Pythagoreorum, si cum superioribus conferantur, quod putent nec finitum, nec infinitum, nec vnum esse accidentia rerum, sed pertinere ad ipsas earum essentias, quas numeros appellant, quod tamen superioribus non placet, cum dicant, hæc potius esse accidentia ignis, terræ, & cæterarum rerum, essentiis earum adiuncta. *Qua ratione Pythagorici à superiorib. differant.*

Text. 4. Περὶ τε τούτων ἐν τούτοις ἀποπεφήνασι τὸν τρόπον, καὶ περὶ y τοῦ τί ἐστιν ἤρξαντο μὲν λέγειν, καὶ ὁρίζεσθαι, λίαν δ' ἁπλῶς ἐπραγματεύθησαν. ὡρίζοντό τε γὰρ ἐπιπολαίως, καὶ ᾧ πρώτῳ ὑπάρξειεν ὁ λεχθεὶς ὅρος, τοῦτ' εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐνόμιζον, ὥσπερ εἴ τις οἴοιτο ταὐτὸν εἶναι διπλάσιον καὶ τὴν δυάδα, διότι πρῶτον ὑπάρχει τοῖς δυσὶ τὸ διπλάσιον. ἀλλ' οὐ ταὐτὸν ἴσως ἐστὶν εἶναι διπλασίῳ καὶ δυάδι· εἰ δὲ μή, πολλὰ τὸ ἓν ἔσται, z κἀκείνοις συνέβαινε. παρὰ aa μὲν οὖν τῶν προτέρων, καὶ τῶν ἄλλων τοσαῦτα ἔστι λαβεῖν.

De his igitur hunc in modum censuerunt, & de ipso y *quid est dicere quidem, ac definire cœperũt, sed tamen valde simpliciter susceptum negotium tractauerunt. Etenim quasi superficie tenus definiebant, & cui primo proposita definitio conuenisset, id rei substantiam esse existimabant, vt si quis duplum ac dualitatem idem esse putaret, quod duplum duob. primo insit. At tamen non idem est fortasse dupli, ac dualitatis esse, alioquin vnum plura erit, quod illis* z *etiam accidebat. Atq;* aa *à primis quidem, ac cæteris hæc accipi possunt.* Text. 4.

y *Et de ipso* quid est *dicere quidem ac definire cœperunt, sed tamen valde simpliciter susceptum negotium tractauerunt. Etenim quasi superficie tenus definiebant, & cui primo proposita definitio conuenisset, id rei substantiam esse existimabant, &c.* De essentia rerum ac definitione, qua essentia earum explicatur, cœperunt quidem Pythagorici agere, sed tamen rudi Minerua, vt contingit primis cuiusque rei tractatoribus. Putabant enim de quo primo definitio proposita diceretur, id esse rei essentiam: quod tamen falsum est, cum ex eo sequatur, vnum aliquid plura esse. Fieri enim potest, vt definitiones diuersorum accidentium dicantur primo de re proposita, & definitio dupli & paris de duobus. Quare si, de quo primo dicitur definitio, id esset essentia rei, sane dualitas esset essentia duplicitatis, & paritatis, quod apertissime falsum est, cum latius pateant, quam dualitas. *Quatenus rerum essentias definitione nosse cognouerint.*

z *Quod illis etiam accidebat.* Dicebat enim, verbi gratia, definitionem iustitiæ dici primo de numero primo pariter pari, id est, de quaternario, alias vero de eodem numero asserebant primo dici definitionem Amicitiæ, vt ait Alexander, eo quod amicitia in quadam æqualitate consistat, vnde sequebatur essentiam quaternarij essentiam Iustitiæ & Amicitiæ.

aa *Atq; primis quidem, ac cæteris hæc accipi possunt.* Id est, ab iis, quos ante Pythagoricos commemorauimus, & ab ipsis Pythagoricis.

ΚΕΦ. ϛ'

Πλάτωνος δόξα περὶ τῶν ἀρχῶν, καὶ ἐπίλογος τῶν προειρημένων.

Text. 5. Μετὰ a δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας ἡ Πλάτωνος ἐπεγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν.

ἐκ

CAPVT VI.

Platonis opinio de principijs & conclusio eorum quæ ante dicta sunt.

POst a *eas autem Philosophias, quas commemorauimus, disciplina Platonis accessit, quam magna quidem ex parte horum Pythagoricorum doctrinam sequitur, sed quædam etiam propria continet, præter Italicorum Philosophiam.* Text. 5.

Plato.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

POST a *autem Philosophias, quas commemorauimus, disciplina Platonis accessit, quæ magna quidem ex parte horum Pythagoricorum, doctrinam sequitur.* Refert in priori parte huius ca- *Capitis distributio.*

 opi-

ἐκ b νέου τε γὰρ συνήθης γενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλειτείοις δόξαις, ὡς ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων, καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης, ταῦτα μὲν ὕστερον οὕτως ὑπέλαβε. Σωκράτους c δὲ περὶ μὲν τὰ ἠθικὰ πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδέν, ¶ ἐν d μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος, καὶ e περὶ ὁρισμῶν ἐπιστήσαντος πρώτου τὴν διάνοιαν, ἐκεῖνον ἀποδεξάμενος διὰ τὸ ζητῆσαι περὶ τῶν καθόλου, τοιοῦτον ὑπέλαβεν, ὡς περὶ ἑτέρων τοὺς ὁρισμοὺς τούτους γινομένους, καὶ οὐ περὶ τῶν αἰσθητῶν τινος. ἀδύνατον γὰρ εἶναι τὸν κοινὸν ὅρον τῶν αἰσθητῶν τινος, ἀεί γε μεταβαλλόντων. οὗτος οὖν τὰ μὲν τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσε, τὰ δ' αἰσθητὰ παρὰ ταῦτα καὶ κατὰ ταῦτα λέγεσθαι πάντα. κατὰ μέθεξιν γὰρ εἶναι τὰ πολλὰ f τῶν συνωνύμων ὁμώνυμα τοῖς

Text. 6.

Plato b ab ineunte ætate Cratyli primum consuetudine usus, & Heracliti opinionibus assuetus, quasi omnia sensibilia semper fluerent, nec ulla eorum esset scientia, hæc quidem postea ita habere existimauit. Sed c cum Socrates ea, quæ ad mores pertinent, tractaret, de tota vero natura nihil ageret: ¶ Et d tamen in iis rem uniuersalem quæreret, mentemque e primus ad definitiones applicaret, eius doctrina ob eam causam probata: quod de rebus uniuersalibus disputaret: id ita accepit, quasi de aliis rebus non de ulla earum, quæ sensibus percipiuntur, eiusmodi definitiones fierent: Neque enim fieri posse, vt communis definitio ullius rei sit earum, quæ sensibus subiecta sunt, vt quæ semper mutentur. Itaq; huiusmodi quidem entia ideas appellauit: quæ vero sensibus percipiuntur, præter hæc esse, & ab his omnia dici voluit. Participatione enim f pleraque uniuo-

Text. 6.

opinionem Platonis, qui aperte causam formalem inuexit, in altera colligit, quid commemorandis aliorum sententiis de rerum principiis, & causis sit consecutus. Ait ergo in primis Platonem magna ex parte Pythagoricos sequutum fuisse, sed tamen quædam addidisse propria, cuiusmodi fuit opinio de Ideis.

Platonem … Id… …xit.

b *Plato enim cum ab ineunte ætate Cratyli primum consuetudine usus, & Heracliti opinionibus assuetus, &c.* Docet, qua ratione Plato ductus fuerit, vt ideas esse censeret. Cum enim ille à puero cum Cratylo Heracliti discipulo versatus esset, & ab eo omnia sensibilia continenter fluere, nec vnquam in eodem statu consistere audiuisset (quæ fuit propria Heracliti sententia) atque eam opinionem matura ætate approbasset, contra vero à Socrate præceptore suo didicisset, definitiones, quarum ille studiosissimus erat, non esse de rebus singularibus, sed de vniuersalibus eius sententiam approbatam, existimauit definitiones nō esse de rebus sensibilibus, quia essent mutabiles, sed de naturis quibusdam communibus, quæ à rebus sensibilibus separatæ existent, quas Ideas appellauit, easq; à rebus singulis, quarum essent Ideæ participari affirmauit: verbi gratia, Ideam hominum à singulis hominibus, equorum ab equis, & cœterorum à cœteris eodem modo. Hæc luculentius scribit Aristoteles decimo tertio libro huius operis initio capitis quarti, quæ operæ pretium est legere.

Heracliti sententia.

c *Sed cum Socrates ea, quæ ad mores pertinent, tractaret, de tota vero natura nihil ageret.* Socrates, vt Laertius ex Demetrio Byzantio refert, animaduertens naturalis speculationis fructum nullum existere, eamq; ad officia vitæ nihil esse necessariam: primus inuexit Ethicen, deque illa in officinis, locisq; publicis quotidie Philosophi more disputans, ea potius inquirenda hortabatur, quæ mores instruerent, & quorum vsus domi esset necessarius. Non crediderim tamen, Socratem putasse nullum fructū ex contemplatione naturæ rerum existere, sed exiguum, si cum fructu moralium disciplinarum conferatur.

Ethices auctor primus.

d *Et tamen in iis rem uniuersalem quæreret:* In moribus videlicet. Quare? quia mores hominum sunt in hominibus iis, quos sensibus percipimus: inde illud efficiebatur, vt Socrates quæreret vniuersalia in rebus sensibilibus, non autem extra res sensibiles, quemadmodum Plato. Quod Aristoteles libro decimo tertio huius operis capite quarto his verbis docet: *Socrates quidem uniuersalia non ponebat separata, quidam vero separarunt, eiusmodi entia Ideas appellauerunt.*

Cur in rebus sensibilibus uniuersalia quæsierit.

e *Mentemque primus ad definitiones applicaret, &c.* Idem scribit Aristoteles loco nunc citato. *Duo*, inquit, *sunt, quæ Socrati iure proprio quis attribuat, inductiuæ orationes & definitio rei vniuersalis.* Non pugnant autem hæc cum iis, quæ dixerat ad finem superioris capitis, Pythagoricos cœpisse quærere ipsum *quid est*, ac definitionibus vti. Id enim fecerunt Pythagorici perfunctorie, & rudi admodum Minerua, vt ibi dictum est: Socrates autem diligenter & accurate in eam rem incubuit.

Definitio uniuersalis & inductiuæ orationes tribuuntur Socrati.

f *Pleraque Vniuocorum, eiusdem nominis esse cum formis asseruit.* Docet qua ratione omnia secun-

τοῖς εἴδεσι, τὴν δὲ μέθεξιν τοὔνομα g μόνον μετέβαλε· οἱ γὰρ Πυθαγόρειοι μιμήσει τὰ ὄντα φασὶν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, Πλάτων δὲ μεθέξει, τοὔνομα μεταβαλών· τὴν μέντοι γε μέθεξιν, ἢ τὴν μίμησιν, ἥτις ἂν εἴη τῶν εἰδῶν, ἀφεῖσαν ἐν h κοινῷ ζητεῖν.

Ἔτι i δὲ παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ εἴδη τὰ μαθηματικὰ τῶν πραγμάτων εἶναί φησι μεταξύ, διαφέροντα τῶν μὲν αἰσθητῶν τῷ ἀΐδια καὶ ἀκίνητα εἶναι, τῶν δ' εἰδῶν, τῷ τὰ μὲν πόλλ' ἄττα ὅμοια εἶναι, τὸ δὲ εἶδος αὐτὸ, ἓν ἕκαστον μόνον. Ἐπεὶ k.

vniuocorum, eiusdem nominis esse cum formis, asseruit: solo g autem nomine participationem mutauit. Siquidem Pythagorici ea quæ sunt, imitationem numerorum esse dicunt: Plato autem nomine mutato participationem: cæterum, quænam esset eiusmodi formarum siue participatio, siue imitatio, in h communi disputatione expendere omiserunt.

Adhæc, i præter sensibilia & formas, Mathematica rerũ media esse ait, quæ hoc differant à sensibilib. quod sempiterna sint ac immobilia: formis autẽ, quod pleraq; eorum similia sunt inter sese, forma autẽ ipsa vnaquæq; vnum quiddam sit tantum. Quoniam k

secundum Platonem appellentur nominibus Idearum, quod proxime dixerat, quodque hic vocat esse ὁμώνυμα, siue *æquiuoca formis*, simulque corrigit verbum, *Omnia*, quo vsus fuerat. Neque enim omnia indiuidua apud Platonem appellabantur nominibus Idearum, sed sola vniuoca, vt homines, vt equi, quandoquidem his tantum communes Ideas tribuendas esse censuit. Nec vero omnia vniuoca, sed pleraque, nam nec relationes, nec ea, quæ sunt præter naturam, nec item mala, dicebat Plato habere ideas, vt Alexander annotauit, sed nec eorum, quæ pertinent ad diuersas species, tradebat ille communem Ideam, vt Aristoteles plerisque locis asserit. Hac igitur de causa ait Aristoteles hoc loco, secundum Platonem pleraque vniuocorum, eiusdem nominis esse cum formis. Ratio vero, ob quam hæc secundum Platonem appellentur nominibus Idearum, docet Aristoteles esse participationem: Putauit enim Plato solam ideam hominis esse per se hominem, singulos autem homines non esse homines, nisi imitatione quadam, seu potius, vt ipse loquebatur, participatione, quo pacto hominem depictum in tabula appellamus hominem, quod verum hominem imitetur, & aliquatenus participet. Itaque ea quæ dicta sunt, putauit Plato appellari nominibus idearum, quia non sint veræ res, sed quadam quasi imagines, verarum rerum, imo ne imagines quidem propriæ, sed quasi vmbræ, vt ille philosophatur in Dialogo septimo de Republ. Vmbræ enim solam figuram, atque adeo perfectissime referunt. *Quarum rerum posuerit Plato Ideas.* *Cur nomen participationis vsurparit.*

g *Solo autem nomine participationem mutauit. Siquidem Pythagorici ea quæ sunt, imitationem numerorum esse dicunt.* Forsitan Plato ea ratione mutauit nomen *Imitationis* (quo vsi sunt Pythagorici) in *Participationis*, quia numeri concreti rebus naturalibus melius dicuntur participare numeros abstractos, siue abstracte sumptos, quam imitari. Numeri enim cõcreti rebus addunt abstractis positionem in continuo, imo vero continuitatem ipsam rerum numeratarum, quam non includunt numeri abstracti. Sicut igitur compositum potius dicitur participare ipsam formam, quam imitari, cum præter formam includit materiam, ita Plato censuit dicendum esse, numeros concretos, h. e. res sensibiles (has enim cõcretorum numerorum nomine significabat) participare potius species separatas, quas appellabat numeros abstractos, quam imitari. Est & alia ratio, quia participationis nomen magis conuenit materiæ respectu formæ, quam imitationis: neque enim materia imitatur formam, sed participat, nisi improprie admodum loqui velis. Cum igitur indiuidua sensibilia propter materiam multiplicentur, melius dicentur participare species separatas quam imitari. *Redditur alia eiusdem appellationis ratio.*

h *In communi disputatione expend. re omiserunt.* Græca verba ἐν κοινῷ ζητεῖν, quod est ad verbum, *in communi quærere*, nihil aliud significant, quam in publica disputatione, & quæ in communem vsum edita sit, rem discutere.

i *Adhæc præter sensibilia & formas, mathematica rerum media esse ait, quæ hoc differant à sensibilibus, quod sempiterna sint ac immobilia: à formis autem, &c.* Docet, Platonem posuisse alterum genus rerum separatarum à sensibilibus, nempe res Mathematicas, quas dicebat medias inter ideas & res sensibiles, eo quod essent perpetuæ, quemadmodum ideæ (alioqui de illis non haberetur scientia) & tamen hoc conuenirent cum rebus sensibilibus, quod darentur plures eiusdem speciei, vt plures trianguli æqualium laterum separati, plura quadrata separata, quemadmodum dantur plures res sensibiles, quæ ad eandem speciem pertineant. Alioqui non demonstrarent Mathematici, duas propositas figuras esse similes inter se, quod tamen persæpe faciunt.

k Quoniam

Ἐπεὶ k δ' αἴτια τὰ εἴδη τοῖς ἄλλοις, τἀκείνων στοιχεῖα πάντων ᾠήθη τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα. ὡς μὲν οὖν ὕλην τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν εἶναι ἀρχάς, ὡς δ' οὐσίαν τὸ ἕν.
Text. 7. ¶ ἐξ ἐκείνων γὰρ κατὰ μέθεξιν τοῦ ἑνὸς τὰ εἴδη εἶναι τοὺς ἀριθμούς, τὸ l μέντοι γε ἓν οὐσίαν εἶναι, καὶ μὴ ἕτερόν γέ τι ὂν λέγεσθαι ἕν, παραπλησίως τοῖς πυθαγορείοις ἔλεγε, καὶ τὸ τοὺς ἀριθμοὺς αἰτίους εἶναι τοῖς ἄλλοις τῆς οὐσίας, ὡσαύτως ἐκείνοις.
Text. 8. ¶ τὸ δὲ ἀντὶ m τοῦ ἀπείρου, ὡς ἑνὸς δυάδα ποιῆσαι, τὸ δ' ἄπειρον ἐκ μεγάλου καὶ μικροῦ, τοῦτ' ἴδιον. καὶ ἔτι ὁ μὲν τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τὰ αἰσθητά, οἱ δ' ἀριθμοὺς εἶναί φασιν αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεταξὺ τούτων οὐ τιθέασι.

Τὸ n μὲν οὖν τὸ ἓν, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τὰ πράγματα ποιῆσαι, καὶ μὴ ὥσπερ οἱ πυθαγόρειοι, καὶ ἡ τῶν εἰδῶν εἰσαγωγὴ διὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἐγένετο σκέψιν. οἱ γὰρ πρότεροι διαλεκτικῆς οὐ μετεῖχον. τὸ o δὲ δυάδα ποιῆσαι τὴν ἑτέραν

Quoniam k vero formæ caussæ sunt cæterorum, putauit ille earum elementa esse omnium rerum elementa: ac magnum quidem & paruum esse principia, vt materiam, vnum autem, vt substantiam. ¶ Ex illis enim formas participatione vnius, esse numeros: ipsum l tamen vnum substantiam esse, neque ens aliud quicquam dici esse, vt Pythagorici: numeros etiam, quemadmodum illi, cæteris substantiæ caussas esse asserebat. Text. 7. ¶ Pro m infinito autem, vt vno, dualitatem: infinitum vero ex magno & paruo fecisse, hoc eius est proprium. Text. 8. Præterea hic ponit numeros præter sensibilia, illi vero aiunt, numeros esse res ipsas, nec res Mathematicas inter hæc collocant.

Ipsum n igitur vnum, ac numeros contra atque Pythagorici existimabant, à rebus separasse, & formas induxisse, ex consideratione, quæ in disserendo habetur, profecta sunt. Priores enim Dialecticæ facultatis expertes erant. Dualitatem o vero alteram naturam fecisse

k *Quoniam vero formæ caussæ sunt cæterorum, putauit ille, earum elementa esse omnium rerum elementa.* Quæ hactenus retulit ex Platone, non explicant illius sententiam de primis principiis. Namque ideæ, etsi sunt principia ac caussæ rerum sensibilium, non sunt tamen prima principia, cum ipsa principiis constent. Ait ergo, Platonem credidisse prima principia rerum sensibilium esse principia idearum, & quia ille posuit magnum & paruum esse principium quasi materiale idearum: vnitatem autem, quasi formale, hæc ipsa dixit esse rerum omnium prima principia. Quia vero numerus vnitate etiam constituitur, non dubitauit Plato, ideas etiam ipsas numeros appellare. Quid autem intellexerit nomine magni & parui, itemque nomine vnitatis, cum hæc dicebat esse principia idearum, non satis constat. Crediderim tamen illum, cum hæc ad ideas retulit, nomine magni & parui intellexisse naturam generis, quæ est veluti materia; nomine autem vnitatis differentiam, quæ est indiuisibilis perfectionis. alioqui esset etiam ipsa species quædam constituta ex genere & differentia. Aut certe dic, nomine magni & parui intellexisse limitationem, quam omnes species rerum habent, nomine autem vnitatis, Deum à quo omnes propriam perfectionem participant, quasi dixerit, species rerum habere limitationem ex seipsis (est enim limitatio negatio perfectionis infinitæ) perfectionem vero à summo omnis perfectionis exemplari Deo.

Magnum & paruum statuit Plato idearum principia.
Quid nomine magni & parui, atque vnitatis intellexerit.
Perfectionem res habent à Deo limitationem à se.

l *Ipsum tamen vnum substantiam esse, neque ens aliud quicquam dici esse, vt Pythagorici, numeros etiam, &c.* Tradit duo, in quibus Plato idem sensit, quod Pythagorici. Placuit enim Platoni, quemadmodum & illis, vnitatem non esse accidens, sed ipsam rerum substantiam, itemque numeros esse caussas rerum; quanquam aliter atque illi. Siquidem illi ponebant numeros quasi caussas materiales, Plato autem velut caussas exemplares, quod genus caussæ ad formalem spectat.

In quibus cum Pythagoricis idem senserit.
In quibus ab eis dissenserit.

m *Pro infinito autem, vt vno dualitatem, infinitum vero ex magno & paruo fecisse, hoc eius est proprium.* Tradit tria, in quibus idem à Pythagoricis dissensit. Primum, quod duo quædam fecerit, materiale principium, magnum & paruum, cum illi vnum tantum posuerint, nempe par, siue infinitum. Alterum, quod posuerit numeros separatos à rebus sensibilibus, quos vocauit ideas, cum illi dixerint, numeros esse res ipsas sensibiles. Tertium, quod separauerit etiam à rebus sensibilibus entia Mathematica, quasi media inter ideas & res sensibiles, quod Pythagorici minime fecerant.

Dissensionis ratio.

n *Ipsum igitur vnum, ac numeros, contra atque Pythagorici existimabant à rebus separasse.* Docet cur Plato posuerit formas separatas, non autem Pythagorici. Caussam vero esse ait, quia Plato Dialectica arte instructus, perscrutabatur naturas rerum per definitionem, quæ si recte traditur, videtur non esse nisi rei perpetuæ & immutabilis, vt supra dictum est. Pythagorici autem non erant imbuti arte Dialectica, nisi leuiter admodum & rudi Minerua, quod etiam ex dictis patet.

o *Dualitatem vero alteram naturam fecisse, propterea accidit, quod ex ea, quasi ex quadam effigie, &c.* His verbis exponit, qua ratione ductus fuerit Plato, vt duo quædam ex parte materiæ posuerit, eamque

Cur duo ex

eamque

...φύσει, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀριθμῶν ἔξω τῶν πρώτων δι' φυὰς ἐξ αὐτῆς γεννᾶσθαι, ὥσπερ ἔκ τινος ἐκμαγείου· καίτοι p συμβαίνει γ' ἐναντίως. q οὐ γὰρ εὔλογον οὕτως. οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ὕλης πολλὰ q ποιοῦσιν, τὸ δὲ εἶδος ἅπαξ r γεννᾷ μόνον, s φαίνεται s δ' ἐκ μιᾶς ὕλης μία τράπεζα, ὁ t δ' ἐπὶ τὸ εἶδος ἐπιφέρων ἓν ὄν, πολλὰς ποιεῖ. ὁμοίως δ' ἔχει τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ. τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ μιᾶς πληροῦται ὀχείας, τὸ δ' ἄρρην πολλὰ πληροῖ.

Text. 9.

esse, propterea accidit, quod ex ea, quasi ex quadam effigie numeri, praeter primos, apte generantur. Attamen p contra accidit, neque enim ita fieri consentaneum est rationi. Nunc enim ex materia multa q faciunt, forma autem semel r tantum generat. At s ex vna materia mensa vna cernitur existere: t qui vero formam infert, quae vna est, multas efficit mensas. Eodem modo se habet mas ad foeminam. Haec enim vno congressu fit grauida: mas autem multas grauidas facit.

Text. 9.

& vt ea-

eamque esse ait, quia omnes numeri partes, qui in partes diuiditur, vt quaternarius, senarius, & alii huiusmo di (hi enim maxime referunt naturam materiae) ex dualitate repetita, quasi ex effigie, formave sigilli, saepius applicata cerae procreantur. Vocat autem more Mathematicorum caeteros numeros (i. e. omnes impares, & ipsum etiam binarium) numeros primos, quia non gignuntur repetitione binarii, vt illi, sed vnitatis. *parte materia principia posuerit.*

p *Attamen contra accidit, neque enim ita fieri consentaneum est rationi, nunc enim ex materia.* Ostendit Platonem non recte posuisse duo principia ex parte materiae, & vnum ex parte formae: cum magis consentaneum esset, vt poneret duo ex parte formae, & vnum ex parte materiae. Siquidem & opifices (horum enim opera afferri solent à Philosophis ad explicationem operum naturae) multa ex eadem materia successiue conficiunt, vt ex eodem aere nunc sphaeram, post vero statuã, & ipsa agentia naturalia, vt Sol, nunc herbam, nunc metallum. Itaque forma semel introducta, non amplius in aliam materiam introducitur. At eadem numero materia aliam formam post aliam accipit. Sed quoniam hoc argumentum sumit formae nomen pro forma coniuncta cum materia, non pro separata, vt eam ponebat Plato, mox ipse illud refutabit, dilata impugnatione Platonis in caput sequens. *Impugnatio.*

q *Multa faciunt, forma autem.* Ad agentia ipsa, siue quae arte, siue quae natura faciunt, referenda sunt haec verba, vti diximus, non ad veteres Naturales, vt quidam exponunt: quanquam illi accommodate etiam ad opera artis & naturae locuti sunt, ponentes vnitatem ex parte materiae, & multitudinem ex parte formae.

r *Semel tantum generat.* Catachresis siue abusio est verbi *generat*, pro, caussat in generatione. Proprie enim sola caussa efficiens generat.

s *At ex vna materia mensa vna cernitur existere.* Quia hic locus non est destinatus refutationi, sed solum referendis aliorum dictis (refutatio enim in caput sequens differtur) ipse Aristot. pro Platone in hanc sententiam respondet: Si Plato loqueretur de formis, quae incipiunt esse per actionem, locum sane habiturum fuisse propositum argumentum. Namque eadem numero materia per aliam atque aliam actionem, aliam atque aliam formam accipit. At illum non loqui de formis, quae incipiunt esse per actionem, sed de iis, quarum, vt illae inferuntur in materiam, quarum haec est conditio, vt vna numero multas ac varias materias sui imitatione participatione vt perficiat, cuiusmodi est forma statuae, quam sculptor imitatur, aut sigilli, quam imprimit, & forma mensae, quam faber, siue in mente inhaerentem habet, siue ante oculos sibi proponit, vt similem faciat, ac denique naturalis forma generantis veluti animalis, cuius aliam atque aliam similitudinem idem mas introducit in aliam atque aliam materiam, quae à foeminis subministratur. *Respondet pro Platone Arist.*

t *Qui vero formam infert, quae vna est, multas efficit mensas. Eodem modo se habet mas ad foeminam. Haec enim vno congressu fit grauida, mas autem, &c.*] Videntur verba haec pugnare cum iis, quae diximus. Forma enim, quae ab artifice infertur, vt multas mensas efficiat, non vna est, sed multa. Quod si dicas, esse vnam ratione, eadem ratione dicam ego, mensas multas esse ratione vnam, quo fiet, vt nihil ad rem loquatur Aristoteles, cum hoc exemplo in defensionem Platonis vtitur. At si vetus quidem interpres recte vertit, nihil dubii est hoc loco. Neque enim habet, *quae vna est*, vt referatur vnitas ad formam, quae infertur: sed *vnum existens*, vt referatur ad eum, qui formam infert. Verum obstant verba Graeca in omnibus exemplaribus, quae quidem viderimus: Sic enim habent, ὁ δὲ τὸ εἶδος ἐπιφέρων ἓν ὄν, id est, *qui vero formam infert vnam existentem.* Quapropter aut dicendum est, deprauatum esse contextum, scriptumque fuisse ab Aristotele non ἓν ὄν, sed εἷς ὤν, vt sermo sit de vnitate inferentis formam, non de vnitate formae illatae, quem sensum reddit vetus interpres: aut potius dicendum, verba illa, *Lectio veteris interpretis.*

quae vna

κἀὶ τἀυτά γε μιμήματα τῶν ἀρχῶν ἐκείνων ἐστί. Πλάτων μὲν οὖν περὶ τῶν ζητουμένων οὕτως διώρισε.

Φανερὸν x δ' ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι δυοῖν αἰτίαιν ἐστὶ μόνον κεχρημένος, τῇ τε τοῦ τί ἐστι, καὶ τῇ κατὰ τὴν ὕλην (τὰ γὰρ εἴδη τοῦ τί ἐστιν αἴτια τοῖς ἄλλοις, τοῖς δ' εἴδεσι τὸ ἕν) καὶ τίς ἡ ὕλη ἡ ὑποκειμένη, καθ' y ἧς τὰ εἴδη τὰ μὲν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν, τὸ δ' ἓν ἐν τοῖς εἴδεσι λέγεται. ὅτι αὕτη δυάς ἐστι, τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. ἔτι δὲ τὴν τοῦ εὖ z καὶ τοῦ κακῶς αἰτίαν. τοῖς στοιχείοις ἀπέδωκεν ἑκατέροις ἑκατέραν, ὥσπερ μᾶλλον φαμὲν, καὶ τῶν προτέρων ἐπιζητῆσαί τινας φιλοσόφων. οἷον Ἐμπεδοκλέα καὶ Ἀναξαγόραν.

& u tamen hæc illorum principiorum sunt imitationes. Plato igitur de iis, quæ quæruntur, hunc in modum definiuit.

Perspicuum x est autem ex iis, quæ dicta sunt, illum duab. tantum caussis vsum fuisse. & ea quæ quid res sit, continet & ea, quæ ad materiam pertinet (essentia enim cæteris quidem caussa sunt formæ, formis autem ipsum vnum) & quænam sit subiecta materia, de y qua dicuntur formæ, alia quidem in sensibilibus, in formis autem ipsum vnum: Et enim hæc dualitas, magnum videlicet ac paruum. Præterea boni ac mali caussam vtrisque z elementis vtramque attribuit, quod magis quosdam etiam Philosophos ex prioribus vt Empedoclem, & Anaxagoram, quæsiuisse censeamus.

Zan- *Paucis,*

Quo pacto communis lectio intelligenda.

quæ vna est, non sic accipienda esse, quasi dicat Arist *quæ vna est ratione*; sed, *quæ vna est numero*, vt sermo non sit de forma, quæ incipit esse in materia sed de Forma, cuius vi illa esse incipit, siue ea exemplaris sit vt in agentibus per artem, siue naturalis, vt in agentibus per naturam. Quod si quis obiiciat, esse quidem huiusmodi formam vnam numero, sed tamen eam non inferri in materiam: At Aristotelem vero aperte loqui de forma, quæ in materiam infertur, respondendum est, etsi huiusmodi forma non inferatur in materiam per se ipsam, inferri tamen per sui similitudine, Quo pacto dicimus, Phidiam cum statuam Mineruæ ex ebore confecit, intulisse in ebur Mineruæ formam.

u *Et tamen hæc illorum principiorum sunt imitationes. Plato igitur de iis, quæ quæruntur hunc in modum definiuit.* Hæc ait esse imitationes illorum principiorum ex sententia Platonis, quia credebat Plato causas singulares, tum artis, tum naturæ, quæ in exemplum allatæ sunt, imitari Ideas, quas ponebat, vt vera ac præcipua rerum exemplaria.

Platonem aperte induxisse causam materialem & formalem

x *Perspicuum est autem ex iis, quæ dicta sunt, illum duabus tantum causis vsum fuisse, & ea, quæ quid res sit, continet, & ea, quæ ad materiam pertinet: essentiæ enim cæteris quidem causa sunt formæ, formis autem ipsum vnum, &c.* Exposita sententia Platonis ostendit ex dictis, quænam genera caussarũ à Platone inuecta sint atque, in primis illum plane induxisse materialem & formalem. Dixit enim, ideas esse caussas formales ac quidditatiuas rerum sensibilium, ipsum verum vnum esse causam formalem idearum, quod etiam ipsum ideam esse fateri cogitur Plato, si illud causam formalem idearum esse credit. Rursusque magnum & paruum esse caussam materialem, tum, qua in rebus sensibilibus participantur Ideæ, tum qua in Ideis participatur vnum. Deinde ait, illum addidisse etiam caussam, tum boni, tum etiam mali. Dixit enim, principium formale esse caussam boni, materiale autem caussam mali, quo pacto existimauit, se tradere caussam finalem. Ait tamen Aristoteles, Empedoclem & Anaxagoram magis quæsiuisse hoc genus caussæ: quia etsi vterque per accidens illud tetigit, vt paulo post docebit: tamen Empedocles & Anaxagoras tradentes caussas efficientes boni, magis accesserunt ad rationem caussæ, quam Plato, finalis, qui illam coniunxit, seu potius confudit cum caussa formali. Caussa enim efficiens confert esse gratia sui, forma autem non dat esse sui gratia, sed caussa totius compositi. at esse id, gratia cuius aliquid efficitur, & quomodocunque caussatur, est ratio finis.

Empedoclem & Anaxagoram ad causam finalem propius quam Platonẽ accessisse.

Alia lectio.

y *De qua dicuntur formæ, alia quidem.* Alexander ait, hunc quoque in modum scriptum reperiri, καθ' ἧς μὲν τὰ εἴδη ἐστί, &c. vt particula μὲν præcedat illud τὰ εἴδη non sequatur: quo pacto sic legendum esset Latine, *de qua quidem formæ in sensibilibus, in formis autem vnum ipsum dicitur, siue dicuntur.* Verum idem sensus redit. Nam si vnum ipsum dicitur de ideis, vt causa earum formalis, idea quoque apud Platonem sit necesse est, vt iam diximus, tametsi iuxta lectionem hanc non vocetur forma seu idea.

z *Vtrisque elementis vtramque attribuit, quod magis quosdam etiam Philosophos, &c.* Vocat materiam & formam elementa, quorum alterum dicit Plato esse caussam mali, alterum boni. Dicitur autem forma elementum, quia cum non sit essentiale principium, internum quoque sit, necesse est, si recte de ea quis sentiat: tametsi, quia compositum non vniuerse dicitur resolui in formam, minus proprie dicitur forma, elementum, quam materia, vt patebit libro quinto.

aa *Paucis*

Text. 10.

Συντόμως aa μὲν οὖν καὶ κεφαλαιωδῶς ἐπεληλύθαμεν, τίνες τε καὶ πῶς τυγχάνουσιν εἰρηκότες περί τε τῶν ἀρχῶν, καὶ bb τῆς ἀληθείας. ὅμως δὲ τοσοῦτον ἔχομεν ἐξ αὐτῶν, ὅτι τῶν λεγόντων περὶ ἀρχῆς καὶ αἰτίας, οὐδεὶς ἔξω τῶν ἐν τοῖς περὶ φύσεως ἡμῖν διωρισμένων εἴρηκεν, ἀλλὰ πάντες ἀμυδρῶς μὲν, ἐκείνων δέ πως φαίνονται θιγγάνοντες. οἱ μὲν γὰρ ὡς ὕλην τὴν ἀρχὴν λέγουσιν, αὖτε μίαν αὖτε πλείους ὑποθῶσι, καὶ ἐάν τε σῶμα, ἐάν cc τε ἀσώματον τιθῶσιν· οἷον Πλάτων μὲν τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρὸν λέγων. οἱ δ' Ἰταλικοὶ τὸ ἄπειρον. Ἐμπεδοκλῆς δὲ πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀέρα. Ἀναξαγόρας δὲ τὴν τῶν ὁμοιομερῶν ἀπειρίαν. οὗτοι δὲ δὴ πάντες τῆς τοιαύτης αἰτίας ἡμμένοι εἰσὶ, καὶ ἔτι ὅσοι ἀέρα, ἢ πῦρ, ἢ ὕδωρ, ἢ dd πυρὸς μὲν πυκνότερον, ἀέρος δὲ λεπτότερον. καὶ γὰρ τοιοῦτόν τινες εἰρήκασιν εἶναι τὸ πρῶτον στοιχεῖον. οὗτοι ee μὲν οὖν ταύτης τῆς αἰτίας ἥψαντο μόνον· ἕτεροι δέ τινες ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ὅσοι φιλίαν, καὶ νεῖκος, ἢ νοῦν, ἢ ἔρωτα ποιοῦσι ἀρχήν. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, καὶ τὴν οὐσίαν, σαφῶς μὲν οὐδεὶς ἀποδέδωκε, μάλιστα δ' οἱ τὰ εἴδη.

Καὶ ff τὰ ἐν τοῖς εἴδεσι τιθέντες λέγουσιν, οὔτε γὰρ ὡς ὕλην τοῖς αἰσθητοῖς τὰ εἴδη, καὶ τὰ ἐν τοῖς εἴδεσιν, οὔθ' ὡς ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως γινομένην ὑπολαμβάνουσιν (ἀκινησίας gg γὰρ αἰτίαν μᾶλλον, καὶ τοῦ ἐν ἠρεμίᾳ εἶναί φασι) ἀλλὰ hh τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ τῶν ἄλλων τὰ εἴδη παρέχονται, τοῖς δ' εἴδεσι, τὸ ἕν.

Τὸ ii δ'

Text. 10.

Paucis aa *igitur summatimque percurrimus, quinam & quo pacto de principiis ac* bb *veritate disseruerint. sed tamen ab eis hoc tantum habemus, neminem eorum qui de principio & causa disserunt, quicquam dixisse, prater ea, qua à nobis in libris de Natura definita sunt, sed omnes, etsi obscure, illa tamen quodammodo videri attigisse. Alij enim vt materiam principium dicunt, siue vnum, siue plura subijciant; siue etiam corpus, siue* cc *incorporeum ponant, veluti Plato qui magnum & paruum dicit; Italici, qui infinitum, Empedocles, qui ignem, terram, aquam, & aerem: Anaxagoras autem, qui similium partium infinitatē. Hi certe omnes huiusmodi causa inhaeserunt, & insuper quicunq; aerem, aut ignem, aut aquam, aut* dd *igne quidem densius, aere vero tenuius posuerunt. sunt enim, qui tale quiddam primum elemētum esse dixerint. Atq;* ee *hi hanc solū causam tetigerunt. Alij vero quidam eam vnde est principium motus, quicunq; amicitiam & contentionem aut mētem, aut amorem principiū faciunt. Quidditatē autē & substantiā dilucide quidem nemo tradidit, maxime ij, qui formas ponunt.*

Et ff *qua in formis insunt, ea maxime declarant. Nam neq; vt materiam reb. sensibilibus, neq; vt id, vnde motus proficiscitur, formas, & quae in formis insunt, esse existimant (immobilitatis* gg *enim causam potius, & cur res quiescant, esse dicunt) sed* hh *quidditatem vnicuiq; caeterarum rerum forma prabent, formis autem ipsum vnum*

Id ii *vero,*

aa *Paucis igitur* In hac posteriore capitis parte docet Arist. ex opinonibus antiquorum hactenus summatim enarratis satis perspici, nullum genus caussae ab eis traditum fuisse, quod ipse in lib. Physic. non multo apertius tradiderit. Id quod breuiter ostendit, discurrens per omnia genera caussarum ab illis posita. *Multo apertius, quam veteres, de causis egisse Aristotelem.*

bb *Ac veritate, &c.* Hoc addit, vt significet, eos solius veritatis cognoscendae studio ductos.

cc *Siue incorporeum ponat.* Platonis sententia fuit, principium materiale (vt pote magnum & paruum esse incorporeum, quatenus constituit ideas, non autem qua ratione constituit substantias sensibiles. *Platonis de principio materiali sententia.*

dd *Aut igne quidem.* Haec opinio, quae supra in referendis veterum sententiis de caussa materiali omissa est ab Arist. fuit Anaximandri, vt ait Alex. fuit autem Alexander Thaletis discipulus, & Anaximenis praeceptor.

ee *Atq; hi hanc solam causam tetigerunt.* Nempe quorum sententiae proxime recitatae sunt. Nam superiores alia etiam caussarum genera posuerunt.

ff *Et qua in formis insunt, eam maxime declarant.* Hoc est, formarum, siue idearum principia.

gg *Immobilitatis enim caussam potius.* Ratio huius rei ex iis, quae initio capitis dicta sunt, perspicua est, quo loco scriptum est, vt de rebus sensibilibus scientia haberi possit, inuectas esse ideas à Platone. Scientia autem non habetur de rebus, nisi quatenus sunt immobiles & inuariabiles, quod Platonis sententia res sensibiles non habent, nisi per ideas, seu in ideis. Cum ergo ideae positae sint, vt caussae immobilitatis, & cuiusdam quasi quietis rerum sensibilium, efficitur, vt non sint inductae tanquam caussae mutationis earundem, ac proinde, nec vt caussae efficientes per motum. *Ideas à Platone vt causas immobilitatis fuisse inuectas.*

hh *Sed quidditatem vnicuique caeterarum rerum forma prabent.* Ideae Platonis sententia praestant rebus sensibilibus quidditatem, per modum causae formalis exemplaris. vnum autem praestat quidditatem ideis per motum causae formalis constituentis; si modo tamen Plato nomine vnitatis intelligit differentiam. Nam si intelligat Deum, quem ponit participari ab ideis, quemadmodum

Τὸ ii δ' οὗ ἕνεκα αἱ πράξεις καὶ αἱ μεταβολαί, καὶ αἱ κινήσεις, τρόπον μέν τινα λέγουσιν αἴτιον, οὕτω δ' οὐ λέγουσιν, οὐδ' ὅνπερ πέφυκεν. οἱ μὲν γὰρ νοῦν λέγοντες ἢ φιλίαν, ὡς ἀγαθὸν μέν τι ταύτας τὰς αἰτίας τιθέασιν, οὐ μὴν ὡς ἕνεκά γε τούτων, ἢ ὂν ἢ γινόμενόν τι τῶν ὄντων, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τούτων τὰς κινήσεις εἶναι τούτων λέγουσιν. ὡς δ' αὕτως καὶ οἱ, τὸ ἓν, ἢ τὸ ὂν φάσκοντες εἶναι τὴν τοιαύτην φύσιν, τῆς μὲν οὐσίας αἴτιόν φασιν εἶναι, οὐ μὴν τούτου γε ἕνεκα, ἢ εἶναι, ἢ γίνεσθαι. ὥστε λέγειν τε καὶ μὴ λέγειν πως συμβαίνει αὐτοῖς τἀγαθὸν τοιοῦτον. οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς λέγουσιν.

Ὅτι kk μὲν οὖν ὀρθῶς διώρισται περὶ τῶν αἰτίων, καὶ πόσα, καὶ ποῖα, μαρτυρεῖν ἐοίκασιν ἡμῖν, καὶ οὗτοι πάντες οὐ δυνάμενοι θιγεῖν ἄλλης αἰτίας. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι ζητητέαι αἱ ἀρχαὶ ἢ οὕτως ἅπασαι, ἢ τινὰ τρόπον τούτων, δῆλον. ¶ Text. 11. πῶς ll δ' οἱ τούτων ἕκαστος εἴρηκε, καὶ πῶς ἔχει περὶ τῶν ἀρχῶν, τὰς ἐνδεχομένας ἀπορίας μετὰ τοῦτο διέλθωμεν περὶ αὐτῶν.

Id ii vero, cuius gratia actiones, mutationes & motus existũt, quodammodo quidem causam esse dicunt, hoc autem pacto non dicunt, nec quemadmodum natura postulat. Qui enim Mentem aut amicitiam dicunt, ii, vt bonum quiddam causas ponunt: non ita tamen, quasi eorum gratia res vlla aut fiat, sed quasi ab eis eorum, quæ apud nos sunt, motus extent. Eodem modo & ii qui vnum, aut ens huiusmodi naturam esse asserunt, substãtiæ quidem causam esse dicunt, non tamen eius gratia aut esse aut fieri volunt. Ita euenit eis, vt quodammodo & dicant, & non dicant ipsum bonum huiusmodi causam esse. Neq; enim simpliciter, sed per accidens dicunt.

Quod kk igitur recte, quot, & quæ sint causarũ genera definiuimus, hi etiam omnes testimonio nobis videntur esse, cum aliam causam attingere non possint. Text. 11. *Adhæc, illud perspicuum est, principia aut hoc pacto omnia, aut horum modorum aliquo quærenda esse. ¶ Vt ll autem constet, quomodo eorũ quisq; rem explicauerit, quidque de principiis sentiendum sit, dubitationes eas, quæ de iis proponi possunt, deinceps transigamus.*

admodum ideæ participantur à rebus sensibilibus, vtraque ratio causandi per modum exemplaris intelligenda est hoc loco.

Nullum è veteribus causam finalẽ, vt à cæteris distinctam tradidisse.

ii *Id vero cuius gratia actiones, & motus existunt, quodammodo quidem causam esse dicunt, hoc autem pacto non dicunt, nec quemadmodum natura postulat.* Docet nullum ex Philosophis posuisse causam finalem per se, seu vt causam finalem, sed per accidens, siue ratione alterius causæ. Quanquam enim quidam eorum posuerunt pro causa bonum, quod re vera pertinet ad rationem causæ finalis: non tamen illud posuerunt vt bonum atq; appetibile, sed vt causam boni: alij quidem vt efficientem, veluti Anaxagoras mentem, & Empedocles concordiam: alij vero, vt exemplarem, ceu Plato ideas, quas Aristoteles intelligit nomine vnius & entis. Nam, & ea, quæ sint bonæ causæ, bona etiam dicuntur, quemadmodum sana, quæ sanitatem efficiunt.

Cur ita senserit.

Si quis autem quærat, cur veteres non posuerint perspicue ac formaliter causam finalem, vt distinctam à cœteris, dicendum est, id forsitan accidisse, quia finis, vt finis videtur opponi principio, ac proinde causæ, cum tamen re vera non opponatur, quod postea vidit Aristoteles, finis enim, etsi non est primum in executione, est tamen primum in intentione.

Quamobrẽ Philosophorũ opiniones retulerit.

kk *Quòd igitur recte, quot & quæ sint causarum genera definierimus, hi etiam omnes testimonio nobis videntur esse, cum aliam causam attingere non possint.* Duo colligit, quorum causa omnium superiorum Philosophorum opiniones retulit. Vnum est, recte se omnia causarum genera explicasse in libris Physicorum, cuius doctrinæ summam initio capitis tertij huius libri proposuit: siquidem nullum superiorum aliud causæ genus inuenisse constat. Alterum est, cum in traditis generibus causarum contineantur omnia principia, à quibus res vere, ac per se pendent, non alia principia quærenda aut tractanda esse à Metaphysico, sed aut hoc pacto omnia, id est, iuxta totum causarum ambitum, qui expositus est, aut horum modorum aliquo, hoc est, assumpto aliquo vno, aut pluribus causarum modis, siue generibus, non autem omnibus. Quod membrum ideo adiunxit Aristoteles, quia Metaphysicus, vt est particularis artifex, & in solis rebus materiæ expertibus peculiari ratione versatur, non agit de materia aliisve causis causantibus cum motu, quatenus eo pacto causant, tametsi quatenus est communis artifex, ac cœteris præest, has etiam causas in commune discutiat, vt supra cap. 2. quæst 1. ostensum est.

ll *Vt autem constet, quomodo eorum quisque rem explicauerit, quidque de principijs sentiendum sit, dubitationes eas, quæ de ijs proponi possunt, &c.* Transitum facit ad materiam, disputationemque sequentis capitis.

CAPITIS

ΚΕΦ. Ζ'.

Παλαιῶν ἔλεγχος περὶ ἀρχῶν.

Ὅσοι μὲν οὖν ἕν τι τὸ πᾶν, καὶ μίαν, εἶναί τινα φύσιν, ὡς ὕλην τιθέασι, καὶ ταύτην σωματικὴν, καὶ μέγεθος ἔχουσαν, δῆλον ὅτι πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι. τῶν γὰρ σωμάτων τὰ στοιχεῖα τιθέασι μόνον, τῶν δὲ ἀσωμάτων οὔ, ὄντων καὶ ἀσωμάτων, καὶ περὶ γενέσεως, καὶ φθορᾶς ἐπιχειροῦντες τὰς αἰτίας λέγειν, καὶ περὶ πάντων φυσιολογοῦντες, τὸ τῆς κινήσεως αἴτιον ἀναιροῦσιν· ἔτι δὲ τὸ τὴν οὐσίαν μηδενὸς αἰτίαν τιθέναι, μηδὲ τὸ τί ἐστι. ¶ καὶ πρὸς τούτοις τὸ ῥᾳδίως τῶν ἁπλῶν σωμάτων λέγειν ἀρχὴν ὁτιοῦν, πλὴν γῆς, οὐκ b ἐπισκεψάμενοι τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν Text. 12.

CAPVT VII.

Reprehensio veterum Philosophorum de principio.

A C a eos quidem omnes qui vniuersum vnum esse, & vnam quandam naturam, ut materiam ponunt, atque eam corpoream & magnitudine præditam perspicuum est multa peccare. Corporum enim tantum elementa ponunt, non item eorum, quæ sunt corporis expertia, cum incorporea etiam in rerum natura sint: cumq; caussas generationis & corruptionis exponere conentur, ac de omnibus physice differant, motus caussam & ipsum, quid est, *nullius rei caussa statuant* ¶ *Et insuper, quod facile quoduis simplicium corporum (terra excepta) principium dicant, non* b *considerantes, quo pacto mutuam eorum generationem* Text. 12.

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

A C a *eos quidem*. Postquam retulit aliorum Philosophorum opiniones de caussis ac principiis rerum, eosq; ostendit, nullum aliud genus caussæ attulisse, præter quatuor illa à se in Physicis tradita, nunc tandem eorum placita refellit ea ex parte, qua à vero aberrauerunt: primumq; eorum, qui vnum tantum principium totius vniuersi, idq; materiale, corporeum, atq; ens actu posuerunt.

Quatuor autem sunt, quæ Aristoteli in eorum sententia displiceant. Primum, quod cum aggressi essent disputationem de principiis omnium rerum, omiserint principia rerum incorporearum, quæ tamen in rerum natura extant. Idem enim, quod corporeum est non potest esse principium rei incorporeæ. Secundum, quod cum dissererent de omni motu, ipsum motus principium, id est caussam efficientem prætermiserint. Tertium, quod cum conarentur dicere, quid vnaquæque res esset, caussam formalem substantialem, à qua res naturales habent certam essentiæ rationem, minime attigerint. Quartum, quod facile, hoc est, inconsiderate dixerint, vnum ex quatuor vulgatis elementis, terra excepta, esse primum principium, idque adeo inconstanter, vt alius ignem, alius aerem, alius aquam primum principium fecerit Quod ostendit duobus argumentis ita complicatis, vt vnum videantur. Alterum est, quia considerare debuerant mutuam eorum ex se inuicem generationem, non quidem substātialem, quam non agnoscebant, sed accidentariam, qua concedebant, densiora fieri ex rarioribus per condensationem, & rariora ex densioribus per rarefactionem. Hoc enim si considerassent, nullum eorum fecissent primum principium. Pugnat enim cum ratione primi principij fieri ex alio. Alterum, quia dum duo conuenire debeant, primo principio simpliciter, & maxima simplicitas, & maxima perfectio (composita enim omnia à simplicibus pendent, & imperfecta à perfectis) illi autem cogātur fateri, loqui se de primo principio simpliciter, cum vnum tantum faciant. si simplicitas quidem spectetur, solus ignis ponendus erat primum principium, propter maximam eius tenuitatem ac raritatem: si vero perfectio, sola terra propter maximam illius concretionem & densitatem. Quanquam enim illi & densa ex raris, & rara ex densis fieri concedebant, tamen quia credebant, densa magis habere entitatis, quemadmodum & materiæ (quam totam substantiam rerum esse putabant) eam mutationem, qua densa fiunt ex raris, proprie vocabant generationem quasi viam ad esse: contrariam vero corruptionem, vt viam ad non esse. vnde sequebatur, terram esse perfectissimum elementorum omnium. Ita patet eos, cum dixerunt, primum principium esse vnum ex elementis, excepta terra, non tradidisse reuera primum principium simpliciter. At Aristotelem, cum 12. *lib. cap. 9. à text. 51.* docuerit, primum ens esse purum actum, nihilque habens potentiæ admixtum, optime potuit ostendere, esse illud primum principium simpliciter, ratione summæ simplicitatis & perfectionis.

Quæ nō probētur Aristoteli in eorum opinione, qui vnum tantū principium statuerint.

Conditiones duæ primi principii simpliciter.

b *Non considerantes quo pacto mutuam eorum generationem faciunt, ignis inquam, aqua, &c.* In Græcis exemplaribus præcedunt hæc verba, μὴ δοξάζοντες γένεσιν ἐκ στοιχείων, ἢ μεταβολήν, hoc est, *Cum non existiment dari generationem ex elementis, aut mutationem.* Quæ tamen libenter expunximus, quia & vetus interpres, & Bessario diligentissimus obseruator verborum Aristo- *Alia lectio.*

γένεσιν πως ποιοῦνται. λέγω δὲ πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ ἀέρα. τὰ μὲν γὰρ συγκρίσει, τὰ δὲ διακρίσει ἐξ ἀλλήλων γίγνεται· τοῦτο c δὲ πρὸς τὸ πρότερον εἶναι, καὶ ὕστερον, διαφέρει πλεῖστον. ¶ Τὸ μὲν γὰρ ἂν δόξειε στοιχειωδέστατον d εἶναι πάντων ἐξ οὗ γίγνεται συγκρίσει πρώτου. τοιοῦτο δὲ τὸ μικρομερέστατον καὶ λεπτότατον ἂν εἴη τῶν σωμάτων. διόπερ ὅσοι πῦρ ἀρχὴν τιθέασι, μάλιστα ὁμολογουμένως ἂν τῷ λόγῳ τούτῳ λέγοιεν. τοιοῦτο e δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ὁμολογεῖ τὸ στοιχεῖον εἶναι τὸ τῶν σωμάτων.

Text. 13.

tionem faciunt: ignis, inquam, aqua, terra, & aeris. Alia enim coniunctione, alia disiunctione ex sese mutuo fiũt: hoc c autẽ & rationẽ prioris ad posterioris plurimum refert. ¶ Id n. omnium maxime elementi d rationem subire videbitur, ex quo primo res minimarum partium, & tenuissimorum corporum. Quocirca quicunq; ignem principium faciunt, maxime conuenienter huic rationi loquũtur: tale e autem caeterorum quisq; corporum elementorum esse fatetur.

Text. 14.

Οὐδεὶς f γοῦν τῶν ὕστερον ἠξίωσε, καὶ ἓν λεγόντων γῆν εἶναι στοιχεῖον, δῆλον, ὅτι διὰ τὴν μεγαλομέρειαν. τῶν δὲ τριῶν ἕκαστον στοιχείων, εἴληφέ κριτήν τινα. οἱ μὲν γὰρ πῦρ, οἱ δ' ὕδωρ, οἱ δ' ἀέρα τοῦτ' εἶναί φασι καίτοι g διὰ τί ποτ' οὐ καὶ τὴν γῆν λέγουσιν, ὥσπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. πάντα γὰρ εἶναί φασι τὴν γῆν. φησὶ δὲ καὶ Ἡσίοδος, τὴν γῆν πρώτην γενέσθαι τῶν σωμάτων. οὕτως ἀρχαίαν, καὶ δημοτικὴν συμβέβηκεν εἶναι τὴν ὑπόληψιν. κατὰ μὲν οὖν τοῦτον τὸν λόγον, οὔτ' εἴ τις τούτων τι λέγει πλὴν πυρὸς, οὔτ' εἴ τις h ἀέρος μὲν πυκνότερον τοῦτο τίθησιν, ὕδατος δὲ λεπτότερον οὐκ ὀρθῶς ἂν λέγοι.

Εἰ δ'

Ad finem 14.

Quamobrem f nemo ex posterioribus, quique vnum asserunt, terram elementum esse censuit, propter partium videlicet magnitudinem. Vnumquodque autem caeterorum trium patronum aliquem inuenit: nam alii ignem, alii aquã, alii aerem hoc ipsum esse volũt. At enim g cur non etiam terram dicunt, vt vulgo homines opinantur: omnia enim terram esse aiunt. Hesiodus quoque primam ex corporibus terram esse genitam dicit, adeo vetus & vulgata hac opinio est. Hac igitur ratione, si quis horum aliquod praeter ignem ponat, aut h aere quidem densius, aqua vero tenuius, non recte vtique dixerit.

Sin i autem

telis & Argyropylus nobilis auctor, ea praetermiserunt; tum etiam, quia nec cohaerent cum sequentibus, nec quicquam sunt ad rem, videntur plane ascita ex margine alicuius parum probati codicis.

c. *Hoc ad rationem prioris & posterioris plurimum refert. Id enim omnium.* Haec addit, quia id, à quo incipit condensatio, & in quo desinit rarefactio, est apud illos prius generatione, & posterius perfectione, vti diximus: id autem, à quo incipit rarefactio, & in quo desinit condensatio, est prius perfectione, & posterius generatione: quod Aristoteles inferius exponit. Atque ex hoc loco inchoandum est posterius argumentum.

d *Elementi rationem subire videbitur, ex quo primo res coniunctione fiunt, cuiusmodi id fuerit, quod est minimarum partium, & tenuissimorum corporum, quocirca quicunque ignem principium faciunt, maxime* Cum vsus esset nomine principii, vtitur hoc loco nomine elementi. quia principium restringitur in hoc argumento ad principium internum rei naturalis, quod primum sit ordine generationis, quod quidem proprie vocatur elementum.

e *Tale autem & caeterorum quisque corporum elementum esse fatetur.* Nam qui ponunt aerem principium, putarũt illum esse tenuiorem igne: idq; quia forsitan non nouerant ignem illum, qui supra aerem est, sed tantum vsualem. Qui vero posuerunt aquam praetermisso etiam fortasse aere, quasi nihil esset, ac inane quippiam (quod rude vulgus putat) aquam crediderunt esse corpus omnium tenuissimum.

f *Quamobrem nemo ex posterioribus, quique vnum asserunt, terram elementum esse censuit, propter partium videlicet magnitudinem.* Nempe ex Philosophis, qui post Thaletem & Pythagoram extiterunt, ex quibus continuatae ac cohaerentes Philosophorum familiae ortae sunt. Nam Hesiodus longe antiquior Philosophus, & Poeta, terram posuit principium, cuius carmina commune vulgus auctoritate antiquitatis facile eadem opinione imbuerũt, aut potius in gratiam vulgi, quod ita videretur de rerum origine iudicare, in eum sensum scripta sunt: Quanquam Hesiodus non dixit, terram esse primam simpliciter, sed primo ortam, vt patet ex eius verbis hic citatis ab Aristotele.

Hesiodum terram primum principium statuisse.

g *At enim cur.* Sensus est: Cur enim non posuerunt terram principium iuxta sententiam adeo vulgatam & antiquam, nisi quia est maxime concreta, neque ei conuenire potest simplicitas primi principii.

Dubitatio.

h *Aut aere quidem.* Dubium est, an haec opinio fuerit Anaximandri, quem supra diximus credidisse, primum principium esse medium quippiam inter ignem & aerem. Vtrumque enim memoria proditum est, vt inquit Alexander. Nec ratione vacat quod quaesierint quidam materiale principium medium quid inter elementa haec sensibilia. Re enim

vera

vera principium materiale debet ex se expers esse sensibilis contrarietatis, vt omnes possit suscipere, quale principium est materia prima, quam illi subodorati nonnunquam videbantur. *Principium materiale quale esse debeat.*

Εἰ δ' i ἐστὶ τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ φύσει πρότερον, τὸ δὲ συμπεπεμμένον καὶ συγκεκριμένον ὕστερον τῇ γενέσει, τοὐναντίον ἂν εἴη τούτων, ὕδωρ μὲν ἀέρος πρότερον, γῆ δὲ ὕδατος. ¶ περὶ μὲν οὖν τῶν μίαν τιθεμένων αἰτίαν, οἵαν εἴπομεν, ἔστω ταῦτ' εἰρημένα. *Text. 15.*

Τὸ k δ' αὐτὸ, κἂν εἴ τις ταῦτα πλείω τίθησιν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς τέτταρά φησιν εἶναι σώματα τὴν ὕλην. καὶ γὰρ τούτῳ τὰ μὲν ταὐτά, τὰ δ' ἴδια συμβαίνειν ἀνάγκη. γιγνόμενά τε γὰρ ἐξ ἀλλήλων ὁρῶμεν, ὡς οὐκ ἀεὶ διαμένοντος πυρὸς, καὶ γῆς τοῦ αὐτοῦ σώματος. εἴρηται δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φύσεως περὶ αὐτῶν· καὶ l περὶ τῆς τῶν κινούντων αἰτίας, πότερον ἓν ἢ δύο θετέον, ἔτ' ὀρθῶς οὔτε * ἀλόγως οἰητέον εἰρῆσθαι παντελῶς. ὅλως τε ἀλλοίωσιν ἀναιρεῖσθαι ἀνάγκη τοῖς οὕτω λέγουσιν. οὐ γὰρ ἐκ θερμοῦ ψυχρὸν οὐδὲ ἐκ ψυχροῦ θερμὸν ἔσται. τί γὰρ αὐτὰ ἂν πάσχοι τἀναντία, καὶ τίς ἂν εἴη μία φύσις ἡ m γιγνομένη πῦρ καὶ ὕδωρ, ὃ ἐκεῖνος οὔ φησιν.

Alias ἀλόγως.

Ἀναξαγόραν n δ' εἴ τις ὑπολάβοι δύο λέγειν

Sin i autem quod generatione posterius est, id natura prius est: quod vero concoctum atq; concretum est generatione posterius, contra sane accidet. erit q; aqua prior quam aer, & terra quam aqua. ¶ Ac de iis quidem, qui causam vnam, qualem diximus, ponunt, hac dicta sint. *Text. 15.*

Idem k porro dici potest, si quis etiam hac plura ponat, veluti Empedocles, qui quatuor corpora materiam esse tradit. Etenim partim eadem, partim propria eueniant necesse est. cernimus enim ea ex sese vicissim generari, vt dici non possit, semper ignem aut terram idem corpus manere. Sed de his in libris etiam de natura dictũ est. De l causa quoque mouentium, vnumne an plura ponendum, nec recte, nec cum ratione dictum omnino esse putandũ est. Prorsusq; sententia eorum, qui ita dicunt, alteratio tollatur necesse est, neq; enim ex calido frigidum, neq; ex frigido calidum existit. Quid enim contraria ipsa patientur, & quanã erit natura illa vna, quam ignis & aqua fiat? quod ille non tradit.

Anaxagoram n vero si quis elementa duo dicere

i *Sin autem quod generatione posterius est, id natura prius est, id natura prius est: quod vero concoctum atq; concretum est.* Hactenus ex simplicitate primi principii ostendit, solum ignem ponendum fuisse principium: nunc breuiter ex perfectione probat, solam terram.

k *Idem porro dici potest, si quis, &c.*] Impugnat sententiam Empedoclis, docetque in primis posse contra illum obiici aliqua ex superioribus incommodis. Quorum illud est vnum, non posse secundum Empedoclem elementa vulgata ex se mutuo generari. quod tamen fieri videmus, & de qua re Aristoteles disputatum esse ait in libris de natura, quorum nomine hoc loco intelligitur tota tractatio scientiæ naturalis. actum est enim de hac re non in lib. Phys. sed in 3. de Cœlo, in 2. de Generatione. Ita fit, vt illa non possint esse principia, quandoquidem principia non fiunt ex se mutuo, vt dictum est 1. Physic. cap. 5. Non repetit autem illud incommodum, quod non posuerit formam substantialem, eo quod aliquo modo eam significauerit, vt ipse docebit in fine libri. Deinde docet aliqua etiam propria absurda illius opinionem consequi. Primum enim non recte posuit primas duas causas mouentes contrarias concordiam & discordiam. Id quod, vel ideo ait Aristoteles, quia absurdum est, prima efficientia se inuicem impedire, vel quia Empedocles non recte distinxit earum officia, siquidem concordia, vt supra dictum est, sæpe etiam disiungit apud Empedoclem, & discordia coniungit: Deinde cum constet Empedoclem nullam posuisse materiam, quæ quatuor elementis communis esset, perspicuum est, illum funditus sustulisse alterationem. Siquidem alteratio est mutatio eiusdem subiecti secundum contrarias qualitates, quæ vbi datur, necessario datur ad corruptionem procliuitas. Quo fit, vt si non datur corruptio, nec eiusmodi alteratio concedi possit. De qua re latius priori libro de Generatione. *Empedoclis reprehensio. Alteratio quid sit.*

l *De causa.* Hoc est, de controuersia quoque mouentium, &c. Nam & controuersiam significat nomen causæ tam apud Græcos, quam Latinos. Quanquam eo etiam modo possunt verba hæc accipi, vt sensus sit: De causa quoque suprema, seu prima in mouentibus, sitne ponendum vnum quid an plura &c. Prior tamen interpretatio magis placet, quod posterior duriuscula videatur, propter generis mutationem. Iam versio, quæ habet, *De causa quoque eorum, quæ mouentur;* & cum Græca lectione aperte pugnat, nihil est ad rem, cum non solum causa efficiens, quam Aristoteles hoc loco intelligit, sed cætera quoque causarum genera sint causæ eorum, quæ mouentur. *Argyropyli.*

m *Quæ ignis & aqua fiat? quod ille non tradit.* Id est, quæ modo subsit qualitatibus ignis, modo aquæ.

n *Anaxagoram vero si quis elementa duo dicere existimat; maxime cum ratione id sentiet.* Vocat

Text.16. λέγειν στοιχεῖα, μάλιστ' ἂν ὑπολάβοι κατὰ λόγον, ὃν ἐκεῖνος αὐτὸς μὲν οὐ διήρθρωκεν, ἠκολούθησε μέντ' ἂν ἐξ ἀνάγκης τοῖς * ἐπάγουσιν αὐτόν. ἀτόπου γὰρ ὄντος, καὶ ἄλλως τοῦ φάσκειν μεμῖχθαι τὴν ἀρχὴν πάντα, καὶ διὰ τὸ συμβαίνειν ἄμικτα δεῖν προϋπάρχειν, καὶ διὰ τὸ μὴ πεφυκέναι τῷ τυχόντι μίγνυσθαι τὸ τυχόν, πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τὰ πάθη, καὶ τὰ συμβεβηκότα χωρίζοιτ' ἂν τῶν οὐσιῶν (τῶν γὰρ αὐτῶν μῖξίς ἐστι καὶ χωρισμός) ὅμως εἴ τις ἀκολουθήσειε συνδιαρθρῶν, ἃ βούλεται λέγειν, ἴσως ἂν φανείη καινοπρεπεστέρως λέγων.

* Alias λέγουσιν.

Text.17. ¶ ὅτε γὰρ οὐδὲν ἦν ἀποκεκριμένον, δῆλον, ὡς οὐδὲν ὁ ἦν ἀληθὲς εἰπεῖν κατὰ τῆς οὐσίας ἐκείνης. λέγω δ' ὅτι οὔτε λευκὸν, οὔτε μέλαν ἢ φαιὸν, ἢ ἄλλο χρῶμα, ἀλλ' ἀχρώματον ἦν ἐξ ἀνάγκης. εἶχε γὰρ ἄν τι τούτων τῶν χρωμάτων. ὁμοίως δὲ καὶ ἄχυμον τῷ αὐτῷ λόγῳ τούτῳ, οὐδὲ ἄλλο τῶν

Cap.2. ὁμοίων οὐδέν. οὔτε γὰρ ποιόν τι οἷόν τε αὐτὸ εἶναι, οὔτε ποσὸν, οὔτε τί. τῶν γὰρ ἐν μέρει τι λεγομένων εἰδῶν ὑπῆρχεν ἂν αὐτῷ. τοῦτο δὲ ἀδύνατον, μεμιγμένων γε πάντων. ἤδη γὰρ ἂν ἀπεκέκριτο.

Text.18. ¶ φησὶ δ' εἶναι μεμιγμένα πάντα πλὴν τοῦ νοῦ. τοῦτον δὲ ἀμιγῆ μόνον, καὶ καθαρόν. ἐκ δὴ τούτων συμβαίνει λέγειν αὐτῷ τὰς ἀρχὰς, τό τε ἓν (τοῦτο γὰρ ἁπλοῦν καὶ ἀμιγὲς) καὶ θάτερον καθάπερ ὂν, οἷον τίθεμεν τὸ ἀόριστον πρὶν ὁρισθῆναι, καὶ μετασχεῖν εἴδους τινὸς ὥστε λέγει μὲν οὔτε ὀρθῶς, οὔτε σαφῶς, βούλεται μέντοι τι παραπλήσιον τοῖς τε ὕστερον λέγουσιν, καὶ τοῖς νῦν φαινομένοις μᾶλλον. ἀλλὰ γὰρ οὗτοι μὲν τοῖς περὶ γένεσιν λόγοις, καὶ φθορὰν, καὶ κίνησιν οἰκεῖοι τυγχάνουσι μόνον. σχεδὸν γὰρ περί τε τῆς τοιαύτης οὐσίας, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς αἰτίας ζητοῦσι μόνον.

O σπ

dicere existimet, maxime cum ratione id sentiat, quam ille quidem ipse non explicauit, sed tamen necessario approbasset, si qui eam attulissent. Nam etsi alioqui absurdum est asserere permixta à principio fuisse omnia, tum quia sequitur debuisse ea prius existere non permixta: tum quia non est natura comparatum, vt quoduis cum quouis misceatur, tum etiam, quia affectiones & accidentia separentur à substantiis (eorundem enim est permixtio & separatio) si quis tamen eius mentem vna cum illo explicare pergat, forsitan noua quadam ac pulchriora dicere videbitur. Text.16.

¶ Nam cum nihil separatum erat, perspicuum est, nihil tum vero de substantia illa dici potuisse. quoniam neque album (exempli causa) neque nigrum, aut fuscum, aliusve color, sed necessario erat coloris expers. Aliquem enim ex his coloribus haberet. Similiter nec saporem habebat hac eadem ratione, nec aliud quicquam similium. Nam nec quale quid, nec quantum, nec omnino aliquid esse potuit. aliqua enim specialium formarum illi inesset, quod sane fieri non potuit, si omnia erant permixta. iam enim discreta essent. Text.17.

¶ Ait autem mixta esse omnia, praeter mentem, eamque solam esse puram, & ab omni permixtione liberam. Ex quibus efficitur, asserere illũ principia esse, & vnum ipsum (hoc enim simplex est, & nequaquam mixtum) & alterum tanquã Ens, quale nos indefinitum ponimus, antequam determinetur, & alicuius forma sit particeps. Itaque dicit ille quidem nec recte, nec perspicue, vult tamen aliquid dicere simile, & iis, quae à posterioribus dicta sunt, & iis, quae nunc magis probantur. Verum haec disputatio ad eam tantum proprie pertinet, quae in generatione & interitu motuque versantur. Fere enim tantum huiusmodi substantiae principia & caussas exquirit. Text.18.

Quicun-

in examen sententiam Anaxagorae, aitque illum, si quis verba eius ad veram de rebus opinionem accommodare velit (quam quidem ille, etsi plane non exposuit, haud dubie tamen vt sciam approbasset, si quis eam proposuisset) duas caussas, quae effectum ordine temporis antecedunt, efficientem inquam, & materialem melius, quam caeteros posuisse. si autem, quae ille asseruit, in plano verborum sensu accipiat, absurdissima dixisse. Primum, quia fieri non potest, vt omnia primum fuerint inter se commixta: quae enim commixta sunt, prius seorsum existunt, quã misceantur. Quod non solum inductione patet, sed etiam ex eo probat Albertus, quia quae miscentur prius alterantur, vt ad quandam mediocritatem redacta vniri possint: quae autem hoc pacto alterantur, dum alteratio durat (& potiori ratione, antequam fiat) separata sunt. Deinde quia non quaeuis res cum quibusuis misceri possunt. Quaenam enim mixtio candoris, verbi gratia, cum Grammatica esse potest? Tertio, quia sequeretur, accidentia posse existere seiuncta à substantia. Ea enim, quae miscentur, eiusmodi sint necesse est, vt seorsum quoque existere valeant, vt ex dictis patet. Quod autem exposita eius sententia appareat illum admirabilius, quam caeteros, philosophatum, ex eo ostendit, quia mixtio illa, quam posuit, etsi satis obscure, declarat tamen naturam materiae, quae per se nihil est actu completum, vt alii ante Anaxagoram putauerant; sed omnia potestate, vt ipse Aristoteles docet septimo huius operis libro, cap. 3. & aliis plerisque locis. Vnde est illud Philosophorum pronunciatũ: *in fundamento naturae nihil est distinctũ.* Quod item Anaxagoras de primo mouente dixit, ipsum solum non esse permixtum in ea congerie, eo pertinet, vt significet primam efficientem caussam esse prorsus immaterialem, nihilque habens, vt sic dicam, potentialitatis.

Hoc

Hoc loco improprie, & per Catachresin complectitur Arist. nomine elementi causam efficientem; quod ideo nonnunquam facit, quia vtitur nomine Elementi pro Principii, propter significationis affinitatem.

o *Nihil tum vere de substantia illa dici potuisse, quoniam neq; album, exempli causa, neque nigrum, aut fuscum, aliusve color necessario erat coloris expers.* quia Anaxagoras asserebat, omnia fuisse permixta in illa congerie, seu, vt Aristoteles interpretatur, potestate, ideo recte dicebat, nihil tum, quod quidem Actuale esset, & completum Ens, potuisse de illa prædicari, alioqui iam esset actu, & non potestate sola, quod est contra hypothesin. Secus res habet in vera & proprie dicta mixtione. Nam etsi in ligno (verbi gratia) non sunt elementa actu, est tamen actu in illo natura ligni, & omnium superiorum generum, quæ sunt actualia entia, atq; completa.

Text. 20. p *Aliquem enim ex his coloribus haberet, similiter nec saporem habebat hac eadem ratione, nec aliud quicquam similium. Nam nec quale quid, nec quantum, nec omnino aliquid, &c.* Hæ consecutiones ex ea regula vim habent, quam Aristoteles affert secundo Topicorum; *De quo genus prædicatur, siue essentiali prædicatione, siue denominatiua, de eodem aliqua eius species eodem modo prædicatur, necesse est.* *Regula.*

q *Si omnia erant permixta* Id est, potestate tantum, vt expositum iam est.

r *Iam enim discreta essent, ait autem mixta esse omnia, præter Mentem, eamq; &c.* Hoc est, iam enim attributa ea, quæ de congerie illa dicerentur, actu essent, non potestate sola.

s *Et vnum ipsum (hoc enim simplex est* Primum mouens vocat Arist. vnum ipsum, quia caret omni diuisione esse in actum & potentiam, qua tamen nulla creatura carere potest. Idipsum autem videtur significare Anaxagoras simplicitate ac synceritate ipsius Mentis, quam ponebat primum mouens. *Cur primum mouens dicatur ab Arist. vnum ipsum*

t *Quale nos indefinitum* Cum Arist. hoc loco ait, se ponere materiam Principium indefinitum, antequam habeat formam, illud *antequam* non ordinem temporis, sed naturæ significat. Nunquam enim materia caret forma, sed tamen in eo gradu naturæ, quo suæ prioritatis ordine antecedit formam, informis omnino est, & indefinita.

u *Quæ à posterioribus dicta sunt, & iis, quæ nunc magis probantur.* Platonem & seipsum designat. Ex qua re patet, opinionem de materia & forma naturali esse Platoni cum Arist. communem, quod idem apertum est ex Timæo. *Opinionem de materia & forma naturali esse Platoni cum Arist. communem.*

Hoc loco pro illo, καὶ τοῖς νῦν φαινομένοις μᾶλλον, quod est ad verbum, *& iis quæ nunc magis apparent*, diximus, *& iis quæ nunc magis probantur*, quod sensum eundem clarius contineat.

x *Verum hæc disputatio ad eam tantum proprie pertinet, quæ in generatione & interitu motuq; versatur.* Ab iis, qui pene de solis rebus sensibilibus philosophati sunt, transitum facit ad eos, qui plane de omnibus entium generibus disseruerunt, eaque in sensibilia, & non sensibilia perspicue distinxerunt. Qui quidem, cum magis accommodate ad hanc scientiam loquantur, æquum est, vt Aristoteles hoc loco in eorum examinandis sententiis diutius immoretur. Sunt autem hi Pythagorici & Platonici.

Text. 19. Ὅσοι δὲ περὶ μὲν ἁπάντων τῶν ὄντων ποιοῦσι τὴν θεωρίαν, τῶν δὲ ὄντων τὰ μὲν αἰσθητὰ τὰ δ᾽ οὐκ αἰσθητὰ τιθέασι, δῆλον, ὡς περὶ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ποιοῦνται τὴν ἐπίσκεψιν. διὸ μᾶλλον ἄν τις ἐνδιατρίψειε περὶ αὐτῶν, τί καλῶς, ἢ μὴ καλῶς λέγουσιν, εἰς τὴν τῶν νῦν ἡμῖν προκειμένων σκέψιν. ¶ οἱ y μὲν οὖν καλούμενοι Πυθαγόρειοι, ταῖς μὲν ἀρχαῖς, καὶ τοῖς στοιχείοις ἐκτ

Quicunq; autem in omnium rerum consideratione versantur, earumq; alias sub sensum cadere, alias nõ cadere asserũt: non dubiũ est, quin de vtroq; genere disputẽt. Quocirca potius apud eos immoretur aliquis, exquirens quid recte, quid non recte dicãt, ad eorum, quæ nobis proposita sunt, considerationem. ¶ Ac ii y quidem, qui Pythagorici vocãtur, remo- Text. 19.

y *Ac ii quidem, qui Pythagorici vocantur.* Docet Pythagoricos partim à Naturalibus dissentire, partim cum illis conuenire. Dissentiunt enim quatenus tradunt principia à rebus naturalibus abstracta remotaque, & quæ aliarum etiam rerum, præterquam naturalium principia esse queant, vt Alexander exponit. Sumunt enim principia ex rebus pure Mathematicis, quæ motu vacant, vtpote ex numeris, quæ principia ob eam caussam immobilibus etiam rebus accommodari possunt. Conueniunt autem, quatenus non vtuntur his principiis, nisi ad reddẽdas caus[illegible] natura[illegible] vt qui solas res sensibiles esse, videantur credere, quemadmodum *Quæ ratione Pythagorici à superiorib. dissentiant. Quæ cum iisdem conueniant.*

z Ea-

ἐκτοπωτέροις z χρῶνται τῶν φυσιολόγων, τὸ δ' αἴτιον, ὅτι παρέλαβον αὐτὰς οὐκ ἐξ αἰσθητῶν. τὰ γὰρ μαθηματικὰ τῶν ὄντων ἄνευ κινήσεώς ἐστιν, ἔξω aa τῶν περὶ τὴν ἀστρολογίαν, διαλέγονται μέντοι, καὶ πραγματεύονται περὶ φύσεως πάντα. γεννῶσί τε γὰρ τὸν οὐρανὸν, καὶ περὶ τὰ τούτου μέρη, καὶ τὰ πάθη, καὶ τὰ ἔργα διατηροῦσι τὸ συμβαῖνον, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰ αἴτια εἰς ταῦτα καταναλίσκουσιν, ὡς ὁμολογοῦντες τοῖς ἄλλοις φυσιολόγοις, ὅτι τό γε ὂν τοῦτ' ἐστὶν ὅσον αἰσθητόν ἐστι, καὶ περιείληφεν ὁ καλούμενος οὐρανός.

Text.20. τὰς δ' αἰτίας καὶ τὰς ἀρχὰς, ὥσπερ εἴπομεν, ἱκανὰς λέγουσι καὶ ἐπαναβῆναι καὶ ἐπὶ τὰ ἀνωτέρω τῶν ὄντων, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς περὶ φύσεως λόγοις ἁρμοττούσας.

Text.21. Ἐκ bb τίνος μέντοι τρόπου κίνησις ἔσται, πέρατος καὶ ἀπείρου μόνον ὑποκειμένων, καὶ περιττοῦ, καὶ ἀρτίου, οὐθὲν λέγουσιν, ἢ πῶς δυνατὸν ἄνευ κινήσεως καὶ μεταβολῆς γένεσιν εἶναι, καὶ φθορὰν, ἢ τὰ τῶν φερομένων ἔργα κατὰ τὸν οὐρανόν. ἔτι cc δ' εἴ τις δοίη τις αὐτοῖς ἐκ τούτων εἶναι μέγεθος, εἴ τι δειχθείη τοῦτο, ὅμως τίνα τρόπον ἔσται τὰ μὲν κοῦφα, τὰ δὲ βάρος ἔχοντα τῶν σωμάτων; ἐξ ὧν γὰρ ὑποτίθενται καὶ λέγουσιν, οὐθὲν μᾶλλον περὶ τῶν αἰσθητῶν, ἢ περὶ τῶν μαθηματικῶν λέγουσι σωμάτων. διὸ περὶ πυρὸς, ἢ γῆς, ἢ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων σωμάτων, οὐδ' ὁτιοῦν εἰρήκασιν, ἅτε οὐθὲν περὶ τῶν αἰσθητῶν, οἶμαι, λέγοντες ἴδιον.

¶ En

remotioribus z vtuntur principiis & elementis, quam naturales. Eius rei causa est, quod ea non ex sensibilib. acceperint. res enim Mathematica, præter aa eas, quæ in Astrologia traduntur, à motu sunt libera. Sed tamen de natura disserunt, & omnia quæ tractant, ad eam referunt. Nam & cælum generant, & ea quæ eius partibus & affectionibus ac operibus accidunt, obseruant, principia item & causas in his consumunt, veluti cæteris Physicis in eo consentientes, vt id solum esse putent, quod sensibus percipitur, & ab eo continetur, quod cælum appellamus: caussas autem & principia, vti diximus, ea ponunt, quæ satis sint (vt ipsi dicunt) etiam ad ascendendum ad res superiores: quæq; illis magis congruant, quam disputationi, quæ de natura instituitur. Text.20.

Quo bb tamen modo futurus sit motus, finito ac infinito, pari & impari tantum positis: aut qui fieri possit, vt sine motu & mutatione generatio sit, atq; corruptio, aut opera eorum, quæ in cælo feruntur: nequaquam dicunt. Text.21.

Præterea cc siue quis illis concedat, ex his existere magnitudinem, siue hoc ipsum ostendatur, quo tamen pacto corpora alia leuia, alia grauia erunt? Ea enim, ex quibus positis disserunt, non magis de sensibilibus, quam de Mathematicis corporibus dicunt. Itaq; de igne, terra, & cæteris huiusmodi corporibus nihil omnino locuti sunt, vt qui nihil proprium (quod arbitror) de sensibilibus tradiderint.

¶ Ad

z *Remotioribus vtuntur principiis & Elementis quam naturales, eius rei causa est, quod ea non ex sensibilibus acceperint, res enim Mathematica.* Græce est, ἐκτοπωτέροις χρῶνται, quod est, *remotius vtuntur.* Dictum tamen esse *remotius vtuntur*, pro *remotioribus, & communioribus vtuntur*, ipse Aristoteles post pauca satis indicat. Quod si velis, ἐκτοπωτέρους idem esse hoc loco, atque absurdius (quod tamen minus probabile est) hoc etiam modo vtcunque versio consentiet. Quia enim principia à Pythagoricis posita, remotiora erant, & alienora à rebus naturalibus, quam vt ex eis propria earum causa reddi posset, idcirco illi huiusmodi principiis absurdius vtebantur, quam veteres Naturales suis.

aa *Præter eas quæ in Astrologia traduntur, à motu sunt libera. Sed tamen de natura disserunt, & omnia quæ, &c.* Res, circa quas Astrologia versatur, non sunt pure Mathematicæ. Disputat enim Astrologus, non de numero, magnitudine, & figura absolute & abstracte. sed de numero, magnitudine & figura orbium cælestium & aliis huiusmodi, quæ in sua consideratione includunt materiam sensibilem, per principia tamen pure Mathematica. Quia vero eadem ratio de rebus, in quibus versatur perspectiua, Musica, & quæcunque sunt aliæ scientiæ mediæ inter naturalem & Mathematicas, easdem quoque hoc loco per eandem particulam exclusas intellige.

bb *Quo tamen modo futurus sit motus, finito ac infinito, pari & impari tantum positis, aut qui fieri possit, vt sine, &c.*] Tria reprehendit Aristoteles in opinione Pythagoreorum. Primum, quod reuera non ponant caussas motus, ac generationis rerum, quod tamen conantur facere. Dicunt enim, numeros esse principia rerum naturalium, numeri autem nullius sint motus auctores. atque adeo nec par & impar, quæ illi ponebant numerorum principia.

Reprehenduntur Pythagorici tribus de caussis.

cc *Præterea siue quis illis concedat, ex his existere magnitudinem, siue hoc ipsum ostendatur, quo tamen pacto corpora alia leuia, alia grauia erunt?* Alterum, quod reprehendit, huiusmodi est, quod dixerint magnitudines constare ex numeris. Ex hoc enim etiamsi concedatur, non possunt illi ostendere, cur alia corpora naturalia grauia sint, alia leuia, & alias atque alias facultates habeant, cum principia omnia, ex quibus ipsi accommodate ad naturas rerum se-

disse-

differere existimant non magis corporibus naturalibus accommodentur, quam Mathematicis, quæ tamen nec leuia, nec grauia sunt, nec aliis naturalibus facultatibus prædita. Ita fit, vt cum illi enitantur tradere cognitionem rerum naturalium, nihil tamen de illis dicant, quatenus à Mathematicis distinguuntur. Quo loco aduerte in exemplaribus Græcis verba esse commutata. habent enim, *non magis de Mathematicis corporibus, quam de sensibilibus dicunt*. Non esse autem eo pacto legendum, sed *non magis de sensibilibus, quam de Mathematicis, &c* & sensus ipse, visq; argumenti, & Alexand. cœterorumq; expositorum enarratio satis indicant. Quibus rebus adductus Bessario sic correxit, *Nil magis quam de Mathematicis, de sensibilibus dicunt*, quæ tamen correctio minus expeditam orationem facit. *Verba in exemplaribus Græcis commutata.*

Text. 22. ¶ Ἔτι δὲ dd πῶς δεῖ λαβεῖν αἴτια εἶναι τὰ τοῦ ἀριθμοῦ πάθη, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατ' οὐρανὸν ὄντων καὶ γιγνομένων, καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ νῦν, ἀριθμὸν δὲ ἄλλον μηδένα εἶναι παρὰ τὸν ἀριθμὸν
Text. 23. τοῦτον, ἐξ οὗ συνέστηκεν ὁ κόσμος: ¶ ὅταν ee γὰρ ἐν τῳδὶ μὲν τῷ μέρει δόξα καὶ καιρὸς αὐτοῖς ᾖ, μικρὸν δὲ ἄνωθεν, ἢ κάτωθεν ἀδικία, καὶ διάκρισις, ἢ μίξις, ἀπόδειξιν * δὴ λέγουσιν, ὅτι τούτων μὲν ἕκαστον ἀριθμός ἐστι συμβαίνει ff δὲ κατὰ τὸν τόπον τοῦτον ἤδη πλῆθος εἶναι τῶν συνισταμένων μεγεθῶν διὰ τὸ τὰ πάθη ταῦτα ἀκολουθεῖν τοῖς τόποις ἑκάστοις. πότε-

* Alias δὲ λέγωσιν.

¶ *Ad hæc* dd *quonam pacto accipiendum est, affectiones numeri, & numerum ipsum causas esse eorum, quæ & à principio, & nunc in cœlo sunt, ac fiunt, numerum autem nullum esse alium præter hunc, ex quo mundus constat?* ¶ *Cum* ee *enim hac in parte, eorum sententia, opinio ac tempus existat, paulo autem supra vel infra iniuria, & disiunctio, aut permixtio, demonstrationem ex eo eandem afferunt, quia vnumquodque horum est numerus. Accidat* ff *autem circa hunc locum, vt iam existat multitudo constitutarum magnitudinum, quia huiusmodi affectiones singulos sequantur locos. Est*

dd *Ad hæc, quonam pacto accipiendum est, affectiones numeri, & numerum ipsum causas esse eorum, quæ à principio & nunc in cœlo sunt, ac fiunt, numerum autem nullum esse, &c.* Tertium, quod reprehendit, est, quod secum ipsi pugnare videantur. Dicunt enim numeros & numerorum affectiones esse causas rerum, ex quib. hæc corporerea rerum vniuersitas constet, quam Aristoteles nunc *vt 1. de cœlo c. 9. tex. 95.* cœlum, nunc etiam mundum, *vt initio libri de mundo ad Alexandrum*, appellat, rursusq; aiunt, res ipsas esse numeros: ex quibus efficitur, vt dicere videantur, easdem res esse causas sui, quod repugnantiam quandam inuoluit. Quocirca docet Aristoteles consultius hac ex parte Platonem fecisse, qui duo numerorum genera posuerit, alios in rebus sensibilibus, alios extra res sensibiles, quos dicebat intelligibiles, & causas sensibilium. facile enim se hac numerorum distinctione ab ea repugnantia liberauit. *Plato duo numerorũ genera posuit, sensibile vnũ, intelligibile alterum.*

ee *Cum enim hac in parte, eorum sententia, opinio, ac tempus existat, paulo autem supra vel infra iniuria, & disiunctio, aut permixtio, demonstrationem ex eo.* Pythagorici cuiq; loco vniuersi certum numerum, aut numeri partem accommodabant. Medio quidem, vt inquit Alex. *com. 54.* vnitatem, quod ea sit prima, proxime autem post medium collocabant dualitatem, atq; ita quo magis à medio recedebatur, eo dicebant numerum fieri maiorem. Hi tamen loci, seu partes mundi, vt eos vocat Aristoteles non sunt intelligendi secundum situm, sed secundum ordinem dignitatis: quanquam non opus est in hac inutili, & multis iam seculis obsoleta philosophandi ratione diuinare. Itaq; alia in parte, siue loco ponebant opinionem, cui accommodabant dualitatem, quod ea, quæ opinamur, in vtramq; partem cadere posse existimemus: in alia tempus, quod septenarium appellabant, ob aliquam ex iis causis, quæ ad caput quintum traditæ sunt. idq; eodem modo in cœteris facere conabantur. Quos autem numeros iniuriæ, disiunctioni & permixtioni Pythagorici tribuebant, haud certo scimus. *Qua ratione Pythagorici cuiq; loco numeros accommodabant.*

Græci codices deprauati sunt hoc loco, nec sententiam concludunt. Cuius erroris causa cum ea videatur esse, quod librarij pro ἀπόδειξιν δὴ λέγουσι, scripserint ἀπόδειξιν δὲ λέγωσιν (fuit enim id facilimum) priorem lectionem eo libentius restituimus, quod minima hac mutatione res tota resarciatur. *Correctio contextus codicũ Græcorũ.*

ff *Accidit autem circa hunc locum, vt iam existat multitudo constitutarum magnitudinum, quia huiusmodi affectiones singulos sequantur locos.* Hoc est, quia quo magis receditur ab vnitate, eo numerus est amplior. numeri autem, hoc est, essentiæ rerum sequuntur locos, siue ordinem vniuersi, vt placet Pythagoricis. inde euenit, vt in hoc infimo loco, in quo sunt ea, quæ gignuntur & intereunt, iam dentur magnitudines, in quibus maxima compositio cernatur. Hinc planius colliges, vnitatem apud Pythagoricos non accommodari medio vniuersi, sed primæ causæ, vt rei simplicissimæ, nisi primam causam medium appellauerint, quod æque omnibus propinqua sit suæ virtutis efficacia.

πότερον gg οὖν οὗτος ὁ αὐτός ἐστιν ἀριθμός, ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃν δεῖ λαβεῖν, ὅτι τούτων ἕκαστόν ἐστι, ἢ
Text. 24. παρὰ τοῦτον ἄλλος: ¶ ὁ μὲν γὰρ Πλάτων ἕτερον εἶναί φησι. Καίτοι hh κἀκεῖνος ἀριθμοὺς οἴεται καὶ ταῦτα εἶναι, καὶ τὰς τούτων αἰτίας· ἀλλὰ τοὺς μὲν νοητοὺς αἰτίους, τούτους δὲ αἰσθητούς. περὶ μὲν οὖν τῶν Πυθαγορείων ἀφείσθω τὰ νῦν· ἱκανὸν γὰρ αὐτῶν ἅψασθαι τοσοῦτον.

Text. 25. Οἱ ii δὲ τὰς ἰδέας * τιθέμενοι, πρῶτον μὲν ζητοῦντες τωνδὶ τῶν ὄντων λαβεῖν τὰς αἰτίας. ἕτερα τούτοις ἴσα τὸν ἀριθμὸν ἐκόμισαν, ὥσπερ εἴ τις ἀριθμῆσαι βουλόμενος, ἐλαττόνων μὲν ὄντων, οἴοιτο μὴ δυνήσεσθαι, πλείω δὲ ποιήσας, ἀριθμοίη. σχεδὸν γὰρ ἴσα, ἢ οὐκ ἐλάττω τὰ εἴδη ἐστὶ τούτων.

Quidam inserunt verbum αἰτίας.

Text. 26. ¶ περὶ ὧν ζητοῦντες τὰς αἰτίας, ἐκ τούτων ἐκεῖσε προῆλθον. καθ' ἕκαστον γὰρ ὁμώνυμόν τι ἐστί, καὶ παρὰ τὰς οὐσίας τῶν τε ἄλλων ἐστὶν ἓν ἐπὶ πολλῶν,

Text. 27. καὶ ἐπὶ τοῖσδε, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀιδίοις. ¶ ἔτι kk δὲ καὶ καθ' οὓς τρόπους δείκνυται, ὅτι ἐστὶ τὰ εἴδη, κατ' οὐδένα φαίνεται τούτων. ἐξ ἐνίων μὲν γὰρ οὐκ ἀνάγκη γίγνεσθαι συλλογισμόν, ἐξ ἐνίων δὲ καὶ οὐχ ὧν ll οἰόμεθα, τούτων εἴδη γίγνεται. κατὰ

Est gg ne igitur idem hic numerus, qui est in cœlo, quem accipere oportet vnumquodque horum esse, an præter hunc alius? ¶ Etenim Plato alium esse dicit. Atqui hh numeros ille, & hæc ipsa esse, & causas horũ existimat, eos tamen, quia intelligibiles sunt causas esse putat, hos vero esse sensibiles. Sed Pythagoricos quidem nunc omittamus: satis est enim eos hactenus tetigisse.

Qui ii vero ideas ponunt, primum quidem, cum vellent harum rerum causas sumere, alia his numero æqualia induxerunt, quemadmodum si quis numerare volens: si pauciora quidem sint se non posse putet, cum autem plura fecerit, tum demum numeret. Fere enim æquales, aut non pauciores sunt formæ iis rebus.

¶ quarum causas exquirentes, ab his ad illas progressi sunt. Est enim in singulis aliquid eiusdem nominis: & præter substantias aliorum in multis vnum est, & in hisce rebus, & in sempiternis. ¶ Deinde kk quibus modis formæ esse ostenduntur, eorum nullo existere videntur. Ex quibusdam enim non necesse est ratiocinationem fieri: ex quibusdam autem eorum etiam formæ efficiuntur, quorum nullas esse ll arbitramur.

gg *Est ne igitur idem hic numerus, qui est in cœlo, quem accipere oportet vnumquodque horum esse, an præter, &c.* Quasi dicat, Daturne igitur solus numerus existens in rebus, ex quibus cœlum, siue mundus corporeus constat, quem intelligere oportet secundum Pythagoricos esse idem cum rebus corporatis, an vero duplex: vnus concretus hisce rebus, & alius ab eis separatus?

hh *Atqui numeros ille, & hæc ipsa esse, & causas horum existimat, eos tamen qui intelligibiles sunt, &c.* Accepto videlicet numerorum nomine, quatenus de vtroque genere numerorum dicitur.

Excutitur Platonis de ideis opinio.

ii *Qui vero ideas ponunt, primum quidem, cum vellent harum rerum causas sumere, alia his numero æqualia induxerunt, &c.* Examinat opinionem Platonis de ideis. ac primum in ea reprehendit, quod eius auctor in ea asserenda non satis consuluerit iis, qui scientiam rerum sensibilium assequi student propter quam tamen ille ideas induxit. nam cum Plato ad comparandam scientiam rerum sensibilium, pene tot ideas ponat, quot sunt rerum species, aut etiam plures, nihil aliud facere videtur, quam augere difficultatem sciendi. ideæ namque (vt ex dictis Platonis colligitur) nihil differũt à naturis specificis, quæ sunt in indiuiduis nisi immobilitate, & æternitate, vt hoc loco Alexander *comel. 55*, annotat, & ipse Aristoteles *capite superiori, tex 6. & lib. 3 cap. 2. text. 7. & 1. Ethic. c. 7. & aliis locis*, docet Cum ergo ad comparandam scientiam naturarum, quæ sunt in indiuiduis, Plato adiiciat ideas, perinde facit, ac si quis non valens numerare ingentem aliquam summam pecuniæ, vt id commodius faciat, eam augeat. Ait autem Aristoteles ideas ex sententia Platonis esse pene æquales, his (nempe nostris speciebus infimis) quia Plato non omnium earum rerum ideas esse censuit, vt supra diximus. Addit vero (aut non pauciores) id est, aut etiam plures, quia ex quibusdam rationibus Platonis sequitur, dari etiam ideas generum. quanquam ille eas non posuit.

Rationes quibus innitebatur, generatim improbantur.

kk *Deinde quibus modis formæ esse ostenduntur, eorum nullo existere videntur.* Reprehendit deinde in positione idearum rationes, quibus illæ à Platone asseruntur. Aitque earum quasdam non colligere dandas esse ideas, alias vero non solum id non colligere, sed etiam efficere, vt si quis fidem habeat, earum etiam rerum, quarum Plato ideas esse negabat, ideas ponere cogatur.

Aristotelis modestia.

ll *Esse arbitramur.* Vtitur Aristoteles in examine huius opinionis huiusmodi verbis, Arbitramur, Dicimus, & similibus, quasi discipulus adhuc Platonis, & qui eius placita sequatur, vt dum illius sententiam impugnat, suam quoque videatur impugnare. Ita enim putat, facilius posse aliis persuaderi, hanc disputationẽ à se non inuidiæ, aut ostentationis causa, sed veritatis studio susceptam esse.

τὰ mm περὶ γὰρ τοὺς λόγους τοὺς ἐκ τῶν ἐπιστημῶν, εἴδη ἔσται πάντων, ὅσων ἐπιστῆμαι εἰσί. καὶ κατὰ τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν, & τῶν ἀποφάσεων κῇ. nn δὲ τὸ νοεῖν τι φθαρέντων, τῶν φθαρτῶν. φάντασμα γάρ τι τούτων ἐστι.

Text.28. Ἔτι oo δὲ οἱ ἀκριβέστατοι τῶν λόγων, οἱ μὲν τῶν πρός τι ποιοῦσιν ἰδέας, ὧν pp οὔ φασιν εἶναι γένος καθ' αὑτό. οἱ δὲ τὸν τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν

bitramur. Namque mm *ex iis rationibus quæ ex scientiis ducuntur, eorum omnium formæ erunt, quorum scientiæ sunt, quinetiam ex iis, quæ sumuntur ex vno in multis negationum quoque erunt.* Ex nn *eo autem, quod intelligimus aliquid eorum, quæ corrupta sunt, etiam corruptibilium. Est enim hoc res quædam imaginatione percepta.*

Præterea oo *accuratissima rationum partim ideas faciunt eorum, quæ sunt ad aliquid, quorum* pp *non dicunt esse genus per se: partim tertium hominem*

mm *Namq; ex iis rationibus, quæ ex scientiis ducuntur, eorum omnium formæ erunt, quorum, &c.* Duo genera rationum tangit hoc loco Aristoteles, quibus Plato probabat ideas esse. aliud earum, quæ ducuntur ex natura scientiarum, aliud earum, quæ ex participatione vnius à pluribus: quæ duo rationũ genera vocat Aristoteles paulo post rationes accuratissimas, quod præcipuæ sunt inter omnes, quibus Plato vtebatur: aut quia plurimi fiebant à Platone. Priorum vis in hoc posita erat, cum scientiæ non agant nisi de immutabilibus, siue iis, quæ aliter se habere non possunt, ea autem omnia, quæ existunt in sensibilibus, sint mutabilia, necessario dandæ sunt ideæ earum separatæ, de quibus habeatur scientia. Posteriores huc tẽdebant. Cum omne vnum, quod à multis participatur, necessario debeat esse separatum ab illis (alioqui iam iam non esset vnum, sed multa) homo autem sit vnum quid & participetur ab omnibus indiuiduis hominibus (siquidem de omnibus, & nomine eodem, & eadem omnino ratione prædicatur) efficitur, vt homo cõmunis & specificus necessario sit separatus ab omnibus indiuiduis hominibus, eodemq; modo cœteræ specificæ naturæ à suis indiuiduis. Itaq; ex prioribus rationibus, si aliquid efficiant, docet Aristoteles colligi, dandas esse ideas omnium rerum, quarum datur scientia, quod tamen Plato negabat, vt supra *capite præcedenti* diximus: & ipse Aristoteles paulo post docebit. *Duo genera rationũ quibus Plato vtebatur ad probandũ ideas esse.* *Quid ex priorib. colligatur.*

Ex posterioribus vero ait, colligi dandas esse contra Platonis sententiam ideas negationum, cum negatio hominis, exempli causa, sit vnum quid, & à multis participetur, vt à leone & ab equo & à cœteris, quæ non sunt homines. *Quid ex posterioribus.*

nn *Ex eo autem, quod intelligimus aliquid eorum, quæ corrupta sunt, etiam corruptibilium, &c.* Alias rationes adducebat Plato ex intelligentia notioneve communis quidditatis, siue ex specie intelligibili, qua in nobis repræsentatur quidditas & essentia rei, quæ definitione explicatur, quarum vim in hoc argumento ponebat. Cum per speciem siue imaginem hominis intelligamus hominem, quouis particulari intercmpto: id autem quod intelligitur, non sit non ens, sed verum ens, necesse est fateri eiusmodi speciem, ac similitudinem esse hominis separati à singulis, & non pereuntis vnquam. Huiusmodi ergo rationes docet Aristoteles si quid colligunt, æque probare dandas esse ideas proprias ipsorum particularium corruptibilium, quandoquidem per imaginem Socratis, quæ mortuo Socrate permanet in imaginatione Platonis, ad huc Plato Socratem intelligit. *Tertium genus rationũ Platonis.* *Quid efficiant rationes Platonicæ.*

Quod ad verbum attinet, etsi φάντασμα accipi potest & pro phantasmate quod phantasiæ inest & pro re, quæ eiusmodi phantasmate vt propria imagine repręsentatur: hoc tamen loco necessario sumitur pro re, non pro imagine.

oo *Præterea accuratissima rationum partim ideas faciunt eorum, quæ sunt ad aliquid.* Hoc loco, vt paulo ante diximus, significat Aristoteles rationes eas, quas Plato sumebat ex natura scientiarum, & ex participatione vnius à pluribus. Quanquam ergo ex prioribus earum iam ostenderat sequi, omnium rerum, quarum esset scientia, Ideas quoq; concedendas esse, quod Plato negabat, tamen quia nullam ex iis, quarum ideas esse non putabat, in exemplum attulerat, affert nunc ea, quæ sunt ad aliquid: horum enim cum sint entia, potest haberi scientia. & tamen Plato non ponebat ideas relationum. Præterea, etsi ex posterioribus ostenderat colligi dandas esse ideas negationum, tamen quia facile Plato responderet, nullam negationem posse participari ab entibus, cum non sit ens: affert denuo hoc incommodum, quod ex illis sequatur, dandum esse tertium hominem, hoc est, aliam ideam, quæ communiter participetur ab idea hominum, & à singulis etiam hominibus: quandoquidem de vtrisq; communiter prædicatur homo, & qui ens est, & vnum quid. *Infirmantur rationes Platonis pro ideis priores.* *Relationum nõ sunt ideæ secundum Platonem* *Refelluntur posteriores.*

pp *Quorum non dicunt esse genus per se: partim tertium hominem, &c.* Nullum genus relatorum dicebat Plato esse per se, hoc est, separatum ab indiuiduis. Quo loco Aristoteles nomine Generis intelligit quamcunque rem vniuersalem, vt 3. *libro huius operis, cap. 12. text. 10* *Nullum genus relatorũ poni à Platone separatũ.*

[2 qq At

στιν. ὅλως qq τι ἀναιροῦσιν οἱ περὶ τῶν εἰδῶν λόγοι ἃ μᾶλλον εἶναι βούλονται οἱ λέγοντες εἴδη τοῦ τὰς ἰδέας εἶναι. συμβαίνει γὰρ μὴ εἶναι τὴν δυάδα πρώτην, ἀλλὰ rr τὸν ἀριθμὸν, καὶ τὸ πρός τι τοῦ καθ' αὑτὸ, καὶ ss πάνθ' ὅσα τινὲς ἀκολουθήσαντες ταῖς περὶ τῶν ἰδεῶν δόξαις, ἠναντιώθησαν ταῖς

Text. 29. ἀρχαῖς. ¶ ἔτι tt δὲ κατὰ μὲν τὴν ὑπόληψιν, καθ' ἣν εἶναί φαμεν τὰς ἰδέας, οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν ἔσονται εἴδη, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἑτέρων. καὶ γὰρ τὸ νόημα ἓν οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν uu ἄλλων

nem inducunt. Atque qq omnino rationes ea, quæ pro formis afferuntur, ea tollunt, quæ formarum auctores magis esse volunt quam ideas ipsas. Fit enim, vt dualitas non sit prima, sed rr numerus & id, quod est ad aliquid, prius sit eo, quod est per se: & ea ss omnia eueniunt, quibus nonnulli opiniones de ideis sequuti, principiis sunt aduersati. ¶ Præterea tt existimatione quidem ea, qua dicimus ideas esse, non solum substantiarum formæ erunt, sed multorum etiam aliorum. nam & notio vna non tantum de substantiis, sed etiam de uu aliis rebus habetur,

qq *Atq; omnino rationes ea.* Apud Platonem dualitas erat materiale principium, non solum rerum sensibilium: sed etiam ipsarum Idearum, vt ex supradictis patet. Ait ergo Aristo. rationes, quibus Plato asserebat ideas esse principia, si quid efficiunt, colligere, dualitatem non esse principiũ, quod tamen Plato magis principium esse volebat, quam ideas ipsas. nam si de quibus aliquid commune dicitur, eorum datur idea separata, certe huius dualitatis sensibilis, & illius separatæ, siue intelligibilis, dabitur communis idea, quo fiet vt dualitas separata, quæ primo ponebatur principium, non sit principium, sed potius idea illius principij.

Ideæ sunt numeri apud Platonem.

rr *Sed numerus.* Quia apud Platonem Ideæ sunt numeri, efficitur vt non dualitas, sed numerus, qui est omnibus numeris communis, sit principium: & id quod est ad aliquid, magis, quam id, quod est per se, hoc est, id, quod ex suo genere à subiecto pendet (cuiusmodi est reuera numerus) sit prius substantiis sensibilibus, quarum ideas Plato dicebat esse numeros.

ss *Et omnia eueniunt.* Hoc est, & alia incommoda, quibus Platonici euertunt principia: veluti cum dicunt, Ideas habere principia, & tamen esse principia. hoc enim haud dubio rationem principij euertit.

Rationes Platonis cũ ipsa eius sententia pugnare.

tt *Præterea existimatione quidem ea, qua dicimus ideas esse, non solum substantiarum forma erunt, &c.* Id reprehendit hoc loco in opinione idearum, quod rationes, quibus illæ asseruntur, pugnent cum ipsa positione Platonis. nam ex quibusdam earum, quæ iam tactæ sunt ex Platone, hoc plane sequitur, præter alia sexcenta, non solum substantiarum, sed etiam aliarum rerum esse asserendas ideas, vt ex dictis patet. At vero si necessariæ consequutionis ratio habeatur, ex ipsa positione Platonis omnino colligitur, nullas esse ideas aliarum rerum, sed substantiarum tantum. nam cum Plato in positione idearum expresse dicat, ideas existere per se, & non in alio: necesse est, vt confiteatur, eas non participari per accidens, hoc est, vt accidentia: sed eatenus vnumquodque indiuiduum esse particeps cuiusque ideæ, quatenus illa non dicitur de subiecto inhæsionis. Hac enim ratione perpetuitas idearum non est idea secundum Platonem, quia est accidens idearum, vnde Plato facile videtur elusisse huiusmodi sophisma. Hoc indiuiduum corruptibile participat ipsum duplum, id est, ideam dupli: ipsum autem duplum est perpetuum, igitur hoc indiuiduum corruptibile participat perpetuitatem, & ex consequente est perpetuum, quemadmodum & duplum. Eluditur enim sophisma hoc ex eo, quia cum perpetuitas sit accidens ipsius dupli secundum Platonem, non potest illa participari ab ipso duplo, nisi per accidens. Quod si per se participaretur, tum demum recte sequeretur ea, quæ ipsum participant, esse perpetua, quemadmodum quia per se participant duplum, perpetuo sunt dupla. Quare cum ea, quæ non sunt substantiæ, quatenus accidentia sunt non possint participari nisi accidentaliter, participatio autem Idearum debeat esse essentialis (hoc enim pacto intelligenda sunt hoc loco verba *per accidens & per se*) efficitur, vt omnes ideæ sint substantiæ, quod Aristot. singulari numero *substantia* significat. Quod si quis obiiciat, etsi ratio hæc probat, accidentium, quatenus respiciunt subiecta, non posse dari ideas, tamen non id probare, quatenus respiciunt sua inferiora: Respondendum est, recte ab Aristotele probatum esse, non posse dari ideas accidentium. nam etsi accidentia conferri possunt cum suis inferioribus, nunquam tamen absolute, ac secundum suas essentias concipi possunt sine substantia, ac proinde sine subiecto. Ergo quia ideæ secundum Platonem ponebantur, quatenus sunt essentiæ rerum, optime intulit Aristoteles simpliciter, & absolute non posse dari ideas accidentium.

Cur idearũ perpetuitas non sit idea secundum Platonem.

Occurritur obiectioni.

Accidentiũ quomodo nõ sint ideæ secũdum Platonem.

uu *De aliis rebus.* Ad verbum est *de aliis substantiis.* Verum nomine substantiarum [illegible] non substantias tantum, sed quasuis res significat hoc loco Aristoteles.

x At

Text.30. λων οὐσιῶν ἐστὶ καὶ ἐπιστῆμαι οὐ μόνον τῆς οὐσίας εἰσὶν ἀλλὰ καὶ ἑτέρων, καὶ ἄλλα δὲ μυρία συμβαίνει τοιαῦτα. κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἔστι μεθεκτὰ εἴδη, τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον ἰδέας εἶναι μόνον. οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχονται, ἀλλὰ δεῖ ταύτῃ ἑκάστου μετέχειν, ᾗ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγεται. λέγω δ' οἷον, εἴ τι αὐτοῦ τοῦ διπλασίου μετέχει, τοῦτο καὶ ἀϊδίου μετέχει, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. συμβέβηκε γὰρ τῷ διπλασίῳ ἀϊδίῳ εἶναι. ὥστ' ἔσται οὐσία τὰ εἴδη. ταῦτα xx δὲ ἐνταῦθα οὐσίαν σημαίνει, κἀκεῖ· ἢ τί ἔσται τὸ εἶναι φάναι τι παρὰ ταῦτα, τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν, καὶ yy εἰ μὲν τὸ αὐτὸ εἶδος τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μετεχόντων, ἔσται τι κοινόν. τί γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φθαρτῶν δυάδων, καὶ δυάδων τῶν πολλῶν μὲν, ἀϊδίων δὲ, τὸ δυὰς εἶναι ἓν καὶ ταυτὸν ἢ ἐπὶ ταύτης, καὶ τῆς τινός, εἰ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ εἶδος, ὁμώνυμα ἂν εἴη, καὶ ὅμοιον, ὥσπερ ἂν εἴ τις καλοίη ἄνθρωπον τόν τε Καλλίαν καὶ τὸ ξύλον, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐπιβλέψας αὐτῶν.

Πάντων

batur, & scientia non modo in substantia, verum etiam in aliis versantur, & alia huiusmodi eueniunt prope infinita. ¶ At spectata necessitate, iisq; opinionib. quæ de eis habentur, si formæ participabiles sunt, substantiarum tantum Ideæ sint necesse est. Nec enim per accidens participantur, sed eatenus cuiusq; participatio esse debet, quatenus non de subiecto dicitur. Exempli causa, si quid ipsius dupli particeps est, id & sempiterni est particeps, verum per accidens: accidit enim ipsi duplo, vt sempiternum sit. Erunt igitur formæ substantia. At xx hæ & hic, & ibi substantiam significant alioqui quid erit, ipsum vnum in multis, aliquid præter hæc esse dixisse? Atq; yy si eadem species est Idearum, & eorum, quæ illas participant, aliquid profecto commune erit. Cur n. magis in dualitatib. iis, quæ intereunt, & in iis, quæ multa quidem, sed sempiterna sunt, dualitas vnum atq; idem esse dicetur, quã in hac, atq; aliqua? Si vero non eadem est species, æquiuocã sane fuerint, nec secus, atq; si quis hominis vocabulo Calliam & lignum appellet, nulla earum communione spectata. Tex 30.

Maxime

xx *At hæ & hic.* Quoniam collegit proximis verbis, omnes Ideas esse substantias, cum tamẽ colligere debuisset, Ideas non esse nisi substantiarum (hoc enim ipsi propositum erat) docet his verbis, parem esse rationem in iis, quæ participant Ideas, atque in ipsis Ideis, quæ participantur. Namque Ideæ, id est, nomina Idearum (sæpe enim hanc loquendi formulam vsurpat) veluti homo, equus, & alia communia vocabula pari ratione hic, & ibi, h.e. in sensibilib. & extra sensibilia substantiam significant. Alioqui, quid erit ipsum vnum in multis aliquid præter hæc esse dixisse? h.e. Quo enim pacto verum erit dicere, Ideas participari per se ab his sensibilibus, si videlicet, cũ ipsæ Ideæ sint substantiæ, hæc tamen sensibilia non sint substantiæ? Quo loco participatio per se significatur illis verbis, *In multis & præter multa.* Nam illud *In multis*, significat participationem, illud autem, *Præter multa* significat participationem esse per se, & non talem, qualis est participatio accidentium à substantiis.

yy *Atq; si eadem species est Idearum.* Docet Platonem, si sequi velit rationes, quibus Ideas esse statuit, ad alterum è duobus incommodis deduci, nempe, vt vel fateatur dari ideam communem vnicuique Ideæ, & rebus sensibilibus, quæ illam participant, aut certe Ideas nullo modo participari à rebus sensibilibus, sed mere æquiuoce se habere respectu earum, quæ quidem ambo à Platone, vt maxima incommoda negabantur. Dilemma, quo vtitur, huiusmodi est: Aut Ideæ, & quæ illas participant, sunt eiusdem speciei, aut minime si sunt eiusdem speciei, ergo aliqua erit communis Idea vtrorumq;: quandoquidem ea ratione Ideę asseruntur communes indiuiduis eiusdẽ speciei, quia illa sunt eiusdem species. Quod si quis respondeat, non esse in his parem rationem, siquidem omnia indiuidua sensibilia sunt corruptibilia secundum Platonem, Ideæ vero omnes sunt perpetuæ: docet Aristoteles nihil momenti habere responsionem. Etenim secundum Platonem indiuiduæ dualitates Mathematicæ (quas ille etiam ponebat separatas) sunt sempiternæ, vt ille dicebat, & tamen vnam & eandem communem Ideam habent cum indiuiduis dualitatibus corruptibilibus. Quare nulla est causa, cur detur vnum, atque idem, hoc est, vna communis idea in singularibus dualitatibus, corruptibilibus, & Mathematicis, i.e. respectu omnium singularium dualitatum, tam naturalium, quam Mathematicarum, nec tamẽ detur in hac dualitate, atque aliqua, hoc, est respectu singularis cuiusque dualitatis naturalis, & ipsius dualitatis, quæ ponebatur, idea communis singularium dualitatum. Si vero Ideæ, & quæ illas participant, non sunt eiusdem speciei (quæ est altera pars dilemmatis) sola nomina erunt communia ideis, & iis, à quibus Ideæ participantur, quo fiet, vt non alio modo indiuidua sensibilia participent ideas, nisi quo pacto lignum dicetur participare hominem, si quis nomen hominis, quod de Callia dicitur, etiam ligno velit imponere. Nam quemadmodum ratio secundum quam Callias, dicitur homo, nullo modo potest esse communis ligno: sic etiam ratione sidearum, secun-

Deducitur Plato ad incommoda.

Dilemma Aristotelis.

Occurritur obiectioni.

dum quas alia dicitur homo, alia equus, &c. nullo modo potuerunt esse communes indiuiduis sensibilibus, quæ iisdem nominibus appellantur.

Quomodo vera sit Aristotelis obiectio contra Platonis Ideas.

Obiectio contra Aristotelis consecutionem. Obiiciat aliquis, hanc consequentiam Aristotelis esse vitiosam. Nam etsi Ideæ, & res sensibiles, à quibus participantur, nō sint eiusdem speciei, non tamen continuo sequitur, eas solis nominibus conuenire, cum possint conuenire generice, aut analogice, vt homo verus, & imagines, quæ illius imitatione *Dilutio.* pinguntur. Verum hæc obiectio haud difficile diluetur, si dicas, res sensibiles non posse secundum Platonem conuenire solo genere cū ideis, quas dicuntur participare. hoc enim pacto qui nosset ideas, non haberet speciale ac propriam cognitionem eorum, quæ illas participant. Sed neque analogice: si quo e-*Duo genera exemplariū.*num modo analogice cum ideis conuenirent, eo conuenirent potissimū quo ex-mpla conueniunt cum exemplari: at exempla, si adæquate respondent exēplaribus, vt vna pictura alteri picturæ, cuius imitatione facta est, non dubium est, quin conueniant cum exemplaribus secundum speciem: si autem inadæquate, quo pacto homo pictus respōdet homini vero (plura n. sunt in homine vero, quam quæ exemplar eius imitari possint, vt sermo, quem imitatur psittacus, & saltatio, quam imitatur canis, & ciuile regimē, quod imitantur apes, & alia pleraque plura sunt, quam quæ per exemplar cognosci possint, quam vna species exemplorum. Platonis autem sententia erat, per vnam ideam vnam tātum speciem exemplorum cognosci, vt per ideam hominis solos homines, per ideam equorum equos, & sic in cæteris (ideo enim tot ponebat ideas substantiarum sensibilium, quot nos ponimus earū species) non possunt igitur res sensibiles secundum Platonem conuenire cum suis ideis, siue solo genere, siue analogice, quo fit, vt si cum illis non conueniunt specie, solo nomine conueniant, quæ erat consequentia Aristotelica à nobis probanda. *& exemplorum.*

Tex. 31. Πάντων zz δὲ μάλιστα διαπορήσειεν ἄν τις, τί ποτε συμβάλλεται τὰ εἴδη τοῖς ἀϊδίοις τῶν αἰσθητῶν, ἢ τοῖς γιγνομένοις καὶ τοῖς φθειρομένοις. οὔτε b γὰρ κινήσεως, οὔτε μεταβολῆς οὐδεμιᾶς ἐστιν αἴτια αὐτοῖς. ἀλλὰ c μὴν οὐδὲ πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὐθὲν βοηθεῖ τὴν τῶν ἄλλων. οὔτε γὰρ οὐσία ἐκεῖνα τούτων (ἐν τούτοις γὰρ ἂν ἦν) οὔτε εἰς τὸ εἶναι, μὴ ἐνυπάρχοντά γε τοῖς μετέχουσιν. οὕτω a d μὲν γὰρ

Maxime zz vero omnium quis dubitet; quid tandem forma conferant sempiternis sensibilibus aut iis, quæ gignuntur, & intereunt? Etenim a b nec motus, nec mutationis villius causa illis sunt: sed a c neque ad scientiam aliorum quicquam conducunt, cum non sint horum substantia (in his enim essent) neque vero adesse, cum in participantib. non insint. At a d enim hoc fortasse modo caussæ esse *Text. 31.*

Ideas nihil conferre reb. sensibilibus ad esse, aut motum. zz *Maxime vero omnium quis dubitet, quid tandem forma conferant sempiternis sensibilibus, &c.* Ex hoc loco magis vrgere incipit Platonem, ostendens ideas, quas ille ponebat, propter res sensibiles, nihil omnino illis conferre, proinde tanquam prorsus inutiles explodendas esse. Quo loco nomine sempiternorum sensibilium intelligit corpora cœlestia.

a b *Etenim nec motus, &c.* Summa totius reprehensionis est, quòd ideæ nihil conferant rebus sensibilibus, siue ad motum, siue ad scientiam, siue ad esse, siue vt sint earum exemplaria, siue vt earum essentiæ, seu denique, vt fiant. Quod igitur nihil conferant ad motum, mutationemve illam rerum sensibilium, patet ex cap. 6. tex 10. vbi Arist. docuit, ideas non esse positas à Platone, vt essent causæ mutationis earum, sed potius immobilitatis & quietis.

Nihil ad scientiam. a c *Sed neque ad scientiam.* Quod neque ad scientiam rerum sensibilium, neque ad earum esse conducant, ex eo probat Aristot. quia non existunt in rebus sensibilibus. Nam quemadmodum res habent esse per interna principia, sic earum perfecta scientia, quam Plato quærebat, per interna principia habenda est.

Tacita Platonicorum responsio. a d *At enim hoc fortasse.* Diceret aliquis, ideas esse in rebus sensibilib. sed tamen non apparere, quo pacto Anaxagoras dicebat, album colorem esse mixtum in Chao, quasi principium quoddam, & elementum totius illius mixtionis, quam sententiam de ideis sibi persuasit Eudoxus Platoni familiaris, & alii quidam Platonici. Hanc igitur responsionem, vt quæ facillime refelli potest, relinquit Arist. sua absurditate refutatam, ex ea enim sequitur, Ideam, verbi gratia, hominis, aut non esse vnam numero, aut partim esse in vno indiuiduo, partim in altero, & alia prope infinita incommoda, quorum pleraque affert hoc loco Alex. addens fusius de ea re actum esse ab Aristot. in 2. lib. de Ideis, quo loco huiusmodi sententiam refellit. Is tamen liber ad nos non peruenit.

a c Nec

γὰρ ἂν ἴσως αἴτια δόξειεν εἶναι, ὡς τὸ λευκὸν μεμιγμένον τῷ λευκῷ. ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος λίαν εὐκίνητος, ὃν Ἀναξαγόρας μὲν πρῶτος, Εὔδοξος δ' ὕστερον, καὶ ἄλλοι τινὲς ἔλεγον· ῥᾴδιον γὰρ συναγαγεῖν πολλὰ καὶ ἀδύνατα πρὸς τὴν τοιαύτην δόξαν. ἀλλὰ a e μὴν οὐδ' ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστὶ τἆλλα, κατ' οὐδένα τρόπον τῶν εἰωθότων λέγεσθαι. ¶ τὸ a f δὲ λέγειν παραδείγματα αὐτὰ εἶναι, καὶ μετέχειν αὐτῶν τἆλλα, κενολογεῖν ἐστι, καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς. τί a g γάρ ἐστι τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπον; ἐνδέχεται γὰρ καὶ εἶναι, καὶ γίγνεσθαι ὅμοιον ὁτιοῦν, καὶ μὴ εἰκαζόμενον πρὸς ἐκεῖνο, ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους, καὶ μὴ ὄντος, γένοιτ' ἂν οἷος Σωκράτης. ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι κἂν εἰ ἦν ὁ Σωκράτης ἀΐδιος, ἔσται a h τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἴδη, οἷον τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῷον, τὸ δίπουν, ἅμα δὲ καὶ τὸ αὐτοάνθρωπος. ¶ ἔτι a i οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, οἷον τὸ γένος εἰδῶν, ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται παράδειγμα, καὶ εἰκών. ἰκ

Text.32.

Text.33.

esse videbuntur, quo album cum albo mixtum est. Verum hac ratio, qua primum Anaxagoras, deinde Eudoxus, & alii quidam vtebantur, nullo negotio refelli potest. Est enim facile multa, & quæ fieri nequeant, contra hanc opinionem colligere. Nec a e vero vllo eorum modorum, quo dici consueuerunt, ex formis sunt cætera. ¶ Dicere a f autem exemplaria eas esse, resque cæteras earum esse participes, inania loqui est & Poeticis translationibus vti. Quid a g enim est, quod agat ad Ideas respiciens? esse enim, ac fieri potest quiduis simile, etiam si ad illius imaginem non exprimatur. Itaque siue existat Socrates, siue non existat, fieri alius potest, qualis est Socrat. perspicuum est autem, idem haud dubie futurum, etsi Socrates sempiternus esset. Erunt a h quoque plura eiusdem rei exemplaria, quare & formæ, vt hominis, animal, & bipes, simul autem & ipse homo. ¶ Præterea a i formæ nō modo sensibiliū exēplaria erunt, sed etiā ipsarū formarum, veluti genus, tanquam formarum generum: ex quo fiet, vt idem sit exēplar, atque imago. Ad hæc

Text.32.

Text.33.

a e *Nec vero.* Lib. 5. c. 24. afferuntur modi, qui in communi sermone vsurpari solent, cum aliquid ex aliquo esse dicitur. Ab iis ergo, & aliis, si plures sint, ait Arist. *lib. de Ideis text.* 29. prorsus alienum esse eum modum, quo Plato dicit sensibilia esse ex ideis, proinde ideas nullo pacto ad esse rerum sensibilium conferre, quod erat tertium reprehensionis caput.

Modum, quo secundum Platonem sensibilia sint ex ideis, nullum esse.

a f *Dicere autem exemplaria eas esse, resque cæteras.* Ostendit ideas non esse exemplaria quorum imitatione res sensibiles fiant, idque dicere, nihil aliud esse, quam inania loqui, & iis translationibus poeticis similia, quibus nihil subest veri.

Ideas non esse sensibiliū exemplaria.

a g *Quid enim est* Prima ratio est, quia nulla res est, quæ dum aliquid efficit, intueatur ideas vt ad earum similitudinem producat effectum. siue enim illæ sint, siue non sint, potest aliquid simile ipsis fieri, etiamsi earum imitatione non fiat. Quemadmodum siue Socrates sit, siue non sit, potest Alcibiades generari similis Socratis, tametsi is, qui generat Alcibiadem, non illum producat imitatione Socratis. Nec obest huic exemplo, quod Socrates sit corruptibilis, Idea vero sempiterna. idem enim accideret si Socrates sempiternus esset. Ratio autem cur non sit opus ideis separatis quæ agentia particularia intueantur, hæc est, quia agentibus per intellectum satis est imago, & species rei faciendæ, vt patet in artificibus mechanicis, ipso etiam Platone consentiente, qui arte factorum non ponebat Ideas separatas Agentibus autem per naturam satis est dirigi, & inclinari à primo agente per intellectum ad hoc, vel illud faciendum.

Cur non sit opus ideis separatis tanquam exemplaribus.

a h *Erunt quoque.* Hæc ratio, & quæ sequitur, non habebantur in quibusdam Græcis codicibus tempore Alex. Sed & qui nunc extant, nonnihil variant, in hac, & superiori ratione. Vtcunque res habeat, ducit Arist. Platonem his verbis ad illud incommodum, vt ponat eiusdem rei plures Ideas, cum satis sit vnam ponere. Ratio vero, qua vtitur hæc est: Si ipse homo ponitur exemplar huius hominis, quia hic generatur similis naturæ humanæ communi, quam Plato vocabat *ipsum hominem*, pari ratione ipsum animal, & ipsum bipes, ponenda erunt exemplaria eiusdem. Nam hic homo quatenus animal, & quatenus bipes, generatur similis naturis communibus animalis & bipedis: Quare plura erunt exemplaria eiusdem rei, & (quod hinc sequitur) plures ideæ.

Ducitur Plato ad incommodum plurium ideariū eiusdem rei.

a i *Præterea.* Huius tertiæ rationis sensus est: Si auctores idearum ex sola similitudine indiuiduorum in natura specifica colligunt, species esse exemplaria indiuiduorum, pari ratione colligendum erit, genera esse exemplaria specierum hoc est, ipsarum idearum. Sunt enim species similes in natura generica, quemadmodum indiuidua in natura specifica. Atqui species, cum ponantur à Platone ingenitæ, non possunt habere exemplaria. Siquidem exemplaria non sunt nisi earum rerum. quæ ipsorum imitatione fiunt. ergo aut Plato sibi repugnat, aut non alia ratione sumit exemplar, quam vt est imago (etenim earum quoque rerum, quæ non fiunt, dantur imagines) quod certe non caret nota imperitiæ. Oportebit enim distinguere exemplar ab imagine.

Tertia ratio Arist.

a k Ad

ἔτι ak δόξειεν ἂν ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τὴν οὐσίαν, καὶ οὗ ἡ οὐσία. ὥστε πῶς ἂν αἱ ἰδέαι οὐσίαι τῶν πραγμάτων οὖσαι, χωρὶς εἶεν. ἐν al δὲ τῷ Φαίδωνι οὕτω λέγεται, ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίγνεσθαι αἴτια τὰ εἴδη ἐστί. ¶ καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων, ὅμως οὐ γίνεται τὰ μετέχοντα, ἂν μὴ ᾖ τὸ κινῆσον, καὶ πολλὰ γίνεται ἕτερα, οἷον οἰκία, καὶ δακτύλιος, ὧν οὔ φαμεν εἴδη εἶναι· ὥστε δῆλον, ὅτι ἐνδέχεται καὶ τἆλλα, καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι, καὶ διὰ τοιαύτας αἰτίας, οἵας καὶ τὰ ῥηθέντα νῦν.

Text.34.

Text.35.

Ἔτι am, εἴπερ εἰσὶν ἀριθμοὶ τὰ εἴδη, πῶς αἴτιοι ἔσονται, πότερον, ὅτι ἕτεροι ἀριθμοί εἰσι τὰ ὄντα, οἷον, ὁδὶ μὲν ἄνθρωπος ἀριθμὸς

Ad hæc ak *videbitur fieri non posse, vt substantia, & id cuius est substantia, seiuncta sint. Quo igitur modo Ideæ, cum sint rerum substantiæ, separatæ fuerint? In* al *Phædone autem hunc in modum dicitur, formas, & vt res sint, & vt fiant, caussas esse.* ¶ *Atqui existentibus formis res, quæ illarum participes sunt, nequaquam fiunt, nisi sit quod moueat: multaq; fiūt alia, vt domus ac annulus, quorum non dicimus formas esse. Quare manifestum est, alia quoq; & esse, & fieri posse propter tales etiam caussas propter quas & ea, quæ modo dicta sunt.* Text.34.

Præterea, am *si formæ sunt numeri, quonam pacto caussa erunt? anne quia ea, quæ sunt, diuersi sunt numeri, vt hic quidem numerus,* Tex.35.

Ideas non esse essentias rerum sensibilium.

ak *Ad hæc videbitur fieri non posse, vt substantia, & id, cuius est substantia.*] Ostendit Ideas non esse essentias rerum sensibilium: quia essentiæ nequeant esse separatæ ab iis, quorum sunt essentiæ.

Nec caussas vt sensibilia fiant.

al *In Phædone autem hunc in modum dicitur, formas, & vt res sint, & vt fiant, caussas esse. Atqui existentibus formis res, quæ illarum participes sunt.* Ostendit Ideas, non esse rebus sensibilibus caussas, vt fiant, quanquam Plato in Dialogo, qui *Phædo*, siue de *Anima* inscribitur, docuerit Ideas esse caussas, vt illæ sint ac fiant. Ratio igitur Aristotel. est, quia positis Ideis, & tamen positis caussis efficientibus etiam sine Ideis, fiunt arte facta, vel ipse Plato auctore, vt sæpius diximus.

Quid rationes Arist. efficiant.

Animaduertendum est autem hoc loco, etsi rationes Aristot. concludunt, non esse dandas Ideas separatas, quas intueantur particularia agentia naturalia in suis actionibus, non tamē colligere, non esse ponendas Ideas, quas intueatur prima causa in agendo. Nam cum agentia naturalia agant propter finem, nec tamen finem cognoscant, proportionemque mediorum ad finē, sed eorum quodque à primo agente dirigatur in finem, necesse est, vt primum agens agat per intellectum, quo eorum fines cognoscat, & proportionem mediorum respectu finium. Quare cū eiusmodi fines sint naturæ ipsæ specificæ, quas agentia particularia per se intendunt, cum nituntur generare sibi similia, efficitur necessario, vt primum agens intueatur naturas specificas, in quibus generantia & genita sunt similia inter se. Et quia naturæ specificæ sunt essentiales iis rebus, quæ generantur, non opus est vt primum agens intueatur illas, vt separatas à rebus gēitis, nisi quatenus eminenter in diuina essentia continentur: quo pacto habent rationem Idearum, siue exemplarium, vt patebit lib. 7.

Ideas non posse esse numeros.

am *Præterea, si formæ sunt numeri, quonam pacto causæ erunt?* Hoc loco multis rationib. probare contendit, species Platonicas non posse esse numeros. Prima ratio hæc est: Si species, siue Ideæ sunt numeri, aut illæ dicuntur causæ rerum sensibilium, quia res sensibiles sunt numeri, aut quia sunt rationes, seu proportiones numerorum. si ideo quia sunt numeri, nulla est ratio, cur dicantur illarum causæ: necesse est enim, vt sint eiusdem rationis, vt si Idea hominis est quinarius intelligibilis, Socr. sit hic quinarius sensibilis, & Callias ille: neq; enim fieri potest, vt numerus Idealis vnius rationis sit causa numerorum alterius rationis, veluti quinarius septenariorum, aut contra, nisi quatenus alter ex altero constituitur, quo pacto Idea non ponitur causa singulariū sensibilium. Atqui numeri eiusdem rationis non sunt alii aliis causæ. Quam enim causandi rationem habeat, v.g. binarius in binarium? Nec enim refert si alius ponatur sempiternus, alias non item. In iis enim, quæ sunt eiusdem rationis si vnum habet rationem causati, & reliqua causati rationem habere possunt. alioqui iam non essent eiusdem rationis. Ideæ autem ita apud Platonem sunt causæ, vt causatæ esse non possint. Ergo non possunt Ideæ hoc pacto dici numeri, & simul caussæ rerum sensibilium. Si vero Ideæ dicuntur causæ rerum sensibilium, quia res sensibiles sunt rationes proportionesve numerorum, quo pacto concentus, qui vocatur diapasōn, dicitur esse proportio dupla, certe cum omnis proportio supponat extrema aliqua, quorum fit, & in quibus insit, quomodo proportio concentuum supponit sonos in quibus existit, & proportio mixtorum, veluti Calliæ, supponit elementa, quæ miscentur: pari ratione dicendum erit, ipsum hominem, siue Ideam hominis, quæ numerus appellatur, & cæteras Ideas, quas hæc sensibilia imitantur, non esse numeros, sed proportiones aliquarum rerum, in quibus

Rerum eiusdem generis vnā habente rationem causati habebit & alia.

bus eiusmodi proportiones insint, quæcunque tandem illæ sint. Ita ergo fit, vt nulla Ideæ sit numerus. Quam conclusionem significant verba illa: *Ac propter hæc non erit numerus quidam*, nempe idealis, quasi ipsa Idea sit numerus.

πος, ὁ δὲ Σωκράτης, ὁ δὲ Καλλίας· τί οὖν ἐκεῖνοι τούτοις αἴτιοι εἰσίν; οὐδὲ γὰρ εἰ οἱ μὲν ἀΐδιοι, οἱ δὲ μή, οὐδὲν διοίσει. Text.36. ¶ εἰ δ' ὅτι λόγοι ἀριθμῶν τἀνταῦθα, οἷον ἡ συμφωνία, δῆλον ὅτι ἐστὶν ἕν γέ τι, ὧν εἰσὶ λόγοι. εἰ δή τι τοῦτο ἡ ὕλη, φανερὸν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ λόγοι τινὲς ἔσονται ἑτέρου πρὸς ἕτερον. λέγω δ', οἷον εἰ ἔστιν ὁ Καλλίας λόγος a n ἐν ἀριθμοῖς πυρὸς, καὶ γῆς, καὶ ὕδατος, καὶ ἀέρος, καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἄλλων τινῶν ὑποκειμένων ἔσται, καὶ ἡ ἰδέα ἀριθμὸς, καὶ αὐτὸ a o ἄνθρωπος, εἴτ' ἀριθμός τις ὤν, εἴτε μή, ὅμως ἔσται λόγος ἐν ἀριθμοῖς τινῶν, καὶ οὐκ ἀριθμὸς, καὶ οὐκ ἔσται τις διὰ ταῦτα ὁ ἀριθμός.

Text.37. Ἔτι a p ἐκ πολλῶν ἀριθμῶν εἷς ἀριθμὸς γίνεται, ἐξ εἰδῶν δὲ ἓν εἶδος, πῶς; εἰ δὲ μὴ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν a q ἐναριθμῶν, οἷον ἐν

tus, homo: ille vero, Socrates, alius Callias? Cur igitur hi illis sint causæ: neque enim quicquam refert, si alij sint sempiterni, alij minime. Text.36. § Quod si id propterea accidit, quia ea, quæ apud nos sunt, rationes sint numerorum, velut concentus, vnum aliquid profecto erunt ea, quorum ea rationes sunt. Quod si hoc materia est perspicuum est, ipsos etiam numeros rationes quasdam fore vnius rei ad alteram. Exempli causa, si Callias est numeralis a n ratio ignis, terræ, aquæ, & aeris, ipse etiam homo aliorum quorundam subiectorum ratio erit, & idea numerus, ipseque a o homo siue numerus sit quiddam, siue non sit, erit tamen ratio numeralis quorundam, non numerus. Ac propter hæc non erit numerus quidam.

Text.37. Præterea a p ex pluribus numeris vnus fit numerus, ex formis autem quo pacto vna forma fiat? Quod si non ex numeris, sed ex iis, quæ a q numerantur

a n *Numeralis ratio ignis, terræ, aquæ, & aeris.* Græce est ad verbum *ratio in numeris*, hoc est, proportio ea quantitatiua, vt vocatur, quæ in numeris cernitur, veluti dupla, sesquialtera, &c. Sunt enim & aliæ proportiones, vt effectus ad causam, potentiæ ad obiectum. Nos tamen perspicuitatis causa diximus *numeralis ratio* propter adiuncta verba, ignis, terræ, & aeris: cum quibus superiora illa non satis apte cohærent.

a o *Ipse homo.* Parum refert, quod hoc loco sit Græce αὐτὸ ἄνθρωπος, hoc est, *ipsum homo*, siue *ipsum illud, quod est homo*, pro eo, quod dictum erat ipse homo: omnia enim hæc hominem Idealem significant. Certe Alexander vtroque loco vtitur vocabulo composito αὐτοάνθρωπος, hoc est, *ipsi hominis*, vt quidam Latine reddunt. Pressius dixeris, αὐτάνθρωπον, & *ips hominem*. Sensus autem huius membri hic videtur esse, Ipseque homo, siue reuera numerus sit quidam, vt Plato ait, siue non sit, vt tamen huius rationis, ratio numeralis tantum, non numerus esse concludetur. Ob eamque fortasse causam addit Aristot. *Ac propter hæc &c.* ne videlicet ipsam Platonis sententiam impugnare videatur, vt quam persuadeas falsam esse, sed tantum proponere rationem, quæ sibi contra eam occurrat.

a p *Præterea ex pluribus numeris vnus fit numerus, ex formis autem quo pacto vna forma fiat?* Secunda ratio est, quia ex multis numeris fit vnus numerus: ex multis autem speciebus, non fit vna species; siue species sumantur, vt ponuntur à Platone separatæ, siue vt reuera ponendæ sunt. neque enim multæ species constituunt vnam tertiam, nisi per mixtionem. In mixtione autem, non seruantur species eorum, quæ miscentur. In ligno enim (exempli causa) non est ignis actu, sed virtute: eodemque modo res habet in cæteris. Quod si quis pro Platone respondeat, ex multis quidem numeris non fieri vnum numerum, sed ex vnitatibus minorum numerorum, qui suo modo continentur in maiori numero, quærit Arist. quonam pacto vnitates se habeant; sintne eiusdem speciei, an diuersæ. Nam si ponantur eiusdem speciei, multa sequentur absurda, quæ ipse quidem hoc loco non affert, sed 13. lib. *cap.* 67. & 8. Sequitur enim primum, ex quauis multitudine vnitatem fieri Ideam. quod negabat Plato. Cur enim detur Idea, quæ constet septem vnitatibus, non autem quæ constet vndecim, cum omnes vnitates sint eiusdem speciei? Deinde sequetur Ideas non differre specie, quia quæ differunt sola multitudine, & paucitate, non differunt specie. *Quæ differunt sola multitudine, non differre specie.* Si vero ponantur diuersæ speciei, qua quæso ratione differant specie, cum sint passionis expertes, atque adeo formæ, quam patiens ab agente recipit? Omnia enim, quæ differunt specie, differunt forma, aut certe differentia specifica, quæ subit vicem formæ. Quo loco aduerte Arist. (quantum ex hoc loco licet conijcere) credere, vnitates, ex quibus constat numerus, non differre specie inter se, sed solo numero, atque ideo numeros, prout sola multitudine, & paucitate vnitatum constant, non differre inter se specie, sed de hac re & quo pacto apud illum specie differant, in libro quinto disserendum est.

a q *Quæ numerantur.* Vocat vnitates ea, quæ numerantur; quia omnes numerorum species *Ex solitus*

t cies

cies ſumuntur ex numeratione vnitatis, nullusq; eſt, cuius ſpecies ſumatur ex numeratione ſiue repetitione minoris numeri, etiamſi adæquate ex eo replicato confici poſſit. Iſto enim modo vnus atq; idem numerus eſſet multarum ſpecierum, vt decem millenarius. qua enim ratione hic confici poteſt ex millenario decies repetito, eadem ex centenario centies, & ex denario millies, &c. Accedit, quod idem omnino eſt dicere, decem millia, atq; decies millies vnum; mille autem, idem quod vnum millies. eodemq; modo res ſe habet in cæteris.

Text. 38. ἐν τῇ μυριάδι, πῶς ἔχουσιν αἱ μονάδες: εἴτε γὰρ ὁμοειδεῖς, πολλὰ συμβήσεται ἄτοπα, εἴτε μὴ ὁμοειδεῖς, μήτε a r αἱ αὐταὶ ἀλλήλαις, μήτε αἱ ἄλλαι πᾶσαι πάσαις: τίνι γὰρ διοίσουσιν ἀπαθεῖς: οὔτε a ſ γὰρ εὔλογα ταῦτα, οὔτε ὁμολογούμενα τῇ νοήσει. Text. 39. ἔτι a t ἀναγκαῖον ἕτερόν τι γένος ἀριθμοῦ κατασκευάζειν, περὶ ὃ ἡ ἀριθμητική, ¶ καὶ πάντα τὰ μεταξὺ λεγόμενα ὑπό τινων, ἃ πῶς, ἢ ἐκ τίνων ἐστὶν ἀρχῶν, ἢ διὰ τί τὰ μεταξὺ τῶν δεῦρό τ' ἔσται καὶ a u αὐτῶν, Text. 40. ¶ ἔτι a x αἱ μονάδες αἱ ἐν τῇ δυάδι, ἑκατέρα ἔκ τινος προτέρας δυάδος: καίτοι ἀδύνατον. ἔτι a y διὰ τί ἓν ὁ ἀριθμὸς συλλαμβανόμενος: ¶ ἔτι.

rantur, vt in decem millib. quonam pacto vnitates ſe habent? Siue enim eiuſdem ſint ſpeciei; multa conſequentur abſurda: ſiue non eiuſdem ſpeciei, neque a r *ipſæ inter ſeſe, neque aliæ omnes omnibus.* ¶ *Quo enim different, cum paſſionis ſint expertes?* Text. 38. *Hæc* a ſ *enim nec ratione conſentanea ſunt nec cum intelligentia conſentiunt. Præterea* a t *aliud quoddam genus numeri conſtituere neceſſe erit, in quo Arithmetica verſetur.* ¶ *Et omnia, quæ à quibuſdam media dicuntur quæ quonam pacto, aut ex quibus principiis exiſtunt? aut cur eorum, quæ apud nos ſunt,* & a u *illorum media erunt?* Text. 39. ¶ *Præterea* a x *vnitatum, quæ in dualitate ſunt, vtraque ex alia quadam priori dualitate erit. at hoc fieri nequit.* Text. 40. *Præterea,* a y *quam obrem numerus collectus vnum eſt?* ¶ *Ad*

a r *Neq; ipſa.* Hoc eſt nec illæ, quæ ad eundem numerum pertinent, nec quæ ad diuerſos. ſupponit enim neminem dicturum, vnitates vnius numeri eſſe eiuſdem ſpeciei inter ſe, ſed differre ſpecie ab vnitatibus alterius. Hoc enim ridiculum eſt, cum vnitates vnius numeri poſſint ingredi compoſitionem cuiuſcunq; alterius numeri.

a ſ *Hæc enim.* Id eſt, quæ a Platone dicuntur, aut pro illo dici poſſunt in hac re, nec recte colliguntur, nec ſi explicentur, ſtatim approbantur, quaſi per ſe nota. Rationis enim eſt, aliud ex alio colligere, mentis autem ac intelligentiæ non diſcurrentis ex vno in aliud, per ſe notis aſſentiri.

Tertia ratio. a t *Præterea aliud.* Tertia ratio eſt ſi ideæ ſunt numeri, cum Mathematici non agant de ideis (neq; enim diſſerūt de eſſentiis rerum ſenſibilium) neceſſe eſt ponere, alios numeros ſeparatos, in quibus Arithmetica verſetur, atq; adeo magnitudines ſeparatas, in quibus verſetur Geometria. quæ quidem dicuntur à Platone media inter ſenſibilia, & ideas, ſiquidem de iis, quæ ſunt in rebus ſenſibilibus non poteſt ſecundum Platonem haberi ſcientia. At non apparet, quo pacto iſta poſſint per ſe exiſtere, nec quibus principiis conſtent. propria enim & peculiaria principia habere debent, quæ diuerſa ſint à principiis aliarum rerum. Nec deniq; cur ponenda ſint media inter ſenſibilia & ideas, quæ dicuntur entia intelligibilia: cū, quidquid eſt, aut ſenſibile ſit, aut intelligibile. non recte igitur ideæ dicuntur eſſe numeri.

a u *Et illorum.* Ad verbum pro *illorum* dicendum erat, *ipſorum*, quo verbo vtitur Plato, cum de ideis loquitur, vt cum vocat *ipſum hominem, ipſum Leonem.* Sed ne videretur fieri reciprocatio in ea, quæ apud nos ſunt, potius diximus *illorum* quo etiam verbo conſueuimus remotiora ſignificare.

Quarta ratio. a x *Præterea vnitatum, quæ in dualitate ſunt, vtraq; ex alia quadam priori dualitate erit, &c.* Quarta ratio. Si Ideæ ſunt numeri, illud neceſſario ſequitur, numeros eſſe principia vnitatum, quod fieri nequit. exempli cauſa ipſa dualitas ſeparata erit principium huius & illius vnitatis, ex quibus conſtat hæc dualitas ſenſibilis. Si enim hæ ſenſibiles vnitates non ſunt principia, vt Plato videtur exiſtimare, cum Ideas facit principia ſenſibilium, neceſſe eſt vt ſint ex principiis. quare ſi Ideæ ſunt & numeri & principia rerum ſenſibilium, erit profecto ipſa dualitas, quæ eſt primus numerus, principium ſenſibilium vnitatum.

Quinta ratio. a y *Præterea, quamobrem numerus collectus vnum eſt.* Quinta ratio eſt, ſi Ideæ ſunt numeri, cum nullus numerus ſit vnum quid, niſi vnitates in vnam ſummam colligantur, & ex ea vnitatem accipiant (alioqui enim nec illæ cohærent inter ſe, nec ita ſe habent, vt vna ſit forma alterius) id autem, quod colligit, ſit cauſa efficiens collectionis, neceſſario concedendum eſt, Ideas habere cauſam efficientem ſuæ vnitatis, & (quod hinc ſequitur) ſui eſſe, quod negat Plato. Senſus ergo eſt, per quam cauſam efficientem numerus ille Idealis erit vnum

quid

quid? quandoquidem, vt sit vnum quippiam, collectore, seu numerante opus habet. Potest quoq; hic esse sensus, Numerus, siue vnitates collectæ non habent vnitatem ex se, sed à colligente Ideæ autem Platonis habent vnitatem ex se, ac propriissime, vt ipse alias docet. non sunt igitur Ideæ numeri. Vtrouis modo exponas, videtur Aristoteles hoc loco sentire, numerum nõ habere vnitatem specificam, nisi ab intellectu numerante, vnitates suę in vnam summam colligente. quod libro quinto examinabitur. *De numero quid sentiat Arist.*

Text. 41. ¶ ἔτι δὲ αὐτοῖς τοῖς ἀριθμοῖς, a z εἴπερ εἰσὶν αἱ μονάδες διάφοροι, ἐχρῆν οὕτω λέγειν, ὥσπερ καὶ ὅσοι τὰ στοιχεῖα τέτταρα, ἢ δύο λέγουσι. καὶ γὰρ τούτων ἕκαστος, οὐ τὸ κοινὸν λέγει στοιχεῖον, οἷον τὸ σῶμα, ἀλλὰ πῦρ, καὶ γῆν. εἴτ' ἐστί τι κοινὸν τὸ σῶμα, εἴτε μή. νῦν δὲ λέγεται, ὡς ὄντος τοῦ ἑνὸς, ὥσπερ πυρὸς, ἢ ὕδατος ὁμοιομεροῦς. εἰ δ' οὕτως, οὐκ ἔσονται οὐσίαι οἱ ἀριθμοί. ἀλλὰ δῆλον, ὅτι εἴπερ b c ἐστί τι ἓν αὐτὸ, καὶ τοῦτό ἐστιν ἀρχὴ, πλεοναχῶς λέγεται τὸ ἕν· ἄλλως γὰρ ἀδύνατον.

Text. 42. Βουλόμενοι b d δὲ τὰς οὐσίας ἀνάγειν εἰς τὰς ἀρχὰς ¶ μήκη μὲν * τίθεμεν ἐκ μακροῦ καὶ βραχέος, ἔκ τινος μικροῦ καὶ μεγάλου, καὶ ἐπίπεδον ἐκ πλατέος καὶ στενοῦ, σῶμα δ' ἐκ βαθέος καὶ ταπεινοῦ.

* ἄλλως τιθέασι.

Text. 43. ¶ καίτοι πῶς ἕξει, ἢ ἐπίπεδον γραμμὴν, ἢ τὸ στερεὸν γραμμὴν, καὶ ἐπίπεδον: ἄλλο γὰρ γένος

Text. 41. ¶ *Ad hæc, a z si vnitates inter se differunt, eodẽ pacto oportebat rẽ exponere, quo & ij omnes, qui quatuor aut duo elementa esse inquiunt. Etenim eorũ quisq; non id, quod commune est, elementũ esse, asserit, veluti corpus, sed ignẽ, aut terrã, siue corpus cõmune aliquid sit, siue non sit. Non autem perinde res exponitur, atq; si vnum ipsum similare sit, quemadmodũ ignis, & aqua. Quod si ita res se habet, non erunt ipsi numeri substantia. Ac* b c *si vnũ ipsũ aliquid est, idq; est principiũ perspicuũ est multis modis vnum dici: aliter enim fieri nequit.*

Text. 42. *Volentes* b d *autẽ substantias in principia reuocare, ¶ longitudines quidem ex longo & breui* * *facimus ex quodam paruo ac magno: planũque ex lato & angusto, corpus vero ex alto ac humili.*

* *Aliter ponunt, seu faciunt.*

Text. 43. ¶ *At quonam pacto aut planum habebit lineam, aut solidam lineam, & planum? Namque aliud genus*

a z *Adhæc, si vni.* Posset Plato ad quintam rationem respondere, vnitates sensibiles non euasari ab aliqua dualitate separata, sed ab vnitate separata. ponebat enim vnum separatum, quemadmodum & numeros, quod quidem dicebat esse rerum omnium principium. Hanc igitur ob causam fortasse adiungit Aristoteles hanc sextam, extremamque rationem. Aut vnitates omnes differunt specie, aut sunt eiusdem speciei, qua disiunctione paulo etiam superius visus fuit. Si differunt specie, ergo opus erat explicare, quænam esset illa vnitas, siue vnum, quod esset rerum principium, quemadmodum, qui posuerunt plura materialia principia, vt quatuor vulgata elementa, non satis esse putauerunt, si dicerent principia rerum naturalium esse corpora, nisi quænam corpora essent, exponerent: esset enim alij alias species corporum intelligere. Si autem sunt eædem specie, vt Plato primo aspectu videtur dicere (perinde enim absolute asserit vnitatem esse principium rerum, ac si omnes essent eiusdem speciei, quemadmodum qui dixerunt primum principium esse ignem aut aquam) non erunt sane numeri Ideales essentiæ rerum sensibilium. Nam res sensibiles habent essentias diuersas specie, vt homo, & bestia: numeri autem, si constant vnitatibus eiusdem rationis, non habent essentias diuersas specie, cum non differant nisi multitudine, & paucitate. Non recte igitur Plato dixit, ideas esse numeros. *Sexta ratio.*

Quod ad verba attinet, non ait Aristoteles, si vnitates διαφέρονται, hoc est, *differunt*, vt intelligatur earum diuersitas à cœteris omnibus, sed διάφοροι εἰσιν, id est, *differentes sunt*, vt intelligatur diuersitas, qua ipse inter se differunt. Illud vero *siue corpus cõmune aliquid sit siue non sit*, hunc sensum habet. Siue habeat esse separatum, siue in rebus sensibilibus positum. Denique verbum, Similare (quo Theod. Gaza vertit τὸ ὁμοιομερὲς) pro eiusdem rationis videtur hoc loco vsurpari. Nec dura est translatio à toto similium partium integrantium ad totum similium partium subiectarum: quemadmodum nec nomen totius, quod primo impositum est toti integro, male translatum, aut extensum est ad totum vniuersale. *Similare pro eiusdem rationis.*

b c *Ac si vnum.* Censura est Arist. qua iudicat apud Platonem necesse esse fateri, non esse vnitates omnes vnius tantum speciei, si datur vnitas separata, & per se existens, quæ sit omnium rerum principium. Hoc enim defendi non potest, si omnes ponantur eiusdem speciei. At dicere vnitates differre specie inter sese, iam superius non placuit Aristoteli. *Aristotelis censura de vnitatibus Platonis.*

b d *Volentes autem.* Reprehendit Platonẽ, quod cum vellet reuocare omnia entia ad principia Mathematica, lineamq; superficiem & corpus, vt diuersas species ad diuersa principia redigeret, docuisset punctũ esse in linea tanquam principiũ illius formale. eodemq; modo lineam in superficie, & superficiẽ in corpore, quib. principiis informaretur eorũ materia, hoc est, magnũ & paruũ, quæ quidem Plato in linea vocabat peculiari ratione longũ & breue, in superficie latũ *Platonis de puncto, linea & superficie sententia reprehẽditur.*

t 2 &an-

& angustum, in corpore altum & humile. At hæc non ita se habent. Nam vt numerus non est actu in magnitudine, sed potentia (quemadmodum multitudo, & paucitas, quæ à Platone ponebantur numerorum principia) ita nec punctus est actu in media linea (quanquam Arist. his verbis nō loquitur perspicue de puncto) nec linea in media superficie, nec superficies in medio corpore, sed potentia duntaxat, vt ipse de punctis docuit 8. lib. Phys. c. 8 *tex.* 65.

Hoc etiam loco se facit Aristoteles Platonis discipulum, cum ait, τίθεμεν, id est, *ponimus*, *seu facimus*, tametsi non pauca exemplaria habent, τίθενται hoc est pronunt:

γένος τὸ πλατὺ καὶ στενὸν, καὶ βαθὺ καὶ ταπεινόν. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἀριθμὸς ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον ἕτερον τούτων, δῆλον, ὅτι οὐδ' b e ἄλλο οὐθὲν ὑπάρξει τοῖς κάτω, ἀλλὰ b f μὴν οὐδὲ γένος τὸ πλατὺ τοῦ βαθέος. ἦν γὰρ ἂν ἐπίπεδόν τι τὸ σῶμα: ἔτι b g αἱ στιγμαὶ ἐκ τίνος ἐνυπάρξουσι: τούτῳ b h μὲν οὖν τῷ γένει καὶ διεμάχετο Πλάτων, ὡς ὄντι γεωμετρικῷ δόγματι, ἀλλ' ἐκάλει ἀρχὴν γραμμῆς. τοῦτο δὲ πολλάκις ἐτίθει τὰς ἀτόμους γραμμάς. καί τοι ἀνάγκη τούτων εἶναί τι πέρας. ὥστ' ἐξ οὗ λόγου γραμμή ἐστι, καὶ στιγμή ἐστι.

genus est latum & angustum, atque altū, & humile. Quēadmodum igitur neque numerus in illis inest, quia multum & paucum ab his diuersum est: ita patet, neque b e *aliud quicquam superiorum fore in inferiorib. sed* b f *neque ipsum latum genus alti est, esset enim corpus planum quoddam. Præterea,* b g *ex quonam puncta inerunt? Atque* b h *huic quidem generi Plato aduersabatur iam, quod esset Geometratrum dogma: sed principium lineæ appellabat, idque sæpenumero lineas indiuisibiles esse ponebat. Atqui harum extremum aliquid sit necesse est. Itaque qua ratione linea esse concluditur, punctum quoque esse colligitur.*

Text. 44. Ὅλως b i δὲ ζητούσης τῆς σοφίας περὶ τῶν φανερῶν τὸ αἴτιον, τοῦτο μὲν εἰάκαμεν. οὐθὲν γὰρ λέγομεν περὶ τῆς αἰτίας, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς. τὴν

Ad summam, b i *cum sapientia rorum quæ manifesta sunt, causam inquirat, hanc quidem prætermisimus. Nihil enim dicimus de causa,* Text. 44.

b e *Neque aliud.* Hoc est, nec aliud quicquam priorum est, esse actū in posterioribus, tanquam principia posteriorum, videlicet nec punctum in linea, nec lineam in superficie, nec superficiē in corpore. Non negat tamen posse in illis esse, vt terminos in iis, quæ terminantur.

Responsio pro Platone. b f *Sed neque.* Diceret aliquis, superficiem, cum sit species diuersa à corpore, non esse in illo, vt formam incompletam, sed vt formam completam; nempe vt genus in specie, eodemque modo lineam esse in superficie, vt genus superficiei. *Refutatio.* Refellit tamen Arist. hanc responsionem hac ratione. Quia omnis species dicitur esse idipsum, quod est genus, vt homo est id ipsum, quod anima, corpus autē non est id ipsum, quod superficies, nec superficies, id ipsum, quod linea, cum nec nomen superficiei accipiatur vnquam pro corpore, nec nomen lineæ pro superficie.

b g *Præterea.* Quia non expresse meminit puncti, tametsi illum innuit, cum locutus est de compositione lineæ ex longo & breui, quæ sunt partes lineæ, quas fingimus copulari puncto, impugnat iterum existentiam puncti in linea hac ratione: Quia punctum, si datur, cum non sit primum ac simpliciter principium, oportebit eius assignare principia, vt assignantur lineæ & superficiei, quarum altera est principium superficiei, altera corporis. At punctum nulla ratione videtur habere principia.

b h *Atque huic quidem.* Respondet pro Platone exponens illius sententiam. Aduersabatur enim Plato huic generi, h. e. negabat puncta esse veras entitates, quę in rerum natura existerent, dicebatque, ea esse dogma quoddam Geometrarum, ponentium illa esse entia, non quod ita res se *Respondet pro Platone Arist.* habeat, sed quia id fingere ad geometricas demonstrationes non parum conduceret. Proinde Platonē ita appellasse punctū principium lineæ; vt ei veram in linea existentiam non tribuerit, vt tribuebat lineæ in superficie, & superficiei in corpore. Sæpe etiam appellasse punctum li- *Refellit responsionem.* neam indiuisibilem, ea forsitan ratione, quod credatur virtute continere lineam, quā Geometræ fingunt effici ductu puncti. Eam tamen sententiam Platonis ex eo refellit Arist. quia cum linea sit quædam vera res, & quæ existere valeat in rerum natura, punctum autem, etsi non est actu in media linea, sit tamen finis siue terminus lineæ finitæ, necesse est, vt qua ratione linea finita dicitur vera entitas, eadem dicendus sit & punctus. Vnde patet rationem proxime proposi- *Negat ea puncta, quæ creduntur esse in media linea.* tam disputationis tantum gratia adiectam esse ab Aristotele, cum illi occurrat. Id quod facit, ne videatur negare puncta omnia: neque enim negat, nisi ea tantum, quæ creduntur esse in media linea. Fortasse autem ideo non soluit rationem propositam, qua puncta omnia tollere videbatur, quia perspicuum est, non omnia principiata habere principia interna. satis enim si externa habeant, cum non sunt composita.

Reprehendit Platonem, quod nullū b i *Ad summam, cum sapientia eorum, &c.* Reprehendit Platonem, quod nullū ex quatuor generib. causarum recte tradiderit. Nam cū Sapientia, hoc est, Philosophia, quæ cœpit ex admiratione effectorum sensibilium ac manifestorum specialiumque, & in eis maxima ex parte versatur,

satur, horum causas frequentius inquirat, has Plato prætermisit, hoc est, aut non tradidit, aut non speciales, ac proprias cuiusque. Quanquam enim posuit primam efficientem, non adhibuit tamen secundas ac proprias specialium effectorum, quæ in mundo admiratione digna accidunt; in quo eodem vitio dictum est superius fuisse Anaxagoram. Neque enim specialis efficiendi vis, quam Plato ideis attribuit, satis est, nisi alia adsint efficientia, & ad agendum applicentur, vt etiam ex supradictis *cap. 4. text. 34.* patet. *genus causæ recte tradiderit.*

Tex. 45. τὴν bk δ᾽ οὐσίαν οἰόμενοι λέγειν αὐτῶν, ἑτέρας οὐσίας εἶναί φαμεν, ὅπως δ᾽ ἐκεῖναι τούτων οὐσίαι, διὰ κενῆς λέγομεν. τὸ γὰρ μετέχειν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴπομεν, οὐθέν ἐστιν. οὐδὲ bl δή, ὅπερ ταῖς ἐπιστήμαις ὁρῶμεν ὂν αἴτιον, δι᾽ ὃ καὶ πᾶς νοῦς, καὶ πᾶσα φύσις ποιεῖ, οὐδὲ bm ταύτης τῆς αἰτίας, ἥν φαμεν εἶναι μίαν τῶν ἀρχῶν, οὐθὲν ἅπτεται bn τὰ εἴδη. ἀλλὰ bo γέγονε τὰ μαθήματα τοῖς νῦν ἡ φιλοσοφία, φασκόντων ἄλλων χάριν αὐτὰ δεῖν πραγματεύεσθαι. ¶ ἔτι bp δὲ τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν,

sa, vnde principium mutationis existit. Cum bk *autem substantiam eorum nos exponere existimamus; alias substantias inducimus, sed quo pacto illa horum substantiæ sint, inaniter exponimus; nam participatio, quemadmodum ante diximus, nihil sit. Neque* bl *vero id quod scientiis causam esse cernimus propter quod & mens omnis, & omnis natura agit, neque,* bm *inquam, causam eam quam nos principiorum vnum esse dicimus, vlla ex parte forma* bn *tangunt. Verum* bo *apud eos, qui hac ætate sunt, tota Philosophia summa in mathematicis posita est, cum interim dicant, an aliorum gratia tractari oportere. ¶ Iam* bp *vero ipsa subiecta substantia* Text. 45.

bk *Cum autem substantiam.* Hoc est, cum autem Plato cuiusque rei specialem causam formalem se afferre putaret, non causam formalem, sed tum aliud genus rerum inuexit, quarum denuo essent quærendæ causæ; tum etiam quonam modo illæ essent causæ formales frustra, atque incassum docuit; quippe cum constet, participationem illam, quam astruxit, nihil omnino esse.

bl *Neque vero id, quod scientiis causam esse cernimus: propter quod & mens omnis.* Docet his verbis Platonem, nec finalem causam tradidisse. Ideo autem vocat causam finalem; id, quod scientiarum causa est, & propter quod omnis mens, & omnis natura agit, quia potissima caussa cunctarum actionum, siue artis, siue intellectus, siue arte operantis, siue etiam naturæ, est causa finalis, vt ipse docet; partim 2. Phys. cap. 8. partim 1. Eth. cap. 1. *Platonem finalem causam omisisse.*

bm *Neque inquam.* Quia obscurius aliquanto significauit causam finalem, alia periphrasi vtitur. Ait igitur se loqui de causa, quam in principiis & causis numerauit; quia ipse primus docuit, hoc genus causæ esse distinctum ab efficiente, vt patet ex iis, quæ supra dicta sunt. Quocirca, & nos particulam hanc negatiuam, οὐδὲ ταύτης τῆς αἰτίας. Hoc est, *neque hanc causam,* ita conuertimus, vt eam perspicuitatis causa fecerimus repetitionem, atque explicationem alterius negatiuæ, quæ præcesserat, cum dictum est, *c. 6 Text. 10. neque vero, &c.* *Vtrobique toto fere. c.*

bn *Forma tangunt.* Hoc est idearum auctores: videtur enim accepisse, formarum, hoc est, idearum vocabulum pro ipso idearum inuentore: quo pacto sæpe ecôtrario nomen inuentoris pro rebus inuentis vsurpatur, veluti Mineruæ pro literis, & Bacchi pro vino. Aut certe accepit formarum nomen pro doctrina de formis. Quanquam totus hic locus hunc etiam in modum verti potest; *Neque vero ad id, quod scientiis, &c. vlla ex parte formæ pertinent*, vel *formæ vllo modo pertinent*, vt doceat Aristoteles, ideas, etsi ponantur esse formæ, nullo tamen modo posse fines constitui. quod de eo fine dictum esse intelligendum est, qui per actionem acquiritur, quod is non præcedat actionem, sed sequatur. Atque huic interpretationi fauet Alexandri expositio.

bo *Verum apud eos.* Docet, cur Plato causam efficientem, & finalem non tradiderit, atque illum eam ob rem duo hæc caussarum genera parum curasse, quia imbutus à principio Mathematicis scientiis, etsi illa altioris Philosophiæ gratia capessendas esse dicebat; omnia tamen, quæ in reliqua Philosophia traduntur, Mathematicorum more tractauit. Quo fit, vt cum in solis Mathematicis rebus semper videatur philosophatus, non mirum sit, quod efficientem caussam, finalemque prætermiserit, quæ apud Mathematicos non considerantur. *Cur Plato causam efficientem & finalem non tradiderit.*

bp *Iam vero ipsa subiecta substantia, vt materia, magnum inquam, &c.* Quod denique materialis caussa, quam vocat substantiam subiectam, recte tradita non sit à Platone, duabus rationibus docet. Vna, quia magnum & paruum, siue dualitas indefinita, quam ille materiam esse dicit, magis videtur esse materia mathematica, quam naturalis. Altera, quia magnum & paruum potius videntur prædicari de materia, vt quædam eius differentiæ accidentales (quemadmodum rarum & densum apud quosdam veteres Naturales) quam, vt sint ipsa essen- *Ostendit causam materialem non recte à Platone traditam.*

tiæ materia. Quod autem idem sit iudicandum de magno ac de raro & de paruo ac de denso, ex eo probatum esse vult, quia magno rarum, paruo autem densum proportione respondent: illa enim consistunt in excessu magnitudinis, hæc in defectu.

εἶναι, ὡς ὕλην μαθηματικωτέραν ἄν τις ὑπολάβοι, καὶ μᾶλλον κατηγορεῖσθαι, καὶ διαφορὰν εἶναι τῆς οὐσίας, καὶ τῆς ὕλης, οἷον τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν, ὥσπερ καὶ οἱ φυσιολόγοι φασὶ. καὶ μανὸν, καὶ τὸ πυκνὸν πρώτας τοῦ ὑποκειμένου φάσκοντες εἶναι διαφορὰς ταύτας. ταῦτα γάρ ἐστιν ὑπεροχή τις καὶ ἔλλειψις. περὶ bq δὲ κινήσεως, εἰ μὲν ἔσται ταῦτα κίνησις, δῆλον ὅτι κινήσεται τὰ εἴδη. εἰ δὲ μή, πόθεν ἦλθεν; ἡ ὅλη γὰρ ἡ περὶ φύσεως ἀνῄρηται σκέψις. καὶ ὃ br δοκεῖ ῥᾴδιον εἶναι τὸ δεῖξαι, ὅτι ἂν ἅπαντα ἓν γίνεται. τῇ bſ γὰρ ἐκθέσει οὐ γίνεται πάντα ἕν, ἀλλ' αὐτό τι ἕν, ἂν διδῷς πάντα καὶ οὐδὲ τοῦτο, ἐὰν μὴ γένος δῷ τὸ καθόλου εἶναι τοῦτο bt δ' ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. οὐδ-

ea substantia, ut materia, magnum inquam, & paruum, mathematica potius existimari potest, & prædicari magis, differentiaq; substantiæ, ac materiæ esse, quemadmodum & Naturales aiunt, cum rarum & densum hasce primas subiecti differentias esse dicunt. sunt enim hæc excessus quidam, & defectus. Quod bq vero ad motum attinet, si motus hæc erunt, haud dubie formæ ipsæ mouebuntur. Sin minus, unde quæso motus profectus est? Omnis enim de natura sublata est consideratio. Quod br idem facile videtur esse, omnia, inquam, vnum esse demonstrare, id non efficitur. neq; bſ enim expositione omnia vnum fiunt, sed ipsum quid vnũ, si quis omnia admittat, sed neque hoc, nisi id, quod vniuersale est, genus esse cõcedat. quod bt tamen in quibusdam fieri nequit. Nulla item ratione

Text. 46. | Text. 49.

Platonem vel pugnãtia locutum esse, vel totam natura contẽplationem euertisse.

bq *Quod vero ad motum attinet.* Ostendit expositione Platonica de magno & paruo, vel Platonem secum pugnasse, vel totam rerum naturalium considerationem de medio sustulisse: nam si motus hæc erunt, h. e. si magnum & paruum ponatur à Platone materiale principium motus, cum ille in ipsis etiam ideis magnum & paruum esse dicat, ideæ sane mouebuntur, quod cum iis, quæ à Platone de ideis dicuntur, apertissime pugnat. Si vero non ponantur materiale principiũ motus, non mouebuntur quidem ideæ, verum eo pacto vndenam habebunt res sensibiles, vt moueri possit, h. e. quodnam habebunt principium passiuum motus, cum secundum Platonem nullum aliud principium materiale in eis insit, quam magnum & paruum? Ita sane fit, vt Plato totam rerum naturalium considerationem sustulerit, quæ absque consideratione motus haberi non potest.

br *Quod item facile.* Eo processit apud Platonem ratio illa philosophandi, qua multa particularia in vnam communem naturam colliguntur, veluti multa indiuidua in vnam speciem, & multæ species in vnum genus, vt putauerit omnia, quæ sunt, colligi in vnum commune genus, atque hoc pacto existimauerit se facile probasse omnia vnum. Idquod forsitan asseruit in gratiam Parmenidis, qui omnia vnum esse censuit. Ipsum enim Parmenidem facit Plato latissime disserentem de vno, ideasque introducentem in eo dialogo, quem illius nomine inscripsit. Ait ergo Arist. ea philosophandi ratione non effici, omnia esse vnum simpliciter. Nec enim eo pacto colligi potest omnia esse vnum quid designatum, hoc est, vnum numero, quod tamen opus erat, vt omnia simpliciter dicerentur vnum, sed tantum efficitur, omnia esse ipsum quid vnum, hoc est, vnum in natura aliqua communi. idque si Platoni in rebus omnibus hic ascẽdendi modus concedatur. Atque hoc vltimum significat Aristoteles, cum ait, *si quis omnia admittat.* Imo vero ne hoc quidem colligitur, nisi si quis concedat, ens in commune (quod vocat id, quod vniuersale est) esse genus, quod tamen concedi non posse, ex iis rationibus, quibus ipse vtetur libro tertio, colligi potest, itemque ex iis, quæ docebit initio 4. lib. & aliis locis, cum ostendet esse analogum.

Perperam à Plat. colligi omnia esse vnum.

Expositorius syllogismus quis.

bſ *Neq; enim expositione.* Hoc est, nec enim omnia vnum aliquid designatum, & singulare esse colliguntur. Vnde exponere rem, propriè est, illam subiecto exemplo sensibili demonstrare, & expositorius syllogismus dicitur, qui rem ad sensum demonstrat.

Ens non posse esse genus, & quo pacto.

bt *Quod tamen in.* Quasi dicat, cum tamen fieri non possit, vt ens sit genus in quibusdam, potius quorundam, nempe eorum, quorum respectu est analogum. Addit autem *in quibusdam*, quia ens, qua ratione est vniuocum rebus eiusdem prædicamenti, nihil prohibet, quin sit genus. Hoc tamen pacto iam non sumitur ens in commune, sed vt idem est cum genere summo eius prædicamenti. Alius sensus totius huius loci esse potest, & syncerior, & verborum contextui accommodatior, vt nomine eius, quod vniuersale est, non intelligatur tantum ens in commune, sed quoduis vniuersale, quod de pluribus speciebus prædicatur, quasi dicat Arist. sed neq; Plato recte colligit omnia esse vnum in natura aliqua communi, nisi quoduis vniuersale, quod de multis specieb. dicitur, genus esse cõcedat: quod tamen in quibusdam eorum fieri nequit, cum quædam sint analoga. Etenim analoga etsi vniuersalia vtcunque appellantur, nõ sunt tamen natura vna

vna communis, in qua inferiora vnum quippiam dici possint. Non censentur autem hoc loco species infimæ nomine vniuersalium, quia iuxta considerationem Philosophorum, potius sunt infima quædam particularia cum illi infra species infimas non descendant. Vnde fit, vt sæpe ab Arist. vt 1. post. c. 19. tex. 22. & 1. Phys. cap. 1. text. 4. dicantur singularia, nec in prædicatis topicis perspicue numerentur. *Cur species infima non censeatur hoc loco nomine vniuersalium.*

οὐδένα bu δ' ἔχει λόγον, οὐδὲ τὰ μετὰ τοὺς ἀριθμούς, μήκη τε καὶ ἐπίπεδα, καὶ στερεά, οὔτε ὅπως ἐστὶν, ἢ ἔσται, οὔτ' εἴ τινα ἔχει δύναμιν· ταῦτα γὰρ οὔτε εἴδη οἷόν τε εἶναι (οὐ γάρ εἰσιν ἀριθμοί) οὔτε τὰ μεταξὺ (τὰ μαθηματικὰ γὰρ ἐκεῖνα) οὔτε τὰ φθαρτά. ¶ ἀλλὰ πάλιν τέταρτον ἄλλο φαίνεται τοῦτό τι γένος.

Text. 47. Ὅλως bx τε τὸ τῶν ὄντων ζητεῖν στοιχεῖα, μὴ διελόντας πολλαχῶς λεγομένων, ἀδύνατον εὑρεῖν, ἄλλως by τε καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ζητοῦντας, ἐξ οἵων ἐστὶ στοιχείων. ἐκ τίνων γὰρ τὸ ποιεῖν, ἢ πάσχειν, ἢ τὸ εὐθύ, οὐκ ἔστι δήπου λαβεῖν, ἀλλ' εἴπερ ἐστί, τῶν οὐσιῶν μόνον ἐνδέχεται· ὥστε τὸ τῶν ὄντων ἁπάντων τὰ στοιχεῖα ἢ ζητεῖν, ἢ οἴεσθαι ἔχειν, οὐκ ἀληθές. πῶς bz δ' ἄν τις καὶ μάθοι τὰ τῶν πάντων στοιχεῖα, δῆλον γὰρ ὡς οὐθὲν οἷόν τε προϋπάρχειν γνωρίζοντα πρότερον.

ὥσπερ

cuntur bu *longitudines plana & solida, quæ post numeros esse censentur. nec apparet quo pacto ea sint, aut futura sint, neq; si quam vim habeãt. Hæc enim neque formæ esse possunt (non enim sunt numeri) neq; corruptioni obnoxia.* ¶ *Sed rursus quartum hoc aliud genus emergit.* Text. 47.

Deniq; bx *si quis rerum elementa quærat, nec ea, cum multipliciter dicantur, distinguat, fieri non potest, vt inueniat: præsertim* by *si hoc modo quærat, ex quibusnam elementis constent. Neque enim intelligere vllo modo licet, ex quibus actio, aut passio, aut rectitudo constet, sed, si licet, in solis substantiis id contingit. itaque omnium, quæ sunt, elementa, aut quærere, aut se tenere existimare, non verum est. Quo* bz *autem pacto omnium elementa quisquam discat? Perspicuum est enim fieri nullo modo posse, vt is ante aliquid cognoscat.*

Nam

bu *Nulla item ratione inducuntur.* Arguit Platonem, quod quemadmodum posuit ideas separatas à rebus sensibilibus, sic etiam post ideas posuerit magnitudines separatas à magnitudinib. Mathematicis, immemor fortasse sui, qui sæpenumero dixisset, sola entia Mathematica, id est, sola indiuidua magnitudinum Mathematicarum, esse media inter ideas & sensibilia, neque vllum esse quartum genus rerum. Si enim dãtur illæ longitudines, plana ac solida separata ab indiuiduis magnitudinum Mathematicarum, cum illa non numerentur inter ideas, eo quod non sint numeri, sed post numeros, neque item sint media, cum non sint indiuidua Mathematicarum magnitudinum, nec denique sint sensibilia, cum non sint caduca, & quæ corrumpi possint, necesse est, vt sint quartum quoddam genus rerum. *Platonem secum pugnare.*

bx *Deniq; si quis rerum elementa.* Arguit Platonem, quod ante, quam entia distingueret principia omnium quæ sunt quæsiuerit, ac se inuenisse putauerit. Quę enim multipliciter dicuntur, quemadmodum non habent vnam communem naturam, sic etiam eadem principia habere nõ possunt, ens autem multipliciter dicitur, vt ex sequentibus libris patebit, opus erat igitur, vt prius ens distingueretur in varia genera, quam entium principia traderentur. *Quod antequam res distingueret, earum principia quæsierit.*

by *Præsertim si hoc modo quærat, ex quibusnam elementis constent.* Huius loci hæc est sententia. Si Plato commune principium efficiens, aut finale omnium rerum, absque earum distinctione quæsiuisset, ferendum id aliquo modo foret, sed quæsiuisse materiale, ac formale (quorum alterum appellauit dualitatem, alterum vnitatem) nulla rerum distinctione præmissa, multo magis est à ratione alienum: plurima enim sunt, quæ non constant materia & forma, vt actio & passio, rectum & similia imo etiam in solis substantiis huiusmodi principia reperiuntur. Quo loco illud, *sed si licet*, non ita intelligendum est, quasi dicat Arist. *sed si licet intelligere, ex quib. elementis constent ea, quæ dicta sunt*: apertissime enim negauerat, id fieri posse, sed *ex quibus elementis res constent, quæcunq; illæ sint.*

bz *Quo autem pacto.* Arguit Platonem, quod dixerit scientiam omnium rerum, & (quod hinc sequitur) omnium principiorum esse in nobis insitam ex participatione Idearum. Prima ratio est, quia si ita esset, nemo quicquam disceret, cum tamen experiamur nos discere omnia, quæ vnquam scimus, idque vel definitione, si sint simplicia, vel demonstratione, si sint complexa: si quidem ad definitionem potest reuocari diuisio, quia illam præcurrit, ad demonstrationem vero inductio, quæ illam ratione principiorum antecedit. Consequutio vero probatur, quia etsi quicquid dicimus, per ante cognita intelligimus: tamen illud ipsum, quod per illa cognoscimus plane ignoremus, antequam eius habeamus demonstrationem, aut definitionem, aliave disciplinæ formæ illud percipiamus, vt patet in progressu Geometriæ. quod sane verum non esset, si in nobis ab ortu inesset omnium rerum scientia. *Quod verũ omnium scientiam naturã nobis ingenitam affirmarit.*

ed Si

ὥσπερ γὰρ τὸν γεωμετρεῖν μανθάνοντα, ἄλλα μὲν ἐνδέχεται προειδέναι, ὧν δὲ ἡ ἐπιστήμη, καὶ περὶ ὧν μέλλει μανθάνειν, οὐθὲν προγινώσκει· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστ' εἴ τις cd τῶν πάντων ἐστὶν ἐπιστήμη, ὥσπερ τινές φασιν, οὐθὲν ἂν προϋπάρχοι γνωρίζων

Text.48. οὗτος. ¶ καίτοι πᾶσα μάθησις διὰ προγινωσκομένων, ἢ ce πάντων, ἢ τινῶν ἐστί, καὶ ἡ δι' ἀποδείξεως, ἢ δι' ὁρισμῶν. δεῖ γὰρ ἐξ ὧν ὁ ὁρισμὸς προειδέναι, καὶ εἶναι γνώριμα· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δι' ἐπαγωγῆς. ¶ ἀλλὰ

Text.49. cf μὴν καὶ εἰ τυγχάνει σύμφυτος οὖσα, θαυμαστὸν πῶς λανθάνομεν ἔχοντες τὴν κρατίστην τῶν ἐπιστημῶν. ἔτι cg πῶς τις γνωριεῖ ἐκ τίνων ἐστί, καὶ πῶς ἔσται δῆλον; καὶ γὰρ τοῦτ' ἔχει ἀπορίαν. ἀμφισβητήσειε γὰρ ἄν τις, ὥσπερ καὶ περὶ ἐνίας συλλαβάς, οἱ μὲν γὰρ τὸ σμα ἐκ τοῦ σ' καὶ μ' καὶ α' φασὶν εἶναι, οἱ δέ τινες ἕτερον φθόγγον φασὶν εἶναι, καὶ οὐδένα τῶν γνωρίμων. ἔτι ch δὲ ὧν ἐστιν αἴσθησις, ταῦτα πῶς ἄν τις μὴ ἔχων τὴν αἴσθησιν γνοίη, καίτοι ἔδει, εἴ γε πάντων ταὐτὰ στοιχεῖά ἐστιν, ἐξ ὧν

Nam & is qui geometriam discit, alia quidem ante cognoscere potest, ea autem, quorum est scientia, & quæ ipsi discenda sunt, non ante cognoscit, ita & in cæteris accidit. Quare si qua c d est omnium rerum scientia, quemadmodum nonnulli asserũt, nihil profecto is ante cognoscere poterit ¶ At omnis disciplina ex ante cognitis, aut omnibus, aut c e aliquibus efficitur: atq; aut per demonstrationem, aut per definitiones. Ea enim, ex quibus definitio constat, ante cognoscantur, perspectaq; sint, necesse est. quod idem accidit in ea discendi ratione, quæ per inductionem habetur. ¶ Atqui c f si nobis est insita, mirum sane est, quo pacto nos lateat, optima scientiarum nos præditos esse. Præterea, c g quonam pacto quis cognoscat ea, ex quibus res constat, & qua ratione id patebit? Neq; enim hoc dubitatione caret. Dubitabit enim fortasse aliquis de hac re, quemadmodum & de quibusdam syllabis. namque alii, sma, syllabam ex s, m, & a constare dicunt: alii vero quidam, alium sonum esse inquiunt, nullumque ex iis, qui noti sunt. Præterea, c h quomodo quis sensum non habens, ea, quorum est sensus, cognoscat? Atqui oportebat, si hæc quidem elementa sunt omnium, ex qui- Text.48. Text.49.

c d *Si qua est omnium.* Scientia, quam Plato congenitam animis nostris esse censebat, non erat harum rerum, & non illarum, sed omnium omnino, quandoquidem aiebat, nullam nouam postea accedere.

c e *Aut aliquibus* D Tho. *lect.* 17. *part.* 8. sic exponit, aut vniuersalia, aut particularia. Verior tamen videtur expositio, si dicas idcirco additum esse, *aut aliqua*, quia non omnes sumptiones demonstrationum cognoscuntur ante conclusionem, sed quædam minores propositiones simul cognoscuntur cum conclusionibus, ad quas demonstrandas adhibentur, vt habes primo Poster. cap. 1. text. 2.

Ratio ducta à scientia natura. c f *Atqui si nobis est insita, mirum sane est, quo pacto nos lateat optima scientiarum nos præditos esse.* Secunda ratio est, quia si nobis adeo præstans scientia naturaliter insita esset, non vtique nos lateret, præsertim cum scientiæ, quo certiores sunt, eo minus possint latere eum, à quo possidentur, siue illæ congenitæ sint, vt est quodammodo scientia principiorum, siue labore & industria acquirantur, vt est scientia conclusionum. Alia tamen ratio est de orthodoxa fide, iisq; virtutibus, quæ nobis in sacro fonte diuinitus infunduntur. Neq; enim mirum est, si nos lateant, cum nec sint à natura insita, nec à nobis naturaliter acquirantur.

Fides orthodoxa cur nos lateat, etiãsi eam in baptismo adepti sumus.

c f *Præterea quonam pacto quis cognoscat ea, ex quibus res constat, & qua ratione id patebit? Neque enim hoc dubitatione caret.* Tertia ratio est, quia Ideæ cum sint sola principia formalia rerum sensibilium, non possunt in nos imprimere notitiam principiorum materialium, quibus res sensibiles constant. cum tamen ad perfectam earum cognitionem necessaria sit cognitio non tantum principiorum formalium, sed etiam materialium. multæ enim sæpenumero incidunt dubitationes de huiusmodi principiis; vt, exempli caussa, sintne plura in re, de qua disserimus, an pauciora. Quod similitudine ex rebus Grammaticis desumpta explicat. Quærunt enim Grammatici num syllaba, S M A, quatenus in voce est, constet tribus sonis, qui respondeant tribus characteribus S, M, & A, quibus illa scripto exprimitur, an vero duo illi characteres S & M (de quibus tantum dubitari potest) significent quendam sonum & stridorem innominatum: alii enim grammatici hoc, alii illud sentiunt. Eodem modo dubitari potest de niue & cæteris, quæ in sublimi gignuntur, quod elementis constent, omnibusne quatuor, an tribus duobusve; an vero sint corpora simplicia: eodemque modo de mineralibus & aliis plerisque rebus, quod Plato idearum inductione docere non potest; cum illæ formarum tantum, quæ in materiam inducuntur, exemplaria sint.

A simili.

Ab ignoratione eorum qui aliquo sensu sunt priuati.

ch *Præterea quomodo quis sensum non habens, ea, quorum est sensus, cognoscat? Atqui oportebat si hæc &c.* Quarta ratio est, si in nobis esset naturaliter impressa scientia omnium rerum

ἐξ ὧν ὥσπερ αἱ σύνθετοι φωναί εἰσιν ἐκ τῶν οἰκείων στοιχείων.

Text 50. Ὅτι c i μὲν οὖν τὰς εἰρημένας ἐν τοῖς φυσικοῖς αἰτίας ζητεῖν ἐοίκασι πάντες, καὶ c k τούτων ἐκτὸς οὐδεμίαν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν, δῆλον καὶ ἐκ τῶν πρότερον εἰρημένων. ἀλλ' ἀμυδρῶς ταύτας.

Text. 51. Καὶ c l τρόπον μέν τινα ἅπασαι πρότερον εἴρηνται, τρόπον δέ τινα οὐδαμῶς. ¶ ψελλιζομένῃ γὰρ ἔοικεν ἡ c m πρώτη φιλοσοφία περὶ πάντων, ἅτε νέα τε, καὶ κατ' ἀρχὰς οὖσα, καὶ τὸ πρῶτον· ἐπεὶ c n καὶ Ἐμπεδοκλῆς ὀστοῦν τῷ λόγῳ φησὶν εἶναι. τοῦτο c o δ' ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ἡ οὐσία τοῦ πράγματος. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁμοίως ἀναγκαῖον καὶ c p*

ex quibus velut composita voces ex proprijs elemẽtis existunt.

Quod c i igitur omnes quarere videantur causas eas, quas in Physicis exposuimus, quodque c k prater eas nullam aliam dicere habeamus, vel ex iis, qua ante dicta sunt, perspicuum est, nisi quod illi obscure eas tetigerunt. Text 50.

Ac c l prius quidem omnes quodammodo tradita erant, quodammodo autem nulla. ¶ Prima c m enim Philosophia, vt noua adhuc & parum à suo ortu initiisque progressa, omnia videtur balbutire Namque c n & Empedocles ait, os ratione esse, hoc c o autem quidditas est, & substantia rei. Atque eodem modo necesse est, & c p Text. 51.

rerum sensibilium, fateri necessario oporteret, eos, qui ab ortu sensu aliquo orbati sunt, habere scientiam eorum, quę illo sensu percipiuntur. hoc autem aperte falsum est (nec enim cœcus natus quicquam intelligit de coloribus, quatenus colores sunt; nec surdus eodem modo quicquã de vocibus) non est igitur dicendum, scientiam omnium rerum sensibilium esse nobis naturaliter impressam ex participatione idearum. Quod autem ait, *si hac quidem sunt omnium elementa*, hic intelligendum est, si ideæ sunt essentiales causæ omnium rerum sensibiliũ, vt literæ sunt causæ earum vocum, quæ pluribus litteris exprimuntur. tametsi hoc sit discriminis, quod litteræ sunt internæ vocibus, ideæ vero non item rebus sensibilibus.

c i *Quod igitur omnes.* Ex iis quæ fuse dixit in referendis & examinandis aliorum Philosophorum sententiis, eum fructum colligit Aristoteles, vt maiorem habeat fidem iis, quæ in Phys. *li. 2. c. 3. & 7.* de generibus causarum docuit: nec iam necesse sit in hoc opere, quo summæ rerum causæ quærũtur, aliud genus causæ inuestigare. Patet enim ex dictis, neminem Philosophorũ aliud genus causæ quæsiuisse aut tradidisse. Quinetiam ne illa quidem quatuor ab ipso in Phys. explicata satis aperte ab aliis tradita fuisse. *Periodus totius disputationis de causis.*

c k *Quodq; prater.* Vide quam magnum habeat pondus apud Aristotelem argumẽtum, quod ex opinione omnium Philosophorum ducitur. tantum enim valet, vt hac sola ratione colligat, non posse se aliud causæ genus adiungere. *Plurimi Aristot. facere omnium Philosophorum consensum.*

c l *Ac prius quidem.* Non singuli Philosophi, sed omnes simul omnia causarum genera quodammodo tradiderunt, quodammodo autem nullum. Obscure enim omnia ab illis tradita sunt, aperte autem & perspicue nullum. Quanquam verbum *prius* ad tempora eorum, qui Platonem præcesserunt, videtur referendum, non item ad ætatem Platonis: quod licet colligere ex verbis proxime sequentibus. neq; enim verisimile est, Aristotelem comprehendere voluisse Philosophiam Platonis, nomine inchoatæ ac balbutientis Philosophiæ. Itaque sensus est: *Atq; ante hanc quidem ætatem, &c.* Pro verbo autem οὐδαμῶς, quod est *Nequaquam*, siue, *nulla ex parte, nullave ratione*, propterea diximus *nulla*. relato hoc verbo ad causam, quia sensus hoc pacto planius ac melius explicatur.

c m *Prima enim Philosophia* Hoc est, vetus, seu potius, veterum ac recens nata. Vtitur autem egregia translatione à pueris, qui, quod fari gestiunt, plane & aperte exprimere non possunt.

c n *Namq; & Empedocles.* Hoc vno exemplo formæ substantialis, quam Empedocles obscure tetigit, seu potius innuit, docet Arist. nonnũquam veteres attigisse ea, quæ quærebant: sed quia, quæ vtcunque inuenerant, nondum perfecte intelligebant, idcirco illa non satis explicasse. Itaque cum Empedocles dixit, os oratione esse, id est, ratione constare, siue à ratione habere esse proprium & peculiare, non ab elementis, docet Aristo. illum tradere voluisse formam substantialem ossis, quæ elementis adiuncta essentiam ossis constituit. Recte enim significatur forma mixti, nomine rationis, non modo, quia ex forma sumitur propria & peculiaris ratio rei naturalis, non ex materia, quæ communis est diuersis specie rebus, sed etiam, quia forma mixti indiget rata quadam ratione, proportioneve elementorum, sine qua neq; introducitur in materiam, neque in ea conseruatur.

c o *Hoc autem quidditas.* Non refertur verbum *Hoc* ad os, sed rationem, quam Aristo. substantiue significat voce neutrius generis, quemadmodum post pauca verba, cum ait, *propter hoc enim, &c.* Dicitur autem ratio, siue forma substantialis, quidditas & substantia rei, non quia sit tota rei essentia, sed quia per formam habet res propriam & peculiarem essentiam, quidditatemve.

καὶ cp* σάρκα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν λόγον ἢ μηδὲν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σὰρξ, καὶ ὀστοῦν ἔστι, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, καὶ οὐ διὰ τὴν ὕλην, ἣν ἐκεῖνος λέγει πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀέρα. ἀλλὰ cq ταῦτα, ἄλλου μὲν λέγοντος, συνέφησεν ἂν ἐξ ἀνάγκης. σαφῶς δὲ οὐκ εἴρηκε. περὶ cr μὲν οὖν τῶν τοιούτων δεδήλωται καὶ πρότερον. ὅσα cs δὲ περὶ τῶν αὐτῶν τούτων ἀπορήσειεν ἄν τις, ἐπανέλθωμεν πάλιν. τάχα γὰρ ἂν ἐξ αὐτῶν εὐπορήσαιμέν τι πρὸς τὰς ὕστερον ἀπορίας.

*Alias σαρκός.

& cp carnem, & vnumquodq; cæterorum rationem esse, aut nihil. Propter quod hoc enim & caro est, & os & cæterorum quodque, nō autem propter materiam, quam ille ignem, terram, aquam, & aerem esse ait. Verum cq hæc quoque ille, alio disserente, necessario concessisset, tametsi aperte non dixit. Atq; cr his similia superius etiam declarata sunt. Sed cs iam ad ea, quæ de his ipsis dubitare possunt, reuertamur. exiis enim fortasse ad ea, quæ postea disputabuntur, aliqua nobis facultas suppetet.

cp *Et carnem, &c.* Omnes interpretes habent *carnis* pro *carnem*: & pro *vnumquodq; cæterorum* alij dicunt, *& vniuscuiusq; cæterorum*, alij *cæterorumq; singulorum*, vt tota sententia ita concludatur: *Atqui eodem modo necesse est & carnis & cuiusq; cæterorum rationem esse, aut nullius* vt Argyropylus & Perionius conuertunt. Duabus autem causis adduci potuerunt, vt ita interpretarentur. Vna, quia quidam Codices pro σάρκα, quod est, *carnem*, habent σαρκός, id est, *carnis*. quæ lectio, si vera est, non dubiū, quin Aristoteles scripserit ἑκάστου, vel ἑκάστων, id est, *cuiusq;* vel *singulorum*, nō ἕκαστον, siue *vnumquodque* quod nos habemus. Altera, quia durum videtur admodum dicere, os esse rationem siue formam, cum sit compositum ex materia & forma. Sed primum, si error est in verbis iam dictis, sic etiam necesse est in particula μηδὲν, quæ debuit esse μηδενός, id est, *nullius*. multosq; errores simul suspicabimur in paucissimis verbis, in quibus tamen nulla est dissensio apud Græcos, nisi quod attinet ad verbum σάρκα, vt diximus. Deinde si contextus corrigendus esset, potius substituerem τῷ λόγῳ, quod est *ratione*, pro τὸν λόγον, quod diximus *rationem*: est enim perparua mutatio & restitutio verbi, quod facillime peruerti potuit: idq; omnino poscere videbantur verba præcedentia, cum Aristoteles scribit Empedoclem dixisse, os τῷ λόγῳ εἶναι, non τὸν λόγον εἶναι. Postremo non est inusitatum apud Aristotelem, nec proinde durum, vt res naturales dicantur esse suæ formæ, quemadmodum ante paucissima verba dictum erat, rationem, siue formam esse quidditatem & substantiam rei, quod non minus durum videri debuit. ac ne dubitationi locus vllus sit reliquus, afferam id, quod Aristoteles de re ipsa scribit primo libro de partibus animalium, capite primo, *sub fin.c.* cum refert opinionem Empedoclis de forma substantiali. *Empedocles vero (inquit) in eam interdum incidit ductus ab ipsa veritate: & substantiam atq; naturam rationem esse fateri compellitur, velut: cum os, quid sit, tradit: quippe quod non ait, vnum aliquod elementorum esse, neq; duo, aut tria, neq; vero omnia, sed rationem mixtionis eorum. Igitur & carnem, & cæteras huiusmodi partes hunc eundem in modum esse, apertum est.* Quo loco plane ait carnem esse τὸν λόγον, siue rationem, eodemq; modo reliquas partes animaliū. vt nemini mirum videri debeat, si hoc loco eadem phrasi vtatur, præsertim cum vnaquæq; res id merito appellari possit, quod in ipsa est optimum. quod idem de homine docet plerisque locis: *vt lib. nono Ethicor. capit.* 4. & 8. *lib.* 10. *cap.* 7. & 8. Ita patet recte habere contextum, neque quicquam mutandum esse.

cq *Verum hæc.* Hoc est, necessario respondisset Empedocles, cœteras etiam res habere propria formas, si ab aliquo rogaretur more Socratico, num par ratio esset in cœteris, atq; in osse. annuisset enim proculdubio.

cr *Atq; his similia.* Ait Aristoteles, se superius etiam περὶ τούτων, hoc est de talibus, seu potius alia quædam, declarasse: quia simile quid dixit de Anaxagora, cum eius sententiam de natura materiæ explicaret, eamq; ad verum reduci posse doceret, hoc. cap. tex. 16. & 17.

Cur autem in referendis Philosophorum opinionibus non meminerit huius sententiæ Empedoclis, neq; item Democriti, quem eodem loco de partibus animalium (*Vide etiam 2. Phys. tex.* 21. & 22.) primum auctorem eius facit, non alia causa videtur esse, nisi quia obscure admodum id docuerunt, atq; adeo obscurius significarunt, quam Anaxagoras adumbrauit materiam primam nomine Chaos: ac fortasse non ita senserunt vt ipse eorum verba interpretatur: quod etsi in vtroq; ambiguum est, magis tamen dubium est in Democrito.

Transitio ad ea, quæ dicenda sunt lib. 3.

cs *Sed iam ad ea.* Has dubitationes de causis ac principiis rerum proponet Aristoteles libro tertio, præmisso tamen libello sequenti tractatione quadam de inuestigatione veritatis. Quas difficultates ea ratione se rursus à principio allaturum esse ait, quia quæ hactenus ex Philosophorum placitis & contra eorum sententias proposita sunt magnam partem eorum continent, quæ in quæstionibus libri tertij afferentur.

QVÆ

Quot sint causarum genera.

QVÆSTIO I.

Genera causarum partim videri plura, partim pauciora, quam quæ ab Aristotele traduntur.

SECTIO I.

Ordo in causarũ tractatione tenendus.

Quod plura sint causarũ genera, quã quatuor.

QVoniam Aristoteles in hoc opere duas potissimum instituit causarum tractationes: vnam hoc loco, in qua de causarum inuentione disserit, alteram libro quinto, in qua naturam cuiusq; generis earum explicat: nos quoque id obseruabimus, vt hoc loco ea tractemus tantum, quæ intentionem earum attingunt, dilata in librum quintum explicatione rationis causandi omnium. Ac primum non desunt argumenta quibus causarum genera videantur plura, quam quæ ab Arist. tradita sunt.

1\. Primum est, quia principium & causa mutuo reciprocantur, vt Aristoteles ait libro quarto huius operis, cap. 1. Principiorum autem non quatuor tantum, sed quinque sunt genera, vt idem ipse docet initio lib. 5 c. 1. quo fit, vt quinq; etiam causarum genera constitui debeant.

2\. Secundum, quia instrumenta habent veram & propriam rationem causæ, cum ab eis vere ac per se pendeant effecta, veluti literæ à calamo. Cum igitur illa nec sint materia rerum, quæ fiunt, nec forma, nec vero fines, vt apertum est, nec deniq; efficientes causę, cum causa efficiens sit ea, à qua actio primum oritur, reliquum est, vt aliud genus causæ censeri debeant.

Causa exemplaris à quatuor causarũ generib. distincta.

3\. Tertium, Quia causa exemplaris aliud causæ genus videtur esse, & plane diuersum ab omnibus quatuor traditis ab Aristotele. Quod enim non sit causa materialis, luce clarius est. Quod autem nec vlla ex cæteris tribus, ex eo ostenditur, quia forma dat esse per seipsam, hoc est, per veram & realem informationem, alioquin efficiens & finis essent causæ formales, cum extrinsecus, suoque modo conferant esse: efficiens vero est principium, vnde motus & omnis omnino actio profluit. Denique finis est id, cuius gratia aliquid fit: constat autem nec exemplar informare materiam per seipsum, realive conjunctione: nec ab eo motum profluere (præsertim cum sæpe sit res conficta, & minime existens in rerum natura, veluti perfectus Orator, quem sibi Oratores imitandum pro-A ponunt) nec deniq; gratia illius aliquid fieri, imo vero exemplar assumi gratia eius operis perficiendi, quod in finem dirigimus: est igitur exemplar quintum genus causæ longe diuersum à quatuor vulgatis. Idque Platonem sensisse, asserit Seneca Philosophus, Epist. 7.

Quod pauciora sint, aut prorsus nullum.

Non desunt quoque rationes, quibus forsitan quis sibi persuadeat, aut nullum ex vulgatis quatuor causarum generibus, aut certe pauciora in veris causis esse numeranda. Pri-B mum. Quia cum materia nullum ex se actum habeat, omnis autem effectus sit actuale quiddam, hoc est, perfectionem aliquam ex se habeat, videtur fieri nullo modo posse, vt effectus ab ea per se pendeat. Forma item, quæ definitur esse id, quod dat esse rei, nulli rei videtur illud dare posse. Non materiæ, quæ iam erat, cum forma introduceretur, non composito, cum potius ab ipso accipiat esse, vt ab eo, quod primo fit, ac proin-C de primo est. Ita colligitur, ne formam quidem causam esse. Iam si efficiens vera causa esset, demonstrarentur per eam proprietates effectorum. quod tamen non fit, vt patet in demonstrationibus proprietatum hominis, & aliarum rerum: & merito quidem, cum proprietates rerum non profluant ab agentibus, sed à naturis suorum subiectorum. Denique, cum id, quod in rerum natura non est, vera causa esse non possit, finisque cum-D res fit, nondum sit, nisi secundum quid, videlicet in mente duntaxat, efficitur, vt finis non sit dicendus vera causa rei, quæ vere & simpliciter accipit esse, præsertim cum omnis causa sit principium, finis autem principio opponatur, vt ipse quoque Aristoteles fatetur libro tertio, capite secundo. Ita effici videtur, vt nihil eorum, quæ creduntur esse causæ, in causarum numerum referri debeat.

Non esse veræ causas quæ dicuntur.

E Secundo, Quia si proprie loquendum est, id solum dicendum est, causa, propter quod res, siue effectus est. solus autem finis est id, propter quod res est. Nec enim dicimus, rem esse propter materiam, sed ex materia nec propter formam, sed per formam: nec vero propter efficiens, sed ab efficiente. Accedit, quod cum quærimus, propter quid res sit, aut fiat, eum solum indicamus nobis satisfacere, qui finem pro causa reddit. At-F que hanc fuisse Socratis sententiam apud Platonem, non dubium videtur fore ei, qui Phædonem legerit, quo loco ille disertis verbis ait, solum finem causam esse, cætera vero, quæ videntur causæ, non causas esse, sed ea, sine quibus causa non est causa, hoc est, sine quibus effectus non fit, eosque, qui cætera

terea causas vocant, magnæ inertiæ arguit illa eadem ratione, quod propter quid ad solum finem accommodetur, vt supra diximus.

Tertio, quia alia ex parte, si quis ad effectũ attendat, solum efficiens causam esse fatebitur: Causa enim & effectus correlatiua sunt, effectus autem à solo efficiente dicitur vt est apertissimum. Atq; hanc fuisse Stoicorum opinionem ex Laertio in vita Zenonis Cittici eius sectæ auctoris, & ex Seneca in epistola ante citata, perspicuum est. Nam cum illi duo tantum principia posuissent, materiam & efficiens, solum efficiens causam esse dicebant, cœtera vero, si quæ causæ speciem habere viderentur, non causas appellabant, sed ea, sine quibus effectus non fierent. Proinde Seneca eiusdem sectæ alumnus sic contra Aristotelem & Platonem argumentatur: *Eam, quæ ab eis ponitur, causarum turbam, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendere: Etenim si causas vocant ea, sine quib. res effici non potest, debuisse quoq; numerare in causis, locum, tempus, & motum, sine quibus res nulla fit. Sin autem id, quod vere causa est, & à quo pendent omnia, quæ concurrunt ad effectum ex materia conficiendum, vnam tantum efficientem ponendam fuisse. Nam & formam ab efficiente conferri, & finem nihil esse aliud, quam ipsum propositum agentis, deniq; exemplar esse quoddam instrumentum, quo agens vtitur, quemadmodum & lima aut scalpro.* Quam eandem sententiam videtur sequi Cicero in Topicis ad Trebatium, cum tractat locum efficientium. Nam etsi duo causarum genera constituit, alterum tamen vocat earum, sine quibus res non fit (in quibus numerat materiam, tempus, locum, & similia) alterum vero efficientium. Quinetiam Socrates apud Platonẽ, in eo dialogo, qui de Pulchro, vel Hippias maior inscribitur, persuadet Hippiæ, causam & efficiens idem esse.

Seneca contra Aristotelem & Platonem argumentum.

Quarto, quia si causa est prior effectu, & à qua ipse effectus pendet, superioraq; duo argumenta ratione aliqua dissoluantur, vt plura causarum genera, quam vnum esse fateamur, tria tantum videbuntur constituenda, finis, efficiens, & materia. Hæc enim sola præcedunt effectum, effectusque ipse ab his duntaxat pendet. Nam forma est illud ipsum, quod incipit esse, ac proinde est idem, quod effectus ipse. Nihil enim noui producitur in materia, nisi forma nec quicquam producitur naturaliter, nisi supposita materia, vnde & Aristoteles quasi ab ipsa veritate coactus, non semel videtur docere formam esse totam rei quidditatem. Quod si forma est tota quidditas rei, quo pacto causa illius fuerit, nisi quis absurdissime concedat, idem esse causam sui? nec vero dubium esse debet de fine, num præ-

A cedat effectum. Semper enim finis effectum præcedit, si non ille, cuius obtinendi gratia efficiens agit, certe ille, in cuius gratiam agit. præcedit enim proposito solo & intentione agentis, sed vero & reali existentia, cum semper agens in gratiam sui agat, aut in gratiam superioris agentis, quo pacto peruersi homines propter se tantum, vt propter finem vltimum, probi autem propter Deum operantur.

B Atque in hac sententia videntur fuisse veteres Naturales, qui solum principium ac causam materialem creduntur posuisse: neque enim videtur negasse efficientem aut finalem, propter quam agens agit, præsertim cum perspicue motum cognouerint, quo plane videbant res à rebus moueri, nec id temere, sed alicuius boni gratia. Quin etiam eorum nonnulli summam causam efficientem esse dixerunt, aut vnam, vt Anaxagoras

C Mentem, aut plures, vt Empedocles concordiam & discordiam. quanquam plus operæ in causa materiali ponebant, quod præcipue causas internas & substantiales rerum quærerent.

Ad solum Metaphysicum spectare tractationem de causis.

D

Sectio II.

In hac quæstione illud primum occurrit discutiendum, sitne proprium primi Philosophi de causis agere. Nec enim id videtur asserendum.

Primum, quia omnes artifices, qui ex causis rem demonstrant, de causis agant, necesse est, ne ignorent, quæ ad demonstrandum assumunt. *Arg. 1 pro parte negatiua.*

Deinde, quia Dialecticus docere non potest, quo pacto ex causis res demonstrãda sit, nisi causas distincte & accurate cognoscat, alioqui haud recte examinabit omnium demonstrationum genera. 2.

E

Postremo, quia agere de causis potius videtur esse proprium munus Philosophi naturalis: ipse enim solus inuenit materiam ex mutatione, in qua totus versatur, ipse ex operatione inuestigauit formam, quæ est mutationis terminus, ac proinde reperit finem: ipse notauit efficientem causam, quæ à fine mouetur, quod animaduerteret, materiam à seipsa mutari non posse. Nec vero quamlibet efficientem inuenit, sed primam etiam, quæ omnis materiæ expers est, quam vocauit primum motorem. Atque hæc omnia præstare potuit habitu Physico, præsertim cum ex intentione primi motoris, aliarumque substantiarum materiæ expertium, viam 3.

Solum Physicum videri inuenisse omnia causarum genera.

F

primæ

Primæ Philosophiæ aperuerit. Accedit quod omnis caussa in sua ratione includit motum, mutationemve aut certe actionem, quæ sola ratione à motu distinguitur, quemadmodũ & passio. Nam de materia nihil videtur dubii, ac proinde nec de forma, cuius natura per materiam declaratur. Efficiens vero definitur esse id, vnde motus oritur, & principium mutationis in alio, vt aliud est: quod patebit lib. 5. Finis denique est id, cuius gratia cętera fiũt. Quo fit, vt cum solus Physicus in motu, mutationeque versetur, ad eum solum pertineat tractatio de caussis. Præterea cum Metaphysica non agat de rebus, quæ materiam includunt, neque item de formis, quæ dant esse rebus, sed de formis per se subsistentibus, quæ non causæ formales rerum, sed efficientes & finales, res autem Physico subiectæ omnia causarum genera sibi vendicent, cur non potius ad Physicum, quam ad Metaphysicum caussarum tractatio pertinebit? Denique vel ex eo id perspicuum videtur, quod Arist. lib. 5. c. 2. à text. 27 in quo accuratius de causis agit, nihil aliud scribit, quam quod tradiderat in Physicis, translato inde de verbo pene ad verbum integro cap. 3. lib. 2. in quo de caussis egerat, vt non ex officio primi Philosophi ea scripsisse, sed à Physico mutuatus fuisse videri possit.

Conclusio affirmatiua probatur 1. ex primis differentiis entis.

Dicendum est tamen, proprium re vera esse Metaphysici, de causis, vt causæ sunt, agere, neque id ad alium artificem spectare. Primum, quia causa & effectus sunt primæ & adæquatæ differentiæ entis, de primis autem eiusmodi differentiis non dubium est, quin solus Metaphysicus agere possit: transcendit enim hoc genus diuisionem mentis subiecta omnia cæterarum scientiarum. Deinde quia

2. Ex ipsa ratione causæ.

causa, vt causa est, non includit in sua ratione vllam materiam, siue sensibilem, quæ cernitur in rebus naturalibus, siue intelligibilem, quæ in Mathematicis, vt paulo post patebit.

3. à minori.

Postremo, quia si qua esset causa, quæ à primo Philosopho tractari non posset, maxime esset materia, at materiam à Metaphysico cognoscendam esse necessario vel ex eo patet, quia alioqui non posset ille subiectum naturali Philosopho tradere, eiusdem regionem, vt sic dicam, ab aliarum regionibus distinguere: quod tamẽ, vt primus artifex facere debet, nec item cognosceret potentiam passiuam, vt passiua est cum potentia sit analogum quippiam, cuius primum, potissimumque significatum, & quod cæteræ passiuæ potentiæ participant, est pura potentia, siue (quod idẽ est) materia prima, quę omnia ostendimus ad caput secundum huius libri, q. 1. sect. 2. Dixi *de caussis, vt causæ sunt*, quia de causis, vt sunt cõiunctæ cum motu, aut sub alia speciali ratione pertinente ad subiectum alicuius particularis scientiæ, non dubium est, quin eadem ipsa particularis scientia agere possit ac debeat. Atque hæc est communis Philosophorum sententia. Tametsi propter quędam argumẽta quibus oppositum suadebatur, non desint,

Explicatur conclusio.

qui à tractatione primi Philosophi parum considerate reiiciant materiam primam, vt est prima materia, non autem, vt est pura potentia, quasi aliud sit pura potentia, aliud materia prima: alii vero non minus hallucinantur credentes tractationem de causis, vt caussæ sunt, simpliciter quidem ad Physicum spectare, ad Metaphysicum vero quodammodo.

Quo pacto particulares artifices de causis agant.

Ad primum igitur argumentum pro parte opposita adductum dicendum est, artifices, qui ex causis demõstrant, de iis tantum caussis agere, quæ pertinent ad ea rerum genera, in quibus peculiari ratione versantur, non de causis in commune.

Quo pacto Dialecticus.

Ad secundum dicendum, agere quidem Dialecticum de caussis in commune, deque omnibus causarum generibus, verum eas non ab illo tractari, quatenus caussæ sunt essendi, sed quatenus sunt ad demonstrandum idoneæ, neque item earum genera à Dialectico constitui, sed à primo Philosopho constituta accipi, & in Dialectica arte supponi atque hac cognitione mutuo accepta examinari à Dialectico demonstrationes, tametsi ad eam rem non satis est cognitio caussarum, vt caussæ sunt, nisi etiam à particularibus artificibus particularium caussarum cognitionem petat.

Quo pacto Physicus.

Ad tertium dicendum est, considerare quidem Physicum omnia caussarum genera, eaque omnia habitu Physico & inuenire & tractare potuisse; cum res Physicæ omnia caussarum genera sibi vendicent: non tamen ad eum pertinere de iis caussis sine consideratione motus agere, interim hoc pacto caussæ explicari debeant ab eo artifice, qui de caussis, vt causæ sunt, tractationem instituit, vna excepta materia, quæ Physico & Metaphysico communis est. Quapropter falsum est, quod additur, omnes causas includere in sua ratione mutationem, Aristotelemve ita existimasse. Dantur enim caussæ rerum materiæ expertium, ad quarum rationem nulla mutatio pertinet, de quibus lib. 12. Quanquam vero Aristoteles vix vnquam, nisi per

Cur Arist. soleat causas per motum definire.

motum & mutationem causas explicat, quod maxima ex parte loquatur de caussis rerum naturalium, quæ nobis sunt familiares, ex iis tamen definitionibus eliciendas vult, & abstrahendas eas, quæ mutationem non includunt.

cludunt. Quod facillimum est, substituto nomine actionis in locum motus & mutationis, sumptaque actione in commune, prout omnes operationes cōplectitur. Iam illud, quod res Physicæ plures causas sibi vendicant, quā Metaphysicæ, nihil est ad rem. Metaphysicus enim cum sit primus artifex, & communis omnium sciētiarum, vt ita dicam, architectus, non tantum de causis rerum materię expertium, sed omnium omnino rerum, quod eius dignitas, & officium permittit, agere debet.

Cur ea, quę in Physicis de causis disseruit, ad verbum pene in hoc opere repetat.

Denique parum refert, quod Arist. ex Physicis ad verbum desumpserit caput illud lib. 5. in quo de caussis agit. Id enim duabus de causis videtur fecisse: vna, quia nondum plane & perspicue à rebus naturalibus ad diuinas trāsitum fecerat, hoc enim differebat in librum 12. altera, quia nullo pene negotio ex cognitione causarum, quæ cum motu coniunctæ sunt, cognitio causarum in commune colligi potest, vt dictum est.

Quid causa, & qua ratione spectetur, cum Philosophi agunt de caussis, vt caussæ sunt.

SECT. III.

Proximum est, vt disquiramus, quid sit caussa, si tamen facile id explicari potest, cum causæ nomen sit analogum, vt Philosophis placet, nec vna omnino ratione definiri queat. Et quidem quid causa sit, nec ab Aristotele vsquam, nec ab alio Græcorum (quod sciam) in commune expositum est, vt videre licet in enarrationibus tertii capitis 2. libr. Physicor. & secundi capitis libri quinti huius operis. Circumferri autem solet ex libro de caussis hæc caussæ definitio: *Caussa est id, ad quod aliud sequitur.* Vel, vt alii referunt, *Id, ad cuius esse aliud sequitur.* Quanquam vero vtraque definitio idem valet, neutra tamen in libro citato legitur, aut satis videtur rem declarare. Siue enim verbo *sequitur*, intelligatur necessaria consecutio, vt vox ipsa sonat, siue necessaria connexio rerum: effectis etiam conueniet definitio, atque eo verius, quod ex quolibet effectu, absque adiectione vlla sequantur caussæ omnes, à quibus ille pendet, nec tamen ex qualibet caussa sequitur effectus, nisi adiunctis cæteris causis, & applicatis, ac remotis iis, quæ impedire possunt.

Nomen causę analogum.

Causa quid.

Accedit, quod effectus caussæ finalis, qui est actio aut medium ad finem destinatum, non sequitur esse reale finis, quod simpliciter verbo *essendi* intelligitur, sed esse conceptum, siue intentionale (vt vocant) quod est esse secundum quid.

Si tamen in verbo *sequitur* intelligamus naturalem dependentiam, & esse sumatur, vt commune est esse reali & intentionali, recte habebit definitio. Quicquid enim tale est, vt ab eius esse, siue reali, siue intentionali aliquid aliud suapte natura pendeat, caussa illius est: etiamsi eo posito, non continuo illud sequatur, sed positis cæteris omnibus, à quib. pendet, & sublatis impedimentis.

Communis causę definitio excutitur.

Licet igitur causam hunc in modum clarius describere. *Causa est id, à quo aliquid per se pendet.* Cum dicitur, *à quo aliquid pendet*, satis declaratur, aliud esse causam, aliud effectum. Id enim, quod ab aliquo pendet, necesse est, vt sit diuersæ numero essentiæ ab eo, à quo pendet: quo pacto nulla res ad se ipsam affecta esse potest. Hinc fit, vt nec Pater in diuinis sit causa Filii, nec Pater & Filius causa Spiritus sancti: quia omnium diuinarum personarum vna & eadem est numero essentia. Vnde intelliges, cum D. Aug. lib. 83. q. 16. scribit: *Deum suæ sempiternæ sapientiæ causam esse sempiternā*, nomen causæ pro principio more Græcorum vsurpari. Addita est particula *per se*, vt reiiciantur causæ per accidens, cuius generis est priuatio, quæ non nisi ratione materiæ, cui accidit, potest dici causa rerum naturalium: itemque ea omnia, quæ vocantur causæ sine quib. non, vt locus & tempus, quia non sunt reuera causæ; sed alia ratione ad rem efficiendam necessaria. Ab his enim etsi aliquo modo effecta pendent, per se tamen ac directe non pendēt. Atque hoc ipsum videntur communiter concipere, quicunque communem causæ notionem animo informant. Est tamen definitio hæc analoga, etiam ratione vltimi verbi. Neque enim res eodem modo pēdent à suis causis, sed discrepātibus admodum, ac primo diuersis, & à quibus vna & eadem omnino ratio dependendi abstrahi non potest.

Causa quid.

Pater non filii causa in diuinis non sit, nec Pater & Filius Spiritus sancti.

Explicatur locus Aug.

Priuatio non sit causa.

Definitionem earum analogam esse.

Posset quoque caussa describi esse *id propter quod res est*, quemadmodum Aristoteles innuit 2. Physicor. cap. 7. à text. 61. cum numerum caussarum colligit. Sed quia verbum *propter quod*, seu, quo interrogatiue dicitur *propter quid*, si in tota latitudine suæ significationis sumatur, obscurum est, si autem accipiatur, vt primo aspectu sumendum videtur, solam finalem causam designat, mittenda nunc est ea descriptio. Illud tamen animaduertendum est, tribus modis posse causam accipi. Vno, pro re, quæ denominatur causa, omnino tamen absolute accepta, vt pro sole, aut homine. Altero, relatiue, hoc est, quatenus significat relationem ad effectum, quæ pacto est simul natura cum effectu. Tertio, quatenus

Tribus modis accipitur causa.

ab

ab eo pendet effectus; qui modus medius est inter duos traditos: atque hoc pacto non dubium est, quin causa sit prior effectu. Hæc cũ ita sint, nõ describitur hoc loco causa primo modo, nec item secundo, sed tertio. Primo n. non comparatur causa cum effectu, vt patet. Secundo cõparatur quidem, sed vt simul natura cum illo, quemadmodum cętera relatiua cum suis correlatiuis. Ac tertio & comparatur cum effectu, & sumitur, vt est prior natura effectu, quæ est propria causæ consideratio, & de qua præcipua est cura apud Philosophos. Ita patet, quid sit causa, & quo pacto apud Philosophos sumatur, cum de causis agunt. Quæ consideratio præcipuum fundamentum est eius disputationis, quæ à lib. 5 de rationib. causandi, siue causalitatibus, vt vocant, instituenda est.

Quomodo his accipiatur.

Quatuor esse causarum genera, non plura, pauciorave.

Sectio IV.

IAm quatuor esse causarum genera, non plura, nec pauciora, nec vero alia, quam quæ ab Arist. traduntur: his argumentis probari potest.

Primum, quia pleraque effecta indigent his omnibus, & nulla indigent plurib. Nam quod omnis effectus indigeat efficiente causa, per se notum est, aut facilime ex eo probatur quia nihil potest esse effectus sui, causa vero efficiens, nisi casu & fortuito agat, gratia alicuius boni agit. Omnis igitur effectus, qui non temere fit duabus caussis externis per se, indiget efficiente ac finali. Iam sic effectus omnis aut fit ex nihilo, aut ex aliquo: si ex nihilo, euenire potest, vt nulla interna causa indigeat, erit enim forsitan res simplex, cuiusmodi sunt substantiæ separatæ, & vt nonnulli volunt, corpora cœlestia: si ex aliquo, cum illud non fit tota res, quæ fit (alioqui fieret ex se ipsa) necesse est vt fiat ex aliquo ante existente addito alio, quo compleatur & absoluatur: id autem, quod ante existit, & recipit aliud ad complementum effectus, dicitur materia, id vero, quod illi ad complementum & absolutionem rei adiũgitur, vocatur forma: igitur si fiat ex aliquo, præter duas iam dictas causas externas, duabus quoq; internis per se indigebit, materia & forma. Cum igitur nullus sit effectus, qui pluribus caussis indigeat (quæ enim propositæ sunt, effectum omnem absoluunt) iis autem, quæ non temere eueniunt, omnibus his caussis opus sit: plane intelligitur, causarum genera nec plura, nec pauciora ponendá esse.

Probatur causarum esse quatuor genera 1. ex eo quod pleraq; effecta indigeant his omnibus causis & nullis pluribus.

Deinde, id ipsum concluditur hac ratione. Quo res sint compositiores, eo pluribus caussis indigent (compositis n. rebus necessariæ sunt causæ internæ quibus simplices non egent) res autem naturales, præsertim quæ gignuntur & intereunt, sunt omnium maxime compositæ. igitur non plura erunt genera causarum, quam quæ in illis cernuntur: atqui res naturales, quæ gignuntur & intereunt, nõ indigent nisi materia, ex qua fiant, forma, per quam perficiantur, agente, à quo forma inducatur, & fine quo agens ad agendum alliciatur, seu cuius gratia operetur, non sunt igitur plura causarum genera, quam quatuor tradita. Atque hac de causa videtur Arist. non ad alias res, quam ad naturales attendisse in colligendis omnibus causarum generibus. nouerat enim, ex his quasi compositioribus, & quæ ex pluribus pendent, plures causas, quã ex cæteris colligi posse.

2. Ex incausis qua in rebus naturali b. reperiuntur.

Cur Arist. ex solis rebus naturalibus causarum genera collegerit.

Idem quoque licet ostendere ex definitionibus materiæ, formæ, efficientis & finis, adhibitis argumentis iis, quibus Arist. ad eãdem conclusionem probandam vtitur. Quod enim hæc quatuor sint vere ac proprie causę, ex descriptione causæ, expensis singularium definitionibus perspicuum erit. Materia enim definitur esse *primum subiectum, ex quo aliquid ita fit, vt non per accidens insit*, quod habes primo Physicorum capit. nono, text. 82. Si ergo materia per accidens concurrit ad effectum, luce clarius est effectum pendere per se à materia, atque ideo materiam esse veram eius caussam. Forma deinde eodem auctore 5. lib. huius operis cap. 2. text. 2. & 2 Physicor. cap. 3 text. 28. atque aliis plerisque locis definitur *esse ratio quidditatis, hoc est, id à quo primo res habet speciem, & quidditatem, & ab aliis distinctionem.* Quis autem non videat pendere per se rem ab eo, à quo primo habet speciem & distinctionem? Efficiens porro eisdem locis definitur esse *id, vnde est primum mutationis principium, seu*, vt generalius loquamur, *actionis*, hoc est *id à quo primo actio oritur*. Vide secundo Physicorum c. 2. text. 29 & 2. de Anima c. 4. à tex. 30. & lib. 1. Met. c. 3 & lib. 5. c. 2 text. secundo, text. 68. text. 50. Si igitur ab agente primum oritur actio, non dubium est, quin ab eo per se pendeat effectus; sublata enim prima actionis origine, ne intelligi quidem potest, quomodo aliquid fiat per se. Denique finis passim dicitur *id esse, cuius gratia aliquid fit.* Si ergo id, quod fit, non temere fiat, constat illud per se pendere à fine. nihil n. est aliud non temere fieri, quam fieri alicuius gratia. Ita patet materiã formã efficiens, & fi-

3. Ex definitione singulorum generum.

Materia quid.

Forma.

Efficiens.

& finem verè ac propriè caussas esse.

Genera causarum quatuor plura non esse rationib. duabus probat Arist.

Quod autem caussarum genera non sint plura, duobus argumentis probat Arist. Vno in Phys. lib. 2. c. 7. altero, extremis pene verbis huius lib. Priori loco. Quia ea sola quærũtur cum quæstio *Propter quid* proponitur. Aut enim quæritur materia, vt si quis petat, propter quid mixta dissoluantur: is enim satisfacit, qui respondet: Quia constant quatuor elementis, quæ sunt mixtorum materiæ. Aut quæritur forma, vt si quis roget, propter quid homo sit propēsus ad scientiam: is enim apte reddit causam, qui respondet: Quia est præditus animo rationis participe. Aut quæritur efficiens, vt si quis interroget, propter quid ex aquosis locis eleuentur vapores, eius enim rei causa est vis solis & astrorum. Aut demum quæritur finis, vt si quis petat, propter quid sol modo ad austrum declinet, modo ad Boream. hæc enim vicissitudo ea de causa cõstituta est, vt temperetur annus ex hyeme & æstate, vere & autumno. Cum igitur quæstio, *propter quid* aliam causam nullam quærat, cõsequens est, vt hæc tantum causarum genera ponenda sint.

Posteriori autem loco, idem ex eo probat Aristoteles, quod nemo Philosophorum, seu veterum, seu recentiorum, summo etiam studio in quærendis caussis posito, aliud præterea causæ genus inuenit. Quod argumentum non leuis est momenti in Philosophia, præsertim cum ea, quæ quæruntur, sunt communia, & quorum cognitio ex rebus passim occurrentibus elici possit, cuiusmodi sunt ipsa causarum genera: etsi pleræque particulares caussæ possunt omnibus esse ignotæ, vt est, multorum sententia, caussa marini fluxus, & refluxus.

Collectio omnium generũ ex singulis.

Potest denique idem causarum numerus colligi ex vnoquoque genere earum. Si enim ponamus dari materiam, cum illa ex sese moueri nequeat, oportebit dari agens aliquod, à quo moueatur, & formam, quæ per motum inducatur, & finem, cuius gratia agens ad agendum inuitetur. Eodem modo, si ponamus dari formam, vel etiam solum motum, qui ex inchoata forma plane colligetur & materia, in qua fit forma & efficiens, à quo illa inducatur, & finis, cuius gratia efficiens alliciatur ad eam inducendam. Quod idē ex cęteris facile est colligere Hanc autem rationem inuestigandi causas fuisse apud veteres, ipse Arist. testatur c. 3. huius libri, quo loco scribit, *illos ex inuentione materia progressos fuisse ad inuestigationem efficientis*. Atque hæc satis erunt ad caussarum numerum colligendum. Nec vllus est grauium Philosophorum, si rectè eorum sententiæ expēdantur, qui plura causarum genera esse credat, vt ex solutione argumentorum patebit.

Solutio argumentorum, quibus ostendi videbatur, plura esse causarum genera, quam quatuor.

SECTIO V.

Conferũtur inter se principium & causa.

AD primum igitur eorum, quibus plura caussarum genera ostendi videbantur, dicēdum est, latius patere principium, quam caussam. Priuatio enim numeratur in principiis rerum naturalium, nec tamen est earum causa. De qua re initio libr. quinti. Quod autem Arist. lib. 4. cap. 2. text. 3. ait, *principium & causam reciprocari inter sese*, de causa non proprie tantum, sed communiter etiam dicta, vt sæpe vulgo accipi solet, intelligēdum est, quo etiam pacto loquitur de causa lib. 12 ca. 2. t. 2. *cum priuationem non solum principium, sed etiã causam appellat*. Quod si quis solutionem ex eo reprehendat, quod Arist initio lib. 5. tex. 1. vbi proprie loquitur de principiis, plane dicat tot modis dici causas, quot principia, occurrendum est, necessario id intelligendum esse negatiue, quasi dicat, non pluribus dici causam, quam principium: alioqui inepta esset ratio, quæ iis verbis concluditur, vt eodem loco patebit.

Obiectio.

Dilutio.

Caussa quo pacto in diuisione caussarum accipiatur.

Ad secundum dicēdum, cum causa diuiditur in quatuor vulgata genera, nõ accipi nomen caussæ in tota latitudine suæ significationis, sed pro caussa principali, & quæ digna est, cui effectus tribuatur. Cæteræ enim potius concaussæ, quam caussæ videntur dicendæ, etsi eis conueniat tradita causæ definitio Ita fit, vt mirum non sit, si instrumentis conueniat definitio causę tanquam iis, à quibus effectiue, ac per se pendet effectus, nec tamen eisdem conueniat definitio causæ efficientis ab Aristotel. secundo libro Physicorum cap. tertio, text. 29. tradita, qua solius principalis efficientis natura declaratur. Reuocantur tamen instrumenta ad caussam efficientem principalem, quia illi ad agendum subseruiunt.

Ad quod genus causa reuocentur instrumenta.

Ad tertium dicat fortasse aliquis, caussam exemplarem non esse veram & per se caussam, sed per accidens: tũ quia accidit effectui, vt fiat ad imitationem exemplaris, vt patet in picturis & sculpturis, quæ aliarum imitatione fiunt, cum alias fieri possint inuentione, tum etiam, quia in rebus naturalibus nõ datur causa exemplaris, cum interim dictum sit à nobis, omnia causarum genera in naturalibus reperiri. Reiicienda tamen prorsus est huiusmodi responsio. Omnis enim effectus,

Exemplar.

ctus, qui fit à causa agente per intellectum, pendet per se ab aliquo exemplari. Nec refert quod accidat picturæ, sculpturæ, aliisq; rebus artefactis, vt sint imitationes aliorum artefactorum. Artefacta enim, quæ opifices extrinsecus imitantur, non sunt vere & suapte natura exemplaria, vt recte probatum est, *sed ipse communis, vniuersalisq; conceptus rei faciendæ per artem: non tamen quatenus illam repræsentat, sed quatenus subit vicem naturæ communis obiecta, quo pacto est imitabilis ab artifice. de hac re vide lib. 5. & 7.* In hac enim imitabilitate, vt sic dicam, ratio exemplaris consistit. Possent quoq; naturalia ipsa, quatenus concipiuntur vt imitabilia ab arte nostra, suo modo dici exemplaria artificialium. Ars enim nostra per se, ac suapte propensione imitatur naturam. Nec dubium est, quin natura eminenter contineat, quidquid arte nostra effici potest, cum & mens nostra, cui rerum artificialium effectio tribuitur, forma naturalis sit, & nihil arte humana fiat, nisi cum actiua naturalia, vt dici solet, applicantur passiuis. Non sine causa autem addidimus verbum *nostra*, cum diximus, artem imitari naturam Nam si de arte diuina sit sermo, potius natura imitatur artē. Cum autem diximus, omnia causarum genera in rebus naturalibus reperiri, non ita id intelleximus, quasi crederemus, omnes causarum species in eo rerum genere spectari: sed tantum omnia causarum genera modosve causandi generales: fatemur autem causam exemplarem pertinere ad aliquod ex quatuor vulgaribus generibus, ad finalem scilicet, efficientem, formalem, aut materialem: quæ genera omnia reperiuntur in rebus naturalibus. Quanquam cum naturalia omnia reducantur ad artem diuinam, nihil erit incommodi, si dicamus, dari etiam caussas exemplares in naturalibus, seu potius naturalium, à quibus causis magis pendent per se res naturales, quam à naturalibus artificiales. Itaque non est, cur negemus, causam exēplarem esse veram, ac per se causam.

Exemplaria quid propriè sint.

Discrimen inter nostrā artem & diuinam.

Quo pacto causa omnes in rebus naturalib. reperiantur.

Erunt igitur fortasse qui dicant, causam exemplarem reuocari ad finalem, quod agens per intellectum ad eam respiciens operetur, hoc est, illam agendo nitatur assequi. Alexander lib. 5. com 3. id videtur sentire. Verum id dici non potest. Primum, quia omnis finis isto modo erit exemplar, veluti externa forma domus, & vsus etiam illius, quod falsum est. Deinde, quia agens per intellectum non nititur actione sua assequi exemplar ipsum, sed assequi similitudinē exemplaris. Postremo, quia ratio exemplaris consistit in imitatione passiua, seu imitabilitate, ratio autem finis non item.

Exemplarē causam non esse reuocandam ad finalem.

A Scotus in primum sentent. distinct. secunda, quæstione secunda distinctione trigesima sexta, artic. primo existimat causam exemplarem reduci ad efficientem, quam hac in re non pauci sequuntur. Eorum ratio est, quia quod præstat forma naturalis agentibus naturalibus, id præstat forma intellectualis (quā vocamus exemplar, siue ideam) agentibus per intellectum. Vtraque enim est ratio agendi
B ipsi agenti, vtraque determinat actionem ad speciem certi effectus, & vtriusque ratione agens assimilat sibi id, quod patitur, atque vniuocum sibi effectum producit, vt Aristoteles luculenter docet libro septimo, c. nono. Cum igitur forma naturalis, vt est in agente, & ad effectum agentis concurrit, reducatur ad causam efficientem naturalem (nec enim est id, quod principaliter efficit, sed ratio efficiendi) sequitur plane exemplar reduci ad cau-
C sam efficientem per intellectum. Quod idem dicunt Aristotelem innuisse 2. Physicorum lib. cap. tertio text 28 & quinto, huius operis cap. 2. tex. 2. cum docuit *secundum causarum genus esse formam atque exemplar*, significauit enim, vt inquiunt, id ipsum, quod est forma respectu agentis, esse principium efficiendi respectu effectus agentis, naturale quidem, si sit forma naturalis: intelligibile autem, si sit
D exemplar.

Scoti de causa exemplari opinio.

Alia ratione reuocant Stoici exemplar ad causam efficientem. Dicunt enim causam efficientem perinde vti exēplari, atq; alio quouis instrumēto, vt supra sect. 1. ex Seneca Stoico retulimus. Itaq; censent exemplar non reuocari ad agens, vt formam agentis, sed vt illius instrumentum.

Stoicorū de eadem opinio

Neutra tamen sententia placet. Credimus enim exemplar, quatenus exemplar est, non
E reuocari ad efficientem. Id quod ex his licet ostendere. Primum, quia exemplar quatenus exemplar est, non habet quicquam efficientię in effectum, sed consistit in quadam imitatione passiua, neq; concurrit ad actionem vt influens, sed vt extrinsecus, quodammodo terminans: forma autem agentis, & instrumenta, quibus efficiens ad agendum vtitur, aliquid efficiente, & influxus habent in effectum: forma quidem, quia potentiæ, quibus agens ad agendum vtitur, ab illa fluunt, & illius virtute agunt, instrumenta vero, quia
F mota mouent, actionemque ipsum agentis exequuntur. Deinde, quia cum artifex agit respiciens ad exemplar, principium, quo agit, est ars ipsa, instrumenta vero sunt, quæ ab agente mouentur, & ad agendum applicantur: at exemplar neque est ars ipsa, sed primarium eius obiectum quod ab arte supponitur, quemadmodum & finis artis, neq; ab

Impugnatur vtraq; opinio

Discrimen inter artem instrumenta & exemplar.

agente mouetur, sed potius illud quodāmodo A mouet, non tamen vt appetibile, quo pacto mouet finis, sed vt imitabile, quæ est diuersa mouendi ratio. Postremo, quia Plato, qui primus exemplarem causam videtur inuenisse, eam vocauit *Ideam, formam & speciem*: Aristot. vero perspicue illam in genere causæ formalis posuit, vt patet ex locis proxime citatis. Neq; vllam vim habet responsio illa, idcirco exemplaris nomen adiectum fuisse ab Arist. vt exponeret, formam, quatenus est in B agente, esse exemplar rei, quæ generatur. Eodem enim modo dicere potuisset *Alio modo formam atq; finis*. forma enim, vt est in eo, quod generatur, est finis generantis, quo fit, vt potius dicendum sit, Arist. & formam realem nomine formæ, & intelligibilem siue obiectiuā nomine exemplaris in genere causæ formalis complexum fuisse.

Quid Plato & Arist. de exēplari existimauerint. Dilutio responsionis.

Soluitur Scotistarum ratio.

Ad rationem igitur eorum, qui Scotum sequuntur, ex eis quæ dicta sunt, respondendum est, exemplar non est principium efficiC endi, quasi ab eo, vt tale est, influxus oriatur, sed esse id, ad quod agens agendo respicit, nec vero effectiue determinare actionem ad speciem, aut assimilare patiens agenti, sed imitatione passiua, siue vt imitabile. Vnde etiam patet, quam inanis sit Stoicorum ratio. Non enim agens vtitur instrumento, nisi illud moueat, eiq; vim aliquam agendi communicet, aut saltem per illud vim propriam agendi exerceat. D

Stoicorū argumentum dissoluitur.

Aliorum sententia.

Sunt denique, qui etsi exemplar in causis formalib. numerant, non directo tamen, sed reductiue ad hoc causæ genus pertinere putent, quemadmodum & instrumentum ad genus causæ efficientis. id duabus potissimum rationibus sibi persuadent: Vna, quia exemplar non per seipsum dat esse, sed per formam inductam ab agente. altera, quia non dat esse intrinsecus, sed extrinsecus.

Autoris sententia Exemplar non reductiue, sed directo ad causam formalem pertinere.

Crediderim tamen, exemplar (si tamen non E per accidens, sed per se sit exemplar) directo potius ad genus causæ formalis, quam reductiue pertinere. Idem D. Th. Met. l. 2. & Cai. p. 1. q. 44. art. 3. sentit. Primum, quia est vna ex causis principalib. quæ ad effectum concurrunt. Nec enim dat esse ratione alicuius prioris formæ. Quin, si forma informans siue realis & exemplaris inter se conferantur, & altera ad alteram reducenda sit, tanquam secundaria ad principalem, non dubium est, quin realem ad exēplarem reducere oporteat. Re F tamen vera, neutra ad alteram reuocanda est quia rationes causandi vtriusq; sunt inter se diuersæ, nisi eo pacto velis realem formam ad exemplarem reducere, quo inferiora genera causarum reuocantur ad superiora, vt materia ad formam, & forma atque efficiens ad finem, qui causarum omnium quodammodo est causa. Deinde, quia omnes quotquot Philosophi, ac Theologi de veris Ideis loquutur, asserunt, ideas esse principales formas, & quarum imitatione formæ reales reducantur in materiam: exemplaria vero, quæ per se & sua apte natura talia sunt nihil aliud sunt, quam veræ ideæ, tametsi non tales, quales Plato existimabat. Postremo, quia ratio quidditatis, quæ est definitio formalis causæ, non modo formam realem, atque informantem, sed etiam intelligibilem, siue exemplarem complectitur. Est enim Idea *principalis quadam, ac prototypa ratio essentiæ rei, cuius est idea*: forma vero informans ideo dicitur ratio quidditatis, quia additione sui ad materiam absoluit, ac complet quidditatem rei, & in causa est, vt illa ad certam speciem pertineat. Atque hanc ob rem videtur Aristot. dixisse, *forma atque exemplar*, vt duo causarum genera speciatim sub formali causa directo comprehenderet. Alioqui instrumenta etiam cum efficiente principali coniungenda erāt, quod non fecit.

Ideas esse principales formas.

Ratio quidditatis quid.

Nec rationes pro parte opposita quicquam efficiunt. Prior enim falso illud assumit, exemplar non dare esse per sese, sed per formam inductā ab agente. Dat enim esse per seipsum in suo genere, id est, vt exemplar. Vnde nascitur, vt etiam det esse per formam inductam ab agente, tanquam per sui participatam similitudinem. Alioqui efficiens non ageret per se, quia agit per instrumenta.

Soluuntur rationes superioris opinionis.

Posterior autem nihil concludit, nisi velis efficientem causam & finalem non esse principales: quia causant extrinsecus, quod dici non posse, vel ex eo patet, quia Deus est finis, efficiens & exemplar rerum omnium, nec tamen potest esse formalis intrinseca, aut materialis, eo quod ratio causandi extrinsecus, nullam ex genere suo habet imperfectionem adiunctam, à qua tamen causæ internæ exolui non possunt, cum necessario sint partes entis per se, ac proinde incompleta entia.

Quarū causarum rationes possint cōuenire Deo.

Ad argumentum igitur principale, cuius soluendi causa hæc omnia præmisimus, dicendum est, nihil illud concludere contra ea, quæ dicta sunt. Si enim nititur ostendere, non esse exemplar causam formalem internam, recte quidem id probat, sed tamen non probat, non esse formalem. Si vero contēdit, non esse omnino causam formalem, vitiose sumit definitionem formæ internæ ad id cōcludendum, cum sumenda esset definitio formæ in communi, quæ externam quoq; complectere-

plectere-

plecteretur, qualis est ratio quidditatis vt di- A ximus.

Obiectio.

Quod si quis vrgeat, cum exemplaris causa sit directo, & non reductitie, causa formalis, adhuc effici ex dictis, quinque esse causarum genera, finalem, efficientem, exemplarem, formalem internam, & materialem: O. e ar tendum est, si genera causarum sumantur in commune, non esse nisi quatuor, cum exemplaris & formalis interna, sub formali contineantur.

Diluitio.

Si vero sumantur in specie, non mi- B rum esse, si plures tradi possint. Nam & finis diuiditur in finem cuius & cui, tanquam in diuersas species finium: & causa efficiens in efficientem ex aliquo, & ex nihilo, vt in diuersas efficientium species. Eodem modo ait Arist. in Topicis, lib 1. c. 3. *quatuor esse prædicata Dialectica*. quæ tamen si in specie sumantur, plura esse inuenientur. Vnde colliges, nihil dissidij esse hac in re inter Platonem & Aristot. quod Plato causam exemplarem quoddam per se C causæ genus fecerit.

Conciliantur dicta Pl. & Arist. de causa exemplari.

Nec vero quicquam pugnare cum iis, quæ dicta sunt q. 1. Henricum Gandauensem ex veteribus scholasticis egregium auctorem, qui quodl. 9 scribit quinque esse causarum genera adiuncto exemplari: sed potius ea ratione fauere, quatenus facit exemplar principale quoddam genus, neque illud ad causam efficientem, aut ad formalem internam reuocat.

D

Solutio argumentorum quibus ostendi videbatur, nullum ex traditis causarum generibus esse veram causam: aut certe pauciora quam quatuor vulgata.

SECTIO VI.

E

AD primum vero argumentum eorum, quæ aut nullum ex traditis generibus causarum, aut certe pauciora in veris, ac per se causis esse contendebant, dicendum est: quod quidem ad materiam attinet, tantum abesse, vt ei officiat puræ potentiæ ratio, quo minus causa esse possit, vt potius alia ratione interna rei causa esse nequeat, vt postea ostendemus:

Materia ideo causa, quia pura potentia.

tametsi non est negandum, habere eam proprium esse actuale existentiæ. F Quod vero attinet ad formam, dicimus proprium munus formæ, vt causa est, in eo positum esse, vt det esse essentiæ ipsi composito, quod certe esse ab eo non accipit: quanquam ne esse quidem existentiæ accipit forma à composito, sed vel ab efficiente solo, si non educatur de potentia materiæ, vel ab efficiente & materia, si de eius potentia educatur.

Quod autem dicitur, causam efficientem non adhiberi in demonstrationibus, in quib. effectorum proprietates demonstrantur: idque ex eo accidere, quod proprietates effectorum non profluant ex causis efficientibus, sed ex naturis subiectorum: etsi probat causam efficientem non esse causam internam: non tamen ostendit non esse causam.

Cur rarius fiat demonstratio per causam efficientem.

Nam quia causæ internæ satis sunt ad demonstrandas rerum proprietates, ideo fit, vt externæ non assumantur: tametsi verum non est, nunquam adhiberi externas, sed rarius adhiberi. Quin etiam perfectiores sunt demonstrationes, in quibus adhibentur omnes, vt si homo demonstretur habere intellectum, quia conditus est à Deo ex animo & corpore, vt bene beateque viuat. Deniq; falsum est id, quod in rerum natura non est, non esse veram causam. Causa enim, quæ concurrit ad effectum vt desiderata, ex ipso suo causandi genere non requirit realem existentiam: immo vero in plerisque requirit non existentiam, vt in sanitate recuperanda, quæ concurrit ad curationem: vt desiderata & expetita. Si enim iam existeret, non adhiberetur corpori curatio.

Perfecta demonstratio.

Nec vero Arist. ait, finem esse oppositum principio absolute, sed principio, vnde motus oritur, quod est causa efficiens, cui finis dicitur oppositus, non oppositione repugnantiæ, sed relationis à quo, & ad quod.

Ad secundum dicendum est, si verba *propter quid* late sumantur, nullum ex quatuor generibus causarum traditis à vera ratione causæ esse excludendum, neque id negari in Phædone: si vero sumatur presse ac proprie, pro eo, quod est, cuius gratia (hæc enim est propria illorum verborum significatio) non dubium esse, quin solus finis dicendus sit causa: atque hoc voluisse Platonem in loco citato.

Ad tertium dicendum est, si causa sumatur, vt refertur ad effectum spectato effectu iuxta nominis originem, quæ etymologia dicitur, cum effectus dicatur ab efficiente, non dubium esse, quin solum efficiens dicendum sit causa, vt probatum est.

A solo efficiente dictum esse effectum.

At effectus non semper ea ratione spectatur, quemadmodum nec lapis semper consideratur, quasi lædens pedem, vnde lapidis nomen fortasse ducitur, sed raro, & apud Grammaticos, qui verborum etymologias persequuntur. Cum ergo Stoici solum efficiens causam appellauerunt, forsitan causam spectarunt, vt refertur ad effectum, iuxta originem vocabuli consideratum: cætera enim, quæ causæ dici solent, non efficiunt rem, sed ad eam efficiendam sunt necessaria.

Cur Stoici solum efficientem causam appellauerint.

Aut potius dicito,

 illos

illos id solum censuisse dignum causæ nomine, vnde actio primum oritur, quasi causæ nomē idem apud eos valeat atq; auctoris, quod certe in alia causarum genera conuenit. A

Reprehendūtur dicta quadā Seneca & Ciceronis de causis.

Seneca tamen & Cicero, qui ea in re Stoicorum sententiam secutus est, quædam non recte adiiciunt, quale est illud: *Cætera, quæ dicuntur causa, pendere ab efficiente.* quod falsum est in plerisq; finibus & exemplaribus. Et illud: *Nihil aliud esse finem, quam propositum agētis,* nisi ab eis propositum sumatur pro re, quā sibi agens proponit. B Et illud: *Exemplar esse instrumentum.* Et illud: *Materiam non magis causam esse quam tempus, locum & cætera, sine quibus res non fit.*

Cur Plato in Timæo nec formā informantem, nec finem numerauerit in causis.

Ad quartum dicendum, Platonem quidem in Timæo ea sola cēsuisse digna nomine causæ, quæ tempore præcedunt effectū aut præcedere possunt: atque idcirco sola tria causarum genera eo loco enumerasse, efficientem, exemplarem, & materialem: Satis tamen est, si præcedant natura, effectusq; ipse ab eis per C se pendeat, quo pacto compositum pendet à forma informante: tanquam à digniori causa interna. Neque vero forma fit proprie, sed compositum ex materia & forma. Nam etsi forma cum ipso composito incipit esse: id tamen solum proprie fieri dicitur naturaliter, cuius altera pars existebat, altera vi agentis adiecta est, vt habet lib. 7. huius operis c. 8. tex. 26.

Aristotelis sententia de forma.

D Nec vero Arist. cum docere videtur formā esse totam rei quidditatem, aliud quicquam videtur significare, quam quod species, quæ sæpe appellatur forma, sit totum id, quod definitione explicatur: aut formā, ex qua res naturalis constituitur, esse id, ex cuius perfectione desumuntur omnia prædicata, quę in definitione continentur, seu (quod eodem redit) ex quo omnis perfectio rei prouenit. sed quo tandem pacto Arist eo loco sit intelligendus, in eius libri ad c. 10. explicatione diligentius E expendetur.

Veteres causam formalē non omnino negasse.

Opinio autem illa veterum Naturalium, qui præter efficientem & finalem (quas tanquam externas parum videntur curasse) solum materialem posuerunt, sententia est balbutientium adhuc Philosophorum, & quasi in tenebris attrectantium: tametsi, nec illi prorsus negarunt causam formalem, sed formalem substantialem. Videbant enim plane res moueri, & alias formas accidentarias abiicere, alias acquirere, per quas tandem adulta iam Philosophia, magisq; rerum perita F substātiales formæ à posteriori cognitæ sunt. De quibus quidem, sint ne in rerum natura, annon, primumq; de materia prima stabilienda, de qua non minor est quęstio, hoc loco nobis disputandum est.

Sitne reuera in rebus naturalibus materia prima.

QVÆSTIO II.

Qua ratione nulla sit difficultas in asserenda materia prima.

SECTIO I.

Ordo seruandus in disputatione de materia & forma inuentione.

Materiæ primæ ac formæ substantialis inuentio, quæ in tota Philosophia permagni momenti est, & in qua Philosophi plurimum desudarunt, commodius à nobis expedietur, si primum de materia prima, quatenus ea facile inueniri potuit: deinde de formæ substantialis inuentione disseramus: postremo inuenta formą substantiali, ex ea colligamus, cuius naturæ sit materia prima, quatenus capax est formæ substantialis. Sunt enim hæc adeo connexa inter sese, vt perfecta inuentio primæ materiæ, sine inuentione formæ substantialis omnino absolui nequeat.

Duplex materia prima cōsideratio.

Materia prima duobus modis spectari potest. Vno sub communi nomine materiæ primæ, qua definitur esse *Subiectum non factum ex alio & ex quo fiant cætera*, qua vsus est Aristot. primo Phys. libro cap. vltimo, text. 82. Altero, secundum propriam & peculiarem rationem, hoc est, comparatione substantialis formæ. Eodem modo dicere solemus, vltimū finem siue felicitatem posse cōsiderari, vel sub communi, imperfectaque explicatione vltimi finis, vt si dicatur *esse statum omnium bonorum aggregatione perfectum*, quo pacto à Boetio in libris de consolatione Philosophica lib. 3. prof. 2. definitur: aut secundum peculiarem rationem eius vitæ, in qua ea bonorum aggregatio cernitur. Quemadmodum igitur vltimus finis in commune facile percipitur, ab omnibusq; expeti ostenditur, & tamen adeo difficile est ostendere, quib. in rebus consistat, vt nulla in quæstione fortasse maior fuerit apud Philosophos controuersia: ita cum nullo negotio intelligere omnes possint, qd sit materia prima iuxta vulgarem illam materiæ primæ rationem, nec difficile sit, eam sic spectatam in rerum natura esse ostendere, tamen percipere omnino ad quod genus formarum ipsa primum referatur, quæque tandem sit eius essentia, adeo difficile cognitu fuit, vt vix tandem à Platone & Arist. post tot, tantorumque Philosophorum studia explicatum sit.

Difficile esse materia prima essentiā percipere.

Ostenditur dari materiā primam 1. ex motu.

Esse igitur materiam primam in rerum natura, his ferme rationibus ostendi solet. Primum, quia motus sensu ipso per se notus est, motus autem omnis à cōtrario in contrariū

fieri

fieri cernitur, quorum alterum paulatim introducitur, alterum expellitur: cum igitur contrarium, quod introducitur in eo, quod expellitur, recipi nō possit, tum quia sibi mutuo repugnant, tum etiam, quia in fine motus contrarium quod expellebatur, sæpe omnino esse desiit, dandum necessario est in quouis motu commune aliquod subiectum vtriusq; contrarii, quod paulatim alterum abiiciat, alterum accipiat: quod subiectum materiam appellamus.

2. Ex ipso agente & patiente.

Deinde, quia motus & omnino omnis mutatio actio quædam est, & vel sensu cognoscitur ab agente aliquo proficisci, & in certo aliquo patiente recipi, neque enim quoduis in quoduis agere aptum est, vt est etiam experientia compertum; at agēs nititur efficere patiens sibi simile, vt cernimus in actione, qua ignis agit in lignum; ergo datur in omni patiente res aliqua subiecta, quæ ante actionem sit dissimilis agenti, in fine autem similis per inductā ab eo sui similitudinem, quam eandem materiam vocamus.

3. Ex eo, quia ex nihilo nihil fit naturaliter.

Tertio, quia ex nihilo nihil fit naturaliter: oportet igitur fieri ex aliquo ante existente, ex quo id, quod fit, constet, quemadmodum accidit in iis, quæ conficiuntur arte: illud autem nō potest esse forma: est igitur id, cui forma adiungitur, & in quod introducitur, quod dicimus materiam.

4. Ab incommodis compluribus.

Postremo, quia vel id, à quo forma eius, quod ante erat expellebatur, & eius, quod esse incipit, inducebatur, permansit idem in fine actionis, aut periit: at non periit, tum quia periisset quoque forma introducta, frustraq; agens egisset: tum etiam, quia iam totus effectus esse incepisset, & non ex aliquo factus, quod est contra hypothesin, tum deniq; quia aut agens naturale ex nihilo produceret ea, quæ naturaliter fiunt, aut ea in fine actionis à seipsis, aut à solo Deo per creationem esse inciperent, agentiaq; ipsa naturalia solam vim corrūpendi, imo vero annihilandi haberent, aut certe superuacanea essent, quæ omnia sunt absurdissima: datur igitur commune subiectum, quod abiecta priori forma permaneat sub posteriori: quod subiectum vocamus materiam.

Prædictas rationes, si in se spectētur, non satis esse ad institutū probandum.

Verum hæ rationes, si nihil aliud addatur, non ostendunt dari materiam primam, etiam sub communi illo conceptu subiecti, quod non ex alio subiecto factum sit: quod tamen probandum erat, quodque rudis illa priscorum Philosophia, vt rem parum difficilem cognitu, facile assecuta est. Minus quoque institutum probant argumenta ea, quæ à nonnullis adhibentur, ex ratione motus, & omnis accidentis, nempe: Quia necesse sit, vt motui, cum sit actus rei mobilis, & cuilibet accidenti subiectum aliquod subsit. Hæc enim, & similia, quanquam recte probant, dari in omni motu, omnique prorsus actione subiectum aliquod, non tamen ostendunt dari subiectum, quod ex alio priori factum non sit.

Quo pacto à quibusdam probatio compleatur

Sunt, qui hoc pacto probationem complendam existiment. Datur necessario subiectum aliquod in omni actione: aut igitur illud est factum ex alio, & illud ex alio, & ita deinceps in infinitum, aut deueniendum est ad primum, quod ex alio non sit factum, non est autem progrediendum in infinitum: igitur in omni actione datur primum aliquod subiectum, quod non sit factum ex alio, & ex consequenti, prima aliqua materia. Quod autem non sit progrediendum in infinitum in subiectis, quorum alia ex aliis facta sint, probāt ex formis, quæ non sunt infinitæ in eadem materia.

Refutatio.

Sed hoc complementum probationis nō placet Primum, quia Aristoteles libro sequēti, cap. 2. text. 5. cum ostendit, non dari in eadem re materias infinitas, quarum aliæ ex aliis genitæ sint, supponit dari materiam primam, & ea posita, ostendit, non dari infinitas procedendo ad alias atque alias secundas, quæ sunt secundaria subiecta, vnde fit, vt manifestius esse putauerit dari primam materiā, quam vt impugnatione infinitarum probandum esse existimaret. Deinde, quia in ostendenda etiam eodem loco finitione formarum naturalium, eadem hypothesi primæ materiæ vtitur, ex qua re efficitur, vt notius quoque esse existimauerit, dari aliquam primam materiam, quam non dari formarum infinitionem.

Vera instituti confirmatio ex mutua rerū transmutatione.

Alia igitur ratione complendā est probatio, quam ex finitione vel materiarum vel formarum, nempe ex mutua transmutatione rerum omnium, quæ in hoc inferiori mundo continentur, quam Veteres nonnulli putabant ad cœlestia etiam corpora extēdi. Nam si omnia mutuo ex se inuicem, saltem mediate generantur (quod partim experientia compertum est, partim ex contrarietate qualitatum ratione colligitur, vt inferius contra Empedoclem patebit) datur haud dubie commune aliquod subiectum omnium transmutationum, siue mutationum, quibus aliquid ex alio fiat: alioqui non quodlibet mediate, aut immediate gigneretur ex quolibet. At si datur commune aliquod subiectum omnium transmutationum, illud ipsum non potest esse factum ex alio subiecto, iam enim nō subiiceretur omnibus transmutationibus, igitur si in omni transmutatione datur commune

aliquod subiectum, & omnia apud nos mutuo transmutantur, necessario efficitur, dandum esse primum aliquod subiectum non factum ex alio, & ex consequenti materiam aliquam primam secundum communem illam materiæ primæ rationem, ex qua gignantur omnia, siue ea sit ens omnino potentiale, nihilque perfectionis ex se habens, vt Plato & Arist. censuerũt, siue actuale, & modo aliquo ex se perfectum vt crediderant veteres Naturales, quorum iam opiniones à nobis breuiter recensendæ & impugnandæ sunt, initio facto ab iis, qui vnum tantum substantiale principium, aut potius nullum posuerunt.

Quid senserint de prima materia ii, qui vnum tantum substantiale principium, aut nullum posuerunt.

SECTIO II.

Vulgus terram rerum omniũ materiam esse.

AC vulgus quidem, vt Aristoteles ait paulo post principium huius capitis, existimat, *terram esse omnium primam materiam, primum quia putat, omnia quæ gignuntur, & intereunt, ex ea effici, tandemque in eandem resolui. Item, quia in medio locata sit quasi omnium commune elementum Tum etiã, quia viuentia omnia quæcunq; in elemento degant, alat ac foueat. Vnde & Alma mater vocatur.* Deniq; quia ex sese videatur stabilitatem habere, cum cætera moueantur, vnde & Vestam vocatam esse, *Ouid. 6. Fastorum, infra medium libri,* scribit, quasi vi sua stantem. *Stat* inquit, *vi terra sua, vi stãdo Vesta vocatur.* Hęc posteriora sunt apud Arnobium lib. 3. contra Gentes: *Terram,* inquit, *quidam è nobis, quod cunctis sufficiat animantib. victum Matrem esse, dixerunt magnam: eandem hanc alii, quod salutarium seminum frugem gerat, Cererem esse pronuncian: nonnulli autẽ Vestam, quod in Mundo stet sola cæteris eius partibus mobilitate in perpetua constitutis.* Philosophi tamen longe aliter sentiunt. Nullus enim eorũ, qui vnum tantum rerum naturalium materiale principium po suerunt, censuit terram esse primam omnium materiam, vt ait Arist. in loco citato, text. 14. in quam sententiam omnes venerunt propter nimiam terræ compactionem & dẽsitatem, aliasq; huiusmodi qualitates, ob quas illa inepta est, vt figuras ac formas omnes facile induat. Nec refert, quod Hesiodus scripsi: *in Theogonia, terram esse primum omnium materiale principium:* id enim nõ alia ratione videtur fecisse, nisi vt tanquam Poeta ad communem vulgi sensum se accommodaret.

Aliter sentire omnes Philosophos.

Prima igitur Philosophorum opinio de

A materia prima fuit Thaletis Milesii, qui primus auctor & quasi parens habetur naturalis Philosophiæ, & Simplicii sententia in primũ Physicorum librum, omnibus veterib. Physicis antecelluit Is posuit, aquam esse materiã ex qua omnia primum fierent, quam sententiam Orpheum, Musæum, & alios eius ætatis Poetas ac Theologos carminibus adumbrasse, cum Oceanum & Thetyn parentes omniũ rerum fecerunt, stygiamq; paludem primam

Thales Milesius primus auctor naturalis Philosophiæ aquam principium materiale primus esse ruit.

B esse atque antiquissimam, cecinerunt, nonnulli autumant, tametsi alii volunt, Oceani & Thetydis nominibus significari apud eos rerum omnium instabilitatem. Et quanquam Socrates apud Platonem in Theæteto hoc pacto intelligit Homerum idem dicenten: Plutarchus tamen primo de placitis Philosophorum cap. 3. ait illum sententiæ Thaletis auctorem fuisse *Lege Arnob. hoc libr. cap. 3. August 8. de ciuitate Dei. cap. 2. Eusebium 14. de preparat. Euang. cap. 5. Clementem Alexan. 1. libr.*

C *Stro. Laer. 1. lib. in Thalete, & Cic. in Lucullo, & aliis locis.*

Quid vero Thaletem impulerit, vt eam sentẽtiam siue approbaret, siue primus induceret, non satis constat. Forsitan id fecit, quia aqua facilime omnium videatur sese quibusuis formis ac figuris accipiẽdis accommodare, quod proprium munus videtur esse primæ materiæ. Quocirca vt terra quamlibet figuram facile induat, aqua ei misceri solet. Ac-

Cur aquam fecerit commune rerum principium Thales.

D cesserunt fortasse argumenta illa, quæ Arist. commemorat cap. 3. Quod terra priscorum Poetarum testimonio super aquam existat, Quod omnium alimentum sit humidum, Quod calidum ipsum ex humido alatur, Quod animalia humido viuant, arente senecta intereant, denique, Quod semina humidæ naturæ sint omnia.

Non desunt porro, qui Thaletem dicant significasse nomine aquæ ipsam veræ mate-

E riæ primæ naturam, admonitum fortasse loco illo sacrorum librorum, in quo scriptum est, *Genes. 1. & Spiritus Domini ferebatur super aquas,* hoc est, incubabat quasi primæ materiæ, vt ex ea varias rerum formas educeret, quam eandem materiam dicunt veneratos esse quondam Ægyptios colendo Serapidis simulachro, quod apud eos aquam repræsentabat. Parum tamen id, aut nihil probabilitatis habet. Primum, quia Thales, & qui eum

F secuti sunt, non vtebantur ænigmatis, vt Pythagorici, sed propriis verbis & apertis. Deinde, quia plerique Thaletis successores in ea sententia ei repugnarunt, damnantes, quod valde sensibilẽ posuisset primam materiam, quod tamen non fecissent, si apud illum puram quandã potentiam nomine aquæ significari

Non recte quosdam opinionem Thaletis interpretari.

ficari intellexissent. Postremo, quia etsi Thales diu in Ægypto philosophatus est, vnde potuit aliquam diuinarum literarum cognitionem accipere, multaq; ex Ægyptiorum Philosophia intelligere; tamen aquarum nomine initio sacrorum librorum non intelligitur pura potentia materiæ, sed vulgata elementa, quod in res alias transmutari possunt, quemadmodum nec Ægyptii naturam primæ materiæ sub effigie Serapidis colebant, sed aquã ipsam propter beneficium inundationis Nili, quo eorum regio irrigatur.

Anaximenẽ aerem rerum materiam putauisse.

Anaximenes autem Milesius, quem initio huius operis cap. 4. diximus, tertium fuisse à Thalete in familia Ionica, altero se veluti gradu attollẽs à terra, fecerit aerem primam omnium materiam, quem etiam dixit esse infinitum. *Pro opinione Anaximenis lege Arist. hoc lib. cap. 3. Laer. libr. 2. in Anaximene, August. Euseb. & Cic. locis citatis, Plut. arch 1. de placitis, cap. 3.* Eandem sententiam sequutus est Diogenes Apolloniates huius discipulus. Nam etsi Nicolaus Damascenus teste Simplicio in primũ Physic. textu 6. illum non aerem, sed medium quiddam inter aerem & ignem posuisse, ipse tamen Simplicius testatur se legisse eius commentarium de natura, in quo dissertis verbis aerem primam materiam constituit, quemadmodum Aristoteles refert capite 3. & Laertius libro nono. Plutarchus quoque primo de placitis Philosophorum, & Augustin. 8. de ciuit. Dei. in eadem sententia dicunt fuisse Socratis præceptorem Archelaum, qui Physici cognomine appellatus est, vel quia primus Physicam Athenas inuexit, vel quia vltimus eorum, qui ante Socratem extiterunt, naturalem coluit Philosophiam, Socrate deinde moralem introducente, tametsi Simplicius Archelaum Anaxagoræ sectatorem fuisse asserit.

Idem sensisse Diogenem Apolloniatẽ.

Archelaus cur Physicus dictus.

Causa, quib. inductus fuerit Anaximenes.

Causæ, quæ Anaximenem inducere potuerunt, vt aerem faceret primam materiam, hæ fortasse fuerunt. Primum, quod aer longe facilius, quam aqua, omnibus se formis, & receptaculis accommodet. Deinde, quod facillime omnium recipiat externas impressiones siue calidi, siue frigidi, siue odoris huius, aut illius, &c. Tertio, quia vita in calido & humido posita est, quæ simul in aere cernuntur. Quarto, quia præcipuum animalium nutrimentum aer videtur esse, & quo continenter plurima indigeant. Postremo, quia in seminibus spiritus dominantur; spiritus autem & aer mutuo cognomento dicuntur, vt Plutarchus ait, aut certe spiritus est aeris naturæ proximus.

Hippasum & Heraclitum ignem rerum materiã fecisse.

Verum, quia Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius excelsi animi vir, & terrena omnia adeo cõtemnens, vt (quod *libr. 9. in Her.* Laertius ex Antisthene refert) regnũ etiam fratri concesserit, cum animaduerterent, ignem esse omnium tenuissimum ac subtilissimum, illum potius, quam quiduis aliud materiale principium esse censuerunt: quos Aristoteles ea ratione superiorib. prætulit ad initium huius capitis, Text. 13. quod alii fecissent materialia principia res crassiores, & quæ minus aptæ essent, vt ex eis cætera omnia constarent, & in eas tandem resoluerentur, quod est primi principii materialis proprium. Quorum sententiam tribuit Stoicis Cotta Ciceronianus in 3. de Nat. Deor. & alii nonnulli.

Præferuntur cæteris Hippasus & Heraclitus.

Quibus rationibus adduci potuerunt.

Potuerunt autem hi auctores ignis tenuitatem & subtilitatem eo argumento colligere, quod aerem quoq; ipsum penetret, & supremum semper appetat locum. Quocirca Plato in Timæo, & Arist. hoc cap. tex. 13. asserũt, ignem esse minimarum partium, atq; ad penetrandum omnium aptissimum. Accedit, quod ignis est fons caloris, vita autem in calido præcipue consistit, vitalesque functiones calore in primis indigent. Hinc colligebat Heraclitus, omnia tandem aliquando in ignem resolutum iri. vnde, vt quidam volunt, assiduæ illius lachrymæ. Quanquam verius videtur, quod alii narrant, id ab eo fieri solitum, quod humana studia deploraret.

Heracliti lachrymæ.

Sententia eorum, qui materiam fecerunt medium quid inter elementa.

At vero cum materia prima non videatur esse quicquam sensibile, sed potius aliquid, quod in sensibilibus quasi primũ eorum fundamentum lateat: cõsultius alii fore putauerunt, si ponerent medium aliquid inter vulgata elementa, quod formarũ omnium, quæ ab agentibus naturalibus inducuntur, commune subiectum esset, alii quiddam interiectum inter aquam & aerem, cuius sententiæ meminit Arist. hoc capite text. 14. alii vero inter aerem & ignem, quorum placitum refert 1. Phys. c. 4. tex. 32. Nemo enim posuit mediũ inter terram & aquã, quod terræ similitudo & cognatio non videantur congruere cum primo rerum omnium principio. Quinam illi fuerint, qui medium inter aquam & aerem constituerint, quod quidem aqua esset subtilius, aere vero crassius, non constat: certe Anaximander Milesius Thaletis & discipulus, & primus in schola successor, medium posuit inter aerem & ignẽ, quod idem censuit esse infinitum, vt nunquam deesset materia, ex qua alia atque alia entia perpetuo fierent. Atque hic primus inuexit nomen principii, vt testatur Simplicius, & caput Ionicæ familiæ apud Laertium, *in præfat. Vitar.* & alios quosdã habetur, ea fortasse de caussa, quod Thales nihil de reconditiori Philosophia

Anaximander inter aerẽ & ignem medium constituit materiam.

Cur caput Ionicæ familiæ à quibusdam habeatur Thales.

sophia, sed pauca duntaxat de nautica Astrologia scripta reliquerit.

Hi autem primum ea ratione ducti videntur, quia vt dictum iam est, materia non videtur ponenda quicquam sensibile, sed omnium sensibilium accidentium commune subiectum, cum tamen quodlibet ex vulgatis elementis sit peculiare quoddam sensibile. Deinde, quia commune subiectum transmutationis habere non debet certam aliquam contrarietatem sibi connaturalem, ne dissolui possit à contrario, atq; ita non sit primum subiectum, in quod resoluantur omnia. Ita putabant satius esse ponere medium aliquid, quod sensu non perciperetur, & ab omni naturali contrarietate esse liberum, vt omnibus transmutationibus perpetuo subesset, quam vllum ex notis & vulgaris elementis. Atque subodorati quidem sunt hi melius, quam superiores, materiæ primæ naturam, & merito laudantur ab Arist. 1. Phys. cap 6. tex. 54. eo nomine; quod materiam primam non fecerint subiectum alicui contrarietati addictum, vt ii, quibus placuit vnum ex notis elementis primam materiam constituere.

Cur materia tradita sit mediũ quid inter elementa.

Cur hi Philosophi ab Arist. commendentur.

Eorum sententia refutatio.

1. Verum ne hi quidem attigerunt veram materiæ primæ naturam. Primum, quia materia prima, quicquid ea sit, æque indifferens ex se est ad omnes formas, quo fit, vt non magis ponenda sit media inter aquam & aerem, quam

2. inter alia quælibet entia naturalia. Deinde, quia non in ordine entium naturalium, sed extra collocanda est, seu potius ad illa reducenda, cum sit eorum omniũ commune fundamentum.

3. Tertio, quia vtrouis modo materia ponatur media, datur ea aliquid subtilius, vtpote, aut aer, aut ignis, si dicatur media inter aquam & aerem, aut saltem ignis, si locetur inter aerem & ignẽ. at subtilius aliquid primo subiecto, ex quo cætera constent, dari nequaquam potest, vt iis obiiciebatur, qui aquam aut aerem primum subiectum posuerunt.

4. Quarto, quia nullum tale medium esse, siue experimento, siue ratione ostenditur. Quod si vnum medium fingatur, nec certis argumentis esse comprobetur, cur non æque

5. licebit fingere plura? At de iis iam erit quæstio, quodnam eorum prima sit materia. Postremo, quia hi, quemadmodum & superiores rarefactione & condensatione vulgata elementa distinguebant. Putabant enim rarefacto medio illo superiora elementa fieri, condensato autem inferiora: hoc autem non est satis ad rerum essentias distinguẽdas, quia res eadem potest esse nunc rarior, nunc densior. Nec certe illi occurrere poterant, tantam interdum (vti se res habet) rarefactionem aut condensationem esse posse, vt iam essentia eadem subesse nequeat, cum aliam mutationem natura priorem non agnoscerent, qua rei essentia mutaretur, nec aliam formã priorem quantitate, cuius sola maiore aut minore extensione raritatem & densitatem metiebantur.

Hactenus enumerati quopacto elementa distinxerunt.

Quod vero Anaximander addebat mediũ huiusmodi esse infinitum, ne generatio vnquam deficeret, nihil habet vel tenuissimæ probabilitatis. Nam si omni ex parte infinitum foret, omnia repleret, nec mundo huic nostro locum relinqueret: aut certe si locum etiam hunc occuparet, ex eaque eius parte, quæ apud nos esset, vicissim fierẽt omnia quæ fieri cernuntur, superuacaneum foret, quicquid eius extra hunc modum existeret, quoniam hæc vna pars satis esset ad generationũ perpetuitatem. Si vero nõ omnia occuparet, sed tantum exempli causa, Orientem versus infinite porrigeretur, atque ex ea quasi massa decerperetur noua materia ad cuiusq; rei generationem, oporteret sane eam portionem ad nos trahi, & tantæ magnitudinis aliam annihilari apud nos, ne duo corpora essent in eodem loco, quæ ridicula sunt, & contra sensum ac rationem, præsertim cũ perspiciamus materiam, quæ fuit in re corrupta, eandẽ succedere in genita. Contra quam sententiam disputat Aristoteles, lib. 3 Phys. c. 5. *à text.* 34. & primo de Cœlo, c. 5. 6. & 7. *à text.* 33. & 1. de generatione c. 3 *à tex.* 16. & lib. 2. c. 10. & 11. *à tex.* 56 Sed contra totum hoc Philosophorum genus, qui vnum ex elementis vulgatis, aut medium aliquid inter ea materiale principium rerum naturalium fecerunt, fuse disputat Arist. cum locis citatis, tum præcipue posteriori libro de generatione cap. 1. *à text.* 8. cap. 4. & 5. *à text.* 24.

Contra Anaximandrũ.

Sententia eorum, qui vnum potius esse omnia, quam vno substantiali principio constare crediderunt.

Sectio III.

HÆc cum videantur considerasse Xenophanes Colophonius eiusque auditor Parmenides Eleates, & huius discipulus Melissus Samius (si recte quidem Aristoteles eorum sententiam refert *hoc libro, capite* 5. *&* 1. *Phys. cap.* 2. *& tex.* 13. dicendum censuerunt, res omnes naturales, quæ putantur esse diuersarum specierum, eiusdem esse rationis & essentiæ. Nam si elementa non differunt nisi raritate & densitate, aliisque accidentibus, quæ ista consequuntur, mixta autem nihil aliud sunt, quam variæ elementorum coniunctiones,

Xenophanis, Parmenidis & Melissi sententia.

ctiones, profecto res omnes naturales vnius & eiusdem rationis sint necesse est. Si enim ita se res habet, nihil aliud sub accidentibus reperiri potest, quam vnum atq; idem subiectum, quod modo his, modo illis subsit, neq; alia ratione differunt mixta ab elementis, quam vt aqua tepida à frigida & calida, si ex vtraq; coacta sit. Quoniam autem iidem non putabant accidentia in entibus esse numeranda, vt quæ per sese existere non possunt, inde factum est, vt vnum tantum ens esse dicerent. Quidquid enim est præter ens, est non ens, pariq; ratione quidquid est præter vnum, est non vnum: quam rationem Parmenidi ascribit Aristoteles c. 5. Iam vero, cum iudicarent, ens ipsum ex alio fieri non posse, ne ens ex non ente fieri concederent, ingenitum illud, & nullo modo factum esse censebant. Quinetiam cum accidentia, vt dictum est, in entibus non numerarent immobile omnino facere coacti sunt. Id quod recte efficiebatur, cũ omni mutatione acquiratur esse aliquod, aut amittatur. Addebant quoq; semper fuisse, ac fore, quia vt id, quod est factum habet principium, ita quod non est factũ, non habet principium, & pari ratione nec finem: tametsi hanc rationem, quæ Melisso ascribitur, reprehendit Arist. 1. Phys. c. 1. & 3. *tex.* 10 20 & 25. atq; alibi sæpius, quod non innitatur aptæ alicui concludendi formulæ.

Quid de accidentibus senserint.

Hoc tantum dissentire videbatur à Parmenide Melissus, quod cum ille dixisset, ipsum ens esse finitum, Melissus infinitum asseruit: quanquam re vera nihil fuit dissidij, si alter (vt plerique volunt) dixit esse finitum quasi perfectum (hæc enim est vna eius verbi significatio) alter infinitum, quasi nullius differentiæ termino conclusum, quod erat necesse, si nullum diuidebat genus sub quo alia species substantiæ comprehenderetur. Hinc Arist. videtur adductus c. vt diceret Parmenidem spectasse in hoc discrimine cõditionem formæ, cuius est finire ac terminare: Melissum vero materiæ, cui infinitio & indeterminatio tribuitur.

Quà in re dissentiant Parmenides & Melissus.

Quanquam vero hi tres omnia entia vnum tantum esse dixerunt, consulentes intellectum, qui solus potest discrimen inter essentias rerum cognoscere: non negabant tamen esse plura iudicio sensuum. Vnde factum est, vt quemadmodum hoc pacto non negarunt distinctionem rerum, ita nec earum principia. Constituit enim Parmenides calidum & frigidum, siue ignem & terram, vt ait Arist. cap. 5. principia rerum naturalium quatenus illæ sensibus iudicantur distinctæ, idq; forsitan ea ratione, quod duo hæc sint maxime sensibilia, quod idem de Xenophane & Melisso credere par est. Quę si vere de his Philosophis referantur, satis constat, non putasse eos dari reuera principia interna rerum naturalium, sed sola sensuum æstimatione.

Quæ rerum principia cõstituerint.

At dicunt pleriq; (*vt Simplic. & Philo. primo Phys. in c. 2. Plotinus Enneade 5. lib. 1. ca. 8. Bessarion 2. lib. contr. calum. Plato c. vlt. ex Nicol. Dam. & Alexan.*) intellexisse hos tres nomine entis solum ens materiæ expers, quia id solum vere sit, dixisse vero entia materialia non vere esse, quia omnia caduca esse putarent, potiusq; esse vmbras eorum, quæ sunt, quam res veras ac solidas. Quod egregia similitudine depingit Plat. 7. lib. de Republica, *initio libri*. Ac de Xenophane certum est, vnum illud ens, quod solum esse dicebat, Deum appellasse, vt ipse quoq; Aristoteles testatur ca. 5. Extant etiam Parmenidis carmina, quibus plane videtur distinguere ens mortale ab immortali. Sic enim loquitur de immortali: *Entis enim non sunt primordia primi.* Postea vero transiens ad mortalia sic scribit. *Hactenus & veri mentem intemerataq; verba, Nunc res mortales, carmen quoq; sumito fallax.* Quo loco subiicit, ignem & terram, siue lumen & tenebras esse principia rerum sensibilium. quibus forsitan significauit formam & materiam. Atq; hæc eadem placuisse Melisso, non putant esse parum probabile.

Quo pacto à quibusdam horum opinio intelligatur.

Quidquid tamen ij senserint, merito Aristoteles ad se pertinere putauit, vt quæ ab eis dicta sunt, refelleret: etenim Xenophanes, vt Aristoteles refert eodem loco, aperte significat nomine Vnius totum cœlum, id est, totam rerum vniuersitatem, non eas tantum, quæ sunt materiæ expertes. Deinde res materiæ expertes non sunt vnum tantum ens, sed multa. at hi omnes dicunt vnum tantũ esse ens. Quo fit, vt non sit satis reducere quæstionem ad res materiæ expertes, vt eorum sententia vera esse comprobetur.

Merito ab Arist. refelli.

Quod si intelligunt nomine entis solum ens independens ac incommutabile, quod est solus Deus, recte quidem dicunt vnum tantum esse ens. Etenim & in scripturis sacris sibi vendicat Deus nomen entis, quasi proprium, cũ *Exod. 3* ait, *Sic dices filiis Israel. Qui est, misit me ad vos.* At non idem est asserere, vnum tantum esse ens, atque omnia, quæ sub primi Philosophi sapientisque disputationem cadunt (hoc enim pacto coguntur illi interpretari verbum omnia) esse vnum ens tantum. Nam etsi recte dicunt Theologi, omnia esse in Deo, siue quia perfectissime in eo continentur omnium perfectiones, siue quia omnia sunt in eius potestate, omnia tamen esse ipsum Deum nullo modo dici potest. Itaque ne absurdius aliquid tanti

Deus nomen entis sibi proprie vendicat.

Omnia sunt in Deo, sed ipsa non sunt Deus.

Y viri

viri dixisse credantur, Parmenides præsertim, cui Plato plurimum defert multis in locis (*Vt in Parmenide, Theæteto, & Sophista*) ita eorum sententiam interpretatur Arist. c. 5. huius lib. *ante textum primum*, quasi dicere velint, totam rerum vniuersitatem (rerum inquam, per se existentium, quæ Aristoteles 1. *Physic. ca. 3. tex. 29.* vocat proprie entia) esse vnius, atque eiusdem naturæ rationisue, si earum essentia spectetur, non attributa ex accidentibus desumpta, quæ sunt varia & multiplicia. Et quãquam veteres Physici, quos hactenus retulimus, idem creduntur existimasse, vt patet ex initio huius capitis, *tex. 11.* hoc tamẽ interest, quod illi, quia Physice loquuti sunt, sensibile id esse voluerunt, vel medium inter sensibile designarunt, sed commune prædicatum substantiale, quatenus naturæ ordine prius est omni accidente, qua certe in re minus reprehendendi sunt, quam superiores: si enim substantia rerum omnium eiusdem rationis est, non erat vtiq; illa designanda certa vlla qualitate sensibili, quæ non sit omnib. communis. Atq; de hoc ente, quod omnia accidentia naturæ ordine præcedit, intelligi potest illud Parmenidis: *Non esse primi entis vlla primordia siue principia. Esse item illud immortale & verum, cætera autẽ mortalia & ea ratione fallacia, quod non semper constant, sed varia in illo mutentur.*

Nulla ratione dici potest omnia esse vnum ens.

Qua ratione rectius hi quã superiores loquuti sunt.

Exponuntur Parmenidis verba.

Quod si hæc non minus aliena videbuntur ab horum Philosophorum sententia, quam ab ipsa veritate, certe nostri instituti non est ea, quæ ab illis dicta sunt, ab errore vendicare. quod & per sese laboriosum est, cum pugnantia scribere videantur, & cum à plerisq; tentatum sit, à nemine hactenus præstitum videmus. Deniq; quæ eorum dicta in hoc libro, aliisque locis ab Auctore referuntur nequaquam ab eo conficta, aut per calumniam imposita credimus (erant enim plurimi, qui pene recenti memoria talia scribenti Aristoteli, atque adeo viua voce docenti obsistere possent) sed vere ex eorum libris accepta, atq; vt partim falsa, partim quæ possent in errorem inducere, ab eo proposita & impugnata, vt non mirum sit, si haud grauate tantũ Philosophum in eorum reprehensione sequamur.

Conueniunt igitur ij omnes, quorum sententias adhuc retulimus. Primum quidem, quatenus nullam substantialẽ distinctionem rerum naturalium admittunt. Deinde, quatenus nullam (quod consequens est) substantialem generationem, aut corruptionem esse volunt. Tertio, quatenus substantiam rerum omnium perpetuam faciunt.

Qua in re conueniant Philosophi hactenus recensiti.

Differunt autem primum quatenus priores componunt entia naturalia ex subiecta illa

Qua in re differunt.

A substantia, & aliis atq; aliis accidentibus, nec essentialem distinctionem videntur negare, cum veram entium multitudinem nõ modo numeralem, sed etiam specificam inducant: posteriores vero, quasi sapientiores, cum nullum ens naturale ex substantia & accidentib. constituant, nullumq; accidens in entib. numerandum putent nullam quoq; essentialem rerum naturalium distinctionem esse col-

B ligunt. Deinde quatenus priores non negant verum motum, quod tamen negant posteriores, etsi non inficiantur motum ad sensum seu, vt ita dicam, phantasticum. Tertio, quatenus priores concedunt, vnum illud esse verum principium rerum naturalium, posteriores vero dicunt non esse principium, sed esse res ipsas naturales. Quocirca merito posteriores non semel excluduntur apud Aristotelem ab ea disputatione, qua principia rerum

C naturalium quæruntur. Vide 1. *Phys. c. 2. tex. 8. & c. 5. huius lib. Contra omnes enumeratos Philosophos.* Ex his satis intelligi potest, quam multa, quamque grauia incommoda eorum omnium sententias sequantur, quorum illud est caput, quod omnem substantiam vnius atque eiusdem rationis faciant, quod quam sit absurdum, cum ipsum per se satis patis patet, tum multo planius patebit inferius.

D

Opiniones eorum qui plura principia materialia inducunt.

SECTIO IV.

Alij, vt quædam incommoda ex iis, quæ dicta sunt, declinarent, partim aliam extremam viam ingressi sunt, inducentes infinita principia materialia, partim mediam tenuerunt, approbantes potius plura finita.

E Atque vt ab iis, qui longius à veritate aberrarunt, initium sumamus, Leucippus Eleates, eiusque familiaris Democritus Abderites, vt Arist. eum vocat 3. lib. de Cœlo, cap. 4. seu, vt alij, Laertio in Democrito referente, volunt, Milesius, infinita principia materialia posuerunt: infinita, inquam, indiuidua corpuscula, quæ pro varia ratione figuræ, ordine ac situs varia entia naturalia constituerent, nec tamen ea ex solis huiusmodi corpusculis, seu atomis constare censuerunt, sed ex inani etiã.

Leucippi & Democriti sententia de atomis.

F Ita non solum plenum, sed inane quoq; materialia principia fecerunt, vt ait Aristot. c. 4. *tex. 37. sub finem.* & aliis plerisque locis. Addebant quoque non modo atomos, ex quibus quamque rem effici putabant, infinitas esse, sed etiam mundos infinitos, fierique omnia [illegible] diff[illegible] ne [illegible] naturæ, dum atom[illegible] ra spa[illegible] a volitantes in orbem

voluerentur, eoque modo agitatæ, modo in vnum corpus cogerentur, modo coactæ dissiparentur, atque hoc pacto res naturales generari, & corrumpi. Quorum opinio, quam Arist. (1. *Phy. c. 2. tex. 6. & 3. Meta. c. 5. tex. 19. & 3. de cœlo c. 7. text. 56. & lib. 1. de gen c 1 text. 1. & alibi sæpe.*) refert, Epicuro placuit, addito atomis pondere, vt moueri possent. Vide *Euseb. de præpa. Euan. lib. 14. cap. 5. & alios.* Eam Lucretius Latinus poeta, eiusque sectæ alumnus late explicat, eandéq; sequutus est Metrodorus Chius, & alii nonnulli, *in quibus est Laertius lib. 9. in Democrito, & alibi.*

Epicurus addit atomis pondus.

Verum, etsi Democrito multiplex eruditio, & rerum naturalium non vulgaris cognitio à plerisque veteribus tribuitur: hæc tamé eius de atomis sententia non minus ridicula est, quam ipse solitus erat omnia ridere. Atq; vt ea incommoda omittam, quæ omnibus patent, qualia sunt illa, quod atomorum figuris, ordine, & positione tantam rerum varietatem efficit, quod fortuito concursu pulchetrimum & constantissimum huius mundi ordinem constituit, quod casu eundé dissoluendū putat: quod ex altero genere principii materialis, quod inane vocat, & non ens esse affirmat, non minus entia naturalia quá ex ente constare dicit: certe essentialis differentia substantiarum nulla ab eo inducitur, quod superioribus euenisse docebamus, tametsi aliquando Aristot. 2 *Phys. c. 2 text. 22. & 1. de part. animal. ca. 1.* illi attribuit, quod substantialem formam, ex qua sumitur essentialis substantiarum differentia, nescio qua ratione subodoratus sit. nam cum inane nihil fiat, atomi vero sola figura, situs, & ordinis varietate, ac proinde accidentario discrimine differant, qui fieri potest vt vlla essentialis differentia substantiarum eorum vario concursu efficiant: Accedit, quod alio modo generat entia ex atomis initio mundi, alio post eius constitutionem, tunc per concursum temerarium, nunc per secretionem atomorum aliarum rerum ex aliis, quam cum nec sensus, nec ratio percipiat, optime refellitur ab Arist tertio de Cœlo *tex. 57. & aliis locis.*

Refutatio.

Anaxagoras vero Clazomenius Anaximenis auditor, nec modo generis splendore, sed animi quoq; gloria clarissimus) vniuersum enim patrimonium, quod erat amplissimum, suis sponte reliquit, vt scribit Laer. *lib. 2. in Anaxagora*) primus fortasse fuit, qui essentiale substantiarum discrimen constituit. Eius sententia fuit, gigni omnia ex atomis similis naturæ, quæ ante in Chao latitarent, vt carnem ex infinitis carunculis indiuiduis latitantibus in cibo, & os ex infinitis officulis, atq; ita cætera. Itaque hoc pacto duo præcipua, quæ

Anaxagoræ opinio.

A superiores prætetiissent, se asserere existimauit, essentialem substantiarum differentiam, earumque generationem, quod eductionem latentium principiorum esse voluit. *Inexplicatissimum enim* (inquit Plutarch.) 1 *de placitis Philosoph. c. 3. illud videbatur, quonam modo ex eo quod nusquam esset, posset quid oriri, aut rursum in id, quod nullibi esset, interire: proinde ex similibus particulis gignebat omnia, & rursum in eadem dissoluebat.* Adhibuit quoq; primus primam causam efficientē
B omnis expertem materiæ, quæ omnia ex omnibus educeret, vt quæ libera esset & soluta omnis compositionis lege. Ac laudat quidem illum Aristoteles hoc ipso cap. *à tex. 16.* quod Chao inducendo atq; educendis ex eo rebus latitantibus naturam materiæ optime omnium adumbrarit, eumque Empedocli, qui & posterior ætate fuit, & principia rerum melius tenere potuit, hac ipsa ratione videtur
C præferre. c. 3.

Quæ tamen & huius sententiam incōmoda sequantur: ex his patebit. Primum, quia cum videamus in his inferioribus esse mutuā omnium rerum transmutationem, efficitur, Anaxagoræ sententia, vt omnium particulæ sint in singulis rebus, quod non solum ex eo fieri nequit, quia efficeret magnitudinem infinitam (oportet enim concedere minimas il-
D las particulas esse certæ magnitudinis, neque dici indiuisibiles, nisi quia naturaliter diuidi nequeat) sed etiam, quia non omnia sunt apta vt cum omnibus misceantur.

Impugnatio 1.

Deinde, quia etsi Anaxagoras isto modo vtcumq; explicat, quo pacto similaria gignantur: non explicat tamen quomodo gignantur dissimilaria, vt equus, aut homo, nisi dicere velis, dissimilaria nihil aliud esse, quam diuer-
E sorum similarium coniunctiones, quod & falsum esse infra ostendetur, & quo pacto fiat, ab eo non exponitur.

2. Non explicari ab eo quomodo dissimilaria gignantur.

Tertio, quia si principia similiarium sunt infinita, ignota nobis sit necesse est eorū natura, quandoquidem non alia ab Anaxagora ponitur interna eorum principia, quo fit, vt dissimilaria quoque necessario ignorentur, si nihil sunt aliud, quam similariū diuersorum copulationes. 3.

Iam quo pacto latentes particulæ educuntur ex iis rebus, ex quibus res aliæ fieri cer-
F nuntur? à centro ne ad circumferentiam extrahuntur? neque enim alia ratione videtur id posse fieri, præsertim cum non semper fiat separatio, & quasi euaporatio particularum rei, quæ generantur ab ea ex qua generari cernitur. Quod si tum res fieri dicitur ex alia, cum eius particulæ in alia latentes, ad partes exteriores veniunt, cur nón potius 4.

Impugnatur latentiū particularū eductio.

natura rei genitæ ex internis particularis, quã ex iis, quæ exterius apparent, constitui iudicabitur? Ita potius generatio quam ponit, erit corruptio, & corruptio generatio.

Denique neq; isto modo tuetur Anaxagoras generationem, & corruptionem rerum naturalium nam, vt demus aliquid posse fieri eductione illa particularum, qualiscunque ea sit: non differt sane quicquam ea generatio à congregatione, veluti cum aqua tota fit ex multis guttulis, quod sane non est fieri aquam, sed fieri maiorem aquam. Quod idem modo contrario dicendum est de corruptione. Itaque, nisi intelligat Anaxagoras, nomine infinitarum partium similiarium, materiam ipsam vt Arist. illum conatur interpretari hoc cap. *text. 16.* idque quatenus materia est diuisibilis in infinitum, partesque tum demum videntur educi, cum materia actuatur forma rei similaris (vt educi particulas nihil sit aliud, quam materiam exhiberi conspiciendam sub certa forma) inanis omnino est eius sententia, & tamen si hoc pacto rem intellexit, idem illi dicendum fuit de generatione dissimilarium, quæ non gignuntur sola congregatione diuersorum similarium, sed eductione formæ alterius cuiusdam naturæ à formis similarium ex eiusdem materiæ potestate.

Anaxagorã interpretatur Aristoteles.

Empedoclis sententia.

Empedocles vero Agrigentinus, insignis Philosophus, & regni etiam oblati contemptione clarus, vt ex Xãtho refert Laertius *lib. 8. in Empedocle*: non infinita principia, vt superiores, sed finita potius ponenda censuit: neq; quicquam tamen voluit esse prius quatuor vulgatis elementis: sed ea ipsa vere esse primordia rerum omnium, quæ fiunt. Cum enim iunior esset Anaxagora, eiusque sententiam de generatione ex particulis similis naturæ cum toto nequaquam probasset: ea forsitan ratione, quod naturam rei, quæ vere generatur, oportet non ante existere, concessit ille quidem generari mixta ex elementis etiam ea, quæ similaria sunt, vt carnem & ossa: at ipsa iam elementa non generari ex prioribus principiis materialibus, vt putabat Anaxagoras. Neque enim satis esse indiuiduas earum particulas, vt ex eis gignerentur elementa, cum sint eiusdem naturæ cum totis: potiusq; earum aggregatione maius aliquid fieri, vt diximus, quam vt ex ea resultet noua aliqua natura.

Atque laudandus quidem est Empedocles hac ex parte, quod generationem ex similaribus improbarit, quodque alias ipsa veritate impulsus formam substantialem mixtorum adiunxerit, si Aristoteles recte coniicit ad finem huius c. *tex. 5.* & aliis plerisque locis. *vt 2.*

A *Phys. tex. 22. & 1 de partib. animal. c. 1.* Verum reprehendendus, quod asseruit quatuor vulgata elementa esse simplicia corpora, & nullo modo cõposita, nisi ex partib. similarib. Neq; n. negari potest, ea mutuo in se inuicem transmutari, vt aquam in aerem & vicissim aerẽ in aquam, atq; ita cœtera. Quod si vereamur, ne hac in re sensus nos fallant, ratio plane idem demonstrat. Cum enim ea sibi mutuo contrariis

Impugnatur Empedocles. Ex alteratione passiua colligi corruptionem.

B qualitatibus repugnent: seseq; mutuo alterent, & è naturali statu vicissim depellant, necessario efficitur, vt eorum natura sit caduca & minime perpetua. Tendit enim plane ea pugna in interitum eius, quod vincitur. Hinc contrario argumento, commutatoq; consequente in antecedens, colligimus in cœlo non esse alterationem, quæ contrariis qualitatib. fiat, quod longissimo experimento cõpertũ sit, nõ esse illud vlla ex parte corruptio-

C ni obnoxium. Hinc quoq; docet Arist. hoc ipso cap. *tex. 15. & 8. lib. de generatio à tex. 55* & aliis locis sustulisse Empedoclem de medio, nõ modo generationem & corruptionẽ elementorum, sed eorum etiam alterationem, quippe quæ ad interitum rei, quę alteratur, suapte natura dirigitur. Si enim interitus non datur, neq; alteratio concedenda est, nisi quis absurdissime dicat appetitum naturalem elementorum in agendo esse frustra inditum, & qui

D expleri nequeat.

Quidnam Pythagorici & Platonici materiam primam esse putauerint.

SECTIO V.

Pythagoreorum sententia, vt Arist. docet c. 5. ea fuit, vt putarent primam materiam esse numeros, seu potius vnitates: assueti enim scientiis Mathematicis, quæ apud eos, auctore Pythagora, primum discendæ erant,

Pythagoreorum sententia.

E ea, quę in rebus Mathematicis principia sunt, omnium principia esse colligebant, tantum valet cõsuetudo doctrinæ, qua quis primum imbuitur. Ita cum in Mathematicis nihil sit prius vnitate, eiusque multiplicatione numerus existat, qui & ipse natura prior est, quam magnitudo, concludebant illi, magnitudinẽ quoque & alia quæ deinceps reperiuntur in rerum natura, ex vnitatibus constare, vt materia, cunctaque esse numeros secundum

F substantiam subiectam, intimamque cuiusque rei essentiam. Proinde vnitatem ex ipsa vi constituendi numeros nomine vna Par imparem appellant: quod addita imparibus efficeret pares, paribus autem impares, vt capite eodem, cum Alexandro exposuimus. Eademque ratione illam appellabant finitam, quod constitueret numeros impares ad vnionem perfectionemque aptiores.

Vnitas par impar.

quæ

quæ finitionis, siue absolutionis nomine significantur, infinitam vero quod constitueret pares, qui aptiores sunt ad diuisionem, & dissolutionem, quæ tendũt in infinitum. Deinde, res omnes, quemadmodum & numeros ad denarium reducebant, quod cæteri numeri apud omnes nationes ex denario semel, aut sæpius accepto, & ex aliqua denarii parte cõstituantur. Denique ipsum Denarium ad quaternarium reuocabant, quod constitueretur ex vno, duobus, tribus & quatuor, sanctissimumque iusiurandum per quaternarium fieri putabãt, vt Plutarchus refert primo de placitis Philosophorum c.3. Ex quibus colligebant, proprietates rerum nihil aliud esse, quã proprietates numerorum, ex ipsorumq; numerorum natura prouenire rebus, vt hanc aut illam proprietatem habeant, & vt hoc, vel illud agant, aut patiantur.

Denarii præstantia.

Quaternarii dignitas.

Refellitur Pythagoreorum sententia.

Quæ sententia, si prima specie spectetur, facilime refellitur. Primum, quia vt vnitas sequitur entitatem vnam, ita numerus multas entitates: quod autem sequitur naturam rei, ad eius constitutionem pertinere non potest.

1.

2. Deinde, quia si numeri siue vnitates, sunt materia, & substantia rerum, atq; eodem modo constituunt naturalia, quo Mathematica, non distinguentur vtiq; naturalia à Mathematicis.

3. Tertio, quia, vt Arist hoc cap. *tex.21.* argumentatur, non erit in rebus naturalibus principium motus. *Numeri enim*, inquit, *nullius motus sunt causa, cum in immobilibus etiam reperiantur.* Tolletur igitur motus ipse, generatioque omnis, & corruptio.

4. Quarto, quia, vt idem adiungit, nulla causa hoc pacto reddi poterit, cur alia corpora grauia sint, alia leuia, & alia hoc, alia illud agant, aut patiantur: cum eodem modo naturalia ex vnitatibus, atq; Mathematica constituant, in quibus nihil tale demostrari potest.

5. Quinto, quia, vt idem eodem loco *text.22.* concludit, fieri non potest, vt numeri sint & res ipsæ naturales, & causæ earum, cum nihil sit causa sui, quorum tamen vtrumque iidem affirmant. Qua in re præfert Arist. *tex.24.* sententiam Platonis opinioni Pythagoreorum, quod duo genera numerorum posuerit, alterum separatum à rebus naturalibus & per se existentem, alterum in rebus ipsis naturalib. qui etsi non esset, fingi tamen potest effectus illius separati, cum interim Pythagorici eum tantum ponant, qui est in rebus naturalib. imo vero, qui sit res ipsæ naturales.

Duo numerorum genera à Platone posita.

Sexto, illud addi potest. Si numeri sunt substantiæ rerum naturalium, non esse earũ generationem quidquam aliud quam generationem numerorum, quare cum numeri collectione, aut numeratione fiant, vt Aristot. hoc cap. docuit, nihil aliud fore rerum naturaliũ generationem, quam collectionem quandã, aut numerationem.

7. Postremo, quia *tex.40.* videmus res naturales mutuo transmutari seruata præcise eadem materia: ex vna autem numero non potest fieri alius numerus seruatis præcise eisdem vnitatibus, sed addita, aut detracta vna, vel plurib. Ita fit, vt non solum non tradant veram materiam, sed minus etiam, quam superiores materiæ rationem attingant.

Quo pacto de quorundã sententia sint intelligendi Pythagorici.

Sunt qui dicant longe aliter intelligendos esse Pythagoricos, imo vero ab eis veram nõ solum materiæ, sed etiam formæ naturã tradi quemadmodum ab Arist. tradita est: nec Platonem, quem volunt vtramque penitus attigisse, aut earum cognitionem inuenisse per sese, aut ab aliis, quam à Pythagoricis accepisse. Aiunt enim, Timæum Locrensem Pythagoricum Philosophum, quem ille in Timæo secutus est, formæ ac materiæ naturam cognouisse: neque aliud Pythagoricos mysterio paris, & imparis eatenus occultasse, quam veram vtriusque principii naturam: materiæ quidem, nomine paris, quod sit causa diuisionis rerum, & dissolutionis: formæ vero nomine imparis, quod sit causa vnionis, & conseruationis. Hinc tam multa, & tam præclara de materia, & forma doceri à Platone in eo opere sub persona Timæi, *in Timæo fol.6.* De materia quod sit *obscura quædam species, receptaculum, mater, informe gremium*, quod *nullam sibi propriam speciem habeat, & à propria potentia nunquam recedat, quodq; per se ipsam comprehendi non possit*, & alia similia. De forma, *quod sit vera, existentium simulachrum miro modo à vere existentibus figuratum, diuinæ ac intelligibilis naturæ participatio, seu participata similitudo.* Et huiusmodi alia.

Aliquot Platonis dicta de materia.

De forma.

Quanquam vero de Pythagoricis, quod fere intelligi noluit, parum curãdum putamus, libenter tamen hac in re duos Philosophorũ principes Platonem, & Aristotelem conciliabimus. Accipimus igitur, quæ Plato sub persona Timæi tradit. Primum quidem materiam esse vnum quid omnibus transmutationibus subiectum, non plura, finita, aut infinita, vt ii Physici docuerunt, quorum sententias secundo loco *sectio.4.* retulimus. Deinde vero, non esse eam corpus aliquod vnum sensibile ex quatuor vulgatis elementis, aut aliquid inter ea interiectum, in quod alia re vera transmutentur, quodq; in alia transmutetur, quod pronunciatum & ex superiori perspicue colligitur, & à Timæo his verbis ostenditur. *Principio id corpus quod modò aquam nominauimus, quando in solidam contrescit materiam,*

Primum pronunciatum.

Secundum.

Verba Timæi

teriam, lapis & terra fieri videtur, quando vero liquescit & diffluit, spiritus atque aer. Item aer exustus, ignis efficitur, ignis extinctus, & corpulentior factus aerem creat. Rursus crassior factus aer in nebulas nubesque concrescit, his etiam magis compressis pluuia defluunt. Ex aqua rursus terra lapidesque gignuntur. Atque ita videmus has omnia circuitu quodam sibi inuicem vires, fomentaque generationis vicissim tribuere. Quæ cum nunquam eadem appareant permanere, quisnam sine rubore redargutionisque suspicione poterit istorum aliquid B *vnum potius, quam aliud certo ac firmiter appellare?* Hæc Platonicus Timæus. Postremo eandē materiam non habere ex sese formam vllam, quæ impedimento esse possit formis introducendis. Id quod egregiis similitudinibus declarat Timæus. *Qui vnguenta, inquit, suauiter redolentia confecturi sunt, humidam materiam, quam certo condire odore volunt, ita præparant, vt odorem nullum proprium habeat, & qui materiis mollibus impressioniq; cedentibus figuras imprimere* C *aliquas volunt, nullam omnino priorem in eis figuram apparere patiuntur, sed exactissima quadam læuigatione eas poliunt. Ita illud, quod in omnibus passim cæterorum omnium simulacris recte figurandum est, hos omnibus formis natura sua carere necesse est.*

Tertium.

Similitudines Timæi.

Verum ex his tribus pronūciatis, etsi recte sequitur materiam esse subiectum quoddam commune omnibus formis, quæ per transmutationem inducuntur, quod veteres Naturales cum tradere conarentur, re vera non tra- D diderunt, non videtur tamen colligi, tale subiectum esse puram potentiam qua in re posita est primæ materiæ natura. Datis enim propositis pronunciatis nihil prohibet, quominus materia sit substantia composita ex forma, non accepta per transmutationem, cuiusmodi esse dicitur à quibusdam corpus cōstans materia, & forma quadam corporeitatis inseparabili, aut certe ita simplex vt sit cōpleta & perfecta, quale à plerisque ponitur corpus cœleste. E

Ex dictis à Platone quid colligatur de Materia.

Num vero Plato vlterius progressus sit ad ipsam puram materiæ potentiā statuendam, non satis nōnullis videtur perspicuum. Nam ex iis materiæ conditionibus, quas paulo ante ex eodem Timæi loco commemorauimus, colligi videtur, illū puram entis, vt ita dicam, potentialitatem attigisse, & tamen aliis ex verbis eiusdem oppositum videtur effici. Ait enim eodem loco, *materiam esse hoc aliquid, ignem vero, aquam, & vnumquodque aliorum ele-* F *mentorum non esse hoc aliquid sed tale.* Quod si materia prima est hoc aliquid, ergo est res quædam perfecta in genere substantiæ, & nō pura potentia. Nec enim quæuis substantia dicitur hoc aliquid, sed ea, quæ per sese, & separatim cohærere potest, cuiusmodi sunt primæ substantiæ, vt hic angelus, hic homo, hic lapis, & formæ, quæ per se existunt: vt anima rationis particeps, & secundum Platonem, Ideæ. Qua in re Arist. Platoni videtur repugnare, cum scribit lib. 7. c. 3. tex. 6. *materiam nō esse hoc aliquid, idque ratione formæ, qua hoc aliquid absoluitur, & compositum est.* Nam & ipsas formas, quæ per se cohærere possunt, hoc aliquid esse diximus.

Dubitatur de sententia Platonis in natura materiæ statuenda.

Materia non est hoc aliquid.

Conciliatur Platonis & Arist. dicta de materia.

Si quis tamen recte attendat, non est in re ipsa dissidium inter Arist. & Plato. sed in vsurpatione verborum. Placuit n. Platoni id potius vocare hoc aliquid, quod semper idē permanet, succedētibus in eo aliis, atq; aliis formis, quam q per sese, ac separatim cohærere potest. Ad quod forsitan ea etiam ratione inductus est, quod distinctio numeralis sub specie in rebus naturalibus materiæ tribuatur, vt apud ipsum quoq; Aristot. plerisq; locis, f. *nempe Metaph. c. 6. tex. 12. & 7. lib. c. 10. text. 4. & 12. lib. c. 8. text. 49.* cernere est.

Sed quia ostendi nequit, materiam esse puram potentiam, nisi prius constiterit, sitne in rerum natura substantialis forma, quæ vere informet & non tantum assistat (si enim huiusmodi forma non datur, fieri non potest, vt materia sit pura potentia) disquiramus iam, num inter materiam primam, & accidentia (quicquid tandem sit materia prima) detur ne forma aliqua, quæ accidentia omnia naturæ ordine antecedat, atque ad prædicamentum substantiæ tanquam vera pars substantiæ reductiue pertineat. Hoc est enim, quod nomine formæ substantialis intelligimus.

Nisi detur forma substantialis materiam non esse puram potentiam.

Quid forma substantialis.

Sintne inter materiam primam & accidentia ponendæ formæ substantiales.

QVÆSTIO III.

Non videri ponendas.

SECTIO I.

FOrmam nullam rerum naturalium inter materiam primam, & accidentia ponendam esse, his argumentis probari potest.

Primum, quia in elementis nulla forma prior accidentibus videtur esse, vel ipso Aristotele auctore, qui 2. lib. de generatione cap. 2. text. 7. asserit: primas quatuor qualitates esse primas elementorum differentias: idque plane sibi persuadent Alexander Aprodisiensis lib. 12. *comm.* 12. huius operis: Philop. in 2. de generatione, *comm.* 7. & Galen. 1. de elemētis,

tis, nisi quod nõnunquam appellant eiusmodi qualitates substantias, quod sint primæ elementorum formæ, eaque cõstituant. Quod si primæ formæ elementorum accidẽtia sunt, & mixtorum quoque primæ erunt: quippe cũ mixta nihil aliud esse videantur, quam variæ elementorum coniunctiones.

2. *Natura nihil neq; omittere necessaria, neq; addere superuacanea.*

Deinde, quia cum à nobis de numero & diuersitate entium ambigitur, nõ sunt asserenda plura, vbi pauciora sunt satis: natura enim vt nihil omittit necessarium, ita nihil addit superuacaneum: at omnia, ad quæ pręstanda ponũtur substantiales formę, præstari abunde videntur accidentibus: non sunt igitur ponendæ formæ substantiales. Assumptio hunc in modum probatur. Tria sunt, quorum causa quis dicat necessario ponendas esse formas substantiales: esse rerum naturalium, earum distinctio, & operatio: at formæ, quæ sunt principia essendi, eadem sunt principia distinctionis, & operationis, vt patet in calore, qui & dat esse calidi, & distinctionem à frigido, & vim calefaciendi: ergo cum ad distinctionem & operationem rerum naturalium satis sint accidentia, reliquum erit, vt satis quoque sint ad earum esse: quo fit, vt ad nihil horum inducendæ sint formæ substantiales. Satis vero esse Accidentia ad rerum naturalium distinctionem, vel ex eo perspicitur, quod ipsarum formarum substantialium distinctio ab iis, qui eas esse censent ex distinctione accidentium, colligitur. Item, quia, nisi Accidẽtia satis essent ad res naturales distinguendas, cũ formæ substantiales nõ ponantur sensibiles, sed intelligibiles, nunquam specifica rerum naturalium distinctio à nobis cognosceretur. Satis autem eadem esse, vt ipsorum ope res naturales suas operationes exerceant; primum quidem inductione patet. Nulla enim est operatio, quæ non referatur ad aliquam agendi facultatem: at omnes facultates siue potentias, accidentia esse constat, cum ad secundum genus qualitatis pertineant. Deinde quia formarum substantialium assertores nullam earum dicunt agere posse nisi per aliquod accidens, vt vel ex hoc pateat agendi munus primo tribuendum esse formis accidentalib. per quas substantialibus conuenire dicitur. Ita patet omnia, ad quæ præstanda ponuntur substantiales formæ, perfici posse per accidentia, vnde fit, vt substantiales sint superuacaneæ.

Formæ substantiales non ponũ sensibiles.

Nullam formam substãtialem immediate agere.

3. Postremo, quia substantiæ naturales, imo & creatæ omnes, vel ex eo substantiæ dicuntur, quia substant accidentibus, hoc est, accidentia sustinent, vel quia per se existunt: formæ autem substantiales, si dantur, cum indigeant sustentaculo materiæ, vna excepta ra-

A tionali, neq; vnquam per se existere possunt, neque accidentia sustinere nisi per accidens, & quatenus innixæ subiecto, quo etiam pacto quantitas innexę subiecto, quo etiam pa- nullo igitur modo formę naturales sunt substantiæ, excepta humana, quæ ita est forma naturalis, vt sit etiam de genere earum, quæ per se subsistunt.

B *Formarum substantialium assertio ex ipsa rerum naturalium constitutione.*

SECTIO II.

Dicendum est tamen omnino cum Arist. & Platone, quos tota fere Philosophorum posteritas secuta est, in quauis re naturali, earum saltem, quæ gignũtur, & intereunt, dari formam aliquam substantialem, quæ C antecedat naturæ ordine non modo accidentia omnia aduentitia, sed etiã propria, & congenita: in qua sententia, quod ad mixtorum formas attinet, sæpe suspicatur, seu potius quodammodo vaticinatur Aristot. *ad finem cap.* fuisse prius Empedoclem, cum de formis ossis locutus est, vt superius retulimus, & ante Empedoclem, Democritum, tametsi non satis constat, num Aristoteles solam inuentionem formæ substãtialis mixtorum, an elementorum etiam tribuat Democrito. D Quod vero attinet ad ipsorum elementorum formas, eandem sententiam primo referunt plerique ad Timæum, de quo superiori quæstione *sect.* 4. mentionem fecimus, & nonnulli ad ipsum Pythagoram eius familiæ caput. Sed quidquid ea in re dicendum sit, certum est, Platonem in ea sententia fuisse, quam Arist. amplexus est.

Conclusio.

Potest igitur proposita conclusio multis ex capitibus ostendi. Primum ex ipsa rerum E naturalium cõstitutione hoc pacto. res naturales non sunt materia ipsa prima duntaxat, sed aliquid aliud includunt, alioqui omnes essent eiusdem rationis, & essentiæ, nullumque esset earum internum principium, nulla generatio, aut corruptio, nulla proprietatum distinctio, quæ essentialem distinctionem sequitur: proinde quælibet, aut omnes omnino proprietates haberet, aut nul- F lam: at illud, quod præterea includunt, nobilius est, quam materia prima, cum ab eo proueniat non modo ipsarum distinctio, & generationis absolutio, sed etiam omnis agendi facultas, proprietatũ varietas, & perfectionis ordo, ergo si materia prima substantia est, quod omnes tanquam notissimum supponunt, multo magis id quod additur ad

Confirmatio prima.

com-

complendam rerum naturalium constitutio- A nem, substãtia erit: completur autem per formam, datur ergo forma substantialis.

Obiectio.

Neq; iam hic occurri potest, esse quidem res naturales diuersarum essentiarum, & habere diuersas proprietates, ac agendi potentias, vt est sensu per se notum, & tamen non esse compositas ex materia, & formis substãtialibus, sed esse substantias simplices, vt quidam dicunt de corporibus cœlestibus, id enim si dixeris, mirifice tibi repugnabis. Pri- B mum, quia iam confessus eras, materiam primam esse communem omnibus. nam si communis est, aut omnes erunt sola materia prima, sicque nulla erit essentiarum, proprietatum, aut facultatum distinctio, aut nulla earum erit substãtia simplex. Deinde, quia iam admiseras (quod etiam vel sensibus ipsis perspicuum est) dari in his inferioribus mutuam omnium rerum naturalium generationem. neque enim id fieri posset, si res naturales es- C sent naturæ simplices, quo ratione dicimus, albedinem non fieri ex nigredine, sed album ex nigro.

Dilutio.

Præterea, res naturales sunt in genere substantiæ: existunt enim per sese, & cætera omnia materialia sustinent, ac per propria genera, & differentias definiuntur, imo etiam, vt plerisque placet, verius definiuntur, magisq; proprie habent genera, & differentias, quam res simplices, ac denique omnes Philosophi dicunt, se quærere principia substantiarum, D cum rerum naturalium principia quærunt, vt Aristot. *lib. 7. c. 1. tex. 5. & lib. 12. c. 1. tex. 1. 2. & 3.* scribit. atqui essentialis perfectio, cuiusq; rei ad idem genus pertinet, in quo res ipsa ponitur, materia autem prima, non est perfectio, & absolutio rerum naturalium, sed earum inchoatio, & quasi fundamentum: ergo aliquid præter materiam, quo absoluatur, & cõpleatur rerum naturalium constitutio, pertinet ad genus substantiæ tanquam pars substãtiæ E quod nos formam dicimus substantialem: alioqui neque ipsę res naturales in genere substantiæ essent, quod est contra hypothesin. Nulla enim res sine propria perfectione essentiali magis quam sine propria essentia, aut esse in genere vllo, aut intelligi potest.

Verius magisq; proprie definiri res compositas.

Neque occurras, formas rerum naturaliũ esse indirecte in genere substantię, directe autem in generibus accidentium, vt quasi accidentia esse existimes. Id enim dici non potest. F Nam quicquid siue directe, siue indirecte ad genus substantiæ, pertinet, vniuersa accidentium genera prę cedat necesse est, alioqui iam substantiæ prædicamentum non præcederet naturæ ordine omnia accidentium prædicamenta. Quocirca præclare illud ab Arist. dictum est 1. Phys. lib. cap. 6. text. 52. *Non constare substantiam ex non substantiis.*

Occurritur obiectioni.

Quod si dicas, formas rerum naturalium esse & substantias, & accidẽtia, quemadmodum albedo & qualitas est, & multorum sententia, relatio similitudinis, aperta erit respõsionis contradictio. Cum enim negabis formam substantialem, formam substantialem astrues. Neque enim res vlla in duobus veris generibus poni potest, nisi ratione duplicis essentiæ. Quare si accidentia ratione alicuius essentiæ ad prædicamentum substantiæ pertinere dicas, vt quæ sint partes formales rerũ naturalium iam profecto concedes formas substantiales, nisi quod dices, esse easdem re cum accidẽtibus. Potius ergo à principio fateri debuisti, dari formas substantiales diuersas: non modo ratione, & natura, sed etiam re ipsa, ab omnibus accidentibus, saltem absolutis. Hoc enim rationi longe magis consentaneum est. Hinc est illud, quod sapienter quoque Arist. eod. lib. 1. *Phys. c. 3. tex. 26.* præmiserat: *Quod proprie est* (id est substantia) *nulli sit accidens.* quod plane intelligit de substantiis non modo directe positis in genere substantiæ, qualia sunt genera: sed etiam de indirecte, cuiusmodi sunt differẽtiæ, quas item eodem loco commemorat. Atque loquitur saltem de accidente absoluto, vt interim omittamus totum relationum genus, propter nõnullas, quæ proxime in substantia fundantur.

Dissoluitur altera.

Substantiã nulli esse accidens.

Postremo, aut materia prima est substantia completa & perfecta in genere substantiæ, aut pars substantiæ, & quæ natura sua complementum desideret, vt ex ea fiat substantia completa. Si completa, ergo nihil eorum, quæ accedunt per mutationem, efficit substantiam, sed substantiam tantam, aut talem. Substantia enim completa non expetit complementum, ac proinde, nec aliud quidquam sui generis, sed aliorum, alioqui non esset completa. At si est incompleta, per aliquid substantiale complenda est. Igitur cum hoc fieri nequeat, nisi per formam substantialem, necessario efficitur, dandam esse formam substantialem.

Substantiã generari per se ex substantia cõpleta.

Ex vnitate cuiusq; rei naturalis.

SECTIO III.

Deinde ostenditur assertio ex vnitate cuiusque rei naturalis. Oportet enim fateri, earum quamque esse vnius essentiæ, cum vnaquæque sit vnum ens simpliciter, nõ multa simpliciter. atqui rerum naturalium essentiæ

Res naturales non constare ex materia & accidentibus.

tiæ constant ex materia, & aliquibus formis adiectis, nec constant ex materia & accidentibus. ergo ex materia, & formis substantialibus. Quod vero non constent ex materia & accidentibus, his argumētis apertum est. Primum, quia materia si non perficitur in genere substantiæ per formam substantialem, non dubium est, quin sit ens completum, vt veteres Physici existimarunt, quod idem de accidentibus certum est, cum proprie & directo ad cœtera genera pertineant: at ex plurib. entibus completis non constituitur vlla vera essentia & natura, quantumcunque illa in ordinem redigantur & coaptentur. non constant igitur rerum naturalium essentiæ ex materia & accidentibus. Assumptio ex eo probatur, quia si semel admittatur constitutio verarum essentiarum ex entibus completis, licebit cuique nullo negotio quam plurimas rerum essentias conficere, multis eorum coniunctis & ordine collocatis: eruntq; isto modo milites in exercitu partes vnius cuiusdam essentiæ, omnes item cœli, imo & omnia, quę sunt in rerum natura, cum optimo ordine disposita, erunt partes vnius cuiusdam entitatis, atq; adeo Deus ipse Opt. & Max. quod ne ferre quidem aures possunt.

Ex entib. cōpletis nullā veram essentiam constare.

Varia incommoda.

Deinde, quia si essentiæ rerum naturalium constant materia & accidentibus, aut quælibet accidentia sunt satis ad earum cōstitutionem, aut requiruntur certa & determinata. Si satis sunt quælibet, ergo non dantur certæ species rerum naturalium, sed quolibet momento sunt aliæ atq; aliæ, cum alia atque alia accidentia cōtinenter accedant & decedant: imo etiam tollitur de medio omnis motus: necesse enim erit, vt fatearis, omnem mutationem esse generationem aut corruptionem substantialem. Si vero requirantur certa & determinata, vt inseparabilia (hæc enim forsitan iudicabis aptiora) primum quæro, quænā dicas inseparabilia: nulla enim talia sunt respectu materiæ, cum ea sit indifferens ad omnia, nisi forte quantitas interminata, ex qua tamen cum materia nulla rerum naturalium varietas confici potest: quo fit, vt si nulla datur substantialis forma, cuius respectu quædam dicantur inseparabilia, nulla omnino inseparabilia sint, ex quibus rerum naturalium essentiæ constituantur: cum interim data forma substantiali, nihil iam sit opus accidētibus inseparabilibus in rerum naturalium constitutionem.

Tolli alioquī de medio accidentia inseparabilia, excepta quantitate.

Deinde cū in eadem re multa reperiantur accidentia, aut illa ordinem habent inter se aliquem, vt aliud sit primum, aliud secūdum, & ita deinceps: aut nullum si nullum: ergo essentia quæ ex eis cum materia constabit, non

A erit vna, nisi per accidens, & ratione subiecti, quæ vnitas non est satis, vt ex ea colligas vnā essentiam ex formis, & subiecto conflatam: si vero ordinem habeant, & essentia vel ab vltimo vel à solo primo sit vna, iterum redis ad negata Sola enim quantitas interminata est primum accidens: vltimum autem continenter variatur, nisi loquaris de inseparabilibus, quę nulla esse constitit respectu materiæ prę-

B ter quantitatem. Quod si dicas, aliqua alia præter quantitatem esse inseparabilia, non respectu solius materiæ, sed materiæ cum certis accidentibus separabilibus coniunctæ, nihil ad rem erit respōsio, si iam supponis aliquod ens compositum ex materia, & prioribus illis accidentibus, quippe cum nos adhuc de prima compositione disputemus. Si vero nullum ens ex prioribus constitutum esse supponis, & tamen asseris aliquod ens constitui ex materia & accidente, quod sequtur coniunctio-

C nem priorem: cum coniunctio illa prior variabilis sit (est enim separabilium) accidens quoque, quod illam coniūctionem sequetur, variabile erit, ac proinde essentia, quæ ex eo constituetur, neq; vllum habebit fixum perfectionis gradum. Quare satius fuerat dixisse, ex materia, & priorib. illis accidentib. constitui essentiam rei naturalis, quod tamen fieri non posse probatum erat.

Responsionis cuiusdā impugnatio.

Quæro autem speciatim de elementis, ex

D quibus nam accidentibus cum materia coniunctis constent, vt verbi causa, ignis. Nam si ignis constat ex materia & calore actuali, aut siccitate, aut deniq; raritate, cū hæc magis & minus accipiant, erit quoq; ignis, modo magis ignis, modo minus, quod dici non potest. Si vero ex virtuali quodam calore, aut alia insensibili forma, quam dicas non intendi, nec remitti, eam nos, si vnica ponatur in quolibet, merito dicimus formam substan-

E tialem, vt patebit inferius. Postremo, quia si ex materia, & accidentibus, siue vno siue plurib. constat aliqua vera essentia: cum omnis vera essentia sit substantia, vel accidens: erit quoque eiusmodi essentia substantia, vel accidens, atqui non erit accidens: quippe quæ & in subiecto non inerit, & ex substantia constabit: neque item substantia, vt quæ constabit ex accidente, & ab eo speciem accipiet, tanquam à propria forma. non igitur essentia ex materia & accidente, aut accidentibus

F constare potest, aut certe oportebit contra communem omnium sententiam, & ipsam quoq; rationem ponere medium quoddam genus inter substantiam & accidēs, quod nec sit substantia nec accidens, sed quippiam ex vtroq; constitutum. Quod si verum est hoc solum genus rerum naturalium ponēdum erit,

Ostenditur idem in elementis.

Ex materia & accidentibus nullam veram essentiam constare.

Nullum esse genus me-

dium inter substantiam & accidens.

quippe ad quod materiam & accidentia reducere oportebit, tanquam partes ad totum: nullaque iam materialis substantia aut accidens erit ens completum quę omnia sunt absurdissima, & cum inter sese, tum etiam dictis repugnantia.

Ex naturali conseruatione rerum naturalium.

SECTIO IV.

Naturalem temperiem qualitatum contrariarum in mixtis non posse nisi à formis substantialibus proficisci.

TErtio loco idem ostendi potest, ex naturali conseruatione rerum naturalium. Cernimus enim qualitates contrarias ad certam quandam temperiem redactas naturaliter in mixtis conseruari: eius autem stabilitatis, & vt ita dicam, naturalitatis causa non sunt ipsæ qualitates, quippe cum natura sua repugnent mutuo: non item materia prima, cum vt indifferens ad quemlibet earum statum: nec deniq; causæ externæ duntaxat: neq; enim is status est à natura rei: igitur aliqua interna causa danda est, ratione cuius illæ naturaliter vnitæ sint, & stabili consensione connexæ. quod aliud esse nequit, quam forma substantialis aut natura aliqua ex ea constans: cæteræ enim qualitates materiales posteriores sunt primis quatuor contrariis, aut ex forma substantiali, eiusue cũ materia coniunctione profluunt.

Deinde (quod magis vrget) videmus primas qualitates contrarias ita in quibusdam rebus esse temperatas, vt tamen aliæ magnæ intensionis excessu alias superent, quod plane cernere licet in stirpibus: in his enim parum admodum caloris inest, & in plerisq; parum humoris, ac longę minus, quam in animalibus. In reliquis autem mixtis apertum est, siccitatem & interdum frigus multo intensiora esse contrariis qualitatibus: cumque ea inæqualitas breuioris durationis causa esse debuisset; videmus tamen harum rerum plurimas natura sua multo diutius conseruari, quam in quibus maior temperies cernitur. Ab vna igitur aliqua natura id prouenit, quæ primis contrariis qualitatibus prior sit, & (quod hinc sequitur) ab aliqua substantiali forma, cui eiusmodi qualitatum status congruat.

Cur plurimæ res naturales in quibus maior est qualitatum inæqualitas diutius conseruentur.

Postremo, quia morbus aduersatur naturali statui animalium, sanitas vero eidem conueniens est: hisq; affectionibus aliæ quædam in cæteris rebus quæ gignuntur & intereunt, proportione respondent, sub quarum altera res non ita diu, neq; ita bene, atque sub contraria conseruatur. at hæ contrariæ affectiones ex varietate quatuor primarum qualitatum nascuntur. igitur natura aliqua latet sub

A primis quatuor qualitatibus, cui affectio altera consentanea sit, dissentanea altera: præsertim cum sint admodum variæ in diuersis rebus, & quæ vni congruit, alteri aduersa sit. Cum igitur ea natura nec sit sola materia, nec materia cum quantitate, aut qualitate aliqua priori primis quatuor, quæ nulla est: non dubium est, quin constet ex materia & forma substantiali.

B

Ex actione rerum naturalium.

SECTIO V.

QVarto loco id confirmatur ex operationibus rerum naturalium, tum propriis potentiarum, tum etiam iis, quæ ipsi naturæ rei naturalis tribuuntur. Ex iis quidem, quæ

Quod res naturales ita in actione vnius facultatis occupentur, vt aliarum operationes non exerceant, formæ esse tribuendum.

C sunt potentiarum propriæ. Qui experimur, res naturales, ita sæpe occupatas esse in operatione vnius facultatis, vt simul exercere nequeant operationes aliarum, præsentibus etiam obiectis, & agendi materia satis præparata, veluti cum quis ita intentus est in rem, quam oculis cernit, aut animo voluit, vt alta etiam voce clamantem non audiat, & sæpe etiam nihil aliud aut agere, aut sentire possit: interdumque ita fit totus in ea re occupatus, vt neque calor ipse stomachi quicquam

D pene operis faciat. In actione etiam, & passione corporum inanimatorum sæpe fit, vt agens in externo contrario superando ita occupetur, vt interim non possit eam sui partẽ, quæ à contrario vincitur, simul tueri, donec externum contrarium ita superet, vt suis iam partibus in pristinum statum restituendis dare operam possit, id quod Physici ex finitate virtutis, & applicationis cuiusque agentis docent mirandum non esse. Hoc autem

E quid aliud est, quam dari in vnaquaque re naturali materiam, atque formam aliquam omnibus facultatibus priorem, iisque omnibus mira quadam ratione præsidentem, & per eas operantem, cuius vires & applicatio, cum finitæ sint, si per vnam facultatem alicui operi valde se applicet, sæpe nequeat per eandem, aut etiam per alias, in aliud opus incũbere? Neque vero id, quod in viuentibus cerni diximus, ita attribuendum est concursui spirituum necessariorum ad operationes facultatum, vt non præcipue referendum sit ad

F primam formam, & quasi dominam, quæ præcipuum est agendi principium. Nam etsi necesse est, vt cum illi frequentes confluunt ad vnum membrum, alia deserant: tamen, nisi forma vna detur omnibus facultatibus natura prior, & quæ in suo ordine prima concurrat ad omnes rei actiones, ratio sæpe reddi

non

non poterit, cur eiusmodi spiritus & quasi a- A ctionum ministri, non æque subseruiant omnibus potentiis, sed alia membra deserant, vt aliis accurrant.

Duo actionũ genera in rebus naturalibus.

Ex iis vero actionibus, quæ ipsi rei naturæ tribuuntur, cum ea sint in duplici genere (aut enim sunt propriæ, vt quæ alio subiecto exerceantur, veluti cum ignis ignem generat, aut impropriæ. & quæ verius dicantur consecutiones quædam naturales, & quasi emanationes eorum, quæ resultant in eo subiecto, cui B actio tribuitur, veluti cum aqua sese ad natiuum frigoris statum reuocat) sunt qui ex prioribus hoc pacto rem confirment. Accidentia non possunt substantiam generare, nisi virtute substantiæ, seu, quod idem est, vt instrumenta substantiæ: sunt enim inferioris naturæ, cum interim omne principale agens, si naturæ sit diuersæ, nobilius esse debeat, non tantum eo quod patitur, sed etiam ipso effectu: atqui videmus equum generari ab equo, & ignem ab igne: nec principale agens in huiusmodi actionibus potest esse materia: ergo danda est in vnaquaq; re naturali forma substantialis.

Argumentũ quorundã ad rem propositam confirmandam.

Reiectio.

Verum hęc argumentatio sumit, quod probandum erat, nempe equum, ignem, & cætera, quæ ab agentibus naturalibus gignuntur, habere aliquid substantiæ præter materiam. Nisi enim hoc ponatur, de quo tamen nunc agimus, nihil concluditur. Quanquam hæc argumentatio si inuertatur, non parum apta D est ad persuadendum, formam substantialem esse primum agendi principium in generatione, de qua re à nobis lib. 7. agendum erit.

Potius ergo ex impropriis actionibus probanda est conclusio hunc in modum: Actio, qua aqua calida, remoto calefaciente, aut conseruante calorem, sese ad natiuum frigus reuocat, & cæteræ res naturales, cum à naturali statu deiectæ sunt, virtute propria illum recuperant, præsertim in rebus similaribus E (in his enim non est ea partium dissimilitudo, quæ requiritur, vt alia in aliam agere possit) ea, inquam, actio non est ab accidente vllo: non item à materia: & tamen est à re agente in se ipsa eo actionis genere: igitur est à natura aliqua substantiali subiecta, & ꝙ hinc sequitur, ab aliqua forma substantiali, ex qua cum materia natura ea constituta sit. Quod à materia esse non possit, neque item à quantitate, luce clarius est. Quod vero non sit F ab vllo alio accidente, satis in vno aquæ exemplo ostendi potest hoc pacto. Actio illa illa est frigefactio, igitur si est ab vllo accidente, erit à frigore, quod in aqua calida relictum est: at illud multo remissius interdum est, quam calor introductus: non est etiam à priori aliqua qualitate, cum non dentur in aqua aliæ primis quatuor contrariis priores: igitur non est ab vllo accidente.

Aquam non reduci ad pristinum frigus ab vllo accidente.

Quorundam ea de re opinionis impugnatio.

Non desunt tamen, qui dicant, cum aqua calefit, semper in aliquib. particulis relinqui summam frigiditatem à quibus cæteræ remoto calefaciente & conseruante calorem, reducantur ad natiuum frigoris statum: quod idem de cæteris elementis comparatione propriarum qualitatum dicendum putant. Hæc tamen opinio, si impugnatione digna est, facile refellitur. Aduersatur enim primum experientiæ, quæ mater est Philosophiæ. Nam etsi eius auctores aiunt, non sentiri à nobis eam frigiditatem, propter admixtionem caloris aliarum partium, tamen si ea vera esset, nunquam iudicaremus aquam esse calidam, sed ad summum tepidam. Partes enim quas dicunt retinere summam frigiditatem, tam multæ esse debebunt, quam sunt illæ, quæ calorem accipiunt, & cum illis omnino permixtæ. alioqui si portio aliqua notabilis nullas haberet admixtas, iam illa à cæteris separata non posset se ad naturalem frigiditatem reuocare. quod inauditum est. Deinde, pugnat cum ratione, quod asserant quasdam particulas aquæ pati ab igne, alias non pati, ne eas quidem, quæ propinquiores sunt necessario, quam aliæ pleræque, quæ calorem corripiunt: quod nihil est aliud, quam facere aquam dissimilare corpus, & quod partes integrantes diuersæ naturæ habeat. Postremo, pugnat cum sensu, & ratione simul, quod isto modo sequatur, nunquam corruptum iri aquam, retinentib. semper aliquibus particulis summum frigus: aut si tandem in omnibus remittitur frigus, vt aqua corrumpatur: fore, vt remoto calefaciente, antequam corruptio absoluatur, iam eam se ad pristinum frigus reducere non possit, quia iam non habeat particulas vllas, in quib. non sit remissum frigus. Id quod eo magis pugnat cum experientia, ꝙ vsu compertum est, solere aquam ad ignem applicari, vt probe calefacta celerius congeletur, quod Arist. scripsit 1. lib. Meteorolog. cap. 12.

Experientia mater Philosophia.

Aquam calefactam celerius gelari.

Alij, cum plane perspiciant non posse elementa reuocari ad statum naturalem suarum qualitatum à qualitate vlla eiusdem rationis quæ in ipsis integra adhuc existat, alias quasdam comminiscutur qualitates, quarum virtute id fieri possit. Dicunt enim, præter quatuor primas sensibiles, quas ideo vocant actuales, quod per eas subiecta actu denominentur calida, frigida, &c. dari alias quatuor insensibiles eiusdem nominis, nisi quod eas appellant virtuales, quod vim habeant ad prio-

Sententia ponentium in elemẽtis qualitates quatuor virtuales.

A priores illas restituendas in pristinū statum, nec tamen per se ipsas sint satis ad denominanda subiecta calida aut frigida, &c. proinde asserunt, eas nec contrarias esse inter sese, nec remitti vnquam posse: sed integras semper permanere, vt elementis, cum depulsa fuerint à proprio statu, subuenire possint. Id vero duobus potissimum argumentis probant.

Cōfirmatio.

Vno, quia substantia creata nunquam agit nisi interuentu alicuius accidentis, quod instrumenti vicem subeat: elementa autem non possunt sese reuocare ad pristinū statum per qualitates actuales, quo fit vt omnino sit opus virtualibus. Altero, quia in mixtis plane dantur virtuales qualitates, vt in pipere vis calefaciendi, cum interim piper tactu sit frigidum: nec rationi consentaneum est, vt eiusmodi qualitates elementis desint, præsertim vt sibi ipsis opitulari possint. Quod si res se ita habet, non est cur à nobis recurrendum sit ad formas substantiales: quod enim in elementis ostenditur, idem in aliis rebus ostensum esse existimandum est.

Refutatio.

Sed neq; huiusmodi sententia quidquam habet probabilitatis. Primum, quia superuacaneum est ponere plura, vbi pauciora sufficiunt: hi autem ponere coguntur in quolibet elemento plures qualitates virtuales, quæ pluribus actualibus respondeant: cum tamen forma vna substantialis cuiusq; satis esse possit ad præstandum id, propter quod illarum multitudo inducitur. Si igitur ob hanc rem virtuales qualitates ponuntur, satius erit ponere formas substantiales.

In quibus actionib. res naturales accidentib. ad agendum indigeant.

Deinde, quia accidentia non sunt ad agendum necessaria in rebus creatis, nisi cum actio est propria. in hoc enim actionum genere necessarium id esse experimēto didicimus, non in iis, quæ sunt emanationes, & consequentiæ potius naturales, quam actiones: alioqui in quauis re essent infinita accidentia propria. Cum enim hæc oriantur ex natura eius rei, cuius sunt propria: si natura rei ei quasi parere non posset, nisi per aliquod accidens velut per instrumentum, non daretur sane primum accidens proprium: quandoquidem proprium non sequitur necessario id, quod commune est. Ita fieret, vt in quauis re essent infinita accidentia. Atque hac ratione vtrumque argumentum aduersæ partis euertitur.

Qualitates virtuales mixtorum non agere in subiecta propria.

Tertio, quia qualitates virtuales mixtorum, ex quibus posterius argumentum ducitur, non agunt in propria subiecta, sed in aliena, vt vt vis piperis in ventriculum. Sunt etiam eædem quatuor primis qualitatibus posteriores, cum ex primarum varia commixtione oriantur, aut si quæ non sunt huiusmodi, vt facultas ridendi, & forsitan vis magnetis ad trahendum ad se ferrum, eæ oriuntur ex formis substantialibus, tametsi probabile est, alias interdum oriri aliarum interuentu. Deniq; earum pleræq; intenduntur, & remittuntur. Quare non recte ex iis qualitatib. virtuales qualitates elementorum colliguntur, quę & in propria subiecta agāt, & primas quatuor vulgatas antecedant, nec ex formis substantialibus oriantur, & eiusmodi sint, vt nec intendantur, nec remittantur. B

A Medicis quibusdam poni in animantib. virtutem quandā regitiuā.

Postremo, quia cum hæ à suis auctoribus plures ponantur in singulis elementis, aliquid adhuc prius in vnoquoq; ponendum erit, cuius ratione hæ certæ, & non illæ in hac materia naturaliter coniunctæ sint: quod quidem si virtualem aliam qualitatem esse dixeris, quemadmodum nonnulli Medici virtutem quandam in animalibus ponunt, quam ipsi regitiuam appellant, quasi cæteris præsidentem: aut certe non plures virtutes in C singulis esse malueris, sed vnam tantum, quæ plurium munus gerat: ea certe à nobis, si prima erit, substantialis, non accidentalis forma dicitur, quam consequentur in singulis elemētis binæ ex primis quatuor sensibilibus, & aliæ quædam his consentaneæ, vt leuitas, grauitas, perspicuitas, opacitas, & si quæ sunt aliæ huiusmodi in mixtis autem aliæ atque aliæ, pro ratione & natura cuiusque Atque hæ

Qualitates rebus connaturales eadē actione propria produci, qua formæ substātiales.

D eadem actione propria introducuntur, qua formæ substantiales, eo quod consequutione quadam oriantur ex essentiis rerum, quæ gignuntur. Vnde efficitur, vt si eius naturæ sint, quæ intensionem & remissionem admittant, quandocunque à proprio statu deiiciuntur, earundem naturarum vi (nisi quid impediat) iterum ad eundem reuocentur per modum internæ cuiusdam emanationis. Quare necessario concedendæ sunt formæ substantiales, nec tanquam assistentes solum, quo pacto E substantiæ separatæ dicuntur formæ corporum cœlestium, sed vere informantes, vnamque naturam & essentiam cum materia constituentes.

Dari formas substantiales argumento ex doctrina fidei probatur.

Confirmat autem assertionē hanc orthodoxa fides, *in Conc. Later. sub Leone 10. sess. 8. in Con. Viennensi sub Clem. 5. & habetur Clem. vnica de summa Trin. §. 1. & in Conc. Later. sub Leone X. loco cit.* cum docet Primum animam humanam esse immortalem, existētemq; post separationem à corpore vnde sequitur esse substantiam. Deinde, esse verā ac essentialē hominis formam. Cum igitur homo cū cæteris animalibus, & animalia cum viuentibus, & viuentia cum non viuentibus genere conueniant, efficitur, vt quemadmodum species humana completur per formam substantialem, ita com-

compleantur cætera entia naturalia.

Esse Aristotelis apertā sententiam. Hanc vero esse Aristotelis sententiam perspicuum est ex plurimis locis, præcipue ex secundo libr. de anima, cap. 1. tex. 2. vbi docet, tria reperiri in prædicamento substantiæ, *materiam, formam & compositum; ipsum vero compositum, quod proprie est hoc aliquid à forma habere, vt sit hoc aliquid, & per se possit existere.* Itēque ex lib. 7. huius operis, cap. 4. tex. 7. quo loco ait: *formam & compositum non solum esse substātias, sed magis etiam quam materiam.* Quod idem intelliges ex lib. 12. c. 2. tex. 12. vbi vocat *formam hoc aliquid, quod per eam compositum sit hoc aliquid.* Vnde & formam sæpius ait esse *magis naturam quam materiam, quasi præcipuum rerum naturalium principium*, vt 2. Physicor. cap. 1. & initio librorum de partibus animalium.

Idem existimasse Platonem. De Platone quoque non est quod dubitemus. Primum, quia facit *Ideas per se subsistentes, docetq; formas rerum naturalium esse quasdā idearum participationes: resque naturales propter huiusmodi formas participatas esse eiusdem rationis cum ideis, nec ideas differre ab iis, quæ apud nos sunt nisi æternitate*: vt Arist. 1. *Eth. c. 6.* sæpe ait. Deinde, quia non ponit, *ideas accidentium, sed substantiarum:* Res autem naturales, illius sententia non imitantur ideas ratione materiæ, sed ratione formæ. Postremo, quia encomia, quibus Plato commendat formas participatas, non bene congruunt in accidentia, quale est illud quod superius ex Timæo q. 2. sect. 5. retulimus: *Formas esse vere existentium simulachra*: Nec obest quod idem eo loco scribit: *nullum elementum fieri hoc aliquid per formam, sed quale aliquid,* quibus verbis elementorum formas plane videtur in qualitatibus, nō in substantiis numerare. Id enim propterea facit, quod formæ elementorum, cum ita informantes sint, vt non etiam per se ac separatim existere possint, potius apud se nomine substantialium qualitatum, quam formarū, siue specierum (quibus ipse nominibus ideas appellat) dignę videantur. Itaque in modo loquēdi tantum dissensio est hac in re inter Platonem & Aristotelem: nisi quod Plato non omnes formas substantiales existimat vere informare materiam, quemadmodum Arist. putat enim Plato animas omnium animantium esse assistentes non informantes: at Arist. plane docet esse vere actus & perfectiones, siue entelechias, vt vocat ipsam etiam humanam, nec vllam in corpore esse, vt gubernatorem in naui, sed vt partem formalem in tota essentia.

Explicatur locus Platonis de formis elementorum.

Qua ratione conueniant, & dissentiant Plato & Arist. in formalium substantialium assertione.

Cum autem rationes eæ, quib. ad astruendām formam substātialem vsi sumus, iis principiis ac dogmatis innitantur, quę sæpe vsurpantur apud vtrumq; philosophū; præsertim apud Arist. non dubium videtur, quin illi aut eisdem omnibus, aut præcipuis, & aliis fortasse, quæ se nobis in præsentia non obtulerunt, hanc sententiam sibi persuaserint.

Solutio argumentorum quæ initio proposita sunt.

SECTIO VI.

Ad primum igitur argumentum eorum, quæ initio pro altera quæstionis parte proposita sunt, dicendum est, Aristotelem appellare primas quatuor qualitates, primas elementorum differentias, vel quia sumit eas loco formarum substantialium sub iis latentium; quod sępe fit; vel quia accipit elementa, quatenus sensibilia sunt, actiua & passiua, & ad mutuam transmutationem, ac mixtionem idonea, vt eo loco dicunt interpretes. Quanquam vero elementorum formæ substantiæ sunt, non ingrediuntur tamen actu mixtorum compositionem, sed virtute, vt lib. 8. ostendemus. Quod autem attinet ad Alexandrum, & alios auctores citatos, etsi dici solet fuisse eos in ea sententia, quam verba præ se ferunt: non video tamen cur non eodem modo atq; Arist. intelligi possint. Sed neque Galenus aliter forsitan existimat, tametsi videatur non modo elementorum formas, sed viuentium quoque credere accidentia. Scribit ille quidem hoc modo in priori libro de elementis: *Hæc* (aer scilicet, ignis, aqua & terra) *rursus non ex aliis corporibus, sed ex materia & qualitatibus constant*: & infra *Perspicuum existit, quod humiditas, siccitas, ac frigiditas, vnamquamque substantiam constituant.* De anima vero irascibili & concupiscibili humana, quam errore magno putauit esse mortalem, sic scriptum reliquit in eo tractatu, cui titulus est: *Quod animi mores corporum temperaturas sequantur, satius dixeris mortalem animæ partem corporis esse temperiem* quem sensum, vt verba sonant, impugnant plurimi, & inter eos D. Thomas 2. lib. contra gentes, ca. 1. sed quāquam parum refert, quid senserit hac in re Galenus, tamen cum Medicus fuerit, non alia ratione de anima forsitan disseruit, quam quatenus in corpore animalis vis agendi & patiendi spectatur. Postquam enim dixit: *Humiditas, &c. vnamquamque substantiam constituunt*, statim subiecit: *Recte igitur Hippocrates non hominis tantum, sed aliorum omnium naturas, ex calido, humido, frigido, & sicco constare, inquit: hæc enim inuicem agunt manifeste, & omniū est confessione receptum*, declaratq; superius de igne: *Nam quod caliditas summa materiæ adueniens ignem constituat, omnes Philosophi cō-*

Cur Arist. qualitates primas vocet primas elementorum differentias.

Explicantur Alexandri & aliorum dicta.

Quid Galenus falsò de anima humana senserit.

Quæ passim in iis, quæ contra propositam sententiam videntur facere, recte intelligi possit.

Spinferunt. Satis autem patet, non omnes consensisse in hac re, nisi quatenus ignis actiuus & passiuus est. In altero vero opere postquam dixit *mortem animæ, &c.* mox subiecit, *hoc enim supra commonstrauimus*. Docuerat autem superius, essentiam animæ nō quidem prorsus temperiem corporis esse, sed quodāmodo temperamentum quatuor qualitatum, h. e. sequi illarum temperamentum, quo dissoluto, esse desinat id, quod ad initium cap. 5. videtur explicare his verbis: *Monstrauimus*, inquit, *animæ substantiam pro temperatura rationè consistentē à naturali corpore effici, nisi quis eā, sicuti Plato, incorpoream esse subiecerit, quæ existere extra corpus valeat*. In ca. autem 3. dixerat, ex animæ essentia facultates eius sequi, & in c. 4. quæritur de Andronico, quod dixerat eā fortasse esse vim quandam, *cum potius ipsa*, inquit, *sit compos multarum virium: laudat q. Aristotelem, quod rectè dixerit esse substantiam, non aliud quicquam tamen præter temperiem*, h. e. q. vnquam à temperie separatum sit. Hæc fortasse fuit Galeni sententia, nisi clarius alibi oppositum scripsit. Quæ etsi falsa est, quatenus mortalem posuit hominis animam; tamen eatenus vtilis est huic disputationi, quatenus eam substantiam esse putauit, & ab accidentibus diuersam.

Ad secundū dicendum est, nec ad essentiale esse rerum naturalium, nec ad earū essentialē distinctionem, nec deniq; ad earum operationes (quasdā præsertim) satis esse accidentia cū materia, vt patet ex dictis: cognosci tamen à posteriori illarū distinctione essentialem per accidentia, & omnes proprias earum actiones per eadem tanquam per instrumēta exerceri, non eas quas naturales consecutiones, & quasi emanationes appellauimus.

Ad tertium dicendum est, propriam rationem substantiæ, non in substando positam esse, sed in per se existēdo. Verum, rationē hanc simpliciter, & absolute iis tantum substantiis conuenire, quæ naturaliter per se ipsæ ac separatim cohærere possunt, cæteris autē, quatenus sunt earum partes: atq; hoc pacto omnes formas rerum naturalium esse substantias, & eo magis, quam materiam, quod formis substantialibus, vt substantiales sunt, nō repugnat naturaliter existere per sese ac separatim: quod tamen propterea materiæ, quia nullam omnino operationem sine forma habere potest.

In quo consistat propria ratio substantiæ.

Ex forma substantiali colligi, materiam primam esse puram potentiam.

SECTIO VII.

Quid à philosophis nomine puræ potentiæ intelligatur.

Stabilita igitur substantiali forma vere informante, facile ex ea colligi potest, materiam primam esse purā potentiam: si tamē prius exponamus, quid Philosophi nomine puræ potentiæ intelligant.

Ac primum quidem puræ potentiæ vocabulo merito omnes intelligunt potentiam passiuam: actiua enim nō modo potentia est, sed vis etiam, siue virtus quædam. Intelligunt deinde eam potentiam, quæ nec sit actus, nec compositum aliquid ex actu & potentia atq; hoc est esse puram potentiam, non solum, vt hæc verba excludunt omnem actiuitatem, siue efficientiam: sed etiam omnem actum. quāquam si omnem actū excludunt, omnem quoque efficientiam excludant necesse est.

Duplex genus actus seu forma.

Cum igitur duplex sit actus, siue forma, & perfectio: alter per se existens, siue non informans, cuiusmodi sunt Deus, & substantiæ separatæ; alter informans & perficiens per se ipsum formaliter, siue is sit completum quid in suo genere, vt accidentia, quę per se ponuntur in prædicamentis, siue incompletum, vt forma substantialis, quæ materiæ additur ad complendam essentiam rerum naturalium: tum demum apertum erit, materiam primā esse puram potentiam, cum constabit, eam nec esse actum per se existentem, nec perficientem, nec denique ex potentia & actu perficiente constitutam. Repugnat enim manifeste, ex potentia & actu per se existente, vt à nobis expositum est, quicquam constitui, cum eum solum vocauerimus per se existentem, qui non est informans.

Impugnatur actus entitatiuus Scoti.

Nunc vero, vt ostendamus, materiam primam esse puram potētiam, necesse præterea est ostendere, nō esse eam actū entitatiuum, vt Scotus esse putat *in 2. sent. d. 12. q. 1.* Nullus enim re vera est actus entitatiuus, qui nec sit per se existens, nec informans. Nec vero ille recte philosophatur, cum accipit actum entitatiuum pro re actu existēte. Primum, quia abutitur verbo entitatiui: actus enim entitatiuus, is solus dicendus est, qui ad entitatem pertinet: at entitas natura sua existētiam antecedit in rebus creatis, in quibus solis dari potest distinctio actus & potentiæ. Deinde, quia materia prima, etsi, antequam existeret, erat in potentia obiectiua, vt ait Scotus: vbi autem primum extitit per creationem, tum primum esse cœpit sub actu existentiæ, nunquam tamen per creationem cōsecuta est, vt esset formaliter ipse actus existētiæ, aut cōpositum aliquid ex potentia & actu existentiæ, quare nec consecuta est, vt esset actus entitatiuus (vt Scotus loquitur) nec compositū quicquam ex potentia vlla, & eiusmodi actu entitatiuo. Verum contra Scotum libr. 8. dabitur latior disputandi locus.

Materiam.

Quod igitur materia prima nec sit actus infor-

Non esse actũ informãtem neq; ex informante actu & potentia constare.

informans, nec constet ex potentia & actu informante, manifestius est, quam vt ex forma substantiali probari sit necesse: vt enim substantialis forma non daretur, id tamen facile ex eo probares: quia neutro modo materia prima esset materia prima, siue primum subiectum; id enim potius primum subiectũ esset, primaq; materia, cui ipsa inesset, vel ex quo vt ex potentia subiectoq; sui actus constaret. Quod vero nec sit actus per se existens id iam ex forma substantiali multis argumentis ostenditur.

Non esse actũ per se existentem.

Primum, quia si est actus per se existens, nõ dubium est, quin sit substantia completa: si autem est subiectum formæ substantialis, veraque pars essentiæ substantialis compositi: perspicuum quoque est, esse substantiam incompletam, quæ plane repugnant. Quocirca nemo Philosophorum vnquam eã fecit substantiam completam, simulque subiectum formæ substantialis.

Actum per se existentem natura sua perfectiorem esse informante.

Deinde, quia quiuis actus per se existens, est perfectior quouis informãte, cum omnis informatio imperfectionem aliquam adiunctam habeat, qua tamen caret ex genere suo actus siue forma per se existens. Vnde fit, vt actus per se existẽs dicatur formaliter de Deo, actus vero informans non item. Cum igitur omnis actus per se existens natura sua perfectior sit quouis informante, forma autẽ substantialis informans, si datur, perfectior sit, quam materia prima, vt perspicuum est, & omnes concedunt: efficitur, vt data forma substantiali, qua materia prima formetur, nullo pacto dici possit, materiam primam esse actũ per se existentem.

Actum per se existentem non esse quãtitatis capacem.

Tertio, quia actus per se existens non est quantitatis capax, sed est substantia separata ab omni materia, tum sensibili, tum intelligibili, quæ nomine quantitatis significatur? subiectum autem formæ substantialis, si ea datur, est capax quantitatis, & sensibilium qualitatum, sine quibus naturalis mutatio esse non potest, vt apertissimum est, ab omnibus supponitur: non est igitur materia prima actus per se existens. Nec obest, quod quidam aiunt, cœlum esse actum per se existentem, & tamen esse quantum & sensibilibus qualitatibus præditum: pugnant enim hæc inter sese, & qui hæc simul approbant plane sibi præcludunt viam probandi, substantias separatas esse quantitatis expertes. Quicquid enim habet molem, habet materiam, vt libr. 4 Enneadis secundæ scribit Plotinus nobilissimus Platonicus, & in re plane Peripateticus. Ex quo pronunciato, quasi ab omnibus recepto, sic argumentatur: *Aut elementa sunt forma, aut materia, aut constant materia & forma. At non sunt forma, quia habẽt molem, non materia, quia corrumpuntur: constant igitur materia & forma.*

Refellitur quorundam responsio.

Plotini præclara sententia.

Quarto, quia actus per se existens non dicit alium ordinem ad actum, quo informari possit, quam accidentalem, nec id quidem vniuerse, & in toto genere entium, sed in rebus creatis tantum: id autem omne, quod informatur substantiali forma ad constituendam essentiam tertiæ cuiusdam substantiæ, dicit ordinem essentialem ad hoc genus formarũ: igitur si materia informatur substantiali forma, non est vtique actus per se existens. Quo fit, vt nemo eorum, qui dixerunt, corpus cœleste esse actum per se existentem, sibi in mentem inducere potuerit, esse illud substantiali forma informante præditum, sed tantum assistente.

Omnem actum substãtialem propriam operationem habere.

Quinto, quia si materia prima esset actus per se existens, haberet proprias operationes (omnis enim actus substantialis proprias operationes habeat necesse est, cum id concedamus quamplurimis accidentalibus) eoque magis sibi vindicaret proprias operationes, quod non esset tantum formale principium agendi, sed agens ipsum principale, ac suppositum, cui actio tribueretur: at si datur forma substantialis, nulla iam relinquitur actio, quæ eiusmodi actui per se existenti tribuatur (omnes enim, quas nouimus, aut in accidentia referimus, aut in formas substantiales, vt ex iis, quæ superius *sect.* 5 diximus, perspicuũ est) ergo si dantur formæ substantiales, quib. materia prima informetur: fieri non potest, vt ea sit actus per se existens. Nisi quis ita insaniat, vt dicat materiam primam esse principale agens per formas omnes, siue substantiales siue accidentarias quo pacto ei tribuentur omnes operationes, vt supposito agenti etiam eæ, quæ ad intellectum & voluntatem pertinent. Quod qui dixerit, parum aberit, quominus assentiatur iis hæreticis & Philosophis seu potius Philomythis, qui dixerunt materiam primam esse Deum omnibus, videlicet formis, onustum, & per alias atq; alias, alia atq; alia agentem; imo, etiam (quod fateri eadem ratione cogentur) omnia patientẽ, & pleraq; alia eorum ingenio & inuentione dignissima. *Lege Plotinum Enne 2. lib. 4. cap. 1. Albert. phy. tract. 5 c. 13. & D. Th. 1. p. q. 3 art. 8. & 1. contra gent. cap. 17.*

Insania opinio quorundam hæreticorum & philosophorũ de materia prima.

Postremo, quia omnes quotquot posuerunt actum per se existentem, siue in cœlis siue in his inferioribus negauerunt in eisdem rebus formas substantiales; & omnes, qui in hoc aut illo rerum genere admiserunt formas substantiales, negauerunt eas recipi in actibus per se existentibus. Communi ergo consen-

consensione ac intelligentia cõstat, si dentur formæ substantiales informantes, fieri non posse, vt materia prima sit actu per se existẽs, ita patet ex ipsa formarum substantialium assertione colligi, materiam primam esse puram potentiam.

Aristotelem & Platonem re vera existimasse, materiam primam esse puram potentiam.

SECTIO VII.

Hoc Arist. materiam esse puram potentiam.

ARistotelem vero idem de materia prima existimasse, cum ex aliis plerisque locis intelligitur, tum precipue ex primo Phys. cap. 7. *text.* 29 vbi de ea sic pronuntiat, *Materiam primam perinde se habere in toto genere rerum naturalium, atq; lignum, in toto genere artificialiũ.* patet autem, lignum neque esse actum, formamve artificialem, siue per se existentem siue informãtem neq; aliud quicquam ex actu artificioso constans. Item, *materiam primam esse informe quiddam.* id autem quod vel est forma, vel ex forma compositum, non dicitur simpliciter informe. Deniq; *materiam primam non esse ens quasi hoc aliquod*, hoc est, non esse ens vt actum per se existentem, aut aliquid constans actu. Ex primo etiam de generatione cap. 3. *text.* 11 quo loco docet, *materiam primam non esse ens actu, sed potentia, siue potentiale, & cuius essentia in ipso posse consistat.* Denique ex 7. lib. *huius operis* cap. 3. *text.* 8. vbi sic scribit: *Dico autem materiam, qua per se ipsam neq; quid, neq; quantum, neq; aliud quicquam dicitur eorũ, quibus ens definitur:* quod idem in eodem sensu aliis plerisque in locis asserit. Quo pronũciato docet, materiam primam secundum suam essentiã nullo modo esse ens actuale, sed potentiale, & receptiuum, nõ modo actuum accidentalium, sed etiam substãtialium. Hinc est illud Auenrois initio lib. de substantia orbis, c. 1. *Materiam primam substantiari per posse:* & illud eiusdem 5. Phys. *commen.* 8. *In esse materia non admisceri omnem actum.*

In eandem sententia fuisse Platonem.

De Platone vero idem credere par est, vt patet ex iis, quæ supra *quæst.* 2. *sect.* 5. à nobis de materia prima ex Timæo relata sunt. Difficile enim nisi de pura potentia intelligi possunt. Quanquam vero Plato primo aspectu non admodum firma rationẽ id videatur ex

Vis rationis qua Plato materiam puram potẽtiam facit.

eo probasse: quia oportet receptiuum esse ex se expers eorum omnium, quæ recipere potest, vt ibidem diximus (id quod forsitan in causa fuit, vt Auenrois in explanatione libri duodecimi huius operis *comm.* 9. crediderit, neminem ante Aristo. materiam primam cognouisse) est tamen optima ratio, supposita forma substantiali: materia enim, quę substã- A tialem formam susceptura est, pura potentia esse debet in genere substantiæ, atque adeo in toto genere entiũ, & (quod hinc sequitur) ens nullo modo actuale, quam rationem ex Timæo refert atque approbat Arist. 3. libr. de Cœlo ca 8. *tex.* 67. eademq; aliis plerisq; locis vtitur. Intellige autem rationem hoc pacto. Quicquid receptiuum est formarum alicuius generis, siue per transmutationem, siue quocunq; alio modo, oportet, vt nec sit forma eius generis, neq; ex ea constet, quod pronunciatum est per se notum: atqui materia prima est receptiua formarum non modo accidentalium, sed etiam substantialium: igitur neque est forma vlla, siue substantialis, siue accidentalis, neque ex vlla earum constat, ac proinde est pura potentia.

Exponitur ratio Platonis & Aristotelis.

B

Occurritur quorundam obiectioni.

Sunt tamen, qui capere non possint, quo pacto materia prima sit pura potentia, nisi sit nihil. Quod enim, inquiunt, non est actu, nihil est. Veruntamen multis modis peccãt. Primum, quod credant puritatem aliquid detrahere de ratione potentiæ. nam vt actus nõ ideo nõ est actus, quia est purus actus, ita potentia non ideo non erit potẽtia, quia sit pura potentia. Quod si adhuc potentia est, & ex consequenti aliquid, ergo non est nihil. Deinde, quod existiment simpliciter verum esse id, quod non est actu, nihil esse, cum tamen omnia, quæ preterierunt, aut futura sunt, aliquid sint (neq; enim sunt commentitia) & tamen non sint actu. Postremo, quia putant eũ, qui asserit materiam primam esse puram potentiam, eo ipso negare illam esse actu, quasi idem sit esse actu, siue actu existere, atq; esse actum aut constans actu, quod iam impugnatum est. Non negamus ergo materiam primã esse actu, cum dicimus esse puram potentiam, sed tantummodo negamus esse actum, atque rem, quæ actum includat. Quinetiam credimus, eam sibi vendicare peculiarem existentiæ actum, vt lib. 8 ostendere conabimur. qui tamen actus accidentarius illi est, nec sufficiens, vt per eum sit intrinsecus, siue essentialiter ens actuale.

C

D

Materiam esse actu, licet actus non sit, neq; ex eo constet.

Redditur ratio multorum, quæ de materia & forma dici solent.

SECT. VIII.

EX his facile reddi potest ratio multorum, quæ de materia prima, & forma substantiali dicuntur: nam quia materia prima est pura potentia, ac proinde ita remota ab actu puro, qui maxime ens est, vt nihil remotius fingi possit: idcirco à D. Augustino 12. *lib. confess.* c. 7 merito vocatur, *Prope nihil.* Eadem ratione dicitur *Fundamẽtum naturæ*, quia pura potentia in omni actione naturę supponitur.

E

Cur dicatur prope nihil. Cur materia fundamentũ.

Nihil

Nihil enim est, quod naturales caussæ ex nihilo faciant, sed composita substantialia faciunt ex pura potentia, accidẽtalia vero ex substantialibus compositis. Haud dissimile est illud Plotini libro 4. Enneadis 2. cap. 5. *Profundum vniuscuiusq; est materia.* Nisi quod docet Plotinus ijs verbis, in Mundo etiã intelligibili substantijsve separatis esse materiam, tametsi longe diuersæ rationis. quod quo pacto intelligat, alibi forsitan explicabimus.

Materia profundũ cuiusq; rei naturalis.

Cur Chaos siue cõfusio.

Dicitur *Chaos siue confusio*, quia in pura potentia nihil distinctum esse potest, cum omnis distinctio fiat per actum. Vnde est illud veterum Scholasticorum; *In natura fundamento nihil est distinctum. Refertur ab Alensi* 8. *Metaphys.c.*1. *ad tex.*4.

Cur Sylua.

Dicitur *Sylua*, quia si secundum se consideretur, ita est in potentia ad omnes formas naturales, vt sylua adhuc intacta ad omnes artificiales. Hinc nata est distinctio, quam Themistius *in textum* 61. & Simplicius *Comment.* 57. in caput septimum primi Physicorum ex Boetio referunt, vt materia respectu formarum, quas nondum habet, dicatur ὕλη, quod Latine est tum *sylua*, tum *materia*, ὑποκείμενον autem, siue subiectum comparatione earum, quas habet.

Cur Mater.

Dicitur apud Aristotelem 1. *Phys.cap.*9.*tex.* 80. & Platonem *in Timæo. Mater*, quia principium passiuum, atque ita fœcundum, vt ex illius potentia formæ omnes, quæ sunt pure naturales, educi possint. quod dixerim propter humanam, quæ quatenus per sese cohærere potest, modum essendi formarum naturalium excedit, & separatarum conditionem participat.

Humana forma excedit modum essendi formarum naturalium.

Cur per se ignota.

Dicitur item apud *Arist.*7. *Metaphys. cap.* 10. *text.*35. & 1. *Phys.cap.*7. *text.* 69. *apud Platonem in Timæo, fol.*6. *Per se ignota*, quia non nisi per formam cognoscitur non solum positiue, vt cum intelligitur omnium capax, sed etiam priuatiue, hoc est, quatenus percipitur nullam includere.

Cur Tenebra.

Qua etiam ratione à quibusdam veteribus appellatur *Tenebra*, quia vt tenebræ tum dicuntur cerni, cum in rebus obiectis lumine capacibus nullum cernitur lumen: ita materia tum demum percipitur, cum in ente ad formas accipiendas idoneo nulla omnino forma siue actus intelligitur. Ex hac materiæ conditione fit, vt apud Platonem *in Timæo, fol.*6. nulla ponatur idea, quæ sit propria materiæ, eo quod per ideas formarum cognoscatur, quod idem plerique nostrorum Theologorum sentiunt, cum de veris ideis loquuntur. *In his est D.Thom* 1.*p.q.*15. *artic.*3. *ad tertium.* Fit etiam, vt recte dicat Timæus Py-

A thagoricus apud Platonem: *Materiam adulterina quadam ratione vix esse opinabilem.* Quærentes enim materiam, in formas necessario incidimus, illamque nos directo percipere existimantes, non illam in se, sed in formis intelligimus: quæ cognitio quodammodo adulterina est, & non germana, præsertim cum negatione formarum omnium eam percipere conamur: nihil enim ex ea ratiocinatione nobis videmur reliquum facere.

Cur eius cognitio dicatur adulterina.

B Lege Plotinum *in Enneade* 2. *cap.*10. & 12. *lib.*4. Themistium 3. de Anima, capit. 44. suæ paraphrasis, & Simplicium Comm. 75. de hac re fusius disserentem ad caput septimum primi Physicorum. quo loco eam quoque verborum Patonis expositionem adhibet Simplicius, vt dicat, *propterea materiam primam cognosci adulterina & non germana ratiocinatione, quia intelligi ur per analogiam ad materiam artefactorum*, vt Aristoteles ibidẽ

C Textu 69. docet: quod ipsum scribit Simplicius, accepisse Aristotelem ex libro quodam Timæi, quemadmodum Plato illud de adulterina cognitione.

Dicitur autem adulterina cognitio materiæ primæ, ea, quæ fit per analogiã, siue proportionem ad materiam artefactorum, quia etsi vtraque fit positiue & priuatiue (vtraque enim materia intelligitur capax suarum formarum, & nullam earum includere) tamen

D cum denudamus materiam artefactorum ab omni forma artificiosa, aliquam aliam formam relinquimus, vt ligni aut æris. quod nõ accidit, cum denudamus materiam primam ab omni forma naturali. Ita dum dicimus, materiam primam perinde se habere ad formas naturales, vt materiam artefactorum ad artificiales, quodammodo decipimur. Dico autem *quodammodo*, quia nulla est deceptio,

E si res probe intelligatur. Nam quemadmodum denudantes materiam artefactorum à formis, siue actibus artificiosis, relinquimus ens naturale, quod est pura potentia in genere artificialium; ita spoliantes materiam primam formis omnibus, siue actibus naturalibus, relinquimus ens quoddam, quod est pura potentia simpliciter. Atque ideo Plato non dixit absolute, *cognosci materiam adulterina ratione*, quo pacto absolute dicimus,

F falsum nummum esse adulterinum: sed dixit, *adulterina quadam*, id est, quodammodo adulterina, quod decipere videatur. Est enim alioqui eius cognitio per formam vera & germana, cum forma substantialis sit proprius eius quasi vultus, vt per eum vere cognosci possit ac debeat.

Dicitur quoque materia prima inferiorum apud Aristotelem 1. *Physic. cap* 9. *text.* 81.

Ibidem, text. 92 1. *Physf. c.* 9. *tex.* 81. & *Metaphysf. c.* 2. *Turpis*, non ea ratione sola, quia est informis ex sese. nam & superiorum materia informis ex se est, nec tamen dicitur turpis, sed quia necessario coniuncta est cum priuatione plurimarum formarum, ad quas habet naturalem propensionem. Posset quoque ratione huius turpitudinis dici *Malefica* (quod epitheton Aristoteles priuationi tribuit) quia, vt potiatur formis, quibus est priuata, molitur per accidēs abiectionem eius, quod habet, qua de caussa *Principium non essendi siue corruptionis* dicitur libro 7. huius operis, cap. 7. & alijs plerisque locis: 1. *text.* 3. & 2. *Physic. c.* 3. *tex.* 28 & 5. *Metaph cap.* 7. *tex.* 21. & *lib.* 8. *c* 4. *text* 12. & 2. *Phys. cap.* 7. *text.* 74. *tertio Phys. c.* 7. *tex.* 67. & 4. *lib. c.* 4 *text* 35 & 1. *de gen. c.* 7. *tex* 55. & 1. *de Ani. c.* 5 *tex* 90. Atque hoc nobis sit vltimum materiæ primæ attributū, quod ipsum nascitur ex pura eius potentialitate respectu formarum separabilium.

Cur turpis & malefica dicatur.

A

B

Cur principium corruptionis.

Cur forma appelletur species.

De forma quoque substantiali multa dici solent, quæ ijs, quæ de ea exposita sunt, consentanea esse quiuis intelligat. Ac primum, quod non raro appelletur *Species*, vel ex eo nascitur, quod omnis rerum naturaliū pulchritudo ab ea existat: vnde & materia illa dicitur appetere, vt turpe appetit pulchrū: vel quod materiam alioqui inuisibilem speciandam, vt ita dicam, siue spectandam exhibeat: vel quia addita materiæ speciem compleat.

Cur ratio & quidditas.

Dicitur quoque *Ratio*, quia ab ea præcipue sumitur rerum naturaliū definitio: qua etiam de caussa nonnunquam appellatur *quidditas, & ratio quidditatis.*

Cur finis ac terminus.

Dicitur *Finis ac terminus*, vel quia ipsa primo determinat materiæ infinitatem & indifferentiam: vel quia est finis ac formalis terminus generationis.

Cur diuina similitudo ac proles.

Dicitur apud Platonem *in Timæo, Vere existentium simulacrum*, *Diuina natura participata similitudo*, ac denique, *Diuina quadā proles*, quia est incompleta quædam imitatio substantiarum separatarum, habens quidem vires proprias ad agendum, nec solius passionis capax, vt materia, sed tamen pars naturalis compositi cum ipsa materia. Quanquam potius compositum appellandum esset prolis nomine, quia solum compositum proprie fit, vt Aristoteles *lib.* 7. *cap.* 8 *text.* 27. docet.

Cur ἐντελέχεια.

Dicitur ἐντελέχεια ficto ab Aristotele vocabulo, vt Græci omnes (*in ijs sunt Alex. Themist. Philop. & Simp.* 2. & 3. *Phys.* & 2 *de Anima*, & *Greg. Nyss.* 2. *de Philosophia, c.* 4.) volūt. Quod verbum existimant nonnulli Recentiores (*Hos refert Vicomerc. in disceptatione de Anima rationali.*) ideo Latine redditum à Cicerone, *Continuatam & perennem motionem*, quod putauerit nomen ἐνδελεχείας vsurpatum fuisse ab Aristotele more Attico, pro ἐντελεχείας, mutato δ in τ, ἀπὸ τοῦ ἐνδελεχῶς, quod est, *continuum.* At neque verbum ἐντελεχείας, quo tam sæpe vtitur Aristoteles, ita exponitur vnquam à Græcis interpretibus, quasi ab eo vsurpetur pro verbo ἐνδελεχείας, quod tamen facere debuissent, neque ea verbi interpretatio formam vllam substantialē, sed in solam operationem conuenit. Quod si Cicero accepit motionem pro vi mouente (quod credere par est) eamque dixit *continuatam & perēnem*, quod permanens sit: ne hoc quidem modo placet interpretatio, tum quia obscurior est, tum etiam, quia falsa aut impropria, cum anima non sit vis mouens, sed quasi finis virium mouentium.

C

Equidem libenter interpretarer ἐντελέχειαν *perfectum habitum*, siue *habitum perfectionis*, quasi ἔχειν τι ἐντελές, quæ est vltima interpretatio Simplicij 2. lib. Physicorum, Com. 9. & Themistij 2. de Anima, cap. 1. iuxta quam Hermolaus Barbarus ibid. nomen *perfecti habitus* facere conatus est. Nam cum habitus vocabulo sæpe apud Aristotelem (*vt fit 1. de generatione, cap.* 6. *text.* 55. significetur quæuis forma permanens, *perfecti habitus* vocabulo recte significabitur perfectum genus formarum permanentium, quod est substantialium. Sed video *ad initium 2. de Anima, cap* 1. ἐντελέχειαν bifariam dici: vno modo, vt scientiam; altero, vt contemplationem siue vt actum sciendi. Vnde videtur perspicuū, hoc vocabulo apud Aristotelem non tantum formas substantiales, sed etiam accidentarias atque adeo operationes ipsas significari. Ac facile quidem diluetur hæc obiectio, si quis approbet Alberti, Caietani, & aliorum quorundam sententiam, dicentium nomine Entelechiæ, vt scientiæ, intelligi eo loco formas substantiales, quæ aliquando vacant à proprijs quibusdam operationibus, quemadmodum & habitus scientiæ à proprijs actibus: nomine autem Entelechiæ, vt contēplationis, intelligi eas, quæ perpetuo suis operationibus additæ sunt: vt velit Aristoteles constituere discrimen inter animam & reliquas formas substantiales, quod cæteræ quasi ministræ perpetuo obsequio mancipatæ sint: animæ vero omnes, cum altiorem naturam habeant, à quibusdam proprijs actionibus interdum vacare soleant, veluti intellectiua ab actu intelligendi, sensitiua à sentiendi, & vegetatiua à gignendi & augendi. Sed cum Aristoteles sæpe alibi operationes ipsas ἐντελεχείας appellet atque adeo motum communem

Varie apud Arist. dici ἐντελέχειαν.

D

E

F

commune definiat ἐντελέχειαν τοῦ δυνάμει ὄντος, hoc est, *eius, quod est potentia*, perspicuum est, non iam satis esse prædictam distinctionem ad diluendam obiectionem, vimq; nominis explicandam, etsi forsitan ad rem, de qua ibi agitur, apta videri possit.

Alia interpretatio latius patens.

Dicendum igitur, nihil aliud significari ab Aristotele nomine ἐντελεχείας, quam *perfectionem, habitum* (ἀπὸ τοῦ τὸ ἐντελὲς ἔχειν) quasi dicas, formam inhærentem; aut quasi inhærentem, & quæcunq; illa sit, siue perfecta, siue imperfecta, aut etiam inchoata, quo nomine tam sæpe vtitur Aristoteles, vt damnet formas separatas, quas Plato induxit. Atque hoc modo intelligi possunt interpretationes Simplicij & Themistij allatæ, vt habitus nomine non vtantur ad significandam formam permanentē, sed ipsam, vt ita dicam, habitionem perfectionis, formæve cuiuscunque. Quæ eadem est interpretatio Philoponi ex Alexandro ad caput primum secundi de Anima, ad text. 5. sic scribentis; *Forma autem,* (permanentem intellige) *& Entelechia*, inquit, *hac fuerit differentia, quod omnis quidē forma sit Entelechia, non autem omnis Entelechia forma: qua enim ab habitu est operatio, Entelechia quidem, non etiam forma est. Quare plus est Entelechia, quam forma.* Verum, quia forma substantialis est præcipua rerum naturalium perfectio, cum sit prima & essentialis: non immerito Peripatetici sæpe accipiunt nomen ἐντελεχείας pro sola substantiali forma: præsertim cum in eam quoq; præcipue conueniat altera nominis interpretatio à Philopono allata, qua Entelechia dicitur ab eo, quod est ἓν & τέλειον, & συνέχειν, hoc est, *ab vno & perfecto, & eo, quod continet*. Vnitas enim perfectio, & munus continendi materiā substātiali formæ pcipue tribuitur.

Denique, vt cætera mittam attributa, sola forma substantialis à plerisq; veteribus vocatur *lux*, quod omnia exornet ac distinguat: quod lumine suo ipsa videatur, ad eiusq; notitiam cæterorū omnium perfecta cognitio reuocetur. Quod vt nihil est oculis aspectu lucis carius: ita in rebus naturalibus nihil sit intellectui cognitione substantialis formæ optabilius. Quod, vt nihil ex ijs, quæ sensibus percipiuntur, hæc inferiora à supernis corporibus luce præstantius accipiunt: ita vt pura potentia à puro actu alijsque medijs caussis, nihil melius formis substantialibus. Quod, vt colores varia lucis participatione distinguuntur, peculiaresque proprietates ac facultates sibi vendicant: ita res naturales varia participatione formarum substantialium pulcherrimum ordinem vniuersi huius aspectabilis constituant. Inde gradus perfectionis & præstantię naturalis cuiusque rei; inde tam multæ virtutes extant, tam varia instrumenta & operationes. Itaque, quemadmodum tota natura materiam primam supponit, vt in ea, atque ex ea omnia faciat, quæ naturali facultate fieri possunt: ita tota videtur intēta in vno formarum substantialium genere propagando, conseruando, eiusque multiplici vi exercenda & communicanda.

Cur forma dicatur lux.

Atque hæc de inuentione duarum caussarum internarum, materiæ primæ & formæ substantialis. De forma autem extrinseca, quam diximus exemplar, detur ne re vera cōparatione rerum omnium, quæ fiunt, & quo pacto detur, commodius lib. 7. Denique de caussæ efficientis & finalis inuentione, nihil est necesse disputare, cum eas esse cōstet: tametsi de caussandi ratione ac modo, cum earū, tum cæterarum trium, alijsque permultis, quæ ad perfectam earum cognitionem desiderantur, suis locis agendum est.

FINIS PRIMI LIBRI.

COMMENTARII

PETRI FONSECAE SOCIETATIS IESV:

IN SECVNDVM LIBRVM METAPHYSICORVM ARISTOLELIS

PROOEMIVM.

Sententia Alexandri de ordine huius libri ad reliquos Aristotelis.

HVNC librum, qui apud Græcos, A τὸ ἔλαττον, siue *Primus minor* inscribitur, suspicatur Alexander, tum initio explanationis, tum etiam ad finem libri Com. 1. & 2 non pertinere ad hunc locum; quod vltima verba superioris videantur cohærere cum initio sequentis, quem nos tertium dicimus. Additque potius videri præfationem, toti Philosophiæ contemplatrici communem, quod in eo de contemplatione veritatis in vniuersum disseratur. Non desunt quoque ex recentioribus (*inter quos est Iacobus Sadoletus, & Franciscus Beatus hoc loco.*) qui illum inter primum & secundum Physicorum, quasi exordium secundi inserendum velint, contrariamque enarratorum Aristotelis sententiam communem Græcorum & Latinorum errorem appellare non verentur: id quod ex collatione extremæ partis huius libelli cũ fine primi Physicorũ, & toto secundo eius operis libro plane se colligere existimant.

Alia de eadẽ re opinio.

Hoc loco inserendũ esse hunc librũ.

Non est tamen, cur libellum ab hoc loco, præsertim contra communem Græcorum & Latinorum sententiam, remouendum putemus. Nam etsi finis superioris libri postulat initium tertij, tamen quia in tertio plurimæ erant proponendæ atque agitandæ quæstiones, quibus pro vtraque parte tractandis aperitur via ad inueniẽdam veritatem earum rerum, quæ ad hanc scientiam spectant; rationi consentaneum fuit, vt hoc loco insereretur breuis aliqua tractatio de modo inuestigandæ veritatis. Et quanquam huiusmodi tractatio ad totam contemplatricem Philosophiam pertineat; tamen ob id ipsum, quia communis est, nec priuatim ad Philosophũ naturalem aut Mathematicum spectare potest, soli primo Philosopho iure adscribenda est, præsertim cum veritatis cognitio ad illum maxime pertineat, vt Aristoteles docet 1. cap. huius libri, tex. 3. Cum igitur tractatio hæc necessario ad primum Philosophũ spectet, nec alius occurrat locus, in quo commodius tradi potuerit, nõ est, cur quisquam dubitet, num hoc loco ab Aristotele inserta sit. Præterea, cum omnis veritas, quæ pendet ex caussis, ex cognitione earum intelligi debeat, vanumque sit omne Philosophorum studiũ in ea exquirenda, si caussarum progressus sit infinitus, vt qui nunquam absolui possit, necesse fuit, vt antequam proponerentur eæ quæstiones, de primis caussis ac principijs, quæ in tertio asserendæ & vtramque in partem disputandæ erant, plane constaret, num re vera dentur primæ caussæ ac principia, an potius in his detur infinitus progressus. in qua re explicanda maior pars huius libelli consumitur. Quæ autem afferuntur ab ijs, qui eum secundi Physicorum exordium faciunt, ex enarratione extremæ partis tertij capitis facile refellentur. Caussa vero, cur Græci hunc librum non secundum Metaphysicorum, sed primum minorem inscribant, hæc videtur fuisse, quia cum sit admodum breuis, potius videri potest appendix quædam primi, quam integer secundus.

Communẽ veritatis tractationẽ maxime ad primũ Philosophũ pertinere.

Cur hic liber primus minor à Græcis dicatur.

Denique tres sunt huius libelli partes, in quarum prima docet Aristoteles, quo pacto se habeant homines in veritate cognoscenda. In secunda ostendit, ad hanc sententiam maxime spectare veritatis contemplationem, quo loco quæstio illa de caussarum infinitione tractatur. In tertia, quæ extremo capite continetur, tradit modum, qui tenendus est in veritate rerum inuestiganda. id quod præcipue in hoc libello quæritur.

Summa eorũ, quæ hoc libro tractantur.

ΑΡΙΣΤΟ-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ,

ΑΛΦΑ ΤΟ ΕΛΑΤΤΟΝ.

Ὅτι ἡ περὶ τῆς ἀληθείας θεωρία τῇ μὲν χαλεπὴ, τῇ δὲ ῥᾳδία.

ΚΕΦ. Α.

Tex. 1.

ΗΠερὶ a τῆς ἀληθείας θεωρία, τῇ μὲν χαλεπὴ, τῇ δὲ ῥᾳδία. σημεῖον δὲ, τὸ μήτε ἀξίως μηδένα δύνασθαι τυχεῖν αὐτῆς, μήτε πάντας ἀποτυγχάνειν, ἀλλ' ἕκαστον λέγειν τι περὶ τῆς b φύσεως· καὶ καθ' ἕνα μὲν ἢ μηδὲν, ἢ μικρὸν ἐπιβάλλειν αὐτῇ, ἐκ πάντων δὲ συναθροιζομένων γίνεσθαί τι μέγεθος. ὥστ' c εἴπερ ἔοικεν ἔχειν, καθάπερ τυγχάνομεν παροιμιαζόμενοι, τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι; ταύτῃ μὲν ἂν εἴη ῥᾳδία· τὸ δ' ὅλον τ' ἔχειν, καὶ μέρος μὴ δύνασθαι, δηλοῖ τὸ χαλεπὸν αὐτῆς. ἴσως

ARISTOTELIS METAphysicorum,

LIBER SECVNDVS.

Veritatis contemplationem partim facilem, partim difficilem & arduam existere.

CAPVT I.

VEritatis a contemplatio partim difficilis est, partim facilis. Indicio autē illud est, quod neque eam pro dignitate quisquam assequi potest, neque ab ea omnes aberrāt, sed vnusquisque de b *natura aliquid dicit: & singuli quidē aut nihil, aut parū ad eam conferunt, sed tamen ex omnib. in vnū congestis magnitudo q̄dam existit. Quocirca,* c *si ita res habere videtur, vt prouerbio illo dicimus,* Ecquis ab ostio aberret? *hac quidem ex parte facilis ea profecto fuerit: quod autem & totū, & partē habere nō possumus, id eius difficultatē declarat.* Tex. 1.

For-

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

V*Eritatis a contemplatio.* In priori parte huius cap. quæ totam primam totius libri continet, docet Aristot. primum veritatis contemplationem partim esse hominibus difficilem, partim facilem. Quod quadam ex parte sit difficilis, duobus confirmat indiciis. Vno, quia nemo vnquam pro rei dignitate eam assequi potuit. Altero, quia si quis intelligere voluerit, quid vnusquisque Philosophorum per seipsum ad veritatis cognitionem contulerit, plane comperiet, singulos aut nihil, aut parum contulisse. Quod vero altera ex parte sit facilis, totidem suadet argumentis. Vno, quia nemo est, qui etiam per sese à vero prorsus aberrauerit, nulllamque veræ cognitionis particulam attigerit: Altero, quia saltem congestis in vnum omnium Philosophorum inuentis, satis magna videri potest veræ cognitionis summa.

Cur veritatis cognitio partim facilis sit, partim difficilis.

b *De natura aliquid dicit. & singuli quidem aut nihil, aut parum ad eam conferunt, &c.* Non est sumendum hoc loco naturę nomen pro interno principio rerum naturalium, sed pro essentia rei, cui in primis cognoscendæ dat operam scientia contemplatiua. Eodem modo sumitur Naturæ nomen apud eos, *qui Philosophiam diuidunt in natura obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores.*

Natura nomen quid hoc loco significet.

c *Quocirca si ita res habere.* Docet, quænam in tota Philosophia sint cognitu facilia, quæ item difficilia. Id, quod ostendit prouerbio illo, *Ecquis aberret ab ostio?* quod in facilibus rebus vsurpari solet, & vt Alexander ait, sumptum est à sagittarijs, qui etsi tenue signum non facile attingunt, à lato tamen, cuiusmodi est ostium, non aberrant. At D. Thomas vult, prouerbium desumptum esse ex cognitione domus, cuius etsi interiora non omnibus patent, ianua tamen cunctis est nota. Quæ eadem expositio est Auen rois. Vtramuis similitudinem in prouerbio intelligas, significat Aristoteles, communissima principia facile intelligi, quia sunt per se notissima, cætera vero pronunciata, quæ velut partes sub illis continentur, difficile, vel quia non sunt per se nota, vel quia eorum per se nota veritas minus perspicua est. Neque enim verba illa *non posse* significant impossibilitatem, sed difficultatem, quasi dictum sit, difficile posse. Vel dicito cum Alensi, in ijs verbis repetendam esse particulam *pro dignitate*, quę superius posita est. Idem enim sensus redit. Scotus & alij nonnulli dicūt, cum Aristoteles ait, difficultatem ex eo ostendi, quod non facile totum & partem intelligamus, sensum esse, totam difficultatē in eo esse positā, quod non facile intelligamus, quo pacto totum, quod proponitur, resoluatur in partes, aut ex partibus propositis componatur totum. Alexander etiam multis modis exponit hunc locum. Sed prima expositio magis est ad rem, cum qua congruit Alexandri penultima.

Explicatur prouerbium Ecquis aberret ab ostio? *Communissima principia facile cognosci, ex ijs vero deductas conclusiones difficile.*

Non desunt, qui suspicentur, librariorum vitio irrepsisse in hunc locum θύρας pro θύρης.

vt prouerbium sit. *Ecquis aberret à fera?* vide Eras. Chil. 1. cent. 6. Sed primum, omnes Codices legunt θύρας. Deinde nullus est interpretum, qui de hac lectione dubitet. Postremo, non ita facile est feram ex insidijs, & (vt sæpe fit) ex incommodo loco configere, vt prouerbio significandum fuerit, turpissimum esse à toto eius corpore aberrare, cui prouerbio hi volunt locum esse datum ex eo, quod Peleus, vt est apud Pindarum, aberrans à fera, quam petebat, Eurytionem sibi carissimum interemit. Quod vero Alexander ductum esse prouerbium à sagittariis affirmat (quæ est altera eorum coniectura) potius ita intelligendum est, vt is ineptissimus esse significetur, qui cum se ad signū exercet, à toto aberrat ingressu, & quasi ostio eius tecti, quod tutari solet aggerem, cui scopus affixus est.

ἴσως d δὲ καὶ τῆς χαλεπότητος οὔσης κατὰ δύο τρόπους, οὐκ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν ἡμῖν τὸ αἴτιον αὐτῆς. ὥσπερ e γὰρ καὶ τὰ τῶν νυκτερίδων ὄμματα πρὸς τὸ φέγγος ἔχει τὸ μεθ' ἡμέραν, οὕτω καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ νοῦς πρὸς τὰ τῇ φύσει φανερώτατα πάντων.

Fortasse d *autem, cum difficultas duobus modis accidat, non in rebus, sed in nobis illius caussa sita est. Nam* e *quemadmodum vespertilionum oculi se habent ad lumen diurnum, ita & animæ nostræ mens ad ea, quæ natura sunt omnium manifestissima.*

Tex. 2. Οὐ f μόνον δὲ χάριν ἔχειν δίκαιον τούτοις, ὧν ἄν τις κοινωνήσει ταῖς δόξαις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔτι ἐπιπολαιότερον ἀποφηναμένοις.

καὶ

Æquū f *est autē, vt non solum ijs habeatur gratia, quorū quis placita sequatur, sed ijs etiā, qui crassiore Minerua quicquam statuerunt.* Tex. 2.

Nam

Vnde præcipue oriatur difficultas in veritate cognoscēda.

d *Fortaße autem.* Proponit quandam diuisionem, ex qua colligit, vnde oriatur difficultas, quam in cognitione veritatis experimur, aitque: cum difficultas (intellige omnem) vel ex potentia, vel ex materia, circa quam potentia versatur, oriri possit (hoc enim significant verba illa, *Cum difficultas duobus modis accidat*) difficultatem eam, quam in cognitione veritatis experimur, non ex rebus ipsis, sed ex imbecillitate intellectus nostri præcipue nasci. sic enim intelligendus est contextus. quanquam alij aliter hunc locum interpretantur, de qua re ad finem capitis disputandum est. Quod autem ad verba attinet, dictio *fortasse* non afficit priorem orationis partem, vt sit sensus *cum difficultas duobus fortasse modis accidat*, vt quidam legunt, sed posteriorem, vt hæc sit sententia: *Fortasse non in nobis*: Adhibet autem Aristoteles more suo dubitandi notam, vel quia res non est vulgaris at facilis, vel vt significet, ita difficultatem veritatis cognoscendæ tribuendam esse imbecillitati intellectus nostri, vt tenuitatis etiam quarundam rerum asscribi possit.

e *Nam quemadmodum vespertilionum oculi se habent ad lumen diurnum.* Probat institutum vespertilionum similitudine, quæ quo pacto intelligenda sit, ad finem capitis docebimus.

Quanta vtilitatis sit Antiquorū lectio.

f *Æquum est autem, vt non solum ijs habeatur gratia.* Postquam exposuit, quam sit difficilis cognitio veritatis, caussamque difficultatis ex nostri intellectus imbecillitate præcipue nasci docuit, ostendit, quantum recentiores in hac re veteribus debeant. Omnes enim superiores Philosophi aliquid adiumenti in veritate rerum cognoscenda posterioribus attulerunt, siue quia tradiderunt veras aliquas sententias, ac dignas, quæ à posterioribus approbarentur, siue quia cum veritatem non penitus attigissent, ipsa tamen inchoata, & imperfecta rerum tractatione recentiorum ingenia excitarunt & acuerunt. Priorem iuuandi modum vocat D. Thom. directum, posteriorem indirectum. Quo loco docemur non continuo fastidiendos priscos Philosophos, qui minus recte & accurate de rebus disseruerunt, quin potius euoluenda esse eorum scripta, & ex illis alias sententias seligendas, alias modeste, atque adeo cum animi gratitudine, relinquendas, quod nobis occasionem exhibuerint, melius aliquid inueniendi. Nam vt ij, qui omnia suo Marte assequi se posse existimant, arrogantiæ nomine merito damnantur; ita ingrati animi vitio non iniuria notantur, qui ea initia, quæ ab antiquioribus acceperunt, parui facienda ducunt, præsertim cum *principium*, vt est in prouerbio, *maxima sit totius pars*, eoque inuento facile addantur & coaptentur reliqua. quod idem plerisque locis, præsertim 2. Elenc. capite vltimo, primo de cœlo cap. 5. text. 33. 1. Ethic. cap. 7. docet.

Prisci Philosophi non contēnendi.

Argumentū pro vera sen

His ex verbis colligit Alexander Comment. quarto, ipsa nimirum veritate coactus, argumentum sumi posse, librum hunc recte post superiorem proximum locari.

Nam

tentia de ordine huius libri. *Nam cum in superiori, inquit, veterum sententias de primis principiis commemorasset Aristoteles, & eas nonnullis rationibus oppugnasset: hoc in libro negat, si contra quorundam opiniones fuerit disputatum, protinus illos esse reiiciendos, quasi nihil ad propositam quæstionem contulerint, &c.*

Καὶ γὰρ οὗτοι συμβάλλονταί τι. τὴν g γὰρ ἕξιν προήσκησαν ἡμῶν. εἰ h μὲν γὰρ Τιμόθεος μὴ ἐγένετο, πολλὴν ἂν μελοποιίαν οὐκ εἴχομεν: εἰ δὲ μὴ Φρύνις, Τιμόθεος οὐκ ἂν ἐγένετο. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν περὶ i τῆς ἀληθείας ἀποφηναμένων. παρὰ μὲν γὰρ ἐνίων παρειλήφαμέν τινας δόξας· οἱ δὲ τοῦ γενέσθαι τούτους αἴτιοι γεγόνασιν.

Nam & hi aliquid conferunt, cum g habitum nostrum ante excoluerint. Si h enim Timotheus non fuisset, haud multum haberemus Musicæ: quod si Phrynis nõ extitisset, nec Timotheus. Eodem modo res habet in iis, qui de i veritate aliquid pronũciarunt. A quibusdam enim nõnullas sententias accepimus, alii vero, vt hi essent, auctores fuerunt.

Tex. 3. Ὀρθῶς k δ' ἔχει, καὶ τὸ καλεῖσθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας θεωρητικήν. θεωρητικῆς l μὲν γὰρ τέλος ἀλήθεια, πρακτικῆς δ' ἔργον. καὶ

Tex. 3. *Recte k autẽ & illud habet, Philosophiã veritatis contẽplatricẽ scientiã appellatã esse. Contemplatricis l enim finis, veritas est; Practica autem opus. Nam*

Mos Aristotelicus. g *Cum habitum nostrum ante excoluerint.* Habitum accipit pro facultate animæ. Solet enim sæpe accidentia ita distinguere, vt omnia, quæ inhærent per modum naturæ, appellet habitus, quæ autem separari possunt, affectus nominet. Vel sensus huius loci est: Cum nobis artem nostram ante excoluerint, aut præparauerint.

Timotheus Musicus quis. h *Si enim Timotheus non fuisset, haud multum haberemus Musicæ: quod si Phrynis non extitisset, nec Timotheus.* Confirmat id, quod dixerat de scientiis contemplantibus, similitudine artium, quæ ad aliquid agendum inuentæ sunt. Floruit autem hic Timotheus, auctore Suida, tempore Philippi Regis Macedonum, & Alexandri filii, quem ferunt aliquando Timotheo arduum Mineruæ modulum cantante, adeo permotum, vt inter audiendum ad arma concitaretur, diceretque, regia carmina talia esse debere. Phrynis vero primus apud Athe- *Phrynis Musicus quis.* nienses cithara cecinisse dicitur.

i *De veritate aliquid pronunciarunt.* De veritate dicere, seu, vt verbum ἀποφηναμένων melius exprimatur, *de veritate aliquid pronunciare*, idem est, atque de natura aliquid dicere, quibus verbis superius vsus fuerat ad significandum institutum scientiæ contemplatricis. Nisi quod verba hæc posteriora clariora sunt, cum finis contemplatricis scientiæ sit veritas, vt mox dicitur.

k *Recte autem.* In hac altera libri parte, quæ totum etiam sequens caput complectitur, ostendit Aristoteles, hanc disciplinam esse scientiam maxime contemplatricem veritatis. Vtitur autem per ἀντονομασίαν, siue excellentiam nomine *Philosophia*, pro *Metaphysica*, vt quidam volunt, aut quod magis crediderim, pro *Contemplatiua scientia*, quo pacto sæpe Aristotelem Philosophi nomine, & Virgilium Poetæ vocabulo significamus.

Quid hoc loco nomine Philosophia intelligatur.

Alexander non legit *veritatis contemplatricem scientiam*, sed tantum *veritatis scientiam*. sed idem est sensus, cum scientia, cuius finis est veritas, contemplatiua sit, vt statim subditur. Quanquam eo magis placet nostra lectio, quod Aristoteles hoc loco videatur caussam reddere, cur initio capitis Philosophiam contemplatiuam, veritatis contemplationem appellauerit. Verbum enim καλεῖσθαι, quod est *appellasse*, magis ad id, quod ipse dixerat, quam ad communem vsum eius appellationis videtur referendum. Vertimus tamen verbo passiuo *appellatam esse*, vt magis integrum cuiq; sit, hanc appellandi modum (si malit) ad communem Philosophorum vsum referre.

Quid contẽplatiua & practica. l *Contemplatricis enim finis veritas est; Practica autem, opus.* Nomine Contemplatricis & Practicæ non intelligit Philosophiam, sed scientiam. acceperat enim Philosophiæ nomen pro contemplatiua scientia, quo pacto Philosophia in contemplatiuam & practicam diuidi non potest. Probat igitur propositam conclusionem hac tacita ratiocinatione: Ea scientia, quæ gratia cognitionis considerat caussas verissimas, maxime versatur in contemplatione veritatis. hoc autem ipsum præstat hæc disciplina. versatur igitur maxime in veritatis contemplatione. Maiorem probat ex diuersitate finium Theoreticæ, siue contemplatiuæ scientiæ & Practicæ. Finis enim contemplatiuæ est ipsa cognitio veritatis per caussam; finis autem Practicæ est opus, hoc est, actio

Ostenditur Metaphysicã esse scientiam maxime contemplatiuam.

actio aliqua ab intellectu directa, & vt ita dicam, regulata, aut aliquid aliud, quod per eiusmodi actionem confectum relinquatur. Ex qua re perspicue sequitur, eam, quæ gratia cognitionis considerat caussas verissimas, maxime versari in contemplatione veritatis, cum ad nihil aliud considerationem veritatis referat, nec ex verioribus caussis possit rem expendere. Minor autem partim perspicua est ex primi libri capite secundo, partim probatur hoc loco. Nam, quod hæc scientia cognitionis gratia caussas consideret, ex eo loco perspicuum est. hac enim ratione probauit Aristoteles, eam esse Theoreticam. Quod vero consideret caussas verissimas, hac ratione probatur. Ea sunt verissima, quæ sunt caussæ cæteris, vt sint vera, iuxta illud commune Dialecticorum proloquium ex 1. post. cap. 2. text. 5. *Id maxime tale est, quod est cæteris caussa, vt sint talia.* caussæ autem, quas hæc scientia considerat, sunt cæteris caussæ, vt sint vera (sunt enim primæ caussæ, vt patet ex eodem loco) sunt igitur caussæ verissimæ.

Quæ entia dicantur verissima.

** forte καθ' αὑτὸ.*

Text. 4.

ἐ m γὰρ ἐὰν τὸ πῶς ἔχει σκοπῶσι, * οὐ τὸ αἴτιον καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ πρός τι, καὶ νῦν θεωροῦσιν οἱ πρακτικοί. ¶ οὐκ n ἴσμεν δὲ τὸ ἀληθὲς ἄνευ τῆς αἰτίας. o ἕκαστον δὲ μάλιστα αὐτὸ τῶν ἄλλων, καθ' ὃ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει τὸ συνώνυμον, οἷον τὸ πῦρ θερμότατον· καὶ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὸ αἴτιον τοῦτο τῆς θερμότητος. ὥστε καὶ ἀληθέστατον τὸ τοῖς ὑστέροις αἴτιον τοῦ ἀληθέσιν εἶναι.

Nam m etsi practici considerant, quo pacto res habeat, non tamen contemplantur caussam ipsam per seſe, sed ad aliquid, & pro certo tempore. ¶ Nescimus n porro verum sine caussa. Tex. 4.
o *Vnumquodq; autem maxime tale est præ cæteris, cuius caussa cæteris & nomine & ratione idem conuenit. sic ignis est calidissimus, quod cæteris caloris caussa sit. Quare & illud est verissimũ, quod est posteriorib. caussa, vt sint vera.*

διὸ Hanc

Diuerso modo à practico artifice, & a contemplante, veritatis caussam considerari.

m *Nam etsi practici considerant, quo pacto res, &c* Docet Aristoteles, etsi aliquando practici artifices considerant veritatem per caussam, tamen etiam tum longe interesse inter eorum finem & contemplantium. Neque enim illam considerant per se, hoc est, vt est caussa veritatis, atque vt refertur in perpetuum tempus, quasi is sit præcipuus finis artis practicæ, quemadmodum contemplantis, sed *ad aliquid, & nunc* (vt est Græce ad verbum) id est, quatenus ad actionem dirigitur, & vt certi temporis, aliorumque adiunctorum huiusmodi, circumstantiarumvè, quæ in actione cernuntur, considerationi innititur. Itaq; siue rem considerent per caussam, siue quouis alio modo, non est eorum finis præcipuus in arte, ipsa veritatis cognitio, sed opus. Quod egregie Arist. secundo Ethic. cap. secundo, quod attinet ad Moralem scientiam, his pene verbis docet: *Non enim, vt sciamus, quid sit virtus, sed vt boni efficiamur de virtute agimus.*

Scientiarũ perfectionẽ quo pacto consequamur.

n *Nescimus porro.* Loquitur de vero, seu veritate, in qua cognoscenda terminatur, & absoluitur perfectio scientiarum. Neque enim earum perfectio consistit in cognoscenda veritate principiorum, nec item in cognoscenda veritate conclusionum, per demonstrationem, qua tantum ostendatur, quod res sit, sed per eam, qua ostenditur propter quid sit, quæ sane ex caussa prima & immediata procedit, vt patet ex primo Post. capite secundo. Adiecta autem sunt hæc verba ab Aristotele, vt magis explicaretur finis contemplantis scientiæ. Nam nec naturalis sciendi appetitus, cui implendo præcipue student scientiæ contemplatrices satiatur cognitione veritatis principiorum, aut conclusionum per effecta, caussasve remotas.

Explicatur pronunciatum illud, Propter quod vnumquodq; tale, & illud magis.

o *Vnumquodque autem maxime.* Explicatius ponitur hoc pronunciatum hoc loco, quam primo Post. cap 2. vbi dicitur, *semper illud esse magis tale, propter quod vnumquodque tale est.* quod certe non est verum, nisi cum caussa est capax eiusdem nominis & rationis, vt hoc loco exponitur, siue ratio sit vere ac proprie vniuoca, vt in calore, quod exemplum mox subiicitur; siue Analogica, vt in veritate, propter quam exemplum adducitur. Proinde nos post Argyropylum ita vertimus τὸ συνώνυμον, quod vniuocum attributum significat, vt facilius in hoc pronunciato analoga intelligi possint. Nam etsi illa apud Græcos sæpe comprehenduntur nomine τῶν συνωνύμων, non tamen apud Latinos nomine vniuocorum. cum tamen ea, quæ Analogice conueniunt, sæpe apud vtrosque dicantur ratione eadem conuenire, si non eadem simpliciter, certe attributione aut proportione eadem, vt patebit libro quarto. Porro loco verbi αὐτὸ, quod est *Ipsum*, nos *Tale* substituimus: quod sensum melius & planius exprimat. Quo autem pacto veritas magis conueniat iis, quæ sunt caussa veritatis aliorum, & quo pacto sit analoga, libro quarto patebit. Denique, si quis obiiciat, non recte hoc loco dici, ignem esse omnium calidissimum, cum ferrum ignitum videatur calidius, quam flamma, respondendum esse, falsum id est, non tantum, quia ignis natura

calidus

calidus est, ferrum vero ex accidente, sed quia intensior est calor ignis, etsi in ferro ignito propter materiæ densitatem maior sit caloris copia, cuius caussa intensius calidum videtur sensui, quam flamma.

διὸ p τὰς τῶν ἀεὶ ὄντων ἀρχὰς ἀναγκαῖον ἀεὶ εἶναι ἀληθεστάτας. οὐ q γάρ ποτε ἀληθεῖς, οὐδ' ἐκείνοις αἴτιόν τί ἐστι τοῦ εἶναι, ἀλλ' r ἐκεῖναι τοῖς ἄλλοις. ὥσθ' s ἕκαστον, ὡς ἔχει τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τῆς ἀληθείας.

Hanc p *ob rem principia eorum, quæ semper sunt, verissima semper sint necesse est. neq;* q *enim interdum vera sunt, neq; illis, vt sint, caussa est quicquam, sed* r *cæteris illa. Quocirca,* s *vt vnumquodq; est, ita & verum est.*

p *Hanc ob rem principia.* Conclusio est eius rationis, qua minorem propositionem tacitæ ratiocinationis probari diximus. In qua conclusione merito Aristoteles vocat primas caussas principia eorum, quæ semper sunt, quia non solũ sunt caussæ eorũ, quæ gignuntur & intereunt, sed etiam sempiternorum, vt Mundi, cœlorum & substantiarum separatarum, quæ Arist. putauit ab omni æternitate extitisse. Non est autem Aristoteles hac conclusione complexus materiam primam, non solum, quia non est prima caussa simpliciter, cum non sit caussa substantiarum separatarum, nec quorundam sententia corporum cœlestium; sed etiam, quia non est maxime ens, sed potius, quæ infimum entitatis gradum teneat. Reliquum est igitur, vt solam primam caussam finalem, efficientem & formalem externam, quæ est exemplar rerum omnium, vocarit principia verissima. quod sane verissimum est, cum ratio harum caussarum in solum Deum Opt. Max. cadere possit. Alia quoque ratione excludi possunt & materia & forma informans (quæ quidem ne rebus quidem ijs, quarum caussæ sunt, veriores dici possunt) quia non sunt entia completa, sed partes eorum entium, quorum sunt caussæ internæ. *Quid Arist. nomine principiorum verissimorum intelligat.*

q *Neque enim interdum.* Quia proxima conclusione non solum asseruit, primas caussas esse veras, sed etiam verissimas, vtrunq; probat in verbis sequentibus.

r *Sed cæteris illa.* Ex hoc loco perspicuum est (vt animaduertit D. Th.) sempiterna apud Arist. non solum habere caussam sui motus, sed etiam sui esse. sunt enim, qui hoc posterius Aristotelem negasse velint. De qua re late disserendum est lib 12. *Etiam sempiterna iuxta Arist. doctrinã caussam habere sui esse.*

s *Quocirca, vt vnumquodq;.* Colligit huiusmodi consectarium. Quo pacto vnaquæq; res est, ita & verã esse. Nam cum ex dictis constet, ea, quæ semper sunt, semper esse vera, quæ autem non semper sunt, non semper esse vera, & quæ habent caussam sui esse, habere caussam suæ veritatis, quæ denique non habent caussam sui esse, sed ipsa potius sunt caussæ, vt cætera sint, ex seipsis esse vera, atq; adeo verissima, plane sequitur à posteriori, quo pacto vnũquodq; est, eodem & verum esse. Dico autem, à posteriori, quia potius ex hoc illa omnia à priori demonstrari possunt, vt paululum animaduertenti perspicuum erit. Obserua autem, non recte verba οὕτω καὶ τῆς ἀληθείας verti à quibusdam, *sic & veritatis particeps est.* Prima enim caussa, vt non participat esse, ita neque veritatis, sed est primum esse, primaque veritas à cæteris omnibus participata. Posset quoque verti consectarium, hoc pacto, Quantum quidq; habet ipsius esse, tantum & veritatis habet. *Cõsectariũ. Prima caussa non participat esse, nec veritatẽ sed est primum esse, & prima veritas.* *Refellitur quorundam interpretatio.*

OBIECTIONES QVÆdam aduersus ea, quæ in hoc capite tradita sunt, & ad eas responsiones.

Obiectio 1. SVNT tamen nonnulla, quæ Aristoteli hoc loco obiici possint. Primum, quod non constanter de veritate locutus esse videatur. Nam cum in toto huius rationis discursu eodem modo veritatem accipere debuisset, tamen postquam in distinguendis finibus scientiæ Theoreticæ & Practicæ, locutus est de veritate complexa, quæ in compositione & diuisione prædicati cum subiecto cernitur (hæc enim est, quæ directo sub sciẽtiam cadit) videtur fecisse transitum ad veritatem simplicem, quæ est proprietas entis.

2. Alterum est, quod non recte existimauerit ea, quæ non semper sunt, non semper esse vera. Nam cum omnia entia perpetuo sint entia (siquidem necessario sunt entia) perpetuo etiam sint vera necesse est.

3. Tertium, quod non recte dixerit, res alias esse alijs veriores. Veritas enim est adæquatio rei, & intellectus; adæquatio autem cum in quadã æqualitate consistat, non admittit gradus, vt alia sint magis æqualia, alia minus.

Sed prima obiectio facile diluetur, si dicas, Aristotelem, cum distinxit fines scientiæ Theoreticæ & Practicæ, non accepisse veritatem pro ea tantum, quæ in compositione & diuisione cernitur, sed pro simplici etiam. *Prima obiectionis dilutio.*

Finis enim contemplatiuæ scientiæ est, non solum cognoscere veritatem complexam, quæ pertinet ad principia & conclusiones, sed etiam simplicem, quæ pertinet ad terminos, ex quibus principia & conclusiones constant. Omnis enim huiusmodi veritas cadit aliquo modo sub scientiam, quatenus necessaria est ad scientiam comparandam. Quamuis ergo Aristot. post illam distinctionem finium de sola simplici loqueretur, nullũ credendus esset fecisse transitum ab vno veritatis genere ad aliud.

Finem contemplatiua scientia complecti & simplicis & complexa veritatis cognitionem.

Ac ne illud quidem verum est, Aristotelem post prædictam distinctionem, ita de simplici locutum fuisse, vt non possint omnia, quæ ab illo dicta sunt, complexæ etiam accommodari, tametsi nos solam simplicem deinceps cum D. Thom. & Alexand. prosecuti sumus: tum quod ea, quæ ab Aristot. dicuntur, magis conueniunt in simplicem, tum etiam, quia in capite sequenti, quod ex fine huius occasionem accipit, de solis principijs incomplexis siue caussis, quibus sola simplex veritas conuenit, disseritur. Si quis autem (vt facit Scotus hoc loco tex. 29.) quærat, vtra sit prior & maior, vt ita dicam, siue perfectior veritas, simplexne an complexa: respondendum est, etsi comparatio non sit proprie, nisi in eadem specie, vt docet Arist. in 7. Phys. c. 4. tamen veritatem simplicem esse priorem, & perfectiorem complexa, cum veritas pronũciatorum, quæ sola est complexa, ex veritate terminorum pendeat argumento quoque illud est, quod veritas prima simplex, quæ de solo Deo Opt. Max. dicitur, est prior omnibus aliis veritatibus, atque adeo veritate complexa primi, cõmunissimiq; pronũciati.

Simplicem perfectiorẽ esse complexam.

Alensis hoc loco.

Veritas prima simplex prior est omnibus alijs.

Dilutio 2.

Secunda obiectio veritatis simplicis distinctione dissoluitur: Nam quemadmodum ens duobus modis sumitur: vno, vt esse potest, altero vt est actu (quanquam hæc distinctio secundum Aristotelem non habet locũ in sempiternis) sic etiam necesse est, vt simplex veritas duobus modis accipiatur: vno, pro adæquatione siue imitatione, qua res, vt sunt possibiles, respondent conceptui diuino; altero, pro adæquatione, qua illi respondent, vt actu existunt. Ad obiectionem igitur dicito, res, quæ non semper sunt, etsi semper sint veræ priori modo, non esse tamen semper veras posteriori.

3. Tertiam denique hunc in modum dilues. Cum dicimus veritatem, quæ est entis proprietas, esse adæquationem rei & intellectus, adæquationis nomen late accipiendum esse, nempe, vt complectitur adæquationem proprie dictam (quæ in perfecta æqualitate consistit, & nullos admittit gradus) & imitationem, quæ improprie adæquatio appellatur. Res enim dicuntur veræ, quia priori, aut posteriori modo adæquantur intellectui diuino, hoc est conceptui, quem Deus de rebus habet: exẽpli caussa, Bucephalus ideo dicitur verus equus, quia adæquatur conceptui, quem Deus habet de perfecto equo: ideo autem dicitur verum ens, quia quoquo modo, ac participatiue imperfecteq; respondet conceptui, quem Deus habet de perfecto ente, quod est ipsa diuina essentia. Cum igitur dicimus, res alias esse alijs esse veriores, hoc est, veriora entia, solamque primam caussam esse ens verissimum, id propterea dicimus, quia solus Deus perfecte adæquatur conceptui, quem ipse habet de perfecto ente, cætera autem plus minusve imitantur illud, & (quod consequens est) plus minusve assimilantur conceptui, quem Deus de perfecto ente habet. Quæ enim perfectiora sunt, perfectius illi respondent, quæ autẽ minus perfecta, minus etiam perfecte. Verum de hac re fusius agendum est libro 4.

IN REBVSNE, AN IN nobis potius sit caussa eius difficultatis quæ in cognitione veritatis accidit.

QVÆSTIO PRIMA.

Duæ extremæ sententiæ in hac quæstione.

SECTIO I.

ADeo difficilem esse veritatis cognitionem, non modo indefesso Philosophorum studio, sed etiam quotidiano experimento comprobatũ est, vt non defuerint, qui dicerent, nihil veri ab hominibus posse comprehendi. Verum de caussa huius siue difficultatis, siue, vt illi quidem credebant, impossibilitatis, non omnes idem sentiunt. Alij enim totam ad res ipsas: alij ad nos totam, alij partim ad res, partim ad nos referendam putant.

De hac re partim in proœmio huius operis c. 4 actum est, partim agetur lib. 4.

Ac primam quidem opinionem primum secutus videtur Heraclitus Ephesius hac ratione. In rebus nihil omnino est stabile, nihil fixum & immutabile, igitur in rebus ipsis posita est tota difficultas percipiendæ veritatis.

1. argumentum qui totã veri cognoscendi difficultatẽ ad res ipsas referunt.

2. Eadem sententia his argumentis confirmari potest. Perinde se habet intellectus noster ad similitudines rerum intelligibilium, vt se habet materia prima ad formas rerum naturalium, vt docet Arist. tertio de Anima, cap. 4. tex. 5. at materia prima non habet ex se vllam

vllam difficultatem ad recipiendam quamcunque formam rei naturalis, cum sit pura potentia ad omnes: ergo neque intellectus noster ad recipiendam vllam similitudinem rei intelligibilis (quod est consequens) ad vllius veritatis perceptionem.

3. Præterea, si vlla caussa eius difficultatis nobis asscribenda esset, id maxime accideret respectu earum rerum, quæ sunt excellentis naturæ, vt perspicuum est. at hoc non est dicendum, ergo nec illud. Minor probatur. Quia si qua est ratio, cur ita dicendū esset potissimum, quia, vt vespertiliones non possunt ferre lumen diei, ita intellectus noster non potest ferre lucem illarum: hoc enim pacto videtur intelligenda similitudo, qua Aristoteles vtitur in contextu, quæque, vt aptissima, ab omnibus approbari solet. at hoc, si quis animaduertat, falsum est. neque enim intellectus noster est in organo corporeo, vt lædi possit excellētia rei intelligibilis, quemadmodum vidēdi facultas, quia in oculis inest, læditur excellentia rei visibilis: quin potius, quo res intelligibilis est illustrior, eo intellectus in ea percipienda magis reficitur ac recreatur, & ad alia percipienda aptior redditur; vt ipse quoque Aristot. asserit in citato loco tertij de anima. nulla est igitur ratio, cur difficultas percipiendi res ex se illustrissimas, sit nostro intellectui tribuenda.

Alia sententia superiori omnino contraria.

Secundam sententiam, quæ superiori omnino opposita est, amplectitur Scotus hoc loco tex. 7. & alii eius sectatores, vt sunt Maior, Antonius, Andreas: omnes hoc loco q. 2. Credunt enim, totam eam difficultatem reiiciēdam esse in imbecillitatem nostri intellectus. Quod tribus potissimum argumentis apud Scotum confirmatur.

1. Primum est, Si qua res ex se esset cognitu difficilis, ea esset talis respectū cuiuscunque intellectus (vt enim natura rei non variatur comparatione diuersorum intellectuum, ita nec conditiones, quæ rei naturam sequuntur) atqui nulla res est cognitu difficilis respectu intellectus diuini. igitur nulla res est ex se cognitu difficilis.

2. Secundum. Id quod per se tale est, non est ex se difficile tale, v. g. quia homo est per se risus capax, non est ex se ac ex natura sua difficile risus capax; & ita res habet in cæteris. atqui nulla res est, quę non sit per se cognoscibilis. igitur nulla est, quæ ex se sit cognitu difficilis. Minor probatur, quia vnaquæque res est per se ens. vt autē est ens, sic etiam & vera, quemadmodum ad calcem capitis dictum est. esse autem cognoscibile aut idem est, quod verum esse, aut illud per se, ac immediate consequitur. igitur nulla res est, quæ non sit per se cognoscibilis.

3. Tertium. Agens minoris virtutis, æque facile producit effectum sibi proportionatum, atque agens maioris virtutis. non minus enim facile calor duorum graduum producit duos gradus caloris, quam calor decem graduum producit decem, eodemque modo res se habet in cæteris disparibus agentibus, si conferuntur cum effectibus suæ virtuti respondentibus. at nulla res est, quæ ex se non possit obiectiue parere certam cognitionem suæ entitati proportionatam. ergo nulla omnino est, quæ ex se sit cognitu difficilis. Concedit ergo Scotus, res minoris entitatis efficere in nobis cognitionem minus præstantem. cæterum quod difficilius ex se cognoscantur, quam præstantiores, hoc ille contendit nullo modo concedendum esse.

4. Quarto loco confirmari potest hæc opinio ex ijs, quæ hoc capite text. 1. dicuntur. sic enim plane scriptum est: *Non in rebus, sed in nobis illius caussa sita est*, nempe difficultatis. Quibus verbis nihil clarius ex Arist. pro hac sententia videtur afferri posse.

Approbatio mediæ sententiæ, & quædam ad eius explicationem vtilia.

SECTIO II.

Approbatur media sententia.

TERTIAM sententiam, quæ media est, amplectitur D. Tho. hoc loco lect. 1. p. 6. Itemq; M. Albert. c. 2. Alex. com. 3. Auerrois com. 1. Iandum. q. 3. Ægid. Rom. & reliqui ferme Peripatetici. Quin etiam Sceptici & Academicorum ij, qui cū Scepticis ab omni pronunciato assensum cohibent, partim eius rei caussam ad nos, partim ad res ipsas referunt. Hanc igitur sententiam nos, vt longe probabiliorem, & Aristotelicæ doctrinæ magis cōsentaneam sequemur.

Omnia à nostro intellectu vtcunque cognosci posse.

Vt autem, quo pacto ea sit vera, nonnullis conclusionibus aperiamus (neque enim satis ab his auctoribus videtur explicata) animaduertendum est in primis, nullum esse genus rerum, quod à nobis, etiam dum in corpore mortali degimus, aliquo modo intelligi non possit. Id quod ex eo accidit, quia obiectum adæquatum cuiuscunque intellectus est ens, quod suo ambitu omnia complectitur.

Tria rerum genera, quæ à nobis non æque facile aut difficile percipiūtur.

Deinde animaduertendum est, tria esse rerum genera, quæ à nobis non æque facile, aut æque difficile intelliguntur. Primum est earum, quæ sunt excellentis admodum naturæ, atque hæ sunt substantiæ omnes materię expertes, & earū qualitates. Alterū earū, quæ sunt admodum tenuis entitatis, vt ma-

A teria prima, Relationes & entia rationis, quæ dici solent minimæ entitatis. Tertium vero earum, quæ sunt mediæ inter has substantię, nimirū sensibiles, & earū accidētia absoluta.

Quæstionem præcipue intelligendam de rebus primi & secundi generis.

Postremo animaduertendum est, quæstionem hanc propter cognitionem rerum primi & secundi generis præcipue ꝓpositam esse. illæ enim fere sunt, quæ nobis non paruam in tota Philosophia difficultatem exhibent. Nam quæ ad tertium genus pertinent, B cum nostris sensibus nisi familiares, facile aut non admodum difficile à nobis percipiuntur.

Obiectio.

Quod si quis obiiciat, si ea, quæ diximus, vera sunt, difficiliorem cognitu fore materiam primam, quæ ad secundum genus pertinet, quam res naturales, quæ ad tertium spectant, quod falsum videtur; cum res naturales per materiam primam, & formam substantialem cognoscantur, tanquam per propria principia:

Dilutio.

Recte occurres, si dicas, C cognitione quidem distincta, siue diffinitiua difficiliores cognitu esse res naturales, quam materiam primam, idque probare argumentum, quandoquidem cognitio rei per propria principia distincta est, ac diffinitiua. At cognitione confusa siue simplici, qua à nobis tota res primum cognoscitur, faciliores cognitu esse res naturales, quam materiam primam, quia sunt obiecta intellectui nostro accommodatiora. D In hac autem quæstione non est sermo de difficultate cognitionis distinctæ, sed confusæ siue simplicis. Nam cum Philosophi absolute de difficultate cognitionis loquuntur, de ea, quæ naturæ ordine prior est intelligendi sunt. Alioqui absolute dicendum esset, species infimas rerum naturalium esse nobis cognitu difficilimas, quia vt earum naturæ sunt maxime compositæ, sic earum distincta cognitio difficilima est.

Hoc loco agi de difficultate cognitionis cōfusa non distincta.

Quo fit, vt non admodum placeat sentētia D. Th. hoc loco lect. 1. p. 6. & Ianduni qu. 3. qui dicunt, motum & tempus pertinere ad tertium genus. Nam etsi illa sunt non parum difficilia cognitu cognitione distincta, tamē perfacile cognoscuntur confusa, ac simplici. Id quod patet ex communi sententia Philosophorum passim dicentium, motum esse per se notū; itēq; ex eo, ꝙ Arist. non semel verissime affirmat, *Principia rerū naturaliū motu adminiculo inuēta ac cognita esse.* tempus autem, etsi diffinitiua cognitione difficile cognoscitur, simplici tamen ita notum est, vt nemo sit, cui illius notio impressa non sit. Vnde est illud Augustini vndecimo libro confessionum c. 14. *Quid tempore familiarius commemoramus? quid notius intelligimus?*

Motum & tempus cognitione cōfusa facili, distincta difficile cognosci.

Augustini dictum de tempore.

quid est ergo tempus? si nemo ex me quærat, scio, si quærenti explicare velim, nescio. Sane tamen hæc successiua simplici etiam cognitione minus facilia cognitū, quam quantitates & qualitates sensibiles permanentes. quia ratione eius, quod nondum acquisitum est in motu, aliquid admittunt non entis & potentialitatis, quæ sunt obscuritatis caussæ.

Reiicitur quorundam opinio. Ianellus q. 2. ex commentatore.

Minus etiam placet id, quod quidam asserunt, res materiales esse numerandas inter ea, quæ ex sese difficile à nobis cognosci possunt, quod indigeant abstractione à materia sensibili, vt à nobis directo percipiantur. Si enim ita se res habet, quasnam dicemus ex sese facile à nobis cognosci? Nam & ipsa sensibilia accidentia indigent abstractione à materia sensibili, vt directe intelligātur, si nomē materiæ sensibilis sumatur pro singulari, siue signata: quod si sumatur pro quauis materia sensibili, falsum est, res materiales non posse intelligi, nisi à sensibili materia abstrahantur: siquidem necessario in earum conceptu includitur materia sensibilis.

Veræ quæstionis explicatio.

SECTIO III.

1. conclusio. Quæ in re primo difficultas & facilitas reperiantur.

HIs positis, sit huius sententiæ prima conclusio. *Difficultas, quæ in cognitione rerum primi generis accidit, ex sola imperfectione nostri intellectus nascitur.* Hæc conclusio facile probatur, hac consideratione præmissa. Difficultas, quemadmodum & opposita facilitas, primo cernitur in actione, & ex actione deriuatur ad alia, quæ difficilia dicuntur: cætera enim ideo dicuntur facilia, aut difficilia, quia facile aut difficile fiunt, aut intelliguntur, aut explicantur, &c. loquor autem de actione late, vt complectar actiones immanentes, quæ non proprie dicuntur actiones, sed operationes. E Cum igitur omnis actio ab aliquo agente oriatur, & circa aliquam materiam versetur, necessario efficitur, vt omnis difficultas proueniat vel ex ineptitudine agentis, vel ex ineptitudine materiæ, vel vtriusque, quo pacto difficultas, quæ sæpe accidit in combustione ligni, vel prouenit ex debilitate ignis, vel ex dispositione ligni, vel ex vtraque: nam si quæ F sunt aliæ difficultatis caussæ, vt medii & instrumentorum, facile ad has reuocabuntur. Ita fit, vt duæ sint generales caussæ cuiusque difficultatis. Atque hoc est, quod docet Aristot. verbis illis, *Cum difficultas duobus modis accidat.* Neque enim ille hac oratione solas radices eius difficultatis, quæ accidit in cognitione veritatis videtur complecti, sed ex his quasi generalibus caussis cuius-

Duæ caussæ difficultatis in reb. cognoscendis.

que difficultatis colligere, quid dicendum sit de caussa difficultatis in veritatis cognitione.

A sufficiente partium enumeratione.

Hoc igitur posito, facile probatur proposita conclusio in hunc modum: Omnis difficultas, quam experimur in cognitione rerum primi generis, vel ex eo nascitur, quod illæ sint parum intelligibiles, vel quia intellectus noster est parum aptus ad eas intelligendas, vel ex vtroque. at non nascitur ex eo, quod illæ sint parum intelligibiles. igitur ex eo tantum, quod intellectus noster parum est aptus, vt eas intelligat. Maior ex dictis patet. Minor probatur. Res primi generis cum cæteris comparatæ, sunt maxime entia; ac proinde maxime vera; ergo sunt maxime intelligibiles. Quantum enim vnaquæque res habet entitatis, tantum habet veritatis, & (quod hinc sequitur) intelligibilitatis: siquidem obiectum intellectus est ens, veritas autem, quæ est proprietas entis, est ratio, sub qua entia cadunt sub intellectum.

Exemplo lucis & visus.

Præterea, vt se habet lux ad visum, sic se habet ens ad intellectum, quæ autem sunt maxime lucida, sunt maxime visibilia: ergo, quæ sunt maxime entia, sunt maxime intelligibilia. eiusmodi autem sunt res primi generis cum cæteris collatæ; substantiæ, inquam, cum substantijs; & accidentia cum accidentibus. ergo sunt maxime intelligibiles: quare non ex eo nascitur difficultas, quam experimur in earum cognitione, quod illæ sint parum intelligibiles, quod erat probandum. Hæc conclusio adhibitaque probatio, si quis animum aduertat, plane est Aristotelis, in contextu. qua in re nulla pene est dissensio.

Obiectio.

Quod si quis obijciat, perfectionem rerum primi generis esse in caussa, vt non facile, nisi ab intellectibus separatis perspiciantur, ergo non esse negandum, esse illas etiam ex sese cognitu difficiles: neganda est consequentia, etsi Albertus in primum librum tract. 2. cap. 1 eam admittere videatur.

Dilutio.

Perfectio enim rerum ex se non obstat cognitioni, cum res omnes per actum perfectionemve cognoscantur. Alia ratio est de imperfectione, vt ex sequenti conclusione patebit. Atque idem reuera sensisse Albertum, ipse exponit hoc loco, cap. 1.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio *Difficultas, quæ accidit in cognitione rerum secundi generis partim nascitur ex earum imperfectione, partim ex imperfectione intellectus nostri.* Hæc conclusio probatur primum ex fundamento superioris hoc pacto. Non solum res ipsæ secundi generis sunt parum intelligibiles, sed intellectus etiam noster parum aptus, vt eas intelligat. igitur ex vtraque parte nascitur difficultas, quam experimur in earum cognitione. Prior pars antecedentis ex dictis patet. Res enim secundi generis habent infimum gradum entitatis ac veritatis, si cum cæteris conferantur; & perinde se habent ad intellectum, vt se habent ad visum ea, quæ minimam habent lucis participationem. *Vide Boet. in lib. de duabus naturis.*

Ex natura ipsarum rerum & intellectus.

Posterior sic probatur. Intellectus noster in hac vita (sic enim de eo loquimur) est parum aptus ad intelligenda ea, quæ sunt à sensibus remota, eo quod à sensibus in intelligendo pendeat. at huiusmodi quoque sunt entia secundi generis, seu minimæ entitatis. est igitur intellectus noster parum aptus ad ea intelligenda. Præterea, perfectio intellectus est, qui facile intelligit, & res mediocris & minimæ perfectionis, quam qui mediocris tantum, quemadmodum perfectior esset aspectus, qui facile intueretur, ac discerneret res & diurna & nocturna luce illustratas (cuiusmodi forsitan fuerit in aliquo animali) quã q diurna tantũ, qualis est noster aspectus. at intellectus noster res tantũ mediocris perfectionis facile intelligit. igitur minori quoque eius perfectioni asscribendum est, q difficile intelligat res secundi generis. Adhæc, Res, quæ propter paruitatem minimum habent visibilitatis gradum, indigent visu perspicacissimo, iuxta illud Aristotel. *si visibile minuatur, necesse est, vt facultas videndi augeatur.* quod habes in libro de sensu & sensili. ergo pari ratione res minimæ entitatis indigent intellectu acutissimo. at intellectus noster non est huiusmodi, cum teneat infimum gradum in intellectibus: igitur ex imperfectione quoq; eius nascitur, vt res secundi generis non facile percipiat. Ita patet posterior pars minoris.

Alia ratio.

Secundo probatur conclusio hac ratione: Vt res secundi generis facile à nobis perciperentur, nihil obstaret earum imperfectio, si intellectus noster esset perfectior, quippe cum facile intelligantur à perfectioribus intellectibus: nec item impediret quicquam imperfectio intellectus nostri, si illæ essent aliquanto perfectiores; nempe vt illæ, quas medias appellauimus. igitur quod difficile à nobis cognoscantur, partim nascitur ex imperfectione ipsarum, partim ex imperfectione intellectus nostri. Id quod apta similitudine explicari potest.

Explicatio ex re simili.

Quod enim senes difficile cernere valeant res parum visibiles, partim oritur ex defectu lucis, aut magnitudinis rerum obiectarum, partim ex sensus infirmitate. Nam si res parum visibiles non essent obscuræ, aut exiguæ magnitudinis, facile ab illis cernerentur. si aspectus etiam ipsorum esset integer, qualis est in iuuenibus, idem

quoque accideret. quod igitur illi difficile cernere valeant res, quæ re vera sunt parum visibiles, partim oritur ex imperfectione rerum, partim ex imperfectione facultatis videndi.

Ac posterior quidem pars propositæ conclusionis primo aspectu non videtur esse eorum, quos pro tertia sententia citauimus; quandoquidem illi non alia ratione probāt, res minimæ entitatis esse nobis cognitu difficiles, nisi quia sunt ex se parum cognoscibiles. Verum, quia loquuntur de caussa præcipua, quam dubium non est sitam esse in ipsa rerum imperfectione, non est, quod illos nobis vlla ex parte aduersari in hac conclusione putemus.

Quod autem ad Aristotelem attinet, nihil de hoc genere rerum expressum habemus in contextu, nisi quod particula illa, *Fortasse*, nonnihil de eo innuit, vt in explanatione contextus diximus; & tota conclusio ex generali illa diuisione caussarum difficultatis, quam ipse attulit, optime colligitur. quod facile est ex dictis intelligere.

Tertia conclusio. Tertia conclusio. *Si absolute ac simpliciter, hoc est, nulla facta distinctione rerum, loquendum est, difficultas, quæ in earum cognitione accidit, ex imperfectione nostri intellectus præcipue nascitur.* Hæc conclusio tribus argumentis confirmari potest. Vno, quia imperfectio intellectus nostri in caussa est, cur difficile intelligamus non solum res primi generis, sed etiam secundi; vt patet ex prima & secūda cōclusionibus. imperfectio autem rerū non est in caussa, vt difficile intelligamus, nisi res secundi generis, vt ex vtraque etiam conclusione perspicuum est. Altero, quia etsi imperfectio rerum efficit, quominus illæ sint parum intelligibiles, non est tamen in caussa, cur sint difficile intelligibiles, nisi respectu intellectus nostri: alioqui ab intellectibus quoque substantiarum separatarum non facile perciperentur. Tertio, quia illud præcipue reddendum est pro caussa huiusce difficultatis, quod efficit, vt res cognitu dignissimas (de his enim præcipue habenda est ratio) difficile cognoscamus: at hoc nihil est aliud, quam imperfectio intellectus nostri ita se habentis ad præclarissima entia, vt oculi nocturnarum volucrum ad lumen diurnum.

Hanc vero conclusionem, & vltimam eius probationem desumpsimus ex Aristotelis contextu. Illud enim pronunciatum; *Non in rebus, sed in nobis difficultatis est caussa*, nostram conclusionem continet. neque enim intelligendum est de quauis caussa, sed de caussa præcipua, vt Diuus Thomas annotauit. & dictio *Fortasse*, innuit. Verba autem sequentia continent eam probationem, quam nos in conclusione confirmanda tertiam fecimus: facile enim in eam rationis formam redigi possunt.

Sententia quorundā. Sunt tamen, qui in conclusione Aristotelis, & in eius probatione nobis aduersentur. Dicunt enim in pronunciato illo, *Non in rebus, &c.* non esse sermonem de difficultate, quæ accidit in cognitione rerum absolute, sed tantum earum, quæ ad hanc scientiam spectant, neque nomine caussæ intelligendā esse solam præcipuam caussam, sed quamcunque, vt sit sensus: Caussam difficultatis, quæ accidit in rebus Metaphysicis cognoscendis, nullo pacto rebus, sed nobis tantum adscribendam esse; præsertim cum probatio, quæ sequitur ex vespertilionum similitudine, ad solas res Metaphysicas accōmodetur.

Refutatio. Horum tamen sententia non est probanda. Primum, quia eius difficultatis caussam reddit Aristoteles in eo pronunciato, de quo loquutus fuerat à principio capitis (neque enim vsque ad eum locum propositum mutauerat) satis autem patet, illum à principio capitis locutum fuisse absolute ac generaliter de difficultate, q̄ accidit in cognitione rerū, nō autē restricte de ea, q̄ cernitur in cognitione rerū Metaphysicarum. Deinde, quia etsi id daremus, falsum est tamen, difficultatē, quæ accidit in cognitione rerum Metaphysicarum, prouenire ex sola intellectus nostri imperfectione, & non aliquando ex imperfectione etiam ipsarum rerum. Complures enim sunt res minimæ entitatis, quæ à Metaphysicis tractantur, vt potentia & actus in commune, quæ dicuntur de materia prima, & accidentibus; itemque genera suprema, potissimum vero prædicamentum relationis; quæ omnia a nullo artifice, præterquam a Metaphysico explicātur. Ita patet, nec pronunciatum Aristotelis, nec eius probationem restricte ac præcise, sed late de præcipua caussa difficultatis, quæ in rerum cognitione accidit, accipiendam esse.

Res complures minimæ entitatis à Metaphysico tractari.

Soluuntur argumenta oppositarum opinionum.

SECTIO IIII.

Quo pacto intelligendum sit, non esse scientiā de ijs, quæ aliter haberi possint. AD primum argumentum, quod ex Heracliti prima sententia confirmabatur, dicendum est: Primum, non omnia esse fluxa & instabilia; imo, ne omnia quidē sensibilia. corpora enim cœlestia, substantiæ separatæ, animus item noster, nulli corruptioni sunt obnoxia. Deinde, nec res corruptioni subiectas quouis modo esse instabiles & caducas. Quamuis enim tales sunt, quod attinet ad indiui-

indiuidua, tamen naturæ ipsæ vniuersales ex se stabiles sunt, seu potius non sunt instabiles, nisi ratione indiuiduorum: quæ stabilitas earum negatiua satis est, vt de illis scientia haberi possit. Quanquam & illud dici potest, cum Philosophi aiunt, scientiam non esse, nisi de ijs rebus, quæ aliter se habere non possunt, nomine huiusmodi rerum præcipue intelligi inuariabiles earum connexiones, quæ non minus in rebus corruptibilibus, quam in perpetuis reperiũtur. nec enim minus inuariabile est, quod ignis natura sua sit aptus, vt comburat, quam substantia separata, vt intelligat. Addi & illud potest, rerum instabilium saltem illud sciri posse, quod instabiles sint, vt vel hinc intelligas, non recte nonnullos veterum ex earum inconstantia collegisse, nihil omnino sciri posse.

Explicatur comparatio intellectus nostri cum materia prima.

Ad secundum dicendum est, comparationem illam intellectus nostri cũ materia prima, quam facit Aristoteles 3. libro de Anima, non esse intelligendam respectu omniũ specierum intelligibilium, sed tantum comparatione earum, quæ eliei possunt ex phantasmatibus, eas vero res, quarum istæ sunt similitudines, fere omnes facile à nobis intelligi.

Difficile à nobis percipi genus summum substantia.

Secus est dicendum de ijs, quarum similitudines ex phantasmatibus elicere non possumus; cuiusmodi sunt res primi generis. In his enim intelligendis magno opus est discursu & disquisitione. Dixi autem, *fere omnes illas facile à nobis intelligi*, non autem omnes absolute, quia substantia genus summum, etsi per propriam speciem à nobis intelligi posse videtur; tamen est valde difficilis cognitu, vt patet ex difficultate, quæ fuit apud Philosophos in inuestigandis substantijs immaterialibus, quarum cognitio dedit ansam abstrahendi substãtiam genus summum à substantia corporea.

Aliorum solutio.

Alij soluunt argumentum hoc pacto; Intellectum nostrum, vt receptiuum & passiuum actus intelligendi esse puram potentiã, nullamq; pati difficultatem in eo actu accipiendo, atque hac ex parte esse similem materiæ primæ. at vero, vt elicitiuum actus, quemadmodum non est pura potentia, sed vis quædam illius productiua, ita non esse similem materiæ primæ, sed formæ, ac proinde non æque facile posse omnia intelligere propter defectũ propriæ virtutis actiuæ, aut etiam propter imperfectionem obiecti cum illo concurrentis ad intelligendi actum.

Cur res suapte natura perfectissima difficile in hac vita

Ad tertium concessa maiore, neganda est minor. neque enim intellectus noster ideo in hac vita difficile intelligit res ex se illustrissimas, quia lædatur earum luce, vt recte probat argumentum; sed quia habet parum propor-

A tionis siue ordinis ad eas intelligendas: id quod accidit, quia elicere non potest earum species siue similitudines ex rebus sensibilibus, quæ res solæ per sensus illi directo renũciantur.

ab intellectu nostro percipiatur.

Cum autem Arist. ad explicandã hãc difficultatem affert similitudinem vespertilionum, non illa vtitur ea ex parte, qua nocturnæ volucres læduntur excellentia diurni luminis, sed quatenus habent parum pro-

In quo sensu intelligi debeat vespertilionum similitudo ab Aristot. allata.

B portionis, siue ordinis ad percipiendas res tanta luce præditas, quemadmodum ex toto animalium genere, homo difficilime percipit quamplurimos odores, non quod eorum vehementia lædatur, cum odores, quos difficile percipit, sint parum vehementes, sed quia habet odoratum omnium obtusissimum.

Ad primum vero Scoti neganda est maior illa propositio: Si qua res ex se esset difficilis
C cognitu, ea esset eiusmodi respectu cuiuscunque intellectus. Duobus enim modis intelligi potest, rem esse ex se cognitu difficilem. Vno, quia illi per se conueniat, vt difficile cognoscatur, quo pacto quælibet res dici potest ex se vera, quia cuilibet conuenit per se, vt sit vera. Altero, quia ex natura illius proueniat, vt aut omnino aut non facile, nisi à perfectis intellectibus, cognoscatur; quo pacto difficile esse dicimus, mortuum ab infe-
D ris excitare, itemque lignum viride comburi; illud quidem, quia ex natura ipsius operis nascitur, vt non nisi à diuina potentia fieri possit; hoc autem, quia ipsa natura ligni viridis in caussa est, vt non facile comburatur, nisi à vehementi igne, aut ab aliqua potentiori virtute. Vtroque autem modo maior propositio est falsa. Priori quidem, quia esse difficile cognitu, non potest per se conuenire rebus minimæ entitatis, nisi forsitan respe-

Neutro modo argumentum cõcludere.

E ctu intellectus nostri. Ex quo fit, vt illa non multo secus falsa sit, quam si diceres, si colori per se conueniret esse sensibilem respectu vnius sensus, idipsum ei conueniret respectu cuiuscunque alterius sensus. Posteriori autem, quia si maior propositio eo pacto esset vera, liceret etiam dicere, Si mortuum ab inferis excitare esset ex se difficile factu, à potentia etiam diuina difficile id fieret. Itemque, si lignum viride ex se esset difficile
F combustu, difficile etiam combureretur ab igne quantumcunque vehementi. quæ omnino falsa sunt, & dictis repugnantia. Dicebamus enim iuxta posteriorem vsurpationem verborum ex se, ideo vere dici, difficile ex se esse mortuum ab inferis excitare, & lignum viride comburi, quia illud fieri non potest, nisi diuina virtute. Hoc autem non fit facile, nisi ab igne vehementi, aut à

potentiori virtute. Ita patet falsam esse maiorem propositionem in vtroque sensu. Ad probationem autem dicendum est, aliud esse asserere huiusmodi res esse parum cognoscibiles, quod quidem illis proprium est: quemadmodum & esse parum entia, & parum vera; aliud vero esse difficile cognoscibiles, quod non est illis proprium. Præterea, aliud est, huiusmodi res esse per se difficiles cognitu absolute: quod negamus, aliud vero ex tenuitate naturæ earum nasci, vt non nisi à perfectis intellectibus facile percipiantur, quod affirmamus. Si ergo esse difficile cognitu absolute sumptum ita conueniret rebus minimæ entitatis, vt esset illarũ proprietas, recte concluderet Scotus maiorem propositionem; quemadmodum recte concludes, si ita argumenteris. Res minimæ entitatis sunt per se parum cognoscibiles: ergo respectu cuiuscunque intellectus sunt parum cognoscibiles, seu (vt locutio longius absit à calumnia, parum habentes cognoscibilitatis, quemadmodum & entitatis, ac veritatis. Nunc autem, cum nõ asseramus, illas esse per se difficiles cognitu, sed ex se, vt ipsa est collectio Scoti; quemadmodum in proposito exemplo ligni viridis licet intelligere. Quod si difficile cognitu non accipiatur absolute, sed respectu nostri intellectus (quo pacto admittere possemus esse illud quodammodo proprietatem rerum minimæ entitatis) multo apertius est vitium consequentiæ.

Ad secundum dicendum est, nihil aliud ea ratione colligi, quam quod hoc prædicatum cognoscibile esse, non difficile conueniat vlli rei, eo, quod nulla omnino res sit, quę non sit per se & ex sua essentia cognoscibilis. quod nos libenter damus. Hoc tamen dato, non conficit ratio institutum. Nec enim dicimus, aptitudinem ad terminãdum actum cognoscendi difficile conuenire rebus, quæ appellantur minimæ entitatis; sed actum cognoscendi alicuius intellectus difficile, circa eas elicit.

Ad tertium dicendum est, veram esse maiorem propositionem, si ponamus ea, quæ patiuntur, esse æqua proportione disposita respectu agentium. Eodemque modo, si res omnes conferantur cum intellectibus æqua proportione dispositis ad ipsarum cognitionem, nullam esse, quæ sit cognitu difficilis, vt concludit argumentum. Nunc autem non ita se res habet, cum res minimæ entitatis cum intellectu nostro conferuntur. longe enim minus dispositus est intellectus noster ad notitiam huiusmodi rerũ, quam aliarum maioris entitatis.

Ad quartum iam dictum est, Aristotelem in verbis citatis non loqui de caussa difficultatis absolute, sed de præcipua, vt in probanda tertia conclusione diximus.

POSSIMVSNE IN HAC VIta substantias separatas quidditatiue intelligere.

QVÆSTIO II.

Quæstionis explanatio.

SECTIO I.

QVæstionem hanc mouit Aristoteles 3. de Anima, ad fin. cap. 7. vbi de intellectu sic scribit: *Num autem ipse non separatus à magnitudine separatarum rerum aliquã intelligere possit, considerandum est postea.* Nec dubium est, quin tota ambiguitas apud eum sit de cognitione quidditatiua. nam de ea, qua vtcunque res intelligitur, nihil est, cur dubitaueris, cum substantias separatas in rerum natura esse ostenderit; nec admodum difficile sit, substantiam sine materia, apprehenso ente per se existente, & addita negatione corporis, concipere. quod idem apertum est ex frequenti apud Philosophos de hoc rerum genere disputatione. Verum quid sit cognitio quidditatiua, & quo pacto hoc loco accipi debeat, dubitabit fortasse aliquis.

Aristotelem intelligendum esse de cognitione quidditatiua.

Scotus 1. sentent. dist. 3. eam cognitionem appellat quidditatiuam, qua prædicatum aliquod quidditatiuum rei cognoscitur, etsi non omnia cognoscantur. D. autem Thom. 1. p. q. 88. & sæpe alibi eam solam censet dignam hoc nomine, qua omnia quidditatiua rei prædicata percipiuntur. Proinde cum alter affirmat, substantias separatas posse à nobis in hac vita quidditatiue cognosci, alter negat, nihil est inter eos dissidij, vt ipsi quoq; D. Thom. sectatores fatentur. *Vide Caietan. in lib. de ente & essentia, ca. 6. q. 14. & 1. p. q. 88. art. 2. & Ferrar. 3. contra gen. c. 5.* Nobis tamen magis placet modus loquendi Diui Thomæ. Nam vt quidditas rei complectitur omnia, quæ de ea quidditatiue dicuntur; ita ea sola merito dicitur quidditatiua, qua cognoscuntur omnia quidditatiua rei prędicata; genera inquam, omnia, & differentiæ, quæ ad illius constitutionem pertinent, & si quid est aliud, quod de ea essentiali prædicatione dicatur. Sumimus enim quidditatiuam prædicationem pro essentiali.

Quid cognitio quidditatiua apud Scotum.

Probatur modus loquendi D. Thomæ.

Illud tamen attende, non idem esse rem quidditatiue intelligere, atque eam comprehendere. Nam etsi omnis comprehensiua cognitio quidditatiua est, non tamen omnis quiddi-

Quid intersit inter quidditatiuam rei

cognitionẽ, eiusdemque comprehensionem.

quidditatiua comprehensiua; quippe cum id solum dicatur comprehendi, quod cognoscitur, quantum cognoscibile est; fieriq; possit, vt omnia quidditatiua rei prædicata cognoscamus, nec tamen eius potestatem omnino capiamus, & vt sic dicam, penetremus; quo pacto, etsi beati omnes diuinam essentiam quidditatiue cognoscunt, nullus tamen creatus intellectus eam comprehendit, quod eius virtutem non omnino penetret, hoc est, non omnia percipiat, ad quæ eius vis & potestas extenditur. quod etiam in rebus creatis intelligendis accidere potest. Dixi *quantum ex se cognoscibile est.* quia si cognitionis perfectionem non ex natura rei cognitæ, sed ex facultate cognoscentis metiamur, nullam omnino rem creatam ab intellectu creato cõprehẽdi dicemus, quippe cum nulla perfectissime, nisi a diuino intellectu cognosci possit, spectata perfectione virtutis intellectiuæ, quæ in Deo infinita est, non autem solius rei intelligibilis, quæ finita est & limitata. Itaq; de quidditatiuã cognitione, siue cõprehensiua sit siue non sit, propositam quæstionem intelligendam volumus.

Deum a beatis quidditatiue cognosci, comprehendi nõ item.

Quid Peripatetici sentiant de mẽte Aristotelis in hac quæstione.

Hanc vero quæstionem nullibi definitam esse ab Aristotele asserit Auenrois in 3. lib. de anima ad cap. 7. *commen.* 3.6. Idemq; in libello de Animæ beatitudine *cap.* 3. scribit euoluisse se totum Aristotelem, nec solutionem eius reperisse. Alij volunt definitã verbis paucissimis, partim lib. 9. huius operis cap. 12 *tex.* 22. vbi Arist. ait, *ignorationem substantiarum simplicium, siue immaterialium non esse in nobis velut cæcitatem, quasi ita nobis sit impossibile percipere substantias separatas, vt est cæco percipere colores,* partim lib. 12. cap. 7. *tex.* 3. cum ait, *primã caussam a qua totum cælum, totaq; natura pendet, vitam optimam degere, qualem nos breui tempore, eamq; esse cognitionem, & intelligẽtiam eius, quod est optimum, natura videlicet diuina.* Neq; enim verisimile videtur, loqui Aristotelem iis in locis de quauis cognitione, sed de perfecta; quæ quidem inter simplices, siue non enunciatiuas, sola quidditatiua est.

Alij volunt, determinatam hoc loco partem eius oppositam cum dicitur, animæ nostræ mentem ita se habere ad ea, quæ manifestissima sunt natura sua, vt se habent oculi vespertilionũ ad lumen diei. Quod si ita sensit Aristoteles, ergo quemadmodum huiusmodi volucres non possunt lumen diurnum perfecte intueri, tametsi illud vtcũq; esse cognoscunt & sentiunt; ita eius sententia dicẽdum est, animam nostram, dum est in corpore, non posse perfecte ac quidditatiue percipere substantias separatas, alioqui ex se illustrissimas, etsi eas vtcunq; cognoscat, atq; in rerum natura esse intelligat.

Ac illud quidem verissimum est, nullibi quæstionis huius tractationem ab Aristotele late, & vt res poscebat, scriptam reperiri, quo pacto vera & Auenrois sentẽtia. cæterum sitne illa breuiter aut etiam obiter alicubi ab eo definita, quidque re vera de ea dicendum videatur, hoc loco expendendum est.

Nullibi hãc quæstionem ab Aristotele satis explicatam fuisse.

Quibus potissimum argumentis pars affirmatiua videatur vera & quibus auctoribus eaplacuerit. SECT. II.

SVbstantias separatas in hac vita a nobis quidditatiue intelligi posse, his argumẽtis videtur ostendi.

Argumentum primũ pro parte affirmatiua quæstionis.

Nulla forma naturalis impeditur a propria operatione propter cõiunctionem cum propria materia (est enim is maxime naturalis eius status, etiam si alioqui extra materiam existere potest) anima autem nostra est forma naturalis, atq; in propriis eius operationibus præcipue numerari debet cognitio substantiarum separatarum, cum in ea potissimum humana fœlicitas consistat; vt ostendit Arist. 1. Ethi. c. 7. fœlicitas vero consistere non potest in cognitione imperfecta, cum sit perfecta operatio. potest igitur anima nostra in hac vita perfecte ac quidditatiue cognoscere substantias separatas.

Deinde, quicquid continetur sub obiecto adæquato cuiusq; potentiæ, cadit naturaliter sub illam, & eo magis quo magis participat obiecti rationem. atqui substantiæ separatæ continentur sub ente, quod est adæquatum obiectum intellectus nostri; atq; ita cõtinentur, vt maxime participent rationem entis. Possunt igitur a nobis, saltem remotis impedimentis (quod in huiusmodi pronunciatis intelligi solet) naturaliter intelligi, atq; adeo dum anima est in corpore. Neq; enim corpus inter impedimenta operationum animæ numerandum est, cum sit proprium animæ subiectum.

Tertio, cognitio nostra fit per similitudinem. substantiæ autem separatæ sunt similiores animæ humanæ, quam quæuis res aliæ. igitur si anima nostra, dum est in corpore, potest quidditatiue res alias percipere, potiori ratione poterit substantias separatas. Nec obest, quod nomine similitudinis, per quam fit cognitio, non videatur intelligenda realis similitudo seu naturalis, sed intentionalis, vt vocant, quæ eiusmodi substantiarum similitudo nec est congenita intellectui nostro, nec per sensus accipi potest. Nam etsi commune illud Philosophorum pronunciatum præcipue intelligi debet de similitudine

Quo pacto cognitio fiat per similitudinem.

C

intentionali, semper tamen similitudo aliqua realis supponitur. hac enim de caussa organa sensuum conuenientiam quandam habent cum obiectis, vt oculi cum perspicuo illuminato; aures cum aere sonante, resq; ipsæ naturaliter non repræsentantur per species intelligibiles, nisi quatenus sunt quodammodo immateriales, locoq; ac tempori haud per se subiectæ. Quanquam vero substantiæ separatæ non per se cadunt sub sensum, nihil tamen impedire videtur, quo minus earum species intelligibiles in hac vita acquirere possimus. Vt enim substantiarum materialium, quæ quidem nõ per se cadunt sub sensum, species intelligibiles acquirimus adminiculo accidentium ipsarum (agunt enim accidentia virtute eius substantiæ, cuius sunt accidentia) ita licet substantiæ separatæ non cadant sub sensum; ex earum tamen operationibus, quæ sensibus notæ sunt, possunt in nobis generari species intelligibiles, quibus illæ quidditatiue cognoscãtur, veluti ex motu cœli, & ex ordine ac administratione totius huius mundi sensibilis.

4. Quarto, quia si noster intellectus nõ posset in hac vita substantias separatas quidditatiue intelligere, frustra in nobis esset appetitus a natura inditus ad earum essentias cognoscendas; frustra quoq; Deus fecisset vniuersum hoc spectabile, vt eius adminiculo cum ipsa, tum cæteræ substantiæ materiæ expertes a nobis cognoscerentur. intelligere enim effecta diuina, præstantissimiq; illius generis substantiarum, non est Deum ipsum in se, cæterasq; illas beatas mentes percipere.

5. Quinto, quia formæ, quæ existunt in materia sensibili, vt a nobis syncere intelligantur, indigent abstractione aliqua ab eiusmodi materia; ergo quæ non existunt in materia sensibili, imo, neq; in intelligibili, nulla omnino abstractione indigebunt. Quare non solum a nobis percipi, sed etiam facilime poterunt, saltem remotis impedimentis, si quæ fuerint.

6. Sexto, quia cum materialia agunt in intellectum possibilem, & in eum imprimant sui similitudines virtute intellectus agẽtis, multo id magis facere poterunt immaterialia, cum sint aptiora ad agendum, vt quæ sunt præstantioris magisq; actualis naturæ. Quod si sui similitudines in intellectum nostrum imprimere possunt immaterialia, ergo & quidditatiue intelligi.

Auctores qui hanc quæstionis partem sequuntur. Hanc vero quæstionis partem amplexus est Auenrois *comm.* 36. post Auempace, Themistium & Alexandrum, vt ipse Auenrois ait in tertium de anima ad caput septimum. quo loco intelliges huiusmodi philosophos nonA nullis earum rationum, quæ a nobis propositæ sunt, in hanc sententiam adductos fuisse. Additq; Auenrois hoc loco *comm.* 1. argumẽtum huiusmodi; *Si substantiæ separatæ a nobis quidditatiue intelligi non possent, otiose egisset natura, quippe quæ fecisset res ex se intelligibiles non esse intellectas ab alio, quemadmodum si fecisset solem non comprehensum ab aliquo aspectu.*

B Verum quicquid superiora valeant, hæc certe argumentatio valde ridicula est, vt eam merito vocat diuus Thomas *hoc loco lect.* 1. *p.* 6. mitius alioqui agere solitus cum iis, quorũ argumenta refellit. nam etsi substantiæ separatæ a nobis quidditatiue non intelligantur, non continuo tamen sequitur, illas esse frustra. Neq; enim earum finis est, vt a nobis intelligantur, quod tamẽ ostendere opus esset, vt hac ratione frustra esse dicerentur. Frustra C enim dicitur esse id, quod finem, propter quẽ est, non assequitur. Deinde, quia si earũ quidditates non intelliguntur a nobis, intelligũtur tamen ab aliis substantiis separatis, quẽadmodum sol, etsi non directo cernitur a noctua, cernitur tamen ab aquila. *Refutatio argumenti Auenrois.*

Quo pacto Deus cognosci a nobis possit.

SECTIO III.

QVod igitur attinet ad Deum Opt. Max. D illud in primis certum sit, posse nos in hac vita multa prædicata essentialia illius intelligere, vt quod sit ens, actus, substantia, viuens, æternus, iustus, sapiens, & vt semel dicam, quælibet alia prædicata positiua, & absoluta, quæ de eo non per translationem, sed proprie & formaliter dicũtur. neq; enim hæc diuinæ naturæ accidunt, sed sunt ipsa natura diuina; si tamen recta intelligentia Deo tribuantur, hoc est, non sub ea omnino ratione, E qua abstrahuntur a particularibus rebus creatis, sed sub alia excellentiori, aut cõmuniori. Nam si tribuantur sub eadem, falso tribuentur, cum sola vniuoca abstrahi possint; Deus autem nulla ratione vniuoca reali cum creaturis conueniat, vt patebit lib. 4. *Multa Dei attributa essentialia posse a nobis in hac vita cognosci.*

Illud deinde cõcedendũ est, quod a Theologis tradi solet, posse de Deo haberi, etiam in hac vita, conceptum proprium, & peculiarem, quiq; in rem aliam conuenire nequeat, F cuiusmodi sunt conceptus entis infiniti simpliciter, actus puri caussæ primæ, & alij similes. vide *in* 1. *d.* 3. *&* 22. *& in prologo. item Capreolum in* 1. *d.* 2. *q.* 1. *conclusione* 7. *&* 8. *Haberi posse proprium de Deo conceptum.*

Denique dicendum, huiusmodi cõceptus proprios non esse quidditatiuos. Neq; enim per eos concipimus Deum, vt in ipso est, sed vt repræsentatur in creaturis, tanquam in suis effectis, quæ repræsentatio imperfecta est, ne-

est, neque ipsam diuinam perfectionem exprimere potest. Hinc enim fit, vt quanquam recurrant cum diuina natura, atque ad eam terminentur, cõfuse tamen per eos diuinam naturam intelligamus, quemadmodũ beatitudo confuse, & imperfecte intelligitur vulgata illa Boetij definitione, qua concipitur *status quidam bonorum omnium aggregatione perfectus*, ignorata interim re aut rebus, in quibus is status consistit.

Quatuor conceptuum genera, quæ de Deo haberi possunt.

Hæc tamen vt melius teneas, aduerte *ex D. Tho. 1 p. q. 13. art. 2. & doctoribus in 1. d. 22.* conceptus, quos de Deo habere possimus, aut esse pure negatiuos, vt immortalis, simplicis, infiniti, independentis: aut pure relatiuos, vt creatoris, gubernatoris, efficientis, exemplaris: aut pure positiuos & absolutos, vt entis, actus, sapientiæ, sapientis, iusti: aut ex his mixtos. Ac pure negatiuos non esse quidditatiuos luce clarius est. cum per eos non concipiamus formaliter esse aliquod diuinũ, sed hoc vel illud non esse; vt non esse mortale, non esse compositum, &c. De pure quoq; relatiuis facilime idem intelliges. relationes enim quibus Deus refertur ad creaturas, etsi æque conueniunt omnibus diuinis personis, quemadmodum & illæ, quibus ipse ad seipsum refertur; vt identitatis, comprehensionis, & aliæ similes, sunt tamen relatioes rationis: illæ vero, quibus diuinæ personæ ad se mutuo referuntur secundum originem, etsi sunt reales, non sunt tamen omnibus personis communes, quod tamen necesse foret, vt earum conceptus esset quidditatiuus Deo.

Pure negatiuos, relatiuos & mixtos non esse quidditatiuos.

Responsionis cuiusdã refutatio.

Quod si respondeas, huiusmodi relationes dicere formaliter perfectionem, ne isto quidem modo efficies, vt illę quidditatiue de diuina natura dicantur: quatenus a prædicatis absolutis distinguuntur, quo tamen modo nunc de diuinis relationibus loquimur, omnes enim vnam, atq; eam perfectionem dicunt, etiam nostro intelligendi modo, quæ perfectio absolutum prædicatum est, non relatiuũ. Accedit, quod omnes relationes supponunt absolutum aliquid, in quo fundentur. quidditas autem diuina nihil supponit, cum sit prima entitas. quo fit, vt conceptus relatiuus non possit esse quidditatiuus non modo diuinæ essentiæ, sed ne vllius quidem substantiæ. Ex his patet, conceptus mixtos non esse quidditatiuos, quod vel cõstent negatiuis, vel relatiuis, vel vtrisque.

Iam pure positiui absoluti, si sint eorum attributorum, quæ proprie de Deo dicũtur, etsi re vera essentiale aliquid diuinæ naturæ repræsentant, nullus tamen (si modo naturaliter eliciat) est quidditatiuus, eo pacto, quo in hac quæstione quidditatiui nomen acci-

A piendũ diximus: addidimus, *si sint eorum attributorum, quæ proprie de Deo dicuntur.* quia conceptus eorũ, quæ de Deo dicũtur improprie, seu figurate, vt cum Deus dicitur sedere, loqui, & similia; sæpe numero sunt relatiui. Neq; enim cũ hæc de Deo affirmãtur, illum re vera sedere, aut loqui concipimus, sed esse sedenti, aut loquenti similem, seu, vt melius loquamur, habere se more sedentis, aut lo-

Quid concipiamus; cũ eorum, quæ de Deo figurate dicuntur, conceptum formamus.

B quentis; nisi quis statim cõuolet ad attributũ aliquod absolutum, quod innuatur, vt si sedentis nomine cõtinuo intelligas cõstãtem.

Pure positiuum nõ esse quidditatiuum, quia prædicata ad diuinam quidditatẽ pertineant.

Quod igitur nullus pure positiuus, & absolutus ex iis, quos naturę viribus elicere possumus, sit quidditatiuus (hoc enim nondum probatum est) ex eo patet, quia si quis eorum quidditatiuus esset, non alius esse videretur, quã is, quo conciperemus omnia prædicata positiua & absoluta, quæ formaliter & pro-

C prie Deo cõueniunt: hæc enim omnia, & sola pertinent ad quidditatẽ diuinã. at naturæ viribus nec possumus omnia huiusmodi prædicata intellectu capere, nec item vel vnũ eorum concipere eadẽ omnino ratione, qua est in Deo. igitur nullus est quidditatiuus. Prior pars minoris probabitur lib. 4 vbi verum esse patebit, huiusmodi prædicata (quæ eadẽ vocari solent perfectiones simpliciter) esse numero infinita, si tamen sumantur, vt a nobis

Quo pacto diuinæ perfectiones, & a nobis concipiuntur, sint infinita.

D naturaliter cõcipiuntur. Quod ideo addiderim, quia si spectentur, vt sunt in seipsis, non sunt infinita numero, sed vnica, & simplicissima essentia diuina. Id quod huiusmodi exẽplo explicari potest. nam quemadmodũ volucres, quæ directe intuẽntur lucẽ solis, vt est in seipsa, vnicam visionẽ habent; quæ autem eãdem aspiciũt, vt participatur in corporibus a sole illuminatis, coguntur multos videndi actus elicere; ita quisquis diuinæ essentiæ cõ-

E spectu supernaturali numero fruitur, vnũ de essentia diuina conceptum format; qui autẽ eadem cognoscere enituntur, vt relucet in creaturis, coguntur in infinitum discurrere per varia attributa diuina a rebus creatis participata. quandoquidem dari nõ potest creatura vlla, vt certus creaturarum numerus, in quo diuina perfectio perfecte repræsentetur. Posterior pars minoris ex eo probatur, quia vnumquodque illorum prædicatorum,

F vt est in Deo, est infinitæ perfectionis simpliciter; seu potius omnia eiusmodi prædicata sunt vnica perfectio infinita simpliciter, vt libro duodecimo patebit: finita autem virtus intellectus nostri non potest simul viribus naturæ attingere infinitum, quicquid de supernaturali & successiua cognitione bus infiniti dicendum sit, de quibus nonnihil capite sequenti agemus.

Infinitum & virtutem finitam non posse simul naturaliter attingi.

De significatione nominum, quæ Deo sunt propria. SECTIO IV.

Argumentum contra superiorem conclusionẽ inductum ex diuinis nominibus.

SEd est, quod aliquis contra obiiciat hunc in modum. Hoc nomen Deus, quod est Græce θεὸς etsi dictum est a spectando, quod dicitur θεᾶσθαι, aut a currendo, quod est, θέειν, a cognitione, inquam, aut prouidentia, qua omnia contuetur & administrat; tamen impositum est ad ipsam diuinam essentiam pure & syncere significandam. quemadmodum lapis, etsi dictus est hoc nomine ab actione lædendi pedem; impositum est tamen ad significandam ipsam lapidis substantiam. atqui nomina nihil significant nisi medio conceptu. non est igitur negandum, dari in nobis conceptum, qui ad ipsam diuinam essentiam formaliter, siue vt talis est, terminetur. is autem necessario est quidditatiuus. datur igitur in nobis conceptus diuinæ essentiæ quidditatiuus. Idem clarius concludi videtur ex tetragrammato Dei nomine יהוה *IEHOVA*, quod proferre Hebræis religio erat: neq; enim illud ab actione vlla diuina ducitur, sed ab ipso diuino esse, cui etiam significando impositum est. Vnde patet saltem apud eos, qui huiusmodi nomina imposuerunt, aut eorum germanam significationem percipiunt, dari conceptum quidditatiuum diuinæ essentiæ.

Aliorũ responsio.

Sunt qui respondeant, esse quidem nomina diuina imposita ad significandam ipsam diuinam essentiam pure, sed tamen iis auditis nunquam eam a nobis pure ac syncere cõcipi; sed semper eius conceptum esse complexum, vt entis infiniti, substantiæ independentis, perfectionis summæ, &c. estq; huiusmodi sententia opinioni Scoti consentanea, qui primo sen. 22. q. 1. (*prout Gabr. ibidem & Ocham*) scribit, *distinctius, hoc est, determinatius & purius posse nomina significare, quam possit intellectus noster in hac vita concipere, quo pacto ait omnia substantiarum nomina, etsi syncere substantiam significent, tamen iis auditis semper a nobis formari cõceptum complexum, quod substantias per se ac separatim in hac vita concipere non possimus, sed per negationes, relationes, & alia accidentia. affertque similitudinem hanc in aliis rebus; veluti si quis Hebraice nesciens imponere nomina ad significandos characteres Hebraicos. neq; enim is nosset eorum vim & pronuntiationem, nisi complexo & confuso conceptu, hac nimirum periphrasi.* Hoc nomen quod impono characteri א, significat pronuntiationem quandam, quam nouit Hebræus, hoc vero, quo volo nominari characterem ב, significat aliã quandam, quam idem nouit: atq; ita in cæteris. Ita igitur nomina diuina imposita esse ad significandam determinate ac pure diuinam essentiam, sed tamen nunquam eam syncere a nobis concipi; sed audito nomine Dei semper misceri in eius conceptu negationem aut relationem, aut modum intrinsecum essendi; quo pacto conceptus non est vnus, sed mixtus. tametsi inter conceptus, quos habemus de diuina natura, nullum esse ait, qui magis ad purum accedat, quam conceptum entis infiniti simpliciter, siue immensi: eo quod hæc nomina sumi possint, vt significat modum intrinsecum essendi naturæ diuinæ. Exemplo autem esse conceptum albedinis intensæ quippe quem necesse sit fateri magis accedere ad simplicem, quam quo concipimus albedinem, adiuncto quouis alio, propterea quod intensio siue latitudo gradualis, sit modus intrinsecus essendi eius qualitatis.

Refutatio ab ipsa nominum natura.

Verum hæc sententia non est approbanda. Primum, quia etsi quodlibet nomen suapte natura aptius est ad hoc, quam ad illud significandum; nullum est tamen, quod sua pte natura id significet, ad quod significandum imponitur: alioqui non imponeretur: sed humana, vt diuina interdum lege statuitur, quid audito hoc aut illo concipere debeamus: ergo si imponitur diuinæ essentiæ pure & sincere significandæ: dubium non est, quin essentia Dei pure & syncere concipi a nobis possit.

A nominũ impositione.

Deinde, quia ea de caussa sunt nomina rebus imposita, vt homines suos conceptus sibi mutuo aperirent, & communicarent; igitur si in nobis non datur conceptus purus diuinæ naturæ, nullum est nomen, quod ad huiusmodi conceptum communicandum impositum sit. at concedunt esse impositum. ergo datur conceptus purus diuinæ naturæ, qui aliis communicari possit.

A discrimine inter nomen Dei & eius descriptiones.

Tertio, quia intellectus noster ponit discrimen inter id, cui significando impositum est nomen Dei, & significata huiusmodi orationum, Entis independentis, Actus puri, & cæterarum huiusmodi. alius igitur conceptus respondet nomini Dei: alij vero his, & aliis quasi descriptionibus Dei.

A nominis & conceptus significatione.

Quarto, quia significatio nominis nõ differt a significatione conceptus, nisi vt significatio ex impositione, a significatione naturali: alioqui in idẽ tendunt nomẽ & conceptus; nisi quod conceptus id facit immediate: nomen autẽ medio conceptu. ergo si quid pure, & syncere significatur nomine, id ipsum pure repræsentatur cõceptu, atq; adeo longe melius, cũ immediate, & ex natura sua significet.

Ex eo, quod nomen Dei

Quinto, quia nomen Dei est incomplexum, vt omnes concedunt. non respõdet igitur huic

est incomplexum. tur huic nomini, nisi simplex conceptus, quandoquidem cōplexio & incomplexio nominum ex conceptu pendet, vt patet apud Dialecticos. At dicunt, quod hoc nomine audito non formemus simplicem conceptum, caussam non esse ipsam eius significationem, sed imbecillitatem nostri intellectus, qui non potest syncere concipere, quod syncere significatur. Quasi vero nominis significatio sit quicquam aliud, quam rei significatæ mediante conceptu repræsentatio: aut nomina diuina sint Deo imposita, vt illis vtantur ii soli, qui diuinam essentiam intuentur, quos tantū hi auctores existimāt, posse syncere diuinam naturam concipere.

Ex cōmuni concipiendi modo, Sexto, quia qui nomen Dei audiunt, veramque eius vocis significationem intelligunt, eundem omnes conceptum formant. vnico enim nomini vnicam significationem habenti, vnus tantum conceptus respondeat necesse est, si est verus ac germanus. at conceptus complexi diuinæ naturæ proprii, non sunt vnus tantum, sed multi & varii. igitur conceptus, qui proposito nomini respondet, non est complexus, sed quædam diuinæ naturæ simplex notio. Quod si quis contendat, huic nomini certum aliquem conceptū respondere complexum, atque illum dicat esse v. g. entis independentis: præterquam quod nulla ratione id defendet (cur enim non potius sit entis infiniti, actus puri, aut alicuius alterius complexionis, illud quoque incommodum admittere cogetur, propositionem hanc, *Deus est ens independens*, esse omnino identicam. si enim ita se res habet, idem omnino conceptus respondebit subiecto, qui prædicato: quod nemo nisi absurdissime concesserit, cum a posteriori demonstretur, immo etiam a priori ex infinitate diuinæ naturæ. *At quodam incommodo.* Non igitur syncerius significatur res per nomen, quam per conceptum, sed eadem est vtriusque significatio, quod ad synceritatem attinet, respectu eius rei, ad quam præcipue significandam impositum est nomen. *Eandē esse nominis & conceptus significationē quoad synceritatem.* Dico autem *præcipue*, quia nomen non est primo impositum ad significandum conceptum, sed rem ipsam, iuxta illud Aristotelis initio Elenchorum, *Quia res* (inquiētis) *in disputationem afferre non possumus, nominibus pro rebus vt signis vtimur.*

Explicatur magis vera sententia de Dei nomine & cōceptu. Dictum est igitur, conceptum, qui respondet huic nomini Deus, & aliis omnibus, quæ ipsi diuinæ naturæ imposita sunt, non esse complexum, etiam in hac vita, sed simplicem, & qui nec conceptum negationis, nec relationis includat, tametsi a nobis necessario explicetur per negationē aliquam, aut relationem, quæ sit diuinæ naturæ propria: nec probādum esse, quod Scotus ait, prius significare nomina, quam conceptus, qui nominibus respondent. Cæterum eiusmodi conceptum, quem de Deo habemus, etsi est proprius diuinæ naturæ, non esset tamen quidditatiuum, quia non illam repræsentat distincte, sed confuse, non quidem ea ratione sola, quia simplex sit (etenim conceptus beatorum simplex quoque est, & tamen est quidditatiuus, quod per illum omnes diuinæ perfectiones clare ac perspicue cognoscantur cognita vnica & simplicissima Dei essentia) sed quia per eum nec concipimus omnia diuina attributa, quæ, vt dictum est, continentur in diuina essentia, nec ipse resultat ex perceptione omnium diuinorum attributorum. *Conceptum beatorum de Deo simplicem & quidditatiuum esse.* Nam hoc etiam posteriori modo, si possibilis esset, dicere possemus illum esse quidditatiuum, quo pacto quidditatiuus est is simplex conceptus hominis, qui nascitur ex conceptu definitiuo humanæ naturæ. Postquam enim definitiue aliquid cognoscimus, tum demum possumus formare conceptum simplicem totius essentiæ, qui suo modo sit quidditatiuus. *Duplex genus conceptus quidditatiui.* Neque enim is iam differet ab eo quidditatiuo, de quo hactenus loquuti sumus, vt prorsus non quidditatiuus a quidditatiuo, sed vt quidditatiuus secundarius & consequutiuus a quidditatiuo primario, & qui magis proprie quidditatiuus appellatur. Vnde collige, imperfectiorem esse conceptum simplicem definiti, ante quam definiatur, quam post definitionem, quemadmodum imperfectior est sensus conclusionis ante quam ea demōstretur, quam post demonstrationem: potestque prior conceptus quodammodo appellari quid nominis, quia ex ipsa nominis significatione nascitur: posterior autem quid rei, quod resultet ex distincta cognitione quidditatis rei.

Solutio argumentorum Scoti. Ad id autem, quod Scotus ait de nominibus substantiarum, dicendum est, quemadmodum substantiæ syncere nominibus significantur, ita posse syncere concipi etiam si per certa, quæ substantiæ non sunt, veniatur in simplicem substantiæ latentis conceptum. eodemque modo dicendum est de nominibus characterum Hebraicorum impositis ab eo, qui Hebraice nescit, seu potius de nominibus vocum earum simplicium, quæ de characteribus significantur. si enim ille syncere eas voces significare instituit, syncere quoque concipit, tametsi confuse: imponit enim primum vocabulum primæ voci simplici Hebraicæ linguæ, quæcunque illa sit: secundum vero secundæ, & ita cæteris deinceps; quemadmodum imponi-

mus nomina rebus absentibus, quas nunquam vidimus, vt tartaro aut cœlo Empyreo.

Simplicem Dei conceptum facilē esse, quidditatiuā vero impossibilem naturaliter.

Ex his collige, conceptum Dei simplicem, siue incomplexum, quem in hac vita de natura diuina habere possumus, non esse difficilem. Audita enim qualibet velut descriptione Dei, cuiusmodi sunt illæ, *Ens infinitum simpliciter, Causa prima, Id, quo maius cogitari nequit*, & similes aliæ, a Philosophis & Theologis traditæ, nullo negotio possumus formare simplicem conceptum ipsius latentis substantiæ, vt in aliis rebus facimus: eum vero, qui est quasi definitiuus, siue quo Deus cognoscitur ex omnibus perfectionibus, quas formaliter continet, non modo esse difficilem nobis, sed etiam impossibilem naturaliter. Qua ratione merito dictum est a veteribus, potius a nobis in hac vita cognosci de Deo, quid non sit, quam quid sit. Vt enim cognoscamus quid Deus non sit, negatione nimirum aliqua, quæ propria sit diuinæ essentiæ (de hac enim sola credendum est loquutos fuisse veteres, cum de aliis negationibus nulla omnino sit difficultas) satis est vnica negatio dependentiæ: aut aliæ similes, quæ omnia creata & creabilia excludat. Vt autem cognoscamus quid sit Deus, percurrere oportet omnia diuina attributa, quæ infinita & numero & perfectione esse diximus: tametsi non desint, qui numero infinita esse velint. Atque eodem videtur spectare illud Ciceronis libro primo de Natura Deorū, *Roges me* (inquit) *quid, aut qualis sit Deus: auctore vtar Simonide, de quo cum quæsisset hoc idem Tyrannus Hieron, deliberandi causa diem postulauit: cum idem ex eo postridie quæreret, biduum petiuit. cum sæpius duplicaret numerum dierum, admirāsque Hieron quæreret, cur id faceret, quia* (inquit) *quanto diutius cogito, tanto mihi res videtur obscurior*. Recte autem dixit, *obscurior*, quia cognitis vtcunque quibuslibet attributis semper supersunt infinita cognoscenda, atque insuper nullum omnino est, quod percipi possit, vt in Deo est, sed vt est Deo & creaturis analogice commune.

Cur in hac vita potius quid Deus non sit, quā quid sit, cognoscamus.

Dictum Simonidis de Deo.

Quo pacto cæteræ substantiæ separatæ a nobis cognoscantur.

SECTIO V.

Prima assertio.

QVod vero attinet ad cæteras substantias separatas: Prima assertio sit: *Multo pauciora quidditatiua prædicata de illis, quam de Deo a nobis in hac vita cognosci.* Id quod ex eo probatur, quia quidditatiua Dei prædicata sunt infinita, quorum nos etiam plurima A cognoscimus, vt ex dictis apertum est; de cæteris autem substantiis separatis duo tantum genera sub ente nouimus, substantiam, inquam, & substantiam incorpoream, cum sub his nullum aliud præterea, determinate percipiamus, vt paulo post patebit.

Secunda assertio.

Secunda assertio sit, *Aliqua earum quidditatiua prædicata multo melius, quam quidditatiua Dei prędicata percipi.* Hæc assertio ex eo B primum patet, quia aliqua earum quidditatiua prædicata sunt, pluribus rebus, vniuoce communia, nempe earum genera, & differētiæ: Dei autem nullum quidditatiuum prædicatum vniuocum est, sed omnia sunt analoga, quæ vt minorem vnitatem habent, ita minus bene a nobis perspiciuntur. Deinde, quia aliqua earum quidditatiua prædicata sunt finita, & limitata ad certum genus: quidditatiua autē Dei prædicata omnia sunt in- C differentia ad naturam finitam, & infinitam. Dixi, *Aliqua earum quidditatiua*, non autem *omnia*, quia nonnulla etiam sunt communia Deo & creaturis, vt ens, substantia, incorporeum, & substantia incorporea, seu spiritus, si modo in commune sumantur, qua ratione sunt ad naturam finitam & infinitā indifferentia.

Nullū quidditatiuum Dei prædicatum certo generi additū esse.

Tertia assertio.

Tertia Assertio: *Ex quidditatiuis prædicatis substantiarum separatarum solam substātiam quidditatiue a nobis in hac vita cognosci* D *posse.* Hæc assertio ex eo probatur, quia conceptus entis & cæterorum, quæ Deo & creaturis sunt communia, si confusus quidem sit, & solum quid nominis, vt a quibusdam appellatur; perspicuum est non esse quidditatiuum: si vero sit distinctus, vtpote, quod determinate percipiantur naturæ omnes, quę immediate iis nominibus significantur (neque enim naturam aliquam vnam communem E significare possunt, cum analoga sint omnia) non potest ille a nobis haberi non modo naturaliter, sed ne supernaturaliter quidem. Est enim proprium Dei, naturam suam, & omnium simplicium entitatum possibilium, quæ eiusmodi nominibus significantur, percipere. Nec vero substantiam incorpoream, quatenus incorporea est, aut vllum inferius prædicatū quidditatiue cognoscere hic possumus. Substantia enim incorporea, vt talis F est, nec continetur formaliter in essentia substantiarum corporearum, cum de illis non prædicetur essentialiter: nec item eminenter, hoc est, altius & excellentius. quo pacto effecta continentur in suis causis efficientibus æquiuocis, siue superioris ordinis, cum substantiæ corporeæ non sint superiores, & perfectiores incorporeis: nec deniq; participatiue participatione adæquata, quo pacto causa

A solo Deo haberi posse quidditatiuum conceptum entis.

Cur substātia incorporea, quatenus talis est, nō possit a nobis quidditatiue cognosci.

causa continetur in effectu adæquato, quiq; A totam causæ virtutem quasi exhaurit, quippe cum effecta substantiarum incorporearũ non reperiantur adæquate in rebus corporeis. multa enim agere possunt incorporeæ substantiæ extra res corporeas sensibiles. Cũ igitur substantia incorporea non possit a nobis quidditatiue cognosci per corporeas, nisi aliquo ex tribus modis in eis contineatur: efficitur, vt non cognoscatur a nobis quiddita- B tiue, vt incorporea est, præsertim si completa sit. de qua tantum loquimur. Quod addiderim, propter formam humanam, de qua paulo post nonnihil dicendum.

Cur nullum prædicatum sub incorporea substantia cognosci possit in hac vita.

Nullum autem earum quidditatiuum prędicatum sub incorporea substantia cognosci a nobis posse in hac vita, duobus argumentis patet. Vno, quia fieri non potest, vt inferior natura quidditatiue cognoscatur, cum superior quidditatiue nõ cognoscitur: id quod C facile colliges ex quidditatiuæ cognitionis explicatione initio *sect.* 1. proposita. Altero, quia quę non possunt determinate cognosci in hac vita, minus poterũt quidditatiue: prędicata vero, quæ sub incorporea substantia continentur, non posse determinate cognosci, ex eo ostenditur, quia nihil peculiare de substantiis incorporeis colligere possumus in hac vita, nisi ex earum effectis: nullum autem eorum cognoscimus, aut cognoscere D possumus naturaliter, quod nos ducat in certam aliquam speciem, aut indiuiduũ substantiæ incorporeæ, omnia enim proueniũt ab earum potentia intellectiua, appetitiua, & motiua, quæ quidem omnibus substantiis separatis communes sunt, nullamque peculiarem naturam siue specificam sub incorporea substantia, siue indiuidualem nobis designant: nisi quod Aristoteles ex motu orbium cœlestium ab illis profecto quadraginta se- E ptem esse substãtias separatas colligit lib. 12. *cap.* 8. *a tex.* 42. non tamen determinate hanc & illam, &c. quas etiam easdem confuse docet specie distingui, vt eo loco patebit, non ostendens, qua differentia vnaquæq; species earum ab aliis distinguatur.

Dari posse quidditatiuã cognitionem generis summi prædicamenti substantia.

Ex his apertum est, si quod substantiarum separatarum quidditatiuum prædicatum, quod vniuocum sit, naturamque vnam significet, quidditatiue cognosci a nobis po- F test in hac vita, illud esse solum genus humanum prædicamenti substantiæ. Quod autem illud reuera a nobis quidditatiue cognoscatur, aut cognosci possit, ex eo primum patet, quia alioqui nullam quidditatiuam cognitionem substantiarum corporalium & sensibilium habere possemus, cum tamen Physicus supponat quidditatiuam cognitionem

is.

entis naturalis inuentam a primo Philosopho, & definiendi præcepta maxime propter substantias sensibiles, & corporeas tradita sint. Deinde, quia definitiones omnium, siue substantiarum siue accidentium resoluuntur vltimo in substantiam genus summum, tanquam in primum omnium fundamentum, cum substantiæ omnes per illud, accidentia autem per substantias definiantur. Hinc enim fit, vt si quicquã, siue substantiarum siue accidentium quidditatiue cognoscimus, necessario concedendum sit, substantiam genus summum quidditatiue a nobis percipi. Non loquor autem de sola ea quidditatiua cognitione, quæ per genus, & differentiam habetur, sed de ea qua nihil essentiale rei nõ intelligitur, etiam si rei natura sit simpliciter simplex, qualis est generum summorum, ac differentiarum omnium: & cognitio etiam ipsa sit simplex.

Omnium substantiarum, & accidentium definitiones resolui in substãtiam genus summum.

Consectarium.

Ex his plane infertur, non posse substantias separatas quidditatiue a nobis in hac vita cognosci, de qua re quæstio instituta erat. Nec dubium esse debet, quin ea ab Aristotele hoc loco similitudine vespertilionum breuiter explicata sit, modo similitudo intelligatur, vt eam in superiori quæstione, exposuimus.

Dilutio quorundam obiectorum contra tertiam assertionem.

SECTIO VI.

SEd contra hanc tertiam assertionem se offert primum sententia Scoti, qui asserit, ens commune Deo, & creatis substantiis, & accidentibus, cognosci a nobis quidditatiue. Quod ex eo probat, quia est aliquid simpliciter simplex, quodque non possit partim cognosci, partim ignorari. Item quia est vniuocũ rebus omnibus, ac proinde abstrahi potest a qualibet earum quidditatiue cognita.

Quo pacto Scotus probet, posse ens a nobis quidditatiue cognosci.

Deinde illud obiicitur, quod adiungit idẽ auctor, substantiam genus summum nõ posse a nobis in hac vita quidditatiue cognosci. Id quod ex eo ostendere conatur, quia non datur in hac vita species vlla intelligibilis, quæ sit propria substantiæ (vt ipse putat) sed solius accidentis sensibilis, a quo solo sensus nostri immutantur. *Nam si in nobis, inquit, gigneretur species substantiæ, non gigneretur vtique species panis cum in hostia consecrata percipimus propria panis accidentia, vtpote quib tamen non subest panis substantia: quo fieret, vt naturaliter cognoscere possemus, nõ esse iam ibi substantiam panis, quo pacto cognoscimus, non esse lumen in aere, cũ aspectus noster*

Quo pacto, substãtia genus summũ non possit a nobis cognosci quidditatiuè.

A *apertius oculis non immutatur a lumine.*

Ex ea cognitione, quam habemus de forma humana.

Tertio, sic obiici potest. Forma humana cognoscitur a nobis quidditatiue, alioqui non cognosceremus quidditatiue naturam humanam, quam tamen vel maxime videmur quidditatiue cognoscere, vt patet ex ipsa hominis definitione, quam passim in ore habemus, & in exemplum quidditatiuarum asserimus. igitur non est cur cæteras B substantias incorporeas, quatenus incorporeæ sunt, cognoscere non possimus. Quod si dicas, non esse parem rationem, eo quod nihil sit nobis ipsis familiarius & notius: contra vero nihil a consortio humano remotius quam substantiæ separatæ: sic potest contra obiici, Nihil iam hoc pacto habere momenti ea argumenta, quæ desumpta sunt ex immaterialitate substantiarum separatarum, quando præcipua pars hominis, etsi immaterialis est, quidditatiue tamen cognoscitur. C Quare, aut negandum esse formam humanam cognosci a nobis quidditatiue, aut cōcedendum, omnes omnino formas immateriales, etsi separatæ sint, posse a nobis in hac vita quidditatiue cognosci.

Solutio argumentorū, quæ contra tertiam assertionem proposita erant.

Ad primum tamen negandum est, nomine entis significari aliquid simpliciter simplex, quod sit omnibus entibus commune, sed dicendum, significari immediate infinita simpliciter simplicia, vt Deum, genera D summa, & omnes per se differentias: proinde fieri non posse, vt ens a nobis quidditatiue cognoscatur: nisi hæc omnia cognoscamus, quod tamen fieri nequit, non modo in hac vita, sed ne in futura quidem. Præterea, etsi simpliciter simplicia non possunt partim cognosci, partim ignorari, tamen non continuo sequitur, ea, quandocunque cognoscuntur, quidditatiue cognosci. Nam, E etsi hoc verum est, cum cognoscuntur per intrinseca, non est tamen verum, cum per extrinseca, & quæ illis accidunt. Negandum quoque est, esse ens vniuocum, siue sumatur, vt commune Deo, & creaturis, siue vt substantiis, & accidentibus, quod faciendum esse patebit, lib. 4. Ex qua re efficitur, falsum quoque esse quod Scotus ait, posse ens abstrahi a quauis re quidditatiue cognita. Id enim, quod vniuocum, & differentiis F quibusdam ad partes subiectas, contractum non est, abstrahi vt vniuersale a particularibus non potest.

Ens neque a Deo & creatis, neq; substātiis accidentib. vniuocum esse.

In intellectu nostro non modo accidētium, sed substantiarum etiam

Ad secundum dicendum est primum quidem, non deesse Philosophos (*in quibus est Dur. in 2. d. 3. q. 6. & in d. 49. q. 2. & alij nonnulli.*) qui ad intelligendum species intelligibiles necessarias esse negent: proinde eam rationem non ab omnibus approbandam.

species intelligibiles reperiri.

Deinde multa esse quæ per species aliorum intelligi posse dicantur, vt quorundam sententia, proprietates per species earum rerum, quarum sunt proprietates. Atque hoc pacto dicet fortasse aliquis, quemadmodū substantia per accidentia, tanquam per instrumenta gignitur, ita quoque per species intelligibiles accidentium posse quidditatiue cognosci. Denique vt admittamus nullam substantiam quidditatiue cognosci, nisi per speciem intelligibilem substantiæ propriam: negandum tamen est, solas species intelligibiles sensibilium imprimi in nostrum intellectum in hac vita. Nam cum accidentia sensibilia agant in nos non modo virtute propria, sed etiam virtute substantię: consequens, vt eorum actione gignantur in nobis non modo species intelligibiles eorum propriæ, verum etiam substantiarum, quarum sunt accidentia, quod libr. 7. apertius intelliges, quo loco argumentum desumptum ex absentia substantiæ in hostia consecrata plenius dissoluemus. Nunc illud breuiter dicimus, non esse negandum, gigni in nobis ea sensibus præcepta, speciem intelligibilem panis, si ante genita non sit: agunt enim accidentia illa virtute præcedentis substantiæ panis. Atque hinc fit, vt qui sequuntur sensuum iudicium, & intellectum, a sensibus dictum, iudicent esse sub iis accidentibus substantiam panis. eiusmodi autem iudicium, etsi temerarium non est, si sola natura consulatur, est tamen ea ratione deceptioni obnoxium, qui potentia diuina fieri potest, vt accidentibus panis, non subsit panis substantia. Itaque vt de rei præsentia vere iudicemus, non satis est species intelligibilis illius, sed necessaria quoque est eius existentia.

Sensuū iudicium ex accidentib. panis in hostia consecrata substantiā panis in ea esse indicās falsum.

Sententia quorūdam de duplici gradu essentiali humanæ formæ.

Ad tertium, si id quidem verum esset, quod nonnulli aiunt, in forma humana, quatenus humana est, esse duos casus essentialis perfectionis, eamque secundum alterum esse actum corporis: secundum alterum vero separabilem a corpore, facile respōderi posset cognosci eam a nobis in hac vita quidditatiue, quatenus non est actus corporis, nempe cognitis adæquate eius operationib. quas in corpore exercere potest, non autem quatenus est a corpore separabilis, quod eas operationes, quas extra corpus exercet, nondum cognoscamus. Verum sententia hæc nulla ratione probanda est. Primum quia anima nostra, vt specie distinguitur a cæteris, quæ sub eodem immediato genere continentur, vnum tantum gradum essentialem generi adiungit, differentiam nimirum ipsam specificam: in differentia autem speci-

Impugnatio.

specifica, cum sit simpliciter simplex, fingi A nullo modo possunt diuersi gradus essentiales, sed nonnunquam accidentarii secundum magis & minus: atq; hoc in iis dũtaxat formis, quæ magis & minus suscipiunt, vt in calore aut in albedine. Deinde, quia quemadmodum hoc pacto anima nostra secundum aliquid sui esset forma corporis, ita secundũ aliquid sui (etiam dum esset in corpore) non esset actus corporis, ac proinde a corpore se B parata. quod ne fingi quidem potest. Tertio, quia, quemadmodum existimant illa non posse esse actum corporis secũdum eum gradum, quo est separabilis a corpore, ita necessario fateri debent, non posse esse separatam secundum eum, quo est actus corporis: alioquin superuacaneus esset alter gradus, quem ponunt: quare fieri non potest, vt anima separetur a corpore, nisi huiusmodi gradum essentialem in ipsa separatione amittat, id est, C aliquid propriæ substantiæ, imo vero totum illud, quo erat actus corporis, quod certe nihil est aliud, quam formam humanam prorsus mortalem facere. nullo igitur modo audienda est opinio hæc: tametsi eius auctores minime videntur aduertere, quæ absurda cã consequantur.

Absurda, quæ hanc opinionem consequantur.

Opinio Caiet. de cognitione quidditatiua a nima rationalis.

Caietanus in loco *de Ente & essen. ca 6. q. 14.* superius citato videntur asserere, posse omnino a nobis in hac vita formam huma- D nam, quidditatiue cognosci, quod propria eius virtus, quæ in intelligendo posita est, percipi a nobis possit: & forsitan addidisset, si ea de re fusius egisset, modum intelligẽdi, quem illa habere potest a corpore separata, esse accidentarium: proinde, etsi illum in hac vita non experiamur, nihil tamen impedire, quominus quidditatiue illam intelligamus: præsertim cum cognoscamus operationes intellectus ex suo genere non pende- E re a corpore, & posse sine adminiculo phantasmatum exerceri, idque in hac vita nonnunquam experiantur ii, qui rerum excellẽtium considerationi dediti sunt, vt supra *cap. 2 q 3 sect. 6* diximus, cum phantasmatum vsum per accidens concurrere in percipiendis naturis vniuersalibus asseruimus. Ægidius quoque Romanus in hunc librum *hoc loco q. 15* etsi negat, posse substantias separatas in hac vita a nobis quidditatiue cognosci: id ta- F men videtur concedere de anima intellectiua: quia, etsi nec de actu intelligendi, nec de intellectu ipso habeamus phantasmata; *sunt tamen*, inquit, *actus intelligendi, & intellectus ipse proportionati rebus, de quibus habentur phantasmata*: quod satis esse censet, vt eorum quidditatiuam cognitionẽ habere possimus. Cohærere autem videbitur hæc opinio cum ea D. Thom. 1 *p. q. 89. ar. 1.* qua putat animam separatam a corpore, nec distinctius, nec melius intelligere naturaliter, quam cum existit in corpore. Si enim ita res habet, profecto cum idem eodem loco fateatur animam cuiusque separatam posse quidditatiue seipsam intelligere, potiori ratione id videbitur dicendum de ea adhuc existente in corpore.

Eadem opinio Ægidii Romani.

Hæc tamen sententia non parum dubia est. Primum, quia cum tam multa controuersa sint apud Philosophos & veteres & recentiores de ipsa animæ substantia, de eius origine, & duratione, nec eius quidditatiua cognitio tanta adhibita diligentia adhuc sit plane comperta: verisimile non videtur, haberi posse naturaliter in hac vita quidditatiuam eius cognitionem. Alia ratio de ea est, cũ separata erit a corpore. intelliget enim, atque adeo experietur, se esse substantiam, hoc est, per se potentem cohærere sine corpore, & alia omnia, quæ ad quidditatiuam sui cognitionem pertinent. Deinde, quia etsi in hac vita vtcunque cognoscimus. & aliqua ex parte experimur, posse aliquando animam nostram sine phantasmatibus intelligere, nõ omnino tamen eum intelligendi modum percipimus, quem anima extra corpus habitura sit, præsertim intelligendis rebus materiæ expertibus: non percepta autem omnino virtute intellectus, non possumus quoque animam ipsam quidditatiue intelligere. Postremo, quia non videmur habere posse quidditatiuam substantiarum cognitionem in hac vita, nisi quarum habemus species intelligibiles: animæ autem nostræ, vt intellectiua est, non possumus in hac vita speciem intelligibilem habere, cum & ipsa nec sensibilis sit, vt eius phãtasmata habere possimus, neque eius specifica differentia contineatur in substantia vlla sensibili tanquam superius in inferiori, vt per eius speciem repræsentari possit.

Dubitatur de proposita opinione.

Non omnino percipi in hac vita modum intelligendi anima separata.

Fortasse igitur dicendum, non posse cognosci animam nostram a nobis quidditatiue in hac vita, quatenus intellectiua est; neque incommodum esse asserere, naturam humanam, quatenus humana est, non posse a nobis quidditatiue percipi, dum anima est in corpore, quia nec tota vis formę intellectiuę percipiatur. Alia ratio est de cæteris formis substantialibus; quæ cum operari non valeãt extra corpus, non est cur non possimus totã earum virtutem in hac vita percipere. Atque idem videtur sentire D. Thom 1. *p. 89. art 2.* cum docet animam nostram cognoscere se in hac vita per species aliarum rerum: post separationem vero per suam essentiam, &

Cur anima humana videatur in hac vita qdditatiue percipi non posse.

Cur alia forma possint.

Nonnulla de cognitio-

D

ne anima separata.

sine specie, quo pacto cæteræ substantiæ separatæ seipsas intelligunt. Quod vero idem ait, *non distinctius nec melius animam extra corpus, quam in corpore intelligere*: de rebus tantum sensibilibus dictum esse, accipiendũ est: tametsi ne id quidem videtur vsquequaque asserendum. Minus autem id, quod eodem loco *artic. 2* addit, *non posse animam separatam intelligere naturaliter vllam separatarum substantiarum vsque ad vltimas differentias, seu, quod idem est, quidditatiue*. Si enim illi infunduntur naturaliter species, quibus intelligat substantias separas, cur nõ per eas intelligat specificam earum distinctionẽ, præsertim cum species illæ talis naturæ sint, vt per eas indiuidua etiam percipi possint, vt ipse ait? An quia intellectus noster non est speciebus illis proportionatus, vt inquit? at si est proportionatus, vt eas naturaliter accipiat, cur non etiam, vt per eas intelligat? Itaque, etsi hæc nobis nunc occulta sunt, verisimilius tamen fortasse videbitur, posse animã separatam, non modo seipsam, sed alias etiam substantias separatas, saltem complures quidditatiue intelligere: id, quod & ratio suadet, & Philosophi communi consensu dicunt. Quod si tunc anima substantias etiam separatas quidditatiue cognoscere potest, quas nunc quidditatiue non percipit; cur nõ multa quoq; alia entia sensibilia distinctius intelligat? Hæc de proposita dubitatione se obtulerunt hoc loco. Quicquid tamen de ea omnino dicendum sit (de qua libro duodecimo commodius disputari potest) longe profecto alia ratio est de substantiis separatis, quæ nequeunt esse formæ corporum, atque de anima humana, quæ & vera forma corporis humani est, & essentialis pars humanæ naturæ, & cuius denique opera omnia, si nõ exercere, saltem percipere in hac vita forsitan possimus.

Magis pbatur opinio qua in anima separata quidditatiuã substãtiarum separatarũ cognitionem concedit.

Solutio argumentorum affirmatiuæ partis.

SECTIO VII.

AD primum igitur pro parte negatiua propositum argumentum dicẽdum est, nullam formam naturalẽ, quia coniuncta sit cum propria materia, impediri a propria operatione, quæ ab ea, vt a forma naturali profluat, sed potius iuuari: at cognitionẽ quidditatiuam substantiarum separatarum non esse propriam operationem animę nostrę, vt forma naturalis est, sed vt participat conditionem substantiarum separatarum, quę numerantur in formis naturalibus. Neque vero felicitatem humanam pręcipue consistere in cognitione illarum quidditatiua: sed in ea, quam naturaliter in hac vita assequi possumus. Sed neq; illam fœlicitatem naturalem, quam anima extra corpus habet, qua sanctorum Patrum animæ ante passionem Christi fruebantur. Neq; enim quidditatiua Dei cognitio possibilis est naturaliter, etiam post separationem animæ a corpore, vt dictum est, *sect. 3*. Quod autem fœlicitas humana ponitur perfecta hominis operatio, de perfecta possibili secundum naturam, non de perfecta absolute, aut extraordinario Dei munere intelligitur.

Qua in re consistat felicitas humana.

templatiua.

Ad secundum distinguit Caiet. 1 *part. q. 12 art. 2.* obiectum adæquatum, in adæquatum extensiue & intensiue. adæquatum extensiue ait esse illud, ad cuius omnes, ac solas partes subiectas potentia, quomodocunque extendi potest, quo pacto luminosum dici potest obiectum visus noctuæ, quod solem quoque ipsum aliquo modo percipere valeat. Atque hoc pacto ens est obiectũ adæquatum intellectus nostri: namq; omnia entia vtcunque possumus intelligere, etiam Deum ipsum: & sola ea, quæ sunt, sub intellectum cadere possunt. Adæquatum intensiue appellat illud, quod omnia & sola ea complectitur, in quæ potentia perfecte ferri potest, quo pacto obiectum visus noctuæ est lumen nocturnum, vel tale, quale est nocturnum: quod noctua illud omne, ac solum perfecte intueri possit. Atque hoc pacto ens corporeũ, siue sensibile est adęquatum obiectum intellectus nostri corpori adhuc vniri, quod omnia ac sola entia sensibilia perfecte intelligere possimus. Potest in eodẽ sensu distingui adæquatũ obiectum in adęquatũ vtcunq;, & adæquatũ cõuenienter ad naturam & modũ potẽtiæ: quo pacto luminosum est vtcunq; adæquatũ obiectũ sensus nocturnarum volucrum: nocturnum autem, aut nocturno simile, adæquatum cõuenienter earum videndi facultati. Quicquid ergo continetur sub obiecto adæquato potentiæ, eo modo sub illam naturaliter cadit, quo illud est adæquatum. At substantiæ separatę, etsi cadunt sub obiectum quomodocunque adæquatum intellectus tantum: non cadunt tamen sub adæquatum conuenienter ad naturam, & modum intellectus corpo[ri] adhuc coniuncti. quo fit, vt mirum nõ sit, si quidditatiue a nobis intelligi nequeant. Id autem, quod additur: Quod magis participat obiecti rationem, id magis cadere sub potẽtiam: non est verum vniuerse, remotis etiam impedimentis: nisi potentia accipiatur indefinite, aut pro perfectissima: vt sit sensus: Cui magis ratio rei obiectæ cõuenit, id magis cadit sub aliquam potentiam earum quæ circa illam versantur, aut certe sub perfectissimam. Quo pacto Deus, cui maxime conuenit ratio entis,

Duplex obiectũ adæquatum intellectus quidq; adæquatũ extensiue.

Quid intẽsiue adæquatum.

Eadem diuisio adæquati obiecti aliis verbis tradita.

Quo pacto intelligi debeat, id magis sub potẽtiam cadere q obiecti rationem magis participat.

tis,

tis, maxime cadit sub intellectum aliquem, A vt pote sub diuinum: & sol, qui maxime participat rationē visibilis, maxime cadit sub aliquē aspectū, cuiusmodi est aspectus aquilæ.

Ad tertium dicendum, & si aliqua realis similitudo interdū requiritur in subiecto potentiæ, tamen pronunciatum illud Philosophorum absolute & simpliciter sumptum, de intentionali intelligendum esse, vt verum sit. A nonnullis enim, qui omnia in omnibus esse volebant, perperam de reali intellectum & B vsurpatum est. Causa vero, ob quam species intelligibiles substātiarum separatarum acquirere non possumus, hæc est, quia nulla accidentia sensibilia illis inhærent, vt virtute substantiarum subiectarum nostros sensus moueant, phantasmataque earum in nos imprimant, quorum actione species earum intelligibiles gignantur.

Cur in hac vita substātiarum separatarū species intelligibiles habere non possumus.

Ad quartum dicendum est, non esse in no C bis appetitum naturalem substantias separatas in hac vita quidditatiue cognoscendas, tametsi est ad cognoscendas in futuro animæ statu, quatenus anima separata naturaliter potest. Nec vero Deum frustra nobis exhibuisse hoc sensibile spectaculum causa cognoscendarum rerum illius excellentis generis naturæ expertium. Quanquam enim hęc diuinarum illarum substantiarum effecta intelligere, non est intelligere Deum, & cęteras D substantias separatas: tamen huius generis cognitionem per intelligentiam illius inferioris nanciscimur.

Ad quintum dicendum est, ea, quæ sunt omnino abstracta a materia, non ideo a nobis quidditatiue intelligi non posse, quia non sint magis intelligibilia, quam materialia, quippe cum hæc, vt intelligātur a nobis, abstractione aliqua opus habeant: sed quia non possunt per se mouere sensus nostros, per E quos in hac vita omnem cognitionem comparamus. Mouent enim nos ad sui cognitionem per sua effecta duntaxat, eaque inadæquata, & quæ imperfecte & incomplete ipsarum virtutem repræsentant.

Ad sextum dicendum est, entia immaterialia (etsi sunt magis actiua, & potentiora, quam materialia) non posse in nos imprimere species intelligibiles, non solum quia intellectus noster alligatus adhuc corpori non est naturaliter capax earum similitudinum intelligibilium, quas per sensus haurire non potest: sed fortasse etiam, quia species intelligibiles rerum immaterialium non imprimuntur ab obiectis, sed more proprietatum profluunt ab ipsis substantiis incorporeis, quibus inhærent, quo pacto profluent ab anima, cum primum a corpore separabitur. Quo fit, vt einsmodi specierum productio soli conditori immaterialium substantiarum tribuēda sit, quo pacto reliquarum proprietatum generatio tribuitur causæ efficienti naturæ subiectæ. De qua re fusius agendum libro 12.

Quarum similitudinū sit capax intellectus noster in hac vita.

Ad ea vero, quæ ex libro nono & duodecimo adducta sunt, dicendum est, non esse in iis libris sermonem de cognitione quidditatiua, sed de ea, quam loco quidditatiuæ in hac vita habere possumus: quanquam Auenrois, & alii nonnulli oppositum existimarūt, delusi commento illo copulationis intellectus possibilis speculatiuis scientiis iam præditi (siue, vt ipsi appellant, intellectus adepti) cum intellectu agente separato, quam putāt viris doctissimis, & virtutibus heroicis ornatis posse contingere: contra quos suo loco differendum est. Atq; hæc de proposita quæstione dicta sint, quæ ex iis, quæ de substantiis separatis libro 12. disputabuntur, planiora fient.

Quorūdam Ethnicorū cōmentum.

Ὅτι ἐστὶν ἀρχή τις.

ΚΕΦ. Β'

Textus.

Ἀλλὰ μὴν ὅτι γ' ἐστὶν ἀρχή τις, καὶ οὐκ ἄπειρα τὰ αἴτια τῶν ὄντων, οὔτ' εἰς εὐθυωρίαν, οὔτε

Dari aliquod rerum principium.

CAP. II.

D. Tho. lect. 3 p. 1. Mag.

AT vero quoddam esse principium nec infinitas esse rerum causas, siue progressione

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

AT vero quoddam. Quoniam Aristot. in posteriori parte superioris capitis ex eo probauit, cognitionem veritatis maxime pertinere ad hanc scientiam, quia scientia hæc versatur circa primas caussas, vt docuerat capite secundo, primi libri: neque id hactenus ostenderat, quod vtroque loco supponitur, dari videlicet primas causas, seu quod eodē redit, causarum numerū non esse infinitum: id ipsum iam demōstrat hoc capite. Quod quidē in hoc libello, qui de modo inuestigādæ veritatis institutus est, necessario faciendū esse, in præfatione monuim⁹. Proponit ergo initio capitis duas cōclusiones, q̄ eodē ordine in pgressu probandæ sunt. Vna est, Numerū causæ non esse infinitū: altera ipsa causarū genera nō esse infinita. Itaq;

Institutū Aristot. in hoc capite.

D 2 necef-

Eius sententia in quaestion. de causarum infinitione.

cessario dandam esse primam causam, & principium, tum in quolibet genere causarum, siue progressione recta, vt ait: tum etiam in diuersis generibus: quod est, non esse infinitas specie, siue secundum speciem, vt ipse loquitur. *Sic exponunt Alex comm. 9. & D. Thom. lect. 2. par. 2. quod late, & optime exponit Alensis, quicquid alii interpretes velint.*

οὔτε κατ' εἶδος, δῆλον. οὔτε b γὰρ ὡς ἐξ ὕλης, τόδε ἐκ τοῦδε δυνατὸν ἰέναι εἰς ἄπειρον· οἷον σάρκα μὲν ἐκ γῆς, γῆν δ' ἐκ τοῦ ἀέρος, ἀέρα δ' ἐκ πυρός, καὶ τοῦτο μὴ ἵστασθαι· οὔτε ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως· οἷον τὸν μὲν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ ἀέρος κινηθῆναι, τοῦτον δ' ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τὸν δὲ ἥλιον ὑπὸ τοῦ νείκους, καὶ τούτου μηδὲν εἶναι πέρας. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τὸ οὗ ἕνεκα εἰς ἄπειρον οἷόν τε ἰέναι· βάδισιν μὲν ὑγιείας ἕνεκα, ταύτην δ' εὐδαιμονίας, τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἄλλου· καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλο ἄλλου ἕνεκεν εἶναι. ¶ καὶ ἐπὶ τοῦ τί ἦν εἶναι ὡσαύτως.

Text. 6.

Τῶν c γὰρ μέσων ὧν ἐστί τι ἔσχατον καὶ d πρότερον, ἀναγκαῖον εἶναι τὸ πρότερον αἴτιον τῶν.

sione recta, siue specie perspicuum est. Neque b enim fieri potest, vt hoc ex hoc, tanquam ex materia in infinitum abeat, veluti caro ex terra, terra ex aere, aer ex igne: atque huius progressionis nullus sit status. Neque id, vnde est principium motus: vt si homo ab aere moueatur, hic a sole, sol a contentione, & huius progressus nullus sit finis. Eodem modo, neque id cuius gratia, in infinitum ire potest: vt deambulatio quidem bona valetudinis causa sit, haec autem felicitatis, felicitas vero alterius rei, atque hac ratione semper alterum alterius sit gratia. ¶ Similiter res habet in eo, quod quidque est. Alb. c. 6. Auerr. com. 6. Text. 5.

Ex c mediis enim, extra quae aliquid extremum est & aliquid d prius, id quod prius est eorum, quae sunt post illud, causa sit necesse est. Text. 6.

Se

b *Neque enim fieri potest.* Proponit distincte priorem conclusionem adhibitis exemplis ad singula causarum genera, praeterquam ad formalem, quam hic more suo vocat, *Quod quid erat esse*, siue, *Quod quicque est.* Ideo autem huius generis exempla praetermisit, quia in formis physicis, non facile occurrit, quo pacto quis fingere possit dari eiusdem rei infinitas formas subordinatas, ac existentes in eadem re, cum certum sit dari in vnaquaque supremam & praecipuam, a qua res sumit speciem, & denominationem. In formis autem, quae vocari solet metaphysicae, nempe in praedicatis essentialibus, & apertissima erant exempla, & ipse late ostenderat primo post. cap 18.

Cur Arist. omiserit exempla causa formalis.

c *Ex mediis enim.* Alexander ait, Aristotelem hoc loco vti demonstratione vniuersali, vt probet, sursum versus, hoc est, facto progressu a causa proxima effectui ad causas superiores, ac remotiores, in nullo genere causarum posse dari infinitas. Et quidem, si verba contextus sola spectentur, non dubium est, quin ad omnia causarum genera accommodari possint. Verum, quia Arist. initio etiam sequentis argumentationis vtitur verbis generalibus, & tamen ea argumentatio plane pertinet ad causam materialem, vt patebit: crediderim potius, Aristotelem in hac prima ratione nomen causarum pro solis efficiētibus accepisse, vt D. Thom. Magnus Alb. & Auenrois existimant: praesertim cum in toto cap. nulla sit alia ratio, qua conclusio proposita in causis efficientibus ostendatur, vt ostenditur in aliis generibus causarum. Ratio igitur haec est. Si daretur infinitus progressus in causis efficientibus, facto initio ab vltima, quae proxime cum effectu cohaeret, omnes superiores essent mediae; si omnes superiores essent mediae, nulla esset prima: si nulla esset prima, nulla earum esset causa, ne ipsa quidem vltima, quae proxime cohaeret cum effectu. igitur si datur huiusmodi progressus infinitus in causis, nulla prorsus est causa efficiens, quod communi hypothesi, & Aduersarii etiā propriae positioni repugnat. Ponit enim Aristoteles cum Aduersario, dari extremam causam proxime cohaerentem cum effectu; & ipse etiam Aduersarius ex propria sententia asserit, dari infinitas superiores illa, quorū vtrumque hac conclusione euertitur. Ac prima quidē conditionalis perspicue ponitur in contextu, sed tamen non probatur, quia satis aperta est. Secunda vero, quia multo est planior, nec probatur nec exprimitur. At tertia & exprimitur, & probatur similitudine trium causarum subordinatarum; quarum vltima cohaeret cum effectu. Ostendit enim, sublata prima, quae est causa reliquarum, vt ait, hoc est, a qua reliquae in causando pendent, reliquas nihil posse efficere. Verum, quia diceret aliquis, non esse parem rationem in causa vna media, atque in infinitis mediis, occurrit Aristoteles, nihil referre, sitne vna causa media, an plures, finitae an infinitae ait. Modo enim sint mediae, necesse est, vt sublata prima omnes desinant esse causae, ac proinde ipsa vltima, quae ex mediis pendet.

Alexandri sententia.

Vera interpretatio.

Ratio Arist. in causis efficientibus.

Obiectionis dilutio.

d *Aliquid prius.* Etsi verba Graeca eodem modo habent, tamen Bessario, & Perionius, loco verbi *(Prius)* scribunt *(Primum)* sed in idem redit vtraque lectio. quod enim est prius omnibus mediis, id necessario primum est.

e Quod.

τῶν μετ' αὐτό· εἰ γὰρ εἰπεῖν ἡμᾶς δέοι, τί e τῶν τριῶν αἴτιον, τὸ πρῶτον ἐροῦμεν. οὐ γὰρ δὴ τό γ' ἔσχατον οὐδενὸς γὰρ τὸ τελευταῖον· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ μέσον ἑνὸς γὰρ οὐδὲν διαφέρει ἓν, ἢ πλείω εἶναι, οὐδ' ἄπειρα, ἢ πεπερασμένα. τῶν f δ' ἀπείρων τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ὅλως τοῦ ἀπείρου πάντα τὰ μόρια μέσα ὁμοίως μέχρι τοῦ νῦν. ὥστ' εἴπερ μηδέν ἐστι τὸ πρῶτον, ὅλως αἴτιον οὐδέν ἐστιν.

Text. 7. Comm. 1. Lect. 3. p. 2. Ἀλλὰ g μὴν οὐδ' ἐπὶ τὸ κάτω οἷόν τ' ἐστὶν ἐπ' ἄπειρον ἰέναι τοῦ ἄνω ἔχοντος ἀρχήν, ὥστ' ἐκ πυρὸς μὲν ὕδωρ, ἐκ δὲ τούτου γῆν, καὶ οὕτως ἀεὶ ἄλλο τι γίνεσθαι γένος. Διχῶς h γὰρ γίνεται τόδε ἐκ τοῦδε (μὴ ὡς τόδε λέγεται μετὰ τόδε, οἷον ἐξ Ἰσθμίων Ὀλύμπια) ἢ ὡς ἐκ παιδὸς ἀνὴρ μεταβάλλοντος, ἢ ἐξ ὕδατος ἀήρ. ὡς i μὲν οὖν ἐκ παιδὸς ἄνδρα γίγνεσθαί φαμεν, ὡς ἐκ τοῦ γιγνομένου τὸ γεγονός, ἢ ἐκ τοῦ ἐπιτελουμένου, τὸ τετελεσμένον. ἀεὶ

Si enim nos dicere oporteat, quodnam e ex tribus caussa sit: primum dicemus. Neq; enim extremum sane, cum vltimum nullius sit caussa: Sed neq; medium, cum sit vnius caussa. nihil enim interest, vnumne, an plura sint infinita: certe f infinitorum hoc pacto, & omnino infiniti partes omnes vsq; ad præsentem, ratione eadem media sunt. Quare si nihil est primum, nulla omnino caussa est.

At g vero neq; deorsum versus, cum superiora principium habent, infinitus progressus esse potest, ita vt ex igne aqua, ex aqua terra, eodemq; modo semper aliud quoddam genus fiat. Duobus h enim modis hoc fit ex hoc (non vt post hoc fieri dicitur, veluti ex Isthmiis ludis Olympici) aut, vt vir ex puero mutationem subeunte: aut aer ex aqua. Ac i vt ex puero quidem virum fieri dicimus, tanquam ex eo, quod fiebat, id quod factum est, aut ex eo, quod perficiebatur, id quod perfectum est. Text. 7.

Semper

e *Quodnam ex tribus caussa sit*, subaudi, *reliquorum duorum* Quare cum postea subditur, *cum vltimum nullius sit caussa*, verbum, *nullius* pro *neutrius*, hoc est, nec primi, nec medij, accipiendum est Quanquam illud *nullius*, pro *nullius causæ* accipi potest. quemadmodum post verba, *causa sit*, potest subaudiri, *reliquarum causarum*. Quod si velis nomine vltimi & extremi in tota hac ratione effectum intelligere, & nomine medij omnes causas, præter primam; eadem erit vis demonstrationis.

f *Certe infinitorum*. Hoc est, in infinitis, siue rebus actu distinctis, quales ponerentur causæ efficientes infinitæ: siue coniunctis in aliquo toto, vt sunt partes proportionales in magnitudine, & vnitates in numero: omnes partes, hoc est, omnia quæ sunt illa multitudine vsq; ad præsentem, id est, vsq; ad vltimam causam, quæ sensu patet, primamq; partem proportionalem a qua incipit is, qui illas percurrit, eam vnitatem quæ designaretur in numero, si daretur infinitus. omnes, inquit, eadem ratione mediæ erunt.

g *At vero, neq; deorsum.* Hoc etiam loco ait Alexander Aristotelem vti generali demonstratione in omnibus generibus causarum, vt probet deorsum versus, hoc est, posita prima causa, non dari infra illam, seu (quod idem est) inter illam & effectum, infinitas. Placet tamen magis sententia D. Thom. & aliorum dicentium, non agi hoc loco, nisi de causa materiali, non quidem ea ratione, qua D. Thom. in priori expositione huius loci ait, verbo (*deorsum*) significari causam materialem, eo quod proprium sit materiæ subiici efficienti, & esse illo inferiorem. vera enim interpretatio eius verbi est ea, quam ex Alexandro attulimus, vt patet ex contextu, in quam ipse etiam D. Thomas paulo post magis inclinat: sed quia exempla, & probatio Aristotelis ad solas materiales causas accommodantur. *Probatur D. Thomæ & aliorum interpretatio.*

h *Duobus enim modis.* Vt ostendat propositum, hanc præmittit diuisionem, duobus modis aliquid ex aliquo fieri, excluso illo, quo solus ordo temporis designatur, tanquam improprio, & qui nihil attinet ad eos, quibus aliquid ex aliquo, tanquam ex materia fieri dicitur, quo pacto apud Græcos ludi Olympici dicebantur fieri ex Isthmiis, id est, post Isthmios, & nos fortasse dicere possemus, Pascha fieri ex Quadragesima nam & Latine dicitur, *Ex eo die, & ex eo tempore*, hoc vel illud factum esse, pro, *Post eum diem, & post id tempus.* Prior modus est, quo aliquid fieri dicitur ex eo, quod perficitur, totumque manet in eo, quod fit, abiecta imperfectione, vt cum dicimus, virum fieri ex puero. Posterior est quo aliquid dicitur fieri ex eo, quod corrumpitur: nec permanet totum in eo, quod ex ipso fit quo pacto dicimus aerem fieri ex aqua, eo quod aqua in generatione aeris corrumpatur, nec maneat in aere, nisi ratione materiæ primæ. Atque id quidem, ex quo aliquid fieri dicitur priori modo, appellari potest materia transiens, quod necessario est materia secunda. Materia enim prima nunquam esse desinit: Itaq; puer potest dici priori modo materia viri, & disces, scientis: aqua vero posteriori modo materia aeris, qui ex aqua generatur. *Duplex modus quo aliquid ex aliquo fit.* *Prior.* *Posterior.*

i *Ac vt ex puero* Ponit hoc discrimen inter membra propositæ diuisionis. Quod id ex quo aliquid fiebat priori modo, sit medium naturaliter ordinatum ad id, quod absoluta & peracta generatione factum est, vt puer ad virum, & propterea maneat in compositione eius, *Quo pacto differant.*

quod factum est, vt imperfectum in perfectione: id autem, ex quo aliquid fiebat posteriori modo, non sit medium naturaliter ordinatum ad id, quod peracta generatione confectum est, sed potius, vt terminus, a quo recedebatur, quo pacto aqua se habet ad aerem; atq; ea de causa non maneat simpliciter in compositione eius, quod fit: quanquam quodammodo maneat, ratione materiæ. Quod autem id, ex quo aliquid fiebat priori modo, sit medium naturaliter ordinatum ad id quod peracta generatione confectum relinquitur, ex eo ostendit Aristoteles, quia vt generatio est medium inter esse simpliciter, & non esse simpliciter (quod enim generatur, quamdiu ita generatur, vt nondum genitum sit, id certe neq; omnino iam est, neq; prorsus nondum est, sed partim est, partim non est, vt patet in generatione domus) sic etiam id, quod fit priori modo (quod Aristot. vt placet Alexandro, explicationis causa vocat id, quod perficiebatur, seu perficitur) est medium inter id quod est absolutum, atque perfectū, & id, quod nullo modo est: quasi ita accipiens perfectionem, vt nondū plane illā sit assequutum.

Generationem esse medium inter esse simpliciter, & non esse simpliciter.

ἀεὶ γάρ ἐστι μεταξύ τι, ὥσπερ τοῦ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι γένεσις· οὕτω καὶ τὸ γιγνόμενον τοῦ ὄντος, καὶ μὴ ὄντος. ἔστι δ' ὁ μανθάνων γιγνόμενος ἐπιστήμων, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ λέγεται ὅτι γίνεται ἐκ μανθάνοντος ἐπιστήμων· τὸ k δ' ὡς ἐξ ἀέρος ὕδωρ φθειρομένου θατέρου. διὸ l ἐκεῖνα μὲν οὐκ ἀνακάμπτει πρὸς ἄλληλα· οὐδὲ γίνεται ἐξ ἀνδρὸς παῖς. οὐ m γὰρ γίνεται ἐκ τῆς γενέσεως τὸ γιγνόμενον, ἀλλ' ἔστι μετὰ τὴν γένεσιν· οὕτω γὰρ ἡ ἡμέρα ἐκ τοῦ πρωΐ, ὅτι μετὰ τοῦτο. διὸ οὐδὲ τὸ πρωῒ ἐξ ἡμέρας. θάτερα δὲ ἀνακάμπτει. ἀμφοτέρως n δὲ ἀδύνατον εἰς ἄπειρον ἰέναι.

Semper enim quemadmodum generatio inter esse & non esse, ita id, quod fit, inter id, quod est, & quod non est, medium est quiddam. Qui autem discit fit sciens, idq; est, quod dicitur, ex discente fieri scientem, vt k ex aere vero aquā fieri, altero corruptionem subeunte, intelligitur. Quocirca l non reciprocantur illa mutuo, nec fit ex viro puer. Etenim m neq; id quod fit, ex generatione fit, sed post generationem est: hoc enim pacto dies fit ex diluculo, quod post illud existat: qua de causa nec ex die fit diluculum In aliis vero datur reciprocatio. Neutro n autem modo fieri potest, vt progressus sit infinitus. Comm. 12.

k *Vt ex aere vero.* Coniicere quoque hoc loco possumus, vt superiori libro, cum opinio Democriti & Leucippi de plano & vacuo explicaretur Aristotelem scribendi incuria, aut festinatione verba commutasse. Debuit enim dicere potius (*vt ex aqua vero aerem fieri*) hoc enim exemplum acceperat in diuisione, quod nunc exponendum erat, post illius viri ex puero explicationem. Non mutauimus tamen verba, quia eadem omnino ratio est in vtraque generatione, aquæ nimirum ex aere, & aeris ex aqua.

l *Quocirca non.* Ex superiori discrimine hoc alterum colligit Aristoteles, In iis, quorum alterum ex altero priori modo fieri dicitur, non dari reflexionem, vt quemadmodum vir fit ex puero, sic vicissim puer fiat ex viro, vt quemadmodum sciens fit ex discente, sic discens fiat ex sciente. qui enim scit aliquid, illud ipsum dum scit, addiscere non potest. In iis autem, quorum alterum ex altero posteriori modo fit, posse dari reflexionem. perinde enim aqua generatur ex aere, vt aer ex aqua Ratio vero huius discriminis est, quia in iis, quæ generantur ex aliquo priori modo, datur præfinitus ordo a natura; in iis autem quæ posteriori, non item. De qua re Aristoteles fusius agit lib. 8. c. 5. *text* 14.

Aliud discrimē inter vtrumque modum.

Ratio discriminis.

m *Etenim neq;* Quia ex similitudine naturalis ordinis, quem habet generatio ad esse explicauerat ordinem, quem habet materia priori modo sumpta ad id, quod ex ea generatur: ostendit nunc in eadem gdneratione quasi in re simili, in iis, quorum alterum ex altero priori modo gignitur non dari reflexionem: quia id, quod fit, non dicatur fieri ex generatione, tanquam ex eo, quod præcedit solo ordine temporis (quo pacto supra dictum est, ludos Isthmios præcedere Olympicos.) sed esse post illam ordine naturæ ac perfectionis; quo pacto dicimus diem fieri ex diluculo. Neq; enim diluculum solo temporis ordine præcedit diem, sed naturæ etiam, cum ipso diei lumine perficiatur. Differt enim non aliter diluculum a die, quam vt inchoata communicatio luminis solaris ab ea, quæ iam perfecta est, & velut puer a viro.

n *Neutro autem modo* Iam ostendit in causis materialibus non dari progressum in infinitum. Ratio hæc est. Duobus modis aliquid fit ex altero, vt materia, quod ex dictis patet: neutro autem potest dari progressus infinitus: facto initio enumerationis ab aliqua prima materia, quæ sit aliarum fundamentum, vt supponimus: ergo nullo. Prior pars minoris probatur, quia inter ea, quorum alterum ex altero posteriori modo generatur, datur reflexio, seu reditus ad eandem speciem, vbi autem datur reditus ad eandem speciem, non datur is progressus infinitus, de quo hic agimus. Neque enim loquimur de materiis solo numero distinctis, sed specie etiam.

Nō esse progressum in infinitum in causis materialibus, initio sumpto a prima materia.

εἶναι. τῶν μὲν γὰρ ὄντων μεταξὺ ἀνάγκη τέλος εἶναι· τὰ δὲ εἰς ἄλληλα ἀνακάμπτει· ἡ γὰρ θατέρου φθορὰ, θατέρου ἐστὶ γένεσις· ἅμα o δὲ καὶ ἀδύνατον τὸ πρῶτον ἀΐδιον ὂν φθαρῆναι. ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἄπειρος ἡ γένεσις ἐπὶ τὸ ἄνω, ἀνάγκη, ἐξ οὗ φθαρέντος πρώτου τι ἐγένετο, μὴ ἀΐδιον εἶναι· τοῦτο δὲ ἀδύνατον.

nitus. Aliorum enim cum media sint, finis sit necesse est: alia vero reciprocantur mutuo, quippe cum alterius corruptio, alterius sit generatio. Simul o *autem fieri non potest, vt primum ipsum, cum perpetuum sit, corrumpatur. Nam cum generatio superiora versus infinita non sit, necessario sequitur, id ex quo primo corrupto aliquid gignitur, perpetuum non esse. quod fieri nequit.*

Text. 8.

Ἔτι p δὲ τὸ οὗ ἕνεκα, τέλος. τοιοῦτον δὲ, ὃ μὴ ἄλλου ἕνεκα, ἀλλὰ τὰ ἄλλα ἐκείνου· ὥστ' εἰ μὲν ἔσται τοιοῦτον τὸ ἔσχατον, οὐκ ἔσται ἄπειρον. εἰ δὲ μηθὲν τοιοῦτον, οὐκ ἔσται τὸ οὗ ἕνεκα, ἀλλ' q οἱ τὸ ἄπειρον ποιοῦντες, λανθάνουσιν ἐξαιροῦντες τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν.

Praeterea p *id cuius gratia, finis est: eiusmodi est autem id, quod nō est alterius gratia, sed alia illius causa sunt. Quare si id erit vltimū, non erit infinitio: sin autem nihil tale fuerit, non erit id, cuius gratia. Sed* q *qui infinitionem inducunt, non animaduertunt se boni naturā de me-*

Text. 8. lect. 4. p. 2.

Quo pacto res fiant ex materia prima.

o *Simul autem fieri potest.* Docet vtro ex duobus propositis modis aliquid fiat ex materia prima, quod hactenus non aperte exposuerat. Ait ergo, nihil ex ea fieri posteriori modo, seu (quod idem est) ea corrupta; sed priori, siue ea seruata: quod hac ratione videtur probare. id, ex quo primo corrupto, hoc est, per se corrupto, aliquid generatur, non est perpetuum, materia prima est perpetua; igitur nihil generatur ex materia per se corrupta. Dictum est in maiore (*id ex quo per se corrupto*) quia nihil prohibet, aliquid per accidens corruptum esse sempiternum, veluti cœlum, quod corrumpitur ratione singularum reuolutionum. Ideo autem infertur in conclusione, nihil generari ex materia per se corrupta, quo pacto intelligebatur ex aere generari aquam: quia non dubium est, quin omnia, quæ ex materia fiunt, generentur ex ea per accidens corrupta; nempe ratione priuationis adiunctæ. Ita patet maior propositio. Minorem vero ex eo videtur Aristotel. probare, quia generationes materiæ non sunt infinitæ sursum versus, quasi omnis materia, ex qua aliquid generatur, generetur ex alia materia, quæ ordine naturæ sit prior: sed datur aliqua prima, vt supponebatur, *comm.* 14. quæ quidem ex alia non generatur, cum substet omnibus generationibus, velut omnium transmutationum cōmune subiectum. Locus tamen hic perturbatior est, nec satis aptam connexionē habet. Quin etiam credit Alexander Aristotelem aliquid reticuisse. Proinde non mirum est, si a nemine satis apte videatur exponi. Quod ad verba attinet, particula, *Necessario efficitur, vt id ex quo primo, &c.* sic exponenda est: necessario efficitur, vt si quis primam illam materiam, quæ supponitur, per se corrumpi dicat, eadem ratione fateatur, illam non esse perpetuam: quod certe fieri non potest, cum ponatur commune subiectum omnium generationum. Ita igitur patet, res fieri ex materia prima non posteriori modo, sed priori. quod erat ostendendum.

Cur obscure auctores hūc locum interpretentur.

Nō esse progressum in infinitum in finibus ac primum ex prima ratione finis:

p *Praeterea id cuius.* Ostendit, non dari progressum in infinitum in causis finalibus. Primo quidem hac ratione. Aut datur vltimus finis, aut minime. si datur, igitur non proceditur in infinitum in finibus; si non datur, nullus omnino erit finis. at hoc & experientiæ & suppositioni aduersarij repugnat. ergo & illud. Secunda, conditionalis eodem modo probari potest, quo probatum est in causis efficientibus, si nulla sit prima, nullam omnino fore efficientem. Vltimus enim finis perinde se habet ad reliquos fines, vt se habet prima causa efficiens ad cæteras efficientes.

Ex natura boni.

q *Sed qui infinitionem.* Secunda ratio est. Quia qui infinitionem in finibus inducunt, naturam boni, etsi id minime aduertant, de medio tollunt, quam tollere extremæ amentiæ est. Vis loquelæ D. Thom. & Alensis sententia in eo posita est, quod eadem sit ratio boni & finis. posita autem infinitione finiū necessario tollitur ratio finis, cum sublato extremo, finis quoque tollatur necessario. est enim omnis finis extremum. At cum ratio boni latius pateat quam finis, vt alio loco apertum erit, dici potest, ideo naturam boni tolli, sublata ratione finis, quia bonum aut expetitur propter se, quo pacto est finis; aut propter aliud, quo pacto est medium. sublato autem eo, quod expetitur, propter se, tollitur etiam illud, quod expetitur propter aliud: hoc enim gratia illius expetitur, vt perspicuum est. Quod si quis obiiciat, latius patere expetibile, seu amabile propter se, quam finem, diuina enim bonitas necessario est amabilis propter se, nec tamen necessario est finis, cum nec respectu sui causa finalis esse possit, nec respectu creaturarum sit finis, necessario (quandoquidem libere velit creaturas esse) occurrendum est incommodo, quod Aristoteles obiicit, non inferri sublato fine actu, sed sublato fine potentia, siue, vt clarius dicam, eo quod potest esse finis: hoc enim si tollatur, tollitur

Cur sublata ratione finis, natura boni euertatur.

Obiectio.

Dilutio.

tollitur omne bonum per se, & (quod hinc sequi dicebamus) omne bonum propter aliud. Diuina autem bonitas, etsi potuit esse non finis actu creaturarum, tamen semper fuit natura sua apta, vt esset earum supremus finis.

Ex ipso efficiente, quod gratia finis operatur.

φύσιν. καί τοι r οὐθεὶς ἂν ἐγχειρήσειεν οὐθὲν πράττειν, μὴ μέλλων ἐπὶ πέρας ἥξειν· ¶ οὐδ' s ἂν εἴη νοῦς ἐν τοῖς τοιούτοις. ἕνεκα γάρ τινος ἀεὶ πράττει ὅ γε νοῦν ἔχων. τοῦτο γάρ ἐστι πέρας. τὸ γὰρ τέλος, πέρας ἐστίν.

Ἀλλὰ t μὴν οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι ἐνδέχεται ἀνάγεσθαι εἰς ἄλλον ὁρισμὸν πλεονάζοντα τῷ λόγῳ. ἀεί τε γάρ ἐστιν ὁ ἔμπροσθεν μᾶλλον, ὁ δ' ὕστερος οὐκ ἔστιν. οὗ δὲ τὸ πρῶτον μή ἐστιν, οὐδὲ τὸ ἐχόμενόν ἐστιν. ¶ ἔτι u τὸ ἐπίστασθαι ἀναιροῦσιν οἱ οὕτω λέγοντες. οὐ γὰρ οἷόν τε εἰδέναι, πρὶν εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν. καὶ x τὸ γινώσκειν οὐκ ἔστι. τὰ γὰρ οὕτως ἄπειρα πῶς ἐνδέχεται νοεῖν; οὐ y γὰρ ὅμοιον ἐπὶ τῆς

de medio tollere. Atqui r nemo agere quicquam aggrederetur, non perventurus ad extremum. ¶ Neq; s vero in his menti locus relinquitur: semper enim alicuius rei gratia agit, qui mentem habet: hoc enim extremum est, quandoquidem finis extremum.

At vero, t nec quidditas in aliam definitionem ratione abundantem reduci potest. Semper enim prior definitio magis est, posterior vero non est. Cuius autem primum non est, neque quod sequatur, est. ¶ Tollunt u item funditus scientiam ij, qui hoc pacto dicunt. Neq; enim fieri potest, vt prius quicquam sciatur, quam ad indiuidua peruentum sit. Cognitio x quoq; ipsa euertitur. Quae enim hoc pacto infinita sunt, quomodo intelligi possunt? Neque y enim simile accidit

r *Atqui nemo.* Tertia ratio est, Quia nemo quicquam agere aggrederetur, nisi speraret se aliquando ad extremum peruenturum. Hoc idem habes primo Ethic cap. 6.

Ex incommodo.

s *Neque vero in his.* Quarta ratio est, Quia si in hoc genere causarum daretur infinitio, nemo vteretur mente in his, hoc est, in rebus agendis, de quibus proxime loquebamur. Semper enim, qui considerate & non temere aut naturae impetu agit, extremum aliquid concipit, cuius gratia operetur. extremum autem cuius gratia aliquid fit, proculdubio causa finalis est.

Non dari infinitionẽ in causis formalibus.

Probatio ex ratione quidditatis.

t *At vero nec quidditas.* Ostendit non dari infinitionem in causis formalibus, ac primum quidem in praedicatis essentialibus, quae more metaphysico dicuntur formae, deinde in formis physicis. Ait igitur, neq; quidditatem rei in aliam atq; aliam superiorem, & latius patentem reuocari posse, ita vt ascendendo ad superiora genera nullus vnquam sit futurus terminus, sed omnia genera definiantur per alia superiora genera. Quod probat tribus rationibus. Primum, quia semper definiti obiectiua, siue quidditas, & essentia rei, quo est superior, eo est magis hoc est, prior essendi causa: quo vero inferior, eo minus, id est, posterior causa essendi, & a pluribus pendens, quo fit, vt si non detur aliqua prima, quia nulla sit superior, omnes inferiores funditus corruant, vt supra in causis efficientibus ostensum est. Quod ad verba attinet, illud (*ratione abundantem.*) idem valet, quod latius patentem, & quae pluribus in definiendo accommodari possit, cuiusmodi sunt omnes definitiones superiorum collatae cum definitionibus inferiorũ.

Ex natura scientiae.

u *Tollunt item* Secunda ratio est, Quia qui infinita essentialia praedicata esse dicunt, scientiam de medio tollunt: siquidem scientia definitiua, & ex consequenti, demonstratiua haberi non potest, antequam ascendendo, & essentiam rei in simpliciores naturas resoluendo, veniatur ad indiuiduas, & quae in alias simpliciores resolui nequeant. Alij aliter exponunt rationem hanc: sed haec explicatio apertior est, & quae magis cum verbis contextus videatur congruere.

Ex natura cognitionis.

Quibus formis proposita ratio accõmodetur.

x *Cognitio quoque ipsa.* Tertia ratio est. Quia si formae rerum essent infinitae, non posset haberi illarum cognitio, quippe cum infinita percurri ac percipi nequeant. Differt haec ratio a superiori. Primum, quia illa habet vim ex natura resolutionis: haec vniuerse ipsa cognitionis natura. cognitio enim non solum resoluendo, sed etiam componendo comparatur. Deinde, quia illa non impugnat directo, nisi infinitionem, quae fingi posset ascendendo in praedicatis essentialibus: haec autem infinitionem omnium omnino eiusmodi praedicatorum quomodocumque se habentium, vt si quis dicat, de eadem re praedicari infinitas differentias essentiales, aut species, quae ex opposito idem genus diuidunt, aut opposita genera, & minime subalternata, vt si quis dicat calorem esse dispositionem, potentiam patibilem qualitatem, & caetera huiusmodi in infinitum. postremo, quia illa solis formis metaphysico more componentibus accommodatur, haec autem physicis etiam. Nec enim minus euerteretur cognitio rerum, si formae physicae in eadem re essent infinitae, quam si praedicata essentialia.

Obiectio.

Dilutio.

y *Neq; enim simile* Obiiceret aliquis, nihil obstare, quo minus res aliqua infinitis formis constet, & tamen intelligatur a nobis; cum linea, etsi constat infinitis partibus, optime tamẽ percipiatur. Cui tacitae obiectioni respondet Aristoteles, non esse parem rationem in formis atque

τῆς γραμμῆς, ἣ κατὰ τὰς διαιρέσεις μὲν οὐχ ἵσταται· νοῆσαι δ' οὐκ ἔστι μὴ στήσαντα. διόπερ z οὐκ ἀριθμήσει τὰς τομὰς ὁ τὴν ἄπειρον διεξιών. ἀλλὰ aa καὶ τὴν ὕλην ἐν κινουμένῳ νοεῖν ἀνάγκη· καὶ ἀπείρῳ οὐδὲν ἐστιν εἶναι· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἄπειρόν γ' ἐστὶ τὸ ἀπείρῳ εἶναι.

Ἀλλὰ

simile accidit in linea, in qua quidem diuidenda non statur, intelligere autē non poterit, qui nō consistat. Quocirca z non numerabit diuisiones, qui infinitam percurrit. Sed aa & materia in eo quod mouetur, intelligatur necesse est. Infiniti etiam nullum est esse. Quod si non ita est, profecto infinitis esse, infinitum non est.

Atqui

atque in partibus lineæ. Formæ enim necessario debent esse actu distinctæ, cum diuersis formis diuersæ conueniant proprietates. partes autem lineæ, etsi sunt infinitæ, non sunt tamen actu distinctæ, sed potentia duntaxat, quo etiam pacto intelligendum est esse eas infinitas. Vnde fit, vt si partes etiam lineę sumātur, quatenus sunt actu distinctæ per diuisionem, aut designationem (ea nimirum ratione, quia diuisio & designatio à nobis comprehendi possunt) nunquam tota linea per eas intelligatur, quia semper aliæ minores in infinitum relinquentur sumendæ: sed eatenus tantum per eiusmodi partes intelligatur linea, quatenus peruenerint diuisiones aut designationes. at in his, certum est, non posse dari statum. Ex his patet, essentialia prædicata esse apud Aristotelem distincta plusquam ratione & cogitatione; nempe distinctione formali, vt alij nonnulli: quippe cum non sint distincta sola designatione, aut cogitatione, quemadmodum partes lineæ. Nec puto D. Thomam, aut eius grauiores sectatores, aliud sentire, cum dicunt illa distingui sola ratione: quandoquidem nomine rationis non intelligunt rationem ratiocinantem, siue distinguētem, sed ratiocinatam, vt quidam eorum loquuntur, siue obiectiue distinctam.

Prædicata essentialia esse apud Arist. plusquā ratione distincta.

Eandē esse D. Thomæ sententiam.

z *Quocirca non numerabit.* Sensus est: Hinc fit, vt qui per lineam infinite diuiduam diuidendo progreditur, nunquam numerum, seu potius multitudinem diuisionū absoluturus sit: seu, quod eodem redit, nunquam diuisiones omnes numeraturus.

aa *Sed & materia.* Subiicit quartam rationem, quæ formis physicis accommodatur: quod Magnus etiam Albertus existimat. Potest autem ea, quantum ex verbis obscurissimis coniicere possumus, hunc in modum intelligi. Materia necessario intelligitur in omni re, quæ mouetur seu mutatur: igitur, quæ mutatur ad formam substantialem, est secundum se infinita, siue indeterminata. nam cum omnis determinatio fiat per aliquam formam, forma autem substantialis sit prima omnium formarum, quæ in materia inesse possunt, efficitur, vt materia, quatenus suapte natura præcedit formam substantialem, sit infinita, siue indeterminata. huiusmodi autem rei infinitæ nullum est esse actuale, cum sit pura potentia. non habet igitur materia ex se vllum esse actuale. atqui materia non est re ipsa destituta omni esse actuali, cū semper sit pars alicuius indiuidui certæ speciei prædicamenti substantiæ, quæ habet esse actuale limitatum & circumscriptum: igitur esse actuale, quod materia alioqui infinita & indeterminata habet in rerum natura, infinitum non est, sed finibus certæ alicuius speciei substantiæ definitum & limitatum. est enim esse materiæ humanæ aut equinæ, aut quod ad aliquam aliam speciem rei naturalis pertineat. Cum igitur materia habeat tale esse à formis substantialibus, quibus subest, efficitur, vt formæ substantiales non sint infinitæ in eadem materia. Hæc extrema consequentia, quæ cum aliis pluribus pronunciatis subaudienda est in contextu, ex eodem etiam probari potest, quia quod infinitum est, non potest per seipsum formaliter limitare & finire id, quod ex se infinitum est & illimitatum, cum ipsum sit illimitatum, &, vt ita dicam, interminatum: quanquam id effectiue præstare possit per aliquam formam à se introductam, quo pacto Deus Opt. Max. etsi infinitus est, finit tamen ac determinat materiam. Sed hæc ratio, quæ propter expositionem contextus longior aliquando est, hoc modo in pauca contrahi potest. Materia est infinita & indeterminata ex se, & tamen non existit in rerum natura nisi finita, & terminata per formas substantiales: igitur formæ substantiales non sunt infinitæ in eadem materia, siquidem infinitio materialis non potest finiri per infinitionem formalem. Animaduerte autem hoc loco, aliter infinitionem conuenire primo efficienti, aliter materiæ primæ. Nam primum efficiens ideo est infinitum, quia perfectissimum, materia vero, quia imperfectissima. Illud enim, quia est actus purus, siue pura perfectio, habet esse actuale illimitatum: hæc autem, quia est pura potentia, hoc est, omni perfectione carens, habet esse potentia illimitatum.

Quarta ratio ex formis physicis petita.

Omnem determinationem fieri per aliquam formam.

Quod infinitum est, non posse per seipsum formaliter finire.

Confertur in pauciora eadē ratio.

Primum efficiēs & materia prima diuersa ratione sunt infinita.

Quod vero attinet ad verba, Illud (*quod si non ita est*) hunc sensum habet. Quod si materia non caret esse actuali, vt re vera non caret, quatenus est pars rei naturalis (*infiniti esse infinitum, non est*) hoc est, eius esse non est infinitum, tametsi ipsa secundum se ponebatur in-

finita, & interminata. Ideo autem diximus (*infiniti esse*) pro eo quod Graece est, τῷ ἀπείρῳ εἶναι, id est, *infinito esse*, quia valde familiare Arist. est vt hac in re vtatur dandi casu pro gignendi, cum passim scribat, *Homini esse*, pro *Hominis esse*, *Equo esse* pro *Equi esse*. Hoc autem etsi Latina etiam consuetudo ferret, adiuncto verbo *Est*, & relato Pronomine (dicere enim possemus, *Esse, quod infinito est*, pro *Esse infiniti*, quemadmodum dicimus, *Facultas dicendi qua Ciceroni est*, pro eo quod dicitur, *Facultas dicendi Ciceronis*) simpliciter tamen & sine adiunctione id non admittit. Proinde boni interpretes in conuertenda hac Arist. phrasi gignendi casu potius, quam dandi vti solent. Quod propter nouitios semel admonuisse sit satis.

Tex. 13. Ἀλλὰ bb μὴν, καὶ εἰ ἄπειρά γ' ἦσαν πλήθει τὰ εἴδη τῶν αἰτίων, οὐκ ἂν ἦν οὐδ' οὕτω τὸ γινώσκειν· τότε γὰρ εἰδέναι οἰόμεθα, ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν. τὸ δ' ἄπειρον κατὰ τὴν πρόσθεσιν οὐκ ἔστιν ἐν πεπερασμένῳ διεξελθεῖν.

Atqui bb *si etiam caussarum species infinita essent, neq; hoc pacto esset cognitio, tunc enim nos scire putamus, cum caussas cognoscimus: id autem, quod additione infinitum est, tempore finito percurri nequit.*

bb *Atqui si etiam caussarum.* Hactenus probauit non dari infinitas caussas progressione recta, seu in eodem genere caussæ: nunc probat, neque in diuersis generibus infinitas concedi posse. Probatio vero apertior est quam vt expositione indigeat. Multo enim magis aduersatur cognitioni per caussam infinitio caussarum diuersorum generum, quæ hic vocantur species, quam diuersarum specierum eiusdem generis, quæ hactenus impugnata est.

NVM EIVSDEM REI dari possint infinitæ caussæ.

QVÆSTIO I.

Quod videantur dari posse in omnibus caussarum generibus.

SECTIO I.

Vniuersalius Met. de caussis agere quàm Physicum. Occasio, quia hoc loco Arist. hanc quæstionem tractandam suscepit, initio huius capitis exposita est. Cur autem disputatio de caussarum infinitate ad hanc scientiam pertineat, ex eo patet, quia tractatio de caussis absolute ad aliam scientiam pertinere non potest, vt ostendimus ad calcem superioris libri, cap. vltimo, quæst. 1. sect. 2. Quocirca demonstrationes, quibus Arist. in hoc ca. vtitur, vniuersaliores sunt ijs, quibus vsus est 7. & 8. Phys. 7. quidam c. 1. à text. 3. & 8. autem cap. 5. à tex. 33. non solum, quia omnia caussarum genera complectuntur (in Physicis enim de sola infinitate efficientium disputatum est) sed etiam, quia in Physicis non differitur, nisi de efficientibus per motum, hoc autem de efficientibus absolute.

Quod igitur nihil repugnet, quo minus eiusdem rei infinitæ sint caussæ, impugnatione earum rationum, quibus Aristot. in hoc cap. oppositum probat, ostendi potest. A *Impugnatur ratio Aristotelis in caussis efficientibus.* fine enim meliores afferuntur. Ac primum quidem quod vitiose probet, non posse dari infinitionem efficientium, ex eo primum videtur ostendi, quia ratio, qua vtitur, si quicquam efficit plane videtur concludere infinitos equos, quia iuxta eius sententiam de Mundi æternitate præcesserunt Bucephalum Alexandri, non fuisse caussas efficientes illius, quod tamen falsum est, cum quicquid est caussa efficiens caussæ, sit etiam caussa efficiens causati, tametsi mediate. Quod autem id concludat, ex ipsa argumentatione intelliges, quæ sic habet: si caussæ essent infinitæ omnes, præter vltimam, essent mediæ: si omnes essent mediæ, nulla esset prima, si nulla esset prima, nulla esset prorsus caussa: D igitur si essent infinitæ caussæ, nulla omnino caussa esset. An non hæc ratio, si vllam vim habet, aperte concludit, non fuisse Bucephalum progenitum ab infinitis equis.

Secundo, quia prima illa conditionalis: 2. Si caussæ essent infinitæ, omnes essent mediæ, videtur plane falsa: contra enim dicendum videbatur, nempe si essent infinitæ, nulla esset media: quippe cum nihil dicatur medium, nisi quod inter extrema continetur.

E Tertio, quia tertia illa conditionalis, Si 3. nulla esset prima caussa, nulla esset prorsus caussa, vitiose assumi videtur. Quis enim non videat esse in hac re petitionem principij? siquidè de hoc ipso erat contentio, num caussæ dari possint, quæ aliquid efficiant absque prima: hoc enim affirmat aduersarius, quocum Aristot. se fingit disputare, ipse autem Aristoteles infirmare contendit. *Impugnatur probatio in caussis materialibus.*

F Quod autem non recte probet, non posse dari infinitionem materialium caussarum ex eo primum patet, quia ad eius rei probationem supponit, dari ante quam primam materiam: deinceps vero expendit, num infra illam dentur infinitæ. Id autem quod supponit, nec sensu est per se notum, vt patet, nec vero intellectu, cum de natura materiæ primæ permagna sit contentio inter Philosophos.

Secun-

2. Secundo, quia cum esset probaturus, infra A primam materiam non dari infinitas, accepit pro materiis res, quæ non sunt revera materiæ, vt puerum pro materia viri, & aquam pro materia aeris.

3. Tertio, quia etsi demus, puerum esse materiam viri; tamen nulla videtur consecutio illa, qua vtitur: Generatio, qua fit vir ex puero, terminatur ad virum: vbi autem datur terminus non proceditur in infinitum. igitur B in materiis viri nō proceditur in infinitū. Cernimus enim lineam terminari ad punctum, cum tamen puncta & partes proportionales lineæ versus eundem terminum procedant in infinitum. Nec obest, quod puncta & partes proportionales sint entia incompleta, sed potius est ad rem, cum materia quoq; sit ens incompletum. Quo fit, vt nihil repugnet: dari infra primam infinitas in eodem composito. C

Contra rationes allatas in caussis finalibus.

Iam vero rationes eas, quibus Aristoteles probat, non posse dari infinitionem in caussis finalibus, nihil efficere, primum probatur ex eo, quia propositio illa, quam assumit, si datur vltimus finis, non proceditur in infinitum in finibus, & ratione, & experientia videtur falsa. 1. Ratione quidem, quia vt se habēt principia in rebus cognoscendis: ita se habent fines in rebus agendis, quod docet Aristoteles 2. Physic. ca. vlt. text. 89 D atqui à primis principijs ad conclusiones datur progressus in infinitum, vt patet apud Mathematicos, qui ex alijs conclusionibus ad alias atque alias, sine vllo termino procedunt, aut certe procedere possunt: ergo à fine vltimo ad alios fines non vltimos potest dari progressus in infinitum. Experientia vero ex eo patet, quia pecuniæ cupidus propter vltimum finem, quem in pecuniis constituit, nullis vnquam satiatur pecuniis, E sed alias semper atque alias quæritat. vnde est illud Solonis apud Arist. 1. Politic. libr. cap. 2. *Finis opum positus non est mortalibus vllus.*

2. Secundo, Quia propositio illa sequens, qua vtitur, Si non datur finis vltimus, nullus omnino datur finis, videtur falsa. Neque enim ita finis proximus pendet ex vltimo, vt proxima caussa efficiens pendet ex prima. Multi enim appetunt fines proximos non propter vltimum, F vt ij qui nihil de beata vita cogitant: imo etiam sunt, qui data opera aliquid appetunt, quo sibi aditum ad beatam vitam apertissime præcludunt, veluti ij, qui ferro aut laqueo vitā sibi adimere conantur.

3. Tertio, quia ne illud quidem, quod sequitur, verum esse videtur, Qui infinitionem in finibus admittunt, boni naturam de medio tollunt. Nam, etsi infinitio finitum rationem finis euertat, non continuo tamen euertit rationem boni, cum ratio boni latius pateat, quam ratio finis. Facultates enim ac membra corporis humani sunt bona hominis, nec tamen sunt fines hominis.

Informantur rationes pro caussis formalibus adducta.

Denique nec rationes eas, quibus probat, non dari infinitionem in caussis formalibus, quicquam efficere, ea ratione primum videtur; Quia cum probaturus sit, non dari eiusdem rei infinitas formas substantiales, quæ materiam informent, hoc tantum probat, non dari infinita essentialia prædicata: ex qua re non colligitur institutū, nisi forte quis dicat, quot sunt prædicata essentialia cuiusque rei naturalis, tot esse in ea formas substātiales, quibus materia informetur. quod falsum est, vt 8 lib. patebit.

Secundo, quia maior est distinctio inter partes proportionales eiusdem lineæ, quam inter prædicata essentialia eiusdem rei, cum illa differant re ipsa, hæc minime: cum igitur illæ sint infinitæ, hoc prohibet, quo minus hæc infinita sint. Nec obstant rationes, quibus Arist. probat, si daretur infinitio in huiusmodi prædicatis, nullam futuram scientiam earum rerum, quæ illis constarent. nihil enim impedit, quo minus habeatur scientia de linea, etiamsi in ea dentur infinitæ partes. Nec item vt natura rei distincte percipiatur, necesse est omnia illius prædicata essentialia distincte intelligere, cum videamus Physicū, & alios artifices palam fateri, se tenere naturam animalis, hominis, candoris, & cæterarum specierum, si quamque per genus proximum differentiam proximam cognitam habeant.

Tertio, quia etsi formæ Physicæ essent infinitæ in eadem re, non sequeretur tamen materiam habere per eas esse infinitum & illimitatum, vt Arist. se putat colligere extrema ratione, qua infinitionem formarum impugnat. Nam si in eadem re essent infinitæ formæ animalium, adhuc compositum ex materia & huiusmodi formis esset finitum & limitatum, si non ad certam speciem, quia ibi non daretur vltima forma, saltem ad certum genus. adhuc enim [illegible] animal. Ita videtur satis confirmatum, nihil obesse, quo minus eiusdem rei infinitæ caussæ esse possint, quando argumenta Aristotelis, quæ maxime ad id confirmandum valere creduntur, id non efficiunt.

De caussis per se, & per accidens: item q; de essentialiter & accidentaliter subordinatis.

SECTIO II.

In quib. caussis verū sit.

NOn est tamē cur hęc argumēta nos moueāt, quo minus cū Ari. ac cęteris Philo-

Aristotelis sententia.

sophis sentiamus, nullius rei posse dari infinitas caussas, siue in eodem genere, siue in diuersis: dummodo nomine caussarum eiusdem generis intelligamus caussas per se, essentialiter subordinatas: alioqui nihil impediet infinitas. Quod vt planum fiat, explicandum est prius, quænam sint caussæ per se, ac per accidens: quæ item essentialiter, quæ accidentaliter subordinatæ.

Caussa per se quid sint.

Caussæ *per se sunt, quæ secundum naturas proprias, & non secundum aliquid, quod eis accidat, sunt caussæ.* Hoc pacto statuarius est caussa statuæ, quia quatenus statuarius est, statuam efficit.

Caussa per accidens.

Caussæ per accidens sunt, *quæ non vel per seipsas, sed per aliquid, quod ipsis accidit, sunt caussæ: vel dicuntur caussæ comparatione eorum, quæ accidunt suis per se effectibus.* Priori modo dicimus Phidiam fuisse caussam efficientē Mineruæ: neq; enim illam confecit, quatenus Phidias erat, sed quatenus ei accidebat statuarium esse. Posteriori modo statuarius est in caussa candidi, si accidat statuę, vt sit candida. Atque in caussarum comparatione sat est vnam tantum caussam accipere, vt expendatur, sitne per se an per accidens. At vt pateat, sintne essentialiter, an accidentaliter subordinatæ, necesse est, vt sumantur plures. quod ex earum explicatione patebit.

Caussa essentialiter subordinata.

Caussæ essentialiter subordinatæ (quæ etiam dicuntur per se ordinatæ) *sunt quælibet duæ caussæ eiusdem generis, quæ ita sunt affectæ inter se, vt altera ex natura sua pendeat ab altera in caussando, Scot. 1. sent. d. 2. q. 2.* quo pacto *sol & homo generant hominem*, vt ait Arist. 2. Phys. cap. 2. *text.* 26. homo enim in generando ex natura sua pendet à sole concurrente ad generationem. Atque hoc pacto intelligendum est, quod idem hoc loco text. 10. ait, caussam superiorem siue priorem, esse caussam inferioris, siue posterioris caussæ.

Quo pacto caussa inferior à superiori pendeat.

Nec enim solum id intelligendum est, quo ad conseruationem caussæ inferioris à superiori, vt quidā Theologi (inter quos est Durand. 2. d. 1 q. 5.) affirmant; sed etiam quo ad ipsam actionem inferioris caussæ, quæ non exercetur sine concursu superioris, vt Arist. exposuit in generatione hominis à sole & homine: tametsi lib. 5. expendemus, rectene an perperam Aristoteles hominem Soli in generando homine essentialiter subordinauerit, & quo pacto superiores caussę cum inferioribus concurrant ad eundem effectum. pertinet enim hæc quæstio ad tractationem de rationibus caussandi: quæ eo loco expedienda est. Dixit (*eiusdem generis*) quia materia non dicitur essentialiter subordinata formæ, nec

Vnū genus caussæ non pendere ab alio genere quoad suam caussandi rationem.

A forma efficienti, nec omnino vnum genus caussæ alteri, etiamsi quis dicat vnum pendere ab altero in caussando: quod tamen non proprie dicitur, sed potius vnum indigere altero, tanquam eo, sine quo caussare non possit. Vnumquodque enim genus caussæ sufficiens est ad suā caussandi rationem, siue caussalitatem, vt vocant, etiamsi effectum habere non possit, ad quē non aliæ caussæ simul concurrant.

B At in eodem genere, non dubiū est, quin aliæ caussæ vere pendeāt ab alijs, quoad ipsam causandi rationem, vt caussæ secundæ efficientes à prima caussa efficiente, & fines medij à fine vltimo. Addidi (*ex natura sua*) quia duo homines impellentes aliquid, quod neuter per se mouere posset, pendent à se inuicem in impellendo, nec tamen sunt essentialiter subordinati, quia vis impellēdi vnius nō pendet ex natura sua à vi impellendi alte-

C rius, cum vtriusque vires sint eiusdem speciei inter se, & perinde concurrant, ac si essent partes vnius caussæ potentioris eiusdem speciei cum qualibet ipsarum. Adieci demū (*in causando*) quia non satis est ad caussarum subordinationem, si vna alio modo pendeat ab altera, veluti eo modo, quo filius pendet à patre & ab auo: sed opus est, vt ea, q̄ alteri subordinata est (quam vocauimus inferiorem) pendeat à superiori in caussando, hoc est, in-

D digeat actuali concursu illius ad ipsum caussandi actum.

Caussa accidentaliter subordinata.

Caussæ accidentaliter subordinatæ (quæ & per accidens subordinatę appellantur) *sunt quælibet duæ caussæ eiusdem generis, quæ ita sunt affectæ inter se, vt altera pendeat aliquo modo ab altera, non tamen in causando*: quo pacto pater Socratis, eiusque auus dicuntur caussæ Socratis, quod pater Socratis, etsi non generat Socratē, nisi genitus à suis parentib.

E tamē in generādo Socrate ab illis nō pendet.

Primum discrimen inter caussas essentialiter & accidentaliter subordinatas.

Ex his collige tria discrimina inter caussas essentialiter & accidentaliter subordinatas. Primum est, quod accidentaliter subordinatæ possunt esse eiusdem speciei, vt perspicuū est. essentialiter autem subordinatæ, minime; quippe cum in essentialiter subordinatis, altera ex natura sua pendeat ab altera in caussando. quæ dependentia non datur in rebus eiusdem speciei. Sunt enim natura sua pa-

Obiectio.

F res in caussandi facultate. Quod si quis obiiciat, fines essentialiter subordinatos posse esse eiusdē speciei, vt si quis expetat frumentum, vt ex eo sato accipiat aliud: occurrendum est, rem vnam non semper expeti propter aliam, quia alia sit suapte natura melior, sed quia apprehenditur vt melior. Fundamentum enim relationis caussæ finalis non est natura rerum, quatenus res sunt,

Dilutio.

sed

sed quatenus bonæ sunt, aut apprehenduntur, vt bonæ. Inter duas autem res eiusdē speciei, nihil impedit, quo minus altera apprehēdatur, vt melior, etiāsi sit ęqualis pfectionis, aut etiam minoris, nec solum potest apprehendi vt melior, sed etiam vt digna, propter quam altera expetatur, quæ est ratio bonitatis differentis specie. Bonum enim, quod expetitur, vt tale est propter se, differt specie à bono, quod expetitur propter aliud.

Bonum propter se differt specie à bono propter aliud.

Secundum discrimen.

Alterum discrimē est, in essentialiter subordinatis necesse esse, vt ratio caussandi superioris sit nobilior & perfectior, quam inferioris; cum inferior à superiori pendeat in causando; in accidentaliter autem subordinatis id non esse necessarium, cum in eis non detur tanta dependentia.

Tertium.

Tertium est, omnes essentialiter subordinatas simul existere eo pacto, quo concurrūt ad eundem effectum. Hoc enim plane necessarium est, cum inferior in ipso caussandi actu pendeat à superiori. quod tamen non est opus in accidentaliter subordinatis. Dixi, *eo modo quo concurrunt*, quia cum fines essentialiter subordinati concurrunt ad eundem effectum, non est necessaria eorum existentia realis, sed obiectiua tantum, hoc est, vt ambo simul apprehendantur.

In quibus caussis dari possit infinitio, in quibus non item.

SECTIO III.

Prima conclusio.

Ex dictis (*Vide Auicennam* 8 *sua Metaph. c* 1. *&c.*) facile colligi possunt tres conclusiones, quibus quæstio expediatur. Prima sit: *Non solum in caussis per accidens dari infinitionem, sed etiam Arist. sententia in caussis per se, accidentaliter tamē subordinatis.* Prior pars ex eo probatur, quia & caussæ & effectui accidunt infinita, vt infinitæ negationes, & infinitæ relationes similitudinis & dissimilitudinis, si non reales, certe rationis: ex quo fit vt hoc statuario conficiente hanc statuam, possimus dicere; hic homo conficit statuam, hic expers Grammaticæ, hic similis Platoni, hic dissimilis Socrati, & ita deinceps in infinitum: atque ex altera parte; hic statuarius conficit hoc ligneum, hoc non album, hoc simile Cęsari, hoc dissimile Neroni, atque ita in infinitum. quod idem in alijs caussarum & effectorum generibus facile est exemplis exponere. Posterior pars ea ratione patet, quia Aristoteles putauit mūdum, vt ea etiam, quæ gignuntur & intereunt, fuisse ab æterno, hoc ipso ordine, quem nunc cernimus. quod si verum esset, non dubium est, quin hic equus

A esset effectus per se respectu infinitorū equorum, quibus esset accidentaliter subordinatus, quanquā id nos, ne fieri quidem potuisse, ostendemus lib. 12. *Lege Scot. in* 1. *d.* 2. *q* 2. *& alios hoc loco.*

Secunda, præcipuaq; conclusio.

Secunda conclusio, & in hac quæstione præcipua, huiusmodi sit; *In caussis per se essentialiterq; subordinatis non posse dari infinitionem.* Hæc conclusio probari potest, tum generaliter in omnibus

B caussis eiusdem generis, tum etiam in singulis generibus speciatim. Generaliter quidem, Primo, quia caussę essentialiter subordinatæ non caussant, nisi simul existant, vt explicatum est: infinita autem simul existere nequeunt, quod plerique existimant demōstratum tertio Physicorum libro, saltem quoad corporea; nosque vniuerse conabimur ostendere lib. 11. huius operis. Hac tamen ratione non est hic vsus Aristote-

Quia infinita nequeāt simul existere.

C les, quia fingit sibi Aduersarium negantem primas caussas, nec credentem absurdum esse, dari simul infinitas eiusdem effectus.

Quia neq; à nobis cognosci.

Secundo, quia si essent infinitæ, nulla res à nobis cognosci posset, saltem perfecte, cum perfecta rerum cognitio ex cognitione omnium caussarum essentialiter subordinatarum pendeat. Atque hac ratione vsus est Aristoteles in refutanda infinitione causarum formalium, & earum, quæ sunt diuersorum

D generum. Quæ etsi parum valeat apud Scepticos & quosdam Academicos, qui certam rerum scientiam, nedum perfectam, & absolutam, hominibus negant. ex eorum tamen refutatione, quā fortasse lib. 4. instituemus, patebit quam sit efficax.

Ratione Aristotelica, quæ explicatur.

Tertio ratione ea, qua Aristoteles vtitur in caussis efficientibus. Valet enim in omnes causas essentialiter subordinatas, vt in expositione contextus diximus. Continet autem

E ea ratio non cōmune argumentum, & quod possit alijs plerisque rebus accommodari, vt duę superiores; sed ex proprijs ductum hoc est, ex ipsa caussandi ratione, si modo hoc pacto explicetur. Si caussæ essentialiter subordinatæ essent infinitæ, omnes præter vltimā essent mediæ, hoc est, haberent aliam superiorem, & aliam inferiorem, vt patet. Si autem omnes præter vltimam essent mediæ, nulla ex tota serie esset prima, id est, non habens a-

F liam superiorem, vt perspicuum est. si vero nulla ex tota serie esset prima, nulla omnino earum esset caussa. igitur si caussæ essentialiter subordinatæ essent infinitæ, nulla earum esset caussa, quod repugnat hypothesi. Tertia conditionalis, quæ sola indiget probatione, ostenditur ex similitudine trium caussarum essentialiter subordinatarum, hoc pacto modo: Ideo in tribus caussis essentialiter

A subordinatis, sublata prima, reliquæ nihil caussare possunt, quia pendent ab illa in caussando. at omnes caussæ mediæ simul sumptæ necessario pendent in causando ab alia superiori, etiamsi ponantur infinitæ. igitur si non datur aliqua superior omnibus medijs (quæ quidem non potest esse alia, nisi prima) nulla omnino erit caussa media, & quod est consequens, neque vltima, quæ pendet à medijs, ac proinde neque vlla omnino.

Obiectio prior. Sed objiciet aliquis, non esse parem rationem in tribus caussis essentialiter subordinatis, sublata prima, atq; in infinitis. Nam in tribus, sublata prima, efficitur, vt quæ erat media, iam non sit media, cum iam non habeat superiorem. sic enim diximus, sumendã esse hoc loco caussam mediam: in infinitis autem omnes habent superiorem: quo fit, vt etiamsi in eis non detur caussa prima, adhuc tamen omnes, præter vltimam, sint caussæ mediæ, ac proinde caussæ. Præterea objiciat,

Posterior. vltimam consequentiam esse vitiosam. Nam cum hoc solum inferendum esset, igitur, si nulla earum habet superiorem, nulla earum est caussa, illatum est: Igitur si omnes collectiue non habent superiorem, nulla earum est caussa, quod sane longe aliud est, ne detur ex præmissis effici.

Prioris solutio. Verum ad priorem obiectionem dicendum est, in tribus caussis essentialiter subordinatis, non ea ratione sola secundam amittere rationem caussandi, quia tollitur superior, sed quia tollitur ea superior, quæ ex se habet vim caussandi, quam inferioribus communicat, quæ certe alia esse non potest, nisi prima. In infinitis autem, licet omnes habeant superiorem caussam ex hypothesi Aduersarij, tamen nec earum vlla, nec omnes simul habent superiorem, quæ ex se sola caussandi vim habeat, & cuius concursu cæteræ vtãtur in caussando. Quo fit, vt nulla earum dici possit caussa media, etiamsi ponatur habere superiorem.

Posterioris. Ad posteriorem dicendum est, vtroque modo esse bonam consequentiam. Quod enim hac in re diuisim colligitur, coniunctim quoque colligi potest, si non ratione formæ colligendi, certe ratione materiæ, vt Scotus aduertit hoc loco, q. 6. Nam cum quælibet caussa media, quatenus media, sit dependẽs ab alia superiori, necessario efficitur, vt tota collectio caussarum mediarum, quantacunque illa sit, dependeat ab alia superiori, vt recte idem Scot. ait ad primum sententiarum librum, *dist. 2. quæst. 2. Tota enim*, inquit, *vniuersitas dependentium dependet, & à nullo illius vniuersitatis.* Idem porro Aristotelem sensisse in proposita consequentia planũ est, cum dicat, nihil referre vnumne sit medium, an plura; finita, an infinita: modo enim sit medium, necessario indigere aliquo superiori, quod medium non sit, & ex quo pendeat in caussando. Ita patet recte probatam esse ab Aristotele tertiam conditionalem.

Ratio Caietani. Quarto probatur conclusio ratione ea, qua Caietanus in primam partem *q. 2. artic. 3.* D. Thomæ vtitur, hunc fere in modum: *Caussa proxima sine cohærens cũ effectu, habet caussalitatem cõpletam, quod patet ex ipso effectu, quem caussat. alioqui nihil caussaret: nõ potest autem habere causalitatem completam, si pendeat in caussando ab alia superiori, & illa ab alia, & illa iterum ab alia, atq; ita res habeat deinceps sine vllo complemento. oportet igitur dare aliquam caussam superiorem, qua caussalitas proxima caussa compleatur, quæ quidẽ erit prima necessario. Ita fit, vt caussa essentialiter subordinata non possint esse infinita.* Hæc tamen ratio, si recte perpendatur, non differt à superiori, sed illam explicat.

A limitatione effectus. Quinto, quia effecta, quæ cernimus, sunt definita & limitata, definitus autem & limitatus effectus, quo pacto à concursibus infinitis proueniat, ne fingi quidẽ potest. Quod vt melius intelligas, aduerte, longe aliam rationem esse de concursu caussæ infinitæ, atq; de concursu infinitarum. Infinitæ enim caussæ, qualem fatemur esse Deum Opt. Max. finitus est concursus, quia limitatus secundum diuinam voluntatem: ac caussæ infinitæ simul, non possent finite concurrere, etsi libere concurrerent; vnaquæque enim certo aliquo & designato concursu caussaret: concursus autem constans ex infinitis concursibus, ijsque certis & designatis infinitus esset necessario. Verum hæc ratio contra eos locum

Cõtra quos vim habeat proposita ratio. habet, qui existimauerint, caussas essentialiter subordinatas concurrere ad eundem effectum eo modo, quo multi trahentes aut impellentes idem saxum concurrunt ad tractum eundem aut impulsum; nisi quod in his nullus est ordo prioris & posterioris in concurrendo; quem tamen non omnino negabunt in essentialiter subordinatis. Valet autẽ contra hos proposita ratio, quia totus cõcursus huiusmodi caussarum partialium conflatur ex cõcursibus singularum. conatus enim, exempli caussa, trium æque pellentium idem saxum, efficiunt conatum quendam integrũ, qualem adhibere poterit is, qui triplo fuerit singulis robustior ad pellendum. Ita patet cõclusio in omnibus caussis eiusdem generis.

Probatur eadem secunda assertio in singulis caussarum generibus speciatim, & additur tertia.

SECTIO

SECTIO IIII.

Probatio eiusdem cõclus. ex Scot. Dur. & aliis.

IN efficientibus autem priuatim hoc pacto eam probant, Scotus 1. d. 2. q. 2. Durandus, *ibid q. 1.* & alij quidam, *Ant. Tromb. hoc loco, q. 4.* Quia, vt inquiunt, si caussę efficientes essentialiter subordinatæ, essent numero infinitæ, aliqua earum esset infinite perfecta. Nam cum in ordine efficientium essentialiter subordinatorum, quo caussæ sunt superiores, eo sint perfectiores, necessario efficeretur, dari in aliqua superiori infinitam perfectionem: omnes enim simul existerent (alioqui nõ essent essentialiter subordinatæ) nec vlla perfectio caussæ efficientis daretur, qua non daretur actu maior in tali multitudine. Quo cõcluso sic argumentãtur: Aut illa infinite perfecta esset prima aut media. non esset autem media; quia hoc pacto non esset infinite perfecta (haberet enim superiorem, quæ necessario esset perfectior) esset igitur prima: quo fieret vt non darentur infinitæ. Hæc tamen ratio facile ab aduersario eludetur. Negabit enim fore, vt detur aliqua infinite perfecta.

Examinatur proposita ratio.

Neq; enim id recte sequitur, sed potius nullam fore infinite perfectam, cum ponatur, qualibet causa efficiente data, dari aliam superiorem, ac proinde perfectiorem. Idem vitium est in hac argumentatione: Si vlna ponatur diuisa versus dexteram in partes proportionales, quò partes erunt remotiores à prima, eò erunt minores: ergo dabitur in eis aliqua, quę sit minima. potiùs enim sequitur, nullam fore minimam. Qui enim ponit factam, diuisionem in partes proportionales, nullam concedit diuisionem factam, qua vlterior aliqua facta non sit.

Quo pacto probatio ex perfectione duci possit.

Poterit tamen res aliter probari ex perfectione causarum efficientium, Vt si dicas, necessariò dandam esse infinitam in aliqua superiori, vt omnes, quæ sunt finitæ perfectionis, pendeant ab ea tanquã ab independenti: vel alia simili argumẽtatione: quemadmodum probari potest, in prædicta diuisione vlnæ dandam esse necessariò minimam partem, non illo quidem argumento quod propositum est, sed quia terminus dexter vlnæ non potest inhærere nisi minimæ parti: alioqui nõ esset peracta diuisio, quod est contra hypothesin.

Ex discrimine principalis & instrumentalis caussæ.

Probari igitur potest conclusio in caussis efficientibus hoc pacto: Si caussæ efficientes essentialiter subordinatæ essent infinitę, omnes essent instrumentales: implicat autem contradictionem omnes esse instrumẽtales (vt argumentatur Alensis hoc loco) non sunt igitur infinitæ. Quod autem omnes essent instrumentales ex eo patet, quia nulla esset principalis. opponuntur enim imme-

A diate principalis & instrumentalis. Quod vero implicet contradictionem, omnes esse instrumentales, ex eo probatur; quia si omnes essent instrumentales, nulla esset principalis; si autem nulla principalis, nulla quoq; esset instrumentalis; quandoquidem instrumentalis caussa est, quæ agit mota à principali seu virtute principalis. Aduerte tamen, non sumi in hac argumentatione caussam instru-
B mentalem pro sola instrumentali proprie dicta; sed pro omni ea, quæ indiget concursu superioris ad agendum. Vnde cum caussa instrumentalis hoc pacto sumpta idem sit quod caussa media, & caussa principalis idem quod causa prima: non alia erit distinctio inter rationem hanc & argumentationem Aristotelis: quam quod Aristotelica extructa sit in proprijs terminis: hæc autem ducatur ex multitudine proprie dictarum instrumen-
C talium.

Ex finitione formalium, & finaliũ.

Item hoc modo, Si efficientes essent infinitæ, formales quoque & finales infinitæ essent: hoc autem falsum esse paulo post separatim ostendetur: ergo & illud falsum est. Consequutio ex eo constat, quia quo efficiẽtes sunt superiores, eo plures formas introducere possunt: atque adeo vniuersalioris naturæ sunt effectiuæ: eodemque modo communiorem finem proprium spectant, qua ra-
D tione cœlum plures formas introducit, quã ignis, & dux in communiorem finem intendit, quam miles.

In caussis materialibus ex ipsa natura materia prima & secunda.

In materialibus vero caussis hoc pacto potest conclusio probari: Si dantur infinitæ materiæ essentialiter subordinatę, ac proinde in eodem composito, aliæ ex alijs in eo constituendo dependentes; aut illæ sunt primæ aut secundæ. non possunt autem esse primæ, nec item secundæ. non sunt igitur infinitæ. Prior
E pars assumptionis ex eo patet, quia essentialis subordinatio materiæ ea ratione dari potest, quatenus vna constat ex alia vt subiecto, quo pacto mixtum, quod est materia viuentis, constat ex elementis. hæc autem compositio non potest dari in materia prima, cum illi repugnet compositio ex priori materia. igitur si dantur infinitæ materiæ in eodem composito, nulla earum est prima: quo fit, vt conuersa argumentatione, si datur materia
F prima, non dentur primæ materiæ infinitæ. Posterior pars assumptionis ex eo probatur, quia secundæ materiæ, quæ sunt composita ipsa ex prioribus formis, respectu compositorum ex posterioribus, non possunt esse infinitæ, nisi formæ sint infinitæ: ergo si formæ non possunt esse infinitæ, vt probauimus, nec materiæ erunt infinitæ.

Ex generatione rerũ.

Præterea, in rebus corruptibilibus, quæ

plus difficultatis in hac quæstione exhibere videntur, non dantur generationes infinitæ secundum speciem, sed semper fit reditus ad eandem speciem, vt experientia patet. igitur non proceditur infinite in materijs, vt aliæ ex alijs fiant, & in alias resoluantur, nec tandem cõsistatur in aliqua, quæ nec ex alia fiat, nec in aliam resoluatur. cum enim diuersæ materiæ, quæ eædem sint essentialiter subordinatę, debeant inter sese differre, ac proinde generationes eæ, quibus aliæ ex alijs fiant, necessario sequitur, non dari eiusmodi materias infinitas, si non dantur infinitæ generationes secundum speciem. Denique idem hac ratione probatur; Quia cum necessario danda sit forma substantialis (quod probatũ est ad finem superioris libri, cap. 7. q. 9. 3. à Sectione 2) necessarium efficitur, dandam esse materiam primam, vt patet eodem loco. data autem materia prima, itemque vltima, in quam fere sensu ipso cernimus induci vltimã formam, à qua res nominatur (si tamen multæ dantur formæ in eadem re, & non vna potius) numerus materiarum necessario finitus est, ita fit, vt non dentur infinitæ materiæ in eodem composito.

Ex inuentione materiæ primæ.

In causis formalibus.

Iam in formis hoc pacto ostenditur conclusio. Nomine formarum essentialiter subordinatarum aut intelliguntur formæ physicæ, quæ sunt re ipsa distinctæ inter se, quo pacto quidam existimant animam & formã mixti & corporeitatis (vt vocant) esse essentialiter subordinatas, quod anima pendeat in informando à forma mixti, & forma mixti à forma corporeitatis: aut intelliguntur gradus (vt ita dicam) essentiales eiusdem formæ, iuxta quos distinguũtur essentialia prædicata eiusdem rei, quæ dicuntur formæ metaphysicæ. neutro autem modo possunt formæ esse infinitæ. igitur nullo. Assumptio probatur, primum, quia vtrouis modo essent infinitæ formæ in eadem re, non dubium est, quin res, quæ ex illis constarent, essent infinitæ perfectionis: omnes enim formæ substantiales (de his enim in hac quæstione loquimur) siue priori, siue posteriori modo sumantur, sunt perfectiones quædam certæ ac definitæ: quæ si infinitæ sint, efficient perfectionem infinitam. Deinde, quia darentur in eadem re infinitæ proprietates (omnes enim substantiales formæ siue physice sumantur, siue metaphysice, habent peculiares proprietates, quæ quidem in nulla re cernuntur infinitæ, sed certæ numero, ac designatæ.) Postremo, quod quidem attinet ad formas physicas, hoc pacto idem probatur. Datur prima in quolibet composito: nempe, quæ immediate inhæret materiæ primæ, datur item vltima, à qua res nominatur, & accipit speciem: igitur non dantur infinitæ. Quod vero attinet ad prædicata essentialia, hoc modo: Primum quidem, quia si essent infinita, non posset tradi definitio omnino explicita, aut demonstratio, quæ ex hoc genere definitionum conficeretur. neque enim res vlla, quæ genus habeat, omnino explicite definiri potest, nisi per genus remotissimum, & omnes interiectas differentias. at positis infinitis prædicatis essentialibus nullum inueniri potest genus remotissimum, nullaque differentiarum certa & definita summa colligi. Deinde vero hac ratione: Nomen substantię, quatenus dicitur de substantijs completis & incompletis ac finitis (mittamus enim sermonem de Deo, in quo nulla est dictarum formarum distinctio) aut significat immediate vnam aliquam naturam, aut plures. non potest autem significare immediate vnam tantum omnibus substantijs communem: quandoquidem isto modo non darentur vllæ omnino differentiæ substantiarum, quæ etiam essent substantiæ. oportet enim naturam illam diuidi per differentias, vt cætera omnia vniuoca, ac proinde non dici essentialiter de vlla differentia substantiæ, quandoquidem nihil potest essentialiter dici de differentia, per quam diuiditur, vt patebit lib. 4. significat ergo immediate plures naturas. Atqui non significat immediate omnes substantias. est enim perspicuum, nomina communia significare immediate naturas communes, mediate vero particularia omnia & singularia, quæ sub communibus essentialiter continentur: nec item significat solas differentias substantiarum, tum quia hoc pacto de nulla re diceretur in quæstione, quid est, tum quia etiam differentiæ ipsæ per sese, & sine aliquo quasi subiecto, quod per eas diuidatur, nullã substantiam siue specificam, siue indiuidualem constituunt. ergo significat immediate non solum differentias omnes, tam specificas, quam indiuiduantes, vt quæ nulli naturæ vniuocæ essentialiter subduntur: sed etiam vnum aliquod genus summum, aut plura, sub quo, aut sub quibus cætera genera omnia immediate significata contineantur. Cũ igitur perspicuum sit, dari species infimas substantiarum: dato autem siue vno, siue pluribus generibus summis earum specierum, nec differentiæ diuidentes, nec genera media, quę vsque ad speciem infimam interiecta sunt, infinita esse possint, efficitur, vt formæ substantiales hoc pacto sumptę, infinitę esse nequeant. Eadem ratione vti possumus ad probandum, nec in cæteris prædicamentis dari infinitionem prædicatorũ essentialium.

Omnib. formis, tã physicis, quã metaphysicis peculiares proprietates respondere.

Explicita omnino definitio.

Nomen substantia quidnam immediate significet.

Genus non dici essentialiter de differentijs diuidentibus.

Denique

In caussis finalibus ex ipsa ratione finis. Deniq; in caussis finalibus sic potest conclusio confirmari. Primum, quia aut omnes fines, quia actu intêduntur, expetuntur propter aliquem vltimum; aut singuli propter se. si singuli propter se, igitur non sunt essentialiter subordinati. si omnes propter aliquê vltimum, ergo non dato vltimo, nullus est finis: ex quo efficitur, vt fines non sint infiniti. Deinde, quia si fines essentialiter subordinati essent infiniti, tolleretur de medio natura *Ex natura boni.* B boni, vt Aristoteles ait, quod nos, quo pacto intelligendum sit, in expositione contextus ostendimus. cum ergo sit absurdissimum tollere de medio naturam boni, absurdissimum quoque erit finium infinitatem inducere. *Ex actione tum libera, tû naturali.* Tertio, quia si darentur infiniti fines essentialiter subordinati, nulla esset deliberatio, quæ semper incipit ab vltimo aliquo fine. quare neque electio, neque actio agentis per intellectum, & (quod hinc sequitur) neque agentis naturalis. Namque omne agens naturale agit directum & quasi impulsum ab agente per intellectum. *Ex quantitate appetitionis.* Postremo, quia si in finibus daretur infinitio, non posset designari certa mensura propensionis appetitus in ea, quæ appetuntur propter finem. solus enim finis vltimus, propter quem quisque operatur, dici potest regula, & quasi mensura eiusmodi propensionis. quandoquidem medij omnes propter vltimum expetuntur.

Ita patet secunda conclusio cum in omnibus caussis eiusdem generis simul, tum singulorum generum priuatim. *Consensus Philosophorum in 2. conclusione.* Quæ eadem conclusio omnibus Philosophis communis est. Quanquam enim non deerant, qui dicerent, dari in rerum natura actu infinita entia completa, vt Democritus infinitos Mundos: nec desunt etiam nunc, qui res infinitas simul existentes, absoluta Dei potestate dari posse contendant (*Vt Ochamus in 2. d. 1. Gre. Ariminen. in 1. d 44. quæst. 4. & alij*) nullus tamen adhuc ita insaniuit, vt diceret rem eandem ab infinitis caussis essentialiter subordinatis pendere, aut pendere posse.

Non colligi ex dictis vnam tantû esse primam caussam rerum omniû. Illud tamen prætereundum non est, ex hac conclusione, si nihil aliud addatur, non continuo sequi, dari vnam primam caussam efficientem, aut finalem, a qua tota rerum vniuersitas pendeat; sed in omni serie caussarum efficientium essentialiter subordinatarum F dari vnam primam efficientem, eodemque modo rem habere in causis finalibus, siue omnes huiusmodi caussarum series reducantur ad vnum caput, siue ad diuersa; quemadmodum nec, si omnes species eiusdem seriei prædicamentalis reducuntur ad ad aliquod summum genus, continuo sequitur, omnes omnino species rerum reuocari ad vnum

A commune genus omnium. Id quod dixerim, ne putes demonstrari hoc capite, vnum esse Deum auctorem ac finem vniuersi. eius enim assertionis confirmatio maioris negotij est. quanquam hoc loco non infirma iaciuntur fundamenta ad eam confirmandam, de qua disserendum extremo capite libri 12. Eodem pacto non docetur hoc loco, vnam esse primam materiam aut formam, sed in omni serie materiarum & formarum essentialiter subordinatarum dari primam eius generis caussam. Quin etiam demonstrari non potest, vnam esse numero primam materiam, aut primam formam; etiam si formæ nomine exemplar intelligas. Distinctio enim rerum eam demonstrationem non admittit.

Tertia conclusio. Tertia conclusio sit, *In diuersis quoque generibus caussarum non posse dari infinitionem.* Hanc conclusionem ea ratione probat C Aristoteles hoc loco, quia si genera caussarum essent infinita, nempe materialis, formalis, efficiens, finalis, & aliud atq; aliud sine vllo statu; nemo esset, qui posset scientiam rerum assequi; quippe cum scire sit rem per caussas cognoscere: infinita autem in tempore finito percurri nequeant. Probari etiam potest eadem conclusio ex impossibilitate infinitionis rerum, quemadmodum superior. *Quo pacto inter sese affecta sint quatuor genera caussarum.* Deinde, quia etsi ipsa genera caussarum D non sunt essentialiter subordinata inter se, tamen nullum genus earum potest quicquâ caussare, non concurrentibus cæteris generibus. Quare quemadmodum in caussis essentialiter subordinatis caussæ inferiores nihil possunt caussare, nisi detur status in superioribus; ita vnum genus caussæ non potest caussare suum effectum, nisi ponatur status in cæteris generibus. Accedunt tertio loco eæ rationes, quibus ad finem superioris libri E *cap. 7. quæst 1. sect. 4. tex. 5*o vsi sumus, vt ostenderemus, quatuor esse caussarum genera, nô plura, nec pauciora. Postremo hæc ipsa est omnium Philosophorum sententia: siquidem nullus eorum aliud genus caussæ inuenit præter quatuor ab Aristotele tradita; vt ipse eodem loco docet.

Dilutio eorum, quæ pro infinitate efficientium proposita sunt.

SECTIO V.

Vis rationis Aristotelis. AD primum igitur argumentum eorum, quibus colligebatur infinitionem caussarum efficientium non esse impossibilem, dicendum est, rationem illam Aristotelis nô euertere infinitionem caussarum accidentaliter subordinatarû, sed essentialiter. Quod si quis eam accidêtaliter etiam subordinatis

accommodare velit, neganda est tertia conditionalis, siquidem in ordine huiusmodi caussarum posteriores non pendent à prioribus in caussando, ac proinde nec tota eorum multitudo est dependens ab aliqua priore eius ordinis, cum nulla earum causset virtute praecedentis, sed sua: quamuis & singulæ, & omnes simul pendeant ab aliqua superioris generis, vt omnes equi à sole. Quod tamē nō ideo dicimus, quia credamus, generationes rerum ab æterno esse potuisse: sed vt ostēdamus, rationem Aristotelis non euertere infinitionem eorum, quæ ipse successiue putauit fuisse ab æterno.

Quid dicatur mediū.

Ad secundum dicendum est, non semper id dici medium, quod inter duo extrema cōtinetur, sed interdum etiam, quicquid inter duo quælibet collocatum est, quamuis illa extrema non sunt: quemadmodum dicimus, signum Arietis esse medium inter signa Piscium & Tauri, & quasuis cuiusque circuli partes appellamus media respectu aliarum, tametsi earum nullæ sunt extremæ. Hoc igitur pacto perspicuum est, veram esse primam conditionalem.

Defenditur ratio Arist.

Ad tertium dicendum est, non esse Aristotelem ea in re notādum vitio petitionis principij. Nam nec contentio eius cum aduersario, quem ipse sibi fingit, versatur in illa conditionali saltem formaliter & expresse, sed in ea quæstione; num dentur infinitæ caussæ eiusdem rei. Nec item Aristoteles eam conditionalem gratis sumit, sed contra renitētem lectorem accurate probat, similitudine triū caussarum essentialiter subordinatarum, vt diximus. Quin etiam in ipso orationis contextu probatio antecedit eiusmodi conditionalem.

Dilutio eorum, quæ adducta sunt pro infinitione caussarum materialium.

SECTIO VI.

Cur Aristoteles aliter in efficientibus, aliter in materialibus caussis progressus fuerit.

AD primum autem eorum, quæ proposita sunt pro infinitione caussarum materialium, dicendum est cum Commentatore, quem Alber. Magnus c 7. & D. Thom. lect. 3. p. 2. sequuntur, aliter progressum fuisse Aristotelem in refellenda infinitione caussarum efficientium: aliter in materialium. Nam, quia in caussis efficientibus perspicuum erat dari vltimam siue proximam effectui: quæsitum est, an sursum versus daretur progressus infinitus. Contra vero, quia in caussis materialibus omnes supponebant, dari aliquod primum principium, quod esset basis ac fundamentum cæterorum: quæsitum est, num post illud darentur infinita subiecta, quæ ex A primo illo penderent. Quanquam vero nec sensu, nec intellectu per se notum est, dari materiam primam; tamen ita facile id concluditur, sumpta materia prima secundum communem vulgatamque eius rationem, (quod ad finem superioris libri c. 7. q. 2. sect. 1. ostendimus) vt merito ab omnibus Philosophis supponantur.

Ad secundum dicendum est, infra materiā B primam, hoc est, si progrediaris ab illa ad vltimum compositum, non dari plures materias primas; quemadmodum cum progredimur ab vnitate ad binarium & ternarium, dantur aliæ vnitates, & plures deinceps ad alios sequentes numeros, sed tamen dari posse plures vel pauciores materias secundas, pro ratione perfectionis cuiusque rei generalis. Res enim, quæ sunt perfectiores, pluribus materijs secundis indigent: quæ vero imper- C fectiores, paucioribus. Exempli caussa, mixtū indiget elementis ad materialem sui compositionem: & homo, vt docet Aristoteles 2. de generatione animalium, c. 3. prius viuit vita plantæ, deinde animalis, tandemq; hominis: ex qua re fit, vt a materia prima vsque ad hominis complementū multas numerare liceat materias secūdas, cōpositave substantialia interiecta, siue eorum formæ maneant formaliter in homine, vt quidam volunt; siue D sola virtute, quemadmodum res habet. hunc ergo progressum significauit Aristoteles exemplo illo pueri & senis: non quod in ea transmutatione sit vera generatio, sed quia perinde se habet, vt generationes illæ, quibus imperfectioribus formis addūtur perfectiores; manentibus prioribus, si non formaliter, certe virtute. Manēt enim in viro pueri qualitates, abiecta imperfectione, vt patet in figura, robore, scientia, & similibus. Quod au- E tem Aristoteles addit, aquam esse materiam aeris, & reliqua omnia, quæ dicuntur corrūpi & non manere in genito, esse materias eorum, quæ gignuntur: ad complementum doctrinæ adiectum est. Nec enim huiusmodi materiæ sunt essentialiter subordinatæ, vt elementa, mixtum, embryon; cum nec formaliter, nec virtute concurrant ad constitutionem eiusdem compositi. Sed tamen Aristoteles, quia loquebatur de materia immanē- F te, essentialiterque subordinata, simul loquū voluit de opposita, quæ dicitur transiens, quo pacto aqua dicitur materia aeris: vt in eo etiam genere amplioris doctrinę gratia, ostenderet, non dari infinitionē secundū speciem.

Perfectiora pluribus, imperfectiora paucioribus materijs secundis indigere.

Si quis autem quærat, cur Aristoteles, cum agit de materijs immanentibus, non sit loquutus de progressu earum, quando aliquid tendit in deteriores formas, vt cum ex

viuente

viuente fit cadauer: dicendum est, caussam eius rei fuisse, quia mutationes huiusmodi non solent appellari generationes, sed potius corruptiones, cum potius denominentur ab expoliatione præstantioris formæ, quam ab introductione aut permanentia deterioris. Exempli caussa, mutatio hominis in cadauer, potius dicitur corruptio, quam generatio, quia per eam abijcitur rationalis anima, quæ præstantior forma est, quam cadaueris, quæ introducitur; aut corporeitatis, quæ manet iuxta sententiã eorum, qui volũt dari in morte viuentium corruptionem sine generatione.

Mutationes, quæ tendunt in deterius, cur non dicãtur generationes.

Ad tertium, quicquid de punctis, & partibus proportionalibus lineæ dicendum sit, sintne infinita actu in eadem, vt multi (*in quibus est Scotus, in 4. d 11. quæst. 3.*) dicunt, an vero potentia tantum, de qua re libro quinto disputabimus; respondendum est, non esse parem rationem in materia secunda, atque in illis: est enim materia secunda ens actu & completum, siue forma, quam includit, maneat formaliter in composito, quod ex illa fit, siue sola virtute.

Dilutio argumentorum, quibus finalium caussarum infinitio ostendi videbatur.

SECTIO VII.

Quid colligatur ex similitudine finium cum principijs mathematicis.

IAm ad primum eorum, quæ infinitionem caussarum finalium ostendere videbantur, dicendum est, propositionem illam, *Si datur vltimus finis, non datur processus infinitus in finibus*, esse verissimam in finibus essentialiter subordinatis, neque oppositum probari. Nam etsi demus, quemadmodũ ex principijs mathematicis proceditur in infinitum ad alias atque alias conclusiones, ita etiam ex fine vltimo procedi posse in infinitum ad alios atque alios fines medios propter illum expetendos, vt in cupido pecuniarũ patet; tamẽ ex eo non sequitur, dari infinitos fines essentialiter subordinatos respectu eiusdem actionis; imo vero oppositum ex eadem similitudine colligi potest. Vt enim nulla datur conclusio, quæ ex infinitis principijs pendeat; ita nullus datur finis, qui propter infinitos expetatur: quod tamen concludendum erat, vt subordinatio infinitorum finium ostenderetur.

Ad secundum dicendum est, neque in propositione illa, neque in toto discursu de finibus sermonem esse de vltimo fine simpliciter, qui est Beatitudo; sed de vltimo fine eorum, quæ subordinate expetuntur in quauis

A actione, quamuis non sit vltimus simpliciter: vt, si cibum expetam propter vitæ conseruationem, nihil de vlteriore fine cogitans, vitæ conseruatio erit vltimus finis eius essentialis subordinationis. Tametsi verum est, in omni appetitione nostra appeti felicitatem, aut aliquam eius particulam, vt ita loquar. Nam qui sibi vim inferre volunt, id ea de caussa expetunt, vt à præsentibus molestijs liberentur,

In omni appetitione aliquid felicitatis appeti.

B quæ est quædam beatitudinis conditio, etsi plane sciũt, se ab integra beatitudinis ratione ea via aberrare.

Ad tertium dicendum est, etsi bonum, qua ratione bonum est, latius pateat, quam ratio finis: adhuc tamen sublata ratione finis, tolli de medio rationem boni, vt in expositione contextus diximus.

C *Dilutio eorum, quæ infinitionem formarum dari posse contendebant.*

SECTIO VIII.

DEnique, vt dissoluamus ea, quæ pro infinitione caussarum formalium proposita sunt: dicendũ est ad primũ, non ideo Arist. hoc lib q. 10. probasse in prædicatis essentialibus, quod probaturus erat in formis naturalibus, quia quot sunt differentiæ essentiales constitutiuæ rerum naturalium, tot sint

D formæ naturales earum realiter distinctæ inter se, vt putat Ioannes Gandauensis, contra quem lib. 8. disputãdum est; sed ideirco id fecisse, quia re vera non dantur plures formæ substantiales in eadem re, & tamen in eadem forma dantur plures gradus essentiales, secundum quos sumuntur omnes essentiales differentiæ, quæ rem constituunt. Nam ex primo gradu formæ humanæ sumitur in homine esse corporei, ex secundo autem, aut

Gradus metaphysici.

E potius tertio, vel quarto, sumitur esse viuentis, & ita deinceps. Vnde autem sumatur esse substantiæ, quod D. Thom. hic Lect 4 p 5. videtur velle, sumi ex primo gradu formæ, lib. 5. expendemus.

Ad secundum dicendum est, etsi partes lineæ distinguuntur realiter, non distingui tamen actu, sed potentia duntaxat: at prædicata essentialia, etsi nec actu nec potentia distinguuntur realiter, distingui tamen forma-

Prædicatorum essentialium distinctio.

F liter, siue ex natura rei; idque non potentia solum, sed & actu. plus enim perfectionis essentialis includunt inferiora, quam superiora, quod patet ex eorum definitionibus & proprietatibus. Quapropter, etsi lineæ natura distincte cognoscitur, non distincte cognitis omnibus eius partibus: tamẽ nullius speciei natura distincte intelligi potest, nisi omnia eius pdicata essentialia distincte perspi-

ciantur. Nullus enim Philosophus putat, se distincte cognoscere speciem distinctione pertinente ad suam scientiam: nisi sciat resoluere definitionem illius vsque ad supremum eius genus, quod ad eandem scientiam spectet; etsi breuitatis gratia per genus proximum & differentiam proximam sæpe illa definiat.

Prædicata essentialia num essentialiter subordinata.

Quæres tamen obiter hoc loco *Sectio*, 2. num prædicata essentialia eiusdem rei sint B essentialiter subordinata inter se? Nec enim videtur essentialiter subordinata, si vera sunt illa, quæ supra diximus; Omnes superiores caussas essentialiter subordinatas differre specie ab inferioribus: itemque, rationem caussandi superiorum perfectiorem esse ratione caussandi inferiorum: quorum neutrum prædicatis essentialibus videtur posse accommodari. Nam neque superiora videntur differre specie ab inferioribus, cum de il- C lis essentialiter dicantur: nec ratio caussandi eorum perfectior videtur esse, quam ratio caussandi inferiorum; quippe cum superiora sint imperfectiora inferioribus. Hoc eodem posteriori argumento effici videtur, materiã secundam non esse essentialiter subordinatam materiæ primæ. Nam cum materia prima sit imperfectior, necessario videtur sequi, eius caussandi rationẽ esse imperfectiorem.

Respōdetur dubitationi.

Ad hanc dubitationem dicendum est, in- D feriora esse essentialiter subordinata superioribus, & materiam secundam materiæ primæ: imo vero nomen essentialiter subordinationis forsitan ex subordinatione essentialium prædicatorum, abusione quadam accommodatum fuisse caussis efficientibus & finalibus; quæ per Catachresin dicuntur essentialiter subordinatæ. neque enim superiores fines aut efficientia ad essentiam inferiorum pertinent. E

Solutio primæ obiectionis.

Prior autem obiectio hunc in modum diluenda est: Superiora non differre specie ab inferioribus, quasi ex opposito diuidant genus aliquod, aut pertineant ad opposita genera, veluti homo & equus; homo & candor (id enim recte probatum est) sed ea ratione differre specie, quod non sint eadem species. differunt enim vt species superiores à speciebus inferioribus. quod satis est, vt possint esse essentialiter subordinata. Vel dic, satis esse ad F essentialem subordinationem, quod nō sint indiuidua eiusdem speciei infimæ: hanc enim solam identitatem intelleximus excludi à caussis essentialiter subordinatis, cum diximus, eas non posse esse eiusdem speciei.

Essentialis subordinatio.

Solutio secunda.

Ad posteriorem dicito, superiora, etsi sint imperfectiora inferioribus; tamen rationem caussandi eorum esse perfectiorem, perfectius A enim, id est, independenter, dant esse superiora, quam inferiora. Eodem modo respondendum est ad id, quod obijciebatur contra rationem caussandi materiæ primæ. Nam, etiamsi materia prima est imperfectior, quam secunda: tamen ratio caussandi illius, in genere caussalitatis materialis, perfectior est, ac minus dependens, quam ratio caussandi materiæ secundæ, vt apertissimum est. Itaque in caussis internis essentialiter subordinatis nihil repugnant hæc, minus perfectam esse rem, quæ dicitur caussa, & perfectius caussare, siue minus dependenter: cum interim in caussis efficientibus essentialiter subordinatis semper res, quæ perfectius caussant (si modo id efficiant, vt principales caussæ, & nō instrumenta tantum) sint perfectiores. quod idem accidit in finibus, qui ex natura sua subordinati sunt Alia enim ratio est ijs, quos sibi appetitus proponit, quippe qui non raro expetit res meliores propter deteriores.

Comparatio caussarū essentialiter subordinatarum in perfectione.

Ad tertium argumentum dicendum est, quicquid est in genere, necessario esse in aliqua eius specie. Genus enim non potentia quidem diuina separari potest à suis speciebus. Proinde si datis infinitis formis animalium in eadem materia, compositum ex illis non pertineret ad aliquam speciem animalium, ne ad ipsum quidem genus pertineret. Quanquã vt Aristoteles ratione illa id, quod vult, efficiat, satis est, si ostendat, tale compositum ad nullam speciem posse pertinere. Patet enim, nullum ens naturale in rerum natura esse posse, quod ad aliquam speciem non pertineat.

Genus & species.

NVM INFINITA TEMpore finito cognosci poßint.

QVÆSTIO II.

Qua in re præcipue posita sit huius quæstionis difficultas.

SECTIO I.

CVm non semel hoc capite positum sit, infinita non posse cognosci, idque non videatur per se notum, sed res, de qua controuersia esse merito possit: operæ pretium erit id explicare, atque approbare hoc loco, altius principio repetito.

Infiniti nomen tribus modis accipi potest. Vno, vt significat negationem finitionis seu limitationis: quo pacto infinitum facilime intelligitur. etenim cum negationes cognoscantur per ea, quæ negantur; finitio vero

Prima infiniti significatio.

vero sine limitatio sit omnibus nõ solũ nota, sed etiam obuia: non dubiũ est, quin per eã nullo negotio intelligamus negationem finitionis: ac proinde infinitum, vt est affectum ea negatione.

Secunda. Altero, vt significat id, quod infinitum est, non tamen qua ratione infinitum est, siue illimitatum; quo pacto intelligimus, tempus infinitum sub communi ratione temporis spacium infinitum, sub communi B ratione spacij, magnitudinẽ infinitam, si dari potest, vel sub ratione magnitudinis, vel, si nõ sit omni ex parte infinita, secundum eam dimensionem, qua finita est: & infinita multitudo rerum, siue specie, siue numero differentium, sub conceptu generis earum, aut speciei.

Tertia. Tertio, vt significat id, quod infinitũ est, qua ratione infinitũ est, siue infinitio sit modus essendi rei infinitæ, vt ait Scotus quodl. C 5. §. De primo. & quodlib. 6 § Restat nunc siue quiduis aliud, quod proprium fundamentum sit eius negationis, quam in prima significatione exposuimus. Atque in hac vsurpatione infiniti tota est quæstionis difficultas: *Difficultas quæstionis.* non quidem collata re infinita cum infinito intellectu, qui est solus diuinus, sed cum finito siue creato. Neque vero accepta cognitione pro imperfecta & confusa. non enim dubium est, quin infinitum ab intellectu D creato hoc pacto cognosci possit, sed pro perfecta & distincta.

Infinitum intensiue. Verum, quia duplex est infinitum, vnum intensiue, vt dici solet, alterum extensiue: id, quod intensiue infinitum est, cum maximam rei perfectionem significet, nemo negauerit, esse natura sua maxime aptum, vt intelligatur: simpliciter quidem, si sit infinitum simpliciter, in hoc autẽ aut illo genere, si sit infinitum in certo aliquo genere. Quanto enim quidque perfectius est, tanto magis E ens, magisque intelligibile ex sese. Cæterum an huiusmodi infinitum possit à nobis clare ac perspicue cognosci, quæstio est. Ac de eo quidẽ, q̃ est infinitum simpliciter, de Deo, inquam, Opt. Max. non defuerunt, qui dicerent, nulla potentia fieri posse, vt in seipso ab intellectu creato perspicue cognoscatur, in *Hæresis negantiũ posse Deum clare à nobis cognosci.* quibus numerantur Hæretici, Armenij & alij quidam apud D. Bernhar. epist. 190. Turrecrem. de potestate Ecc. c 35. & Alfon. à Castro F aduersus hær. verbo Beatitudo, qui existimabant, beatitudinem cœlestem à Deo promissam, non in familiari illo, quẽ speramus, diuinæ naturæ intuitu, sed cuiusdam creati *Breuis impugnatio.* fulgoris ab ea manantis, positam esse. Quem errorem ante aliquot secula (vide decretũ Inno. 3. & Bened. 11. lege item Conc. Flor.) damnauit S. Dei Ecclesia, quæ columna est & firmamentum veritatis. Nam etsi Deus à nullo intellectu creato clare cognosci potest viribus naturæ, nec etiam potestate diuina comprehendi, vt sacra item oracula nos docent: videri tamen clare & perspicue potest ab ijs, quorum mentes diuina bonitas supra naturæ modum illustrauerit, & ad quandam diuinæ naturæ participationem euexerit: de qua re Theologi est disserere. Quod si non repugnat, infinitum simpliciter ab intellectu creato perspicue cognosci, lõge minus repugnabit, cognosci infinitum in certo genere, si modo illud dari possit, vt albedinẽ infinite intensam in genere colorũ, & valorẽ infinite intẽsum in genere tangibilium qualitatum.

Infinitum extensiue triplex est: Magnitudine, vt corpus aut spacium infinitum; *Triplex infinitũ extensiue.* Successione, vt motus aut tempus infinitum: & Multitudine, vt infinitæ species aut indiuidua. Sed cum distincta cognitio infiniti siue magnitudine, siue successione, haberi nequeat, nisi eiusmodi infinitum cognoscatur quoad omnes partes, in quas diuidi potest, quæ est comprehensiua, vel saltem, quoad omnes certæ alicuius extensionis, vt si in tempore infinito intelligantur distincte omnes dies, & in linea infinita omnes palmi: tota huius generis infinitorũ difficultas ad infinitũ multitudine reducitur: de quo deinde solo satis erit, si in hac quæstione disseramus. Verum, quia dubium non est, quin possit *Tempore infinito posse cognosci infinitum.* infinitum multitudine in tempore infinito percurri atque cognosci, quo pacto Aristoteles fateatur, necesse est, substantias cœlorum motrices infinitas suorum orbium conuersiones cognouisse: de sola cognitione infiniti multitudine in tempore finito, quo pacto idẽ extremis verbis huius cap. illam dari posse negat, futura est disputatio quemadmodum de ea sola à nobis est quæstio proposita.

Quibus argumentis videantur infinita in tempore finito posse cognosci.

SECTIO II.

QVOD ergo huiusmodi infinitum in tempore finito cognosci possit, his argumentis ostendi videtur. Primum, quia *1. arg.* materia, itemque magnitudo, cum sint entia creata, non dubium est, quin ab aliquo intellectu creato in tempore finito non modo quidditatiue intelligi, sed etiam comprehendi possint, alioqui pares essent Creatori hac in re. at materia comprehendi non potest, nisi intelligantur formæ omnes, ad quas habet

A potentiam (hoc est enim omnino penetrare, vt sic dicam, potestatem materiæ) magnitudo etiam non videtur posse comprehẽdi, nisi intelligãtur omnes omnino partes, ex quibus constat, & in quas diuidi potest. igitur cũ & formæ, ad quas materia est in potentia, & partes item magnitudinis infinitæ sint, negãdum non est, intellectum creatum in tempore finito posse intelligere infinita.

B 2. Deinde, quia angeli comprehendunt suam potentiam actiuam, ij saltem, qui superiores sunt, & præstantioris naturæ, vim & actiuam potentiam inferiorum: omnes item comprehendunt actiuam potentiam animæ nostræ, & corporum cœlestium: atqui huiusmodi actiuæ potentiæ comprehendi nequeunt, nisi intelligantur omnia effecta, quæ ab eis produci possunt, quæ sunt infinita: id autem nisi fiat tempore finito, nunquam tales potentiæ comprehensæ erunt: possunt C igitur Angeli tempore finito intelligere infinita.

3. Tertio, quia ijdem intelligunt atque comprehendunt vim, & naturam specierum intelligibilium, quæ ipsis concreatæ sunt. Cum igitur hæ species eius conditionis sint, vt non solum repræsentent naturas specificas, sed etiam indiuidua omnia, quæ sub speciebus continentur, non dubium est, quin Angeli, finito in tempore, infinita cognoscant. D

4. Quarto, quia possunt ijdem, si velint, per instantiam horæ, non quidem per immediata (quæ nulla sunt) sed per mediata, intelligere successiue partes ꝓportionales cuiuscũque propositæ magnitudinis finitæ. at huiusmodi partes infinitę sunt. possunt ergo angeli tẽpore finito intelligere infinita. Nec vero vllũ impedimentũ est, ꝙ possis obiicere, siue ex parte ipsorum Angelorũ, cum ij saltem ali E qua mora interposita, quantumcunq; ea parua sit, elicere possint alium intelligendi actũ, siue ex parte temporis aut magnitudinis, cũ vtrunque constet partibus proportionalibus infinitis.

5. Postremo, quia non Angeli modo, sed & homines etiã possunt in tẽpore finito infinita percipere. Quisquis enim ante speculũ mouetur, coniectis oculis in imaginem sui, quæ in speculo apparet, dum mouetur, siue F ad illud, siue ab illo, siue circa illud, videre omnes sui imagines, quæ in speculum imprimuntur, nulla prætermissa (ponamus enim non interrumpi visionem) potest. at illæ imagines sunt infinitæ. videt igitur tempore finito infinita, atque adeo intelligit, si modo ad id attendat mente, quod oculis intuetur. Assumptio ex eo patet, quia imago, quæ imprimitur ex vno puncto spacij, nec est eadem cum imagine impressa ex alio puncto: nec item est pars illius, sed noua quædam prorsus, ac omnino diuersa. Si enim demus, moueri hominem recta ad speculum, & sumamus duo puncta spacij, vnum post aliud, secundum ordinem motus, non dubium erit, quin imago genita ex remotiori minor sit, quam quæ ex propinquiori generatur: at minor non potest fieri maior, siue extensior nulla parte addita, nisi partes incipiant esse in alia atque alia parte subiecti, quod est impossibile: imago item minor non potest fieri pars maioris per additionem nouarum partium circumcirca (alioqui appareret in speculo ex propinquiori puncto imago quædam composita ex vultu minore, qui ante apparebat, & eiusmodi additione circum minorem. quod pugnat cum experientia) est igitur imago, quæ generatur ex priori puncto, prorsus diuersa ab ea, quæ generatur ex posteriori. Atque idem eodẽ fere modo ostendi potest, si motus fiat à speculo, aut circa speculum. Cum igitur puncta spatij, quæ percurrit is, qui mouetur, sint infinita; efficitur necessario, imagines esse infinitas; ac proinde videri & intelligi etiam à nobis tempore finito infinita.

Quod si dicas, videri quidem à nobis, & intelligi infinita, non tamen distingui: Primum quidem oportebit, te nouã expositionem pronunciato Aristotelis adhibere. Ait enim absolute, *non posse infinita finito tempore percurri.* Deinde eo concesso, saltem nõ videtur negandum, distingui posse ab Angelis, cũ imagines ipsæ (si re vera in speculum imprimuntur) distinctæ sint, & earum quæq; sit ens completum, neq; alia immediate succedat alii, quemadmodum nec punctus immediatus est puncto, nec momentum momento. Postremo difficilimum quoq; creditu videtur, fieri naturaliter multitudinem successiuam entium distinctorum inter sese, & tamen non posse intelligi, & distingui successiue ab vllo intellectu creato. *Responsionis impugnatio.*

Non posse infinita in seipsis cognosci.

SECTIO III.

VT igitur quæstio expediatur, duo ante animaduertenda sunt. Vnum est, nomine distinctæ cognitionis infinitorum intelligi posse vel eam, qua infinita cognoscuntur in seipsis: quod genus cognitionis dicitur cognitio rerum in proprio genere: vel eam, qua cognoscũtur in alio cognito, quo pacto beati cognoscunt plurima in essentia diuina. *Duplex cognitionis distinctio.*

Alte-

Alterum est, vt infinita à nobis finito in tempore cognoscantur, duobus modis posse accidere; vno successiue, altero simul, hoc est, non percepto vno post aliud; siue id fiat in toto aliquo tempore, siue in aliquo tantũ eius momento.

Prima conclusio probatur.

His positis sit prima conclusio: *Infinita non posse tempore finito siue in seipsis, siue in alio, successiue cognosci.* Hæc conclusio ex eo

1. primum patet, quia hoc pacto daretur primũ cognitum & vltimum cognitum: vbi autem datur primum & vltimum, non dantur infinita. Prior propositio ex eo patet, quia cum multa successiue ac tempore finito cogoscũtur: quemadmodum cognitio intrinsecus incipit in primo cognito, ita intrinsecus desinit in vltimo cognito; alioqui non desineret, sed in infinitum tenderet. Nec obiicias contra posteriorem propositionem, dari in linea primũ & vltimum punctum; & in hora primum & vltimum momentum; & tamen ea puncta & momenta, quæ interiecta sunt, esse infinita. Non videntur enim indiuisibilia esse actu in medio continuo, sed potestate tantum, vt sæpe ait Aristot. de qua re quinto libro agendum. Aduersarius autem inter primam & vltimam cognitionem fingit infinitas cognitiones actu.

Obiectionis dilutio.

2. Deinde, si infinita hoc pacto cognoscerentur, absoluto tandem tempore præscripto iam numerabilia numerata essent. hoc autem contradictionem inuoluit. ergo & illud. Propositio ex eo perspicua fit; quia vt primo cognoscimus Socratem, secundo Platonem, tertio Aristotelem, eodemque ordine procedimus intelligendo alium atque alium hominem, ita possumus primo cognoscere Socratem, vt primum; secundo Platonem, vt secundum; tertio Aristotelem, vt tertium; eodemque ordine cæteros. hoc autem nihil aliud est, quam numerare. igitur si totam summam eorum, quæ hoc pacto intelligimus, absoluamus, iam à nobis omnia erunt numerata: numerari enim & numeratum esse, non alia ratione differunt, quam vt numeratio passiua in fieri & in facto esse. Quare cum infinita, vt infinita sunt, innumerabilia sint, efficitur necessario, vt si tempore finito successiue intelligi possunt, cum tandem ad finẽ eius temporis peruentum fuerit, iam innumerabilia numerata sint.

Infinita suapte natura innumerabilia.

3. Tertio, si infinita successiue cognosci possent in tempore finito, possent vtique cognosci per partes proportionales temporis, aut per instantia, quibus illæ inchoantur aut finiuntur (etenim per æquales partes temporis finiti, aut per instantia, quibus æquales terminãtur, fieri nullo modo potest; cum

A infinita sint, & minus probabile est, posse intelligi per omnia omnino instantia, quam per ea, quæ proportionaliter distant inter sese) at hoc concesso iam daretur pars temporis, quæ eadem esset diuisibilis & indiuisibilis, vltima & non vltima, quæ contradictionem implicant: non possunt igitur infinita finito tempore successiue cognosci. Assumptio ex eo probatur, quia quemadmodum, si daretur in rerum natura columna re

B ipsa diuisa in partes proportionales versus basim, necessario pars illa, cui inesset superficies, qua columna contigua est basi, esset diuisibilis & indiuisibilis, vltima & non vltima; diuisibilis quidem, quia pars proportionalis; indiuisibilis, quia alioqui nondum esset peracta diuisio: vltima vero, quia indiuisibilis: nõ vltima; quia diuisib lis: ita prorsus accideret, si non esset re ipsa, sed sola de-

C signatione diuisa. at tempus diuiditur designatione per actus intelligendi: igitur, si quis in tempore finito percurreret intellectu infinita per partes proportionales temporis, aut per instantia, quibus illæ terminantur, iam daretur pars quædam illius diuisibilis & indiuisibilis; vltima & non vltima: ea videlicet, cuius finis esset instans, quo tempus illud finitum finiretur.

Quo pacto tempus diuidatur.

Postremo probatur eadem conclusio, ex 4.

D ipsa ratione infiniti ab Aristot. tradita 3. Phys. cap. 7. tex. 36. ait enim, *infinitum extensiue* (de hoc enim solo ille eo loco, & nos in hac disputatione loquimur) *esse id, cuius semper aliud extra rationem quantitatis accipi potest:* hoc est, in quo sumpta quauis quãtitatis parte, semper alia restat accipienda. Si hoc igitur infinitum est, constat manifeste, non posse eius partes finito tempore percurri, alioqui nulla iam pars accipiẽda superesset, ac proin-

Infinitũ extẽsiue quid.

E de infinitum non esset infinitum. Eodem pertinet id, quod idem eodem loco subdit, *infinitum potius rationem partis, quam totius subire.* Infinitæ enim quantitatis quicquid aut est in rerũ natura, aut concipitur, pars est respectu ipsius infiniti: nec tamen ipsum infinitum proprie habet rationem totius, quia nunquam absolui potest, siue quo ad existentiam, siue quo ad intelligentiã: si tamen successiue esse ac intelligi incipiat. Quod addi-

Infinitũ hoc partis rationem habere.

F derim, quia non accipiendo, non dubium est, quin absolui possit, vt motus & cogitationes Angelorum: si Mundus ab æterno fuisset: quanquam ne hoc quidem modo infinitum finiretur, aut successiue intelligeretur, quatenus infinitum, sed quatenus finitum, hoc est, versus eam partem, qua esset infinitum & terminatũ. Eodem quoq; pertinere potest id, quod idem scribit 1. Physic. libro capite 4.

Quo pacto possit absolui.

Quo pacto sit ignotum.

Infinitum, qua infinitum est, ignotum esse. Intelligenda est enim in eo pronunciato ignoratio opposita cognitioni accommodatæ ad naturam huiusmodi infiniti, quæ cognitio est successiua, discurrens ex parte in partem. Atque in hac conclusione conueniunt grauissimi quique Philosophi, & Theologi, D. Thom. 1. p. q. 68. artic. 2. & alibi sæpe. Sco. in 1. d. 3. qu. 2. & alij.) addentes non modo à finito intellectu, sed ne ab infinito quidem, posse B infinita hoc pacto cognosci, etiã si daremus, infinitum intellectum posse rem vnam post aliam cognoscere.

2. conclusio.

Secunda conclusio sit: *Infinita in seipsis non posse simul distincte cognosci ab intellectu creato.* Conclusio hæc facile ex eo probatur,

Cur potentia pluribus intenta imperfectius singula perficiant.

quia vt quotidiano experimento didicimus, quo pluribus rebus simul in se, siue immediate cognoscendis intellectus noster intentus est, eo minus perfecte ac distincte singulas C percipit, quod idem prius in sensibus accidere videmus. Sed & in aliis potentijs, siue conseruatiuis, vt in mandandis rebus memoriæ, aut retinendis; siue motiuis, vt in trahendis aut pellendis corporibus: siue alio modo actiuis, vt in digerendo cibo: semper plura simul, quam pauciora minus perfecte expediuntur. Et optima quidem ratione. est enim cuiusque potentiæ, vt certa natura, ita certus quidam ac præscriptus agendi simul, D aut patiendi terminus naturalis, quem naturæ viribus excedere non potest. Ergo, si infinita intellectui creato obiiciantur, etsi illa modo aliquo cognoscet (iam enim sæpe diximus, nihil esse, quod à nobis modo aliquo intelligi non possit) imperfectissime sane & confusissime ea cognoscet. Atque hæc conclusio non de intellectu nostro tantum, sed de angelico etiam & proposita & probata est. De diuino alia est ratio. Nam etsi diui-

Cognitio diuina qualis.

E nus propter suam perfectionem non intelligit plura immediate siue in se ipso, sed in ipsa diuina essentia cognita; tamen si plura immediate intelligeret, nihil impediret, quo minus eo pacto infinita perciperet.

Infinita posse confuse cõcipi & appeti.

Nihil est autem contra conclusionẽ hanc, si voluntas creata feratur simul in infinita; vt si quis cupiat viuere annos infinitos. Nec enim hoc argumento colliges, intellectum nostrum posse concipere simul infinita, nisi F confuse, quippe cum ea etiam appetitio cõfusa sit. Nãq; fieri nõ potest, vt voluntas quicquam appetat distincte, nisi præeunte distincta cognitione aliqua intellectus.

Obiectio.

At obiicies, Angeli, si creati essent ab æterno, possent modo recordari distincte infinitorum annorum præteritorum, quo distincte, & singulatim nouissent. ergo aliquis A intellectus creatus potest simul percipere infinita in seipsis. Sed occurrendum est, fieri

Dilutio.

quidem potuisse, vt successiue cognouissent infinitos annos præteritos, si mundus, saltem quoad incorruptibilia, ab æterno esse potuit: non tamẽ, vt omnium simul distincte recordarentur: hoc enim arguit illimitationem actus intelligendi, quæ non datur in intellectu creato: illud autem solius durationis, quæ cũ natura rerũ incorruptibiliũ cõgruit.

A nullo intellectu infinita à seipsis posse distincte cognosci.

Ex his duab. conclusionibus patet, infinita in seipsis à nullo intellectu posse distincte intelligi. Etenim successiue, ne à diuino quidem intellectu percipi possunt: vt patet ex prima conclusione: simul autem, etsi nihil repugnaret percipi à diuino ex parte rerum infinitarum simul acceptarum; repugnat tamen ex parte perfectionis diuini intellectus, cuius immediatum obiectum necessario est sola diuina essentia; idque, quia in ea perfectissime continentur cætera omnia, quod de

Nota hæc.

nullo obiecto creato dici potest. Itaque omni multitudini infinitæ repugnat, percipi in seipsa, verum percipi successiue repugnat ex parte ipsius infinitionis; simul autem, non ex parte infinitionis, sed ex parte intellectus; finiti quidem, propter eius imperfectionem: infiniti autem, propter eius perfectionem. Atque iuxta huius consectarij sensum potest

Exponitur dictum Aristotelis alio modo quam supra.

modo aliquo exponi pronunciatum illud Aristot. *Infinitum, vt infinitum est, ignotum esse.* est enim verum, si sermo sit de cognitione infinitæ multitudinis in seipsa; tametsi melius exponitur iuxta sensum solius primæ cõclusionis, vt factum est superius.

Quo pacto infinita in alio cognosci possint.

SECTIO IIII.

3. conclusio.

TERTIA conclusio sit, *Etsi intellectus creatus, etiam in alia re naturaliter cognita, nõ potest simul infinita percipere naturaliter: nihil tamẽ videri repugnare, quin possit supernaturali Dei munere.*

Duplex cognitio in alio.

Hanc conclusionẽ, vt melius & facilius intelligas, aduerte duob. modis rem vnam posse cognosci in alia, seu, quod idem est, per aliam. Vno, vt per aliam cognitam, quo pacto cognoscimus Cæsarem per imaginem illius, caussas per effecta, vicissimq; effecta per caussas, & vnum oppositum per alterum. Altero, per aliam non cognitam, quo pacto videmus colores per species sensibiles diffusas in aere, ac impressas in oculis, & cognoscimus res corporeas per phantasmata, ac species intelligibiles earum, & per ipsam denique intelligendi facultatem. Quæ quidem accipienda volumus formaliter, quasi dixerimus,

Quo pacto vtraq; accipienda.

vno

vno modo, per aliam cognitam, quia cognita est, ac ratio cognoscendi aliam: altero per aliam, quæ non sit ratio cognoscendi aliam, ac proinde non necessario cognoscenda, vt per eam cognoscatur alia. Nam etsi plerique nouimus species sensibiles & intelligibiles, & ipsum etiam intellectum, per quē alia cognoscimus: non ideo tamen alia per ista cognoscimus, quia ista cognoscamus. Quod vel ex eo perspicuum est, quia multi sunt, qui ignorent, aut etiam negent species sensibiles & intelligibiles. nec defuerunt, qui intellectū a sensu non distinxerint. cum tamen iuxta veram sententiam, omnes per istas res naturales sentiamus ac intelligamus. Hac igitur de causa non diximus in conclusione: *In alia re absolute, sed in alia re cognita.*

Non posse naturaliter a creatura vlla simul & distincte cognosci infinita.

Prior igitur conclusionis pars ex eo aperta est, quia infinitorum distincta & non successiua cognitio (vtcunq; infinita sumantur, siue vt in se cognita, siue vt in alio) semper excedit proportionem naturæ finitæ naturaliter operantis. Et quidem, si infinita sumantur in seipsis; perspicuum id est ex secunda conclusione. Si vero, vt in alia re naturaliter cognita (qui sensus est huius conclusionis proprius) ex eo facile probatur, quia experimento didicimus, minus distincte percipi naturaliter quamcunq; rerum multitudinem, cum percipitur in alia re naturaliter cognita, quam cum percipitur in seipsa: quo pacto Medici distinctius percipiunt multitudinem effectorum huius vel illius medicamenti, cum effecta ipsa immediate cognoscunt, quam cum illa cognoscunt in medicamento, etiam postquam eius vim ex variis euentis perceperunt: atqui ex eadem secunda conclusione patet, distinctam cognitionem infinitorum in se ipsis excedere proportionem naturæ finitæ naturaliter operantis. ergo magis illam excedit distincta cognitio infinitorum in alia re naturaliter cognita. Quocirca nemo est, siue ex Philosophis, siue ex Theologis, qui dixerit, posse nos, aut aliam creaturam intellectualem, naturaliter ac simul perspicere infinita, etiam in alio naturaliter cognito. Ita non opus est, priorem partem conclusionis aliter probare, de qua est communis omniū consensio. Nec Theologi (*Adamus in 3 sent. q. 10. apud Capr. in eodem 3. d. 14 q 2. art. 2. & Scot. eadem d. & q. & alij apud eundem*) qui aiunt cognoscere Christum infinita per sciētiā infusam, quæ est scientia rerū in proprio genere (omnia, inquā, quæ sunt in potentia creaturarū, quas Deus condidit, & omnia omnino, quæ sunt, fuerunt, ac erunt) id asserūt de sciētia actuali, quasi per eā sciētiā cognoscat actu infinita: sed de habituali, vt possit, cū voluerit, quidlibet eorū actu intelligere.

Scientia Christi infusa qualis.

Sententia eorum, qui putāt neque in Verbo posse infinita cognosci. Primū huius sententiæ argumētum.

De posteriori autē dissensio est inter Theologos. sunt enim, qui asserant, ne in diuina quidem essentia perspicue cognita posse intellectum creatum infinita simul cognoscere. Primum, quia eiusmodi cognitio, si esset finitæ perfectionis, esset confusiua; si vero esset distincta, esset infinite perfecta (maior enim perfectio requiritur, vt plura simul distincte cognoscantur, quam vt pauciora) at horum alterum repugnat hypothesi, alterum conditioni creaturæ.

Deinde, quia absurdum est asserere, plura simul a creatura intelligi, quam Deus simul creare possit. constat autem, Deum non posse simul creare infinita.

Postremo, quia cum infinitio extensiua supponat intensiuam: esset hoc pacto virtus intelligendi creata intensiue infinita, ac proinde æquaretur virtuti diuinę. Ita cōcludunt, nullum intellectum creatum posse simul cognoscere infinita, etiam in essentia diuina, sed habitu duntaxat, quem animæ Christi concessum esse aiunt; eo quod possit cognoscere in diuina essentia quicquid voluerit, etiam si id in rerum natura nec sit, nec fuerit, nec futurum sit vnquam. Quo autem modo illa cognoscat habitu infinita, Scotus *in 3. d. 14. q 2.* sic exponit, vt putet ipsum eius actum viuendi diuinam essentiam censeri quasi habitum, respectu cognitionis creaturarū in illa: quippe cum ea visio sufficiens sit ad cognoscenda quælibet entia pro libito. Nonnulli tamen existimant animā Christi id facere posse per habitum quendam ad id infusum a Deo cum ipsa diuinæ essentiæ beatifica visione. *Marsil. in 2. q. 10 art. 2. & Bon in 3 d. 14. 2 p. d. q. 3.*

Cognitio habitualis animæ Christi.

Opinio eorum, qui affirmāt quēlibet Beatū omnia possibilia cognoscere, in Verbo. Primum eorum argumentum.

Alij vero contra omnino scientes, existimant, quemlibet intellectum creatum cognoscere actu, ac simul in diuina essentia omnia quomodocunq; possibilia, saltem quoad eorum quidditates & naturas, etiam singulares, ac proinde infinita. Primum, quia omnia hæc naturaliter, & necessario relucent in diuina essentia, vnde fit, vt essentia diuina clare cognita non possint illa ignorari. *Dur. in 4. d. 49 q. 3. & Godofred quod. 6. qu. 3. apud Capreolum in 4. d 49 qu. 6. art. 2. & alij apud Dur. in loco cit. Idem asserunt de anima Christi Alex. Alensis 3. p. q. 13 membr. 7 & Alber. Mag. in 3 dist 24. art 8.*

Deinde, quia alioqui non esset beatitudo illa, *status omnium bonorū aggregatione perfectus*, quippe in qua non esset rerū omnium cognitio & perceptio.

Postremo, quia maius est videre essentiam infinitā simpliciter, quam infinitum numerum creaturarum: quare cum illa videatur a

beatis & hanc quoq; videri concedendũ esse. Quod si quis obiiciat, quemlibet beatum, eorum sententia, cognoscere quicquid Deus facere potest, igitur diuinã essentiam a quolibet beato comprehendi: negant consequẽtiam, eo quod ex ea sola cognitione creaturarum omnium colligatur cõprehensio diuinæ essentiæ, qua creaturæ omnes ita cognoscantur, vt melius cognosci nequeant: quo pacto non dubium est, quin creaturarum possibilium vniuersitas a solo diuino intellectu cognoscatur.

Media sententia; quæ & approbatur.

Alij deniq; (vt D. Thom 3. contra Gent. c. 60. *& Ferrariens. ibid. idem asserit D. Thom. de anima Christi 3. p. q. 10. ar. 2. & 3. & quodl. 3 q. 2. ar. 3 & Capr. in 3. d. 14 q. 2. art. 1. & alij multi sectatores D. Tho.* quorum opinio nobis probabilior videtur, mediam quandam viã tenent, asserentes, non posse quidem intellectũ creatum cognoscere omnia omnino, quæ in diuina essentia relucent: nihil tamen repugnare, quo minus possit cognoscere aliqua infinita. Priorem partem ex eo probant, quia infinitas extensiua cognitionis omnium omnino rerum arguit infinitatem cognitionis intensiuam simpliciter, quæ soli Deo conuenit, quod late ostendemus lib. 12. Posteriorem vero, quæ est posterior pars conclusionis nostræ, ex eo colligunt, quia cognoscere in diuina essentia aliqua infinita, & non omnia omnino, veluti infinita indiuidua naturalia possibilia, & infinitas hominum cogitationes futuras (quorum illud a plerisq; Theologis tribuitur cuilibet beato, hoc autem animæ Christi) non infert cognitionem ita perfectam, vt perfectior dari non possit, & quę ita sit propria Deo, quippe cum perfectior sit ea, qua plura infinita cognoscuntur, & infinite perfectior, qua omnia omnino possibilia.

Cognitio animæ Christi, & beatorum.

Adde hanc rationem. Plus est distincte cognoscere infinitam essentiam, quam infinitã aliquam multitudinem particularem rerum finitarum: at intellectus creatus potest supernaturali cognitione distincte, siue quidditatiue cognoscere essentiam infinitam. ergo & infinitam aliquam multitudinem particularem rerum finitarum. Dico autem *particularem*; quia cognitio omnium omnino, quæ a Deo effici possunt, dari non potest sine comprehensione diuinæ essentiæ.

Cognitionis infinitorum in se & in diuina essentia discrimen.

Quocirca primum argumentum primæ opinionis ita dissoluendum est, vt dicamus, etsi ex cognitione infinitorũ in seipsis, recte sequitur, cognitionem intellectus creati, quę circa ea versetur, fore confusissimam, aut vero infinite perfectam: neutrũ tamen sequi ex cognitione infinitorum in essentia diuina finite cognita. Eadẽ enim ipsa cognitio diuinę

A essentiæ terminari non potest secundaria ratione ad aliqua infinita pro mensura luminis gloriæ, veluti ad infinita animalia, quæ sunt in potestate naturalium caussarum: nec distincta cognitio illius impediet distinctam horum cognitionẽ, sed potius erit ratio, cur hæc distincte percipientur. Hoc enim interest inter excellens sensibile, & excellens intelligibile, quod illud, cũ percipitur, sæpe lædit B sensum, & aliarum rerum perceptionem impedit: hoc autem non solum non lædit intellectum, neq; impedimento est, quominus alia percipiat, sed etiam quanto est excellẽtius, perfectiusq; percipitur, tãto plurium rerum, ac excellẽtiorem cognitionem secum affert: ita est, vt sæpe eadẽ cognitione, qua illud percipitur, multa eius effecta simul distincte intelligantur. Quod si hoc accidit in naturali cognitione, quid est cur negandum sit, Beatos C cognitione supernaturali, ac distincta infinitæ essentiæ infinitam aliquam multitudinẽ in ea relucentem distincte percipere. Ita fit, vt cognitio supernaturalis, infinitæ multitudinis, in diuina essentia finite cognita, nec debeat esse confusissima, nec infinite perfecta; quod tamen sequeretur ex cognitione naturali infinitorum, siue in se ipsis, siue in alia re naturaliter cognita; vt ex dictis patet.

Non omnia, quæ simul cognosci possunt, simul etiam creari posse.

Secundum hoc pacto dissoluitur: Non esse D mirum, si creatura in Deo cognito plura simul cognoscere valeat, quam a Deo simul creari possint, cum & maius siue perfectius aliquid cognoscamus, quam a Deo possit effici, ipsum nimirum Deum: & simul cõcipiamus, quæ a Deo simul produci nequeũt, propter rei ipsius repugnantiam, veluti motum, tempus, & si quæ sunt alia essentialiter successiua. Itaq; tota repugnantia in effectu est, aut in modo efficiendi; cum tamen nulla sit E in cognitione, aut modo cognoscendi. Accedit, quod creatio multorum diuidit: cognitio autem eorum in vno non diuidit, sed vnit. at infinita in se ipsis dari non possunt: in virtute autem caussæ primæ, quæ vna est, possunt.

Nõ omnem infinitatem intensiuam æquari diuinæ.

Tertium deniq; ex dictis diluitur. Dictum est enim non omnem infinitatem extensionis supponere infinitatem intensionis, sed eã solam, quæ omnia omnino possibilia cõplectitur. Adde, peccari etiam in eo, quod iudi-F catur omnem infinitatẽ intensiuam æquari infinitati diuinæ. Nam, etsi calor esset infinite intẽsus: adhuc tamen nõ esset ita infinitus, vt cũ infinitate diuina æquari posset. Quod idem diceretur de infinitate actus intelligẽdi intellectus creati, si infinite intensus eliceretur. Quod autem addunt, posse omnes rerũ quidditates, quæ in diuina essentia relucent, habitu cognosci ab intellectu creato, etsi

nõ actu

nobis non placet, tamen quia nostræ conclusioni nihil officit, aliis nunc discutiendum relinquimus.

Cognitionē beatorum in Verbo ad plura, vel pauciora extendi pro ratione luminis gloriæ.

Primum vero secundæ opinionis (quanquam ea nihil propositæ conclusioni aduersatur) facile diluetur, si dicas, Et si omnes rerū quidditates, etiam singulares, naturaliter ac necessario relucent in diuina essentia: non continuo tamen sequi, cognosci eas omnes a quouis intellectu, qui diuinam essentiam intuetur; sed ab eo solo, qui illam videat tanta perspicuitate, quanta ipsa cognosci potest, quod est proprium intellectus diuini. Itaque pro mensura luminis diuinitus concessi, vt quisque clarius intuetur diuinam essentiam, ita plures quidditates creabiles cognoscit: nisi quod eas tantum, quæ actu existunt, cognoscit notitia intuitiua. Num autē omnes actu existentes cognoscat notitia intuitiua, cæteras vero abstractiua, siue simplicis intelligentiæ, vt vocatur, alibi exponendum est.

Beatitudo.

Secundum autem quam parum habeat virium, apertum est. Neq; enim dici potest, deesse quicquam statui humanorum bonorum aggregatione perfecto, si ei aliquid desit quod non in humanis bonis, sed in diuinis numerandum sit, cuiusmodi est cognitio omnium omnino quidditatum possibilium.

Tertium denique facile dilues, si dicas, etsi maius est, videre diuinam essentiam, quam omnes omnino res creabiles, si eæ cognoscerentur in se ipsis: non maius tamen esse videre diuinam essentiam, quam videre omnes in ipsa diuina essentia, cum vtrumque fiat eodem actu, eoque infinito, & diuinæ naturæ proprio.

Solutio argumentorum, quibus infinita in seipsis finito tempore videbantur posse cognosci.

SECTIO V.

Potentia passiua cognitio.

SVperest igitur, vt dissoluamus argumenta ea, quibus infinita in seipsis finito tempore videbantur posse cognosci: ad quorū primum dicendum est, quidditatem quidem potentiæ passiuæ ex ordine ad actū adæquatum intelligendam esse, ac proinde quidditatem materiæ primæ ex ordine ad formam substantialem in communi: materiæ vero cœli, ex ordine ad formam substantialem inseparabilem, deniq; materiæ horum inferiorum ex ordine ad formam separabilem: at num ea comprehendi possit, ex ordine ad potentiam actiuam & introductiuam formarū intelligendum esse.

Materia qua ratione comprehendatur.

Ac si materia quidem cōferatur cum absoluta Dei potentia, non dubium est, quin sit naturaliter incomprehensibilis ab intellectu creato, propterea quod virtus diuina potest in ea introducere nō mo- A do infinitas specie formas, sed etiam in infinitum perfectiores. Si vero conferatur cum potentia actiua naturali (quæ comparatio in sola materia horum inferiorum habet locū) veluti cum virtute Solis, aut etiam omnium secundarum caussarum naturalium simul: dicendum est, eam posse comprehendi naturaliter ab intellectu creato, etiā nostro, quia formis, quæ a caussis naturalibus introduci B possunt certus, præfixus est terminus, siue singulorum agētium vim spectes, siue omnium simul concurrentiū. Eodem pene modo respondendum est ad id, quod de magnitudine proponebatur.

Magnitudo quo pacto.

Nam etsi diuisiones, quibus magnitudo diuina potestate diuidi potest, naturaliter percipi nequeunt ab intellectu creato, siue simul, siue ita successiue, vt earū cognitio absoluatur: eæ tamen, in quas diuidi potest per caussas naturales, possunt; id C quod propterea euenit, quia omnibus rebus naturalibus certus paruitatis terminus præfinitus est.

Obiectio.

Sed, vt ad materiam reuertamur, obiiciat aliquis, non posse eam naturaliter comprehendi; nō solum quia formæ singulares, quas naturaliter recipere potest, sunt infinitæ numero: sed etiam quia species ipsæ rerum naturalium possunt in infinitū augeri per caussas naturales: veluti in mixtis inanimatis per D varia genera compositionum, quas quotidie humana industria excogitat, quibus applicando actiua passiuis, sæpe nouæ rerum species oriuntur, quæ nunquā antea extiterunt: in stirpibus item adhibita serendi & inserendi arte, cuius vsu nouas species genitas videmus: ac deniq; in animalibus propter cōmixtionem diuersarum specierum; vnde tā multiformes partus accidunt in Africa, conuenientibus feris propter aquæ penuriam ad E paucos amnes, vt inde existimet Aristoteles in secundo libro de generatione animalium *cap. 5.* originem habuisse prouerbium illud, *Semper noui aliquid Africam afferre*, quam Aristotelis sententiam transtulit Plinius in octauum librum naturalis Historiæ *capite 16.* Quod si formæ, quæ naturaliter introduci possunt, infinitæ sunt, præsertim specie, perspicuum est, materiam horum inferiorum esse naturaliter incomprehensibilem ab in- F tellectu creato.

Africam semper noui aliquid afferre prouerbiū vnde natum.

Solutio.

Ad hanc obiectionem, quod quidem attinet ad formas singulares, dicendum est, earū cognitionem non esse necessariam ad cōprehensionem materiæ: nam vt intentio agentium naturalium (primo excepto) non fertur in productionem singularis vllius determinati: ita ad comprehensionem eorum non requiritur vllius certi singularis perceptio,

nedum infinitorum: quare neq; ad comprehensionem materiæ. Quod vero attinet ad formas specificas, communis Philosophorũ sententia est, eas, quæ naturaliter introduci possunt, esse finitas. Vnde est illud Platonis a Porphyrio relatum in Isagoge, *non esse Philosopho descendendum a speciebus infimis ad indiuidua, quod illa finita, hæc infinita sint, & sub scientiam cadere non possint*, quod idem cum Aristoteles, tum cæteri Philosophi passim in ore habent. Itẽ illud, quod omnes aiũt, circulo quodam easdem species rerum per generationem reuerti, non item eadem indiuidua. Et, quod hoc ipso capite docet Aristoteles in eo loco, in quo transeuntes etiã materias finitas esse probat, *Non progredi recta in infinitum generationes secundum speciem, sed identidem fieri earundem repetitionem.* Cuius rei argumento est finita virtus naturalium causarum, earumq; determinatio in agendo. Quo posito, haud dubie dicent Philosophi generationes illas, quas obiecimus, etsi videntur procedere in infinitum secundũ speciem; suum tamen habere terminum: vt si in aliquibus tandem animal genitum per commixtionem diuersarum specierum sequatur naturam specificam agentis: & compositum ex diuersis specie componentibus, tandem aliquando non coalescat in tertiam speciem. Quod si hoc difficile quis sibi persuadeat, nec credat Philosophos non loqui nisi de ordinariis speciebus, cum aiunt esse finitas, dicendum illi erit, ad comprehensionẽ naturalem materiæ satis esse, si cognoscantur omnes formæ substantiales præstantissimæ cuiusque generis infimi; quandoquidem hæ continent, non modo eminenter cæteras, quæ idem genus diuidunt, sed etiam formaliter omnia formarum substantialium genera: ac deniq; introductio singulorũ est simillima introductioni cæterarũ sui generis, quod ex similitudine generationũ patet, vt canis & lupi. Quod si obiiciãt, ergo satis erit cognoscere formam humanam, quæ est omnium perfectissima, & eminenter continet cæteras, negandum illis id erit. forma enim humana nec continet formaliter omnia substãtialium formarum genera, nec eius introductio est similis omnium aliarũ introductionibus; quemadmodum nec generatio humana generationibus aliarum omnium rerum naturalium, vt ignis aut aquæ: nec omnium etiam animalium, vt ouiparorum, &c. Quocirca satis putat Philosophus naturalis se explicare vim materiæ, si modos specialium generationum tradat, etsi sub eundem cadant multæ, aut forsitan infinitæ. Quod si hanc materiæ cognitionem non libenter appellaueris comprehensiuam, dicent quæstionem esse de nomine, tametsi affirmatiuam partem approbandam iudicabunt, cum in ea non sit sermo de omnino comprehensiua cognitione, sed de comprehensiua naturali, siue quam viribus naturæ consequi possumus.

Forma num infinita secundũ speciem.

Obiectionis dilutio.

Forma humana non continet formaliter omnia formarum genera.

Ad secundum dicendum est, Primum quidem, comprehensionem naturalem potẽtiæ actiuæ creatæ non requirere perceptionem omnium indiuiduorum, imo ne vnius quidẽ determinate, vt dictum est de cõprehensione naturali materiæ. Deinde, si quis admittat multiplicatione specierum in infinitum per caussas naturales: satis fore ad comprehensionem agentium naturalium, si percipiantur perfectissimæ omnes species infimorum generum, quæ ab eis effici possunt: vt dictum est de materia. Quod si obiicias, ergo agentia naturalia esse infinitæ perfectionis, si possunt introducere formas substantiales infinitas secundum speciem, neganda erit consequentia. Neque enim possunt formæ substãtiales ita in infinitum augeri secundum speciem, iuxta hanc sententiam, vt earum perfectio in infinitum possit esse maior. Nam in animantibus genitis a diuersis specie, semper genitum degenerat a perfectiori, vt mulus ab equo. In cæteris autem, etsi ex duabus speciebus potest generari perfectior, vt in plerisque vnguentis & medicamentis patet: non procedet tamen hoc in infinitum: quia virtus cœli, cui eorum generatio tribuenda videbitur, certa & præfinita est, neque ex quacunque rerum coniunctione tertiam efficiet speciem. Quod potiori ratione dicendum erit de cæteris agentibus inferioribus, si eorum virtute fiat generatio vnius ex multis. Itaque ordo perfectionis huiusmodi formarum, si dabitur in infinitum, similis erit ordini partium proportionalium, quæ continentur in qualibet finita magnitudine: non autem ordini numerorum, qui ita progrediuntur in infinitum, vt excedant quamcunque datam multitudinem.

De comprehensione potẽtiæ actiuæ naturalis.

Obiectio 1.

Dilutio.

Si illud quoque obiicias, quod paulo ante dictum erat, virtutem agentium naturalium esse certam & determinatam: ergo non posse producere in infinitum diuersas specie formas: duobus modis pro ea sententia responderi potest. Primum virtutem agentium naturalium esse certam & determinatam, quo ad vltimum potentiæ, vt dici solet, siue quoad perfectissimum effectum cuiusque, vt virtus canis ad generandum canem: at infra perfectissimum effectum nihil repugnare varietatem infinitã, vt in caloris etiam effectu cernere est, quoad gradnum varietatẽ. Deinde singula quidem agẽtia per sese, & respectu deter-

Obiectio 2.

Prima solutio.

Posterior.

determinatæ materiæ secundę, aut adiuncto certo alio, & determinato agente determinatum effectum habere: at cum alia atque alia materia, aut alio atque alio agente coniuncta posse habere alia atq; alia effecta: quo pacto sol cum equo & equa generat equum: cum equa & asino, mulum: atque hoc pacto iuxta hanc sententiam posse dari processum in infinitum.

Species intelligibiles Angelorũ.

Ad tertium dicendum est, vt species intelligibiles Angelorum cōprehendantur, satis esse, si percipiantur naturæ generales, & speciales, quas repręsentant, in quibus per se scientia consistit. harum autem naturarum in nulla eiusmodi specie repræsentari infinitas. Eas enim solas generales & speciales naturas referunt (plures tamen vel pauciores pro cuiusque speciei præstantia) ex quibus mundus a Deo cōstitutus est, quas paulo ante ordinarias appellauimus. Nam vt ex his cæteræ multiplicari possunt siue ad certum numerũ, siue in infinitum: ita & intelligi possunt per species quibus hæ repræsentantur. Neque verò ad comprehensionem repræsentantium requiritur perceptio eorum omnium, quæ quomodocunque repræsentantur (hoc enim pacto nullum repræsentans comprehendi posset ab intellectu creato) sed eorum tantum, ad quæ illa immediate repræsentanda vim habent: Quo autem modo huiusmodi species repræsentẽt infinita indiuidua, & quo pacto indiuidua per eas intelligantur, & quę contra hoc specierum genus obiiciat Scotus, suo loco patebit.

Cur partes omnes pportionales cōtinui successiue ab Angelo cognosci nequeãt.

Ad quartum dicēdum est, fieri non posse, vt angelus intelligat successiue omnes partes proportionales columnæ, & per instantia, quibus copulantur partes horæ proportionales, primũ, quia sequeretur designatas esse in fine horæ partes proportionales colũnæ: intelligere enim successiue atque ordine partes cuiusque magnitudinis, percurrere eas mente atque designare est. hoc autem si fieret a capite ad basim, iam designata esset vltima pars, vt superius ostensum est. Deinde, quia eadem incommoda accidunt ex designatione atque ex reali diuisione: aut si non eadem omnia, saltem Angelus, qui posset eas partes designare, posset etiam designando, realiter diuidere: data autem reali diuisione prædicta, iam in aliqua vna duntaxat earum inesset, prædicta superficies. nec enim in pluribus inesset, quia omnes iam essent a se inuicem realiter diuisæ. Ex qua re, quæ incommoda sequantur, ad primam conclusionem dictum est. Tertio, quia aut inter eam intellectionem, quam Angelus eliceret in fine horæ, & omnes alias intellectiones præcedētes mediaret aliquid temporis, aut nihil. Si nihil: ergo intellectiones eiusmodi non processissent per instantia inter se distantia, vt supponebatur. si aliquid, ergo illud esset diuisibile & indiuisibile: diuisibile, quia pars horæ; indiuisibile, quia alioqui iam esset actu diuisum per alias intellectiones Angeli, quæ tamen nullæ esse potuerunt. Inuoluit enim contradictionem intercedere aliquam potuisse inter eam, quæ eliceretur in vltimo instanti horæ, & omnes præcedentes. Postremo, quia si id facere posset Angelus per instantia proportionaliter distãtia, posset quoque per omnia. sunt enim mediata omnia, nec ex parte aut Angeli aut temporis vllum esset impedimentum. at si, quemadmodum id mente fieret, ita columna re ipsa diuideretur (quod simul Angelus æque posset facere) iam columna esset re ipsa diuisa in omnes omnino sui partes, quæ eædem omnes absoluta hora essent diuisibiles & indiuisibiles. igitur fieri non potest, vt Angelus successiue intelligat infinita per instantia proportionaliter distantia temporis finiti.

Ad vltimum ponamus, eiusmodi imagines esse qualitates visibiles, & quæ immediate, licet minus principaliter, terminent aspectum. quod argumentum ponere videtur. Hoc si quis probet, hunc in modum respondeat necesse est. Si illæ sunt infinitæ, recte occursum esse, hominem pergentem ad speculum cognoscere infinita: sed tamen non ea distinguere, seu, quod idem est, nō ea cognoscere, vt infinita: quod superstitiose sic exprimerent quidam recentiores Dialectici, Infinita quidem illum cognoscere, sed non cognoscere infinita. Propositio enim Aristoteli ea, qua pronunciatur, non posse infinita fini to tempore cognosci, de distincta cognitione plane intelligēda est, vt patet ex ipso quæstionis initio. Sed quid de Angelis? An non illi eas imagines distincte cognoscere poterũt, cum ad intelligendum non egeant adminiculo sensuum? Quod si dicas, infinitas quidem imagines generari in speculo obiecto, sed tamen ne ab Angelis quidem eas omnes posse distincte intelligi propter ea incommoda, quæ in confirmatione primæ conclusionis proposita sunt; primum obstat id, quod additur in argumentatione, difficillimum esse creditu, fieri naturaliter multitudinem aliquam successiuam distinctorum entium, nec eã ab vllo intellectu creato successiue percipi ac distingui posse. Deinde obstat libertas, qua Angelus in quolibet temporis momento intelligere potest quoduis corporeum accidens, quod tunc existat, ac proinde imaginem vultus in eo momento

Exponitur propositio Aristotelis.

Responsio.

Impugnatio.

impressam in speculum. Quod si velit intelligere omnes, quæ giguntur in omnibus momentis horæ continua proportione distantibus; nihil iam erit, quod impediat. Iam enim constabit, nihil id repugnare ex parte effectus, cum ponantur infinitæ imagines, successiue genitæ in speculo, finito temporis spacio Tertio quia incommoda, ob quæ infinita finito tempore successiue intelligi non posse ostendimus, eadem eueniunt, si infinitæ imagines eodem modo gignantur: quod facile intelliges, si ad primam & secūdam argumentationem vel leuiter attendas: tertiā vero hoc pacto imaginibus accommodes, si in quolibet momento eius temporis generetur noua omnino imago, fore, vt illius tēporis detur pars vltima, & non vltima diuisibilis & indiuisibilis. Nam cum momenta nō sint immediata inter sese, necessario fit, vt inter generationem vltimæ imaginis, quæ generabitur in vltimo instanti eius temporis, & generationes aliarum omnium mediet pars aliqua temporis, quæ eadem & diuisibilis erit, quia pars; & indiuisibilis, quia nullum complectetur momentum. ponimus enim in omnibus iis, quæ vltimum præcesserunt, genitam fuisse aliquam imaginem, & quærimus partem interiectā inter vltimum & reliqua omnia, quæ pars nullum omnino momentum complectatur necesse est. Ita fiet, vt eadem quoque pars & sit vltima, quia in alias minores diuidi non potest; & nō vltima, quia potest, cum sit pars temporis. Postremo, quia si eæ imagines successiue infinitæ, essent, successiue quoque a Deo, a quo præcipue penderent, intelligi possent; posito eo, quod fieri nequit, Deum intelligere posse successiue. at dictum a nobis erat, ne a Deo quidem posse intelligi infinita successiue, & incipiendo, etiam si diuinus intellectus successiue intelligere posse fingatur.

Non posse successiue tempore finito infinitas rerum similitudines produci.

Cognitionē diuinā successiuā esse non posse.

Alia solutio.

Dicendum est igitur iuxta hypothesin initio responsionis factam, imagines eo pacto in speculo genitas, non esse infinitas, sed vnā duntaxat: quæ continua generatione fit maior, cum quis ad speculum accedit. Nam cum motus accidentis ponatur continuus: necessario efficitur, vt generatio quoque imaginis sit continua, & non interrupta. quod autem continuum est, non est multa, sed vnum. Præterea visio eius imaginis est vna. Ergo & imago vna. Quare nō generantur aliæ atq; aliæ imagines in aliis atq; aliis momentis eius tēporis, sed quæ primo illius momento genita

A est, eadē in toto & in singulis eius partib. augetur, ac pinde in cæteris omnib. momē aucta est. Nec tamen ea ita augetur, vt eædē partes quæ ante erant, incipiant esse in alia parte subiecti, in qua non erant, aut maior imago componatur ex minore Fluit enim imago illa, cum mouemur; stat, cum stamus, neque quicquam eius, quod in vno momento existit, permanet in alio, si locum mute-

B mus. Idem accidit, cum corpus continue & mouetur loco & augetur. Nam existentia cōtinua in loco, quem continenter acquirit, est vna numero duntaxat, quæ toto tempore fit longior successione, & maior occupatione spatii, nec potest esse multæ numero, nisi vel reali diuisione per quietes interrumpentes motum, vel designatione per distinctos designandi actus. at neque quietes interrumpentes, neque actus designantes possunt esse in-

C finiti, vt ex dictis patet. non acquirit igitur corpus, quod eo pacto mouetur, existentias in loco infinitas. quare neque in speculo gignuntur infinitæ imagines. Verum prædicta imaginum suppositio magis popularis est, quam Philosophica. Probat enim perspectiui nullam imaginem videri in speculo, sed aspectum immediate terminari per radios reflexos ad rem ipsam obiectam speculo. Vsi tamen sumus ea suppositione. quia etsi vera es-

D set, nihil incommodi accideret, contra conclusionem argumento impugnatam.

In speculo non imaginem res, sed rem ipsam immediate videri.

Vera argumenti solutio.

Absolute igitur, & vt res habet, dicendum est, cum quis in speculum mouetur, idcirco in illo videri continenter augeri imaginem vultus, quia basis trianguli visualis, quæ est in vultu ipso, continenter fit propinquior angulo visuali opposito, qui est in potentia visiua, in qua triangulus visualis reflexus termi-

E natur; ac proinde linea diuidēs eiusmodi triangulum in duas dimidietates, hoc est, in partem directam & reflexam (quæ linea est in superficie speculi) continenter fit maior. Num autem radii visuales facientes eiusmodi triangulum, sint species ipsæ visibiles, quæ progrediantur a vultu, & reflectantur ad oculos, an aliquid aliud: & quo pacto iidem radii in speculum directe incidāt, & reflectantur ad oculos, ac denique num in prædicto motu aliqua qualitas successiue fiat exten-

F sior in speculo: alio fortasse loco exponemus. Illud nunc satis sit, si qualitas aliqua ibi successiue sit extensior, idem de ea dicendum esse, atq; dictum est de imagine, quam videmur videre in speculo.

ΚΕΦ. Γ'.

ΚΕΦ. Γ'.

Text. 14. Αἱ a δ' ἀκροάσεις κατὰ τὰ ἔθη συμβαίνουσιν· ὡς γὰρ εἰώθαμεν, οὕτως ἀξιοῦμεν λέγεσθαι· καὶ τὰ παρὰ ταῦτα, οὐχ ὅμοια φαίνεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσυνήθειαν ἀγνωστότερα, καὶ ξενικώτερα. τὸ γὰρ σύνηθες γνωριμώτερον. ἡλίκην b δὲ ἰσχὺν ἔχει τὸ σύνηθες, οἱ νόμοι δηλοῦσιν. ἐν οἷς τὰ μυθώδη καὶ παιδαριώδη μεῖζον ἰσχύει τοῦ γινώσκειν περὶ αὐτῶν διὰ τὸ ἔθος. Text. 15. ¶ οἱ c μὲν οὖν, ἐὰν μὴ μαθηματικῶς λέγῃ τις, οὐκ ἀποδέχονται τῶν λεγόντων· οἱ δ' ἂν μὴ παραδειγματικῶς· οἱ δὲ μάρτυρα ἀξιοῦσιν ἐπάγεσθαι ποιητήν. καὶ

CAPVT III.

Discendi a autem rationes consuetudinibus respondent. Vt enim soliti sumus, sic rem exponẽdam esse censemus: & quæ præter hæc dicuntur, haud similia videntur nobis, sed propter insolentiã ignotiora, magisque peregrina. Quod enim cõsuetum est, id notius est. Quantã b porro vim habeat cõsuetudo, leges declarãt, in quibus fabulosa, & puerilia plus valent, propterea quod eis assueti sumus, quã quæ de iis rebus cognitio habetur. ¶ Quidã c igitur, nisi Mathematicorũ more quis doceat, neminem dicentẽ admittunt: Alij, nisi exemplu vtaris, nihil approbant: Alij Poetam testem producendum volunt. Ac Text. 14. Text. 15. Alex. com. 21. D. Thom. lect. 5. p. 4.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Discendi autem rationes. In hoc capite, quod est tertia huius libelli pars, docet Aristoteles quinam modus tenendus sit in inuestigatione veritatis. Quoniam vero consuetudo sæpe in causa est, vt plerique certiores rationes flagitent, quam patiatur natura rerum, de quibus agitur, aut infirmioribus contenti sint, quam earum certitudo postulet; ostendit Aristotel. initio capitis, quantam vim habeat consuetudo in perdiscendis disciplinis, vt inde pateat, quantum impedimenti eis perdiscendis afferri possit, si aliter atque res postulet, scientiæ tractentur. eum enim fere solum docendi modum probat quisque, quo ipse longo tempore discere consueuit. Vnde fit, vt quæ ab antiqua discendi consuetudine nostra videntur abhorrere, ea tanquam peregrina & parum similia iis, quæ ante didicimus, facile repudiemus. Causam vero huius rei eam esse ait, quia quod consuetum est, id nobis notius est. Quocirca cũ nemo discat, nisi ex sibi notioribus, ea sola accipit quisque tanquam notiora sibi, ideoque putat se absque periculo errandi fidem habere posse, quibus ex longo tempore assuetus est. Diximus autem, *Discendi rationes*, pro eo, quod Græce est, *ἀκροάσεις*, id est, *auscultationes*, siue *auditus*, quia nomen ἀκροάσεως non sumitur hoc loco quemadmodum in inscriptione librorum de Physica auscultatione, in eaq; diuisione librorum Aristotelis, qua alii dicũtur auscultatorii, alii exoterici. Complectitur enim Arist. in hoc capite verbo *ἀκροάσεως* omnia discendi genera, etiam parum accurata, cuiusmodi est ratio discendi per exempla, testimonia, &c.

Vis consuetudinis in disciplinis capessendis.

Consueta notiora esse.

ἀκροάσεως nomine quid hoc loco significetur.

b *Quantam porro vim.* Quantam vim habeat consuetudo, ex eo etiam confirmat, quia nõ nunquam plus potest consuetudo, quam aperta veritas. Multa enim plane fabulosa & puerilia tradebantur in legibus, & statutis Ethnicorum, quibus cõtra apertam veritatem propterea habebatur fides, quod populus iis audiendis assuetus esset, vt quod homines essent ex satis dentibus procreati, ac proinde pro terra matre pugnare oporteret, quod exemplum est apud Alexan. *hoc loco com.* 20. forsitan scriptum reperit in antiquis legibus alicuius Reipublicæ. *Fortasse tamen nomine τῶν νόμων intelligit Arist. veteres quasdam cantilenas lege illum in Problem. Sect.* 19. *quæst.* 28.

Plus aliquã do cõsuetudinem quã veritatem posse.

c *Quidam igitur nisi.* Exponit quam varie homines doceri velint propter varium discendi modum, cui assueuerunt. Nam qui in Mathematicis longo tempore versati sunt, non aliũ probandi modum, quam Mathematicum admittunt. Qui vero per exempla discere consueuerunt, exemplis quoque omnia sibi explanari volunt. Iam qui in Poetis ætatem triuerunt, nisi quis testem Poetam producat, fere audire contemnunt. Sunt qui omnia sibi accurate ac perfecte explicari cupiant, quod eo pacto discere assueuerint. Alios qui parum res discutere, & rudi Minerua transigere solent, omne accuratum ac subtile docendi genus offendit. Quoniã vero *consuetudo*, vt aiunt, *altera natura est*, nihilque ab vno per consuetudinem fit, quo alteri per naturam contingere non possit, perspicuum est, variam quoque hominum constitutionem, & peculiarem cuiusque naturam in causa esse posse, vt alii aliter doceri velint. Nam qui sunt tenacis imaginationis, parumque eleuatum intellectum habent & parũ liberum a phãtasmatibus, omnia sibi more Mathematico tradi postulant. Qui vero ratiocinandi facultate non admodum valent, exemplis delectantur. Qui autem suo iudicio quasi parum perspicaci diffidunt, omnia aliorũ testimonio confirmari volunt. Iam qui ingenio pollent, non nisi subtili & accurato docendi genere gaudent, nisi res sint eiusmodi, vt nõ admodum certas demõ-

Quã varie homines doceri velint.

Consuetudo altera natura.

strationes patiantur. etenim ad defectum ingenii pertinet omnia accurate ac subtiliter doceri posse existimare. Demum, qui subtile docendi genus assequi non possunt, aut vt in contractibus & conuentionibus, sic in disciplinis illiberale esse putant, minutissima quæque persequi, & quasi ad calculos reuocare: ii rudi Minerua, omnia sibi exponenda censent. Ita fit, vt quemadmodum consuetudo; sic etiam naturæ particularis constitutio sæpe in causa sit, vt res quarum scientia quæritur, aliter atque debeant, tractentur.

καὶ οἱ μὲν πάντα ἀκριβῶς· τοὺς δὲ λυπεῖ τὸ ἀκριβές, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνείρειν, ἢ διὰ τὴν μικρολογίαν. ἔχει γάρ τι τὸ ἀκριβὲς τοιοῦτον. ὥστε καθάπερ ἐπὶ τῶν συμβολαίων, καὶ ἐπὶ τῶν λόγων ἀνελεύθερον εἶναί τισι δοκεῖ· διὸ d δεῖ πεπαιδεῦσθαι πῶς ἕκαστα ἀποδεκτέον. ὡς ἄτοπον ἅμα ζητεῖν ἐπιστήμην, καὶ τρόπον ἐπιστήμης. ἔστι δ' οὐδέτερον ῥᾴδιον λαβεῖν. ¶ τὴν e δ' ἀκριβολογίαν τὴν

Text. 16.

Ac alij quidem omnia accurate docenda existimant: aliis ipsa exquisitæ docendi ratio molesta est siue quod rem complecti nequeant, siue quod eam diligentiã nimiam esse iudicent. Habet enim tale quiddam id quod accuratum est. Vnde fit, vt quemadmodum in contractibus, ita in disputationibus illiberale quibusdam id esse videatur. Quapropter d institutum esse quisq; debet, quo pacto singula approbãda sint: quoniam absurdum est scientiã simul, & scientiæ modũ quærere: præsertim, cum neutrum assequi facile sit. ¶ Mathematicorũ e autem accurata

Alber. c. 13. Aue. comm. 15.

Text. 16.

d *Quapropter.* Tradit duo documenta, quibus non modo occurrit vtrique impedimento consuetudinis, & particularis naturæ; sed etiam docet, quo pacto veritas in diuersis scientiis sit inuestiganda. quod ipsi præcipue propositum erat in hoc libro. Eorum alterum generale est, speciale alterum. Generale est, vt ante omnes alias scientias quæratur modus sciendi, hoc est, disciplina ea, quæ modum sciendi tradit. Ita his verbis docet Aristoteles, ante omnia dandam esse operam Dialecticę, siue Logicæ, vt Alex. D. Thom. Mag. Alb. & Comment. exponunt. Hæc enim docet, quibus rebus, quæ probandi ratio ac tractatio conueniat, vt patet ex libris Analyticis, & Topicis. Num autem Arist. cum distinguit Dialecticam a scientia, velit eam a numero scientiarum excludere, an vero solum distinguere ab iis scientiis, quæ ita sunt scientiæ, vt non etiam tradant modum sciendi, paulo post expendemus.

Ante alias scientias modum sciendi quærendum esse.

e *Mathematicorum autem.* Speciale documentum est. Initio cuiusque scientiæ percipiendas esse res, in quibus illa versatur, quæ si materiæ sensibilis ac proinde mutabilitatis expertes fuerint, & a nobis, vt eiusmodi sunt, considerari potuerint, veluti eæ, quæ a Mathematicis tractantur: tum demum poscendæ a nobis erunt accuratæ demonstrationes. Sin autem materiæ ac mutabilitatis participes, vt forsitan res omnes naturales: tunc minus certas ac perfectas demonstrationes flagitabimus. Quod si immutabiles quidem fuerint, & tamen non per seipsas, sed per eas, quæ mutabiles sunt; necessario a nobis cognoscendæ fuerint, cuiusmodi sunt res metaphysicæ: aliquanto minus exquisitas rationes expectabimus. lege pro iis quæ hoc loco ab Aristotele dicuntur, caput tertium primi Ethicorum. Dixi, *Materia sensibilis.* quia intelligibilis materia, qua constant res Mathematicæ, vt non est causa mutabilitatis & inconstantiæ, ita non impedit accuratam & exquisitam demonstrandi rationem.

Initio cuiusque scientiæ esse cognoscenda ea, in quib. illa versetur.

An in cœlestibus corporibus materia sit, & qualis secundum Arist. & num de intellectu nostro locus sit intelligendus.

Illud tamen aduerte, Arist. cum ait fortasse omnem naturam, hoc est, res omnes naturales materiã habere, non dubitare, quin materia sit in cœlestibus corporibus; quippe qui in capite superiori *tex. 12.* aperte dixerit, in omni re, quæ mouetur, necessario intelligendam esse materiam: & lib. 12. c. 2 *tex. 10* & *1. de Cœl ca. 9 text. 95.* aliisque locis plane fateatur in cœlis esse materiam: sed ea de causa videri vti particula *fortasse*: quia materia cœlorũ diuersa est a materia rerũ corruptibilium, vt ipse perspicue docet vltimo ex citatis locis, & lib. 8. vbi ait, *in perpetuis substantiis naturalibus fortasse non esse materiam, aut non talem qualis est in reb. caducis & mortalib.* Id quod vel ideo dicit, quia materia cœlorum, etsi est pura potentia; est tamen diuersa a materia rerum corruptibilium, vt est sententia D. Tho. *hic lect. 5. p. 5.* & *1. par. q. 66 ar. 3.* & *Caie. ibi.* & *Capr. 2. dist. 9. conclus. 2.* vel quia est substantia simplex actualis, & vt putat Auenrois, *hoc loc. com. 16. Alb. cap. 13.* aliique nonnulli, potentia ad Vbi duntaxat, atq; æquiuoce dicta materia, quo pacto intelligendus est Alex. hoc loco, *com. 21.* cum ait, Arist. verbo *fortasse*, significare *nõ esse in cœlo materiam.* significauit enim, vt ipse credit, non esse materiam primã siue puram potentiam, non autẽ nullam omnino Si enim cœlos materiæ sensibilis expertes esse docuisset, profecto Mathematicorum accuratam docendi rationem in eis expectan-

Materia cœli qualis.

pectandam esse existimasset; cum tamẽ proxime scripserit, Mathematicorũ demonstrãdi modum non esse naturalem. Auenrois existimat idcirco Aristotelem adhibuisse verbũ *fortasse*, vt innueret, excipiendum esse intellectum nostrum, quem ille putat esse formã per se subsistentem, ac proinde non habentẽ materiam in qua sit. Hæc tamen expositio præterquam quod grauissimum errorẽ supponit, ideo etiam non placet; quia non dubium est, quin Arist. hoc loco Naturæ nomine intelligat res naturales, quemadmodum libr 12. cap. 7. cum ait, *Ab hoc principio, tum cœlum, tum natura pendet.* Namq; res naturales sunt, quæ materiã habere dicuntur, non formæ ipsæ, quæ magis dicuntur esse in materia, quam habere materiam. At intellectus non est naturalis, cum nõ sit mobilis. Sed neque si nomine naturæ formam physicam intelligeret, expositio esset ad rem. Intellectus enim is, qui Auenrois 3. *de anima com* 5. sentẽtia nõ est in materia, non cẽsetur ab eo forma physica. Aliam etiam comminiscitur Auenrois expositionem, vt nomine Naturæ intelligantur res omnes: quo forsitan modo Aristot. in loco citato intelligendus est; & nos dicimus hoc vel illud esse in rerum natura, i. in rebus siue in tota rerum vniuersitate. Verũ obstat, ꝙ res mathematicæ plane, & vt ipse proxime censerat, carẽt materia sensibili, de qua sola hic est sermo; quicquid dicendũ sit de cæteris reb. Arist. autẽ nõnunq̃ adhibet particulã *fortasse*, non q̃a dubitet omnino de ꝓnunciato, sed aut modestiæ causa, aut q̃a eo loco nõ agit ex instituto de re ꝓposita. Itaq; sola prima expositio amplectenda est.

Reiicitur prima Auẽrois interpretatio.

Reiicitur secunda.

τὴν μαθηματικὴν οὐκ ἐν ἅπασιν ἀπαιτητέον, ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ ἔχουσιν ὕλην, διόπερ οὐ φυσικὸς ὁ τρόπος· ἅπασα γὰρ ἴσως ἡ φύσις ἔχει ὕλην. διὸ σκεπτέον πρῶτον τί ἐστιν ἡ φύσις· οὕτω γὰρ καὶ περὶ τίνος ἡ φυσικὴ δῆλον ἔσται, καὶ εἰ μιᾶς ἐπιστήμης ἢ πλειόνων τὰ αἴτια, καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρῆσαί ἐστιν.

curata docendi ratio non in omnibus postulanda est, sed in iis qua materiam non habent. Quo fit, vt is modus naturalis non sit. Fortasse enim omnis natura materiam habet. Quocirca considerãdum est primum, quid sit natura: hoc enim pacto, & in qua re naturalis philosophia versetur: & vniusne scietia, an pluriũ sit, causas, & principia contẽplari, perspicuũ erit.

f *Quocirca considerandum.* Ex hoc potissimum loco *initio com. in* 2. *Met.* Franciscus Beatus, Sadoleto Cardinali patrono cum aliis argumentis, tum præcipue duobus probat, libellum hunc exordium esse secundi lib. Phys. Vnum est, quia, quæ hic proponuntur explicanda, non tractantur in hoc opere, sed in 2. Phys. Hic enim dicitur agendum esse primum de natura, de qua tamen non agitur in hoc opere, nisi post duos sequentes libros, cum alia quamplurima explicantur attributa communia, quæ in quintum librum gratia explicandæ eorum analogiæ congesta sunt; secundus autem Physicorum per omnia huic exordio respondet. Alterum est, finis libri primi huius operis nullam habet connexionem cum initio huius, sed optime conuenit cum initio sequentis libri, quem nos per errorem tertium appellamus; fini autem primi Phys. optime respondet principium huius: extrema enim verba primi Physic. hæc sunt (*Rursus autem alio principio sumpto dicamus*) secundus autẽ Phys. nisi hoc quasi procemiũ pręponatur, non exorditur ab alio principio, sed a quadam diuisione rerum naturalium a non naturalibus, vt plane sit mutilus, nisi hoc velut exordium præponatur.

Primum argumentũ ꝓ opin. Francisci Beati de ordine huius ad reliquos Aristot. libros.

An hic liber ad initium primi Phys. pertineat.

Verum hi auctores *hoc loco lect.* 5. *p.* 5. primũ quidem, & omnibus Græcis & Latinis repugnant, quod non ideo minus incommodum esse putandum est, quod ipsi aperte id fateantur. Deinde, nihil propositis argumentationibus concludunt. Ad priorem enim dicendum est cum D. Thom. Aristotelem nõ docere his verbis, quomodo procedendum sit in hoc opere, sed in naturali Philosophia, in qua proxime dixerat, non esse requirẽdam illam accuratam docendi rationem, quam patiuntur res mathematicæ. Modum autem naturalem in tribus ait consistere. Primum est, vt ante omnia intelligatur, quid sit Natura, ꝙ Arist. initio 2. Phys. *c.* 1. *a tex.* 1. colligit ex differentia naturalium ab artificibus. Secundum, vt ex ratione naturæ ostendatur, quatenus Philosophus naturalis se possit extendere, siue quas res ꝓprias tractare debeat, quas Mathematico, & primo Philosopho relinquere, quod fit 2. ca. *a tex.* 16. eiusdem lib. Tertium, vt ex collatione caussarum inter sese disquirat, omnesne ad se pertineant, an ad primum Philosophum omnes, an vero quædam ad se aliæ ad illum. quod fit eodem lib. cap. 7 *a tex.* 70. in quo Arist. docet, eas tãdem caussas, quę ita mouent, vt non moueantur ipsæ, non pertinere ad Philosophum naturalem; plene nimirum ac omnino, quasi de quibus ipse attributa omnia disquirere atque ostendere possit.

Refellitur hac opinio, & eius argumenta soluuntur.

Modus procedendi in Philosophia naturali tenendus.

Quod si quis obiiciat, ergo primũ librum Phys. non pertinere ad Philosophiam naturalem, quod antecedat cognitionem Natu-

Obiectio prima.

ræ, a qua inchoandũ hic dicitur in ea sciẽtia. A Deinde, mutilã esse hanc libri tractationem, si ea pertinet ad hoc opus, cum non tradat, quo pacto procedendum sit in Metaphysica: hunc in modum occurrendum est; primum Physicorum librum, etsi pertinet ad Physicã, multa tamen accipere ex Metaphysica: incipit enim a generali diuisione principiorum in vnum & multa, & multorum in finita & infinita, &c Secundum autem librum statim B exordiri a distinctione rerum naturalium ab artificiosis, quæ propria & peculiaris est Physico. At hoc loco sermonem esse de processu omnino Physico. Quod si in hoc libello non traditur modus procedendi in Metaphysica: satis tamẽ esse, si tradatur, quo pacto inchoanda ab eo sit tractatio, quæ proprie sit Metaphysica; nempe a causis, quæ excedunt tractationem Physicam, quod fit lib. 12. in quo ex motu sempiterno colliguntur caussæ mo- C uentes immobiles, quæ sunt substantiæ separatæ. de quibus deinceps, tametsi breuiter, agitur. Itaque pauca dicturo Arist. de substãtiis separatis, satis fuit, pauca etiam hoc loco insinuasse de transitu a rebus mobilibus ad immobiles.

Solutio prima.

Quod si verba illa, *Quid sit natura*, non proprie sumãtur, sed vt sit sensus, Quæ & quales sint res naturales, quẽadmodum Naturæ nomen proxime acceptum erat: dici potest D cum Alex in 2. expositione huius loci *com* 21. docere Aristotelẽ in hac vltima capitis particula, eum modum inuestigandi veritatẽ tenendum esse in reliqua Philosophia contemplatiua, vt prius disseratur de rebus naturalibus, quam de diuinis & materiæ expertibus. Qui enim fuerit in doctrina rerũ naturaliũ exercitatus, vt Alex. ait, is demũ ea, quæ diuinæ Philosophię propria sunt, assequi poterit. Nam, qui de rebus naturalib earumq; prin- E cipiis, & causis disseruerit, is sibi viam aperiet ad distinguendas res, de quibus agit Philosophia naturalis, ab iis, quæ ad Metaphysicam pertinent; quandoquidẽ ex consideratione caussarum mobiliũ ad caussas mouentes immobiles perueniet: atq; ita intelliget, non omnes caussas rerum naturalium simpliciter atq; absolute ad naturalẽ Philosophum pertinere, sed tantum eas, quæ ita mouẽt, vt moueantur etiam, quẽadmodum habes. 2. Phys. F ca. 7. *tex* 70. & 71. Quibus rebus comparatis, iam habebit Metaphysicus propriã materiã, in qua versetur; res videlicet materiæ expertes, primasq; rerum causas. Pro qua re lege finem cap. 1. lib. 6 huius operis.

Modus in prima Philosophia tenendus.

Ad posteriorem argumentationem, quod quidem attinet ad connexionẽ 2. libri huius operis cum eo, quẽ nos tertium appellamus, satis dictum est in Præf. huius libelli. Quod vero attinet ad connexionẽ 1. Phys. cum 2. mirum sane est, cur secundus videatur cũ q̃ mutilus, nisi hoc quasi caput illi p̄ponatur. Magis certe mihi videretur portentosum corpus illius lib. si hoc alterum caput illi iũgeretur. Nam neq; bene illi aptaretur, cum supponat tractationem causarum iam factam; de quarum tamen distinctione agitur cap 3 eius lib. *a text.* 27. Neq; vt ille liber ab alio quasi principio exordiatur, necesse est tam ingẽs, id est, tã generale caput apponi, vtpote aperte Metaphysicum; præsertim cum habeat egregiũ, & maxime conueniẽs Physico initium a perspicua illa, & nemini dubia distinctione rerũ naturalium ab artificialibus. Neque vero illa verba (*alio principio sumpto*) quæ sunt in fine primi, significat aliud exordium operis, quod faciendũ videatur, sed aliud quasi initiũ tractationis. q est valde familiare Arist. non solũ cum librũ alium inchoaturus est, sed in ipso etiam discursu eiusdẽ libr. vide *Ant. Mirand.* 18. *lib de singul cert.* Ita patet, quid Aristot. doceat in vltima particula huius capitis, & quã parum vitium habeat noua horum censura: quam alii quidã recentiores consultius forsitan silentio præteriissent, quam aliis quibusdam non valde dissimilibus cõmentationibus refutassent. De qua re extrema quæstione in hoc caput agendum est.

Solutio secunda.

Recte primũ Physicorũ sine hoc libello cũ secundo coniungi, perperam vero, si hic inseratur medius.

NVM DIALECTICA sit scientia nec ne.

QVÆSTIO I.

Non videri scientiam. SECT. I.

Occasionem huius disputationis nobis præbet Arist prope finem huius capitis *text.* 13. cum ait, absurdum esse, scientiam simul, & modum sciendi quærere omnes enim pene intelligunt eo loco nomine modi sciẽdi significari Dialecticam: quæ etsi apud grauissimos auctores non solum scientiæ nomine, sed etiam præcipuæ, ac veluti cæterarum parentis digna censetur: his tamẽ verbis plane videtur, Aristotelis iudicio a numero scientiarum excludi. Nam si illa proprie dicitur modus sciendi: cum modus rei non idem sit, atque res ipsa, quod in aliis rebus inductione perspicuum est: non erit vtrq; modus sciendi scientia ipsa: quare nec Dialectica scientia. Si vero appellatur modus sciẽdi, quia tradit modum, quo scientia cõparari possit: minus adhuc rationi consentaneum videtur, vt in numero sciẽtiarum ponatur. Si enim ea sola tradit modũ, & rationẽ scientiã comparãdi, qui fieri potest, vt sit scientia, nisi sit prior seipsa?

Vnde sumpta sit huius quæstionis occasio.

Primũ argumentum eorũ, quibus probatur Dialecticã non esse scientiam.

Idem

2 Idem quoque aperte videtur Aristoteles docere 4 lib. huius operis cap. 2. *text.* 5. & 1 de Posteriori resolutione c. 8. *text.* 27. *& 1. libro Rhet. ad Theodect. cap.* 1. cum ait, *Dialecticum non habere certum aliquod genus subiectum, de quo disserat: sed per omnia rerum genera vagari*, cum tamen & Aristotelis sententia plærisq; locis, *vt 2. lib. huius oper. c. 1. tex. 1. & 11. cap. 6. & 1. Post. c 23. text. 45. tex. 2. videre est.* & cæterorum omnium philosophorum, omnis scientia in re aliqua certa & definita versari debeat. confunderentur enim alioqui scientiæ inter sese, nec vllus earum esset ordo aut distinctio.

3 Id ipsum colliges ex eo, quo tradit 1. Topicorum. c 1. & 2. quod idem lib. 3. huius operis. c. 1. assumitur. *Dialecticos ex solis probabilibus disserere.* Nam si ex solis probabilibus disserunt, fieri nō potest, vt Dialectica sit scientia: quippe cum omnis scientia ex necessariis rē conficiat, neque id, quo scientia tenetur, aliter se habere possit, vt Arist. 2. *Post. c. 2. tex 5. et c. 5. 6. 7. & alibi* passim scribit, & cæteri communi consensu approbant.

4 Accedit plana & aperta Aristotelis sententia, qui lib. primo Rhetoricæ ad Theodecten *cap.* 1. disertis verbis scribit, *Dialecticam non esse scientiam, vt nullus iam de hac re sit dubitandi locus.*

5 Ad hæc scientiæ diuiduntur, quemadmodum & res, vt idem docet 3. lib. de Anima c. 8. *text.* 38. Dialectica autem siue Logica non agit de rebus, sed de sermone siue oratione, vt patet ex tota arte Dialectica. non est igitur Dialectica scientia.

6 Postremo, scientia omnis aut est contemplatiua, aut practica, vt c. 1. huius libri, *text.* 3. & c. item 2. lib. sexti *text.* 1. docet Arist. omnesque sentiunt. Dialectica autem neq; in practicis, neque in contemplatiuis numeratur. practicæ namque omnes, nisi sint Mechanicæ, in moribus versantur; Ethica videlicet, Oeconomica, & Politica. Cōtemplatiuarum autem tria tantum genera tradit Aristoteles posteriori loco, *tex.* 2. Physicam, Mathematicam, & Metaphysicam. nō est igitur Dialectica inter scientias habenda.

De proprio & peculiari fine Dialecticæ, eiusq; nominibus & natura.

SECTIO II.

De quib. agendū sit in hac quæstione.

VT igitur, quid hac in re dicendum sit, planius perspiciamus, tria ante discutienda sunt. Primum, quisnam sit proprius ac peculiaris finis Dialecticæ, ex quo & ratio nominum, & naturæ huius artis facile colligentur. Deinde, quo in subiecto, siue materia versetur. Postremo, sitne admittenda trita & & vulgata illa distinctio Dialecticę in docentem & vtentem.

Prima opin. de fine Dialectica. Ac sunt, qui velint, Dialecticæ finem esse veri & falsi iudicium. Vnde est illud, quod sæpe Cicero 2. *de Oratore* scribit, *Dialecticam esse scientiam, vera & falsa diiudicandi.* Attamen hoc omnibus scientiis commune est, præsertim cōtemplatiuis, nec potest esse proprius cuiusquā finis: nisi fortasse primæ Philosophię, quod ea maxime in consideratione veritatis versetur, vt patet ex c. 1. *text.* 3 huius lib. Nam quod ad eam disciplinam falsi iudiciū pertineat, ad quā spectat veri, haud obscurū est; cū falsum, nisi ex vero deprehēdi nequeat; quemadmodū neq; obliquum nisi ex recto.

2. opinio. Alii dicunt, finem huius artis esse disputationem de quauis re proposita ex probabilib. id quod Arist. initio Topicorum *ca.* 1. videtur significare. Idem innuitur apud Ciceronem in 2. *Acad. quæst.* cum Dialectica dicitur inuenta, *veri & falsi quasi disceptatrix*: nisi quod addit, *& iudex*, quod in impugnatā sententiam incidit.

Refellitur. Sed neque hi recte sentiunt. Disserere enim ex probabilibus, si finis proximus est Dialecticę, & non potius remotus, non ad totam artem spectat; sed ad quandam eius partem, quæ Topice dicitur. Nos autē quærimus finem totius Dialecticæ siue Logicæ; quibus nominibus eandem artem significari certum est, vt mox patebit.

Vnde colligatur Dialectica finis. Quisnam igitur sit Dialecticæ aut Logicæ finis, ex imbecillitate rationis humanæ colligendum est. Nam cum hæc ars, ad emendāda propria rationis vitia, quæsita atque inuenta sit, vt est communis Philosophorum sententia: propria autem rationis vitia in eo cernantur, quod nec facile, nec sine erroris periculo per ea, quæ nouimus, incognita inuestigemus:

Quis ille sit. efficitur, vt proprius ac peculiaris Dialecticæ finis sit, viam & rationem tradere, qua facile & sine errore possimus ex cognitis incognita intelligere. Dixi, *propria rationis vitia*, non *intellectus*, quia intellectus humanus, vt distinguitur ab intellectu substantiarum separatarum, dicitur ratio; propriūque eius est, ex cognitis incognita discursu quodam cognoscere; cum illarum intellectus simul percipiat in alio id, quod ex illius cognitione pendet.

Cur hæc scientia Dialectica & Logica dicta sit. Hinc patet primum, recte nominatam esse hanc artem, & antiquiori vocabulo Dialecticam, & recentiori atque a veteribus Peripateticis inuento, vt ait Boetius ad Topica Ciceronis, Logicam. vtrumq; enim ipso Cicerone interprete significat *disserendi rationem, siue artem*:

1. Significatio verbi Disserere. præcipuum autem disserendi significatum est, incognita ex cognitis a-

perire. Id quod hinc facile intelliges. Differere interdum idem valet, quod sermone vti, vt apud Platonem in priori Alcibiade. διαλέγεσθαι, inquit, hoc est *differere, & sermone vti, an non idem vocas?* Potius enim eo loco dicendum est, differere, quam disputare: & sermone vti, quam ratione vti, vt quidam vertunt. Eodem modo vtitur Arist. differendi verbo 4. lib. huius oper. c. 4 *tex.* 10. cum sic ait: *Sublata autem nominum significatione, ipsum quoque* διαλέγεσθαι, hoc est, *ipse etiam sermonis vsus hominum inter ipsos, & vniuscuiusq; secũ sublatus est.* Vnde Dialogus nihil est aliud, quam sermonis cum altero collatio. Atque hoc pacto Dialecticæ & Logicæ vocabula significãt Sermocinalem facultatem: quę vsurpatio, etsi est omnium latissime patens, quippe quæ & Rhetoricam etiam, & Grammaticam cõplectitur: est tamen rara admodum, præsertim quod attinet ad nomen Dialecticæ.

2 Interdum vero idem est differere, atque probabiliter disputare. qua significatione vtitur Cotta Ciceronianus extremo tertio de natura Deorum, cum ait: *Opto redargui me Balbe, & ea, quæ disputaui, differere malui, quam iudicare.* Atque hęc significatio contra atque superior, est omnium frequentissima apud Aristotelem, Platonem & cæteros Philosophos; tametsi omnium astrictissima, quẽadmodum & Dialecticæ & Logicæ, vt ab eodem verbo in hac significatione dicuntur.

3 Interdum denique significat, incognitum aliquid ex iis, quæ nota sunt, oratione patefacere; siue id fiat argumentatione probabili, siue necessaria, siue etiam definitione aut diuisione. Dixi, *oratione*, quia si factis notioribus res ignota patefiat, vt cum vultu aut lacrymis affectus animi declaratur, non comprehendetur ea manifestatio differendi verbo, sed tantum si fiat oratione, siue mentali siue vocali, siue scripta Hac significatione vtitur Varro apud Ciceronem in Academicis, *lib.* 1 cum de quibusdã imperitis sic ait: *Nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique* (vt hæc omnia vno differendi verbo complectamur) *artem esse differendi putant.* cuius significationis minus quidem frequens est vsus apud Aristotelem & reliquos, quam secundæ, sed tamen non rarus. Atque ab hac, quæ media est inter duas superiores, & omnium item præcipua, magisque philosophica, imposita sunt nomina Dialecticæ ac Logicæ toti huic arti, de qua præsens quæstio instituta est.

A tertia dicti hanc artẽ Logicam, et Dialecticã.

Quare cum finis Dialecticę sit, viam & rationem tradere, qua incognita ex cognitis aperiantur: præcipuum autem differendi significatum, magisque accommodatum ad Philosophos, sit, incognita ex cognitis aperire; perspicuũ relinquitur, optime nominatã esse hanc artẽ siue Dialecticã siue Logicam. *æquum est enim*, vt ait Arist. 2. de anima, cap. 4. *res omnes a fine appellare.* Atque hoc pacto accipit Aristoteles nomen Dialecticæ, primo Rhetoricæ libro, *text* 49. *c.* 1. cum ait, *omnem Syllogismorum doctrinam ad totam Dialecticam, aut ad aliquam eius partem spectare.* Quanquam multi, & graues enarratores Aristotelis; in quibus sunt Alexander Aphrodisiensis, & Seuerinus Boetius, nunquam fere appellant totam hanc artem Dialecticam, sed Logicam: quod tamen vocabulum, quia nusquam apud Aristotelem reperio, minus libenter vsurpo. libentius hac eadem significatione dicam, logicas tum præpositiones, tum quæstiones, quo pacto Aristoteles sæpe loquitur: vt facit 1. *Top. c.* 9 & 12.

Res debere a suo fine appellari.

Patet etiam, quænam sit natura huius artis. Nam cum proprius atque immediatus finis cuiusque habitus sit propria eius operatio: omnes autem potentiæ & habitus per proprias operationes siue actus definiri debeant: proprius denique, atque immediatus finis Dialecticæ artis sit docere, quonam pacto differendum sit, iuxta tertiam huius verbi significationem: efficitur, vt non melius natura eius explicari possit, quam si definiatur, *differendi ratio & doctrina*, non quod ea sola differat, cum id omnibus scientiis & artibus liberalibus sit commune: sed quod sola doceat, quo pacto differendum sit. Sequitur iam, vt quodnam sit eius subiectum disquiramus.

Natura ac definitio Dialecticæ.

Ens rationis non esse subiectum Dialecticæ.

SECTIO III.

CVm scientiarum tractatores subiectum alicuius artis aut scientiæ quærunt, non ambigũt de subiecto, in quo ars ipsa aut sciẽtia inhæreat; quod recentiores inhæsionis subiectum vocant. perspicuum est enim, eas omnes in intellectu inhærere; sed dubitant, quidnam sit illud, ad quod cognoscendum, siue etiam agendum aut efficiendum tota scientiæ cura refertur. Hoc enim in quauis facultate vnum aliquid est, cuis caussa omnis labor ab artifice suscipitur. quod Aristoteles 1. *Poster. capit.* 7. *text.* 22. & *capit.* 23 42. tum subiectum, tum genus subiectum, recẽtiores Philosophi subiectum scibile & subiectum attributionis vocant. cuiusmodi est in Philosophia naturali Ens mobile; in scientia de moribus, Homo probus; in ædificandi peritia,

De quo subiecto hic sermo sit.

peritia, ædificium. Hæc autem ideo dicuntur scientiarum subiecta, quod sub earum considerationem præcipue cadant.

1. cōditio ad subiectū attributionis cuiusq; sciētia constituendum. Vt autem melius teneas, quale esse debeat cuiusque scientię proprium atq; adæquatum subiectum, accipe tres conclusiones. Prima est, vt sit vnum quid, saltem eo pacto, vt definitione aliquo modo vna explicari possit, & proprias affectiones siue proprietates habere, veluti ens: quod est subiectum Metaphysicæ. Omnis namq; ars, omnisq; scientia accipit vnitatem ex vnitate subiecti, in quo versatur, vt Aristoteles 1. Poster. cap. 23. *text 43.* & cæteri Philosophi docent; idq; curat, vt & naturam subiecti, eiusq; partium subiectarum, & omnium affectiones tradat.

2. Secunda est, vt reliqua omnia, quæ in sciētia traduntur, ad illud modo aliquo reuocētur (siue vt partes constituentes aut subiectæ, siue vt proprietates, siue aliqua quauis ratione) & eius gratia præcipue considerentur, nēpe vt illud & secundum se & secundum suas partes subiectas plene cognoscatur. Hoc enim pacto nihil horum censebitur alienum a subiecto totius scientiæ: proinde omnia ad vnam eandemque scientiam pertinebunt.

3. Tertia est, vt scientia, quæ circa illud versatur, ratione eius distinguatur a cæteris scientiis: vt enim naturales facultates distinguuntur inter se ratione diuersorum obiectorum, veluti aspectus & auditus, quod hic circa sonum, ille circa colorem versetur: sic etiam scientiæ ratione diuersorum subiectorum, vt Geometria & Arithmetica, quod illa de quantitate continua, hæc de discreta disserat; & ita reliquæ. Atque hæc de ratione subiecti cuiusque artis.

Opinio D. Thom. de subiecto Dialectica. Quod vero attinet ad subiectum Dialecticæ D. Thom. in 4. libro huius operis, *lectione 4 quæst.* 2. asserit esse ens rationis, a cuius opinione non videntur dissentire, qui aiunt esse secundas intentiones, seu, vt Auicenna vocat, secunda intellecta. Probat suam sententiam D. Thomas ex ipso Aristotele plane dicente *1. huius opinionis argumentum.* eo loco, *cap. 2. text. 5. Primum Philosophum & Dialecticum versari circa ens:* id quod alia ratione non credit dici potuisse, nisi quia primus Philosophus agit de ente, quo ad ea, quę illi conueniunt in rerum natura, ex quibus habet, vt ens reale sit. Dialecticus autē quoad ea, quæ illi proueniunt ex operatione intellectus, quæ sunt attributa rationis, vt esse genus, esse speciem, & similia.

2. Idem alij confirmant inductione eorum, quæ in Logica tractantur. etenim vniuersale, prædicabile, genus, species, differentia, & reliqua omnia in entibus rationis, non realibus numerantur: quippe cum ea ratione, quæ talia sunt, ab operatione intellectus pendeant.

Item hac ratione; quia si eius subiectum esset reale, numeraretur vtique Dialectica in scientiis realibus. quod inauditum est. 3.

Non probatur in eo sensu, quem præ se fert. Verum hæc sententia, nisi quis eam in vero sensu exponat, facile refellitur. Primum, quia Dialecticus non tradit, quæ sit natura entium rationis, neq; earum caussas, principia & affectiones; sed suo modo Metaphysicus. Quod si dicas, ens rationis non esse subiectum Dialecticæ secundum naturam suam spectatum, sed quatenus rationi disserendi subseruit, quemadmodum nonnulli minus caute respondent, verum quidem dices. & hoc pacto crediderim D. Thomam intelligendum. sed tamen plane cogeris concedere, non ipsum ens rationis, sed aliquid, quod *Quo pacto D. Thom. intelligēdus videatur.* adæquate commune sit omnibus disserendi formis, esse Dialecticæ subiectum: quemadmodum, quia statuarius non agit de ligno, nisi quatenus ex eo efficit statuam, non lignum, sed statua constituenda est statuarij subiectum.

Secundo refutari potest ex traditis conditionibus subiecti cuiusq; artis. Ex prima quidem, quia si ens rationis sit subiectum Dialecticæ, non habebit vtique proprietates, quæ vllo modo sint entia. quod durum est negare. neque enim illæ poterūt esse reales, cum ens reale sit prius natura ente rationis: si autem sint entia rationis, iam continebuntur essentialiter sub ente rationis; quo fiet, vt eius proprietates esse nequeant: inferiora enim non sunt proprietates superiorum. At dicunt du- *Responsio aduersariorum.* plex esse subiectum artis, vnum attributionis, alterum adæquationis: ens autem rationis, etsi non est subiectum attributionis, cui solent proprietates assignari: esse tamen adæquationis, quia adæquate dicatur de omnibus, quæ in Logica traduntur. Sed non recte *Refellitur.* occurrunt. Primum, quia isto modo oportebit quærere in Physica aliud subiectum longe superius ente naturali, quod non modo de omnibus rebus naturalibus, & earum partibus dicatur, sed etiā de motu, & cæteris proprietatibus rerum naturalium; imo etiam de infinito, de vacuo, & reliquis omnibus, quæ in Physicis tractantur. Quærendum quoque erit in Arithmetica aliquid communissimum rebus Arithmeticis, quod de numeris & affectionibus ac proportionibus numerorum; itemque de vnitate & eius proprietatibus prædicetur. at hæc nemo vnquam tradere conatus est. Deinde, quia vt demus, quærendum esse in vnaquaque arte tale subiectum, non verum est omnia, quæ traduntur in Dialectica, esse entia rationis. Neque enim de-

monstratio, aut vlla alia differendi forma (si modo de iis loquamur, quæ præcipue sub eius artis considerationem cadunt) est ens rationis, sed discursus quidam mentis verus ac realis; vt apertum est. Quod enim attinet ad, nescio quas, relationes rationis, quæ in his fundantur, cum mens in ea reflectitur: nihil eas curat Dialecticus, nisi quatenus ad differendi doctrinam vtcunq; sunt vtiles.

Mentales differendi formas, non esse entia rationis.

B Ex secunda vero cōditione, quia etsi Dialectica modo aliquo agit de entibus rationis: non agit tamen de eis præcipue, sed quatenus eorum cognitio subseruit rationi differendi. hoc enim iidem huius opinionis fautores paulo ante fatebantur.

Ex tertia denique quia ens rationis, cum statuitur subiectum Dialecticæ, ita late sumitur, vt complectatur omnia entia rationis, ea quoq; comprehendet, quæ a Grammatico & Rhetore tractantur; vt nominum significationem, syllabarum quantitatem, verborum proprietatem, tropum, figuram, & similia. Si vero sumitur pro ente rationis, quod non ex hominum instituto & voluntate pendet, sed in ipsa rerum natura fundatur, vt excludantur entia rationis, quæ a Grāmatico, & Rhetore explicantur: cuiusmodi sunt notio generis, & speciei, prædicati, & subiecti: adhuc supersunt pleraque, quæ sub Dialecticā artem non cadant, cuiusmodi sunt relatio creatoris, dextri, sinistri, & similia. Quod si intelligant ea sola attributa rationis, quæ consequuntur res, quatenus mente tractātur: pertinebunt quidem ea omnia modo aliquo ad Dialecticam: sed tamen nec sola, nec principaliter, cum Dialectica principaliter agat de modo tractandi res, quem illa consequuntur, qui modus non est ens rationis. Ita fit, vt ens rationis aut non adæquate distinguat ea, quæ cadunt sub artem Dialecticam ab iis, quæ cadunt sub alias artes, quod est contra tertiam conditionem subiecti: aut certe non præcipue sub eam cadat, quod est contra secundam. Quoniam vero hæc opinio remota admodum videbatur a vera sentētia de subiecto Dialecticæ, ideo etiam non commemorauimus inter eas, quas de subiecto Dialecticæ initio Institutionum Dialecticarum *lib. 1. cap. 3.* tetigimus.

Varia entiū rationis genera.

Ad primum igitur argumentum eorum, quæ pro hac sententia proposita sunt, dicendum, nō esse eo loco sermonem de Dialecticā, quoad doctrinam, sed quoad vsum, vt pauca, lo post intelliges. Deinde non ea ratione ibi distingui Dialecticum a primo Philosopho, quod hic de ente reali, ille de ente rationis agat. nam & sophistam quoque ait eo loco Aristoteles versari circa ens, cum tamen nō detur ens tertio modo sumptū: nisi quis dicat, Sophistam versari circa ens fictum, atque ad eam rē vti velit Platone auctore, qui in Dialogo de Ente asserit, *Sophistam versari circa non ens*: quod idem videtur esse, atque ens fictum: quod tamen nihil est ad rem. Aristoteles enim ait eo loco, hos tres artifices circa eadem versari, totumq; eorum discrimen ad modum agendi refert, cum ait, *de eisdem rebus agere primum Philosophum demonstratiue, siue ad veritatem* (vt loquitur) *de quibus Dialecticus quidem pro vtraq; parte disserit ex probabilibus: Sophista vero ad speciem tantum veri Demonstratoris, aut Dialectici.* Quo autem modo intelligendus sit Plato, cum ait, *Sophistam versari circa non ens*, libro sexto exponemus. Postremo, si eo loco traditur, Dialecticum versari circa ens rationis, cum Dialecticus de eo demonstratiue agat, vt docent ij, qui ex pacto Aristotelem intelligunt, concedere debebunt, Dialecticum agere de ente ad veritatem, quod tamen Aristoteles soli primo Philosopho ibidem tribuit.

Solutiuntur argumenta eorum qui affirmant ens rationis esse subiectū Dialecticæ.

Qua ratione differant primus Philosophus, Dialecticus & Sophista.

Ad secundum dicendum est, agere quidē Dialecticum de genere, specie, & cæteris huiusmodi, non tamen vt tradat cognitionem relationum rationis, sed vt doceat conficere orationes, quibus apte disseramus. Quocirca non agit de genere quoad conditiones essendi, sed prædicandi, quæ sunt propinquiores tractatione modorum differendi, quod idem de cæteris similibus dicendum est.

Quo pacto Dialecticus agat de genere & specie.

Ad tertium dicito, subiectum Dialecticæ esse quippiam verum ac reale, si pro eo accipiatur, in quo primo illa versatur, vt mox patebit, sed tamen non inde fieri, vt sit scientia realis: distinctio enim scientiarum in reales & non reales desumpta est ex distinctione eorum, quæ sunt, in res & verba: vt scientiæ, quæ de rebus agunt, quatenus distinguuntur a verbis, dicantur reales, quæ autem de verbis, sermoneve, appellentur sermocinales. Quia igitur Dialectica de sermone agit, primo quidem de mentali, quo quisque secum quasi loquitur: secundaria vero ratione de vocali & scripto, non in realibus, sed in sermocinalibus numeranda erit. quanquam etiam dicitur rationalis, non quia de ente rationis agat (isto enim modo potius dicendæ essent rationales, Grammatica, & Rhetorica, quæ agunt de solo sermone significatiuo ex instituto, quam Dialectica, quæ primo agit de sermone significatiuo naturaliter) sed quia dirigit operationes intellectus nostri, qui propter naturalem discurrendi facultatem ratio appellatur.

Cur Dialectica sit sermocinalis scientia.

Nec

Nec demonstrationem, nec modum sciendi proprie sumptum, nec vero argumentationem, aut syllogismum esse subiectum Dialecticæ, si ea in se spectetur.

SECTIO IIII.

Sententia eorum, qui demonstrationem subiectum Dialecticæ faciunt, refutatio.

GRæci auctores Alexander, Ammonius, Simplicius, Philoponus, & alij *initio Prædica & primi. prior. c. 1. tex. 1.* censent, Logicæ subiectum esse demõstrationem, quod Aristoteles initio librorum de priori resolutione (in quo opere latius, quam vnquam de ratione disserendi videtur loquutus) plane asserat, propositum sibi esse de demonstratione agere; quod idẽ in fine operis de posteriori resolutione se præstitisse concludit. Sed hæc opinio, vt est omnibus, quæ de Dialecticæ subiecto extant, astrictissima; ita minus placet, quã cæteræ, quas recensebimus: quocirca neq; eam nos in Dialecticis Institutionibus *cap. 17 text. 26. & initio 12. Met. tex. 1. & alibi sæpe* tetigimus. *Auicenna c. 2. item Alphar. & Algaz. tex. 5.* De aliis enim plerisque disserendi modis, quam de demonstratione, agit ars Dialectica, idq; non tantum propter demonstrationem, sed etiam propter alios fines, potissimum vero de syllogismo Dialectico, qui est omnium vsurpatissimus, & ad omnia vtilis. Neq; vero Arist. initio Priorum proponit, ideo se de demonstratione disputaturum, & in fine Posteriorum idipsum se fecisse asserit, quod demõstratio sit adæquatum Dialecticæ subiectum, sed quia principale, quo pacto sæpe ait in hoc opere, *institutum sibi esse agere de substantia.*

Sententia eorum, qui modum sciendi Dialecticæ subiectum faciunt, refellitur.

Arabes quidam, in quibus est Auicenna initio suæ Logicæ, & alij nonnulli ex nostris, faciunt subiectum Logicæ modum sciendi, sumpto proprie sciendi verbo, quod subiectũ asserunt complecti demonstrationem, & definitionem iuxta duos sciendi modos, quos aiunt, significasse Aristotelem primo Post. cap. 2. quorum alterum omnes demõstrationem esse dicunt, alterum plerique definitionem: id, quod Aristoteles in hoc opere ad finem superioris libri perspicue exponere videtur, cum ait, *omnem doctrinam, aut demonstratione, aut definitione effici.* Esse autẽ modum sciendi hoc pacto subiectum Logicæ, ex eo videtur perspicuum, quia Aristot. hoc loco nomine modi sciendi Logicam significat, vt ex obiecto artẽ, quæ circa illud versatur. Verum neque huiusmodi sententia placet. Primum, quia alij modi reperiuntur disserendi, qui sub demonstratione, & definitione non cõprehendãtur. Deinde, quia intelligere per definitionẽ, non est proprie scire, neq; Arist. 1. Post. nomine modorum sciẽdi cognitionem demonstratiuam, & defi[illegible] significat, sed scientiã propter quid, & alia duo sciendi genera: alterum, quo sciuntur principia, quod est nobilius scientia propter quid: alterum, quo sciuntur cõclusiones per caussas remotas, aut effecta, quod est minus præstãs. Quocirca in loco citato superioris libri huius operis, vt ex 1. *Rhetor. c. 1.* nomine doctrinæ nõ significatur traditio scientiæ, sed cuiusuis cognitionis rei per notiora: nomine autem demonstrationis quælibet argumentatio ad aliquid probandum idonea, vt sæpe alibi, diuisio vero ad definitionem videtur reuocanda eo loco, vt in eius expositione diximus.

Cur Dialectica dicatur modus sciendi.

Quod vero hic Dialectica significatur nomine modi sciendi, non mirum est, quia sæpenumero [illegible]scientiæ, non a subiecto adæquato, sed ab aliqua eius parte subiecta cognominantur, vt Theologia hæc naturalis a Deo, aut diuinis substãtiis, & Astronomia ab astris.

Sententia eorum, qui argumentationem aut syllogismũ.

Magnus Albertus *tractatu 1. in Porphy. c. 3. & 4.* partim latius, partim pressius tradit subiectum Logicæ: ait enim esse argumentationem, quæ & latius patet quam demonstratio, & non complectitur definitionẽ. Eadem pene sentẽtia est Scoti, qui existimat esse syllogismum. Et recte quidem ambo sentiunt, cum loquamur de subiecto Logicæ, vt ab Aristotele tradita est in iis libris, qui ad nos peruenerunt. Sola enim argumentatio ex instituto traditur ab Aristotele, *lib. 1. c. 56. & lib. 6. cap. 3.* cæteræ autem argumẽtorum formæ ex syllogismo vim accipiunt, cum materiales cõsequentiæ sint, vt in Dialecticis Institutionibus diximus.

Aristotelem solam argumentationẽ ex instituto tradidisse.

Quod autem sola argumẽtatio ex instituto tradatur ab Arist. ex eo cõstat, quia liber prædicamentorum nihil est aliud, quam seminariũ quoddam vocum omnium simplicium, ex quibus omnia enũciationum genera confici possint, in libris vero de interpretatione agitur de enũciationibus, ex quibus cõnectantur omnia argumentationum genera, in reliquis autem de syllogismo, ac omnino de argumentatione; omnibusq; argumentationũ formis tum simpliciter, & absolute, tum etiã contractis ad certam materiã. De diuisione autem, & definitione nõ per se, sed obiter, & quatenus argumentationi subseruiunt, disserendũ putauit, vt in eodẽ libello diximus, & ipse Albertus *in Porphy. tract. 1.* probe explicat. Quocirca in epilogo totius Dialecticæ de syllogismis, se doctrinã tradidisse plane scribit Aristoteles *c. Vlt. lib. 2. Elenchorum.*

Non recte argumentationem dici adæquatum totius.

Quod si Dialectica sumatur, non qua ratione ab Aristotele tradita est in libris, quos habemus, sed vt in se ipsa spectatur, non recte dicetur siue syllogismus, siue argumentatio adæquatum eius subiectum, cum neutrũ dicatur de diuisione, aut definitione,

quæ

quæ tamen sunt per sese speciales quædam differendi formulæ. Quod si dicas, satis esse diuisionem & definitionem vtcumque ad argumentationem reuocari, vt argumentatio adæquatum subiectum dici possit, concedes quoque eadem ratione subiectum Metaphysicæ esse substantiam incorpoream, aut verum Deū, quod cætera, quæ in Metaphysica traduntur, ad hæc vtcumque reducantur, cum tamen Aristoteles dicat, nec leuiter cōfirmet esse ens, qua ratione est ens. Deinde, quia etsi diuisio, & definitio, quatenus sumūtur ad aliquid probandum, reducūtur ad argumentationem: non tamen reducuntur, quatenus sunt per se quædam formulæ declarandi ignotum ex notis, præsertim cum ab ea propriam declarandi vim non accipiāt. Postremo, quia ea omnia cōplecti debet sub se subiectum cuiusque artis, de quibus in illa tāquam de particularibus subiectis complexis, atq; perfectis demonstrationes fiunt proprietatesq; demōstrantur: huiusmodi autem plane sunt diuisio, & definitio, de quibus multa demonstrari possunt in Dialectica, nō tantum vt de partibus argumētationis, aliove modo ad argumentationem pertinenti, sed vt de quibusdam specialibus ac integris differendi generibus.

Dialectica subiectum.

Obiectionis dilutio.

Quæ debeāt subiecto cū suo, artis comprehēdi.

Modum differendi, siue sciendi late sumptum, esse subiectum Dialecticæ,

SECTIO V.

Vera sententia de subiecto Dialecticæ.

Ergo si Dialectica in hac controuersia, nō vt ab hoc, aut illo auctore traditur, sed in se ipsa spectari debet, ex proprio fine artis subiectum eius adæquatum colligēdum est. Proprium enim, & adæquatum cuiusque disciplinæ subiectum illud est, ad quod cognoscendum, siue etiam agendum, aut efficiendum tota artis cura dirigitur. Cum igitur a nobis sit constitutum, Dialecticæ proprium finem, in quem tota ipsa incumbit, nihil esse aliud, quam formas omnes, siue modos differendi ignotumve ex notis oratione declarādi tradere: plane efficitur, modum differendi esse adæquatum Dialecticæ subiectū. Potest idem probari ex tribus conditionibus subiecti adæquati, quas *sect.* 3. proposuimus. In primis enim modus differendi est quodammomodo vnum quid, & quod definitione aliquo modo vna explicari possit. est enim oratio, qua ex notis incognitum declaratur. Deinde quicquid traditur in Dialectica, aut est modus differendi, vt argumentatio: aut ad illum reuocatur, & gratia illius præcipue tractatur, vt nomen, verbum, & enunciatio. Denique ratione modorū differēdi distinguitur Dialectica a cæteris, non quod ipsa sola differat,

Ostenditur ex conditionibus subiecti.

A sed quod sola doceat, quonam pacto differendum sit, vt in Institutionibus *lib.* 1. *c.* 1. diximus. Quod si differendi modum vocare velis modum sciendi, late tam accepto sciendi verbo pro cognoscēdi ex notioribus, quomodocumque id fiat: non est quod repugnemus. certe Scotus in primum prioris Analyticæ ita accipit modū sciendi, cum illud constituit subiectum Logicæ in sese spectatæ.

Quo pacto modus sciēdi dici possit subiectum Dialecticæ.

B Neque discrimen est inter modum differendi & sciendi hoc pacto, nisi quod differere sumitur actiue, scire autem passiue (scire enim est cognoscere ex notioribus: differere autem declarare, siue efficere, vt cognoscas) & scire est terminus cognitionis: differere autē quasi via ad cognoscendum. Cur autem differendi modus dicatur *a Cic. in oratore ad Brutum,* oratio Philosophica, alias etiam *Acad.* 2. *edi. lib.* 1. oratio ratione conclusa, initio Dialecticarum Institutionum *lib.* 1. *cap.* 3 diximus.

C Sed quærat aliquis, quænā oratio intelligenda sit, cū dicimus subiectū Dialecticæ esse orationē, qua incognitum ex cognitis aperitur: mentalisne, an vocalis, an scripta, an vero oratio in cōmune, quæ dicitur de his omnibus orationum generibus. Ad quam dubitationē breuiter dicēdum est, intelligendā esse orationē in cōmune, præcipue tamen mētalē, vt Arist. 2. de interpretatione cap. 4. & primo post. c. 8. tex. 25. & aliis locis innuit.

Dubitatio.

Responsio.

D Caussa vero est, quia Dialectica cum ad emendanda rationis vitia constituta sit: in dirigendis propriis actibus rationis præcipue versatur, nec ad voces, & scripta descēdit, nisi quatenus hominē instituit in ratione agendi cum altero. Atq; hæc est sententia D. Thom. cū *initio lib.* περὶ ἑρμηνείας *lect.* 1. asserit, versari Logicam in dirigendis operationibus intellectus. Vnde collige, subiectum Dialecticæ

Discrimen inter subiecta Dialecticæ, Grammaticæ, & Rhetoricæ.

E duabus rationibus differre a subiectis Grammaticæ, ac Rhetoricæ. Vna, quia subiecta Grammaticæ, ac Rhetoricæ sunt orationes externæ dumtaxat: Dialecticæ vero subiectū est præcipue oratio interna. Altera, quia in ipsa etiam oratione externa, quæ ab omnibus communiter tractatur, Grammatica solam integritatem considerat, Rhetorica solum ornatum, Dialectica vero ipsam rei ignotæ ex cognitis declarandi vim, quæ est quasi ratio, & mens orationis. Quanquam vero mē-

F talis oratio præcipue pertinet ad hanc artem, vt Auicenna initio suæ Logicæ; & Scotus ac Caietanus in prædicamenta Aristotelis recte annotarunt: tamen quia externa oratio magis patet, & in disputatione cum altero prorsus necessaria est, idcirco subiectum Dialecticæ, de quo huius artis tractatores aperte differunt, [illegible]ius constitutū est. Modus diffe-

differendi externus, quam internus, & inter externos vocalis potius, quam scriptus, quia vocalis oratio, quam scripta, multo est notior & vsurpatior. Qua de caussa effectum est, vt hæc ars inter sermocinales numerata sit.

Altera dubitatio. Quærat etiam aliquis, num subiectum Dialecticæ sit vnum quippiam vnitate essentiæ, quemadmodum ens naturale, quod est subiectum Philosophiæ naturalis, an vero vnitate ordinis duntaxat, quemadmodum exercitus, qui cadit sub artis militaris considerationem. *Responsio quorundã.* Cui quæstioni sunt, qui respondeant, esse vnum vnitate essentiæ. Aiunt enim definitionem, & quemlibet alium modum differendi significare formaliter vnam quãdam relationem fundatam in tota oratione, atque huiusmodi relationem esse essentiam definitionis, ratione cuius oratio, quæ definitio dicitur, habet vnitatem essentiæ: eodemque pacto rem habere in cæteris modis differendi, ac proinde in modo differendi in commune sumpto. *Vera responsio.* Dicendum est tamen, superuacaneum esse, ac friuolum quærere in subiectis artium huiusmodi relationes rationis, vt ratione earum subiecta habeant vnitatem essentiæ. sublatis enim huiusmodi vnitatibus, adhuc in eisdem subiectis cernitur vnitas, quæ satis sit, vt eorum quodlibet dicatur vnum quippiam. Id quod in domo, in naui, & in exercitu cernere licet. Itaque respõdendum est, modum differendi habere vnitatem ordinis, cum sit oratio quædam artificiose disposita ad differendum, satisque esse, si subiectum artis sit vnum quid per se ordinatum ad aliquem finem, etiamsi non sit per se compositum in vnitatem vnius essentiæ.

Dialecticam recte distingui in docentem & vtentem.

SECTIO VI.

Num differendi vsus ad Dialecticam spectet. Iam illud quærendum est, num sola differendi doctrina, an ipse etiam differẽdi vsus ad Dialecticam spectet. Hinc enim intelligi potest, rectene an secus distingui soleat Dialectica in docentem & vtentem. Ac illud in primis apertum est ex dictis, totam differẽdi doctrinam ad Dialecticã spectare, cum eius proprius ac peculiaris finis sit, docere, quo pacto differendum sit. Illud etiam perspicuũ est, aliquem differendi vsum pertinere ad Dialecticam: neq; enim aliter Dialecticus, quã differendo docere potest, quo pacto sit differendum, si modo illo Philosophico more, quod ponimus, differendi formas tradit. Verum is vsus non distinguitur à doctrina differendi, cum eo ipso doceatur, quo pacto sit differendum: sed is solus à doctrina distinguitur, quo non traditur ex proprijs modus differendi vllus, veluti cum quomodocunque differimus de rebus naturalibus aut mathematicis, aut etiam de logicis ex cõmunibus, & vnicuique obuijs. Illud quoque haud obscurum est, non omnem differendi vsum, qui via & ratione fiat (neque enim agimus de vsu artis experte, sed de artificioso) ad Dialecticum spectare. Omnes enim artifices in sua quisque materia ex proprijs ac per se principijs differunt, vt inductione patet. Alioqui si diuisiones, definitiones, & demonstrationes, quæ in alijs disciplinis cernuntur, à Dialectico fierent, vna tantum Dialectica esset scientia, quippe ad quam, vt omnis differendi doctrina, ita etiam omnis vsus pertineret.

In quo posita sit huius quæstionis difficultas. Tota igitur ambiguitas est de vsu differendi, non ex proprijs, & per se, sed ex communibus, & quæ omnibus sunt obuia, aut certe exiguo labore inueniuntur, hoc est, ex probabilibus, pertineatne is totus ad Dialecticum, an vero alius ad hunc, alius ad illum artificem pro ratione materiæ, ex qua differitur, an potius nullius disciplinæ sit proprius? Quod enim nullius disciplinæ sit proprius, ex eo videtur perspicuum: quia eorum, quę omnibus sunt in promptu, aut facile à quouis inueniuntur, non debet vsus censeri cuiquam proprius. Quod vero vnaquæque ars differat ex certis quibusdam probabilibus, seu verisimilibus, veluti Physica ex ijs probabilibus, quæ in rebus naturalibus reperiuntur, Metaphysica ex ijs, quæ in Metaphysicis, hac ratione suadetur: quia si ea omnia vni attribuenda essent, inopes, & pene nullius pretii relinquerentur cæteræ, exceptis Mathematicis. perpaucæ enim reperiuntur demonstrationes in reliquis disciplinis. Accedit quod eiusdem facultatis est, verum & verisimile cognoscere, vt Aristoteles ait, 1 Rhet. ad Theodecten, lib. 1. cap. 2. quare cum vera seu necessaria in vnaquaque materia ad eum artificem pertineãt, qui in ea versatur: efficitur, idem dicendum esse de verisimilibus seu probabilibus, nec omnium probabilium vnam tantum disciplinam esse constituendam. At vero, quod ad vnam Dialecticam ea omnia pertineant, intelligi potest ex Aristotele initio Topicorũ, aliisque locis quamplurimis, in quibus ille nemine repugnante docet, *proprium Dialectici esse, de quacunque re proposita ex probabilibus differere.*

Prima affirmatio. In hac igitur cõtrouersia prior assertio sit, *Vsum differendi ex probabilibus esse proprium Dialecticæ.* Quæ assertio hunc in modum probatur: Vsus differendi ex probabilibus,

nec gignit habitum scientiæ, neq; ex habitu scientię gigni potest. vt n. non generat, nisi opinionem, ita nasci non potest ex habitu scientiæ, quandoquidem actus, quibus generatur habitus, & qui ab eo generantur, eiusdem speciei sunt. Ergo si vsus disserendi ex probabilibus alicui tribuendus est, non propter actum aut habitum eo pacto disserendi attribuendum illi erit, sed propter materiam, ex qua disserit: aut propter formam disserendi, vt ea scientia dicatur disserere ex probabilibus, quæ tradit formam disserẽdi ex eiusmodi materia. Atqui materia probabilis nullius scientiæ propria est, cum omnibus pateat, aut certe nullo pene negotio inueniri possit: sola autem Dialectica tradit disserendi formam ex verisimilibus, quemadmodum & ex necessarijs, vt ex dictis constat. igitur soli Dialecticæ tribuendus est vsus disserendi ex probabilibus. Atque hoc pacto verum est id, quod tam sæpe tradit Arist. *proprium esse Dialectici, de quauis re proposita ex probabilibus disserere.*

Solutio argumentorũ.

Quod autem obijciebatur, vsum disserẽdi ex cõmunibus, nullius disciplinę propriũ esse, concedendum est ratione materiæ, non autẽ ratione formæ. Quod vero addebatur, vnamquamq; artem ex certis quibusdã probabilibus ad suam materiam pertinentibus disserere, partim negandum, partim concedendum est. Nam neque probabilia, si res ad viuum resecetur, ad vllam scientiam propriã spectant: nec eorum artificiosa tractatio ad alium artificem, quam ad Dialecticum pertinere potest. Nec vero mirum est, si non satis locupletes sint plurimæ scientiæ, detracta illis omni doctrina probabili: est enim nec facile, nec vulgare, propria rerum principia percipere.

Dialectica omnium scientiarum ministra.

Verum, quia Dialectica, quatenus ex probabilibus disserit, ministra censetur scientiarum omnium, easque omnes præter quasdã Mathematicas anteire, illisque facultate ea, qua pollet, vtramque in partem disputandi, aditum aperire, & viam munire solet: non censentur alienæ à quaque scientia ex sentẽtiæ probabiles, quas Dialectica inuenit, quẽadmodum nec opes eæ, quę famulorum opera conquiruntur, alienæ sunt à facultatibus dominorum. Ita probabiles opiniones, quæ in rebus metaphysicis ministerio Dialecticæ comparantur, Metaphysicæ disciplinæ censentur, quæ in Physicis, Physicæ, atque ita in cæteris: nec multo secus, atque probationes Philosophiæ humanæ, quæ conclusionibus sacræ Theologiæ adhibentur, pertinent ad sacram Theologiam, quod subministrentur ab eius quasi famulabus. Quod denig; addi-

Explicatur dictum Aristotelis.

tur, eiusdem facultatis esse verum, & verisimile cognoscere, non tam ad veri & verisimilis cognitionem, quam ad regulam cognoscendi referẽdum est: quasi dicat Aristoteles, facultatem, quæ tradit regulam cognoscẽdi verum, eandem etiam tradere cognoscendi verisimile, quas certe regulas, quæ vna & eadem sunt, ad Dialecticam pertinere perspicuum est.

Secunda assertio.

Posterior assertio sit, *Optimam & necessariam esse distinctionem Dialecticæ in docentem & vtentem,* quam D. Thomas 4. Meta. lect. 4. p. 2. Scotus hoc loco, & in Porphyr. & alij plerique scholastici tradunt, nec quicquam ab ea differre illam, qua Græci Dialecticam diuidunt in eam, quæ auulsa est à rebus, & in eam, quæ est rebus concreta. Prior pars ex dictis aperta est. Dialectica enim eatenus dicitur docens, quatenus ex proprijs principijs modos disserendi tradit. Vtens vero, quatenus ex probabilibus de quacunq; re proposita disserit. Posterior ex eo patet, quia Græci auctores intelligunt nomine Dialecticæ à rebus auulsæ, habitũ Dialecticæ, quatenus adhuc versatur in ipsa disserendi doctrina tradenda: tametsi quia eius præcepta collecta sunt ex vsu disserendi de aliis rebus auulsa videtur dicta. Nomine autem Dialecticæ rebus concretæ intelligunt eam ipsam, non quatenus omnibus disserendi modis vtitur, vt plerique non recte existimant, & iam impugnatum est, sed quatenus vtitur modo probabiliter disserendi.

Dialectica docens & vtens.

A rebus auulsa & rebus cõcreta.

Consectariũ primum.

Ex his primũ patet, Dialecticam siue Logicam docentem & vtentem non esse duos habitus, cuius rei ignoratione pleriq; hallucinantur, sed vnum atque eundem, cuius actus proprius ab ea elicitus, est docere, quo pacto sit disserẽdum, attributus autem, quodammodo imperatus, disserere ex probabilibus, quacunque in materia id fiat.

Secundum.

Deinde, Dialecticam esse docentem ratione totius artis, cum tota in docẽdo versetur, vtentem vero ratione eius partis, quæ tãtum docet ex probabilibus disserere. Quanquam enim tota Dialectica ad vsum refertur, cum præcepta vbique tradat ad disserẽdum comparata, vsus tamen demonstratiuæ partis non ad eam pertinet, nisi in propria materia, quę tamẽ ab ipsa doctrina nihil differre diximus. Hoc ipsum D. Thom. 4. Meta. lect. p. 4 hunc in modum explicat. Demonstratiuam Logicæ partem solam doctrinã continere, Dialecticã vero, siue Topicã, & doctrinã, & vsum.

Tertium.

Postremo, si Dialectica accipiatur pro sola Topica disciplina, quæ magis vsitate dicitur Dialectica, tum demum eandem totam esse & docentem & vtentem officijs distinctam à seipsa

à ſeipſa, quemadmodum differentiæ ſpecificæ apud Porphyrium cap. de differentia, in diuiſiuas & cõſtitutiuas diſtinguuntur: tametſi magna eſt alioqui inter has diſtinctiones diſsimilitudo.

Obiectiones eorum, qui negant in Topica diſciplina reperiri vſum & doctrinam.

Sed obijciat aliquis hoc loco: Topicam diſciplinam non eſſe demonſtratiuam, quod in libris Topicis nullæ reperiantur demonſtrationes: ergo non diſtingui Topicam in docentem ſiue demonſtrantem & vtentem, ſiue diſſerentem ex probabilibus. Id quod vel ex ipſo inſtituto Ariſtotelis in eo opere videtur abunde oſtendi. ſcribit enim in ipſo quaſi procemio eius operis, lib. 1. ca. 1. ſe in ijs libris nihil accurate velle tradere, ſed omnia rudi Minerua, quod ad eam diſciplinam ſatis ſit, ſimplicem quandam, & minus accuratam rerum Dialecticarum cognitionem habere. Atque his argumentis ducti quidam recentiores exiſtimant, inanem eſſe diuiſionem Dialecticæ in docentem & vtentem, ſi Dialecticę nomen ſumatur pro Topica diſciplina.

Dilutio.

Sed non vident primum, ſiue ea demonſtratiua ſit, ſiue non ſit, poſſe tamen ita ſumi, vt adhuc in ea vſus à doctrina diſtinguatur. Neque enim dubiũ eſt, quin doceat diſſerere, cum rationem ex probabilibus diſſerendi tradit, etiamſi quis velit eam non vti veris demonſtrationibus in ea re, & vtatur præceptis ſic diſſerendi (vſu videlicet à doctrina diſtincto) cum illa rebus alijs accommodat.

Rhetorica docens & Vtens.

Sed & Rhetorica, quæ à pleriſque non cenſetur demonſtratiua, eodem modo conſideratur. Quatenus enim tradit præcepta docendi, docens eſt, & à rebus auulſa: qua vero ratione ijs vtitur, vtens, & rebus concreta appellari poteſt. Deinde non tam conſiderandum eſt hac in re, quo pacto Dialectica Topica ab Ariſtotele tradita ſit, quam quo pacto tradi potuit. quãquam ex ijs, quæ ille docet in Topicis, non paucæ demonſtrationes fieri poſſunt. Iam etiam multa eorum, quæ demonſtratiue dici poterant de ratione diſſerendi ex probabilibus, dicta erant in Analyticis, vt, Ex contingentibus non poſſe neceſſaria demonſtrari, &, Cum opinione, quam probabilia pariunt, non poſſe ſcientiam cohærere.

Non recte colligi ex paucitate demonſtrationum, ſciẽtiam aliquam non eſſe demonſtratiuam.

Poſtremo, nõ ſi in materia aliqua paucæ reperiũtur demõſtrationes, continuo dicendum eſt, diſciplinam, quæ in ea verſatur, non eſſe demonſtratiuam. Hoc enim pacto nec moralis ſcientia demonſtratiua dicenda eſſet, ac proinde nec ſcientia, quod Ariſtoteles primo Ethicorum, capite tertio, eodem modo ſe de moribus acturum polliceatur, quo initio Topicorum de rebus Dialecticis. Ita non efficiunt vllo modo propoſitæ obiectiones, quo minus etiam Dialectica Topica in docentem &

A vtentem diſtingui debeat.

Dialecticam docentem ſiue à rebus auulſam, eſſe vere ſcientiam.

SECTIO VII.

Opinio eorũ qui negant, Dialecticã eſſe ſcientiã.

His ita conſtitutis, vt veniamus ad id, de quo quæſtio præcipue inſtituta eſt, partem
B negantem ſibi perſuadent nonnulli recentiores, quorum opinio ijs fere argumentis, quæ initio propoſita ſunt, probari ſolet. Verum ea nec placet vllo modo, nec argumenta, quibus confirmatur, quicquam efficiunt, vt paulo poſt patebit.

Eorum, qui affirmant, & eſſe ſcientiam, & omnium præſtantiſsimã.

Alij contra omnino ſentiunt, Dialecticã nõ modo eſſe ſcientiã, ſed & ſcientiarũ præſtantiſſimam. Scribit enim Plato 7. lib. de Repub. *Dialecticam doctrinarum omnium apicẽ*
C *ac finem eſſe, cæteraſq; diſciplinas, etſi propter conſuetudinem ſcientia dicuntur, ſi tamẽ cum Dialectica conferantur, non eſſe ſciẽtia nomine appellandas, ſed alio quodam medio inter Vocabula opinionis, & ſciẽtiæ* Quod idem videntur Stoici ſenſiſſe, qui primas ſciẽtiarum Dialecticæ tribuerunt. D. quoque Auguſt. in 3. lib. contra Academicos, itemque ſecundo de Ordine eãdem appellat *diſciplinarum diſciplinam.* & Cicero in lib. de claris Oratorib.
D *artium maximam, atque omnium lucem.* Ex quibus recentiores quidam Dialectici illud quaſi commune huius artis encomium acceperunt, *Dialecticam eſſe artem artium, & ſcientiam ſcientiarum.* Verum non omnes hi eadem ratione Dialecticam cæteris artibus anteponunt.

Platonis ſententia de diſtinctione Dialecticæ à prima Philoſophia Plotini.

Plato enim, vt videre eſt in loco citato, non diſtinxit Dialecticam à prima Philoſophia, niſi quod tres ſtatus, ſi Ficino *in eundem locum & in Euthydemum, Ennea*
E *de 1. li. 3. c 4. 5. & 6.* credimus, in ea ſcientia diſtinxit, vt à forma quidẽ ſua, ſiue à facultate veritatis indagandæ diceretur Dialectica: ab exordio autem ſeu diſſerendi præceptis, Logica: à fine vero, hoc eſt, ab ipſa veri inuentione, Theologia primaque Philoſophia. Quanquam Plotinus inter Platonicos præcipuus auctor, etſi non diſtinguit Dialecticã à prima Philoſophia: ait tamen, Logicam & Dialecticam non eſſe eandem diſciplinam,
F ſed Logicam eſſe miniſtram Dialecticę Quo loco videtur Logicam pro Dialectica docente accepiſſe, vtentem vero Dialecticam confudiſſe cum prima Philoſophia.

Quibus rationibus inductus fuerit. Eiuſdem artificis eſſe aliquid quærere, & inuenire.

Quod forſitan duabus de cauſſis fecit. Vna, quia tam Dialectica, quam prima Philoſophia diſſerit de rebus omnibus, vt Ariſtoteles ipſe docet libro quarto huius operis, cap. 2. text. 5. Altera, quia veri inueſtigatio, quæ Dialecticę

tribuitur, ad eundem artificem videtur pertinere, ad quem spectat veritatis inuentio: absurdum est enim non eidem tribui inuentionem, cui tribuitur inuestigatio & conquisitio. Alioqui aut primus Philosophus inuenit, quod non quærit, aut Dialecticus quærit, quod ipse inuenire nequit. Si ergo Dialectici est, verum de quacunque re proposita disserendo inuestigare: primi autem Philosophi, idẽ artifex erit Dialecticus vtẽs, & primus Philosophus. Atque acute quidem ista Plotinus, & Platonici, aut etiam ipse Plato, si hac ratione adducti sunt.

Aristotelis sententia.

Sed longe maturius rem considerauit Aristoteles loco proxime citato, & alibi sæpe: cum Dialecticã à prima Philosophia distinxit. Nam cum nullus artifex constantior esse debeat primo Philosopho: Dialecticus vero vtens vtramque in partem de rebus propositis agat, merito Aristoteles Dialecticam vtẽtem à prima Philosophia discreuit, non vt scientiam vnam ab altera, sed vt facultatem, & scientiæ actum non exercentem à præstantissima omnium scientia. Neque quicquam obest, quod Dialectica inquirat verũ, & prima Philosophia inueniat. Duobus enim modis verum inquiritur. Vno ex proprijs rerum principijs, quod faciunt scientiæ omnes. Altero ex verisimilibus, quod facit Dialectica vtens, contenta etiam inuentione verisimilium, quibus mens disponitur, vt ex proprijs principijs verum inueniat. Nam neque verum determinate quærit Dialectica vtẽs, sed quod verum sit, aut quam simillimum vero. Itaque ij omnes, qui ea de causa Dialecticam scientiarum præstantissimam esse dixerunt, quod credant eam à prima Philosophia saltem quo ad vsum, non esse distinguendam, plane hallucinati sunt. At Diuus August. non ita Dialecticam cæteris anteponit, quod credat eam esse natura sua præstantissimam scientiã, sed ꝙ doctrinæ ordine præcedat cæteras. Quo pacto certum est, Ciceronem dixisse, esse eam artium maximam, & lucem omnium, vt quæ omnibus modum sciendi tradat. Id quod ex loco citato, & ex primo de Orat. perspicue intelliges. Atque eodem modo volunt iuniores, Dialecticam esse artem artium, & scientiam scientiarum. Quare cum ij, qui Dialecticam præstantissimam scientiarum esse dicunt, partim de prima Philosophia loquantur, partim id de præstantia, quæ ad doctrinæ ordinem spectat, intelligendum velint: non est, cur hac ex parte reprehendẽdi sint, quod eã cæteris scientijs anteposuerint.

Duplex veri inquisitio.

Explicatur dicta Augustini & Ciceronis de Dialectica.

Vera opinio eorum, qui Dialecticã

Alij (*vt sunt D. Thom. 4. Metaphys. lect. 4. p. 2. Scot. in prædic. q. 2. Alb. Mag. c. 1. in Porphyr. Auicen. cap. etiam 1. sua Logica. Ægi. Ro. & c.*)

A deniq; media ingressi via asserunt, Dialecticam non esse quidem natura sua scientiarum præstantissimam, sed tamen esse vere ac proprie scientiam. Cui sententiæ, quæ scholasticorum veterum, & omnium pene grauiũ auctorum communis est, libẽter subscribimus.

Veram scientiam faciũt, non omniũ tamen præstantißimã.

At illam non esse natura sua præstantissimam scientiarum, ex eo constat, quia nec ex præstantia subiecti, in quo versatur, nec ex

B certitudine demonstrandi id concluditur, ex quorum tamen altero capite, vel vtroque id ostendendum esset, vt Arist. sapienter docet initio libri de anima, c. 1. tex. 1. & 8. Top. cap. 2. Nam si de præstantia subiectorum agitur, nobilius est subiectum Philosophiæ naturalis, cum sit substantia. Si de certitudine demonstrandi potior demonstrandi modus est mathematicus.

Esse autem vere ac proprie scientiam, his

C rationibus ostenditur. Primum, quia partim comparatur, partim comparari potest per veram demõstrationem, ac propriam: quod inductione patet in libris, quos habemus ex Arist. Ex actis enim prædicamentorum, & de interpret. libris, in quibus ille fere definitionibus ac diuisionibus principia modorũ disserendi tradit: tam multæ reperiũtur veræ ac propriæ demonstrationes, vt in cõuertendis propositionibus, in reuocandis ratiocinatio-

D nibus imperfectis ad perfectas, in mixtionibus modorum, in medij inuentione, & alijs passim locis vtriusque Analyticæ, vt nemo sit, ꝗ negare id possit. Quod si in libris Topicis, & ijs, qui de Sophistarum reprehensionibus inscribuntur, non aperte inueniuntur demõstrationes, facile tamen pleraque in demonstrationis formã redigi possunt, & si rei materia pauciores patitur, quam quæ Analyticæ subiecta est. Potest idem Dialecticus demon-

In Dialectica multas & veras demonstrationes reperiri.

E strare de modo disserẽdi in commune. Quod sit aptus ad docendum: de diuisione, Quod confusione mentem liberet: de definitione, Quod perfectam naturæ perceptionem pariat. de argumentatione, Quod fidem faciat: de demonstratione, Quod scientiam gignat: de syllogismo dialectico, Quod opinionem: de pseudographo, Quod errorem: de sophistico, Quod deceptionem, & alia quamplurima de alijs rebus Dialecticis. Ita perspicuum

Aliquot demonstrationes Dialecticæ.

F est, Dialecticã partim cõparari demõstratione, partim sine ea comparari posse. Deinde, *tunc aliquid vere ac proprie nos scire arbitramur, cum illud per propria principia intelligimus,* quod sæpe Aristot. & cæteri Philosophi docent: at Dialecticus intelligit omnes disserendi modos per propria eorum principia, hoc est, per proprias eorum partes, per peculiares definitiones, ac per seíunctas propositiones,

Scire, quid.

tiones, vt ex vniuersa Dialectica perspicuum A
est: non est igitur dubium, quin Dialectica sit vere ac proprie scientia. Tertio, Dialectica est ex ijs habitibus, quibus vero assentimur: atqui non est fides, vt Grammatica, quæ nititur auctoritate: neque item opinio, cum sit euidens, & certus habitus: est igitur scientia. omnis enim habitus, quo aliquid tanquam verum approbamus, aut est fides, aut opinio, aut scientia, quo nomine comprehendimus B
habitum principiorum, & proprie dictam scientiam, quæ sapientiam complectitur. Cum igitur Dialectica non sit habitus principiorum: est enim de ijs, quæ probatione indigent, efficitur, vt sit proprie sciẽtia, tametsi non est sapientia, quæ rerum omnium primas caussas tradit. Quarto actus voluntatis, quatenus ad bene beateque viuendum referuntur, cadunt sub aliquam vere ac proprie dictam scientiam distinctam à Physica, quæ C
de natura eorum agit, sub moralem videlicet: actus item motiuarum potentiarum, etsi à Physico in tractatione de Anima explicantur, tamen quatenus aliquid arte conficiunt, ad Mechanicas scientias spectant, vt patet ex plerisque mechanicis quæstionibus ab Arist. & alijs Pphilosophis demonstratiue tractatis: igitur & actus & intellectus, quatenus ad differendum spectant, cadent sub peculiarem aliquam vere ac proprie dictam scientiam di- D
stinctam à scientia de anima, quæ de eorum natura disputat: at hæc nulla est alia, quam Dialectica: est igitur Dialectica vere ac proprie scientia. Huius argumenti vim continet commendatio illa Dialecticæ Iamblici ad Sopatrum, *Absurdum*, inquit, *esset, cætera quidem omnia ratione iudicare, ipsam vero absolutissimam rationis cõsiderationem relinquere, & cum ratione animalibus alijs antecellamus, eximium istud humanæ naturæ* E
bonum possidentes, temere & obiter eam excolere, rerumq; omnium disquisitioni admixtam rationis vim diligere, ipsam vero eius cognitionem, quam præ cæteris dignissimam ac pretiosissimam scientiam sui, per se constituit (vt testatur descriptio illa Delphica) velut improbandam reiicere.

Habitus quo vero assentimur.

Varias hominis actiones varie cõsideratas ad diuersas sciẽtias spectare.

Encomium Dialecticæ.

Postremo, cum aliquid vno modo fit recte, alio non recte, potest reddi caussa, cur recte fiat, cur item non recte, quam caussam, F
qui tenuerit, vere ac proprie eius rei scientiã assecutus erit: nos autem aliquando recte differimus, alias peruerse & vitiose: dantur igitur caussæ, cur recte interdum differamus, interdum non recte: at Dialectica huiusmodi caussas tenet, cum principia omnia differendi tradat: est igitur vere ac proprie scientia.

Dissoluuntur argumenta initio proposita.

SECTIO VIII.

AD primum igitur argumentum pro negatiua parte initio quæstionis propositum, non desunt, qui dicant, nomine modi scientiæ in hoc capite non innui Dialecticam, sed significari methodum, siue modum procedendi in vnaquaque scientia, qui prius haud dubie tenendus est, quam earum cuiquam detur opera. Verum expositio non placet. Primum, quia Aristoteles locutus fuerat eatenus de modo discendi ab alio, & admittendi & approbandi ea, quæ à præceptore traduntur, quod certe non fit nisi argumentis. at omnis argumentandi ratio à solo Dialectico traditur.

Quid nonnulli hoc loco intelligi velint nomine modi sciẽdi.

Refutatio.

Deinde, quia etsi nomine modi sciendi solus procedendi modus significaretur, cum modus procedendi idem sit, quod ordo, & dispositio doctrinæ, idque ad vnum etiam Dialecticum spectet, vt in Dialecticis institutionibus diximus: adhuc dicendum esset significari ijs verbis Dialecticam. Nisi quod cum hæc possit & in genere tractari, & accommodate ad diuersarum scientiarum materias, duplicem ait hoc loco Com. 15. Auenrois significari logicam, generalem vnam, alteram particularem. Quod sic crediderim intelligendum, vt Logica generalis dicatur tota ipsa ars Logica, quæ ante omnes alias scientias tradenda est: particularis autem Logica nihil aliud sit, quam quædam logicorum præceptorum accommodatio ad materiam cuiusque scientiæ, vt quisque artifex intelligat, quo pacto in ea scientia, quam aggreditur, progredi debeat, & ea, quæ dicuntur, admittere: quæ, vt ita dicam, Logica initio cuiusque scientiæ tradi debet, vt fit in procemijs Physicorum, & librorum de Anima, itemque ad initium primi Ethicorum capite tertio, atque hoc ipso opere ac capite.

Auenrois quid Dialectica generalis & quid particularis nomine significet.

Dicendum est igitur, appellatione modi sciendi significari Dialecticam, non quod ipsa vocetur modus sciendi, sed quia nomine modi sciendi, quo significatur Dialecticæ subiectum, innuitur ipsa Dialectica. Nisi velis eam vocari modum sciẽdi, quo pacto hoc opus appellatur, *Post naturalia*, quod in ijs versetur. Quo autem pacto fieri possit, vt ipsa sit scientia ea, quæ modum scientiam acquirendi tradit, nec tamen sit prior seipsa, inferius patebit.

Vera huius loci explicatio.

Ad secundum, tertium & quartum dicendum est, Arist. ijs in locis non de Dialectiica,

vt docet, & à rebus auulsa est, sed quatenus A est vtens,& rebus concreta apertissime loqui: quo pacto Dialectica non fungitur officio scientiæ,sed facultatis, vt eam merito vocat Arist.1.Rhet.ad Theo c. 2. & 4. lib. huius operis,c.2. Est enim scientiæ officium, ex certis principijs certas etiam conclusiones tradere, facultatis autem siue potentię,posse attingere apposita. Vnde quo pacto intellectus, quia B facultas quædam est, non modo vera,sed etiam falsa approbare potest, voluntas autem eadem ratione, & bona & mala amplecti, cum tamen sciẽtiæ vera tantum ac bona approbent, ita Dialectica, quatenus vtrãque in partem præceptis probabiliter disserendi vtitur, potest ex contrarijs pronunciatis,quę diuersis hominibus probantur, cõtraria suadere,etsi, quatenus scientia est, certa habeat & definita dogmata.

Explicantur varia Arist. dicta.

Ad quintum dicendum est, Aristotelem C eo loco text.5. dé scientiis realibus esse intelligendum,vbi etiam nomen rerum accipitur pro rebus, vt distinguuntur à sermone. Cum autem Philosophi docent, scientiam esse de ijs, quæ aliter se habere non possunt: sic accipiendum id esse, quasi dicant, omnem scientiam haberi de conclusionibus necessarijs, & quæ falsæ esse nequeunt: huiusmodi autem esse conclusiones Dialecticæ. Docet enim Dialectica, primum modum primæ fi D guræ concludere enunciationem vniuerse affirmantem: secundum vero vniuerse negantem, & alia huiusmodi, quæ falsa esse non possunt. Quocirca, etsi Dialectica agit de sermone, cuius significatio hominum voluntate mutari potest, conclusiones tamen, quas tradit, non possunt ex veris in falsas cõmutari. Hinc fit, vt Dialectica eadem sit apud omnes nationes, eademque perseuararet,si omnis significatio sermonis, qua nunc E vtimur, aboleretur, & alia omnino institueretur.

Dialectica conclusiones esse necessarias.

Idem videtur dicendum de Rhetorica,quę (Augustino 2. de doctrina Christi 36. teste) maxima ex parte certas ac ratas habet conclusiones, ex natura videlicet rerum profectas,veluti quod narratio breuis,credibilis & dilucida esse debeat. Nisi quod hæc ars paucas admodum demonstrationes patitur, nec per modum scientiæ tradi solet. Quanquam F Aristo. ad Theodecten accuratius reddit rationem eorum, quæ ad Rhetoricam pertinent, quam quisquam alius. Itaque hæ duæ artes ita de sermone agunt, qualecunque sit idioma, quod ad earum substantiam attinet, nihil aut perparum referat. Aliter dicendum est de Grammatica, quæ vt tota pendet ex hominum voluntate, sic in aliis idiomatis alias habet conclusiones, quæ item facile mutabuntur, si vsus volet. Quod enim nos, exempli caussa, dicimus, Aristoteles fuit doctior Xenocrate, Græci more suo dicunt,fuit doctior Xenocratis, id quod nos etiam vsurpare possumus,si placuerit.

Dialecticã & Rhetoricam easdem esse apud omnes nationes.

Non idem dicendum esse de Grammatica.

SITNE DIALECTICA contemplatiua an practica.

QVÆSTIO II.

Necessario dicendam esse practicam vel contemplatiuam.

SECTIO I.

SVnt ex recentioribus, qui velint hanc artem neque contemplatiuam esse scientiam,neque practicam. Primum, quia credunt; non esse scientiam.

1. arg. vtrumque negantium.

Secundo,quia dirigit operationes intellectus,qui secundum se spectatus,nec contemplatiuus est determinate,nec practicus.

Tertio, quia vt Arist.docet 1.Top.c.9 tex. 2. *Problemata omnia aut sunt practica, aut cõtemplatiua, aut qua ad hac conducunt*, quod tertium genus c.12. eiusdem libr.plane vocat *Logica problemata.*

Postremo, quia Dialectica nec numeratur ab Ari.inter practicas, nec inter contemplatiuas,quarum meminit 6. li. huius operis. Ita concludunt Dialecticam, nec practicam scientiam esse, nec contemplatiuam, sed organicam & adminiculantem practicis & speculatiuis. Atque hanc putant esse scientiam D. Th.& aliorũ quorundam grauium auctorum.

Hæc tamen opinio non placet. Primum, quia Dialectica est vere & proprie scientia, vt probatum est, quare & vere & proprie est,aut contemplatiua aut practica. Deinde quia,etsi non esset scientia, tamen cum sit habitus cognitiuus, necessario dicenda esset aut practica aut contemplatiua. Nam si eius cognitio non refertur ad opus, contemplatiua est, si refertur, est practica, vt colligi potest ex 1. cap. huius libri. Postremo, quia etsi intellectus secundum se non est determinate contemplatiuus, aut practicus, tamen eius actus partim sunt contemplatiui determinate,partim practici, atque adeo vel sunt in intellectu contemplatiuo, vel in practico. Quare Dialecticæ habitus vel in contemplatiuo intellectu erit, vel in practico, vel in vtroque: atque ita vel contemplatiuus, vel practicus, vel vtrunque. vbi enim est actus, quo proxime acquiritur habitus, ibidem est habitus ipse.

Refellitur hæc opinio.

Actus intellectus partim practicos, partim contemplatiuos esse.

Ex

Solutio argumentorũ proposita opinionis.

Ex his patet solutio primi & secundi argumenti. Ad tertium dicendum est, primum membrum diuisionis problematum siue quæstionum in loco citato non esse quæstionum practicarum absolute, sed earum tantum, quæ pertinent ad prosecutionem boni, & fugam mali, quas Arist. cap. 12. eiusdem lib. voeat *Morales*. Non sequitur autem, problemata logica non esse practica, quia non sint moralia, cum latius pateat practicum, quam morale. Ad quartum dicendum, non recenseri eo loco aperte dialecticam inter contemplatiuas. aut practicas, quia Arist. nõ persequitur diuisionem eorum generum vsque ad vltimas species. Quanquã nõ desunt, qui respondeant, Aristotelem eo loco non diuidere scientiam absolute, sed realem, vt distinguitur a sermocinalibus quo pacto Dialectica in membris diuidentibus numerari non debuit. Non est igitur propter hæc argumenta dicendum, Dialecticam neque contemplatiuam esse, neque practicam. Si qui autem graues auctores videntur sensisse, nec practicam esse, nec contemplatiuam, sed vtriusq; generis ministram, intelligendi omnino sunt de contemplatiuis & practicis realibus, non vniuerse de omnibus practicis, & contemplatiuis.

Non recte a plerisque probari contemplatiuam esse.

SECTIO II.

Primũ argumentũ eorũ, qui existimãt Dialecticam esse contemplatiuam scientiam.

ALii (*Vt Scot. in prologo sent. q. 4. Ant. And. lib. 6. Met. 3. q. Iauel ibidem q. 7. Son. in q. 6. & plerique alij.*) existimãt, esse contemplatiuam. Primum, quia tractat omnia more contemplatiuo. Explicat eiam naturam syllogismi & aliorum modorum differendi, eorũq; principia, partes & proprietates tradit.

Secundo, quia alioqui aut esset actiua, aut affectiua, vt patet ex lib. 6. huius operis. *cap. 4. text. 1. Sect. 2. q. 1.* at actiuę omnes pertinent ad mores, effectiuæ autem sunt Mechanicæ, a quibus non est Dialectica.

Tertio, quia, etsi hęc ars referatur ad opus differendi, eius tamen finis proximus non est ipsum differendi opus (quod etiam supra dictum est) sed intelligere quo pacto sit differendum.

Quarto, quia practica scientia est, quæ dirigit praxim, ex qua Practicæ nomen desumtum est. at Dialectica non dirigit praxim, sed operationes intellectus, quarũ nulla est praxis. Ita concludunt Scotus & alij non pauci, Dialect. nõ esse practicam, sed contẽplatiuã.

Verum quicquid de hac sententia dicendum sit, argumenta proposita nihil efficiunt. Non quidem primum, quia practicæ etiam scientiæ tradunt naturas rerum, de quibus peculiari ratione agunt, vt morales naturam virtutum, earumque partes, principia, & proprietates, neque in ea re discrimen est inter practicas & contemplatiuas, vt paulo post patebit. Non secundum, quia neque omnes actiuæ etiam reales, sunt morales, neque omnes affectiuæ mechanicæ. quod itẽ ex sequentibus perspicuum erit. Non tertium, quia etiam finis Moralis scientiæ proximus non est bene agere, sed intelligere, quo pacto bene agendum sit, cum tamen Moralis sit practica. Non denique quartum, quia nomine praxeos comprehenduntur apud Philosophos non modo operationes voluntatis, sed etiam intellectus, quatenus voluntatis imperio subiectæ sunt.

Solutio argumentorũ.

Finis scientia de moribus praxis.

Nonnulla de discrimine contemplatiuæ scientiæ, & practicæ.

SECTIO III.

Finis contẽplatiuæ sciẽtia, cognitio; practica, opus.

VT igitur facilius intelligas, Dialecticam esse practicam, quod (*in ijs sunt ex recentioribus Ochamus & Greg. in prolog. sent. Venetus ad initiũ Logica. Iandun 6. Met. q. 3. & 5. Mirandulanus, Sealiger & alij pleriq;*) aliis merito placet, nonnulla præmittenda sunt de distinctione practicæ a contemplatiua, vt ab Arist. traditur 1. cap. *text.* 3. huius libri, cum ait, *finem contemplatricis scientia, veritatem esse*, hoc est, ipsam veritatis cognitionem: *practica autem, opus*. Qua in re nonnulla animaduertere oportet. Primum, nomine finis eo loco non esse intelligendum finem, quem sibi quisque pro libito statuit (plerique appellant finem scientis) sed eum, ad quem scientia ipsa suapte natura dirigitur. Fieri enim potest, ac passim etiam accidit, vt finis eorum, qui scientiis contemplatiuis dant operam, non sit ipsa rerum cognitio, sed quæstus, quę ex ea cognitione facere, aut inanis gloria, quam ex ea captare volunt: contraq; euenit, vt plerique viri principes dent operã practicis scientiis non gratia operis faciendi, sed solius cognitionis causa, eiusque oblectationis, quæ cognitionem consequitur. Non erit igitur vlla scientia contemplatiua, nisi ex natura sua sibi vendicet, vt finem, cognitionem ipsam rerum, de quibus agit: neq; item practica, nisi cognitio rerum, quam tradit, suapte natura dirigatur ad opus. Eas autem iudicabimus vendicare sibi propriam cognitionem, vt finem, quæ in sola natura rerũ explicanda versantur, nec tradũt vllas regul. operis

Duplex finis sciẽtia practica & contemplatiua.

Ratio discernẽdi practicam a contẽplatiua.

operis cuiusquam faciendi, etiam si res, de quibus agunt, fieri possint humana opera. Qua ratione dicimus Physicam & Geometriam esse cõtemplatiuas, quia nullas tradũt agendi aut faciendi regulas, tametsi multæ res naturales & Geometricæ possint fieri humana arte, vt aurum ab Alchymistis, pentagonon à fabro.

Eas vero iudicauimus suapte natura dirigere cognitionem propriã ad opus, quæ tradunt præcepta agendi aliquid aut faciendi, etiamsi naturam eius & partes, ac proprietates simul explicent. Qua ratione dicimus, Morales esse practicas, propter regulas agendi, quas tradunt, quanquam simul agant de natura virtutum, de speciebus Rerumpub. & cæteris huiusmodi. Deinde, non esse in eodem pronunciato Aristotelis præcise intelligendum finem proximum scientiæ, sed principalem, quisquis sit ille. Nam etsi finis proximus contemplatiuæ est cognitio, tamen opus non est proximus, & immediatus finis practicæ, sed remotus. Ac potuisset quidem Aristoteles distinguere contemplatiuam & practicam per fines earum proximos, cum apertum sit, omnem sciẽtiam ferri proxime ad aliquem actum proprium à se elicitum, qui alius, quam cognitio esse non potest. Verum, quia cognitio contemplatiua non refertur ad opus, nisi forsitan ex proposito contemplantis, cognitio autem practica ex seipsa refertur ad opus, tanquam ad finem principalem, merito iudicauit ille distinguẽdas esse per cognitionem & opus, tanquam per fines principales. Vnde illud est de contemplatiuis dictũ, *Esse eas liberas, & sui gratia:* de practicis autem moralibus, *Non vt cognoscatur, quid sit virtus, sed vt boni efficiamur, de virtute agendum. Vide Metaph. 1. c. 2. & Ethic. 2. c. 2.*

Per quos fines Aristot. scientiã practicã & contemplatiuã distinguit.

Tertio, contemplatiuam scientiam semper attingere per seipsam finem suum principalẽ, cum is sit eius actus elicitus, at practicẽ non per seipsam, sed per alium habitum, aut potentiam. Nam scientiæ Moralis finis præcipuus est opus virtutis, at hoc non à scientia ipsa Morali, sed à virtute attingitur. Eodemq; modo Medicinæ finis principalis, est sanitas ægroti: & Militaris, victoria, sed tamen neutra attingit eum finẽ per seipsam, sed per potentiam executiuam, aut suam aut aliorum, aut aliorum & suam, vt perspicuum est.

Diuerso modo scientiam practicã & contemplatiuã fines suos principales attingere.

Quarto, non esse intelligendum in eodem pronunciato nomine operis id solum, quod confectum relinquitur extra eum, qui per scientiam agit, quemadmodum intelligitur 1. Eth. c. 1. quo pacto statua est opus statuarij: sanitas, aut homo sanus, medici: victoria, siue

A hostium subiectio, ducis & exercitus (neque enim practicæ omnes relinquunt opus confectum post actionem) sed est intelligendum id, ad quod vltimo terminatur intentio sciẽtiæ, siue id sit tale opus, quale diximus, siue operatio regulata secundum normam scientiæ, ex qua operatione nullum tale opus confectum resultet, quo pacto actus virtutis, est opus virtutis moralis: recta nauigatio Nauticæ: & concentus Musicæ.

Duplex sciẽtiarum practicarum genus.

B Sunt enim duo genera scientiarum practicarum, quorum aliud habet pro fine opus priori modo sumptum, aliud posteriori, vt Aristoteles docet loco proxime citato: inter quæ opera hoc interest, quod posterius dicitur praxis, prius non item; sed tamen inter actum elicitum scientiæ, & opus prioris generis semper media est praxis aliqua, saltem actio ea, qua eiusmodi opus conficitur. Vnde fit, vt vtrunque genus scientiarum dicatur practicum à

C praxi: cæterum non semper, vt à fine principali, cum praxis in priori genere sit medium ad opus, quod est finis principalis. Hoc tamen conueniunt hæ scientiæ, quod earum regulæ operandi non sunt directiuæ, nisi praxeos, quandoquidem regulæ non dirigunt res, quæ fiunt, sed actiones, quibus fiunt.

Postremo, nomine praxeos apud Scotum in prol Sent. q. 4 c. 10. tex. 49. intelligi solas o-

Quid praxis apud Scot.

D perationes extra intellectum, quod Arist. dicat in 3. de Anima, *Intellectum extensione fieri practicum,* id est, cum regulat operationes, quæ sunt extra ipsum. Sed eiusmodi pronunciatum neque est apud Aristot. eo loco, neq; vero alibi, quod sciam, neque si foret, ita esset intelligendum, sed hoc pacto, *Intellectum extensione,* id est, dum iudicio suo ad aliquam operationem regulandam extenditur, *fieri practicum:* Siquidem tale iudicium non est

E contemplatiuum, sed actiuum, quod communi significatione sumptum appellamus practicum. De qua re accuratius lib. 6. ad c. 1. Potius ergo dicendum est, praxin esse actum cuiuscunque potentiæ aptum dirigi, siue regulari ab intellectu, etiamsi sit operatio intellectus. Alioqui actus prudentiæ, qui sunt operationes intellectus, & regulantur, siue diriguntur per scientiam Moralem, non essent praxes, cum tamen vel maxime hoc no-

Vera sententia & praxis quid sit.

F mine à plerisque dignæ censeantur.

Dialecticam esse scientiam practicam, non tamen effectiuam, sed actiuam.

SECTIO IIII.

His positis, facile colliges, Dialecticam esse practicam. primum, quia principalis finis, ad quem ipsa suapte natura dirigitur, est bene

Ostenditur Dialecticã esse practicã.

1. ex fine illius principali.

bene differere. Nam etsi naturam, partes & affectiones modorum differendi tradit, tota tamen plena est præceptis bene differendi; quod maxime patet in tota Analytica & Topica, ad quæ præcepta reliqua omnis consideratio dirigitur. Cum ergo differere, quatenus subest voluntati, & regulatur præceptis bene differendi, sit vere praxis; erit & Dialectica practica.

2. ex fine proprio.

Deinde, quia ex di[illegible]tet, proprium eius finem esse, docere quo pacto differendum sit; docere autem quo pacto aliquid agendum sit, iudicium practicum est. Distinguuntur autē hæ duæ rationes inter sese propter duos fines Dialecticæ, quorum alter est principalis & remotus, atque communis ei cum cæteris scientijs, alter proprius & immediatus. Prior est differere, posterior docere quo pacto sit differendum: prior est praxis, posterior iudicium practicum. Priorem consequitur Dialectica partim per seipsam, cum differit demonstratiue in propria materia, & de quauis re probabiliter: partim per alias scientias, quatenus vnaquæq; earum vtitur in sua materia demonstrandi præceptis à Dialectico traditis. Posteriorem sola ipsa per seipsam cōsequitur, cum sola iudicet ac doceat, quo pacto sit differendum.

Finis Dialecticæ proximus & remotus.

3. ex ijs, in quibus Dialectica versatur.

Tertio, quia propria rationis opera cadunt sub considerationem Dialecticæ (ad ea enim corrigenda inuentam esse diximus, q. 1. sect. 2. Dialecticam) non cadunt autem quoad propriam naturam, cum sic pertineant ad scientiam naturalem, qua parte agit de Anima; neque alia videtur esse ratio, qua cadant sub Dialecticam, nisi quatenus diriguntur ad intelligenda ex cognitis ea, quæ ignota sunt, dirigi autem hoc aut illo modo, est practice tractari, non autem simpliciter cognosci. est igitur non contemplatiua, sed practica. Eadem ratione dicimus, artem fabrilem esse practicam, quia etsi ligna, quæ sunt eius materia, sunt res naturales, & a Physico tractantur, tamen quia tractantur directiue ab arte fabrili, vt de ijs fiat hoc pacto scamnum, illo autem mensa, &c. ideo non est contemplatiua, sed practica.

4. ex quibusdam locis Arist.

Accedit Arist. sententia, qui lib. 6. huius operis c. 1. tex. 2. nō enumerat, nisi tres cōtemplatiuas scientias, Metaphysicam, Physicam & Mathematicam, quo fit, vt cæteras omnes in practicis numerandas velit. Quod si dicas Arist. eo loco non diuidere nisi scientias reales, saltem hoc concedas necesse est, id, quod ait de practicis realibus, in Dialecticam quoque eadem ratione conuenire, Esse, inquam, in nobis principium rerum, quæ ab ea tractētur. Libro etiam 1. Top. c. 9. idem significatur

A in diuisione problematum. Cum enim secundum membrum sit eorum, quæ pertinent ad contemplationem, reliquum e[illegible]t cætera duo pertineant ad praxin, quorum alterum est problematum logicorum. Idem quoque patet ex appellatione logicis problematis eo loco attributa. Vocantur enim adminiculantia, siue subseruientia moralibus & contemplatiuis, quod ad praxin spectat, non ad contemplationem. Contemplatiuæ enim scien-

B tiæ non subseruiunt aliis, sed sua contemplatione contentæ sunt. Quia tamen Dialectica magis subseruit contemplatiuis, quam practicis realibus, ideo à D. August. 8. lib. de ciuit. Dei, cap. 4. & D. Thom. in Boetium de Trin. qu. 5. art. 1. ad contemplatiuas scientias reuocatur. Quam eandem sententiam crediderim esse Ægidij Romani ad initium Logicæ, cum vocat Logicam speculatiuam adminiculantem, præsertim cum in hoc eodem ge-

Cur à quibusdam Dialectica reuocetur ad sciētias contemplatiuas.

C nere ponat Rhetoricam & Grammaticam, quę plane numerantur in practicis artib. nec alia ratione dici possunt speculatiuæ adminiculantes, nisi quia speculatiuis, vt dignioribus inseruiunt. Denique idem significarunt veteres Peripatetici, cum Dialecticam organum Philosophiæ appellarunt, atque adeo simpliciter organum. Perspicuum est enim organum siue instrumentum nō ad contemplationem, sed ad actionem spectare.

Cur organū Philosophiæ dicatur.

D Illius autem quæstionis, sitne Dialectica in actiuis an in effectiuis artibus ponenda, (in has enim diuiduntur practicæ ab Aristot. 6. lib. huius operis cap. 1. text. 4.) perfacilis est explicatio. Si enim actiuæ primo, & præcipue in actibus immanentibus versantur, effectiuæ autem in ijs, qui transeunt in externam materiam, perspicuum est, Dialecticam esse actiuam, non effectiuam, quippe cum primo versetur in operationibus intellectus

E dirigendis, quamuis etiam descendat ad dirigendum externum sermonem. Eodem pacto Moralis scientia est actiua, non effectiua, quia etsi versatur in externis virtutum actionibus, præcipue tamen de internis agit. Alia ratio est de Rhetorica & Grammatica: versantur enim primo, & præcipue in externo sermone; tametsi Grammatica non est vere & proprie dicta scientia. Erunt igitur hac

Dialecticā esse scientiā agentem, nō efficientem.

F ratione Rhetorica & Grammatica efficientes. Quod si nomine agentium eæ quoque intelligantur omnes, quæ ita in externa materia versantur, vt nullum opus confectum relinquant, quo pacto non raro intelligi solent, vtraq; in numero agentium haberi poterit: quod idem Quintil. de Rhetorica censet. Eademque efficientium significatione nonnunquam vtitur Aristoteles, vt in primo

Rhetoricam & Grammaticā efficientes esse.

K

Primo libro Magnorum Moralium, vbi Citharistarum artem in agentibus numerat, nō in efficientibus.

Hinc collige, non solas scientias Morales esse actiuas, cum sermocinales quoq; actiuæ sint, nec omnes effectiuas esse Mechanicas. Eas enim esse dicimus Mechanicas, quarum artifices manu conficiunt ea, in quibus versātur. Quanquam nonnulli eas excipiunt, quæ etsi in manuaria consistunt opera, haud magno tamen egent labore corporis: vt Galenus, pingendi, fingendique peritiam. Vnde patet, artem Ducis, Architecti, & huiusmodi alias, quæ præcipiendo aliquid efficiunt, ita esse effectiuas, vt multo etiam minus, quam pingendi ars, Mechanicarum nomine comprehendantur. Itaq; eæ tantum apud omnes dicantur Mechanicæ, quæ aut labore corporis, aut vtilitate operis animum deprimunt, & quodāmodo seruum faciunt: quas Arist. lib. 8. Pol. c. 2. βαναύσους, hoc est, *sordidas*, nos etiam Seruiles dicimus. Sed quoniā in distinctionem artium & scientiarum incidimus; operæ pretium erit, tres quasdam earum generales diuisiones sub vnum aspectum proponere, late tamen, ac promiscue acceptis nominibus artis & scientiæ.

Cæsestariū.

Artes Mechanicæ.

Generalis diuisio scientiarum.

SECTIO V.

Scientiæ, siue artes tribus mod. diuidi possunt: vno, ratione eorum, in quibus versātur: altero, ratione finis: 3. ratione ordinis.

Prima diuisio Artium, aliæ de rebus agunt, aliæ de sermone. Priores dicūtur reales, quod genus latissime funditur, vt ex dicendis patebit: posteriores, sermocinales, quod genus Grammaticam complectitur, Dialecticam, & Rhetoricam. Potest autem in hac diuisione nomine sermonis intelligi non modo sermo externus, quo cum alijs communicamus, sed etiam internus, quo secum quisque ratiocinatur, circa quem præcipue versatur Dialectica. Ac Grammatica quidem tradit sermonem correctum, & emendatum, vt quod dicitur, recte ac integre percipiatur. *Grammatica* inquit D. August. *De Doctri. Chri. lib. 3. c. 3. dicitur omnis orationis integritas.* Rhetorica ornatum adhibet, vt moueatur affectus auditoris: Quod Cic. 1. *de Oratore* significat, cū ait, *Vnum erit profecto, quod ij, qui bene dicūt, afferunt proprium, compositam orationem, & ornatam, & artificio quodam, & expolitione distinctam.* Denique Dialectica versatur in tradendo sermone rationali, sic enim vocari potest is, qui ignotum aliquid ex ijs, quæ nota

Prima artium diuisio in reales & sermocinales.

Grāmatica.

Rhetorica.

Dialectica.

A ta sunt, declarat: in quo præcipua rationis, ac orationis vis cernitur. Ad Grammaticam reuocantur a nonnullis Historica & Poetica. Potius tamen reuocādæ videntur ad Rhetoricam, vt fit apud Quintilianum, quippe cum historia, & poesis quendam sibi proprium ornatum habeant, & ad mouendos suo modo affectus cōparatæ sint. Etenim historia rerum gestarum [illegible] narratione animos impellit ad pleraq[illegible]enda, fugiendaque:
B Poesis vero ligatæ orationis suaui numero animum delectat, ac mulcet: eamque in rebus ob oculos ponendis vim habet, vt eas non tam pingere, quam facere videatur, vnde & ποιητικῆς nomen arti tributum est. Ex his adductus est Cic. 1. *de Leg.* 1. 2. *de Orat.* vt diceret historiam esse *opus maxime oratorium.* & 1. *de Orat. Videtisne* inquit, *quantum munus Oratoris sit Historia? Haud scio an flumine orationis & varietate maximum.* Et alio loco:
C *Est finitimus Oratori Poeta, numeris astrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius, ac pene par: in hoc certe prope idem: nullis vt terminis circumscribat, aut definiat ius suum, quo minus ei liceat, eadem illa facultate & copia vagari, qua velit.*

Historica.
Poetica.

Quid Cicero de Historica & Poetica senserit.

Secunda diuisio. Artium quædam sunt Theoreticæ siue contemplatiuæ, & speculatiuæ, vt vocant: aliæ practicæ. *Vide hunc lib.*
D *c. 1. tex. 3.* Theoreticæ sunt, quarū finis est ipsa veritatis cognitio. Practicæ, quarum finis est opus. Porro Practicæ, aut dirigunt actiones, quæ in ipso agente manent, quæ magis proprie dicuntur actiones, vt velle, nolle: aut eas, quæ in alia re exercentur, quæ vocantur, effectiones, vt nauis extructionem. Priores nomine communi sibi vendicato appellantur practicæ & actiuæ: posteriores proprio vocabulo dicuntur effectiuæ. hinc Arist. 8. Topic.
E cap. 2. & 6 huius operis libro cap. 1 *text. 1. tria scientiarū genera esse dixit, vnum cōtemplantium, alterum agentium, tertium efficientium:* quæ diuidendi ratio ab omnibus Philos. sæpe vsurpatur. Contemplantium tria genera facit Aristot. loco proxime citato, Physicam, Mathematicam, & Theologiam. Physica, seu Naturalis scientia, versatur in cognoscenda natura earū rerum, quæ mutationi subiectæ
F sunt, vt cœlorum, elementorum, stirpium, & animantiū. Mathemat. contemplatur quātitatem, non spectata interim natura earum rerum, in quibus quantitate existit: cuius artis duæ sunt species, Geometria, quæ quantitatem continuam, eiusque proprietates considerat: & Arithmetica, quæ discretam, hoc est, numerum & eius affectiones. Sunt & aliæ artes partim Naturales, partim Mathe-

Secūda artium diuisio in Theoreticas & Practicas.

Tres Theoreticæ.
Physica.

Mathematica.

Quæ sint partim Naturales partim Mathematica: partim Metaph.

maticæ, vt Astrologia, Musica, Perspectiua, & Geographia, quorum prima de magnitudine, numero & motu orbium cœlestium: altera de tonorum conuenientia & concentu: tertia de ratione radiorum aspectus, qui visuales appellantur: quarta de orbis terrarum descriptione disserit. Theologia vero, seu Metaphysica, lumine naturali duce, eas contemplatur res, quæ omnis corporeæ molis, & mutationis sunt expertes, vt mentes eas, quibus cœlestia corpora mouentur. Verum alia est longe nobilior Theologia, quam Dei parētis omnium singulari munere accepimus, quæ non humano ingenio, sed diuinæ reuelationis lumine edocta multo plura, multoque certiora, de diuinis rebus tradit. Atque huic Theologiæ subiicitur ius Canonicum, qua ex parte continet ea, quæ Spiritus sancti numine de iis, quæ ad fidem & mores, quos fides præscribit, pro ratione temporum explicata sunt. Nam quoad cætera non dubiū est, quin Politicæ subiiciatur.

Theologia sacra omnium scientiarum nobilissima.

Ius canonicum partim Theologiæ, partim politicæ subiicitur.

Scientia agentes.

Agentium vero duo sunt genera. Vnum, quod dirigit actiones intellectus, quæ est Dialectica: alterum, quod dirigit actiones voluntatis, quod Moralis scientia vocatur. Quāquam si quis inter agentes, iuxta superius dicta, numerare velit artes eas, quæ etsi in externam materiam transeunt: nullum tamen opus confectum ex proxima & immediata actione relinquunt: addendum erit tertium genus agentium, quod Grammaticam, Rhetoricam, Citharistarum artem, Tibicinum, & huiusmodi alias comprehendat. Quod si quis obiiciat, Grammaticam dici solere artem recte loquendi, & scribendi, at scribendi arte ipsam scripturam confectā relinqui: Occurrendum erit, Primum quidem non ideo Grammaticam dici recte scribendi artem, quod doceat lineas ducere, ipsosque characteres conficere (hoc enim omnes efficienti facultati tribuunt, non agenti) sed quod tradat recte, hoc est congrue, & emendate loquendi, ac scribendi præcepta: ita vt non dicatur simpliciter ars scribendi, sed ars ipsius, vt ita dicam, rectitudinis, siue congruitatis in scribendo. Deinde, præcepta, quæ traduntur a Grammatico, proxime & immediate, atque adeo præcipue ad orationem vocalem referri, ex qua certum est, nihil confectum relinqui, quemadmodum, neque ex proximo & immediato opere, quod Morales scientiæ præscribunt. Nam etsi multa extrinsecus fieri iubent, quæ diu permanēt, vt sunt cōmutatio rerum, & distributio communium bonorum: proxime tamen, ac præcipue versantur in actibus, qui manent in animo veluti in actibus interioribus iustitiæ, & aliarum virtutum.

Qua ratione addi possit tertium genus agentium.

Morales. Ethica.

Porro Moralium scientiarum tres species tradi solēt, Ethica, Oeconomica, Politica. Ethica, sic vnumquemque probitate morum informat, vt, etiam si solitarius agat, possit (vt hæc vita fert) bene beateque viuere. Oeconomica, siue Ratio rei familiaris, tradit præcepta regendæ familiæ. Politica, quam nos Ciuilem dicimus, præscribit leges gubernandæ Reipublicæ, ad quam pertinet tota iuris ciuilis prudentia, & magna pars iuris canonici.

Oeconomia.

Politica.

Efficientes.

Denique efficientium aliæ dirigunt externum sermonem, quibus homines inter se communicant, vt Grammatica, & Rhetorica: aliæ vero res alias externas. Huius autem posterioris generis multæ traduntur diuisiones. Namque aliæ materiam præparant, vt quæ metalla purgat: aliæ opus conficiunt, vt quę arma fabricat: alię cōfecto opere vtūtur, vt Militaris. Item aliæ sunt principales & quasi dominæ aliarum, vt Architectura respectu Cęmentariæ: alię famulantes, ac subiectæ, vt hæc respectu illius. Ad hæc, aliæ post actionē nullum opus confectum relinquunt, vt ars Citharistarum: aliæ relinquunt, quorum tria genera traduntur. Siquidem aliæ noua conficiunt, vt figulorum ars: aliæ collapsa restaurant ac reficiunt, vt Medicina: aliæ vtrūque præstant, vt ars ædificandi. Rursus, quædam ad necessaria subministranda comparatæ sunt, vt Pistoria: alię melius, aut iucundius degendi gratia, vt Gladiatoria ad vitam tuendam: ad delicias, vnguentaria. *Vide 2. Phys. 2. a text. 24. Laertium lib. 2. ex Platone. 1. Eth. cap. 1. Au. 2. de doct. Chr. cap. 3. Galenum de constitutionibus artis Medicæ.*

Tertia sciētiarum diuisio in superiores & inferiores.

Artes liberales, & seruiles.

Tertia diuisio. Artium, quædam sunt superiores: alię inferiores. Superiores sunt, Morales scientiæ. Naturalis, & vtraq; Theologia. Atque hæ scientię magis, quam artes appellantur. Inferiores, quæque sæpius artes quam scientiæ dicuntur, ad septem liberales, & totidem seruiles reuocantur. Liberales sunt Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Arithmetica, Musica, Geometria, & Astrologia. Seruiles, Agricultura, Venatoria, Militaris, Fabrilis, Chirurgia, Textoria, Nautica: quę omnes hisce versibus comprehendi possunt.

Lingua, tropus, ratio, numerus, tenor, angulus, astra,
Rus, nemus, arma, faber, vulnera, lana, rates.

Linguę nomine intellige Grammaticam: Tropi, Rhetoricā: Rationis, Dialecticā, & sic

cæteras deinceps. Priores septem ideo dicuntur liberales siue ingenuæ, quia illis excolitur animus, libera & ingenua pars hominis. Posteriores vocantur Seruiles, quod eis potissimum exerceatur corpus ad mercenarias ac seruiles operas. Quo fit, vt nomine Seruilium non oporteat intelligere Militarem Ducis, aut Fabrilem Architecti, aliasue huiusmodi, quæ artificis manu non exercentur. Possunt enim hę ad liberales artes, aut etiam ad superiores scientias vtcunque reuocari, vt Architectura ad Geometriam, & ars ductandi exercitum ad Politicam. Sed quoniam cum quæstione hac coniuncta est illa, sitne Dialectica pars Philosophiæ, an solum instrumentum: eam è vestigio discutiamus.

Exceptio.

SITNE DIALECTICA *pars Philosophiæ, an solum instrumentum.*

QVÆSTIO III.

Non videri partem Philosophiæ.

SECTIO I.

QVI Dialecticam neq; in practicis scientijs, neque in contemplatiuis, neque omnino in scientijs numerandam censent, facile se negatiuam huius quæstionis partem concludere existimant, & recte quidem, si id, quod ponunt, verum esset. Neque enim fieri potest, vt disciplina vlla sit pars Philosophiæ, quæ in scientijs non numeretur. Sed quoniã eorum fundamenta nihil firmitatis habent, vt ex ijs, quæ qu. 1. sect. 7. & 8. & qu. 2. à sect. 1. dicta sunt, patet: alia nobis afferenda sunt argumenta, quibus eadem conclusio videri potest verisimilius confirmari.

1. argumentum pro parte negatiua. Primum, quia Philosophia non agit, nisi de rebus magni momenti: Dialectica vero tota versatur in sermone, aut etiam in entibus rationis, quæ nullius momenti sunt.

2. Deinde, quia omnis Philosophorum cognitio est per se digna studio: Dialecticæ autem nemo dat operam propter ipsam, sed propter alias disciplinas, atque adeo propter Rhetoricam, quam nemo ponit in partibus Philosophiæ. Vnde fit, vt explicatio Logicorum problematum non expetatur propter se, sed propter explicationem aliorum, vt habes 1. Top. c. 9.

3. Tertio, quia nulla pars Philosophiæ refertur ad aliam, aut est permixta cum alijs, sed vnaquæque per seipsam quasi cohæret, & ab alia distinguitur: at Dialectica refertur ad omnes partes Philosophiæ, & est permixta cum omnibus, vt quæ omnib. modum disserendi subministrat.

Quarto, quia Philosophia non est à rebus auulsa, sed tota in rebus versatur: Dialectica vero quatenus rebus concreta est, aut non est scientia, vt supra ostensum est, cum disserat ex probabilibus, aut si disserit de omnibus rebus demonstratiue, eadem est cum cæteris scientijs. 4.

Quinto, quia idem videtur Arist plane sentire primo libro Topicorum capite secundo, cum ait, *Dialecticam esse vtilem ad disciplinas Philosophiæ*, & capit. duodecimo, cum docet *de quæstionibus, quæ in disputationem veniunt, aliter Dialecticum, aliter Philosophum disserere*: & initio libri octaui, cum ita scribit, *Quod ad loci inuentionem attinet, communem esse Philosopho cum Dialectico considerationem.* 5.

Postremo, ex communi veterum sententia, qui Logicam Philosophiæ organum appellauerunt. Nam cum organum siue instrumentum Artificis non sit eius pars, non erit Logica pars Philosophiæ, sed instrumentum. 6.

Varia Philosophorum sententia in hac quæstione, quidq; sit Philosophia.

SECTIO II.

IN hac quæstione non mediocris contentio est inter Philosophos. Nam Græci quidam enarratores Arist. vt Alexander, Ammonius & Philoponus existimant, Dialecticam, siue Logicam non esse partem Philosophiæ, sed solum instrumentum. Stoici vero contendunt non esse instrumentum, sed partem. At Plato & Academici tum partem, tum instrumentum esse affirmant. In qua sententia (vt mihi quidem videtur) fuit Aristot. quam aperte secutus est ex Græcis Simplicius, & ex Latinis Boetius, Magnus Albertus, & fere reliqui graues Auctores. *Vide Alexand. & Philopon. initio Priorum, Ammon. initio prædicamentorum. Simplic. in prædic. Boetium in Porphyrij prologo, & Alber. ibidem, tract. 1. cap. 2.* Arabes quidam, in quibus est Auicenna, totam hanc quæstionem de nomine esse existimant, quod alij latius, alij pressius Philosophiæ vocabulum accipiant. Quapropter videndum est, quid sit Philosophia: hinc enim nullo negotio explicabitur quæstio.

Sententia quorundam Græcorum. *Stoicorum.* *Platonis.* *Aristotelis.*

Quæ sit propria & germana Philosophiæ significatio, ex caussa, quæ priscos homines ad philosophãdũ impulit, intelligi potest. *Vide Aui. initio suæ Log.* Scribit Arist. 1. li. c. 2. post Plat. in Theæ. *ex admiratione effectorũ, quorũ caussa ignorabãtur, cœpisse homines philo-*

Germana Philosophiæ significatio.

Philosophari, hoc est, caussas inuestigare. Si ergo studium fugiendæ ignorationis caussarũ mouit priscos, vt philosopharentur, efficitur, vt nihil aliud sit philosophari (si proprie loquendum est) quam *caussas inuestigare*. Vnde patet, Philosophiam, si vim nominis spectes, nihil esse aliud, quam *caussarum inuestigationem*, id quod magis ad verbum explicamus, cum dicimus, Philosophiam *esse amorem, studiumve sapientiæ*, hoc est, cognitionis rerum per omnes earum caussas ad supremas vsque. Atque hæc de germana Philosophiæ significatione. Re tamen ipsa Philosophia & Sophia idem sunt. Qui enim priscis temporibus sophi seu sapientes dicebantur, postea auctore Pythagora modestiori vocabulo Philosophi, quasi sapientiæ amatores appellari voluerũt, vt initio diximus: vnde factum est, vt quæ antea dicebatur Sophia, deinceps Philosophia appellata sit.

Prima Philosophia definitio.

Philosophia igitur siue Sophia definiri potest, *scientia rerum per omnes caussas. Vide proœmium huius operis, c. 4.* Duobus autem modis teneri possunt omnes caussæ rerum: aut in certo aliquo genere duntaxat, aut simpliciter. Qui scit rem per omnes caussas ad certum genus pertinentes, sapiens in eo genere dici potest: qui autem per omnes omnino, sapiens simpliciter. Verbi caussa, Medicus, qui nouit morbum per omnes caussas ad medicinam pertinentes, sapiens Medicus appellari potest. Metaphysicus autem, quia tenet omnes omnino caussas earum rerum, quæ sub ipsius considerationem cadunt, dicitur sapiens simpliciter.

Secunda.

Item valet ea Veterum definitio, quam Ammonius *initio Prædic.* refert: *Philosophia,* inquit, *est cognitio rerum, vt sunt.* Nam cum res omnes, quarum caussæ quæruntur, habeant esse per suas caussas: tunc illæ cognitæ erunt, vt sunt, cum omnes earum caussæ ita perceptæ fuerint, vt nulla iam superior quæratur, saltem in eo rerum genere. Ammon. ibid. Plut. I. de Plac. c. I.

Tertia.

Clarior putatur hæc altera siue Platonis siue Stoicorum definitio, *Philosophia est rerũ diuinarum & humanarum cognitio:* quæ tamen mihi videtur obscurior, nisi suppleatur ex superiori definitione particula illa, *vt sunt:* aut cognitio pro perfecta & absoluta cognitione, quæ per omnes caussas habetur, accipiatur. Id quod videtur fuisse in caussa, vt Cic. Tuscul. quæst. lib. 4. longiorem fecerit eandem definitionem, cum ibid. lib. 3. de Philosophia mundi, c. I. dixit, *sapientiam esse rerũ diuinarum & humanarum scientiam, cognitionemq; quæ caussa cuiusq; rei sit.* Nomine vero diuinarũ intelligit Ammonius res sempiternas: vocabulo autẽ humanarum caducas. Honorius Augustodunensis nomine diuinarum incorporeas, humanarũ corporeas, cum ait, *Philosophiam esse eorum, quæ sunt, & non videntur, & eorum, quæ sunt, ac videntur, veram comprehensionem.*

Dialecticam esse partem Philosophiæ.

SECTIO III.

His ita positis, nullo negotio colligea Dialecticam sciẽtiam, esse partem Philosophię, & Dialecticum docentem, Philosophum. Ac primum ex Etymologia nominis Philosophię. Neque enim minus conuenit in artem differendi siue ratione vtendi esse studium sapientiæ, cognitionisque caussarum, quam in aliam quamcunque practicam, quę in partibus Philosophiæ numeretur.

1. Ex etymologia nominis.

Deinde ex ipsa philosophandi ratione. Sola enim Dialectica docet philosophari, quod est ex effectis cognitis ignotas caussas inuestigare. Neque id dubium esse potest, cum ea sola tradit omnem differendi rationem. Nec vero dici potest, Philosophiam id accipere à facultate aliqua, quæ pars Philosophiæ non sit. Est enim Philosophari proprium opus Philosophi, cuius ratio & norma ab alio, quã Philosopho accipi non potest. Vnde & subiectum Dialecticæ diximus Orationem Philosophorum olim appellatam, & qui Dialecticam inuenerunt atque auxerunt non modo Philosophi, sed præcipui etiam Philosophi habiti sunt, præcipuumque opus philosophicum in ea re præstitisse existimantur.

2. Ex ipsa philosophandi ratione.

Tertio, ex definitione Philosophiæ tradita. Explicat enim Dialectica omnes differendi modos per omnes eorum caussas. cum tradat omnes diuisionum, definitionum, & argumentationum formulas per partes materiales à primis vsque prncipijs ac elementis, quæ in Prædicamentis continentur: per definitiones item, quæ sunt caussæ formales, per communia quoque, & per se nota pronunciata, quæ sunt caussæ conferentes vim omnibus differendi modis: per omnium denique fines, cuiusmodi sunt, demonstrationis quidẽ efficere scientiam: syllogismi vero probabilis gignere opinionem, & alij huiusmodi: atque in hæc eadem principia & caussas resoluit ea, de quibus agit, quod sæpe videre est apud Aristotelem, præsertim in libris Analyticis.

3. Ex Philosophia definitione.

Quarto, ex veterum erroribus. Philosophi enim, qui primi cœperunt philosophari, in multos errores inciderunt propter ignorantiam artis differendi, vt Aristoteles sæpe illis obijcit. *Vide I. Phys. c. 2. tex. 10. & c. 3. tex 22. & 25. & 4 lib. huius operis, c 3. tex* 8. Hinc enim

4 Ex veterũ erroribus.

sit, vt vel dicendum sit, artem disserendi esse partem Philosophiæ, quod volumus, vel certe ne totam quidem Philosophiam satis esse, vt suorum erroribus & quasi morbis nō quibusuis, sed præcipuæ partis humanæ naturæ medeatur: sed opus ei esse externo auxilio eius artis, quæ in partibus Philosophiæ nō numeretur, quod dici nullo modo potest.

5. Ex comparatione cum alijs partib. Philosophia.

Quinto, ex comparatione Dialecticę cum alijs partibus Philosophiæ. Cum enim scientiæ morales, quæ dirigunt actus voluntatis, & appetitus sensitiui, habeantur in partibus Philosophiæ: non minori ratione ponenda est inter partes Philosophiæ Dialectica, quæ dirigit actus rationis, ex quorum rectitudine pendet rectitudo actuum voluntatis & appetitus sensitiui. Cumque Mathematicæ, quæ de quantitate agunt, in partibus Philosophiæ habeantur, non est cur ea scientia, quæ in rebus longe nobilioribus versatur, in operationibus nimirum intellectus, eo titulo indigna iudicetur.

6. Ex ipso Aristotele.

Accedit his perspicua Aristotelis sententia, qui 1. Top. cap. 12 recensitis tribus generibus quæstionum, quæ in controuersiam venire possunt, Naturalibus, Moralibus, ac Logicis, siue rationalibus: mox subdit, *De ijs omnibus Philosopho quidem ad veritatem agendum esse, Dialectico vero ad opinionem.* Cum igitur de quæstionibus logicis solus Philosophus ad veritatem, id est, demonstratiue agere possit, nullusque alius de ijs demonstratiue agat, nisi Dialecticus docens: sequitur, Aristotelem plane sentire, Dialecticum docentem Logicumve esse Philosophum, & Dialecticam partem Philosophiæ.

7. Ex distributione Philosophia à Veteribus tradita.

Confirmari potest eadem assertio ex distributione Philosophiæ, quam Veteres fecerunt. Plato enim, vt ex Aristotele refert Eusebius Pamphilus in libris de præparatione Euangelica lib. 11. cap. 1 & asserit D. August. in libris de Ciuit. Dei, lib. 8. cap. 4 tres in partes Philosophiam partitus est: in Naturalem, Moralem, & Logicam, quam diuidendi rationem secuti sunt Academici, & Aristoteles loco ex Topicis proxime citato. Stoici quoq; eodem modo Philosophiam partiuntur, vt late refert Diogenes Laertius in vita Zenonis: hoc insuper addentes, Totam Philosophiam esse quoddam quasi animal, cuius ossibus similis sit Logica, carnibus Ethica, animæ Physica. Aut esse veluti vrbē optime administratam, in qua Logica vicem murorum subeat, Physica ciuium, Ethica optimarum legum. Quod idem alijs similitudinibus explicant. Eandem distributionem sequitur Cicero in libris de Orat. ad Q. Fratrem: *Omnis, inquit, Philosophia in tres partes est distributa, in natura obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores.* Sed & D. Aug. 8. lib de Ciuit. Dei, cap. 4. & lib 11. cap. 25. hanc eandem Philosophiæ sectionem magnifice collaudat, & ex impressione quadam diuinæ Trinitatis in res creatas fluxisse suspicatur:

Pulchra similitudines ad explicandam vim partiū Philosophia.

Verba Augustini de eadem re.

Quantum, inquit, intelligi datur, hinc Philosophi Sapientia tripartitam disciplinam esse voluerunt, imo vero tripartitam esse animaduertere potuerunt. Neque enim ipsi instituerunt, vt ita esset: sed ita esse potius inuenerunt: cuius vna pars appellaretur Physica, altera Logica, tertia Ethica: quarum nomina Latina iam multorum literis frequentata sunt, vt Naturalis, Rationalis, Moralisque vocentur. Non, quod consequens, vt isti in his tribus, aliquid secundum Deum de Trinitate cogitauerint. Quamuis Plato primus istam distributionem reperisse & commendasse dicatur, cui neque naturarum omnium auctor, nisi Deus visus est, neque intelligentia dator, neque amoris, quo bene beateque viuatur, inspirator. Hæc & alia Augustinus in hanc sententiam pulcherrime. Non est tamen putandum, prætermissas esse in hac distributione Mathematicas scientias, aut Metaphysicam: siquidem nomine Physicæ seu Naturalis, Mathematicæ quoque & Metaphysica intelligendæ sunt, nisi quod apud Platonem & Stoicos nomine Logicæ Metaphysica comprehenditur, vt ex ijs, quæ *quæstione prima sectione* 7. dicta sunt, patet.

In distributione Philosophia nomine Physica Mathematicas & Metaphysicā comprehēdi.

Illud tamen animaduertendum est hoc loco, etsi omnes scientiæ, quæ traduntur per omnes caussas & principia rerum, de quibus agunt, saltem per omnes, quæ pertineant ad genera illis subiecta, nomine partium Philosophiæ censendæ sunt, vt ex dictis patet: tamē interdum quasdam non ita dignas hoc nomine haberi, vel quod de rebus facilioribus aut minoris momenti agant: vel quia nō sint ipsa veritatis cognitione contentæ, quod proprium videtur esse Philosophiæ si nominis etymologia spectetur: vel quia non videantur pertinere ad bene beateque viuendum: vel quia non agant de rebus per se subsistentibus: vel quia non tradant prima omnino principia rerum, de quibus agunt, vel alias ob caussas.

Cur nonnulla scientia nomine partium Philosophia interdum censeantur.

Propter primam caussam sępe Mathematicæ scientiæ, quas Aristoteles 6. lib. huius operis c. 1. tex 2 nomine Philosophiæ complectitur, non numerantur in partibus Philosophiæ, vt apud eundem 4 lib. c. 2. cum ait, *Perinde se habere Philosophum atque Mathematicum, quatenus vterque multas complectitur scientias.* & apud Platonem 7. de Repub. cum docet, *Geometriam attollere ad veritatem animum,*

Cur Mathematica.

animum, atque ad philosophandum præparare cogitationem. quod idem de Arithmetica alijs verbis dixerat. Et apud Cicer. 1. de Orat. cum ita scribit: *At ne Philosophi quidem ipsi, qui omnia sicut sua propria esse, atque a se possideri volunt, dicere audent, Geometriam aut Musicam Philosophi esse, quia Platonem omnes in istis artibus præstantissimum fuisse fatentur.* Id quod etiam sentit Alex. initio commentariorum in priorem Analyticum, inquiens, *Geometriam non esse partem eius, quæ proprie Philosophia dicitur.* Non videntur tamen in his Mathematicis comprehendi Astrologia & Perspectiua, quod de rebus maioris momenti aut difficilioribus agant.

Cur aliquando sola contemplatiua sibi nomen Philosophiæ vendicent.

Propter secundam, nonnunquam solæ contemplatiuæ scientiæ Philosophiæ nomine dignæ habentur, quod Practicæ non ipsam veritatis cognitionem, sed opus aliquod vt præcipuum finē propositum habeant. Quo pacto sumitur Philosophiæ vocabulum 1. lib. huius operis, c. 1.

Cur interdum practica tantum.

Propter tertiam, interdum solæ practicæ morales Philosophiæ vocabulo significantur, vt apud Platonem in dialogo de Philosophia, qui etiam Amatores inscribitur. quo loco concludit Socrates: eum solum esse Philosophum, qui in ratione viuendi, familiamque administrandi nulli defert primas.

Cur nonnunquam ea solum, quæ agunt de substantia.

Propter quartam, aliquando sumitur nomen Philosophiæ pro ea duntaxat scientia, quæ agit de substantia. vt apud Aristotelem 4. libro huius operis, cap. 2. tex. 4. cum ait, *Tot esse Philosophiæ partes, quot sunt genera substantiarum.*

Cur aliquando sola Metaphysica.

Propter quintam, non raro tribuitur Philosophiæ appellatio soli primæ Philosophiæ, vt cap. eodem non longe à fine, tex. 5. cum dicitur, *In eodem genere, in quo Philosophia, Dialecticam & Sophisticam versari,* & sæpius etiam c. 3. tex. 7. & 8.

Cur interdum Dialectica à partibus Philosophiæ excludatur.

Cum igitur his & alijs de caussis, pleræque scientiæ, quæ in partibus Philosophiæ iure censentur, ab earum numero excludantur, minime mirum videri debet, si Dialectica, quoad eam partem, quæ de probabili disserendi ratione agit, etiam quatenus docet, & vera scientia est, pars Philosophiæ interdū negetur, quod materia probabilis non sit magni momenti, nec in se difficilis: tametsi modus eam tractandi per locos ab Aristotele inuentos, adhibita etiam ratione interrogandi & respondendi, non est facilis, nec vulgaris, sed plane philosophicus, & quem grauissimi auctores in Aristotelis doctrina admirantur. Dixi, *quoad eam partem, quæ de probabili disserendi ratione agit;* quia pars Analytica, cum sit grauis admodum & materiæ præstantia, & doctrinæ difficultate: immerito ob eandem caussam, qua Topica à Philosophiæ partibus excluderetur: quanquam excludi possit per secundam, & sequentes, quemadmodum pleræque aliæ præstantissimæ scientiæ, de quibus nemo dubitat, quin simpliciter & absolute in partibus Philosophiæ numerari debeant.

Soluuntur argumenta initio proposita.

SECTIO IIII.

De quibus rebus agat Dialectica.

AD primum igitur argumentum pro negatiua parte quæstionis propositum dicendum est: primum quidē, nullam esse rem adeo vilem & abiectam, in qua mirandum aliquid non sit, & consideratione philosophica dignum. *Vide Aristot. 1. de part. animal. c. 5.* Deinde res arti Dialecticæ subiectas non parui momenti esse, sed permagni potius, cum sint operationes intellectus, quæ sunt omnium operationum præstantissimæ: nec Dialecticam agere de sermone externo, nisi minus principaliter, & quatenus docet, quo pacto cum altero disputandum sit. Atqui minus principaliter, etiam præstantissimæ sciētiæ de tenuissimis rebus vtcunque agunt, velut prima Philosophia de entibus rationis, quoad eorum esse, de quibus item agit Dialectica, quatenus eorum cognitio ad disserendi rationem conducit.

Ad secundum dicendum est, etsi cognitio rerum, in quibus Dialectica versatur, non quæritur propter seipsam, sed tota ad opus refertur: non tamen hinc effici, non esse Dialecticam Philosophiæ partem, sed non esse contemplatiuam. Ad argumentum igitur nō omnino admittenda est maior propositio, nisi in eo sensu; vt concedamus, omnem Philosophorum cognitionem, vel ratione sui, vel ratione eius operis, ad quod dirigitur, esse dignam studio. Ad id autem, quod in minore additur, dicito, cum Dialecticam expetamus non propter solam Rhetoricam, sed propter alias etiam disciplinas, inter quas multæ sunt quam nobilissimæ partes Philosophiæ: non ideo colligi, Dialecticam non esse partem Philosophiæ, quod Rhetorica in ijs etiam non numeretur. multa enim nobiliora propter minus nobilia expetuntur: non præcise tamen, sed simul cum alijs præstantioribus. Quanquam illud hoc loco obiter admonuerim, id quod dici solet, Rhetoricam non esse partem Philosophiæ, intelligendum esse de Rhetorica, qua ratione ornata oratione vtitur. Sic enim, vt nihil demonstrat, immo nec ex probabilibus confirmat, nisi

Num Rhetorica sit pars Philosophiæ.

quatenus Dialectici vtentis personam induit) ita Philosophiæ munere non fungitur. Quod si eadem spectetur, quatenus docet conficere ornatam orationem, quod vnum Ciceronis 1. de Orat. sententia est proprium Rhetoris, nõ est cur more philosophico magna ex parte tradi non possit, præsertim cum orationis ornatus, quem Rhetores profitentur, non solum ex significatione verborum, quæ ex hominum instituto pendet, sed etiam ex natura rerum nascatur. Quia tamen Rhetorica vulgari potius, quam philosophico more ferme traditur, simulq; paucas admodum demõstrationes admittit, idcirco à Philosophiæ partibus, etiam quatenus docet ornate dicere, excludi à plerisque solet. Accedit, quod demonstrationes, quæ in ea fieri possunt, à Morali aut Naturali Philosophia maxima ex parte desumuntur.

Ad tertiam dicendum est, multas Philosophiç partes referri ad alias, vt Ethicam & Oeconomicam ad Politicam: aut esse cum alijs partibus aliquo modo permixtas, vt Geometriam cum Perspectiua, & Arithmeticam cũ Musica. Neque vero ideo id accidere, quia singulæ non sint proprijs finibus, siue terminis circumscriptæ, sed quia mutuas sibi præstant operas.

Cur quadã partes Philosophia cũ alijs modo aliquo permixta sint.

Ad quartum dicendum est, si nomine rerũ intelligãtur omnia verarũ rerũ genera, recte quidem dici, non dari vllam partem Philosophiæ, quæ à rebus auulsa sit, hoc est, in veris rebus non versetur. At si nomen rerum sumatur pro veris rebus, vt distinguũtur ab earum conceptibus, sermoneque exteriori, quo illæ tractantur, non esse negandum, partem aliquam Philosophiç à rebus auulsam esse, cum de ipso etiam differendi modo Philosopho agendum sit.

Ad quintum dicendum est, Aristotelem ijs in locis accepisse Dialecticæ ac Dialectici vocabula, vt significant artem Topicam & artificem, qui ea præditus est: non tamen quatenus docet, qua ratione ex probabilibus disserendum sit: sed quatenus præceptis probabiliter disserendi vtitur.

Dialecticã esse & partem & instrumentũ Philosophia.

Ad vltimum dicendum est, nullum esse incommodum, si Logica simul dicatur & pars, & instrumentum Philosophiæ, quemadmodum *nihil absurdi est* (vt inquit Boetius initio 2. Edit. in Porphyr.) *si dicas manum fabri esse simul, & fabri partem & instrumentum.* At vrget Philoponus in primum prior. c. 1. nõ esse aptam similitudinem. *Quia manus*, inquit, *non est pars eius, cuius est instrumentum. Est enim pars corporis, instrumentum autem non corporis, sed animæ.* Verum hæc refutatio nulla est. Manus enim, etsi relata ad solum corpus, vel ad solam animam, non est eiusdem pars & instrumentum: relata tamen ad fabrũ, tum pars eius est, tum instrumentum. Vtitur enim faber manu, vt parte sua, coniunctoque instrumẽto, ac naturali. Et Aristoteles tertio de Anima, capite 8. text. 38. vocat manum nõ modo instrumentum, sed etiam *instrumentum instrumentorum.*

Obiectio.

Dilutio.

Dubitatio.

Responsio.

Quærat tamen aliquis hoc loco, qua ratione Logica sit pars, qua item instrumentum. Ammonius initio prædicamentorum, & Philoponus initio priorum aiunt Platonis sententiã esse partem Philosophiæ, quatenus est rebus coniuncta: instrumentum vero quatenus ab illis auulsa. Dicendum est tamen vtrumque conuenire Logicæ, quatenus à rebus auulsa est. Hoc enim pacto & scientia est, & cæteris scientijs modum sciendi tradit. Nam quatenus rebus coniuncta est, non officium scientiæ exercet, sed facultatis. Quanquam eatenus potest hoc modo dici instrumentum Philosophiæ, quatenus probabiliũ tractatio viam aperit ad veritatem inueniẽdam. Nec crediderim, auctores citatos satis percepisse mentem Platonis. Nam si Plato putauit, Logicam disserere de rebus aliarum scientiarum demonstratiue, vt quatenus de rebus coniuncta est, vere dici possit pars Philosophiæ: non erit iam Logica pars Philosophiæ, sed tota Philosophia, quod Plato nunquam voluit. Sed iam illud de Dialectica disquiramus, sitne ad reliquas scientias capessendas necessaria, quod Aristoteles indicat hoc loco.

SITNE DIALECTICA necessaria ad cæteras scientias capessendas.

QVÆSTIO IIII. Non videri necessariam.

SECTIO I.

Argumen.

Dialecticam non videri necessariam ad cæteras scientias capessendas, his argumentis videtur perspicuum. Veteres Philosophi, qui ante Zenonem Eleaten primum Dialecticæ cultorem extiterunt, vt Thales Milesius, & cæteri eius seculi sapientes, scientiam rerum naturalium sine Dialectica nacti sunt: Mathematici quoque, & antiquissimi apud Ægyptum, & plurimi ex posterioribus pene vbique terrarum Mathematicas scientias sine præsidio Dialecticæ didicerũt: quod idem de iurisperitis dici potest. non est igitur Dialectica cæteris scientijs capessẽdis necessaria.

Deinde,

2. Deinde, si esset necessaria, eo vel maxime esset, quod modos sciēdi tradat, sine quibus fieri non potest, vt vlla ex cæteris scientiis cōparetur: at hoc concesso pari ratione dicendum erit, esse eam necessariam ad generationem sui, quandoquidem omnes scientiæ interuentu modorum sciendi gignuntur: non est igitur dicendum, Dialecticam ad alias scientias capessendas esse necessariam. Quod si quis occurrat, duplicem esse Dialecticam, alteram inchoatam, & naturalem, quam imperiti etiam homines participant: alteram perfectam & artificiosam, qua de nunc agimus: atq; hanc solius naturalis ope posse comparari: nulla apparet ratio, cur aliæ etiam omnes scientiæ solius naturalis Dialecticæ interuentu obtineri nequeant.

3. Tertio, si esset necessaria aut tardis, aut ingeniosis necessaria videri posset: at ingeniosis non est necessaria, quod facilius cæteras scientias assequātur naturali rationis ductu, quam nodosis Dialecticę præceptis, tardi autem plus impediuntur præceptorum multitudine, quam inuentu, nullo igitur modo videtur necessaria. Hanc rationē pulchre tāgit Aug. in libris de doctrina Christiana, *lib. 2. c. 37.* cum, *Si quispiā*, inquit, *dare volens præcepta ambulandi, moneat non esse cuiq; leuandum pedem posteriorem, nisi cum posuerit priorem: deinde minutatim, quemadmodum articulorum & poplitum cardines oporteat mouere, describat, vera dicit, nec aliter ambulari potest, sed facilius homines hoc faciendo ambulant, quam animaduerterunt, cum faciunt: aut intelligunt, cum audiunt: qui autem ambulare non possunt, multo minus ea curant, quæ nec experiendo possunt attendere. Itaq; plerumq; citius ingeniosus videt non esse tantam conclusionem, quam præcepta eius capit: tardus autem non eam videt, sed multo minus quod de illa præcipitur: magisq; in his omnibus ipsa spectacula veritatis sæpe delectant, quam ex eis in disputando aut iudicando adiuuantur.* Ita Aug q 1. *sent. 6.*

4. Quarto, si Dialectica esset ante reliquas scientias adeunda, esset vtiq; omnium facilima perceptu, quandoquidem ordine doctrinæ a facilioribus ad difficiliora progrediendum est. at Dialectica est compluribus scientiis explicatu difficilior, vt aperte docet experientia: non est igitur ea ad reliquas omnes comparandas necessaria.

5. Quinto, qui dicunt esse necessariam, aut intelligunt Dialecticæ nomine vtentem, rebusq; concretam, aut docentem, & a rebus auulsam. Non possunt autē intelligere vtentē, quia hæc non generat scientiam, sed opinionem: nec vero docentem, quia docens auulsa fuit, & abstracta ab ipso disserendi vsu, qui pręcessit in aliis rebus extra materiā Dialecticæ, vt supra dictū est Nō est igitur Dialectica necessaria ad cæteras scientias capessendas.

Postremo, si esset necessaria ad cæteras omnes capessendas, ac proinde ipsa nulla indigeret alia: esset vtique omnium sibi maxime sufficiens, ac proinde omnium Philosophiæ partium nobilissima: atqui non est omnium nobilissima, cum distinguatur a prima Philosophia, cui vni is titulus tribuitur: non est igitur cæteris capessendis necessaria. 6.

Qua ratione sit necessaria.

SECTIO II.

Hæc quæstio facile hac vna assertione explicabitur. *Dialecticam non esse simpliciter necessariam ad cæteras scientias comparandas: sed ex hypothesi, si quis, inquam, facile, & absq; erroris periculo, breuiter, atq; ordine reliquas scientias assequi velit.* *Assertio.*

Duo requiri ad quamlibet scientiam cōparandam.

Prior pars huius assertionis ex eo confirmatur, quia ad scientiam comparandam duo tantum necessaria sunt. Vnum, vt is qui illam consecutus est, inueniat eius principia, illisq; assentiatur: alterum, vt certo sciat, se vti aptis, & minime fallacibus disserēdi formis ad demonstrandas ex eiusmodi principiis conclusiones eas quibus scientia continetur: at Dialecticæ ignarus vtrumq; præstare potest: satis est enim vnicuiq; lumen naturale intellectus, vt & principiis per se notis assētiatur, & aptas ac minime fallaces disserendi formas inueniat: potest igitur Dialecticæ ignarus alias scientias cōparare. Quare nō est Dialectica simpliciter necessaria ad alias sciētias capessēdas.

Disserendi formulas similes esse manuariis instrumētis.

Posterior pars his argumentis probari potest. Vt se habent instrumenta manuaria ad ea, quæ manu conficiuntur, sic se habent formulæ disserendi ad scientias, quæ ratione cōparantur: atqui nullus opifex facile & sine errore, aut saltem breuiter & ordinate absoluit aliquid magnū opus, nisi iam parata habeat instrumenta, quibus in conficiendo opere vtatur, igitur nec ratio vnquam facile, & sine errore breui tempore, atq; ex ordine totam aliquam scientiam comparabit, nisi iam examinatas habeat, atq; in promptu omnes disserendi formulas, quæ ad efficiendam scientiam sunt necessariæ. Quare cum hæ formulæ a solo Dialectico habeantur examinatæ, atq; in promptu: efficitur, vt nemo absq; Dialectica facile, & absq; errore, itemq; breuiter, & ordinate vllam aliam scientiam comparare possit.

Quam laboriosum sit Dialectica

Præterea, qui aliis scientiis absq; Dialectica operam impendunt, duplicem laborem suscipiunt; vnum, quærendi earum peculiaria

ignarum a diis scientiis operā dare.

Principia; alterum, examinandi omnes disserendi formulas, quibus vtantur in demonstrando: at ij, qui pluribus simul rebus dant operam, non facile, nec absq; errore, nec distincte, sed confuse, & longo tempore propositum consequuntur, quia pluribus intenta mens minus facile ac perfecte percipit singula: igitur qui absque Dialectica aliis scientiis dant operam, non facile, nec absq; erroribus, aut certe perturbate, & longo temporis interuallo eas scientias consequuntur. Hęc duo argumenta, quorum eadem est vis, tangit Arist. hoc cap. *text.* 15 cum ait. *Quapropter institutum esse quisq; debet, quo pacto singula approbanda sint, quoniam absurdum est, scientiam simul & scientia modum quærere, præsertim cum neutrum assequi facile sit.*

Ea, in quibus Dialectica versatur, omnib. scientiis esse communia.

Præterea, quæ omnibus scientiis communia sunt, ante omnia tradi debent: quæ autē explicantur in Dialectica, omnibus scientiis sunt communia. omnes enim definiunt, diuidunt, & ratiocinantur, omnes inuenire argumenta enituntur, & iis inuentis iudicium ad ea coaptanda, & accommodanda rei propositæ adhibent, quæ nemo facile tenet, nisi qui Dialectica instructus sit. est igitur Dialectica ante cæteras scientias tradenda, si cæteræ, vt oportet, comparandæ sunt.

Ad hæc, prius disponi debet agens ad recte & expedite agendum: quam actio ab eo recte & expedite exeat: atqui intellectus noster est agens in acquisitione scientiarum: igitur si scientiam aliquam assequi cupit: prius se disponere debet ad recte & expedite intelligenda ignota ex iis, quæ nouit: hæc autem dispositio fit per Dialecticam: discenda igitur ante omnia est Dialectica. Atq; hac ratione vtitur D. Aug. 2. lib. *cap.* 13. de ordine. *Quādo*, inquit, *ratio ad alia fabricanda trāsierit, nisi ipsa sua prius quasi machinamenta quadā & instrumenta distingueret, notaret, dirigeret, proderetq; ipsam disciplinam disciplinarum, quam Dialecticam vocant: Hæc docet docere, hæc docet discere, in hac se ipsa ratio demonstrat, atq; aperit, quæ sit, quid velit, quid valeat. scit scire, sola scientes facere non solum vult, sed etiam potest.* Eadem ratione vtitur Boetius ad Topica Cic. *Commen. lib.* 1. *Ratio*, inquit, *nisi via quadam processerit, sæpe in multos necesse est labatur errores. Quod ne passim fieret, atq; vt certis regulis tractatus insisteret, visum est antiquæ Philosophiæ ducibus, vt ipsarum ratiocinationum, quibus aliquid inquirendum esset, naturam penitus discuterent, vt his purgatis, atq; compositis, vel in speculatione veritatis, vel in exercendis virtutibus vteremur.*

Augustini dicta de necessitate Dialectica.

Dictum Boetij.

Præterea veritas apud nos probabilium rationum frequenti tractatione detegitur.

Solam Dialecticā probabilia artificiose tractare.

A sola autem Dialectica potest artificiose tractare probabilia in quauis materia: est igitur ante omnes alias scientias discenda. Huc spectat illud Parmenidis apud Platonē, *in Parmenide* vbi, *Collige*, inquit, *te ipsum, diligentiusq; te in ea facultate exerce quæ inutilis esse videtur multis, & quædam garrulitas nūcupatur, dum iuuenis es, alioquin te veritas fugiet.* &, quod post pauca scriptum est: *Ignorāt*,
B inquit, *multi absq; hoc per omnia velut discursu & errore impossibile esse mentis veritati coniuncta compotem fieri.*

Multos errores veterū ab ignoratione Dialectica profectos esse.

Postremo, veteres Philosophi summo studio in inuestigatione veritatis posito, in multos tamen errores propter ignorationē Dialecticæ inciderunt, est igitur ante omnia necessario discenda Dialectica: si absque errore cæteræ scientiæ discendæ sunt. Vnde est illud Stoicorum, quod Laertius refert in vita Ze-
C nonis Cittiei, *lib.* 7. *Absq; cognitione Dialectica sapiētem in oratione sine lapsu non futurū.*

Atq; hæc est omnium Philosophorum sententia de necessitate Dialecticæ ad cæteras sciētias capessendas, pro qua lege Albertum initio Logicæ, D. Thomam, & Ægidium Romanum initio Posteriorum, præter Græcos initio prædicamētorum, & priori Analyticæ. Vnum aut alterū refert Ammonius sensisse, primam omnium discendam esse Physicam:
D sed ea opinio satis superq; refutata relinquitur ex iis, quæ dicta sunt.

Dissoluuntur argumenta initio proposita.

SECTIO III.

AD primum igitur argumentū eorū, quæ initio proposita sunt, dicendum est, primos Græciæ Philosophos, quiq; sapientes dicti sunt, non ita nactos esse scientiam rerum naturalium, vt eorū Philosophia errorib. ca-
E ruerit: hoc. n. sępe illis obiicit Arist. quod propter ignorationem disserendi, quam cōmuni nomine, quasi proprio, *ἀπαιδευσίαν*, h. e. *ineruditionē*, appellat, sæpe hallucinati sint. Alia ratio est de Mathematicis, qui propter materiæ suæ certitudinem, & perspicuitatem non tantopere indigent Dialectica. Quod vero ad Iurisperitos attinet, cum leges, & decreta, in quibus versantur, sint cōclusiones deductę ex principiis Moraliū scientiarum, nec apud
F eos valde curetur, quo pacto ea ex propriis principiis oriantur: efficitur, vt nisi accedant ad Iuris peritiam Moralibus scientiis instructi, veram scientiam nō assequantur. Quare cum Morales sciētiæ difficile sine Dialectica comparari possint: cōsequens est, vt Iuris peritia multo difficilius, sine ea in modum sciētiæ acquiratur. Id quod Cicero, quod ad ius ciuile attinet, animaduertit in libro de claris

Cur Mathematici non magnopere Dialectica indigeant.

Vtriusq; iuris sciētiam sine Dialectica difficile posse comparari.

Orat.

Orat. *Sic Brute, inquit, existimo Iuris ciuilis magnum vsum, & apud Scæuolam, & apud multos fuisse: artem in hoc vno: quod nunquam effecisset ipsius Iuris scientia: nisi eam præterea didicisset artem, quæ docet rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo:* & quæ sequuntur. A

Cur facilius Dialectica ipsa per se quam vlla alia scientia sine Dialectica acquiratur.

Ad secundum argumētum dicendum est, posse quidem omnes scientias absolute, ac simpliciter ope solius naturalis Dialecticæ comparari, vt diximus, idq; concludere argumentum. Cæterum nō esse parem rationem in arte Dialectica atq; in cæteris, vt facile ac expedite in nobis gignantur. Qui enim sine Dialectica cæteris scientiis student, simul dāt operā & rebus, quas scire cupiunt, & examinandis ipsis disserendi formulis, quibus vtūtur. Qui vero soli Dialecticæ incumbunt, solis disserendi modis, in quibus continentur modi sciendi, studium adhibent. Quare etsi vtrisq; satis est naturalis, siue inchoata Dialectica, multo tamen facilius Dialectica ipsa per se, quam vlla alia scientia, sine Dialectica, in modum scientiæ acquiri potest. B C

Ad tertium dicendum est, & tardis & ingeniosis necessariam esse Dialecticam artificiosam, vt expedite reliquas scientias acquirant: modo Dialecticæ nomine non intelligatur Sophistica; quæ sæpe honesto Dialecticæ nomine se venditat (hæc enim vtrosq; impedire solet) nec nimia sit in ea arte tradenda præceptorum accumulatio. Hoc enim pacto recte probat argumentū, non esse eam necessariā: idque vult D. August. in loco citato: alioqui proxime affirmauerat, plurimū prodesse dialecticā. *Illa vero* (inquit) *conclusionum & definitionum & distributionum pars* (vocat partem humanarum disciplinarum Dialecticā) *plurimum intellectorem adiuuat: tātum absit error, quo videntur homines sibi ipsam beata vita veritatem didicisse, cum ista didicerint, quanquam plerunq; accidat, vt facilius homines eas res assequantur, propter quas assequendas ista discuntur, quam talium præceptorum nodosissimas & spinosissimas disciplinas.* D E

Augustini locus pro vtilitate Dialectica.

1. Causa maioris obscuritatis Dialectica.

Ad quartū dicendū est, tria esse potissimū, quæ Dialecticam obscuriorem faciunt, quā ipsa suapte natura sit. Vnum est, quod in iis libris Dialecticæ, quos habemus ab Arist. conscriptos, præsertim in Analyticis, multa afferantur exempla Geometrica, quæ non nisi ab iis, qui in principiis Geometriæ versati sunt, facile percipiūtur. Quod ideo fecit Arist. quia ea ætate huiusmodi principia ante Dialecticā tradebantur. Vnde erat illud Platonis pro foribus Academiæ inscriptum: *Nullus expers Geometria huc ingrediatur* Huic tamē incōmodo facile occurri posset, si auditorib. nōdū imbutis Geometria, alia exēpla proponerentur. Neq; enim pendet Dialectica a certo aliquo exemplorum genere. Alterum est, quod multæ quæstiones, ac difficultates, quæ ad Metaphysicum reuera pertinent: in ea arte misceātur: quod vitium huius ætatis propriū videri potest. Nascitur autem hoc vitium ex affinitate, quæ Dialecticæ cum Metaphysica intercedit, ob quam si quis velit diligentius persequi, atque excutere ea, quæ Dialecticæ propria sunt, statim pro Dialectica Metaphysica respondet. Verum quoad fieri potest, mitius agendum est cum Dialectica, nec subtiliora quæque ab ea importune exigenda, sed expectanda suo loco Metaphysica, quæ prouectis iam Philosophiæ alumnis, & suarum rerum, & Dialecticarum accuratam rationē reddet. Tertiū est, quod a plerisq; nimia exercitatio Dialectica in ipsa materia Dialecticæ ponitur: quo morbo superiores Dialectici magis laborarunt. Hinc enim tam multa, tāque spinosa nascūtur sophismata, vt ingenia potius lacerent, quam doctrinæ fructu robustiora reddant. Huic malo, ex quo plus interdum detrimenti, quā ex superiori accipitur, sic occurrendum videtur, vt vsq; eo exerceantur adolescētes in materia propria Dialecticæ, dum plane intelligantur res, de quibus agitur, & præcepta ea, quæ vsui in aliis artibus futura sint. Reliqua enim diligentia, inutilis potius curiositas, quam Dialectica exercitatio credenda est. Itaq; breui expedienda sunt præcepta, & relinquēda materia Dialecticæ, vt præcipua eius exercitatio in materia aliarum scientiarum, hoc est, in rebus solidioribus ponatur. Quod veteres faciebant, apud quos tota fere Dialectica exercitatio consumebatur in disputatione de virtutibus, de vitiis, de rebus naturalibus: de iis denique, quæ magis extant, atq; eminent: non de notionibus notionum, nec de contortis sophismatis, in quibus rebus nullam vtilitatem affert lōgior exercitatio, sed magnum potius detrimentum, & pretiosi temporis iacturam. Itaq; qui totam exercitationē Dialecticam in sola materia Dialecticæ ponunt, & diutius quam par est, in ea versantur, persimiles videntur esse iis, qui in libra & lancibus probe examinādis totam libræ vtilitatem sitam esse crederent: neq; vnquam lancibus quicquam ponderarent. Itemq; iis, qui totum id temporis, quod ad scribendum datur, in aptando calamo consumunt. Nam, vt hi nulla forma incisionis contenti, vsq; eo sæpe calamum incidunt, dum qua parte scribant, vix vllam relinquant: sic illi, cum nouis in dies intra huius artis fines commentis inuestigandis dant operam, aliquid semper latere arbitrati, F

2. (margin, beside "Alterum est")

3. (margin, beside "Tertiū est")

Quousque progredi debeat Dialectica exercitatio.

Quib. similes sint, qui diutius quā par est, in Dialectica versantur.

quod longiori studio: & maiore industria erui possit: tum demum ad alias artes comparandas se conuertunt, cum eis tempus ad id agendum, oportunum deest. Hæc fere sunt, quæ obscuriorem faciũt Dialecticam, quam ipsa suapte natura sit. Sed, vt ad solutionem argumenti veniamus, quia negandum non est, hanc disciplinam: etiam ratione rerum, de quibus agit, esse aliis nonnullis obscuriorem, addendum, Non omnino semper a facilioribus ad difficiliora progrediendum esse ordine doctrinæ, sed quoad fieri potest, vt in Dialecticis Institutionibus *lib. 7. cap. 36.* diximus. Nonnunquam enim contra faciendum est, cum res difficilior non pendet ex faciliori, & tamen ea, quæ facilior est, perfecte tradi non potest, nisi difficilior præmittatur.

Ordo doctrina.

Ad quintum dicendum est, cum Dialectica ad alias scientias perdiscendas necessaria esse traditur, de Dialectica, vt a rebus auulsa, proprie dictum est accipi debere. Hoc enim pacto tradit illa omnes sciendi modos. Verum Dialecticam hoc pacto acceptam, non fuisse auulsam, & quasi desumptam ex rebus in aliis iam scientiis perfecte traditis, sed naturali tantum discursu cognitis.

Ad vltimum dicendum est, cum principia omnia Dialecticæ artis ad principia Metaphysicæ reuocentur, & eisdem innitantur, quemadmodum & cæterarum omnium scientiarum principia: non ideo colligendum, esse Dialecticam omnium scientiarum maxime sibi sufficientem, quia sit prima ordine doctrinæ. Sola enim ea scientia, quæ est prima ordine naturæ, & cuius principia ad alia priora principia non reuocantur, iudicanda est sibi sufficiens, si modo scientia vlla sibi omnino sufficiens dici potest, cum omnes quibusdam aliis indigeant, si non a priori, certe a posteriori.

Quæ scientia omnium nobilissima existimari debeat.

Atque hæc dicta sint, vt intelligatur, merito docuisse hoc c. Arist. si quis velit ordine apto capessere quamlibet scientiam, discendam ei esse ante omnia Dialecticam. Num autem, & illud, quod adiũgit, verum sit, Physicam ante Metaphysicam discendam esse nunc examinandum.

VTRVM NATVRALIS PHILOSOPHIA & Mathematica, doctrinæ ordine Metaphysicam antecedant.

QVÆSTIO V.

Argumenta pro vtraque parte.

SECTIO I.

Occasio quæstionis.

TRIA docuit Arist. ad finem huius c. Primum, ante omnes scientias, quæ modũ sciendi nõ tradunt, discendã esse Dialecticã: A id quod a nobis expeditũ est. Alterum, accuratam sciendi & demonstrandi rationẽ, Mathematicorum esse propriam, nec eam quærendam esse, nisi in iis, quæ carent materia sensibili, qua in re nos lib. 13. illud disquiremus, num Mathematicæ accurata demonstrandi ratione vtantur, quod a recentioribus quibusdam negatur: aliasque nonnullas eius materiæ quæstiones tractabimus. Tertium B est, Philosophiam naturalem antecedere doctrinæ ordine Metaphysicam, de qua re nunc agendũ, facta simul collatione Philosophiæ naturalis, & Metaphysicæ cum Mathematicis, vt doctrinæ ordo inter omnes contemplatiuas scientias perspiciatur.

Ac Physicam antecedere doctrinæ ordine Mathematicas, & Metaphysicam, his duabus potissimum rationibus ostendi videtur. En tia Mathematica abstrahũtur a materia sen C sibili, sed non ab intelligibili: entia autem Metaphysica sunt abstracta a sensibili, & intelligibili: id autem, a quo aliquid abstrahitur, est prius cognitum a nobis doctrinæ ordine, cũ sit cognitioni sẽsitiuæ propinquius, quã quod abstrahitur. sunt igitur entia sensibilia notiora doctrinæ ordine, quam Mathematica & Metaphysica entia: at sensibilia tractãtur in Physica, & Mathematica in Mathematicis: sunt igitur Physica, & Mathematicæ D priores doctrinæ ordine, quã Metaphysica.

Primum argumentum eorum, quibus videtur ostendi Physicam antecedere Mathematicas & Metaphysicam.

Præterea, quæ sunt compositiora, sunt nobis notiora, ac proinde doctrinę ordine priora. Quę autẽ cadunt sub Physicã, & Mathematicas, cõpositiora sunt, quã quæ sub Metaphysicã, quippe cũ Physica cõstẽt materia & forma, Mathematica autẽ partibus integrãtib. quibus partium generibus Metaphysica non cõstãt. sunt igit̃ Physica scientia, & Mathematicæ, doctrinæ ordine priores Metaphysica.

E Attamẽ, quod pars opposita sit verior, his argumentis concluditur. Quæ sunt communiora prius discenda sunt, ne is, qui docet sæpius eadem cõmuniora in explicatione minus communium repetere cogatur, vt Arist. præclare docet primo de part. animal. cap. 4. constat autem, ea, quæ tractantur a Metaphysico, esse communiora iis, quæ a Physico & Mathematico traduntur: est igitur Metaphysica, prior doctrinæ ordine, quam Physi F ca, & Mathematicæ omnes.

Argumentũ primum pro parte opposita.

Præterea, scientiæ, quæ agunt de notioribus nobis, sunt priores ordine doctrinæ. semper enim procedimus ab iis, quæ nobis notiora sunt, cum huiusmodi ordinẽ seruamus. at Metaphysica agit de vniuersalioribus, quæ in procemio Physicorũ *ca. tex. 3. & 4.* dicũtur notiora nobis. est igitur Metaphysica prior doctrinę ordine, & Mathematicis, & Physica.

Præterea,

3 Præterea, quæ scientiæ agunt de iis, ad A
quorum intelligentiam pauciora requiruntur, eæ sunt ordine doctrinæ priores, id quod est luce clarius: huiusmodi autem est Metaphysica cum Physica & Mathematicis collata: siquidem agit de ente, vno, & cęteris communissimis attributis, ad quorum intelligentiam multo pauciora requiruntur, quam ad perceptionem entis naturalis, & Mathematici. est igitur Metaphysica & Mathematicis scientiis & Physica naturæ ordine prior. B

4 Item, ea scientia est prima doctrinæ ordine, a cuius principiis pendent cæterarum omnium principia: quandoquidem principiis, & quasi fundamentis haud stabilitis, nihil potest firmiter doceri. atqui omnium aliarum principia innituntur principiis Metaphysicis. ergo negari non potest, quin Metaphysica sit ordine doctrinæ prima.

Ad hæc, ea scientia, quæ cæteris omnibus C
præscribit, ac tribuit subiecta, est prima doctrinæ ordine: nulla est autem alia, quæ id possit efficere, nisi Metaphysica: quandoquidem cæteræ omnes partem aliquam tantum entis considerant non tantum ens. est igitur Metaphysica ordine doctrinæ omnium sciẽtiarum prima.

Sententia eorum, qui putant libros Physicorum pertinere ad Metaphysicam; & eius refutatio. D

SECTIO II.

QVod igitur attinet ad comparationem Physicæ cum Metaphysica, non desunt ex recentioribus, e quibus est *Ant. Mirand. de sing. cert. lib.* 15. *& seq.*) qui hanc illi præponant doctrinæ ordine, inq; ea particulari ratione, ac sua persuadere enitantur, quod credant, octo Physicorum libros (de quibus nemo dubitat, quin doctrinæ ordine antecedant reliquos Physicæ disciplinæ) esse Metaphysicos: quod his argumentis confirmant. E

1. argumentum, Primum, quia Physica (vt aiunt) incipit a libris de Cœlo, vt patet ex Proœmio eius operis, *cap.* 1. quod plane est commune toti Physicæ.

2 Deinde, quia libri Physicorum agunt de substantia, vt substantia est, eiusque affectionibus, cum in eis quærantur, ac tradantur F
principia, & caussæ substantiæ eodem modo, quo in primo lib. Metaphysicorum. Nihil enim differt vtraque tractatio in ea re, siue impugnationem aliorum Philosophorum spectes, siue Aristotelicæ sententiæ constitutionem.

3 Tertio, quia vtroque in opere eodem modo, iisdemque verbis agitur de caussis, vt nihil sit aliud tractatio earum in libris Metaphysicorum, quam repetitio quædã ex Physicorum libris.

Quarto, quia quæstio ea, quam Arist. 3. lib. huius operis. c. 1. *tex.* 2. *&* 3. proponit, & c. 2. *a tex* 68. pro vtraque parte discutit, definitur lib. 2. Physic. cap. 7. Num videlicet omnia caussarum genera ad eundem artificem pertineant. 4

Quinto, quia ad Metaphysicum spectat demonstrare veras substantias separatas esse, & falsas ac inanes illas Platonicas non esse: quas quæstiones pollicetur Arist. lib. sequenti *cap.* 1 *text.* 2. se in hoc opere tractaturum, easdemque definit, ac determinat lib. 12. *cap.* 6. *a tex.* 45. & sequen. Cum igitur octauo etiam lib. Physicorum demonstretur, dari verã aliquam substantiam separatam, quæ sit primum mouens: perspicuum est, opus illud esse Metaphysicum. Nec audienda est, inquiũt, ttita illa quorundam distinctio, & Physicum, & Metaphysicum agere de substantiis separatis, alia tamen atque alia ratione, vt Physicus demonstret eas esse, Metaphysicus autem, quænam sit earum natura, quę proprietates. Namque demonstrare substantias separatas esse, nihil aliud esse putãt quam demonstrare eas esse materiæ expertes, ex quo attributo aiunt colligi posse attributa omnia, quæ Metaphysicus de substantiis separatis tradit. 5

Sexto, quia ad Metaphysicum pertinet agere de motu, vt motus est, de quo tamen eodem pacto agitur in libris Physicorum. Prior propositio ex eo primum patet, quia Metaphysicus per motum demonstrat immobiles substantias esse, vt ex libr. 12. *a c.* 6. *& text* 29. huius operis perspicuum est. Deinde, quia motus est quædam differentia entis, vt ens est: diuiditur enim ens in id, quod mouetur, & in id, quod non mouetur. 6

Postremo, quia actus dicitur primum de motu, vt Aristoteles docet nono huius operis libro, capt. 3. *text.* 7. Metaphysici autem est agere de actu & potentia, magisque de actu, quam de potentia.

Postremo, quia Aristoteles plane docet extrema particula huius libelli explicandum esse a Metaphysico, quid sit natura, cum sit, ait: *Quocirca considerandum est primum, quid sit natura.* at in libro Physicorum ex instituto agitur de natura. Ita putant se probasse, libros Physicorum esse vere Metaphysicos, atque adeo Metaphysicam vel hac vna de caussa antecedere ordine doctrinæ Physicam. 7

Verum hæc opinio de libris Physicorum, *Impugna-*

tur hac opinio ex variis Aristotelis locis.

vt noua est, & inaudita, ita nullo modo probanda. Id quod primum patet ex eorum auctoris sententia: deinde ex re ipsa. Nam quod ad auctorem attinet, vel ex ipsa librorum inscriptione constat, eos libros pertinere ad Physicam: inscripti enim sunt, *de Physica auscultatione*, tanquam qui accuratissimi esse iudicentur eorum, qui ad Physicam spectant. In ipso etiam procemio operis aperte ait Aristoteles, *Agendum sibi esse de principiis naturalis scientia*, quo nihil clarius. Tum secundo primi lib. capite docet, impugnationem Parmenidis, & Melissi dicentium, omnia esse vnum quid, atque immobile, non ad eam disciplinam proprie pertinere, sed ad superiorem scientiam, quod & neget motum, quo negato necesse sit naturam negare, & omne principium de medio tollat: sed tamen operæpretium esse contra eam opinionem disserere, eo quod si minus de natura est, tamen aliquot quæstiones naturales coniunctas habet eius tractatio. Deinde in fine primi libri *text.* 83. reiicit disputationem de formis separatis, ad primam Philosophiam, quod non sit naturalis, vt ea, quæ agit de formis rerum, quæ gignuntur, & intereunt: quod rursus exponit 2. lib. *c.* 2. *tex.* 26. Deinde in his libris primæ Philosophiæ, ad quam huius opinionis auctores Physicorum libros pertinere existimant, multa repetit Aristoteles ex libris Physicorum, tanquam ex inferiori sciẽtia, quam vocat scientiam de natura, ad quorum differentiam inscripsit hoc opus, *Post naturalia*. Id autem vel ex initio disputationis, quam cum veteribus iniit lib. 1. intelliges, cum alludens ad tractationem de causis, quæ habetur 2. Physicorum. c. 3 *text.* 1. sic ait: *De his quidem, etsi satis disputatum est in libris de Natura, & tamen, &c.* Ita non est dubium, quin opinio hæc pugnet cum Aristotelis sententia.

Ex philosophia naturalis subiecto.

Quod vero ex re ipsa falsa esse comprobetur, hoc vno argumento patet: subiectum Physicæ est ens naturale, siue mobile, vt Aristoteles docet 6. lib. huius operis. capit. 1. & omnes fatentur, neque aliud inueniri potest, quo Physica distinguatur a Metaphysica, & Mathematicis: in nullo autem libro Physicæ scientiæ de eo agitur, vt tale est, nisi in libris Physicorum. quippe cum in eo solo opere agatur de eius principiis, causis & affectionibus: sunt igitur libri Physicorum Physicæ scientiæ, non Metaphysicæ.

Responsio aduersariorum.

At dicunt omnes scientias, si ex natura rei loquendum est, esse partes vnius tantum, atque eiusdem scientiæ rerum omnium, quam nos Metaphysicam appellamus: neque distinctas esse a Philosophis, vt diuersas scientias, nisi propter commoditatẽ nostram: esse autem commodissimum: tractationem rerum naturalium in commune, Metaphysicæ tribuere, & incipere Physicam ab explicatione eorum, quæ traduntur in libris de cœlo. Verum neque recte dicunt, neque ad rem.

Impugnatio 1

Primum enim, non sola commoditas nostra, sed natura quoque rerum, scientiarum distinctionem induxit. Quæ enim naturæ affinitate coniunctæ sunt, & eundem tractationis modum postulant, ad eandem scientiam suapte natura pertinent. Quare si res physicæ, quatenus mobiles sunt, diuersum modum tractationis sibi vendicant ab eo, quo res mathematicæ, ac metaphysicæ tractari volunt: ergo agere de ente mobili, vt mobile est, nõ ad Metaphysicam, aut Mathematicas, sed ad Physicam pertinebit.

2 Deinde, si commoditas nostra spectetur, potius tribuendum est Physicæ commune aliquod subiectum, in quo ipsa primo & adæquate versetur: quam particularia tantum, & inadæquata: quæ tamen sola hi Physicæ subiiciunt.

3 Præterea, longe commodius est, si in qualibet scientia tractentur ea, quæ adæquate communia sunt rebus omnibus particularibus, siue specialibus, quæ in ea explicantur, quam si eorum cognitio aliunde petatur.

4 Adde si commoditas nostra mouit Philosophos, vt partes vnius communis scientiæ, quasi diuersas scientias distinguerent: cur hactenus attributi sunt ab omnibus libri Physicorum, scientiæ Physicæ? An non quia omnes commodius id esse iudicarunt?

5 Postremo, non est credendum, ita Aristotelem spectasse commodum nostrum in distinctione scientiarum, vt bis in eadem, eodemque modo eadem tractanda existimauerit: esset enim id superuacaneum, & incommodum: at hi dicunt, causas, & principia rerum naturalium eodem modo tractari in libris Physicorum, & Metaphysicorum: quod tamen non necesse est dicere, si alterum opus tribuatur Physico, alterum Metaphysico propter diuersam rationem tractandi Physicam & Metaphysicam, vt mox patebit.

Dissoluuntur argumenta impugnatæ opinionis. SECTIO III.

AD primum igitur eorum argumentum dicendum est, pauca illa verba, quæ initio librorum de cœlo præfatiunculam efficiunt, non esse procemium totius Physicæ, sed esse breuem summam eorum, quæ traduntur

duntur in Physica, quam præmisit Aristote-
les, ne ex abrupto opus illud inchoaret. Acce-
dit, quod illa pars Physicæ est ordine naturæ
prima earum omnium, quæ in specie agunt
de rebus naturalibus, & quodammodo cęte-
ris communis: quo fit, vt non mirũ sit, si eius
quoque præfatio suo modo sit communis.

Responsio quorundã distinguentiũ corpus Physicum a Metaphysico.

Ad secundum non desunt, qui distinguant
substantiam corpoream in corpus Physicum
& Metaphysicum. Physicum corpus appellãt B
substantiam corpoream, vt est affecta quali-
tatibus sensibilibus: metaphysicum, vt illas
præcedat naturæ ordine, & sola quantitate
affectum est. Quod quidem si verum esset,
facile distingueretur tractatio de substantia

Impugnatio

1 corporea, quæ in physicis libris habetur ab ea
quæ in metaphysicis. Verum hæc distinctio
nullo modo est admittenda. Primum, quia si
intelligunt, substantiam corpoream esse cor-
pus Physicum, quatenus includit qualitates C
sensibiles, atque ex iis componitur, falsum id
est: nulla enim substantia constat acciden-
tibus. Atque eadem ratione non erit substã-
tia corporea corpus metaphysicum, si intel-
ligatur cõstare quantitate: Si vero intelligũt
substãtiam corpoream, vt habet ordinem &
propensionem naturalem ad qualitates sen-
sibiles, verum quidem dicunt: sed eodẽ pacto
dicant oportet, substantiam corpoream, vt
habet ordinem ad quantitatem, esse corpus D
Physicum: est enim huiusmodi ordo nihil a-
liud, quam ipsa naturæ inclinatio, & propen-
sio, quæ vt præcedit qualitates sensibiles, ita
2 etiam præcedit quantitatem. Deinde, quia

Quid sit ordo substãtiæ ad sua accidentia.

Physicus distinguit substantiam corpoream,
non solum a qualitatibus, sed etiam a quan-
titate, percipit igitur substantiam corporeã,
non solum, vt est prior qualitatibus, sed et-
3 iam quantitate. Tertio, quia Physicus agit
de substantia corporea, vt constat materia & E
forma: hoc autem pacto substantia præce-
dit naturæ ordine non modo qualitates, sed
etiam quantitatem ipsam. Ita, inanis est di-
stinctio corporis in Physicum, & Metaphysi-
cum: tametsi Physicum corpus (quod dixe-
rim ad distinctionem mathematici) alio fine
tractetur a Physico, alio a Metaphysico. Di-

Vera argumenti solutio.

cendum est igitur ad argumentum, neque ex
iis, quę dicuntur in libris Physicorũ neque ex
intentione auctoris in eo opere colligi pos- F
se, agi in iis libris de substãtia secundũ com-
munem rationem substantiæ: sed de substan-
tia naturali, siue mobili, vt talis est: in primo
autem Metaphysicorum, si non ex re ipsa
(quæ enim ibi de principiis rerum dicuntur
ad res tantum naturales pertinent) certe ex
intentione Philosophorum, quorum Aristot.
sententias examinat, perspicuum est dispu-

A tari de principiis substantiarum, vt substan-
tiæ sunt. omnes enim veteres putabant, se
tradere principia & causas omnium omnino
substantiarum, vt Arist. sæpe scribit, cum tra-
debant sensibilium.

Ad tertium dicendum, aliter agi de causis
in libris Physicorum, aliter in libris Meta-
physicorum, vt explicauimus ad finem vltimi
cap. 1 lib. *q. 1. sect. 2.*

B Ad quartum dicendum est, non tractari
formaliter, & ex instituto in secundo Physi-
corum cap. septimo quæstionem illam, vtrũ
ad vnam & eandem scientiam spectet, omnia
causarum genera iuxta primas, ac summas
earum rationes considerare (sic enim quæ-
stio intelligenda est, & hoc pacto ad Meta-
physicum pertinet eius determinatio) sed,
num Physicus per omnia causarum genera
demonstret: tametsi ibi inuenitur, inter cau-
C sas efficientes, & quod consequens est, inter
finales, per quas Physicus demonstrat, dari a-
liquas superiores, quarum plena tractatio ad
Physicum non pertineat. Vnde illud colligi
potest, causas, vt causæ sunt, non ad Physicum
pertinere, sed tantum vt sunt coniunctę cum
motu; ac proinde primam causarum distin-
ctionem Metaphysici propriam esse.

Causas vt causæ sunt, ad Metaphysicũ spectare.

Ad quintum dicendum est: etsi Physicus
demonstrat substãtias separatas esse, ad Me-
D taphysicum tamẽ spectare: vt perfecte osten-
dat, quænam & quales substantiæ illæ sunt,
vt patebit lib. 12. atque in hoc sensu recte oc-
cursum erat argumento. Ad id autem, quod
obiicitur, idem esse demonstrare, eas esse, at-
que demonstrare, esse materiæ expertes, etsi
non est verum formaliter (quemadmodum
non idem formaliter est, ostendere primum
mobile esse, atque probare illud esse corpo-
reum) quia tamen in idem incidit, respon-
E dendum est, quanquam Physicus demõstrat
aliquam, aut aliquas substantias esse mate-
riæ expertes, ne detur progressus infinitus in
iis, quæ ita mouent, vt moueantur etiam, ta-
men num eæ sint naturæ intellectiuæ, id iam
cum aliis plerisque earum attributis a Meta-
phys. ostendi. Inuento enim genere rerum
immaterialium, ex quo alia superior scientia
nascitur, nihil amplius curat Physicus de eo
agere, nisi vt de primo genere causarum mo-
F uentium. Itaque cætera omnia, quæ de sub-
stantiis separatis dici possunt, quę ad motum
nõ pertinẽt, relinquit Physicus Metaphysico:
etiam si quis contendat, ea colligi posse ex
separatione a materia, de qua re plenius li. 12.

Diuerso modo Physicũ & Metaphysicum agere de substantiis separatis.

Ad sextum dicendum est, aliter pertinere
motum ad physicum: aliter ad Metaphysi-
cum. Pertinet enim ad physicũ proprie, & ex
peculiari officio, quo versatur in certo rerũ

Quo pacto motus ad Physicum, & quo ad

Metaphysi. cũ spectet. genere, ad Metaphysicum autem ex communi cura, quam sibi vendicat distinguendi ens in prima rerum genera, & constituendi subiecta cuiusq; scientiæ. Quia vero natura, a qua ens naturale cognominatur, sine motu mutationeve intelligi non potest: ad Metaphysicum quoque pertinet consideratio de motu. Vnde non mirum est, si ipse etiam Metaphysicus per motum demonstret, substantias separatas esse. Nec item, si per motum, seu potius per aptitudinem ad motum distinguat substantias in mobiles & immobiles. Nec denique si agat de motu, vt de primo actu: præsertim cum non agat de eo, vt de primo ordine naturæ, sed cognitionis nostræ, quo pacto libro nono intelligendum est, actum dici primum de motu.

Ad vltimum patet responsio ex iis, quæ dicta sunt in expositione contextus. Neque enim sensus eorum verborum est, agendum primo esse in Methaphysica de natura, sed in Physica: aut, agendum prius esse de rebus naturalibus, quam de iis, quæ propria, & peculiari ratione ad Metaphysicum pertinent, vt eo loco dictum est.

Physicam & Mathematicas ordine doctrinæ esse simpliciter & absolute priores Metaphysica.

Sectio IIII.

1. *conclusio.* Tribus igitur assertionibus expedienda est proposita quęstio, quarum prima sit: *Physicam & Mathematicas scientias esse priores Metaphysica ordine inuentionis.* Hæc assertio duobus argumentis initio quæstionis propositis ostendi potest. Nam cum duo genera rerum immaterialium tractentur a Metaphysico, vnum earum, quæ & consideratione, & re ipsa expertes omnino sunt materiæ: veluti substantiæ cœlorum motrices, alterum earum, quæ etsi consideratione expertes sunt materiæ, tamen re ipsa partim materiales sunt, partim immateriales, cuiusmodi sunt, substantia, quæ genus summum est, & cætera omnia prædicata, quæ rebus materialibus, & immaterialibus sunt communia: neutrum eorum nisi per abstractionem a rebus materialibus & sensibilibus cognosci a nobis potest. Quæ enim primo se nobis offerunt, sensibilia sunt; ex quibus ea, quæ non sentiuntur, colligi debent. Eodem modo cum nobis primo sint obuiæ res compositæ, nullo modo simplices, nisi compositarum adminiculo, intelligere possumus: res autem pure metaphysicæ, si sint prioris ge-

Duplex genus rerũ, de quib. Metaphysicus agit.

A neris, sunt simplices re ipsa: si vero posterioris, sunt ratione, siue conceptu simplices. Dico autem, *pure Metaphysica*, vt excludantur eæ, in quibus Metaphysicus cum aliis artificibus communicat; cuiusmodi est ens naturale, in quo communicat cum Physico: numerus in quo cum Arithmetico: & magnitudo, in qua cum Geometra, quæ iam cõpositæ sunt, & materiæ sensibilis, aut intelligibilis participes. Confirmatur etiam B conclusio ex vniuersalitate rerum, quæ sub hanc scientiam cadunt. Sunt enim maxime vniuersales, aut in causando, aut in prædicando, vt dici solet: vtrumque autem genus vniuersalium est cognitu difficilimum, vt patet ex 2. cap. primi libri. at quæ sunt cognitu difficilima, sunt vltima inuentionis ordine. *Vniuersalia esse cognitu difficilima.*

Secunda assertio sit: *Metaphysicam esse priorem Physica & Mathematicis ordine exquisita doctrina.* Quæ conclusio ex eo per- C spicua est, quia tum demum seruatur ordo exquisitæ doctrinæ, cum proceditur a primis principiis, & causis rerum, de quibus agitur, ad principiata & causata, & a magis vniuersalibus ad minus vniuersalia. hoc autem modo progredietur is, qui a rebus, quæ traduntur in Metaphysica, ad eas, quæ tractantur in cæteris scientiis, descenderit. Atque hoc idem ostendunt argumenta omnia, quæ in D prima sectione *quæst.* 2. pro parte negatiua adducta sunt: quæ facilius intelligentur, si nonnulla eorum, quæ dicta sunt ad caput secundum primi libri, repetantur. Hinc colliges, neminem posse scientiam vllam perfecte assequi sine philosophia prima. Quod idem siue noster Aristoteles, siue alius quidam huius nominis, quem Eusebius Cæsariensis libr. 11. de præparatione Euangelica vocat Aristotelem Peripateticum, hunc in E modum ex Platonis scientia scribit. *Plato primus dixit, primum esse de natura vniuersi negotium: alterum de hominibus, tertium de oratione: putauitque nos posse non res humanas perspicere, nisi prius diuinas intellexerimus. Nam quemadmodum Medici, cum mẽbra quædam corporis curare velint, ad totum prius se corpus conuertunt: sic qui velit res humanas perspicere, naturam vniuersorum prius considerare debet. Pars enim vniuersi ho-* F *mo est. Bonum etiam duplex esse dicebat, alterum nostri, alterum vniuersi: principalius autem esse bonum vniuersi, ab alio enim hoc profluere. Quam rationem Aristoxenes Musicus ab Indis emanasse contendit. Indum enim quendam Athenas ait petiisse, Socratisque colloquentem, ab eo quæsiuisse, quomodo, & quid faciendo Philosophus esset. Cumq; Socrates respondisset, Si quomodo viuendum sit homini,*

2. conclusio. Ordo doctrinæ exquisita quando seruetur.

Nullam scientiam posse perfecte comparari sine prima Philosophia.

Duplex bonum.

Præclara Indi sententia.

mini, consideres, risisse Indum: atque dixisse: Neminem posse recte humanas res intelligere, qui diuinas ignoret. Illud tamen aduertendum est, etsi perfecte simpliciter nulla scientia sine prima Philosophia obtineri potest, posse tamen perfecte vnamquamque in suo genere.

Tertia conclusio.

Tertia assertio sit: *Absolute ac simpliciter Physicam & Mathematicas esse ordine doctrinæ priores Metaphysica.* Quæ assertio his rationibus probatur. Primum, quia eæ scientiæ sunt absolute ac simpliciter priores, doctrinæ ordine, quæ agunt de iis, quæ absolute, ac simpliciter sint nobis notiora. at Physica, & Mathematicæ agunt de huiusmodi entibus, cum ea in quibus versantur, sint effecta, & principiata respectu eorum, de quibus agit Metaphysica.

Ordo doctrinæ in absolute simpliciterq; prioribus quis sit.

De quib. agat Metaphysica.

Deinde, quia Metaphysica agit de substãtiis separatis, itemque de omnibus prædicatis, quę separatis substantiis & naturalib. sunt communia constat autem, vel ipsa experientia teste, substantias separatas longiori tempore indigere, vt percipiantur, quam quæ ad Physicam, & Mathematicas spectant: prædicata vero communia substantiis separatis & materialibus, quatenus sunt superiora materialibus, percipi non possunt, nisi post cognitionem immaterialium, vt patet ex iis, quæ dicta sunt ad caput secundum superioris libri.

Duplex ordo doctrinæ.

Postremo, quia ordo doctrinæ est, cum ab iis progredimur, quorum cognitio ad sequẽtium cognitionem requiritur, vt in Dialecticis Institutionibus *lib. 7. cap. 39. quæst. 2 sect. 3.* diximus: simpliciter autem, & absolute cognitio naturalium requiritur ad cognitionem supernaturalium, cum hæc ex naturalibus esse probentur: Mathematica vero magis ad supernaturalium, quam hæc ad illorũ cognitionem assumũtur apud Philosophos: vt euoluenti libros harum scientiarum perspicuum erit. Atque hæc omnium communis sententia: neque vnus, aut alter ex recentioribus huic assertioni repugnat, nisi quia non videtur distinxisse ordinem doctrinæ in ordinem inuentionis & accuratæ disciplinæ. & cum viderent, Metaphysicam esse hoc posteriori modo primam doctrinæ ordine, crediderunt absolute, ac simpliciter dicendum, esse eam ordine doctrinæ primam.

Obiectio.

Quod si quis opponat D. Thomam ad initium Physicorum dicentis, opus illud præcedere cæteros libros naturalis Philosophiæ quemadmodum Metaphysica præcedit cæteras scientias: nihil inde conficiet. Nihil enim aliud significat, quam quod Metaphysica sit prima accuratæ doctrinæ ordine, quo

Dilutio.

pacto libri Physicorum præcedunt cæteras Naturalis Philosophiæ, ex qua re non sequitur, esse eam absolute, ac simpliciter primam doctrinæ ordine. Vt enim libri de anima sium historia simpliciter, & absolute præcedunt libros de partibus animalium, & hi libros de Anima, quod ex fine præcedentium, & initiis sequentium intelligi potest: ita nisi Aristoteles in explicandis corporibus simplicibus & mixtis imperfectis, caussisque, & principiis entis naturalis in commune, ordinem accuratæ doctrinæ sequi instituisset, nõ dubium est, quin a tractatione entium particularium secundum speciem ad explicationem entis naturalis in commune, eiusque principiorum. & caussarum processisset. Quocirca idem D. Thom. opusc. 70. *in Boetium de Trinit. q. 6. art* 1. eandem hanc, quam cæteri omnes veteres, sententiam aperte sequutus est, Metaphysicam esse simpliciter, & absolute ordine doctrinæ vltimam.

Nonnulla de ordine quorundã librorum Aristotelis.

Si quis item obiicit, cæteras omnes scientias esse subalternatas Metaphysicæ; ergo Metaphysicam esse simpliciter, & absolute primam doctrinæ ordine; primum quidem dicendum, Metaphysicam non subalternare sibi proprie cæteras scientias, de qua re agendum est ad initium libri quarti. Deinde, etsi omnes subalternãtes, qua ex parte tales sunt, accuratæ doctrinæ ordine præcedunt subalternatas: non omnes tamen simpliciter, & absolute esse ordine doctrinæ priores, vt ex dicendis patebit.

Alterius obiectionis dilutio.

Quinam sit doctrinæ ordo inter Physicam & Mathematicas.

SECTIO V.

Reliquum est igitur, vt conferamus Physicam cum Mathematicis. in qua re nũ nihil est difficultatis. Nam, quia Mathematica entia abstrahuntur a naturalibus in quibus existunt, videtur Physica præcedere doctrinæ ordine Mathematicas. Contra vero, cum Mathematicæ longe sint faciliores Physica: non dubium videtur, quin illam antecedant, præsertim cum multa in Physica ex Mathematicis supponantur, vt videre est in libris de Cœlo, Meteorologicis, & aliis plerisque locis: Paucis tamen expedienda res est.

Aperitur difficultas quæstionis.

Pro qua hæc sit prior assertio, *Physicam esse priorem Mathematicis, exquisito doctrinæ ordine.* Quæ assertio primum ex eo probatur quia entia Mathematica pendent in suo esse a rebus naturalibus, in quibus existunt, vt

1. assertio.

sæpe ait Arist. at vnaquæque res per ea perfecte intelligitur, a quibus pendet in suo esse. vide *lib. 6. Metaphys. c. 1. tex. 2.*

Accidens nō posse perfecte intelligi nisi per substantiam.

Deinde, quia quantitas est primum accidens substantiæ corporeæ. accidens autem non intelligitur perfecte, nisi per substantiā. atqui substantia corporea, etsi a Metaphysico etiam explicatur; est tamen magis Physici, quam Metaphysici.

Postremo, quia ordo accuratæ disciplinæ consentaneus est ordini naturæ: at naturæ ordine Physica præcedit Mathematicas: sublato enim pronunciato, illo, *Continuum esse diuisibile in infinitum*, quod Physicus demonstrat, corruit Geometria, quæ vbique supponit, a quolibet puncto in quemlibet licere lineam ducere: corruit etiam Arithmetica, quatenus ei subiectus est numerus materialium, quo pacto de Arithmetica more veterum Mathematicorum loquimur. Neque enim quantitas esset continua, nisi in semper diuisibilia diuideretur, sublata autem quantitate continua nullus esset numerus rerum materialium.

Dilutio obiectionis.

Quod si quis obiiciat, Physicum etiam multa supponere ex Mathematicis, vt iam diximus: occurrendum est, ea quidem ex parte, qua pronunciata Physica demonstrātur per principia Mathematica, dici posse modo aliquo, Mathematicas accurato doctrinæ ordine esse priores Physica, non tamen omnino, cum ea etiam, quæ Physicus supponit ex Mathematicis, alioqui pendeāt ex Physica, vt dictum est. Accedit, quod demonstrationes, quæ fiunt in Physica ex iis, quæ desumuntur ex Mathematicis, sunt simpliciter Mathematicæ. quæ autem fiunt in mathematicis, supposito illo pronunciato Physico, non censentur Physicæ, sed Mathematicæ.

Altera obiectio.

Sunt etiam, qui obiiciant, ens naturale siue mobile supponere quantitatem, sine qua nihil moueri potest: ergo considerationem quantitatis, de qua agit Mathematicus, esse priorem consideratione entis naturalis, siue mobilis.

Dilutio.

Verum nec sentiunt nec argumentantur recte. Nam cum quantitas supponat substantiam in qua sit, eamque mobilem: efficitur vt ab ea non supponatur: alioqui iam supponeretur a se ipsa.

Quid ens mobile.

Accedit, quod ens mobile nihil aliud est, quam ens naturale, siue constans naturalis. vtraque autem natura antecedit omnia accidentia. quare & quantitatem. Nec obest, quod nihil est mobile, nisi quantitate sit præditum. Etsi enim quantitas necessaria est ad recipiendum motum: non tamen ad constitutionem substantiæ mobilis, etiam vt substantia est terminus motus, mutationisve. Adde mutationem late sumptam, siue vt complectitur introductionem formæ, non necessario recipi interuentu quantitatis, sed interdum a materia sola, vt antecedit quantitatem, etiam interminatam, vt 8. lib. patebit.

Ex hac assertione collige, abstractionem rerum Mathematicarum ab entibus (modo non sit sermo de numero, qui in rebus immaterialibus intelligitur) non ideo fieri, quia id poscat earum natura, sed quia imperfecta a Mathematicis considerantur.

2. conclusio.

Posterior assertio sit, *Simpliciter & absolute Mathematicas scientias esse priores doctrina ordine naturali Philosophia.* Hæc primum ex eo perspicua est, quia Mathematicæ scientiæ breui experientia ac pene nulla indigent; Physicæ autem longa admodum. Qua potissimum ratione Aristotel. 6. Ethic. cap. 8. docet, *Puerum fieri posse Mathematicum, Sapientem autem, id est, Moralem Physicum, aut Metaphysicum, non posse.*

Deinde, quia scientiæ Mathematicæ exercent, ac disponunt intellectum ad res naturales & diuinas capiēdas, quod Simplicius late persequitur in præfatione Commentariorum, quos scripsit in libros Physicorum.

Plura supponere Physicam ex Mathematicis, quam hās ex illa.

Tertio, quia multo plura supponit Physica ex Mathematicis, quam hæ ex illa. quod ex editis libris vtriusque Philosophiæ perspicuum est, modo Mathematicarum nomine (quod est necesse) intelligas pure Mathematicas. Accedit vsus Antiquorum, qui ante Physicam, imo, etiam ante Logicam, Mathematicas tradebant. Atque hæc assertio fere est de Peripateticorum communi sententia. Nec vllam vim habet argumentum Ammonii in *præfatione* in Porphyrii Isagogen, & magni Alberti in 1. Physicorum *tract. 1 cap. 1 ad fin.* quo volunt prius dandam esse operam Physicæ, quam Mathematicis, propterea quod res mathematicæ indigent abstractione a qualitatibus sensibilibus, qua non indigent res naturales. Nam etsi res mathematicæ hac abstractione opus habent: est tamen ea facilima, & quæ vel a pueris fieri possit, cum interim tanto facilior sit experientia eorum principiorum, quibus Mathematici vtuntur, quam eorum, quibus Physici, vt nulla pene sit comparatio.

Quinā doctrina ordo seruādus sit in partibus Philosophia.

Ex iis, quæ hoc extremo capite disputata sunt licet perspicere, cum doctrinæ ordinem in partibus Philosophiæ tenendum esse, vt primo loco detur opera Dialecticę. 2. Mathematicis. 3. Physicæ: extremo Metaphysicæ. Morales autem scientiæ (de quarum loco nihil in hac quæstione disputamus) inserendæ sunt

dæ sunt inter Physicam & Metaphysicam; cū A & multarum rerum naturalium experientiæ, & magna consuetudinis obseruatione indigeant, & eiusmodi sint, vt quemadmodum pacatum, & minime iuuenilem animum requirunt, ita proxime hominem præparent ad diuinarum rerum contēplationem. Hunc eundem ordinem seruandum esse in disciplinis, præclare, vt cætera, docet D. Thom. in cap. 8. 6. Ethicorum, *lect.* 7. Eundem ex vete- B rum scriptis obseruandum esse monet Chrysippus in 4. lib de vitis, & in 3. de Diis, vt refert Plutarchus in libello de contrarietatibus Stoicorum. Nisi quod prætermittit Mathematicas, vel quia minus proprie numerantur in partibus Philosophiæ: vel quia consultius putat, obiter eas, ac simul cum aliis Philosophiæ disciplinis addiscere. Quod sane consilium non displicet. Nam & minus difficiles sunt, quam vt eis peculiaris locus, cæteris interim exclusis, videatur tribuendus: & earum societas non modo iucunda est, sed digna etiam, qua nulla alia Philosophiæ pars careat. De quarum multiplici vtilitate, multa habes apud Platonem 7. lib. de Republ. in Epinomide, seu Philosopho, & aliis plerisque eius Philosophi locis.

Putat Plutarch. Chry-

sippū pugnare secū cum præponit & postponit Moralibus Physicā. At Chrysippus cōplectitur nomine Physica Metaphysicam.

FINIS LIBRI SECVNDI.

COMMENTARII

PETRI FONSECAE SOCIETATIS IESV:

IN TERTIVM LIBRVM METAPHYSICORVM ARISTOTELIS

PROOEMIVM.

DOCVIT Aristoteles libro superiori, veritatis cognitionem ad hanc scientiam maxime spectare, modumque indicauit eius inuestigandę, ac tractandæ: nunc pro initio totius Metaphysicæ disputationis complures proponit quæstiones, quæ totam pene materiam huius scientiæ continent, easque pro vtraq; parte Dialectico more discutit, vt ex earū tractatione facilior pateat aditus ad veram rerum, de quibus agendum est, explicationem, quam aggreditur libro 4. Præmittit igitur in priori parte primi capitis, quam sit operæpretium, ad veritatem cuiusque rei inueniendam a dubitationibus, quæ in ea potissimum occurrunt, exordium sumere, easque, antequam quicquam decernatur, pro vtraque parte rationes afferre, quæ maxime vrgeāt. Deinde posteriori parte eiusdem capitis dubitationes ipsas, quæstionesve proponit. Tum vero a principio secundi earum quamque pro vtraque parte late disputat.

Institutum Arist. in hoc libro.

Epitome huius lib. 4.

M 2

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ γ΄

Ἀπορίας χρῆσις, καὶ περὶ ὧν ἀπορῆσαι δεῖ πρῶτον.

ΚΕΦ. Α΄

Text. 1. a Ἀνάγκη πρὸς τὴν ἐπιζητουμένην ἐπιστήμην, ἐπελθεῖν ἡμᾶς πρῶτον, περὶ ὧν ἀπορῆσαι δεῖ πρῶτον. ταῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα τε περὶ αὐτῶν ἄλλως ὑπειλήφασί τινες, κἂν εἴ τι χωρὶς τούτων τυγχάνοι πρῶτον παρεωραμένον. ἔστι b δὲ τοῖς εὐπορῆσαι βουλομένοις προὔργου, τὸ διαπορῆσαι καλῶς. ἡ γὰρ ὕστερον εὐπορία, λύσις τῶν πρότε-

ARISTOTELIS METAPHYSICORUM,

LIBER TERTIVS.

Quis sit dubitationis vsus, & quibus de rebus primo sit dubitandum.

CAP. I.

Necesse a est ad eam, quam quærimus scientiam, eas nos primum percurrere, de quibus dubitare primum oportet. Sunt autem hæc ea omnia, de quibus quidam aliter senserunt, & siquid præterea ante nos omissum est. Est autem b operæpretium iis, qui veritatis compotes esse volunt, bene dubitare. Certa enim cognitio, quæ sequitur, solutio est eorum, quæ ante Text. 1.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Duplex interpretatio.

Necesse a est. Dubitat Alexander hoc loco, doceatne Aristoteles in primis verbis huius libri, necesse sibi esse ad eam cognitionem inuestendam quam in hoc opere consequi, ac tradere studet, ea primum aggredi, de quibus rationi consentaneum est, vt primo loco dubitetur, hoc est, vtraq; parte disseratur, id esse omnibus iis, qui ad quamlibet scientiam de rebus difficilibus, & controuersis comparandam aggrediuntur. Quanquam vero parum referat, vtro modo Aristotelem interpreteris, prior tamen interpretatio aptior videtur, vtpote verbis cōtextus accommodatior: ex qua generale etiam documentum, quod posterior tradit tanquam principium ex conclusione colligi potest. Addit autem Aristoteles, duo esse genera quæstionum, quæ primum pro vtraque parte agitandæ videantur. Vnum earum, de quibus alii aliter senserunt, ne temere aliorum sententiis, ac forsitan non parum receptis se opponere videantur. Alterum earum, quæ cum ad rem propositam in primis faciant ab aliis tamen omissæ sunt.

Approbatio prioris.

Documentū generale.

b *Est autem operæpretium.* Hoc alterum documentum plane generale est, quod docet Aristoteles, nō modo initio huiusmodi scientiarum, sed etiam particularium tractationum, quibus proposita est rerum difficilium determinatio a dubitationibus initium sumendū esse, nec vero vtcunque id faciendum, sed bene, hoc est, diligenter, accurate, nullaque pro vtrauis parte dissimulata ratione, quod sapienter quatuor rationibus ostendit. Prima est, quia certa veritatis cognitio, qua tandem compotes efficiuntur ii, qui philosophantur, solutio est eorum, quæ prius dubitabantur, hoc est, solutione eorum, quæ prius dubitantur, comparatur: soluere autem vinculum nemo potest, qui vinculi nodum ignoret. Quare cum nihil aliud sit, difficultates rei propositæ pro vtraque parte discutere, quam vinculorum mentis nodos inspicere (nihil enim sunt aliud argumenta pro vtraque parte, quam vincula, quibus mens ligatur, & impeditur, ne vltra progredi possit) is sane ad veritatis perceptionem optime se comparabit, qui de propositæ re dubia diligenter, & accurate pro vtraque parte, disputauerit. Quod ad verba attinet, illud εὐπορῆσαι, quod semper in re, de qua agitur, copiam & abundātiam, amplamque facultatem significat, necessario sumendum fuit hoc loco pro certa cognitione veritatis, quæ quæritur, eodemque modo nomen τῆς εὐπορίας. Atque id velle Aristotelem, ex vltimis pene verbis huius capitis plane colliges, vbi cum verbo εὐπορῆσαι aperte coniungitur nomen τῆς ἀληθείας, quod veritatem significat, & sæpenumero pro veritatis cognitione sumitur, vt capite primo superioris libri, cum finis contemplatiuæ scientiæ a fine practicæ distinguitur.

c Sed

Text.2. πρότερον ἀπορουμένων ἐστί. λύειν δ' οὐκ ἔστιν ἀγνοοῦντας τὸν δεσμόν· ἀλλ' c ἡ τῆς διανοίας ἀπορία δηλοῖ τοῦτο περὶ τοῦ πράγματος. ᾗ γὰρ ἀπορεῖ, ταύτῃ παραπλήσιον πέπονθε τοῖς δεδεμένοις. ἀδύνατον γὰρ ἀμφοτέρως προελθεῖν εἰς τὸ ἔμπροσθεν. διὸ δεῖ τὰς δυσχερείας τεθεωρηκέναι πάσας πρότερον, τούτων τε χάριν καὶ d διὰ τὸ τοὺς ζητοῦντας ἄνευ τοῦ διαπορῆσαι πρῶτον, ὁμοίους εἶναι τοῖς ποῖ δεῖ βαδίζειν ἀγνοοῦσι. καὶ e πρὸς τούτοις οὐδ' εἴποτε τὸ ζητούμενον εὕρηκεν, ἢ μή, γινώσκειν. τὸ γὰρ τέλος τούτῳ μὲν οὐ δῆλον, τῷ δὲ προηπορηκότι δῆλον. Ἔτι f δὲ βέλτιον ἀνάγκη ἔχειν πρὸς τὸ κρῖναι, τὸν ὥσπερ ἀντιδίκων καὶ τῶν ἀμφισβητούντων λόγων ἀκηκοότα πάντων. Ἔτι

ante dubitabantur: soluere autem vinculum nemo potest, qui nodum ignoret. Sed c mentis dubitatio hoc ipsum de re declarat: quatenus enim dubitat, eatenus ei simile quid accidit, atq; iis, qui ligati sunt. Neutro enim modo fieri potest, ut vltra procedatur. Quapropter difficultates omnes ante perspecta sint, oportet: & horum gratia, & d quia ij, qui quaerunt, nisi prius dubitent similes sunt iis, qui ignorant, quonam eundum sit. Accedit, e quod neq; utrum tandem inuenerint id, quod quaeritur, necne, cognoscant. Neq; enim his manifestus est finis, cum interim pateat ei, qui antea recte dubitauit. Praeterea, f melius affectum ad iudicandum necesse est esse eum, qui rationes omnes disceptantes, quasi aduersarios audiuit. Text.2.

Est

c *Sed mentis dubitatio hoc ipsum de re declarat: &c.* Sensus est, Eundem effectum ostendit in animo dubitatio mentis de re proposita, quem ostendit in corpore vinculum, quo pedes astringuntur. Vtroq; enim modo ligati vlterius progredi non possumus.

d *Et quia ij, qui quaerunt.* Secunda ratio est, quia ij, qui de re proposita non prius pro vtraque parte disputant, persimiles sunt iis, qui quo eundum sit ignorant: nesciunt enim difficultates, quae in quaestione latent, ad quas tamen soluendas tendit is, qui probe illam explicaturus est. *Quibus similes ij, qui non disputant pro vtraq; parte.*

e *Accedit, quod neq; vtrum tandem inuenerint id, quod quaeritur, necne, cognoscant.* Tertia ratio est, quia etsi huiusmodi homines aliquando inueniunt ea, quae implicite in quaestione continentur; nesciunt tamen, an finem disputationis consequuti sint, cum difficultates eas, ad quas dissoluendas disputatio suapte natura dirigitur, plane ignorent. Simile quid accidit iis, qui nesciunt, quantum locus, in quem contendunt, distet ab eo, ex quo exeunt, aut qua in illum eundum sit. Nam etsi in eum forte incidant, ignorabunt tamen se in illum peruenisse. Ex his duabus rationibus recte colligitur id, quod Albertus scribit hoc loco, *Eum, qui non prius dubitat duobus modis errare; in fine, an termino; altero, in via.* *Alberti egregia sententia.*

f *Praeterea melius affectum ad iudicandum necesse est esse eum, qui rationes omnes disceptantes, &c.* Quarta haec & extrema ratio, quae ex similitudine disceptantium, seu potius iudicis desumitur, ex iis, quae Auctor scribit cap. 10 primi de Coelo *Text.* 101. maiorem vim accipiet. Sic enim ait, ἅμα δὲ καὶ μᾶλλον ἂν εἴη πιστὰ τὰ μέλλοντα λεχθήσεσθαι, προακηκοόσι τὰ τῶν ἀμφισβητούντων λόγων δικαιώματα· τὸ γὰρ ἐρήμην καταδικάζεσθαι δοκεῖν, ἧττον ἂν ἡμῖν ὑπάρχοι· καὶ γὰρ δεῖ διαιτητάς, ἀλλ' οὐκ ἀντιδίκους εἶναι, τοὺς μέλλοντας τ' ἀληθὲς κρίνειν ἱκανῶς. Hoc est, *simul autem ea, quae dicentur, maiorem fidem habebunt, si disceptantium rationum iura prius fuerint audita, minusque videbimur indicta caussa damnare. Arbitros enim, non aduersarios oportet esse eos, qui de veritate, vt res postulat, iudicium laturi sunt.* Quod ipsum diligentissime obseruat Aristoteles pene vbicunque difficile aliquid, aut controuersum tractandum suscipit, vt videre est in libris Physicorum, de Coelo, & sequentibus. Ex quibus patet, quam inepte, & contra Aristotelicum morem philosophentur ij, qui repudiato quaestionum vsu tanquam Sophistarum inuento, omnia docent more Pythagorico, & quasi ex oraculo, neque vllum adhibent examen rationum earum, quae in subiecta materia pro vtraque parte, vel ab aliis propositae sunt, vel attentius rem consideranti in mentem venire possunt. Illud tamen animaduertendum est, quod attinet ad ipsum disputandi ordinem, etsi is, qui hoc loco traditur, est omnium accuratissimus, vt nihil videlicet definiatur, antequam argumenta pro vtraque parte proponantur, non esse tamen eum vbicunque seruandum, partim, ne lectores satientur similitudinis fastidio; partim, quia res proposita, & disputationis occasio saepe alium postulant. Satis enim nonnunquam erit, si refutatio contrariorum, vel sequatur ipsam veritatis determinationem, vel cum ea misceatur, quod idem apud Aristotelem *libro 7. cap.* 41. saepe fieri perspicuum est. De qua re nonnihil scripsimus in Institutionibus Dialecticis, cum de ordine refutationis ageremus. Accedit, quod aliud est agere de rebus difficilibus, antequam plenam earum cognitionem consequutus sis, aliud postquam habes rem perspectam, eiusque cognitionem aliis tradere instituis. Nam etsi priori modo necesse omnino est, vt ante determinationem argumenta omnia, quae quidem momentum aliquod habeant: pro vtraq; parte proponantur, posteriori tamen non solum id non est necesse, sed saepe etiam minus conuenit. *Contra eos, qui vsum quaestionum oderunt.*

Cur Aristoteles in hunc locum omnes dubitationes congesserit, quæ in materia huius scientiæ occurrebant.

Dubitatio. Sed quærat aliquis hoc loco, cur Aristoteles congesserit in hunc librum omnes dubitationes, quæ in materia huius scientiæ occurrebant, nec earum quamque distulerit in eum locum, in quo dissoluenda erat, quẽadmodum fecit in aliis scientiis: *Responsio Auerrois.* Respondet Auenrois, id factum esse propter affinitatem primæ Philosophiæ cum Dialectica. nam cũ Metaphysica & Dialectica facultas circa res easdem versentur, rationi consentaneum erat, vt ante Metaphysicam determinationẽ integer aliquis liber poneretur in eisdem rebus Dialectico more tractandis. D. Thomas eiusque præceptor Alexander Alensis aiunt, caussam fuisse, quia cum prima Philosophia non versetur in particulari aliqua veritate, vt cæteræ scientiæ, sed in veritate vniuersali, debuit ante eius determinationem vniuersè

A proponi quicquid dubij in ea se offerebat. Quia tamen hæ caussæ longius forsitan petitæ alicui videbuntur, aliæ duæ afferri possunt. Vna, vt Aristoteles ante rerum determinationem ostenderet, tantam esse difficultatem in statuendis iis, quæ ad primam Philosophiam pertinent, quantam ipse significauerat capite primo superioris libri. quod sane facere non posset, nisi omnes simul difficultates, quæ in huius scientiæ materia se offerebant, perpetuo aliquo tractatu proponeret. *Alia caussa duæ.* B Altera, vt tractandis simul pro vtraque parte omnibus huiusmodi quæstionibus, maiorem copiam argumentorum pararet, quibus in huius scientiæ dogmatis cõstituendis vteretur, qua de caussa ipse dixerat extremis verbis primi libri, se has quæstiones agitaturum, rationemque aliquam maturius, ac pensiculatius iniret, qua de rebus & C difficilimis & maximis pro dignitate aliquid decerneret.

Text. 2. Ἔστι g δ' ἀπορία πρώτη μὲν περὶ ὧν ἐν τοῖς πεφροιμιασμένοις διηπορήσαμεν πότερον μιᾶς ἢ πολλῶν ἐστὶν ἐπιστημῶν θεωρῆσαι τὰς αἰτίας, καὶ h πότερον τὰς τῆς οὐσίας ἀρχὰς τὰς πρώτας ἐστὶ τῆς ἐπιστήμης ἰδεῖν μόνον, ἢ καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν, ἐξ ὧν δεικνύουσιν ἅπαντες· οἷον πότερον ἐνδέχεται ταὐτὸ ἓν ἅμα φάναι, καὶ ἀποφάναι, ἢ οὔ· i καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. εἴτ' εἰ περὶ τὴν οὐσίαν, πότερον μία περὶ πάσας, ἢ πλείους εἰσί. κἂν εἰ πλείους, πότερον ἅπασαι συγγενεῖς, ἢ τὰς μὲν σοφίας, τὰς δὲ ἄλλο τι λεκτέον αὐτῶν.

καὶ

Est g autem prima dubitatio de iis, de quibus disputauimus, in iis, quæ proœmij loco dicta sunt, Vniusne, an plurium scientiarum sit caussas contemplari. Et h Vtrum primorum duntaxat principiorum substantiæ ad hãc scientiam consideratio pertineat, an eorum etiã, ex quibus cuncti demonstrant, vt illius; Num vnum atque idem, simul affirmari, & negari possit, necne, & aliorum huiusmodi. Deinde i si in substantia versatur, vnane de omnibus, an plures disserant: quod si plures, num omnes sint generis eiusdem, an alia sapiẽtia nomine, alia alio quodam appellanda sint. *Text. 2.*

Sed

1. quæstio. g *Est autem prima.* Prima hæc dubitatio, siue quæstio aperta est in contextu. Non significat tamen Aristoteles eam dubitatam, siue agitatam esse in superioribus libris, sed esse de rebus, de quibus in iis aliqua disputata sunt; hoc est, de caussis, vt Alexãder annotauit. Disputatum est enim in primo libro de earum inuentione, in 2. de earum finitione; quanquam extremis verbis libri secundi, huius ipsius quæstionis meminit Aristoteles. Differetur autem de ea in prima parte capitis secundi, quo loco exponetur quo pacto intelligenda sit. Quod ad verba attinet, significat Aristot. hoc loco, superiores duos libros proœmij loco habendos esse, quia ad constituendum ordinem pertineant, vt Alexander ait. Vel potius, quia in primo exactis primis duobus capitibus, in quibus proprie huius operis procœmium continetur, nihil aliud ostendit Aristoteles, quam recte se in Physicis de generibus caussarum disseruisse. In secundo autem, omnia ad veritatis inuestigationem confert. Ex qua re factum est, vt quibusdam (quod addit Alexander) hunc librum doctrinæ Metaphysicæ primum esse placuerit.

2. h *Et vtrum primorum.* Secunda quæstio est, Vtrum ad hanc scientiam pertineant sola prima principia simplicia substantiæ, an etiam prima principia complexa, ex quibus omnes scientiæ demonstrantur, quæ etiam communes sententiæ appellari solent. Atque hæc quæstio disputatur in secunda parte 2. capitis.

3. i *Deinde si in substantia.* Tertia quæstio est, Si hæc scientia substantiarum sit, vtrum earum omnium sit vna scientia, an alia sit de substantiis, quæ motui subiectæ sunt, aliæ de iis, quæ sunt mutationis expertes. Quod si plures sunt, num cognatæ sint inter se, & communi sapientiæ nomine vocandæ, quo pacto Geometria & Arithmetica dicuntur Mathematicæ: an aliæ sapientiæ vocabulo, aliæ alio appellari debeant. Atque hæc quæstio disputatur tertia parte, secundo capite.

k Sed

καὶ k τοῦτ' αὐτὸ τῶν ἀναγκαίων ἐπιζητῆσαι, πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας εἶναι μόνον φατέον, ἢ καὶ παρὰ ταύτας ἄλλας· καὶ πότερον μοναχῶς, ἢ πλείονα γένη τῶν οὐσιῶν· οἷον οἱ ποιοῦντες τά τε εἴδη, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεταξὺ τούτων τε, καὶ τῶν αἰσθητῶν. περί τε τούτων οὖν, καθάπερ φαμὲν, ἐπισκεπτέον. καὶ l πότερον περὶ τὰς οὐσίας ἡ θεωρία μόνον ἐστὶν, ἢ καὶ περὶ τὰ συμβεβηκότα καθ' αὑτὰ ταῖς οὐσίαις. πρὸς m δὲ τούτοις, περὶ ταὐτοῦ, καὶ ἑτέρου, καὶ ὁμοίου καὶ ἀνομοίου, καὶ ταυτότητος καὶ ἐναντιότητος, καὶ περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν τοιούτων, περὶ ὅσων οἱ διαλεκτικοὶ πειρῶνται σκοπεῖν, ἐκ τῶν ἐνδόξων μόνον ποιούμενοι τὴν σκέψιν, τίνος ἐστὶ θεωρῆσαι περὶ πάντων. ἔτι δὲ τούτοις αὐτοῖς, ὅσα καθ' αὑτὰ συμβέβηκε· καὶ μὴ μόνον τί ἐστι τούτων ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ εἰ ἄρα ἓν ἑνὶ ἐναντίον. καὶ n πότερον αἱ ἀρχαὶ, καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ γένη ἐστὶν, ἢ εἰς ἃ διαιρεῖται ἐνυπάρχοντα ἕκαστον· καὶ εἰ τὰ γένη, πότερον ὅσα ἐπὶ τοῖς ἀτόμοις λέγεται τελευταῖα, ἢ τὰ πρῶτα· οἷον πότερον ζῷον, ἢ ἄνθρωπος, ἀρχή o τε, καὶ μᾶλλόν ἐστι παρὰ τὸ καθέκαστον. μάλιστα p δὲ ζητητέον, καὶ πραγματευτέον, πότερόν ἐστί τι παρὰ τὴν ὕλην αἴτιον καθ' αὑτὸ, ἢ οὔ· καὶ τοῦτο χωριστὸν, ἢ οὔ· καὶ πότερον ἓν ἢ πλείω τὸν ἀριθμὸν, καὶ q πότερόν ἐστι παρὰ τὸ σύνολον (λέγω

Sed k & hoc ipsum quærere in necessariis numerandum est, num sensibiles tantum substãtias esse fateri oporteat, an alias etiam præter has & unumne, an plura sint substantiarum genera, ut asserunt ii, qui ideas ponunt, & mathematica inter eas, & hæc sensibilia interiecta faciunt. Hæc igitur, ut dicimus, consideranda sunt. Et utrum l de substantiis tantum cõtemplatio sit, an etiam de iis, quæ per se accidunt substantiis. Ad hæc, m de eodem, & diuersis: de simili, & dissimili: de identitate, & contrarietate: de priori & posteriori: deque aliis huiusmodi omnibus; de quibus Dialectici agere conantur, ex solis probabilibus disserentes, cuiusnam disciplinæ sit; ea omnia cognoscere: itemque omnia, quæ his ipsis per se conueniunt, ut non tantum expendatur, quid sit eorum quodque, sed etiam an unum uni sit contrarium. Et n utrum principia, & elementa sint genera ipsa, an ea, in qua, cum insint, unumquodque diuiditur: quod si genera, num ea omnia, quæ ultima de indiuiduis dicuntur, an prima: ueluti nũ animal, an homo & o principium sit, & magis præter id, quod singulare est. Maxime p autẽ quærendum, & tractandum est, num præter materiã, aliqua sit per se caussa, atque ea separabilis, necne, & utrum una, an plures numero. Sitne q etiã aliquid præter ipsum totum

k *Sed & hoc ipsum quærere in necessariis numerandum est.* Quarta quæstio, quam superior supponit, huiusmodi est. Vtrum in rerum natura nulla detur substantia præter sensibiles, an aliæ etiam præter has extent. Quod si extent, sintne omnes eiusdem generis, an diuersorum, ut ponuntur a Platone ideæ, atque entia mathematica. Disputatur vero hæc quæstio extrema parte 2. capitis. 4

l *Et utrum de substantiis tantum contemplatio sit.* Quinta quæstio est, num hæc scientia in sola substantiarum contemplatione versetur, an etiam in consideratione eorum, quæ illis per se accidunt. Nam de iis, quæ per accidens, ac fortuito insunt, scientia haberi non potest. Disputatur autem quæstio hæc in 4 par cap. 2. 5

m *Ad hæc, de eodem, & diuersis: de simili, & dissimili: de identitate, & contrarietate.* Sexta quæstio est, Vtrum ad hanc scientiam pertineat vere, & demonstratiue disputare de communibus quibusdam entium affectionibus, vt de eodem & diuerso, deque iis, quæ per se illis accidunt, de quibus Dialectici ex solis probabilibus disserunt. Hanc quæstionem non disputat Aristoteles separatim, quia eadem est eius difficultas, atq; superioris. 6

n *Et utrum principia.* Septima quæstio est, vtrum genera, quæ de rebus prædicantur, an potius partes, ex quibus illæ reali compositione constant, dicenda sint earum principia, & elementa. Quod si genera (quo nomine hoc loco ipsas etiam species, & differentias complectitur) num ea, quæ proxime de indiuiduis dicuntur, vt homo, an prima potius, hoc est remotiora, quale est animal, magis dicenda sint principia. Disputatur autẽ hæc quæstio toto c. 3. 7

o *Et principium sit* Sensus est, & principium sit, & magis principium. nam si non ea, quæ insunt in re, sed ea, quæ Platonis sentẽtia separata sunt, & præter singularia sunt principia, nõ male dicetur, aliquid esse magis præter singularia, vt significet esse magis, seu potius principiũ.

p *Maxime autem.* Octaua quæstio est, Nunquid præter materiam, quam solam veteres Physici caussam per se rerum naturalium esse putauerunt, sit alia earumque per se caussa. Quod si sit alia, num separabilis sit a rebus singularibus, vt Plato censuit; an non separabilis, vt Pythagorici. Et vtrum vna sit numero, vt sensit Empedocles, qui asseruit, harmoniam siue commistionẽ elementorum ratione quadã constitutam, esse caussam per se, & intrinsecã materiæ adiunctam: an vero plures, vt res habet. Atq; hæc quæstio in prima parte cap. 4. agitatur. 8

q *Sitne etiam aliquid.* Nona quæstio est, Vtrum essentia, siue quidditas substantiæ materialis sit aliquid aliud ab ipso toto, hoc est, ab ipsa materiali substantia: necne: an vero in quibus- 9

quibusdam sit aliud, in aliis vero idem: nomine enim ipsum totius, seu simul totius, vt est Græce ad verbum, etsi intelligi solet id, cuius est quidditas, vt patebit ex ipsa quæstionis tractatione, hoc tamen loco pressius accipitur, pro sola substantia materiali: id enim significant verba illa, *cum de materia quippiam prædicatur*, id est, quando materia cum aliqua forma sumitur, vt Alexander *comment*. 10. exponit. Disputatur autem hæc quæstio secunda parte capitis quarti.

(λέγω δὲ τὸ σύνολον, ὅταν κατηγορηθῇ τι τῆς ὕλης) ἢ οὐθέν· ἢ τῶν μὲν, τῶν δ᾽ οὔ· καὶ ποῖα τοιαῦτα τῶν ὄντων. ἔτι r αἱ ἀρχαὶ, πότερον ἀριθμῷ ἢ εἴδει ὡρισμέναι, καὶ αἱ ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ. καὶ s πότερον τῶν φθαρτῶν, καὶ ἀφθάρτων αἱ αὐταὶ, ἢ ἕτεραι· καὶ πότερον ἄφθαρτοι πᾶσαι, ἢ τῶν φθαρτῶν φθαρταί. ἔτι t δὲ τὸ πάντων χαλεπώτατον, καὶ πλείστην ἀπορίαν ἔχον, πότερον τὸ ἓν καὶ τὸ ὂν, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι, καὶ Πλάτων ἔλεγεν, οὐχ ἕτερόν τι ἐστὶν, ἀλλ᾽ οὐσία τῶν ὄντων, ἢ οὔ· ἀλλ᾽ ἕτερόν τι τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς φησι φιλίαν, ἄλλος δέ τις πῦρ, ὁ δὲ ὕδωρ, ἢ ἀέρα. καὶ u πότερον αἱ ἀρχαὶ καθόλου εἰσὶν, ἢ ὡς τὰ καθέκαστα τῶν πραγμάτων, καὶ x δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ, ἔτι y πότερον ἄλλως, ἢ κατὰ κίνησιν. καὶ γὰρ ταῦτα ἀπορίαν ἂν παράσχοι πολλήν.

totum (*Voce autem ipsum totum, cum aliquid de materia prædicatur*) *an nihil: an vero quorundam sit, quorundam non sit, & quadam res sint tales. Principia r item, numerone, an specie definita sint, & quæ in rationibus sunt, & quæ in subiecto. Et s vtrum corruptibilium & incorruptibilium rerum eadem sint, an diuersa: & num omnia sint corruptionis expertia, an earum, quæ corrumpi possunt, corruptioni sint obnoxia. Præterea t id, quod est omnium difficilimum, & maximam dubitationem continet, vtrum vnum, & ens, quemadmodum Pythagorici ac Plato dicebant, non aliud quicquam sint, quam ipsa rerum substantia: an nō ita res habeat, sed aliquid aliud subiiciatur: quo pacto Empedocles amicitiam subesse ait, alius quidam ignem, alius aquam, aut aerem. Et u num principia vniuersalia sint, an vt res singulares. Ex x potentia, an actu. Præterea, y num alio modo, an per motum. Hæc enim magnam dubitationem afferre*

10. r *Principia item*. Decima quæstio est, Vtrum principia tam formalia, quam materialia, numero definita sint, an specie sola. Quam quæstionem disputat Aristoteles tertia parte capitis quarti. Vocat autem principia formalia ea, quæ in rationibus, siue definitionibus sunt, materialia vero ea, quæ sunt in subiecto, id est, in substantia singulari, siue prima substantia. quia forma, etsi apud Platonem sumebatur in definitione, non tamen erat in substantia ipsa singulari, cuius dicebatur forma, sed sola materia. Quanquam enim non est negandum, cognitam fuisse ab illo eam formam, quæ est altera pars substantiæ singularis, vt patet ex iis, quæ 1. libro dicta sunt: quia tamen non putabat illam esse satis ad scientiam comparandam, facile eam, cum de caussis agebatur, prætermittebat.

11. s *Et vtrum corruptibilium & incorruptibilium*. Vndecima quæstio est, Vtrum eadem sint principia rerum corruptibilium, & incorruptibiliū, an diuersa. Quod si diuersa, num omnia sint corruptionis expertia, an quæ corruptibilium principia sunt, subeant corruptionem. Disputatur vero hæc quæstio 4. part. cap. 4.

12. t *Præterea id, quod est omnium difficilimum, & maximam dubitationem continet, vtrum vnum, & ens, quemadmodum Pythagorici ac Plato dicebant, non aliud quicquam sint, quam ipsa rerum &c.* Duodecima quæstio est, Vtrum vnum, & ens sint ipsæ rerum substantiæ, vt Pythagorici, ac Plato dicebant: an vero aliquid aliud sit subiectum vnitati, veluti apud Empedoclem amicitia, id est, ipsa elementa coniuncta subiiciuntur vnitati, & apud alios veteres Physicos ignis, id est, aliud elementum subiicitur entitati cuiusque alterius rei, quæ ex illo per condensationem, aut rarefactionem conficitur. Quam quæstionem disputat Aristoteles 5. parte. 4. capitis.

13. u *Et num principia vniuersalia sint, an vt res singulares*. Decimatertia quæstio, Vtrum principia rerum sint vniuersalia, an singularia, hoc est, vtrum ea, quæ ponuntur esse principia rerum, habeant rationem principiorum secundum rationem vniuersalem, an singularem, vt diuus Thom. exponit. Quo pacto quæstio hæc a septima distinguitur. Hanc quæstionem disputat Aristoteles 3. parte 6. capitis.

14. x *Ex potentia, an actu*. Decimaquarta quæstio est, Vtrum principia sint potentia tantum, an actu. Disputatur autem hæc quæstio 2. parte 6. capitis.

15. y *Præterea, num alio modo, an per motum. Hæc enim magnam dubitationem afferre, &c.* Decimaquinta quæstio est, Vtrum principia sint caussæ rerum per solum motum mutationemve, vt veteres Physici censuerunt: an vero alio modo illis ignoto, quo pacto Plato credi-

credidit, res sensibiles causari per participationem Idearum. Quam quæstionem videtur Aristoteles disputare 1. par. cap. 6.

πρὸς z δὲ τούτοις, πότερον οἱ ἀριθμοὶ, καὶ τὰ μήκη, καὶ τὰ σχήματα, καὶ αἱ στιγμαὶ οὐσίαι τινές εἰσιν, ἢ οὔ. κἂν δὲ οὐσίαι, πότερον κεχωρισμέναι τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἐν τούτοις. περὶ γὰρ τούτων ἁπάντων, οὐ μόνον χαλεπὸν τὸ εὐπορῆσαι τῆς ἀληθείας, ἀλλ' aa οὐδὲ τὸ διαπορῆσαι τῷ λόγῳ ῥᾴδιον καλῶς.

reposſunt. Ad hac z Vtrum numeri, longitudines, figura ac puncta substantia quadam sint, nec ne. Quod si substantia, num separata sint à rebus sensibilibus, an in his existant. Etenim de his omnibus, non modo veritatis cognitione potiri difficile est, sed aa ratione etiam probe dubitare, haud facile.

z *Ad hac, Vtrum numeri.* Decima sexta, extremaque dubitatio est, Vtrum entia Mathematica sint substantiæ, nec ne. Quod si sint, num seiunctæ sint à rebus sensibilibus, vt Plato censuit, an in eis ipsis existant, vt Pythagorici crediderunt. Quam quæstionem disputat Aristot. toto cap. 5. 16.

aa *Sed ratione etiam.* Probe dubitare ratione, idem est, atque quam verisimilibus pro vtraque parte argumentis quæstionem ambiguam facere. *Dubitare quid apud Aristot.*

ΠΟΤΕΡΟΝ ΜΙΑΣ Η ΠΛΕΙΟνων ἐπιστημῶν θεωρῆσαι πάντα τὰ γένη τῶν αἰτίων.

ΚΕΦ. Β'.

Tex. 3. Πρῶτον a μὲν οὖν περὶ ὧν πρῶτον εἴπομεν, πότερον μιᾶς ἢ πλειόνων ἐστὶν ἐπιστημῶν θεωρῆσαι πάντα τὰ γένη τῶν αἰτίων. μιᾶς b μὲν γὰρ ἐπιστήμης πῶς ἂν εἴη μὴ ἐναντίας οὔσας τὰς ἀρχὰς γνωρίζειν;

ἔτι

VNIVSNE, AN PLVrium sit scientiarum omnia causarum genera contemplari.

CAPVT II.

Primum a igitur de ijs agendum est, de quibus primum diximus: Vniusne an plurium scientiarum sit, omnia caussarum genera contemplari. Etenim b quo pacto vnius esse possit, principia cognoscere, cũ inter se cõtraria nõ sint? praterea *Text. 3.*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Primum a igitur. Ex hoc loco incipit Aristoteles pro vtraque parte disputare quæstiones propositas: Primumq; eam quam primo loco proposuit, Vtrum vnius scientiæ, an plurium sit omnia caussarum genera cognoscere. *Disputatio prima quæst.*

b *Etenim quo pacto.* Probat duabus rationibus, non esse eiusdem scientiæ omnia caussarum genera nosse. Prior ratio, quantum primo aspectu verborum contextus colligi potest, sic habere videtur: Omnia, quæ sunt inter se contraria, ad eandem scientiam pertinent, (id quod patet ex illo communi pronunciato, *Contrariorum eadem est scientia*) at quatuor caussarum genera non sunt inter se contraria. non omnia igitur ad eandem scientiam spectant. Verũ cũ hæc formula argumentãdi nullam pene speciem veræ probationis præ se ferat, cum in prima figura minorem negatiuam habeat: aut dicendum est, Aristotelem eam proposuisse, non quasi suam, sed quia antiquorum aliquis ea vsus fuerat (iam enim dixerat initio libri, harum quæstionum plerasque ab alijs etiam fuisse disputatas) vel certe credendum est, aliam argumentationem maioris probabilitatis speciem habentem sub his verbis latere. Quæ huiusmodi esse potest. Omnia diuersa, quæ ad eandem scientiam spectant, pertinent ad illam ratione vnius communis naturæ, vt animal & planta; aut ratione contrarietatis, vt calidum & frigidum. hæc enim non solum, quia communicant in natura communi qualitatis sensibilis, sed etiam quia sunt contraria, ad eandem scientiam spectant, quippe cum vnum contrariorum sit ratio cognoscendi alterum. at quatuor caussarum genera non possunt pertinere ad eandem scientiam ratione vnius communis naturæ; quandoquidem satis patet, nullam in omnibus caussarum generibus dari eandem: nec item ratione contrarietatis: cum caussæ non se mutuo impediant, sed potius adiuuent. nullo igitur modo omnia caussarum genera ad eandem scientiam pertinent. Quæ ratio non solum habet formam concludendi aptam, & minorem verissimam; sed etiam maiorem aliquo modo probabilem. Non est tamen illa simpliciter vera, quia aliqua entia diuersa sunt, quæ ad eandem scientiam spectent ratione analogiæ, seu proportionis cuiusdam inter se, vt initio libri 4 perspicuum erit. *Argumentũ primum pro parte negatiua.* *Nihil dare vniuocũ omnib. caussis.*

ἔτι c δὲ πολλοῖς τῶν ὄντων οὐχ ὑπάρχουσι πᾶσαι τίνα d γὰρ τρόπον οἷόν τε κινήσεως ἀρχὴν εἶναι τοῖς ἀκινήτοις, ἢ τὴν τἀγαθοῦ φύσιν; εἴπερ ἅπαν, ὃ ἂν ᾖ ἀγαθὸν καθ' αὑτό, καὶ διὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν, τέλος ἐστίν; καὶ οὕτως αἴτιον, ὅτι ἐκείνου ἕνεκα, καὶ γίνεται, καὶ ἔστι τἄλλα. τὸ δὲ τέλος, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, πράξεώς τινός ἐστι τέλος. αἱ δὲ πράξεις πᾶσαι μετὰ κινήσεως. ὥστ' ἐν τοῖς ἀκινήτοις οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο ταύτην e εἶναι τὴν ἀρχήν, οὐδ' εἶναί τι αὐτοαγαθόν. διὸ καὶ ἐν τοῖς μαθήμασιν οὐδὲν δείκνυται διὰ f ταύτης τῆς αἰτίας, οὐδ' ἔστιν ἀπόδειξις οὐδεμία, διότι βέλτιον, ἢ χεῖρον. ἀλλ' οὐδὲ τὸ παράπαν μέμνηται οὐδεὶς οὐδενὸς τῶν τοιούτων. ὥστε g διὰ ταῦτα τῶν σοφιστῶν τινες, οἷον Ἀρίστιππος, προεπηλάκιζεν αὐτάς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις τέχναις, καὶ ταῖς βαναύσοις αὐταῖς, οἷον ἐν τεκτονικῇ, καὶ σκυτικῇ, διότι βέλτιον ἢ χεῖρον λέγεσθαι πάντα. τὰς δὲ μαθηματικὰς οὐδένα ποιεῖσθαι λόγον περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν.

Ἀλλὰ

præterea c in multis reb. non omnia principia omnibus conueniunt. Quo d enim modo fieri potest, vt immobilib. sit principium motus, aut boni natura? Siquidē omne, quod per se ac suapte natura bonum est finis est, & eo pacto caussa, vt illius gratia & fiant, & sint cætera. Finis autem, & id, cuius gratia, alicuius actionis est finis; actiones vero omnes cum motu sunt. Itaque fieri non potest, vt in immobilib. sit huiusmodi e principium, aut aliquid per se bonum. Quamobrem, & in rebus Mathematicis nihil per f hanc caussam ostenditur, neq; vlla est demonstratio, in qua ex meliori, aut deteriori ratio reddatur. Sed neq; vllius talium quisquam omnino meminit. Quapropter g Sophistarum nonnulli, vt Aristippus, eas aspernabantur. In cæteris enim artibus, etiam sordidis, vt in Fabrili aut Coriaria, omnium caussam ex meliori aut deteriori reddi; Mathematicas vero nullam bonorum aut malorum rationem habere.

At

Arg. posterius.

c *Præterea, in multis.* Posterior hæc ratio haud multo facilius redigi potest ad aptam concludendi formam, quam superior. Potest tamen sic explicari. Si qua scientia omnia caussarum genera consideraret, ea maxime id faceret, quæ est omnium accuratissima, cum *scire sit rem per caussas cognoscere.* atqui Mathematicæ scientiæ sunt omnium accuratissimæ, nec tamen omnia caussarum genera persequuntur. nulla est igitur sciētia, quæ omnia caussarum genera consideret. Maiorem prætermittit Aristotel. quia perspicua videtur, eademq; ratione priorem partem minoris: posteriorem vero ex eo probat, quia in rebus immobilibus, cuiusmodi sunt res Mathematicæ, non datur caussa efficiens, nec finalis; quam ideo vocat bonum per se, quia gratia sui expetitur: quo fit, vt Mathematicæ scientiæ hæc duo caussarum genera considerare non possint. In hac argumentatione maior est concedenda, quia nec certissima scientia secundum se, cuiusmodi est Metaphysica (quatenus tamen particularis quædam scientia est) nec certissima apud nos, cuiusmodi sunt Mathematicæ, considerant omnes caussas. Neque enim Metaphysica considerat materialem, vt versatur in rebus materiæ expertibus, Mathematicæ autem non considerant efficientem nec finalem. Nec vero illa recte probatur. Nam neque omnes res, quæ cadunt sub scientiam, habent omnia genera caussarum. Vtrum autem in rebus immobilibus, quarum appellatione res Metaphysicæ ac Mathematicæ comprehenduntur, non detur caussa efficiens nec finalis, & vtrum Arist. id recte probet lib. 2. aut 13. discutiendum erit.

An scientijs Mathematicis nec dari caussam efficientem nec finalem.

d *Quo enim modo fieri potest, vt immobilibus sit principium motus, aut boni natura? Siquidem omne, quod per se ac, &c.* Quod in rebus immobilibus non sit caussa efficiens nec finalis, hac ratione probat. Caussa efficiens est principium motus. finis autem est terminus actionis, quæ non datur absq; motu. at in rebus immobilibus nullus est motus. ergo nec caussa efficiens nec finalis.

e *Huiusmodi principium, aut aliquid, &c.* id est, caussa efficiens, quam vocauerat principium motus.

f *Per hanc caussam ostenditur, neque vlla est demonstratio, in qua ex meliori aut deteriori ratio reddatur.* Hoc est, per caussam finalem, & quod hinc sequitur, nec per efficientem: vbi enim non datur finalis, nullo pacto datur efficiens, vt patet ex definitione finis, quod idem lib 12. magis patebit.

[illegible] fine, nulla efficiens.

g *Quapropter Sophistarum nonnulli, vt Aristippus, eas aspernabantur. In cæteris enim artibus, etiam sordidis, &c.* Confirmat, Mathematicas scientias nihil demonstrare per caussam finalem ex conuitio, quo in Mathematicas demonstrationes, ac proinde in ipsas disciplinas Mathematicas inuehebantur, cum alij Sophistæ, tum nominatim Aristippus Cyrenaicus auctor Cyrenaicæ sectæ, ex qua orta est Epicurea. Dixi (*in Mathematicas demonstrationes*) non in disciplinas ipsas, quia verbum *Eas* non potest referri ad disciplinas Mathematicas, de quibus non erat facta mentio, neque ad res Mathematicas, quæ in neutro genere dicuntur

cuntur μαθήματα, tametsi de ijs sermo præcesserat; sed ad demonstrationes Mathematicas, de quibus sermo erat proximus. Conuitium, quo Sophistæ insectabatur Mathematicas, illud erat: Quod essent inferiores etiam ijs, quas sordidas appellamus, propterea quod nullā melioris aut deterioris rationem haberent. Re autem vera idcirco eas aspernabantur ac explodebant Sophistæ, quod parum pecuniosum hominem faciant. Illud de Aristippo scribit Laertius lib. 2. in Aristippo, *primum eum ex auditoribus Socratis mercedem à discipulis suis exegisse, & quæstu philosophatum esse.*

Ne mireris tamen, quod Arist. hoc loco supposito pluralis numeri, quod est (*Sophistarum nonnulli*) reddat verbum singularis προεπηλάκιζεν, id est, *aspernabatur*. Id enim facit propter interpositum exemplum Aristippi, vt nonnunquam alias, veluti capite quarto huius libri, cum textu decimo sexto sic scribit, οἱ δὲ φύσεως, οἷον Ἐμπεδοκλῆς, ὡς εἰς γνωριμώτερον ἀνάγων λέγει, &c. Necessario tamen pro *Aspernabatur*, dicendum fuit, *Aspernabantur*. quia Latinus sermo eam loquendi formam non agnoscit. Cur autem in loco citato paulum immutata oratione, reddiderimus verbum singulare Latinum singulari Græco, ex illius explanatione intelliges.

Ἀλλὰ h μὴν, εἴγε πλείους ἐπιστῆμαι τῶν αἰτίων εἰσὶ, καὶ * ἑτέρα ἑτέρας ἀρχῆς, τίνα τούτων φατέον εἶναι τὴν ζητουμένην, ἢ τίνα μάλιστα τοῦ πράγματος τοῦ ζητουμένου ἐπιστήμονα, τῶν ἐχόντων αὐτάς; ἐνδέχεται γὰρ τῷ αὐτῷ πάντας τοὺς τρόπους τῶν αἰτίων ὑπάρχειν· οἷον οἰκίας, ὅθεν μὲν ἡ κίνησις, ἡ τέχνη, καὶ ὁ οἰκοδόμος. οὗ δ' ἕνεκα, τὸ ἔργον· ὕλη δὲ γῆ, καὶ λίθοι· τὸ δὲ εἶδος, ὁ λόγος. ἐκ μὲν οὖν τῶν πάλαι διωρισμένων, τίνα χρὴ καλεῖν τῶν ἐπιστημῶν σοφίαν, ἔχει λόγον ἑκάστην

* Alias ἑτέρα.

At h vero si scientia caussarum plures sunt, & alia in alio principio versatur, quanam earū dicenda erit esse ea, quā quærimus, aut quē eorum, qui caussas tenent, sciētia rei, quæ quæritur, maxime præditum censebimus? Possunt enim eidē rei modi omnes caussarū conuenire: quo pacto in domo caussa ea, à qua motus oritur, ars est, & ipse ædificator, ea cuius gratia opus ipsum, materia, terra & lapides: forma vero, ipsa ratio. Ex ijs igitur, quib olim definitum est, quanam scientia sapientia nomine vocanda sit, rationi consentaneum est, vnamquanque

h *At vero si scientia caussarum plures sunt, & alia in alio principio versatur, quanam earum dicenda erit esse ea, quam quærimus, aut quem eorum, qui caussas tenent, scientia rei, &c.* Argumentatur pro altera quæstionis parte, probans, omnia caussarum genera ad eandem scientiam spectare. Nam si non eadem scientia omnes consideret, sed alia aliam, maxime ambiguum erit, quænam earum Sapientia appellanda sit. Etenim si ijs, quæ in præfatione huius operis dicta sunt, inhærendum est, nulla est scientia, quæ si genus aliquod caussæ consideret, non possit sapientiæ nomine appellari. Illa enim sententia, qua libro primo capite secundo dictum est, eam scientiam esse sapientiæ nomine appellandam, quæ est maxime princeps, & cæteris imperat, perspicue videtur docere, eam scientiam, quæ finem considerat, dicendam esse sapientiam. Eius enim est imperare, qui finem operis cognoscit, vt patet in architecto. Illa vero ratio, qua ibi definitur, eam scientiam dicendam esse sapientiam, qua res maxime scitur, si ad res quidem ipsas attendamus, plane videtur concludere, scientiam, quæ substantiam considerat, hoc est, caussas internas ac substantiales, dicendam esse sapientiam. magis enim scimus ex iis, quæ affirmantur de re, quam ex iis, quæ negantur. Ex ijs autem, quæ affirmantur, magis ad scientiam faciunt, quæ substantiam rei constituunt, quam quæ illi accidunt. Nam & in accidentibus, de quibus etiam fiunt demonstrationes, tum scire nos putamus maxime, cum nouimus, quid sit eorum quodque, vt quadrationis quidditatem esse inuentionem mediæ, quod exemplum paulo post explicabimus. Si vero non ad res ipsas, sed ad earum generationes & motus attendamus, potius dicendum videtur, scientiam, quæ caussam efficientem considerat, digniorem esse sapientiæ titulo, siquidem generationes, & omnes omnino mutationes, tum maxime sciuntur, cum id, vnde est principium motus intelligitur. Etenim motus siue mutatio *nihil est aliud, quam actus mobilis à mouente*, vt patet ex tertio Physicorum capite secundo, textu decimosexto. Ita fit, vt non sit dicendum, diuersa genera caussarum ad considerationem diuersarum scientiarum pertinere, sed omnia ad vnam & eandem, quæ propter caussarum omnium considerationem absque controuersia sapientiæ nomine appelletur.

Argumentum pro parte affirmatiua quæstionis.

Sapientia.

Scientia.

Motus quid.

Sunt tamen hoc loco nonnulla verba explicanda. Cum audis (*modi caussarum*) intellige caussarum genera. In exemplis autem caussarum domus nomine *Operis*, intelligit D. Thom.

Explicatio quorundam verborum.

habitationem: Alexander Syrianus, & Albertus, *protectionem*, propter quam habitatur domus. Nomen vero *Rationis* accipe pro ipsa partium domus ordinata coniunctione. Cum vero dicitur (*quibus olim definitum est*) melius est, vt verbum *Olim* referatur ad *Antiquorum tempora*, quorum sententiæ de sapiente commemoratæ sunt ab Aristotele in procemio huius operis, quam ad ipsum procemium, vt à plerisque refertur. Deinde, vbi nos habemus *rationi consentaneum est*, Græci excusi fere habent οὐδαμῶς ἔχει λόγον, id est, *nullo modo rationi consentaneum est*, quam lectionem videtur inuexisse difficultas intelligentiæ huius rationis, quam fortasse aliqui intelligere non potuerunt, nisi suspicarentur deesse verbum οὐδαμῶς. Certe Alexander non adhibet huiusmodi negationem, nec vero vllus interpretum eam vertit, præter vnum Perionium, qui secutus est excusa exemplaria.

** Alias οὐδαμῶς ἔχει.*

ἑκάστην i προσαγορεύειν. * ἡ μὲν γὰρ ἀρχικωτάτη, καὶ ἡγεμονικωτάτη, καὶ ᾗ, ὥσπερ δούλας, οὐδ᾽ ἀντειπεῖν τὰς ἄλλας ἐπιστήμας δίκαιον, ἡ τοῦ τέλους, καὶ τἀγαθοῦ τοιαύτη (τούτου γὰρ ἕνεκα τἆλλα) ἡ δὲ τῶν πρώτων αἰτίων, καὶ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ διωρίσθη εἶναι, ἡ τῆς οὐσίας ἂν εἴη τοιαύτη· πολλαχῶς γὰρ ἐπισταμένων τὸ αὐτὸ, μᾶλλον μὲν εἰδέναι φαμὲν τὸν k τῷ εἶναι γνωρίζοντά τι τὸ πρᾶγμα, ἢ τῷ μὴ εἶναι. αὐτῶν δὲ τούτων, ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον, καὶ μάλιστα τὸν τί ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐ τὸν πόσον, ἢ ποῖον, ἢ τί ποιεῖν, ἢ πάσχειν πέφυκεν. ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, τὸ εἰδέναι ἕκαστον, καὶ ὧν ἀποδείξεις εἰσὶ τότ᾽ οἰόμεθα ὑπάρχειν, ὅταν εἰδῶμεν τί ἐστιν· οἷον, l τί ἐστι τὸ τετραγωνίζειν, ὅτι μέσης εὕρεσις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. περὶ δὲ τὰς γενέσεις, καὶ τὰς πράξεις, καὶ περὶ ἅπασαν μεταβολὴν ὅταν εἰδῶμεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως.

πρῶτο

que i appellare. Quæ n est maxime princeps ac domina, & cui cæteras scientias, vt ancillas, ne verbo quidē repugnare fas est, ea est finis ac boni scientia: huius.n gratia cætera. Quæ vero in primarum caussarū, eiusq; quod maxime sub scientiā cadit, consideratione versari definita est, ea profecto fuerit, quæ substātiam cognoscit. Multis enim modis cum idem sciatur, magis eū scire dicimus, qui k rem ex eo nouit, quia aliquid sit, quam quia non sit. & ex his ipsis aliū alio magis: maxime vero eū qui tenet, quid sit, non qui quanta, aut qualis sit, aut quid agere, patiue suapte natura possit. Iam vero & in alijs, quorum etiam demonstrationes sunt, tum nobis scientiam cuiusque inesse putamus, cum quid illud sit nouimus: vt l quadrationis quidditatem esse media inuentionem, & in cæteris eodē modo. In generationibus autem, & actionibus, omniq; mutatione, tum scimus maxime, cum motus principium nouimus.

hoc

Sententia D. Th. & Al. non amplectenda.

i *Vnamquanq; appellare.* Nempe sapientiæ vocabulo: etiamsi ea scientia vnum tantum genus caussæ consideret. Quo loco non videtur amplectenda sententia D. Thomæ & Alexandri, cum excipiunt scientiam, quam quis fingat versari in sola materia. Namq; Aristoteles non restricte, sed vniuerse loquitur in hoc pronunciato. In exemplo etiam caussarum domus non est materia prætermissa. Est item materia caussa interna, ac prima in suo genere, & per quam solam ipse Aristoteles docet, in procemio librorum de Anima, posse tradi definitionem Physicam. Ac denique veteres propter solius materiæ caussæ cognitionem, se sapientes esse arbitrantur. Ita satis probabile videri potest, sapientem quoque appellandum esse eum, qui vel per solam materiam aliquid demonstrauerit (non signatam tamen siue singularem, sed vniuersalem) vt Aristot. in ratione proposita non absque probabilitate id conclusisse credendus sit.

k *Qui rem ex eo nouit.* Pro eo quod est Græce τὸν τῷ εἶναι γνωρίζοντά τι τὸ πρᾶγμα, ideo non diximus Latine (*eum, qui ipso esse cognoscit, quid sit res*) vt verba primo aspectu videbantur postulare, quia sententia hæc generalior est, quam vt astringenda sit ad cognitionem quidditatis, de qua paucis interpositis sermo est. Itaque sic videntur verba mente disponenda, τὸν γνωρίζοντα τὸ πρᾶγμα τῷ εἶναί τι, quem sensum versio exprimit.

Quadrare rectangulū quid sit.

l *Vt quadrationis quidditatem, esse inuentionem.* Quadrare rectangulum altera parte longius, nihil aliud est, quam inuenire lineā, ex cuius ductu in seipsam fiat quadratum æquale dato rectangulo. ea vero erit linea media, hoc est, quæ eandem rationem habet ad alteram earum, ex quibus rectangulum conficitur, quam ad ipsam habet altera, vt patet apud Eucli. libro sexto elementorum, propositione decimasexta, v. g. si rectangulum fiat ex ductu lineæ quatuor palmorum in lineam nouem palmorū, is faciet quadratum æquale propsito rectangulo, qui inuenerit lineam mediam secundum proportionem inter priorem & posteriorem, quæ quidem est linea sex palmorum, siquidem eadem est ratio 6 ad 4 quæ est nouem ad sex. Ita cum quadratum, quod fit ex ductu senarij in se, fit triginta sex, qui idem numerus fit ex ductu quatuor in nouem, erit quadratum lineæ sex palmorum æquale rectangulo proposito.

m Op-

Alias non legitur οὐκ.

τοῦτο δ᾽ ἕτερον, καὶ ἀντικείμενον m τῷ τέλει. ὥστ᾽ n * οὐκ ἄλλης ἂν δόξειεν ἐπιστήμης εἶναι, τὸ θεωρῆσαι τῶν αἰτίων τούτων ἕκαστον.

hoc autem aliud est, & oppositum m *fini. Ita* n *fit, vt non ad aliam atque aliam scientiã pertinere videatur cuiusque harum caussarũ contẽplatio.*

Finis.

m *Oppositum fini.* Oppositione nimirum relatiua inter id, à quo actio oritur, & id, ad quod proficiscitur. Quanquam finis, vt finis est, verius refertur ad media, quam ad caussam efficientem.

n *Ita fit, vt non ad aliam.* Conclusio est affirmatiuæ partis propositæ quæstionis, nempe ad eandem scientiam spectare omnium caussarum considerationem, ne si alia ad aliam pertineat, ambiguum sit, quænam earum sapientiæ nomine sit appellanda; cum omnes dignæ hoc nomine videantur, vt proxime probatum est. Hoc loco exemplaria, quæ superius diximus habere ὁμοίως, carent hic particula οὐκ, leguntque affirmatiue in hanc sententiam: *Ita fit, vt ad aliam atque aliam, &c.* Sed Alexander nostram lectionem præfert, resque ipsa satis indicat, negatiue legendum esse.

Quæstionis, vniusne an plurium scientiarum sit caussarum cognitio, vera solutio.

Solutio quæstionis.

Animaduertendum est autem, nullibi Aristotelem in toto hoc opere quæstionem hãc aperte dissoluisse, sed tamen hac distinctione haud difficile dissolui posse. Caussarum nomen tribus modis, quod ad rem præsentem attinet, sumere licet; vno pro caussis in commune, hoc est, quatenus caussæ sunt; altero pro ijs, quæ sunt primæ in suo quæque genere; tertio, pro omnibus omnino caussis secũdum speciem. Si primo modo sumatur ex ijs, quæ à nobis 1 *lib. c. 7. q.* 1. *sect.* 1. disputata sunt, patet, ad solum Metaphysicũ pertinere caussarum omnium considerationem. Si secundo modo, prima quidem caussa efficiens, formalis, & finalis ad Metaphysicum pertinet; at prima caussa materialis, etsi ad Physicum ex proprio eius officio spectat, ad Metaphysicũ tamen ex communi cura constituendi ac defendendi omnes scientias, referenda est, vt ibidem diximus. Si denique tertio modo, ad nullam eandem scientiam pertinet omnium causarũ cõsideratio, tametsi ad vnamquamque pertinere potest cognitio earũ omniũ, ex quibus pẽdet res, de qua differit, veluti ad Physicam causæ omnes rerum naturalium. Itaque simpliciter dicendum, ad solam Metaphysicam pertinere omnium causarũ considerationem, quo pacto illæ ab vno tantum artifice tractari possunt. atque huic solutioni fauet argumentatio, qua Aristoteles affirmatiuam quæstionis partem confirmauit. Quid autem respondendũ sit ad priorem argumẽtationem propositam pro parte negatiua, ex ijs, quæ à nobis eo loco dicta sunt, perspicuũ est. Ad posteriorem dicendum, Mathematicas nõ esse scientias omnium accuratissimas secundum se, etsi tales dicãtur, quatenus quoad nos sunt omnium certissimæ.

Text. 4.

Ἀλλὰ o μὴν καὶ περὶ τῶν ἀποδεικτικῶν ἀρχῶν, πότερον μιᾶς ἐστὶν ἐπιστήμης, ἢ πλειόνων, ἀμφισβητήσιμόν ἐστι (λέγω δὲ ἀποδεικτικὰς, καὶ τὰς κοινὰς δόξας, ἐξ ὧν ἅπαντες δεικνύουσιν· οἷον, ὅτι πᾶν ἀναγκαῖον ἢ φάναι, ἢ ἀποφάναι, καὶ ἀδύνατον ἅμα εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται προτάσεις) πότερον μία τούτων ἐπιστήμη, καὶ τῆς οὐσίας, ἢ ἑτέρα. κἂν p εἰ μὴ μία, ποτέραν χρὴ προσαγορεύειν τὴν

Tex. 4.

At o vero & illud de principijs demonstratiuis controuersum est, ad vnamne scientiã, an ad plures ea pertineãt (voco autẽ demonstratiua principia, communesque sentẽtias, ea, ex quibus omnes demonstrant, quale est illud: Necesse esse quoduis aut affirmare, aut negare: & illud, Fieri nõ posse, vt aliquid simul sit, & non sit, & omnes alia huiusmodi propositiones) vtrũ, inquã, horũ, atque substãtia vna sit sciẽtia an vero alia atque alia: ac, p si non vna, vtra nomine eius, quam quærimus, appellanda sit.

Atque

Disputatio secunda quæstionis.

o *At vero & illud.* Disputat secundam quæstionem. quærebatur, vtrum eiusdem scientiæ esset agere de solis principijs substantiæ, an de principijs etiam, ex quibus omnes artifices demonstrant, quæ principia, communes sententiæ, siue opiniones appellari solebant, tametsi Albertus nescio qua commentatione persuasus, existimat appellari hoc loco communes opiniones, quod de illis in hac scientia disputetur, quasi de non omnino certis, & firma intelligentia comprehensis, licet alibi vt certissima supponantur.

Dubitatio.

p *Si non vna.* Addit quæstioni hoc dubium: Si alia est scientia de principijs substantiæ, alia de communibus principijs demonstrationum, vtra earum dicenda sit sapientia, vnde sumet occasionem disputandi pro altera parte quæstionis.

τὴν ζητουμένην. μιᾶς q μὲν οὖν οὐκ εὔλογον εἶναι. τί γὰρ μᾶλλον γεωμετρίας, ἢ ὁποιασοῦν, περὶ τούτων ἐστὶν ἴδιον τὸ ἐπαΐειν. εἴπερ οὖν ὁμοίως μὲν ὁποιασοῦν ἐστι, ἁπασῶν δὲ μὴ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἄλλων, οὕτως οὐδὲ τῆς γνωριζούσης τὰς οὐσίας, ἴδιόν ἐστι τὸ γιγνώσκειν περὶ αὐτῶν. ἅμα r δὲ καὶ τίνα τρόπον ἔσται αὐτῶν ἐπιστήμη; τί μὲν γὰρ ἕκαστον τούτων τυγχάνει ὄν, καὶ νῦν γνωρίζομεν. χρῶνται οὖν ὡς γιγνωσκομένοις αὐτοῖς, καὶ ἄλλαι τέχναι. εἰ δὲ ἀποδεικτικὴ περὶ αὐτῶν ἐστι, δεήσει τι γένος εἶναι ὑποκείμενον, καὶ τὰ μὲν πάθη, τὰ δ' ἀξιώματα αὐτῶν. περὶ s πάντων γὰρ ἀδύνατον ἀπόδειξιν εἶναι. ἀνάγκη γὰρ ἔκ τινων εἶναι καὶ περί τι, καί τινων τὴν ἀπόδειξιν. ὥστε συμβαίνει πάντων εἶναι γένος ἕν τι τῶν δεικνυμένων. πᾶσαι γὰρ αἱ ἀποδεικτικαὶ χρῶνται τοῖς ἀξιώμασιν. ἀλλὰ t μὴν εἰ ἑτέρα ἡ τῆς οὐσίας, καὶ ἡ περὶ τούτων, ποτέρα κυριωτέρα καὶ προτέρα πέφυκεν αὐτῶν; καθόλου γὰρ μάλιστα, καὶ πάντων ἀρχαί, τὰ ἀξιώματά ἐστιν. εἴτ' ἐστὶ μὴ τοῦτο σοφοῦ, τίνος ἔσται περὶ αὐτῶν ἄλλου τὸ θεωρῆσαι τὸ ἀληθές, καὶ τὸ ψεῦδος.

ὅλως

Atque q vnam quidem esse rationi consentaneum non est. Cur enim potius Geometriæ, quam cuiusuis alterius propriū sit hæc cognoscere? Si aque igitur cuiuslibet est, omniū autem esse non potest: profecto quemadmodum non aliarum, ita neque eius, quæ substantias cognoscit, proprium est de ijs agere. Ad r hæc, quonam pacto de ijs scientia erit? Nam quid horum quodque sit, etiam nunc nouimus. Itaque vtuntur eis vt cognitis, cæteræ etiam artes. Quod si de eis demonstratiua habetur scientia, aliquod certe genus subiectum, & alia quidem affectiones, alia vero dignitataes eorum oportebit, cum s fieri nequeat, vt omnium sit demonstratio Ex quibusdam enim, & de quodam, & quorundam necesse est demonstrationem esse Ita fieret, vt omniū, quæ demonstrantur, vnum quoddam esset genus: omnes enim demonstratiuæ scientiæ dignitatibus vtuntur. At t vero si alia de substantia, alia de his agit: vtra earum potior ac prior suapte natura est? Maxime enim vniuersales ac omnium principia dignitates sunt. Quod si hoc non ad sapientem spectat, cuiusnam erit, verum ac falsum, in eis contemplari. Loco citato c.4.

Ad

q *Atque vnam quidem.* Probat duabus rationibus, non pertinere vtramque ad eandem scientiam. Prior ratio est, Agere de communibus principijs demonstrationis, non magis pertinet ad vnam scientiam, quam ad aliam, cum omnes æque illis vtantur, nec item dicendum est, omnes scientias æque de illis agere (superuacaneum est enim idem eodem modo explicari in diuersis scientijs) vt igitur cæteræ scientiæ de huiusmodi principijs non agunt, ita nec scientia, quæ de principijs substantiæ disserit.

Ratio 1. pro parte negatiua.

r *Ad hæc quonam pacto.* Posterior ratio est: Si qua scientia ageret de communibus principijs, ex quibus omnes demonstrant, aut ea traderet illorum cognitionem definitiuam, aut demonstratiuam. at neutra cognitio de illis tradi potest. ergo ne ea quidem, quæ de principijs substantiæ disserit. Prior pars minoris ea ratione ostenditur, quia definitiua cognitio communium principiorum, seu potius terminorum, ex quibus illa constant, ante omnes scientia habetur: quo fit, vt nisi quis acta agi probet, in nulla scientia huiusmodi cognitio tradi debeat. Posterior vero hac ratione probatur. Si de his tradi posset scientia demonstratiua, tria oporteret afferre ad eorum demonstrationem, genus, subiectum, affectus, quot passiones vocant & dignitates: at dignitatum siue communium principiorum non potest dari idem commune subiectum. hoc enim pacto omnium, quæ demonstrantur, esset idem commune subiectum, cum omnes scientiæ demonstratiuæ iisdem communibus principijs vtantur: non potest igitur de his tradi scientia demonstratiua.

Ratio 2.

Scientia demōstratiua.

Dignitates.

s *Cum fieri nequeat.* Probat quasi per parenthesin, ideo ad demonstrationem afferre oportere dignitates, siue indemonstrabiles propositiones, quia non omnium pronunciatorum potest esse demonstratio. nihil enim hoc pacto demōstraretur, aut tandem idem per seipsum, vt habes 1. Post cap. 3.

Argumentum pro parte affirmatiua.

t *At vero si alia.* Pro altera quæstionis parte iam sic argumentatur: Si alia sit scientia de principijs substantiæ, alia vero de communibus principijs omnium demonstrationum, ambiguum erit, vtra earum sit potior, & ordine naturæ prior. hoc autem est absurdum. ergo & illud. Maior hac ratione patet, quia quo argumento doceri potest, communia principia esse principia maxime vniuersalia, eo videbitur potior scientia & sapientiæ seu Philosophiæ nomine dignior, quæ illa sibi peculiari ratione vendicauerit. Quo vero ostendi potest, substantiam esse præcipuum genus entis, eo videbitur prior locus illi scientiæ deferendus, quæ principia substantiæ considerauerit.

Quæstionis, an vnius sit scientiæ aut plurium principiorum demonstrationis consideratio, solutio.

Hanc quæstionem dissoluit Aristoteles 4. libro, cap. 3 ostendens ad hanc eandem scientiam pertinere cōsiderationem de principijs commu-

Solutio quæstionis.

communibus, ex quibus omnes ſcientiæ demonſtrant, quemadmodum de principijs entis, quatenus ens eſt, ac proinde ſubſtantiæ, quæ eſt primum genus entis. Vt enim hæc ſcientia agit de ente, quatenus ens eſt, quia illud nullis limitibus particularis alicuius ſcientiæ definitur, ita neceſſe eſt, vt agat de communibus principijs, quæ nulli particulari ſcientiæ ſunt propria. Nec vero difficile eſt, diſſoluere rationes in oppoſitum adductas. Ad priorem enim dicendum eſt, non magis quidem pertinere huiuſmodi principia ad vnam particularem ſcientiam, quam ad aliam, ſed tamen magis pertinere ad hanc generalem, quæ habet ſubiectum omnibus ſcientiarum ſubiectis commune. Ad poſteriorem dicendum, non ideo principia communia ad hanc ſcientiam ſpectare, quia in ea demonſtrentur, ſed quia defenduntur ab ijs, qui illa negarunt, vt Diuus Thomas ait: Vel potius, quia conſtant terminis communibus, & minime limitatis ad materiam alicuius particularis ſcientiæ. Quod ideo potius dixerim, quia non ſolum principia communia, ſed etiam particularia defenduntur in hac ſcientia à proteruis & calumniatoribus.

Dilutio rationum partis negatiuæ.

Principia communia, licet non demōſtrentur à Metaphyſico, ab eodē tamen defendi.

Tex. 5.

Ὅλως υ τε τῶν οὐσιῶν πότερον μία πασῶν ἐστιν, ἢ πλείους ἐπιστῆμαι. εἰ μὲν οὖν μὴ μία, ποίας οὐσίας θετέον τὴν ἐπιστήμην ταύτην· τὸ x δὲ μίαν πασῶν, οὐκ εὔλογον. εἴη γὰρ ἂν ἀποδεικτικὴ μία περὶ πάντων τῶν καθ' αὑτὸ συμβεβηκότων· εἴπερ πᾶσα ἀποδεικτικὴ περί τι ὑποκείμενον θεωρεῖται καθ' αὑτὰ συμβεβηκότα ἐκ τῶν κοινῶν δοξῶν. περὶ οὖν τὸ αὐτὸ γένος τὰ συμβεβηκότα καθ' αὑτὰ τῆς αὐτῆς ἐστι θεωρῆσαι ἐκ τῶν αὐτῶν δοξῶν. περί y τε γὰρ τὸ ὅτι μιᾶς· καὶ ἐξ ὧν, μιᾶς, εἴτε τῆς αὐτῆς, εἴτε τῆς ἄλλης. ὥστε καὶ τὰ συμβεβηκότα, εἴθ' * αὗται θεωρήσουσιν, εἴτ' ἐκ τούτων μία.

** Alias αὕτη.*

Tex. 5.

Ad u ſummam, Vnane ſit omnium ſubſtantiarum, an plures ſcientiæ, non diſquirendum. Si non Vna ſit: cuiuſnam ſubſtantiæ ſcientia hæc conſtituenda erit? Vnam x Vero eſſe omnium rationi conſentaneum non eſt. eſſet enim Vna demonſtratiua omnium, quæ per ſe accidunt, cum omnis demonſtratiua ſcientia ex communibus ſententijs ea conſideret, quæ per ſe alicui ſubiecto accidunt. Itaq; eiuſdem ſcientiæ eſt, circa idem genus eadem per ſe accidentia ex eiſdem ſententijs contemplari. Nam y Verſari circa ipſum, quod ita ſit, Vnius ſcientiæ eſt: & conſiderare ea, ex quibus Vnius item eſt, ſiue eiuſdem ſint, ſeu diuerſarum. Quare & accidentia aut eadem conſiderabunt, aut ex his Vna.

Præterea

Tertia quæſtionis diſputatio.

u *Ad ſummam.* Diſputat tertiam quæſtionem, qua quærebatur, vtrum eadem ſcientia eſſet de omnibus ſubſtantijs, an aliæ de alijs. Quod igitur non ſint aliæ de alijs, ex eo probat: quia non eſt cur hæc ſcientia, de qua nunc agimus, magis verſetur in vno genere ſubſtantiarum, quam in alio, cum omnes contineantur ſub communi ratione ſubſtantiæ, quæ neceſſario à primo Philoſopho, vt a primo ac ſupremo artifice tractari debet.

Argumentum pro parte negatiua.

x *Vnam Vero eſſe omnium.* Quod vero non ſit vna omnium ſubſtantiarum, ex eo probat, quia ſi eſſet vna, iam ad vnam & eandem ſcientiam pertineret demonſtratio omnium, quæ per ſe accidunt ſubſtantijs, quod non videtur rationi conſentaneum: eodem enim modo diceres, ſcientiam omnium rerum eſſe eandem. Parum enim refert, conueniantne omnes res vniuoce, an analogice, vt de eis vna ſcientia haberi poſſit. Sequelam ex eo probat, quia eiuſdem ſcientiæ eſt contemplari proprium ſubiectum, & omnia, quæ per ſe illi accidunt ex principijs illi generi congruentibus.

y *Nam & Verſari.* Videtur probare, quod proxime dixerat, ſimulque exponere, quam vnitatem identitatemque ſcientiæ intelligat, cum ait, *Eiuſdem eſſe contemplari ea, quæ per ſe accidunt eidem generi ſubiecto, ijſque, quæ ſub eo continentur.* Nam cum verſari circa ipſum, quod ita ſit, id eſt, circa concluſiones (ſubaudi de eodem ſubiecto, & ijs, quæ ſub eo continentur) vnius ſcientiæ ſit, & agere item de principijs, ex quibus illæ demonſtrantur, vnius quoque ſit ſcientiæ, ſiue hæ conſiderationes ſint vnius & eiuſdem ſcientiæ ſimplicis, ſiue diuerſarum, ex quibus conſtet vna quædam integra: efficitur, vt & demonſtrare ex huiuſmodi principijs accidentia omnia, quæ eiuſmodi ſubiecto in ſeipſo, & in ſuis inferioribus conueniunt, vnius quoque & eiuſdem ſit ſcientiæ. Cognitio enim demonſtratiua per ſe accidentium, vtramque dictarum ſcientiarum complectitur, ſiue illæ eædem ſint, vt dictum eſt, ſiue ex vtraque conflетur vna tertia, vt re vera quaſi conflatur. Scientiæ enim, quas vocamus, vt Phyſica, Geometria, &c. duo habituum genera complectuntur, & principiorum, & concluſionum.

Quæſtionis, Vtrum eadem ſcientia de omnibus ſubſtantijs ſit, an aliæ de alijs, ſolutio.

Solutio quæſtionis.

Hæc quæſtio diſſoluitur ab Ariſtotele libro 4. c. 2. & lib. 6. c. 1. quibus locis docetur, nō ad eandem ſcientiam pertinere diſputationem de omnibus ſubſtantijs, niſi quatenus ſubſtantiæ ſunt, ſeu entia per ſe, ſed ad Philoſophiam naturalem ſpectare tractatio-

nem de ijs substantijs, quæ materia constant, ad hanc autem de materiæ expertibus, & de ipsa etiam substantia in commune, quatenus est primum genus entis. Ad id autem, quod contra obijciebatur, dicendum est, æquius esse, vt prima Philosophia disserat de substantijs materiæ expertibus, quam de ijs, quæ materia constant, cum disputatio de materia constātibus pertineat ad Physicam. Nec obest, quod Metaphysica disserat de substantia in communi. Nam etsi omnes substantiæ cōtineantur sub communi ratione substantiæ: tamen non continentur sub ea ratione formali, sub qua substātia in communi à primo Philosopho tractatur; quę quidem est ens nō includens in suo conceptu materiam.

Diluitur argumētum partis affirmatiua.

Sub qua ratione formali substantia ad Metaphysicum spectent.

Tex. 6.

Ἔτι z δὲ, πότερον περὶ τὰς οὐσίας ἡ θεωρία μόνον ἐστὶν, ἢ καὶ περὶ τὰ συμβεβηκότα ταύταις. λέγω δὲ οἷον, εἰ τὸ στερεὸν οὐσία τίς ἐστι καὶ γραμμαὶ, καὶ ἐπίπεδα, πότερον τῆς αὐτῆς ταῦτα γνωρίζειν ἐπιστήμης, καὶ τὰ συμβεβηκότα περὶ ἕκαστον γένος, περὶ ὧν αἱ μαθηματικαὶ δεικνύουσιν, ἢ ἄλλης. εἰ a a μὲν γὰρ τῆς αὐτῆς, ἀποδεικτική τις αὖ εἴη καὶ ἡ τῆς οὐσίας· οὐ δοκεῖ δὲ τοῦ τί ἐστιν ἀπόδειξις εἶναι. εἰ b b δ᾽ ἑτέρας τίς ἔσται ἡ θεωροῦσα περὶ τὴν οὐσίαν τὰ συμβεβηκότα; τοῦτο γὰρ ἀποδοῦναι παγχάλεπον.

Præterea, z Vtrum substantiarum tantum sit contemplatio, an & eorum, quæ his accidūt. Verbi caussa, si solidum substantia quædam sit, itemque lineæ ac plana, ad eandemne scientiam, cum hæc, tum accidentia, quæ vnicuique generi eorū, de quib. Mathematica demōstrāt, cognoscere pertineat, an ad aliā atq; aliā. Nam a a si ad eandem, demonstratiua etiam quædam fuerit ea, quæ in substantia versatur. At quidditatis non videtur esse demonstratio. Sin b b autem ad aliam atque aliam, quænam erit ea, quæ accidentia in substantia contemplabitur? hæc enim docere difficilimum est.

Tex. 6.

Disputatur quæstio quinta.

z *Præterea, Vtrum.* Disputat quintam quæstionem ante quartam, quia cum ijs, quæ proxime dicta sunt, videtur cohærere. Erat autem quæstio quinta, num scientia hæc in sola substantiarum consideratione versaretur, an etiam in consideratione accidentium, quæ illis per se conueniunt.

Argumentum partis negatiuæ.

a a *Nam si ad eandem.* Quod non eadem scientia in vtrisque versetur, hac ratione probat. Quia si ea scientia, quæ versatur circa accidentia, versaretur etiam circa ipsas substantias: cum illa sit demonstratiua accidentium, esset etiam demonstratiua substantiæ, siue quidditatis, quod fieri non potest. Isto enim pacto definitio, quæ significat quidditatem rei, posset demonstrari, quod fieri nequit, vt patet ex secundo Posteriorum, capite decimo, à textu nono.

Argumentum pro altera parte.

b b *Sin autem ad aliam.* Quod vero non sit alia, ex eo probat, quia valde difficile erit (imo vero impossibile) ostendere, quænam scientia consideret ea, quæ per se accidunt substantijs, absque ipsarum substantiarum consideratione. Nulla enim scientia cognoscere potest propria, & per se accidentia ignorato proprio subiecto.

Quæstionis, an hæc scientia substantiarum tantum sit, an etiam accidentium, solutio.

Solutio quæstionis & argumenti pro parte negatiua.

Hanc quæstionem determinat Aristoteles in quarto libro, capite primo & secundo, vbi docet, ad eandem scientiam pertinere considerationem de ente ac substantia, & de ijs, quæ illis per se accidunt. Nec ratio in oppositum quicquam colligit. Nam etsi eadem scientia versatur in substantijs, quatenus substantiæ sunt, & in ijs, quæ illis per se accidunt, non tamen considerat, vtraque demonstrando, sed definiendo substantias, & demonstrādo accidentia. Quo loco Aristoteles loquitur de scientia ea, quæ proprie scientia dicitur, vt annotauit Syrianus, qualis est subalternans. Potest enim subalternata, quæ vtcunque scientia dicitur, considerare ea, quæ per se accidunt; nec tamen proprie considerare aut tractare quidditatem, cuius tractatio ad subalternantem proprie pertinet.

Scientia subalternata.

Tex. 7.

** Excusi nō habent ὄντα τῶν οὐσιῶν.*

Ἔτι c c δὲ πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας μόνας εἶναι φατέον, ἢ καὶ παρὰ ταύτας ἄλλας· καὶ πότερον μοναχῶς, ἢ πλείω γένη τετύχηκεν* ὄντα τῶν οὐσιῶν. οἷον οἱ λέγοντες τά τε εἴδη, καὶ τὰ μεταξὺ, περὶ ἃ τὰς μαθηματικὰς εἶναί φασιν ἐπιστήμας.

ὡς

Præterea, c c Vtrū solas substātias sensibiles esse, an alias etiā præter eas dicendū est, & vnumne tantū, an plura sunt substātiarum genera, quęadmodū ij cēsent, qui & formas esse dicunt, & media, in quibus Mathematicas

scientias

Tex. 7.

Disputatio quarta quæstionis.

c c *Præterea Vtrum.* Disputat quartam quæstionem, sintne videlicet aliæ substantiæ præter sensibiles. Quod si sint, num earum sint plura genera, vt apud Platonem ideæ & mathematica entia.

d d *Quo*

ὡς dd μὲν οὖν λέγομεν τὰ εἴδη αἴτιά τε καὶ οὐσίας εἶναι καθ' ἑαυτὰς, εἴρηται ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις περὶ αὐτῶν. πολλαχῇ ee δὲ ἐχόντων δυσκολίαν, οὐδενὸς ἧττον ἄτοπον, τὸ φάναι μὲν εἶναί τινας φύσεις παρὰ τὰς ἐν τῷ οὐρανῷ, ταύτας δὲ τὰς αὐτὰς φάναι τοῖς αἰσθητοῖς, πλὴν ὅτι τὰ μὲν ἀΐδια, τὰ δὲ φθαρτά. αὐτὸ γὰρ ἄνθρωπόν φασιν εἶναι, καὶ αὐτὸ ἵππον καὶ ὑγίειαν, ἄλλο δ' οὐδέν. παραπλήσιον μὲν ποιοῦντες τοῖς θεοὺς μὲν εἶναι φάσκουσιν, ἀνθρωποειδεῖς δέ. οὔτε γὰρ ἐκεῖνοι οὐθὲν ἄλλο ἐποίουν, ἢ ἀνθρώπους ἀϊδίους, οὔθ' οὗτοι τὰ εἴδη, ἀλλ' ἢ αἰσθητὰ ἀΐδια.

Lego quæ dicta sunt lib. 1.c.7.

Ἔτι ff δὲ εἴ τις παρὰ τὰ εἴδη καὶ τὰ αἰσθητὰ τὰ μεταξὺ θήσεται, πολλὰς ἀπορίας ἕξει. δῆλον γὰρ ὡς ὁμοίως γραμμαί τε παρ' αὐτὰς καὶ τὰς αἰσθητὰς ἔσονται, καὶ ἕκαστον τῶν ἄλλων γενῶν. ὥστ' ἐπείπερ ἡ ἀστρολογία μία τούτων ἐστὶν, ἔσται τις καὶ οὐρανὸς παρὰ τὸν αἰσθητὸν οὐρανὸν, καὶ ἥλιος καὶ σελήνη, καὶ τἆλλα ὁμοίως τὰ κατὰ τὸν οὐρανόν. καίτοι πῶς δεῖ πιστεῦσαι τούτοις; οὐδὲ gg γὰρ ἀκίνητον εὔλογον εἶναι.

scientias versari asserunt? Quo dd *igitur pacto formas, tum caussas esse, tum etiam substantias per se dicamus: cum primum de ijs ageremus, expositum est. At* ee *hac cum multas difficultates habent, tum vero illud non minus absurdum est, naturas quasdam esse asserere, prater eas, qua in cœlo sunt, easque easdem esse cum sensibilibus, nisi, quod illa sempiterna sint, ha corruptibiles. Dicunt enim, ipsum hominem esse, & ipsum equum, sanitatemque, & nihil aliud: perinde facientes atque ij, qui Deos quidem esse aiunt, sed tamen humana forma. Neque enim illi quicquam aliud faciebat, quam homines sempiternos, neque hi formas aliud, quam sempiterna sensibilia.*

Iam ff *vero si quis media entia inter formas & sensibilia posuerit, in multas difficultates incurret. Perspicuum est enim, fore eadem ratione lineas, prater separatas ac sensibiles, & vnumquodque caterorum generum. Quare cum Astrologia vna horum sit, erit & quoddam cœlum prater cœlum sensibile, itemque sol, luna, & pari ratione catera, qua in cœlo existunt. At quonam pacto hisce credendum est? Nam,* gg *neque vt immobile sit rationi consentaneum est.*

Hoc loco com. 31.

dd *Quo igitur pacto formas, tum caussas esse, tum etiam substantias, per se dicamus: cum primum, &c.* Quo pacto ideæ ponantur a Platone, & quibus rationibus videantur ponendæ, ait Aristoteles satis se 1. lib. explicasse. Quo rursus loco verbo *dicamus*, se Platonicum facit, quemadmodum sæpe lib. 1. c. 6. & 7.

Impugnantur ideæ Platonis.

ee *At hac cum multas.* Quod tamen ideæ non videantur asserendæ cum multis rationibus, quæ satis ingerunt difficultatis, se ostendisse 1. lib. hoc loco, lect. 7. p. 3. innuit, tum vero hoc vno argumento, quod Diuus Thomas vocat efficacissimum, denuo confirmat. Qui dicunt ideas esse naturas quasdam, præter eas, quæ sunt in cœlo, hoc est, in mundo hoc sensibili, non discernunt eas à sensibilibus, nisi sola æternitate. est autem absurdissimum, res ex rebus eiusdem rationis & naturæ alias ponere suapte natura æternas, alias caducas, & corruptioni obnoxias. absurdissimum est igitur hoc pacto ideas ponere. Priorem propositionem ex eo probat Aristoteles, quia Plato nulla alia ratione distinguebat ideam hominis à singulis hominibus, nisi separatione ab omni mutatione, quam quidem separationem significabat præfixione particulæ *ipsum*. Addit autem, perinde Platonem fecisse atque eos, qui putauerunt esse Deos humana specie præditos. Dum enim humanam speciem illis tribuebant, homines plane esse affirmabant, dum autē vocabant Deos, suapte natura sempiternos esse asserebant. Quod autem posterior propositio vera sit, luce clarius est. Nam etsi res corruptibiles possunt diuina virtute perpetuo conseruari, nulla tamen eorum ex se perpetua esse potest.

Deos esse humana forma, quam absurdum.

ff *Iam vero si quis.* Missis ideis de entibus mathematicis edisserit, primumque iuxta sententiam Platonis, qui illa separabat à rebus sensibilibus, deinde iuxta opinionem quorundam Platonicorum, qui etsi dicebant illa esse diuersa à sensibilibus quantitatibus, à rebus tamen sensibilibus minime separabant. Quod igitur nulla sint ponenda separata, tribus rationibus suadet. Prima, quia quemadmodum à Platone ponuntur lineæ mediæ inter ipsas lineas, siue ideales, & lineas sensibiles, de quibus medijs Geometræ disserant, sic etiam ponenda sunt media entia inter ideas aliarum rerum mathematicarum, & indiuidua sensibilia, nempe cœlum medium, inter cœlum ideale, & hoc cœlum: medium Solem & Lunam, medium radium visualē, mediū concentum, & cætera huiusmodi, de quibus disserant aliæ mathematicæ scientiæ, vt Astrologia, Perspectiua, Musica ea, quæ vulgo dicitur Theorica, & similes. est enim par ratio. Nam & hæ scientiæ per principia pure Geometrica aut Arithmetica, quæ Geometricis abstractiora sunt, huiusmodi res considerant. At ista sunt absurdissima, vt ostendit.

Non dari entia Mathematica à rebus separata.

gg *Nam neque.* Hoc non esse consentaneum rationi, vel ex ipsa Astrologia patet, siquidem Astrologi multa disserunt de motu cœli.

εἶναι κινούμενον· hh δὲ καὶ παντελῶς ἀδύνατον. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ὧν ἡ ὀπτικὴ πραγματεύεται, καὶ ἡ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἁρμονική. καὶ γὰρ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι παρὰ τὰ αἰσθητὰ, διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. εἰ ii γάρ ἐστιν αἰσθητὰ μεταξὺ καὶ αἰσθήσεις, δῆλον ὅτι καὶ ζῷα ἔσονται μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ τῶν φθαρτῶν.

Tex. 8.

Ἀπορήσειε kk δ' ἄν τις καὶ περὶ ποῖα τῶν ὄντων δεῖ ζητεῖν ταύτας τὰς ἐπιστήμας. εἰ γὰρ τούτῳ διοίσει τῆς γεωμετρίας μόνον, ὅτι ἡ μὲν τούτων ἐστὶν ὧν αἰσθανόμεθα, ἡ δ' οὐκ αἰσθητῶν, δῆλον ὅτι καὶ παρ' ἰατρικὴν ἔσται τις ἐπιστήμη, καὶ παρ' ἑκάστην τῶν ἄλλων μεταξὺ αὐτῆς τε ἰατρικῆς, καὶ τῆσδε τῆς ἰατρικῆς. καίτοι πῶς τοῦτο δυνατόν; καὶ γὰρ ἂν ὑγιεινά ἄττα εἴη παρὰ τὰ αἰσθητὰ, καὶ αὐτὸ τὸ ὑγιεινόν. ἅμα ll δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθὲς, ὡς ἡ γεωδαισία τῶν αἰσθητῶν ἐστι μεγεθῶν, καὶ φθαρτῶν. ἐφθείρετο γὰρ ἂν φθειρομένων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν ἂν εἴη μεγεθῶν, οὐδὲ

est, neque hh vero vt moueatur, fieri vllo modo potest. Quod idē dicendum erit de ijs, de quibus agit Perspectiua & Musica ea, quæ in Mathematicis numeratur: hæc enim ob easdem caussas existere non possunt à sensibilibus seiuncta. Nam ii si sensibilia sint media, sensusque medij, perspicuum est, fore etiam media animalia inter separata: & quæ intereunt.

Tex. 8.

Dubitet kk quoque aliquis, quibus in rebus hæ scientiæ quærendæ sint. Si enim hoc solū à Geometria differat Geodæsia, quod hæc sit horum, quæ sensibus percipimus, illa vero eorum, quæ sensibilia non sunt, perspicuum est, etiam præter Medicinam fore quandam scientiam (eodemque modo præter vnamquamque aliarum) quæ media sit inter Medicinam ipsam, & hanc Medicinam. At hoc qui fieri potest? Erunt enim & præter sensibilia ac salubre ipsum, quædam salubria. Simul ll autem neque hoc verum erit, Geodæsiam in magnitudinibus sensibilibus & corruptibilibus versari: ijs enim intereuntibus, interiret. At vero neque in sensibilibus

Rem a materia separatam mobilē esse non posse.

hh *Neque vero.* Nam quod separatum est à materia sensibili, mobile esse non potest. Vnde Alexan. *Solem,* inquit, *& Lunam moueri quidem, non tamen sensibilia, sed Mathematica esse, absurdius dictu est, quam eadem astra immobilia esse.*

ii *Nam si sensibilia.* Cum linea visualis & concentus non solum esse non possint, sed ne intelligi quidem absque qualitatibus, quæ continentur sub peculiari obiecto alicuius sensus, efficitur, vt si illa darentur separata, necessario etiam darentur sensus separati, & animalia separata, in quibus eiusmodi sensus inessent. Alioqui non essent propria sensibilia alicuius sensus, quod repugnat hypothesi.

Geometria & Geodæsia quid sint.

kk *Dubitet quoque.* Secunda ratio, qua refellit mathematica separata, huiusmodi est: Quia si Geometria hoc differret à Geodæsia, id est, à facultate diuidendi terras (qua Ægyptij vtebantur ad restituendos terminos regionis, qui quotannis inundatione Nili confundun-tur) quod hæc in rebus sensibilibus versetur, illa vero in ijs, quæ sunt media inter sensibilia & ideas, pari ratione concedenda erit alia Medicina inter idealem, & eam, quæ versatur in morbis, qui sensibus subiecti sunt, quod ne ipse quidem Plato admittet, ne, quod consequens est, concedat salubre medium inter salubre ideale atque sensibile.

ll *Simul autem, neque hoc.* Tertia ratio est, Quia si qua esset caussa, ob quam mathematica separata ponenda essent, ea maxime esse videretur, quia alioqui nihil differret Geodæsia, Astrologia, & aliæ Mathematicæ, quæ versantur in rebus sensibilibus, à pure Mathematicis, cuiusmodi est Geometria. Nisi enim dicamus, illas versari in ijs, quæ sensibus subiecta sunt, has vero in ijs, quæ existunt à sensibus separata: nulla est ratio discriminis inter vtrumque genus. atqui Geodæsia, Astrologia, & aliæ scientiæ mathematicæ prioris generis non versantur in ijs, quæ sensibus subiecta sunt. igitur nulla est ratio, ob quam mathematica ponēda sint separata. Assumptionem, quod attinet ad Geodæsiam, ex eo probat, quia si illa esset magnitudinum terrenarum singularium, quæ intereunt, ipsa etiam, cum illa intereunt, necessario periret, id est, amitteret nomen ac rationem scientiæ, quæ quidem non est eorum, quæ per se corrumpuntur. Atqui probatio hæc Aristotelis apta non est. Quod vero attinet ad Astrologiam, ea ratione probatur assumptio, quia ne in cœlis quidem singularibus sunt perfectæ illæ figuræ, quas mathematici definiunt. Quod mihi non recte dici ab Aristotele videretur, nisi sola disputationis caussa id diceret. Crediderim enim rotunditatem cœlorum adeo perfectam esse, vt si normam æque perfectam tangeret, non nisi in puncto contingeret. Id, quod Plato in Timæo, quem locum Cicero interpretatur, plane sentit, cum de fabrica cœlestis corporis ita scribit: *Idque ita tornauit, vt nihil effici possit rotundius, nihil vt asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil inclusum anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum, omnesque partes simillimas omnium, &c.* Melius id probaret Aristoteles, si sumeret, Astrologiam non versari primo ac per se in his cœlis absolute. Nam etsi hi cœli non essent, adhuc tamen Astrologorum

Mira cœli rotunditas.

demon-

οὐδὲ περὶ τὸν οὐρανὸν ἡ ἀστρολογία τόνδε. οὔτε γὰρ αἱ αἰσθηταὶ γραμμαὶ τοιαῦταί εἰσιν, οἵας λέγει ὁ γεωμέτρης. οὐδὲν γὰρ εὐθὺ τῶν αἰσθητῶν οὕτως, οὐδὲ στρογγύλον. ἅπτεται γὰρ τοῦ κανόνος οὐ κατὰ στιγμὴν ὁ κύκλος, ἀλλ' ὥσπερ Πρωταγόρας ἔλεγεν, ἐλέγχων τοὺς γεωμέτρας· οὔθ' αἱ m m κινήσεις καὶ αἱ ἕλικες τοῦ οὐρανοῦ ὅμοιαι, περὶ ὧν ἡ ἀστρολογία ποιεῖται τοὺς λόγους· οὔτε τὰ σημεῖα τοῖς ἄστροις τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν.

sensibilibus magnitudinibus, neque in hoc cælo Astrologia versabitur. neque enim sensibiles lineæ tales sunt, quales Geometra vsurpat. Etenim ex sensibilibus nihil adeo rectum aut rotundum est. Tangit enim normam circulus nō in puncto, sed, quemadmodum dicebat Protagoras, cum Geometras reprehenderet. Neque m m *item motus ac reuolutiones cæli similes sunt ijs, de quibus Astrologia disserit: neq; puncta eandem quam astra, naturam habent.*

Tex. 9. Εἰσὶ n n δέ τινες, οἵ φασι μὲν εἶναι τὰ μεταξὺ ταῦτα λεγόμενα τῶν τε εἰδῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν· οὐ μὴν χωρίς γε τῶν αἰσθητῶν, ἀλλ' ἐν τούτοις, οἷς τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα, πάντα μὲν πλείονος λόγου διελθεῖν, ἱκανὸν δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα θεωρῆσαι. οὔτε γὰρ ἐπὶ τούτων εὔλογον ἔχειν οὕτω μόνον, ἀλλὰ δῆλον ὅτι εἴδη ἐνδέχοιτ' ἂν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι. τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου ἀμφότερα ταῦτά ἐστιν. ἔτι δὲ δύο στερεὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγκαῖον εἶναι τόπῳ, καὶ μὴ εἶναι ἀκίνητα, ἐν κινουμένοις γε ὄντα τοῖς αἰσθητοῖς. ὅλως δὲ τίνος ἕνεκ' ἄν τις θείη εἶναι μὲν αὐτά, εἶναι δ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς; ταῦτα γὰρ συμβήσεται ἄτοποι τοῖς προειρημένοις. ἔσται γὰρ οὐρανός τις παρὰ τὸν οὐρανόν, πλήν γε οὐ χωρίς, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ· ὅπερ ἐστὶν ἀδυνατώτερον.

Sunt n n *autem nonnulli, qui asserant, esse quidem ea, quæ media inter formas & sensibilia dicuntur, non tamen à sensibilibus seiuncta, sed in eis posita: quorum sententiam, quæ impoßibilia sequantur, omnia quidem longioris sermonis est persequi: verum hæc satis fuerit considerasse. Neque enim in his solum rationi consentaneum est, ita se rem habere: sed aperte sequitur, formas etiam ipsas in sensibilibus esse posse, quippe cum eiusdem rationis hæc sint vtraque. Præterea, duo solida in eodem loco sint, necesse est. Itemque, non esse immobilia, cum in sensibilibus, quæ mouentur, existant. Denique, cuius rei gratia quisquam statuat, esse quidem illa, sed tamen in sensibilibus esse. eadem enim, atq; ea, quæ iam dicta sunt, incommoda accident. Erit enim quoddam cælum, præter cælum, nisi quod non erit separatum, sed loco in eodem, quod vtique impoßibilius est.* Tex. 9.

demonstrationes in quosuis alios similes conuenirent. Latinorum plerique aliter interpretātur Aristotelem in his rationibus. Sed id, quod nos, Syrianus etiam, & Alexander sentiunt.

m m *Neque item motus.* Fingunt enim puncta moueri, siquidem & astra puncta faciunt, & circa terram quasi circa punctum volui omnia cœlestia.

n n *Sunt autem.* Iam ostendit entia mathematica non posse existere in rebus sensibilibus, si sunt diuersa à sensibilibus quantitatibus, vt quidam Platonici affirmabant. Ait ergo, cum plurimorum consequentium incommodis id posse refutari, tum vero his quatuor argumentis. Primum, quia pari ratione ideæ possent existere in rebus sensibilibus, quod ij negabant. Deinde, quia darentur duo corpora in eodem loco. Tertio, quia entia mathematica mouerentur motis rebus sensibilibus, in quibus inessent, cum tamen ab illis omnia immobilia esse dicerentur. Postremo, quia eadem absurda sequuntur hanc sententiam, quæ superiorem: cuiusmodi est illud, dari aliud cœlum præter hoc cœlum: quanquam id iuxta hanc opinionem ex ea parte esset absurdius, quod simul existerent duo cœli in eodem loco. Aduerte tamen, vtrumque virtute diuina fieri posse, & quod detur magnitudo aliqua seiūcta ab omni substantia sensibili, & quod duo corpora existant in eodem loco. Illud etiam aduerte, non mediocris auctoritatis viros esse, qui credant horum Platonicorum sententiam eam esse, quæ 4. Phys. lib. refutatur de loco, quem nonnulli dicebant esse dimensiones quasdam, quibus corpora naturalia, vt loco continerentur. Quæ tamen sententia propterea fortasse non placebit, quia hæ dimensiones non ponebantur esse in rebus naturalibus, sed potius res naturales esse in ijs: nec illæ, si essent, mouerentur ad motum corporum naturalium, sed semper fixæ persisterent. Forsitan autem ideo Aristoteles hanc quæstionem non tractauit pro parte affirmatiua, quia rationes Platonicorum erant tritæ ac vulgatæ, aut quia ex lib. 1. eę colligi poterant, quæ satis essent ad qualemcunq; confirmationē opinionis, nullius pene probabilitatis.

Entia mathematica in rebus sensibilibus existere.

Cōtra Ethnicos Philosophos.

Quæstionis, sintne alia substantia præter sensibiles, solutio.

Solutio huius quæstionis patet ex lib. 7. 12. 13. & 14 potissimum vero ex duobus extremis: quibus in locis late docet Arist. nec ideas, nec entia mathematica, siue priori siue posteriori modo ponātur cohęrere posse in rerū natura. Rationes autē, quibus affirmatiua quęstionis pars à suis autorib. cōfirmatur, partim solutę sunt lib. 1. partim soluentur in locis citatis.

Ὅτι ἀρχαὶ τὰ πρῶτα εἰσὶ γένη.

ΚΕΦ. Γʹ.

Tex.10. Περὶ a τε τούτων οὖν ἀπορία πολλὴ, πῶς δεῖ θέμενον τυχεῖν τῆς ἀληθείας, ¶ καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν, πότερον δεῖ τὰ γένη στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ὑπολαμβάνειν, ἢ μᾶλλον ἐξ ὧν ἐνυπαρχόντων ἐστὶν ἕκαστον πρώτων, οἷον b φωνῆς στοιχεῖα, καὶ ἀρχαὶ δοκοῦσιν εἶναι ταῦτα, ἐξ ὧν σύγκεινται αἱ φωναὶ πᾶσαι πρώτων, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν, ἡ φωνή. καὶ c τῶν διαγραμμάτων ταῦτα στοιχεῖα λέγομεν, ὧν αἱ ἀποδείξεις ἐνυπάρχουσιν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων ἀποδείξεσιν, ἢ πάντων, ἢ τῶν πλείστων. ἔτι d δὲ τῶν σωμάτων καὶ οἱ πλείω λέγοντες εἶναι στοιχεῖα, καὶ οἱ ἓν, ἐξ ὧν σύγκειται, καὶ ἐξ ὧν συνέστηκεν, ἀρχὰς λέγουσιν εἶναι· οἷον Ἐμπεδοκλῆς πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ μετὰ τούτων στοιχεῖά φησιν εἶναι, ἐξ ὧν ἐστι τὰ ὄντα ἐνυπαρχόντων, ἀλλ'

Prima rerum genera esse principia.

CAP. III.

Et a de his igitur magna dubitatio est, quo tandem modo is, qui constituere quicquam velit, veritatem assequi possit: ¶ & de principijs, num genera elementa esse atque principia existimare oporteat: an ea potius, ex quibus insitis res quaque primum constat. Exempli b caussa, vocis elementa & principia videntur esse ea, ex quibus primum voces omnes componuntur, non id, quod commune est: vox, inquam, ipsa: & c descriptionum, ea dicimus elementa esse, quorum demonstrationes in aliarum, aut omnium, aut plurimarum demonstrationibus insunt. Praeterea, d & qui è corporibus plura elementa, & qui vnum esse dicunt, ea ex quibus res componuntur, & ex quibus constant, principia esse asserunt: quo pacto Empedocles ignem & aquam, & qua cum his numerantur, elementa esse ait, ex quib. insitis entia constent, Tex.10.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Disputatio 7. quaestionis. **E**T a *de his igitur magna dubitatio est, quo tandem modo is, qui constituere quicquam velit, veritatem, &c.* Disputat septimam quaestionem, qua quaerebatur, num genera rerum, an potius partes, ex quibus illae reali compositione constant esse earum principia, &c. quae sola quaestio in hoc cap. tractatur. Explicat autem in ea repetenda nomine partium intelligendas esse primas, vtpote ex quibus res primo componitur, & in quas vltimo resoluitur. Intelligit vero nomine generum ipsas etiam species & differentias, vt 1. Top. cap. 3. quod ex dicendis apertum erit.

b *Exempli caussa, vocis elementa & principia videntur esse ea, ex quibus primum voces omnes componuntur, &c.* Quatuor argumentis suadet, genera non esse principia earum rerum, quarum sunt genera: sed potius primas partes. Argum. 1. Primum est, quia vox articulata communis, quae de hac & illa articulata voce dicitur, non solet appellari principium, siue elementum singularum, sed ipsae literae seu simplices soni, ex quibus primo integrae voces articulatae, quasi primis articulis constant.

c *Et descriptionum, ea dicimus elementa esse, quorum demonstrationes in aliarum, aut omnium, aut plurimarum, &c.* 2. Alterũ argumentum est, quia descriptio Geometrica in commune accepta non dicitur principium aut elementum singularum descriptionum, sed priores descriptiones elementa posteriorum, quod earum compositionem ingrediantur, vt patet apud Euclidem in ijs libris, qui ob eam caussam de Elementis inscripti sunt. Non videtur autem Aristoteles intelligere nomine eorum, quae demonstrantur, ipsa theoremata, quorum alia ex alijs demonstrentur (siquidem posteriora, etsi ex prioribus pendent, non tamen ex illis constant) sed potius videtur significare ipsas linearum deductiones figurasve demonstrationum. Harum enim posteriores ex prioribus suapte natura constant, vt patebit, si quis prioribus adijciat eas lineas, ex quibus conficiuntur posteriores: quanquam, quia priores descriptiones ante patent, quam ad posteriores veniatur; non solent priores in posterioribus adhiberi, praesertim ne linearum multitudo perspicuitatem demonstrationis impediat. Id quod ex eo etiam intelliges, quia descriptio siue designatio non est genus theorematum, & tamen Aristoteles accipit nomen *designationis* hoc loco, pro genere eorum, quae demonstrantur. Dic ergo, designationes seu descriptiones intelligi nomine eorum, quae demonstrantur, quia ipsa theoremata in ipsa linearum deductione, quasi in exemplo continentur.

3. d *Praeterea, & qui è corporibus plura elementa, & qui vnum esse dicunt, ea ex quibus res componuntur, &c.* Tertium argumentum ducitur ex auctoritate veterum Physicorum, qui non

ἀλλ' οὐχ ὡς γένη ταῦτα λέγει τῶν ὄντων. ἔτι c δὲ τούτων καὶ τῶν ἄλλων εἴ τις ἐθέλει τὴν φύσιν ἀθρεῖν, οἷον κλίνην, ἐξ ὧν μορίων ἐστὶ, καὶ πῶς συγκειμένων, τότε γνωρίζει τὴν φύσιν αὐτῆς· ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν λόγων οὐκ ἂν εἶεν αἱ ἀρχαὶ τὰ γένη τῶν ὄντων.

Ἧ f δὲ ἕκαστον μὲν γνωρίζομεν διὰ τῶν ὁρισμῶν, ἀρχαὶ δὲ τὰ γένη τῶν ὁρισμῶν εἰσιν· ἀνάγκη, καὶ τῶν ὁριστῶν ἀρχὰς εἶναι τὰ γένη. κἂν g εἰ ἔστι τὴν τῶν ὄντων λαβεῖν ἐπιστήμην, τὸ τῶν εἰδῶν λαβεῖν, καθ' ἃ λέγονται τὰ ὄντα, τῶν γε εἰδῶν ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσί. φαίνονται h δέ τινες καὶ τῶν λεγόντων στοιχεῖα τῶν ὄντων τὸ ἓν, ἢ τὸ ὂν, ἢ τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρὸν, ὡς γένεσιν αὐτοῖς χρῆσθαι. ἀλλὰ i μὴν οὐδὲ ἀμφοτέρως γε οἷόν τε λέγειν τὰς ἀρχάς· ὁ μὲν γὰρ λόγος τῆς οὐσίας εἷς. ἕτερος δ' ἔσται ὁ διὰ τῶν γενῶν ὁρισμὸς, καὶ ὁ λέγων, ἐξ ὧν ἐστιν ἐνυπαρχόντων.

Πρὸς k δὲ τούτοις, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσὶ, πότερον δεῖ νομίζειν, τὰ πρῶτα τῶν γενῶν ἀρχὰς, ἢ τὰ ἔσχατα κατηγορούμενα ἐπὶ τῶν ἀτόμων; καὶ γὰρ τοῦτο ἔχει ἀμφισβήτησιν. εἰ l μὲν ὅτι τὰ καθόλου μᾶλλον, ἀρχαὶ, φανερὸν ὅτι τὰ ἀνωτάτω τῶν γενῶν. ταῦτα

constent, neque illa quasi rerum genera cõstituit. Ad hac, e si quis aliorum quoque natura considerare velit, exempli caussa, lectũ, ex quibus sit partibus, & quo pacto compositus: tum demum eius naturam perspiciet. Ob has igitur rationes non fuerint vtique ipsa rerum genera principia.

Qua f vero ratione vnumquodque per definitiones cognoscimus, principia autem definitionũ genera sunt, genera profecto eorũ, qua definiuntur, principia sint necesse est. Iam g si rerũ scientiam accipere, est specierũ accipere, à quibus res ipsa dicuntur, ipsa profecto genera specierum principia sunt. Videntur h autem quidam & eorum, qui vnum, aut ens, aut magnũ & paruum elementa rerum esse dicunt, eis vt genersb. vti. Atqui i fieri nõ potest, vt principia vtroque modo dicantur. Ratio n. substantia vna est, alia autẽ erit definitio, qua p genera traditur, atque ea, q̃ exponit, ex quib. insitis res cõstet. *Eodẽ modo Syrianus & Alber. tract. 2. cap. 5. Aliter Auerroes com. 10.*

Ad k hac, etsi quam maxime principia sint genera, ipsa vtra existimanda erunt principia, primane, an qua vltima de indiuiduis dicũtur? Nam & hoc non caret cõtrouersia. Etenim l si dicendum est, magis vniuersalia principia esse, perspicuum est, suprema genera esse principia: has

non genera rerum naturalium, sed quæ illas reali compositione constituerent, earum principia ac elementa esse dicebant.

e *Ad hac, si quis.* Quartum argumentum desumitur ex ijs, quæ arte conficiuntur, quorum perfecta cognitio, non ex cognitione communium generum peti solet, sed ex partibus constant, & ex ipso compositionis modo. 4.

f *Qua vero ratione.* Iam argumentatur pro altera quæstionis parte. Contendit enim tribus argumentis, genera potius, quam partes ad realem compositionem pertinentes, dicenda esse principia. Primum est, quia eadem sunt principia definitionum & rerum, quæ definiũtur: principia autem definitionum, non sunt partes reipsa componentes, sed genera & differentiæ, quas etiam hoc loco nomine generum complectitur. *1. arg pro altera parte quæstionis.*

g *Iam si rerum.* Secundum argumentum est, quia res singulæ non cadunt sub scientiam, nisi ratione suarum specierum. specierum autem principia dicuntur esse genera & differentiæ: siquidem ex his illæ constitui solent, & in hæc resolui. 2.

h *Videntur autem.* Tertium ducitur ex auctoritate Platonis, qui dicebat vnũ & ens, magnumque & paruum esse rerum principia. Videtur enim his vti potius, vt generibus, quam vt partibus ad realem compositionem pertinentibus.

i *At vero neque.* Diceret aliquis, ideo hanc quæstionẽ videri ambiguã, quia re vera vtraque sunt principia tam ea, ex quibus entia reali compositione constant, quã genera, quæ de eisdẽ dicuntur. Eam tamen responsionem hac ratione refutat Aristoteles: si vtraque sunt principia, duplex erit definitio essentialis vnius rei: quandoquidem ex diuersis principiis, diuersæ definitiones essentiales existunt: at vnius rei vna tantum datur definitio essentialis, quemadmodum & vna essentia: non possunt igitur vtraque dici principia. *Obiectio.* *Dilutio.*

k *Ad hac etsi.* Persequitur eandem quæstionem septimam. longior enim erat quam hactenus discussa sit: siquidem adhuc complectebatur dubitationem illam, Num prima genera, hoc est, quæ remotius de indiuiduis dicuntur, an potius, quæ proxime, dicenda sint principia. Quoniam vero hæc pars quæstionis supponit opinionem Platonis qui sola genera ponebat principia: in omnibus argumentis, quæ in ea tractanda ab Aristotele afferuntur, subauditur aliquid Platonicum, vt patebit. *Num potius prima genera, an ea, q̃ magis ad indiuidua accedunt, principia dicenda sint.*

l *Etenim si dicendum est, magis vniuersalia principia esse, perspicuum est, suprema genera esse, &c.* Sex argumentis probat, ea potius, quæ proxime de indiuiduis prædicantur, quam quæ sunt magis vniuersalia, dicenda esse principia. Primum est, Si magis vniuersalia potius

Ταῦτα γὰρ λέγεται κατὰ πάντων. τοσαῦται οὖν ἔσονται ἀρχαὶ τῶν ὄντων, ὅσαπερ τὰ πρῶτα γένη. ὥς ἔσται τό τε ὂν, καὶ τὸ ἓν ἀρχαὶ καὶ οὐσίαι. ταῦτα γὰρ κατὰ πάντων μάλιστα λέγεται τῶν ὄντων. οὐχ οἷόν τε δὲ τῶν ὄντων ἓν εἶναι γένος, οὔτε τὸ ἓν, οὔτε τὸ ὄν. ἀνάγκη m μὲν γὰρ τὰς διαφορὰς ἑκάστου γένους καὶ εἶναι, καὶ μίαν εἶναι ἑκάστην. ἀδύνατον δὲ κατηγορεῖσθαι ἢ τὰ εἴδη τοῦ γένους τῶν οἰκείων διαφορῶν, ἢ τὸ γένος ἄνευ τῶν αὐτοῦ εἰδῶν. ὥστ' εἴπερ τὸ ἓν γένος, ἢ τὸ ὄν, οὐδεμία διαφορὰ, οὔτε τὸ ὂν, οὔτε τὸ ἓν ἔσται. ἀλλὰ μὴν εἰ μὴ γένη, οὐδ' ἀρχαὶ ἔσονται, εἴπερ ἀρχαὶ τὰ γένη.

¶ in

hac enim de omnibus dicuntur. Tot igitur eorum, quæ sunt principia erunt, quot prima sunt genera. Quare & ipsum ens, & vnum ipsum principia & substantia erunt: hæc enim de rebus omnibus maxime dicuntur. At vt genus vnum sit eorum, quæ sunt, fieri non potest, neq; ipsum vnum, neq; ipsum ens. Differentias m enim cuiusq; generis & esse, & earum quãque vnã et esse necesse est; cum tamen fieri nequeat, vt aut species generis de proprijs differẽtijs, aut genus sine suis speciebus prædicetur. Quare si vnũ ipsum genus sit, aut vero ipsum ens, nulla vtiq; differentia, aut ens aut vnum erit. At si genera non sint, neq; principia erunt, siquidem genera principia sunt.

¶ Præ-

Primum argumentum eorum, quibus ostenditur genera minus vniuersalia potius principia dicenda esse.

dicenda essent principia, ens & vnum essent prima rerum omnium principia atque substantiæ (id est, essentiales caussæ) at non sunt: igitur non est dicendum, magis vniuersalia esse potius principia. Maior ex eo patet, quia ratio, quare, magis vniuersalia potius dicerentur principia; esset, quia de pluribus prædicantur, ex quo fieret, vt prima ac suprema genera, veluti substantia, quantitas, &c. essent prima principia, singula suorum prædicamentorum, & ipsum ens, ac vnum essent prima omnino principia omnium rerum, quia de omnibus omnino rebus dicuntur. Minor ex eo probatur, quia ens & vnum non possunt esse genera. Hinc enim sequitur, illa non esse principia, nedum prima & communissima, facta tamen hac hypothesi, quod sola genera sint principia, quod Plato ponebat, contra quem Arist. argumentatur. Plato enim hac in re à superioribus Philosophis dissensit, quod cum illi posuissent principia, ex quibus res naturali compositione constarent: ipse primus inuexit ea, quæ de rebus vt genera & vniuoca, ac essentiali prædicatione dicerentur.

Ens & vnũ genera esse non posse.

m *Differentias enim.* Quod ens & vnum non possint esse genera, hac ratione probat. Si ens & vnum essent genera, nulla differentia esset ens aut vnum, subaudi, per se primo modo, seu essentialiter. at omnis differentia est ens, & vnum per se primo modo (saltem apud Platonem. quod ad vnum attinet) igitur nec ens nec vnum possunt esse genera. Maior probatur, quia nec species prædicantur essentiali prædicatione de differẽtijs, quibus constituuntur, nec genera sine suis speciebus (hoc est, vt distincta sunt à suis speciebus) essentialiter dicuntur de differentijs, quibus diuiduntur. Loquitur autem in posteriori parte pronunciati de generibus, vt sunt distincta à suis specieb. quia alioqui iam posterior pars incideret in priorẽ. Quod autem genera non prædicentur hoc pacto de differentijs, quibus diuiduntur (nam quod species non dicantur essentialiter de suis differentijs, perspicuum erat) duobus argumentis probatur 6. Top. cap. 3. Vno, quia si eo pacto genus diceretur de differentibus, bis animal diceretur de homine, semel per seipsum, & iterum per rationale, atque ita homo esset multa animalia. Altero, quia omnis differentia esset species aut indiuiduum eius generis, quod diuidit. Genus enim prædicari non potest in quæstione *quale est*, de differentijs, sed potius illis in eo prædicationis genere subiicitur: quicquid autem prædicato subiicitur essentialiter, & in quæstione *quid est* (si modo vniuoca sit prædicatio) est illius species, aut indiuiduum. Cum igitur ea, quæ concluduntur, sint absurda, fieri non potest, vt genera prædicentur essentialiter de suis differentiis. Minor vero ex eo patet, quia secundum veram sententiam, ens prædicatur essentiali prædicatione de omnibus rebus, & partibus earum quomodocunque constituentibus, vt patebit libro quarto. vnum autem, etsi res vera non ita prædicatur de rebus, tamen Plato, contra quem Aristoteles disputat, ita illud prædicari existimabat, vt patet ex primo libro, & aliis locis quamplurimis.

Quædam de prædicatione generum & specierum de suis differentijs.

Quam late pateat essentialis prædicatio entis.

Obiectio.

Obiiciat fortasse aliquis hoc loco, Aristotelem cap 6. & 7. non recte probasse institutum. Erat enim probaturus, ens & vnum non esse genera, id est, non esse prædicata vniuoca & essentialia (hoc enim modo sumebat Plato nomen generis, cum dicebat genera esse principia) & tamen nihil aliud probauit, quam quod non essent genera presse ac proprie accepta.

Dilutio.

Huic obiectioni occurrendum est, ex eo, quod Arist. probauit, plane sequi institutum. Nam si ens, & vnum essent prædicata essentialia, & vniuoca, nulla vtique essent alia, quam genera proprie dicta, cum non habeant alia superiora: vnde fit, vt si non sunt genera presse ac pro-

prie

prie accepta, nullo modo sint prædicata vniuoca & essentialia. Quinetiam si quis adeo discederet à communi ac vera Philosophorum sententia, vt diceret cum Scoto, dari prædicatum commune vniuocum: & essentiale, quod nec genus sit, nec species, nec differentia, atque ens huiusmodi esset, adhuc ratione Aristotelica id refutari posset. Commune enim est omni prædicato vniuoco, vt non possit prædicari essentiali prodicatione de differentiis, quibus contrahitur, etiamsi illæ sint accidentales. Nam si A. prædicatum vniuocum contrahatur per B. differentiam siue essentialem siue accidentalem ad C. compositum ex vtroque, necessario efficitur, vt si dicitur essentiali prædicatione de B. bis dicatur de C. semel per seipsum, atq; iterum per B. Quare, etsi Arist. loco verbi *genus* posuisset particulam *vniuocum*, & nomine differentiarum intellexisset quascunq; differentias, adhuc apta esset & firma consecutio.

Nullum prædicatum vniuocum posse essentialiter dici de differentiis, quibus contrahitur.

Text. 11.

¶ ἔτι n καὶ τὰ μεταξὺ συλλαμβανόμενα μετὰ τῶν διαφορῶν, ἔσται γένη μέχρι τῶν ἀτόμων. νῦν δὲ τὰ μὲν δοκεῖ, τὰ δ' οὐ δοκεῖ. πρὸς o δὲ τούτοις ἔτι μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἀρχαί, ἢ τὰ γένη. εἰ δὲ καὶ αὗται ἀρχαί, ἄπειροι (ὡς εἰπεῖν) ἀρχαὶ γίγνονται. ἄλλως τε κἄν τις τὸ πρῶτον γένος ἀρχὴν τιθῇ. ἀλλὰ p μὴν καὶ εἰ μᾶλλόν γε ἀρχοειδὲς τὸ ἓν ἐστιν·

ἓν δὲ

Vide Ferra. 2. con. Gent. c. 23 ad rationem tertiã.

¶ *Præterea, n & media cum differentiis simul sumpta, genera erunt ad indiuidua vsq;, nunc autem alia videntur esse, alia non videntur. Adhuc, o magis adhuc differentia, quã genera principia erunt. Quod si & hæ principia sint, infinita, prope dixerim, principia emergunt, præsertim si quis primum genus principium ponit. At p etiam, si vnum ipsum principii rationem magis subit, idq; est vnũ, quod indiuisibile est,*

quod

Text. 11.

n *Præterea & media.* Secundum argumentum hoc modo intelligi potest. Si magis vniuersalia potius dicenda essent principia, quia de pluribus dicuntur, omnia media cum differentiis sumpta, id est, omnes species & differentiæ (hæc enim interiecta sunt inter genus summum & indiuidua) dicenda essent principia, quia de multis prædicantur, & proinde dicenda essent genera (ponimus enim sola genera esse principia, quæ erat Platonis opinio) at non omnia media dicenda sunt genera, ergo nec dicendum est, magis vniuersalia esse potius principia. Propositio ex eo probari potest, quia si ea, quæ de pluribus prædicantur, quia de pluribus dicuntur, magis sibi vendicant rationem principii, omnia quæ absolute, & absque comparatione alterius prædicantur de multis, absolute etiam sibi vendicabunt rationem principii, tametsi minus, quam ea, quæ de pluribus dicuntur. at omnes species & differentiæ prædicantur de multis. igitur omnes dicentur principia, ac proinde genera. Assumptio ex eo patet, quia species infimæ & propriæ earum differentiæ, non sunt dicenda genera, cum non prædicentur essentiali prædicatione de pluribus specie differentibus. Quocirca Arist. 1. Top. c. 3. eas solas differentias nomine generis cõplexus est, quæ dicuntur de specie differentibus.

Illud tamen aduerte, leue admodum peccatum esse, species infimas, easque differentias, quæ cum illis reciprocantur, nomine generis appellare; cum sæpe in communi sermone, & apud Oratores, Historicos & Poetas, atque adeo apud ipsum Aristotelem, nonnunquam eiusmodi species infimæ genera dicantur, vt cum in præfatione horum librorum dicitur, *genus autem hominum arte viuit, & ratione.* Quanquam non prorsus caret vitio ea locutio, cum vsurpatur à Philosopho in re admodum Philosophica determinanda (cuiusmodi est doctrina de principiis) quod fecit Plato: etsi in disputando pro vtraque parte sine vitio vsurpari possit, vt nonnunquam fit ab Arist. in hoc lib.

Species infimas, differentiasq; specificas interdũ nomine generis appellari.

o *Adhuc, magis adhuc.* Tertium argumentum huiusmodi esse videtur. Si magis vniuersalia potius dicenda essent principia, omnes differentiæ essent principia, vt patet ex probatione propositionis superioris argumenti, atq; eo magis quam genera, quia genus est velut materia, differentia autem vt forma: at incommodum est dicere omnes differentias esse principia, cum sint pene infinitæ, præsertim si omnes à summo genere, vsque ad indiuidua ponantur principia: non potius igitur magis vniuersalia dicenda sunt principia. Incommodum vero esse id, quod Arist. hic tangit hinc fit probabile. Nam si non alia essent principia rerum naturalium, quã genus summum & differentia, quibus illud contrahitur, nec res naturales perciperentur a Physicis, nisi hæ omnes intelligerentur, nullus pene esset, qui rem vllam naturalem perciperet, quarum tamen notitiam illi facile per materiam & formam intelligere, ac explicare solent. Itaq; videtur Arist hoc loco eius vitii arguere Platonem, quod parum Physicus fuerit, totumque rerum naturalium negotium ad prædicata, quibus res Metaphysico more constituitur, transtulerit.

Genus & differentia.

p *At etiam si vnum ipsum.* Quartum argumentum hoc modo habet. Illud magis est principium, quod est magis vnum. species infima est magis vna, quam genus. ergo & magis 4.

εἰ δ' ἦ τὸ ἀδιαίρετον, ἀδιαίρετον δὲ ἅπαν ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατὰ τὸ εἶδος· πρότερον δὲ τὸ κατ' εἶδος, τὰ γένη δὲ διαιρετὰ εἰς εἴδη μᾶλλον, ἓν ἂν τὸ ἔσχατον εἴη κατηγορούμενον. οὐ γάρ ἐστι γένος ἄνθρωπος τῶν τινῶν ἀνθρώπων. ἔτι q ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ ὕστερόν ἐστιν, οὐχ οἷόν τε τὸ ἐπὶ τούτων εἶναί τι παρὰ ταῦτα· οἷον εἰ πρώτη τῶν ἀριθμῶν ἡ δυάς, οὐκ ἔσται τις ἀριθμὸς παρὰ τὰ εἴδη τῶν ἀριθμῶν· ὁμοίως δὲ οὐδὲ r σχῆμα παρὰ τὰ εἴδη τῶν σχημάτων. εἰ δὲ μὴ τούτων, σχολῇ τῶν γε ἄλλων ἔσται τὰ γένη παρὰ τὰ εἴδη· τούτων γὰρ δοκεῖ μάλιστα εἶναι γένη. ἐν δὲ τοῖς ἀτόμοις οὐκ ἔστι τὸ μὲν πρότερον, τὸ δ' ὕστερον. ἔτι s ὅπου τὸ μὲν βέλτιον, τὸ δὲ χεῖρον, ἀεὶ τὸ βέλτιον πρότερον. ὥστ' οὐδὲν τούτων ἂν εἴη γένος. ἐκ μὲν οὖν τούτων μᾶλλον φαίνεται, τὰ ἐπὶ τῶν ἀτόμων κατηγορούμενα ἀρχὰς εἶναι τῶν γενῶν.

Πάλιν

quod autem indiuisibile est, id omne aut quantitate, aut specie diuidi nequit; quod vero specie nō diuiditur, prius est, atq; genera in species diuidi possunt, magis profecto vnū fuerit, quod vltimum prædicatur. neq; enim homo genus est singulorum hominum. Præterea, q in quib. est prius & posterius, in ijs fieri non potest, vt quę de illis dicitur, sit quicquam præter illa: vt si dualitas sit numerorum prima, non erit vllus numerus præter numerorum species: eodemq; modo, neq; r figura præter species figurarum. Quod si non horum, multo minus aliorum genera præter species erunt: horum enim maxime videntur esse genera. In indiuiduis autem non aliud prius est, aliud posterius. Præterea, s vbi aliud melius est, aliud deterius: semper illud est prius, quod melius. Quare nihil horum genus fuerit. Atq; ex his quidem patet, ea, quæ de indiuiduis prædicantur, magis quam genera principia esse.

Rursum

principium, ex quo fit, vt minus vniuersalia magis dicenda sint principia. Maior confirmatur auctoritate Platonis, dicentis, *ipsum vnum* (quod ille ponebat maxime vnum) *esse primum principium.* Minor autem ex eo probatur, quia vnum definitur esse id, quod diuidi non potest, siue quantitate, vt Socrates in duos Socrates, siue specie, vt homo in duas species hominum, & animal in corpus animatum & inanimatum. Cum igitur vnitas eius, quod ea ratione dicitur vnum, quod in species diuidi nequeat, sit prior natura vnitate ea, qua res dicitur vna, quia non possit diuidi secundum quantitatem (prior enim natura est, vnitas formalis, quam materialis) species vero infima prorsus diuidi nequeat in species, genus autem necessario diuidatur in aliquas, efficitur, vt species infima sit magis vna, quam genus.

Vnum quid sit.

q *Præterea, in quibus est prius & posterius.* Quintum argumentum est. Principia sunt præter ea, quorum sunt principia, seu (quod idem est) sunt separata à principiatis: genera autem non possunt esse præter species, cum tamen species infimæ sint præter indiuidua, potius ergo species infimæ sunt principia, quam genera. Maior est Platonis. Prior pars minoris ex eo probatur, quia apud Platonem in ijs rebus, in quibus datur prius & posterius natura, vt in speciebus numerorum & figurarum, non datur communis Idea. Pro qua re lege Auctorem 1. Ethicor. cap 6. Cum igitur in cæteris speciebus detur prius & posterius natura quemadmodum in speciebus numerorum & figurarum (omnes enim species cuiuscunque generis sint, eundem ordinem seruant inter se, quem cernimus inter species numerorum, & figurarum, quoad multitudinem vnitatum, aut angulorum) efficitur, vt si numerus & figuræ non sunt genera separata à suis speciebus, nec cætera genera à suis separata sint, quinetiam eo minus cætera separata erunt, quod numerus & figuræ apud Platonem maxime genera inter omnia esse videantur, ac proinde maxime per se existentia. Posterior autem pars minoris, præterquam quod aperte est Platonis, ea etiam ratione probatur, quia in indiuiduis eiusdem speciei infimæ non datur prius & posterius natura: quo fit, vt nihil impediat, iuxta doctrinam Platonis, quo minus species infimæ ab illis seiunctæ sint. Quo autem pacto in speciebus detur ordo prioris & posterioris natura, non autem in indiuiduis eiusdem speciei, 8. huius operis lib. explicabimus.

Species sicut numeri.

r *Neq; figura* Cur non dixerit (*figura*) quemadmodum dixit *Numerus*, ratio est. quia cū proximum genus numerorū sit vnum tantum, ipse inquam numerus: figurarum tamen sunt multa, vt triangulus, quadrangulus, &c. quorum singula in suas species diuiduntur.

s *Præterea, vbi aliud.* Sextum hoc argumentum, etsi solis verbis videatur differre à superiori, tamen nonnihil re ipsa differt. Nam superius ducebatur ex ratione prioris & posterioris natura, hoc autem ex ratione melioris & deterioris, hoc est, perfectioris, & minus perfecti, quæ, vt multis placet, minus late patent. Illa enim funduntur ad species numerorum & figurarum, relationum, & ad omnes omnino species, hæc autem, vt ijdem dicunt, non cernitur in speciebus numerorum, nec figurarum, aut saltem in speciebus relationum, quod hæ non credantur dicere formaliter perfectionem. De qua re lib. 5.

t *Rur-*

Text. 9. Πάλιν τ δ', πῶς δεῖ τοιαύτας ὑπολαβεῖν ἀρχάς, οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν. τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν δεῖ, καὶ τὴν αἰτίαν εἶναι παρὰ τὰ πράγματα, ὧν ἀρχή, καὶ δύνασθαι εἶναι χωριζομένην αὐτῶν· τοιοῦτον δέ τι παρὰ τὸ καθέκαστον εἶναι. διότι ἄν τις ὑπολάβοι, πλὴν ὅτι καθόλου κατηγορεῖται, καὶ κατὰ πάντων; ἀλλὰ μὴν, εἰ διὰ τοῦτο, τὰ μᾶλλον καθόλου, μᾶλλον θετέον ἀρχάς· ὥστε ἀρχαὶ τὰ πρῶτα ἂν εἴησαν γένη.

Ἀπορίαι ἀκολουθοῦσαι, ἔστι μὴ ἐστί τι παρὰ τὰ καθέκαστα, εἴτε ἐστί, καὶ ὅτι οὐχ αἱ αὐταὶ τῶν φθαρτῶν, καὶ τῶν ἀφθάρτων ἀρχαί εἰσι, καὶ πότερον τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν, οὐσίαι τῶν ὄντων εἰσί.

ΚΕΦ.

Rursus t autem, quo pacto existimanda sint principia, non facile dictu est. Oportet enim principia & caussam præter res eas esse, quarum est principium, & ab eis separari posse. Quod autem tale est, id esse præter rem singularem, cur quisquam existimet, nisi quia vniuerse, & de omnibus prædicatur? At si ob hanc caussam, certe quæ magis vniuersalia sunt, magis statuenda erunt principia. Itaque prima genera principia vtique fuerint. *Text. 9.*

Dubitationes sequentes, sintne præter singularia aliqua alia, vel non, & num sint corruptibilium, & incorruptibilium rerum eadē principia, & vtrum vnum & ens sint earum, quæ sunt essentia.

CAP.

Argumentum pro altera parte dubitationis. t *Rursus autem quo pacto.* Iam argumentatur pro altera dubitationis parte hac vna ratione, Principium debet esse separatum a rebus, quarum est principium (quod ex Platone sumitur) ideo autem a rebus dicitur separatum, quia prædicatur de iis omnibus, quæ eius nomine, ac ratione participant. igitur quo aliquid de pluribus prædicatur, eo magis dicendum est principium: huiusmodi autem sunt magis vniuersalia. Ita fit, vt potius prima genera videantur dicenda prima principia.

Quæstionis, num rerum genera, an potius partes earum, essent principia, solutio.

Solutio prioris dubitationis. HÆc quæstio, quod attinet ad priorem dubitationem, hoc pacto dissolui potest. Vtraque esse principia, tam partes, quæ primo componunt reali compositione, quā prædicata essentialia, quæ sola ratione, siue ex natura rei constituunt. Priora sunt materia & forma, ex quibus constituuntur res omnes naturales: posteriora sunt genus ac differentia, ex quibus constituuntur cæteræ etiam res habentes principia. Nec obiectio, quam Aristoteles proponit contra hanc responsionem, quicquam efficit. *Diluitur obiectio.* Nam, etsi vnius rei vna tantum est essentia: tamen res naturales possunt definiri, vel per materiam, vel per formam, vel per vtramque. Quod si sermo sit de ea sola definitione, quæ per omnia intrinseca rei principia traditur: dicendum est, res naturales duobus modis posse considerari: vno physice, vt constant materia, & forma: altero metaphysice, quatenus constant genere, & differentia, quæ compositio in rebus etiam metaphysicis cernitur. Iuxta has igitur duas considerationes duplex potest tradi definitio essentialis rerum naturalium, altera per materiam, & formam: altera per genus, & differentiam: quæ tamen non censentur simpliciter diuersæ, quia genus & differentia sumuntur ex materia, & forma, aut potius ex gradibus perfectionis eius cōpositi, quod constat ex materia, & forma, vt patebit lib. 7. *Duplex definitio, Physica altera, altera Metaphysica.*

Quod vero attinet ad posteriorem dubitationē, ita dissoluenda est, vt dicamus, magis vniuersalia esse magis principia in genere caussæ materialis: minus autem vniuersalia, in genere caussæ formalis. *Solutio posterioris dubitationis.* Quod ideo dixerim, quia etsi omnia prædicata essentialia dici soleant principia formalia, tamen si alia cum aliis conferantur, inferiora sunt perfectiora, ac proinde magis formalia. Nec oportet dissoluere rationes, quas Aristoteles pro vtraque parte affert, quia cum in omnibus supponat aliquid Platonicum, nihil concludunt, nisi contra Platonem. Quocirca non accepimus in hac solutione vniuersalia, quasi separata a singularibus, sed vt reuera in eis existunt.

ΚΕΦ. Δ'.

Disputatio octaua quæstionis. ΕΣτι δ' ἐχομένη τι τούτων ἀπορία, καὶ πασῶν χαλεπωτάτη, καὶ ἀναγκαιοτάτη θεωρῆσαι, περὶ ἧς

CAPVT IIII.

EST a autem, & his proxima, & omniū difficilima, & ad contemplandum maxime necessa-

Capitis quarti explanatio.

E*St a autem & his.* Disputat octauam quæstionem, qua quærebatur, num præter caussam materialem esset alia caussa per se, siue essentialis rerum naturalium: quod si esset, num existeret extra singularia, &c. Dicitur autem hæc quæstio proxima superiori, quia quæ in ea dicuntur, cohærent cū iis, quæ in superiori dicta sunt: sæpe enim in tractanda superiori positum est, vniuersalia ideo esse principia, caussasq; per se, rerū singulariū, quia essent ab illis separata.

P

ἧς λόγος ἐφέστηκε νῦν. εἴτε b γὰρ μὴ ἔστι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἄπειρα, τῶν δ' ἀπείρων πῶς ἐνδέχεται λαβεῖν ἐπιστήμην; ᾗ γὰρ ἕν τι καὶ ταὐτόν, καὶ ᾗ καθόλου τι ὑπάρχει, ταύτῃ πάντα γνωρίζομεν. ἀλλὰ c μὴν εἰ τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστι, καὶ δεῖ τι εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἀναγκαῖον ἂν εἴη τὰ γένη εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἤτοι τὰ ἔσχατα, ἢ τὰ πρῶτα, τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, ἄρτι διηπορήσαμεν.

Tract.2.c.7.

necessaria dubitatio, de qua nunc sermo instituitur. Si b enim non est quicquam præter singularia: singularia vero infinita sunt: qui fieri potest, vt infinitorum scientia cõparetur? Nam quatenus vnum aliquid, atque idem, & quatenus vniuersale quippiam est, eatenus omnia cognoscimus. At vero c si hoc necessariũ est, & præter singularia aliquid esse oportet: necesse vtique fuerit, vt genera præter singularia existant: siue vltima illa sint, siue prima: quod paulo ante fieri nõ posse disputando docuimus. Tract.2.c.7.

Argumentũ pro parte affirmatiua.

b *Si enim non sit.* Posito dandam esse aliam caussam per se rerum naturalium, præter materialem: ea ratione suadet Aristoteles illam existere extra singularia, quia alioqui nullo modo de rebus singularibus posset haberi scientia. Etenim successione, non modo singulari ipsa, sed etiam omnia, quæ in singularibus existunt, præter caussam materialem, quæ eadem permanet, infinita sunt. Cum igitur infinita non possint cadere sub scientiam, nisi ratione alicuius vnius naturæ, quæ de iis omnibus dicatur, necessario videtur effici, naturas vniuersales, quæ sunt caussæ formales, ac per se rerum naturalium, extra singularia existere.

Argumentũ pro parte negatiua.

c *At vero sit hoc.* Probat oppositum hac ratione. Quia si scientia de rebus necessario infert separationem formalium caussarum, siue principiorum, dicendum erit principia, & caussas essentiales rerum esse vel genera infima, vel summa, eaque separata, quod fieri non posse in superiori quæstione tractanda probatum est. Nõ persequitur autem Aristoteles vlterius quæstionem hanc, quia reliqua dubitatio, quæ in ea tangitur potest in decima tractari.

Quæstionis, num præter caussam materialem alia sit caussa rerum naturalium, & num extra singularia existat vel non, solutio.

Solutio quæstionis & argumenti partis affirmatiuæ.

DEterminatio huius quæstionis passim habetur apud Aristotelem præsertim in septimo, duodecimo, & duobus extremis libris. pene enim vbique negat naturas vniuersales separatas a singularibus. Rationem autem, quæ hic in oppositum affertur, facile dissolues, si dicas, non omnia, quæ sunt in infinitis, esse ratione sui infinita. Quanquam enim differentiæ indiuiduantes sint ratione sui infinitæ, quemadmodum & ipsa indiuidua, tamen naturæ vniuersales, quæ per eas contractæ sunt ad diuersa indiuidua, non sunt infinitæ ratione sui, sed ratione illarum, quod est esse eas per accidens infinitas. De iis autem, quæ per accidens sunt infinita, potest haberi scientia, si secundum se accipiantur, quemadmodum de iis, quæ per accidens corrumpuntur, si secundum se spectentur.

Ἔτι d εἰ ὅτι μάλιστ' ἔστι τι παρὰ τὸ σύνολον, ὅταν κατηγορηθῇ τι τῆς ὕλης, πότερον, εἰ ἔστιν εἶδός τι, παρὰ πάντα δεῖ εἶναί τι, ἢ παρὰ μὲν ἔνια εἶναι, παρὰ δ' ἔνια μὴ εἶναι, ἢ παρ' οὐθέν; εἰ e μὲν οὖν μηθὲν ἔστι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, οὐθὲν ἂν εἴη νοητόν, ἀλλὰ πάντα

Præterea d si quam maxime aliquid sit præter ipsum totum, cum aliquid de materia prædicabitur, vtrũ si qua est forma, oporteat præter res omnes esse quippiã, an præter quasdã esse, præter quasdã non esse, an vero præter nullam? Ac, e si nihil est præter singularia, nihil sane fuerit intelligibile, sed omnia sensibilia

d *Præterea, si quam maxime.* Disputat nonam quæstionem, qua quærebatur, num quidditas substantiæ materialis esset aliud a substantia, cuius est quidditas, an vero in quibusdam aliud esset, in aliis minime. Interpretor autem hoc loco verbum (*præter*) non quatenus significat separationem realem, vt apud Platonem, sed quatenus significat diuersitatem naturæ, seu, vt ita dicam alietatem. quem sensum quæstionis rectius Albertus, quam alij priorem, videtur tradere. Videtur enim Aristoteles determinare hanc quæstionem lib.7.cap.6.& 15. vbi nihil aliud statuit, quam quod in quibusdam quidditas sit aliud ab eo, cuius est quidditas: in quibusdam vero non item. Quanquam Plato ex alietate essentiæ colligebat eius separationem. Itaque Aristoteles vt communicet cum Platone in vocabulis, vtitur potius hoc loco vocabulo (*præter*) quam verbo (*aliud*) Ait ergo Aristoteles, si quam maxime aliquid, id est quidditas, dicatur esse præter id, cuius est quidditas, in substantiis materialibus ac sensibilibus, vt Plato dicebat: ambiguum tamen esse, vtrum id sit verum in omnibus, an in quibusdam tantum, an vero in nullis.

Prima ratio pro parte affirmatiua.

e *Ac, si nihil.* Duabus rationibus ostendit quidditatem saltem in aliquibus singularibus sensibili-

sensibilibus esse præter ea, quorum dicitur quidditas. Prior est, quia si nihil est, præter singularia sensibilia, nihil erit intelligibile, atque aut nullius rei erit scientia, aut scientia nihil differet a sensu, quorum vtrumq; est absurdissimum. In hac ratione supponit Aristoteles, omnia singularia esse sensibilia, quod non solum habet probabilitatem ex quorundam veterum sententia; sed etiam videtur sequi ex dictis Platonis, vt interim omittamus Deum. Quanquam enim ille præter singularia sensibilia ponebat ideas, tamen non dicebat, eas esse res singulares, sed vniuersales.

πάντα αἰσθητά, καὶ ἐπιστήμη οὐδενός· εἰ μή τις εἶναι λέγει τὴν αἴσθησιν ἐπιστήμην. ἔτι f οὐδ' ἀΐδιον οὐδὲν, οὐδὲ ἀκίνητον. τὰ γὰρ αἰσθητά, πάντα φθείρεται, καὶ ἐν κινήσει ἐστίν. ἀλλὰ g μὴν, εἴγε ἀΐδιον μηδέν ἐστιν, οὐδὲ γένεσιν εἶναι δυνατόν. ἀνάγκη h γὰρ εἶναί τι τὸ γιγνόμενον, καὶ ἐξ οὗ γίγνεται, καὶ τούτων τὸ ἔσχατον ἀγένητον, εἴπερ ἵσταταί τε, καὶ ἐκ μὴ ὄντος γενέσθαι ἀδύνατον. ἔτι i δὲ γενέσεως οὔσης, καὶ κινήσεως, ἀνάγκη καὶ πέρας εἶναι. οὔτε k γὰρ ἄπειρός ἐστιν οὐδεμία κίνησις, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐστὶ τέλος, γίνεσθαί τε l οὐχ οἷόν τε, τὸ ἀδύνατον γενέσθαι. τὸ m δὲ γεγονὸς,

lia: nullius quoq; rei erit sciẽtia, nisi quis sensũ sciẽtiã esse dicat. Præterea f neq; erit perpetuũ quicquã, neq; immobile. Sensibilia enim intereunt omnia, & in motu sunt. At g si perpetuũ nihil est, nec generatio esse potest. Nam h & id, quod fit, & id, ex quo fit, aliquid sit necesse est, & eorũ vltimũ ingenitũ esse, siquidẽ & datur status; & fieri nõ potest, vt quicquã ex nõ ente gignatur. Præterea i cũ generatio sit, ac motus, & extremũ sit necesse est. Etenim k nec motus vllus infinitus est, sed quilibet finẽ habet, nec l fieri potest, quod factũ esse nequit: id m autem, quod

f *Præterea neq; erit.* Posterior ratio est, quia si nihil esset præter singularia sensibilia, cum omnia singularia sint mobilia & corruptibilia, nihil erit immobile, nihil perpetuũ quod mox probat absurdũ esse. Hoc etiam loco argumentatur Arist. ex opinione Platonis: putabat enim Plato corpora cœlestia esse corruptibilia suapte natura, etiam si Dei beneficio nunquam essent interitura, vt patet ex Timæo. sic enim mundi conditor alloquitur cœlos in eo libro, interprete Cicerone in lib. de Vniuersitate. (*Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis, neutiquam tamen dissoluemini, nec vos vlla mortis fata periment*, &c.) *Ratio secunda. Opinio Platonis de natura corporum cœlestium.*

g *At si perpetuum.* Ea ratione probat absurdum esse dicere, nihil esse perpetuum, quia si nihil esset perpetuum, nulla esset generatio. Nam vt generatio fit, necesse est, vt tum materia, tum etiam forma sit perpetua. Aliter tamen, ac aliter materia quidem secundum identitatem numeralem: forma vero secundum identitatem specificam, aut genericam. *Nõnulla in generatione.*

h *Nam & id, quod fit.* Quod data generatione necesse sit eandem numero materiã esse perpetuam, siue ingenitam, ex eo probat, quia nec omnis materia potest generari ex alia atque alia priori in infinitum, nec vlla potest generari ex nihilo.

i *Præterea, cum generatio.* Quod data generatione necesse sit, formam eãdem, specie aut genere esse perpetuam, duabus rationibus probat: Primum, quia omnis generatio, & omnis motus habet finem, siue terminum *ad quem.* nihil autem perducitur ad finem, siue ad actum, nisi ab eo, quod est actu: siue id fiat secundum eandem speciem, siue secundum genus idem; vt homo, qui fit ab existẽte homine, & mus, qui generatur a mure existente, aut a sole. Cuius rationis assumptionẽ subaudire oportet, vt faciunt Syrianus & Albertus. Deinde, quia, si materia ante est, quam ex ea quicquã generetur, magis cõsentaneum est rationi, vt forma ante existat secundum speciẽ aut genus: quandoquidem, vt forma cõmunicetur, ac multiplicetur, materia disponitur ac præparatur. Ita concludit, necesse esse fateri, tum materiam, tum formas esse perpetuas; quia alioqui nulla esset generatio, nihilq; esset eorum, quæ gignuntur & intereunt. Quod cum dici nequaquam possit, colligit, necessario dicẽdum esse, essentiam & quidditatem rerum (quam vocat speciem & formam) esse præter ipsum totum, hoc est, præter id, cuius est quidditas, saltẽ separatione alietatis, siue diuersitatis ex natura rei. Id enim quod nec generatur, nec corrumpitur, saltem per se, cuiusmodi est omnis quidditas & essentia, quæ primo definitione explicatur, aliqua diuersitate, saltem ex natura rei, necesse est distinguatur ab iis, quæ per se generantur & corrumpuntur; cuiusmodi sunt sola indiuidua. *Nihil ad actũ perducitur nisi ab eo, quod actu sit. Materia, & forma.*

k *Etenim nec motus.* Quasi non habeat certum finem ac terminum secundum speciem, vt Syrianus annotat. quanquam possit esse infinitus secundum iterationem, vt motus cœli.

l *Nec fieri potest.* Hæc verba eo pertinent, vt ostendatur, omnem generationem necessario habere terminũ. Nã si terminus generationis, quod est esse rei, nõ potest dari, nec eius quidẽ acquisitio, quæ appellatur, *Fieri*, dari vllo modo potest. Idem habes apud Arist. 6. Phy. cap. vlt. *Terminus generationis.*

m *Id autem, quod* Quod esse rei sit terminus, ex eo probat, quia necesse est, vt id, quod factum est, cum primum eius generatio absoluta & perfecta est, tum primum sit.

γονὸς, ἀνάγκη εἶναι, ὅτι πρῶτον γέγονεν. ἔτι δ', εἴπερ ὕλη ἐστὶ, διὰ τὸ ἀγένητος εἶναι, πολὺ ἔτι μᾶλλον εὔλογον, εἶναι, n καὶ τὴν οὐσίαν, ὁπότε ἐκείνη γίνεται, εἶναι. εἰ o γὰρ μήτε τοῦτο ἔσται, μήτε ἐκείνη, οὐδὲν ἔσται τὸ παράπαν. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τι εἶναι παρὰ τὸ σύνολον, τὴν μορφὴν, καὶ τὸ εἶδος· εἰ p δέ τις αὐτῆς τοῦτο θήσει,

ἀπορία

quod est factum, necesse est vt sit, cum primum factum est. Præterea, si materia est, quia ingenita est, multo adhuc magis rationi consentaneum est, esse, n *& substantiam, quando illa est, esse. Nam* o *si neque hæc erit, neque illa, nihil omnino erit. Quod si hoc fieri nequit, formam profecto, atq; species aliquid præter ipsum totũ sit necesse est. Si* p *quis autẽ hoc rursum ponat,*

dubi-

n *Esse & substantiam.* Vtrumque verbum significat hoc loco formam, alterumq; est additum alteri explicationis caussa. Sensus ergo est: Multo magis consentaneum est rationi, vt forma existat in rerum natura, cum materia existit, perpetuo videlicet. Materia enim cum sit informis ex sese, sine forma existere non potest. Locus sane erat obscurissimus detracta particula καὶ, qua carent omnes codices, quotquot viderim, vno excepto manuscripto, antiquo & probato. Nec certe aliter contextus videbatur posse intelligi, nisi cum dicitur ὁπότε ἐκείνη γίνεται εἶναι, verbum εἶναι, idem valeret atque τοῦ εἶναι ἕνεκα, vt sententia ita finiretur, *cum illa sit ipsius esse, siue essentiæ gratia.* quo pacto redderetur caussa existentiæ formæ ex eo, quod ipsa sit finis, propter quem materia existit. verum hæc interpretatio dura est valde, præsertim cum verbum εἶναι non habeat præpositum articulum.

o *Nam si neq; hæc.* Græce est, εἰ γὰρ μήτε τοῦτο, id est (*si enim neq; hoc.*) Verũ quia illud (*hoc*) refertur ad prius verbum εἶναι iuxta nostram lectionem, aut ad posterius, iuxta lectionem aliorum codicum, vt eam interpretati sumus: vtroq; autem modo significatur eo verbo forma, potius reddimus (*hæc*) quod cæteri omnes faciunt.

Argumentũ pro parte negatiua.

p *Si quis autem.* Hactenus probauit quidditatem saltem in aliquibus rebus, esse præter ea singularia, quorum dicitur quidditas. Nunc oppositum ea ratione confirmat, quia si id detur, magna dubitatio exurgit, in quibusnam rebus id dicendum sit. Perspicuum est enim in omnibus dici non posse. Neq; enim præter singulas domos danda est domus aliqua, siue quæ separata sit more Platonico (siquidem ille non agnoscebat Ideas in rebus, quæ arte conficiuntur) siue quæ distincta sit ex natura rei ab his parietibus, tecto & fundamento; cum nihil aliud sit essentia domus, quám ipsæ partes coniunctæ, & ordine dispositæ. quod secus dicendum est de essentia, qua Socrates est homo, cæterisq; rerum naturalium quidditatibus.

Quæstionis, num quidditas substantiæ materialis aliud sit a substantia, cuius est quidditas, an vero in quibusdam aliud sit, in aliis minime, solutio.

Solutio quæstionis.

SOlutio huius quæstionis in hoc posita est, vt dicamus, Quidditatem quibusdam esse aliud ab iis, quorum est quidditas, in quibusdam autem non item. Si enim cõferatur cum iis, quibus primo conuenit, vt humanitas cum homine communi, non aliud est, sed idem prorsus ex natura rei, tametsi solo concipiendi ac significandi modo differat. Nam humanitas significatur, vt forma absolute: homo autem vt habens humanitatem, eodemq; modo res habet in cæteris. Atque eadem [illegible] ratione dicebat Plato se habere humanitatem, quæ est quidditas hominis, ad hominem separatum. Si autem conferatur cum iis, quibus secundaria ratione seu mediate conuenit, vt humanitas cum Socrate, aliud est ipsa ex natura rei, aliud vero id, cuius ipsa est quidditas. Nam Socrates præter humanitatem, quæ communi definitione explicatur, aliquid necessario includit, quo distinguitur a Platone ac cæteris hominibus. Atq; in his ponebat Plato, non solum alietatẽ, sed etiam separationem realem, vt sæpe dictum est. Verum de hac re latius in 7. lib. c. 4. & 15. cum Arist. agendum est. Nec oportet soluere rationes, quas ille hoc loco pro vtraque parte affert, cum recte concludant. Quanquam enim duæ priores, quæ pro affirmatiua parte afferuntur, falsa quædam assumunt, iis tamẽ
E secundum Platonem positis, recte efficitur, si nullius rei singularis quidditas differt ex natura rei ab ipsa re singulari, nihil omnino cadere posse sub scientiam proprie dictam. quæ quidem est vniuersaliũ; nullamq; essentiam esse perpetuã, nõ solum positiue, sed ne negatiue quidem. Si enim essentiæ rerũ nullo modo essent aliud a rebus singularibus corrupti-
F bilibus, omnes essentiæ corrumperentur per se, quemadmodũ & ipsa indiuidua. Imo etiã id recte efficitur, quod Arist. deinceps colligit, si nihil est perpetuum (id est, nulla essentia rei, quæ generatur, & corrumpitur) nec materiam, nec formã esse perpetuas. Etenim si hæ sunt perpetuæ perpetuitate a nobis explicata, necesse est, vt essentiæ rerum, quæ generãtur & intereũt, sint perpetuæ eo modo quo forma est perpetua; scilicet, secundũm identitatem specificam aut genericam.

Quid concludant argumenta vtriusq; partis.

q Ad

ἀπορία ἐπὶ τινῶν τε θήσει τοῦτο, καὶ ἐπὶ τινων οὔ· ὅτι μὲν γὰρ ἐπὶ πάντων οὐχ οἷόν τε, φανερόν. οὐ γὰρ ἂν θείημεν εἶναί τινα οἰκίαν, παρὰ τὰς τινὰς οἰκίας.

Text.13. Πρὸς q δὲ τούτοις, πότερον ἡ οὐσία μία πάντων ἔσται, οἷον τῶν ἀνθρώπων; ἀλλ' ἄτοπον. οὐ γὰρ ἓν ἅπαντα, ὧν ἡ οὐσία μία, ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφορα. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄλογον. ἅμα δὲ καὶ πῶς γίνεται ἡ ὕλη τούτων * ἑκάστον, καὶ ἔστι τὸ σύνολον ἄμφω ταῦτα; ¶ ἔτι δὲ r περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τόδε ἀπορήσειεν ἄν τις· εἰ μὲν γὰρ εἴδει εἰσὶν ἕν, οὐθὲν ἔσται ἀριθμῷ ἕν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἕν, καὶ τὸ ὄν. καὶ τὸ ἐπίστασθαί πως ἔσται, εἰ μή τι ἔσται ἓν ἐπὶ πάντων; ἀλλὰ s μὴν εἰ ἀριθμῷ ἓν καὶ μία ἑκάστη τῶν ἀρχῶν, καὶ μὴ ὥσπερ

Alias ἑκάστου. Text.14.

dubitatio existit, in quibus id ponat, in quibus nō item. Quod enim in omnibus poni nō possit, perspicuum est: neq; enim domum quandam præter domos singulas esse posuerimus.

Ad q hæc, vnane omnium erit substantia, veluti hominum? at absurdum est. Neq; enim vnum sunt omnia, quorum substantia vna esset, sed multa ac differentia. Sed & hoc rationi consentaneum non est. Simul autem, quonam pacto materia vnumquodque horum fit, & ipsum totum hæc ambo est? Text.13.

¶ Præterea, r hoc etiam de principijs, quærat aliquis Si enim specie vnum sunt, nihil erit numero vnum, neque ipsum etiam vnū, & ipsum ens Quo itē modo erit scientia, nisi aliquid in omnibus vnum fuerit? At s vero si numero vnum sint, & principiorū quodq; sit vnum, non autem. Text.14.

q *Ad hæc vnane.* Disputat quæstionem decimam, qua quærebatur vtrum principia, tam formalia, quam materialia, sint definita numero, an specie sola, hoc est, Num eorum, quæ sunt diuersa numero, sed idem specie, detur vnum tantum numero principium formale, & vnum materiale an vero diuersa numero, sed vnum specie. Quod igitur non detur vnum tantum principium formale respectu diuersarum rerum eiusdem speciei duabus rationibus probatur. Prior est, quia hoc pacto ea, quæ sunt multa, ac differentia essent vnum numero, & non essent vnum numero, quo nihil absurdius. Posterior est, quia materia cum sit diuisa in singulis indiuiduis, non posset accipere vnam, & eandem numero formam omnium (quod ille vocat, materiam fieri vnumquodque horum) siquidem eadem numero forma, non potest simul informare diuersas totales materias, neque vero hæc ambo possunt constituere ipsum totum diuersum numero in singulis. Itaque, aut forma vnam tantum numero materiam informaret, aut nullam. Syrianus tamen intelligit hæc de Ideis, non de formis, quæ sunt partes compositorum ad quam expositionem ægre aptari possunt verba Aristotelis. *Disputatio 10. quæstionis.* *Argumēta pro parte negatiua.*

r *Præterea, hoc etiam.* Extendit quæstionem ad omnia principiorum genera, quæritque num respectu eorum, quæ sunt diuersa numero, sed eadem specie, detur in quolibet genere principiorum vnum numero principium, an vero plura numero, sed vnum specie. Probat autem priori loco, dandum esse vnum numero. Primum, quia si diuersarum numero rerum necessario diuersa essent numero principia, cum perspicue videamus in rerum natura res, quarum sunt principia, esse diuersas numero, nullum principium multarum rerum esset vnum numero, atque adeo, ne ipsum quidem ens, aut ipsum vnum per se existens, quod Plato posuit commune omnium rerum principium. Hoc autem patet falsum esse in Sole, qui vnus numero existens multa numero effecta producit, potiorique ratione in primo mouente. Deinde quia nisi detur aliquod vnum numero principium respectu eorum, quæ sub eandem numero scientiam cadere dicuntur, nulla earum erit scientia Res enim sciuntur per sua principia: vnde effici videtur, vt quæ eadem numero scientia comprehenduntur, per eadem numero principia sciantur. Vel tota probatio ad hunc modum habet, vt exponunt Syrianus, Commentator, & alii nonnulli: Si principia non sunt vnum numero, neque principiatum erit numero vnum, quandoquidem necesse est, vt omnia, quæ sunt in principiatis, præexistant in principiis. Quod si nihil erit vnum numero, siue particulare in rerum natura, nullum dabitur vniuersale: ex qua re fiet, vt nulla detur scientia, quippe cum scientia sit vniuersalium. *Extenditur quæstio ad omnia genera principiorum.*

s *At vero si numero.* Iam probat oppositum, nempe diuersarum numero necessario danda esse diuersa numero principia, quemadmodum diuersarum syllabarum dantur diuersa numero elementa, etsi sint eadem specie. Nam si principia, non essent plura numero sub eadem specie. nec ea, quæ illis constarent, essent plura numero sub specie eadem. Vt si non essent multi numero characteres formæ A, neq; item multi numero formæ B, vna tantum numero syllaba ex eis confici posset, nempe vel A B, vel B A, alioqui iam essent multi numero characteres vtriusque formæ. Eodemque modo, si quatuor vulgata elementa, essent quatuor numero duntaxat, & ex ipsis constaret aliquod mixtum, nullum aliud mixtum reperiri posset, quandoquidem illud complecteretur omnia elementa.

ὥσπερ τῶν αἰσθητῶν ἄλλαι ἄλλων, οἷον τῆσδὶ τῆς συλλαβῆς, τῷ εἴδει τῆς αὐτῆς οὔσης, καὶ ἀρχαὶ εἴδει αἱ αὐταί. καὶ γὰρ αὗται ὑπάρχουσιν ἀριθμῷ ἕτεραι. εἰ δὲ μὴ οὕτως, ἀλλ' αἱ τῶν ὄντων ἀριθμῷ ἕν εἰσιν, οὐκ ἔσται παρὰ t τὰ στοιχεῖα οὐδὲν ἕτερον. τὸ γὰρ ἀριθμῷ ἕν, ἢ τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν διαφέρει οὐθέν· οὕτω γὰρ λέγομεν τὸ καθ' ἕκαστον, τὸ ἀριθμῷ ἕν· καθόλου δὲ, τὸ ἐπὶ τούτων. ὥσπερ u * ἂν εἰ τὰ τῆς φωνῆς ἦν ἀριθμῷ ἦν στοιχεῖα ὡρισμένα, ἀναγκαῖον ἦν τοσαῦτα x εἶναι τὰ πάντα γράμματα ὅσαπερ τὰ στοιχεῖα, μὴ ὄντων γε δύο τῶν αὐτῶν, μηδὲ πλειόνων.

** Forte ἂν, vel deest aliquid in fine orationis ad cõplendam sententiã, vt Alexan. ait Com. 49.*

autem, vt in sensibilibus, alia aliorum, quo pacto huius syllaba, quæ specie eadem est, principia quoque eadem sunt specie (sunt enim, & hac numero diuersa) si hoc inquam modo res non habet, sed entium principia numero vnum sunt, nõ erit prater t elemẽta quicquam aliud. Vnum enim numero, an singulare dicas, nihil interest: etenim hoc pacto singulare exponimus q numero est vnum: Vniuersale autẽ, q in his. Vt u si definita vocis elemẽta vnũ essent numero: necesse foret, tot x omnes literas esse, quot elemẽta: quippe cũ nec duæ eadẽ essẽt, nec plures.

t *Prater elementa.* Id est numerus rerum, quæ constarent ex principiis, non excederet numerum principiorum cuiusque generis. Vt si principia formalia, ex quibus constarent animalia, essent numero mille, non plura essent animalia, quam mille: si vero vnum numero duntaxat: vnum tantum esset animal numero, siue singulare. Id enim est singulare, quod est vnũ tantum numero, vt hic homo designatus, aut hoc animal, quod quidem multiplicari nullo modo potest, cum hac ratione vniuersali opponatur.

Singulare quid.

u *Vt si definita.* Aut supplenda est hoc loco similitudinis accommodatio, quam forsitan Aristot. obliuione prætermisit. quanquam Alexander ait, hoc ab eo factum esse, quia perspicua res erat, aut expungenda particula ἂν, ne pendula sit oratio: aut potius credendum, id quod facile fuit, irrepsisse ἂν, pro ἂν.

x *Tot omnes literas.* Hoc est, tot compositiones literarum, seu (quod idem est) tot literas coniunctas. literæ enim ipsæ per se non dicuntur constare elementis, sed esse elementa.

Quæstionis, an principia tam formalia quam materialia sint definita numero, an specie sola, solutio.

Solutio quæstionis.

Solutio huius quæstionis, quæ ab Aristot. explicatur lib. 12. c. 4. & sequentibus in eo posita est, vt dicamus, principia interna non esse eadem numero comparatione diuersorum, sed eadem specie, aut genere, aut analogia, iuxta identitatem eorum quæ illis constant, externa vero posse esse eadem numero. Multa enim effici possunt ab eodem agente numero, & propter eundem numero finem: imo vero omnia, quæ fiunt, sunt effecta primi agentis, ac supremi finis, qui vnus tantum est numero. Nec vero rationes adductæ huic explicationi quicquam obstant. Primæ enim duæ concludunt, principia formalia interna diuersarum numero rerum non posse esse eadem numero. Tertia vero ostendit, necessario dandum esse aliquod idem numero principium diuersarum rerum. Atque hoc modo ponebat Plato idem numero principium rerum omnium, quod appellabat ipsum ens, & ipsum vnum, quibus verbis intelligebat Deum, vt sæpe in commẽtariis huius libri affirmat Syrianus. Quarta autem nihil conficit, siquidem eadem numero scientia haberi potest de multis rebus conueniẽtibus in aliquo principio, seu ratione formali, quæ sit eadem specie, aut genere, aut analogia. Extrema denique hoc solum concludit principia interna diuersarum rerum, quæcunque illa sint, non posse esse eadem numero, quod iam concessimus.

Dilutio argumentorũ.

Text. 15.

Οὐθενὸς y δ' ἐλάττων ἀπορία παραλέλειπται καὶ τοῖς νῦν, καὶ τοῖς πρότερον, πότερον αἱ αὐταὶ τῶν φθαρτῶν καὶ τῶν ἀφθάρτων ἀρχαί εἰσιν, ἢ ἕτεραι.

Nihilo y autem minor dubitatio, & ab his, qui hac ætate sunt, & a superiorib. prætermissa est, Sintne eadem principia eorum, quæ intereunt, & eorum, quæ non intereunt, an diuersa. Text. 15.

Disputatio vndecimæ quæstionis.

y *Nihilo autem minus.* Disputat vndecimam quæstionem, qua quærebatur, num eadem essent principia rerum corruptibilium, & incorruptibilium, an vero diuersa, &c. Quam quidem ait ab omnibus, tum recentioribus tum veteribus esse prætermissam. Negat tamen Syrianus, eam esse a Platone prætermissam in Timæo, cuius etiam verba refert. Verum Aristoteles propterea videtur, ne Platonem quidem excepisse, quia Plato non reddidit in Timæo causam immortalitatis rerum cœlestium ex earũ principiis, quod erat Philosophi proprium, sed ex diuina voluntate, vt patet ex eo loco.

z Etenim

ἕτεραι. εἰ z μὲν γὰρ αἱ αὐταί εἰσι, πῶς τὰ μὲν ἄφθαρτα, τὰ δὲ φθαρτά, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν; οἱ μὲν οὖν περὶ Ἡσίοδον, καὶ πάντες ὅσοι θεολόγοι, τοῦ aa μόνον ἐφρόντισαν πιθανοῦ τοῦ πρὸς αὐτούς, ἡμῶν δ' ὀλιγώρησαν. θεοὺς γὰρ ποιοῦντες τὰς ἀρχάς, καὶ ἐκ τῶν θεῶν γεγονέναι, τὰ μὴ γευσάμενα τοῦ νέκταρος, καὶ τῆς ἀμβροσίας, θνητὰ γενέσθαι φασί. δῆλον δ' ὡς ταῦτα τὰ ὀνόματα γνώριμα λέγοντες αὐτοῖς, καί τοι περὶ αὐτῆς τῆς προσφορᾶς τῶν αἰτίων τούτων ὑπὲρ bb ἡμᾶς εἰρήκασιν. εἰ μὲν γὰρ χάριν ἡδονῆς περὶ αὐτῶν θιγγάνουσιν, οὐθὲν αἰτία τοῦ εἶναι τὸ νέκταρ, καὶ ἡ ἀμβροσία. εἰ δὲ τοῦ εἶναι, πῶς ἂν εἶεν ἀΐδιοι δεόμενοι τροφῆς; ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν cc μυθικῶς σοφιζομένων, οὐκ ἄξιον μετὰ σπουδῆς σκοπεῖν.

Περὶ

uersa. Etenim z si eadem sunt, quonam modo & quam ob causam alia interire nequeunt, alia caduca sunt? Ac Hesiodo quidem, cunctisque Theologis, id aa solum cura fuit, vt sibi probabilia dicerent, nos autem neglexerunt. Cum enim deos principia faciant, & ex Dijs orta esse censeant: ea, quæ nectar, & ambrosiam nõ degustarunt, mortalia facta esse dicunt. Perspicuum est autem eos, dum hæc nomina sibi vsurparũt, in ipsa etiam harum causarum traditione supra bb vires nostras dixisse. Nam si voluptatis gratia iis vtuntur, nequaquam illis, vt sint nectar & ambrosia causa sunt. Quod si existendi causa: qui fieri potest, vt sempiterni sint, cum alimento indigeant? Sed cum iis, qui cc fabularum inuolucro philosophantur, serio agere æquum non est.

Ab

Argumentum partis negatiua.

Priscorum Poetarum ratio refellitur.

z *Etenim si eadem.* Hac vna ratione probat, non esse eadem principia omniũ. Quia si essent eadem, nulla posset ratio afferri, cur aliæ res interirent, aliæ vero essent sempiternæ. Nam quod Hesiodus Poeta, & alii, qui res theologicas, atque huius scientiæ proprias, fabularum inuolucro contexerunt, eas demum res voluerunt esse sempiternas, quæ nectar, & Ambrosiã Deorum degustassent, reliquas vero caducas, ac mortales remansisse: quamuis fortasse aliquid nobis occultum significet, quod probabile sit; tamen si id, quod aperte dicunt, expendatur, friuolum valde, & absque vlla ratione dictum est Nam si Dii, quos illi cæterarum rerum principia esse dixerunt, sunt immortales propter nectar & ambrosiam, quibus vtuntur, aut id habent, quia illis vtantur solius voluptatis causa, aut necessitatis. si solius voluptatis, perspicuum est, nectar & ambrosiam non illis conferre, vt sint, quippe qui nihilominus existerent, si illis non vterentur: si vero necessitatis, ergo nutriuntur ex his, ac proinde immortales non sunt: etenim nutritio restauratio est substantiæ amissæ. loquitur autem Aristoteles de immortalitate naturali, qualem Dij, si essent, habere debuissent.

Nutritio quid sit.

aa *Id solum cura fuit, vt sibi probabilia dicerent.* Eorum philosophandi rationem non probat Arist. *c. 2. hoc loco lect. 1. p.* 4. qui sibi solis loquuntur, & fabularum aut ænigmatum integumentis res philosophicas occultant. De qua re in prooemio huius operis egimus.

Quid veteres nectaris & ambrosia nominibus intellexerint, D. Thom. exponit.

bb *Supra vires nostras.* Agnoscit Aristoteles in veteribus sapientiam, quam se assequi non posse palam fatetur. Quo loco D. Thom. vt est, omnis veritatis e tenebris eruendæ studiosus, suspicatur hos Theologos, nominibus nectaris & ambrosiæ, intellexisse summam bonitatem primi principii, cum omnis dulcedo amoris ad bonitatem aliquam, ac proinde ad summam bonitatem referatur. Atque hoc pacto significasse res eas, quæ propriis participãt, & quasi degustant perfectionem diuinæ bonitatis, esse immortales, quoad esse numerale; quæ autem remotius (quasi eam solum odorentur) non esse immortales, nisi quoad esse specificum.

cc *Qui fabularum.* Alexander sic contextum intelligit: Qui fabulis veritatem excludũt: cui expositioni alludit versio Bessarionis, quæ sic habet: *Sed de iis, quæ fabulose & sophistice dicuntur:* & antiqua, quæ ait: *Sed de fabulose sophisticantibus.* Non videtur tamen Aristoteles quicquam aliud dicere, quam quod non sit serio & accurate agendum cum iis, qui res philosophicas fabularum inuolucro contegunt; præsertim cum proximis verbis adeo honorifice locutus sit de priscis Poetis (quos etiam Theologos appellat) vt dixerit eos supra vires Philosophorum suæ ipsius ætatis scripsisse. Nec certe Græci contextus verba nos cogunt, vt sensum illum priorem amplectamur. Cur autem Aristoteles indignum ducat Philosophi grauitate, fabularum significationes studiosius scrutari, ratio est, quia planus verborum sensus ridiculus nonnunquam est, & cuius impugnatio non doceat sapientem: mysticus autem, & quem Poetæ significare volunt, est occultus: quo fit, vt Philosophus forte impugnet, quem Poeta minime significare voluit, quod ipsum non videtur carere leuitate. Alia ratio est de iis, qui ænigmatis vtuntur, vt Pythagorici, & eorum sectatores Platonici. Ideo enim indignum non est Philosopho eorum dicta diligentius expendere, quia etsi obscurius loquuntur, quam deceat eos, qui erroris occasionem præbere non debent, non consectantur tamen rationem scribendi specie ipsa fabulosam. Quod si quis obiiciat Aristotelem pugnare secum, cum dixe-

Nõ esse Philosophi fabularũ significationes studiosius perscrutari.

rit

rit primo libro cap. 2. *Philosophum esse fabularum studiosum*: meminerit, non dixisse illum simpliciter, studiosum fabularum, sed quodammodo studiosum, idq; quatenus Poetarum fabulæ miranda quædam continent, quæ ad philosophandum inuitant.

Com. 50. Παρὰ dd δὲ τῶν δι' ἀποδείξεως λεγόντων, δεῖ πυνθάνεσθαι διερωτῶντας, τί δή ποτ' ἐκ τῶν αὐτῶν ὄντα, τὰ μὲν ἀΐδια τὴν φύσιν ἐστί, τὰ δὲ φθείρεται τῶν ὄντων. ἐπεὶ δὲ οὔτε αἰτίαν λέγουσιν, οὔτε εὔλογον οὕτως ἔχειν, δῆλον, ὡς οὐχ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ οὐδὲ αἰτίαι ἂν αὐτῶν εἶεν. καὶ ee γὰρ ὅνπερ οἰηθείη λέγειν ἄν τις μάλιστα ὁμολογουμένως αὑτῷ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ οὗτος ταὐτὸ πέπονθε. τίθησι μὲν γὰρ ἀρχήν τινα αἰτίαν τῆς φθορᾶς τὸ νεῖκος. δόξειε ff δ' ἂν οὐθὲν ἧττον καὶ τοῦτο γεννᾶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἑνός. ἅπαντα γὰρ ἐκ τούτου τἆλλά ἐστι, πλὴν ὁ Θεός. λέγει γοῦν, ἐξ ὧν πάντα ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἐστί, ὅσα τ' ἔσται ὀπίσω, Δένδρεά τ' ἐβλάστησε, καὶ ἀνέρες, ἠδὲ γυναῖκες. Θῆρές τ' οἰωνοί τε, καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς: Καί gg τε θεοὶ δολιχαίωνες. καὶ hh χωρὶς δὲ τούτων δῆλον. εἰ γὰρ μὴ ἦν τὸ νεῖκος ἐν τοῖς πράγμασιν, ἓν ἂν ἦν ἅπαντα, ὥς φησιν. ὅταν γὰρ συνέλθῃ, τότε ἔσχατον.

Ab dd *iis vero, qui demonstratiue disserũt, quærere ac sciscitari oportet, quid tandem causa sit, cur entium, quæ ex eisdem constant, alia suapte natura sempiterna sint, alia intereant. cum autẽ nec causam afferant, nec rationi cõsentaneum sit, rem ita se habere: perspicuũ relinquitur, non esse eadem eorum nec principia, nec causas. Namq;* ee *& Empedocli, quem sibi maxime cõstare aliquis fortasse existimet, idẽ accidit. Censet enim, principiũ quoddam, ipsam nimirum contentionẽ, corruptionis causam esse: nihilo* ff *tamẽ minus, & hæc ex ipso vno generare videbitur. Nam cætera, præter Deum, ex hac constant omnia. Ait enim.*

Omnia quotquot erunt, quot sunt præsentia, quotque
Orta fuere ante hac, stirpes, hominesque feræque,
Inde etiã volucres, nutritiq; æquore pisces,
Longæuique gg Dij.

Idque hh *etiam alioqui perspicuum est. Nisi enim vna esset in rebus contentio, omnia, vt ait, vnum essent. Cum enim conueniunt, tunc vltima*

dd *Ab iis vero, qui demonstratiue disserunt, quærere ac sciscitari oportet, &c.* Missis iis, qui veritatem philosophicam fictis fabulis occultant, transit ad eos, qui perspicue rerum causas in docendo adhibent, a quibus merito quærendum esse dicit, cur ex eisdem principiis alia entia faciant caduca, alia sempiterna. Verum cum illi nihil causæ afferant, quod satis sit, nec aliunde appareat id consentaneum esse rationi, potius dicendum concludit, non esse omnium rerum eadem principia.

ee *Namque & Empedocli, quem sibi maxime constare aliquis fortasse existimet.* Ne immerito superiores Philosophos damnare videatur, profert in medium Empedoclem, qui inter Naturales maxime sibi videtur constare. Is ergo visus est rei propositæ hanc afferre rationem: Etsi omnia quatuor vulgatis elementis constant, quædam tamen perpetuo existere propter perpetuam elementorum concordiam & amicitiam: illa vero interire propter illorum contentionem siue discordiam. Dicebat enim, vno excepto Deo, hoc est, cœlo, quem Sphærum appellabat, & sapientissimum esse dicebat, cætera omnia habere in sua compositione admixtam discordiam: illum autem solum ita constare elementis, vt ab eius compositione omnis discordia longe relegata esset. Empedoclem tamen defendit Syrianus hac in re, vt quem putet non aliud, quam Platonem sensisse.

Quam causam immortalitatis quarundã rerum Empedocles tradat.

ff *Nihilo tamen.* Refutat causam adductam ab Empedocle. Primum, quod in ea sibi non constet. Nam cum dicebat, discordiam pertinere ad compositionem aliarum rerum, præterquam Dei, siue Sphæri, eam facit generationis causam. At causa generationis, eius sententia, non est causa corruptionis, cum apud illud Sphærus genitus sit, nec tamen sit interitus.

Refellitur Empedocles.

gg *Longæuique Dii.* Hos Deos longæuos, non autem perpetuos, quosnam esse dixerit Empedocles, non satis constat. Verisimile non est illum intellexisse eos dæmones, quorum Platonici meminerunt: quod tamen quidam volunt. Eos enim faciunt perpetuos Apuleius & Chalcidius, Platonici, cum eisdem pene verbis definiant Dæmonem, *Animal animo patibile, mente rationale, corpore aereum, tempore æternum.* Nisi Empedocles *Longæuos* dixit, pro Æternos (qua in re apertius pugnabit secum, cum velit, eos, quemadmodum & cætera, quæ dixerat, cõstare discordia) aut illi Æternum animal dixerunt, pro Longæuo. Vide *Apuleium in lib. de Dæmone Socratis. Chalcid. in Timæum Platonis.*

hh *Idque etiam alioqui.* Hac alia ratione confirmat, discordiam apud Empedoclem esse causam generationis: Quia si illa non esset, nulla daretur rerum distinctio, quæ plane ad generationem pertinet.

ii *Cum*

Tex. 15. 16. ἔσχατον ii ἵσταται τὸ νεῖκος. διὸ kk καὶ συμβαίνει αὐτῷ τὸν εὐδαιμονέστατον * ἧττον φρόνιμον εἶναι τῶν ἄλλων. οὐ γὰρ γνωρίζει τὰ στοιχεῖα πάντα. τὸ γὰρ νεῖκος οὐκ ἔχει. ἡ δὲ γνῶσις τοῦ ὁμοίου τῷ ὁμοίῳ. Γαίῃ μὲν γάρ (φησι) γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ, Αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ πῦρ ἀΐδηλον. Στοργῇ δὲ στοργήν, νεῖκος δέ τε νείκεϊ λυγρῷ. ἀλλ' ll ὅθεν δὲ ὁ λόγος, τοῦτό γε φανερόν, ὅτι συμβαίνει αὐτῷ τὸ νεῖκος, μηθὲν μᾶλλον φθορᾶς ἢ τοῦ εἶναι αἴτιον. ὁμοίως δὲ οὐδ' ἡ φιλότης τοῦ εἶναι. συνάγουσα γὰρ εἰς τὸ ἕν, φθείρει τὰ ἄλλα. καὶ mm ἅμα δὲ αὐτῆς τῆς μεταβολῆς αἴτιον οὐθὲν λέγει, ἀλλ' ὅτι οὕτως πέφυκεν, Ἀλλ' ὅτε δὴ μέγα νεῖκος ἐνὶ μελέεσσιν ἐθρέφθη, Εἰς τιμάς τ' ἀνόρουσε τελειομένοιο χρόνοιο, ὅς σφιν ἀμοιβαῖος πλατέος παρελήλατο ὅρκου· ὡς ἀναγκαῖον μὲν ὂν μεταβάλλειν· αἰτίαν δ' ἐξ ἀνάγκης οὐδεμίαν δηλοῖ. ἀλλ' nn ὅμως τοσοῦτόν γε μόνον λέγει ὁμολογουμένως. οὐ γὰρ τὰ μὲν φθαρτά, τὰ δὲ ἄφθαρτα ποιεῖ τῶν ὄντων, ἀλλὰ πάντα φθαρτά, πλὴν τῶν στοιχείων. ἡ δὲ νῦν λεγομένη ἀπορία ἐστὶ διὰ τί τὰ μέν, τὰ δ' οὔ, εἴπερ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἂν εἴησαν

*Alias θεὸν.

Vltima ii *sistit contentio. Ita* kk *fit, vt eius sententia Deus, qui est omnium fœlicissimus, minus, quam cætera sit sapiens: neque enim omnia elementa cognoscit, cum ipsam contentionem non habeat, reique similis cognitio simili efficiatur. Sic enim inquit,*

Terra etenim terram atque vnda cognoscimus vndam,
Sic etiam innato diuinus cernitur æther
Æthere, amore patescit amor, lis inuida lite.

Sed ll *& illud, vnde sermo digressus est, eius sententiam aperte sequitur: Contentionem nõ magis, vt res intereant, quam vt sint, eodemque modo, neque amicitiã magis vt sint, causam esse. Cum enim omnia in vnum cõgregat, corrumpit cætera. Simul* mm *autem ipsius mutationis causam nullam exponit, nisi quod ita natura comparatum sit. Scribit enim:*

Ast vbi nutrita est ingens contentio membris,
Temporeque exacto iustos repetiuit honores,
Grande, quod alterno præscripserat ordine, fœdus.

Vt necesse quidem sit fieri mutationem, sed tamen eius necessitatis causam nullã explicet. Verum nn *hactenus tantum sibi constat, quod non alias res facit corruptioni obnoxias, alias a corruptione liberas; sed omnes caducas præter elementa. nunc autem quæstio quæ tractatur, ea est, cur alia interire possint, alia nõ item, si omnes ex eisdẽ constant. Atque hæc dicta sint, vt intelligatur,*

ii *Cum enim conueniunt.* Hoc est cum ea, quæ discordia siue contentione constant, per amicitiam in chaos rediguntur, atque esse desinunt, tunc vltima sistit contentio, id est, tũ demũ munus suum obire desinit: est igitur contentio generationis causa.

kk *Ita fit vt* Refutat eandem causam ab Empedocle allatã, quod in ea reddenda nõ recte excluserit a Deo seu Sphæro discordiam, cum illum sapientissimum esse dixerit, & tamẽ alibi docuerit, simile simili inexistenti cognosci, quod idem asserit primo de Anima, cap. 2. non solum de Empedocle, sed etiã de Platone. Ex his enim sequitur, Sphærum esse minus sapientẽ cæteris rebus, cum careat discordia, per quam aliarum rerum discordiam cognoscat.

ll *Sed & illud.* Redit ad priorem refutationem, additque, non solum ea ratione sibi non constare Empedoclem, quod ex eius dictis sequatur, ipsam discordiam generare, sed etiam quia plane efficiatur, ipsam etiam concordiam, siue amicitiam esse causam interitus. Ait enim coeuntibus tandem aliquando rebus in vnum, futurum esse interitum rerum omnium. Excipiendus tamen videtur secundum Empedoclem Sphærus, vt generalis illa corruptio non sit intelligenda, nisi de rebus inferioribus.

mm *Simul autem.* Hoc etiam obiter damnat in opinione Empedoclis, quod illius generalis corruptionis, quam ait necessario futuram esse, aliam causam nullã reddiderit, nisi quia ita natura comparatũ sit, vt patet ex eius carminib. in quibus res inferiores (vt videtur) facit quasi q̃dam mẽbra inferioris mũdi. Quod autem ratio illa, quia ita natura cõparatum est, sit inepta, ex eo patet, quia isto modo facillimum esset omnium rerum causam reddere.

Ineptum esse in ratione rerũ assignanda ad naturam rerum confugere.

nn *Verum hactenus.* In hoc tamen sibi constare Empedoclem ait Arist. quod cum omniũ entium dicat eadem esse principia, quatuor inquam vulgata elementa, non asserat: deinde alia interire, alia non item: sed omnia omnino, præter elemẽta. Verum cum hæc, si sola verba spectentur, repugnent iis, quæ ex Empedocle recitata sunt: ita intelligenda videntur, vt Empedocles non loquatur in hoc generali pronunciato de omnib. omnino rebus, sed de omnib. quæ ille aiebat constare quatuor elementis, & discordia. Quod quidem in reprehensionem Platonis videtur dictum, qui cum vnitatem, & dualitatem indefinitam fecisset principia tum hominum singulorum, tum hominis separati: tamen ita confessus est, illos esse mortales, vt diceret hunc esse sempiternum. quod idem in cæteris pene rebus asseruit.

Quo pacto Empedocles intelligi debeat.

σιν αἱ αὐταὶ ἀρχαί, τοσαῦτα εἰρήσθω.

Εἰ δ' οο ἕτεραι ἀρχαί, μία μὲν ἀπορία, πότερον ἄφθαρτοι καὶ αὐταὶ ἔσονται, ἢ φθαρταί. εἰ μὲν γὰρ φθαρταί, δῆλον ὡς ἀναγκαῖον καὶ ταύτας ἔκ τινων εἶναι. ἅπαντα γὰρ φθείρεται εἰς ταῦτ' ἐξ ὧν ἐστιν. ὥστε συμβαίνει τῶν ἀρχῶν ἑτέρας ἀρχὰς εἶναι προτέρας. τοῦτο δ' ἀδύνατον καὶ εἰ ἵσταται, καὶ εἰ βαδίζει εἰς ἄπειρον. ἔτι δὲ πῶς ἔσται τὰ φθαρτά, εἰ αἱ ἀρχαὶ ἀναιρεθήσονται; εἰ δὲ ἄφθαρτοι,
Text. 15. διὰ τί ἐκ μὲν τούτων ἀφθάρτων οὐσῶν, φθαρτὰ ἔσται, ἐκ δὲ τῶν ἑτέρων ἄφθαρτα; τοῦτο γὰρ οὐκ εὔλογον, ἀλλ' ἢ ἀδύνατον, ἢ πολλοῦ λόγου δεῖται. ἔτι pp δὲ οὐδ' ἐγκεχείρηκεν οὐδεὶς ἑτέρας, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς ἁπάντων λέγουσιν ἀρχάς· ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἀπορηθὲν ἀποτρώγουσιν, ὥσπερ τοῦτο μικρόν τι λαμβάνοντες.

Text. 16. Πάντων qq δὲ καὶ θεωρῆσαι χαλεπώτατον, καὶ πρὸς τὸ γνῶναι τἀληθὲς ἀναγκαιότατον, πότερόν ποτε τὸ ὄν, καὶ τὸ

gatur, eadem principia esse non posse.

Quod oo si diuersa sunt principia, Vna dubitatio existit, num & ipsa ab interitu libera sint. Nam si interire possunt, & ipsa quoque ex quibusdam necessario constare perspicuum est: quippe cum omnia in ea dissoluantur, ex quibus constant. Ex quare efficitur, Vt principiorum alia sint priora principia: quod fieri nequit, siue stetur siue in infinitum abeatur. Iam Vero, quo pacto erunt ea, quæ interire possunt, si principia tollantur? Si Vero hæc interire non possunt, cur ex eorum aliis, cum interitus expertia sint, res ea constabunt, quæ interire possunt: ex aliis Vero interitus expertes: hoc enim rationi consentaneum non est, sed aut fieri nequit, aut lõga explicatione indiget. Præterea, pp nemo conatus est alia, atque alia principia ponere, sed eadem omnium esse cuncti dicunt: primum autem illud, quod dubitatum est, Vt exiguum quiddam ducentes, facile deglutiunt. Text. 15.

Omnium qq autem, & ad considerandum difficilimum, & ad Veritatem cognoscendam maxime necessarium illud est, Vtrum ens, & V- Text. 16.

oo *Quod si diuersa sunt principia.* Hactenus, argumentatus est pro ea parte quæstionis, quæ negat omnium rerum esse eadem principia, nunc oppositam duabus rationibus confirmat. Prior est, quia si sunt diuersa, aut principia corruptibilium corrumpuntur etiam aut sunt corruptionis expertia. Si quis dicat, ea corrumpi in alia priora, duobus argumẽtis probat id fieri non posse. Vno quia constarent ex aliis principiis, quod fieri nequit, siue quis dicat, deueniendum ad aliqua prima omnino, quæ non fiant ex aliis priorib. sed ex nihilo, siue in infinitum abeundum in principiis, ex quibus sunt constituta. Nam neq; ex nihilo quicq̃ fit naturaliter, nec ex infinitis principiis aliqd constare potest, vt superiori lib. patet. Altero, quia si omnia ponantur iam corrupta (hoc enim poni potest, si illa dicantur posse corrumpi) nullæ erunt res corruptibiles, quæ tamen dicuntur perpetuæ secundum species suas, quæ non existunt, nisi per sua indiuidua. Si quis autem dicat, esse corruptionis expertia, cum manifestum etiam sit, principia incorruptibilium esse corruptionis expertia, difficultas iterum eadem pene redit atque ea, quæ modo tractata est, cur inquam, si omnia sint corruptionis expertia, ex aliis fiant res sempiternæ, ex alis vero caducæ & mortales.

Argumentum primæ partis affirmatiuæ.

Species existere per sua indiuidua.

pp *Præterea nemo.* Posterior ratio ducitur ex auctoritate antiquorum. Nullus enim alia fecit principia sempiternorum, alia mortalium, sed omnes omnium rerum eadem principia esse dixerunt, facile prætereuntes difficultatem, quæ pro affirmatiua quæstionis parte adducta est, tanquam quæ leuis esset, & nullius momenti.

Posterius argum.

Quæstionis, num rerum corruptibilium & incorruptibilium sint eadem principia, an Vero diuersa, solutio.

Solutio huius quæst. habetur lib. 12. a cap. 5. vbi docet Arist. principia externa esse eadẽ omnium rerum, tam corruptibiliũ, q̃ incorruptibilium, cuius oppositũ Manes Persa, a quo Manichæi dicũtur turpissimo errore asseruit: interna vero, non esse eadem nisi secundum analogiam. Itemq; principia interna incorruptibiliũ esse corruptionis expertia, corruptibiliũ autẽ partim corrumpi, partim minime. Corrũpuntur enim per accidens, quatenus desinunt esse principia eius rei, quæ per se corrumpitur, nõ corrũpuntur autẽ per se, quasi omnino pereãt, aut in alia principia resoluãtur. Materia n. corruptibiliũ rerum, nec perit, nec resoluitur, tametsi est apta ad ꝑpetiendum, cõtrarioq; motus successiue sustinendos, quæ conditio cernitur in principiis rerũ incorruptibiliũ. Forma autẽ, etsi perit, excepta humana: nõ tamen resoluitur. Ad rationẽ autẽ, qua initio pars negatiua quæstionis cõfirmata est, dicendũ, recte eã concludere non esse eadẽ principia interna corruptibiliũ & incorruptibiliũ. Ad eã vero, quæ adducta est ꝑ parte affirmatiua, quid respõdendũ sit, ex dictis perspicuũ est. Nam cetera quæ ex auctoritate magis, quam ratione in hac controuersia dicta sunt, non videntur curanda.

Solutio quæstionis.

Materia & forma.

Solutio argumentorum.

Disputatio

qq *Omnium autem.* Disputat quæstionem duodecimam, qua quærebatur, Vtrum vnum, & ens

& ens essent ipsæ rerũ substantiæ substãtialiaue principia: an potius vnitati, & entitati aliquid subiiceretur, quod primum principium esset, ac substantia rerum. Quã quæstionem ideo ait esse difficillimam, quia habet pro vtraq; parte grauissimos auctores, nec minus probabiles rationes. Additque, eius explicationem esse maxime necessariam, quia ex ea pendet non modo iudicium de rerum essentiis, sed etiam explicatio aliarum multarum quæstionum, quæ erant eo tempore controuersæ, veluti illius, Vtrum numeri sint essentiæ rerum, necne, & aliarum similium. *duodecima quæstionis.*

καὶ τὸ ἓν, οὐσίαι τῶν ὄντων εἰσὶ, καὶ rr ἑκάτερον αὐτῶν οὐχ ἕτερόν τι ὂν, τὸ μὲν ἓν, τὸ δὲ ὂν ἐστιν· ἢ δεῖ ζητεῖν, τί ποτ᾽ ἐστὶ τὸ ὂν καὶ τὸ ἓν, ὡς ὑποκειμένης ἄλλης φύσεως. οἱ μὲν γὰρ ἐκείνως, οἱ δ᾽ οὕτως οἴονται τὴν φύσιν ἔχειν. Πλάτων μὲν γὰρ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι, οὐχ ἕτερόν τι τὸ ὂν, οὐδὲ τὸ ἓν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν φύσιν εἶναι, ὡς οὔσης τῆς οὐσίας, τοῦτο ἓν εἶναι, καὶ ὄν τι. οἱ δὲ περὶ φύσεως, οἷον Ἐμπεδοκλῆς, ὡς ss εἰς γνωριμώτερον ἀνάγων, λέγει, ὅ τι τὸ ἓν ὄν ἐστι. δόξειε γὰρ ἂν λέγειν τοῦτο τὴν φιλίαν εἶναι. αἰτία γοῦν ἐστιν αὕτη, τοῦ ἓν εἶναι πᾶσιν. ἕτεροι δὲ πῦρ, οἱ δ᾽ ἀέρα φασὶν εἶναι τὸ ἓν. τοῦτο καὶ τὸ ὂν, ἐξ οὗ τὰ ὄντα εἶναί τε καὶ γεγονέναι. ὡς δ᾽ αὔτως καὶ οἱ πλείω τὰ στοιχεῖα τιθέμενοι. ἀνάγκη tt γὰρ καὶ τούτοις τοσαῦτα λέγειν τὸ ὂν καὶ τὸ ἓν, ὅσαπερ ἀρχάς εἶναί φασι. συμβαίνει uu δὲ, εἰ μέν τις μὴ θήσεται εἶναί τινα οὐσίαν τὸ ἓν, καὶ τὸ ὂν, μηδὲ τῶν ἄλλων εἶναι τῶν καθόλου μηθέν· ταῦτα γάρ ἐστι καθόλου μάλιστα πάντων

& vnũ substantia sint eorũ, quæ sunt, & rr vtrumq; eorũ, non aliud quicquam existens, hoc quidẽ vnum, illud vero ens sit: an vero quærere oporteat, quidnam sit ens, & vnum quasi alia quadã natura subiecta sit. Namq; alii illo, alij hoc modo naturã habere existimant. Plato .n. & Pythagorici non aliud quicq̃ siue ens siue vnum esse, sed hoc ipsum eorum naturã dicunt: quasi substantia sit idem vnũ esse, & ens quoddam. Eorum autem, qui de natura disputant, Empedocles quidem tanquam ss ad notius reuocans, exponit quidnam sit id, quod vnum ens est, hoc enim amicitiam esse dicere videri potest, quippe cum hæc omnibus, vt vnum sint, caussa sit. Alii vero ignem, alii aerem, hoc vnum, & ens esse aiunt. atque ex eo ea, quæ sunt, & esse, & genita esse. Eodemque modo sentiunt ii, qui plura elementa ponunt: coguntur tt enim & hi dicere, tam multa esse ens, & vnum, quam multa principia esse asserunt. Si quis uu vero ipsum ens & ipsum vnum quandam substantiam esse non statuat: illud euenit, vt neque aliorum vniuersalium quicquam sit: hæc enim sunt omnium

rr *Et vtrumque eorum.* Sensus est, & neutrum eorum de subiecta aliqua natura dicatur, sed nomen vnius, accipiatur pro sola vnitate, entis vero vocabulum pro sola entitate. Nam si illæ significent aliquid, quod rebus accidat, pro aliqua re subiecta necessario accipientur, quemadmodum Album pro corpore, & Ridens pro homine. Qua quæstione proposita producit Aristoteles vtriusque partis fautores, seu potius auctores.

ss *Tanquam ad notius.* Quoniam ea, quæ proxime sequuntur perspicue referuntur ad solum Empedoclem: non potuimus hoc loco vti verbo Latino pluralis numeri, pro Græco singularis, quod est, ἀνάγων, quod videbatur postulare illud verbi suppositum οἱ δὲ περὶ φύσεως, quemadmodum fecimus cap. 1 quo loco Aristoteles ait, οἱ δὲ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων ἔλεγον, & cap. 2. vbi dicitur, ἀλλὰ ταῦτα τῶν σοφιστῶν τινες, οἷον Ἀρίστιππος προεπηλάκιζον αὐτάς. Itaque vt sensum retineremus, necesse fuit solum Empedoclem suppositum verbi facere. Sensus igitur verborũ Aristotelis hic est, Empedocles quidem reddit causam ipsius entitatis, & vnitatis ex alio priori, nempe ex concordia, quam dicebat esse principium. Nam cum idem videatur esse causa entitatis, quod est vnitatis & vice versa, concordia autem sit causa vnitatis vt inductione patet, colligebat ille, esse etiam entitatis. Quo loco non est legendum coniunctim ὅτι, vt sit vna particula, sed disiunctim, ὅ, τι, vt significet: Quod, quid, siue Quodnam, aut Quidnam: quemadmodum Latine reddidimus. *Sensus verborum Aristotelis.*

tt *Coguntur enim dicere.* Quasi dicat, coguntur enim tot ponere subiecta entitatis, & vnitatis, quot ponunt earum principia, quippe cum distinguant principia ab entitate & vnitate rerum, tanquam subiecta ab iis, quæ illis accidunt.

uu *Si quis vero ipsum ens & ipsum vnum.* Iam argumentatur pro opinione Platonis, & Pythagoreorum hac ratione. Aut ens, & vnum sunt separata ab indiuiduis, aut minime: si non sunt separata duo sequũtur: alterum quidẽ, nullum aliud vniuersale existere separatum ab indiuiduis, alterum vero, nullum numerum esse abstractum a rebus, seu separatam quandam substantiam: vtrumque autem est incommodum. ergo potius dicendum est esse ea separata: at hoc dato plane sequitur, esse illa substantiam rerum omnium: non est igitur negandum *Argumentũ pro parte affirmatiua*

Vniuersaliora esse priora natura minus vniuersalibus.

ens & vnum esse rerum substantiam. Prior pars maioris ex eo probatur, quia ens, & vnum sunt maxime vniuersalia, ac proinde ex omnibus vniuersalibus maxime separabilia ab indiuiduis, præsertim cum magis vniuersalia sint priora natura eo antecessionis ordine, quo id prius dicitur, a quo non reciprocatur existendi consequentia. Posterior autem probatur, quia numerus abstractus a rebus nihil aliud est, quam ipsæ vnitates, quarum quælibet est id, quod vel maxime vnum quid est, ex quo fit, vt si vnum non sit substantia separata, neque ipse numerus sit separata substantia. Minor probari potest iis rationibus, quibus Plato ostendere conatur, Ideas esse, & numeros esse rerum essentias ab ipsis rebus separatas. Quod autem sequatur, si ens & vnum aliquid sunt, hoc est separata ab indiuiduis, esse illa substantias omnium rerum, ex eo probat Aristoteles, quia si sunt separata, nihil aliud eis subest, quod vniuerse de rebus omnibus dicatur, quasi subiectum formalis prædicati, quemadmodum cum homo prædicatur, de omnibus hominibus, nihil ei subest, quod de illis omnibus prædicetur quasi subiectum naturæ humanæ. secus res habet in prædicatione albi, cui subest corpus, quod de omnibus albis dicitur, vt subiectum albedinis, quod idem cernere est in cæteris prædicatis accidentalibus.

πάντων. εἰ δὲ μὴ ἔστι τι ἓν αὐτὸ μηδ' αὐτὸ ὄν, σχολῇ τῶν γε ἄλλων τι ἂν εἴη παρὰ τὰ λεγόμενα καθ' ἕκαστα. ἔτι δὲ μὴ ὄντος τοῦ ἑνὸς οὐσίας, δῆλον ὅτι οὐδ' ἂν ἀριθμὸς εἴη ὡς κεχωρισμένη φύσις τις τῶν ὄντων. ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς, μονάδες· ἡ δὲ μονὰς ὅπερ ἕν τι ἐστίν. εἰ δ' ἔστι τι αὐτὸ ἕν, καὶ αὐτὸ ὄν, ἀναγκαῖον οὐσίαν αὐτῶν εἶναι τὸ ὄν, καὶ τὸ ἕν. οὐ γὰρ ἕτερόν τι καθόλου κατηγορεῖται, ἀλλὰ ταῦτα αὐτά.

Ἀλλὰ xx μὴν εἰ ἔσται τι αὐτὸ ὄν, καὶ αὐτὸ ἕν, πολλὴ ἀπορία, πῶς ἔσται τι παρὰ ταῦτα ἕτερον. λέγω δὲ, πῶς ἔσται πλείω ἑνὸς τὰ ὄντα; τὸ γὰρ ἕτερον τοῦ ὄντος οὐκ ἔστιν. ὥστε κατὰ τὸν Παρμενίδου συμβαίνειν ἀνάγκη λόγον, ἓν ἅπαντα εἶναι τὰ ὄντα, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὄν. ἀμφοτέρως yy δὲ δύσκολον· ἄν τε γὰρ μὴ ᾖ τὸ ἓν οὐσία, ἄν τε ᾖ τὸ αὐτὸ ἕν, ἀδύνατον τὸν ἀριθμὸν οὐσίαν εἶναι. ἐὰν μὲν οὖν μὴ ᾖ, εἴρηται πρότε-

omnium maxime vniuersalia. Quod si nec vnum ipsum, nec ipsum ens quicquam sit, multo minus ex aliis quicquam erit, præter ea, quæ singularia dicuntur. Præterea si vnum ipsum substantia non est: constat neque numerum fore, vt naturam quandam a rebus separatam. Est enim numerus vnitates, Vnitas autem est id, quod proprie vnum quid est. Si vero ipsum vnum, & ipsum ens aliquid est; necesse est eorum substantiam ens & vnum esse: neque enim aliud quicq̃ vniuerse prædicatur, sed hæc ipsa.

At xx vero, si ipsum ens, ac ipsum vnum aliquid sint, magna dubitatio existit, quo pacto aliquid aliud erit, præter hæc: quo inquam pacto entia erunt plura vno: id enim non est, quod ab ente diuersum est. Ita fiet necessario, vt Parmenidis ratione, omnia entia vnum sint, idque sit ipsum ens. Vtroque yy autem modo difficilis res est. Nam siue vnũ substãtia non sit, siue sit ipsum vnum: fieri nõ potest, vt numerus sit substantia. At si non sit quidem, cur id eueniat supe-

xx *At vero, si ipsum ens, ac ipsum vnum.* Argumentatur pro opinione Naturalium, contra opinionem Platonis & Pythagoreorum duabus rationibus; quarum prior hæc est. Si ipsum ens, & ipsum vnum sint aliquid, id est, separata, &, quod hinc sequitur, sint ipsa rerum essentia, & non aliquid; posterius (quod apud Platonem recte efficitur) quicquid fuerit præter illud ens, non erit ens, & quicquid fuerit præter illud vnum, non erit vnum, quare cum illud ens, & illud vnum idem sint (neque enim possunt esse diuersa) efficitur, vt omnia, quæ sunt, vnum sint: quod concludebat Parmenides. cum igitur hoc sit absurdissimum, potius dicendum est, ipsum ens, & ipsum vnum non esse separata, ac proinde non esse substantias rerum. Hæc ratio contra solum Platonem concludit, vt perspicuum est, nec abs re, cũ tota huius quæstionis disputatio propter Platonem instituta sit.

yy *Vtroque autem modo difficilis res est.* Quoniam tota hæc disputatio contra Platonem instituitur, docet Aristot. vtramque partem quæstionis magnum illi negotium facessere. ex vtraque enim sequitur numerum non esse substantiam, quod tamen ille enixe defendere conabatur. Nam si vnum non sit substantia, nec numerus erit substantia, vt paulo ante probatum est. Si vero sit substantia, cum præter illud non sit futurum aliud vnum, neque etiam numerus erit. Nam quemadmodum præter ipsum ens, si ponatur separatum, non erit aliud ens: sic etiam præter ipsum vnum separatum, non erit aliud vnum, ex quo cum prior vno sit numerus. Quo loco cum Arist. ait, *siue sit ipsum vnum.* [illegible] Idem enim est apud Platonẽ esse separatum atque esse substantiam, [illegible] & per se naturaliter existens substantia est.

περον. ἔτι δὲ, εἰ ἔστιν αὐτὸ ἓν, πῶς ἔσται παρ' αὐτὸ ἄλλο ἕν; ἀνάγκη γὰρ μηδὲν εἶναι. ἅπαντα δὲ τὰ ὄντα ἢ ἓν ἢ πολλά, ὧν ἓν ἕκαστον. ἔτι εἰ ἀδιαίρετον αὐτὸ τὸ ἕν, κατὰ μὲν τὸ Ζήνωνος ἀξίωμα οὐδὲν ἂν εἴη. ὃ γὰρ μήτε προστιθέμενον, μήτε ἀφαιρούμενον ποιεῖ τι μεῖζον, * οὔ φασιν εἶναι τοῦτο τῶν ὄντων, ὡς δηλονότι ὄντος μεγέθους τοῦ ὄντος· καὶ εἰ μέγεθος, σωματικόν. τοῦτο γὰρ πάντῃ ὄν. τὰ δὲ ἄλλα πῶς μὲν προστιθέμενα ποιήσει μεῖζον, πῶς δ' οὐδέν; οἷον ἐπίπεδον καὶ γραμμή, στιγμὴ δὲ καὶ μονάς, οὐδαμῶς. ἀλλ' ac ἐπειδὴ * οὗτος θεωρεῖ φορτικῶς, καὶ * ἐνδέχεται εἶναι ἀδιαίρετόν τι, ὥστε καὶ * οὕτως, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἔχειν ἀπολογίαν, μεῖζον μὲν οὐ ποιήσει, πλεῖον δὲ προστιθέμενον τὸ τοιοῦτον. ἀλλὰ ad πῶς δὴ ἐξ ἑνὸς τοιούτου, ἢ πλειόνων ἔσται μέγεθος; ὅμοιον

* Deesse videtur ἢ ἔλαττον.

* Alias οὕτως.

* Alij habēt οὐκ ἐνδέχ.

* Alias ὄντως.

superius dictum est. Si vero sit, eadem & de ente dubitatio occurrit. Ex aa *quo enim, & præter ipsum vnum, aliud vnum erit? est enim necesse, vt nihil sit. omnia autem, quæ sunt, aut vnum sunt, aut multa, quorum quodque vnum est. Præterea* ab *si vnum ipsum indiuisibile est, nihil sane erit, Zenonis sententia. Quod enim, neque additum, neque detractum maius aliquid facit, aut minus, id in entibus non numerat, qua scilicet, ipsum ens magnitudo sit: & si magnitudo, corporeum quid: hoc enim omni ex parte ens est. cætera vero modo quidem aliquo facient maius, alio vero non item; veluti planum, ac linea facient: punctus vero, & vnitas nequaquam. Sed* ac *quoniam is inepte rem considerat, fierique potest, vt sit aliquid indiuisibile: hinc efficitur, vt & re vera, & ad illum responsio aliqua adhiberi possit. Id enim, si additur, maius quidem non faciet, sed tamen faciet plus. Verum* ad *quonam modo ex eiusmodi vno aut pluribus magnitudo constabit? id enim*

aa *Ex quo enim, & præter ipsum vnum, aliud vnum erit?* Quasi dicat, ex quo enim generabitur illud aliud vnum separatum a primo vno? erit enim necesse, vt id, ex quo fiat, nihil sit. Nam omne ens, aut est vnum, aut multa, quorum quodque est vnum: id autem, ex quo fiet illud vnum, non erit vnum, nec multa, quandoquidem præter primum vnum, supponebatur, non esse aliud vnum. Quod autem illud aliud vnum generari debeat, si ponendum est præter primum vnum, ex eo ipso patet, quia non est primum vnum. Generabitur igitur ex nihilo, quod fieri nequit. Hoc loco verbum αὐτὸ, non est mente iungendum cum ἄλλο ἕν, sed cum τὸ ἕν, quod præcesserat. Id enim plane poscit loci intelligentia.

Argumentū secundum.

ab *Præterea si vnum ipsum indiuisibile est, nihil sane erit, Zenonis sententia.* Posterior ratio, quam affert pro opinione Naturalium contra Platonem, erat Zenonis Eleatæ Parmenidis discipuli, qui hunc in modum argumentabatur. Ipsum vnum separatum si datur, est omnino indiuisibile, ergo nihil est: vnde sequitur, non tantum illud non esse substantiam rerum, sed neque omnino quicquam, quod ad eas pertineat. Consequentiam vero ex eo firmam putabat Zeno, quia nihil esse credebat, nisi quod aliquam magnitudinem haberet: quam ob caussam sæpe vtebatur hoc quasi principio, *quod nec additum facit maius, nec detractum reddit minus, nihil est.* Quocirca dicebat, nihil esse, quod omni ex parte esset ens, nisi corpus, quandoquidem solum corpus additum, secundum quamcunque dimensionem facit maius, siquidem linea addita non facit maius, nisi secundum longitudinem, nec superficies, nisi secundum longitudinem & latitudinem. Vnde sequebatur, vnitatem abstractam, qualem ponebat Plato, itemque punctum nihil omnino esse, quia nequeant rem vllam maiorem facere. Hoc loco addidimus illud (aut minus) quod non est in Græco, quia plane videtur librariorum vitio excidisse, cum alioqui sententia id postulet, nisi sit ridicula.

Corpus, linea, superficies.

Contra Zenonem.

ac *Sed quoniam is inepte rem considerat, fierique potest, vt sit aliquid indiuisibile, &c.* Quia Zeno admodum inepte philosophabatur, ait Aristoteles eius rationem non modo re vera, siue simpliciter, sed etiam ad hominem solui posse. Simpliciter quidem, si detur instantia in aliquo indiuisibili, quod ostendatur existere in rerum natura, vt re vera existit. Ad hominem vero, si dicatur, etsi ratio entis non est in eo posita, vt additum augeat, aut detractum minuat: eo tamen admisso, nihil referre si indiuisibile additum non faciat maius, sive non augeat magnitudinem: satis enim esse, si faciat plus, hoc est augeat multitudinem. Id enim quod nihil est, augere multitudinem non potest. Hoc etiam loco pro οὗτος θεωρεῖ videtur irrepsisse οὗτος θεωρεῖ, vt habent Græca exemplaria, & pro ὥστε καὶ ὄντως, scriptum esse a librariis ὥστε καὶ οὕτως, quod fuit facillimum. Itaque priorem lectionem restituendam putamus. Expunximus autem particulam οὐκ, vt legeretur, καὶ ἐνδέχεται, non καὶ οὐκ ἐνδέχεται, id est, nec fieri potest, vt fere habent Græca exemplaria, quia præterquam quod pugnat cum vero sensu huius loci, non legitur apud Alexandrum, neque ab vllo interprete vertitur.

ad *Verum quonam modo ex eiusmodi vno aut pluribus magnitudo constabit? &c.* Quamvis ratio Zenonis [illegible] facile solui posset, addit tamen Aristoteles, ex eo

remanere adhuc difficultatem hanc, quod etsi indiuisibile additum faciat, plus, seu maiorem multitudinem, atque adeo multitudinem quamlibet constituat, tamen videtur fieri non posse, vt constituat magnitudinem, quam tamen Plato ex vnitatibus etiam constitui dicebat. Perinde enim hoc absurdum videtur, atq; si quis lineam ex punctis constare asserat. Nam etsi detur ex vno indiuisibili separato, & quodam non vno, quod Plato vocabat tum inæqualitatem tum dualitatem indefinitam, tum etiam magnum & paruum, ex vno inquam ipso, vt forma, & ex non vno & materia, fieri numerum separatum: tamen non videtur dicendum, ex iisdem alias constare magnitudinem, præsertim cum ipsum non vnum, siue inæqualitas apud Platonem semper eodem modo sumi videatur. Quinetiam neutrum horum videtur fieri posse. Et quod ex vno, & inæqualitate fiat numerus. Et quod ex ipso numero iam constituto, & ex eadem rursus inæqualitate fiat magnitudo, vt quidam dicebant, cum docere vellent, quomodo ex vno, & inæqualitate alias fieret numerus, alias autem magnitudo.

Quæstionis, vtrum vnum & ens sint ipsa rerum substantia substantialia've principia, solutio.

Triplex entis & vnius acceptio.

PRo solutione huius quæstionis animaduertendum est, ens & vnum, quod attinet ad hunc locum, tribus modis accipi posse. Primum pro ente & vno independente, quod est solus Deus Opt. Max. Deinde pro ente & vno transcendentibus. Postremo, ens quidem pro quantitate continua, quæ quidem est immediate vna vnitate numerali (substantia enim mediante quantitate continua, sibi vendicat huiusmodi vnitatem) vnum vero, pro vnitate numerali. Si ergo ens & vnum sumantur primo modo, dicendum est, esse quidem vtrumque separatum ab omni materia, atque adeo ab omni, vt ita dicam, potentialitate, cum vtrumque sit actus purus: verum non esse substantiam & quidditatem omnium rerum, sed caussam exemplarem, & efficientem omnium quidditatum dependentium, vt Aristoteles docebit libro duodecimo. Si autẽ sumantur secundo modo, esse quidem substantiam siue essentiam omnium rerum, vt idem docebit libro sequenti: sed tamen non esse separata a rebus singulis. Nulla enim res habet formaliter essentiam per aliquid a se separatum, sed tantum efficienter, aut imitatiue. Si denique sumatur tertio modo, neutrum esse substantiam omnium rerum, sed potius ambo accidere substantiis corporeis, quibus solis accidit numerari eo genere numeri.

Solutio quæstionis.

Vnum transcendens quid.

Dilutio argumentorũ vtriusque partis.

Ex his facile solui possunt rationes propositæ pro vtraque quæstionis parte. Ratio enim pro opinione Platonis adducta nihil efficit. Existimat enim Plato, separationem entis, & vnius esse necessariam, vt ens & vnum sint ipsa rerum omnium substantia, siue quidditas, quod negamus, cum potius contra dicendum sit. Ac prior quidem ratio pro opinione naturalium recte concludit contra solum Platonem, vt eo loco diximus, posterior autem ab ipso Arist. soluta est. Cur autem Plato putauerit essentias rerum dependentium a primo ente, & primo vno, esse numeros, non satis constat. Sed tamen D. Thomas credit, eius rei caussam fuisse, quia Plato non distinxit vnitatem transcendentem a numerali. Vnde cum vnitas transcendens non distinguatur ab essentiis rerum, siue simplicium, siue compositarum, quarum est vnitas tanquam aliquid, quod illis superadditum sit: hinc fit, vt quemadmodum res omnes dependentes a Deo habent in suis essentiis aliquam compositionem entitatum; sic ille dixerit, omnes eas habere compositionem vnitatum, & quod hinc sequitur, omnes earum essentias esse numeros. Quod autem Plato dixit, non modo numeros, sed etiam magnitudines ex vnitatibus constare (id quod Aristoteles ad finem capitis impugnat) sic accipiendum videtur, vt nomine numerorum intelligat species, magnitudinum autem indiuidua, quæ sub iis continentur, & ex materia designata constant. Ita fit vt, cum Platonici dicunt, inæqualitatem cum vnitate constituere numeros, inæqualitatis nomine intelligant naturam potentialem generis; nomine autem vnitatis differentiam: cum autem volunt, magnitudines constare numero & inæqualitate, rursus nomine inæqualitatis intelligant naturam potentialem materiæ, quæ susceptis similitudinibus numerorum, siue formarum separatarum euadit in alia atque alia indiuidua. Itaque non eodem modo accipiunt inæqualitatem in vtraque compositione; etsi eodem modo eam accipere videantur.

Cur Plato rerum essentias numeros fecerit.

Quo pacto intellexerit magnitudines constare vnitatibus.

Quæsi-

ἄτοπον γὰρ καὶ τὴν γραμμὴν ἐκ στιγμῶν εἶναι φάσκειν. ἀλλὰ μὴν, καὶ εἴ τις οὕτως ὑπολαμβάνοι, ὥστε γίνεσθαι (καθάπερ λέγουσί τινες) ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ, καὶ ἄλλου μὴ ἑνός τινος τὸν ἀριθμὸν, οὐθὲν ἧττον ζητητέον, διὰ τί καὶ πῶς, ὁτὲ μὲν ἀριθμὸς, ὁτὲ δὲ μέγεθος ἔσται τὸ γιγνόμενον· εἴπερ τὸ μὴ ἓν ἡ ἀνισότης καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἦν. οὔτε γὰρ ὅπως ἐξ ἑνός, καὶ ταύτης, οὔτε ὅπως ἐξ ἀριθμοῦ τινος, καὶ ταύτης γένοιτ' ἂν τὰ μεγέθη, δῆλον.

id enim simile est, atq; si lineam ex punctis cōstare dicas. Quod si quis ita sentiat, vt numerum, quemadmodum nonnulli dicunt, ex ipso vno, & ex alio quodam non vno fieri velit: nihilominus quærendū est, cur, & quomodo id, quod fit, nunc quidē numerus, nunc autē magnitudo existat, siquidem nō vnū inæqualitas erat, atq; eadē natura. Neq; n. apertū est, quo pacto ex vno atq; hac, neq; ite, quomodo ex hac, & quodā numero magnitudines fieri possint.

Πότερον οἱ ἀριθμοὶ, καὶ τὰ σώματα, καὶ τὰ ἐπίπεδα καὶ αἱ στιγμαὶ οὐσίαι τινές εἰσιν.

Sintne numeri, & corpora, & plana, atque puncta substantiæ quædam, necne.

ΚΕΦ. Ε'.

Text. 17. Τούτων a δ' ἐχομένη ἀπορία, πότερον οἱ ἀριθμοὶ, καὶ τὰ σώματα, καὶ τὰ ἐπίπεδα, καὶ αἱ στιγμαὶ, οὐσίαι τινές εἰσιν, ἢ οὔ. εἰ b γὰρ μή εἰσι, διαφεύγει τί τὸ ὄν, καὶ τίνες αἱ οὐσίαι τῶν ὄντων. τὰ μὲν γὰρ πάθη, καὶ αἱ κινήσεις, καὶ τὰ πρός τι, καὶ αἱ διαθέσεις, καὶ οἱ λόγοι, οὐδενὸς δοκοῦσιν οὐσίαν σημαίνειν. λέγονται γὰρ πάντα καθ' ὑποκειμένου τινὸς, καὶ οὐθὲν τόδε τι. ἃ δ' ἂν μάλιστα δόξειε σημαίνειν οὐσίαν ὕδωρ, καὶ γῆ, καὶ πῦρ, * ἐξ ὧν τὰ σύνθετα σώματα συνέστηκε· τούτων c δὲ θερμότητες μὲν, καὶ ψυχρότητες, καὶ τὰ τοιαῦτα πάθη, οὐκ οὐσίαι. τὸ δὲ σῶμα τὸ ταῦτα πεπονθὸς, μόνον ὑπομένει, ὡς ὄν τι, καὶ οὐσία τις οὖσα. ἀλλὰ d μὴν τό γε σῶμα ἧττον οὐσία τῆς ἐπιφανείας, καὶ αὕτη τῆς γραμμῆς, καὶ αὕτη τῆς μονάδος, καὶ τῆς στιγμῆς.

* Alias καὶ ἀήρ.

CAPVT. V.

Cohæret a autem his dubitatio ea, vtrum numeri, corpora, plana, atque puncta, sint quædam substantiæ, nec ne. Si b enim non sunt, fugit nos sane, quid sit ens, quæq; sint rerū substātiæ. Etenim passiones, ac motus, ea item, quæ sunt ad aliquid, dispositionesq; ac rationes, nullius rei substantiam videntur significare: quippe cum omnia dicantur de subiecto aliquo, nihilq; eorum sit hoc aliquid. Quæ autem maxime videri possunt significare substātiam, sunt aqua, terra, & ignis, ex quibus corpora composita constant: quorum c calores, frigora, & huiusmodi affectiones, non sunt substantiæ: corpus vero, quod hæc patitur, solum permanet, vt quod aliquid sit, & quædam substantia existens. Quinetiam d corpus minus substantia est, quam superficies, & hæc, quam linea, atq; hæc, quam vnitas, & punctus. Text. 17.

Capitis quinti explanatio.

Cohæret a autem. Disputat in hoc capite quæstionem decimamsextam, qua quærebatur, vtrum entia mathematica essent substantiæ rerum, nec ne? Quam quidem non ideo dicit cohærere cum iis, quæ dicta sunt, quod proxime proposita sit post eam quæstionem, quæ modo disputata est: sed quia cum in superiori actum sit de vno, an sit rerum substantia: proxime videtur sequi, vt idem quæratur de cæteris entibus mathematicis. *Disputatio quæstionis 16.*

b *Si enim non sunt.* Argumentatur pro affirmatiua parte quæstionis, ac primum ea ratione probat, corpus esse substantiam rerum, quia cætera omnia videntur esse accidentia illius, & dici de illo, vt de subiecto inhæsionis, atque in eodem manente alia aliis succedere. Possent hoc loco nomine Rationum intelligi proportiones, quæ sunt relationes quædam relationum, nisi vocarentur, *ἀναλογίαι*, & iam nomine eorum, quæ sunt ad aliquid, comprehensæ essent. Vetus interpres pro verbo λόγος, reddidit *orationes*, quo nomine D. Thom. vocales intelligit. Alexander ait Aristotelem nomine, τῶν λόγων, significasse *numeros*. Magis placet significasse conceptus rerum, quos hic vocat Auenrois, *intellecta*. Illud etiam animaduerte, ideo fortasse prætermissum esse hoc loco aerem in enumeratione elementorum, quia est omnium minime sensibilis. Vnde fit, vt credat vulgus, medium interiectum inter aquam, & cœlum esse vacuum, vt de quibusdam dicitur 4. Phys. lib. cap. 6. tametsi vetus quidam codex habet καὶ ἀήρ. Denique cum audis (*corpora composita*) intellige mixta: quod dictum est ad differentiam simplicium corporum. *Primum argumentum pro parte affirmatiua.*

c *Quorum calores.* Quasi dicat, Cum hæc maxime videantur significare hoc aliquid, siue substantiam, nec videantur primo distingui, nisi per qualitates primas, primæ autem qualitates non sint substantiæ, efficitur, vt solum corpus, cui illa insunt, substantia sit.

d *Quinetiam corpus.* Probat superficiem, lineam & punctum (qui hoc loco explicationis gratia dicitur vnitas, quod definiri soleat, *vnitas positionem habens*) esse etiā substantias. Nam *Secundum.*

corpus

corpus (inquit) quod probatum est esse substantiam, minus substantia est, quam superficies: & superficies, quam linea: & hæc, quam punctus. Quod duabus rationibus probat. Primum, quia quæ posterius commemorata sunt, ponuntur in definitionibus priorum, nempe punctum in definitione lineæ, & linea in definitione superficiei, & hæc in definitione corporis: quæ autem in definitione ponuntur, cum sint principia, & caussæ substantiæ rei, sunt magis substantiæ, quam res quæ definitur. Deinde, quia quæ sunt posterius commemorata, sunt naturæ ordine priora superioribus, cum possint esse sine illis, non autem illa sine ipsis: at quæ sunt naturæ ordine priora, magis substantiæ sunt, quippe cum substantia naturæ ordine sit primum ens. Quod autem ait, ea quæ posterius commemorata sunt, posse existere sine superioribus, vel secundum Platonem dictum est (nam cum sine superioribus intelligi possint, poterunt etiam iuxta Platonicam consequentiam, sine illis existere) vel quia id non implicat cōtradictionem. Forte enim id vidit Aristoteles, tametsi putauerit, nullam esse potentiam in rerum natura, quæ id facere possit.

Contradictionem non implicat accidentia esse sine subiecto.

μῆς. τούτοις γὰρ ἀφώρισται τὸ σῶμα· καὶ τὰ μὲν ἄνευ σώματος ἐνδέχεσθαι δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ σῶμα ἄνευ τούτων εἶναι ἀδύνατον. διόπερ οἱ μὲν πολλοὶ καὶ οἱ πρότερον τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ὂν ᾤοντο σῶμα εἶναι, τἆλλα e δὲ τούτου πάθη· ὥστε καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς τῶν σωμάτων, τῶν ὄντων εἶναι ἀρχάς· οἱ f δ᾽ ὕστερον καὶ σοφώτεροι τούτων εἶναι δόξαντες, ἀριθμούς. καθάπερ οὖν εἴπομεν, εἰ μή ἐστιν οὐσία ταῦτα, ὅλως οὐδεμία ἐστὶν οὐσία, οὐδὲ ὂν οὐθέν. οὐ γὰρ δὴ τά γε συμβεβηκότα τούτοις, ἄξιον ὄντα καλεῖν.

Ἀλλὰ g μὴν, εἰ τοῦτο μὲν ὁμολογεῖται, ὅτι μᾶλλόν ἐστιν οὐσία τὰ μήκη τῶν σωμάτων καὶ αἱ στιγμαί· ταῦτα δὲ μὴ ὁρῶμεν ποίων ἂν εἶεν σωμάτων (ἐν γὰρ τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον εἶναι) οὐκ ἂν εἴη οὐσία οὐδεμία. ἔτι h φαίνεται ταῦτα πάντα διαιρέσεις ὄντα τοῦ σώματος, τὸ μὲν εἰς πλάτος, τὸ δὲ εἰς βάθος, τὸ δὲ εἰς μῆκος. πρὸς i δὲ τούτοις ὁμοίως ἔνεστιν ἐν τῷ στερεῷ ὁποιονοῦν σχῆμα. ὥστ᾽ εἰ μήτ᾽ ἐν τῷ λίθῳ ἑρμῆς, οὐδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ κύβου ἐν τῷ κύβῳ οὕτως ὡς ἀφωρισμένον. οὐκ ἄρα οὐδ᾽ ἐπιφάνεια. εἰ γὰρ ὁποιανοῦν, καὶ αὕτη ἂν ἦν ἡ ἀφορίζουσα τὸ ἥμισυ. ὁ δ᾽

bus: his enim definitur corpus. Et hæc quidem sine corpore videntur esse posse: corpus vero sine his esse non potest. Hac de caussa vulgus quidē, ac priores substantiam, et id, quod est, corpus esse existimabant, cætera e vero huius affectiones: vt et corporum principia eorum, quæ sunt, principia esse putarent. Posteriores f autē, quique his sapientiores habiti sunt, numeros. Ergo quemadmodum diximus, nisi hæc substantia sint, nulla substantia, nullumq; ens omnino est. Neq; enim æquum est, vt ea, quæ his accidunt, entia appellentur.

At g vero, si hoc conceditur, longitudines et puncta magis, quam corpora substantiam esse: hæc autem, qualium sint corporum, non cernimus (vt enim in sensibilibus existant, fieri nequaquam potest) non erit vtiq; substantia vlla. Præterea, h videntur hæc omnia diuisiones esse corporis, aliud in latitudinem, aliud in altitudinem, aliud in longitudinem. Adhac i eodem modo inest in solido figura qualibet: quare, si neq; Mercurius in lapide est, neq; in tessera dimidium tesseræ, ita vt determinatum sit, profecto nec superficies. nam si quæuis esset, et ea esset sane, quæ dimidium determinat.

Eadem

e *Cætera vero.* Non quidem superficies, lineas, & puncta, quæ sunt principia corporis: sed qualitates, relationes, & alia omnia, quæ corpore posteriora sunt.

f *Posteriores autem.* Pythagorici, nimirum, & Platonici. Quare etiam secundum hos entia mathematica erunt substantiæ rerum, nihilque remanebit in quæstione, quod saltem ex auctoritate, pro affirmatiua parte probatum non sit.

Argumentū primū partis negatiuæ.

g *At vero, vt.* Probat partem negatiuam ex eo, Quia superficies, lineæ, & pūcta, quæ magis videntur substantiæ, quam corpus, vt dictum est, non sunt re vera substantiæ. Quod quidē quatuor rationibus probat. Prima est, quia in nullo corpore sensibili reperiuntur, eo nimirum
1. pacto, quo considerantur a Mathematicis, quo tamen solo dicuntur principia corporis, vt præcedit omnes qualitates sensibiles.

2. h *Præterea videntur hæc omnia diuisiones esse corporis.* Secūda ratio est, Quia hæc eadem tria, vt sunt in medio corpore (sic enim accipi debent, vt sint substantialia corporis principia) nihil aliud videntur esse, quam diuisiones corporis, hoc est, ea, quibus corpus secundum longitudinem, aut latitudinem, aut profunditatem diuiditur, corpus autem non est actu diuisum: dum corpus vnum est, nisi potentia: ergo nec ita sunt in corpore actu, sed potentia: quare nec substantialia eius principia.

3. i *Adhac, eodē modo.* Tertia ratio est, Quia si ista essent actu, seu (vt ait) definita & designata in medio corpore, pari ratione in lapide rudi esset figura Mercurij, antequā statua Mercurij e lapide fieret, & pari ratione quæuis alia figura, vt in tessera, sub cubica figura, dimidiū tesseræ,

quod

ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ γραμμῆς, καὶ k ἐπὶ στιγμῆς, καὶ μονάδος. ὥστ' εἰ μάλιστα μὲν οὐσία τὸ σῶμα, τούτου δὲ μᾶλλον ταῦτα, μή ἐστι δὲ ταῦτα μηδὲ οὐσίαι l τινὲς, διαφεύγει τί τὸ ὂν, καὶ τίς ἡ οὐσία τῶν ὄντων. πρὸς m γὰρ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰ περὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν συμβαίνει ἄλογα. δοκεῖ μὲν γὰρ ἡ οὐσία μὴ οὖσα πρότερον, νῦν * οὖσα, ἢ πρότερον οὖσα, ὕστερον μὴ, * μετὰ τοῦτο γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι ταῦτα πάσχειν. τὰς δὲ στιγμὰς, καὶ τὰς γραμμὰς, καὶ τὰς ἐπιφανείας, οὐκ ἐνδέχεται οὔτε γίνεσθαι, οὔτε φθείρεσθαι, ὁτὲ μὲν οὔσας, ὁτὲ δὲ οὐκ οὔσας. ὅταν γὰρ ἅπτηται ἢ διαιρῆται τὰ σώματα, ἅμα ὁτὲ μὲν μία ἁπτομένων, ὁτὲ δὲ δύο διαιρουμένων, γίνονται. ὥστ' οὔτε συγκειμένων ἐστὶν, ἀλλ' ἔφθαρται, διῃρημένων τε εἰσὶν, αἱ πρότερον οὐκ οὖσαι. οὐ n γὰρ δὴ ἥ γε ἀδιαίρετος στιγμὴ, διῃρέθη εἰς δύο. εἴτε o γίγνονται, καὶ φθείρονται, ἔκ τινος γίνονται. παραπλησίως p δ' ἔχει καὶ περὶ τὸ νῦν τὸ ἐν τῷ χρόνῳ. οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι. ἀλλ' ὅμως ἕτερον δοκεῖ ἀεὶ εἶναι, οὐκ οὐσία τις

Alias εἶναι.
Alias μετὰ τοῦτο.

Eadem ratio est in linea, puncto, & k vnitate. Quapropter, si corpus maxime substantia est, atque hac magis sunt, quam corpus, hac autem substantia non sunt, neque vero dantur substantia l quadam: fugit profecto nos, quid sit ens, & qua sit ipsa rerum substantia. Nam m vltra ea, qua diximus, ea quoque eueniunt, qua in generatione & corruptione absurda sunt. Substantia enim, qua cum prius non esset, nunc est, aut qua cum prius esset, postea non est, cum generatione & corruptione videtur pati: puncta vero, linea, & superficies, qua aliquando sunt, aliquando non sunt, nec generari nec corrumpi possunt. Cum enim se tangunt, aut diuiduntur corpora, nunc quidem simul vna, cum se tangunt; nunc vero dua, cum diuiduntur, fiunt. Quare n neque iis compositis existunt, sed interierunt: diuisisque existunt, qua ante non erant. Neque o enim punctum, cum indiuisibile sit, in duo diuisum est. Quod si generantur & corrumpuntur, ex aliquo generantur. Similis p est ratio in ipso temporis momento: neque enim hoc generari aut corrumpi potest, cum tamen semper aliud atque aliud esse videatur; nec sit substantia,

quod est alia species figuræ: hoc autem nequaquam est dicendum, cum in corpore non sit actu, nisi superficies externa, qua finitur. Lege Syrianum. Latini fere aliter exponunt, quod deprauatum habuerint contextum, tametsi eorum plerique vnicam tantum superficiem esse actu in corpore plane fatentur.

k *Et vnitate.* Videtur loqui de vnitatibus rerum, quæ non sunt actu distinctæ, veluti partium eiusdem lapidis. Nam vnitatis rei actu distinctæ, non potentia tantum, sed actu est, quemadmodum vnitas trium lapidum.

l *Substantia quadam.* Hoc est, substantiæ separatæ, quæ ponebantur quidditates rerum materialium.

4 m *Nam vltra ea.* Quarta ratio hæc est: Quæ incipiunt esse sine generatione, & desinunt sine corruptione, non sunt substantiæ. hoc autem modo incipiunt, ac desinunt esse puncta, lineæ, ac superficies: quod duobus argumentis probat. Primum, quia hæc omnia sola coniunctione & disiunctione corporum incipiunt esse, ac desinunt: nullaque interueniente alteratione, quæ tamen semper est comes generationis & corruptionis. Deinde, quia quæ generantur, aut corrumpuntur, ex aliquo generantur, & in idem corrumpuntur, siue resoluuntur: hæc autem ex parte dicuntur principia, nempe quatenus sunt indiuisibilia (punctum quidem omnino, linea autem secundum latitudinem, superficies vero secundum altitudinem, siue profunditatem) sunt omnino simplicia, ac proinde nec componi, nec resolui possunt. qua igitur ratione sunt principia, incipiunt ac desinunt esse absque generatione & corruptione. Ita Syrianus fere. Albertus longe aliter.

Alteratio generationis comes.

n *Quare neque iis compositis.* Coniunctis duobus corporibus in vnum continuum, vt duabus aquis in aquam vnam, duæ earum superficies, qua parte copulatæ sunt, necessario pereunt, quia non possunt manere ambæ in medio vtriusque, nec potior ratio est, cur hæc pereat, quam illa. Num autem gignatur noua aliqua, quæ vtramque partem totius copulet, non affirmat Aristoteles hoc loco. *Vide Albertum tract. 2. c. 11.*

Quo pacto indiuisibilia incipiant ac desinant esse.

o *Neque enim punctum.* Occurrit ineptæ responsioni eius, qui diceret superficiem, qua media putaret copulari partes corporis, diuisam fuisse in duas, cum corpus in duas partes diuisum est. Deducit ergo Aristoteles hominem ad apertius incommodum, vt fateatur, cum linea diuiditur, pari ratione punctum medium diuidi in duo, cum tamen ex ratione sua sit prorsus indiuisibile.

Obiectionis dilutio.

p *Similis est ratio, &c.* Quod puncta, lineæ, & superficies incipiant ac desinant esse sine generatione & corruptione, confirmat ex puncto temporis, seu momento, quod instans appellatur: semper enim aliud atque aliud existit, nec tamen vnquam generatur aut corrumpitur. Quod ex eo suadet, quia cum indiuisibile sit, nec in tempore, nec ex materia generari

Instans.

τὰ οὐσία. ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι ἴσχει καὶ τὰ περὶ τὰς στιγμάς, καὶ γραμμάς, καὶ περὶ τὰ ἐπίπεδα. ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος. ἅπαντα γὰρ ὁμοίως, ἢ πέρατα, ἢ q διαιρέσεις εἰσίν.

substantia, quæ cohæreat. Eodem pacto rem habere in punctis, lineis & planis perspicuum est. Eadem enim est ratio, cum omnia similiter aut extrema, aut q diuisiones sint.

potest, quo tamen modo generatur & corrumpitur, quicquid per generationem aut corruptionem incipit esse, aut desinit.

q *Aut diuisiones.* Dicuntur hæc diuisiones, quia per ea diuidi possunt quantitates continuæ, si non semper re ipsa, certe cogitatione.

Quæstionis, an numeri & corpora, & plana, atque superficies substantia quadam sint, solutio.

Solutio quæstionis. Hæc quæstio facile dissoluitur distinctione corporis in corpus pertinens ad prædicamentum substantię & quantitatis, quam distinctionem plerique veteres non cognouerunt. Quare non mirum est, si crediderint molem ipsam, seu trinam dimensionem, quã nos dicimus pertinere ad prædicamentum quantitatis, esse primum subiectum aliorum accidentium, quæ tamen re vera est accidens inhærens substantiæ. Ex his patet solutio eorum argumentorum, quæ pro parte affirmatiua adducta sunt, de qua te late Aristoteles lib. 13 & 14.

Διὰ τί δεῖ ζητεῖν ἄλλ' ἄττα παρά τε τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μεταξύ.

ΚΕΦ. ς.

Tex. 18. Ὅλως a δὲ διαπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί καὶ δεῖ ζητεῖν ἄλλ' ἄττα παρά τε τὰ αἰσθητὰ, καὶ τὰ μεταξύ,

Cur alia etiam quadam præter sensibilia & res medias quærere oporteat.

CAP. VI.

Omnino a autem dubitabit aliquis, cur alia etiam quadam præter sensibilia & res medias *Tex. 18.*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Quid Arist. hoc loco disputet. Omnino a *autem dubitabit aliquis, cur alia etiam, &c.* Si planus literæ sensus spectetur, videtur Aristoteles iterum reuocare in dubium id, quod in quæstione quarta continebatur, num videlicet præter res sensibiles & mathematicas, dandæ sint formæ seu naturæ illæ separatæ, quas Plato ideas appellabat. Caussa vero, cur id faciat, ea esse potest, vt afferat pro parte affirmatiua rationem quandam, quæ sibi in quæstione illa tractanda forte non occurrerat. Potest quoque illud dici, tractari hoc loco quæstionem decimamquintam, qua quærebatur, num principia essent caussæ rerum per solum motum, vt veteres Physici dixerunt: an vero modo illo antiquis ignoto, quo Plato censuit ideas esse rerum caussas, per participationem videlicet. Hæc enim quæstio nullibi per se in hoc libro tractatur, & tamen ea, quæ hoc loco dicuntur, possunt ad illam accommodari. Vtcunque fit, Aristoteles vt afferat rationem pro parte affirmatiua, hoc dicit fundamentum. Et si entia mathematica ea ratione differunt à sensibilibus, quia non concipiuntur cum materia sensibili: vel quia sunt perpetua, vt Alexander exponit, tamen hac ratione cum illis conueniunt, quod in vtroque genere dentur plura indiuidua eiusdem speciei, immo vero infinita. Tum vero ita argumentatur: Si præter sensibilia & mathematica non darentur formæ separatæ, quæ essent illorum caussæ ac principia, non esset certus numerus principiorum respectu totius eiusdem speciei, quamuis posset esse certus respectu alicuius indiuidui. hoc autem non est dicendum. ergo neque illud. Minor patet, quia si numerus principiorum totius speciei est incertus, non potest haberi scientia de tota specie. Maior declaratur in literis, ex quibus vt elementis ac principijs voces componuntur. Deinde probatur, quia entia sensibilia & mathematica sunt infinita numero, vt patet ex proposito fundamento, quo fit, vt eorum principia, nisi sint ab vtrisque separata, necessario sint indeterminata & incerta numero. Hoc loco prætermisimus illud, ἀλλὰ πάντα, quod videatur ascititium, sensumque perturbet, nec ab Alexandro exponatur.

Quo differant & conueniunt entia mathematica & sensibilia.

b *Vna*

μεταξὺ, οἷον τὰ εἴδη. διὰ γὰρ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν μαθηματικὰ τῶν δεῦρο, ἄλλῳ μέν τινι διαφέρει, τῷ δὲ πόλλ' ἄττα ὁμοειδῆ εἶναι οὐδὲν διαφέρει. ὥστ' οὐκ ἔσονται αὐτῶν αἱ ἀρχαὶ ἀριθμῷ ἀφωρισμέναι, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἐνταῦθα γραμμάτων, ἀριθμῷ μὲν πάντων οὐκ εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ ὡρισμέναι, εἴδει δέ· ἐὰν μὴ λαμβάνῃ τις τῆσδε τῆς συλλαβῆς, ἢ τῆσδε τῆς φωνῆς. τούτων δ' ἔσονται καὶ ἀριθμῷ ὡρισμέναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταξύ. ἄπειρα γὰρ κἀκεῖ τὰ ὁμοειδῆ. ὥστ' εἰ μὴ ἔστι παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ ἕτερα ἄττα, οἷα λέγουσι τὰ εἴδη τινὲς, οὐκ ἔσται μία b ἀριθμῷ, καὶ εἴδει οὐσία. οὐδ' αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων, ἀριθμῷ ἔσονται ποσαί τινες, ἀλλὰ εἴδει. εἰ c οὖν τοῦτο ἀναγκαῖον, καὶ τὰ εἴδη ἀναγκαῖον διὰ τοῦτο εἶναι. καὶ γὰρ εἰ μὴ καλῶς διαρθροῦσιν οἱ λέγοντες, ἀλλ' ἔστι τοῦθ', ὃ βούλονται, καὶ ἀνάγκη ταῦτα λέγειν αὐτοῖς, ὅτι τῶν εἰδῶν οὐσία d τις ἕκαστόν ἐστι, καὶ οὐδὲν κατὰ συμβεβηκός. ἀλλὰ e μὴν εἴ γε θήσομεν τά τε εἴδη εἶναι, καὶ ἓν ἀριθμῷ τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ μὴ εἴδει, εἰρήκαμεν ἃ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀδύνατα πρότερον.

medias quærere oporteat, veluti formas, quas ponimus. Nam si mathematica ab iis, quæ apud nos sunt, alia quadam ratione differunt, in eo certe, quod multa quædam sunt eiusdem speciei, nihil differunt: quare non erunt eorum principia numero definita, quemadmodum neque in literis, quibus utimur, principia omnium sunt definita numero sed specie: nisi quis huiusce syllabæ, aut huiusce vocis principia sumat. harum enim numero etiam definita erũt. Idem de mediis dicendum. Namque & in iis infinita sunt ea, quæ sunt eiusdem speciei. Quare, nisi præter sensibilia & mathematica sint alia quædam, qualia nonnulli formas esse dicunt, non erit una b numero & specie substantia, neque principia eorum, quæ sunt, erunt certa quædam numero, sed specie. Si c hoc igitur est necessarium, & formas de hac caussa sint necesse est. Nam etsi non satis rem declarant, qui hæc dicunt, hoc tamen est quod volunt, & hæc ipsi dicant necesse est, unamquamque formarum substantiam d esse quandam, & nullam per accidens. At e vero, si ponamus formas esse, principiaque unum esse numero, non autem specie, superius à nobis dictum est, quæ necessario eveniant incommoda.

b *Vna numero &c.* Hoc est, caussa formalis & essentialis totius alicuius speciei non erit vna specie simul & numero, sed specie tantum, & quod hinc sequitur, numerus principiorum formalium & essentialium, tum sensibilium, tum etiam mathematicarum rerum, non erit certus & definitus.

c *Si hoc igitur.* Nempe principiorum numerum esse certum.

d *Substantiam esse.* Id est, vnam numero, non tamen eo pacto vnam numero, quo substantia est vna numero apud nos (nempe per aliquod accidens, vt per quantitatem aut differentiam indiuiduantem adiectam naturæ specificæ, aut aliquid aliud, quod naturæ specificæ accidat) sed per seipsam, hoc est, per solam naturam specificam, quæ ipsa separatione & solitudine sit indiuidua vna numero.

e *At vero si.* Pro parte negatiua nihil addit iis, quæ supra pro ea attulit, & in libro primo dicta esse commemorauit, pro qua re lege quæ in tractanda quæstione quarta & decima dicta sunt.

Quæstionis in hoc capite propositæ solutio.

Hæc quæstio, si retractatio seu iterata discussio est extremæ partis quæstionis quartæ, ex iis, quæ ad finem capitis secundi in ea disputanda dicta sunt, intelligi potest, quo loco ab Aristotele dissoluatur, & quo pacto dissoluenda sit. Atque ad eum locum reducenda erit tractatio decimæquintæ quæstionis, vt quæ per se & separatim disputata non sit. Quod si Aristoteles hoc loco disputat quæstionem decimamquintam, dicito, Veteres *Solutio quæstionis.* hac in re rectius sensisse Platone. Res enim naturales (quarum illi principia quærebant) non sunt participatione idearum, quo pacto ideæ à Platone ponuntur, sed actione caussarum singularium. Ratio vero in oppositum adducta facilime refelli potest negatione minoris. Vt enim scientia totius alicuius speciei comparetur, satis est, numerus principiorum eius sit certus & definitus secundum speciem, quamuis sit incertus & indefinitus secundum numerum, præsertim si quæstio sit de principiis internis. *Dilutio argumenti.*

Tex. 19. Συνεχὲς f δὲ τούτῳ ἐστὶ τὸ διαπορῆσαι, πότερον δυνάμει ἐστὶ τὰ στοιχεῖα, ἢ τιν' ἕτερον τρόπον. εἰ μὲν

Cohæret f autem cum hac re quæstio ea, nũ elementa potestate sint, an aliquo alio modo. *Tex. 19.* *Nam*

f *Cohæret autem.* Disputat decimamquartã quæstionem, qua quærebatur, num principia *Disputatio 14 quæst.*

εἰ μὲν γὰρ ἄλλως πως, πρότερόν τι ἔσται τῶν ἀρχῶν ἄλλο· πρότερον γὰρ ἡ δύναμις ἐκείνης τῆς αἰτίας, τὸ δὲ δυνατὸν οὐκ ἀναγκαῖον ἐκείνως πᾶν ἔχειν. εἰ δ' ἔστι δυνάμει τὰ στοιχεῖα, ἐνδέχεται μηδὲν εἶναι τῶν ὄντων. δυνατὸν g γὰρ εἶναι καὶ τὸ μήπω ὄν. γίγνεται μὲν γὰρ τὸ μὴ ὄν· οὐδὲν δὲ γίγνεται τῶν εἶναι ἀδυνάτων. ταύτας τε οὖν τὰς ἀπορίας ἀναγκαῖον ἀπορῆσαι περὶ τῶν ἀρχῶν.

Nam si modo quodam alio aliquid profecto aliud principijs prius erit. potentia enim caussam illam antecedit, cum interim non omne id, quod potentia est, illo modo se habere necesse sit. Quod si potestate sint elementa, fieri potest, vt nulla res existat. Nam g & id esse potest, quod nondum est: fit enim, quod non est, nihilque fit eorum, quæ esse nequeunt. Atque hæc quidem de principijs dubitare necesse est.

essent actu, an potentia. Quod igitur sint potentia, ex eo probat, quia si sunt alio modo, id est, actu, aliquid principijs prius erit. quod fieri nequit: Nam potentia est prior actu. Id quod ex eo patet, quia quicquid est actu, est possibile: non tamen quicquid est possibile, est actu. Quod autem sint actu, ea ratione ostendit. quia si sunt potentia tantum, cum cætera omnia ex principijs pendeant; efficitur, vt nihil omnino sit actu. Nam quod pendet ex eo, quod solum potentia est, non est actu.

g *Est enim potestate.* Hæc ita connectuntur. Id quod fit, nondum est: id, quod fit potentia (nihil enim fit eorum, quæ esse nequeunt) igitur aliquid eorum, quæ sunt potentia, nondum est.

Quæstionis, num principia sint actu vel potentia, solutio.

Solutio quæstionis. Hanc quæstionem soluit Aristoteles nono libro, capite septimo, & lib. duodecimo, capite sexto. Quibus locis ait, in ijs, quæ a potentia in actum procedunt, potentiam esse actu priorem, vt in ijs, quæ generantur. Quapropter in his materiam esse priorem forma. At vero simpliciter & absolute, actum esse priorem potentia: quia nihil reducitur ex potentia in actum, nisi ab eo, quod est actu: vt ignis potentia: ab igne actu. Atque ex his facile diluuntur argumenta, quatenus vniuerse concludunt, omnia principia esse potentia, aut omnia esse actu.

Tex. 20. Καὶ h πότερον καθόλου εἰσὶν, ἢ ὡς λέγομεν τὰ καθ' ἕκαστα. εἰ μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ ἔσονται οὐσίαι. οὐθὲν γὰρ τῶν κοινῶν τόδε τι σημαίνει, ἀλλὰ τοιόνδε· ἡ δ' οὐσία τόδε τι. εἰ δ' ἔστι τόδε τι, καὶ ἐκθέσθαι * δυνατὸν τὸ κοινῇ κατηγορούμενον, πολλὰ ἔσται ζῷα ὁ Σωκράτης αὐτός τε καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῷον, εἴπερ σημαίνει ἕκαστον τόδε τι καὶ ἕν. εἰ μὲν οὖν καθόλου αἱ ἀρχαί, ταῦτα συμβαίνει· εἰ i δὲ μὴ καθόλου, ἀλλ' ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, οὐκ ἔσονται ἐπιστηταί· καθόλου γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι πάντων. ὥστ' ἔσονται ἀρχαὶ ἕτεραι

** Alias non habetur δυνατόν.*

Tex. 20. *Et h Vtrum vniuersalia sint, an eo modo, quo singularia esse dicimus. Si enim sunt vniuersalia, non erunt vtique substantiæ. nihil enim eorum, quæ communia sunt, hoc aliquid, sed tale quid significat: substantia vero hoc aliquid est. Sin autem id, quod communiter prædicatur, hoc aliquid est, idemque exponi potest: multa sane animalia erit Socrates: & ipse, inquam, & homo, & animal; si singula quidem hoc aliquid & vnum significant. Atque hæc quidem eueniunt, si principia sint vniuersalia. Si i vero vniuersalia nō sint, sed vt singularia, non cadent vtique sub scientiam. vniuersales enim sunt omnium scientiæ. Quocirca alia*

Disputatio 13. quæstionis. h *Et Vtrum vniuersalia.* Disputat quæstionem decimamtertiam, qua quærebatur, num principia essent vniuersalia, an singularia, hoc est, num illa essent principia secundum rationem vniuersalem, an singularem. Quod igitur non sint principia secundum rationem vniuersalem, hac ratione probat. *Probatio partis negatiuæ.* Vniuersalia non sunt hoc aliquid ergo non sunt substantiæ. at principia debent esse substantiæ, cum substantiæ non possint esse ex non substantijs. ergo principia non sunt vniuersalia. Prior consequentia apud Platonem maxime probatur. Quare, quia ille negaret antecedens, probat illud Aristoteles ex eo, quia si vniuersale esset hoc aliquid, nempe singulare per se existens, Socrates esset multa numero animalia, ipse nimirum Socrates, & homo singularis per se existens, qui de ipso & cæteris hominibus diceretur, itemque animal singulare per se existens, quod de ipso ac cæteris animalibus prædicaretur, quæ haud dubio essent diuersa numero animalia, vt ipse docebit lib. 7.

Argumentum pro parte opposita. i *Si vero vniuersalia.* Probat partem oppositam, hoc est, principia non esse principia secundum rationem singularem. Argumentum ex eo ducitur, quia hoc pacto non nisi per aliqua vniuersalia sub scientiam caderent. Omnium enim rerum scientiæ, id est, omnes scientiæ; sunt

ἕτεραι ἀρχαὶ πρότεραι τῶν ἀρχῶν καθόλου κατηγορούμεναι, εἰ μέλλει ἔσεσθαι αὐτῶν ἐπιστήμη.

alia erũt priora principia, quæ de principiis vniuerse prædicẽtur, si eorũ frustra est scientia.

sunt vniuersales, hoc est, in vniuersalibus versantur. Quod si principia per alia superiora principia sciantur, iam vtique principiorum erunt principia. quod fieri nequit.

Quæstionis, num principia sint vniuersalia, an singularia, solutio.

Solutio quæstionis. Hanc quæstionem soluit Arist. lib. 7. capit. 13. & sequentibus, vbi docet, vniuersalia, vt vniuersalia sunt, non esse substantias, quæ nimirum, vt abstractæ sunt à singularibus, existant in rerum natura. Vnde sequitur, principia, vt vniuersalia sunt, non esse principia, sed quatenus singularia. in his enim versatur omnis actio. Quod autem contra obiicitur, facile diluetur, si dicas, singularia etiã cadere sub scientiam per sua vniuersalia, si habeant vniuersalia. quod addiderim, propter primam caussam, quæ nulli naturæ vniuersali subiicitur. Quod autem obiicitur, isto modo fore, vt principiorum alia principia sint, negandum est. *Dilutio argumentorũ.* Vniuersalia enim non sunt principia à singularibus diuersa, quamuis sint principia, id est, principient, vt ita loquar, quatenus singularia sunt, & sciantur quatenus vniuersalia: vnumquodque videlicet secundum suam speciem, naturamque communem.

FINIS LIBRI TERTII.

COMMENTARII

PETRI FONSECAE SOCIETATIS IESV

IN SECVNDVM LIBRVM METAPHYSICORVM ARISTOTELIS

PROOEMIVM.

PROPOSITIS superiori libro, & in vtranque partem disputatis multis, ac variis quæstionibus ad hanc scientiam pertinentibus: apertaque vtcunque via ad veram tum illarum, tum etiam aliarum similium explicationem, incipit Aristoteles hoc loco, quod sibi potissimum de illis, totoque Metaphysico negotio videatur, exponere. *Institutum Arist. in hoc libro.* Cum autem constitutio cuiusque scientiæ antecedere debeat tractationem rerum, quæ ad eam spectant, scientiæ vero tum demum constituantur optime, cum traduntur propria earum subiecta, subiectorumque partes propriæ affectiones ac principia (hæc enim sunt, quæ in qualibet scientia cernuntur, vt ex primo Posteriorum capite vigesimotertio, textu quadragesimotertio, perspicuum est) optimo sane ordine Aristoteles disputaturus in libris sequentibus de iis, quæ ad hanc scientiam pertinent, totum hunc librum in eo consumit, vt doceat, primo quidem capite, quodnam sit huius scientiæ subiectum: secundo vero, quæ sint partes eiusmodi subiecti, propriæque illius affectiones: tertio denique, & sequentibus, quæ sint prima principia, quibus in demonstratio- *Epitome lib.*

do vtitur. Ex his autem & alijs, quæ in libris sequentibus tradentur, patebit determinatio earum quæstionum, quæ superiori libro Dialectico more dispatæ sunt: non quidem eodem ordine, quo propositæ aut disputatæ fuerunt, sed vt doctrinæ occasio se obtulerit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικά, τὸ δ.

Τί θεωρεῖ αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη.

ΚΕΦ. Α'.

Tex. 1. Ἔστιν a ἐπιστήμη τις, ἣ θεωρεῖ τὸ ὂν ᾗ ὂν, καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὑτό. αὕτη δέ ἐστιν οὐδεμιᾷ τῶν ἐν μέρει λεγομένων ἡ αὐτή. οὐδεμία γὰρ τῶν ἄλλων ἐπισκοπεῖ καθόλου περὶ τοῦ ὄντος ᾗ ὄν· ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τι ἀποτεμόμεναι, θεωροῦσι περὶ τούτου τὸ συμβεβηκός, οἷον αἱ μαθηματικαὶ τῶν ἐπιστημῶν. ἐπεὶ δὲ b τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀκροτάτας αἰτίας ζητοῦμεν, δῆλον ὡς φύσεώς τινος αὐτὰς

ARISTOTELIS METAphysicorum,

LIBER QVARTVS.

Quid hac ipsa scientia complectatur.

CAPVT I.

EST a *scientia quadam, qua contemplatur ens, qua ratione est ens, & ea, qua huic per se insunt. Hac autem nulla est earum, qua in parte dicuntur. Nulla enim caeterarum de ente, quatenus ens est, vniuerse agit: sed partem eius aliquam singula abscindentes, id, quod ei accidit, in illa contemplantur, vt Mathematica scientia. Quoniam* b *vero principia, summasq; caussas quarimus, illud necessarium esse perspicuum est, natura alicuius* Tex. 1.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Subiectum huius scientia. E*St a scientia quadam, qua contemplatur ens, qua ratione est ens, & ea qua huic per se insunt. Hac autem nulla est earum, &c.* Quoniam prima consideratio eorum, quæ ad cuiusque scientiæ constitutionem spectant, proprij eius subiecti est (ex proprio enim subiecto habet quælibet ars tum naturam suam, tum etiam ab alijs distinctionem) docet Aristoteles ante omnia, quodnam sit huius scientiæ subiectum, affirmatque illud esse ens. Id, quod duobus argumentis ostendit. Vnum est: Aliqua est scientia, cuius subiectum est ens, quatenus ens: ea autem non est vlla ex particularibus scientijs: est igitur scientia generalis, seu prima Philosophia, quæ in hoc opere traditur. Maior probari potest ex eo, quia ens, quatenus ens non debet incognitum relinqui, cum naturalis sciendi appetitus in omnes communes naturas feratur, atque ea peculiari ratione in cognitionem entis, quod omnia complectatur, quæ sub scientiam cadere possunt. Quod si ens, qua ratione est ens, ab aliqua scientia consideratur, &, quod hinc sequitur, omnia, quæ illi, quatenus tale est, per se conueniunt, neque aliquid superius ente reperitur, non dubium est, quin illud ea ratione consideratum sit subiectum alicuius scientiæ. Minorem non aliter probat, quam inductione. Mathematicæ enim scientiæ non versantur in consideratione entis, quatenus est ens, sed partem aliquam subiectam accipientes, & de tota entium vniuersitate quasi abscindentes, veluti numerum, magnitudinem, aut quid simile, ea contemplantur in eiusmodi parte, quæ illi per se accidunt, siue conueniunt. Non dixit autem *demonstrant*, sed *contemplantur*: quia non tantum considerant eius proprietates, quæ demonstrantur, sed etiam attributa essentialia, quæ proprie non cadunt sub demonstrationem. Addidit autem περὶ τοῦτο, hoc est, circa illam, siue in illa: quia nō considerant communiora, nisi vt contracta ad illam.

Quo pacto particulares scientia communia considerent.

b *Quoniam vero principia, summasque caussas quarimus, illud necessarium esse, perspicuum est, natura, &c.* Alterum argumentum est: Eius scientiæ subiectum est ens, quatenus ens, quæ quærit caussas, & principia entis, quatenus ens est: huiusmodi autē caussas quærit hæc scientia: est igitur eius subiectum ens quatenus ens. Maior omittitur, quia perspicuum est, nullum artificem quærere per se ac directo caussas & principia, nisi proprij subiecti, & eorum, quæ sub eius formalem rationem cadunt. Physicus enim non quærit hoc pacto caussas, nisi entis mobilis, & omnium specialium mobilium, ac cæteri eodem modo.

do. Minorem sic probat. Primæ caussæ sunt caussæ & principia entis, quatenus entis: hæc scientia quærit primas caussas & principia, vt patet ex primo libro: igitur quærit caussas entis quatenus entis. Maior huius ratiocinationis dupliciter probatur. primum hac ratione. Quia primæ caussæ sunt per se, hoc est, primo caussæ alicuius naturæ, siue ea sit simpliciter vna, siue quodammodo vna: quod omnibus caussis commune est: ea autem natura non potest esse alia, nisi entis, siquidem maxime vniuersales caussæ, quæ nullæ sunt aliæ, quam primæ, non respiciunt primo & adæquate effecta sua sub ratione huius aut illius speciei, aut generis, sub maxime communi, quæ non alia est, nisi entis. Deinde auctoritate eorum omnium, qui primam Philosophiam se tractare crediderunt. Quanquam enim non omnes re vera assurgebant ad considerationem omnium entium, tamen cum profiterentur se quærere caussas & principia omnium entium, quatenus entia sunt: merito dicebant se quærere primas caussas. Idem enim re vera est tradere primas caussas, atque caussas entium, quatenus entia sunt.

Prima Philosophia veterum.

αὐτὰς ἀναγκαῖον εἶναι καθ' αὑτήν. εἰ οὖν καὶ οἱ τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων ζητοῦντες, ταύτας τὰς ἀρχὰς ἐζήτουν, ἀνάγκη καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλ' ᾗ ὄντα· διὸ c καὶ ἡμῖν τοῦ ὄντος ᾗ ὄν, τὰς πρώτας αἰτίας ληπτέον.

ium per se eas esse. Ergo si & ij, qui entium elementa quærebant, hæc principia quærebant: necesse quoque est, elementa entis ea esse non per accidens, sed quatenus entia. Quapropter c *& à nobis prima caussa entis, quatenus ens est, sumenda sunt.*

c *Quapropter & à nobis prima caussa entis, quatenus ens est, sumenda sunt.* Minor est secundi argumenti: conclusio autem non exprimitur; quia aperte colligitur ex præmissis.

VTRVM ENS, QVATENVS est commune Deo & creaturis, sit Metaphysicæ subiectum.

QVÆSTIO I.

Referuntur quatuor sententiæ, pro parte negatiua.

SECTIO I.

ETsi Aristoteles in hoc capite plane videatur partem affirmatiuam asserere: non desunt tamen, qui alijs quibusdam eius doctrinæ locis adducti negatiuam approbent, atque id, quod ille hoc loco ait, in alium sensum dictum esse accipiant. Eorum sententiæ in quatuor capita rediguntur.

Sententia eorum, qui faciunt Deum subiectum Metaphys.

Prima opinio est eorum, qui dicunt, solum Deum esse subiectum huius scientię. Id, quod tribus argumentis probant. Primum, ex ipsa nominis etymologia: dicitur enim Theologia, hoc est, scientia de Deo.

Deinde, ex præstantia subiecti; omnes enim fatentur, hanc scientiam esse præstantissimam, non ex certitudine demonstrandi, quæ apud nos sit, sed ex nobilitate subiecti. Solus autem Deus præstantissimum subiectũ esse potest.

Tertio, quia hæc scientia est de primis caussis simpliciter: rationes autem primarũ caussarum simpliciter omnes cadunt in solum Deum. Solus enim ipse est prima caussa efficiens: primus seu supremus finis, primũque cuiusq; rei exemplar, quod est prima caussa formalis. Namque prima caussa formalis intrinseca, primaque materialis, non sunt primæ caussæ simpliciter, sed tantum comparatione rerum sensibilium.

D Quarto idem suaderi potest hac ratione. Scientia hęc non aliter distingui solet à sacra Theologia, nisi quia illa vtitur principijs diuina reuelatione acceptis, hęc autem lumine naturali cognitis: at sacræ Theologiæ subiectum est Deus, vt Theologi dicunt: ergo & huius scientiæ. Atque hæc est Alpharabij sententia, in libello de diuisione scientiarum.

E Secunda opinio asserit, substantiam separatam esse huius scientiæ subiectum. Quæ hoc vno argumento haud leuiter probari potest. Id, quod primo & per se distinguit quamlibet scientiam à cæteris, est eius proprium subiectum: hoc autem præstat substãtia separata in hac scientia: est igitur propriũ huius scientiæ subiectum. Propositio ex eo patet, quia vnde res quælibet habet speciem, & naturam suam, inde primo & per se habet distinctionem à cæteris: quælibet autem

Sententia eorum, qui substantiam separatam huius scientiæ subiectũ credũt, probatur.

F scientia habet naturam suam ex habitudine ad proprium subiectum, circa quod versatur, vt patet ex 1. Post. c. 23. tex. 43.

Prima probatio assumptionis.

Assumptio suadetur. Primum, quia si nulla esset substantia separata à materia, non distingueretur hæc scientia à Philosophia naturali, quod Aristoteles plerisque in locis docet, veluti libro 6. huius operis capite primo, lib. 6. & li. 11 c. 6 tex. 7. nunc autem ideo distin-

guitur, quia datur eiusmodi substantia: ex quo fit, vt hæc sit prima ratio distinctionis huius sciẽtiæ à Philosophia naturali,&(quod consequẽs est) à cæteris remotiorib.scientijs.

Deinde, quia hæc afferri solet, vt prima, & per se ratio distinctionis trium scientiarum contemplantium, Physicæ, Mathematicæ, & Metaphysicę, quod subiectum Physicę nec re, nec ratione sit abstractum à materia: Mathematicæ autem non re, sed ratione abstractum sit, Metaphysicæ vero & re & ratione. B Cum igitur sola substantia separata sit abstracta reali abstractione à materia (nam substantia genus summum non est reipsa abstracta, nisi ratione substantiarum separatarum) efficitur, vt substantia separata primo & per se distinguat hanc scientiam à cæteris.

Deniq; quia Arist.cap.sequenti,text.4 plane docet, tot esse partes Philosophiæ contemplantis, quot sunt substantiæ, id est, quot sunt species substantiæ, vt scibiles sunt. Quo C loco (exclusis interim Mathematicis à Philosophiæ appellatione) perspicue innuit distinctionem Physicæ & Methaphysicæ sumendam esse ex distinctione substantiæ mobilis & immobilis. Hanc sententiam tribuunt nonnulli, vt sunt Scot. & Flandrensis hoc loco quæstion. 1 comm.1.Commentatori, quod dicat 1. Physic. comm. vltimo, entis separabilia esse subiecta primæ Philosophiæ. Sed immerito. Nam & hoc ipso loco & initio D epitomes perspicue oppositum asserit, nec in verbis citatis quicquam aliud vult, quã quod substantiæ separatę proprie ac ratione sui cadant sub primi Philosophi considerationem.

Cui perperã tribuatur hæc sentẽtia.

Tertia sententia statuit, substantiam in commune esse huius sciẽtiæ subiectum. Quæ tribus potissimum argumentis confirmari potest. Vnum sit. Primum & adæquatum & subiectũ Physicæ est substantia quędam, cum constet materia & forma, ergo potiori ratio- E ne subiectum primum & adæquatum, quod Metaphysicæ tribuitur, substantiæ esse debebit, cum dicatur esse præstantius: non potest autem esse vlla species, aut genus substantiæ, (datur enim substantia multis rationibus communiter, ac proinde prior: nempe & substantia genus summum, & substãtia creata, & substantia communis Deo & creaturis) ens autem, vt commune est substantijs,& ac- F cidentibus, non est substantia: igitur sola substantia in commune potest constitui primum & adæquatum subiectũ Metaphysicæ.

Buridani sententia. Opinio eorũ qui substantiam in commune subiectum esse dicunt.

Alterum argumentum. Ita se habet Metaphysicus ad substantiam in commune, & accidentia in commune, vt se habet Physicus ad substantiam naturalem, & accidentia naturalia (sola enim communitate & abstractione à materia differunt substantia in commune, & accidentia in commune à substantijs naturalibus, & accidentibus naturalibus) at Physicus agit de substãtia naturali, vt de subiecto primo & adæquato: de accidentibus autem naturalibus, vt de affectionibus substantiæ naturalis: nec reducit substantiam naturalem,&accidentia naturalia ad aliquid commune vtrisque, tanquam ad primum, & adæquatum subiectum, vt v.g.ad ens secundum naturam, quod de vtrisque dicitur: ergo pari ratione dicendum est, Metaphysicum agere de substantia in commune, vt de primo & adæquato subiecto; de accidentibus autem, vt de affectionibus substantiæ: nec reuocandam esse substantiam & accidentia, ad aliquid commune vtrisque quasi ad primum & adæquatum subiectum Metaphysicæ.

Tertium. ens commune substantiis & accidentibus prædicatur essentiali prædicatione de omnibus entibus, vt perspicuum est: nullum autem subiectum prædicatur essentiali prædicatione de suis affectionibus. aut igitur ens commune substantijs, & accidentibus non est subiectum Metaphysicæ, sed substantia sola, vt possit habere affectiones, de quibus essentiali prædicatione non dicatur: aut absurdissime dicendum est, affectiones subiecti Metaphysicæ nihil esse, cum non substantiæ sint, nec accidentia: qua in re inferior erit Metaphysicus alijs artificibus, qui veras affectiones demonstrant, & quæ vera sint accidentia profecta à naturis & essentijs rerum, quas tractant. Ita videtur perspicuum, substãtiam in commune esse subiectum Metaphysicæ, quod ipsum Aristot. videri potest perspicue docere ad finem capitis primi, libri 7. text 4. & 5. & initio lib. 12. text. 1. vide Do de Flandr. q 1. art. 6. & 7.

Quarta opinio, latius patens subiectum facit, quam superiores. Asserit enim esse ens: non ita tamen late sumptum, vt Deum complectatur, sed ea ratione duntaxat, qua comprehendit ea, quæ reperiuntur in prædicamentis: atq; hoc est ens finitum, quod prædicamentale vocant. Quæ sententia totidem potissimum argumentis probari solet.

Sententia eorũ, qui ens finitum faciunt.

1. Primum est. Ens, quatenus ens, si sumatur, vt est commune Deo & creaturis, non potest habere caussam, alioqui omne ens haberet caussam, atque adeo Deus ipse Optim. Max. Si autem sumatur, vt diuiditur in ea, quæ in prædicamentis continentur, habet caussam: at in hac scientia quæruntur caussæ entis, quatenus ens est, vt Aristoteles in hoc capite & alijs plerisque affirmat: non igitur ens commune Deo & creaturis, sed ens finitum est

est huius scientiæ subiectum.

2 Secūdum, si ens in commune Deo, & creaturis esset subiectum huius scientiæ, haberet principia, quibus constaret, & passiones, quæ de ipso demonstrarentur: hoc autem dici non potest, quia sequeretur Deum habere principia, & passiones: non est igitur dicendum, ens commune Deo, & creaturis esse huius scientiæ subiectum.

3 Tertium, si ens commune Deo, & creaturis esset subiectum huius scientiæ, daretur aliquid prius natura Deo, siquidem omne subiectum est prius natura ijs omnibus, quæ sub illo continentur, iuxta secundum modum prioris, quē Arist. tradit in prædicamēt. c. 11. siue de priori, cū ab eo ad inferiora nō reciprocetur essēdi cōsequentia. at nihil potest dari prius natura Deo. non est igitur ens cōmune Deo & creaturis huius scientię subiectum.

4 Accedit quarto loco Arist. sententia, qui, cum docuisset hoc lib. ens, vt ens est, esse subiectum huius scientiæ, illud subinde diuisit libro quinto in decem prædicamenta: Vnde perspicuum videtur, Arist. hoc loco, & vbicūque dixit, ens esse subiectum huius scientiæ, accepisse nomen entis pro solo ente finito: hoc enim solum diuiditur in prædicamenta.

Explicatio sententia.

Addunt tamen huius opinionis auctores, nō propterea se excludere Deum à consideratione huius scientiæ: fatentur enim in hac scientia vel maximè agi de Deo: cæterum non agi de illo, vt de re, quæ contineatur sub eius subiecto, sed vt de prima illius caussa, ac principio: quemadmodum in Physica agitur de materia, & forma; in Logica de nomine, & verbo: nisi quod hæc sunt principia interna, Deus autem extremum, & in nulla re creata contentum, aut circumscriptum. Ita concludunt omnes ij, qui quatuor has sententias tuentur: non ens commune Deo, & creaturis, sed aliquid minus commune, esse subiectum huius scientię. Quod si quis huiusmodi auctoribus obiiciat: Aristot. plane esse in contraria sententia, cum toto hoc capite, & sæpe alibi doceat, Metaphysicam agere de ente, vt ens est, priores quidem respondent: Aristotelem eo pronunciato non asserere, ens, quatenus ens est, esse subiectum Metaphysicæ, sed cadere sub eius solius considerationem, quod verum est: posteriores vero accipiunt nomen entis pro substantia, vel pro ente habente veram caussam.

Mitto hic opinionem eorum, qui nulla pene probabilitate dicunt subiectum Metaphys. esse caussam, vt caussa est, quam impugnat Auicenna initio suæ Metaphysicæ.

Concluditur pars affirmatiua.

SECTIO II.

Approbatio affirmatiua partis.

HÆc tamē nō obstant, quominus cum D. Thom. Scot. Mag. Alb. Cōment. & aliis *Aegid. Rom. q. 1. & l. 1. q. 5. Iandun. lib. 1. q. 3 Sōcin. hic q 10. & initio lib. 6. & lib. 11 cap. 6.* huius classis auctoribus affirmatiuam quæstionis partem amplectamur: potest enim firmis admodum rationibus concludi.

Ex passionibus quæ in hac scientia demonstrātur.

Primum hoc modo. Illud est primum, & adæquatum subiectum huius scientiæ, cui primo conueniunt primæ, & maxime generales passiones, seu proprietates, quæ in ea demonstrantur: vt vnum verum, bonum, & si quæ sunt aliæ huiusmodi: At enti, vt ens est, seu vt commune Deo, & creaturis, conueniunt primo huiusmodi passiones, latius enim patent, quam vel Deus, vel substantia corporis expers, vel substantia in commune, vel etiam ens finitum: igitur ens commune Deo, & creaturis constituendum est huius scientiæ subiectum.

Ex amplitudine naturalis cognitionis.

Secunda ratio. Ens cōmune Deo, & creaturis potest cognosci naturali lumine, vt constat: possuntque de eo demonstrari affectiones, quę illi per se conueniunt: at huiusmodi cognitio non potest ad aliquam aliam scientiam pertinere, cum cæteræ omnes agant de ente contracto ad certum aliquod genus, vt Aristoteles in contextu, inductione perspicuum esse supponit: igitur pertinet ad hanc scientiam, quo fit vt sit eius primum, & adæquatum subiectum. Nec enim aliquid aliud cōmune reperitur, quod ab ea tractari possit.

Ex partibus entis quæ in hac scientia tractantur.

Tertia ratio. In hac scientia considerantur adæquatæ omnes partes entis cōmunis Deo, & creaturis: nempe Deus ipse, de quo præcipue agitur in 11. libro. item omnia, quæ ponuntur in prædicamentis, quatenus reducūtur ad decem prima genera, de quibus disseritur quinto, septimo, & 12. de his autem omnibus agitur, non vt de principiis tantum caussis aut proprietatibus, sed vt de subiectis, quorum affectiones quæruntur, & demonstrantur per propria principia: ergo ens commune Deo, & creaturis est adæquatum huius scientiæ subiectum. Quarta, Metaphysica, Dialectica, vt rebus concreta est, & Sophistica circa idem genus subiectum versantur, vt Aristoteles capite sequenti docet: at Dialectica, & Sophistica versantur non tantum circa ens creatum, sed etiam circa increatum (nullius enim rei disputationem detrectant) est igitur ens genus subiectum Metaphysicæ, vt cōplectitur creatū & increatū.

Ex rebus in quibus Dialectica & Sophistica versantur.

S Accedit

Ex Arist. & antiquorũ sententia.

Accedit expressa sententia tum Aristotelis plane dicentis in hoc capite, & alijs locis quamplurimis, hanc scientiam agere de ente, vt ens, & de ijs, quæ illi, vt tale est, per se accidunt: tum etiam omnium Antiquorum, qui primam Philosophiam profitebantur. Quærentes enim supremas rerum caussas eo ipso palam fatebantur se quærere caussas entium, vt entia sunt: ac proinde subiectum primæ Philosophiæ esse ens, quatenus ens.

Ex refutatione opinionum negatiuam partem approbantium.

Potest etiam confirmari hæc sententia ex infirmatione opinionum, quæ negatiuam quæstionis partem approbant. Tres enim priores hac ratione refutari possunt. Quemadmodum dantur scientiæ accidentium vt Geometria: atqui subiectum Metaphysicę debet esse commune subiectis omnium particularium scientiarum, quandoquidem Metaphysica cum sit generalis scientia, differit in totum de rebus, de quibus aliæ scientiæ in parte disserũt. non est igitur subiectũ Metaphys. aut solus Deus, aut substantia separata, aut substãtia in cõmune dũtaxat, sed ens cõmune substãtijs & accidẽtibus. Quã rationẽ plane tangit Aristot. hoc cap. *Tex.1.* cum ait, *Nulla enim cæterarum id, quod est, vt est ens considerat, sed partem eius aliquam singula abscindentes id, quod ei accidit in illa contemplatur, vt Mathematica scientia.*

Refutatio opinionis quartæ.

Quarta autem his rationibus refellitur. In hac scientia non solum agitur de de Deo, vt est principium, & caussa vniuersalis rerum omnium, sed etiam, vt est quoddã ens, quod patet ex capite nono lib.12. *a t.51.* vbi Deus ostenditur esse sua intellectio, actus purus & cætera, quæ omnia absolute demõstrantur: non est igitur Deus a subiecto Metaphysicæ excludendus. Præterea, si in hac scientia non ageretur de Deo absolute, & secũdum se: in nulla alia scientia, quæ naturali lumine comparatur, consideraretur Deus absolute: at hoc est absurdissimum: ergo & illud. Maior patet, quia in nulla alia scientia humanis viribus parta agitur de Deo, nisi in Philosophia Naturali, & Morali. in quibus sane vt est omnium sententia, ea sola ratione de Deo agitur, qua est primum mouens, & vltimus finis, quæ est consideratio respectiua, non absoluta. Minor probatur, quia naturale desiderium multo magis tendit in cognitionem absolutam diuinæ essentiæ, quatenus eam naturæ viribus assequi possumus, quam cuiuscunque alterius rei. Si ergo ad hanc scientiam spectat absoluta diuinæ naturæ consideratio: perspicuum est, non esse Deum ab eius subiecto excludendum.

Refutatio omnium simul.

Sed & omnes quatuor opiniones simul hac ratione refutantur. Metaphysicus, cum A solus inter omnes artifices sit simpliciter & absolute sapiens, habet scientiam omnium rerum, quoad fieri potest, vt patet ex libro 1. capite 2. fieri autem potest, vt omnia ab eo sciantur quatenus entia sunt. igitur vel hac vna ratione omnia sciuntur a Metaphysico. atqui nulla est ratio superior, sub qua res a Metaphysico considerari possint. igitur hæc ipsa est ratio subiecti Metaphysicæ. hæc autẽ B ratio non solum cõuenit creaturis, sed etiã Deo, atque adeo præcipue. non igitur solum ens finitum, sed commune Deo & creaturis est subiectum Metaphysicæ.

Reuocatio superiorum sententiarum ad verum sensum, & explicatio præcipuæ conclusionis.

C

SECTIO III.

Sed quoniam auctores negatiuæ partis ad verum sensum reduci possunt, operæpretium erit illorum sententias, quonam pacto veræ sint, exponere.

Subiectum præstantissimũ quodnam sit.

Prima igitur conclusio sit. *Si quæstio sit de subiecto præstantissimo, & a quo præcipuum nomen huius scientiæ ducitur, non dubium est, quin sit Deus.* ab eo enim tanquam a re præ-D stantissima ductum est nomen Theologiæ, saltem mediate: si illud interpreteris scientiam de rebus diuinis.

Subiectum pure Metaphysicum quodnam sit.

Secunda conclusio. *Si quæstio sit de subiecto communi pure Metaphysico, id est, cuius nulla pars subiecta ab alio artifice tractetur; potest illud dici substantia immaterialis, seu separata*, vt patet. Quam conclusionem Arist. multis in locis innuit.

Commune & ratione cuius.

Tertia conclusio. *Si quæstio sit de subiecto E communi, ratione cuius cætera cadũt sub adæquatum subiectum, dicendum est esse substantiam in commune*, quandoquidem accidentia omnia dicuntur entia ratione substantiæ. Atque hanc conclusionem perspicue ponit Arist. c. sequenti, & aliis locis compluribus. *vt lib.6. huius operis c.1. tex. 2. & 3. & lib.11. c.6.*

Habens veras caussas & passiones.

Quarta conclusio. *Si quæstio sit de eo subiecto, de quo vniuerse demonstrantur affectiones per veras caussas, & principia subiecti, di-F ci potest ens finitum, siue prædicamentale.* Nihil enim vniuerse demonstratur per veras caussas, & principia de ente, quod suo ambitu comprehendit Deum, vt in solutione argumentorum patebit. Hæc tamen conclusio nullibi (quod sciam) ab Arist. ponitur, quia excludit præcipuum ens a subiecto huius scientiæ. Atque iuxta hos sensus veræ sunt quatuor impugnatæ opiniones.

Quinta

Primum & adæquatū.

Quinta conclusio. *Si autem quæstio sit de primo, & adæquato subiecto, vt ipsa quæstionis verba sonant, dicendum est, esse ens, qua ratione est ens, seu quatenus commune est Deo, & creaturis*, vt probatum est. atque hæc est præcipua huius quæstionis conclusio.

Dubitatū an ens, vt est subiectū Metaphysicæ, entia etiam per accidens & rationis cōplectatur.

Negatiuæ partis arg. 1.

Sed quærat aliquis, quonam pacto ea intelligenda sit, num de ente communissime sumpto, vt complectitur omnia entia, non modo per se, & realia, sed etiam per accidens, B & quæ rationes appellantur: an potius de solo ente per se, & reali. Quod enim posteriori modo intelligenda sit, communis est Philosophorum sententia: quam eandem non dubitant esse Arist. qui ad finem libri 6. *Text.* 8. cum tradidisset rationem, sub qua ens a Metaphysico tractādum est, plane reiicit ab eius consideratione ens per accidens, & ens rationis. Argumēto etiā non mediocris momenti est, ꝙ ens per accidens non sit ens, sed entia: C quæ vero rationis dicuntur, non habeant veram existentiam, sed communem sibi, & figmentis, cum non alia ratione dicantur existere, nisi quatenus sunt obiectiue in intellectu, aut etiam, vt quidam volunt, in voluntate. Accedit, quod de ente per accidens non potest haberi scientia, vt Arist. tradit in libro citato: quodque Metaph. dicitur scientia realis, nec tantum realis vt distinguitur a sermocinalibus, sed etiam quia agit de ente reali, cum interim ens, vt commune est entibus D rationis, non sit reale. *Vide Scot. in 1. d. 45. q. vnica loco citato.*

Affirmatiuæ part. arg. 1.

Quod vero conclusio intelligenda sit priori modo, ipsa eadem argumenta, quib. conclusio probata est, plane ostendere videntur. Primum enim affectiones illæ, vnum, verum, bonum, & similes, entib. quoque per accidēs, & rationis suo modo conueniunt: neq; n. dubitare quisquam de hac re debet. quia non E eodem modo illis conueniunt, quo conueniunt entibus per se, ac realibus. Nam neque eodem modo conueniunt accidentibus, quo substantiis, & tamen dicuntur conuenire accidentibus. Deinde, entia per accidens, & rationis cognoscuntur lumine naturali, deque eis multa demonstrari possunt: huiusmodi autem eorum cognitio ad hanc vnam scientiā, quæ agit de cōmunibus, iure spectat. Tertio, in hac scientia traduntur multa de ente F per accidens, & ente rationis: nec solum agitur de huiusmodi entibus, quatenus sunt affectiones eorum realium, ac per se, sed etiam, vt sunt partes subiectiuæ entis communissime sumpti: id, quod cum proximo capite, in tractanda entis analogia innuitur, tum vero lib. 5. t. 2. in explicandis omnib. entiū generib. plane perspicitur. Quarto, Dialectica, &

A Sophistica agūt suo modo de his entium generibus: ergo Metaphys. suo, hoc est demonstratiue, si æque late patet eius subiectū, atq; illarū, vt proximo cap. t. 2. tradit Arist. Quinto, In partib. entis, qua eius analogia complectitur, numerātur proximo cap. negationes, & expresse non entia: cur igitur nō magis entia per accidens, & rationis? præsertim cum non entia eatenus numerentur in entib. quatenus ratione, siue mente apprehenduntur. Sexto, Dantur scientiæ, quarum subiecta sint entia per accidens, vt quædam subalternatæ: aliæ item, quæ versentur in entib. rationis, vt quæ de sermone agunt: subiectum autē Metaphys. debet esse subiectis cæterarum omnium commune, vt dictum est: cōplectitur igitur subiectum Metaph. entia per accidens & entia rationis. Postremo, Si Metaphys. est sapiens simpliciter, non ignorare ea debet, quę certa cognitione sciri possunt: at entia per accidens, & quæ rationis vocantur, sub certam cognitionem cadere possunt, saltem in commune: non est igitur dubium, quin subiectū Metaphysici complectatur entia omnia, cum per accidens, tum etiam rationis.

Quo pacto pro parte affirmatiua respondere po⟨ss⟩it.

Atque est quidem posterior hæc sententia probabilis, possetque pro ea responderi ad primum argumentum prioris, Arist. lib. 6 nō reiecisse ab omni consideratione Metaphysici entia per accidens, & entia rationis, sed a præcipua, quemadmodum initio lib. septimi reiicit accidentia. Ad secundum, satis esse, si eorum quodque suo modo sit ens, suoq; modo existat, vt suo modo contineatur sub Metaphysicæ subiecto. Ad tertium, Nec verum esse nullo pacto de ente per accidens posse haberi scientiam, cum possit de eo haberi in commune: nec item scientias dici reales, nisi vt distinguuntur a sermocinalibus, aut si dicūtur reales, a subiecto reali: nō esse id intelligendū de adæquato subiecto in se spectato, sed vt est in præcipuis partib. subiectiuis, quo pacto ens communissime sumptum reale est.

Approbatur potius negatiua pars huius dubitationis.

Verum, vt priori sententiæ potius inhæreamus, multa nos mouent. Primum, quia est omnium communis. Deinde, quia subiectū scientiæ, non ita fuse assignādum est, vt contineat sub se omnia, quæ in ea quoquo modo considerantur. oportet enim extra relinquere proprias affectiones, quæ de eo demonstrantur. ꝙ fit in cæteris omnibus scientiis, vt secundo etiam lib. diximus, cum de subiecto Dialecticæ ageremus. Tertio, quia longe alia ratione reiicit Aristoteles initio libri septimi *cap. 3. q. 1. sect. 3.* accidentia realia, quam ad finem sexti entia rationis, & per accidens. Nō enim ideo reiicit accidentia, quia de eis non possit haberi scientia, neque item quia

S 2

non habeant realem existentiam, sed quia sunt entia habitudine ad substantiam, ideo concludit non quidem reiicienda omnino esse, sed maxime, ac primo, & fere de sola substantia agendum. At in fine libri sexti, in quo libro ex instituto egerat de ratione formali subiecti Metaphys. ea ratione exclusit ens per accidens, quia de eo non possit haberi scientia: ens autem rationis, quia non sit in reb. sed in mente: veluti coniunctio eius, quod prædicatur cum eo, quod subiicitur, eorumque disiunctio, quæ verum & falsum appellauit. Postremo quia, vt Metaphys. agit de Necessitate, & contingentia, non vt de reb. quæ contineantur sub proprio subiecto: eodem modo agit de notionibus generis, speciei, totius, partis, & similibus, quæ aut omnino, aut incerta quadam significatione sumpta, sunt entia rationis, non vt de ijs, quæ sint inferiora proprio subiecto, sed tanquam de communibus affectionibus entium, vt ipse Auctor aperte scribit ad finem cap. seq. t. 3. Atq; hoc est, quod idẽ plane significauerat initio libri, *Text.* 1. cum docuit, quandam esse scientiam, quæ ageret de ente, qua ratione est ens, & de ijs affectionibus, quæ illi per se inessent: opposuit enim his verbis subiecto passiones, non vt partes ei subiectas, sed vt communes affectiones, quæ de eo, & partib. illi subiectis demonstrarentur, tametsi primum de subiecto, secundaria vero ratione & per illud de partibus sub eo contentis. Ita patet, non esse deserendam hac in re communem opinionem.

Quo pacto Metaphys. agat de entibus rationis.

Ad primum igitur, & secundum cõtrariæ sententiæ dicendum est, non omnia, quibus quoquo modo conueniunt affectiones entis, & de quibus pleraque demonstrari possunt in Metaphysica, esse collocanda sub Metaphysicæ subiecto: nisi sint realia, & per se: quemadmodum non ideo qualitates ponendæ sunt sub Physicæ subiecto, quia multa de eis in Physica demonstrantur. Tertium nihil concludit, quia ens communissime sumptũ non potest esse scientiæ subiectum. Quartum facile refelletur, si dicas, agere quidem de eis Metaphysicum demonstratiue, non tamen vt de partibus subiectiuis sui adæquati subiecti, quo eodem modo respondendum est ad vltimum. Ad quintum dicendum est, ens initio capitis sequentis, in quo eius analogia fuse explicatur, latius accipi, quam cum fuit constitutum huius scientiæ subiectum. Nec id mirum videri debet. Nam cum sanũ constituitur subiectum Medicinæ, non sumitur nisi pro eo, quod proprie sanum est: & tamen si quis quærat, ad quæ se extendat eius nominis analogia, dicendum est, complecti

Solutio arg. affir. partis.

Latius accipiens cap. 2. quam primo.

A etiam, id vocabulum ea, quæ per translationem dicuntur sana, vt sanum iudicium, doctrinam sanam, & alia pleraque. Sextum hoc modo dissolues: Id, quod diximus subiectum Metaphysicæ complecti debere sub se omnium scientiarum subiecta, de subiectis sciẽtiarum realium esse intelligendum. Nec tamen refert quicquam, quod subiecta quarundam subalternatarum realium, sint entia

B per accidens: ponuntur enim sub Metaphysicę subiecto ratione subiectorum subalternantium, a quibus eæ scientiæ accipiunt sua principia.

Quod si quis obiiciat, multas quoque esse scientias reales subalternantes, quæ agunt de entibus per accidens, vt est Politica, & Architectura, quarum illa agit de Republica, hæc vero de ædificio, aut naui, aliisve huiusmodi entibus per accidens: Respondendum est, nõ

C excludi a nobis hoc loco hæc entia per accidens: sed ea tantum quæ non solũ non sunt vnius essentiæ, sed neque etiam habent ordinem per se, veluti thesaurus casu inuentus, linea visualis, & similia. Vnde collige subiectum Metaphysicæ esse ens per se, ac reale, quatenus dicitur non modo de entibus vere vnius essentiæ, sed etiam alio modo per se ordinatis.

Obiectio.

Dilutio.

Subiectum Metaphysicæ ens vt sit.

Ex his patet, non satis responsum esse ad

D primum, & secundum argumentum prioris sententiæ. Ad solutionem vero tertii dicendum, vt ens per accidens dicatur cadere sub certam aliquam scientiam, non satis esse, si de eo in commune sumpto habeatur scientia, nisi etiam haberi possit de singulis quasi specieb. ens. vt omittamus indiuidua, quæ nõ per se cadunt sub scientiam. Eodemque modo, vt scientia dicatur realis, non satis esse, si aliqua pars subiectiua adæquati subiecti sit

E realis, sed necesse esse, vt ipsum quoq; in cõmune sit reale. Nam vt scientia sumit speciẽ ab obiecto adæquato, ita ab eo sumere debet realis appellationem.

Non recte soluta esse arg. partis negatiuæ primum & secundum.

Cur Metaphysica distincta non fuerit antequam eius subiectum traderetur.

SECTIO IIII.

F QVæras etiam aliquis, cur non prius distincta sit a nobis Metaphysica quam eius subiectum traderetur. Erũt enim, qui credant, quatuor, vel etiam quinque ponendas esse Metaphysicas. Vnam, quæ agat de transcendẽtibus, vt de iis, quæ ratione sola abstracta sunt a reb. omnib. Alteram, quæ agat de primis decem vulgatis generib. & partibus entis, quę & minus abstracta sũt, quã trãscendentia,

An admittenda sint plures scientia Metaphysica.

dentia, & per solam notitiam transcendentium percipi non possunt. Tertiam, de substantijs separatis finitis, quæ tamen ratione nō tantum abstracta sunt, sed re etiam ipsa. Quartam, de Deo Opt. Max. qui non solum abstractus est re ac ratione, à materia proprie dicta, sed etiam ab omni potentialitate, quæ modo quodam materia dici potest. Adde etiam fortasse, quintam Metaphysicam de anima separata, quæ cum sit abstracta re ipsa, nō autem ratione (neque enim sine essentiali propensione ad materiam intelligi potest) aliam postulat scientiam à prædictis quatuor, & mediam inter eas, ac Physicam.

Non esse ad mittendas.

Verum non opus erat huiusmodi distinctione. A qua enim scientię tractatur genus, aut quasi genus, ab eadem tractantur omnia, quæ cadunt sub eam rationem formalem, sub qua illud in ea scientia consideratur. Cum igitur ens, quatenus in suo conceptu, nec sensibilem materiam includit, nec intelligibilem, postulet scientiam aliquam superiorem Physica & Mathematicis (hac enim ratione transcendit ens ea omnia, quæ in Physica & Mathematicis tractantur) ab eadem illa, quæ versabitur in ente eo modo spectato, tractabuntur omnia, quæ sine vlla materia concipiuntur, siue illa sint re ipsa omnino separata ab vtraque materia, vt Deus & intelligentiæ, siue in quibusdam sint, in quibusdam non sint, vt attributa communia rebus materialibus & immaterialibus. Quod si ex diuersis gradibus maioris & minoris abstractionis Metaphysicæ colligere velis diuersas Metaphysicæ species: pari ratione ex diuersis gradibus maioris & minoris abstractionis Physicæ, colligendæ tibi erunt diuersæ species Physicæ scientiæ. Quare cum omne genus Physicum sit abstractius à materia sensibili particulari, quam eius species: tot erunt species Physicæ scientiæ præter Physicam, quæ agit de substantia corporea in commune, quot species substantiæ sub corporea substantia continentur, siue immediatæ illi sint, siue mediatæ. Ac in eis quidem scientijs, quarum aliæ agunt de superioribus, aliæ de inferioribus, perspicua est consequutio. In ijs autem, quæ agunt de speciebus ex opposito diuidentibus idem genus, ex eo perspicue res probatur, quia cum scientia vnius speciei minorem connexionem habeat cum scientia alterius oppositæ, quam cum scientia sui generis, si scientiæ superiorum, & inferiorum differunt specie: & specierum quoque oppositarum specie different. Ita fiet, vt tot ponendæ sint species Physicæ scientiæ, quot sunt genera & species rerum naturalium. quod puerile est, atque à Philosophorum consuetudine & ratione ipsa alienissimum. Accedit, quod transcendentia sunt analoga, nec naturam aliquam vnam significant, quæ communis sit Deo & primis generibus entium: quo fit, vt nisi ij, quibus hæc Metaphysica multitudo placuerit, velint transcendentia imperfectiue & confusissime, soloque conceptu, quid nominis (vt a quibusdam vocatur) in prima illa sua Metaphysica tractari: necessario fateri debeant, agi etiam in ea de Deo, & decem primis vulgatis generibus. Quod si de his; ergo & de substantijs separatis finitis, siue illæ contineantur sub primo genere, siue constituant per se genus quoddam medium inter Deum, & prima vulgata genera. Neque opus est pluribus contra huiusmodi commentationem, præsertim hoc loco, cum libro sexto de scientiarum distinctione agendum sit. Quo loco intelliges, qua ratione Metaphysica agat de anima separata, cum illa in sua essentiali ratione habitudinem ad materiam includat, qua item de ijs summis generibus, quæ sine materia non intelliguntur, ac demum cur Mathematica non sit vna tantum scientia, quemadmodum Physica.

Transcendentia non significare vnam aliquam naturam.

Solutio argumentorum primæ opinionis.

SECTIO V.

AD primum igitur argumentum primæ opinionis dicendum est, non semper appellationem scientiæ desumi ex subiecto primo & adæquato, sed interdum etiam à re, quæ præcipue in ea consideratur, vt Astrologiæ ab astris. Posset breuius dici, Deum esse in ea subiectum denominationis, vt dictum est, non adæquationis. Quanquam hæc sciētia dicitur Theologia non tantum, quia agit de Deo, sed etiam quia de diuinis rebus, quo nomine Philosophi appellant res cæteras, quæ re ipsa sunt materiæ expertes.

Appellatio scientiarū.

Ad secundum dicendum est, scientiam dici præstantissimam ex pręstantia subiecti primi & adæquati. Cæterum è multis subiectis primis & adæquatis illud dicitur præstantissimum, quod suo ambitu complectitur ens præstantissimum, iuxta illud commune pronunciatum, quod habes 3. Top. Sect. 3. *Sed, quod est in hoc genere optimum, præstantius est, quam quod optimum in illo: hoc certe genus præstantius est illo.* Quanquam igitur ens, quatenus ens, si simpliciter accipiatur, sit minus præstans, quam quodcunque particulare subiectum, tamen si totum genus cum toto quouis genere subiecto conferatur, præstantius est ens, quam quodcunque subiectum

Subiectum adæquatum præstantissimum.

particulare, cum substantias separatas, atque adeo Deum Opt. Max. complectatur.

Ad tertium dicendum est, hanc scientiam agere de primis caussis, non solum vt caussæ sunt, sed etiam vt entia sunt.

Qua ratione Theologia sacra distinguatur à Metaphysica.

Ad quartum negandum est, non aliter distingui hanc scientiam à sacra Theologia, quam ratione principiorum. distinguitur enim ratione etiã subiecti & finis, ex cuius differentia principiorum quoque, & subiecti distinctio colligitur. Finis Theologiæ sacræ est cognitio eorum, ad quę intelligenda nullum naturale lumen creaturæ satis est: cuiusmodi sunt ea, quæ ad diuinarum personarum distinctionem, claramque Deitatis cognitionem, multaque eorum, quæ ad diuinam voluntatem, prouidentiam, & potentiam spectant: quæ omnia numerantur in secretioribus Dei arcanis. Vnde fit, vt sacra Theologia non aliâ principia propria & particularia habere possit, nisi per reuelationẽ accepta: neq; aliud subiectum, nisi Deum, quoad ea, quę naturali lumine cognosci nequeunt. At finis Metaphysicæ est naturalis contemplatio eorum omnium, quæ in suo cõceptu materiam non includant. Vnde efficitur, vt eius principia cadant sub lumen naturale, eiusque subiectum proprium & adæquatum sit ens non includens in suo conceptu materiam, quatenus potest naturali lumine cognosci. Quare etsi Theologi censent, Deum esse subiectum Theologiæ sacræ, quemadmodum & obiectum fidei Orthodoxæ, qua propria eius scientiæ principia cognoscuntur: non tamen inde efficitur, eundem esse huius scientiæ subiectum.

Solutio argumentorum secunda.

SECTIO VI.

Quo pacto substantia separata hanc scientiam à cæteris distinguant.

AD primum secundæ opinionis negandum est, substantiam separatam distinguere primo & per se hanc scientiam à cæteris. atque ad primam eius rei probationem dicendum, fuisse quidem substantiam separatam occasionem distinguendi Philosophiã naturalem à prima Philosophia, & caussam, sine qua ea distinctio non cognosceretur: sed tamen non esse primam & adæquatam eius distinctionis caussam, cum ea substantia non sit primum & adæquatũ primæ Philosophiæ subiectum. Quod autem ea fuerit occasio eius distinctionis, & solum caussa sine qua nõ, ex eo patet, quia antequam vlla separata substantia cognosceretur, Philosophia naturalis dicebatur prima Philosophia, quod omnes substantiæ crederentur sub eius considerationem cadere. Quanquam enim eo tempo-

A re dari potuit conceptus substantiæ, vt substantia est, qui re vera communior est, quam conceptus substantiæ corporeæ, & postulat scientiam superiorem naturali: tamen quia nondum putabatur esse vlla substantia expers materiæ, merito credebatur eiusmodi conceptus substantiæ reciprocari cum conceptu substantiæ corporeæ, nec opus esse scientia superiori ad eius explicationem. At vero

Quid olim substantiæ conceptu indicatum fuerit.

B cum primum substantiæ corporis expertes cognitæ fuerunt, & Philosophi intellexerunt, conceptum substantiæ latius patere, quam conceptum substantiæ corporeę: tum demum quæri debuit superior aliqua scientia, quæ de substantia in commune, & de omnibus substãtijs materiæ expertibus, earumq; accidentibus, ac proinde de ente, vt ens est, dissereret. Ita patet substantiam separatam, primam occasionem distinctionis fuisse, primam

C autem & adæquatam causam non esse.

Ad secundam probationem dicendũ, non esse in ea distinguendi ratione sermonem de subiecto Metaphysicæ primo & adæquato, sed de pure Metaphysico, quod secunda conclusione asseruimus esse substantiam separatam.

Tertiæ probationi eodem modo occurrẽdum ex eo, quod Arist. ait in loco citato, nihil aliud colligi, quam quod substantia immo-

D bilis sit occasio distinctionis, aut subiectum pure metaphysicum.

Solutio argumentorum tertia.

SECTIO VII.

Cur subiectum Metaphysicæ non sit substantia, vt Physicæ.

AD primum tertiæ opinionis dicendum, etsi subiectum Physicæ est substantia: nõ tamen inde effici, vt subiectum Metaphysicæ substantia esse debeat. Nam etsi Metaphysica

E nobilior est, quam Physica, tamen eius nobilitas non est ponderanda ex nobilitate subiecti adæquati simpliciter accepti: sed ex nobilitate rerum, quas illud suo ambitu complectitur, vt sect. 4. dictum est.

Ad secundum negandum est, ita se habere Metaphysicam ad substantiam in commune, & accidentia in commune, vt se habeat Physica ad substantiam naturalem, & accidentia naturalia. Nam, etsi illa non differunt ab his,

F nisi sola communitate & abstractione à materia: tamen Metaphysica agit de illis, vt de partibus sui adęquati subiecti. Physica autem non eodem modo de his agit, sed de substantia naturali, vt de suo adæquato subiecto. de accidentibus vero naturalibus, vt de proprijs illius affectionibus. Caussa huius discriminis est, quia Physica, cum sit particularis scientia, versari potest in sola substãtia, vt subiecto,

quemad-

quemadmodum aliæ quędam scientiæ in accidentibus. at Metaphysica cum sit vniuersalis; necessario sibi vendicat subiectum omnibus omnium scientiarum subiectis commune, & (quod consequens est) aliquid commune substantijs & accidentibus.

Ad tertium, quamuis concedendum est, ens prædicari essentiali prædicatione de omnibus entibus: itemque nullum subiectum prædicari essentiali prædicatione de suis passionibus: negãdum est tamen inde sequi, aut ens commune substantijs & accidentibus, nõ esse subiectum Metaphysicæ, aut passiones subiecti Metaphysicæ nihil omnino esse. Quanquam enim illæ nec substantiæ sunt, nec accidẽtia: sunt tamẽ vel negationes quędam suo modo in rebus existentes: vel entia rationis: quæ omnia ad caput sequens explicanda sunt.

Passiones entis nõ esse omnino nihil.

Solutio argumentorum quarta.

SECTIO VIII.

AD primum denique quartæ opinionis vt respondeamus, illud animaduertendum est, duobus modis posse accipi nomen caussæ: vno, pro caussa proprie dicta, quæ significatio aperta est: altero, pro ratione seu medio à priori, vt vocant: quo pacto dicimus demonstrationem, qua ostendimus, Deum esse æternum, quia est omnino immutabilis, esse nostro intelligendi more per caussam, quia est per rationem à priori; quanquam nõ sit per veram ac proprie dictam caussam, de qua re plura 1. Post. c. 2. Illud etiam animaduertendum est, cum Aristoteles hoc loco ait, in hac scientia quæri caussas entis, vt ens est, sic intelligẽdum id esse, ac si apertius diceret, in hac scientia quæri caussas, per quas entia, quatenus entia aut sint, aut aliqua attributa sibi vendicent: late tamen sumpto nomine caussæ, vt rationes à priori complectitur. His positis, negandum est, ens, quatenus ens, non posse habere hoc pacto causam. etenim non solum de alijs rebus, sed etiam de Deo potest aliquid hoc modo per caussam demonstrari, vt quod sit quiddam vnum, verum, bonum: quæ cum sint primæ entis passiones, de quauis re per rationem entis demonstrari possunt, maxime autem de Deo, cui maxime cõuenit ratio entis. Possunt quoque entia, quatenus entia sunt, habere caussam proprie dictam, quia omnes res finitæ entitatis habent huiusmodi caussam, etiam quatenus entia sunt: quippe cum secundum omnes entitatis gradus vere ac proprie pendeant à primo ente. Nec mirum videri debet, quod dicamus, ea, quæ analogice conueniunt cum aliquo primo, vere ac proprie ab illo pendere, etiam quatenus cum illo conueniunt. Analogica enim conuenientia non fundatur in vnitate alicuius naturæ: quæ vnius omnino rationis sit, & omnibus analogatis ex æquo conueniat (hoc enim pacto non posset vnum pendere ab altero secundum eiusmodi naturam) sed in participatione aut proportione quadam imperfecta, quæ nihil impedit, quo minus vnum vere ac proprie pendeat ab altero, etiam quatenus cum illo conuenit. Quo pacto accidentia, quatenus accidentia, non solum pendẽt à substantia, vt à vera caussa, sed etiam quatenus entia. Quod si quis obijciat, entia, quatenus entia, habent veram caussam, vt ais; igitur omnia entia habent veram caussam, quod falsum est: neganda est consequẽtia. In solis enim vniuocis necessario infertur vniuersalis ex indefinita reduplicatiua. Nam in analogis, vel ex proposito accidentium exemplo oppositum intelliges: quippe cum etiam, quatenus entia sunt, pendeant à substantia, nec tamen idcirco omnia entia à substantia pendeant. Verum hæc capite sequenti planiora fient.

Caussa nomen duobus modis sumitur.

Quo pacto hac scientia quærat caussas entis, vt ens est.

Analogica conuenientia fundamentum.

Obiectio.

Dilutio.

Ad secundum dicendum est, nullum esse incommodum, si nostro intelligendi more consideremus in Deo principia quædam à priori multorum attributorum, quæ de eo demõstrentur more passionum, siue affectionum, vt esse actum purum, per quod à priori demonstratur eius perfecta immutabilitas: & esse prorsus immutabile, per quod demõstratur eius æternitas, & omnino esse ens, per quod eius vnitas. Neque enim imperfectio vlla est, habere hoc pacto principia, & quasi passiones: sed est potius imperfectio nostra, non posse naturaliter hæc omnia percipere, vt sunt in Deo, quo pacto ea inter se non distinguuntur.

Quo pacto in Deo principia & affectiones intelligi possint.

Ad tertium negandum est, omne subiectum scientiæ esse prius natura ijs, quæ illius ambitu continentur, etiamsi ab eo ad illa modo aliquo non reciprocetur consequentia. Duobus enim modis potest ab vno ad alterum non reciprocari consequentia. Vno, quoad prædicationem, nempe si de quacunque re alterum dicitur, dicatur ipsum, non tamẽ vice versa: quo pacto concedimus, ab ente ad Deum non reciprocari consequentiam: altero, quoad existentiam. quod tum accidit, cum altero posito in rerũ natura, necessario ponitur ipsum, & tamẽ ipso posito nõ necesse est ponere alterum, quo pacto negamus ab ente ad Deũ nõ reciprocari consequentiam. Nam quemadmodũ posito Deo in rerũ natura, eo ipso ponitur ens, sic etiã posito ente,

Prius, à quo non reciprocatur consequentia, quot modis dicatur.

A necessario ponitur Deus, cum quicquid in rerum natura existit, vel sit Deus, vel ab existentia Dei pendeat. Cum ergo id dicitur prius natura, à quo non reciprocatur consequẽtia, non est accipienda reciprocatio, quoad prædicationem, sed quoad existentiam, vt perspicuum est apud Aristotelem in loco citato: alioqui vnum non esset prius natura duobus (quo exemplo ille eo loco vtitur) cum de duobus nequaquam prædicetur. B Accedit hæc ratio, quia si id esset prius natura, à quo non reciprocatur prædicationis consequentia, sequeretur, Deum esse priorem natura qualibet persona diuina. Nam, etsi quicquid in diuinis est pater, sit Deus, non tamen quicquid est Deus, est pater, & ita in cæteris personis: at Deum esse priorem natura diuinis personis nemo dixerit, sed tantum nostro intelligendi more, qui imperfecte diuinam naturam concipimus.

Prius natura non secũdum prædicationem, sed secundũ existentiam sumendum.

C Quod si quis dicat: Ergo saltem more intelligendi nostro, ens esse prius Deo, concedendum id quidem est, si modo ens confuse concipiatur: quo pacto entis nomen nullum naturæ gradum significat Deo & creaturis communem, vt cap. sequenti patebit. Cæterum ens esse hoc pacto prius Deo, non est esse prius natura illo, sed posse a nobis prius concipi, vt a multis, qui Deum esse negauerunt, conceptum est, imo & a veris Philosophis concipitur, cum distinguitur in ens finitum, & infinitum. D Quinetiam addiderim, etsi ens diceret gradum aliquem entitatis communem Deo & creaturis, & Deus adhuc maneret creator (quod plane videtur contradictionem inuoluere) adhuc tamen iuxta modum illum prioris, qui ex Aristotele adductus est, non esset ens prius natura Deo: adhuc enim posito ente in rerum natura, necessario poneretur Deus. E Vnde colliges, si vera est sententia eorum, qui dicunt, lineas esse actu in media superficie, & numerum esse verum genus numerorum, darique simul in rerum natura plures species numerorum, quarum aliæ sint partes aliarum, plane sequi, nõ omne genus esse prius natura suis speciebus illo prioris modo, cum his datis perspicue sequatur, magnitudinem reciprocari cum linea secundum existentiam, & numerum eodem modo cum binario. F Nam quemadmodum si linea existit, magnitudo existit: ita secundum hanc sententiam, si magnitudo existit, linea existit, eodemque modo, vt existente binario, existit numerus, sic etiam existente numero, existit binarius. Ad hoc idem argumentum breuissime respondet Ægidius lib. 1. quæst. 9. recte illud concludere in vnimocis, non in analogis.

Num ens more intelligendi nostro sit prius Deo.

Num omne genus sit prius natura suis speciebus, vt à quo non reciprocetur existendi cõsequentia.

Ad quartum dicendum est, cum Aristoteles diuidit ens in prædicamenta, non ita illud diuidere seu potius distinguere, quasi omnia eius significata ponat per se ac directo in prædicamentis. Nam nec differentiæ, quæ species constituunt, nec materia, nec formæ substantiales, nec motus, vt motus sunt, siue inchoati quidam actus, possunt per se in prædicamentis collocari, & tamen hæc omnia, & alia entia incompleta sub ente, quod est subiectum Metaphys. comprehenduntur. Alioqui non iam ens in commune, sed ens finitũ & completum esset primum, & adæquatum huius scientiæ subiectum, quod hi auctores minime volunt, neque item ens, vt Metaphysicæ subiectum est, diceretur per se, siue essentiali prædicatione de differentijs, quæ sunt entia incompleta: quod tamen falsum esse, capite sequenti patebit. Cum ergo Aristoteles distribuit ens per decem prædicamenta, sic accipienda est distributio, vt non solum ea, quæ in illis ponuntur per se, sed etiam, quæ reductitie, & per alia: immo etiam si quid est, ad quod ipsa prædicamenta quasi ad caput reuocentur: in prædicamenta ipsa, quasi in classes quasdam distributa esse intelligantur. Hoc igitur modo non dubium est, quin Deus etiam ipse in illa distributione ad prædicamentum substantiæ potuerit referri, nõ quidem vt per se pertinens ad illud, nec etiam vt reductum per aliud, sed potius vt principium, ad quod ipsum substantiæ prædicamentum, & cæteræ deinceps accidentium classes ordine quodam redigantur: quod factum fuisse ab Aristotele, suo loco patebit. Quod denique hi auctores addunt, in hac scientia non agi de Deo, vt de re, quæ contineatur sub eius subiecto, refutatũ est sect. 2 Hæc de subiecto huius scientiæ dicta sint, in cuius explicatione, si quæ desiderabuntur, ex libro sexto petenda erunt.

Quo pacto Arist. distribuat ens in prædicamenta.

Quo pacto Deus ad prædicamenta pertinere possit.

SINTNE CÆTERÆ omnes scientiæ huic scientiæ subalternatæ.

QVÆSTIO II.

Quibus rationibus videantur esse subalternatæ.

SECTIO I.

CÆteras omnes scientias esse huic scientiæ subalternatas, ex ijs, quæ ab Aristot. hoc capite dicuntur, videtur perspicuum.

1 Primum, quia quo latius patet subiectum scientiæ, eo latius patet eius finis, quemadmodum, quia subiectum Politicę est Respub. Ethicæ

Ethicæ autem homo priuatim sumptus, finis politicæ latius patet, quam finis cuiusq; singulatim: ergo si ens, quatenus ens, est subiectum huius scientię: cæterarum autem scientiarum particularia entia: erit vtique finis Metaphysicæ superior finibus particularium scientiarum. at scientia, cuius finis est subiectus fini alterius, est illi subalternata, vt frænorum effectiua Militari, quod est apud Aristot. 1. Ethic. c. 1. sunt igitur cæteræ omnes scientiæ huic subalternatæ.

2. Deinde, quia, vt se habet subiectum vnius scientię ad subiectum alterius, ita proportione quadam se habent principia vnius ad alterius principia: est enim in vtrisq; par ratio. at subiecta cæterarum scientiarum pendent in suo esse ex subiecto huius scientiæ: igitur & principia illarum pendent in sua veritate ex principiis huius: probantur igitur illarum principia per principia huius, quod veram & proprie dictam subalternationem efficit.

3. Tertio, quia idcirco Perspectiua dicitur subalternata Geometriæ, & Musica Arithmeticæ, quia harum subiecta continent illarum subiecta, eisq; addunt accidentarias differentias visualis, & sonori: at subiecta cæterarum scientiarum includunt subiectum huius, eique addunt accidentarias differentias, naturalis, continui, discreti, & alias huiusmodi, quæ accidunt enti, quatenus ens est: non est igitur dubium, quin cæteræ scientiæ sint huic scientiæ subalternatæ.

4. Atque hæc plane videtur esse sententia Platonis 7. lib. de Republica, & Arist. 1. Phys. c. 2. *text.* 8. & 1 Posteriorum c. 7. *tex* 23 eisdemq; locis Simplicij, Themistij, & aliorum complurium, in quibus videtur esse D. Thomas in opusculo, quod de natura generis inscribitur, *cap.* 14. & Proclus 1 lib. commentariorum in primum Elementorũ Euclidis, *cap.* 4.

Quot modis vna scientia dicatur alteri subalternata. SECT. II.

VT igitur, quid in hac quæstione dicendum sit, intelligatur, exponenda sunt breuiter tria illa subalternationum genera, quæ circumferri solent, ratione finis, ratione principiorum, & ratione subiecti.

Subalternatio ratione finis qua sit.

Ac ratione quidem finis, ea scientia dicitur alteri subalternata, cuius finis est sub fine illius, siue ea, quæ agit de superiori fine, habeat imperium in inferiorem, eiq; præcipiat, vt in agendo ad superiorem finem se accommodet, quo pacto ars frænorum conficiendorum subalterna est Equestri, Equestris Militari, & Militaris Politicæ, siue nullũ habeat imperium in inferiorem, sed solum contemplatiue agat de superiori fine, quo pacto E- A thica subalternatur Physicæ. agit enim Physica contemplatiue tantum de optima hominis operatione, quæ est perfecta operatio partis intellectiuæ, Moralis autem Philosophia docet, quid cuique agendum sit, vt perfecte, hoc est, bene beateque viuat.

Subalternatio ratione principiorum quomodo fiat.

Ratione principiorum ea dicitur subalternata alteri, cuius principia in illa demonstrantur, siue id fiat ostensiue, siue deductione ad impossibile. B Ostensiue quidem eo modo, quo Medicina, & Geometria subalternãtur Physicæ, Medicina quidem totali subalternatione, quod omnia eius principia in Physica possint directo ostendi, Geometria vero subalternatione partiali, ratione illius principij, *A quouis puncto, in quoduis punctũ licet lineam ducere*, quod demonstratur ostensiue in scientia naturali. Deductione autem ad impossibile, eo modo, quo eadem C Geometria subalternatur Arithmeticæ, vt cum Mathematici probant, *Diametrũ quadrati non esse commensurabilem lateri*, quia alioqui sequeretur, vnitatem esse commensurabilem numero, hoc est, habere cum numero communem mensuram.

Ratione subiecti, quomodo vna scientia subalternetur alteri.

Ratione subiecti ea scientia subalternatur alteri, cuius subiectum sub illius subiecto cõtinetur, siue subiectum subalternantis contrahatur ad subiectum subalternatæ per dif- D ferentiam aliquam per accidens, quo pacto Musica subalternatur Arithmeticæ, quod subiectum illius sit numerus sonorus, huius autem numerus simpliciter, sine per differentiam per se, quo pacto scientiam de rebus naturalibus secundum speciem, subalternatus ei, quæ agit de ente naturali in commune, qua ratione libri de Cœlo, & qui sequuntur in Physica, dici solent subalternari libris de Physica auscultatione.

Subalternatio propria & impropria in primo genere.

E Illud tamen in omnibus his tribus subalternationum generibus animaduertendum est, semper priorem modum cuiusq; earum a nobis propositum esse proprium, posteriorẽ improprium. Atq; vt singula genera percurramus: nunquam in primo genere subalternatio est propria, nisi cum scientia subalternans dirigit practice subalternatam, eique præcipit, vt ad superiorem finẽ actiones suas dirigat. Nam si contemplatiue tantum agat F de fine superiori, improprie dicetur subalternare sibi eam, quæ agit de inferiori, quo pacto Physica improprie subalternat sibi Ethicam hoc subalternationis genere, licet in alio genere proprie subalternans dici possit.

In secundo genere.

In secundo autem genere, nunquam subalternatio propria est, nisi cum subalternans ostẽsiue, & a priori demonstrat principia subalternatæ, quo pacto Medicina subalterna-

tur Physicæ: nam per deductionem ad impossibile etiam principia vnius scientiæ possunt demonstrari per principia disparatæ scientiæ, quo pacto quædam principia Geometriæ demõstrari possunt per principia Arithmeticæ, quod sequatur, neganda esse hæc, quæ notiora sunt, si illa negentur. Accedit, quod demonstratio ducens ad impossibile, non demonstrat rem directo, sed refutando oppositum, vt merito censeatur illam minus proprie demonstrare.

In tertio vero genere, ea sola subalternatio habetur propria, in qua subiectũ subalternantis cõtrahitur per differentiã per accidẽs. Differẽtia enim per se adiuncta generi, quod diuidit, ac cõtrahit, efficit speciẽ at species est id ipsum quod genus, vt homo id ipsum quod animal. cõpositum autem per accidens, non est id ipsum quod altera pars, veluti numerus sonorus id ipsum quod numerus, aut id ipsũ quod sonorũ, vt merito eiusmodi differentia aliud scientiæ subiectum constituere censeatur. Quod ita tamẽ intellige, si talis differentia non pertineat ad scientiam eius, cui adiũgitur. hæc enim sola efficit subalternationẽ ratione subiecti. nã si pertineat ad eã scientiã, ad quã spectat id, cui adiungitur, nõ cõstituetur de eo distincta scientia. Id quod Scotus in prologo sententiarum *q.3.* docte animaduertit, cum sic ait, *Scientia subalternata de aliquo Vno per accidens præsupponit duas tractãtes de partibus illius totius separatim.*

Quæ differentia per accidens requiratur.

Denique illud animaduertendum est, hoc solum tertium genus subalternationis efficere sciẽtiam simpliciter subalternatã. Nam primum & secundum reperiri possunt in partibus vnius omnino scientiæ: potest enim vna pars eiusdem practicæ scientiæ imperare alteri parti, vt ad suum finem se accommodet in agendo: & passim videmus conclusiones vnius partis sumi, vt principia ostensiua in aliis partibus. At cum adiungitur differentia per accidens, quæ pertineat ad aliam scientiam, semper scientia, quæ de eo composito agit, censetur alia ab iis, quæ agunt de singulis partibus: atque cum hac subalternatione semper coniuncta est subalternatio secundi generis. Alia pleraq; hoc loco de natura subalternatarum & subalternantium scientiarum, earumq; subiectis, principiis, & cognitione prætermittimus, quod ad librum sextum explicanda sint.

Subalternata simpliciter.

Cæteras scientias non subalternari Metaphysicæ, saltem subalternatione totali, nisi improprie, & secundum quid.

SECTIO III.

His positis facile concludi potest, cæteras scientias non esse subalternatas Metaphysicæ, saltem subalternatione totali, nisi improprie, & secundum quid.

Cæteras scientias non esse subalternatas Metaphysicæ.

Ac non esse proprie subalternatas primo subalternationis genere, hinc intelligi potest, nam, etsi Metaphysica agit de eo, quod in omni natura est optimũ, vt Arist. ait 1. lib. cap. 2. & quod hinc sequitur, de supremo fine, sub quo omnes particularium scientiarum fines continentur, tamen non agit de eo practice, quasi doceat, quo pacto obtineri possit, sed contemplatiue tantum, soliusque cognitionis gratia. Quo fit, vt non dirigat practice inferiores scientias, vt in suis operationibus ad illum se accommodent. Quod si quis obiiciat, Metaphysicã ex omnibus scientiis esse maxime principem, ac cæteris omnibus imperare, vt eodem loco docet Aristot. ergo esse proprie subalternantem hoc subalternationis genere, occurrendum est, Quod Metaphysica dicitur imperare cæteris, improprie accipiendum esse. Nihil enim aliud Arist. significat iis verbis, quam Metaphysicã cognoscere id, cuius caussa omnia agenda sint; quod est summum totius vniuersitatis bonum: at non quisquis id cognoscit, cuius caussa aliquid agendũ sit, præcipit, vt aliquid fiat eius consequendi caussa.

Probatio in primo genere.

Quo pacto Metaphysica imperet cæteris.

In secundo etiam genere perspicua res est, si de totali subalternatione sit sermo. nam, etsi cæterarum omnium scientiarum principia possunt a Metaphysico demonstrari deductione ad impossibile, propterea quod prima principia Metaphysicæ sunt omniũ manifestissima, & quorum opposita sunt omniũ absurdissima, non omnia tamen ab illo ostẽsiue demonstrãtur; Primum, quia cum cæteræ scientiæ habeant plurima principia immediata, seu, quod idem est, indemonstrabilia, non possunt omnia eorum principia ostensiue demonstrari a priori, vt patet ex 1. Post. c. 2. *text.* 5. alioqui iam non essent immediata ac indemonstrabilia. Deinde, quia alioqui nulla alia scientia demonstraret propter quid, vt patet ex iis, quæ Arist. de scientiis subalternatis scribit eodem lib. cap. 10 *text.* 30. ac proinde, vt aliquid sciretur propter quid, oporteret prius discere Metaphysicam, quod negãt Philosophi, & ipsa experientia falsum esse docet. Postremo quia in qualibet scientia non subalternata alteri particulari reperiuntur caussæ proximæ, itemq; primæ in eo genere, per quas fiunt plurimæ demõstrationes propter quid. Dixi (*si de totali subalternatione sit sermo*) quia nihil est incõmodi, si aliqua scientia subalternatione partiali huius generis di-

Probatio in secundo.

ris dicatur proprie subalternari Metaphysicæ, velut Dialectica, quoad illa pronunciata, *Quinq; esse genera vniuersalium, Decem esse prædicamenta*, quorum probatio a priori ad solum Metaphysicum spectat.

Probatio in tertio. Deniq; eadem assertio patet in tertio subalternationis genere. nam si subiectum alterius scientiæ sit ens rationis, nō erit illa huic subalternata hoc subalternationis modo, cū ens rationis constituatur ex ente reali, quod est huius scientiæ subiectum. Si vero sit ens reale, costituetur vtiq; per differentiam realem. Verū nulla differentia realis potest esse per accidens respectu entis realis in commune sumpti. Omnis enim differentia realis est essentialiter ens reale, vt patebit ad caput sequens, *ad finem sectionis* 2. quod autem est essentialiter aliquid, non potest illi adiungi ad constituendum quicquam siue per se, siue per accidens, qua ratione homo non potest adiungi animali, vt faciat cum illo compositionem, sed rationis particeps, & rationis expers, quæ non sunt essentialiter animalia.

Obiectio. Quod si quis obiiciat, mobile, siue naturale additum enti reali facere vnum per se, & tamen esse essentialiter ens reale, *Dilutio.* respondendum est, mobile non contrahere immediate ens reale in cōmune, sed ens reale per se existens atque completum; quo pacto concedimus, ex ente reali, & differentia reali addita, fieri posse ens per accidens, si ex additione illius non resultet essentia vna Verum si ea differentia realis pertinebit ad Metaphysicam, vt si dicas substantiam qualem, substantiam relatam, aut simile quid. nam compositum quoad vtramq; partem pertinebit ad Metaphysicam, nec constituet illi scientiam subalternatā, vt patet ex iis, quæ dicta sunt. Si vero non pertinebit ad Metaphysicam: faciet vtique immediate compositionem cum aliquo pertinente ad aliam inferiorem scientiam, quo pacto sonorum facit compositionem cū numero, & visuale cum linea: sed scientia de eo composito non erit subalternata Metaphysicę, nisi mediate, quā dari non negamus. *Subalternatio mediata non negatur.* quæ enim in hac quæst. diximus, de immediata subalternatione intelligenda volumus.

Obiectio. At obiicies, defuisse in hac probatione tertium membrum, nempe si subiectū alterius scientiæ sit compositum ex ente reali, & entis rationis adiuncto. Erit enim subiectum hoc modo cōpositum, vere ens per accidens, & aptissimum, vt cōstituat scientiā subalternatā Metaphysicæ. *Dilutio.* Sed resp. est. Si ens rationis adiunctum pertineat ad Metaphysicā, itemque ens reale, cui adiūgitur, veluti si dicas substātiam generalē, vel rem intellectā: non erit satis ea cōpositio, vt cōstituat subiectū scientiæ, quæ subalternata sit Metaphysicæ, vt patet ex dictis. Si verò non pertineat ad Metaphysicā, aut iungetur immediate alicui non pertinēti ad Metaphysicā, aut pertinenti. Si non pertinenti, veluti si dicas ens significatiuum ex instituto, in quo aggregato sumitur ens pro voce, aut scripto; iā scientia quæ circa illud versabitur (si nulla tamen erit) mediate quidem subalternata erit Metaphysicæ, quod negandum non est. atque hoc pacto esset Rhetorica ei subalternata, si oratio ornata, quoad materiale, quod cōtinet, esset ens per se, quod tamen non est dicendum, cum vox subiecta ornatui, non vnum per se, nisi supposita significatione ex instituto, qua per se ordinatur ad exprimendam orationem interiorem, & naturalem. *Subiectum Rhetoricæ quo pacto vnum per se.* Si vero immediate iungatur alicui pertinēti ad Metaphysicam, vt si dicas, Substantiam definitam, aut Qualitatem demonstratam: non efficiet ea aggregatio totale subiectum, & principale, sed partiale, & minus principale, vt inductione patet. nullam enim scientiam reperies, quæ versetur circa compositum ex ente reali per se, & ente rationis adiuncto tāquam circa subiectum totale, ac principale.

Conclusio quæstionis. Ita patet, nullo ex prædictis modis scientiarum vllam esse proprie subalternatā Metaphysicæ, saltem subalternatione totali, nisi quis pueriliter fingere velit nouas quasdam scientiolas ex particularibus ac minus præcipuis quibusdam considerationibus ad sermocinales scientias pertinentibus. Vnde etiā perspicuum relinquitur, nullam cæterarum esse huic subalternatā subalternatione simpliciter, quam diximus sine subalternatione tertij generis non reperiri.

Solutio argumentorum partis affirmatiuæ.

SECT. IIII.

EX his apertum est, quid ad primum, & tertium argumentum eorum, quę initio proposita sunt, respondendum sit.

Ad secundum dicendum, non esse parem rationē principiorū ad principia, atq; subiecti ad subiectū. non enim quēadmodū subiectum superioris scientiæ, ad essentiā subiecti inferioris pertinere potest, ita & principia superioris ad essentiā principiorum inferioris. Non est igitur mirum, si cū subiecta cęterarū scientiarū pendeāt in suo esse a subiecto Metaphysicæ, principia tamen cōplexa illarū (de iis.n. est sermo) nō pēdeāt in sua virtute a principiis huius. Negandū tamē non est, cæterarū omniū principia defēdi posse a priori p principia Metaphys. deductione ad impossibilia.

Ad quartum dicendum, citatos auctores, cum docent, aut docere videntur, cæteras scientias esse huic subalternatas, de im propria, aut partiali subalternatione loqui.

Ὅτι μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὂν θεωρῆσαι.

ΚΕΦ. Β'.

Text. 2. Τὸ a δὲ ὂν λέγεται μὲν b πολλαχῶς, ἀλλὰ c πρὸς ἓν καὶ μίαν τινὰ φύσιν, οὐχ ὁμωνύμως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ τὸ ὑγιεινὸν ἅπαν πρὸς ὑγίειαν, τὸ μὲν τῷ φυλάττειν, τὸ δὲ τῷ ποιεῖν, τὸ δὲ τῷ σημεῖον εἶναι τῆς ὑγιείας, τὸ δὲ ὅτι δεκτικὸν αὐτῆς. Καὶ τὸ ἰατρικὸν πρὸς ἰατρικήν· τὸ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν ἰατρικήν, λέγεται

Vnius esse scientiæ id quod est simpliciter contemplari.

CAPVT II.

Ens a autem multis b quidem modis, sed c tamen ad vnum, vnamq; naturam quandam, & non æquiuoce dicitur, sed quemadmodum sanum omne ad sanitatem refertur, aliud quod eam conseruet, aliud, quod efficiat, aliud, quod signum sanitatis sit, aliud, quod eius sit capax: & medicum ad Medicinam. aliud enim, quod Medicinam habeat, medicum Text. 2.

Capitis secundi explanatio.

Institutum Arist. in hoc cap. Ens a *autem multipliciter.* Tradito in superiori capite subiecto huius scientiæ, docet in priori parte huius, quænam sint partes subiectæ, in quas illud primo, & immediate diuidatur, seu potius, cum multiplex sit, distinguatur. Cuius rei explicatio hac occasione introducta est. Cum dictum esset, subiectum huius scientiæ esse ens; Ens autem non significet vnam naturam omnibus entibus communem, sed multas ac varias, diceret aliquis, scientiam, quæ circa illud versatur, non esse vnam, sed multas. Cui tacitæ obiectioni respondet Aristoteles, ita ens significare multas ac varias naturas, vt illæ quatenus entia dicuntur, conueniant inter se attributione quadam ad principale significatum, quod ipse explicat similitudine Sani, & Medici: quæ autem hoc pacto significant multas ac varias naturas, posse sub eandem scientiam cadere. *Cur latius hic sumatur ens, quam in superiore c.* Hinc intelliges, non mirum esse, si aliquando latius acceptum sit ab Aristotele ens hoc loco quam superiori capite, cum subiectum huius scientiæ constituit, vt eo loco diximus. Explicatio enim analogiæ entis poscebat, vt ad omnia omnino, quæ entia dicuntur, extenderetur, etiam si non omnia sub ente, vt est subiectum huius scientiæ constituit, vt eo loco diximus. Explicatio enim analogiæ entis poscebat, vt ad omnia omnino, quæ entia dicuntur, extenderetur, etiam si non omnia sub ente, vt est subiectum huius scientiæ, caderent. Itaq; Aristoteles eo pacto propositæ obiectioni respondet, vt ipsa responsione doceat: partes subiectas enti, quatenus dicuntur entia, nec solo nomine conuenire inter se, nec esse subiectas enti, vt generi, aut speciei, sed conuenire attributione quadam, quod est alterum genus analogiæ. *Tres Arist. conclusiones.* Hoc vero, vt luculentius doceat, tres conclusiones subiicit. Prima est, *Agere de ente, vt ens est, ad vnam scientiam pertinere*, entia si ens non vnam aliquam naturam, sed multas, ac varias significet. Secunda, *Scientiam, quæ agit de ente, vt ens est, præcipue agere de substantia.* Tertia, *Agere de omnibus speciebus, ad eandem scientiam genere spectare, de singulis autem speciebus ad singulas species scientiæ.* *Prima conclusio Arist. probatur.* Primam conclusionem hac ratione probat, Quia non tantum ea, quæ vna ratione dicuntur (id est, in natura vna conueniunt) sed ea, quæ attributione ad aliquid vnum, sub vnam scientiam cadunt. ens autem, etsi non vnam, sed multas naturas significat, dicitur tamen de quodam ente primum, ac præcipue, de cæteris autem per attributionem ad illud. Priorem propositionem, & exemplo, & ratione probat.

Exemplo quidem, Quia, etsi sanum non dicitur vniuoce de iis, quæ sana appellantur, sed analogice, nihil tamen obstat quominus omnia, quæ proprie, siue non figurate dicuntur sana, ad vnam Medicinæ scientiam pertineant. Ratione vero, Quia quæ dicuntur talia per attributionem ad vnum tale, quodammodo eadẽ ratione conueniunt. Posteriorem ex eo ostendit, quia ens præcipue dicitur de substantia, de cæteris autem per attributionem ad substantiam, *Corollarium.* id quod exemplo Sani, & Medici perspicue docet. Ex hac conclusione intelliges, partes subiectas, in quas primo, & immediate ens diuiditur, esse substantiam, prima accidentium genera, *Solutio q. 5. lib. 3.* & reliqua omnia, quæ dicuntur entia, non ratione alicuius superioris naturæ. Ex eadem patet solutio quintæ quæstionis superioris libri, qua quærebatur, num hæc scientia circa solas substantias, an circa ea etiã, quæ per se substãtiis accidunt, versaretur. Dicendum est enim, versari circa omnia entia, quatenus entia sunt, etsi ens, vt complectitur substantias & accidẽtia, ac reliqua omnia, quæ dicuntur entia, non sit natura aliqua vna simpliciter, sed analogum quid.

b *Multis quidem modis.* Multis modis, seu multipliciter dici, est commune omnibus æquiuocis, siue casu æquiuoca illa sint, siue consilio, hoc est, ratione sumpta ex aliqua rerum affinitate, quæ analoga appellari solent.

c *Sed tamen ad vnum.* Id est, ad vnam aliquam naturam, quod explicationis gratia statim adiicitur. His verbis distinguitur ens ab iis, quæ sunt casu æquiuoca, quæ quidem sola hoc loco æquiuocorum nomine comprehenduntur, etsi in prædicamentis analoga etiã æquiuoca dicantur.

dicantur. Aduerte tamen, cum Aristot. paulo inferius *cap. 2.* ait omne ens dici ad vnum principium, excipiendum esse ipsum principium, quod quidem est substantia. Nam etsi alia omnia dicuntur entia habitudine quadam ad substantiam, ipsa tamen substantia per se ipsam dicitur ens.

λέγεται ἰατρικόν, τὸ δὲ τῷ εὐφυὲς εἶναι πρὸς αὐτήν, τὸ δὲ τῷ ἔργον εἶναι τῆς ἰατρικῆς. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλα ληψόμεθα λεγόμενα τούτοις. οὕτω δὴ καὶ τὸ ὂν λέγεται πολλαχῶς μὲν, ἀλλὰ πᾶν πρὸς μίαν ἀρχήν. τὰ μὲν γὰρ, ὅτι οὐσίαι, ὄντα λέγεται, τὰ δ' ὅτι πάθη οὐσίας, τὰ δ' ὅτι ὁδὸς εἰς οὐσίαν, ἢ φθοραὶ, ἢ στερήσεις, ἢ ποιότητες, ἢ ποιητικὰ, ἢ γεννητικὰ οὐσίας, ἢ τῶν πρὸς τὴν οὐσίαν λεγομένων, ἢ d τούτων τινὸς ἀποφάσεις, ἢ οὐσίας. διὸ e καὶ τὸ μὴ ὂν, εἶναι μὴ ὄν φαμεν. καθάπερ οὖν καὶ τῶν ὑγιεινῶν ἁπάντων μία ἐπιστήμη ἐστὶν, ὁμοίως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐ γὰρ μόνον τῶν καθ' f ἓν λεγομένων ἐπιστήμης ἐστὶ θεωρῆσαι μιᾶς, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς μίαν λεγομένων φύσιν. καὶ γὰρ ταῦτα τρόπον τινὰ λέγεται καθ' ἕν. δῆλον οὖν ὅτι καὶ τὰ ὄντα μιᾶς θεωρῆσαι ᾗ ὄντα.

Πανταχοῦ g δὲ κυρίως τοῦ πρώτου ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἐξ

medicum dicitur, aliud, quod ad eam naturæ sit aptum, aliud, quod sit Medicinæ opus: cuiusmodi, & alia sumemus his similia: ita & ens multis quidem modis dicitur, sed omne ad vnum principium. Alia enim dicuntur entia, quod substantiæ sint, alia, quod substantiæ affectiones, alia, quod via ad substantiam, aut interitus, aut priuationes, aut qualitates, aut quæ substantiam, eave, quæ ad substantiam dicuntur, efficere, vel generare possint, aut d *alicuius horum, substantiave negationes. Quocirca,* e *& ipsum non ens, esse non ens dicimus. Quemadmodum igitur, & eorum omnium, quæ sana sunt, vna est scientia, ita & in cæteris accidit. Non enim ea tantum, quæ* f *ratione vna dicuntur, vnius scientiæ est contemplari, sed ea etiam, quæ ad vnam naturam dicuntur. Etenim, & hæc quodammodo ratione dicuntur vna. Constat igitur, vnius quoque scientiæ esse entia quatenus entia sunt, contemplari.*

Vbique g *autem scientia in eo propriè versatur,*

d *Aut alicuius horum.* Negationes etiam, cum accidentium, vt cœcum, tum etiam substantiæ, vt mortuum, infimo entitatis gradu dicuntur entia, ea nimirum ratione, qua intellectus circa illa versatur, quasi circa entia, vt cum dicimus, cœcitas est in oculo, mors est in cadauere. Nam alioqui nullo pacto sunt entia, vt patebit lib. 5. *Negationes qua ratione entia sint.*

e *Quocirca, & ipsum non ens.* Probat non entia esse aliquo modo entia hac ratione. Cum dicimus, non ens est non ens, verum dicimus, igitur non ens aliquo modo est, non tamen simpliciter est, sed est non ens. Quo loco aduerte hoc qualecunque esse non conuenire non enti, nisi quatenus intellectus circa illud versatur, quasi circa ens. Id quod Albertus hoc loco, *trac. 1. cap. 1.* & D. Thomas *lect. 1. part. 4. & lect. 2. p. 3. hoc eodem loco* annotarunt. Alioqui cœcitas, exempli causa, seu priuatio visus, haberet aliquod esse in oculo. Nam sicubi illa est, nō ens, remota omni conceptione intellectus certe in oculo est. Quare cum esse in subiecto quantumcunque diminute sumatur, sit esse accidentis, tale esse cœcitatis esset accidentis esse. At dices, Hæc propositio est vera, Cœcitas est in oculo, igitur cœcitas habet aliquod esse in oculo, nempe esse non entis. Neganda tamen est consequentia, quia propositiones affirmatiuæ de negationibus, non verificantur, nisi per negatiua fundamenta. Itaque cum dicimus, Cœcitas est in oculo, fundamentum in rebus est negatiuum, nempe, visum non esse in oculo, quam quidem negationem intellectus sumens, vt aliquid, tum demum de illa aliquid affirmare potest. Præterea, negatio hominis dicitur esse in equo, itemque negatio elephantis, & infinitæ aliæ negationes infinitarum specierum, & indiuiduorum; ergo si eiusmodi negationes habent aliquod esse in equo, quantumcunque diminutum illud sit, dabuntur in equo infinita esse. Quapropter dicendum est, nullum non ens habere esse, etiam illud diminutissimum, quo non entia dicuntur esse non entia, nisi quatenus apprehenduntur ab intellectu. Quo autem modo non entia apprehendi possint, cum solum ens sit obiectum intellectus, alia quæstio est; de qua agendum est lib. sequenti. *Obiectio. Dilutio.*

f *Qua ratione vna.* Hoc interest inter πρὸς ἓν, id est, *ad vnum*, & καθ' ἓν, hoc est, *secundum vnum*, quod illud significat analogicam attributionem, hoc autem vniuocam conuenientiā in natura vna. Verum, quia Aristoteles initio capitis exposuit illud, Ad vnum, his verbis (ad vnamque naturam) clarius, ac minus ambigue putauimus reddi posse verba καθ' ἓν, si diceremus, *Ratione vna*, quæ locutio in vniuocis propriè vsurpatur.

g *Vbique autem scientiæ in eo propriè.* Probat conclusionem secundam hac ratione; Scientia, quæ agit de multis, quorum vnum est primum, & ex quo cætera pendent, cum na- *Probatio 2. conclusionis.*

tura, tum etiam appellatione, proprie, hoc est præcipue agit de primo, vt patet in Medicina, quæ præcipue agit de sanitate, secunda vero ratione de iis, quæ attributione ad sanitatem & sunt, & dicuntur sana. at scientia, quæ agit de ente, quatenus est ens, huiusmodi est, cum substantia sit primum ens, & cætera omnia, & sint, & dicantur entia attributione ad substantiam, quod hactenus a principio capitis explicatum est; agit ergo præcipue de substantia. Hanc conclusionem aliis verbis exprimit Aristoteles, quæ tamen idem valent, modo in verbo, *teneat*, subaudiatur verbum, *Proprie*, siue *Præcipue*, quod in maiori propositione expressum erat.

καὶ ἐξ οὗ τὰ ἄλλα ἤρτηται, καὶ δι' ὃ λέγονται. εἰ οὖν τοῦτ' ἐστὶν ἡ οὐσία, τῶν οὐσιῶν ἂν δέοι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἔχειν τὸν φιλόσοφον.

Ἁπάντων h δὲ γένους, καὶ αἴσθησις μία ἑνὸς καὶ ἐπιστήμη· οἷον γραμματικὴ μία οὖσα, πάσας θεωρεῖ τὰς φωνάς. διὸ καὶ τοῦ ὄντος ὅσα εἴδη θεωρῆσαι, μιᾶς ἐστιν ἐπιστήμης τῷ γένει, τά τε εἴδη τῶν εἰδῶν.

Text. 3. * Videtur legendũ ἐστὶ δὴ, vel ἤδη. Εἰ i * δὴ τὸ ὂν καὶ τὸ ἓν ταὐτὸν, καὶ μία φύσις,

fatur, quod primũ est, & ex quo cætera pendẽt, & propter quod dicuntur. Si igitur substantia hoc ipsum est, substãtiarum profecto principia, atque causas Philosophus teneat oportet.

Porro h cuiusque generis vnius, & sensus est vnus, & scientia: sic Grammatica vna cum sit, omnes contemplatur voces. Quare, & entis quotquot sunt species, vnius sciẽtia genere est; & specierum species contemplari.

Iam i vero ens, & vnum idem sunt, & vna natura, Text. 3.

Probatio 3. cõclusionis. h *Porro cuiusque.* Probat tertiam conclusionem hoc pacto. Quemadmodum totius generis obiecti sensibilis vnus est sensus, ita & totius generis subiecti scibilis vna est scientia. Vt enim vnus atque idem aspectus percipit omnes colores, ita Grammatica omnes voces literatas. atqui vnus sensus genere versatur circa omnes species sensibilium, singulę autem species sensus circa singulas species sensibilium. igitur vna scientia genere versabitur circa omnes species entis, singulæ autem species scientiæ circa singulas species entis. Quod ad verba attinet, nomine Generis intelligendum est hoc loco, quicquid communi aliqua ratione de multis dicitur, etiam si analogum sit. Cum vero audis, singulas species scientiæ versari circa singulas species entis pro speciebus entis, vt res sunt, sed vt speciali ratione scibiles, quemadmodum cum dicimus singulas species sensus versari circa singulas species sensibilium, non sumimus species sensibilium, vt res sunt, sed vt sensibiles sunt, id est, vt speciali ratione cadunt sub sensum. Alioqui quot sunt species rerum, tot essent species scientiarum, & quot species qualitatum sensibilium, tot etiam species sensuum. Hac de causa consulto Arist. in hoc capite modo vocat subiecta scientiarum Genera, modo autem species, vt nomine generis intelligamus subiectum scientiæ, quatenus res est (potest enim subiectũ scientiæ, vt res est, cõplecti plures species) nomine autẽ speciei, intelligamus subiectũ, vt scibile est. etenim ex diuersitate specifica scibilium, quatenus scibilia sunt, vt Philosophi dicunt, sumitur diuersitas specifica scientiarum: quod quo pacto intelligendum sit libro sexto exponendum est. Quocirca ens, quatenus ens est, duobus modis accipi potest, vno, vt res est, seu (quod eodem redit) quatenus est generali ratione scibile. quo pacto est subiectum scientiæ in commune, seu scientiæ vnius generis: altero, vt speciali ratione scibile est, id est, vt consideratur absque vlla materia, quo pacto cum sit vnius tantum speciei scibilis, vnius tantum speciei scientiæ subiectum dici debet. Ita patet, veram esse tertiam conclusionem, quæ tamen falsa esset, si in ea sumerentur species entis pro generibus rerum, vt res sunt, non autem quatenus speciali ratione sub scientiam cadunt.

Quid hoc loco nomine generis.

Subiecta scientiarum cur modo genera, modo species dicantur.

Ens vnũ res est, Vt speciali ratione scibile.

Solut. q. 3. l. 3. Ex hac tertia conclusione habes solutionem tertiæ quæstionis superioris libri, quod ad priorem eius partem attinet. Quærebatur enim in priori eius parte, num eadem scientia circa omnes substantias versaretur: hinc autem patet, eandem scientiam genere versari circa omnes, non tamẽ eandem specie, sed diuersas. Tametsi quatenus omnes substantiæ conueniũt in ratione substantiæ, quæ sine materia concipitur, non dubium est, quin hæc scientia de omnibus substantiis dissserat.

De vno. i *Iam vero ens, & vnum idem sunt.* Docuit hactenus, hanc scientiam disserere de ente, & partibus entis, quæ sub eandem specialem scibilis rationem cadunt, nunc continenter ostendit, eandem agere modo eodem de vno, & partibus vnius, vt hac tractationis consequentia innuat, vnam esse primam passionem entis. Quod igitur ad hanc scientiam pertineat agere de vno, hac ratione probat Aristoteles, quia de iis quæ idem sunt, & vna natura, etiam si non sint eiusdem rationis, eadẽ scientia dissserit. ens autem, & vnũ idem sunt, vnaq; natura, tametsi

Ens & v non eandem rationem subeunt. Pro cuius assumptionis explicatione aduerte, ea de causa ens, & vnum

& vnum non solum dici idem, sed etiam vnam naturam, ne putetur esse idem subiecto tantum, veluti Socrates & hoc album, quod idem hoc loco tradi [illegible] Albertus annotauit. hæc enim ita sunt idem, vt non significent vnam naturam, sed duas, substantiæ inquam, & accidentis. At vnum nullam naturam addicenti, sed solam indiuisionem, quæ nihil aliud est, quam negatio diuisionis. Atque ob hanc negationem, quæ in ratione vnius includitur, non autem in ratione entis, datur inter ens, & vnum distinctio rationum. Quanquam magis ad rem faceret, si vnum nulla ratione distingueretur ab ente: planius enim hoc pacto colligeretur, scientiam hanc agere de vno, & partibus vnius, quo pacto agit de ente, & partibus entis. *num cur dicantur vna natura.*

Hoc loco Græci, codices habent εἰ δὴ τὸ ὂν, &c. sed quia hoc pacto sensus pendet, neque ea, quę sequuntur illam quasi parenthesim, διαφέρει δὲ, &c. apte nectuntur cum præcedentibus, facilius fuit credere, no εἰ sed ἐπεὶ scriptum esse ab Aristotele, aut totum illud εἰ δὴ irrepsisse pro ἔδη. vtrouis enim modo idem redit sensus, & omnia recte cohærent, neque vllo opus est antapodoto, siue supplemento sententiæ.

ἐν, τῷ k ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις, ὥσπερ ἀρχὴ, καὶ αἴτιον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἑνὶ λόγῳ δηλούμενα· διαφέρει δὲ οὐθὲν, οὐδ' ἂν ὁμοίως ὑπολάβωμεν, ἀλλὰ, καὶ πρὸ ἔργου μᾶλλον. ταὐτὸ l γὰρ εἷς ἄνθρω-

natura quod k mutuo se sequantur, quemadmodum principium & causa, sed non vt quæ vna ratione declarentur. nihil autem interest, si hoc modo sentiamus: quin etiam magis ad rem faciet. Idem l enim sunt vnus homo,

k *Quod mutuo se sequantur.* Hæc verba non habent vim probationis, sed expositionis: paulo enim post subiungetur probatio assumptionis propositæ. Exponit autem Aristoteles hac quasi parenthesi, quo pacto ens, & vnum sint vna natura, docetque illa eo pacto esse vnam naturam, vt reciprocentur inter se quemadmodum principium, & causa. Hoc vero idcirco explicandum fuit, ne quis putaret, ens & vnum esse vnam naturam, vt superius, & inferius. Quo loco illud prætermittendum non est, nomen causæ latius accipi in hoc exemplo, quam propria eius significatio postulet, nempe, vt extenditur ad occasionem, & alia plæraque, quæ vulgo, non apud Philosophos, dicuntur causæ. Si enim sola propria causæ significatio spectetur, non dubium est, quin minus late pateat, quam principium, vt initio libri sequentis perspicuum erit. Vsus primo videtur Aristot. huiusmodi exemplo, vt innueret modum, quo vnum ab ente distinguitur. Vt enim principium, cum idem sit, quod primum, vt ipse ait 1. Post. cap. 2. *text.* 5. nihil aliud causæ adiungit, quam negationem prioris, ita vnum, cum idem sit, quod indiuisum, vt idem docet libro sequenti cap. 6. *text.* 11. nihil aliud addit enti, quam negationem diuisionis. *Quo pacto principium non latius pateat quã causa.*

l *Idem enim sunt.* Probat propositam assumptionem duabus rationibus. Prior est. Quæ non sunt diuersæ naturæ ab vlla re particulari, non sunt diuersæ naturæ inter se, sed potius vna, & eadem. atqui ens, & vnum non sunt naturæ diuersæ ab vlla re particulari. igitur nec inter se, sed vna atque eadem. Maior perspicua est ex illo communi pronunciato, *quæ sunt eadem, eidem tertio, sunt eadem inter se, quo pacto illi sunt eadem.* quod principium negatiue etiam verũ est. Nec obiicias, animal, & rationale esse eandem naturam cum homine, cum essentiali prædicatione de illo dicantur, & tamen non esse eandẽ naturam inter se, sed diuersas. Animal enim, & rationale, etsi sunt eadem natura cum homine, non tamen sunt eadem natura cum lapide, aut candore, &c. at maior propositio, vt a nobis intelligitur, aperte dicit, Quæ non sunt diuersæ naturæ ab vlla re particulari, &c. Minorem dupliciter probat Arist. Primum inductione: Quia idem inquit, sunt ens homo, & homo, itemque vnus homo, & homo: quod idem cernere est in reliquis rebus particularibus, addito ente, & vno. Etenim perspicuum est, additionem hanc nullam naturam diuersam apponere: quæ tamen apponeretur, si diceres, Albus homo, vel Grammaticus homo, &c. Ratio vero huius rei est, quia detractis ab homine omnibus naturis, & relicta tantummodo natura humana, adhuc illa est ens, & vnum quid. Deinde probat eandem minorem hac ratione. Quæcunque eadem generatione generantur, & eadem corruptione corrumpuntur, sunt eadem natura, & non diuersæ: ens & vnum eadem generatione generantur, & eadem corruptione corrumpuntur, cum quauis re particulari: igitur non sunt diuersæ naturæ ab vlla re particulari, sed vna, & eadem. At obiicies aliquis: essentiam cuiusque rei naturalis, & qualitates proprias, quæ illam per se comitantur, generari vna, & eadem generatione, eademque corruptione corrumpi: & tamen non esse eandem naturam, sed diuersas: igitur nihil confici hac probatione. Huic obiectioni occurrendum est: qualitates, quæ per se consequuntur essentias rerum naturalium, etsi generantur eisdem generationibus, quibus essentiæ, quas consequuntur, tamen non generari eisdem primo, & *Prior ratio.* *Obiectio.* *Dilutio.*

secũdaria ratione, & cõsequutione quadam, quasi manantes ab ipsa essentia, quæ generatur: at proximam probationem ita intelligendam esse, quasi dictum sit, Quæcunque primo generantur eadem generatione, eademq; corruptione primo corrumpuntur, esse eandem naturam, nõ diuersas. Quod autem ens eadem generatione generetur, & corruptione corrumpatur primo cum quauis re, ex eo patet, quia generatio definitur esse via a non ente tali ad ens tale, & corruptio via ab ente tali ad non ens tale: quo fit, vt generatio intelligi non possit terminari ad aliquid prius ente, eodemque modo nec corruptio ad prius nõ ente. De vno tamẽ, etsi non ita perspicua res est: non tamen difficile intelligetur. Nam cum vnum solam negationem formaliter significet: negatio autem non possit terminari ad aliquid prius ente: eodemq; modo nec corruptio ad prius non sit ens, ac proinde nec natura vlla, certe si quo modo vnum significat naturam aliquam, nõ aliam quam entis significabit. Vnde cum generatio, & corruptio non sint nisi naturæ alicuius, necessario efficitur, vt vnum eadem generatione & corruptione primo generetur & corrumpatur, quia generatur & corrumpitur ens. Ita patet, ens & vnum esse vnam eandemque naturam, seu potius nullo modo diuersas.

Quarta ratio ne generatio cuiusq; rei terminetur primo ad ens, & vnũ.

ἄνθρωπος, καὶ ὢν m ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος· καὶ οὐχ ἕτερόν τι δηλοῖ κατὰ τὴν λέξιν ἐπαναδιπλούμενον τὸ, ἔστιν ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἄνθρωπος, καὶ n εἷς ἄνθρωπος· δῆλον δ' ὅτι οὐχ ὁρίζεται, οὔτ' ἐπὶ γενέσεως, οὔτ' ἐπὶ φθορᾶς. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνός. ὥστε φανερὸν, ὅτι ἡ πρόσθεσις ἐν τούτοις ταὐτὸ δηλοῖ, καὶ οὐδὲν ἕτερον τὸ ἓν, παρὰ τὸ ὄν.

Ἔτι o ἡ δ' ἑκάστου οὐσία ἕν ἐστιν οὐ κατὰ συμβεβηκός· ὁμοίως δὲ, καὶ ὅπερ p ὄν τι. ὥσθ' q ὅσαπερ τοῦ

homo, & qui m est homo, atque homo: neque aliud quicquam dictio significat, si ita gemines, est homo: atque homo, & vnus n homo. Cõstat etiam, ea neque in generatione, neque in corruptione separari: eodemque modo res habet in vno. Itaque perspicuum est, additionem in his idem significare, nihilque aliud esse vnum, præter ens.

Præterea, o vniuscuiusque substantia vnum est, non per accidens: similiter, & id ipsum p quod ens quoddam. Quare quot q sunt vnius

Ens duobus modis sumi.

m *Quid est homo.* Quemadmodum τὸ ὄν, siue ens in genere neutro, aliquando sumitur, vt significat existentiam, nempe cum accipitur, vt participium, aliquãdo essentiam, cum subit vicem nominis, ita & ὁ ὤν, quod est ens in masculino genere. Itaque ὁ ὤν non priori, sed posteriori modo sumendum est hoc loco, vt sensus postulat, eademque significatione accipiendum volumus ipsum verbũ Est, quo maioris claritatis causa in versione vsi sumus: quod haud præter consuetudinem Aristotelis fecimus, qui paucis verbis interpositis scribit ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος pro eo, quod dixerat, ὢν ἄνθρωπος.

n *Et vnus homo.* Horum verborum intelligentia hoc pacto supplenda est. Et vnus homo, atque homo.

Posterior ratio.

o *Præterea, vniuscuiusque.* Posterior probatio eiusdem assumptionis hæc est: Quæcunque per se dicuntur de quauis re particulari, sunt vna atque eadem natura vera, & realis. ens & vnum dicuntur per se de quauis particulari re. sunt igitur vna atque eadem natura vera, ac realis, seu potius non plures, & diuersæ. Maior ex eo perspicua est, quia quæcunque duo attributa prædicantur per se de omnibus rebus, necessario reciprocantur inter sese, alioqui de aliqua re diceretur vnum, de qua non diceretur alterum; ac proinde neque vtrumque de omnibus diceretur. at quæ reciprocantur inter se, etsi tum demum plures ac diuersæ naturæ reales esse possunt, cum ad certa genera addicta sunt, homo, & ridendi facultas: tamen cum omnia rerum genera transcendunt, non possunt esse diuersæ, sed solam naturam entis significant, vel formaliter, quo pacto eam significat ens: vel qua ratione indiuisa est, quo pacto eã significant Verum, Bonum, & si quæ sunt alia huiusmodi, vt inferius patebit, quo loco nobis erit controuersia cum Auicenna & Scoto asserentibus, ens & vnum non dicere vnam duntaxat naturam positiuam, & realem, sed plures.

Transcendentia non posse significare diuersas naturas reales.

p *Id ipsum quod ens quoddam.* Græce est καὶ ὅπερ ὄν τι. qua loquendi forma Aristoteles significare consueuit prædicationem per se, & essentialem, vt 1. Post. cap. 18. *Text.* 33. cum sic scribit: οὐ γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ὅπερ λευκόν, ὅτι ὅπερ λευκόν τι, ἀλλὰ ζῷον ἴσως, ὅπερ γὰρ ζῷόν τι ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. Hoc est: *Neque enim homo est ipsum quod album: neque id ipsum quod album quoddã, sed animal fortasse: est enim id ipsum quod animal quoddam.* lege ibi quæ proxime præcedunt, & sequuntur. Aduerte tamen, hæc nõ proprie accommodari prædicationi vnius, nisi ratione entis; cuius naturam quoquo modo significat.

q *Quare quot sunt.* Vt colligat id, quod reliquum erat, Metaphysicum agere de iis partibus vnius, quæ ad eandem specialem scibilis rationem spectant, infert ex dictis, quot sunt species

Quæ spe-

cies vnius, tot esse species entis, seu potius quot entis, tot vnius. Quod non modo verum est, si sermo sit de his, vt res sunt, sed etiam, vt sub scientiam cadunt. Nam quemadmodum ens, vt res est, diuiditur verbi causa, in substantiam, qualitatem, & quantitatem: sic etiam vnum diuiditur in vnum, simile, & æquale, hoc est, in ea genera vnius, quæ sunt fundamenta identitatis, quæ cernitur inter substantias, & similitudinis, quæ cernitur inter qualitates, & æqualitatis, quæ cernitur inter quantitates: hoc enim pacto accipiendæ sunt idẽtitas, similitudo & æqualitas, cum dicuntur species vnitatis, siue quasi species. Præterea, vt ens, quatenus sub scientiam cadit, diuiditur in ens consideratum absque omni materia, & cum materia intelligibili tantum, aut etiam sensibili, vt sexto lib. patebit, sic etiam potest diuidi vnum: quæ omnia ex dictis facile intelliges. Quod autẽ ad verba attinet, planius hunc in modum loquutus fuisset Aristoteles, *Quare quot sunt eius, quod est, tot & vnius species sunt*, præsertim propter id, quod sequitur, *Quarum quidditatem considerare, &c.* quæ plane verba ad species vnius referuntur, vt patet ex subiectis exemplis.

cies entis, tot vnius.

περ τοῦ ἑνὸς εἴδη, τοσαῦτα καὶ τοῦ ὄντος ἐστί· περὶ r ὧν τὸ τί ἐστι, τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης τῷ γένει θεωρῆσαι. λέγω δὲ, οἷον περὶ ταὐτοῦ, καὶ τοῦ ὁμοίου, καὶ s τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, * σχεδὸν δὲ πάντα ἀνάγεται τἀναντία εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην. ¶ τεθεώρηται δ' ἡμῖν ταῦτα ἐν t τῇ ἐκλογῇ τῶν ἐναντίων.

Καὶ v τοσαῦτα μέρη φιλοσοφίας ἐστίν, ὅσαι περ

vnius, totidem entis species sunt: quidditatem contemplari, ad eandem genere scientiam spectat: vt eiusdem & similis, & aliorũ huiusmodi. Fere t autem contraria omnia ad hoc principium reuocantur. ¶ Atque hæc u nobis in t Ecloge contrariorum tractata sunt.*

Tot u etiam sunt Philosophiæ partes, quot ipsæ

** Hoc loco Alexander & nonnulla exemplaria addunt.*

Text. 4.

** Quidã addunt: eorũque, q̃ sunt his opposita.*

r *Quarum quidditatem.* Iam colligit huius scientiæ esse, agere de partibus vnius, quæ ad eam specialem scibilis rationem spectant, sub qua partes entis in hac scientia considerantur. Hoc autem intelligit sub forma huiusmodi generalis pronunciati. Ad eãdem genere scientiã spectare contemplationem omnium specierum vnius, & (quod supplendum est) ad singulas species contemplationem singularum specierum, quatenus scibiles sunt, quod antea quidem expresse dictum erat de speciebus entis, nunc autem breuitatis causa de speciebus vnius prætermissum est. Cum igitur hæc scientia sit species quædam scientiæ, & vnum non aliam naturam significet, quam entis, ad eam vtique pertinebit agere de vno, & iis speciebus vnius, quæ ad eam specialem scibilis rationem pertinent, sub qua ens in hac scientia consideratur.

Quã sciẽtia agãt de partibus vnius.

Ex iis quæ dictá sunt satis innuit Aristoteles, idem dicendum esse de cęteris attributis, quę cum ente reciprocantur, vt de vero & bono, atque de vno, Nullam, inquam, earum dicere naturam aliquam diuersam ab ente, proinde eodem modo illa pertinere ad hanc scientiam, quo vnum: nisi quod vnum est omnium primum, & ipsi enti immediatum.

De cæteris passionibus entis.

s *Et aliorum huiusmodi.* Alexander adiungit. *(eorumq; quæ sunt his opposita)* sed hæc non habentur in plerisque Græcis codicib. eisdemque carent fere latinæ interpretationes, ac demum videntur ascititia, cum Aristoteles paulo inferius incipiat ea de re agere, vbi ait, *Cum autem vnius sit, opposita contemplari*, &c.

t *Fere autem* Hæc verba, quæ obiter adiecta sunt, satis etiam declarant vnam esse primam entis affectionem, cum ab Aristotele principium appelletur. Dicuntur autem contraria reuocari ad vnum, vel quia alterum contrariorum est velut priuatio alterius, priuatio vero cum sit negatio quædam, primo cernitur in vno, quod sola negatione diuisionis distinguitur ab ente: Vel quia contraria necessario sunt multa, multa autem necessario reuocantur ad vnum, quod est radix, & origo multitudinis. Quod autem Arist. non ait simpliciter, *omnia*, sed *fere omnia*, ea ratione dictum existimat D. Tho. quia in quibusdam contrariis non est res satis manifesta, quanquam omnia re vera ad vnum reuocentur. Alexander nomine *Principij* non intelligit vnum; sed oppositionem vnius & multorum, quæ est prima contrarietas. quod minus placet, cum nondum sit facta expressa mentio huius oppositionis.

Cur contraria dicãtur reuocari ad vnum.

u *In Ecloge contrariorum.* D. Thom. *Comm. 9.* ait, significari his verbis decimum huius operis librum quod Aristoteles eam partem delegerit ad agendum de contrariis. Verum quia Aristoteles *lib. 5.* plane ait se iam ista considerasse in tractatione peculiari ad eam rem instituta, dicendum est potius, hæc verba significare peculiarem aliquem librum, in quo priuatim de contrariis disputatum sit, quem Alexand. ait esse secundum librum de bono, qui ad nos non peruenit. Aut potius dicendum significari librum, hoc ipso titulo inscriptum, vt est is, quem Laertius inter Aristotelis opera commemorat Ecloge anatomorum: qua de causa Græcum nomen retinuimus.

x *Tot etiam sunt.* D. Thom. *hoc loco lect. 2. p. 5.* Alber. *tract. 1. cap. 6.* *Auer. comm. 4.* Comment.

Expositio quorũdam. & alii nonnulli existimant Arist hoc loco distinguere partes huius scientiæ, & inter eas ordinem naturæ constituere, vt ea sit natura prior, quæ agit de eo substantiarum genere, quod naturæ ordine prius est, vtpote de substantia immobili, de qua libro duodecimo. ea vero posterior natura, etsi doctrinæ ordine, prior est, quæ disserit de eo, quod est naturæ ordine posterius, quod est substantia mobilis, de qua libro septimo, & octauo. *Refutatio.* Verum hæc sententia non placet. Primum, quia quæ hoc loco vocantur partes Philosophiæ, mox vocantur scientiæ, & superius appellatæ sunt species scientiæ: partes autem eiusdem specialis scientiæ non dicuntur plures scientiæ, minus etiam plures species scientiæ. Deinde, quia Philosophia, & partes eius comparantur hoc loco cum Mathematica, & partibus eius: at Mathematica non est species aliqua infima, sed genus quoddam, cuius etiam partes mox vocantur scientiæ & aliæ prima, alia secunda, ac cæteræ deinceps. *Vera explicatio.* Potius ergo dicendum est, Aristotelem soluere hoc loco posteriorem partem tertiæ quæstionis superioris libri, qua quærebatur: Num si plures essent scientiæ, quæ circa substantias versarentur (id enim priori quæstionis parte quærebatur) omnes ita essent cognatæ, vt communi sapientiæ nomine appellandæ essent, an vero aliæ nomine sapientiæ, aliæ alio vocabulo. Cum igitur Aristoteles iam hoc capite priorem partem huius quæstionis soluerit, vt supra diximus, consentaneum rationi fuit, vt hoc loco solueret posteriorem. Ait ergo, tot esse Philosophiæ partes, seu species, quot sunt substantiæ (intellige autem, speciali ratione scibiles) ita scilicet, vt alia sit prima naturæ ordine, alia secunda. Est enim in primis rationi consonum, vt eæ tantum scientiæ, quæ disserunt de per se ente, & per se vno, per se etiam, & proprie Philosophiæ titulo ornentur, quando nomen sapientiæ apud nos aliquam arrogantiæ speciem præ se videtur ferre. *Quæ scientiæ Philosophiæ nomine digniores sint.* Deinde cum ens, & vnum, quod per se tale dicitur (id est substantia) in duo genera proxime diuidatur, quorum alterum est substantia expers materiæ, alterum materiæ particeps, atque illud sit natura prius, hoc posterius: ordo autem naturæ scientiarum, sequatur ordinem naturæ earum rerum, in quibus illæ versantur, perspicuum est, scientiam, quæ agit de substantia materiæ experte, siue immobili, esse primam partem, siue speciem Philosophiæ, quæ autem disserit de substantia materiæ participe, siue mobili, esse secundam, quo pacto inter species Mathematicæ, Arithmetica dicitur prima, Geometria secunda, & aliæ, quæ de rebus compositioribus agunt numerantur deinceps. Hinc fit, vt Metaphysica, quia disserit de substantia immobili, dicatur, tum prima Philosophia, tum absolute, & quasi dignatione quadam Philosophia, Physica vero, quia agit de substantia mobili, appelletur, vel cum adiectione Philosophia naturalis, vel Physiologia. *Philosophia pressius accepta.* Quo loco perspicuum est, presse accipi nomen Philosophiæ, cum alibi sæpe, & Mathematicæ scientiæ, quæ hic aperte a Philosophiæ appellatione excluduntur, & nonnullæ practicæ scientiæ, quæ de accidentibus disserunt, vt Morales, & disserendi scientia in Philosophiæ partibus numerentur. *Solutio 2. p. quæst. 3. lib. 3* Hinc igitur patet solutio posterioris partis, tertiæ quæstionis superiori libro propositæ. Constat enim dicendum esse scientias, quæ agunt de substantiis, etsi æquum est, vt non appellentur nomine sapientiæ, modestiæ causa: tamen propter nobilitatem rerum, de quibus agunt, omnes ac solas nomen Philosophiæ, quasi propriũ sibi vindicare.

περ αἱ οὐσίαι, ὥστε ἀναγκαῖον, εἶναί τινα πρώτην καὶ ἐχομένην αὐτῶν· ὑπάρχει γὰρ εὐθὺς γ γένη ἔχοντα τὸ ὄν, καὶ τὸ ἕν· διὸ καὶ ἐπιστῆμαι ἀκολουθήσουσι τούτοις· ἔστι γὰρ ὁ φιλόσοφος ὥσπερ ὁ μαθηματικὸς λεγόμενος. καὶ

ipsa sunt substãtia. quare necesse est, vt earum quadam prima sit, alia sequatur. Ens enim, & vnum genera y statim habent: quapropter, & scientia ea sequentur. Est enim Philosophus similis ei, qui Mathematicus dicitur. nam

Prior interpretatio. y *Genera statim habent.* Duobus modis sententia hæc intelligi potest. Vno, vt verbum, *Statim*, idem valeat hoc loco quod *Continenter*, siue, *Ordine quodam*, ac *Deinceps*: quo pacto Aristoteles nihil aliud significat, quam quod ens, & vnum multa complectantur genera scibilia, non confuse tamen, sed apto ordine, & rerum naturæ congruo. Atque hunc sensum satis declarant proxime antecedentia, & quæ mox de Mathematicis adducuntur, eundemque sequitur Bessario, qui pro *Statim*, scribit *Subinde*. *Posterior.* Altero, vt verbum *Statim*, significet genera scibilia entis, & vnius, id est substantiæ (vt recte Alexander interpretatur) non habere commune aliquod genus scibile, quod prius cadat sub aliquam speciem scientiæ. Vt enim quantitas communis numero, & magnitudini, in quibus primæ species Mathematicæ scientiæ versantur, non cadit sub speciem vllam Mathematicæ scientiæ, ita substantia in commune non cadit sub aliquam speciem scientiæ distinctam ab iis, quæ agunt de substantia immobili, & mobili. Quæ enim agit de substantia immobili, eadem agit de substantia in commune, atque adeo

adeo de ente communiter sumpto, quod nec in conceptu substantiæ, neque entis communis mobilitas vlla, aut materia includatur. Atque hoc pacto accipit Aristoteles verbum, *statim* 3. lib. cap 6. cum docet summa prædicamentorum genera statim habere vnitatem, & entitatem, neque aliam esse naturam superiorem, quæ prius significetur nominibus entis, & vnius, cui prius conueniat esse ens, aut vnum.

καὶ z *γὰρ αὕτη ἔχει μέρη καὶ πρώτη τις καὶ δευτέρα ἐστὶν ἐπιστήμη, καὶ ἄλλη ἐφεξῆς ἐν τοῖς μαθήμασιν.*

Ἐπεὶ a a *δὲ μιᾶς τὰ ἀντικείμενα θεωρῆσαι, τῷ δὲ ἑνὶ ἀντίκειται πλῆθος· ἀπόφασιν* b b *δὲ καὶ στέρησιν μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι, διὰ* c c *τὸ ἀμφοτέρως θεωρεῖσθαι τὸ ἕν, οὗ ἡ ἀπόφασις, ἢ ἡ στέρησις,* * *ἢ ἁπλῶς λεγομένη, ὅτι οὐχ ὑπάρχει ἐκεῖνο, ἤ τινι γένει. ἔνθα* d d *μὲν οὖν τῷ ἑνὶ ἡ διαφορὰ πρόσεστι παρὰ τὸ ἐν*

Alexander legit, ἢ γὰρ ἁπλῶς λεγομένη, &c.

nam z *& hac partes habet, & quadam prima est, quadam secunda scientia, & alia deinceps in Mathematicis.*

Cum aa *autem vnius sit opposita contemplari, atque vni multitudo opponatur, negationisque,* bb *& priuationis tractatio ad vnam ea ratione pertineat, quia* cc *vtroque modo spectetur vnum, cuius est negatio, aut priuatio, siue ea, qua simpliciter dicitur nõ inesse illud, siue qua cuidam generi. Atque* dd *ibi quidem vni differentia adest, præter id, quod*

z *Nam & hac.* Hoc est, huius scientia, Mathematici inquam. Quod autem additur *in mathematicis*, referri potest, vel ad res mathematicas, seu mathematica theoremata, resque alias mathematicas, vel ad ipsas scientias Mathematicas, quæ nonnunquam significantur nomine *τῶν μαθημάτων*, quo hic vtitur Aristoteles, quanquam hoc vocabulum proprie significat ipsa theoremata, omninoque res mathematicas. *μαθήματα.*

aa *Cum autem vnius.* Cum Arist. superiori parte capitis docuerit, hanc scientiam agere de vno, & partibus, seu quasi speciebus vnius, vt de eodem, simili, æquali, & cæteris huiusmodi, quibus nomina non sunt imposita, consequens esse videbatur, vt in hac tertia ostenderet, eandem agere de multitudine, & partibus, siue, vt ita dicam, speciebus multitudinis, vt de diuersitate, dissimilitudine, inæqualitate, & similibus, quatenus absque vlla materia considerari possunt. Ratio igitur, qua id probat, huiusmodi est, Eiusdem facultatis est opposita cognoscere, vt Medicinæ sanitatem, & ægritudinem. at multitudo opponitur vnitati, & partes subiectæ multitudinis partibus subiectis vnitatis. igitur ad hanc scientiam, quæ agit de vno & partibus subiectis vnius, pertinet agere de multitudine, & partibus illi subiectis. Quo loco aduerte, quemadmodum primæ substantiæ sunt eædem, aut diuersæ secundum substantiam: similes, aut dissimiles secundum qualitatem, & æquales, aut inæquales secundum quãtitatem, sic etiam habere aliquam vnitatem aut distinctionẽ inter se ratione accidentium ad alia prædicamenta pertinentium.

Eiusdẽ facultatis opposita cognoscere.

bb *Negationisque, & priuationis.* Quæ exemplorum causa adiuncta sunt maiori propositioni, hoc pacto supplenda sunt Alexandri sententia, *atque negationem, priuationemque eiusdem scientia sit considerare, cuius est considerare id, cuius est negatio, aut priuatio.* Potius autem Arist. attulit exempla in his duobus generibus oppositionum, quia oppositio vnius, & multorum ad alterum eorum pertinet, vt mox docebit.

cc *Quia vtroque modo.* Vt doceat, vnum opponi priuatiue multis, ait in primis, vnum vtroque modo considerari posse, & vt significat negationem diuisionis, cernitur inter multa, & vt significat eius priuationem: siquidem indiuisio, quæ in vno cernitur, priuatio quædam est, cum supponat naturam entis subiectam, in omni autem priuatione includitur negatio, quæ ex ratione sua ad nullum genus addicta est, nullamve naturam subiectam supponit, atq; ideo dicitur tam de entibus, quam de non entibus, vt non album de Æthiope, & Chimæra. Ita fit, vt vnum considerari possit, & vt significat priuationem, & vt significat negationem, quæ in priuatione quodammodo includitur. Quod autem attinet ad verba illa, *Cuius est, negatio, vel priuatio, &c.* sensus est, Et vt significat negationem, & vt significat priuationem, quæ negatio, aut priuatio ex sua ratione, aut significat simpliciter non inesse id, quod remouetur, aut non inesse alicui generi determinato.

Vnum duobus modis considerari posse.

dd *Atque ibi quidem.* Docet, interiecta, vt videtur, parenthesi, vnum opponi multis priuatiua oppositione, non autẽ negatiua, seu contradictoria. Ratio vero est, quia ibi, hoc est, in ipso vno, hoc discrimen cernitur præter id quod est in negatione, id est, vt a negatione absoluta distinguitur, quod negatio absoluta, & libera, quæ contradictoriam oppositionem efficit, est absoluta, & libera absentia illius, quod negatione remouetur: priuatio autem est alligata alicui naturæ subiectæ, de qua sola prædicatur. Cum igitur vnum non sit idem absolute,

Vnum non idem ab-

Solute, q nō diuisum. quod non diuisum, sed idem quod ens indiuisum, efficitur, vt non opponatur multis contradictoria oppositione, sed priuatiua.

An vnū multis priuatiua oppositione opponatur, an vero contraria, quæstio breuis & solutio.

Prior obiect. Sed contra hæc sic licet obiicere. Vnum opponitur multis contrarie, vt Aristot. docet lib. 10. cap. 5. vbi hanc quæstionem de oppositione vnius, & multorum accurate disputat. non opponitur ergo priuatiue, vt dictum est. *Posterior.* Præterea, si vnū priuatiue opponeretur multis, cum priuatio sit suapte natura posterior eo, cuius est priuatio, vnum esset posterius natura multis. at hoc aperte falsum est, tum quia vnum est causa multitudinis, tum etiam quia ab vno ad multa non reciprocatur existendi consequentia, vt habes in prædicamētis. ergo fieri non potest, vt vnum priuatiue opponatur multis.

Solutio prioris. His obiectionib. ita respōdebis, vt ad priorem dicas, Aristotelem in loco citato nomine contrariæ oppositionis intellexisse etiam priuatiuam, vt eo loco patebit. Ad posteriorē vero, vnum nō significare priuationem multitudinis, sed eius diuisionis, quæ cernitur inter ipsa multa, vt paulo ante diximus. Quanquam vero multa, vt multa sunt, posteriora sunt vno (quod recte probatum est) tamē prima diuisio, quæ inter ipsa multa cernitur, est prior ipso vno. hac enim ratione primo distinguuntur multa inter se, quod inter illa datur hoc, & non hoc, vt Socrates, & non Socrates. huiusmodi autem distinctio, siue diui- B sio, est prior ipso vno, quandoquidem, vt D. Tho. recte animaduertit, primo concipimus ens, deinde non ens, vbi iam cernitur diuisio. Tertio loco vnū, quod addit enti priuationē diuisionis; Quarto multa, quæ sunt hoc vnū, & illud vnum, ac proinde hoc, & non hoc. Dixi *huiusmodi autē diuisio*, quia diuisio entiū non est prior, sed posterior ipso vno, cū supponat singulorum vnitates, vt superius dictum est. *Qua ratione diuisio sit prior vno.* Itaq; vnum opponitur priuatiue multis, C non vt multa sunt, sed vt diuisa sunt inter se prima illa diuisionis ratione, in qua reperitur hoc, & nō hoc. Vnde fit, vt vnum, nō tam sit oppositum priuatiue multis, quā diuisioni, quæ cernitur in multis: quanquam quia multitudo est cōpositior, & proinde notior sensu, aliquando explicamus vnū a posteriori per negationem, seu potius priuationē multitudinis, vt Arist. loco citato docet. *Quo pacto vnū priuatiue opponatur multis.*

τὸ ἐν τῇ ἀποφάσει (ἀπουσία γὰρ ἡ ἀπόφασις ἐκείνου ἐστίν) ἐν δὲ τῇ στερήσει, καὶ ὑποκειμένη τις φύσις γίνεται, καθ' ἧς λέγεται ἡ στέρησις. τῷ δ' ἑνὶ, πλῆθος ἀντίκειται. ὥστε καὶ τὰ ἀντικείμενα τοῖς εἰρημένοις, τό, τε ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον καὶ ἄνισον, ἐν ὅσα ἄλλα λέγεται, ἢ * κατὰ ταῦτα, ἢ κατὰ πλῆθος. καὶ τὸ ἕν τῆς εἰρημένης γνωρίζειν ἐπιστήμης, ὧν e e ἕν τι καὶ ἡ ἐναντιότης ἐστί· διαφορὰ γάρ τις ἡ ἐναντιότης· ἡ δὲ διαφορὰ, ἑτερότης. ὥστ' ff ἐπειδὴ πολλαχῶς τὸ ἓν λέγεται, καὶ ταῦτα πολλαχῶς μὲν λεχθήσεται, ὅμως δὲ μιᾶς ἅπαντα γνωρίζειν ἐστίν. οὐ γὰρ εἰ πολλαχῶς, ἑτέρας· ἀλλ' εἰ μήτε καθ' ἓν μήτε

* Alias κατ' αὐτό.

q est in negatione (est enim negatio, illius absentia) in priuatione vero subiecta etiā quadā est natura, de qua priuatio dicitur; cū, inquā, vni multitudo opponatur, efficitur, vt & opposita ijs quæ dicta sunt, diuersum, dissimile, inæquale, & quæcunq; alia, aut ab his, aut a multitudine, & vnitate dicuntur, dicta scientia sit cognoscere. in e e quibus etiam contrarietas numeratur: est enim contrarietas differentia quædam, differentia vero diuersitas. Quare ff cum vnum multipliciter dicatur, hæc etiam multipliciter dicentur: sed tamen vnius scientia est ea omnia cognoscere. Neque enim, si qua multipliciter dicuntur, ad aliam, atque

e e *In quibus etiam.* Sub pluralitate, seu multitudine continetur diuersitas, sub diuersitate differentia, sub differentia contrarietas. Eodem modo cernere est sub vno idem, sub eodem varias quasi species eiusdem, vt idem genere, & specie.

Affectiones entis esse analogas. ff *Quare, cum vnum.* Docet huiusmodi affectiones, quæ ab vno deriuantur, & ad illud rediguntur, non esse vniuoca, sed habere multiplicem significatum, quemadmodum, & ipsum vnum, sed tamen nihil obstare, quominus ad eandem scientiam pertineant, quæ non ita sunt multiplices, vt sint omnino æquiuocæ: id quod etiam superius de ente aperte dictum est, & de vno plane significatum, cum illatum est, species, seu quasi species entis, & vnius æquiparari inter se. Addit deinde Aristoteles, in tractatione harum affectionum (quandoquidem sunt multiplices, & semper aliquid præcipuum significant, ad quod cætera significata referantur) explorandam esse in primis earum multiplicitatem: deinde reuocāda, minus principalia significata ad præcipuum illud, quod respiciunt, & ex quo nominantur, explicata nimirum peculiari ratione, qua vnumquodque ad illud refertur, veluti quod contrariorum quædam sint, quia

quia in se habeant contrarietatem, vt morbus & sanitas, quædam vero, quia illam efficiant, vt sedentaria vita, & moderata corporis exercitatio, &c. Quæ res tanti est ponderis, vt totum librum sequentem in ea explicanda ponat Aristoteles.

μήτε πρὸς ἓν οἱ λόγοι ἀναφέρονται, τότε ἑτέρας. Ἐπεὶ δὲ πάντα πρὸς τὸ πρῶτον ἀναφέρεται, οἷον ὅσα ἕν, λέγεται πρὸς τὸ πρῶτον ἕν, ὡσαύτως φατέον καὶ περὶ ταὐτοῦ, καὶ ἑτέρου, καὶ gg τῶν * ἄλλων ἐναντίων ἔχειν. ὥστε διελόμενον ποσαχῶς λέγεται ἕκαστον, οὕτως ἀποδοτέον πρὸς τὸ πρῶτον ἐν ἑκάστῃ κατηγορίᾳ, πῶς πρὸς ἐκεῖνο λέγεται. τὰ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν ἐκεῖνα, τὰ δὲ τῷ ποιεῖν, τὰ δὲ κατ' ἄλλους λεχθήσεται τοιούτους τρόπους.

* Alias non habetur ἄλλων.

Text. 9. Φανερὸν hh οὖν, ὅπερ ἐν ταῖς ἀπορίαις ἐλέχθη, ὅτι μιᾶς, περὶ τούτων καὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ λόγον ἔχειν. τοῦτο δ' ἦν ἓν τῶν ἐν τοῖς ἀπορήμασι.

Καὶ ii ἔστι τοῦ φιλοσόφου περὶ πάντων δύνασθαι θεωρεῖν. εἰ γὰρ μὴ τοῦ φιλοσόφου, τίς ἔσται ὁ ἐπισκεψόμενος, εἰ ταὐτὸ Σωκράτης, καὶ Σωκράτης καθήμενος, ἢ εἰ ἓν ἑνὶ ἐναντίον, ἢ τί ἐστι τὸ ἐναντίον, ἢ ποσαχῶς λέγεται; ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. Ἐπεὶ οὖν τοῦ ἑνὸς ᾗ ἕν, καὶ τοῦ ὄντος ᾗ ὄν, ταῦτα καθ' αὑτά ἐστι πάθη, ἀλλ' οὐχ ᾗ ἀριθμοὶ ἢ γραμμαὶ, ἢ πῦρ, δῆλον ὡς ἐκείνης τῆς ἐπιστήμης, καὶ τί ἐστι γνωρίσαι, καὶ τὰ συμβεβηκότ' αὐτοῖς.

atque aliam pertinent. sed si nec ratione vna dicantur, neque rationes ad vnum reuocentur. Quoniam vero ad primum referuntur omnia, veluti quæcunque vnum dicuntur, ad primum vnum, eodem pacto in eodem, & diuerso aliisque gg contrariis rem habere dicendum est. Quare vbi diuisione exploratum fuerit, quot modis dicatur quidque, tum demum referendũ est ad primum in vnoquoque prædicamento, quo pacto ad illud dicatur. alia enim, quia illud habeant, alia quia efficiant, alia aliis modis similibus dicentur. Text. 9.

Perspicuum hh est igitur id, quod in dubitationibus dictum est, vnius scientia esse de hisce, & de substantia disserere: hoc enim vnum erat eorum, quæ in quæstionibus continebantur.

Atque ii Philosophi est, de omnibus posse agere. Si enim Philosophi non est, quisnam erit, qui considerabit, sitne idem Socrates, & Socrates sedens: vel, sitne vnum vni contrarium: vel, quid sit contrarium, quotve modis dicantur? Eadem quoque est ratio de cæteris huiusmodi. Cum igitur hæc vnius quà ratione vnum est, & entis, quà ens, non autem quà numeri, aut lineæ, aut ignis: per se affectiones sint: perspicuum est illius scientiæ esse, & quid ea sint, & quæ illis accidant, cognoscere.

gg *Aliisque contrariis.* Sic legit Alexander, etsi nostri contextus ad verbum habent, contrariisque.

hh *Perspicuum est igitur.* Soluit ex dictis quæstionem quintam superiori libro propositam, atque adeo sextam, cuius erat eadem difficultas. Quærebatur enim in quinta, Num hæc scientia in substantiarum tantum consideratione versaretur, an etiam in consideratione eorum, quæ illis per se accidunt, quæ quidẽ in sexta quæstione mox explicata sunt his verbis, *De eodem, & diuerso: de simili, & dissimili, de identitate, & contrarietate, de priori, & posteriori, deque aliis huiusmodi omnibus.* — *De quæra agat lib. 5.*

ii *Atque Philosophi est.* In hac extrema parte capitis confirmat Aristoteles more Dialectico, communibusve argumentis id, quod in superioribus duabus ostenderat ex propriis, ad hanc scientiam pertinere disputationem de vno, & multis, deque omnibus entis affectionibus, quæ ad has reuocantur. Primum argumentum est, Tractatio omnium quæstionum, quæ in controuersiam venire possunt, ad aliquam scientiam pertinet: at de prædictis entium affectionibus plurimæ excitantur quæstiones, vt quid idem sit, quid diuersum, sitne vnum tãtum vni contrarium & similia: igitur ad aliquam scientiam pertinet earum explicatio: non pertinet autem ad vllam scientiam, quæ de particulari aliquo rerum genere disputet: igitur ad hãc quæ de communi entium natura disserit. Proximam assumptionem ex eo probat Aristoteles, quia huiusmodi affectiones non sunt certi alicuius generis, sed entis, vt ens est. Quod non ita intelligas, quasi hæc omnia conueniant omnibus omnino entibus (neque enim omnia exempli caussa sunt contraria, aut differentia) sed ita, vt in omni genere rerum, quod quæque particularis scientia sibi assumit tractandum, reperiantur. Quanquam si hæc attributa late in primis, deinde disiunctim cum suis oppositis, postremo tum absolute, tum aliarum rerum comparatione sumantur, vix vlla reperientur, quæ de quouis ente non dicantur. Quod autem Aristoteles ait, hæc ipsa esse etiam affectiones vnius vt vnum est; propterea dictum esse intellige, quia cum vnum sit prima entis proprietas, reliqua omnia, quæ consequuntur, eius quasi affectiones censeri possunt.

Omnium quæstionum tractatione ad aliquam scientiam spectare.

Cur cætera affectiones entis dicantur affectiones vnius.

καὶ kk οὐ ταύτῃ ἁμαρτάνουσιν οἱ περὶ αὐτῶν σκοπούμενοι ὡς οὐ φιλοσοφοῦντες, ἀλλ' ὅτι πρότερον ἡ οὐσία, περὶ ἧς οὐδὲν ἐπαΐουσιν· ἐπεὶ ll ὥσπερ ἐστὶ καὶ ἀριθμοῦ ᾗ ἀριθμὸς ἴδια πάθη· οἷον, περιττότης, ἀρτιότης, συμμετρία, ἰσότης, ὑπεροχή, ἔλλειψις, καὶ ταῦτα καὶ καθ' ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχει τοῖς ἀριθμοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ στερεῷ καὶ ἀκινήτῳ, καὶ κινουμένῳ, ἀβαρεῖ τε καὶ βάρος ἔχοντι, ἐστὶν ἕτερα ἴδια· οὕτω καὶ τῷ ὄντι ᾗ ὂν ἐστί τινα ἴδια, καὶ ταῦτ' ἐστὶ περὶ ὧν τοῦ φιλοσόφου ἐπισκέψασθαι τὸ ἀληθές.

Tract. 2. c. 7.

Σημεῖον mm δέ· οἱ γὰρ διαλεκτικοὶ καὶ σοφισταὶ τὸ αὐτὸ μὲν ὑποδύονται σχῆμα τῷ φιλοσόφῳ (ἡ γὰρ σοφιστικὴ φαινομένη μόνον σοφία ἐστί, καὶ οἱ διαλεκτικοὶ διαλέγονται περὶ ἁπάντων) κοινὸν nn δὲ πᾶσι τὸ ὄν ἐστι. Διαλέγονται δὲ περὶ τούτων δηλονότι,

gnoscere. At kk non ea ex parte peccant ij, qui ea tractant, quasi non philosophentur: sed quia prius quoddam est substantia, de qua tamen nihil sciunt. Etenim ll vt numeri, qua ratione numerus est, propriæ sunt affectiones, veluti imparitas, paritas, commensuratio, æqualitas, excessus & defectus: atq; hæc & per se spectatis, & inter se comparatis numeris insunt: eodemq; modo, & solido, & immobili, & ei quod mouetur, ponderis experti, & pondus habenti alia sunt propria: ita & enti, qua ens est, quædam propria conueniunt. Atq; hæc sunt ea, de quibus Philosophi est, veritatem exquirere.

Tract. 2. c. 7.

Quod mm *hoc argumento intelligi potest. Dialectici enim & Sophistæ eandem, quam Philosophus, personam induunt (Sophistica enim apparens tantum est sapientia: Dialectici etiam de omnibus disserunt) ens* nn *autem omnibus commune est. De his vero propterea disserunt,*

Alexandri expositio.

kk *At non ea ex parte.* Sophistas designat (inquit Alexander *com* 16.) qui Philosophi nomen induti de substantia, cuius inter Philosophos præcipua est disputatio nullam mentionem faciunt, sed in eo sunt occupati, vt de contrariis, ac oppositis, iisque quæ multipliciter dicuntur, & similibus edisserant: eaque ad sophismata accommodant, & in altercationibus vsurpant, vt aduersarios conturbent, ac circumueniant. Hos autem incusat, non quod de his disserere ad Philosophum non pertineat (neque enim huiusmodi commentatio a Philosopho aliena est) sed quod de his tantum, quasi de præcipua re disputent: de substantia vero, quæ prima est, & a qua cætera esse mutuantur, & propter quam de illis Philosophi agunt, mentionem nullam faciant, nec de ipsa quicquam sciant. Horum Sophistarum multos licet agnoscere apud Platonem, Socratis disputatione conuictos, quod nihil de solida doctrina, quam maxime præ se ferunt, habere deprehendatur. Albertus tamen hoc loco non refert ista ad Sophistas, sed ad veteres illos Philosophos, qui vnum & multa, numeros, & alia huiusmodi principia substantiæ esse credentes de his tantum disseruerunt, nihilq; de veris substantiæ principiis docuerunt.

ll *Etenim vt numeri, qua ratione numerus est, propriæ sunt affectiones, veluti imparitas, paritas, commensuratio, &c.* Ex comparatione rerum particularium cum ente in commune confirmat, quemadmodum particularia entia suas habent proprias affectiones: sic ens in commune habere suas.

Dialecticus.

mm *Quod hoc argumento intelligi potest. Dialectici enim & Sophistæ eandem, &c.* Secundum argumentum est. Dialectici, & Sophistæ induunt personam primi philosophi, quanquam alio, atque alio fine, & aliis atque aliis mediis adhibendis. Dialecticus enim eodem fine, quo primus Philosophus (gratia nimirum exquirendæ, ac tradendæ veritatis) conatur quam maxime probabilibus argumentis id docere, quod primus Philosophus necessariis rationibus ostendit: Sophista vero, non vt verum inueniat, aut doceat, sed vt verum docere, & sapiens esse videatur, ea argumenta conquirit, quibus non tam contineatur veritas, quam videatur contineri: at Dialectici, & Sophistæ disserunt de generalibus entium affectionibus, quia sunt primi Philosophi propria illi quidem, vt primo Philosopho ministrent: hi vero, vt sapientes esse videantur: agit ergo vere primus Philosophus de communibus entium affectionibus.

Sophista.

Subiectum Dialectica, & Sophistica vtrium, quo pacto idem quod primi Philosophi.

nn *Ens autem omnibus.* Quod hic ens dicitur genus subiectum, in quo versentur Dialectica, Sophistica, & prima Philosophia: non ad artem Dialecticam, & Sophisticam quatenus docent, suaque principia tradunt, referendum est, sed quatenus propriis præceptis in qualibet materia vtuntur. Genus enim subiectum Dialecticæ docentis, vt secundo libro diximus, est verus disserendi modus, & nequaquam fallax. Sophisticæ autem docentis, apparens & fucatus. Illud tamen aduerte hoc loco, etsi prima Philosophia, Dialectica, & Sophistica in hoc conueniunt, quod agunt de ente, eiusque affectionibus: tamen primam Philosophiam, non descendere ad omnia particularia entia, ad quæ tamen omnia descendunt Dialectica, & Sophistica: quod recte annotauit Auicenna initio suæ Metaphysicæ.

Idē Albertus hic tract. 1. c. 7. & D. Tho lect. 4. p. 2.

oo Fa-

νότι, διὰ τὸ τῆς φιλοσοφίας εἶναι αὐτὰ οἰκεῖα. περὶ μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ γένος στρέφεται ἡ σοφιστικὴ, καὶ ἡ διαλεκτικὴ τῇ φιλοσοφίᾳ· ἀλλὰ διαφέρει, τῆς oo μὲν τῷ τρόπῳ τῆς δυνάμεως· τῆς δὲ, τοῦ pp βίου τῇ προαιρέσει. ἔστι δὲ ἡ διαλεκτικὴ πειραστικὴ, περὶ ὧν ἡ φιλοσοφία γνωριστική· ἡ δὲ σοφιστικὴ, φαινομένη, qq οὖσα δ' οὔ.

Text. 6. Ἔτι rr τῶν ἐναντίων ἡ ἑτέρα συστοιχία, στέρησις· καὶ πάντα ἀνάγεται εἰς τὸ ὂν, καὶ τὸ μὴ ὂν, καὶ εἰς ἓν καὶ πλῆθος, οἷον στάσις τοῦ ἑνὸς, κίνησις δὲ τοῦ πλήθους. τὰ δ' ὄντα καὶ τὴν οὐσίαν, ὁμολογοῦσι σχεδὸν ἐξ ἐναντίων * συγκεῖσθαι. ἅπαντες γοῦν τὰς ἀρχὰς ἐναντίας λέγουσιν. οἱ μὲν γὰρ περιττὸν καὶ ἄρτιον, οἱ δὲ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, οἱ δὲ πέρας καὶ ἄπειρον, οἱ δὲ φιλίαν καὶ

** Alias non habetur συγκεῖσθαι.*

differunt, quod ea Philosophiæ sint propria. In eodem enim genere Sophistica, & Dialectica, in quo Philosophia, versantur: verum philosophia ab altera facultatis oo modo: ab altera vita pp instituto differt. Estq; Dialectice tentatrix de iis, quorum cognitio Philosophiam spectat: Sophistica vero apparet qq quidem, re autem ipsa non est.

Text. 6. *Præterea rr contrariorum altera series priuatio est, & omnia ad ens, & non ens: ad vnum item, & multitudinem reuocantur, quo pacto status ad vnum pertinet, motus ad multitudinem. Porro ea, quæ sunt, atq; substantiã ex contrariis constare, fere in confesso est. Omnes enim dicunt, principia esse contraria: quidam par, & impar: alij calidum & frigidum: alij finitum & infinitum: alij amicitiam & con-*

oo *Facultatis modo.* Ad media, argumentave referendum hoc est. Itaque aut Aristoteles significat maiorem esse vim, & facultatem primæ Philosophiæ, quam Dialecticæ vtentis, quia illa sit demonstratiua, hæc minime: Vel e contrario, maiorem esse hac ex parte potestatem Dialecticæ vtentis, quam primæ Philosophiæ, quod Dialectica vtens possit in vtramq; partem de quacunque re proposita disserere. Prima autem Philosophia eam tantum partem, quæ vera est, confirmet. *Quo pacto differat Metaphysica a Dialectica modo facultatis.*

pp *Vitæ instituto.* Est enim Sophistæ institutum sapientiæ ostentatio quæstus caussa: quod longe distat ab instituto veri Philosophi. *Sophistæ & Philosophi institutum diuersum.*

qq *Apparet quidem.* Sophistica non modo apparet tentatrix cognoscendæ veritatis ex probabilibus, vt Dialectica: sed etiam demonstratrix ex necessariis, vt Philosophia. Apparet autem tum Dialectica, tum etiam Philosophia, quia vtitur duobus illis fucatis argumentationum generibus, quorum alterum dicitur litigiosum, siue certãdi studio comparatum, quo vsurpando videtur esse Dialectica: alterum appellatur pseudographum, siue mendacis demõstrationis, quo cum vtitur, videtur esse Philosophia.

rr *Præterea contrariorum.* Tertium argumentum hanc habet sententiam. Quæcunque reuocantur ad ens, & non ens, vel ad vnum, & multitudinem, pertinent ad hanc scientiam. omnia prædicta sunt huiusmodi. pertinent igitur ad hanc scientiam. Maior ex eo patet, quia quæ reuocantur ad vnum & multitudinem, reuocantur etiam ad ens, & non ens: siquidem vnum etiam ipsum reuocatur ad ens, & multitudo ad non ens: ipsum autem non ens, cum sit negatio entis, ad ipsum quoque ens reducitur: quo fit, vt quæcunque reuocantur ad ens, & non ens, vel ad vnum, & multitudinem, tandem reuocentur ad ens. Quare cum in hac scientia disseratur de ente, efficitur vt quæcunque reuocentur ad ista, pertineant ad hanc scientiam. Minorem probat Aristoteles primum hac ratione. Quia affectiones iam dictæ habent inter se quandam contrarietatem late sumptam: semper autem alterum contrariorum est quodammodo priuatio alterius, quo pacto quies est priuatio motus. Quocirca quẽadmodum quies, quia est priuatio aliter atque aliter habendi, reducitur ad vnum, & motus propter varietatem, quam rebus affert, reuocatur ad multitudinem: ita de cæteris contrariis dicendum est. *Contraria.*

Deinde auctoritate Antiquorum. illi enim, etsi in assignandis primis contrariis non recte philosophati sunt; ea tamen tradiderunt prima contraria, quæ ad vnum & multitudinem perspicue videntur reduci. Impar enim ad vnum reducitur, quia minus aptum est ad diuisionem: par vero ad multitudinem, quia aptius diuiditur: frigidum reuocatur ad vnum, quia stringit, & in vnum cogit; calidum, ad multitudinem, quia dissoluit, & dissipat. denique satis constat, finitum & concordiam reuocari ad vnum: infinitum vero, & discordiam ad multa: quod idem de cæteris dicendum est. Quod si prima contraria ad vnum & multitudinem rediguntur, non dubium, quin omnia omnino contraria ad eadem reuocentur. Non pugnant autem secum duo illa, quæ Aristoteles hic scribit, *Fere in confesso esse, omnia ex contrariis constare, &, Omnes dicere principia esse contraria.* Loquitur enim in priori pronunciato de omnibus omnino Philosophis, quorum nonnulli, iique paucissimi, principia rerum naturalium esse negauerunt, vt Parmenides & Melissus, in posteriori autem de iis tantum, qui earum principia posuerunt. Non censuerunt tamen hi, omnia *Prima contraria Veterũ reuocari ad vnum & multa.*

omnia quæ sunt, constare contrariis: sed principia omnium esse contraria, seu vt rectius loquar, habere contrarium. Itaque cum ait (*Omnes enim*) subaudit (*qui principia ponunt*) &c.

καὶ νεῖκος· πάντα δὲ καὶ τἆλλα ἀναγόμενα φαίνεται εἰς τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος (εἰλήφθω ss γὰρ ἡ ἀναγωγὴ ἡμῖν) * αἱ δ' ἀρχαὶ καὶ παντελῶς, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων, ὡς εἰς γένη ταῦτα πίπτουσι.

** Alias additur, ἐν τῷ πρώτῳ περὶ ἀγαθοῦ τῷ τρόπῳ ἐν τῷ δευτέρῳ.*

Φανερὸν tt οὖν καὶ ἐκ τούτων, ὅτι μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὂν ᾗ ὂν θεωρῆσαι. πάντα γὰρ ἢ ἐναντία, ἢ ἐξ ἐναντίων. ἀρχαὶ δὲ καὶ τῶν ἐναντίων, τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος. ταῦτα δὲ μιᾶς ἐπιστήμης, εἴτε uu καθ' ἓν λέγεται, εἴτε μὴ ὥσπερ ἴσως ἔχει τἀληθές. ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ πολλαχῶς λέγεται τὸ ἕν, πρὸς τὸ πρῶτον τἆλλ' ἀναχθήσεται, καὶ τὰ ἐναντία ὁμοίως. καὶ διὰ τοῦτο, κἂν εἰ μὴ ἐστὶ τὸ ὂν ἢ τὸ ἓν καθόλου, καὶ ταὐτὸ ἐπὶ πάντων, ἢ χωριστόν, ὥσπερ ἴσως οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς τὸ ἕν, τὰ δὲ τῷ ἐφεξῆς· καὶ xx διὰ τοῦτο οὐ τοῦ γεωμέτρου θεωρῆσαι, τί τὸ ἐναντίον, ἢ τέλειον, ἢ ἕν, ἢ ὄν, ἢ ταὐτόν, ἢ ἕτερον, ἀλλ' ἢ ἐξ ὑποθέσεως.

Ὅτι

contentionem. Sed & cætera omnia ad vnum & multitudinem videntur reuocari (ponatur ss enim a nobis ea reductio) principiaq; & omnino, & quæ ab aliis tradita sunt, vt in genera hæc cadunt.

Atq; tt ex his etiam perspicuum est, vnius scientiæ esse, ipsum ens contemplari. Omnia enim, aut contraria sunt, aut ex cõtrariis. Principia vero, etiam contrariorum, vnum & multitudo sunt: hæc autem ad vnam scientiam spectant, siue uu ratione vna, siue non vna dicantur: quo forsitan modo se rei veritas habet. Verum etsi vnum multis modis dicatur, ad primum cætera reuocabuntur, & contraria similiter. Hac de caussa, etsi ens, aut vnum, vniuersale non est, atq; idem in omnibus: aut separabile, quemadmodum fortasse non est: alia tamen ad vnum dicuntur, alia quia deinceps sint, sic appellantur. Atq; xx hinc fit, vt non sit Geometræ, quid contrarium, aut perfectum, aut vnum, aut ens, aut idem, aut diuersum cognoscere, nisi ex hypothesi.

Quid

Varia lectio.

ss *Ponatur enim a nobis.* Quidam Græci codices sic habẽt (*Sumatur enim a nobis ipsa reductio in primo de bono.*) quasi dicatur, Supponatur vt dici solet, ex eo libro in quo, si lectio vera est, videtur Aristoteles reductionem hanc late persequi. Verum nec liber extat, nec lectio hæc est admodum vulgata. Et Alexander *com.* 19. ait Aristotelem de ea reductione egisse in 2. de bono, non in primo. Denique Argyropylus, & Bessario citationem prætermiserunt. Illud constat, postulare Aristotelem his verbis, vt ponamus rem ita habere, quia longum esset, hanc reductionem singulatim in omnibus principiis persequi: certum enim esse putat principia rerum naturalium, quas tantum veteres illi cognoscebant, tum quæ omnino, ac vere sunt principia, tum quæ ab illis afferuntur, in hæc genera cadere: hoc est ad vnum, & multitudinem, vt generalia principia reuocari. Potius autem reddidimus verbo εἰλήφθω Ponatur, quam Sumatur, quia & vtrumque significat apud Philosophos, quod Budæus ex Analyticorum lectione recte obseruauit, & magis congruit huic loco Ponatur, clariusq; Aristotelis sententiam exprimit.

Vnius tantum scietia esse agere de ente vt ens est.

tt *Atq; ex his.* Confirmat ex opinione Antiquorum proxime citata id, quod in prima parte capitis dixerat, Agere de ente, vt ens est, non ad plures, sed ad vnam scientiam spectare. nam cum omnia entia illorum sententia, aut contraria sint, aut ex contrariis constent: atque ea, quæ ex contrariis constant, in eadem scientia tractari debeant, in qua de contrariis agitur, agere autem de omnibus contrariis, vt contraria sunt, ad vnam scientiam pertineat, vtpote ad eam, quæ agit de vno & multitudine (ad hæc enim cætera vt ad prima, generaliaque principia rediguntur) efficitur, vt omnia entia, qua entia sunt, ad vnam scientiam pertineant.

Vnum non dici vniuoce.

uu *Siue ratione vna.* Sententia huius loci est: Siue vnum, & multitudo vniuoce dicantur, siue non vniuoce, vt fortasse rei veritas habet, tamen ad vnam scientiam pertinere possunt, quia significant primo aliquid, ad quod cætera, quatenus talia sunt referuntur. Eodemq; modo, etsi ens & vnum vniuersalia non sunt, atq; eadem in omnibus (hoc est proprie vniuersalia) ac multo minus separata, vt Plato autumat, *quemadmodum*, inquiens, *forsitan re vera nõ sunt*, tamen sub eandem cadere posse, eo quod inter significata entis & vnius alia conueniant in nomine communi attributione vnius ad alterum, vt substantia & accidens: alia proportione quadam (quod vocat, *Deinceps*) velut idem, æquale, simile, & cætera huiusmodi, quatenus sunt prima vnius significata. Vtitur autem Aristoteles hoc loco non semel dubitandi verbo, quia nec de multiplicitate vnius, nec contra vniuersalium separatione adhuc accurate disseruit, quod 5. & 7. lib. faciet.

Dubitandi verbo cur vtatur Arist.

xx *Atq; hinc fit.* Colligit ex toto capite hoc consectarium: Cognitionem eorum, quæ hactenus dicta sunt, & aliorum similium, non pertinere ad Geometriã: nisi quatenus ea supponit explicata a primo Philosopho. Quod idem dicendum est de cæteris artificibus.

yy Quod

Ὅτι yy μὲν οὖν μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὂν ᾗ ὂν θεωρῆσαι, καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ ᾗ ὄν, δῆλον· καὶ ὅτι οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἡ αὐτὴ θεωρητική, τῶν τε εἰρημένων, καὶ περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου, καὶ γένους, καὶ εἴδους, καὶ ὅλου, καὶ μέρους, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

Quid yy igitur entis, vt ens est, & eorum, quæ illi, quia sit ens, conueniunt ad vnam sciētiam consideratio pertineat: quodque non substantiarum modo, sed eorum etiam, quæ illis insunt, eadem sit contemplatrix: & eorum, inquam, quæ dicta sunt, & prioris & posterioris, & generis ac speciei, & totius & partis, & aliorum huiusmodi, apertum est.

yy *Quod igitur entis.* Conclusio est, & quasi epilogus totius capitis. Quo loco quasdam affectiones entis enumerat, quarum hactenus non fecerat mentionem, & alias plures superesse innuit, de quibus sequenti libro disseret. Quod autem ait, ad Metaphysicum pertinere disputationem de genere & specie, non solum verum est, quoad vnitatem genericam & specificam rerum, aut etiam quoad relationes identitatis, quæ in eis fundantur, sed etiam, quoad relationes generis & speciei, non quidem prædicabilitatis, vt sic dicam (id enim ad Dialecticum pertinet) sed inexistentiæ & subiectionis rerum, quæ sunt illarum fundamenta.

Agere de genere & specie ad Metaphysicum spectare.

VTRVM ENS, QVA RATIONE EST ENS, SIT ANALOGUM.

QVÆSTIO I.

Sententia eorum, qui dicunt esse prorsus æquiuocum.

SECTIO I.

Commune quotuplex sit.

CVm quicquid multis commune est, aut sit comparatione eorum æquiuocum aut vniuocum, aut quodammodo medium, quod analogum vocatur, quæri id merito potest de ente in commune; Quodnam cōmunitatis genus sibi vendicet. Nam etsi Aristot. initio huius capitis, text. 2. planè hanc quæstionem explicauit, asserens, illud nec esse æquiuocum, nec vniuocum, sed ex eorum numero, qæ dicuntur ad vnum, quæ quidem inter analoga numerari solent: non desunt tamen, qui in alterutrum extremum declinent.

Sententia eorum, qui volunt, ens esse omnino æquiuocum.

Atque in primis quidam Rabbi Moyses, quem D. Tho. citat, q. 7. de potentia Dei, art. 8. existimat, illud comparatione Dei & creaturarum esse omnino æquiuocum, nullamque inter Deum & creaturas analogiam reperiri posse. ea forsitan ductus ratione, quod analogia idem sit quod proportio, constetque inter finitum & infinitum nullam esse proportionem.

Aureolus quoque apud Capr. in 1. d. 2. q. videtur credere, illud non modo comparatione Dei & creaturarum, sed etiam respectu diuersorum prædicamentorum esse prorsus æquiuocum: quippe qui multis argumentis contendit, nullam rationem, quæ modo aliquo sit vna, conuenire enti, quatenus ens est. Eius argumenta tria sunt potissimum.

1 Aureoli.

Primum est, quia si ens vendicat sibi rationem aliquo modo vnam, iam quæritur, num rationes particularium entium sint prorsus eædem cum illa, an illi aliquid addant. Pri- C mum dici non potest, quia sequeretur, entia particularia esse prorsus eadem inter se. Nec vero secundum, quia sequeretur, entia particularia aliqua ex parte non esse essentialiter entia: quicquid enim additur rationi entis, vt ens est, non potest esse essentialiter ens: quemadmodum quicquid additur rationi albi (vt quod moueat gustatum) non potest esse essentialiter album.

Secundum, quia si ens haberet rationem 2.
D aliquo modo vnam, aut illa esset respectiua, aut absoluta (nam cum respectiuum sit ad aliud, absolutum autem non sit ad aliud, fieri non potest, vt inter eorum rationes detur medium) at ratio entis non potest esse respectiua, cum sit communis rebus absolutis: nec item absoluta, cum sit communis respectiuis.

Tertium, quia si ratio entis aliquo modo 3.
esset vna, entiaque omnia non solum entis nomine, sed etiam ratione conuenirent: illud
E plane sequeretur, summa prędicamentorum genera non esse primo diuersa: quæ enim in aliquo conueniunt præterquam in nomine, & in aliquo differunt, non sunt primo diuersa, sed differentia, vt docet Arist. 10. lib. huius operis, cap. 11. tex. 24. at decem summa prædicamentorum genera sunt primo diuersa, vt est communis Philosophorum sententia.

Quarta ratio addi potest hunc in modum: 4.
Entis nomen significat immediate substantiam, quantitatem, & cætera summa genera,
F ac potiori ratione Deum: non est igitur vlla ratio communis, quæ nomini entis adæquate respondeat: alioqui interuentu illius significarentur hęc omnia. quod negat Aristoteles 8. Metaph. cap. 6 text. 16. cum ait, *Statim vnumquodque horum, & vnum quippiam esse, & ens quoddam*, hoc est, absque vlla communi ratione media. Qua eadem de caussa idem

Paulo ante eodem textu dixerat non poni ens in definitionibus.

Confirmatio ex Arist. & Porphy. Atque his duabus posterioribus rationibus videtur hæc sententia Aristotelicæ doctrinæ consentanea, vt mirum non sit, quod Porphyrius in Isagoge cap. de specie illam Aristoteli plane attribuere videatur, his verbis, *Etsi omnia quis entia vocauerit, æquiuoce inquit* (nempe Aristoteles) *vocabit.* Quo circa paulo etiam post exponens æquiuocationem entis, sic ait: *Cum autem sint decem prima, communicatio nomine tantum est, non item & ratione ad id nomen accommodata.*

Sententia eorum qui affirmant esse vniuocum.

SECTIO II.

Scoti & Nominalium sententia ens esse vniuocum. AT vero Scot. 1. lib. sent. d. 3. quæst. 1 & 3. & lib. 3. d. 8. q. 2. alijque non pauci (*vt Ochamus, & Gabr in 1 d 2. & Gregor. d. 8 q. 3. Bonetus item primo sua Met. ca. 6. Tromb. hoc loco.*) oppositam omnino sententiam sibi persuadentes, asserunt, ens qua ratione est ens, vniuocum esse. Argumenta Scoti sequuntur cæteri. Verum, quia sunt plurima, satis erit, si præcipua quæque afferamus.

1. *Argum.* Primum est, Conceptus certus de re quauis distinguitur à cōceptu incerto de eadem apud eundem hominem: alioqui idem conceptus apud eundem esset certus & incertus, quod fieri nequit: multi autem Philosophi fuerunt certi de prima caussa, quod esset ens, incerti vtrum esset ens finitum, an infinitum: quidam etiam dubitarunt de lumine, essetne substantia, an accidens, cum interim nemo dubitet, quin sit ens. igitur conceptus entis est alius à conceptu Dei & creaturæ, substantiæque & accidentis, ex qua re efficitur, vt sit vniuocus.

2. Secundum, Si ens non diceretur de omnibus rebus eadem ratione & conceptu, neque Deum per creaturas, neque substantias per accidentia cognoscere possemus. at hæc sunt absurdissima (pugnant enim cum eo, quod sacra fides docet apud Paulum ad Rom. ca. 1. & cum omnium Philosophorum doctrina ac experientia) non est igitur negandum ens, qua ratione est ens, esse vniuocum. Maior ex eo probatur, quia nulla res cognoscitur per aliam, nisi in ea contineatur, aut formaliter, quoad aliquem conceptū vtriq; communē, quo pacto Angeli continentur in substantijs corporeis, quoad conceptū substantię generis summi, aut virtute, & eminenter, quo pacto operationes vitales continentur in anima, tanquam in re, à qua oriri possunt. Cum igitur nec Deus contineatur virtute in creaturis, nec substantię in accidentibus (res enim perfectiores non continentur hoc modo in minus perfectis) efficitur, vt si non continerentur in illis formaliter, saltem quoad conceptum entis: nec Deus per creaturas, nec substantiæ per accidentia cognosci possent.

Reuocatio argumenti cuiusdam. Ad hoc argumentum reuocandum est illud, quo Scotus in hunc modum probat ens esse vniuocum substantijs & accidentibus, Quia alioqui, vt ait, non cognosceretur à nobis substantia per accidentia, sed immediate per seipsam. quod tamē falsum est. Isto enim modo non dubium esset, quin internoscere possemus hostiam consecratam, quod in ea substantia panis non existat à non consecrata in qua existit. Si quid enim præsentia sua immediate immutat intellectum: absentia illius potest naturaliter cognosci: quod patet in lumine, & tenebris comparatione visus.

Tertium, In omni inquisitione Metaphysica ad intelligendum Deum per conceptus creaturarum, ita progredimur, vt considerata ratione formali cuiusque rei, & sublata ab ea omni imperfectione, quod reliquum est, Deo attribuamus. ergo nisi saltem conceptus entis esset vniuocus, nihil omnino per huiusmodi inquisitionem relinqueretur in creaturis, quod Deo vere tribui posset: quo fieret, vt non verius prædicaretur, sapientia de Deo per conceptum desumptum ex sapientia creata, quam lapis. Quantumcunque enim sapientia creata denudaretur ab imperfectionibus, quas habet, nunquam tamen id, quod ex ea relinqueretur, tale esset, quale re vera est in Deo. 3.

Quartum, à quibuscunque similibus potest abstrahi natura aliqua vna, in qua fiat eorum inter se quatenus similia sunt comparatio: at omnia entia sunt similia, quatenus sunt entia. igitur ab omnibus entibus potest abstrahi natura entis at natura, quæ à multis abstrahitur, est vnius & eiusdem rationis in omnibus. 4.

Quintum, vnitas obiecti non solum est prior naturæ ordine, quam vnitas potentiæ, sed etiam non minor: quippe cum potentia, quemadmodum sumit speciem ab obiecto, sic & vnitatem sumat: ens autem est obiectū intellectus, intellectus vero habet vnitatem naturæ cuiusdam vniuocæ. ergo prius naturę ordine eam vnitatem sibi vendicat natura entis. 5.

Sextum, quædam repugnant creaturis, quatenus entia sunt, quæ Deo etiam, quatenus est ens, repugnant, vt esse non intelligibile 6.

bile, esse impossibile (neque enim huiusmodi prædicata repugnant primo alicui rei propter aliquam specialem entis rationem) possumus igitur abstrahere naturam entis ab omnibus particularibus entium naturis, cui primo illa repugnent, & in quam primo cadat reduplicatio. Quod si illã possumus abstrahere ab omnibus particularibus, non dubium est, quin sit vniuoca.

7. Septimum, ens vt commune est Deo & creaturis, substantijs, & accidentibus, potest esse subiectum veræ contradictionis, vt si dicas; Omne ens est finitum. Non omne ens est finitum. Potest item assumi vt medius terminus in vero & neutiquam fallaci syllogismo, vt si dicas; Omne ens est caussa aut effectus: nulla negatio est caussa aut effectus. igitur nulla negatio est ens. Non est igitur negandum ens esse vniuocum. Alioqui nulla ex propositis enunciationibus esset vna enunciatio, sed multiplex & distinguenda, vt veram contradictionem, verumque syllogismum conficeret.

8. Octauum, quod nobis ex argumẽtis Scoti vltimum sit, ducitur ex auctoritate Aristotelis secundo libro huius operis, capite primo. quo loco ex pronunciato illo, vt verbum de verbo reddamus, *Vnumquodque autem præ cæteris maxime ipsum est, secundum quod & alijs vniuocatio inest,* in hanc sententiam argumentatur Aristoteles: Id quod est caussa vniuoca veritatis cæterorum omniũ, est maxime verum: primæ caussę siue principia sunt huiusmodi. ergo sunt maxime vera. Cum ergo mox subijciat, vt vnumquodque est ens, ita & verum esse, apertum est, ens illius sententia vniuocum esse.

9. Nonum addi potest hunc in modum: Si ens non esset vniuocum, non dicerentur entia magis, ac minus entia. at dicuntur. est igitur vniuocum. Maior ex eo probatur, quia duobus modis fingere possumus, res plures conferri inter se secundum magis & minus: altero, secundum vnam & eandem rationem omnibus communem, altero secundum rationes earum peculiares: at posteriori modo impossibilis est comparatio secũdum magis & minus. non minus enim perfecte quantitas est ens per se extensum, quam substantia ens per se existens: quod idem in cæteris perspicuum est. igitur, nisi ens esset vnius, & eiusdem rationis in omnibus, quod vniuocum appellamus: non dicerentur quædam magis entia, alia minus entia.

10. Decimum: Par ratio esse censetur in accidente, quatenus dicitur de omnibus accidentibus, atque in ente, quatenus dicitur de omnibus entibus. (vtrumque enim dicitur analogum A ab ijs, qui contrariam sententiam tuentur.) Atqui accidens non est re vera analogum, sed vniuocum omnibus nouem prædicamentis accidentium, tum quia nomen accidentis non significat vnum eorum principaliter, & alia per habitudinem ad illud, tum etiam, quia ratio accidentis siue eius, quod est in subiecto, initio prædicamentorum posita, ęque conuenit omnibus accidentibus: B igitur neq; ens analogum est, sed vniuocum omnibus entibus.

Ens non esse omnino æquiuocum.

SECTIO III.

Approbatio mediæ sententiæ.

Media tamen sentẽtia, quam Aristoteles paucis verbis complexus est initio hu- C ius capitis, & D. Thom. cum communi Philosophorum schola sequitur, vera est, & a nobis amplectenda, ac perspicuitatis caussa tribus conclusionibus explicanda, eo primum animaduerso, non esse nobis in hac quæstione sermonem de solo ente reali, sed de ente in commune, vt complectitur entia realia, & rationis. sic enim accipit Aristoteles nomen entis, cum eius analogiam explicat, vt in expositione contextus diximus.

Conclusio 1. ens qua ratione ens est, non esse omnino æquiuocum, probatur.

D Prima conclusio, *Ens qua ratione est ens, non est omnino æquiuocum.* Hæc conclusio, quæ cum prima opinione directo pugnat, plane proponitur ab Aristotele initio huius capitis, cum ait, *Id quod est, non æquiuoce dici.* de pura enim æquiuocatione intelligendum est verbum *æquiuoce*, vt patebit ex secunda conclusione. Veritas huius conclusionis ex eo facilime perspicitur, quia maior est cognitio inter Deum & creaturas, substantiasque, E accidentia, atque adeo inter entia realia & rationis: quam solius nominis. Nam si omnia fortuito entia dicerentur, nec inter se vllam omnino conuenientiam haberent, propter quam entis nomine appellarentur: nullus omnino conceptus de omnibus, quatenus entia sunt, formari posset, quemadmodum nec de homine Gallo, & gallo aue, quatenus huic nomini respondent. quod falsum esse perspicuum est.

F Præterea, si ens esset pure æquiuocum Deo & creaturis, nihil de Deo audito nomine entis, intelligeremus, vt docte argumentatur Diuus Thomas primo contra gent. cap. trigesimotertio, quod significatio eiusmodi nominum nobis nota non sit, nisi quatenus sumitur ex ijs, quæ in creaturis nouimus. Nulla etiam similitudo imitatiua esset creaturarum respectu Dei: si qua enim 2.

Communia nomina non esse nota nobis, nisi ex

Ijs, qua in creaturis nomimus.

similitudinis cognatio creaturis cum Deo intercedit, ea primum in eo cernitur, quod entia sint: qui autē id diceret, negaret Deum esse primam omnium rerum caussam: negaret item posse aliquid de Deo ex creaturis colligi: quo fieret, vt inanes & fallaces essent ratiocinationes, quibus perfectiones Dei ex perfectionibus creaturarum concluduntur: negaret quoque Deum per suam essentiam cognoscere creaturas, vt quibus cum diuina natura nulla omnino esset communio, nisi solius nominis, quod D. Thom. de Verit. q. 2. art. 11. concludit. at hęc non modo absurdissima sunt, sed etiam impia.

3. Si ens quoque substantijs & accidentibus nulla omnino ratione, quæ ex rebus ipsis duceretur: commune esset, non posset vtrumq; genus sub vnam scientiam cadere, quod Aristoteles negat, tum hoc capite, tū vero multo clarius docet lib 11 c. 3. tex. 2.

4. *Passiones cōmunes entibus realib. & rationis.* Denique si entibus, & etiam realibus, rationis pure æquiuocum esset ens, nulla communis passio conueniret vtrisque, quatenus entia sunt: at conuenit concipi posse, quod etiam extenditur ad non entia, vt ad Chimeram & Hippocentaurum, quatenus sunt ficta. igitur ne entibus quidem realibus, & rationis pure æquiuocum est ens.

5. Probari etiam potest conclusio hæc omnibus pene argumentis, quæ ex Scoto pro secunda opinione attulimus. Hoc enim saltem efficiunt, vt necessario concedendum sit, omnia entia, quatenus entia sunt, conuenire in ratione aliqua, quæ ex natura ipsorum petatur.

Neque item vniuocum.

Sectio IIII.

Conclusio 2. ens qua ratione ens, non esse vniuocum.

SEcunda conclusio, *Ens qua ratione est ens, non est vniuocum.* Hæc conclusio ponitur ab Aristotele in primis verbis huius capitis de Qualitate, cum ait, *Id quod est, multis modis, siue multipliciter dici.* Quod enim loquatur de multiplicitate, q̄ opponitur vniuocationi, non autem quo pacto eam accepit in prædicamentis, cum dixit, qualitatem esse ijs, quę multipliciter dicuntur, ex hoc eodem capite manifestum est. Docet enim paulo inferius, & planius ad finem capitis: Etsi ens nō vna ratione dicitur, tamen pertinere ad eandem scientiam. perspicuum est autem, ea, quæ non vna ratione dicuntur, non esse vniuoca. Ex qua re clarius perspicies, Aristotelem, cum initio capitis dixit, *Id quod est, non dici æquiuoce*, de pura, siue omnimoda æquiuocatione id intellexisse, vt diximus ad superiorem conclusionem, quippe cum ea, quæ de multis dicuntur, quantum deficiunt ab vniuocis, tantum ad æquiuoca necessario pertineant, vt patet ex eorum definitionibus.

Probatur 2. secunda conclusio. Probatur conclusio hunc in modum: Si ens esset vniuocum, necessario esset genus. atqui non potest esse genus. non est igitur vniuocum, *Ita Boetius in Porph. ad cap. de Specie.* Maior duabus rationibus patet. Primum, quia omne simplex prædicatum vniuocum, quod essentiali prædicatione dicitur de pluribus, necessario est genus aut species, aut differentia. ens autem dicitur essentialiter de pluribus, seu potius de omnibus, nec tamen potest esse species aut differentia, cum sit omnium prędicatorum primum. Deinde, quia ens dicitur de pluribus differentibus specie in quæstione *quid est*? quo fit, vt si vniuocum sit, nihil ei desit, quo minus sit genus. Atque huic maiori propositioni innititur argumētatio illa Porphyrij in Isagoge, Dantur decem summa genera, supra quæ nullum genus transcendit. igitur communicatio omnium rerum in ente, est in solo nomine, hoc est, ita est in nomine, vt non sit in ratione vere vna.

Vniuocum essentiale triplex tantum.

Ens non posse esse genus. Minor autem præterquam quod est omnium Peripateticorum communis sententia (nisi velis excipere nescio quos ex Nominalibus) ea ratione facile ostendi potest: Quia omne genus habet differentias, per quas contrahatur, ens autem, qua ratione est commune omnibus entitatibus, per nullas differentias contrahitur. Id quod ratione ostenditur. Nullum genus dicitur essentiali prædicatione de differentijs, per quas contrahitur, vt probauimus superiori libro, cap. 3. ex libro 6. Top. c. 3. ad tex. 3. ens autem dicitur essentiali prædicatione, atque adeo quidditatiua de omnibus differentijs, vt q. 3. patebit, &c.

Exceptio Scoti. Huic argumēto omnino cederet Scotus, nisi in maiori ꝓpositione exciperet transcendentia, vt videre est 1. d. 8. q. 3. Verum ea exceptio, cum caussa fugiendi vim argumenti excogitata sit, & vulgatæ enumerationi vniuersalium ab omnibus Philosophis receptæ, ac ipsi generis definitione repugnet, non est audienda. *Nominales.* Nominalium quidam (*vt Gabr. 1. d. 3. q 8 & ibidem Gre q. 3. quibus assentitur Bonetus in sua Metaphys. cap 6.*) concessa, vt necesse erat maiore, negādam putarunt minorem contra Aristotelem, & totius Peripateticæ scholę doctrinam, apertissimamque rationem, incidentes in Scyllam, vt Charybdim vitarent. Alij (*vt Maior 1 d 8 quæst. 1.*) vtramque assumptionem negare non sunt veriti, in quos omnium superiorum reprehensio conuenit.

Prętērea.

Præterea, si ens in commune dicitur vniuoce de omnibus entibus: aut entia, de quibus illud immediate prædicatur, sunt diuersarum essentiarum, aut eiusdem: non possunt autem esse eiusdem, nisi quis ita insaniat, vt dicat: omnia esse vnum (idem enim pari ratione dicendum esset de cæteris inferioribus comparatione aliarum naturarum vniuocarum, quæ sub ente continentur) sunt igitur diuersarum essentiarum. at entia, quæ in eadem communi essentia conueniunt, & sunt diuersarum essentiarum, necessario includunt diuersas entitates, ex quibus ea diuersitas nascitur: igitur, si ens vniuoce dicitur, vnumquodque eorum, de quibus illud immediate prædicatur, includit duas entitates, quarum vna communis est, siue ea vocetur genus, siue quiduis aliud: altera propria & peculiaris, siue hæc dicatur differentia siue quicquid aliud libuerit: quod certe fieri nequit. Entitas enim illa peculiaris est entitas quędam, ac proinde essentialiter subiecta entitati communi: quare cum ea includat communem entitatem, pari ratione aliam sibi propriam, qua sit diuersa a cæteris sub eadem communi entitate contentis: fit, vt eadem quæstio possit de ea excitari, & ita deinceps de infinitis. Cum hæc igitur danda nō sint, necessario dicendum est fieri non posse, vt ens sit vniuocum.

Entia contenta sub vniuoca natura necessario esse cōposita si differāt essentialiter.

Responsio Antonij Andreæ.

Anton. And. pro pręceptore Scoto respondet, ea, de quibus ens immediate dicitur, nō differre inter se entitatibus peculiaribus adiunctis entitati communi, sed modis intrinsecis dumtaxat. Verum hæc responsio parum habet momenti. Quæ enim modis tantum differunt inter se: non sunt essentiæ diuersæ: vt candor separatus, & idem in subiecto: calor intensus, & idem remissus: res quælibet existens, & ipsa non existens. *Lege. Fer. 1.2. contra gen. c. 22.* Itaque, aut modi, quibus entia distinguuntur sub ente, sunt entitates quædam, quo pacto non soluitur argumentum: aut si non sunt entitates, sed tantum modi entitatum, omnia profecto entia sunt eiusdem omnino essentiæ, quandoquidem idem dici potest de ijs, quæ remote, & mediate continentur sub ente, atque de ijs, quæ proxime, & immediate, vt paulo ante diximus.

Impugnatio.

Quorundā argumentum.

Præterea, sic argumentantur quidam D. Th. sectatores (*vt Caiet. libell. de ente, & essentia q. 3 & alij.*) Si ens, quatenus ens, esset vniuocum, in quauis definitione repeteretur idem sub eadem ratione: hoc autem faciendum non est, ergo nec illud est concedendū. Maior patebit resoluenti definitionem quamlibet vsque ad ens, tum ex parte generis, tum etiam ex parte differentiæ. nam cum vtrumque sit formaliter, & essentialiter ens, bis ponetur ens in resolutione partium definitionis: semel ratione generis, & iterū ratione differentię: atq; adeo sub eadem ratione, quia natura vniuoca est penitus eiusdem rationis in vniuocatis. Minor perspicua est, quia superuacanea repetitio eiusdem sub eadem ratione ab omnibus arguitur vitii, & merito nugatio appellatur.

B Huic argumento occurrit Scot. *loco citato* hoc modo. Quemadmodum differentia sumitur denominatiue respectu generis, quod informat: sic etiam ens, quod includitur in differentia, sumi denominatiue respectu entis, inclusi in genere: nec esse nugationem, cum idem sumitur semel absolute, iterum denominatiue in eadem definitione: vt si resoluendo definitionem hominis, dicas, *Homo est ens, per se existens, corporeum, viuens, sentiens, affectum entitate, quæ est rationis capax.* At Caietanus quidem in commentariis de ente, & essentia quæst. 3. adeo absurdam putat hanc responsionem, vt eam impugnatione indignam iudicet: idque ea ratione, Quia, etsi ens secundum particulares rationes sumptum, potest seipsum denominare: tamen in commune acceptum, si modo vniuocum est, non possit: *in communi enim natura vniuoca*, vt ait, *non datur vlla varietas.* Sed hæc non videntur a Caietano recte dici. Potest enim in natura communi vniuoca dari varietas absoluti, & denominatiui, vt albedinis, & albi; qualitatis, & qualis; auri, & aurati: præsertim si natura non sumatur, vt est abstracta a suis particularibus, seu (quod idē est) in suppositione simplici, sed absolute, ac personaliter, vt loquuntur Dialectici, quo pacto sumuntur omnia prædicata essentialia, quæ in definitionibus ponuntur. Quod cum verum sit, & homo sit animal rationale, erit profecto ens affectum entitate, neque vlla dabitur nugatio, quemadmodum, nec si dicas albedinem triangularem esse qualitatem affectam qualitate, quod quidem est, esse, qualitatem qualem. Itaq; propositum argumentum apud eos valeat, qui vitiū in Scoti responsione viderint.

Solutio Scot.

Scotum quo pacto reprehendat Caietanus.

Impugnatur Caietani reprehēsio.

Præterea: Nulla res, quæ in prædicato vniuoce conuenit cum altera, includit quicquam in ratione eiusmodi prædicati, quod altera non includat: atqui accidentia, quatenus sunt entia, includūt in suis rationibus respectum ad substantiam, quem non includit substantia, quatenus est ens: non conuenit igitur substantia vniuoce cum accidentibus in ente, puriorique ratione, neque Deus cum creaturis. Maior ex eo patet, quia alioqui prædicatum vniuocum non diceretur eadē

Vniuocorū conuenientia.

omnino ratione de ijs, quæ in illo vniuoce conueniunt, quod est contra definitionem vniuocorum. Minor vero probatur duabus rationibus. Prior est, Quia naturalis dependentia essentiæ rerum colligitur ex dependẽtia naturali existentiæ illarum. totá autem existentia accidentium, etiam quatenus entia sunt, pendet a substantia; veluti existentia caloris, & quatenus caloris, & quatenus qualitatis, & quatenus accidentis, & quatenus entis. ergo tota essentia accidentis, etiam quatenus ens est, a substantia pendet. Quod cum Scotus ipsa veritate cogente concesserit in 1. Sent. d 3. q.3. miror cur adiungat eodem loco, posse tamen a substantia, & accidente conceptum vnum cõmunem vniuocum abstrahi. Posterior est, Quia enti per se, & enti in alio nihil potest dari commune vniuocum: ens autem in alio, quod est accidens, necessario includit respectum ad ens per se, quod est substantia: ergo omne accidens, quatenus est ens, includit respectum ad substantiã. Assumptio perspicua est: propositio autẽ probatur, quia nihil potest abstrahi ab eo quod per se potest existere, & ab eo, quod non potest per se existere: hæc enim disiunctio in omnẽ naturam cadit quamtumcunque sit abstracta. Eadem minor principalis perspicue asseritur ab Arist. tum *hoc ipso cap. tex. 2.* tum vero clarius 7. lib. cap. 1. *text 2.* Nec verum est, quod nonnulli dicunt, Aristotelem nõ docere iis locis, accidentia, quatenus entia sunt, includere respectum ad substantiam, sed tantum quatenus accidentia: plane enim docet, præsertim in loco citato libro septimo se id intelligere de accidentibus non modo quatenus accidentia sunt, sed etiam quatenus entia. Exempla quoque sani & medici, seu medicinalis, quæ hoc loco afferuntur, idem perspicue ostendunt. Deambulatio enim nõ tantum quatenus speciali ratione dicitur sana, sed etiam quatenus nulla adhibita limitatione eo nomine appellatur, ad sanitatem refertur: atque ita res habet in cæteris. Quod si quis dicere pergat, omnia minus principalia significata analogorum secundum speciales rationes accepta includere respectum ad principale, non autem quatenus nulla limitatione adhibita eo vocabulo significantur, quasi eo pacto omnia cũ principali significato eadẽ omnino ratione conueniant, is aperte tollet de medio omnia analoga attributionis, totumque genus huiusmodi analogiæ ad vniuocationem traducet: quod multo erit facilius in analogia proportionis, quę propius ad vniuocationem accedit, vt ex iis, quæ dicenda sunt perspicuum erit.

Dependentiam essentiæ ex depẽdentia existentia colligi.

Nihil posse abstrahi ab eo, quod est per se, & quod in alio.

Nota hæc.

Mitto plures rationes alias, quæ ad hanc conclusionem confirmandam valent, quoniam distantiam entis creati ab increato, distinctionemque prædicamentorum attingunt: quod ea de caussa facimus, ne materiam libris sequentis anteuertamus. Quanquam vero rationes, quibus hæc conclusio probata est, solius entis realis vniuocationem impugnent: ex eisdem tamen relinquitur impugnata vniuocatio entis, vt realia & rationis complectitur. Minus enim conueniunt in ratione entis entia rationis cum entibus realibus, quam entia realia inter se.

Ens esse analogum.

SECTIO V.

Tertia conclusio. *Ens in qua ratione ens est, analogum est.* Hanc conclusionem plane asserit Aristoteles, tum *hoc ipso cap. 1. 2.* tum *libro septimo capite quarto, textu decimo quarto & decimo quinto, & libro duodecimo, capite quarto, textu decimo nono, & alibi sæpe*: nunc affirmans illud esse ex iis, quæ dicuntur ad vnum, nunc ex iis, quę vna quodãmodo ratione dicuntur. Probatur autem cõclusio perfacile ex superioribus. Cum enim ex prima pateat, ens non esse omnino æquiuocum: ex secunda autem non esse vniuocum: constet autem illud dici de pluribus: plane sequitur, esse medium quid inter vtrũq; quod trita iam appellatione analogum dicitur.

Conclusio 3. Ens, qua ratione ens est, esse analogum, probatur 1.

Illud tamen prætereundum non est, ens qua ratione ens est, non ita dici analogum, vt respectu omnium, quæ sunt, analogum sit. Est enim vniuocum ijs omnibus, quæ in qualibet vniuoca natura conueniunt, vt omnib. speciebus eiusdem generis. & omnibus indiuiduis eiusdem speciei: siquidem eadem ratione dicitur ens de homine & equo: itemq; de Socrate & Platone. Neque id mirum videri debet, cum ea etiam, quæ omnino æquiuoca sunt, aliquarum quoque rerum comparatione sint vniuoca, vt canis comparatione latrantium. Itaque cum ens dicitur analogum, respectu eorum analogum esse intelligendũ est, de quibus proxime ac immediate dicitur, cuiusmodi sunt Deus Opt Max. genera summa, & omnes differẽtiæ. Nam de iis, quæ sub eodem genere, aut specie essentialiter continẽtur, non dicitur ens immediate, sed interiectu alicuius generis, aut speciei, aut etiam differentiæ.

Ens esse vniuocum respectu quorundam.

At dices, id, quod in se non est vnius rationis, non posse esse eiusdem rationis quarumlibet rerum comparatione, ac proinde, nec vniuocum, ens autem non esse in se vnius rationis: quare nec respectu eorum, quæ sub eodem

Obiectio.

Dilutio.

dem genere, aut specie continentur vniuocũ esse. Sed facile diluitur obiectio negatione maioris. Quod enim in se nõ est vnius rationis simpliciter, sed multarum, potest per aliquam earum esse vnius rationis comparatione aliquarum rerum. Ita ergo ens per eam rationem, qua significat genus summum substantiæ, est eiusdem rationis respectu omniũ specierum, & indiuiduorum prædicamenti substantiæ, & ita res habet in cæteris. Quod si quis vrgeat, rationem, quæ est secundum nomen substantiæ, non esse rationem secundum nomen entis in commune, sed secundum nomen particularis cuiusdam entis: occurrendum est, in ijs, quæ non significant immediate vnam naturam, sed plures, cuiusmodi sunt analoga, & casu æquiuoca, rationes omnium immediate significatorum esse secundum commune nomen, vt patet ex definitione æquiuocorum in Prædicamentis *Capite de Aequiuocis* tradita, in qua tam analoga, quam casu æquiuoca comprehẽduntur. Quod diligenter animaduertendum est. Quanquam in ijs, quæ sunt casu æquiuoca, quia nec simpliciter nec secundum quid, habent eandem communem rationem, id melius perspiciatur. Ita patet, ens communissima ratione sumptum esse analogum. Quod autem idem dicendum sit de ente reali completo, libro sequenti patebit.

Occurritur instantiis.

De variis analogiæ modis & eorũ discrimine.

SECTIO VI.

Analogia generum.

VT autem qualis sit entis analogia intelligatur (neque enim id facile est perspicere) excludenda est in primis ab hac disputatione analogia quædam, quã Arist. 7 Phys. *c 4. t 31. & 10. lib. Metaph. t. 26* & 10. lib. huius operis, c. 13. in natura generum subesse docet: quam D. Tho. 1 sent. d. 19. q. 5. art. 2. vocat analogiam secundum esse tantum: Caietanus autem in libello de analogia nominum c. 1. analogiam inęqualitatis, quod natura generica, etsi vniuoca est, perfectius tamen esse habeat in vna specie, quam in alia, ratione perfectioris differentiæ, cui coniuncta est. Idcirco autem hoc genus analogiæ excludendum est hoc loco, quia non impedit veram vniuocationem, vt eisdem locis patebit.

Analogiam proprie dictam duplicem esse.

Reuocanda est deinde in memoriã distinctio illa analogorũ in analoga secundum attributionem, & secundum proportionem, de quibus quantum satis erat, in Dialecticis Institutionibus, & Prędicamentorum commẽtariis *Lib. 1 c. 20* scriptum est.

Post hæc, animaduertenda sunt nonnulla A discrimina, quę inter huiusmodi analoga cernuntur. Primum, quod ad vocabula pertinet, huiusmodi est, Ea, quæ secundum attributionem appellãtur, nunquam aliter apud Arist. (*hoc c. t. 2. & lib. 7. text. 14. & 15. & lib. 5. t. 11. & lib. 12. tex. 19. 21. & 25. & lib. 2. Post. t. 23. & 24.*) nuncupari, quam nomine eorum, quæ ad vnum, vel ab vno dicuntur: eaque sola, quæ nos analoga secundum proportionem dicimus, B analogorum nomine apud illum vocari. Hęc intelliges ex hoc ipso c. & ex c. 6. lib. 5. ex c. 4. lib. 7. ex c. 4. lib. 12. ex c. 16. 2. Post. & ex aliis plerisque locis, maxime vero ex c. 6. primi Ethic. vbi plane distinguuntur analoga ab iis, quæ ab vno, vel ad vnum dicũtur. Eandem distinctionem faciunt Græci auctores initio Prædicamentorum Aristotelis. Vsus tamen Latinæ Scholæ obtinuit, vt vtraque hodie analoga dicantur. Vide Ammonium & alios.

Primum discrimen inter analoga.

Secundum

C Alterum discrimen est, semper dari aliquid vnum & idem, ad quod membra analoga secundum attributionẽ, vel cætera, vel omnia repetantur, & ratione cuius talia nominentur. Dico autem (*cætera*) quia illud vnum, & idem, ad quod alia referuntur, interdum significatur eodem nomine: vt nomine sani animal sanum, & nomine Medici homo Medicus; quod cum accidit, tunc illud dicitur principale significatum, cætera vero ratione D illius dicũtur eodẽ vocabulo. Quod genus analogorum vocat Diuus Thom. prima quæstione decimatertia articulo quinto analoga secundum attributionem vnius ad alterũ, comprehendens nomine *Vnius*, omnia minus principalia: nomine vero *alterius*, ipsum principale Interdum vero illud vnum, & idẽ, ad quod alia referuntur, non significatur eodem nomine: vt si nomen Sani restringatur ad salutaria duntaxat, & nomen Medici ad E medicinalia, tum illa, ad quæ horum nominum significata referentur, non continebuntur sub iisdem nominibus. Res enim dicuntur salutares ab animali sano, & tamen animal, quatenus sanum, non dicitur salutare: eodemque modo multa dicuntur medicinalia ab homine medico, cum tamen Medicus non dicatur medicinalis. Hoc igitur cum accidit, tunc illud vnum, ad quod alia referuntur, non solum non dicitur principale significatum, sed ne significatum quidem il- F lius nominis, vt patet. Vnde fit, vt omnia significata horum nominum dicantur talia, quia referuntur ad aliquid aliud. Quod genus analogorum loco proxime citato. vocat Diuus Thomas analoga secundum attributionẽ duorũ ad tertium, significans nomine duorum omnia significata huiusmodi analogorũ, nomine autem tertii, vnũ illud sub eodem

Analoga attributionis vnius ad alterum.

Duorum ad tertium.

eodem nomine minime comprehensum, ad quod omnia referuntur. Ita patet, semper dari aliquid vnum, & idem, ad quod membra analoga secundum attributionem, vel cętera, vel omnia referantur, & ratione cuius talia appellentur, quod tamen in analogis secundum proportionem necessarium non est. Etenim Principium est analogum principiis rerum naturaliũ, principio tẽporis & viæ, cum tamẽ nec principia minus principalia dicantur principia per attributionẽ ad aliquod idẽ principium principale, nec item omnia per habitudinem ad aliquid vnum & idem, quod non sit principium. Quanquam enim illa dicuntur principia per attributionem ad principiatum, tamen principiatum non est vnũ & idem; sed tam multiplex, quam est ipsum principium: quod idem obseruare poteris in cæteris analogis huius generis. Quod si cum hac analogia iungatur analogia attributionis, tum demum ratione illius dabitur vnum, & idem, ad quod cætera, vel omnia referantur, iuxta conditionem eius analogiæ. Exempli caussa, Ridens est analogum secundũ proportionem comparatione hominis, prati & fortunæ: at pratum, & fortuna dicuntur ridere, seu arridere, quia quodammodo imitantur hominem arridentem alicui, in qua imitatione spectatur attributionis analogia. Idem cernere est in cæteris omnibus, quę per tropum aliquem dicuntur, vt cum aspectus dicitur per metaphoram de interna animi contemplatione.

Tertiũ discrimen. Tertium discrimen est, analoga secundum attributionem non necessario, significare formam, quæ insit in omnibus membris diuidentibus. Nam quicquid dicendum sit de analogis duorum ad tertium, certe ea, quæ sola attributione vnius ad alterum analoga sunt, significant formam in solo principali significato existentem. Sanitas enim, quę est forma significata nomine Sani, in solo animali inest, non in vrina, aut potione, aut aere, quæ denominatione extrinseca dicuntur sana. At analoga, secundum proportionem necessario significãt formam, quæ inest in omnibus membris diuidentibus, vt inductione patet. Nam principium significat naturam principii existentem in omnibus, quæ dicuntur principia, eodemq; modo se res habet in cæteris non modo proprie dictis, sed etiam improprie, & per tropum. Ridere enim, exẽpli causa, significat risum non modo inhærẽtem homini, sed etiam suo modo florenti prato. Namque ipsa florum productio est quædam quasi hilaritatis significatio per vultum.

Quartum. Quartum discrimen est, In analogis secũ- A dum attributionem, omnia significata, quæ habitudine ad aliquid vnum dicuntur talia, necessario per illud definiẽda esse, vt pulsum sanum, & deambulationẽ sanam per animal sanum. At in analogis secundum proportionem id non est necessarium, nisi eadem sint analoga secundum attributionem. Nam neque principium temporis necessario definitur per habitudinem ad principium viæ, neque hoc per habitudinem ad illud. Quod B idem cernere est in cæteris analogis proportionis propriæ, si in eis sola proportionis analogia reperiatur.

His ita constitutis, cum superius, *Sectione præcedente*, ostensum sit, ens esse analogum Deo & creaturis, substantiæ creatæ, & accidentibus itemque ipsis accidentibus diuersorum prædicamentorum, & postremo entibus realibus & rationis, his quatuor analogiis explicandis, totum, quod quærimus, C apertum fiet.

Qualis sit analogia entis.

SECTIO VII.

Ens non esse analogũ Deo & creaturis attributione duorum ad tertium. AC non esse quidem ens comparatione Dei, & creaturarum vllo pacto analogũ secundum attributionem duorum ad tertiũ, D luce clarius est. cum præter Deum, & creaturas nihil aliud sit, cuius comparatione Deus, & creaturæ, & sint, & dicantur entia. Quod vero nec sit analogum secundum attributionem vnius ad alterum, creaturarum, inquam, ad Deum (nemo enim dixerit Deum esse ens per attributionem ad creaturas) his rationibus videtur ostendi.

Prior ratio cur entia creata non videantur dici entia attributione ad Deũ. Primum, quia si creaturæ essent entia per E attributionem ad Deum, solus Deus esset formaliter ens: siquidem forma significata per analoga, quæ dicuntur secundum attributionẽ vnius ad alterũ, soli principali significato inest, vt patet in sano. Itaque non magis quælibet creatura diceretur ens ab entitate, quã dicitur sana a sanitate, quam in se non habet.

Posterior. Deinde, quia si creatura esset ens per attributionem ad Deum, necessario quatenus F est ens, definienda esset per Deum. quod patet esse falsum, tum quia creatura, quatenus est ens, satis apte definitur esse, *quod existere in rerum natura potest*, tum etiam, quia entia creata, quatenus sunt entia, prius cognita fuerunt a Philosophis, quam vlla eorum dependentia a diuina natura cognosceretur. Adminiculo enim cognitionis creatarum rerum sese erexit humanus intellectus ad diuinæ naturæ

naturæ cognitionem vt etiam D. Paulus ad Rom. scribit. Atque in hac sententia videbitur D. Thomas esse in quæst. 2. de veritate, articulo 11. vbi docet, inter Deum & creaturas non cerni analogiam vnius ad alterum, sed proportionalitatis, quam nos proportionis analogiam dicimus.

Eisdem argumentis videtur concludi, non esse ens analogum substantiæ creatæ, & accidenti. Nam neque accidens est ens sola extrinseca denominatione; neque item videtur definiri per substantiam quatenus ens, vt patet ex tradita entis definitione, sed quatenus accidens.

Ens esse analogum analogia & attributionis & proportionis.

Dicendum est tamen, vtroque modo esse ens analogum & secundum attributionem, & secundum proportionem, cum respectu Dei, & creaturæ, tum etiam respectu substantiæ creatæ, & accidentis, atque adeo respectu accidentium diuersorum prædicamentorum, entiumque realium, & rationis.

Proportionis

Hæc assertio, quod attinet ad analogiam proportionis (ab hac enim, vt a faciliori inchoabimus) nullo negotio probatur quoad omnes partes. Vt enim Deus se habet ad suum esse, sic proportione quadam se habet ad suum substantia creata, & quo pacto substantia creata, ita & accidens, quo item modo vnum genus accidentium affectum est ad suam existentiam, sic vnumquodque cæterorum ad suam: qua denique ratione entia realia, eadem quoque entia rationis. est enim in omnibus æqua proportio: quamuis res ipsæ, & ipsæ etiam existentiæ per se sumptæ diuersæ admodum sint.

Præterea, omnia analoga in quibus non cernitur analogia proportionis, sunt analoga secundum attributionem vnius ad alterum. (Quæ enim sunt analoga secundum attributionem duorum ad tertium, sunt etiam analoga secundum proportionē, vt inductione patet) atqui forma significata per nomina huiusmodi analogorum, soli principali significato inest, vt patet ex tertio discrimine. entitas autē, quæ est forma nomine entis significata, necessario inest omnib. entibus, igitur omnia entia, quatenus entia sunt, conueniūt secundum analogiam proportionis. Atque hoc idem docet Aristoteles quoad entia realia libro quinto capite sexto *textu 7.* & libro duodecimo capite quarto & quinto *textu vigesimo secūdo & vigesimo septimo,* asserens, ea, quæ ad diuersa prædicamenta pertinent, non eadem ratione, sed similitudine rationum inter se conuenire. Loquitur autem non solum de ijs, quæ directo pertinent ad prædicamenta, sed etiam de ijs, quæ sunt illorum principia, in quibus patet Deum quo-

A que O[illegible] intellig[illegible].

Reprehensio nō agnoscētium in ente analogiam proportionis.

Ex his colligo non recte philosophari eos, qui in ente solam analogiam attributionis agnoscunt. Coguntur enim fateri (quod etiam libenter admittunt) solam substantiam esse formaliter ens, quemadmodum solum animal est formaliter sanum: eamque existimant Recentiores quidam, inter quos est Niphus disput. 1. fuisse opinionem Parmenidis,

B quemadmodum *illam* refert Simplicius in primum Physicorum, idem videtur sentire Ægidius hoc loco *q.3. & 4. Idem libro 7. q.2.* cum ait, *accidentia non habere entitatem, nisi in obliquo, vt non sint entia, sed entis:* ex quo quasi fundamento colligit lib. 7. & in libello de Esse, & essentia q.10. absurdam illam sententiam. Accidentia non habere propriam existentiam, sed per solam existentiam substantiæ existere.

Analogia attributionis accidentium.

C Quod vero attinet ad analogiam secundum attributionem, id quidem in accidentibus & comparatis inter se, & cum substantia creata facile intelligitur. Nam cum accidentia dicantur entia respectu substantiæ creatæ, efficitur, vt si ens, quatenus de eis dicitur, analogum est, necessarium sit analogum secundum attributionem, duorum quidem ad tertium, si ens sumatur pro solis accidētibus; vnius autem ad alterum, si sumatur,

D vt est commune omni enti creato.

Atque hæ duæ assertionis partes, quibus conferūtur accidentia, & inter se, & cum substantia creata, hoc ipso cap. *text.* 2. & libro 7. cap. 1. & 4. textu 1. 2. 3. 4 14. Et lib. 11. capite 7. plane traduntur ab Aristotele.

Entia rationis.

Ex qua duplici comparatione patet, idem dicendum esse de entibus rationis, tum comparatione entis realis, tum etiam inter se, si diuerso omnino genere habitudinis referun-

E tur ad ens reale, quemadmodum accidentia diuersorum prædicamentorum ad substantiam. Neque enim entia rationis minus pendent ab ente reali, quam accidentia a substantia.

Analogia attributionis creaturarum ad Deum probatur.

In Deo autem, & creatura, in quibus assertio non ita facile perspicitur, duabus potissimum rationibus id concludi potest. Prior ratio. Non minus pendet ens creatum a Deo in genere caussæ exemplaris, efficientis,

F & finalis, quam pendeat accidens a substantia creata in genere caussæ subiectæ, quæ reducitur ad materialem. atqui accidens ita pendet a substantia creata, vt sit ens per attributionem ad substantiam. igitur & ens creatum ita pendebit a Deo, vt non sit ens, nisi per attributionem ad illum. At obiiciat aliquis, Res non pendere secundum suas essentias absolutas a suis caussis exemplaribus, ef-

ficientibus, & finalibus, vt patet in statua Cęsaris respectu sui exemplaris, quod est in mente statuarij, & ipsius statuarij, & eius finis propter quem statua facta est, cum tamẽ accidens secundum suam essentiam pendeat a substantia. Sed respondendum, disparem esse rationem. Nam, etsi id verum est collatis rebus cum suis particularibus, & secundariis caussis exemplaribus, efficientibus, & finalibus; tamen si conferantur cum primo exemplari, efficiente, & fine, falsum est. Adeo B enim est essentialis omnibus entibus creatis dependentia a Deo tanquam a primo exemplari, efficiente & fine, vt sine ea (quatenus entia sunt) intelligi non possint; quemadmodum nec accidens absque dependentia a substantia, vt a prima caussa subiectiua. Vnde collige, perfectam cognitionem substantiæ creatæ, quatenus est ens, indigere cognitione triplicis dependentiæ, a primo scilicet exemplari, efficiente, & fine: cognitio- C nem autẽ accidentis, quatenus est ens, indigere adhuc cognitione dependentiæ a prima caussa subiectiua, quæ est substantia creata. Ex qua re apertius intelliges, veram esse Indi illius sententiam, cuius meminimus libro secundo, capite tertio, quæstione tertia, sectione quarta, *Neminem posse res humanas intelligere, qui diuinas ignoret.*

Perfecta cognitio entis creati pendet a Dei cognitione.

Posterior ratio. Id, quod ea ratione de vno dicitur per essentiam, quia tota essentia, D quam significat, illi conueniat; de altero autẽ per participationẽ, quia pars essentiæ dicitur de secundo per attributionem ad primum, veluti homo, de Paulo, & anima Pauli, aut etiam, de corpore Pauli. ea enim ratione anima Pauli dicitur homo interior, & corpus exterior; quod illa sit pars interior humanæ naturæ, corpus autem exterior. atqui ens ea potissimum ratione dicitur de Deo per essentiam, quod omnes gradus entitatis, E siue essentiæ, qui immediate significantur nomine entis, illi conueniunt (alii quidem formaliter, alii autem eminenter, id est, excellentius, quam cæteris rebus) de creaturis vero per participationem, quia vnicuique earum conueniat pars aliqua totius eius multitudinis graduum essentiæ: ergo dicitur de Deo, & creaturis per attributionem creaturarum ad Deum. Ita patet, ens, esse analogũ F respectu Dei, & creaturæ per attributionem vnius ad alterum. Quod idem intelliges apud Diuum Th. prim. quæstion. decima tertia, articulo quinto. Lege etiam Caietanum in libro de analogia Nominũ capite secundo.

Homo interior anima, homo exterior corpus.

Ad priorem vero rationem, quæ hanc analogiam creaturæ ad Deum infirmare contendebat, dicendum est, in quibus analogia

Solutio prioris rationis pro parte opposita.

A proportionis simul reperitur cum analogia vnius ad alterum, in ijs posse formam significatam inesse in omnibus membris, vt patet in pede, quatenus dicitur de pede animalis & lecti. in pede enim lecti simul cernitur, & imitatio pedis animalis (quæ est quędam attributio) & proportio quædam ad ilum. Ita fit, vt pedalitas, quæ est forma significata nomine pedis, insit suo modo in pede lecti, quemadmodum in pede animalis. Eodem B igitur modo res habet in ente respectu Dei, & creaturæ propter vtramque analogiam, & proportionis & attributionis. Responderi quoque potest ad argumentum, Creaturas quatenus dicuntur entia per attributionem ad Deum, appellari entia denominatione extrinseca ab entitate diuina: at quatenus dicuntur entia secundum proportionem, esse ac dici entia a propriis entitatibus. Quo pacto loquitur Caietanus in libello de analo- C gia nominum.

Alia responsio.

Quod si quis roget, quænam sint fundamenta vtriusque analogiæ in ente respectu Dei, & creaturæ: & vtra earum prius enti cõueniat: Dicendum est ad priorem quæstionem, fundamentum siue rationẽ fundandi analogiã attributionis creaturarum ad Deum esse ipsam diuinam entitatẽ, a qua creaturæ omnes extrinseca denomintione dicũtur entia, vt a primo fine, efficiente, & exem- D plari: fundamentum vero proportionis cum Deo, esse modum habendi formaliter, atque essentialiter entitatem, qui idem quodammodo est in omnibus entibus. Ad posteriorem dicendum, primo quidem aspectu priorem videri ex natura rei analogiam, qua Deus, & creaturæ conueniunt in ente per proportionem, quam eam, qua conueniunt per attributionem creaturarum ad Deum: semper enim attributio vnius ad alterum videtur supponere aliquid: in eo, quo retribuitur, siue refertur: vt patet in attributione sani conseruantis, & efficientis ad sanum formaliter. Verum hæc responsio, etsi locum habet in plerisque rebus creatis collatis inter sese: non habet tamen in creaturis comparatione Dei, quippe cum attributio creaturarum ad Deum, earumve dependentia ab illo, vt a primo fine, efficiente, & exemplari, nihil supponat, in creaturis, sed illis potius entitatem largiatur. Itaque dicendum, aut hasce analogias in ente esse simul natura: aut quod magis placet, analogiam attributionis præcedere analogiam proportionis. Nam ex essendi ratione, quam res creatæ a Deo varie accipiunt, nascitur earum proportio & inter ipsas, & cum Deo.

Quanã sint vtriusque analogia fundamẽta.

Vtra analogia prius conueniat enti.

Ad posteriorem rationem dicẽdum, creaturam

Num creatura necessario sit definienda per Deum.

turam, quatenus est ens, necessario definiendam esse per Deum, si definitio esse debeat omnino distincta & perfecta. Nec enim proposita entis definitio est distincta eius explicatio, sed confusa, vt mox patebit. Nec item Philosophi perfecte cognouerunt entia creata, quatenus entia sunt, antequam cognoscerent diuinam naturam, a qua illa pendent, qua ratione sunt entia; sed imperfecte, & a posteriori: quod satis fuit, vt eorum adminiculo ad diuinæ naturæ cognitionem se attollerent. Quod si Theologorum plerique (*vt Diuus Thomas de Veritate quæstione secunda, articulo vndecimo, ad 6. Caiet. de ente & essentia, capite secundo, Capr 1 d. 35 quæst. secunda, conclusione decima*) negant, definiendas esse creaturas necessario per Deum: id haud dubie intelligunt de sufficientibus definitionibus; cuiusmodi sunt, quæ traduntur per genus proximum & differentiam proximam, non de omnino distinctis & absolutis.

Quo pacto D. Th. neget analogiam attributionis creaturarum ad Deum.

Quod vero in eodem argumento additur, negasse Diuum Thomam in creaturis analogiam attributionis ad Deum, facile refellitur.

Neque enim negat ille, quod alibi sæpe concedit, vt quæstione septima de potentia Dei, articulo septimo, 1 p. quæstione decimatertia articulo sexto & primo con. gent. capite trigesimoquarto, multoque luculentius in prologo sentent. quæstione prima, articulo secundo, sed eam solam analogiam vnius ad alterum inficiatur, qua significatur determinata habitudo creaturarum ad Deum: quasi dicat, eam habitudinem, non esse talem, qualis est inter vnum & duo, aut inter duos quoslibet designatos numeros.

Hoc enim pacto negãdum est, creaturam dici ens per habitudinem ad Deum, cum inter finitum & infinitum non possit dari habitudo determinata, siue dimidij, siue tertiæ partis, siue quartæ, siue cuiusuis alterius denominationis, quæ ex numero vllo sumatur.

Itaque vult Diuus Thomas, creaturam non dici ens, quia eius entitas habeat certam commensurationem cum entitate Dei: sed quia diuinam essentiam quoquo modo imitatur. Atque hæc Thomistarum (vt est apud Fer. prim. con. gent. capite quinquagesimo quarto) explicatio.

Quo autem modo propositæ duæ rationes soluendæ sint, quatenus accommodantur ad euertendam analogiam entis per attributionem accidentis ad substantiam, ex [illegible]tis patet.

[V]erum vt ea, quæ dicta sunt, plenius in[...]tur: simulque argumenta, quæ initio quæstionis pro prima ac secunda opinione proposita sunt, apertius dissoluantur: operæ pretium erit exquirere, qualisnam sit conceptus entis: vnus ne, & præcisus a conceptibus membrorum diuidentium: an vero ab eis nulla ratione distinctus, & abstractus. Hinc enim plena huius quæstionis explicatio pendet.

Occasio quæstionis sequentis.

QVALIS SIT CONceptus entis.

QVÆSTIO II.

De conceptu formali & obiectiuo.

SECTIO I.

Atque vt a distinctione conceptus ordiamur: principio ponatur, duplicem esse conceptum; formalem vnum, alterum obiectiuum: quo etiam pacto nostri distinguunt rationem in formalem & obiectiuam: nisi quod pressius accipiunt rationem, vt idem sit, atque conceptus definitiuus. *Conceptus formalis nihil est aliud, quam actualis similitudo rei, qua intelligitur, ab intellectu ad eam exprimendam producta.* Exempli caussa, cum intellectus percipit naturam humanã, actualis similitudo illius, quam sibi fabricat, vt naturam humanã exprimat, est conceptus formalis humanæ naturæ. Dicitur autem actualis similitudo, vt discernatur a specie intelligibili, quæ etsi est similitudo rei, quæ intelligitur: non inhæret tamen intellectui, vt actus, sed vt habitus. Hinc patet, cur huiusmodi conceptus dicatur formalis. Cum enim sit forma quædam accidentaria inhærens intellectui, merito formalis appellatur, vt distinguatur ab obiectiuo, qui raro, & ex accidente in intellectu inest. Est & alia ratio, cur dicatur formalis: nempe, quia repræsentat rẽ sub ea forma seu natura, secundum quam intelligitur.

Conceptus formalis quid.

Diuiditur porro conceptus formalis in simplicem, & compositum siue complexum, qui definitiuum complectitur. v. g. cõceptus, qui respondet in mente subiecto huius enunciationis; Homo est animal rationale, est simplex: qui autem respondet prædicato, est complexus, atque adeo definitiuus. Ac simplex quidem vocatur alias verbum mentis, late accepto verbi vocabulo, vt nomina etiã complectitur: definitiuus autem, ratio formalis. Atque in hac explicatione magis perspicuam Diui Thomi sententiam sequuti sumus. num autem eadem quoque sit verior, suo loco videbimus.

Duplex formalis quid.

Obiectiuus conceptus quid sit.

Conceptus obiectiuus est res, quæ intelligitur, secundum eam formam, naturamue quæ per formalem concipitur. Dicitur autem simplex, quatenus repræsentatur per simplicem formalem: compositus autem atque complexus, quatenus repræsentatur per complexum formalem. Qui quidem, cum respondet definitiuo formali, dicitur ratio obiectiua. Quã quã & ipsa ratio obiectiua appellari nonnunquã solet ratio formalis: nõ tamẽ simpliciter, sed cũ addito hoc, obiectiua. Exẽpla vtriusq; conceptus obiectiui sumi possunt in homine, quatenus repræsentatur per terminos huius enunciationis mentalis; Homo est animal rationale; est enim conceptus obiectiuus simplex, quatenus repræsentatur per subiectum: complexus autem, atque definitiuus, quatenus repræsentatur per prædicatum. Hæc de conceptu formali & obiectiuo: itemque de ratione tum formali tum obiectiua.

Tres opiniones de conceptu entis.

SECTIO II.

Opinio prima.

NOn desunt igitur, qui videantur sentire, vtrumque conceptum analogicum entis, tum formalem, tum etiam obiectiuum (neque enim vlla nobis iam hoc loco quæstio est cum iis, qui illum vniuocum ponunt) esse vnum, ac præcisum a propriis conceptibus membrorum immediate diuidentium, vt a propriis conceptibus substantiæ, quantitatis, & aliorum summorum generum. Horum sententiam refert Caiet. in libello de analogia nominũ *c.6.q* 1. In eadẽq; videtur esse Iauellus hoc loco: Quæ, quod attinet ad conceptum formalem, fere est cõmunis opinio, & tribus potissimum rationibus confirmari potest.

Prima ratio pro præcisione formalis conceptus.

Primum, Quia formalis conceptus entis, tum simplex, tum definitiuus, nec est proprius substantiæ, nec quantitatis, nec alicuius alterius particularis entis, sed communis omnium, vt patet in hac enunciatione mentali, Ens est id quod est. Deinde, Quia omnium similium, quatenus similia sunt, potest dari vna numero imago: at omnia entia, qua ratione sunt entia, similia sunt inter se, conceptusque formalis quædam imago rerũ est. Tertio, Quia formalis conceptus entis est omnium simplicissimus, & ad quem fit cæterorum vltima resolutio, vt est communis Philosophorum sententia: non esset autem huiusmodi, nisi esset vnus, atque abstractus ab omnib. particularibus, & (quod hinc sequitur) ab omnibus præcisus. *Vide Diuum* A *Thomam de Veritate quæstione prima, articulo primo ex Auicenna in prima sua Metaphysica.*

Prima ratio pro præcisione conceptus obiectiui.

QVod autem ad obiectiuum attinet, ex his videtur eadem sententia ostẽdi. Primum, Quia conceptus obiectiuus respondet conceptui formali, cum sit nihil aliud, quam res, quæ intelligitur, quatenus per formalem repræsentatur, vti diximus: quare cum formalis B conceptus entis sit vnus, & præcisus ab omnibus particularibus, vt probatum est: necessario efficitur, idem dicendum esse de obiectiuo: alioqui conceptui formali entis, vt est præcisus a conceptu substantiæ, quantitatis, & aliorum entium particularium, nullus omnino conceptus obiectiuus responderet.

Deinde, quia si conceptus obiectiuus entis non esset vnus, ac præcisus ab omnibus C particularibus obiectiuis: nihil aliud esset ens, quam tota copulatio, aut disiunctio ex conceptib. obiectiuis, eorum quæ entis nomine significantur: quod quam sit absurdũ, ex eo plane videtur colligi, quia si ita esset, profecto, cum dicimus, substantiam esse ens, aut sensus foret, substantiam esse substantiã & quantitatem, &c. si nomina, inquam, communia significant multa copulatim: aut substantiam esse substantiam, vel quantitatem, D &c. si illa significant disiunctim: at illud aperte falsum est: hoc autem plane ridiculum.

Tertio, Quia si nullus esset conceptus obiectiuus entis præcisus a conceptu obiectiuo substantiæ, & cæterorum entium, per eundem prorsus naturæ gradum esset homo substantia, per quem ens: quod ex eo patet fieri non posse, quia homo per id, quo est ens, conuenit cum omnibus entibus, per id autẽ, E quod est substantia, distinguitur a cæteris omnibus, quæ non sunt substantiæ, vt a quãtitate & qualitate. Qui autem fieri potest, vt res vlla per idem omnino cõueniat cum alia re, & distinguatur ab illa? Consecutio autem luce clarior est. Nam si homo esset ens, per aliquem naturæ gradum distinctum ab eo, per quem est substantia: iam ille esset conceptus obiectiuus entis præcisus a conceptu obiectiuo substantiæ, eademque ratione F a conceptibus obiectiuis omnium aliorũ entium particularium.

Cur si præcisus est non sit vniuocum.

Quod si ab his petas, cur ens non sit vniuocum, si eius conceptus obiectiuus est vnus, ac præcisus ab omnibus obiectiuis particularibus: respondent, caussam esse, quia is conceptus non æque participatur a conceptibus obiectiuis entium particularium, cum prius dicatur de Deo, posterius de creaturis:

creatura: eodemque modo prius de substantia, posterius de accidēte. *In hac opinione videtur esse Capr.1.d.2.q.1.*

Secunda opinio. Alij sunt, qui etsi de conceptu formali idē sentiunt, quod superiores: tamen quod attinet ad obiectiuum, existimant illum nō esse vnum, nisi vnitate disiunctionis, ac proinde non esse præcisum à conceptibus obiectiuis membrorum diuidentium. *Vide etiam [illegible] neum Quodlib.2.quæst.7.& Fland.hic q.2 artic.6. Libell.de Anal.nominum,c.6.* Hanc sententiam refert Caietan. in loco citato, quam Paulus Sonc. quæst.2. & 3. in hunc librum, vt veriorem amplectitur. Quo loco, vt melius rem declaret, docet, conceptui formali entis primo, & immediate respondere in rebus hoc disiunctum, Substantia vel accidens; atque hunc esse conceptum obiectiuum entis communem omnibus obiectiuis, quia quicquid est, aut est substantia, aut accidens.

Probatio. Probat autem suam sententiam hoc fere modo: Conceptus obiectiuus tribus modis potest dici vnus. primo, vnitate naturæ vniuocæ; secundo, vnitate analogiæ: tertio vnitate disiunctionis. at conceptus entis non est vnus vnitate naturæ vniuocæ, nec vnitate analogiæ: est igitur vnus vnitate disiunctionis. Maiorem quasi perspicuam supponit. Priorem quoque partem minoris ait esse communem omnium D. Thom. sectatorum ante probatam à se hoc ipso libro, quæst.1. Posteriorem autem, in qua est cardo rei, duabus rationibus ostendit.

Prior ratio contra analogicam vnitatem conceptus entis. Primum: Quia nemo potest distribuere terminum communem, nisi apprehendat totum eius primum significatum. nemo enim potest distribuere, v.g. terminum, Hoc in hac propositione, *Omnis homo est animal*, nisi apprehendat totam naturam humanam in concreto, quod est primum eius significatum, etsi non apprehendat significata secundaria, quæ sunt supposita humana, vt Petrum & Ioannem. atqui experimento constat, terminum *Ens* distribui à nobis absque eo, quod concipiamus actu omnia membra, in quæ ens immediate distinguitur, vt Deum, & decem summa genera, quod patet in hac propositione, *Omne ens est id, quod est*: non est igitur conceptus obiectiuus entis tota aggregatio ex membris immediate diuidentibus entis, quæ tamen aggregatio esset, si esset analogice vnus.

Posterior. Deinde, Quia in omni prędicatione essentiali necesse est, vt totum primum & immediatum significatum prædicati conueniat subiecto: nulla autem res est, de qua vere prędicetur tota aggregatio ex membris immediate diuidentibus entis, cum tamē ens prę-

A dicetur vera & essentiali prædicatione de quauis re. Ita concludit conceptum obiectiuum entis nō esse vnum vnitate aggregationis, & ex consequente, nec vnitate analogiæ.

Tertia opinio. Denique Caie. in eodem libello cap.4. existimat, si simpliciter & absque distinctione loquendum est, nec conceptum obiectiuum entis, nec vero formalem esse vnum, sed plures, quanquam vterque sit quodammodo vnus propter vnitatem analogicam repertam in naturis immediate significatis. Proinde, vt ipse inferius cap.6. colligit, neuter conceptus entis est præcisus à conceptibus omnium entium particularium.

B

Probatio. Ratio huius sententiæ esse potest, Quia analoga sunt simpliciter æquiuoca, quamuis non pura, sed quæ ad vniuoca aliquo modo inclinent: æquiuoca autem omnia sunt simpliciter diuersarum rationum cum obiectiuarum, tum etiam formalium, vt patet ex æquiuocorum definitione: quandocunque autem ratio formalis seu conceptus formalis definitiuus, non est vnus simpliciter, nec etiam conceptus formalis simplex, est vnus simpliciter. huiusmodi enim conceptus se habent, vt definitio, & definitum.

C

Vera explicatio conceptus entis.

D

SECTIO III.

QVanquam vero sola Caietani sententia aut omnino veritatem attingere, aut propius ad illam accedere videatur, tamen vt hæc intelligantur plenius, animaduertendū est inprimis, trifariam posse distingui formalem cōceptum entis, in omnino distinctum, omnino confusum, & partim distinctum, partim confusum. *Formalis cōceptus triplex.*

Omnino distinctus quis sit. Omnino distinctus esset, *qui determinate & expresse repræsentaret omnes entitates simplices, seu non compositas ex natura communi, & differentia contrahente.* (hæc enim sunt immediata entis significata) vt Deum, genera summa, & omnes differentias, quibus illa contrahuntur, non solum ad ea, quæ extant in rerum natura, verum etiam ad ea, quæ diuina virtute fieri possunt. Verūtamen huiusmodi conceptus formalis, nec datur, nec dari potest in creaturis, cum solus Deus hæc omnia determinate & expresse intelligere possit.

E F

Omnino confusum quis. Omnino confusus est, *qui omnes huiusmodi entitates simplices repræsentat confuse, & indeterminate*, cuiusmodi est vterque terminus huius enunciationis mentalis, Ens est id, quod est, qui conceptus, quia imperfectissimus est, vocatur à quibusdam cōceptus quid nominis.

Partim distinctus, partim confusus quis.

Partim vero distinctus, & partim confusus est, *qui repræsentat vnam expresse & determinate, cæteras vero implicite & indeterminate*, vt conceptus formalis substantiæ generis summi. Is enim repræsentat substantiam expresse & determinate, quantitatem autem & cæteras implicite & indeterminate, nempe quatenus omnes cum substantia proportione quadam conueniunt. *Vide Caiet. in opusc. de conceptu entis, & Fer. 1. con. gen. c. 34.*

Eodem modo distingui potest conceptus obiectiuus entis in omnino distinctum, omnino confusum; & partim distinctum, partim confusum. Siquidem immediatum entis significatum, quatenus omnino distincte repræsentatur, dicitur conceptus obiectiuus omnino distinctus, quatenus vero omnino confuse, appellatur omnino confusus, quatenus denique partim distincte, & partim confuse; partim confusus & partim distinctus nũcupari potest.

Conceptum duobus modis posse dici vnum.

Animaduertendum est deinde, quemlibet conceptum duobus modis posse dici vnum, nempe, aut re, aut ratione. Exempli caussa, conceptus formalis, quem habeo de omnibus hominibus, quatenus homines sunt, est vnus re, & ratione, quia & est vna numero qualitas, & eodem prorsus modo repræsentat naturam humanam, quę est multiplicata in indiuiduis hominibus. At vero natura humana, quæ in illis existit, non est conceptus obiectiuus vnus re, sed ratione duntaxat, cum in diuersis sit diuersa numero substantia.

Duobus itẽ modis præcisum.

Tertio loco animaduertendum est, duobus item modis posse quemlibet conceptum dici præcisum ab alijs, Vno, re: altero, ratione.

Conceptus re præcisus quis sit.

Eum conceptum intelligo præcisum re, *qui est re ipsa distinctus ab ijs, à quibus dicitur præcisus.* qualis est conceptus formalis, quo concipimus hominem communem comparatione eorum, quibus concipimus Socratem, Platonem, & alios particulares. Est enim alia qualitas numero distincta ab ijs omnibus, quibus repræsentantur homines particulares. Eodem modo credebat Plato hominem communem (qui est conceptus obiectiuus prædicti formalis) esse præcisum à particularibus; quippe qui putabat illum esse re ipsa à particularibus distinctum.

Eum autem dico præcisum ratione (qui etiam abstractus appellatur) *in cuius ratione nihil includitur eorum, quæ sunt propria conceptibus, à quibus præcisus est.* Hoc pacto est præcisus vterque conceptus hominis communis à particularibus. Nam neque in repræsentatione conceptus formalis, quo concipimus hominem communem, includitur repræsentatio cuiusquam particularis entis, nec item in quidditate ipsius hominis communis includitur quicquam, quod sit proprium & peculiare cuiquam particulari.

De conceptu entis obiectiuo.

SECTIO IIII.

Prima conclusio.

His positis, vt à conceptu obiectiuo ordiamur, sit prima conclusio: *Conceptus obiectiuus entis nec est vnus re, nec præcisus re, ab omnibus obiectiuis membrorum diuidentium.* Huius conclusionis veritas ex eo facile perspicitur, quia conceptus obiectiuus entis nihil est aliud, quam ipsa natura entis omnibus entibus communis. at nulla natura communis, non solum analoga, sed ne vniuoca quidem (hęc enim maiorem vnitatem habet, magisque videtur esse præcisa à suis particularibus) est re ipsa vna, aut ab eis re ipsa separata.

Secunda conclusio.

Secunda conclusio: *Conceptus obiectiuus entis non est vnus ratione, nisi secundum quid.* Hæc ex eo probatur, quia si ratione esset vnus simpliciter, necessario admittenda esset vniuocatio entis, quæ tamen superius est refutata. Nam etsi non omnes existimant, vniuocationem rerum ex vnitate simpliciter conceptus formalis esse colligendam (quod recte an secus quidam negent, paulo post patebit) omnes tamen ex vnitate simpliciter conceptus obiectiui eam necessario colligi putant. Quod sane non de vnitate reali, vt patet ex superiori conclusione, sed de vnitate rationis necessario intelligendum est. Ita fit, vt conceptus obiectiuus entis nõ sit vnus ratione, nisi secundum quid, vnitate nimirum analogica. Quam eandem conclusionem plane asserit Aristot. de omnibus analogis secundum proportionem 2. Post. cap. 16. tex. 23. vbi sic ait: *Est & alius modus peruestigandi per analogiam seu proportionem. non enim potest vnum quippiam idem sumi.* Et paucis interpositis subdit: *Inerunt autem & his, atque sequentur aliqua, quasi talis sit vna quadam natura.* De analogicis autem secundum attributionem in hoc ipso capite, in quo nunc versamur, tex. 2 cum sic scribit: *Non enim ea tantum, quæ ratione vna dicuntur, vnius scientia est contemplari: sed ea etiam, quæ ad vnam naturam dicuntur. nam & quodammodo ratione dicuntur vna.*

Tertia conclusio.

Tertia conclusio. *Conceptus obiectiuus entis non est præcisus ratione ab omnibus obiectiuis membrorum diuidentium, nisi secundum quid.* Et quidem, quod attinet ad conceptum entis omnino distinctum, aut partim distinctum,

ctum, & partim confusum, conclusio aperta est. Etenim, qui omnino distinctus est, plane includit omnes peculiares modos essendi entitatum simplicium, quæ sunt membra proxime diuidentia entis, vtpote modum essendi substantiæ, quantitatis, & cæterarum. Is autem, qui est partim distinctus, partim confusus, necessario includit eum, quem sibi entitas distincte repræsentata, vt proprium & peculiarem vendicat, vt patet ex dictis. At omnino confusum non esse simpliciter & omnino præcisum ratione ab omnibus obiectiuis membrorum diuidentium, haud facile quiuis sibi persuadebit: præsertim cum ideo dicatur omnino confuse, quia omnino confuse repræsentatur, id est, nulla entitate determinate & expresse cōcepta. Verum si quis animum aduertat, plane intelliget, ne hunc quidem conceptum entis esse simpliciter & absolute præcisum ratione. Aut enim cum definimus ens esse id, quod est, tribuimus enti modum essendi vnius rationis simpliciter, aut diuersarum: si vnius simpliciter, effugere non possumus, quin concedamus, illud esse vniuocum: sin autem diuersarum, quasi dicamus, ens est id, quod aliquem essendi modū sibi vendicat, significantes verbo *aliquem*, omnes essendi modos entitatum simplicium: in eo conceptu includimus ea, quæ sunt propria conceptibus obiectiuis membrorum diuidentium. Ergo, si vniuocatio entis concedenda non est: necessario efficitur, ne eum quidem conceptum obiectiuum entis, qui omnino confusus est, esse simpliciter & absolute ratione præcisum à conceptibus membrorum diuidentium. Quia tamen huiusmodi conceptus entis nihil expresse & determinate continet, quod sit proprium & peculiare membris diuidentibus, ideo quodammodo & secundum quid potest dici præcisus ratione à conceptibus.

Definitio entis.

Quod vt melius intelligas, aduerte, aliter hominem excludere a ratione sua ea, quæ sunt propria Socrati & Platoni: aliter vero ens, quatenus omnino cōfuse concipitur ea, quæ sunt propria substantiæ & cæteris entitatibus, quæ proxime entis nomine significantur. Ita enim natura hominis excludit propria Socratis & Platonis, vt hæc non pertineant ad essentiam illius. at ens, quatenus omnino confuse concipitur, ita excludit ea, quæ sunt propria substantiæ & cæterarū entitatum simplicium, vt tamen eius essentia non sit alia, quam essentia huiusmodi entitatum. Itaque hæc non simpliciter excluduntur à conceptu entis etiam omnino confuso, sed quodammodo: vtpote quatenus nec determinate, nec expresse, sed indeterminate & implicite concipiuntur. Vnde patet, nunquam ens abstrahi simpliciter a suis membris diuidentibus, sed solum quodammodo, & secundum quid. idem enim est abstrahi, atque præcisum esse ratione, vt diximus. Satis est tamen hæc qualiscunque præcisio & abstractio, vt diluantur multa sophismata, quæ ex verbo Ens, contexi possunt; vt, Ens est analogum. substantia genus summum est ens. est igitur substantia genus summum analoga. Ens est vnum secundum quid. substantia genus summum est ens. est igitur substantia, quæ genus summum est, vnum secundum quid. Ad hæc enim & similia respōdent Dialectici, ideo vitiosam esse consequētiam, quia nomen entis sumitur in maiore præcise siue abstracte, quod facit simplicem oppositionem, vt diximus in institutionibus Dialecticis, lib. 8. c. 24. in minore autem siue præcisione siue abstractione iuxta formam suppositionis absolute.

Collocatio conceptus entis cum conceptibus vniuocis.

Num ens abstrahi possit à membris diuidentibus.

Hanc eandem conclusionem, quæ in proposita dubitatione præcipua est, plane constat esse assertam ab Aristotele 8. lib. huius operis, cap. vltimo, tex. 16. vbi sic ait, *Statim enim vnumquodq;* (nempe generum summorum) *ens quoddam & vnum quiddam est*, id est, non per aliquam communem naturam ab omnibus abstractam, quæ entis nomine significetur. Qua etiam de caussa paulo ante eodem text. dixerat, ens non poni in definitionibus: quod tamen necessarium foret, si nomen entis significaret naturam aliquam abstractam à decem summis generibus. Atq; hæc de conceptu obiectiuo entis.

Confirmatio ex Arist.

De formali conceptu entis.

SECTIO V.

QVod vero attinet ad formalem, sit quarta conclusio: *Formalis conceptus entis potest esse non solum vnus re, sed etiam præcisus re ab omnibus conceptibus membrorum diuidentium.* Et quidem quod possit esse vnus re, ex eo patet; quia & si is, qui omnino distinctus, non potest esse vna numero qualitas; tamen, & qui est omnino confusus, & qui partim distinctus, partim confusus, vna numero qualitas esse potest. Vterque enim potest esse subiectum vnius numero enunciationis mentalis: tametsi hoc interest, quod prior potest distribui pro omnibus entibus: posterior autem non, nisi pro ijs, quæ continentur sub ea entitate, quam expresse repræsentat.

Quarta conclusio.

Quod autem possit esse præcisus re ab omnibus formalibus membrorum diuidentium, ex eo intelligi potest; quia si nec in

qui omnino distinctus est, nec qui partim distinctus, partim confusus, potest esse alia qualitas numero ab ijs omnibus, quibus expresse & determinate repræsentantur particulares entitates, is tamen, qui est omnino confusus, necessario est qualitas diuersa numero ab illis omnibus, cum nullam particularem entitatem determinate repræsentet.

Quinta conclusio.

Quinta conclusio, *Formalis conceptus entis, nec est vnus ratione, nec item præcisus ratione ab omnibus cõceptibus formalibus membrorum diuidentium, nisi secundum quid.* Hęc conclusio facile deducitur ex secunda & tertia, cum ratio conceptus formalis in actuali repræsentatione obiecti consistat; vt ex supra dictis patet.

Sexta conclusio.

Vt cõceptus sit vnus simpliciter, non satis est, vt sit vnus re.

Sexta conclusio, *Etsi formalis ille cõceptus entis, qui est omnino confusus, potest dici simpliciter præcisus ab omnibus formalibus membrorum diuidentium: non potest tamen simpliciter dici vnus conceptus, nisi quo pacto nomen vocale æquiuocũ simpliciter, & sine adiectione dicitur vnum nomen.* Prima pars huius conclusionis ea ratione probatur, quia quicquid est re ipsa præcisum ab alio, potest dici simpliciter & absolute præcisum ab illo. Non tamen hinc colligas, posse illum dici simpliciter abstractum. Idem est enim abstractum, quod præcisum ratione.

Secunda pars hac ratione ostẽditur, Quia conceptum esse vnum re duntaxat, non est satis, vt dicatur simpliciter vnus conceptus: alioqui conceptus obiectiui huius actionis & huius passionis, qui sunt vnus re, dici possent simpliciter vnus conceptus, quod falsum est. Cum igitur conceptus ille formalis non sit vnus simpliciter, nisi re (ostensum est enim nullum cõceptum entis, siue obiectiuum, siue formalem esse vnum ratione, nisi secundũ quid) efficitur necessario, nõ posse illum simpliciter appellari vnum conceptum. Addidi tertiam illam conclusionis partem (*nisi quo pacto nomen vocale, &c.*) quia quemadmodum nomen vocale æquiuocum, cum distinguitur à rationibus secundum illud nomen solet dici simpliciter & sine adiectione vnum nomen, seu idem nomẽ, vt patet ex æquiuocorum definitione: sic etiã formalis ille conceptus entis, si sumatur, vt distinguitur à rationibus formalibus seu definitionibus mentalibus, quibus explicatur, poterit appellari simpliciter, & sine adiectione vnius conceptus: vt si dicamus, idcirco omnia entia ęquiuoce conuenire in eo, quod entia sunt, quia habeant eundem confusum conceptum communem, rationes autem secundum illum diuersas. Verum vt nomen æquiuocum

Nomẽ æquiuocum an sit vnum nomen.

non dicitur vnum & idem nomen, nisi quatenus est vna & eadem vox: ita formalis ille conceptus entis non dicitur vnus & idem conceptus, nisi quia est vna & eadem numero qualitas. simpliciter enim atque absolute & nomen vocale æquiuocum est multiplex nomen, & conceptus ille est multiplex conceptus. Ita patet totius dubitationis explicatio, sitne videlicet conceptus entis vnus, & præcisus à conceptibus membrorum diuidentium, & quo pacto ab eis distinguatur.

Quo pacto rationis vocabulum sumatur in definitionibus æquiuocorum & vniuocorũ.

Ex his obiter collige, rationis nomen in definitionibus æquiuocorum & vniuocorum æque accipi posse pro ratione formali atque pro obiectiua; quod non recte à nonnullis (*in quibus est Herueus Quodlib. 2. quæst. 7.*) negari video. Dum enim concedunt accipiendum esse pro obiectiuo, etiam pro formulari accipi posse concedant necesse est. Nam cum dicant æquiuoca esse ea, quorum nomen est commune, & conceptus obiectiuus diuersus: vniuoca autem, quorum nomen est commune, & conceptus obiectiuus idem: id autem intelligi non possit de obiectiuo diuerso, aut eodem re, sed de eodem aut diuerso ratione (illo enim pacto homo esset æquiuocus Socrati & Platoni, in quibus humana natura est re ipsa diuersa, & calefactio esset vniuoca huic actioni & huic passioni; quia est eadem re in vtraque) efficitur, vt necessario intelligendum sit de conceptu diuerso aut eodem ratione. At is conceptus obiectiuus dicitur diuersus, aut idem ratione, qui est diuersus aut idem definitione mentali, siue conceptu formali definitiuo. igitur dum concedunt, rationis nomen accipiendum esse in prædictis definitionibus pro conceptu obiectiuo, implicite fatentur, illum æque posse accipi pro formali: quod tamen alias negant. Quin etiam crediderim, potius pro formali accipiendum esse, quando obiectiuus non cognoscitur esse simpliciter vnus ratione, nisi ex vnitate simpliciter rationis formalis *Vide Fer. con. Gent. cap. 34. ex Ammon. & Simpl. in Prædicam. & Ochamum 1. d. 2. quæstio. 9. ad finem.*

Potius sumendũ pro formali conceptu.

Obiectio Heruei.

At obijcit Herueus: Si rationis nomen positum in definitione vniuocorum & æquiuocorum non sumatur pro obiectiuo conceptu, fore vt omnia sint vnius & eiusdẽ rationis, cum à Deo vnico & simplicissimo concepttu comprehendãtur. Sed non aduertit, nullam esse eam consequentiam: tum quia conceptus, quo Deus omnia comprehendit, non est immediatus rerum omniũ, sed solius diuinæ essentiæ; cum interim Aristoteles intelligendus sit de immediato: tum etiam quia

Dilutio.

conceptus

conceptus ille diuinus non ex æquo participatur ab omnibus rebus, sed ab aliis magis, ab aliis minus, præterquam ab iis, quæ vniuoce conueniunt, quemadmodum ab his solis ex æquo participatur similitudo naturæ diuinæ, in quam primo fertur ille conceptus. Sed iam ad rem propositam reuertamur.

Solutio argumentorum, quibus vtuntur ij, qui ponunt conceptum formalem entis vnum ac præcisum simpliciter.

SECTIO VI.

QVapropter primum argumentum eorum, quibus videbatur ostendi, conceptum formalem entis esse vnum, ac præcisum a formalibus membrorum diuidentium, quatenus quidem nititur concludere illum esse præcisum ratione, hoc pacto dissoluendum est. Etsi is, qui est omnino confusus, non est proprius cuiusquam particularis entis: tamen includere confuse proprios modos essendi eorum omniũ, quæ proxime entis nomine significantur. Quod si nititur ostendere vnitatem & præcisionem realem, nihil contra nos concludit.

Ad secundum dicendum, recte illud colligere, dari posse vnum numero conceptum formalem, qui repræsentet omnia entia, quatenus entia sunt: verum inde non effici, aliquem esse simpliciter vnum ratione, aut simpliciter præcisum ratione: quanquam recte efficitur, eum, qui omnino confuse repræsentat omnia entia, esse præcisum re ab iis, qui distincte entia particularia repræsentãt.

Conceptum entis esse simplicissimum.

Ad tertium dicendum est, etsi conceptus entis siue formalis siue obiectiuus est omniũ simplicissimus, & ad quem fit vltima resolutio cæterorum: non ideo tamen necesse esse, vt aut formalis, aut obiectiuus sit vnus simpliciter aut abstractus simpliciter ab omnibus particularib⁹. Neq; enim analogia repugnat simplicitati, sed cõpositio. Itaq; vt conceptus entis sit simplicissimus, satis est, si sit minime omnium compositus, quanquam sit minime omnium & vnus & abstractus.

Solutio eorum, quæ pro præcisione cõceptus obiectiui entis proposita sunt.

SECT. VII.

Quo pacto obiectiuus respondeat formali.

AD primum vero eorum, quibus concludi videbatur, conceptum obiectiuum esse vnum ac præcisum simpliciter, dicendum est, conceptum obiectiuum non respõdere formali, nisi in repræsentando. Vnde & si aliquis formalis sit vnus re, ac præcisus re, non inde sequitur, obiectiuum quoque esse vnum re, aut præcisum re. Quod si formalis esset simpliciter vnus, ac præcisus ratione, tũ

A recte. Idem colligeretur de obiectiuo, vt argumentatio optime ostendit.

Aliter esse poni significationem nominum communiũ, aliter acceptionem.

Ad secundum dicendum, etsi conceptus obiectiuus entis non est simpliciter vnus, nec simpliciter præcisus rationes particularibus: tamen non inde effici, illum nihil aliud esse, quam copulationem, aut disiunctionem illorum. Siquidem nomen entis, nec cum copulatione, nec cum disiunctione significat
B sua significata, sed absolute, licet eius significatio exponatur per coniunctionem, & eius suppositio, siue acceptio personalis (vt vocant) per disiunctionem. Cum enim significationem entis explicamus, dicimus, nomen entis significare substantiam, & quãtitatem, &c. cum autem exponimus acceptionẽ personalem quam habet v. g in hac enunciatione, substantia est ens, tum huiusmodi expositione vtimur. Substantia est hoc ens, aut il-
C lud, &c. quæ sane ridicula non est, cum substantia, quæ in ea cum aliis membris diuidẽtibus disiunctim ostenditur, non exprimatur sub nomine substantiæ. Dixi, *Licet eius suppositio personalis, &c.* quia quemadmodum nomina vniuoca, cum de re aliqua affirmantur, duplicem habent suppositionem, vnam absolutam, alteram personalẽ, quæ non eodem modo exponuntur: sic quodãmodo res habet in analogis secundum proportionem
D propriam. Verbi caussa cum dicimus, Socrates est homo: nomẽ, *homo*, accipitur, tum absolute pro homine, vt homo est, quæ est primaria eius suppositio, siue acceptio: tum etiã pro singulis hominibus disiunctim, quæ est eius suppositio secundaria. nã cum dico, Socrates est homo, nihil aliud primo, ac præcipue significo, quam id ipsum, quod exprimo, quod Socrates inquam sit homo. At quia homo re ipsa est hic, aut ille (neque enim datus
E homo communis, qui separatus sit a singulis, vt a Platone ponebatur) secundaria ratione significo, Socratem esse re ipsa hunc hominẽ, aut illũ, &c. Quanquã priorem illam suppositionem, de qua egimus 8. lib. Inst. Dialectic. c. 26. recentiores Dialectici nõ tractent, quod vel sint Nominales, qui nullã rem cõmunem agnoscunt, vel in exponendis acceptionibus verborũ modum loquendi Nominalium sequantur. Eodẽ igitur pacto, cũ dicimus, Sub-
F stantia est ens, nomen Entis duobus modis sumitur, vno absolute pro ente, vt ens est, nullo particulari designato, propter omnimodã confusionem cõceptus, quæ est suppositio absoluta: altero disiunctim pro singulis membris diuidentibus entis, vt pro substantia, quantitate, &c. quæ est suppositio personalis. Hæc enim semper comitatur absolutam, vt eodem libro c. 27. diximus.

Suppositionẽ absolutã ignotam esse recentioribus.

Z

Membra immediate diuidentia entis per eũdem naturæ gradum cõuenire, ac distingui inter se.

A Ad tertium dicendum est, membra proxime diuidentia entis per eundem omnino naturæ gradum conuenire & differre inter se. nam si per alterum conuenirent, per alterum differrent, posset gradus ille naturæ, siue entitatis abstrahi ab omnibus quibus differrent. Aut igitur gradus ille in omnibus entib. esset idem omnino ratione, aut analogice idem. Si ratione omnino idem, iam esset vniuocus: si analogice idem, rursus rediret eadẽ B quæstio: num scilicet diuersi gradus entitatũ, qui in illa, vna analogica ratione continentur, vniuoce conuenirent in aliquo communi gradu, an vero analogice, sicque nullus esset quærendi exitus. Cum igitur ostẽsum sit, *q.1 sect.4.* entia, quatenus entia, non habere vniuocam conuenientiam: progressus autẽ ille infinitus non sit dandus: necessario concedendum est, substantiam, quantitatem & cætera membra immediate diuidentia entis, C per eundem omnino naturæ gradum cõuenire, ac differre inter se, seu potius diuersa esse, veluti substantiam, genus summum per eundem omnino entitatis gradum conuenire cum quantitate, quo diuersa est a quantitate, atque ita in cæteris. Nec debet id cuiquam impossibile videri. nam conuenientia analogica, est conuenientia secundum quid. atqui idem entitatis gradus, qui est principium differendi ab altero simpliciter, potest D esse principium conueniendi cum eodem secundum quid; siquidem eadem differentia specifica coloris cærulei, qui omnium sentẽtia est simplex entitatis gradus, & nequaquã ex multis cõpositus, non solum est principiũ, quo cæruleus color differt simpliciter a nigro, vt perspicuum est: sed etiam, quo cum illo quodãmodo cõuenit, vtpote quatenus albi cõparatione quodãmodo est niger. Idem E intelliges ex differẽtia specifica fortitudinis, quæ cum sit principium differendi simpliciter ab audacia, est tamen principium quodammodo conueniendi cum eadem: siquidem fortitudo cõparata cum timiditate, est quodammodo audacia. Quod idem in aliis mediis qualitatibus cernere licet. Deniq; in Deo comparatione creatarum omnium entitatum id necessario concedendum est, hoc admisso, nullam omnino esse in diuina natu- F ra distinctionem graduum superioris & inferioris entitatis, quod libro quinto ostẽdetur. Nam cum inter Deum & creaturas sit aliqua conuenientia, & nihilominus diuersitas infinitæ distantiæ: necesse est, vt simplicissima illa entitas sit & conuenientiæ, & diuersitatis principium. Quod idem ex parte creaturarũ necessario etiam dicendũ est: siquidẽ ille idẽtitatis gradus, quo vnaquęq; creatura est ens, ille, inquam idem omnino est principiũ conuenientiæ cum Deo, & diuersitatis ab illo: alioqui per aliquem entitatis gradum conueniremus cum diuina natura quo ab illa non distinguerem us, quod fieri nullo modo potest. Ita pater, Deum genera summa, differẽtias omnes, materiam, & formam substãtialem in commune, & reliquas omnes entitates simplices per eundem naturæ gradum conuenire analogice inter se, ac diuersa esse simpliciter. Vnde sequitur, substantiam genus summum per eundem omnino naturæ gradum esse talem substantiam, & substantiam, & omnino ens: eodemq; modo quantitatem, per eundem omnino naturæ gradũ esse quantitatem, & accidens, & ens. Nam si per alios communiores gradus huiusmodi communiora attributa illis conuenirent, nõ essent substantia, quantitas & cętera, quæ diximus, simplices entitates, sed compositæ: quod nunc supponimus esse falsum, quinto autem libro ostendemus.

Ratio.

Alterum simile.

Exemplum necessariũ.

Consectariũ notandum.

Num conceptus vnus, ac præcisus a multis, possit esse analogus respectu illorum.

SECTIO VIII.

In eo autem, quod hi auctores dicunt: etsi conceptus obiectiuus entis sit vnus ac pręcisus a particularibus, non inde tamen effici, vt ens vniuocum, sit, cum is conceptus non ex æquo participetur a membris diuidentibus: in eo, inquam, aut a nostra, communiq; opinione re ipsa non discordant, aut certe sibi repugnant: aut denique nihil ad rem loquuntur, & falsam sententiam pronunciant. Nam si non accipiunt vnum, ac pręcisum pro vno, ac præciso simpliciter, sed pro eo, quod est tale secundum quid, nihil a veteri, quam sequimur, & cui se videntur opponere, opinione dissentiunt. Quanquam non erat absolute appellandum vnum ac præcisum id, quod est tale secundum quid. Sin autem accipiunt vnum, ac præcisum pro vno simpliciter, ac præciso simpliciter: quænam quæso est inæqualis ea participatio, quæ illud vnum, ac præcisum analogum facit?

Refutatio id asserentium.

Quadruplex enim videtur esse inæqualis participatio: vna secundum rationem participati: altera secundum esse, quod habet in participantibus: tertia secundum plures: & pauciores gradus formæ eiusdem omnino rationis: quarta secundum diuersum modum prædicationis de participantibus. Si ergo loquuntur de inæquali participatione secundum rationem entis, vt alia sit ratio Dei, quatenus ens est, alia substantiæ creatæ, quatenus etiam ens est, alia quantitatis & cæterorum, vt entia sunt: omnino sibi repugnant.

Quadruplex participatio inæqualis.

Qua ratione sibi repugnent.

pugnant. Nam quod, quatenus tale est, non est vnius rationis, id nec est ratione vnum simpliciter, nec simpliciter præcisum ratione. Si vero loquuntur de inæquali participatione secundum esse, quod ens habet in suis membris diuidentibus, vt in aliis habeat perfectiorem existentiam, in aliis minus perfectam: non credunt ens esse vere analogum, neque enim hæc participationis inæqualitas veram inducit analogiam, nisi absurde velis, genera esse vere analoga, quod inæqualiter perfectam existentiam habeant in diuersis speciebus. Quod si loquantur de inæquali participatione secundum plures & pauciores gradus formæ eiusdem omnino rationis, quo pacto album participatur a magis albo, & minus albo: præterquam quod ea non potest conuenire enti, vt perspicuum est, nullam quoque inuehit analogiam: alioqui album esset analogum comparatione magis albi, & minus albi, quod nemo dixerit. Si deniq; loquuntur de inæquali participatione secundum diuersum modum prædicationis de participantibus, vt id dicatur analogice prędicari, quod dicitur de vno essentiali prædicatione, de altero autem accidentaria: quo pacto album prædicatur de Socrate albo, vt hoc album est, & de Platone albo, vt Plato est (hæc enim potissimum diuersitas prædicandi, aut si mauis, inexistendi, quæ illius fundamentum est, videbitur, analogiam inducere) nihil ad rem loquuntur: quemadmodum nec si dicant, idem omnino prædicatum, si de vno subiecto prædicetur per inhærentiam, de altero vero per extrinsecam denominationem, conuenire vtrique analogice. Hæc enim participationis inæqualitas, non potest accommodari rei propositæ, cum ens de omnibus rebus, earumque entitatibus dicatur non modo intrinseca, sed etiam essentiali prædicatione. Num autem huiusmodi prædicationum inexistentiarumve diuersitas afferat analogiam prædicatis, libro sequenti commodius dicetur.

Quibus modis veram entis analogiam non inducant.

Quo pacto non loquantur ad rem.

Solutio argumentorum, quibus vtebantur ij, qui ponebant conceptum entis esse vnum vnitate disiunctionis.

SECTIO IX.

Disiunctionem non esse in rebus, sed in ipsa indeterminatione intellectus.

AD sententiam vero eorum, qui dicunt, vnitatem obiectiui conceptus entis nō esse aliam, quam disiunctionis, dicēdum est, id fieri non posse: Primum, quia disiunctio non est in rebus, sed in ipsa indeterminatione intellectus: cum tamen vnitas, & conuenientia omnium rerum, quatenus entia sunt, in rebus sit ipsis. Deinde, quia vnitas disiunctionis æque tribui potest casu æquiuocis, atque analogis, cum tamen ea, quæ sunt casu æquiuoca, quatenus talia sunt, nullam omnino conuenientiam habeant, præterquā nominis. Tertio: quia isto modo tollitur omnis vnitas analogica, quam tamē cum omnes Philosophi, tum potissimum Aristoteles enumerat inter vnitates lib. 5. huius operis cap. 6. Nam quo pacto ea negatur enti, eadem negabitur cæteris analogis. Quarto, quia cum dicimus, aliquid esse ens conceptu omnino confuso, nihil tum de substātia, aut accidente, aliave particulari entitate cogitamus. Quinto, quia id, quod pertinet ad essentiam rei determinatæ ac certæ, non cōsistit in disiunctione, quæ nihil dicit certum, & determinatum: quælibet autem res certa, & determinata est essentialiter ens, vt patebit quæstione sequenti. Postremo, quia hac admissa sententia vix, ac ne vix quidem stare possunt pleraque pronunciata cōmuni sensu recepta, vt, Ens esse adæquatum subiectum Metaphysicæ: Ens esse obiectum intellectus: Esse commune rebus omnibus, & similia, quæ cum disiunctione vera esse nō possunt.

Ad rationem autem, qua Paulus Sonc. in hanc sententiam deflexit admissa vtcunque maiore, neganda est posterior pars minoris, atque ad priorem eius probationem dicendum, eandem difficultatem esse illi communem cum iis, qui dixerint, & conceptum obiectiuum entis esse vnum coniunctione. Nā, vt coniunctio multorum non potest concipi, nisi ipsa concipiantur, ita nec disiunctio. Quod si ille facit disiunctiuum conceptum ex sola substantia, & accidente, nec descendit ad Deum, ad decemq; summa genera: alij quoque facient coniunctionem ex sola substantia, & accidente. Ita nihil colliget contra alios, quod alij in ipsum retorquere non possint. Adde, quod cum substantia & accidens in commune sumpta adhuc sint analoga; aut illa non concipientur, sine disiunctione suorum membrorum diuidentium: aut, si sine illa concipi possunt, eadem ratione poterit concipi ens. Verum, quia augendis tantum difficultatibus non soluuntur argumenta: ad formam argumentationis dicendum est, vt terminus communis analogus distribuatur, satis esse, si totum eius immediatum significatum confuse apprehendatur: atque hoc pacto concipi ens, cum distribuitur in proposita enunciatione. Dixi autem, *analogus*, quia ad distributionem termini communis vniuoci, necesse est, vt totum significatum immediatum apprehendatur distincte, siue expresse.

Nec coniunctionem, nec disiunctionē sine extremis posse concipi.

Ad distributionem termini cōmunis quid requiratur.

Ad posteriorem probationem respondendum, necesse quidē esse, vt omni vera prædi-

Quid ad veram prædicationem.

dicatione totum significatum prædicati cõueniat subiecto: non tamen hoc intelligendum esse de toto prædicati re, sed de toto ratione, iuxta modum, quo ratio prædicati est eadem in omnibus suis significatis, vniuoce nimirum, aut analogice. Verbi gratia, cum animal prædicatur de homine, totum quidẽ eius significatum de homine enunciatur: Verum nõ totum re, cum natura animalis, quæ est in vno eius indiuiduo, in nullo alio re ipsa existat, sed totum omnino ratione, cum ratio animalis eadem sit omnino in omnibus animalibus. Sic ergo suo modo res habet in prædicatione entis. nam cum dicimus, hominem esse ens, non significamus illum esse re ipsa quicquid est ens, sed ei conuenire totam quodammodo rationem entis. Quod pronunciatum ideo est verum, quia ratio substantiæ, quæ analogice est eadem cum ratione quantitatis, cæterorum immediatorum significatorum entis, conuenit homini. Ita patet, non necesse esse totam aggregationem immediatorum significatorũ entis prædicari de homine, vt homo vere dicatur ens.

De Caietani sententia iudicium.

Ad sententiam vero Caietani, rationemq; qua illam confirmauimus, nihil est, quod dicamus, cum bene habeant si recte intelligantur. Ita patet qualis sit conceptus entis, tum formalis, tum etiam obiectiuus. Ad cuius rei explicationem longius, quam putauimus, digressi sumus.

Solutio eorum, quæ initio superioris quæstionis pro pura entis æquiuocatione proposita sunt.

SECTIO X.

Ex his facile erit, argumentis vtriusq; contrariæ superioris, 1. p. q. 12. art. 1. occurrere, & iis, quæ putam æquiuocationem entis ostendere videbantur, & iis quę vniuocationẽ.

Quo pacto inter finitũ & infinitũ non detur proportio.

Ad illud igitur, quo fortasse ductus est Rabbi Moyses, dicendum est, inter finitum & infinitum non dari vllam proportionẽ, si proportio sumatur pro habitudine determinatæ distantiæ; dari tamen proportionem, id est, similitudinem imitatiuam, siue habitudinẽ effectus ad caussam, vt eam vocat D. Thom.

Ad primum Aureoli respondendum, rationes particularium entium, eorum, in quã, in quæ ens proxime diuiditur (de his enim præcipue dubitari potest) posse comparari, vel cum ratione entis omnino distincta, vel cum omnino cõfusa, vel cum ea, quæ partim confusa est, partim distincta. Si compararētur cum ratione omnino distincta, nihil illi addunt, sed omnes simul sunt ipsa ratio entis, seu potius ipsæ rationes entis, cum ens non habeat vnam rationem simpliciter. Si autem conferantur cum ratione partim distincta, partim confusa, nulla earum distinguitur ab eiusmodi ratione entis, siquidem ratio substãtiæ est ratio entis partim distincta, partim confusa, & similiter ratio quantitatis & cæteræ: nisi quod vnaquæque earum est omnino distincta talis entis, entis vero communiter sumpti partim distincta, partim confusa.

Num rationes entium particularium addant aliquid rationi entis.

Quod si conferantur cum ratione omnino confusa, de qua sola in argumento videtur fieri mentio, addunt quidem ei illæ aliquid: verum non aliquem naturæ gradum, vt recte probat argumento, sed solam expressionem, vt D. Thom. non semel ait in quæstionibus de Veritate. Quod enim ea ratio dicit confuse & implicite, dicunt distincte siue expresse rationes immediatorum significatorum entis. Vide D. Thomam *quæst. 1. art. 1. & q. 21. art. 1. Capr. 1. d. 2. q. 1. Franciscum Mairon. in tractatu de vniuocat. entis.*

Conceptus entis an absolutus sit.

Ad secundum, etsi quidam Scoti sectatores respondent, rationem entis abstrahere ab absoluto, & respectiuo: tamen quia rationes absoluti & respectiui videntur omnino esse immediatæ: hoc potius modo respondendum. Cum ratio entis non sit vna simpliciter, sed secundum quid, si sermo quidem sit de ratione omnino distincta: illam esse simpliciter, & absolutam, & respectiuam: est enim ens commune rebus absolutis ratione absoluta (seu potius rationibus absolutis) respectiuis autem respectiua. Si vero de partim distincta, partim confusa, talem esse simpliciter rationem entis secundum differentiam absoluti, & respectiui, qualis est natura, quæ distincte, siue determinate exprimitur. Verbi caussa, ratio substantiæ, quæ est ratio entis, partim distincta, partim confusa, est simpliciter absoluta, & secundum quid respectiua: contra vero, ratio relationis, est simpliciter respectiua, & secundum quid absoluta. Quod si sermo sit de ratione omnino confusa, dicendum est, eam quatenus quodammodo est abstracta, esse absolutam; cum ens, quatenus omnino confuse concipitur, nõ intelligatur habitudine ad aliud. Non sequitur tamen ex hac sententia, omnia entia esse absoluta, nisi secundum quid, nempe quatenus cõueniunt in cõceptu omnino cõfuso entis. Vide *D. Th. q. 21. de Ver. art. 1. ad 1. Vbi ait ens dici absolute. Vide etiã Capreol. in loco proxime citato.*

Entia omnia quo pacto absoluta dici possint.

Primo diuersa.

Ad tertium dicendum, etsi ea, quæ cõueniũt in natura vniuoca (de his enim loquitur Arist.) non possunt esse primo diuersa, quippe cum cõueniant in aliquo vno simpliciter, & ex cõsequenti nõ differant inter se totis, sed propriis & peculiaribus differentiis: tamẽ ea, quæ sola analogica cognatione cõmunicãt, posse esse primo diuersa, cuiusmodi sunt genera summa. Ad

Ad quartum dicendum, non ideo Aristotelem docere, nomine entis significari immediate naturas summorum generũ, quia nulla omnino ratio respondeat nomini entis, secundum quam illud de iis omnibus dicatur, sed quia nullus ei respondet superior naturæ gradus. Atque hæc est caussa, cur ens in nullius speciei definitione ponatur.

Non recte Porphyriũ a Scoto reprehendi.

Quod autem Porphy. ait, conuenientiam omnium rerum in ente vocari ab Aristotele æquiuocam, etsi a Scoto in primo sententiarum dist 3. negatur (ait enim nihil tale apud Arist. in lib. logicis inueniri, quicquid autem alibi in hanc sententiam videtur dici, aliter exponi posse) a nobis tamen nec negandum est, cum plane scriptum sit apud Arist. 1 Elencho. initio cap 6. neque ita accipiẽdum, quasi dicat, ens esse pure æquiuocum, & non potius ex numero eorum, quę dicuntur ab vno, vel ad vnum, ac proprie etiam analogum, vt sæpe alibi docet. Id quod Porphyr. aperte significat, cum subiicit, Et non vniuoce: Id enim addit, vt declaret, Aristot. non numerare ens inter pure æquiuoca, sed inter ea, quæ ideo æquiuoca dicantur, quia non sunt vniuoca, quo pacto æquiuoca initio prędicamẽtorum definiuntur. Ex qua re liquet, verba illa sequentia (*Communicato nomine tantum est*) in eum sensum scripta esse a Porphyrio, vt excluderet communicationem in ratione vna & eadem simpliciter, non autem attributione, aut proportione vna.

Solutio argumentorum Scoti, quæ pro vniuocatione entis allata sunt.

Sectio XI.

Ex certitudine conceptus entis non recte colligi eius vniuocationem.

AD primum vero eorum, quibus Scotus contrariam omnino sententiam de vniuocatione entis realis ostendere nitebatur, dicendum est: conceptum entis omnino cõfusum posse esse certum de re aliqua, dum dubitatur de eadem, num sit finita, an infinita: per se existens, an in alio. Verum ex hoc pronunciato non effici, illum esse vniuocum. Nam, etsi communis sententia est, ens commune reali & rationis non effici illum esse vniuocum, vt ipsi quoque Scoti sectatores (*Bonetus quidem primo suæ Metaphys. c. 6. asserit esse vniuocũ, sed nõ est numerandus inter Scotistas*) fatetur: multa tamen sæpe certo nouimus esse entia, de quibus dubitamus sintne realia, an rationis, vt patet in identitate, distinctione formali, & aliis plerisque relationibus. Id quod ipse Scotus postea animaduertit *lib de Ente & essen q* 3 asserens, hoc argumento, etsi non probatur vniuocatio conceptus certi comparatione incertorum: probari tamen varietatem, siue diuersitatem ab eisdem, vt Caietanus annotauit. Qua tamen in re distinctione opus erat. Nam, si conceptus certus sit disiunctiue constitutus ex incertis, qualis est conceptus entis, vel non entis quem habemus de pygmæo, dubitantes interim de vtraque parte per se: non colligitur diuersitas certi ab incertis, nisi tanquam totius a partibus, quod certe non est ad rem. Neque enim quæstio erat de conceptu disiunctiuo entis constante ex conceptu finiti, & infiniti: aut per se existentis, & existentis in alio: sed de simplici. Si vero sit simplex, qualis est cõceptus opinabilis, aut significabilis, quẽ de pygmæo habere possumus: etsi tum demum recte colligitur diuersitas certi conceptus entis ab incertis membrorum diuidentium: non colligitur tamen vera eius communitas respectu incertorum, quia sæpe certi sumus de specie, dubitantes interim de genere, aut alio communiori prædicato: quo pacto apud omnes notum est, corpus esse trinam dimensionem, cum interim plerique dubitarint, sitne substantia, an accidens. Ita patet, non probari primo argumento, non solum ens esse vniuocum, sed ne aliquid quidem vere commune Deo, & creaturis.

Nõ satis esse correctionẽ quã Scotus suæ rationi adhibet.

Triplex continentia vnius rei in alia.

Ad secundum dicendum, præter illos duos modos cognoscendi rem vnam per aliam, dari quendam tertium (quod nõ semel (*vt in com. 1 p. q. 13. art. 5. & lib. de ente & ess. q 13.*) contra Scotum annotat Caietanus) quo res cognoscitur per eam, in qua continetur participatiue: atque hoc pacto contineri Deum in creaturis, & substantiam in accidentibus. Vel dic, Quicquid cognoscitur per aliud contineri in illo formaliter, aut virtute, quod Scotus vult: dummodo nomine continentiæ formalis intelligatur continentia per conceptum vniuocum, aut analogicum: quo pacto Deus quoad conceptũ entis continetur formaliter in creaturis, & substantia in accidentibus. Vtrouis autem modo dicas substantiam cognosci per accidentia, non potest intellectus noster cognoscere naturaliter absentiam panis in hostia consecrata. Etenim panis, quatenus sunt participatiua panis, qui desiit esse, eiusque virtute agunt, non minus concurrunt ad producendam in intellectu speciem panis, quam si adhuc in pane existerent, quemadmodum non minus nutriunt, quam quæ sunt in pane consecrato.

Deus in creaturis quomodo contineatur & cognoscatur.

Quo pacto attributa creaturarũ remotis imperfectionibus.

Ad tertium neganda est consequentia. satis est enim, si sublata omni inperfectione a conceptibus creaturarum, relinquatur aliquid, quod etsi non idem omnino sit in Deo & creaturis, sit tamen analogice idem. Verbi

...bus tribuuntur Deo.

causæ, si a conceptu sapientiæ creatæ tollas quod habeatur per discursum, & quod sit qualitas, id quod relinquitur, nempe cognitio rerum omnium per causas altissimas, etsi nō eadē omnino ratione tribuitur Deo, qua humanæ sapientiæ conuenit: tamen ratione analogica, vere ac formaliter illi tribuitur, vt iam vere dicere possis, Deum esse sapientem, quia cognoscit effecta omnia per altissimas causas. quanquam cognitionis verbum non eadem prorsus ratione Deo conueniat, qua nobis. Longe aliter res habet in conceptu lapidis, qui quantumcunq; abstrahatur ab imperfectionibus lapidis; modo tamen adhuc sit conceptus lapidis, nunquam Deo formaliter tribui poterit, siue vniuoce ei tribuatur, siue analogice, nisi velis per Metaphoram, quo pacto non est necesse, lapidem ab vlla imperfectione abstrahere. Eodē igitur modo, si a quouis ente creato, quatenus est ens, tollas inhærentiam in alio; quæ est imperfectio accidentium propria, & dependentiam ab alio, quæ est imperfectio omnium creaturarum, & relinquas hoc solum, quod est, habere esse: non dubium est, quin id formaliter Deo tribui possit, tametsi non eodem prorsus modo, quo tribuitur entibus creatis, sed eodem proportione quadam. Si tamen conceptui, quem ab imperfectionibus abstraxeris, apponas alium negatiuum, aut relatiuum, qui soli Deo conueniat: iam analogicus ille prior restringetur ad eam rationem nobis ignotam, quæ in solo Deo reperiri potest: vt si concipias ens infinitum, Substantiam supremam, &c.

Conceptus proprij diuinæ naturæ.

Ad quartum dicendum, ab iis tantum, quæ sunt similia simpliciter posse abstrahi vnam simpliciter naturam: at entia quatenus entia sunt, non esse similia simpliciter, sed quodāmodo. Id quod ex eo patet, quia in iis duntaxat, quæ simpliciter similia sunt, admittitur ex vtraque parte similitudinis reciprocatio, vt quo pacto hoc dicitur simile illi, ita vicissim illud dicatur simile huic: entia vero creata ita dicuntur similia Deo, quatenus entia sunt, vt Deus nullo pacto dicatur eisdem similis: quod Dionysius scribit capit. nono de diuinis nominibus, & D. Thom. 1. *p. q. 4. art. 3. alijsque locis*, ac cæteri scholastici *dist. 2. sent. d. 3.* approbant Hoc autem ideo accidit, quia similitudo, quam tribuimus creaturis respectu Dei, est sola similitudo imperfectæ imitationis, quæ ex Deo ad creaturas reciprocari non potest.

Non omnia similia esse reciproca.

Deo entia similia sunt, sed Deus eis non est similis.

Ad quintum dicendum, non esse ens obiectum formale intellectus nostri, sed materiale, in subiecto autem materiali potentiæ nō esse necessariam tantam vnitatem, quanta est vnitas potentiæ, alioqui concludendum esset hac argumentatione Scoti, colorem, qua ratione color est, esse vnum speciē infimā, quia facultas videndi nostra est species infima. Imò etiam, si quid ea colligeret, plane concluderet in subiecta materia, ens esse speciem infimam, quia intellectus noster species infima est De subiecto autem formali intellectus libro nono; *text. 23.* cum agetur de obiectis potentiarum, disserendum est.

Aut quo pacto sit obiectū intellectus nostri.

Ad sextum dicendum quemadmodum aliqua possunt primo conuenire, ac repugnare naturæ vniuocæ, sic etiam posse naturæ analogicæ. Vnde fit, vt per naturam quoque analogicam, tanquam per causam adæquatam, possit aliquid primo demonstrari, vt Arist. docet 2. Poster. cap. 16. perspicuum est autem in omnem causam, per quam aliquid primo demonstratur, posse cadere reduplicationem.

Etiā per naturā analogicam posse aliquid primo demonstrari.

Ad septimum neganda est consequentia dicendumque, vt aliquid sit subiectum veræ contradictionis, & medius terminus in syllogismo nequaquam fallaci; non esse opus, vt sit vniuocum: sed satis esse, si sit analogum secundum proportionem propriam. Causa vero est, quia analoga huius generis possunt concipi vno conceptu, qui absolute accipiatur, ac distribuatur pro omnibus significatis, quod aliis analogis non est concessum, nisi antecedentia, & consequentia id postulent. Vt si dicas; Omne sanum proprie dictum pertinet ad medicum. Ad probationem autem consequentiæ dicito: etsi ens est multiplex, etiam quatenus omnino confuse concipitur, tamen non efficere enunciationem ambiguam, & distinguendum, eo quod eius conceptus omnino confusus pro omnibus entibus accipiatur: quod idem dicendum est de cæteris analogis secūdum proportionem propriam. Quanquam non est negandum, propter eorum multiplicitatem ac varium vsum, securius esse distinguere eiusmodi enūciationes. Quod Aristoteles non solum faciendum docet in libro Elench. 1. *cap. 6.* sed etiam ipse non raro facit, vt 1 Phys capit. 2 *a text. 6* in disputatione contra Parmeniden, & Melissum.

Securius esse distinguere omnes pnūciationes in quib. sit verbū analogū.

Ad octauum quod erat vltimum Scoti, dicendum est, analoga secundum proproportionem propriam, propter magnam affinitatem, quam habent cum vniuocis, nonnunquam ab Aristot. appellari vniuoca. Efficiunt enim veram contradictionem, distribuuntur simpliciter, & absolute pro omnibus significatis: assumuntur vt media in veris syllogismis, atque adeo in demonstrationibus propter quid, vt patet ex dictis: & pene

Cur quædā analoga nonnunquā vniuoca dicantur.

pene omnes alias vniuocorum conditiones in differendo subeunt: qua de causa ens, & verum, quæ in huiusmodi analogis numerantur, dicta sunt vniuoca 2. lib. cap 1. *text.* 4. vt patet ex Græco contextu. tametsi id apud Latinos Philosophos non est in vsu.

Censura de Scoti opinione, & solutio argumentorum, quæ illius argumentis addita sunt.

Sectio XII.

Prior locus Scoti in quo sentire videtur ens non esse vniuocum.

SVnt tamen non pauci, etiam ex Scoti sectatoribus, qui dicant, Scotum non alio sensu asseruisse ens esse vniuocum; nisi quia multas vniuocorum conditiones sibi vendicat. Id quod ex eo aperte constare dicunt, quod Sco. in 1 d. 3. q. 1 in hac eadem controuersia tractanda, huiusmodi præfatione vtatur, *Et ne* (inquit) *fiat contentio de nomine vniuocationis, conceptum vniuocum dico, qui ita est vnus, quod eius vnitas sufficit ad contradictionem, affirmando, & negando ipsum de eodem: sufficit etiam pro medio syllogistico, vt extrema vnita in medio sic vno, sine fallacia æquiuocationis concludantur inter se vnum.* Ex quibus verbis satis videtur constare, Scoti sententiam non eam esse, vt putet ens esse prorsus vniuocum.

Posterior locus.

Videtur etiam id apertum ex iis, quæ idem scribit d. 8. q. 3 *In solut primi principalis: vt & Malafossius eodem loco.* Ait enim Deum, & creaturam in nulla realitate conuenire, & ideo esse primo diuersa in realitate, etsi non sint primo diuersa in conceptibus. Quod idem inferius repetit, addẽs ad explicationem eius rei, *Conceptum entis, & conceptum entis infiniti hoc solum differre, quod alter est diuina realitatis imperfecte concepta: alter eiusdẽ realitatis perfecte cõcepta: ita vt si prior cognitio perficeretur, iam per eam cognosceretur ens infinitum, nulla prorsus realitate de nouo addita, id est, cognita.* Et post pauca. *Propter imperfectionem intellectus nostri, posse nos habere in Deo, & creaturis vnum obiectum formale solum.* Vnde quidam Scoti sectatores colligunt, etsi Deus vniuocationem entis in nostro intellectu confuse concipiente, ipsum tamen ens non esse vniuocum comparatione intellectus diuini, quia nulla sit natura eadem communis Deo, & creaturis. Ex quibus videtur effici eandem prorsus esse sententiam Scoti, ac nostram, de soloque verbo esse controuersiam.

Pro parte opposita apertus locus Scoti.

Verum hæc non carent difficultate. Primum, quia Scotus distinct. 3. quæst. 1. ita asserit ens esse vniuocum Deo, & creaturis, vt plane neget esse analogum. Quod patet ex

A dilutione obiectionis, quam ipse sibi contra confirmationem primæ rationis extruit, vbi sic ait: *Quod si non cures de authoritate ista accepta ex diuersitate opinionum philosophantium* (conuenientium, scilicet in eo, quod primum principium sit ens: dissentientiũ autem in peculiari natura illius) *dicasq; q quilibet habet duos conceptus intellectu suo propinquos, qui propter propinquitatem analogiæ* B *videtur esse vnus cõceptus: Contra hoc videtur esse ratio, quia ex ista euasione videtur destructa omnis via probandi vnitatem alicuius cõceptus vniuocam. Si enim dicis hominem habere vnum conceptum ad Socratem, & Platonem, negabitur, & dicetur quod sunt duo, sed videntur vnus propter magnam similitudinẽ.* Hæc Scotus. quam eandem exclusionem analogiæ non solum a conceptu entis, sed etiã sapientiæ & aliarum perfectionum simpliciter tangit in tractatione reliquarum duarum C rationum sequentium Deinde, quia quæst. 3. eiusdem distinctionis, & quæst. 3. octauæ plane docet, conceptum obiectiuum entis posse & abstrahi a conceptibus membrorum diuidentium entis, ac præcise accipi & contrahi ad eadem: non quidem per differentias, sed per modos realitatis intrinsecos. at abstrahi & præcidi a membris diuidentibus, nulla omnino natura potest nisi vniuoca.

Alii loci eiusdem pro parte eadẽ.

D Atque ad priorem quidem locum cum Scotus negat, ens esse analogum, facile responderi posset; negari ab illo eam analogiã, quæ impedit veram cõtradictionem, quæq; non patitur, terminũ distribui simpliciter, & accipi, vt medium terminum in syllogismo, &c. Sed ad posteriorem, quid respondendum sit, non satis apparet. Neque enim ista videntur cohærere: Nullam esse entitatem siue realitatem communem Deo & creaturis, E quod asserit in locis prius citatis: &, Conceptum entis obiectiuum posse abstrahi a mẽbris diuidentibus, & præcise concipi, ac rursus ad eadem membra contrahi. Quod si dicas, Scotum loqui de abstractione & præcisione ac contractione secundum quid, quæ a nobis non negatur, cum de imperfecto conceptu entis sermo est: non erit profecto ens dicendum vniuocum simpliciter, sed quodammodo, siue secundum quid.

Qua potissimũ ratione Scot. videatur vere posuisse ens vniuocũ esse.

F At dicunt nonnulli Scoti sectatores, propterea Scotum voluisse, ens esse vniuocum; quia, etsi non habet conceptum obiectiuum vnum simpliciter, habet tamen apud nos formalem vnum simpliciter. sed contra hanc sententiam satis est illud, quod dictum est superius. Si de vnitate quidem reali conceptus formalis agitur, nihil eam esse ad rem; neque enim vniuocatio sumenda est ex vni-

Responsio quorũdam.

Refutatio.

tate reali conceptus, quemadmodum neque A ex vnitate rei vocabuli. Si vero de vnitate rationis, siue repræsentationis: non maiorem esse vnitatem formalis, quam obiectiui, vt supra dictum est. Quæro etiam, quid inueniat intellectus noster in Deo & creatura, ex quo conceptum simpliciter vnum ratione formare possit? Si aliquid, quod sit omnino eiusdem rationis, iam illud est natura vniuoca: si diuersæ, erit vtique formalis concep- B tus & multiplex. Postremo, Si conceptus ille formalis aliquem naturæ gradum, certamve entitatem distinctam ab omnibus particularibus entitatibus determinate repræsentat, ergo est distinctus & perfectus, non autem confusus & imperfectus vt aiunt: Si non vnam, sed plures: ergo non est simpliciter ratione vnus: quare neque vniuocus. Si igitur Scotus sensit cõceptum formalem esse ratione vnum simpliciter: obiectiuum au- C tem non esse vnum simpliciter: plane sibi repugnat: Si vero vtrumque censet esse vnum secundum quid, de nomine tantum laborat: & cum isto modo idem re ipsa, quod alii, sentiat, non erat cur contra superiores Philosophos, & Theologos adeo longam disputationem texeret.

Perstringitur Scotus.

Ad nonum dicendum, etiam in eadem ratione analogica posse fieri comparationem multorum secundum magis, & minus: etsi D non tam propriam, quam cum sit in eadem ratione vniuoca, potissimum vero in ea specifica, quæ in alias specificas diuidi nequit. Veluti cum duo corpora comparantur in ratione candidi aut calidi, vt æque aut magis aut minus talia, quod Arist. docet 7. Phys. c. 4. a text. 24.

Accidẽs quo pacto analogum.

Ad decimum dicendum, non esse accidẽs analogum eo genere analogiæ, quæ dicitur per attributionem vnius ad alterũ: sed quia E varie refertur ad substantiam. Quantitas enim ideo dicitur accidens, quia est mensura substantiæ: qualitas, quia alio quodam modo se habet ad substantiam: alia, quia aliis. Quod enim neque omnino æquiuocum sit, neque vniuocum: eisdem pene rationibus ostendi potest, quibus idem ostensum est de ente: loquimur autem de accidente, vt commune est completis, & incompletis, quo pacto in hac quæstione loquuti sumus de ente, F acturi de ente, & accidente completis lib. sequen c. 7. Quod autem non sit analogum per attributionem vnius ad alterum, recte probatum est in argumento. Restat igitur vt sit analogum per attributionem ad aliquid tertium: neque enim quatenus accidens est, aliter concipi potest, quam habitudine ad substantiam: quod & ipsa concipiendi experientia constat, & omnium Philosophorum communi sententia comprobatur, etiam eorum, qui illud quatenus eiusmodi est, vniuocum putant. Ex qua re efficitur, vt etiam sit analogum secũdum proportionem. Quare cum non sit analogum improprie, seu figurate, restat, vt possit cadere sub vnum, & eundem numero conceptum formalem omnino confusum, quemadmodum & ens. Quæ omnia ex dictis patent. Addendum quoque est, Etsi vnum genus summum accidentium nõ esset principalius accidens, quã aliud (quod tamen haud concesserim, cum nec in speciebus eiusdem generis id concedendum sit, vt patebit lib. 8.) non inde tamen sequeretur, accidens esse vniuocum. Satis est enim, vt non sit vniuocum, si membra diuidentia non participent naturam diuisi per eundem entitatis gradum; sed diuersa per diuersos, vt dictum est de ente. Cum ergo obiicitur, definitionem traditam accidentis sub nomine eius, quod est in subiecto, non æque omnibus conuenire, negandum est, quod assumitur. Nam etsi illa propter omnimodam confusionem illorum verborũ, *Quod cum in aliquo sit*, quæ loco generis ponuntur, videatur esse omnino eadem: nõ est tamen re vera omnino eadem. Neq; enim significãt vnum modum essendi omnibus accidentibus communem, & qui ab omnibus abstrahi possit, sed omnes simul confuse, & indeterminate, vt dictum est de definitione entis omnino confusa.

Accidens nullo modo esse vniuocum.

Definitio eius, quod est in subiecto.

VTRVM ENS PRÆDICETUR IN QUÆSTIONE, QUID EST, DE OMNIBUS REBUS, & DE OMNIBUS EARUM DIFFERENTIIS, PROPRIISQUE IPSIUS PASSIONIBUS.

QVÆSTIO III.

Variæ opiniones de hac quæstione. SECT. I.

Opinio Auicennæ.

VAriæ in hac quæstione circumferuntur opiniones. Vna est Auicennæ, dicentis: Ens nõ prædicari in quæstione, Quid est, de vlla re, quæ habeat esse ab alio. Ratio illius, vt D. Thom. *hoc loco lect. 2. par. 3.* refert, hæc est: Quia in omni re, quæ habeat esse ab alio, aliud est esse rei, quod ipsum nomen entis formaliter significat: aliud vero ipsa essentia, siue quidditas rei, secundum quam fit prædicatio in quæstione, quid est. Quæ ratio æque videtur posse accommodari differentiis earundem rerũ & passionibus entis. Ita sit Auicennæ

cennæ sententia, vt ens non dicatur quidditatiue, nisi de solo Deo.

Thomistarũ quorundã sententia. Probatur. Altera est multorum Thomistarum dicentium ens prædicari quidditatiue de omnibus rebus, deque omnibus earum differentiis, & propriis ipsius passionibus. Eam vero tribus potissimum argumentis probant.

1 Vno, quia obiectum adæquatum cuiusque potentiæ dicitur quidditatiue de omnibus particularibus obiectis, quæ sub eam cadunt: vt B calor, qui est obiectum visus de omnibus, quæ cadunt sub aspectum: at omnia, quæ dicta sunt, cadunt sub intellectum cuius obiectum est ens.

2 Altero, quia omnia, quæ dicta sunt, aut sunt entia realia, aut rationis, aut non entia. non sunt autem non entia, vt patet: nec item sunt entia rationis: cum rationis nec sint veræ res, nec differentiæ, passionesve rerum verarum. sunt igitur entia realia: ens autẽ reale, C de quo in præsentia sermo est, non minus quidditatiue prædicari debet de quouis ente reali, q̃ animal p̃dicatur de quouis animali.

3 Tertio, quia quod attinet ad passiones entis plane significat Aristoteles, esse eas vnam atque eandem naturam cum ente, dum id affirmat, atque adeo probat de vno in hoc capite. Quicquid enim dicit vnam & eandem naturã cum alio, est idẽ quidditatiue cũ illo.

Scoti opin. Tertia est Scoti 1. sent. d. 3. q. 3. dicentis, Ens D prædicari quidditatiue de omnibus rebus: non tamen de omnibus differẽtiis, nec item de passionibus suis. Ac in prima quidem parte suæ assertionis cum Thomistis conuenit. Vt autem probet secundam, distinguit differentias in vltimas, & non vltimas. *Differẽtia vltima & non vltima apud Scotũ quæ.* Differentiæ non vltimæ apud illum sumuntur a tota forma: vltimæ vero ab vltima realitate formæ. Verbi causa: si homo per aliam formam esset animal, per aliam vero, vt per animam E rationalem superadditam priori formæ, esset homo: rationale autem hoc pacto sumeretur a tota entitate animæ rationalis, esset rationale differẽtia non vltima: anima enim a qua sumeretur, non est entitas simpliciter simplex, sed composita ex realitate communi, quia conuenit cum aliis formis, & ex realitate propria, qua ab aliis formis distinguitur. Quod si homo est non solum animal, sed etiam homo per eandem numero formam, F quæ secundum aliam realitatem dat esse animalis, & secundum aliam dat esse hominis: rationale autem significat solam posteriorẽ realitatem: iam rationale est vltima differentia. Hac igitur distinctione posita, duabus rationib. probat secundã partẽ suæ assertionis.

Prior ratio Scoti pro se Prior ratio. Si ens prædicaretur in quæstione Quid est de differentiis vltimis: vltimæ A differentiæ essent proprie differentes. consequens est falsum. ergo & antecedens. Maiorem probat. *[se]cũda parte assertionis.* Quia eo quod [illegible] vltimæ differentiæ conuenirent vniuoce, [supponit enim ens esse vniuocum] vnde cum illæ sint diuersæ inter se vt patet, necessario essent proprie differentes: omnia enim diuersa, quæ sunt idem in aliqua natura vniuoca, sunt proprie differentia, vt Arist. docet lib. 5. c. 9 *text.* 14. & B lib. 10 cap. 5 *text.* 12 Minorem ex eo ostendit, quia si proprie sunt differentes, differunt etiam per alias differentias: aut ergo ens dicitur in quæstione, Quid est, de huiusmodi aliis differẽtiis, aut minime: si dicitur, aut eodem modo dicitur de iis, quibus hæ differũt, & ita de aliis, atque aliis in infinitum. quod absurdum est asserere: aut deueniendum est ad aliquas, de quibus ens non prædicatur in quæstione, Quid est. at hæ sunt vltimæ, quãdoquidem vltimæ sunt, quæ non amplius per C alias differunt, seu (quod idem est) quæ sunt primo diuersæ.

Posterior. Posterior ratio hæc est. Vt in resolutione rei per se compositæ deuenitur tandem ad vltimam materiam, quæ non includit quicquam formæ, & ad vltimam formam, quæ non includit quicquam materiæ: ita necesse est, vt in resolutione conceptus per se compositi deueniatur tandem ad vltimum aliquem cõceptum determinabilem, D qui non includat quicquam determinantis, & ad aliquem vltimum determinantem, qui non includat quicquam determinabilis: at conceptus per se compositus resoluitur in ens, vt in cõceptum vltimum ex determinabilibus, & in differentiam vltimam, vt in cõceptum ex determinantibus. igitur nec ens includit quicquam differentiæ vltimæ, nec differentia vltima quicquam entis.

1. argum pro 3. parte. Tertiam vero partem suæ opinionis tribus argumentis colligit. Vnũ est. Ens nõ prædicatur per se de passionibus suis. ergo nec in E quæstione quid est. Probatur antecedens, tũ quia omne subiectum ponitur quasi additamentũ in definitione suæ passionis, vt Arist. docet lib 7. c. 5. *text.* 18. quæ autem hoc modo ponuntur in definitionibus rerum, non prædicantur de illis per se, tum etiam, quia cum passiones entis dicantur per se de ente, necesF sario efficitur, vt ens dicatur de illis per accidens, siue non per se. docet enim Arist. 1. Post. c. 18 *tex.* 35. propositiones per se non conuerti in alias per se. Alterũ est. Ens diuiditur adæquate & sufficienter, tanquam prædicatum 2 quidditatiuũ in ens increatum, & in decem genera, & in partes essentiales decem generũ (aut saltem non diuiditur in plura) quod adiungit propter differẽtias vltimas. atqui pas-

Aa

siones entis nihil horum sunt, vt patet; alioqui non essent transcendétes. non ergo prædicatur ens quidditatiue de suis passionibus in quæstione, quid est. Tertium: Si vnum, quod est prima passio entis, est quidditatiue ens, aut per se est ens, aut addit enti aliqd, de quo etiam quidditatiue dicatur ens; aut aliquid, de quo ens quidditatiue non dicatur. primum non est dandum, ne idem concedatur esse passio sui ipsius; nec vero secundũ,tũ quia vnum bis includeret quidditatiue ens: tum quia daretur progressus in infinitum (eadem enim quæstio fieri posset de illo addito, atque de ipso vno, & pari ratione de quocunque alio simili addito) dandum igitur est tertium, & (quod ex eo sequitur) id, quod vnum addit enti tanquam passionem illius, nõ subiici enti in quæstione quid est. Quartum additur ab aliis hunc in modum: Si passiones entis subiicerentur enti in quæstione quid est, ab illis iterum fluerét aliæ similes passiones (& ab illis aliæ atque aliæ in infinitum (si quidem ab iis omnibus, quæ quidditatiue continentur sub quauis natura communi fluũt passiones illius naturæ) alioqui passiones non reciprocarentur in quæstione, Quale est, cum subiectis, quibus primo conueniunt. at consequens est absurdissimum: ergo & antecedens.

Quintum ab aliis hoc pacto: Nullum includés aliquid in quæstione Quid est cõuertitur cum eo, quod in se sic includit. passiones entis, si essent quidditatiue entia, includerét illud quidditatiue. ergo nõ cõuerterentur cum ente. at conuertuntur; cum sint eius pprietates igitur non sunt quidditatiue entia.

Quarta extremaque sententia est, Ens prædicari in quæstione, Quid est, de iis omnibus, quæ positiue sunt in rerum natura. Dico autem, *positiue*; vt excludam negationes, quarum plurimę dantur in rerum natura, tametsi nihil ponendo in rebus, sed potius remouendo; vt cœcitas aspectum, & tenebrę lumen remouent. quę sententia nobis probatur.

Vera sententia explicatio.

SECT. II.

Eam igitur vt explicemus, quatuor ante præmittenda sunt. Vnum est, nomine entis intelligi a nobis hoc loco solum ens reale; quoniam hoc solum est, quod veram habet quidditatem & essentiam, quæ scilicet vere ac positiue existere in rerum natura possit.

Alterum est, nomen entis generaliter spectatum, duobus modis accipi posse. Vno, vt significat actum essendi, seu (quod idem est) existendi: quo pacto est participium verbi *Sum*: altero, vt significat ipsam naturam rei existentis: quo pacto non sumitur, vt participium (semper enim participium adsignificat tempus) sed tanquam nomen verbale, vt vocant: quo hactenus catemus: nisi velis, essentiam, vt in creaturis præcedit existentiam, significari nomine rei. Eandem distinctionem videre licet in verbo *Viuens*. Interdum enim sumitur, vt significat actum viuendi seu vitalem. quo pacto pertinet ad prædicamenta accidentium, & opponitur mortuo, estque participium verbi *Viuo*: interdum vt significat ipsam naturam rei viuentis: quo pacto pertinet ad prædicamentum substantiæ, & distinguitur a substantia inanimata, nec sumitur vt participium verbi *Viuo*: sed vt nomen verbale. Dixi (*generaliter spectatum*) quia nomen entis sumi etiam potest restricte pro re, in qua distinguitur esse ab habente esse: quo pacto ens interdum sumitur apud quosdam veteres, veluti apud Dionysium in libro de Diuin. nomin. *capit.* 5. & apud Platonem in Parmenide: quorũ hic Dialectico more, disertis tamen verbis, concludit, *Deum non esse ens*; ille vero ait *Deum esse supra ens*, quod in idem incidit. Verum nos, quia accipimus ens, quatenus ad omnia, quæ positiue sunt in rerum natura, extenditur, hanc acceptionem entis prætermittendam duximus.

Tertium est, etsi nomen entis ex ipsa impositione solam priorem significationem habet: ex vsu tamẽ Philosophorum, quorum est absolute disserere de rebus, siue illæ existant, siue non, ad solam pene posteriorem significationem traductum esse, accommodato ad priorem significationem participio verbi Existo. Atque hoc posteriori modo sumitur ens, cũ dicitur subiectum Metaphysicæ: nisi quod subiectum Metaphysicæ complectitur quædam entia per accidens veluti domum, Rempubl. & alia huiusmodi per se ordinata, vt superiori capite dictum est: cum tamen entia per accidens non significent essentiam vere vnam.

Quartum est. Id, quod nomine entis posteriori & longe frequentiori vsu significatur, tribus potissimum nominibus appellari solere: Naturæ, Quidditatis, & Essentiæ. Naturæ, quatenus aliquam operationem habere potest, vt inquit Diuus Thomas libello de ente, & essentia, capite primo, aut potius, cum hoc valde improprie de omni entitate dicatur, Quia nulla entitas est, quæ aliquam proprietatem non habeat. sumitur

Marginal notes: 3 (beside "in quæstione, quid est. Tertium"); *Additur* 4 (beside "Quartum additur"); 5 (beside "Quintum"); *Quarta sententia & probanda.*; *Ens quo pacto in hac quæstione sumatur.*; *Entis duplex acceptio.*; *Simile.*; *Alia entis vsurpatio.*; *Deũ esse supra ens quomodo intelligendum.*; *Ens quid significet ex ipsa impositione, quid ex vsu Philosophorum.*; *Entitas cur natura dicatur.*

Column letters: A, B, C, D, E, F

mittit enim hoc pacto natura, vt ab ea ali A quid propium quasi nascitur. Quidditatis, quatenus significatur per definitionem, quod sola definitio, quid res sit, explicet. Essentiæ vero, quatenus vnaquæque res per eam, & in ea habet essendi actum, quem appellamus existentiam: de qua quid sit, & quo pacto ab essentia distinguatur, proxima quæstione docebimus.

Cur quidditas.

Cur essentia.

His ita explicatis, sit prima conclusio. *Ens,* B *quatenus significat existentiam, nec de vlla differentia rei, nec de passionibus entis prædicatur in quæstione,* Quid est, *præterquam de Deo.* Ac illud quidem non prædicari de cæteris in quæstio, quid est, ex eo patet: quia nec necessario de illis dicitur, cum omnes possint esse, & non esse. Atque hoc pacto vera est sententia Auicennæ, rectaque eius probatio: nisi quod aliter accipit nomen entis, quam frequentiori Philosophorum vsu ac- C cipi soleat. Quod vero de Deo prædicetur in quæstione, quid est, ea ratione probatur, quia existentia Dei est ipsa eius quidditas, & essentia: alioqui non esset diuina essentia purus actus, siue nihil habens admixtum potentiæ ad alium actum: quod fieri non posse libro duodecimo capite nono, cum Aristotele ostendemus. Atque hæc est vna ex causis, ob quas Deus sibi vendicauit nomen entis tanquam proprium, cum *Exod.* 3. dixit Moysi, D *Ego sum qui sum.* Id enim dixit, & quia ipse solus necessario existit: & quia solus est quidditatiue sua existentia: & quia eius solius esse complectitur omnes essendi perfectiones sublatis omnibus imperfectionibus.

Existentiã prædicari de Deo in quæstione, Quid est.

Cur Deo nomen entis propriè conueniat.

Secunda conclusio, *Ens quatenus significat essentiam, prædicatur in quæstione* quid est *de omnibus rebus, & omnibus earum differentijs.* Nomine rerum intelligo entia completa. Atque in his perspicua est con E clusio, nec quisquam de ea dubitat sumpto hoc pacto rerum nomine. Quod ergo attinet ad differentias, quibus res inter sese, intrinsecus differunt, his rationibus potest conclusio confirmari.

2. conclusio.

Primum, Quia omnia, quibus conueniunt passiones entis, sunt quidditatiue entia: passiones enim non communicantur, nisi quibus communicatur quidditas, a qua fluunt: at nulla est differentia, cui non conue- F niat esse vnum, verum, bonum, & alia huiusmodi, quæ in passionibus entis numerari solent.

Probatur 1.

Deinde quia si differentiæ non essent quidditatiue entia, ea, quæ ex iis constant, non essent omni ex parte entia: at hoc asserere non minus absurdum est, quam substantiam non omni ex parte esse substantiam, quod cum Arist. 1. Physicorum, cap. 6. *text.* 52 putant absurdissimum omnes Philosophi.

Tertio, quia si qua esset ratio, ob quam ens non diceretur quidditatiue de omnibus differentiis, hæc vna esset maxime: quia alioqui liceret concludere, vltimas differentias esse differentes (ea enim est præcipua ratio Scoti, qui solus cum suis sectatoribus propositæ conclusioni aduersatur) at hoc non efficitur, cum ens non sit re vera vniuocum, vt supra ostensum est: non est igitur, cur de omnibus quidditatiue non dicatur. Atque ex hac ratione patet, quam sit periculosum paucis inspectis a sententiis longa communique consensione probatis discedere. Ea enim potissimum de causa incidit Scotus in oppositam conclusionem, quia vniuocationem entis contra veterum opinionem de entis vniuocatione statuerat.

Scotũ nihil conficere ex positã vniuocatione entis.

Quarta ratio hoc modo duci potest ex differentiarum non vltimarum explicatione qua Scotus vtitur. Nullæ sunt differentiæ nõ vltimæ, vt eas explicat Scotus: igitur, si verum est quod idem supponit, ens non prædicari in quæstione quid est de differentiis vltimis: de nullis differentiis eo pacto prædicabitur: at consequens est absurdissimum: ergo & ea explicatio differentiarum non vltimarum. Antecedens ex eo probatur, quia nullæ differentiæ internæ (de iis enim sermo est) sumuntur ex tota forma. Nam, quod attinet ad internas differentias accidentium, vt Albedinis & nigredinis: itemque substantiarum separatarum: ipse etiam Scotus admittit, nullam esse, quæ sumatur a tota forma, cum ab alio gradu sumatur genus, ab alio differentia. Quod vero attinet ad differentiam substãtiarum, materia & forma cõstantium, idem patebit lib. 7. vbi ostẽdemus, omnes differentias, quæ ad constitutionem rei naturalis pertinẽt, sumi a diuersis gradib. eiusdem formæ, nec vllam earum esse, quæ a tota forma sumatur. Quod vero absurdissimum sit, ens de nullis differentiis prædicari in quæstione *Quid est,* non solum ipse Scotus fatetur (asserit enim necessario ens fore genus, si de nullis differentiis quidditatiue dicatur) sed etiam ex eo perspicuum est, quia sequeretur, nullas res inter se differre essentiali discrimine. Si enim nulla differentia est quidditatiue ens, nulla omnino habet essentiam. vnde fit, vt nulla, earum essentiale discrimen rebus afferre possit. Quin etiam cum modi intrinseci, quibus Scotus trahit ens ad genera summa, atque adeo ad Deum, & ad cætera immediata membra diuidentia entis, eadem ratione concludatur non esse quidditatiue entia,

Impugnatur Scoti opinio de distinct. differentiarum in vltimas & non vltimas.

Nullam differentiã internam sumi a tota forma.

Necessario ens prædicari essentialiter de differentiis internis.

quibus ille id concludit de vltimis differentiis: efficitur, vt data vniuocatione entis, necessario concedendum sit nullam esse diuersitatem essentialem in rebus, sed omnia esse vnius & eiusdem essentiæ. A

Quinta, & extrema ratio duci potest ex differentiarum vltimarum declaratione, hoc pacto. Si differentiæ vltimæ sunt, quæ non per alias differunt, vt Scotus ait, sequitur aut omnes omnino, aut solas indiuiduantes esse vltimas. B Nam si eæ omnes sunt vltimæ, quæ non differunt per alias differentias, ex quibus constituantur, cum nullæ constituãtur ex aliis differentiis (iam enim essent species) omnes omnino erũt vltimæ; si vero eæ tantum sunt vltimæ, quæ non differunt per alias, per quas contrahantur ad inferiora; solæ indiuiduantes erunt vltimæ. At si non omnes sint vltimæ, de nulla earum prædicabitur ens quidditatiue, vt Scotus vult: & quod inde sequitur, de nullis omnino differentiis. C Si vero solæ indiuiduantes sint vltimæ, de iisque solis non prædicetur ens quidditatiue: non erunt primæ substantiæ magis entia, q̃ secundæ: quare nec magis substãtiæ, primoque ac principaliter substantiæ. Nullam igitur vim habet distinctio differentiarum in vltimas, & non vltimas, vt ex ea ostẽdatur, non prædicari ens quidditatiue de omnibus differentiis.

Vltimas duobus modis dici posse.

D Tertia conclusio: *Etsi ens potest prædicari in quæstione* Quid est, *de passionibus particularium entium, saltem de quibusdam: tamen nõ potest hoc pacto prædicari de suis passionibus.* Prior pars huius conclusionis ex eo patet: quia etsi quædam passiones entium particularium non sunt formaliter entia realia, sed aptitudines quædam ad aliquid, cuiusmodi est passio illa quantitatis, vt secundum eam res dici possint æquales, & inæquales. E (neque enim credendum est, eam esse qualitatem aliquam, aliudve accidens, quod ex natura quantitatis oriatur) tamen multæ sunt formaliter entia realia, vt intellectus, & voluntas, quæ sunt proprietates substantiarum materiæ expertium: de iis autem quæ formaliter sunt entia realia, non dubium est, quin ens reale prædicetur in quæstione, Quid est. Posterior pars probatur eisdem rationibus, quibus Scotus probauit tertiam partem suæ assertionis. F Nec enim hac ex parte inter nos, & Scotum vlla dissensio est, nisi quod ille *2. Sentent. distinct. 3. quæstion. 2. ad argumen.* putat passiones entis posse addere enti, siue significare formaliter aliquid, quod sit positiuum reale, nec tamen sit formaliter ens, quod aperte fatetur de vno: nos autem credimus, nihil eas posse enti addere, nisi vel negationem, vel relationem rationis, vt quæstione quinta ostendemus.

3. conclusio.

Duplex genus passionũ siue proprietatum.

Qua in re eadẽ sit Auctoris sentẽtia qua Scoti de passionib. entis.

Solutio argumentorum oppositarum opinionũm.

SECTIO III.

SVperest, vt ad ea argumenta secundæ & tertiæ opinionis, quæ nostris conclusionibus aduersantur, respondeamus. Nam, quod attinet ad sententiam Auicennæ, nihil est quod dicamus: cum nec falsa sit, si recte intelligatur, nec pugnet cum iis quæ dicta sunt.

Ad primum secundæ opinionis dicendum est, non omnia, quæ quomodocunque attinguntur a potentia, contineri quidditatiue sub illius subiecto adæquato, vt patet in silentio, motu, & figura, quæ aliquo modo attinguntur ab auditu: sed ea duntaxat, quæ per se, & directo cadunt sub potentiam, vt hic sonus, & ille. At passiones entis quoad id, quod enti addunt, non attinguntur per se, ac directo ab intellectu, cum sint vel negationes vel relationes rationis: sed per ipsum ens, cuius sunt affectiones.

Quo pacto verũ sit obiectũ potentiæ, dici quidditatiue de iis quæ a potentia attinguntur.

Ad secundum dicendum est, passiones entis quoad formale abstractum, vel esse negationes, quæ sunt non entia, vel relationes rationis. Si autem concrete sumantur, nec posse dici non entia, nec vero entia rationis, quia subiectum, aut quasi subiectum, pro quo accipiuntur, sit ens reale. Potest tamen vnum dici negatiuum: verum autem, & bonum relatiua rationis, quia hæc concreta vere, ac simpliciter dicuntur de entibus realibus. Quod si quis obiiciat, genus, & speciem dici entia rationis, etiamsi accipiantur pro animali, & homine: ergo pari ratione verum, & bonum posse dici entia rationis. Occurrendum est, eam locutionem esse impropriam, & figuratam, quia sumuntur concreta pro abstractis: quod etiam sæpe fit, cum de entibus realibus est sermo, vt si dicas, album est qualitas. Verum hæ locutiones vix admitti debent, & in plerisque rebus ne vix quidem, vt si quis dicat, agens & patiens sunt accidentia.

Passiones entis.

Obiectio.

Dilutio.

Ad tertium dicendum est, non recte in primis ea ratione colligi, ens dici quidditatiue de vno, quia ambo sunt vna atque eadem natura: alioqui liceret colligere, ipsum quoque vnum dici quidditatiue de ente. Et quidem non desunt ex auctoribus secundæ opinionis, qui (vt Flandr.) id concedant. Verum, quam id sit absurdum, adeo apertum

Falsa sentẽtia eorũ, qui volunt, Vnũ dici quidditatiue de ente.

tũ est, vt explicatione non egeat. Adde, cum Aristoteles ait, ens & vnum, esse vnam atque eandem naturam: non ita id esse intelligendum, quasi velit vtrumque significare formaliter vnam & eandem essentiam, sed vnum non significare vllam aliam. Itaque sensus est negatiuus, vt supra diximus. Loquitur autem eo pacto Aristoteles, vt doceat, vnum nō addere formaliter enti aliquid reale, sed solam negationem diuisionis. Vnde patet, quid de B cæteris passionibus dicendum sit.

Ad priorem vero rationem earum, quibus Scotus secundam partem suæ assertionis cōfirmat, dicendum est: Primum quidem, eam distinctionem, cui argumentatio innititur, non esse ad rem: siquidem differentiæ non vltimæ, vt a Scoto explicantur, non sunt ex iis, quibus genera per se diuiduntur: sed vel sunt concreta accidentium, vt album aut nigrum, ac proinde entia completa, vel sunt C concreta formarum substantialium secundum omnes gradus earum simul: quæ concreta, etsi incompleta sunt, quemadmodum & formæ substantiales ex quibus fiunt: tamē non diuidunt per se vllum genus, sed tantum illæ, quæ sumuntur ex singulis gradibus formarum, vt patebit libro 7. Deinde vero, Scotum non recte docuisse differentias vltimas sumi ex sola vltima realitate formæ, quam nos vocamus vltimum gradum entitatis for- D mæ. nam aut debuit ponere differentias medias inter non vltimas, quas ait sumi ex tota forma, & vltimas, quæ sumuntur ex vltimo gradu: aut certe dicere, vltimas sumi ex quibusuis gradibus, siue illi sint vltimi, siue non vltimi: quandoquidem ex quolibet gradu formæ sumitur aliqua differentia. Denique ad argumentū neganda est maior: nec probatio quicquam efficit, cum falso innitatur fundamento vniuocationis entis, quæ supra E impugnata est. Deinde, quia eadem ratione probabis, decem summa genera esse proprie differentia, ac proinde non summa genera, ita enim sunt diuersa inter se, vt tamen Scoti sententia vniuoce conueniant in ente: quod haud scio quo pacto Scotus non attenderit.

Differentiæ non vltimæ, quæ sint re vera.

Contra Scotum.

Genera summa non proprie inter se differre.

Ad posteriorem dicendum est, multa quoque in ea deprehendi vitia. primum enim, etsi colligit institutum ex vniuocatione entis: tamen si ens est analogum, vt ostendimus, nihil F conficit. Potest enim ens alia ratione dici quidditatiue de vltimo conceptu obiectiuo determinabili, vt de substantia genere summo: alia vero de vltimo conceptu determinante, vt de conceptu corporei: quos quidem intelligere esse vltimos in resolutione. Deinde si quid colligit, non solum concludit, non dici ens quidditatiue de vlla differentia vltima, sed nec de vlla omnino. Id enim, quod determinatur per formam, si modo sit vniuocum, non potest pertinere ad quidditatem formæ determinantis. Postremo sumit quasi certum ens secundum conceptum communem, esse veluti materiam primam, quod tum demum dici posset, si eius conceptus obiectiuus esset simpliciter præcisus ab omnib⁹ conceptibus obiectiuis particularibus. Itaq; ens non secundū cōmunem cōceptum, quē omnino confusum diximus, sed secundum conceptus distinctos primo determinabiles in compositione, & vltimo in resolutione, subit vicem materiæ primæ: vt secundū conceptum substantiæ, aut quantitatis: differentiæ vero, quæ proxime diuidunt, eiusmodi conceptus, subeunt vicem formarum substantialium, quæ sunt primæ in compositione, & vltimæ in resolutione: veluti corporeū & continuum.

Quo pacto ens materiæ primæ vicē subeat.

Denique iis argumentis, quibus Scotus tertiam partem suæ assertionis confirmat, nihil est repugnandum, quia recte probant posteriorem partem tertiæ conclusionis nostræ, sumpto ente pro ente reali, vt in hac quæstione sumitur.

VTRVM EXISTENTIA rerum distinguatur ab essentia.

QVÆSTIO III.

Trium opinionum enumeratio, primaq; explicatio & impugnatio.

SECT. I.

Posuimus initio superioris quæstionis, existentiam distingui aliquo modo ab essentia: nunc vtrum ita se res habeat, & qualis sit earum distinctio videamus. Est enim hac de re inter Philosophos non mediocris contentio.

Prima opinio de distinctione essentiæ ab existentia.

Alij enim dicunt, existentiam nullo pacto distingui ab essentia, tametsi existentia distinguatur ab existere, & existente, itemque essentia ab esse, & ente sola grammatica distinctione, tanquam abstracta a concretis, & nomina verbalia a verbis, & participiis: quæ distinctio non cernitur in rebus significatis, sed in modo significandi, & cōcipiendi. Existentia enim & essentia, vt aiunt, solam naturam cuiusque rei significant: existere autem, & esse, habere essentiam: existens denique & ens, si sumantur vt participia, significant habens essentiam in tempore præsenti: si autem sumantur vt nomina, significant habens essentiam absolute, id est, sine adsignificatione temporis præsentis.

Alij existimant existentiam, etsi in Deo nō distinguitur ab essentia distinctione vlla inuenta in rebus: tamen in creaturis distingui reali distinctione, vt rem vnam ab alia re.

Secunda. Alij dicunt, existentiam creatam distingui quidem aliquo modo ab essentia, atq; adeo distinctione inuenta in ipsis rebus: sed tamē non vt rem vnam a re alia.

Tertia sententia quorundam de distinctione quidditatis ab essentia. Sunt denique (*nempe Ioan. Gand. hoc lib. p 3. Niph dist.2.*) qui existiment, in rebus corruptibilibus distingui esse ab essentia, in perpetuis non item. Sed eorum sententia prætermittenda nunc est, quod in alienum sensum quæstionem detorqueant, sumentes esse pro quidditate, de cuius distinctione ab essentia hoc loco non agimus.

Quod si quis eodem modo atque illi respondeat, sed tamen sumat esse pro existere, & distinctionem pro separatione (tametsi improprie) quasi dicat, res corruptibiles non semper existere, perpetuas semper: nulla erit in quæstione difficultas, nisi quod adhuc erit dubium idem, de quo superiores tres sententiæ dissentiunt, de modo, inquam, distinctionis existentiæ ab essentia. Ita satis erit, si tres superiores discutiamus.

Auctores primæ opin. Prima opinio est Heruei quodlib. 7. q. 9. Gab. in 3. d. 6. q. 2. & Nominalium, in quam etiam inclinat Duran 1 q. 3 q. 2. quanquam in 3 d. 6. q. 2. videatur dubitare: ait enim in posteriori loco existentiam vel esse idem cum essentia, vel eam immediatius sequi quacunque proprietate Quæ sententia quinque argumentis potissimum probari solet. Primum *Argumentum 1.* est. Ita se habet existentia ad existere, vt essentia ad esse: atqui existere, & esse nullo pacto distinguuntur. ergo a commutata proportione nec existentia & essentia.

2\. Secundum. Realitas rei nullo modo distinguitur ab essentia rei at rem existere idem est omnino atque esse realiter. igitur rem existere, seu habere existentiā, idem est omnino atq; habere essentiam, & a coniugatis, existētia rei idem omnino est, atque essentia rei.

3\. Tertium. Si existentia distingueretur ab essentia tāquam aliquid illi adiūctum, nulla esset creatio. consequens est absurdissimum. ergo & antecedens. Maior ex eo probatur, quia creatio est actio, per quam aliquid perducitur ex non esse ad esse, nulla supposita entitate illius: nunc autem si esse est aliquid adiectum essentiæ, iam ad creationem supponitur ipsa essentia, quæ tamen per creationem accipit esse.

4\. Quartum. Si existentia non esset idem, quod essentia, in omni generatione darentur duo termini totales, sed duo composita, quæ per se fierent, quorum vnum esset ipsa essentia rei quæ constat materia, & forma, alterum, totū hoc essentia existens, quod cōstaret ex essentia & existētia. at duo termini totales vnius mutationis non sunt admittēdi. ergo nec distinctio existētiæ ab essentia.

5\. Quintum. Quandocunque aliquid diuiditur per duo membra, quorum alterum destruit, diuisum reliquum membrum nihil addit diuiso, siue reale, siue rationis, sed solū affirmat ipsum diuisum: vt patet in diuisione hominis per verum & pictum, aut per viuum & mortuum. huiusmodi autem est diuisio entis per ens actu, & ens potentia: siquidem lapis potentia non est lapis; & ita se res habet in cæteris. igitur ens actu, siue actu existens, nihil omnino addit enti absolute sumpto, siue reali siue rationis.

Confirmatur hæc sententia ex iis, quæ Aristoteles docet. Ait enim hoc cap. *text 3. idem esse dicere hominem, atq; ens hominem*, id est, hominem existentem: Et rursus, *Quæcunque eadem generatione generantur, & eadem corruptione corrumpuntur, esse eādem naturam,* satis autem patet, esse, & essentiam eadē generatione generari, & eadem corruptione corrumpi: imo etiam per se primo: neque enim datur vnum ante aliud. Scribit etiam libro sequenti cap. 7. *text.* 14. hunc in modum. *Quoniam igitur eorum, quæ prædicantur, alia quid est significant, alia quale, alia quantum,* &c. *ipsum esse, idem, quod vnumquodq; istorū significat. Nihil enim hæc differunt, homo valens est, & homo valet*, &c. *Loca Aristotelis pro eadem opinione.*

Verum hæc sententia, vel his rationibus facile refutatur. Duo prædicata communia, quæ ita affecta sunt ad idem subiectum, vt alterum de eo dicatur in quæstione, Quid est, alterum non item, si non re, saltem ratione distingui debent: alioqui eodem modo de eo subiecto dicerentur: at ens, quatenus significat existentiam, de nulla re prædicatur in quæstione, *Quid est*, præterquam de Deo, vt patet ex prima conclusione superioris quæstionis: quatenus autem significat essentiam, de omnibus rebus prædicatur in quæstione, *Quid est*, vt patet ex secunda conclusione eiusdem: ergo, &c. *Impugnatur.* *Existētiam de sole Deo dici quidditatiue.*

Præterea si existentia, nec in Deo, nec in creaturis vllo modo differret ab essentia, nō esset proprium diuinæ essentiæ esse suam existentiam. hoc autem pugnat cum omnium Theologorum sententia ergo & illud.

Responsio Heruei. Huic argumento respōdet Herueus, ideo dici a Theologis, Deū esse suam existentiam, quia nomina concreta in diuinis, nec ex formali significatione, nec ex modo significādi important aliquid diuersum a diuina essentia: quo fit, vt quemadmodum vere dicimus,

Deus

Deus est sua essentia, sic etiam dicere possimus Deus est sua existentia. Ideo autem hominem, Angelum, & alias creaturas non dici suas existentias, quia nomina concreta in creaturis important multa, & diuersa entia: significant enim aliquam vnam essentiam ex formali significatione: ex modo autẽ significandi concretorũ, importãt cætera omnia, quæ cum illa essentia coniuncta sunt. Verbi caussa, homo significat ex formali significatione solam humanam naturam, ex modo autem significandi importat quantitatem, & omnes qualitates, quæ sunt cum natura humana coniunctæ. Angelus item solam naturam angelicam formaliter significat: ex modo autem significandi concretorum nominum importat omnia accidentia, quæ Angelo inhærent. Vnde fit, vt quemadmodum falso dixeris, hominem & Angelum esse essentias suas: quod vterque plura importet, quam essentiam suam, sic etiam falso dices, hominem & Angelum esse suas existentias, quæ eadem sunt omnino cum suis essentiis. *Idem discrimen tradit D. Tho. super Boetium de hebdomadibus.*

Discrimen inter nomina concreta in diuinis, & in creaturis.

Verum hæc responsio nullam vim habet. Primum, quia etsi hoc discrimen cernatur inter Deum & creaturas, quatenus significantur nominibus concretis: nullum tamen habet locum, quatenus significantur abstractis. Vt enim Deitas nullo pacto distinguitur a sua existentia, sic etiam auctores sententiæ, quam impugnamus, fatentur humanitatem nullo pacto distingui a sua existentia; quod tamen Theologi in quibus est, *D. Thom. 3 part. q 17. & doct. in 3. lib sent. dist. 6.* negant. atque ideo nos in obiiciendo, abstracto nomine essentiæ diuinæ vsi sumus. Deinde quia Theologi, dum hoc discrimen constituunt inter Deum & creaturas, non agunt de Deo, & creaturis, vt his vel illis nominibus significantur: sed de rebus ipsis, vt de homine, quatenus homo est, seu quatenus quædam substantia, vt a cæteris omnibus entibus distinguitur. Postremo, quia si hæc sententia vera sit, necessario sequetur apud eos, qui nullam relationem realem in creaturis agnoscunt, si angelus crearetur sine vllo prorsus accidente absoluto (quod fieri nil videtur repugnare) fore, vt eiusmodi angelus non solum quatenus nomine abstracto significabitur: sed etiam quatenus cõcreto, eodẽ prorsus modo idem sit cum sua existentia, quod id Theologi affirmant de Deo: quod certe ne ipsi quidem relationum realium impugnatores concedere audebunt. Quod si auctores huius sententiæ huic argumento respondeant: etiam angelum sine vllo accidente crea-

Responsionis impugnatio.

Refellitur alia responsio.

A tum non posse dici suam existentiã, eo quod sublatis omnibus accidẽtibus adhuc sit suppositum, quod quidem vt omnium Theologorum (*in quibus est Durand. in 1. dist 34 q. 1.*) sententia distinguitur ab essentia, ita etiam distinguitur ab existentia: nihil ad rem erit responsio. Neque enim loquimur de distinctione existentiæ a supposito, seu subsistente, sed ab essentia siue natura. Accedit, quod non

Suppositum.

B desunt ex iis auctoribus qui existimẽt, suppositum & naturã idem prorsus esse a parte rei, soloque significandi modo distingui. Quod si omnino idem sunt a parte rei, profecto, quemadmodum essentia huius angeli creati sine accidente reali erit prorsus idem cum existentia eiusdem: ita & suppositum.

Postremo. Si essentia, & existentia, etiam in creaturis penitus idem essent, & pari ratione existere, & esse ens (sumpto ente vt formaliter significat essentiam) quo pacto

C hæc est vera, Antichristus non existit, sic etiam hæc esset vera, Antichristus non est ens: at hoc est falsum: ergo & illud. Probatur minor. quia si Antichristus nõ est ens: ergo nec substantia, nec homo, ac proinde nec Antichristus, quæ est aperta contradictio.

Hanc etiam rationem dissoluere conatur Herueus asserens, idem posse negari de seipso alio modo sumpto, vt homo actu de

Solutio Heruei.

D homine potentia. Itaque existimat, hanc esse nunc veram: Antichristus non est Antichristus, quemadmodum hæc: Antichristus non existit, idque propterea quod Antichristus potentia, non sit Antichristus actu, qui solus vere, ac simpliciter est Antichristus.

Sed nec huiusmodi responsio dissoluit propositum argumentum. Primum, quia hæc est simpliciter falsa: Antichristus non est Antichristus (neque enim apertior est vlla contradictio, si simpliciter, & ex vi ver-

Refutatio.

E borum iudicanda est) & tamen hæc est simpliciter vera, Antichristus non existit. Deinde, quia hæc posterior est contingens, cum aliquando futura sit falsa: illa vero, si in eo sensu, quem ille ei tribuit, admittenda est, plane est necessaria, cum nullo vnquam tempore, propositio hæc: Antichristus potentia non est Antichristus actu, falsa esse possit.

Potest item refutari eadem opinio ex Ari-

F stotelis sententia 2. Poster. cap. 7. *text. 7.* vbi perspicue docet, essentiam distingui ab esse, siue ab existentia his verbis: *Quid autem sit homo, aliud est, quam hominem esse*, & rursus, *Esse vero nulli rei est substantia, id est essentia.* Item ex diuisione quæstionum, quam tradit initio eiusdem libri; si ita concludas: Quæstio quid est, Aristotele auctore, distinguitur a quæstione *An est*: ergo &

Existentia distinguitur ab essentia ex Aristotelis sententia.

quid-

quidditas siue essentia ab existentia. *ita argumentatur Aegidius in tractatu de Esse, & essentia. quaest.9.* Ergo patet, falsam esse primã sententiam, necessarioque distinctionem aliquam constituendam esse inter essentiam & existentiam: quæ non ex verbis tantum, & modo significandi sumatur.

Secunda opinionis impugnatio.

SECTIO II.

SEcunda opinio, quæ quoad posteriorem partem, primæ sentẽtiæ opponitur (nam de priori parte nulla est controuersia) placet D.Thom. 2. cont. Gent. c.53. in libello de ente, & essentia, cap. 5. & in tract. de formis, quæst.3 art.3. & aliis locis compluribus, vt illum interpretantur Ferrariensis in commentariis primi loci. Caiet. in commentariis secundi. *cap 7. de ente, & essentia q.11.* Capreo. in primum sent. d.8.q.1. Paulus Sonc. hoc loco q. 12. & reliqui doctrinæ illius non modo sectatores, sed etiam insectatores: excepto vno, aut altero ex recentioribus Thomistis, qui eius sententiam minus recte videtur explicare. sic enim scribit ipse in loco citato de formis. *Nec potest ad hoc respõderi (sicut quidam volunt) quod esse, & forma differant secundum rationem, sed tamen sint idem secundum rem: &c* Eandem sententiam amplectitur Ægidius Rom. in primum sent. dist.2.q.4. art.1 Quæ quinque etiam potissimum argumentis quemadmodum superior confirmari solet.

D. Thomæ eiusq; sectatorum sententia.

Primum est. Nulla res est in potentia ad seipsam, vt patet: essentia creaturæ est in potentia ad suam existentiam: non est igitur idem re cum sua existentia.

Argumentũ primum huius opinion.

2. Secundum. Nulla res vere intelligi potest sub opposito eius, cum quo est idem realiter (neque enim homo intelligi potest sub opposito animalis, aut rationalis, quia est idem re cum animali, & rationali: eodemque modo se res habet in cæteris (at essentia cuiuslibet creaturæ potest vere concipi, ac intelligi sub opposito suæ existentiæ, vt cum essentia rosæ, aut tonitrui intelligitur non existere: igitur nullius creaturæ essentia est idem re cum sua existentia.

3. Tertium. Par est ratio in existentia substantiæ creatæ, atque in existentia accidentis, vt vel vtraque vel neutra dicatur distingui ab essentia distinctione reali, at existentia accidentis distinguitur re ipsa ab essentia accidentis, ergo & existentia substantiæ creatæ ab essentia substantiæ creatæ. Minor ex eo videtur perspicua, quia in sacramento Eucharistiæ quantitas panis amittit re ipsa existentiam illam, quam habebat in pane, vt pote existentiam in illo, & quod plus est, accipit nouam existentiam substantiæ, qua possit esse subiectum reliquorũ accidentium, vt quidã dicunt. Ita fit, vt omnis existẽtia creata distinguatur ipsa ab essentia, cuius est existẽtia.

In Eucharistia quantitas panis amittit suam existentiam priorem.

Quartum. Si existentia creaturæ non distingueretur re ab essentia, non reciperetur in illa. consequens est falsum & absurdum. ergo & antecedens. Maior patet, quia nulla res dicitur recipere se ipsam. Minor probatur dupliciter. Primum, quia si existentia creaturæ non recipitur in essentia: nulla est ratio, cur hoc existens, per se, & hoc intelligens (accepto nimirum vtroque termino pro eodem homine, aut Angelo) sint idem subiecto: neque enim duo aliqua dicuntur idem subiecto: nisi quia vel alterum inest alteri, vel vtrũque eidem tertio: at nec intellectio potest inesse ipsi existentiæ per se, cum existentia sit vltimus actus, seu forma cuiusque rei, nec item existentia per se potest inesse intellectioni, cum prius natura res existat, quam intelligat: ergo, nisi vtraque recipiatur, ac insit in essentia, nulla prorsus ratio relinquitur, cur hoc existens per se, & hoc intelligens sint idem subiecto, quod tamen negari nullo modo potest, cum perspicuum sit, vnum & idẽ suppositum esse per se existens, & intelligens. Deinde, quia si existentia substantiæ creatæ non reciperetur in essentia, illud absurdum admittendum foret, esse eam infinitam. Nulla enim forma est limitata, & finita, nisi aut propter differentiam, qua contrahitur, quo pacto color est finitus in albedine: aut propter subiectum, in quo recipitur, quo pacto albedo limitatur ad certos gradus, quia recipitur limitate in subiecto: cum ergo existentia creaturæ non sit limitata, & finita per differentias (existentia enim, cum sit vltimus actus, non potest limitari per alios actus, cuiusmodi sunt differentiæ) efficitur, vt, nisi sit limitata propter receptionem in essentia, necessario sit limitata, & infinita. 4.

Sonc. hoc modo, aliter Caiet.

Quintum. Id, quod conuenit alicui non per vllam caussam effectiuam, distinguitur re ipsa ab eo, quod non conuenit eidem, nisi per aliquam: atqui prædicata essentialia conueniunt creaturis non per vllam caussam effectiuam (siquidem huiusmodi propositiones, Homo est animal, Homo est substantia, & similes semper fuerunt veræ, etiam antequam Deus quicquam efficeret) prædicatũ autem, quo de rebus creatis affirmatur existentia, non conuenit creaturis, nisi per caussam efficientem, vt patet: non est igitur dubium, quin essentia, & existentia creaturarum re ipsa distinguantur.

Ita Ferrarien. in loco citato.

Eadem sententia cõfirmatur ab his auctoribus

Confirmatur ex Arist. tibus ex loco illo Arist. 2. Post. c. 7. t. 7. quo superiorem opinionem impugnauimus. Dicũt enim verba illa plane significare distinctionem realem inter essentiam & existentiam, cum affirment, aliud esse essentiam, aliud existentiam. *Ex Boetio.* Idem quoq; volunt, docuisse Boetium in libro de hebdomadibus, c. 1. p. 2. cum ita scripsit, *Diuersum est esse, & id quod est*, & paulo inferius, p 3. *Est autem aliquid, cum esse susceperit.*

1. *Refutatio propositæ sententiæ, quia essentia, & existentia separari nequeant.* Verum huiusmodi sententia non videtur probanda. Primum, quia si existentia creaturarum distingueretur ab essentia, vt res a re, posset ab illa separari diuina potestate, præsertim cum neutra quicquam includat alterius: at nullo modo videtur fieri posse, vt existentia v. g. huius lapidis permaneat in rerũ natura pereunte essentia eiusdem lapidis, aut conseruata separatim sub alia existentia, quemadmodum illi conseruari posse arbitrantur, argumento sumpto ab existentia naturæ assumptæ a verbo diuino.

2. *Quia superuacanea sit realis earũ distinctio.* Deinde quia frustra inducitur realis distinctio, tanquam rei a re vbi minor est satis, quam realis: quicquid autem illi efficiunt ac defendunt sua illa distinctione existentiæ ab essentia, nos efficiemus, ac tuebimur minoré, vt patebit. Atq; hæc cõmunia sunt argumẽta.

3. *Quia existentia non ponatur per se in prædicamentis.* Tertio, quia si distinguuntur vt res a re, erunt vtique diuersa entia realia. Quare cum nulla sit ratio, cur, si existentia est ens reale, nõ sit ens reale completum (ea saltem, quæ est completarum rerum) ponetur profecto huiusmodi existentia in prædicamentis: quod & ipsi de cõmuni Philosophorum, & Theologorum consensu negant, & fieri non posse patebit libro sequenti.

Ex Arist. Refutatur quoque eadem sententia ex ijs, quæ Arist. scribit 3 Post. c. 1. cum excludit a numero earum quæstionũ, quæ plura complectuntur, quæstiones, An est, & Quid est. Ideo enim id facit, quia nunquam earum termini significant plures res: cum interim id sæpe cõtingat in quæst. Quia est, & Propter quid est.

Approbatio tertiæ sententiæ, & refutatio triũ quorundam sensuum illius.

SECTIO III.

Media sententia. TErtia demum sentẽtia, quæ vt media est, ita veritatem attingere videtur, est ferme Realium Scholasticorum, atque adeo quorundam recentiorum Thomistarum, *Scot. 3. Physi. q. 2. & in 4 sent d. 10. quæst. 2. post Franciscum Victoriam Quodlib. 9 &* 10. qui nobis videntur inuitum etiam Diuum Thomam in eandem sententiam trahere. Verum non omnes eodem modo explicant.

Henrici explicatio. Henricus enim Gandauensis in Quodlibetis ait, creaturam existentem nihil addere vltra essentiam, nisi relationem quandam, quæ idem sit re cum essentia, & terminetur ad caussam efficientem, a qua creatura actu fit, aut conseruatur. *Refutatio.* Sed hæc Henrici sententia, nisi profundius aliquid intelligat, non est probanda. Isto enim modo nihil aliud esset existere creaturæ, quã referri relatione actualis dependentiæ ad causam efficientem: quod non solum ex eo falsum esse deprehenditur, quia existendi verbum non est relatiuum sed absolutum: verum etiam quia relatio actualis dependentiæ supponit existentiam creaturæ dependentis.

Alterius explicationis reiectio. Alii dicunt, creaturam existentem nihil addere suæ essentiæ, nisi hoc solum, quod sit extra causas suas. Sed nec huiusmodi sententia placet. Nam si idem esse credunt: rem esse extra suas causas, quod referri ad illas relatione actualis dependentiæ, ex proxime dictis refutata relinquitur. *Recentiores quidam.* Si vero idem esse putant, quod rem productam esse a suis caussis, & nondum corruptam, aut annihilatam: ex eo non est probanda sententia, quia hæc oratio non significat formaliter, rem habere esse actu, sed accepisse illud a caussa sua, & nõdum amisisse, quæ haud dubie sunt conditiones coniunctæ cum actuali existẽtia creaturarum, non ipsa earum actualis existentia. Si denique idem, quod rem, neque esse solum obiectiue in intellectu, neque etiam in sola potestate suarum caussarum (neq; enim alius præterea succurrit sensus illorum verborum) de eo esse nos quærimus, quidnam sit, & quo pacto ab essentia distinguatur. Itaque nihil liquido constat ex hoc explicandi modo.

Tertiæ explicationis refutatio. Alii denique dicunt, existentiam creaturæ distingui formaliter ab essentia, quo pacto similitudo distinguitur ab albedine posita idẽtitate reali relationum cum suis fundamẽtis. Verum hæc explicatio, quæ Scoto a quibusdam tribuitur, nec Scoto tribuenda est, vt eius quoque sectatores asserunt, nec videtur vera. Ea enim sola proprie distinguuntur formaliter, quæ sunt diuersæ entitates, vt substantia, & quãtitas: animal, & rationale: aut vnum addit aliquid entitatis entitati alterius, vt homo, & animal: existentia autem non distinguitur ab essentia, vt entitas ab entitate, cum non sit quidditatiue ens, vt patet ex dictis: vnde fit, vt nec entitatem enti possit adiungere. Præterea, si distingueretur formaliter ab essentia, ac proinde esset ens, cum nulla ratio appareat, cur non esset completum (ea saltem, quæ esset completarum re-

rum,vt contra secundam opinionem dicebamus) poneretur vtique per se in aliquo, aut pluribus prædicamentis, at non ponitur per se, vt omnes fatentur, ergo & cæt. Quod si quis illam, aut contra omnium communem sententiam dicat, esse ens completum, & poni per se partim in prædicamento Quantitatis, partim in prædicamento Quando (in his enim prædicamentis videbuntur per se poni durationes successiuæ creaturarum, a quibus nihil credentur differre ipsæ earum existentiæ) aut certe asserat esse ens incompletum, vtpote actum quendam vltimum, quo quælibet species contrahatur ad suâ indiuidua (hæc enim sententia alicui forsitan arrideat) vtrumque nos fieri non posse, late ostendemus libro sequenti.

Scoti sectatorum ratio. *Definitio alia non est hominis absolute sumpti, alia actu existentis.*

Aliter probant sectatores Scoti essentiam, & existentiam nô distingui formaliter. Quia eadem, inquiunt, est definitio hominis actu existentis, & hominis absolute. Quæ ratio, si bona est, ad superiorem reuocari debet. Quia enim actualis existentia non est entitas: idcirco non alia definitio tradenda est hominis absolute sumpti, alia hominis existentis actu: multiplicatio enim definitionum ex multiplicatione entitatum nascitur.

Vera explicatio tertiæ sententiæ.

SECTIO IIII.

Qvo igitur pacto media sentêtia vera sit, tribus conclusionibus explicandum.

Prima conclusio. *Existentia creaturarum non est idem omnino, quod essentia illarû.* Quę conclusio ex impugnatione primæ sententiæ perspicua est.

Secunda conclusio. *Existentia creaturarû non distinguitur ab essentia illarum realiter, siue vt res a re.* Hæc item patet ex impugnatione secundæ sententiæ.

Modus intrinsecus quis.

Tertia conclusio. *Existentia creaturarum distinguitur ab illarum essentia ex natura rei, non tamen formaliter, sed tanquam vltimus eius modus intrinsecus.* Voco autê modû intrinsecum, eum, qui conuenit rei, non per aliam realitatem, siue entitatem: quales sunt modi, quibus distinguuntur genera summa inter se: & modus, quo intensio trium graduum distinguitur ab albedine, cuius est intensio. Quocirca qualitates, quæ dicuntur modi substantiæ, vt habitus, & figura, & huiusmodi alia, ideo non sunt modi intrinseci substantiæ, quia conueniunt substantiæ per aliam entitatem ab entitate substantię, nempe per entitatem qualitatis, quæ est verû ens

A ab entitate substantiæ distinctum. Atq; hæc conclusio est Alexandri Alensis in 7. lib. huius operis, quâ fatetur se ab aliis accepisse, eandemq; postea sequutus est Scot. & alii complures *in textum 22. Vide Scoti additionem 1. quæstionis prima, quodlibeti* 1.

Auctores cõclusionis.

Prima pars huius conclusionis probari potest argumentis secundæ sententiæ ad verum sensum reductis. Id enim solum efficiunt, vt existêtia creaturarum distinguatur ab

B earum essentia seclusâ omni operatione intellectus, vt ex eorum solutione patebit. hoc autê est distingui ex natura rei. Secunda pars ex fine superioris sectionis patet. Tertia probatur. Quia quicquid distinguitur ab aliquo ex natura rei, & non realiter, aut distinguitur ab eo ratione alicuius realitatis, vt homo ab animali additione differêtię, aut ratione modi intrinseci, vt albedo certæ intensionis ab

Quotuplex distinctio ex natura rei sit.

C albedine absolute additione determinationis: aut ratione vtriusq;, quo pacto similitudo distinguitur ab albedine, in qua fundatur, habet enim non solû diuersam realitatê, siue entitatê, sed etiam diuersum modû essendi, cum pertineat ad aliud prædicamentum. At existentia creaturarû distinguitur ab essentia earum ex natura rei, nec realiter, vt ostensum est, & insuper non est formaliter realitas vlla, siue entitas, vt formaliter ab essentia distin-

D gui possit: restat igitur, vt distinguatur ab essentia tâquâ modus intrinsecus illius. Quod autem distinguatur vt vltimus, ex eo patet, quia quicquid in creaturis concipitur sub quauis entitate, aut modo entitatis, qui non sit actualis existentia, adhuc alterius naturæ ordine concipi potest sub actuali existentia. *Lege D. Th. in tract. de formis q. 3 art 3.* Atque hæc est causa, ob quam Theologi (*in his sunt D. Thom. 1. p. q. 3. articulo quarto, alibi sæpe*

Existentiâ esse vltimum modum intrinsecum.

E *Scot. 2 sent d. tertia. Ægidius quodl 1. quæst. septima,*) ac Philosophi dicunt, existentiam esse vltimam actualitatem omnis formæ. Dicerem generalius, *omnis entitatis*, quia omnis entitas habet suam existentiam etiam entitas materiæ primæ, vt patebit libro octauo. Verum illi partim pressius loquuntur de existentia in illo pronunciato: partim sunt ex eorum numero, qui putant omnem existentiam prouenire a forma.

Esse vltimâ actualitatê omnis entitatis.

F Sed quęrat aliquis hoc loco, Qui fieri possit, vt existentia actualis sit vltima actualitas omnis entitatis, cum ipsa adhuc sit in potentia, vt sit actu: existentia enim rosæ, cû rosa non existit, est in potentia vt sit actu: quo eodem modo res se habet in cæteris existentiis creaturarum.

Prima dubitatio.

Quęrat itê Num quemadmodum inferiora constituuntur ex entitatibus superiorum, ita etiam

Secunda.

ita etiam existentiæ inferiorum constituantur ex superiorum existentiis. A

Tertia. Quærat postremo, Quid intersit inter existentiam, & substantiam, & quibus primo vtraque conueniat.

Prima dubitatio solutionis. Verum missa extrema dubitatione, quoniam maioris negotii est, & late disputabitur libro sequenti: ad primam dicendum est, existentiam rosæ, & cuiusuis alterius rei non existẽtis, non proprie esse in potentia vt sit actu: sed rosam potius, & quamcunque rem aliam B non existentem esse in potentia, vt sit actu per illam. Neque enim existentia, si proprie loquendum est, existit, quemadmodum neq; albedo est alba: sed est id, quo res formaliter existit, quo pacto albedo est id, per quod res formaliter est alba. Quod si quis colligat existentiam nihil esse, aut saltem non esse, quicquam reale, quia quod non existit in rerum natura, non sit reale quicquam, sed vel nihil, vel ens rationis, vel aliquid fictitium: negandum est antecedens. C Nam vt aliquid sit reale, satis est, si per illud aliquid realiter existat. Verum late sumpto existendi verbo, dici potest existentia existere, quemadmodum albedo nonnunquam dicitur albere, & lux vsitatius lucere, cũ interim sola res subiecta proprie dicatur albere, ac lucere. Hoc igitur pacto non dubium est, quin existentia sit in potentia, vt sit actu. Sed hinc non efficitur, vt non sit vltima actualitas omnis entitatis. D Siue enim ipsa sit actu, siue non sit, semper suapte natura est vltimus modus intrinsecus cuiusque entitatis, quemadmodum forma substantialis, siue sit actu, siue non sit, semper tamen est prima forma materiæ, & quantitas primum accidens absolutum substantię corporeæ. *Vide Diuum Thomam prim. p. quæstione 45. articulo quarto.*

Secunda. Ad secundam dubitationem dici potest, E Quemadmodum ex passionibus superiorũ non constituuntur passiones inferiorum, vt apertum est: ita nec existentias inferiorum ex superiorum existentiis constitui. Hoc tamen interest, quod passiones, si sunt vera accidentia, constant suis generibus & differẽtiis pertinentibus ad aliquod prædicamentum: existentiæ autem nullis cõstãt generibus, & differentiis, vt patebit libro sequenti: quod Scotus animaduertit ad distinctionem tertiam F 2. sentent. q. 3 sed sunt modi quidam essendi supponentes quamlibet entitatem, siue simplicem, siue compositam in esse possibili, quo pacto in prædicamentis spectantur: & ponẽtes formaliter earum quamq; in esse actuali, quod vocamus esse in rerum natura. Potest etiam dici existentiam non conuenire immediate cuilibet entitati, sed cuilibet entitati singulari per se: naturasq; vniuersales non existere per proprias & peculiares existentias, sed per existentias singularium per se: de qua tamen cõtrouersia lib. sequenti agendũ est.

Solutio argumentorum primæ opinionis.

SECTIO V.

Esse duobus modis sumi posse. His expositis, ad primum primæ opinionis argumentum dicendum est. Quemadmodum Ens: ita & esse duobus modis accipi posse; Vno, vt significat existere, quæ est propria verbi significatio: altero, vt significat essentiam, quo sumitur libro tertio, de Anima, cap. quarto, cum dicitur, *Aliud esse carnem, aliud carnis esse, id est, carnis essentiam.* Si ergo esse in argumẽto sumatur priori modo, neganda est propositio, si posteriori, neganda est assumptio, quo pacto nihil conficitur.

Ad secundum concessa vtcumque maiore, eo quod esse existentiæ non dicatur realitas, quemadmodum neque entitas, neganda est minor. Neque enim idem omnino sunt existere, atque esse realiter, sed sumpto esse priori modo tantum.

Creatio quid supponat. Ad tertium neganda est maior. Nam etsi creatio nullam supponit entitatem rei actu existentem, supponit tamen totam illius essentiam potentia existentem, vt per ipsam creationem accipiat esse actu, alioqui nulla res creari posset, sed vel omnia ex seipsis actu existerent, vel nihil præter Deum posset existere. *Diuina natura sola ex se existit.* Sola enim diuina natura ex se existit. Atque hæc ratio contra aduersarios plurimum valet, eamq; docte persequitur Ægidius Romanus in tractatu de Esse & essẽtia, q. 9. & 12.

Esse cum essentia non facere compositionem. Ad quartũ neganda est consequentia Nam etsi argumentum aliquid momenti habere videtur contra secundã opinionẽ, nihil tamẽ efficit contra nos, qui nõ dicimus, existentiã esse reipsa distinctam ab essentia, sed esse modum intrinsecum essentiæ, ex quo cum essentia, si proprie loquendum est, non fit compositio. Quanquam nec contra secundam quidem opinionem vim habet argumentum; cum eius auctores dicant, existentiam non esse id, quod proprie incipit esse per generationem, sed id, quo res genita incipit esse.

Nihil esse in potentia, vt habeat essentiam. Ad quintum, quicquid veritatis habeat maior propositio, falsa est minor. Nam si in ea sumatur ens actu pro eo, quod habeat essentiam, ens autem potentia pro eo ꝙ non habet essentiam, sed potest illam habere, cum nullum tale ens potentia dari possit, imo ne fingi quidem: falsa omnino erit isto modo diuisio entis in ens actu, & ens po-

tentia. Si vero ens actu sumatur pro habente existentiam, ens autem potentia pro eo, quod non habet existētiam, sed potest illam habere, vera quidem erit diuisio: cæterum hoc pacto esse potentia non destruet diuisum, cum ens potentia hac significatione sumptum vere dicatur ens, veluti Antichristus.

Explicatio quorundam locorum Arist.

Ad ea vero loca Aristotelis, quibus eadem sententia confirmabatur, dicendum est, in iis locis, tam ens, quam esse, accipi, vt significāt essentiam. Quanquam etsi sumerentur, vt significant existentiam, nihil contra nostram sententiam colligeretur. Sensus enim eorum locorum est, Neque ens hominem dicere aliam essentiam ab homine, neque verbum, Esse, significare aliquam essentiam ab essentiis prædicamentorum distinctam: cui veritati nihil obstat ea distinctio existētiæ ab essentia, quam posuimus.

Solutio argumentorum secunda.

SECTIO VI.

Num res vlla possit esse in potentia ad seipsam.

PRimum vero secundæ opinionis argumentū, hoc pacto dissoluendum. Simpliciter quidem non esse dicendum, rem vllam esse in potentia ad seipsam, posse tamē dici in potentia ad aliquid, quod futurum sit idē re cum ipsa, quo pacto albedo potest esse in potentia ad similitudinē. Hoc igitur modo vere dici potest, omnem creaturam fuisse ab æterno in potentia ad suam existentiam, cum qua futura erat idem re.

Hinc patet solutio secundi. Negāda enim est maior, vt patet ex dictis. Nec obstant exempla adducta. Ratio enim, ob quam homo non potest intelligi sub opposito animalis, aut rationalis, non est, quia sit idem re cum vtroque, sed quia vtrumque pertinet ad essentiam ipsius.

In Eucharistia quantitas nō amittit suā existētiam, sed modum existendi.

Ad tertium concessa maiore negandum est, existentiam accidentis distinguire ipsa ab accidente. Ad probationem vero dicendum, quantitatem panis, non amittere in consecratione suam existentiam, sed modum existendi, quem habebat in pane, & relationem inhærentiæ actualis, quæ modum illum existendi suapte natura sequitur. Quo fit, vt nullo modo sit probanda sententia eorum, qui (*in his est Scot in 4. 2. q 2. & d. 10. q. 2. art. 2.*) putāt, quantitatē per cōsecrationē accipere existētiam substantiæ, vt possit tum existere per se, seu absque subiecto, tum etiam reliqua accidentia sustinere. Nam cum quantitas dum est in pane, sit medium seu subiectum Quo (vt vocant) cuius interuentu illa insunt panis satis erit, si Deus quantitatis existētiam conseruet, vt illa non solum existat sine subiecto,

Quædam sententia de existentia quantitatis impugnatur.

A sed etiam reliqua accidentia sustineat. Itaque habet quidem existentia quantitatis post cōsecrationem similitudinem quandam cum existentia substantiæ, veram autem rationem illius non habet. Quod si quis obiiciat, existentiam accidētis nihil aliud esse, quam existentiam, qua aliquid existit in subiecto, quēadmodum existentia substantiæ nihil est aliud, quam existentia, qua aliquid existit per se: **B** at quātitatem post consecrationem non existere in subiecto: ergo non existere per existētiam accidentis, sed substantiæ: hunc in modum occurrendum est. Quemadmodum essentia accidentis non in eo consistit, quod actu insit substantiæ, sed in essentiali aptitudine, vt insit substantiæ, quod initio 7. libri patebit: ita quoque existentiam accidentis non in eo positam esse, vt per eam accidēs actu existat in substantia, sed vt per eam possit in substantia existere. **C**

Obiectio.

Dilutio.

Accidentis essentia in quo consistat.

Num fundamentū recipiat relationem, a qua reipsa non distinguitur.

Ad quartum dicendum, etsi nulla res se ipsa recipit, posse tamen recipere aliquid, quod sit idem cum re ipsa, quo pacto albedo recipit similitudinem, seu (vt exemplum sumatur in ijs, quæ nunquam separantur in rerum natura: cuiusmodi sunt essentia, & existentia) quo pacto creatura recipit relationem actualis dependentiæ a creatore. Hoc igitur pacto recipit essentia creaturarum existentiam, vt **D** vltimum modum intrinsecum, seu vltimam actualitatem. Vnde cum earum existētia isto modo sit recepta, & limitata, nihil efficitur in reliquo argumentationis progressu. Adhuc enim hoc existens per se, & hoc intelligens, erunt suo modo idem subiecto, quia in eadē essentia hominis, aut Angeli recipitur existētia per se, & intellectio: illa quidem, vt modus intrinsecus: hæc autem, vt verum accidens. Adhuc item existentia per se erit finita, & limitata ad essentiam substātiæ creatæ, in qua **E** recipitur, vt modus, & actualitas illius. Quāquam propositio illa, Nullam formam esse finitam & limitatam, nisi vel propter differentiam, qua contrahitur, vel propter subiectum, in quod recipitur, non est vsquequaque vera, saltem in formis improprie dictis cum differentia indiuiduans, qua Socrates constituitur in esse Socratis, finita sit, & neutro modo sit limitata, nisi dicas, eam quodam**F**modo recipi in natura specifica ad constitutionem Socratis.

Limitatio existentiæ.

Ad quintum dicendum, etsi nulla sit caussa efficiens huius connexionis, Homo est animal, quod recte assumitur in argumentatione, nosque ostendemus lib 5. tamen hanc cōnexionem, Homo est animal existens, habere veram causam efficiētem. Quæ enim efficit, vt homo existat, eadem efficit, vt homo

Cōnexio necessaria an habeat caussam efficientem.

sit

sit animal existens, quod eodem modo dicendum est de cæteris enunciationibus, in quibus prædicatum essentiale de subiecto dicitur.

Ad locum vero illum Aristotelis in 2. Post. dicendum est, in ijs etiam, quæ non differunt re, sed vel formaliter, vel solum ex natura rei, ita nonnunquam loqui Aristotelem, vt dicat, vnum esse aliud ab alio, vt cum in loco supra citato Librorum de Anima scribit, *aliud esse* B *carnem, aliud carnis esse, id est, essentiam carnis: aliud magnitudinem, aliud esse magnitudinis, id est, magnitudinis essentiam.*

SITNE VNVM VERA passio entis.

QVÆSTIO V.

Quod non videatur esse vera eius passio.

SECTIO I.

VBi quatuor priores quæstiones de ente expediuimus, sequitur vt de passionibus proprijsve illius affectionibus, potissimum vero de ijs, quæ in præcipuis habentur, disseramus. Ac primum quidem se offert disputatio de vno, quod hæc entis affectio cæteras naturę ordine videatur antecedere. Primum, quia dicitur de omnibus rebus absolute, & sine disiunctione oppositi: cum tamen reliquę aut non dicantur, nisi comparate, vt verum & bonum: aut non de omnibus, nisi cum disiunctione oppositi, vt necessarium & contingens. Deinde, quia nulla est passio entis, quæ rerum essentijs minorem additionem videatur facere, cum solam negationem diuisionis illi adiungat, vt ex progressu quæstionis patebit. Postremo, quia cæteræ omnes affectiones supponunt vnitatem rerum, quibus conueniunt, cum aliquam entium distinctionem exigant, quæ sine vnitatibus distinctorum intelligi non potest. His & alijs de caussis merito Aristot. in hoc cap. text. 3. cum primum entis analogiam explicauit, continuo ad Vnius explicationem aggressus est. Nec id solum, verum etiam adeo connexum fecit cum ente vnum, vt vtrumque vnam atq; eandem naturam esse docuerit; Philosophiæ itē partes ex partibus vnius, quemadmodum & ex partibus entis colligendas esse dixerit: ac demum cæteras entis affectiones, quæ per disiunctionem dicuntur, ad vnum ipsum, quasi ad principium omnis contrarietatis reuocandas esse affirmauerit, vt ex contextu patet.

Cur primū agatur de vno.

Vnum cum ente connexum.

Non desunt tamen argumenta, quibus A illud videatur non esse vera passio entis realis. Primum est: Vnum non solum dicitur de entibus realibus, sed etiam rationis: siquidem in his etiam dicimus, vnum esse aliud ab alio: damus quoque in his definitiones & vniuocas prædicationes: cum interim id, quod definitur, aut vniuoce prædicatur, necessario sit vnum. latius ergo patet vnū, quam ens reale. 1.

Argumē pro parte negatiua.

Secundum. Cum duo opposita prædicata B dicuntur de communi aliquo subiecto, neutrum totum cū illo reciprocatur, sed vtrumque per se minus late patet (alioqui vtrumq; simul diceretur de aliquo contento sub eiusmodi subiecto, quod fieri nequit) atqui vnum & multa sunt opposita prædicata, & dicūtur de ente reali, ac per se. vtrumque enim dicitur a Metaphysicis affectio subiecti Metaphysicæ. ergo etsi vnum non dicatur de entibus rationis, adhuc tamen non reciprocabitur cū C ente reali, quod est Metaphysicæ subiectum, sed minus late patebit. Eadem vis est in illo communi argumento. Ens diuiditur per vnū & multa. ergo fieri non potest, vt vnum reciprocetur cum ente. 2.

Tertium, Id quod formaliter, aut est negatio, aut relatio rationis, non potest esse vera passio entis realis: siquidem negatio nihil est. relatio item rationis non conuenit entibus realibus, nisi per operationē intellectus, D quod dicendum non est de passionibus entium realium. atqui vnum non videtur posse significare formaliter, nisi vel negationem vel relationem rationis, vt dicere cœpimus q. 3. de omnibus passionib. entis. ergo etsi quis ratione aliqua concludat, vnum reciprocari cum ente reali, non tamen efficiet, vt sit vera eius passio. Quod idem argumentum valet ad euertēdas cæteras passiones entis, si vnum est, nullam earum addere enti, nisi vel nega- E tionem vel relationem rationis. 3.

Num omnia quinque transcendentia, quæ enti addi solent, sint vera illius passiones.

SECTIO II.

PRo huius quæstionis explicatione illud principio ponendum est: ens habere veras ac proprias passiones, quæ de ipso, quatenus est ens, demonstrari possint. Nam vt Aristot. F hoc cap. text. 5. cōcludit, quemadmodum numerus solidum, & cætera entium genera, quatenus talia sunt, suas habent proprias affectiones, quæ in particularibus scientijs demonstrantur: ita ens, qua ratione est ens, proprias affectiones habere debet, in quibus cōsiderandis ac demonstrandis primi Philosophi cura versetur.

Ens habere veras ac proprias passiones.

Ad veram passionē quæ requiratur.

Illud etiam animaduertendum, vt attributa aliqua sint veræ passiones entium realium, nō opus esse, vt ipsa sint formaliter entia realia, sed satis esse si reciprocentur cum subiectis, quibus attribuuntur, & ex eorum natura quasi nascantur, etiamsi sint negatiua aut relatiua rationis. Hoc enim satis est, vt demonstrari possint. Qua de caussa non mirum est, si Aristoteles 2. de Anima, c. 7. text. 66. doceat, visibile esse propriam affectionem coloris, etiamsi nullam entitatem colori adiungat.

Duo genera passionum entis.

Postremo animaduertendum est, duo dici solere genera passionum, quæ cum ente recurrāt: alias simplices, alias cōiunctas. In simplicibus numerari solent quinq; illa vulgata attributa, quæ cum ente senariū transcēdentium numerum conficiunt, Res, Vnum, Aliquid, Verum, Bonum; quæ in primis ac præcipuis affectionibus entis habentur. In coniunctis censentur, Idem aut diuersum; Necessarium aut contingens, & aliæ similes, quæ & posteriores & minus præcipuę dicūtur. Constitui autem solet inter hæc passionum genera huiusmodi discrimen, quod priores sine disiunctione cum ente conuertantur; posteriores non nisi cum disiunctione. Quicquid tamen veritatis habent exempla, quæ proponi solent, misso nunc toto posteriori genere, & in alios libros dilato, de quinque illis transcendentibus, quæ in priori genere numerari consueuerunt, agendum est nobis hoc loco.

De quibus agendum.

An res & aliquid veræ entis passiones existant.

Quo pacto distinguantur sex transcendentia apud quosdam.

Ac primum quidem operę pretium est intelligere, num duo illa attributa, Res, & Aliquid, verę illius passiones existimari debeant. Hac enim in re consuetudo recentioris scholæ cum veteri, atque adeo cum veritate ipsa videtur pugnare. Fere enim recentiores illa distinguunt, tum inter se, tum etiam ab ente, ac cæteris transcendentibus, ex qua re sequitur, ea omnia numeranda esse in passionibus entis, si modo ens sit primum omnium transcendentium, quod omnes concedunt. Ratio distinctionis, eorum sententia in hoc posita est, quod Ens sumatur ab actu essendi: Res ab essentia. Vnum ab indiuisione in se: Aliquid ab alietate à cæteris, quasi iuxta etymologiam nominis idem sit atque Aliud quid: tum deinde accedant Verum & Bonum; de quorum distinctione postea agendum.

Refutatio 1. ex sententia Veterum.

Hæc tamen sententia non placet. Primum, quia pugnat cum doctrina veterum, apud quos idem sunt, Ens, Aliquid, & Res, neque aliter hæc nomina, quam vt synonyma vsurpantur.

2\. *Ex nugatio*

Deinde, quia si vnum ex his addatur alteri, aperta committitur nugatio, nisi verbum *aliquid*, sumatur, vt est particularitatis nota, veluti cum dicimus, Aliquod ens, vel Res aliqua. significamus enim hoc pacto certum aliquod genus entis, nec iam vtimur vocabulo *Aliquid*, vt est nomen transcendens.

ne, quæ committeretur.

Tertio, quia si hoc solo discrimine distinguuntur Ens & Res, quod Ens actum essendi significat, Res autem essentiam: nullus iam distinctioni reliquus est locus, si Ens sumatur vt significat essentiam, quo pacto sumitur, cum Metaphysicæ subiectum constituitur, & pene in omni Philosophia, tametsi à significando actu essendi ad significandum essentiam sit traductum. 3.

Ex supradictis.

Postremo, quia etsi verbum *Aliquid*, ab alietate, seu (quod idem est) à diuersitate ductum videri potest, vt fortassis lapis à lædendo pede: tamen quia audito verbo *Aliquid*, nihil de diuersitate cogitamus, quemadmodum nec de læsione pedis, audito lapidis nomine non significat proprie eiusmodi verbum alietatem: sed vel contradictorium verbi *nihil*, quo pacto etiam existentia, & quilibet alius intrinsecus modus essendi appellatur *aliquid*: vel magis proprie, magisque vsitate apud Philosophos, Entitatem siue Ens. 4.

Ex significatione verbi.

Accedit, quod *Diuersum* apud eos, qui hęc distinguunt, non est simplex passio entis, sed pars eius disiunctæ affectionis, quam appellant *Idem aut diuersum*. Quod si alietatem accipiant, pro alietatis fundamento, quod videtur esse diuisio (vt enim identitas fundatur in indiuisione, ita videtur diuersitas fundari in diuisione) primum multi eorum sibi repugnabunt, cum velint vnum non modo significare diuisionem rei in se, vel à se, sed etiam diuisionē ab alijs, quo fit, vt *aliquid*, eorum sententia non sit alia passio ab vno, sed ipso vno includatur. Tum etiam, quia non diuisio, sed multitudo est fundamentum diuersitatis, quemadmodum vnitas identitatis. Nam etsi inter ens, & non ens datur diuisio, non tamen datur diuersitas. Ac denique, quia diuisio est communis entibus & non entibus, vt quemadmodum entia à non entibus, ita & non entia ab entibus diuisa sint. atque hæc est diuisio, quæ antecedit vnum, & nomine vnius negatur in ente quasi subiecto, vt diximus in expositione contextus. 5.

Ex eorum dictis.

Dicendum est igitur, *Ens*, *Aliquid*, & *Rem*, idem prorsus esse, nec vllo pacto distingui inter se, nisi quod nomina *Entis & aliquid* sæpe sumuntur in commune, vt dicuntur de entibus realibus & rationis (vt cum *Ens* aut *Aliquid* in reale & rationis distinguitur) nomen autem *Rei* semper sumitur

Ens, Aliqd, & Rem, idē omnino esse.

pro

pro ente reali, nisi forte cum adiectione proferatur, vt si, cum de secundis notionibus disseris, dicas te disputare de rebus, quæ pendent ab operatione intellectus: Id quod satis declarant denominationes & inflexiones ex nomine rei factæ, vt Reale, Realiter, & Realitatis vocabulum, quibus recentiores potissimum vtuntur. In solis enim puris entibus, quæ realia dicuntur, vsurpari solent. Auenrois in sua paraphrasi contra existimat. ait enim, latius patere *Rei* nomen, quam *Entis*, quod Res dicatur de omni re concepta, vt de Hircoceruo & Chimæra: Ens autem de solis veris rebus. Sed non recte philosophatur. Figmenta enim non dicuntur res, sed res fictitiæ, qua moderatione adiecta, æque possunt illa dici entia, atque res. Itaque cum sermo est de ente reali, de quo primus Philosophus disputat, quemadmodum apud nos hoc loco, in quo *Entis*, vt subiectum est huius scientiæ, proprias affectiones quęrimus: perspicuum est, nullum esse discrimen inter *Ens, Aliquid, & Rem*, quod saltem præsentem disputationem attineat, nisi verbum *Aliquid* valde improprie pro Diuerso accipias.

De eodem & diuerso.

Quo forsitan modo dicat aliquis, Idem & Diuersum esse simplices passiones entis, & singulatim reciprocari cum ente reali comparatione alicuius. Verum, vt præfati sumus, non hic agimus de omnibus huiusmodi passionibus, sed de quinque vulgatis.

Obiectio.

Potest tamen sic contra obijci: Eorum, quæ sunt penitus idem, quoties multiplicatur vnum, toties multiplicatur alterum. At sæpe Ens reale multiplicatur, nec tamen multiplicatur Res (dicunt enim multi, actionem & passionem esse duo entia realia, nec tamen fatentur esse duas res.) Aliquod igitur discrimen est inter rem, & ens reale.

Dilutio.

Huic obiectioni ita occurres: Quemadmodum actio & passio non sunt duæ res, ita etiam non esse duo entia, dici tamen aliquando improprie duo entia, quia aut sunt, aut creduntur esse duæ entitates, vsurpato nimirum concreto pro abstracto, quod frequens est in ijs transcendentibus, quæ sunt participia, vt *Ens*, aut adiectiua nomina, vt *Verum & Bonum*. Nomen autem rei, quia substantiuum est, non ita solet vsurpari pro nomine realitatis siue entitatis. Quid porro sit, distingui re, & esse idem re, libro sequenti explicandum est. Cum igitur constet ex quinque transcendentibus, quæ Enti velut passiones simplices à recentioribus adduntur, prima duo nihil ab ente distingui: restat, vt de solis tribus extremis, id est, de *Vno, Vero, Bono*, his tribus quæstionibus agendum sit.

Quid Scotus & alij Scholastici sentiant de formali significatione Vnius.

SECTIO III.

QVod ergo ad *Vnum* attinet, quia proposita quæstio pendet ex ea, quæ disceptari solet, quidnam vnum addat enti, quidque formaliter significet, exponendum est in primis, quid de hac re sentiant Scholastici.

Sententia Scoti.

Scotus in hunc librum existimat, vnum addere enti aliquid reale positiuum. Quod enim addat aliquid reale, ex eo videtur supponere, quia quælibet res est vna præcisa omni operatione intellectus. Quod vero illud non sit negatiuum, sed positiuum, quatuor argumentis probat.

1. eius argumentum.

Primum est. Quia multitudo est quippiã positiuum, & tamen nihil aliud continet formaliter, quam vnitates. Res enim, quæ à multitudine dicuntur multæ, non pertinent ad constitutionem multitudinis, sed sunt subiecta multitudinis.

2. Secundum. Quia negatio in subiecto, seu priuatio nullam perfectionem ponit in rebus: vnitas autem est perfectio simpliciter, cũ in quolibet melior sit ipsa, quam non ipsa, iuxta definitionem Anselmi: siquidem diuisio vbique sonat imperfectionem.

3. Tertium. Quia imperfectiones non reducuntur ad summam imperfectionem (neque enim dari potest summum malum, quodque omni bono careat, & tamen omnes vnitates reducuntur ad summam vnitatem, vtpote diuinæ naturæ.

4. Quartum. Quia priuationes non recipiunt magis & minus, cum tamen ens simplex sit magis vnum, quam compositum.

Non deerunt fortasse, qui putent, Scotum mutasse sententiam in 1. sentent. distinctio. 3. quæst. 3. amplexumque fuisse opinionem eorum, qui putant vnum nihil addere enti, nisi negationem priuationemve diuisionis. Id enim parum aduertentibus fortasse videatur, præsertim cum concludat eo loco, ens reale non dici quidditatiue de suis passionibus: siquidem ex hac conclusione haud obscure videbitur effici, passiones entis nihil addere enti reale ac positiuum.

Parũ apta censura de opinione Scoti.

Verum, quod ille eo loco sententiam non mutauerit, ex eo perspicuum est; quia nec in tota eius loci disputatione verbum facit vllum de ea re: nec quicquam scribit, vnde apud eum id colligi possit. Ex eo enim, quod probat, Ens non prædicari quidditatiue de suis passionibus, non magis infertur, passiones Entis significare formaliter solam negationem aut relationem rationis, si id colligas de diffe-

rentijs vltimis: quod, credo, vides, quam pugnet cum eius sententia. Nam etsi putauit se ostendisse, ens reale non prædicari quidditatiue de differentijs vltimis: nemo tamen dubitat, quin crediderit, esse eas formaliter reales, & positiuas. Itaque semper Scotus in ea sententia perstitit, vt crederet vnum addere enti aliquid reale positiuum, quod comitaretur negatio seu priuatio diuisionis, idemque repetiuit in 2 d. 3 q. 2. Quam proinde opinionem sequutus est eius fidus discipulus Antonius Andreas in hunc librum quæst. 3. & alij omnes Scoticæ doctrinæ sectatores. Nec desunt extra Scholam Scoti, qui eandem sententiam approbēt; vt Paulus Venetus in sua Metaphysica cap. 13.

Solutio argumētorum Scoti.

Quicquid tamen hac de re dicendum sit, certe rationes Scoti nihil efficiunt: tametsi id recte supponunt, vnitatem rerum verarum non pendere ab operatione intellectus. Vnde recte efficitur, eam suo modo esse realem.

Ad primum igitur argumentum, quo ex D. Thomæ & Caietani 1. p. q. 1. art. 1. & 2. & Capreoli 1. d. q. 1. concl. 3. probat id, quod vnum addit enti, non esse negatiuum, dicendum, multitudinem transcendentem, de qua est sermo, ratione quidem rerum subiectarum multitudini, esse multa positiue: sed tamen ratione ipsarum vnitatum, quæ proxime pertinent ad multitudinem, nihil aliud esse, quā multa negatiue, id est, multas indiuisiones, vt ex dicendis patebit.

Multitudo, positiuéne an negatiue sumatur.

Vnum, an perfectionē significet.

Ad secundum dicēdum est, vnum, qua ratione vnum est, & ab ente distinguitur, nullā, dicere perfectionem, vt Diuus Thomas 1. p. quæstione sexta, articulo 3. ad. 1. recte docet: tantum abest, vt dicat perfectionem simpliciter. Cum autem Theologi dicunt, perfectionem simpliciter esse eam, quæ in quolibet melior est ipsa, quam non ipsa, loco generis intelligenda est perfectio. Nec verum est, diuisionem vbiq; importare imperfectionem. Diuisio enim Dei à creatura nullam affert imperfectionem Deo: quod in alijs plerisque diuisionibus cernere est.

Ad tertium dicendum, & si omnes vnitates ad summam vnitatem reducuntur: non tamen inde sequi, dari reductionem aliquarum imperfectionum ad summam imperfectionem; siquidem vnitas, vt ex se nullā perfectionem formaliter significat, ita nullam imperfectionem: quanquam ratione rei subiectæ sæpe dicitur perfecta vel imperfecta. Isto enim modo dicimus, vnitatem voluntatum in rebus bonis esse bonam, in malis, vitiosam.

Priuationes [illegible]num recipi.

Ad quartum dicendum, etsi priuationes non recipiunt magis & minus ratione sui, posse tamen vtrumque admittere ratione rerum, quarum sunt priuationes. Hoc enim pacto aer dicitur magis & minus tenebrosus; quia lumen, cuius tenebræ siue obscuritas est priuatio, magis & minus admittit. Cum ergo diuisio, cuius priuatio est indiuisio, aliquo modo recipiat magis & minus: non mirum, si vnum quod priuatiuum diuisionis dicitur, magis & minus admittat. Ita patet rationes Scoti nihil efficere, quicquid de eius sententia dicendum sit.

aut magis & minus.

Sententia Ianduni, & multorum Thomistarum.

Alij vero (in quibus sunt hoc loco *Iand. q. 4. Sonc. quæst. 20. & 23. Iauel. quæstione 5. & 8. Flandr. quæst. 3. artic. 8. Capr. 1. d. 24. quæst. 1. d. 19. quæst. 3. artic. 1. dist. 23. quæst. 1. art. 3. Opusc. 42. ca. 2. de potentia, quæst. 9. artic. 7.*) asserunt, vnum nihil addere enti præter negationem diuisionis: ita tamen, vt non significet formaliter solam eiusmodi negationem, sed etiam ipsum ens: quam sententiam plerique conantur ostendere esse Diui Thomæ, præsertim in 1. senten. distinct. 19. & 24. in Opusc. 42. & in quæstionibus de potentia Dei. Quibus locis non solum ait, vnum, quatenus vnum, esse ens indiuisum: sed etiam vnitatē ipsam esse essentiam indiuisam.

Discrimen eorum inter se.

Est tamen inter eos nonnihil discriminis. namque alij asserunt, vnum significare formaliter totum hoc in recto casu, ens indiuisum: alij vero ens in recto: indiuisionem autem in obliquo, quasi dicas, ens habens indiuisionem, seu cum indiuisione: alij denique sentiunt, vnum significare ens indiuisum, quatenus indiuisum est: ita tamen, vt non excludatur ens. quod certe a prima explicatione nihil videtur differre: præsertim cum dicant, ens esse id, quod materiale est in vno, & quasi genus eius, & aliorum transcendentium: indiuisum autem id, quod formale & quasi differentia, non quia contrahat ens, sed quia additum enti constituat vnum, & distinguat illud à vero, & à cæteris transcendentibus.

Ratio, qua suam sententiam confirmant.

Probant autem hi auctores suam sententiam hac potissimum ratione: Aut vnum significat formaliter solam negationem diuisionis, aut negationē, & aliquid aliud. At non solam negationem. ergo & negationem, & aliquid aliud. non videtur autem posse significare aliquid præter negationem diuisionis, nisi ens. igitur significat & ens & indiuisionem. Priorem assumptionem dupliciter probant. Primum, quia si vnum nihil aliud formaliter significaret, quam negationem, connotando ens, nihil formaliter enunciaremus de Deo, cum dicimus, Deus est vnus. Deinde, quia si solam priuationem significaret, esset terminus priuatiuus, ac proinde non posset

conuenire

conuenire in Deum, cum omnis terminus priuatiuus significet aliquam imperfectionẽ rei, de qua prædicatur.

Proposita rationis refutatio. Verum, siue eorum sententia vera sit, siue falsa: certe ratio, qua illam confirmant, non efficit, quod volunt. Nam etsi negemus priorem assumptionem, nihil inde absurdi sequetur. Neque enim necesse est, vt quicquid prędicatur de Deo, significet formaliter positiuum aliquid; cum multa nomina pure negatiua possint de Deo enunciari, vt, Non factum, Non mutabile seu immutabile, & similia. Nec item absurdum est, attribuere Deo nomina priuatiua, quæ tum demum imperfectionem significant, cum id, cuius absentiam denotant, dici perfectionem patet: cuiusmodi non est diuisio ea, cuius absentia significatur nomine vnius. Quocirca si quis dicat, Socrates est incontaminatus, inculpatus, & similia, nullam in eo notabit imperfectionẽ, sed potius perfectionem, quod contaminatio & culpa sint imperfectiones quædam.

Aliorum probanda sententia. Alij denique dicunt, vnum addere enti solam negationem diuisionis per modum priuationis; ita tamen, vt non significet formaliter ipsum ens: sed solum connotatiue. Quæ sententia, vt magis amplectenda, nonnullis conclusionibus explicanda est.

Quid Vnum & reliquæ simplices passiones possint addere enti.

SECTIO IIII.

1. Conclusio. Prima conclusio: *Vnum non est re ipsa distinctum ab ente.* Hæc plane traditur ab Arist. hoc cap. tex. 3. vbi docet ac probat, ens & vnum esse vnam atq; eandem naturam, siue non diuersam, vt in explicatione contextus diximus. satis autem patet apud Aristotelem, quicquid nõ est natura diuersa, non esse quoque rem diuersam: quod idem vniuerse verum est in rebus creatis. Potest etiam conclusio ea ratione probari, quia si ab vnaquaque re collerentur cætera omnia, à quibus illa re ipsa distinguitur, adhuc esset ens & vnum quippiam. *Ita probant Theologi 1 sent. dist. 24.* Adde, quod alioqui nulla res vna esset simplex realiter. Nam quæ realiter differunt, si ita coniuncta sint, vt alterum sit forma, aut quasi forma alterius, realem compositionem faciant necesse est. Sed in hac conclusione nulla est inter Philosophos dissensio.

2. Secunda conclusio. *Vnũ nõ est idem omnino cũ ente*, hoc est, *& re & ratione*. Hãc etiam conclusionem subijcit Aristoteles in verbis proxime sequentibus, text. 9. cum ait, *Sed non vt quæ vna ratione declarentur*. Eandemque omnes ea ratione approbant: Quia si essent idem omnino, æque nugaretur, qui diceret ens vnum, atque qui dicat gladius ensis, quod tamen à nemine vitio nugationis arguitur.

Tertia conclusio. *Vnum nihil addit enti, quod reale & positiuum sit, & ab ente formaliter distinguatur.* Hanc conclusionem, si recte quis aduertat, plene innuit Aristoteles text. 3 eisdem illis verbis: *Ens & Vnum esse Vnam atque eandem naturam.* Si enim credidisset, vnum addere enti aliquid reale positiuum ab ente formaliter distinctum, non dixisset esse vnam & eandem naturam, sed vnum & idem re, siue subiecto. Id enim, quod ab altero est formaliter distinctum, non est eadem natura cum illo, etiamsi possit esse eadem res. Est etiam hæc conclusio pene omnibus communis, præterquam ijs, qui Scoti doctrinam sequuntur. Potestque in hunc modum probari: Si vnum adderet enti aliquid reale positiuum ab ente formaliter distinctum, iam ens prædicaretur quidditatiue de vno. hoc autem non est dandum. ergo nec illud. Minor patet ex tertia conclusione quęstionis tertiæ, quam rationibus Scoti potissimum probauimus. Maior autem dupliciter ostendi potest. Primum, Quia reale positiuum habens propriam (vt ita dicam) formalitatem, nihil aliud omnino videtur esse, quam ens reale: nec sane aliud mens concipere potest. Dixi, *habens propriam formalitatem*, vt excluderem modos. hi enim, vt non distinguuntur formaliter à naturis rerum, ita non dicuntur habere proprias formalitates. Deinde, quia omne reale positiuum, quod distinguitur formaliter ab alio, habet aliquam vnitatem propriam & peculiarem sibi: alioqui non faceret cum illo multitudinem naturarum, sed (vt verbis auctorum aduersæ partis vtar) formalitatum. At omne, quod habet vnitatem propriam & peculiarem sibi, est quidditatiue ens, vt quæstione tertia de differentijs concludebamus. Præterea, aut vnitas illius realis positiui formaliter distincti ab ente: est etiam realis, & positiua, & formaliter distincta ab illa priori vnitate, aut minime. Si distincta, idem quæri poterit de alia atq; alia in infinitum: sin minus, idem potuit dici de prima. Non igitur dicendum, vnum addere enti quicquam reale positiuum ab eo formaliter distinctum.

3.

Probatio ex prædicatione entis.

Quia nõ est danda infinitio.

At dicat aliquis, vnum addere enti aliquid reale positiuum ab eo formaliter distinctum eo pacto, quo attributa diuina distinguuntur inter se: siue eorum distinctio formalis sit ex natura rei, vt putat Scotus, siue ex sola con-

ſideratione noſtra, vt eſt Diui Thomæ ſententia. Etenim contradicendi modum nullam vim habent propoſitæ rationes, cum vnum poſſit iſto modo diſtingui formaliter ab ente, & tamen eſſe quidditatiue ens. Hoc enim pacto ſapientia diuina diſtinguitur formaliter à iuſtitia diuina, & tamen eſt quidditatiue ſapientia diuina. Nec deſunt ex Recentioribus, quibus hæc commentatio placere videatur, cum ab eis petitur. Quonam pacto intelligant, paſſiones entis diſtingui ab ente. Aiunt enim, omnes paſſiones entis addere enti aliquid reale poſitiuum formaliter ab eo diſtinctum, nec tamen ſatis explicant modum, quo id fieri poſſit, niſi quod dicunt, eas eſſe generales quaſdam perfectiones cuiuſq; rei. Atque eadem fortaſſe fuit Scoti ſententia quæſtione 2. in hunc librum.

Commentatio quorundam recentiorum.

Refutatio.

Si quis tamen animum aduertat, plane intelliget, hanc commentationem longe à vero aberrare. Primum, quia iſto modo rediret iterum labor reſpondendi ad eas rationes, quibus poſteriorem partem tertiæ concluſionis quæſtionis tertiæ oſtendimus, quæ tamen nil faciunt contra diſtinctionem attributorum diuinorum, vt libro duodecimo patebit. Deinde, quia attributa diuina dicuntur quidditatiue de ſe inuicem, vt eo loco dicemus: ens autem (quicquid nonnulli (*vt Fland. quæſtione tertia, articulo ſecundo ait, Vnum prædicari quidditatiue de ente, capite primo, quæſtione ſecunda, ſectione tertia*) ſentiant) non dicitur quidditatiue vnum, alioqui Socrates non poſſet concipi vt ens perfecto conceptu quidditatiuo, niſi conciperetur vt vnus. Tertio, quia iuxta hanc ſententiam nullæ darentur veræ paſſiones entis, cum eæ, quæ dictæ ſunt, maxime videantur numerandæ in veris ac proprijs. Poſtremo, quia ille modus diſtinctionis, qui cernitur in attributis diuinis, quem putamus, non eſſe ex natura rei, ſed ex ſola conſideratione noſtra, naſcitur ex perfectione diuinæ naturæ, quæ, quia infinita eſt, quidditatiue à nobis in hac vita vno ac ſimplici conceptu concipi non poteſt, immo nec quantumcunque multis, vt patet ex ijs, quæ diximus libro ſecundo. Ridiculum eſt autem, & ab omni opinione alienum, aſſerere Socratem, quatenus eſt ens, tantam habere perfectionem, vt ſimplici conceptu à nobis quidditatiue concipi nequeat, ſed opus eſſe, vt concipiatur conceptibus omnium tranſcendentium, vt ſimplex natura entis, quæ in eo primum cernitur, percipiatur.

4. Concluſ.

Quarta concluſio. *Vnum addit enti negationem aliquam, vel relationem rationis.* Hæc ex ſuperioribus facile probatur. Nam cum

A præterea, quæ realia & poſitiua ſunt, nihil ſuperſit, negationes, relationes rationis, & commentitia: probatumque ſit, vnum non addere quicquam reale poſitiuum; conſtet autem, nihil addere commentitium: efficitur vt nihil aliud poſſit reddere, quam negationem aliquam, aut relationem rationis. Quod ſi quis obijciat, hoc tantum ex ſuperiori concluſione perſpicuum eſſe, non ad-

Obiectio.

B dere vnum enti aliquid reale poſitiuum formaliter diſtinctum ab ente: hinc autem non ſequi, nihil illud poſſe addere reale poſitiuum. poteſt enim addere modum realem intrinſecum, qui non diſtinguitur formaliter ab eo, cuius eſt modus. Occurrendum eſt, communem omnium ſententiam eſſe, non ita diſtingui ab ente, quaſi ſolum modum illi adiungat, ac merito quidem: tum quia omnis modus entis contrahit ens (vt finitum eſ-

Dilutio.

C ſe, infinitum, per ſe, in alio, actu, potentia, & ſimiles) vnum autem æque late funditur, atq; ens, illudque perpetuo ſequitur, quocunque modo accipiatur: tum etiam, quia vnum omnium ſententia diſtinguitur formaliter ab ente, niſi quod alij dicunt, diſtingui formaliter poſitiua, alij negatiua.

Atque hæ quatuor concluſiones ad verum etiam & bonum extendi poſſunt, omneſque alias, ſi vllæ præterea ſunt ſimplices paſſiones

Extenſio concluſionum.

D Entis.

Quid Vnum formaliter ſignificet.

SECTIO V.

Quinta concluſio. *Vnum addit enti negationem diuiſionis per modum priuationis: ita tamen, vt formaliter non includat ens.*

5. Concluſio.

Prima pars huius concluſionis, quæ eſt com-

E mentatoris Diui Thomæ, Alberti, Durandi, & pene omnium, exceptis ijs, qui Scotum ſequuntur, plane aſſeritur ab Ariſtotele 5. libro, cap. 6. vbi ſic ait: *Vniuerſe autem ea, quæ diuiſionem non habent, ea ratione, qua non habet, vnum dicuntur.* Quod idem ſæpius repetit, præſertim lib. 10. cap. 1. vbi exponens, quæ ſit ratio vnius, quatenus omnia genera Vnius complectitur, ita concludit, *Quapropter vnius eſſe eſt indiuiſibile eſſe, aut ſaltem* (quod

Probatio primæ partis.

F addit cap. 5.) *indiuiſum.* Id autem facile probatur. Nam quod vnum addat enti negationem, hac ratione patet: Vnum addit enti aut negationem, aut relationem rationis, vt ex ſuperiori concluſione perſpicuum eſt: non addit autem relationem rationis. ergo negationem. Aſſumptio ex eo probatur, quia vnum non eſt relatiuum, ſed abſolutum. Quod autem ea negatio ſit diuiſionis, ex eo patet,

Patet, quia negatio, quam vnum addit enti, vel est negatio multitudinis, vel diuisionis. (neque enim quicquam est aliud, quod per illam negari possit) at non potest esse negatio multitudinis, quatenus multitudo est. negatio enim est naturæ ordine posterior eo, quod negatur. Vnum autem est suapte natura prius multitudine. igitur est negatio diuisionis, quod in expositione contextus luculentius diximus.

Obiectio. Quod si quis obijciat, Vnum non solum dicere negationem diuisionis, sed etiam identitatis, vt multi asserunt. dicunt enim id esse vnum, quod est indiuisum in se, & non idem, seu potius diuisum à quouis alio. *Dilutio.* Occurrendum est, eam sententiam non esse approbandam. Nam, vt aliquid sit vnum, satis est, si sit indiuisum in se. esse enim præterea diuisum ab alio, non efficit vnum præcise, sed vnum ex pluribus. Plene enim consideratur quælibet res vt vna, cum consideratur vt indiuisa accedit, quod & si solus Deus, aut quoduis aliud ens per se, esset res possibilis (quod tamen impossibile est) non propterea tamen non esset vere ac proprie vnum quid.

Secunda pars conclusionis, quam ijdem auctores pari consensu approbant, asseritur ab Aristotele tum hoc capite, cum ait: *Atque ibi quidem Vni differentia adest, &c.* tum vero clarius libro decimo, capite quinto, cum docet: vnum opponi multitudini, vt indiuiso, non tamen contradictorie, seu per modum puræ negationis. *Probatio secũda partis.* Probatur autem facile ex eo pars hæc, quia si Vnum adderet enti negationem diuisionis per modum puræ negationis, non ens quoque vere diceretur vnum (vt argumentatur Diuus Thomas) quemadmodum vere appellatur, Non diuisum, Non album, & cæteris nominibus pure negatiuis. Immo etiam, cum opposita circa idem genus versentur, non entia quoque dicerentur vere multa & diuersa, quod aperte falsum est.

Obiectio prior. Sed contra hanc conclusionis partem sic licet obijcere: Quemadmodum dicimus, vnum ens, & duo entia, sic etiam dicimus, vnum figmentum, & duo figmenta, vt vnum hippocentaurum, duos hippocentauros. igitur vnum & multitudo non magis accommodantur entibus, quam non entibus. Huic *Dilutio.* obiectioni occurres: Vnum & multitudinem non dici de non entibus, nisi quatenus non entia modo aliquo entia sunt, nempe quatenus concipiuntur vno aut pluribus conceptibus. hinc enim habent, vt denominatione extrinseca sint entia. at entia ex se habent, vt sint vnum vel multa. Secus accidit prædicatis pure negatiuis. hæc enim dicuntur de

A non entibus, etiam quatenus non entia sunt.

Licet quoque obijcere in hunc modum. *Obiectio posterior.* Diuisio, quam negat Vnum, est impossibilis. ergo Vnum non addit enti negationem diuisionis per modum priuationis. Consequutio perspicua est, *quia priuatio est negatio eius, quod natum est inesse, &* (quod hinc sequitur) *quod possibile est esse.* Antecedens dupliciter

B probatur. Primum, quia si diuisio, quam negat Vnum, esset possibilis: aut Deus non vere diceretur vnus: aut simplicissima Dei essentia diuidi posset. Deinde, quia diuisio, quam negat vnum, non videtur esse alia, quam diuisio cuiusque entis à seipso, quæ est omnino impossibilis, vt est luce clarius. Quod autem ea negetur nomine vnius, ex eo perspicuum videtur: quia vnitas transcendens est communis omnibus entibus: sola autem indiuisio à

C se videtur omnibus entibus communis. Namque aliæ indiuisiones, vt totius integri in suas partes, veluti aquæ maris: aut speciei in sua indiuidua, veluti solis, non sunt communes omnibus entibus, cum non omnia entia constent partibus integrantibus, neq; omnia sint species.

Ad hanc obiectionem, omnes qui vnum priuatiuum esse dicunt, negant consecutionem, atque ad probationem respondent, nõ *Negatur cõsequentia.*

D ita intelligendum esse, vnum significare negationem diuisionis per modum priuationis, quasi ipsa negatio diuisionis sit vera priuatio, & quæ remoueat aliquid aptum inesse in eo quasi subiecto, in quo est ipsa negatio: sed ea ratione duntaxat, quia non significat illam per modum puræ negationis.

Verum, ne quis ex prætermissione antecedentis aliquem errorem imbibat, negandum quoque est antecedens: ad prioremque eius *Negatur antecedens.*

E probationem hac distinctione vtendum. Si diuisio, quam *Diuus Thomas quæst. 9 de potẽtia Dei, artic. 7.* negat vnum, dicatur possibilis in eo quasi subiecto, in quo est ipsa negatio, plane sequi absurda illa, quæ subijciuntur: Sin autem dicatur possibilis in alijs rebus, neutrum effici. Neque enim vllum est incommodum, si dicas, Deum esse indiuisum diuisione possibili in alijs rebus: neque item nomina priuatiua semper sumuntur, quatenus significant negationem eorum, quæ a-

F pta sunt inesse rebus, de quibus dicuntur: sed alijs etiam: quo pacto sumuntur cœcum, silens, inculpatum, & similia, quatenus dicũtur de talpa, de lapide, alijsq; rebus inanimatis. Hac igitur ratione Deus dicitur vnus, siue indiuisus nomine priuatiuo, quia nõ est diuisus diuisione possibili in cæteris entibus: quo etiam pacto appellatur infinitus diuisione *Deus cur dicatur Vnus priuatiue.*

possibili in cæteris entibus, quo etiam pacto appellatur infinitus, immensus, inæstimabilis, inculpabilis, & alijs huiusmodi vocabulis, quibus tantum abest, vt aliqua imperfectio tribuatur Deo, vt summam potius, atque adeo infinitam imperfectionem in eo significent.

Ad posteriorem.

Ad posteriorem vero probationem *Sonc.* q.23 dicendum, non esse verum, diuisionem, quam negat vnum transcendens, esse diuisionem cuiusque entis à seipso, eiusque rei probationem nihil efficere. Nam, etsi negatio huiuscemodi diuisionis omnibus entibus communis est, non est tamen ea satis, vt rem efficiat vere. Nam homo, vt est in suis inferioribus, est indiuisus à se, id est, non est homo, & non homo: & tamen, vt est in illis, non est vnum aliquid, sed multa. Aceruus item lapidum est indiuisus à se, vt non sit aceruus, & non aceruus: & tamen non est aliquid vere vnum, sed multa. Itaque, vt aliquid sit vere vnum, necesse est, vt non solum non sit ipsum, & non ipsum, sed neque vlla multa, in quæ cadere possit contradictio huius & non huius.

Probatio tertiæ partis.

Tertia pars conclusionis probatur. Primū, quia nunquam affectio rei tantæ perfectionis est, quantæ est res ipsa, cuius est affectio, siue ea sit propria passio, siue commune accidens. atqui id accideret, si vnum includeret formaliter ens & indiuisionem. Deinde, quia vnum posset vnum includere formaliter ens, nisi ei essentialiter subijceretur, vt homo animali, aut rationali, vel alia ratione ex eo constitueretur, vt Socrates ex materia & forma. at vnum non potest essentialiter subijci enti, vt patet ex conclus. 3. quæst. 3. neque item ex eo componi: quia nulla affectio, quæ fluit ex subiecto, potest ex eo constitui: alioqui iam subiectum ex seipso flueret, & seipso esset posterius. Postremo, quia si vnum constituitur ex ente & diuisione, quasi affectione adiuncta, potius indiuisio dicenda erit passio entis, quam totum compositum. Aptius enim affectio demonstratur de subiecto, quam totum compositum de parte.

Responsio falsa.

Quod si aduersæ partis auctores dicant, vnum non constitui ex ente & indiuisione, sed esse tertium quippiam compositæ cuiusdam naturæ quæ ex vtroque resultet, iam petam, sitne illud reale aliquid, an rationis, an vero negatiuum? Si reale, iam ens de vno diceretur quidditatiue, quod fieri non posse, ex tertiæ conclusionis probatione patet. Si rationis, numerabitur vtique vnum in relatiuis, quod pugnat cum prima parte huius conclusionis. Quod si negatiuum, idipsum est, quod volumus. Neque enim alia negatio afferri potest, quæ nomine vnius significetur, quam negatio diuisionis. Quod autem afferant ex Diuo Thoma in disputatis de Potentia Dei, & alijs locis, Vnum non significare solam indiuisionem, sed etiam ipsam substantiam siue entitatem rei, non de sola formali significatione tantum, sed de connotatiua etiam, siue insinuatiua intelligendum est: quo pacto dicimus, cœcitatem significare non modo negationem aspectus, sed de connotatiuà etiam oculum, cui illa suo modo inest.

Explicatio locorū quorundam D. Thomæ.

Cuiusdam responsionis impugnatio.

Nec vero ea moderatio, quam quidam eorum adhibent de significatione indiuisionis in obliquo quicquam iuuat. nam etsi id eodem modo intelligunt, quo dicimus simitatem significare nasum in obliquo, quia sit nasi curuitas, & patrem aliquo modo significare filium, quia filium respiciat, non putant certe vnum significare formaliter indiuisionem, quicquid tandem dicant. Nam nec simitas significat formaliter nasum, nec pater filium, licet nasus ponatur in ratione formali simitatis, & filius in ratione formali patris. Quod si ita dicunt, vnum significare indiuisionem in obliquo, quo pacto album significat albedinem (siquidem esse album, nihil est aliud, quam affectum esse albedine, vel habere albedinem) plane sentiunt, vnum componi ex ente & indiuisione. Nam cum dubium non sit, quin album significet formaliter albedinem, certe cum addant, Vnum significare formaliter & in recto ipsum ens, perinde sentiunt de vno, ac sentirent de albo, si album præter significationem formalem albedinis, significaret etiam formaliter ipsum corpus, quod denominatur affectum albedine. Quid enim hoc esset aliud, quam vnum, quatenus vnum, constitui atque componi ex ente & indiuisione?

Obiectio.

Sed contra hanc conclusionis partem obijciat aliquis in hunc modum, quod pugnet cum prima conclusione. Ens & vnum sunt idem re, vt patet ex prima conclusione, imo etiam vna natura, vt affirmat Aristoteles: ens autem reale non potest esse eadem res cum negatione seu priuatione, nedum eadem natura siue priuationes & negationes sint non entia, vt credimus, siue sint entia rationis, vt plerique (*inter quos est Sonc. 10 Metaphysic. quæstione decimaquinta*) putant. igitur prima conclusio, aut hæc pars quintæ falsa est.

Dilutio.

Huic obiectioni occurrendum est, non esse dictum à nobis in prima conclusione, ens & vnum esse idem re, sed vnum non esse re ipsa distinctum ab ente, quod aliud est. Quanquam, si id assertum esset, nihil absurdi sequere-

sequeretur. Nam vt Arist. ait 1. Phys. capite 7. A text. 66 & 67 *materiam esse idem numero, sine re cum priuatione*: sic etiã a nobis dici potuit hoc loco, ens esse idẽ re cum vnitate seu indiuisione. Vtrumq; enim verum est in sensu negatiuo: quasi dicas, non est aliud reipsa: quo eodem modo intelligendum est illud Arist. *Ens & Vnum esse Vnam & eandem naturam, id est, non duas.*

B

Vnum esse Veram passionem entis, & quo pacto sit.

SECTIO VI.

Sexta conclusio. SExta & extrema conclusio. *Esse Vnum realem per se, absolute, atque in se, est Vera passio entis huic scientiæ subiecti.* Quæ conclusio explicatione magis, quã probatione indiget.

Variæ definitiones Vnius, & 1. Vnius in cõmuni. Vnum communissima ratione sumptum *nihil est aliud quam indiuisum secundum aliquam rationem entis.* Non diximus: (*secundũ aliquem gradum entis.*) sed rationem: quia neque analoga sunt indiuisa secundum gradum vllum entis communem analogatis: neque entia per accidens secundum gradum vllum communem iis entibus, ex quibus constant: sed secundum qualemcunque rationẽ entis complectẽtis omnia. C

2. Vnius realis. Vnum reale est, *cuius Vnitas potest actu existere sine operatione intellectus*, vt vnitas Angeli, vel lapidis. Nam vt entia existunt sine operatione intellectus, ita earum vnitas. Atq; per hanc particulam excluditur omne vnũ, cuius vnitas existere non potest sine operatione intellectus, vt vnitas, prędicati, subiecti, generis, speciei. D

3. Vnius per se. Vnum per se interdum sumitur pressius: *pro eo, quod est Vere Vnius essentiæ, siue ea simplex sit*, vt Angeli, *siue composita*, vt hominis, aut lapidis: cui vni opponitur vnum per accidens communiter sumptum. Interdum vero sumitur fusius, non solum pro eo, quod vere est vnius essentiæ, sed etiam pro eo, quod cõstat ex multis per se ordinatis, ex quibus nulla vera essentia resultat: cuiusmodi est nauis, aut exercitus: cui vni opponitur vnum per accidens pressius acceptum, nempe quod nec vere est vnius essentiæ, nec constat ex plurib. per se ordinatis: cuiusmodi est aceruus lapidum, aut turba hominum. Atque hoc solum vnum per accidens, excluditur in conclusione per particulam per se. E

Vnum absolute, & comparate quomodo differant. Esse vnum absolute & comparate, differunt inter se se. Esse vnum comparate, est esse vnum cum aliquo, quo pacto Socrates est secum vnum numero, cum Platone vnum specie, cum Bucephalo vnum genere, cum magnitudine, aut figura vnum analogia. Quo loco vnum specie ac genere nolim accipias formaliter, sed fundamẽtaliter, ne redeamus ad vnitates pendentes ab operatione intellectus. Esse vnum absolute, est esse vnum non cum aliquo sed sine comparatione spectatũ, quo pacto animal est vnum in eo quasi momento naturæ, in quo nec secum adhuc nec cum alio confertur, siue illud spectetur vt animal, siue vt viuens, siue vt homo, siue etiam vt Socrat. modo enim non conferatur cum aliquo, cum quo dicatur vnum, semper spectatur absolute. Atq; hoc pacto sumendũ esse vnum in cõclusione hac, ex eo patet, quia necesse est vt vnitas, quæ prima passio entis esse debet, cõueniat cuilibet, ante quãcunq; multitudinẽ, non modo pendentẽ ab operatione intellectus, qualis est multitudo Socratis bis sũpti, sed etiã distinctorum ex natura rei, qualis est multitudo numeralis, specifica, &c.

Definitio Vnius in se. Esse vnũ in se, est esse *Vnũ secundũ propriam & peculiarem rationem, non secundũ rationem superioris, aut inferioris, aut accidẽtis*: quo pacto animal est, vnũ, quatenus animal, non quatenus viuens, non quatenus homo, aut Socrates, non quatenus quantũ, aut huius, illiusq; figuræ. Atq; hoc pacto sumendum esse vnum luce clarius est, cum vnitates, quæ conueniũt inferioribus per superiora, aut superioribus per inferiora, aut subiectis per accidentia, aut contra, non conueniant illis primo, & per se.

Obiectio. Quod si quis obiiciat: ens complecti omnem entitatis rationem: ergo & vnum, quod est passio entis, complecti omnem rationem vnitatis: quare nullo pacto restringendum esse vnum, cum tribuitur enti, vt propria eius passio: *Dilutio.* Occurrendum est, etsi ens in commune complectitur omnẽ Entitatis rationem, non tamen, vt est subiectum primæ Philosophiæ. Quapropter cum illud non quouis modo, sed vt est reale, ac per se, sit eius subiectum: non mirum est, si vnum etiam ad vnum reale, ac per se restrictum sit. Cur autem additæ sint reliquæ duæ particulæ, ex dictis constat. Ita non modo explicata, sed etiam probata relinquitur, proposita conclusio: tametsi pronunciatum hoc, quemadmodum & cætera, quæ valde propinqua sunt primis principiis difficile probari solent, vt docet Aristoteles 8. libro, capite secundo, in Topicis, non propter ambiguitatem, sed perspicuitatem.

Confirmatio prim. Potest item conclusio his argumentis cõfirmari. Ens, qua ratione est ens, habet veras aliquas passiones, vt ratione Aristotelica initio ostendimus: nihil autem reperitur, quod sit magis propria passio Entis, de quo agit primus Philosophus, quam vnũ reale per se, &c.

est igitur propria eius passio.

Quod si quis obiiciat, prius euenire enti diuisum esse a non ente diuisione contradictoria, quam esse vnũ siue indiuisum in se: ergo aliquid prius vno reperiri, quod passio entis dici possit: hunc in modum respondendũ est. Si diuisum esse sumatur vt entibus & non entibus commune est, non posse illud dici passionem entis, cum latius pateat: quod ipsum superius monuimus. Quod si sumatur, vt supponit ens quasi subiectum, quo pacto sumitur indiuisum, quod constituit vnum: non latius quidem de modo patebit, quam ens: sed tamen ea ratione non poterit passio entis appellari, quia quæ sola diuisione contradictoria diuisa sunt, non dicuntur diuisa per aliquid aliud, etiam ratione distinctum, sed per seipsa formaliter, vt homo a non homine per idipsum, quod homo est, & lapis a non lapide per idipsum, quod lapis est: alioqui aliquid expectarent, saltem ratione distinctum, per quod sibi mutuo repugnarent, quod dici nullo modo potest. Præterea non enti nihil accidere potest, per quod diuisum sit ab ente, cũ ipsum nihil sit: ergo nihil etiam requirendũ est in ente, per quod diuisum sit a non ente. Accidit quod diuisum esse ab ente nihil aliud est, quam non esse ens: ergo diuisum esse a nõ ente nihil est aliud, quam esse ens. Atque hęc de diuisione contradictoria, seu (quod idem est) de contradictione fundamentali, non de contradictionis relatione, quæ est relatio rationis. hæc enim nihil ad rem facit, cum supponat fundamenti apprehensionem, ac proinde multitudinem entium, apprehendentis inquam, & apprehensi, ac proinde sit posterior vtriusque vnitate. Patet ingitur non posse dici passionem entis. Diuisum esse a non ente diuisione contradictoria, quæ transcendẽtem vnitatem præcedat. Præterea, esse vnum necessario reciprocatur cum ente, & sequitur ipsam entis naturam (addantur autem conditiones eius entis, & eius vnius, de quibus est sermo) igitur est vera passio entis. Consequẽtia perspicua est. Prior pars antecedentis facile probatur. Nam, quod omne vnum necessario sit ens, ex eo patet, quia vnum nihil est aliud, quam ens indiuisum, quatenus indiuisum est. Quod autem omne Ens necessario sit vnum, ea ratione probat Diuus Thomas: 1. p. quæstione sexto, articulo tertio, & quæstione vndecima, articulo primo, quia omne ens necessario est simplex, aut compositum. quod autẽ est simplex, est diuisum actu, & potentia, vt Angelus. quod vero compositum, est indiuiduum actu, licet sit diuisum potestate, vt homo. quam probationem innuit Arist lib. 10 cap 2. textu quinto cum ait,

Obiectionis dilutio.

Ens a non ente, & non ens ab ente a seipsis formaliter diuisa.

Confirmatio posterior.

A *Quod vero est indiuisibile, aut indiuisum, id dicitur vnum* Indiuisibile enim dixit propter simplicia, indiuisum autem, propter cõposita. Atq; hãc reciprocationẽ entis, & vnius, habet hoc capite, *tex. 3.* cum dicitur *Ens & vnum mutuo se sequi.* Quam eandem tradit Parmenides apud Platonem in Parmenide sect. 7. his verbis, *Neque enim ens vni, neque vnum enti deest, sed duo hæc potius per omnia coæquantur.* B Posterior autem antecedentis pars ex eo facile perspicitur, quia vnitas supponit entitatem, tanquam subiectum, non entitas vnitatem.

Platonis sententia.

At obiiciat aliquis contra prioris partis probationẽ, hoc modo. Indiuisio rerũ compositarum in suas partes realiter constituentes non est vnitas earum transcendens, & pari ratione, neque indiuisibilitas simplicium in eiusmodi partes, igitur non recte eo argu- C mento probatum est, omne ens esse vnum, cum conclusio intelligatur de vnitate transcendente. Prior pars assumptæ propositionis (quæ sola indiget probatione) ex eo patet, quia Socrates, etiam postquam e viuis excessit, est vnus vnitate transcendente, quæ non potest illi non conuenire, & tamen nũc est vere diuisus in animam & corpus: eodemque modo sunt vere diuisi in partes integrantes, qui abscisso capite obierunt.

Obiectio.

D Huic obiectioni occurrendum est dicendo, verum esse, quod sumitur. Vnitas enim transcendens neque est indiuisio, neque indiuisibilitas in partes realiter constituentes, siue essentiales illæ sint siue integrales: sed est indiuisio in hoc & non hoc, ita vt illud dicatur vnum vnitate transcendente, quod quatenus tale est, non est hoc, & non hoc: quo pacto Angelus est vnus vnitate transcendente; quia, quatenus est Angelus, non aliqua saltẽ E duo, quorum alterum, non sit alterum: tametsi quatenus est reipsa hic, & ille Angelus, sit hoc, & non hoc, ac proinde non vnum quid, sed plura. Eadem ratione homo non est vnus vnitate transcendente, quatenus est indiuisus, siue in animam & corpus, siue in partes integrantes: sed quatenus, vt homo est, non est vlla duo, quorum alterum non sit alterũ, tametsi quatenus est reipsa Socrates, & Plato, ac cæteri particulares, sit hoc & non hoc, ac proinde plura non vnum aliquid. Quod idẽ F dicendum est de Socrate: nam cum probabilius sit Socratem viuentem non esse animam & corpus, aut partes suas integrantes, sed tertiam quandam entitatem constantem ex anima & corpore, vt patebit lib. septimo, multo minus dicendum erit, illum post mortem esse animam & corpus, partesve suas integrãtes, cum priores illæ sint a se inuicem seiunctæ,

Dilutio.

De toto & partibus.

Defenditur probatio D. Thomæ.

iunctæ, posteriores autem perierint. Verum, quia indiuisio illa, in qua diximus consistere vnitatem transcendentem, cum existit realiter, quoad composita quidem coniuncta est cum eorum indiuisione in partes reales: quoad simplicia coniuncta est cum eorum indiuisibilitate in eiusdmodi partes: idcirco Diuus Thomas ex adductis probauit, omne ens esse vnum, quia simplicia diuidi non possunt in partes realiter constituentes, composita vero, etsi diuidi possunt, quandiu tamen in B rerum natura existunt, non sunt actu diuisa. Quocirca illud hoc loco prætereundum nō est, hoc interesse inter vnitatem transcendētem compositorum & simplicium, quod vnitas simplicium non potest perire per dissolutionem partium, quas non habent: sed per simplicem definitionem, vt si Deus annihilaret Angelum: vnitas autem compositorum perire potest, non solum hoc pacto, sed etiam in quibusdam per dissolutionem C partium: siue ea dissolutio sit vera separatio formæ a materia, vt in homine: siue resolutio in materiam pereunte forma, vt in equo, & cæteris rebus caducis.

Quo pacto vnitas transcendens perire nō possit.

Obiectio.

Verum obiiciat aliquis hunc in modum: Vnio, qua anima Socratis vnietur corpori in generali resurrectione, erit alia ab vnione, quæ facta est in generatione Socratis: quandoquidem hæc fuit facta per creationem formæ in materia: illa vero fiet per coniun D ctionem formæ existentis cum materia existente: igitur vnitas compositionis quam habebit post resurrectionem, nō erit eadem vnitas, siue indiuisio, atq; illa quam habuit, dum viueret: quod si ita est, ergo nec vnitas transcendens erit eadem, sed alia. Huic obiectioni occurres, respondendo; vniones quidē illas, siue actiones viuendi, diuersas esse: sed tamē vnitatem compositionis resultantem esse vnam & eādem, quia compositū vnum, & idem est: E quemadmodum si Deus annihilaret Angelum, & iterum illum eundem produceret, eadem illa vnitas, quæ est indiuisibilitas in partes realiter constituentes, inciperet esse cum Angelo iterum esse incipiente. Non est igitur, cur vnitas etiam transcendens Socratis viuentis olim, & iterum victuri post resurrectionem, non sit vna atque eadem.

Dilutio.

Vnitas hominis post resurrectionē quomodo sit eadem cum ea quæ est ante illam.

Solutio argumentorum, quæ initio proposita sunt.

SECTIO VII.

PRimum igitur argumentum eorum, quæ initio proposita sunt, facile dissoluitur A ex dictis.

Nam, etsi vnum communissime sumtum dicatur de entibus rationis: tamen vnum reale non dicitur, nisi de entibus realibus, eodemque modo vnum reale, ac per se de solis entibus realibus, ac per se.

Ad secundum non desunt, qui dicant, vnum simpliciter, & multa simpliciter (quo duntaxat modo hæc sunt opposita prædicata) non dici de ente reali, ac per se, quod est subiectum Metaphysicæ, sed de ente reali, quod est commune enti per se, & enti per accidens.

Quorundam solutio.

Namque omne ens per se, esse vnum simpliciter, etiamsi simul esse possit multa secundum quid: & omne ens per accidens, esse multa simpliciter, etiamsi possit simul esse vnum secūdum quid: nihilque esse quod simul sit, & vnum simpliciter.

Verum, quia Philosophi, cum tradunt, vnum & multa esse partes cuiusdam disiunctæ affectionis, plane videntur eam tribuere enti, quod est subiectum Metaphysicæ: alio modo videtur respondendum, præsertim cum superius confessi simus, quædam entia contineri sub Metaphysicæ subiecto, quæ fortasse non libenter fatearis esse vnum simpliciter, vt est domus, aut Respublica.

Alio modo argumentum præcedens soluendū esse.

Et quidem Nominalium plerique (*vt sunt Ochamus, Gregorius Gabriel, & alij prim. sent. distione decima quarta*) existimant, vnū simpliciter non dici, nisi de rebus simplicibus, definientes vnum simpliciter esse id, *quod ita est indiuisum, vt nihil intrinsece sit in ipso, quod non sit ipsum*: composita vero, etsi cum additione sunt vnum: simpliciter tamen non esse vnum, verbi caussa, Socratem esse vnum hominem, vnum animal, &c. simpliciter tamen, & sine addito, nec esse, nec dici posse vnum. Id quod ex eo probant, quia composita (vt aiunt) nihil aliud sunt, quam suæ partes: quare cum partes cuiusque necessario sint plures: necessario effici, vt eorum quodque multa quidem dici possit, vnū autem dici non possit.

Quid de sententia Nominalium respondendum.

Quod si ita est, perspicue soluetur argumentum, si dicas, Vnum simpliciter non conuerti cum ente, quod est subiectum Metaphysicæ, sed esse partem disiunctæ illius F affectionis, Vnum vel multa: quippe quod conueniat omnibus entibus simplicibus, quemadmodum multa omnibus compositis.

Sed hæc sententia non est audienda. Nam, vt mittamus illud de identitate totius cum suis partibus, cuius oppositum magis probandum esse libro septimo patebit.

Impugnatio responsionis.

patebit, certe compositum ex materia, & forma substantiali, vt homo, est vere, ac simpliciter vnius essentiæ, itemque magnitudo, vt superficies globi: est igitur horum quodq; vere, ac simpliciter ens: at nulla ratio afferri potest, cur id, quod est simpliciter ens, non sit simpliciter vnum, nisi approbetur definitio illa vnius, quam illi pro suo arbitratu fingunt, quæ tamen non est definitio vnius, sed simplicis, siue indiuisibilis. Vnum enim, vt vnum est in diuisione, non in indiuisibilitate consistit: simplex autem, siue indiuisibile (idem enim est, quod componi, & quod diuidi nequit) negatione partium describitur. Nec vero August. quem illi eodem loco pro se afferunt, existimat, id, quod diuisibile est, non esse vnum simpliciter, sed non ita proprie esse vnum, atque id, quod diuidi potest. Quod si cui etiam libeat id solum vocare vnum, in quo nihil omnino sit, quod non sit ipsum, solus Deus erit vere, & simpliciter vnus, quod nonnunquam patres affirmant: neciam omne simplex erit simpliciter vnum, vt hi auctores volunt: sed solum id, quod est simplicissimum. In eo etiam, quod dicunt compositum quodque esse multa simpliciter, & perperam dicunt, & seipsos impediunt. Nam superficies globi non est multa entia simpliciter, cum nec sit multæ superficies: sed vna superficies, vt etiam fatentur: nec vero alia vlla accidentia absoluta, quæ eius sint partes, vt inductione patet. Quinetiam, cum nulla dentur multa, nisi quorum quodq; sit vnum: si nulla pars eius superficiei sit vnum simpliciter, nec omnes simul erunt multa simpliciter: at si vera sunt quæ dicunt, nulla earum est vnum simpliciter, cum constet ex infinitis. Ita fit, vt eorum sententia nec vera sit, nec secum ipsa cohæreat.

Quomodo solus Deus sit vere & simpliciter vnus

Duo igitur modi succurrunt, quibus responderi possit. Vnus, si cum his auctoribus dicamus, vnũ simpliciter non conuerti cum ente, de quo agit Metaphysicus, sed hoc disiunctum, Vnum simpliciter, vel multa simpliciter: non ita tamen, vt cum eisdem, sola simplicia dicamus esse vnum simpliciter, sed omnia, quæ sunt vere, ac proprie vnius essentiæ, siue simplicia illa sint siue composita: ea vero sola, quæ ita sunt per se cõposita, vt non sint vnius essentiæ, dicamus esse plura simpliciter. Quæ solutio si approbetur, non erit intelligendum in extrema conclusione nomine vnius per se, vnum simpliciter, sed solum vnum per se, vt verba sonant: quod perspicue reciprocatur cum ente per se.

Prior responsio.

Alter, si ea quoque composita, quæ non sunt vere ac proprie vnius essentiæ (si tamen illa sint per se, & ordinate composita) appel- A lemus vnum simpliciter: ac proinde dicamus, vnum simpliciter conuerti cum ente, quod est Metaphysicæ subiectum: idque vnũ subaudiamus nomine vnius per se in vltima conclusione. Neque enim durum videtur, aut præter consuetudinem, vt omne per se compositum simpliciter appellemus vnum, idque solum negemus de composito omnino per accidens, cuiusmodi est aceruus lapi- B dum, aut turba hominum. Quod si hoc pacto omne ens, de quo agit Metaphysicus, sit vnũ simpliciter, tum ad argumentum dicendũ; Et vnum simpliciter, & multa simpliciter posse prædicari de ente per se, non tamen eodem modo sumpto. Homo enim communis in se, est vnum simpliciter: in Socrate vero & Platone, cæterisque particularibus est multa simpliciter; eodemque modo se habent cætera communia, siue simplicia sint, vt substã- C tiæ separatæ, siue composita vnius essentiæ, vt homo, siue quasi vnius essentiæ propter compositionem per se ordinatam, vt domus. Atque hinc est id, quod Porphyrius docet in Isagoge, quod quemadmodum plures homines in homine communi sint vnus homo: & (quod subaudiri potest) vnum ens; ita & homo communis in pluribus hominibus sit plures homines; &, quod sequitur, plura entia. Caue tamen colligas ex hac solutione, vl- D lam ens per se posse simpliciter & sine adiectione appellari vnum & multa, Id enim, quod non in se, sed in multis est multa, non simpliciter, sed quatenus in illis est, dicendum est multa. quod diligenter animaduertendum est. Atque hoc forsitan est id, quod Diuus Thomas 1. p. quæst. 11. articulo 1. ad 2. ait, *Ens diuidi per vnum quidem simpliciter: per multa vere secundum quid.* Neque enim iungit verbum, *Secundum quid*, cum verbo E *Multa* (oportet enim in ea diuisione sumere multa pro multis simpliciter, quemadmodum & vnum) sed cum verbo *Diuidit*, vt sit sensus; Omne ens sine adiectione vlla dicendum esse vnum: at quod commune est cum adiectione illa duntaxat, *Quatenus est in particularibus*, aut alia simili, dicendum esse multa.

Posterior. Entia simpliciter quæ sunt vere & proprie vnius essentia.

Animaduersio.

Explicatio D. Thomæ.

Ad tertium dicendum: etsi negationes nõ sunt entia realia, nec etiã rationis, nisi qua- F tenus apprehenduntur, aut apprehendi possunt: tamẽ negationes, quę aliquod ens quasi subiectum sibi vendicant, non censeri pure nihil, eo quod comitentur entia, quibus non insunt formæ, quarum priuationes sunt. Atq; hoc pacto indiuisio, quam significat vnum reale, comitatur entia realia, quæ in se non sunt actu diuisa. Ad id autem, quod additur de relationibus rationis, etsi nihil facit contra ea,

De negationibus.

tra ea, quæ dicta sunt de vno, obiter tamen A dicendum est, etsi nullæ earum existunt, nisi per operationem intellectus: plerasque tamen posse conuenire subiectis sine operatione intellectus, vt patebit libro quinto.

SIT-NE VERVM PASSIO entis propria.

QVÆSTIO VI.

Quibus argumentis verum non videatur propria entis passio.

SECT. I.

QVod attinet ad verum, etsi Aristoteles lib. 2. cap. 1. haud obscure significat, illud esse veram, ac propriam passionem entis, cum ait, *Vt vnumquodq; est, ita & verum esse*, eamque sententiam omnes Peripatetici ex eo loco colligunt: non desunt tamen argumenta, quibus opposita potius quæstionis pars videatur probanda.

1. argumentum partis negatiuæ. Primum est, quia idẽ paulo ante docuerat, quædam entia non semper esse vera: sed interdum: quod autem non semper conuenit, propria passio esse non potest.

2\. Secundum, quia cum verum & falsum sint contraria, contraria autem circa idem versentur: aut dicendum est, aliquod ens esse simul verum & falsum: aut certe, non omne ens esse verum.

3\. Tertium, quia cum non minus verum sit, id, quod non est, non esse, quam quod est, esse; efficitur, vt Verum non minus dicatur de non entibus.

4\. Quartum, quia si verum reciprocaretur cum ente, non adderet illi nisi, aut negationem, aut relationem rationis: vt ex quæstione 4 perspicuum est: at neutram videtur posse addere. Namq; verum, vt verum est, dicit perfectionem intellectus: imo etiam videtur dicere perfectionem simpliciter: cum melius sit, vnicuique verum esse, quam non esse verum: negationes autem, & relationes rationis perfectionem nullam dicunt. Huc accedit, quod relationes rationis pendent ab operatione intellectus: quod de propriis passionibus nequaquam videtur dicendum.

Denique id ex eo videtur fieri non posse: quia verum, cum sit obiectum intellectus, necessario antecedit intellectum naturæ ordine: omnes autem relationes rationis sunt suapte natura posteriores intellectu, cum ab eius operatione pendeant.

Quid verum addat enti, quodq; sit totum eius formale significatum.

SECTIO II.

PRo huius quæstionis explicatione, illud in primis constituendum est, quidnam verum addat enti, & quod sit totum eius formale significatum. Cui dubitationi breuiter ex superiori quæstione satisfieri potest.

Sit igitur prima huius quæstionis conclusio: *Verum addere enti solam relationem rationis, eamq; solam formaliter significare.* In *Prima conclusio probatur.* B priori parte huius conclusionis omnes pene conueniunt. Potestq; ea ex quarta conclusione superioris quæstionis sic colligi: Verum, bonum, et si quæ alia dicuntur simplices passiones entis, non possunt addere enti, nisi aut negationem, aut relationem rationis: at verum non addit negationem, quia non est nomen negatiuum, sed positiuum: addit igitur solam relationem rationis. 1.

Præterea Veritas, vt omnes Philosophi, & C Scholastici Theologi definiunt, *est adæquatio seu potius conformitas rei & intellectus.* conformitas autem est quædam relatio. addit ergo verum enti relationem. atqui non potest addere relationem realem, tum quia enti in commune nihil potest addi reale, vt patet ex conclus. 3. eiusdem quæstionis: tum etiam, quia si verum adderet enti relationẽ realem, cum Deus sit verissimum ens, daretur in Deo relatio aliqua realis, quæ omni- D bus diuinis personis communis esset, quod & Sanctorum dictis, & pene omnium Scholasticorum repugnat: non est igitur dubium, quin addat relationem rationis. 2. *Veritas quid.*

In posteriori parte non parua dissensio est. Capr. enim in primum sentent. d. 19 q. 3. Paul. Sonc. in 6. lib. huius operis q. 17. Ferr. in primũ contra Gen. cap. 7. & alij non pauci D. Thomæ sectatores existimant: verum significare formaliter & relationem conformitatis, & E ipsum ens: quo pacto credunt vnum significare & indiuisionem, & ens ipsum, quod est indiuisum, vt superiori quæstione diximus: Hoc autem ex eo sibi persuadent, quia D. Thom. multis in locis idem videtur sentire: præsertim in Disputat. de veritate q. 1. art. 8. vbi sic ait: *Veritas rerum existentium includit in sui ratione entitatem earum: & superaddit habitudinẽ adæquationis. Vide item ar. 1. ad 1.* *Quorundam sententia de significatione veri.*

Alij dicunt, verum significare formaliter F solam relationẽ, connotato tamen, siue insinuato ente: quæ sententia vera est, vt posterior pars nostræ conclusionis asserit, & iisdem argumentis probari potest, quibus tertia pars quintæ conclusionis proximæ quæstionis confirmata est: ad rem tamen præsentem accommodatis. Quibus addi potest hoc proprium. Veritas est adæquatio, siue cõformitas rei & intellectus: conformitas autem *Aliorum sententia; quæ & approbatur.*

nihil aliud est formaliter, quam relatio: ergo & veritas, nihil aliud, quã relatio conformitatis. Nec puto D. Tho. aliud sensisse in verbis citatis, quam quod veritas per entitatem: tanquam propria passio per proprium subiectum, aut quasi subiectum, definienda sit, vt perspicue colliges ex 1. p. q. 16 art 3. ad 3.

Diluitur obiectio. Deus quomodo sit prima Veritas.

Quod si quis obiiciat, sæpe Deum dici a Patribus, primam veritatem, summam veritatem, & similia: ergo veritatem nõ esse formaliter relationem rationis: occurrendum est, veritatem in huiusmodi sententiis sumi pro vero iudicio de rebus: vt alias sæpe: quo pacto proprium est Dei, esse primam, summamque veritatem, quia eius iudicium sit norma, & regula omnis veri iudicij. Quod si veritas sumatur pro veritate transcendente, ea ratione intelligendum est, Deum esse primam & summam veritatẽ, qua est primum, summumque verum, sumpto veritatis nomine pro Veri, quemadmodum verbum Ornatus nonnunquam sumitur pro re composita. Ita patet posterior pars conclusionis, ac denique tota conclusio.

Varia sententia de Veritate.

SECTIO III.

Quæ deinceps explicanda in hac quæstione.

HOc igitur ex superiori quæstione constituto, operæpretium est tria disquirere. Vnum, consistatne veritas in sola compositione, & diuisione intellectus, an etiam in simplici rerum apprehensione. Alterum, si danda est etiam veritas simplex, num ea sit sola conformitas rerum ad intellectum, an intellectus ad res, an vero vtraque. Neq; enim definitio veritatis id satis explicat: præsertim cum ita communiter ab omnibus exponi soleat. Veritas est conformitas rei, & intellectus, id est, inter rem, & intellectum Tertium cuiusnam intellectus comparatione expendenda sit veritas, de qua in hac disputatione præcipue differitur.

Quorundã sententia.

Ad hæc respondent nonnulli *Recen adductis quibusdam locis D. Thom. e 1. p. q. 19. art. 1. & 1. contra gent. cap. 59. & de Veri. q. 1 art. 2. & 4.* duabus assertionibus, Prior est: *Veritatem in sola cõpositione & diuisione intellectus consistere.* Posterior: *Veritatem non esse conformitatem rerum ad intellectum, sed intellectus ad res, nempe quatenus intellectus de rebus aliquid enunciat.* Itaque dicunt, solas enunciationes mentales esse formaliter veras, cũ cõformantur rebus: falsas autem, cum a rebus discrepãt: cætera autẽ dici vera, vel falsa, quia habent aliquam attributionem ad mẽtalem enunciationẽ: intellectum quidẽ, quia profert illam: Orationẽ vocalẽ, quia illam significat: res autem ipsas, quia sunt illis obiecta actu, aut potẽtia, hoc est, quatenus intellectus de illis aliquid enũciat, aut enũciare potest. Quo pacto, vir probus dicitur iustus, quia est præditus iustitia: iudex vero (etiamsi vitiosus) quia quod iustum est, iudicat: præco, quia iustam sententiam diuulgat: & ipsum opus iustitiæ, vt interfectio latronis, quia est materia obiecta iustitiæ.

Sententia Durandi.

Durandus autem in 1. sent. d. 19. q. 5. etsi quod attinet ad priorem assertionem idem sentit, quod prædicti auctores: tamen posteriori contradicit. Ait enim, veritatem nõ esse conformitatem intellectus ad res: nec rerum secundum esse reale ad intellectum: sed rerum, quatenus enunciatiue concipiuntur, ad seipsas sumptas secundum esse reale. Exempli caussa, hominem esse verum ens, non quia intellectus dicens illum esse ens, est conformis rei significatæ, acceptæ secundum esse reale, sed quia homo, quatenus enunciatiue intelligitur esse ens, est conformis sibi ipsi sumpto secundum esse reale, Quo fit, vt nomine intellectus, posito in definitione veritatis, intelligat Durandus rem, vt est enũciatiue concepta: nomine autem rei, rem ipsam secundum esse reale.

Heruei opinio.

Herueus vero, quodlib 3. q. 1. art. 1. & 3. etsi idem sentit, quod Durandus in eo, quod ait, veritatem non esse conformitatem intellectus, sed rerum (hac enim in re illum sequitur Durandus, vt solet in plurimis) tamen ea ratione contra existimat, quod putat, veritatem non esse conformitatẽ, qua res, vt enunciatiue conceptæ conformantur sibi ipsis secundum esse reale, sed e contrario, qua res secundum esse reale conformantur sibi ipsis, vt enunciatiue conceptis.

Aliorũ probanda sententia.

Deniq; alij dicunt, veritatem non solum consistere in compositione & diuisione intellectus, sed etiam in simplici rerum apprehensione, neq; esse solam conformitatem intellectus creati ad res, quæ sunt illius mensuræ: sed etiam omnium rerum creatarum ad intellectum diuinum. Quorum sententia, vt probabilior, tribus proximis conclusionibus explicanda & approbanda est.

Non omnem Veritatem consistere in compositione, & diuisione: & aduersariorum argumenta.

SECTIO IIII.

Secunda conclusio probatur.

SEcunda conclusio: *Non omnis Veritas consistit in cõpositione, & diuisione, sed aliqua etiam, atq; adeo ea, de qua in præsentia est quæstio, in simplici rerum apprehensione.*

1. Ex prioritate conceptuũ

Priores duæ partes huius conclusionis, his rationibus probari possunt. Primum quia quemadmodum conceptus simplices suapte natura

natura

simplicium.

natura antecedunt suam inter se compositionem & diuisionem: sic etiam aliqua simplex conformitas inter res, & illos antecedere debet conformitatem inter res, & compositionem, ac diuisionem ipsorum. nulla est autem ratio, cur eiusmodi conformitas non sit etiam veritas quædam, vt patet ex definitione veritatis.

2. Ex ratione essendi.

Deinde, quia vt vnumquodque est ens: sic etiam verum est, quod pronunciatum omnes cum Aristotele approbant libro 2. capite 1. res autem non solum sunt entia, quatenus de ipsis actu, aut potentia aliquid affirmatur, aut negatur, sed etiam absolute: quo fit, vt etiam absolute acceptæ, seu vt antecedunt ordinem ad affirmationem & negationem, sint veræ.

3. Ex peculiari ratione veritatis entiū realium.

Postremo, quia aliquod veritatis genus dandum est, quod sit peculiare, ac proprium entium realium, quæ vera entia appellamus, & a nō veris distinguimus: huiusmodi autem veritas, non est veritas compositionis, & diuisionis. Hæc enim non solum entibus realibus, quæ sola vera entia appellamus, sed etiam entibus rationis, & negationibus conuenit. Nā vt verum est, hominem esse animal rationis particeps, sic etiam est verum, notionem generis esse relationem rationis ad speciem: &, cœcitatem esse negationem aspectus in subiecto apto: nec discrimen est, nisi in simplici veritate terminorū, quatenus videlicet homo, & animal secundum realem existētiam, & per seipsa respondent suis cōceptibus simplicibus, quod de negationibus & entibus rationis dici non potest.

4. Ex Aristotele.

Eædem conclusionis partes plane ac sæpe asseruntur ab Aristotele, vt 9 lib. huius operis, cap. 1. 2. *text* 21. & 22. & 3 de anima extremis verbis c. 6. *text.* 26. Docet enim iis locis, duplex esse genus veritatis: vnum, quod cernitur in cōpositione: alterum, quod in simplicium apprehensione: vt mirum sit, qua ratione auctores oppositæ sententiæ se Aristotelem sequi existiment.

Responsio quorūdam.

At dicunt eorum nonnulli, (*vt sunt Dur. Herueus, & alij*) non esse prorsus negandam veritatem simplicem, sed tamen eam nihil differre ab entitate rerum, quam proinde vocant veritatem fundamentalem, vt si dicas, albedinem esse similitudinem.

Impugnatio.

Verū hæc responsio parum habet momenti. Primum: quia iam ostendimus, in ipsa entitate rerum ante ordinem ad compositionem, & diuisionem, dandam esse aliquam conformitatem ad simplicem apprehensionem: quare & aliquam veritatem formaliter. Deinde, quia si veritas simplex nihil aliud esset, quam entitas ipsa rei, necesse erit, vt hūc in modum interpretentur de veritate simplici, pronuncia-

A tum illud, quod citauimus ex libro secundo *Text.* 4 *Vt vnumquodq; est ens, ita & verum est:* quam interpretationem, quis non videat nugatoriam esse, & indignam homine Philosopho, in tam præclaro præsertim pronunciato. Postremo, quia hoc pacto plane nugabitur, qui dixerit, siue ens verum, siue verum ens, quemadmodum gladius ensis, aut ensis gladius: quod tamen nemo sanæ mentis nugationem esse dixerit.

Tertiæ partis probatio.

B Tertia vero pars cōclusionis ex dictis colligi potest. Est enim hoc loco quæstio de veritate, quæ primo cernitur in vnoquoq; ente, quæ sane est veritas simplex. Præterea esse, & non esse, vt dicunt compositionem, & diuisionem, reiiciuntur ab Aristotele lib. 6. *textu* 8. quasi aut non pertineant, aut minus proprie pertineant ad considerationem entis, de quo in hac scientia differitur. ergo & C veritas & falsitas, quæ in eo esse & non esse fundantur. at veritas simplex, si est propria passio entis, propriissime pertinet ad hanc scientiam.

Primum argumentum contra secundam conclusionem.

Sed contra hanc conclusionem multa obiiciunt auctores aduersæ partis: Primum afferunt quædam loca, in quibus Aristoteles asserit, verum & falsum non cerni in simplici rerum apprehensione, sed in sola compositione & diuisione. Dicunt enim, id expresse D scriptum esse primo de Interpretat. cap. 1. & 2. de Anima *lib* 3. initio cap. 6. *text.* 22. & 26. & lib 6. huius operis prope finem 2. cap. vt nulla ratione id negari possit. Adduntq; nonnulli, idem sensisse D. Thomam, quod non mediocri argumento est, eam fuisse Aristotelis sententiam, cuius ille vbique fuit scrutator studiosissimus. Ait enim 1 p q. 16. ar. 2. *text* 8. *& ideo proprie loquendo veritas est in intellectu componente & diuidente: non autem in sensu* E *neq; in intellectu cognoscente, quod quid est*, hoc est, apprehendente rem conceptu simplici, sine vlla affirmatione, aut negatione. Quod idem aliis locis quamplurimis scribit, vt quæstione 1. de ver. art. 3. & 1. contra gent. cap. 59.

Secundum.

Deinde sic argumentantur. Si veritas esset conformitas inter rem, & conceptum simplicem, pari ratione esset inter rem, & speciem intelligibilem, quæ simpliciter, & sine F compositione, ac diuisione illam repræsentat: at hoc est falsum, quia species intelligibilis præcedit natura, & interdum tempore cognitionem: veritas autem est simul natura cum cognitione, aut illam sequitur: non est igitur dicendum, veritatem esse conformitatem inter rem, & conceptum simplicem.

Tertium.

Tertio sic obiicitur. Si in simplici rerū appre-

hensione daretur veritas, etiam daretur falsitas: siquidem contraria circa idem versantur: at non datur falsitas: ergo nec veritas. Assumptio patet ex initio cap. 6. lib. 3. de Anima *tex.* 21. vbi sic scribit Aristot. *Indiuisibilium igitur intellectio in iis consistit, circa quæ falsitas non est.* Nec audiendus erit, qui responderit, ea ratione dari falsitatem in simplici rerum apprehensione, quia conceptus, qui est conformis vni rei, non est conformis alteri vt conceptus, qui vere respondet homini, falso respondet lapidi, & aliis infinitis rebus. Nam, qui ita dixerit, necessario concedet, omnem cõceptum esse falsum, quod infinitæ res sint, quibus quilibet non sit conformis: &, quod longe minus ferendum est, in Ideis etiam diuinis concedenda erit falsitas repræsentationis, quia infinita sunt entia, quæ cuilibet earum non respondeant.

Quartum. Postremo ita obiiciunt. In iis tantum conceptibus cernitur veritas, qui respondent vocibus significantibus verum: at huiusmodi conceptus non sunt conceptus simplices, sed enunciatiui: hi enim soli respondent enunciationi vocali, quæ sola in vocibus significat verum, vel falsum: non cernitur ergo veritas in simplicibus conceptibus, sed in enunciatiuis tantum.

Dissoluuntur argumenta proposita contra secundam conclusionem.

SECTIO V.

Quo pacto Verum & falsum in sola compositione & diuisione consistant. HÆc tamen argumenta hunc in modum dissoluenda sunt. Ad primum dicendũ, vbicunque Aristoteles ait, Verum & falsum in sola compositione & diuisione consistere, intelligendum id esse de vero & falso, vt cognito. Neque enim verum & falsum cognoscuntur per primam intellectus operationẽ, sed per secundam, in qua sola potest fieri cõparatio inter res & intellectum. Atq; eodem modo intelligendum esse D. Thomam, 1 *p. q.* 16. *art.* 2. 1. *contra Gent. cap* 53. asserunt Caietanus in primam partem, & Ferrarien. in primum contra Gent. Quod enim Arist. ita intelligendus sit, ex eo patet, quia alioqui sibi aperte contradiceret, cum in locis supra citatis plane dicat, veritatem cerni non solum in compositione & diuisione, sed etiam in simplici apprehensione: imo etiam intellectionem simplicium semper esse veram, quemadmodum & cognitionem, qua sensus in propria sensibilia feruntur. Quod vero D. Thomas 1. *contra Gent. c.* 53. hoc etiam genus veritatis agnoscat, vel ex verbis eius in argumento citatis, & ex toto illo articulo secũdo perspicuum est. neq; enim negat veritatem simplicem, sed solum negat veritatẽ esse proprie

Agnoscit plane D. Th. Veritatẽ simplicem.

A in simplici apprehensione, siue sensus, siue intellectus, quia veritas nõ dicitur esse proprie, nisi in agnoscente verũ. Si cupis alia loca videre, in quibus D. Tho. simplicem veritatem plane asserat, lege Ferrarien. eodem loco. Dicitur autem veritas non esse proprie, nisi in cognoscente, quia, cum sit ens rationis, non habet actualem existentiam, nisi obiectiue in intellectu. Quod vero dicitur esse in solo in- *Explicatio notanda.*
B tellectu componente, intelligendum est non de veritate concepta, sed exercita, vt Caieta. aduertit. Potest enim intellectus prima operatione concipere ipsam veritatem, quasi abstractam a rebus, & tamen non potest intelligere rem vllam esse veram, seu conformem intellectui, aut falsam, siue discordantem ab intellectu, nisi facta comparatione rerum ad intellectum: quæ non fit, nisi secunda intellectus operatione.

C Ad secundum dicendũ est in primis, probationẽ minoris repugnare maiori. Si enim veritas est simul natura, aut posterior cognitione actuali, quam illi nomine cognitionis intelligunt, falsa est maior. Deinde neq; hoc ipsum, quod in probatione minoris assumitur, verum est. Semper enim veritas præcedit cognitionem: in creaturis quidem ex natura rei: in Deo autem, nostro intelligendi modo. *Veritas an præcedat cognitionem.*
D Quicquid enim intelligitur, prius saltẽ modo intelligẽdi nostro, eorumq; ipsorum sententia repræsentatur in specie intelligibili, aut conceptu, quam intelligatur. Id quod D. Thomas quæstione prima de Veritate articulo 1. videtur animaduertisse, cum ait, *cognitionem esse quendam Veritatis defectum.* Nam cum cognitio, vt ipsi aiunt, prius terminetur ad conceptum, quam ad rem, satis aperte apud eos colligitur, prius dari conformitatem inter rem & cõceptũ: quam cogni-
E tio rei absoluta sit, & completa. Concedendũ est tamẽ id, quod in maiori propositione infertur, eam quoq; cõformitatem, quæ est inter rem, & speciem intelligibilem, esse veritatem. Nec enim is solus intellectus dicitur verus, qui habet proprium conceptum rei, sed etiam is, qui habet propriam illius speciẽ. Magis tamen proprie dicitur esse veritas inter rem & conceptum, quã inter rem & speciẽ intelligibilem: tum, quia cognitio magis
F proprie dicitur de cognitione actuali, quæ habetur per conceptum, quam de habituali, quæ habetur per speciẽ intelligibilem: tum etiã, quia repræsentatio rerũ per cõceptũ est expressior, quam per speciem intelligibilem.

Veritatẽ simplici non opponi contrariã falsitatem. Ad tertium neganda est maior propositio: quandoquidem veritati, quæ in simplici rerũ apprehensione cernitur, nulla opponitur contraria falsitas, vt patet ex loco adducto in

consi-

confirmationem minoris, & ex fine eiusdem capitis, & ex cap. 12. lib. 9. huius operis. Hoc tamen quod dicimus, intelligendum est de simplici rerũ apprehẽsione, quatenus ei nulla admiscetur cõpositio, aut diuisio: vt patebit lib. 9. *text. 21. Lege D. Tho. 1. q. 17. art. 7. Aegid. quodl. 4. q. 7. & Ferr. 1. contra Gent. c. 59.*

Ad quartum. Si verum, quod per voces significatur, non sumatur in maiore formaliter, sed pro re, quæ denominatur vera: concessa maiore, neganda est minor. Nam, vt enunciatio significat compositionem rerum, quæ denominantur veræ & falsæ, veritate, & falsitate complexa: sic etiam voces simplices significant res, quæ denominantur veræ veritate simplici. Si autem sumatur formaliter pro veritate vt exercita: vt nimirum illæ tantum voces dicantur significare verum, quæ significant rem esse veram (quo pacto vtcunque dici potest, enunciationem vocalem significare verum, vel falsum) falsa est maior. Nam, etsi in conceptibus simplicibus non cernitur veritas complexa: tamen cernitur simplex. Dixi, *vtcunque verum esse, enunciationem significare formaliter verum, vel falsum, seu rem esse veram, vel falsam*: quia si habeatur ratio eius, quod formaliter, & non insinuatiue significatur per enunciationem vocalem: nulla est, quæ significet formaliter rem sibi obiectam esse veram, vel falsam. Nã cum dico, Homo est animal, non significo formaliter verum esse, quod homo sit animal: sed tantum hominem esse animal. Si autem proferam hanc modalem (*Hominem esse animal, est verum*) vel (*est conforme intellectui*) vel (*ita habet in re: vt intellectus concipit*) significabo quidem obiectum illius alterius enunciationis. *Homo est animal*, quæ per subiectum principalis enunciationis significatur, *esse verum*: sed tamen non significabo formaliter obiectum eiusdem principalis enunciationis verum esse. Itaque hac ex parte, id est, in non significãda formaliter veritate exercita sui principalis obiecti, pares sunt voces simplices & enunciatio vocalis. Sed tamen hoc est discrimẽ, quod voces simplices nunquam significant veritatem exercitam, siue sui obiecti, siue alterius: enunciationes autem vocales sæpe significant veritatem exercitam obiecti aliarum, vt patet ex proposito exemplo. Deinde, voces simplices non solum non significant formaliter rẽ vllam esse veram: sed neque id innuunt: at omnis enunciatio vocalis innuit, suum obiectum esse verum. Nam cum dico, homo est animal, etsi nihil aliud significo formaliter, quam hominem esse animal: tamen, quia simul innuo, rem ita habere, vt ipse concipio: plane innuo, verum esse, quod homo sit animal. Ita patet, cur dictum sit, vtcunque verũ esse, enunciationem vocalem significare formaliter verum, vel falsum.

Num enunciatio significet formaliter verũ, vel falsum.

Vnde collige, definitionem enunciationis in priori libro de interpretatione traditam, non ita esse intelligendam, quasi omnis enunciatio dicatur significare formaliter verum, vel falsum: sed solum materialiter, id est, compositionem, aut diuisionem rerum, quę denominatur vera vel falsa, quamuis semper innuat, eam compositionem esse veram. Idcirco enim plurimæ enunciationes modo veræ sunt, modo falsæ, quia cum semper earum quæque significet, siue innuat, ita rem habere, vt concipit is, qui illam profert: aliquando tamen aliter res habet. Ita patet, veritatem non solum consistere in compositione, & diuisione intellectus: sed etiam in simplici rerum apprehensione.

Definitio enunciationis.

Num veritas complexa sit conformitas inter res enunciatiue conceptas: & conceptus apprehensiuos, an iudicatiuos.

SECTIO VI.

SEd quoniam dici solet, dari in secunda intellectus operatione duo genera conceptuum, alios apprehensiuos, alios iudicatiuos: quorum illi producantur ab intellectu, cum aliquid enunciatiue apprehendimus: hi vero, cum de eo, quod ita apprehendimus, iudicium ferimus: quærat aliquis hoc loco: vtra conformitas sit veritas complexa: eane, quæ cernitur inter res enũciatiue conceptas, & conceptus enunciatiuos apprehensiuos: an potius ea, quæ spectatur inter illas, & conceptus iudicatiuos. Quod enim prior conformitas sit dicenda veritas, ex eo perspicuum videtur, quia omnis apprehensio enunciatiua, est vera vel falsa, etiamsi per eam nullum feratur iudicium de rebus. Quod vero sit sola posterior, duobus argumentis videtur ostendi. Vno, quia solus is, qui fert iudicium, censetur dicere verum, vel falsum. Altero, quia cum Deus videatur apprehendere enunciatiue omnia, quæ ab homine apprehenduntur, quorum multa sunt falsa (nihil enim homo apprehendit, quod non apprehendat Deus, etiamsi aliter Deus de plurimis rebus, quam homo, indicet) in apprehensione enunciatiua daretur falsitas, iam falsitas daretur in mente diuina: quod vel ipsæ aures ferre non possunt.

Quod vtraque.

Quid sola posterior.

Huic dubitationi forsitan dicendum: Etsi conceptus apprehensiuus simplex distingui

Probabilis assertio.

tur a iudicatiuo: apprehensiuum tamen enunciatiuum, esse eundem omnino atque iudicatiuum. Nihil enim aliud videtur esse, apprehendere per modum enunciatiuum, hominem esse animal (quod tum demum fit, cum mente dicimus, homo est animal) quam iudicare hominem esse animal. Dico autem per modum enunciatiuum, quem Grammatici vocant Indicatiuum: quia apprehendere per modum infinitiuum, aut alium quemcunque, non est iudicare: vt si mẽte has orationes pronuncies, Stellas esse pares: Si stellæ essent pares, & similes. Nōdum enim iudicasti, an stellæ sint pares, necne. At si mente dicas, Stellæ sunt pares, iam iudicas esse pares. Itaque ante iudicium intellectus fortasse non præcedunt in mente alii conceptus apprehensiui, nisi rei, quæ prædicatur, & rei, quæ subiicitur, & ipsius coniunctionis, seu vnionis, non tamen vnitiue acceptæ. Potest tamen ante iudicium de coniunctione prædicati cum subiecto præcedere conceptus apprehensiuus, ipsius enunciationis, de qua ferendum est iudicium, & ipsius quoque enuntiabilis, quod est, enunciationis obiectum. Verum hic conceptus ad primam operationem intellectus pertinet, vt si mens dicat, *hæc enunciatio, stellæ sunt pares, est mihi dubia: Vel hoc ipsum, quod est stellas esse pares, est mihi dubium.* Quod si auctores, qui distinctionem illam inuexerunt, intelligunt nomine conceptuum apprehensiuorum ad secundam intellectus operationem spectantium, eos, quibus ipsæ enunciationes, aut ipsa enunciabilia concipiuntur, ea fortasse ratione: quia enunciationes ad secundam operationem pertineant, improprie loquuntur. Cōceptus enim, quibus ipsæ enunciationes, & earum obiecta apprehenduntur, sunt conceptus simplices, hoc est, non enunciatiui, vt patet. Confirmari autē potest hæc sententia ex libro Prædicamentorum ad finem c. de substantia, vbi Arist. pro vocabulo enunciationis mentalis, quæ dici solet cōceptus apprehensiuus enunciatiuus, vsurpat nomen *opinionis* quod vocabulum haud dubie iudiciū significat, id quod alias sæpe facit, vt extremo cap. 2. de interpret.

Quinā conceptus præcedant iudicium.

Conceptus enunciationum, & enunciabiliū an simplices.

Obiectio.

Quod si obiicias, sæpe a nobis fieri ratiocinationes mentales ex propositionibus, quibus non assentimur: vt si quis mente dicat, Homo est lapis, bellua est homo, bellua igitur est lapis: ergo non eosdem esse conceptus apprehensiuos, atque iudicatiuos: occurri potest, etsi verbis hoc modo ratiocinari possumus ex aperte falsis, non tamen mente, nisi ex conditione, aut hypothesi nostra, aut alterius, quod in idem redit, vt si sensus propositæ ratiocinationis hic sit: Si homo est lapis & bellua est homo, bellua est lapis. Vel hic: Homo ex hypothesi (mea, scilicet) vel tua, &c. est lapis: bellua ex eadem hypothesi est homo, igitur bellua ex eadem est lapis. Quamuis enim voce negare possimus ea, quæ certo scimus esse vera, & affirmare, quæ plane intelligimus esse falsa: mente tamen id facere non possumus, nisi ficte, quod Græco nomine dicitur, ex hypothesi. At hoc nō est simpliciter affirmare, aut negare, sed fingere, aut ponere ita esse, aut nō esse. Quocirca Arist. hoc ipso lib. *c. 3 text. 9* cū agit de primo principio complexo, quod est omnium notissimum, ac firmissimum, docet: etsi non defuerint, qui illud voce negauerint: mente tamen a nemine negari potuisse. Ita videtur perspicuum nihil aliud esse, dicere veritatem esse conformitatem inter res enunciatiue conceptas, & conceptus earum enunciatiuos apprehensiuos: atque dicere, esse conformitatem inter illas, & conceptus iudicatiuos: cum huiusmodi conceptus iidem omnino videantur.

Dilutio.

Mente nō omnia negare possumus.

Nec vero argumentum, quo colligebatur veritatem esse conformitatem inter res enunciatiue conceptas, & conceptus enunciatiuos apprehensiuos, quicquam pugnat cum priori eorum, quibus videbatur esse conformitas inter res enunciatiue conceptas, & conceptus earum iudicatiuos. Nam si huiusmodi conceptus sunt iidem: ergo & conformitas inter res & illos eadem est, nec datur ibi prior, & posterior conformitas. Ad id autem, quod in posteriori argumento sumitur, dici potest, nec hominem, nec Deum apprehendere quicquam enunciatiue, nisi iudicando: id est, asserendo aliquid, aut negando. Vnde fit, vt falsum sit, quod sumebatur. Nihil ab homine apprehendi enunciatiue, quod non apprehendat Deus. Apprehendit tamen Deus omnes enunciationes, etiam falsas. Verum hoc non est, apprehensionem esse falsam sed aliquid falsum vere apprehendi. Ac cum neutra huius dubitationis pars sit contra ea, quæ hoc loco traduntur de veritate complexa: eam, quam nos hoc loco probabilem fecimus, disputationis causa propositam volumus, dicturi libro sexto, quid de ea, aliisque cognatis quæstionibus sentiendum sit. Sed missa iam veritate complexa, de sola simplici, quæ ad institutam disputationem pertinet, deinceps disseramus.

Ad argumenta pro vtraque parte.

Veritatem simplicem posse cerni tam in conformitate rerum quam intellectus: argumentaque aduersariorum.

SECT.

SECTIO VII.

Tertia conclusio probatur.

Tertia conclusio. *Veritas simplex aliquando dicitur de conformitate rerum cum intellectu: aliquando de conformitate intellectus cum rebus.* Hæc conclusio in primis probatur inductione. Etenim res, quæ arte conficiuntur, tum dicuntur, veræ (vt vera domus verus gladius) cum habent conformitatem cum intellectu artificis. Contra vero intellectus Philosophi naturalis tum dicitur verus, cum habet notiones rebus naturalibus conformes, eodemque modo res se habet in cæteris. Siue enim res conformentur intellectui, siue intellectus rebus, semper id, quod alteri conformatur, & quasi commensuratur, dicitur verum.

1 *Ab inductione.*

2 *A dependentia essendi.*

Deinde quia vnde aliquid habet vt sit, inde habet, vt verum sit (quod est omnium Philosophorum receptissimum pronunciatum) satis autem constat, res omnes, quæ fiunt per intellectum, habere esse ex conformitate cum notionibus illius: contra vero, notiones intellectus, quæ accipiuntur ex rebus, habere esse ex conformitate cum rebus conceptis.

3 *A perfecta conformitate inter Deũ & diuinũ intellectum.*

Tertio hac ratione. Inter Deum, & diuinũ intellectum datur perfecta conformitas ex vtraque parte, & absque vlla dependentia vnius ab altero: igitur qua ratione dixeris, alteram earum conformitatum esse veritatem eadem cogeris alteram fateri.

4 *A ratione mensurati.*

Postremo, hac ratione. Etsi conformitas quæ cernitur inter rem, & intellectum, si est conformitas mensuræ, non semper dicatur veritas: tamen si conformitas mensurati, semper dicitur veritas: at quædam res sunt mensuratæ ab intellectu, & quidam intellectus est mensuratus a rebus, vt patet ex dictis: potest igitur veritas dici, & de conformitate rerũ cum intellectu, & de cõformitate intellectus cum rebus. Cur autẽ dixerim, conformitatem quæ cernitur inter rem, & intellectum, si est conformitas mensuræ, non semper dici veritatem, ex eo patet, quia in Deo dicitur veritas, in creaturis autem minime. Nam perfectus conceptus entis, qui quidem est mensura omnium rerum, atque adeo ipsius diuinæ essentiæ, est verus ex conformitate ad essentiam diuinam, quam primo & immediate exprimit, & tamen Sol, qui est mensura conceptus naturalis Philosophi, nõ est verus ex conformitate ad huiusmodi conceptum: quod idem accidit in cæteris. Sed quid de conceptu, quem Angelus habet de Sole? Respondet Ægidius *Quodlib. 4 quæst. 7.* esse verum non ex conformitate cum Sole ipso, a quo non mẽsuratur, quemadmodum

Non semper conformitatem mensura veritatẽ esse.

A nec species quam habet de Sole. sed ex conformitate ad Ideam Solis, a qua fluxit species concreata Angelo.

Cõtra priorem partem 1. argumen.

Contra priorem partem huius conclusionis obiiciunt primo auctores primæ opinionis quædam ex Arist. Primum, id quod ille ait cap. 7. huius libri, *text 27. Verum*, inquit, *est dicere id, quod est, esse, & id, quod non est, non esse.* Cum igitur in hac definitione verb B non declaretur conformitas rerum ad intellectum, sed intellectus ad res: efficitur, vt cõformitas rerum ad intellectum non sit dicẽda veritas. Deinde, id quod ad finem libri 6. *text* 8. sic scriptum est: *Verum enim falsumq; non sunt in rebus, sed in mente*, Quibus verbis satis superque videtur declarari, veritatem nunquam positam esse in conformitate intellectus ad intellectum, sed semper consistere in conformitate intellectus ad res.

C Secundo obiiciunt quædam communia Philosophorum dicta, quale est illud: Veritas est in rebus, vt in causa: in oratione externa, vt in signo: in intellectu autem, vt in subiecto. Et illud, Veritas est perfectio intellectus. Quæ ideo dici putant, quia veritas non est conformitas rerum ad intellectum, sed solum eorum, quæ inhærent intellectui, ad res. Vide Caiet. 1 *p q 16. art. 6.*

D Tertio, sic obiici potest pro opinione Heruei, Cum veritas rerum dicitur conformitas earum, & intellectus, aut conformitas intelligitur in essendo, aut in repræsentando. at non potest intelligi in essendo, quia sæpe res, quæ intelliguntur, sunt corporeæ, qualis non est intellectus: nec vero in repræsentando, quia res non dicitur vera, quod talis sit secundum se, qualis est intellectus in ea repræsentanda, sed quia talis secundum se, qualis ipsa est secundum esse apprehensum, E siue repræsentatum. non est igitur veritas rerum, conformitas earum ad intellectum, sed ad seipsas, vt intelliguntur, seu apprehenduntur.

Contra posteriorem.

Contra posteriorem partem sic obiiciunt Herueus, & Duran. in locis citatis. Intellectus nec secundum se, nec ratione conceptus est verus formaliter, sed solum denominatione extrinseca a veritate rerum: igitur conformitas intellectus ad res non est dicenda F veritas, sed sola conformitas rerum ad seipsas secundum aliud, & aliud esse. consequentia perspicua est. Antecedens ex eo probatur, quia intellectus secundum se, non dicitur verus, nisi effectiue, vtpote quia percipit res veras: conceptus autem non dicitur verus nisi repræsentatiue, nimirum, quia repræsentat res veras: neque omnino aliquid inhærens intellectui dicitur verum, nisi aut

effectiue, aut repræsentatiue: at ea, quæ hoc A pacto dicuntur vera, nō sunt vera, nisi denominatione extrinseca, quemadmodum ea, quæ dicuntur sana effectiue duntaxat, vt potio: aut repræsentatiue, vt vrina. nulla igitur conformitas intellectus ad res, est dicenda veritas.

Contra vltimam probationem. Denique contra id, quod in extrema probatione obiter dictum est, sic obiici potest. Immensi nulla est mensura: Deus est immē- B sus: falso igitur dictum est in probatione illa, perfectum conceptum entis esse mensuram diuinæ essentiæ. Præterea, Si Deus est aliqua mensura, Deus est mensuratus, Deus autem mensuratus esse non potest: qa quicquid est mēsuratum, est imperfectū. Nō est igitur vlla diuinæ essentiæ mensura. Atque hac ratione ductus videtur D. Thom. q. 1. de Veritate art. 7. cum aperte negat, inter intellectum diuinum, & diuinam essentiam esse relationem C mensuræ & mensurati.

Explicatur vulgata Veritatis definitio.

SECTIO VIII.

Quanā conformitas sit veritas. PRo solutione horum, & similium argumentorum altius aliquanto repetita explicatione vulgatæ illius definitionis, qua veritas dicitur, *conformitas rei, & intellectus, siue inter rem & intellectum*; animaduertendum est in primis, veritatem non dici quam- D libet conformitatē. Nemo enim dixerit cōformitatem, quæ cernitur inter quasuis res, præcisa omni cognoscendi potentia, esse veritatem. Necesse igitur fuit, vt veritas definiretur conformitas inter rem, & potentiam cognoscendi. Et satis quidem hæc explicatio foret, si placuisset Philosophis, omnem veritatem comprehendere. Verum, quia ea, quæ ad sensus pertinet, nec funditur ad omnes res nec est homini propria (quanquam solus E homo ex omnibus animalibus illam percipit) maluerunt illi, eam solam definire, quæ inter res, & intellectum cernitur. Atque hac de causa dixerunt, veritatem esse conformitatem rei, & intellectus.

Quanā sit conformitas inter res & intellectum. Denique illud intelligendum, conformitatem hanc, non esse accipiendam pro conformitate in essendo, cum inter res veras, & intellectum sæpe magna sit difformitas, & dissimilitudo in essendo (vt si res sint corpo F reæ) sed in repræsentando: quo sensu docet Aristoteles 3. de Anima, cap. 8. *animam, ratione intellectus esse quodāmodo omnia, eo quod in intellectu omnia repræsententur. Non enim ipse lapis*, inquit, *in anima, sed forma* (hoc est similitudo lapidis) *inest*. Cum, autem intellectus noster (vt de eo potissimum loquamur) nullius rei similitudine sit ex se prædi-tus, sed perinde se habeat ex natura sua, ac tabula, in qua nihil adhuc depictum est, vt ipse docet cap. 4. eiusdem libri, *text.* 14. efficitur, vt conformitas, in qua veritas consistit, nōn sit intelligenda inter res, & intellectum nostrū secundum se spectatum, sed secūdum aliquid illi accidētarium & aduentitium. Vnde cum quatuor sint genera rerum, quæ nostro intellectui naturaliter adueniunt, Species intelligibiles, quæ sunt principia formalia actuum intelligendi: Cōceptus formales, qui D. Thom. sententia interne actus intelligendi terminant: Ipsi actus intelligendi, & Habitus, qui ex actibus gignuntur: actus autem non sint repræsentatiui rerum, quæ intellectui obiiciuntur, vt tertio de Anima patebit: habitus vero, vt scientia, opinio, & similes supponant simplicem veritatem de qua loquimur: reliquum est, vt conformitas, in qua simplex veritas consistit, sumenda sit pro cōformitate inter rem & speciem intelligibilē, aut conceptum formalem. Etenim hæ sunt similitudines rerum intellectui obiectarum: illa habitualis, hæc actualis: tametsi magis proprie cernitur inter rem & conceptū formalem, quam inter rem & speciem intelligibilem, vt paulo superius ostendimus. Quod idem D. Thom. animaduertit primo contra Gen. cap. 51. vbi negat veritatem spectari inter rem & actum intelligendi: & affirmat cerni inter rem & id, quod intellectus dicit, hoc est, cōceptum, qui exprimitur per actum intelligendi. pro qua re lege eodem loco Ferrariensem. *Quatuor rerū genera, quæ intellectui adueniunt.*

Tertio, cum veritas dicitur conformitas rei & intellectus, non est accipiendum nomē rei pro rebus secundū esse obiectiuum (vt illæ dicantur veræ, quæ, quatenus obiiciuntur intellectui, sunt illi conformes) sed secundū esse reale. Priori enim modo Chimæra, & quicquid aliud fictitium concipimus, esset verum ens: siquidem ista omnia, quatenus obiiciuntur intellectui, sunt conformia conceptibus, quibus apprehenduntur: at posteriori nihil est verum ens, nisi quod habet existentiam realem. Necesse est igitur, vt conformitas intelligatur secundum existentiam realem, si non actualem, saltem potentialem. quod addiderim, quia ad conformitatem, in qua simplex veritas consistit, non est necesse, vt res actu existant: sed satis est, si existere possunt: vnde fit, vt Chimæra, & cætera eiusmodi figmenta, non ideo negentur esse vera entia, quia non existunt actu: sed quia non possunt existere. Quod si quis obiiciat, rem, vt potest existere, nec tamen existit, non esse actu conformem intellectui: sed potentia duntaxat, ergo non esse *Secundum quod esse debeant res esse conformes intellectui.* *Cuiusdam obiectionis dilutio.*

actu

actu veram: negandum est antecedens. Res enim, quæ potest existere, secundum ipsam potestatem existendi, conformatur actu speciei, vel conceptui.

Quo pacto veritas resultet in rebus, & in intellectu.

Postremo, simulatque res, quæ potest existere, concipitur, aut saltem per speciem intelligibilem repræsentatur, statim relatio conformitatis, quæ dicitur veritas, vel ex altera parte, vel ex vtraque consequitur. Si enim conceptus & res omnino adæquantur B per omnimodam similitudinem, vt in Deo, tunc ex vtraque parte consequitur: si autem non adæquantur omnino, sed alterum pendet ex altero: in eo solo consequitur, quod ex altero pendet: siue res, quæ concipitur, pendeat ex conceptu: siue conceptus ex re, vt ex supradictis patet. Itaque cum non datur perfecta adæquatio, semper veritas est relatio mensurati ad mensuram: opposita autem relatio, quæ illi ex altera parte respondet, quatenus terminatur ad illam, non dicitur veritas, sed solum relatio mensuræ.

Solutio eorum quæ contra tertiam conclusionem obiecta sunt. SECT. IX.

Cur Aristoteles fere loquatur de veritate cōplexa, et intellectu potius, quam rerum, & de Veri. q. 1. & aliis loc.

His positis, quæ non tam gratia dissoluendi proposita argumenta, quam explicandi præsentem materiam dicta sunt: ad primam obiectionem, quæ priorem partem D conclusionis impugnat, dicendum est: Aristotelem iis in locis non agere, nisi de vero cōplexo, quemadmodū & de falso illi opposito: imo vero nec de omni vero & falso complexis, quia non de vero & falso rerum enunciatarum, sed intellectus enunciantis, de quo vero & falso frequentius apud Philosophos sermo est, ac merito quidem. Nam verum & falsum simpliciter, ac sine addito, de sola complexione enunciatiua dicitur. Proposita enim quauis complexione huiusmodi, vt Quod homo sit animal, vel, Quod equus sit lapis, simpliciter & sine adiectione dicimus, Hoc est verum, vel, Hoc est falsum. At cum loquimur de simplicibus siue rebus, siue conceptibus, non simpliciter dicimus, Hoc est verum: Illud falsum, sed cum addito. Hoc est verum aurum, aut verum ens: Hic est verus conceptus auri: verus conceptus entis: & similiter de falso. Præterea etsi verum & falsum dicuntur & de rebus conceptis, & de intellectu concipiente: magis tamen proprie dicuntur de intellectu conceptibusve illius, quam de rebus conceptis, quod non semel annotauit D. Thomas, 1. *part. quæst.* 16 cuius rei hæc est ratio, quia intellectus non solum potest esse verus ac falsus in concipiendis rebus, sed etiam ipse so- A lus est veritatis cognitor ac iudex.

Eodem modo respondendum est ad secundam, quod ad prius pronunciatum attinet. Quod vero attinet ad posterius, occurrendum, cum veritas dici soleat perfectio intellectus, veritatem, pro veritatis cognitione accipi: quo etiā modo sumitur apud Plat. *in Symposio.* cum ait: *Animi cibus est Veritas*: & longe clarius apud Augustinum *in lib. de vera relig.* cum scribit: *Veritas est, qua ostenditur id quod est*: & apud Gregorium Nyssenum *in libro de Vita Mosis*, cum inquit: *Veritatem esse, quod vere est firma intellectio.* Tametsi hæc de veritate complexa præcipue dicuntur.

De Veritate quadam.

Ad tertiam, quatenus impugnat veritatē simplicem (magis enim accommodatur cōplexæ) neganda est posterior pars minoris. Ad probationem vero dicendum est, ex eo, quod res talis est secundum se, qualis est intelle- C ctus in ea repræsentanda, seu cōcipienda, nasci, vt talis sit secundum se, qualis est, vt repræsentatur, siue concipitur. Repræsentari enim, & concipi sunt denominationes extrinsecus desumptæ a conceptu, quo intellectus rem concipit.

Intellectus quot modis dicatur verus.

Ad id vero, quod obiectum est contra posteriorem partem conclusionis, quatenus ad simplicem veritatem euertendam instituitur (directo enim, apud illos solam complexam impugnat) dicendum est, intellectum ratione conceptus non solum dici verum a veritate rerum, sed etiam a veritate sua. Neq; enim solum dicitur verus, quia res concepta est illi conformis, sed etiam, quia ipse est conformis rebus, siue omnimoda conformitate, vt in Deo, siue conformitate imitationis, vt in creaturis. Quocirca non est apta similitudo proposita inter verum, & sanum: potio enim, & vrina ita dicuntur sana a sanitate anima- E lis, vt non dicantur sana a sanitate sua.

Immēsi quo pacto mensura esse possit.

Ad id denique, quod in extrema probatione cōclusionis reprehēsum est, quod quidem attinet ad priorem obiectionem, dicendum, immensi nullam esse mensuram excedentem, siue repetitione sui, quo modo vlna est mensura panni: siue perfectionis præstantia, qua ratione dicimus, candorem esse mēsuram aliorum colorum: siue causandi ratione aliqua, quo pacto Sol est mensura conce- F ptus, quem de illo habet Philosophus, & cōceptus Architecti est mensura ædificii: posse tamen immensi esse mēsuram per omnimodam adæquationem. Itaq; non magis repugnat, dari mensuram diuinæ essentiæ, quæ est perfecta ratio, siue conceptus entis, quam diuinæ durationis: quam mensuram Theologi vocant æternitatem. Vtrumque tamen more intelligendi nostro dictum esse accipe, quia

ex natura rei nulla datur in Deo mensura. Quod si quis obiiciat, ne more quidem intelligendi nostro, rem vllam dici mensuram sui, Deum autem esse idem cum perfecta ratione entis: negandum est in primis, quod assumitur, vbi nihil est aliud, quod rei proposita mensura esse possit, alioqui falsum esset id, quod dici solet Rectum est iudex, seu norma sui, & obliqui. Quod tamen ideo vsurpatur, qa in figuris nihil est recto rectius, ad cuius normã rectitudo recti examinari possit. Deinde addendum: nihil obstare, quominus eadem res ratione diuersarum considerationum dici possit mensura sui, si sit summe perfecta siue simpliciter, siue in certo genere dũtaxat. Quod vero attinet ad posteriorem obiectionem, neganda est consequentia propter energiam verbi, *Mensuratum*, quod quandam imperfectionem præ se fert. Itaque etsi mensuræ nomen soleat accommodari Deo, etiam respectu sui, eo quod nullam imperfectionem importet: tamen mensurati vocabulum, quia imperfectionem sonat, vt pote finitionem & circumscriptionem, non est in diuinis vsurpandum. Similis est ratio horum nominum, *Principium & Principiatum*. nam etsi in diuinis dicimus Patrem esse principium Filii: reprehendetur tamen qui dixerit, filium esse principiatum: neque alia sane de causa, nisi quia principiati vocabulũ, non tantum significat habitudinem ad principium, sed etiam innuit quandam dependẽtiam ab illo, atque adeo rationem effectus. Nec vero D. Thomas in loco citato ideo negat, inter intellectum diuinum & essentiam diuinam relationes mensuræ & mensurati, quia ratio mensuræ pugnet cum diuina natura, nostro etiam intelligendi modo concepta (vt quidam putant) hoc enim pacto non docuisset ille, æternitatem esse mẽsuram diuinæ durationis: sed idcirco ita loquitur, quia non datur in diuinis ratio mensuræ, cui in ipsa diuina natura respondeat ratio mensurati, & circumscripti, vt patet legẽti citatum articulum.

Obiectionis dilutio.

Mensurati nomen non esse vsurpãdum in diuinis.

Pater est principium filii: sed filius non est principiatũ.

Veritatem, de qua est sermo, esse conformitatem rerum cum intellectu diuino.

SECTIO X.

Cõclusio 4.

QVarta conclusio, *Veritas, qua proprie ad hanc disputationem pertinet, est conformitas rerum cum intellectu diuino, hoc est, cũ rationibus formalibus ipsarum, quæ sunt in mente diuina.* Dico autem (*qua proprie ad hanc disputationem pertinent*) quia non est hoc loco quæstio de veritate complexa, nec de veritate intellectus, quæ magis proprie dicuntur, vt paulo superius explicauimus: sed de veritate rerum. Probatur conclusio hunc in modum. Veritas cuiusque rei est conformitas eius cum propria & prima ipsius mensura: at eæ tantum rationes formales rerum, quæ existunt in mente diuina, sunt propriæ, ac primæ mensuræ rerum omnium. est igitur veritas rerum omnium conformitas cum iis earum rationibus. Propositio perspicua est. Assumptio probatur dupliciter. Primũ, quia rationes formales, quæ existunt in intellectu creato, aut non sunt mensuræ rerum: sed mẽsuratæ ab eis, vt cõceptus quem habemus de Sole: aut si sunt earum mensuræ, veluti, cõceptus, quem habet Architectus de domo faciẽda (de quo quidem, quo pacto sit mensura disseremus lib. 7. cum de Ideis disputabimus) non tamen sunt primæ earum mensuræ per se, sed eæ tantum, quæ sunt in mente diuina.

Propria ac prima rerũ mensura.

A

B

C

Deinde quia primum ens ideo dicitur verum ens, quia conforme est rationi formali perfecti entis existentis in mente diuina: ergo pari ratioui cætera entia, quia conformia sunt cæteris rationibus formalibus in eadem existentibus.

Præterea, res omnes ideo dicuntur veræ, quia sunt conformes alicui intellectui: non sunt autem veræ veritate ea, de qua loquimur, quia sint conformes intellectui creato: ergo quia intellectui diuino. Maior patet ex tradita veritatis definitione. Minor ex eo primum probatur, quia intellectus creatus, cum decipi possit, veritatis regula esse non potest. Deinde, quia vnde res primum habẽt, vt sint, inde primum habẽt, vt veræ sint: cum igitur nulla res primo habeat ab intellectu creato: vt sit: efficitur, vt nõ primo habeat ex eo, vt sit vera.

D

Postremo, res, quas dicimus veras ab omni æternitate veræ fuerunt (neque enim illæ vnquam cœperunt esse veræ res, etiamsi cœperunt vere existere) atqui nulla res est vera, nisi quatenus conformis alicui intellectui, vt ex dictis patet igitur nulla res est primo vera, nisi quatenus est conformis alicui intellectui æterno, qui solus est diuinus.

E

Res ab æterno veras fuisse.

Accedit in huius rei confirmationem id, quod Patres sæpe docent; Omnia dici vera a prima veritate, id est, a primo intellectu. Neque enim id solum intelligunt denominatiue, vtpote a veritate intellectus increati, quẽadmodum nonnunquam denominamus vera hæc vel illa entia a veritate intellectus creati: quatenus videlicet de eis habetur, aut haberi potest verus intellectus: sed etiam terminatiue, hoc est, a propria ipsarum veritate seu conformitate, quæ ad intellectum diuinum terminatur.

F

Quo pacto omnia dicãtur vera a prima veritate.

Vnde

Quot modis res possint dici vera. Vnde collige, res omnes tribus modis possse dici veras. Vno, a veritate intellectus increati. Altero, a veritate intellectus creati: q̃ denominationes sumuntur a veritate alterius. Tertio a veritate ipsarum propria, quæ ad diuinum intellectum terminatur. Primũ modum significat Anselmus in Dialogo de Veritate, *cap. 24.* cum docet, *Eodem modo se habere summam veritatem ad omnia vera, quo se habet unum atque idem tempus ad omnia quæ sunt in tempore.* Secundum ac tertium complexus est Auicenna secundo lib. suæ Metaph c. 60. in descriptione illa, qua D. Thom. vtitur primo libro contra Gent. *Veritas est proprietas esse uniuscuiusque rei, quod stabilitum est ei, in quantum talis res nata est de se facere veram existimationem, & in quantum propriam sui rationem, quæ est in mente diuina, imitatur.* Atque in hoc tertio modo consistit veritas, de qua agimus, & quę propria entis passio censetur.

Quibus argumentis impugnari possit proposita conclusio

SECT. XI.

Argumentum 1 cōtra 4. conclus. SEd contra hanc conclusionem hæc obiici possunt. Primo, si veritas rerum esset conformitas earum cum intellectu diuino, seu (quod eodem redit) cum suis rationibus formalibus, quæ sunt in mente diuina: cum omnes sint æque conformes suis rationibus formalibus: omnes essent æque veræ: hoc autem dici non potest, siquidem aliæ res sunt aliis veriores, vt patet ex c. 1. 2. lib. *sex* 24 non est igitur veritas rerũ eiusmodi cōformitas.

2 Secundo, Conceptus nostri contemplatiui dicuntur veri per conformitatem cum rebus conceptis, vt cum sole, vel lapide: igitur non ideo dicuntur veri, quia cōformes sunt propriis ipsorum rationibus existentibus in mente diuina.

3 Tertio, conformitas rerum creatarum cũ intellectu diuino est relatio realis: at veritas transcendens non est relatio realis: non est igitur veritas conformitas rerum cum intellectu diuino. Assumptio ex eo perspicua est, quia veritas transcendens non potest addere enti quicquam reale, vt ex dictis patet. Propositio ex eo probatur: quia cōformitas creaturarũ cũ intellectu diuino habet fundamẽtum reale in creaturis, vtpote ipsam earũ entitatẽ realẽ, & exercetur inter extrema realia.

4 Quarto, Veritas intellectus diuini non est conformitas eius cum rebus, quarum rationes apud se habet: ergo nec veritas rerum est conformitas cum intellectu diuino. Consequentia perspicua videtur. est enim conformitas, relatio æqualis comparationis, cuius ea natura est, vt ex vtroque extremo reciprocetur, veluti similitudo. Si enim Socrates est similis Platoni, ergo & Socrati Plato: quod si Plato non est similis Socrati, nec Platoni Socrates. Antecedēs vero probatur, quia intellectus diuinus non est verus, propter conformitatem cum rebus creatis, vt ex dictis patet tum est.

5 Quinto, Si res essent veræ per conformitatem cum rationibus suis, quæ sunt in mente diuina: nec autifex percipere posset quodnã esset verum aurum: nec Philosophus, quænã esset vera essentia: nec denique vllus mortalium in hac vita haberet regulam, qua veritatem rei vllius cognosceret: siquidem rationes illæ, quæ in diuina essentia sunt: idem sunt, quod ipsa diuina essentia, quæ in hac vita cognosci nequit: at consequens est absurdissimum: ergo & antecedens.

Sexto, In mente diuina non sunt multę rationes, seu conceptus rerum, sed vnica ratio, & conceptus diuinæ essentiæ, & omniũ quæ in ea relucent, quod est verbum diuinum: at rationes propriæ diuersarum rerum sunt diuersæ: non sunt igitur res verę per conformitatem cum rationibus, quæ in mente diuina existant. 6 *Verbũ diuinum quid.*

Postremo, Si quo modo in mente diuina dantur multæ, ac diuersæ rationes rerum, nõ dantur, nisi per operationem diuini intellectus percipientis diuinam essentiam, vt varie imitabilem, seu participabilem a creaturis: hoc enim pacto & conceptus formalis diuini intellectus complectitur infinitas rationes formales creaturarum: & obiectiuus infinitas obiectiuas: at cætera omnia videntur esse & entia, & vera in ordine ad diuinam essentiam, quatenus ea nostro intelligendi modo antecedit omnem operationem diuini intellectus: non sunt igitur vera per conformitatem cum rationib. quæ sunt in mẽte diuina. 7

Solutio eorum, quæ proxime obiecta sunt.

SECT. XII.

HÆc tamen hunc in modum dissoluenda sunt. Ad primum distinguenda est maior propositio. Si enim res conferantur cũ suis propriis ac peculiarib. rationib. quę sunt in mente diuina, vt equus cum ratione equi, & lapis cum ratione lapidis: omnes dicendæ sunt æque veræ, cum omnes æque illis respondeant. At si conferantur cum rationibus, quæ sibi cum aliis rebus communes sunt, fieri potest, vt aliæ dicantur aliis veriores. Nam etsi omnes sunt æque veræ in rationibus vniuocis, vt homo & equus in ratione animalis; itemque Socrates & Plato in ratione homi- *Quo pacto res sint æque vera.* *Quo pacto non sint æque vera.*

nis, tamen in rationibus analogis, vt entis, A substantiæ, accidentis, aliæ possunt dici aliis veriores, quemadmodum & magis entia: vt substantia quam accidens: & qualitas, quam relatio: & forma, quā materia: Atq; hoc modo sunt omnia inæqualiter vera in ratione perfecti entis: quæ cum simpliciter soli Deo conueniat, varie tamen participatur a cæteris entibus in proprio cuiusque genere. Vnde facile est colligere analogiam veritatis, B de qua loquutus est Aristoteles libro secundo, cap. 1.

Ad secundum dicat fortasse aliquis, non esse aptam consequentiam, eo quod conceptus nostri duobus modis spectari possint: vno, quatenus sunt res quædam, altero quatenus sunt repræsentatiui rerum. Atque, vt sunt res quædam: dici veros per conformitatem cum rationibus suis, existentibus in mēte diuina: quatenus autē sunt repræsentatiui C rerum, esse veros per conformitatem cū reb⁹ iis, quas per eos concipimus. Verum obstat, quod conceptus nostri eadem ratione sunt quædam res, qua sunt repræsentatiui rerum.

Secunda. Dices forsitan, ea ratione negandam esse consequentiam, quia conceptus nostri speculatiui, cum proxime pendeant a rebus, vt a quibusdam causis particularibus exemplaribus: remote autem, sed præcipue ab intellectus diuino: eadem conformitate, qua D conformantur rebus, conformantur etiam rationibus suis existentibus in mente diuina. Sed neque huiusmodi solutio videtur satis. In mente enim diuina alia est ratio Solis, cui cōformatur Sol: alia conceptus humani repræsentantis Solem, cui huiusmodi conceptus cōformatur. Illa enim est ratio essendi Solis: hæc, ratio repræsentandi Solem. Vnde patet, conceptū, quem habemus de Sole, non eadē conformitate, qua conformatur Soli, cōformari suæ rationi formali existenti in mente E diuina, sed rationi Solis, quæ in eadē existit.

3. solutio auctoris ipsius. Dicendum est igitur, hac de causa consequentiam esse vitiosam; quia conceptus nostri speculatiui non solum dicuntur veri per conformitatem cum rebus: sed etiam per conformitatem cum rationibus concipiendi, quæ sunt in mente diuina, quæ conformitates sunt inter se diuersæ, & in posteriori consistit veritas transcendens non in priori. F Id quod ex eo patet, quia fieri potest, vt aliquis conceptus non sit conformis vlli rei, veluti conceptus corporis infiniti, qui tamen necessario erit conformis alicui rationi concipiendi existenti in mente diuina, quæ ratio, etsi est ratio essendi talis conceptus: non erit tamen ratio essendi rei conceptæ, si nullum corpus infinitum esse potest.

Planius hæc distinctio cernitur in conceptib. enunciatiuis, q; D. Th. 1. lib. de Interpret. ad c. 1. q. 1 *de Veri. art. 6. lect. 3.* annotauit in enunciationib. vocalibus. Namq; eadem enūciatio mentalis potest esse vera res, & falsum signū. vt si mēte dicas, Cælum est corpus cubicū, vera quidem res erit eiusmodi enunciatio, quia conformis propriæ ipsius rationi formali existenti in mente diuina: falsum vero signum, quia nulli rei erit cōformis in ratione essendi illius: non quod nō vere significet aliquid esse (vere enim significat cœlum esse corpus cubicum) sed quia eius significationi nullum respondet verum esse.

Ad tertiam plerique (*Vt Paul. Sonc. lib. 6. q. 17 & Ian de transf. cap. 5.*) concedunt maiorem probationem, victi eius probatione, parum fortasse memores, quod alias cū D. Th. 1. *d. 19 q. 5. art. 1. & cum Capreolo ibidem q. 3. conclus 2.* negent, verum transcendēs addere enti aliquid reale. Sed quicquid illi excusationis afferant, neganda est maior. Nam præter rationes superius propositas, hæ quoque addi possunt. Vna, quia relatio rationis non potest fieri realis: at veritas transcendens ante Mundi creationem erat relatio rationis, vt iidem concedunt. Altera, quia si qua passio entis esset relatio realis, ac proinde quidditatiue ens, non posset illa prædicari in quæstione: Quale est, de quolibet ente, quod est contra rationem passionis conuertibilis cū ente. Ad probationem vero dicendum, res creatas (vt alias sæpe annotauimus) duobus modis referri ad intellectum diuinum, vt ad causam exemplarem: vno, relatione essentiali, quam dicunt transcendentem: altero, relatione accidentaria, nempe quatenus ab illo sunt mensuratæ. Si ergo conformitas earū cum intellectu diuino sumatur priori modo dicendum est, esse relationem realem. nō tamē, quæ fundetur in entitate rerum, sed quæ sit ipsa earum entitas. quo pacto relationes transcendentes accidentium ad substantias sunt ipsæ eorum essentiæ; de quo genere relationū non est hoc loco sermo, quia non constituunt res inesse relatiuo simpliciter (quale est verum) sed absoluto. Si vero sumatur posteriori modo, dicendum est, illam vel ea de causa nō esse relationem realem, sed rationis, quia fundatur in esse potētiali creaturarum, non in actuali, quod contingenter conuenit omnibus creaturis. Ex eo enim, quod creaturæ concipiuntur a Deo in ipsa diuina essentia vt ab eis participabili, non quidem notitia visionis, sed simplicis intelligentiæ; consequitur illas formaliter ea relatio mensurati a diuino intellectu, in qua transcendēs earum veritas consistit: intellectum vero diuinū, seu potius

Quorundā respōsionis refutatio.

Quo pacto conformitas sit relatio realis.

Quo pacto sit rationis.

potius rationes formales rerum, quas continet, consequitur relatio mensurantis. Itaque res creatæ ratione illius prioris habitudinis, quæ est realis, sunt entia, ratione autem huius posterioris, quæ est rationis, sunt veræ.

Quo pacto intellectus diuinus sit verus.

Ad quartum dicendum est, non esse antecedens omni ex parte verum. nam etsi veritas intellectus diuini non dicit conformitatem illius cum rebus creatis: significat tamen cōformitatem eius cum re increata, quæ est primarium diuinæ essentiæ obiectum, in quo excellentius illæ, quam in se ipsis existunt. Concesso tamen antecedēte respectu rerum creatarum, neganda est consequentia, atque ad probationem dicendum, conformitatem non esse relationem æqualis comparationis, nisi quando conformitatis nomine nulla importatur dependentia eius, quod dicitur conforme ab eo, quod terminat eius conformitatem, quemadmodum accidit in similitudine Socratis cum Platone. At creaturæ eatenus dicuntur conformes intellectui diuino, quatenus sunt quædam imitationes rationum earum, quæ sunt in mente diuina, quod vtique importat dependentiam ipsarū ab intellectu diuino.

Quinti argumenti solutionem difficiliorem reddit D. August. qui 12. lib. confess. *cap.* 25. & 14. *cap.* 7. ac 12. *cap.* 2. de Trinit. docet, *Veritatem non cognosci a nobis, nisi in rationibus æternis, quæ sunt in mente diuina:* quod etsi conclusionem propositam confirmat, quia tamen pugnare videtur cum experientia, ipsam quoque conclusionem videtur labefactare. Sed D. Th. studiosissimus obseruator verborum Augustini nodum dissoluit ex iis, quæ ille scribit in 1. Soliloquiorum, *cap.* 8. quo loco docet, *Veritates, quæ in disciplinis traduntur, eo modo cognosci in Deo, æternisq; rationibus, quo visibilia videntur in Sole.* Ait

Quo pacto veritas a nobis cognoscatur in rationibus æternis.

enim & 1. p. q. [illegible] art. 5. & 3. contra Gentes cap. 47. & aliis plerisque locis, duobus modis aliquid cognosci in aliquo. Vno, vt in obiecto cognito: quo pacto videmus imaginem in speculo, atque hoc pacto non cognosci a nobis, dum hanc vitam degimus, veritatem rerum in illius rationibus æternis, quemadmodum nec reliqua visibilia videmus in Sole ipso, quem directo aspicere non possumus. Altero, vt in principio cognoscendi: atq; hoc modo cognosci a nobis veritatem rerū creatarum in rationibus æternis, quatenus eiusmodi rationes participantur in nobis per lumē naturale: quo pacto dicimur cernere alia visibilia in Sole, quia cernimus illa per lumē participatū a Sole. Idq; docet significasse diuinum Vatē, cū *Psal.* 4. sibi ipsi quærēti, *Quis ostēdit nobis bona?* hunc in modū respondit, *Signatū est super nos lumē vultus tui Domine.* Significauit enim his verbis, veritatē omnē, quæ ad quærendā salutem necessaria est, ipsa participatione diuini luminis, quod in mente nostra fulget, cognosci a nobis posse. Ita fit, vt per principia naturaliter cognita rationes rerum inuestigemus, & per conformitatem earum cum eiusmodi rationibus, veritatem, quæ naturaliter cognosci possunt, intelligimus, ac proinde per conformitatem cum rationibus æternis, quæ sunt in mente diuina.

Ad sextum dicendum cum D. Thoma 1. p. q. 15. art. 2. & q. 3. de Verit. art. 2. & 1. contra Gentes c. 54. Etsi ea, quæ sunt principia cognoscendi, nō possunt esse multa numero in Deo, veluti si quis fingeret in intellectu diuino multas species intelligibiles, aut multas artes, quemadmodum re vera esse possunt in quolibet intellectu creato: tamen ea, quæ sunt termini diuinę cognitionis, vt talia sunt, possunt esse multa. Vnde cum rationes rerū tam formales, quam obiectiuæ (quæque tamen suo modo) terminent intelligendi actum: nō dubium est, quin multæ sint, atq; adeo infinitæ in mente diuina. nam etsi Verbum Diuinum est vnica ratio formalis diuinæ essentię: continet tamen infinitas rationes formales creaturarum, & vt creaturæ in se ipsis sunt, & vt in diuina essentia continentur. Ipsa etiam diuina essentia per Verbum expressa, & declarata, etsi est vnica ratio obiectiua Verbi diuini: complectitur tamen infinitas rationes obiectiuas creaturarum, non vt creaturæ in seipsis sunt, sed vt eminēter in ea cōtinentur. Nū autē quemadmodū dicimus, multas esse rationes rerū in mēte diuina, sic etiā dicere possimus multos cōceptus, quæstio est. Nobis certe nō placet pars affirmatiua, quasi proprie loquamur vnus tantum est cōceptus intellectus diuini: de qua re Theologi plura.

Quo pacto multæ rationes in intellectu diuino esse possint.

Verbum diuinum vnica ratio formalis diuinæ essentiæ.

Ad septimū negatiue dicendū est, creaturas nō esse aut entia, aut vera in ordine ad diuinam essentiā, quatenus illa antecedit motionem intelligendi nostro diuinū intelligendi actū. Primū, quia creaturæ sunt entia, & vera habitudine ad Ideas diuinas, vt omnes fatētur: at Ideæ cum sint rationes exemplares creaturarū, ac proinde suo modo termini cognitionis diuinæ, supponunt actū intelligendi diuinū, quo distinguuntur inter se. Deinde, quia creaturæ quemadmodum non sunt producibiles a Deo per naturam, sed per artem, ita nec possibiles nisi per artem diuinam: quare nec entia, nec vera, nisi per habitudinem ad distinctas rationes, in quibus diuina ars intuetur agēda omnia: at earum rationū distinctio sequitur actum intelligendi diuinum, vt dictū est. Postremo, quia inde res primum ha-

Creaturas non esse entia, nec vera, nisi supposito actu intellectus diuini.

Creaturæ nō sunt producibiles a Deo per naturam nisi per artem.

bent, vt sint multa entia, vnde habent, vt sint distincta entia. at distinctio creaturarum refertur primum ad distinctionem rationum, quæ sunt in mente creatoris, alioqui esset a casu, & præter intentionem primi agentis: supponit ergo distinctionem rationum, quæ sunt in mente diuina, ac proinde actum intelligendi diuinum, quod si earum entitas supponit diuinum intelligendi actum, ergo & veritas, quæ entitatem sequitur.

Obiectio. At obiiciat aliquis, essentiam diuinam, etiam vt præcedit diuinum intelligendi actum, esse varie imitabilem & participabilẽ, a creaturis, ergo creaturas esse entia, & vera, prius quam more intelligendi nostro habitudinẽ habeant ad rationes, quæ sunt in mente diuina. *Dilutio.* Huic obiectioni respondendum est, Esse quidem diuinam essentiam eo pacto sumptã imitabilem, & participabilem a creaturis, verum non proxime, sed remote, vt ita loqui liceat. Quo fere modo forma humana, etiã vt præcedit intelligendi facultatem, est intellectiua, & materia prima, vt præcedit molem corpoream est repletiua loci: proxime enim, ac formaliter, illa per ipsam intelligendi facultatẽ, hæc per molem corpoream, has cõditiones sibi vendicant.

An in ordine ad rationes formales diuini intellectus, an ad obiectiuas sint creatura entia & vera. Quod si quis quærat, cur hactenus diximus creaturas esse entia, & vera, propter habitudinem ad rationes formales existentes in mente diuina, & non potius propter habitudinem ad obiectiuas, vt in ipsa diuina essentia continentur: præsertim cum diuinæ Ideæ potius videantur esse rationes obiectiuæ, quam formales: Respondendum est merito id dictum esse, Primum quia, cum veritas primi entis sit conformitas illius cum sua ratione formali, vt paulo ante diximus (hoc enim necessario fateri oportet) idem pari ratione dicendum est de cæteris entibus comparatione suarum formalium rationum in eadem mente existentium. Deinde, quia rationes formales propinquius se habent ad intellectum, quam obiectiuæ, cum obiectiuę sæpe sint res extra intellectum, & nõ raro sola formalium distinctione distinguantur inter se: at mensura, penes quam veritas attẽditur, ad intellectum pertinet. Tertio, quia non est rẽ vera dicendum, Ideas esse rationes obiectiuas, sed formales, tum quia id concedunt omnes in Ideis artificum, ex quibus diuinas inuestigauimus: tum quia proprium Ideæ est, esse expressiuum, & declaratiuum, quod non conuenit rationibus obiectiuis, sed formalibus, tum denique, quia vbi nulla est distinctio ex natura rei, veluti in iis, quæ in diuina essentia continentur, prior est distinctio rationum formalium, quam obiectiuarum: at

A Idearum distinctio est prima omnium earũ, quæ ad creaturas spectant. Atq; hac de caussa Patres omnes ponunt Ideas in Verbo diuino, cui appropriatur ratio formalis diuinæ essentiæ, non autem in essentia diuina, vt declarata & manifestata per Verbum, de qua re libro 7 accuratius disserendum est. *Patres cur Ideas in Verbo diuino posuerint.*

B *Conclusio quæstionis, & solutio argumentorum, quæ sunt initio quæstionis proposita.*

Sectio XIII.

Conclusio quinta. Qvinta conclusio, qua directo quæstioni respondetur. *Verum est propria passio entis.* Hæc conclusio eodem illo argumento, quo in superiori quæstione vsi sumus ostendi potest: Verum reciprocatur cum ente, & sequitur ipsam naturam entis: igitur est vera, & propria passio entis. Prior pars antecedentis C ex dictis haud difficile probatur. Nam quod omne verum sit ens (loquor autem de vero, vt significat simplicem veritatẽ rei, & de ente, vt significat entitatem realem) ex eo patet: quia res ea tantum dicitur vera, quæ secundum esse reale est conformis intellectui diuino, vt ex dictis perspicuum est: quicquid autem habet esse reale, siue actu, siue potestate, est ens reale. Quod autem omne ens reale sit verum, ea ratione patet: quia nihil D est ens reale, nisi quod potest existere realiter: nihil autem potest realiter existere, nisi conforme sit alicui rationi existenti in mente diuina. Posterior pars antecedentis ex eo ostenditur: quia verum, quemadmodum de vno diximus, est posterius ente, cum & significet formaliter relationem conformitatis, innuens entitatem vt fundamentum, ac veluti subiectum illius: vt ita sit cum eo connexum, vt de eo negari non possit sine eius e E uersione. Vnde est illud Hilarij, *c. de trin. Perime aqua, quod aqua est, & per id poteris abolere, quod vera sit.* Ita patet, verum esse propriam passionem entis. Eadem conclusio cõfirmatur ex omnium sententia, Omnes enim colligunt ex illo pronunciato secundi libri, *Vt vnumquodq; est, ita & verum est*, veritatem esse propriam entis affectionem.

Duplex veritas simplex. Ad primum igitur argumentum eorum, quæ contra hanc conclusionem initio quæ F stionis proposita sunt, patet responsio ex iis, quæ in locum citatum secundi libri annotauimus. Diximus enim quemadmodum ens duobus modis sumitur, altero vt esse potest, altero vt est actu, ita consequens esse, vt simplex veritas duobus quoq; modis dici possit: vno quatenus res conformantur intellectui diuino, vt esse possunt: altero, quatenus illi conformantur, vt sunt actu. Quanquã ergo non

nō omnia entia sint semper vera, sumpto ve- A
ro posteriori modo, quo pacto Arist in eo lo-
co intelligendus est, semper tamen omnia
sunt vera, sumpto vno priori modo. Atq; hoc
pacto dictū est hactenus, verum esse passio-
nem entis.

Ad secundū dicendū est, verum illud, cui
opponitur falsum, nō dici de rebus, vt respō-
dent cōceptibus simplicibus: sed tantū enun-
ciatiuis: at verum, quod est passio entis, con- B
uenire rebus, vt respondent rationibus ipsa-
rum formalibus existentibus in mente diui-
na, quæ non sunt conceptus enunciatiui. Ita-
que ad argumentum, concesso vtcūque, verū
& falsum esse contraria (improprie enim sunt
contraria, vt patet ex prædicamentis) itemq;
verum & falsum circa idem versari (versan-
tur enim circa compositionem, & diuisionē,
tum ex parte intellectus, tum ex parte rerum,
vt respondent intellectui componenti, & di- C
uidenti) negādum est, inde effici, aut aliquod
ens esse verum & falsum, aut non omne ens
esse verum. nam si sermo sit de vero, cui op-
ponitur falsum, neutrum dicitur de vllo en-
te, nisi quatenus conceptui enunciatiuo ob-
iicitur, aut obiici potest. Si autē de vero sim-
plici, quemadmodum nullum ens compara-
tione intellectus diuini, potest esse falsum, ita

Num aliquod ens possit esse falsum.

nullum potest nō esse verum. Nihil enim po-
test in rerum natura existere, quod possit nō D
esse cōforme diuino intellectui. Quod enim
intellectui humano comparatum, forsitan
est falsum aurum (quod quidem est esse fal-
sum secundum quid, & denominatione ex-
trinseca a falsa applicatione cōceptus huma-
ni) idipsum comparatione intellectus diuini
est verum aurichalcū, aut aliquid aliud quod
aurum nobis esse videatur.

Ad tertium dicendū est, argumentationē
non esse ad rem. Neq; enim agimus de vero
cōplexo: sed de simplici, quanquam si de cō- E
plexo loqueremur, adhuc dicendū foret, ve-
rius esse id, quod est, esse, quam quod non est,

Veritatem negatiua semper fundari in veritate alicuius affirmatiua.

nō esse: quia semper veritas negationis in ve-
ritate alicui9 affirmationis, quasi in sua caus-
sa fundatur: semper autē caussa æquiuoca est
verior effectu. Quod si argumentatio accō-
modetur vero simplici, vt concludat non ens
ea ratione, qua est nō ens (quod est quodam-
modo esse) verum esse: dicendum est, nō entia F
nō habere ratione sui vllū esse (etiā nō entis)
sed ratione cōceptus, qui dū illa cōcipit, con-
fert illis eiusmodi esse. Quare queādmodum
non entia, non sunt ex se vllo modo entia, sed
quatenus cōcipiuntur quasi entia: sic etiam
nō sunt ex se vllo modo vera, sed tantum, vt
obiiciuntur intellectui: nos autē, cū dicimus:
sed vera, intelligimus ex se, siue ratione sui.

Ad quartum dicendum est, verum non ad-
dere enti, nisi relationem rationis: proinde
ratione eius, quod addit, nullam dicere per-
fectionem. Quod autem obiicitur, verum di-
cere perfectionē intellectus, ex superioribus
diluitur: diximus enim in ea locutione no-
men Veri pro cognitione veri accipiendum,
maxime autem pro cognitione fundamenti
veritatis, quod est esse rei. Neq; enim intelle-
ctus tam expetit cognitionem ipsius relatio-
nis, quæ dicitur veritas, quam rei veræ. *Lege
D. Tho. 1. p. q. 16 art. 3. & 1. & vide Aureolum,
apud Capreo. 1 d. 19 q 3. art. contra 2. concl.*

Quod vero obiicitur, verum esse perfe-
ctionem simpliciter: quia melius sit vnicui-
que verum esse, quam non esse: nihil effi-
cit. Id enim non nisi ratione fundamenti ve-
ritatis, concedendum est.

Num relationes rationis possint esse proprietates rerū.

Cum autem obiicitur, relationes rationis
non posse esse proprietates rerum: quia pen-
dent ex operatione intellectus: responden-
dum est, quoniam concipi est proprietas re-
rum, nihil mirum esse, si relationes rationis,
quæ consequuntur res ex eo, quod conci-
piuntur, sint etiam proprietates illarum.
Cum ergo concipi posse, ac proinde conci-
pi a Deo sit proprietas rerum omnium, & ex
eo, quod illæ concipiantur a Deo, consequa-
tur illas relatio veritatis, non mirum esse de-
bet si eiusmodi relatio sit earum proprietas.

Diluuntur duæ quædam obiectiones contra solutionem quarti argumenti, & completur solutio.

Sectio XIIII.

Prior obiectio.

SEd contra hanc solutionem duę obiectio-
nes sese offerunt. Prior est, nec concipi,
nec posse concipi a Deo, videri proprietatem
rerum omnium: si enim id verum esset, duo
sequerentur incommoda. Vnum, dari aliam
positiuam passionem entis, priorem vero,
quod nemo hactenus videtur dixisse: alte-
rum, res omnes pendere ab operatione in-
tellectus, & (quod hinc sequitur) esse entia ra-
tionis, quo nihil absurdius. Nam si proprie-
tas rei pendet ab operatione intellectus, &
ipsa etiam res pendeat necesse est, cum res
quælibet necessariam habeat connexionem
cum propria passione.

Posterior.

Posterior est, nec relationem veritatis cō-
sequi res, vt concipiuntur a Deo. Si enim re-
lationes rationis consequuntur operatio-
nem intellectus diuini, cum Deus necessario
concipiat omnia, quæ ab intellectu creato
simplici conceptu concipi possunt: sequitur
omnes relationes rationis, quæ dici solent
cōuenire rebus per operationem intellectus
nostri, vt relationem generis ad speciem, &

speciei

speciei ad genus, non minus esse proprietates rerum, quam esse verum: hoc autem non solum ex eo absurdum esse apparet: quia esse genus, speciem, & similia dicuntur attributa contingentia rerum: sed etiam, quia isto modo non recte diceretur intellectus noster facere, vt res, quę sunt potentia vniuersales, sint actu vniuersales, essent enim vniuersales ex æternitate.

Prioris solutio.

Verum ad priorem obiectionem, quod attinet ad prius incommodum, dici potest, cõcipi posse: atque adeo, concipi a Deo, esse proprietatem rerum omnium, non tamen, quæ solis veris rebus conueniat. Nam, & ea etiam, quæ esse nequeunt, possunt suo modo concipi. Quod autem dici solet, verum esse primam passionem entis post vnum de iis, quæ cum ente reciprocantur intelligendum esse: nõ de iis, quæ latius patent. Verum, quia hæc restringi possunt ad ea, quæ secundum esse possibile ac reale concipiuntur, aut concipi possunt, quo pacto non latius patebunt, quam ens reale: simpliciter respondendum est: nihil esse incommodi, si detur alia proprietas, entis inter vnum & verum. Neque enim omnes numerantur a Philosophis: sed tantum insigniores. Quocirca ex simplicibus duæ tantum numeratæ sunt post Vnũ, quod quidem sine alterius comparatione dicitur: altera, per quam omnia habent ordinem ad intellectum: altera, per quam ad appetitum, quibus solis poteriis omnia entia obiici possunt, etsi aliæ passiones entis has præcedant, aut sequantur.

De passionibus entis.

Deum pendere a conceptu sui, quomodo intelligendum.

Quod vero attinet ad posterius incommodum, dicendum est, nihil esse absurdi dicere, creaturas pẽdere ab actu intellectus diuini, vt patet: dicere autem, Deum pendere a conceptu sui, si id quidem intelligatur, tanquam a caussa, absurdissimum est: sin autem tanquam ab eo, quod si non esset, nec Deus ipse esset: non modo non est absurdum: sed etiam necessarium. Vt enim Deus, si non existeret actu, non esset Deus, sic etiam si se actu non conciperet. Sed ea consequentia, qua deinde infertur, res omnes isto modo esse entia rationis, tantam vim habet apud quosdam, vt eius vitandæ caussa dicant, operationem intellectus diuini non satis esse ad fabricandas, vt ita dicã, relationes rationis: sed opus esse ad eam rẽ operatione intellectus creati.

Quorũdam sententia de relationibus rationis.

Refutatio.

Verum hi non satis videntur considerasse simile incõmodum admittendũ illis esse, si pẽdere quouismodo ab operatione intellectus creati, constituat entia rationis: multa enim vera entia pendent ab operatione intellectus creati, vt scientiæ, & artes omnes, & quæ arte conficiuntur. Quod si pendere non quouis modo, sed certo quodam intelligatur, eodẽ intelligi poterit respectu intellectus diuini. Dicendum est igitur, quemadmodum ex operatione intellectus creati consequuntur multæ relationes rationis, quæ rebus cõueniunt, ita etiam ex operatione intellectus diuini Atq; ex his esse veritatem, seu conformitatem rerum ad intellectum diuinum: neque oppositum recte dici. Quapropter neganda est proposita consequentia, quia nec omnia, quæ quouis modo pẽdent ab operatione intellectus, sunt entia rationis: nec quæuis dependentia ab intellectu constituit ens rationis: sed id solum in entibus rationis numerãdum est, quod cum de veris rebus dici possit, non potest tamen aliam existentiam habere, quam obiectiuam in intellectu, vt alibi diximus, & libro sequenti latius explicabimus: quo certe modo perspicuum est, nullam rem veram pendere ab vllo intellectu, siue creato, siue increato.

Vera solutio.

Posterioris obiectionis dilutio.

Ad posteriorem obiectionem dicendum est, relationes rationis, quæ dicuntur conuenire rebus per operationem intellectus creati, si non omnes, saltem plurimas consequi operationem intellectus diuini, vt generis, speciei, eiusdem numero, diuersi, & similes. Concipit enim Deus res omnes, & omnes earum gradus conceptu distinctissimo ex parte ipsarum. Quo fit, vt relationes, quæ propter distinctam apprehẽsionem intellectus creati consequuntur res, non minus consequantur illas propter apprehensionem intellectus diuini. Cum autem obiicitur, hinc sequi, relationem generis, & similes, esse proprietates rerum: modo quidem aliquo id concedendũ est: neq; Aristoteles id inficiatur, sed plane fatetur ad finem huius capitis, vbi huiusmodi relationes vocat affectus per se entium, quatenus entia sunt. Non est tamen simpliciter concedendum, esse eas veras rerum proprietates, nisi descendant cum rebus, quibus cõueniunt ad inferiora, quod non faciunt relationes generis, & speciei. Ad ea vero absurda, quæ hinc colliguntur, non est difficile respõdere. Ad alterum, esse genus, speciem, & similia, dici contingentia attributa rerum non simpliciter, sed quatenus conueniunt rebus operatione intellectus nostri. Ad alterum vero dicendum est, nullam rem, præcisa omni operatione intellectus, esse vniuersalem: sed tamen, quæ ab omni æternitate comparatione intellectus diuini sunt vniuersales, fieri a nobis vniuersales, dum operatione intellectus nostri abstrahuntur a singularibus. Nec plus est incommodi hoc asserere, quam si dicas, res quæ nobis ante operationem intellectus agentis, non sunt intelligibiles actu seu

De relationibus generis & similibus.

Qua ratione res fiant vniuersales.

seu potentia propinqua, quod Aristoteles docet 3. de Anima, capite quarto, text. 14 & capite quinto, text 18. est: apud Deum actu intelligibiles, imo & intellectas: adde & necessario intellectas.

Num verũ sit obiectum intellectus.

Ad id denique, quod in eodem quarto principali argumento objicitur, verum esse obiectum intellectus, atque idcirco non addere enti solam relationem rationis, cum omnis relatio rationis sit posterior natura intellectu: obiectum autem cuiuique potentiæ sit prius ipsa potentia, responderet Caietan. (*Caietanus.*) iuxta id, quod scribit 1. part. quæst. 16. artic 3. verum non esse obiectum intellectus, sed cõditionem, quæ semper comitatur obiectum, quod quidem affirmat esse ens. Eadem videtur esse sententia Diui Thomæ (*D. Thomas.*) eodem loco, & alijs plerisque, quem ex eo videtur probare, quia verum non potest apprehendi ab intellectu, nisi apprehendatur ratio entis, & tamen ens apprehendi potest, etiamsi non apprehendatur ratio veri: quanquam semper apprehensionem entis comitetur veritatis relatio. Idem quoque sentit Scotus (*Scotus.*) in primũ senten. distinct. 3. quæst. 3. §. His visis, vbi duabus potissimum rationibus probat sentẽtiam suam de hac re. Primum, quia verum est, quædam passio entis, qua intellecta non intelliguntur entia, nisi per accidens. Deinde, quia obiectum habitus cuiusque potentiæ non est prius natura obiecto potentiæ. subiectum autem Metaphysicæ, quæ est habitus intellectus, non est Verum, sed ens, quod quidem naturæ ordine antecedit verum. Eadem sententia videtur esse Auicennæ (*Auicenna.*) initio suæ Metaphys. capite quinto, vbi docet, conceptum entis primum imprimi in animam, quasi dicat, nihil posse obijci intellectui, nisi sub aliqua ratione entis. Iuxta hanc igitur sententiam, quæ valde probabilis est, perspicue dissoluitur argumentum. Si quis tamen oppositam (*Opposita sententia.*) magis probauerit, dicat verum esse posterius intellectu, quoad esse veritatis, qualecunque illud est: imo etiam quo ad rationem conueniendi rebus, cum veritas non conueniat rebus, nisi per aliquam actionem intellectus, quæ præcedat completum intelligendi actum: & tamen intellectum esse posteriorem vero, quoad actum intelligendi completum. Neque enim actus intelligendi completur, nisi præcedat conformitas inter rem intelligendam: & speciem, aut conceptum illius, vt ex dictis patet. Verum quidnam ipsi de obiecto intellectus sentiamus, tum dicemus, cum de obiectis potentiarum disputabimus.

SITNE BONVM PROpria entis affectio.

QVÆSTIO VII.

Non videri propriam entis affectionem.

SECTIO I.

1. Argum. pro parte negatiua.

QVod demum attinet ad bonum, non pauca sunt argumenta, quibus ostendi videatur, non esse illud propriam entis affectionem siue passionem. Primum est, quia non omnibus entibus conueniat. Nam nec conuenit entibus mathematicis, vt ipse auctor docet libro superiori, c. 2. text. 3 nec item materiæ primæ, cum sit pura potentia: etenim bonum & perfectum idem videntur esse: pura autem potentia, vt caret omni actu, sic etiam caret omni perfectione. idem enim sunt actus & perfectio, quod facile colliges ex 2. de Anima, c. 1. text. 2. & ex 3. Physicorum, cap. 1. tex 5. & cap. 2. tex. 15. Nec deinde conuenit relationibus. Nam cum diuinæ personæ relationibus distinguantur, aliqua perfectio esset in vna persona, quæ non esset in cæteris: nec denique conuenit ijs entibus, quæ dicuntur mala, vt actibus & habitibus vitiosis, alioqui eædem res simul essent bonæ ac malæ, quod fieri nequit. Sunt enim bonum & malum contraria.

Secundum, quia nec de solis entibus dicatur: siquidem bonum & appetibile reciprocantur, iuxta illam definitionem initio primi Ethicorum adductam, *Bonum est, quod omnia appetunt*, multa autem appetuntur, quæ non sunt entia, vt priuatio vitæ, siue alienæ, siue interdum propriæ: multa etiam, quæ fieri nequeunt, quo pacto flagitiosi homines vellent non esse in Deo Iustitiam. Appetitur etiam ipsa existentia, atque adeo maxime, quæ tamen est ens, sed modus entis, vt superius q 4. diximus. 2

Tertium, quia si bonum reciprocaretur cum ente, nihil posset enti adiungere, nisi aut negationem, aut relationem rationis, vt supra q. 5. etiam definitum est: at neutrũ potest adiungere. Non quidem negationem, quia negationes nullam perfectionem formaliter significant, vt patet ex duabus proximis quæstionibus, cum tamen bonum videatur formaliter dicere perfectionem. Nec vero relationem rationis: tum quia bonum, qua ratione bonum est, mouet appetitum: relatio autem rationis nihil mouere potest: tum etiam, quia Deus dicitur bonus per essentiam, & tamen non est per essentiam relatiuum rationis. esset enim diuina essentia relatio rationis. 3.

Ff

Pro affirmatiua.

At vero, quod bonum sit propria entis affectio, Peripatetici omnes communi sententia pronunciant, quam dicunt tradi ab Aristotele 1. Ethicorum, cap. 6 his verbis, *Cum bonum æque atque ens dicatur, &c.*

Refutatio opinionis Heruei de formali significatione boni.

SECTIO II.

IN hac quæstione non erit idem tractationis ordo, qui in superiori quæst. 5. Quoniam enim constabat inter omnes, Verum significare relationem, idque ex definitione veritatis apertum erat; rationi consentaneum fuit, vt ante omnia constitueremus ex ijs, quæ dicta erant, nomine Veri vltra naturam entis solam relationem rationis significari; tum vero reliqua exponeremus, in quibus esset dissensio. Nunc autem, quia non omnibus placet, Bonum esse relatiuum; sed alij dicunt, nomine boni significari formaliter absolutum quid: alij relationem realem: alij absolutum, & relationem simul: alij solam relationem rationis insinuato ente, ab hac controuersia sumendum est disputationis initium.

Varia sententia de formali significatione boni.

Ac Herueus quidem Quodlib. 3. q. 2. existimat, Bonum non dicere formaliter relationem, sed absolutum tantum, aut aliquid commune relato & absoluto. Hanc sententiam tribuit Capreolus in 2. sent. d. 34. quæst. 1. Scoti sectatoribus: quam eandem Durandus eadem distinct. & quæst. tacito auctoris nomine late refert. Heruei argumenta hæc sunt.

Heruei opinio confirmatur.

1. Primum, quia nulla relatio dicit formaliter perfectionem. bonum autem perfectionem significat. eo enim aliquid est melius, quo est perfectius.
2. Alterum, quia relatio semper dicitur ad alterum; bonum autem non semper, vt patet in homine probo, qui etiam per se sumptus, bonus est, ac dicitur.
3. Tertium, quia bonum non significat in Deo relationem. ergo nec in creatura, ac proinde in nulla re. Probat consequentiam, quia bonitas creaturæ est similitudo quædam participata bonitatis diuinæ. Antecedēs vero: quia bonitas Dei nec est relatio rationis, sed vere existens in rerum natura: immo etiam (quod addere posset) maxime existens, cum omnia creata per eam existant, vt D. Dionys. *de diu. nom. cap. 5.* scribit. nec item relatio realis, quia in Deo nulla datur relatio realis, quæ sit omnibus personis communis, vt reuera est bonitas.

Bonitas Dei caussa verū omnium.

Si quis autem ab Herueo quærat, quænam sit formalis ratio boni. Respondet, bonum esse, nihil aliud significare formaliter,

Quid bonū formaliter

A quam esse perfectum, aut ad perfectionem ordinatum. Id quod ex eo probat, quia ratio boni est ratio finis, aut eius, quod est ad finem: constat autem, finem formaliter significare perfectionem. Denique, vt luculentius rem declaret, hac ratione distinguit bonum ab ente: quod ens, vt ens est, significet id, quod in qualibet entitate primum occurrit,

significet apud Herueum.

B id vero nihil aliud esse, ait, quam quod secundum eam aliquid dicatur esse tale, vt calidum, aut frigidum. at bonum, vt bonum est, significat eandem entitatem: vt modo quodam contracta est, non quidem ad partem aliquam subiectiuam, cum bonum æque late pateat, atque ens: sed ad esse perfectionem alicuius, aut ad alicuius perfectionem ordinatum. Quod enim hæ rationes distinguantur inter se, vel ex eo patere docet,

C quia calor febrilis est ens Socratis, cum Socrates secundum illum habeat esse calidi: & tamen non est bonum Socratis, quia nec est perfectio Socratis, nec ad eius perfectionem ordinatus; quanquam sit bonum materiæ, quia illam perficit.

Refutatio.

Hæc tamen sententia nec videtur vera, nec sibi satis consona. Primum, quia sanitas per seipsam, & sublata omni posteriori ratione absoluta, est bona ægroto, quod eodem

D modo accidit in cæteris. Deinde, quia aut Herueus sumit perfectum, & ad perfectionem ordinatum, pro rebus denominatis à perfectione, vel ab ordine ad perfectionem, aut formaliter. Si pro rebus denominatis, facit Bonum synonymum enti. Ens enim sufficit, vt denominetur bonum, sublata quacunque alia ratione absoluta, vt patet ex superiori argumento. Si vero formaliter, non dubium est, quin sibi repugnet. Nam perfectum, vt perfectum est, aut dicit negationem

Perfectum.

E defectus (perfectum enim est, cui nihil deest, siue simpliciter, siue in certo aliquo genere) aut relationem ad formam perficientem, quasi habens formam perficientem: ordinatum autem ad perfectionem, vt est ordinatum, est relatum. Fatetur igitur hoc pacto: Bonum, vt bonum est, esse partim negatiuum, partim relatiuum: cum tamen contendat ostendere, non esse relatiuum, & potiori negatione nec negatiuum.

F

Refutatio opinionis Durandi.

SECTIO III.

Durandi sententia.

DVrandus vero in secundo d. 34. q. 1. contrariam sententiam secutus, ait, Bonum significare formaliter relationem cōuenientiæ, eamque esse realem. Quod autem significet

ficet relationem conuenientiæ, ex eo potissimum ostendit, quia idem absolutum, vt calor per solam conuenientiam cum vna re, & negationem conuenientiæ cum alia, dicitur bonum vnius, & malum alterius, vt vnum respectu sani & ægroti: & color pallidus, respectu pomi & vultus. Quod vero sit realis, supponit certum esse iuxta sententiam Aristotelis in fine libri sexti, cap. 2. text 3. vbi docet, *etsi verum & falsum in mente sunt; tamen bonum & malum esse in rebus.* Quo loco aperte videtur docere, etsi verum & falsum significant relationes rationis: bonum tamen & malum significare relationes reales. Quod si quis obijciat, si bonitas est relatio realis, ac proinde quædam pars subiectiua entis, fieri non posse, vt bonum conuertatur cum ente. Respondet, Bonum non conuerti cum ente essentialiter, vt quemadmodum omnis bonitas est essentialiter ens, sic etiam omne ens sit essentialiter bonitas (siquidem omnis relatio est essentialiter ens, & tamen non omne ens est essentialiter relatio) sed conuerti denominatiue. Nam quemadmodum, quicquid habet relationem conuenientiæ cum aliquo, est ens, ita quicquid est ens, habet relationem conuenientiæ cum aliquo.

Quo pacto Bonũ apud Durandum conuertatur cum Ente.

Impugnatio.

Sed neque huiusmodi sententia probanda est. Nam si bonitas est relatio realis, erit quidditatiue ens, vt patet ex quæstione tertia, atque adeo bona secundo modo dicendi per se, si modo bonum est propria passio entis, vt dicitur. Iam ergo quæretur de illa bonitate, sitne relatio realis, eademque ratione deinceps de alia atq; alia in infinitum. Quod si hoc absurdum vitari non potest, nisi dicas, aliquam bonitatem non esse relationem realem, idem pari ratione de prima dici potest: aut saltem non est asserendum, bonum transcendens in commune, dicere relationem realem. Occurrat fortasse aliquis pro Durando, bonum non esse passionem entis realis in commune, sed solius absoluti. Verum hæc responsio pugnabit primum cum communi Philosophorum sententia, qui docent, bonum æque late patere, atque ens: imo etiam ipsius Durandi, quem paulo ante diximus asserere, bonum conuerti denominatiue cum ente. Deinde hoc saltem negari non potest, bonitatem esse communem omnibus entibus, quæ perfectionem significant. at huiusmodi est apud illum relatio bonitatis, vt patet eadem quæstione, in solutione primi argumenti: quo fit, vt adhuc sequatur progressus infinitus, quem diximus: aut danda erit aliqua bonitas, quæ significet relationẽ rationis: ac proinde bonitas, quæ cum ente conuertitur, non erit relatio realis.

Responsionis cuiusdã refutatio.

A Præterea, si bonitas esset relatio realis, esset quoque bonitas diuina realis relatio, quod fieri nequit. nulla enim relatio realis est communis omnibus diuinis personis. atque hoc pacto concludebamus quæstione superiori, veritatem non esse relationem realem.

Responsio Durandi.

Huic obiectioni respondet Durandus: Deum esse bonum relatione reali, si relatio B realis non sumatur pro respectu per se consequente naturam rei, sed pro reali denominatione sumpta ex pluribus rebus. *Deus enim,* vt ait, *dicitur bonus, quia tota bonitas creaturæ pendet à Deo.* Sed nec responsio hæc satisfacit argumento. Nam præterquam quod hæc distinctio relationum realium à Durando inuecta, non est probanda, vt patebit libr. 5 ex hac eius respõsione sequitur, Deum bonitate transcendente non esse bonum, nisi C denominatione extrinseca, & ex ordine ad creaturas, quod dici nullo modo potest.

Impugnatio.

Refutatio quarundam aliarum opinionum.

SECTIO IIII.

PORRO D. Thomæ sectatores partim conueniunt inter sese, partim variant. Duo D enim sunt, in quibus omnes consentiant. Vnum, quod bonum nihil addat enti, nisi relationem rationis. Alterum, quod includat & huiusmodi relationem & absolutum, quod ab ea denominatur. Verum si ab eis quæratur, quo pacto bonum hæc duo includat, & quænam sit relatio boni, & cuius absoluti sit relatio, non parua iam inter eos dissensio exsurgit. Nam alij existimant, bonum includere formaliter & relationẽ & absolutũ. Alij, nõ E includere formaliter relationem, sed tantum sine illa explicari non posse. De relatione etiam, quæ tandem sit, implexa est admodum apud eos quæstio, propter varia dicta Diui Thomæ, qui modo eam vocat relationem finis, modo appetibilis, modo etiam conuenientis. Denique de absoluto, quod à relatione denominatur, non leuis quoque est inter eos controuersia, quod Diuus Thomas nunc videatur dicere esse ens, nunc ipsum actum existendi, alias quamlibet perfectio- F nem additam essentiæ rei. Ratio autem, quæ hos auctores in eam sententiam adducit, vt credant, bonum includere & relationem, & absolutum, quouis tandem modo id intelligant, hæc fere vna est: Quia si bonum diceret formaliter solũ absolutum, esset synonymum enti, quod dici non potest: si solam relationem rationis, iam res non essent

Qua in re Thomistæ omnes consentiant.

Quo pacto dissentiãt.

bonæ, nisi per operationem intellectus, quo A nihil pene absurdius.

Refutatio quarundã explicationum.

Verum nec huiusmodi opinio, qua ratione ait, bonum includere relationem & absolutum, amplectenda est. Nam, quod ad eos attinet, qui dicunt, includere vtrumque formaliter, satis refutata relinquitur ex ijs, quæ diximus quæstione quinta, cuius conformatione similem sententiam de Vno conclus. 5. impugnauimus. Quod vero attinet ad eos, B qui ea ratione tantum affirmant includere relationem, quod absque illa explicari non possit, facile refellitur. Primum, quia vt bonum dicatur includere relationem, non satis est, si absque ea explicari nequeat. Sic enim pater includeret filium, & cœcitas visum: quia nec pater, nisi per filium, nec cœcitas nisi per visum explicari potest: quæ tamen non recte dicerentur. Deinde, quia si bonum nõ significat formaliter relationem, C sed solum id, quod ab ea denominatur, nihil sane distinguitur ab ente. Id enim, quod denominatur, siue appetibile, siue finis, siue conueniens, procul dubio ens est. Vnde sequitur, si ens non indiget ad sui explicationem huiusmodi relatione, nec bonum illa indigere. quæ enim sunt vnius omnino naturæ, eadem prorsus definitione explicantur.

Obiectio.

Quod si quis obijciat, sapientiam diuinam & iustitiam diuinam esse eiusdem omninò naturæ, D & tamen iustitiam indigere ad sui explicationem respectu aliquo, quo non indiget sapientia, nempe habitudine ad actum reddendi vnicuique quod suum est. Respondebis, aliam esse rationem in attributis diuinis, aliam in transcendentibus. Nam attributa diuina sunt formaliter infinitæ perfectionis: vnde fit, vt à nobis explicari non possint, vt ipsa in se sunt, sed tantum vt participantur à creaturis, in quibus certum est, iustitiam di- E stingui à sapientia. At transcendentia non sunt formaliter perfectionis infinitæ, sed permissiue duntaxat, quia dicuntur etiam formaliter de rebus finitę perfectionis, imo sunt imperfectissima attributa cuiusque rei: vnde fit, vt possint à nobis explicari, prout sunt in seipsis. Quare si bonum nõ significat formaliter relationem, sed solum ens, quod bonum dicitur: ac proinde ens & bonum, vt sunt in seipsis, nullo pacto distinguuntur: nulla ratio F est, cur bonum ad sui explicationem indigeat relatione, qua non indiget ens.

Dilutio.

Diuina attributa, vt sunt, à nobis explicari nõ possunt.

Vera sententia de formali significatione boni, & præcipua quæstionis conclusio.

SECTIO V.

Quid ergo hac in re dicendum sit, nonnullis conclusionibus explicandum est.

Prima conclusio. *Bonum addit enti solam relationem rationis, eamque solam formaliter significat.* Quæ conclusio, cum similis sit primę conclusioni superioris quæstionis eodem modo probari potest. Primum, quia non potest addere enti, nisi aut negationem aut relationem rationis, vt patet ex quæstione quinta, conclus. 4. non addit autem negationem, quia Bonum est nomen positiuum, non negatiuum. Deinde, quia bonum non significat formaliter aliquid absolutum, ne sit synonymum enti, vt patet ex impugnatione opinionis Heruei. non significat item relationem realem, vt contra Durandum definitum est. ergo relationem rationis. quæ est sententia Diui Thomæ, quæst. 1. sect. 2. & q. 21. de Veritate vtrobique, articul. 1. sectio. 3. & alijs locis quamplurimis.

1. Conclusio probatur quoad 1. partem.

Posterior patet, tum ex 3 p. conclus. 5. quæstio. 5. in qua eadem exclusiua late ostensa de significatione vnius: tum etiam ex ijs, quæ contra quosdam paulo ante in superiori sectione huius quæstionis diximus: quæ breuiter in hanc rationem redigi possunt: Aut bonum significat formaliter solum ens, aut solam relationem additam enti, aut vtrumque: non significat autem solum ens, non etiam ens & relationem. ergo solam relationem. Adde, quod bonum dicitur denominatiue de ente: denominatiua autem id solum significant formaliter, quod addunt rebus denominatis: quemadmodum album, cum denominatiue dicatur de corpore, non significat formaliter corpus, sed solam albedinem, seu affectum albedine, vt tale est, quod Aristoteles docet in Prædicamentis, capit. de subst.

Et quoad 2.

Secunda conclusio. *Relatio, quam bonum formaliter significat, non est relatio finis, nec acceptibilis, sed conuenientis.* Prima pars probatur, tum quia non omne bonum est finis; sed vel finis, vel medium ad finem, vel etiam alio modo bonum, vt patet in sanitate & scissione venæ, & in partibus cuiusque rei: tum etiam, quia non omne, quod est finis, est bonum: sed aut bonum, aut quod bonum esse videatur, vt Arist. docet 2. Phys. cap. 3. text. 31. tum denique, quia nec bonum per se semper est finis: sed tum solum, cum aliquid propter ipsum fit, aut fieri intenditur, vt patet in auro, quod prima hominum ætate non erat finis humanæ cupiditatis, quia nondum propter illud maria transmittebantur, aliquidve aliud agebatur, aut agi intendebatur, quanquam iam tum erat bonum.

2. Conclusio probatur quoad 1. partem.

Secunda pars probatur. Primum, quia ideo res dicuntur appetibiles: quia bonæ. non autem ideo bonæ, quia appetibiles. Deinde, quia

Et quo ad 2. Res esse appetibiles.

quia bona, non contra. quia bonum, vt bonum est, est obiectum appetitus, appetibile autem non item: sed affectio quædam, quæ illud sequitur in secundo modo dicendi per se: quo pacto se habet visibile respectu coloris, siue lucidi vt Aristoteles docet secundo de Anima, cap. 7. textu 66. Quod idem annotarunt Caiet. 1. par. q. 5. art. 1. & post eum Capr. 2. sent. dist. 2. q. 3. & Ferr. primo contra Gentiles cap. 37. ducti auctoritate D. Thomæ in caput primum primi Ethicorum, qui in explicando illo pronunciato, *Bonum est, quod omnia appetunt*, ait, *eam descriptionem a posteriori traditam esse.* Itaque dicunt bonum, esse fundamentum appetibilitatis, quemadmodum coloratum est fundamentum visibilitatis: siue appetibilitas, & visibilitas sint denominationes quędam ab actibus appetendi, & videndi, vt Caiet. ait: siue relationes aptitudinales ad appetitum & visum, vt Ferrariensis existimat: siue quiduis aliud.

Et quoad 3. Rationem formalem boni in conuenientia sitam esse Tertia pars probatur. Primum, quia nihil, (vt ait D. Thomas, de veritate quæst. 1. art. 1) in bono reperitur prius, quod appetibilitatis caussa esse possit, quam conuenientia. Quidquid enim appetimus, id ea de caussa appetimus: quia nobis cõuenit, aut aliis rebus quibus illud appetimus: aut certe, quia putamus id nobis, aut illis congruere: nec alia videtur esse ratio, sub qua noster appetitus moueatur. Deinde, quia vna, eademque res (vt argumentabatur Durandus) ex eo solum, quod vni rei congruit, & alteri non congruit, dicitur bona respectu vnius, & mala respectu alterius. Tertio, quia qui aliam rationem formalem boni priorem ratione appetibilis, & diuersam a ratione conuenientis excogitauerunt, nempe rationem perfectionis, aut perfectiui, aut perfecti, in ipsam rationẽ conuenientis vel nolentes inciderunt: nisi quod ij, qui solius perfectionis, aut perfectiui meminerunt, pressius loquuti sunt, quam bono transcendenti conueniat. Nam perfectionẽ, aut perfectiuum esse, si proprie loquendum est, de solo actu dicitur: at conueniens, siue congruens, res omnes complectitur, atque adeo ipsam puram potentiam. Est enim bona: quia congruens tum formis naturalibus, tum etiam compositis naturalibus, tum agentibus, &c.

Tertia cõcl. Tertia conclusio. *Conuenientia, qua significatur nomine veri boni, de quo agimus, & nõ apparentis tantum est conuenientia secundũ veram existentiam realem.* Hæc conclusio duobus potissimum argumentis ostendi potest.

Probatur 1. Vno, quia conuenientia, quæ non est secundum veram existentiam realem, sed solum secundum existentiam conceptam, qualis est ea, qua peccator conuenire humano generi non esse Deum malorum vltorem: non est vera conuenientia, ac proinde non constituit aliquid vere bonum.

Altero, quia cum appetibilitas cuiusque rei fundetur in conuenientia illius, vt patet ex dictis: nihil autem appetatur, nisi secundum existentiam realem, seu veram, seu apparentem (hinc enim ostendemus libr. sequenti, finem non mouere, nisi secundum esse reale) necesse est, vt quicquid appetitur sit conueniens secundum existentiam realem, aut veram, aut apparentem. Si ergo bonum sumatur pro vere bono, vt de eo hoc loco agimus, necesse est vt conuenientia, in qua eius formalis ratio consistit, sit cõuenientia secũdum veram existentiam realem: intellige autem potentialem, vt illud dicatur vere bonũ, quod congruit rei secundum realem existentiam, quam habere potest. Ita patet, quæ sit formalis significatio boni. Quibus huncin modum explicatis facile est quæstioni respõdere.

Quarta igitur, extremaque conclusio sit, *Bonum esse propriã passionem entis.* Quæ conclusio ex eo facile ostẽditur, quod bonũ & reciprocatur cum ente, & eius naturam sequitur. Nam, quod omne ens sit bonum inductione patet: quia nulla res est quantũcunque exiguę entitatis, quæ alicui nõ congruat. *Quarta conclusio probatur.*

Quod autem omne bonum sit ens, ex iis etiam, quæ dicta sunt, facile colligitur. Nam cum bonum significet conuenientiam secũdum existentiam realem possibilem, sola vero entia possint existere realiter, perspicuum est, omne bonum esse ens. Nec refert, quod Diuus Dionysius quarto capite de diuinis nominibus facit bonum maioris ambitus, quam ens. Accipit enim eo loco ens pro ente, quod est actus, vel includit actum cuiusmodi sunt omnia, excepta materia prima. Itaque vult materiam esse bonam, & tamen non esse ens, scilicet, actuale, vt Diuus Thomas interpretatur tertio contra Gent. cap. 20. tametsi aliter illum exponit quęstione prima de veritate, art. 2. ad 2. vt ens acceperit pro solo existente: bonum autem pro eo quod nondum existit: sed existere potest: quod est pressius nomen entis accipere, quam secũdum essentiam. Ita perspicuum est, bonum, & ens reciprocari inter se, quod ipsum Aristoteles docet primo Ethic. c. 6. vt supra diximus, estque omnium Philosophorum communis sententia. *Dionysius quo pacto intelligatur.*

Quod denique bonum esse sequatur naturam entis, ex eo patet, quia conuenientia rerũ in ipsa earum entitate fundatur. Quod D. August. 1. de Doctrina Christ. significat, cũ ait, *In quantum sumus, boni sumus.* Ita patet,

bonum esse veram, ac propriam passionem entis.

Solutio primi argumenti partis negatiua initio propositi.

SECTIO VI.

Num entia mathematica habeãt rationem Veri.

PRimum igitur argumentum negatiuæ, partis initio propositum, quod quidem attinet ad entia Mathematica, hoc pacto dissoluendum est: Mathematica entia, eo pacto, quo a Mathematicis considerantur (vtpote absque materia sensibili) & spectata virtute caussarũ naturalium, quo pacto Aristoteles de illis loquitur, non posse existere in rerum natura, etiam per sua indiuidua sic accepta, ac proinde eo pacto considerata non habere rationem boni, quemadmodum nec veri entis. Cæterum collata cum supernaturali Dei virtute, vel etiam absolute accepta, & nõ ea ratione præcise, vt abstrahunt a materia sensibili, non solum esse vera entia. sed etiam bona. De qua re docte loquitur Caietan. in commentar. primæ par. Diui Thomæ ad art. 3. quæstio 15. nisi q̃ ait, illa absolute accepta esse entia, nec tamẽ esse absolute bona. Quod vero non videtur recte dictum, quia cum illa absolute accepta habeant ordinem ad esse: quemadmodum ex hoc ordine sequitur, esse ea absolute entia, ita non est negandum, esse absolute bona: nec Caietan. oppositum satis confirmat.

Caiet. opinio.

Consectariũ Mathematica abstrahere ab ente falsum.

Hinc patet, non recte dici a quibusdam, Mathematica abstrahere ab ente. Nam & absolute accepta, & vt a Mathematicis considerantur, entia sunt, nec ab eis tractantur sub ratione vlla, qua non sint entia, id est, qua per sua singularia, existere non possint, nisi eorũ sententia, aut potius errore, qui in Deo potentiam superiorem naturali non agnoscũt. Quod si quis obiiciat, tractari ab eis quantitatem infinitam, quæ vt nulla potestate existere potest in rerum natura, ita rationem entis habere non potest: respondendum est: Primum quidem, raro a Mathematicis fieri mentionem quantitatis infinitæ, veluti cum dicunt: æque distantes lineas esse eas, quæ non concurrunt, etsi in infinitum protrahantur: &, cum ex infinita linea abscindunt quantumcunque magnam volunt, aut ex infinita magnitudine desumunt quantumlibet magnum numerum. Deinde, nunquam eos loqui de quantitate simpliciter infinita, sed de finita indefinite, hoc est, sine certi termini præfinitione, vt possint ex ea quantumcunque designatam desumere, vt Aristoteles docet 3. Phys. cap. octauo, textu septuagesimoseptimo. Postremo, quantitatem infinitam potius supponi a Mathematicis, quam re vera tractari. Sola enim finita ab eis tractatur, supponitur autem infinita, quocunque id modo intelligatur, maioris perspicuitatis gratia, ne vnquam illis desint quantitates, quas velint assumere ad demonstrandum, vt dictum est.

Obiectio.

Dilutio.

Quo pacto Mathematici agant de quantitate infinita.

De bonitate Materia prima.

Quod attinet ad materiam primam, sunt, qui respondeant, illam esse bonam per formam, quæ, vt est eius perfectio, ita & eius bonitas. Hæc tamen solutio non placet, quia, vt illa est ens entitate propria, siue vt distinguitur a forma, sic etiam habere debet bonitatem propriam. Alii, vt propriam materiæ bonitatem declarent, dicunt, illam idcirco esse bonam per seipsam, quia in genere suo nihil ei deest. Sed neque hi rem prorsus attingunt. Accipiunt enim nomen bonitatis, pro Perfectionis, quod etsi sępe fit apud vtriusque Philosophiæ auctores, diuinæ, inquam, ac humanæ: non est tamen bonitas (si proprie loquendum est) idipsum, quod perfectio. Quæ vt melius intelligas, aduerte, triplicem dici solere perfectionem, Moralem, Naturalem, & Transcendentem, siue communem.

Triplex perfectio moralis.

Moralis perfectio quid.

Perfectio moralis, quæ & honestas & probitas dicitur, *est forma, siue actus perficiens secundum rectam agendi rationem*, cuiusmodi sunt temperantia, fortitudo, & reliquæ huiusmodi virtutes, earumque actus. Atque ab hac perfectione, vt sola entia intellectiua possunt dici perfecta, ita & hoc pacto bona, quomodo sumitur bonum ab Aristotele, cũ 2. *Ethic. capite sexto*, definit virtutem, *Habitum, qui bonum efficit habentem, & opus eius bonum reddit.* Perfectio naturalis est *forma, siue actus perficiens secundum naturam subiecti*, vt calor ignis, frigus aquę, & motus naturales vtriusque, comprehenditque hoc genus perfectionis sub se perfectionem moralem. quia quicquid perficit secundum rectam agendi rationem, perficit secundum naturam rationalem, siue intellectiuam subiectam. Quo fit, vt ab hac perfectione dicatur perfecta, ac proinde bona, omnia, quę habent formas, actusve suæ naturæ conuenientes. Perfectio transcendens *est negatio defectus cuiusque rei in suo genere*, vt perfectio cœli in genere corporum; & intellectus in genere potentiarum: tametsi perfectionis nomen hoc tertio modo sumptum, fere accipi solet pro ipsa re perfecta, siue composita illa sit, siue simplex, siue substantia, siue accidens, siue actus, siue potentia. Ab hoc autem perfectionis genere dicimus perfecta ac bona, etiam ea, quæ alias dicuntur mala, vt bonum

Naturalis perfectio quid.

Perfectio transcendẽs quid sit.

bonum furem, bonum morbum, id est perfectum in suo genere.

Ac cum perfectiones primi, & secundi generis, sint formæ ipsæ actus perficientes, non dicentur ab eis bona, nisi ea, quæ informari, actuariue, aut quasi actuari possunt. quod addiderim propter perfectiones morales, & naturales Dei, quæ non actuant diuinam essentiam, sed habent se nostro intelligendi modo, more actuantium. At à tertio genere, quemadmodum omnia dicuntur perfecta in aliquo genere, ita & bona, atque hoc pacto potest materia dici bona per seipsam, quia in genere potentiæ passiuæ nihil ei deest. Denique priora duo perfectionum genera significat Auctor libelli de Caussis, cum scribit, *Bonum dici per informitatem entis*: tertium autem Dionysius in libro de Diuinis nominibus, *capite quarto*, cum ait, *Bonum ex vna totaque caussa* (id est integra) *proficisci: malum autem ex particularibus defectibus accidere.*

Perfectiones diuinæ quales.

Cæterum, quod bonitas, si proprie loquendum est, non idem sit, quod perfectio, ex eo primum constat, quia perfectio dicitur absolute, bonum autem comparate. Deinde, quia quicquid est bonum, in hoc vel illo genere, est etiam bonum in genere entis, id est bonum ens, & tamen non quicquid est perfectum in hoc vel illo genere, est etiam perfectum ens.

Bonitatem non idem esse atque perfectionem.

Quis enim dicat, materiam, aut punctum esse perfecta entia, cum interim materia dicatur perfecta potentia passiua, & punctum perfectus terminus lineæ? Postremo, quia Theologi aliam tractationem faciunt de perfectione Dei, aliam de bonitate Dei, tametsi multi sunt, qui hæc attributa, non plane & aperte distinguant, propter eorum affinitatem, quemadmodum non videntur distinguere bonum ab appetibili, cum tamen omnis bonitas fundetur in aliqua perfectione, & omnis appetibilitas in bonitate aliqua.

Dicuntur igitur potius, idcirco materiam proprie dici per se bonam, quia per se suamve essentiam est conueniens siue congruens accipiendis formis, aliisque plurimis vsibus.

Materia quo pacto sit per se bona.

Quod idem Diuus Thomas (qui alias genus hoc bonitatis in materia non videbatur agnoscere) plane fatetur tertio contra Gentiles. cap. 20.

Sed cum vna eademque res multis modis eidem possit esse conueniens, imo etiam multis rebus, quemadmodum gladius Delphicus, qui in varios vsus comparatus erat: rogabit aliquis hoc loco, in qua conuenientia bonitas transcendens posita sit.

Ad quam dubitationem dicendum videtur, bonitatem transcendentem, cum sit prima rerum bonitas, positam esse in conuenientia earum cum Deo, quemadmodum de veritate suo modo dictum est. Vt enim Deus est verum ens, atque adeo verissimum, quia omnino conformis conceptui, quem habet de perfecto ente; cætera autē suo quæque gradu sunt vera, quatenus maiorem minoremve cum illo eodem conceptu habent imitationis conformitatem: ita idem est bonus ac optimus bonitate transcendente, quatenus sibi est conuenientissimus, seque ipso dignissimus: cætera autem eo magis, minusve sunt bona, quatenus plus minusve diuinæ bonitati congruunt. Quod enim ita dicendum sit, his argumentis patet. Primum, quia vnde res primum habēt, vt sint, inde primam habent bonitatis rationem: cum igitur Deus ex seipso, cætera autem ex illius participatione habeant, vt sint, efficitur, vt ipse sit bonus primo, communissimoque bonitatis genere, quia sibi conueniens, cætera autem, quia illi congruunt.

Bonitatem transcēdentem consistere in conuenientia rerum cum Deo.

Probatio 1.

Deinde, quia, vt diuina cognitio est regula omnis cognitionis: ita diuina appetitio norma omnis appetitionis: igitur vt diuina cognitio antecedit omnem creatam cognitionem: ita & diuina appetitio omnem creatam appetitionem: prius ergo res omnes sunt appetibiles a Deo, quam a quouis alio appetitu: res autem non sunt appetibiles a Deo, nisi quatenus illi congruentes. consistit igitur prima rerum bonitas in eo, quod Deo congruant: quæ bonitas nulla est alia, nisi transcendens.

2.

Bonitas rerū consistit in eo, quod deo congruant.

Postremo, si bonitatem creaturarum ex eo metiamur, quia congruunt his, vel illis, plane intelligemus, quemadmodum hæc congruit huic, ita non congruere illi, veluti calor, quia ita congruit igni, vt aquæ non congruat: sunt igitur creaturæ respectu ipsarum inter se, non tantum bonæ, sed etiam malæ: atqui res omnes creatæ, quatenus entia sunt, ita sunt bonæ, vt malæ non sint (vnde est illud Augustini primo de Doctrina Christiana, *In quantum sumus, boni sumus*) igitur non est sumenda earum bonitas transcendens ex ordine ad creaturas, multoque minus ipsa Dei bonitas, sed potius omnium bonitas in ordine ad Deum.

3.

Res respectu aliarum bonæ & malæ.

Atque ex hoc ordine habent creaturæ vt sint bonæ, aliæ in ordine ad alias, vt materia in ordine ad omnes formas, quarum est capax, & ad composita tam substantialia, quam accidentalia, quæ ex ea fieri possunt, vt calor respectu ignis, & frigus respectu aquæ, ac reliqua eodem modo.

Tria tamen sunt, quæ contra hæc ob- 1. *obiectio.*

iici possint. Vnum, si Deus est bonus eo bonitatis genere, de quo agimus, quia sibi cógruens: eodem modo videri dicendum, cætera esse bona, quia sibi congruentia. Alterum, si creaturæ sunt bonæ, quatenus Deo congruentes, ergo creaturas esse bonas Deo, ac proinde pendere bonitatem Dei ex creaturis, cũ per illa boni sumus, quæ nobis sunt bona, etiam bonitate transcendente: quo pacto res quælibet naturalis est hoc genere bonitatis bona propter materiam & formam, quæ illi sunt bona, siue conuenientia. Tertium, creaturas multis modis congruere Deo, veluti ad manifestandam eius potentiam, sapientiam, bonitatem, ad excitandam quoque in nobis eius admirationem, ad conciliandum eius amorem, &c. aut ergo multas esse bonitates transcendentes cuiusque rei, aut non esse huiusmodi creaturarum bonitatem in eo positam, quod Deo congruant necesse est.

Secunda.

Tertia.

Solutio obiectionis primæ.

Verum ad primum dices, quemadmodũ nulla creatura ex seipsa est, ita nullius transcendentem bonitatem sumendam esse ex conuenientia, qua quæque sibi ipsa congruit, præsertim cum hæc congruentia procedat ex ea, qua ipsa congruit creatori.

Ad secundum dices, cum de rebus diuinis loquimur, non modo a falsa sententia, sed etiam ab ea, quæ speciem falsitatis habeat, cauendum esse. Ita fit, vt quoniam dicere, creaturas esse bonas Deo, nescio quid indigentię in Deo innuit, non videatur ea loquutio vsurpanda. Alioqui si res ipsa spectetur, cum bonum, vt de eo nunc loquimur, nihil aliud significet, quam esse conueniens alicui, quemadmodum creaturæ sine errore vllo dicuntur conuenientes, ac congruentes Deo, ita sine errore dici possent bonæ Deo. Vt enim cum dicimus, diuitias esse bonas iusto, non significamus, bonitaté iusti pendere ex bonitate diuitiarum, sed potius econtrario bonitatem diuitiarum ex bonitate iusti: Ita si quis vero sensu retẽto dicat, creaturas esse bonas Deo, non significabit, bonitatem Dei pendere ex bonitate creaturarum, sed contra bonitatem creaturarum ex bonitate Dei. Nec simile est illud, quod obiectum est de bonitate transcédente rei naturalis. Quod enim res naturalis sit bona propter materiam & formam, quæ illi sunt bonæ, non ideo accidit, quia illi sunt bonæ, sed quia sunt illius partes, quod non accidit in creaturis respectu Dei.

Quo sensu dici possit, creaturas esse Deo bonas.

Ad tertium dices, conuenientiam respectu Dei, in qua consistit creaturarum bonitas transcendés, esse eam, qua quæq; earum congruit Deo ad manifestationem diuinæ naturæ, ac proinde earum perfectionum, quæ in ea continentur: cæteras autem conuenientias, quibus Deo congruũt, ad excitandam diuinitatis admirationem, ad conciliandum eius amorem, &c. consequentes esse, & posteriores prima earum bonitate: tametsi dici potest, per vnam & eandem conuenientiam hæc omnia præstari, cum alia ex aliis naturaliter sequantur.

Propria ratio bonitatis transcendentis.

Solutio eiusdem argumenti, quod attinet ad relationes, & ea, quæ dicuntur mala.

SECTIO VII.

QVod vero attinet ad relationes, plerique sunt, qui dicant, illas nõ significare perfectionem, qua in re D. Tho. & Scotus, eorumque sectatores pene conueniunt. *Lege D. Tho. 1 p. q. 28. art. 2. Caietan. de Ente & esse. c. 2. Capr. 1. de 7 qu. 1. ad 3. cõtra 1. conc. Scot. quodl. 5. &c.* Ac de perfectione quidem formali, quo nomine comprehẽdi possunt moralis, & pure naturalis, non caret hoc controuersia. Altera enim ex parte, cum omnis relatio sit forma quædam atque actus (loquor autem tantum de relatione reali) actus autem idem videatur esse, quod perfectio formalis: omnis relatio videbitur dicere perfectionem. Contra tamen, cum intemperantia, & cætera vitia huiusmodi, sint formæ quædam & actus: nec tamen sint perfectiones formales, cum non perficiant subiectum, nisi velis secũdum quid, siue quatenus qualitates: nihil mirũ videri debet, si relationes quoque non dicantur significare perfectionem formalem, præsertim cum sint tenuissimæ entitatis: earumque esse non tam consistat in afficiendo, & quasi ornando proprio subiecto, quam in referendo illo ad aliud. Sed quicquid in hac controuersia dicendum sit de relationibus creaturarum: oppositum dicendum est de diuinis: qua in re melius sentire videtur Diuus Thomas, qui putat, relationes, quibus personæ constituuntur & distinguuntur, dicere formalem perfectionem, quod negat Scotus. Dicunt enim perfectionem diuinæ essentiæ, ac proinde perfectionem diuinæ sapientiæ, potentiæ, & cęterorum attributorum, quæ in diuina natura continentur: de qua re alias. Lege si placet Herueum Quodlib. prim. quæstione quarta contra Scotum docte dissentem, eiusque argumenta acute dissoluentem.

An relationes significẽt perfectionẽ.

Quid sentiendum sit de diuinis relationibus.

Ad argumentum igitur negandum est, si bonum dicatur de relationibus, aliquam perfectionem formalem fore in vna persona diuina, quæ non sit in aliis. Nam nec bonum esse,

esse, idem est, quod perfectum esse, vt superius probatum est, nec quicquid est bonum bonitate transcendente, est etiam perfectum ex se, perfectione formali, vt patet in materia prima, in habitibus vitiosis, & fortasse in relationibus creaturarum: nec denique vlla perfectio formalis est in vna persona diuina, quæ non sit in aliis, cum eiusmodi earum perfectio sit indiuisa in omnibus, quemadmodum & ipsa diuina essentia. Quod si perfectio sumatur in argumento pro perfectione transcendente, quo pacto est perfectum quicquid est bonum bonitate transcendente, cum ea perfectio nihil aliud sit formaliter, quam negatio defectus in genere aliquo, non solum non erit incommodum fateri, aliquam perfectionem esse in vna persona, quę non sit in aliis: sed etiam necessarium, quod idem dicendum est de bonitate ipsa transcẽdente, quæ fundatur in huiusmodi perfectione, & est relatio rationis, vt inferius patebit.

Quadam de perfectione & bonitate diuinarũ relationũ.

Itaque si de transcendente, siue perfectione, siue bonitate sermo sit, alia ratione est perfecta paternitas: alia, filiatio, alia spiratio passiua, vt perspicuum est: alio item modo congruit Pater naturæ diuinæ: alio, Filius: alio, Spiritus Sanctus. Pater, vt gignens; Filius, vt genitus; Spiritus Sanctus, vt ab vtroque procedens: quæ origines summam, & incomprehensibilem Diuinæ essentiæ fœcunditatem declarant.

Quomodo perfectio transcendẽs & bonitas sit in vna deitatis persona quæ nõ sit in alia.

Obiectio. Dilutio.

Nec obiicias illud Athanasii *e symbolo: Qualis Pater, talis Filius.* Qualitatis enim verbo non significat Athanasius perfectionem transcendẽtem, sed formalem, nec vero omnem formalem: sed eam, quæ complectitur attributa illa, quæ apud nos qualitatis nomine significantur, vt sapientiæ, iustitiæ. Quapropter addere etiam potuisset, *Quantus Pater, tantus Filius*, &c. vt eandem esse omnium personarum quantitatiuam (vt sic dicam) perfectionem declararet, quæ & ipsa formalis est, tametsi & quantitatiuam mox explicauit specialibus verbis immensi, æterni, & omnipotentis. Itaque quicquid perfectionis formalis dicit vna persona diuina, totum id formaliter dicunt cæteræ ex natura rei. Dico autem ex natura rei, quia si relationes illæ sumantur, vt nostro intelligendi modo distinguũtur ab essentia, nullã dicunt perfectionem huius generis: quemadmodum sapientia diuina, etsi ex natura rei includit iustitiam, tamen vt modo intelligendi nostro distinguitur a iustitia, nullam includit perfectionem iustitiæ. Qua vna responsione dissolues omnia argumenta, quæ aduersæ partis auctores contra hanc sententiam ingeminant, si de perfectione formali loquantur:

Modus dissoluendi argumenta, quæ sunt contra verã sententiã de relationum diuinarum perfectione.

A quale est illud: Si relationes diuinæ dicunt formaliter perfectionem, plus perfectionis esse in duabus personis, quam in vna, plerisque in tribus, quam in duabus: & illud, Fore, vt perfectior sit persona quælibet, quam essentia, cum persona & essentiæ, & relationis perfectionem habeat: & illud concedendum esse necessario, relationes ipsas, vt distinguuntur ab essentia, dicere peculiares sibi B perfectiones. Nihil enim ista efficiunt, si omnes dicunt eandem omnino perfectionem formalem, & inter se, & cum diuina essentia comparatã.

Alterius obiectionis dilutio.

Quod si quis obiiciat, relationes creatas, si formalem perfectionem significant, dicere peculiares huiusmodi perfectiones, vltra perfectionem fundamenti: ergo & diuinas vltra perfectionem essentiæ: neganda est consequentia: quia relationes creaturarum distinguuntur a suis fundamen-C tis ex natura rei, & illa perficiunt si dicunt perfectionem formalem: at relationes, quibus diuinæ personæ distinguuntur, nec distinguuntur ex natura rei ab essentia diuina, nec quatenus ab ea more intelligendi nostro distinguuntur, illa perficiunt, cum concipiamus diuinam essentiam, vt infinite perfectã non formali perfectione.

Discrimen inter relationes creaturarum & diuinas.

Si vero loquantur de perfectione transcendente, cum ea nihil positiuum addat rebus perfectis, nullum in-D commodum colligetur prædictis argumentis. Dicere enim plus huiusmodi perfectionis esse in duabus personis, quam in vna, & in duabus, quam in tribus: in persona item, quam in essentia, & vnamquamque personam suam peculiarem habere perfectionem, nihil aliud erit, quam dicere, plures res perfectas esse, duas quam vnam, & tres quam duas, personamque habere perfectionem essentiæ, & personæ, essentiam autem essentiæ dũ-E taxat, & quamlibet personam, quoad propriam & peculiarem referendi rationem nullũ habere defectum: in quibus senetntiis nihil est absurdi, quẽadmodum si Deus faciat duas formas æque perfectas, ea demum ratione non erit absurdum asserere, plus perfectionis esse in vtraque, quam in altera, si is qui id asserit, significare velit, plures perfectiones esse in vtraque, quam in altera tantum.

Quo pacto entia quæ mala dicũtur, sint bona.

Quod demum attinet ad entia, quæ dicũ-F tur mala (hoc enim erat extremum membrorum primi argumenti) respondendum est, bonum transcendens de iis quoque vere prędicari: neque esse incommodum si res eædem dicantur bonę, quatenus quędam entia sunt, & ad Deum referuntur: malę autem quatenus referuntur, ad quasdam alias, quibus nõ congruunt: quemadmodum non est incommodum, si dicamus, febrilem calorem esse

bonum respectu materiæ, malum autem respectu formæ; &, auaritiam esse bonam congregandis caducis opibus, malam autem comparandis æternis. Etenim bonum, ac malum, non dicuntur contraria respectu diuersorum: sed eiusdem.

Quo pacto mala bonis opponantur.

Illud porro aduerte hoc loco, ea quæ dicũtur mala, interdum opponi contrarie bonis: vt in moralibus auaritia liberalitati, & actus illius actibus huius: in naturalibus error scientię, morbus sanitati: interdum autem priuatiue, vt in moralibus peccatum formaliter sumptum honesto operi: in naturalibus cæcitas visui. Quæ cum ita sint, mala quidem prioris generis sunt etiam bona trãscendenter: posterioris autẽ non itẽ. Est enim malum hoc pacto sumptum *priuatio boni*, & vt Dionysius *capite quarto de Diuinis nominibus* ait, *nec existens nec aliquid in existentibus*.

Solutio secundi & tertij.

Sectio VIII.

Quo pacto verum bonum sit appetibile.

Secundum argumentum initio propositum duobus modis solui potest. Vno, si dicas, Appetibile, vt in definitione veri boni a Veteribus tradita intelligitur, accipiendum esse, vt fundatur in vera conuenientia, & secundum existentiam realem: in qua conuenientia diximus rationem boni consistere. Hoc enim pacto reciprocatur appetibile cũ bono. At priuatio vitæ, egestas, & reliquę priuationes, & negationes, quæ a multis exoptantur, etsi sæpe sunt vere congruentes, vt cum propter Christum expetuntur: tamen quia non sunt entia, non habent conuenientiam secundum propriam existentiam realem: entia autem ficta & impossibilia, nec habent propriam existentiam realem: nec vere congruere possunt cuiquam rei.

Quo pacto non entia.

Altero, si respondeas priuationes, & alias negationes, atque vno nomine non entia, nõ esse ex se appetibilia, quo pacto dicitur proprium entis appetibile esse: sed ratione alicuius entis adiuncti, aut consequentis, aut certe quatenus entia esse putantur, aut aliquam entis rationem induunt, veluti paupertas ratione eius libertatis animi, quam secum affert, aut regni Cœlorum, quod pauperibus promittitur, & equus rationis particeps, si possibilis esse putetur, aut vt tale apprehendatur. Atque hæc est communis solutio propositi argumenti. Quod si quis obiiciat, scissionem venę, pharmacũ amatum, & alia, quę non propter se expetuntur: sed propter alia,

Soluitur obiectio.

A non esse entia: occurri potest hoc modo, Nõ idem esse, appetibile esse propter se, & ex se: quemadmodum non idem est, esse bonum propter se, atque esse bonum ex se. Nam, etsi quicquid est bonum, & appetibile propter se, est etiam appetibile ex se, non tamen contra accidit. Esse enim bonum, & appetibile ex se, est habere ex se se cur appeti possit, siue appeti possit propter se, siue tãtum propter aliud.

Appetibile ex se, & propter se.

B atque hoc omnibus, ac solis entibus conuenire potest. At esse bonum, & appetibile propter se, est esse appetibile non ratione alterius: quod non modo non conuenit non entibus: sed ne omnibus quidem entibus videtur conuenire, vt patet in scissione venæ, potione amara, & aliis quamplurimis. Potest etiam dici, hæc entia esse appetibilia non tantum ex se: sed etiam propter se, si non naturaliter, certe ex libertate: aut si non, vt ex se patiatur

C appetens, saltem vt efficiat, aliisve modis.

De bonitate existentia.

Quod autem attinet ad existentiam, sunt qui dicant eam esse quoddam ens, & ideo nõ colligi, si ipsa est bonũ quippiam, aliquid prętet ens esse bonum. Hęc tamen opinio non placet: quia existentia non potest numerari in membris diuidentibus entis, atque esse quasi species illius, nisi sumatur pro sola existentia diuina, vt patet ex quæstione quarta, & latius patebit libro quinto. Potius ergo di-

D cendum est, existentiam eam, quæ non est formaliter entitas, & cæteros modos essendi intrinsecos, non esse appetibiles vt ea, quæ appetuntur, sed vt modos eorum, quæ appetuntur: ac proinde nec bona, vt ea quæ sunt conuenientia, sed vt modos conuenientium: vnde nec appetuntur vnquam peculiari appetitione, sed eadem illa, qua appetuntur ea, quorum sunt modi essendi.

Cur bonitas transcendens sit relatio rationis.

Ad tertium dicendum est, bonum tran-

E scendens non adiungere enti negationem: non quia formaliter, siue quatenus eiusmodi est, dicat perfectionem, sed quia eius ratio consistit in conuenientia quadam, vt dictum est, quæ est relatio rationis. Quod autem sit relatio rationis, & non realis, ex eo patet, quia conuenit rebus, siue actu existant in rerum natura, siue non existant, & iam ex omni æternitate conueniebat: quod genus relationum nobis videtur non esse reale, sed

Nonnulla de relationibus.

F rationis, quia non potest mutare naturam suam, quam ex æternitate habuit, & ex ente rationis, fieri ens reale. Idem credimus dicendum de relationibus identitatis, ac diuersitatis tum generica, tum specifica, & aliis huiusmodi. Alia ratio est de relationibus, quæ non conueniunt rebus nisi actu existant in rerum natura: cuiusmodi sunt similitudines, & dissimilitudines in formis contingentibus,

gentibus, veluti similitudo Socratis & Platonis in albedine, scientia, prudentia, &c. itemque relationes, actu agentis, & patientis; propinqui, & remoti: superioris secundū locum, & inferioris, atque aliæ huius generis, de qua re accuratius libro quinto.

Quo pacto bonum moueat appetitum.

Ad priorem vero impugnationem dicendum est, non ideo dici solere, bonum mouere appetitum, quia, quatenus bonum est, moueat efficienter, sed quia mouet vt finis, aut vt medium ad finem: neque item quia relatio ipsa conuenientiæ, quam bonum formaliter significat, fit id, quod mouet, cum vera aliqua res appetitur: sed quia est ratio, sub qua res ipsa mouet. Quantumcunque enim res sit perfecta, si tamen conueniens non sit huic vel illi, neutiquam ab eo appetitur. Aduerte tamen etiam ipsas relationes rationis posse mouere appetitum, vt ea, quæ mouent, seu directo appetuntur, cum id experimento constet in relationibus multarum dignitatum, quæ pendent ex hominum æstimatione. cernimus enim, eas auide quæri, non tantum ratione opum, aut potestatis adiunctæ, sed etiam ratione ipsius excellentiæ conceptæ ab aliis: neque enim tam expetunt homines, vt alii de ipsis magnum aliquid concipiant (quod esset appetere aliquid reale) quam vt ipsi ab illis magni æstimentur, quod plane est appetere aliquid rationis, & pendens ab aliorum iudicio. Quanquam ergo ita res se habeat, non dicentur tamen entia rationis bona, vt hoc loco de bono sermo est, id est bonitate propria entis realis, quia non habent conuenientiam secundum existentiam realem, etiam potentialem, qua appetitum mouere possint, quod est proprium boni, quod reciprocatur cum ente, de quo proprie agit primus Philosophus.

Entia rationis per se appeti.

Non tamen habere bonitatem de qua hic disseratur.

Dupliciter aliquid dici substãtie per suã essentiam.

Ad posteriorem vero probationem dicendum est, duobus modis aliquid dici per suam essentiam tale. Vno, quia id, quod tale dicitur, consequitur, & quasi profluit ex essentia illius, quo pacto homo per suam essentiam est risus capax. Altero, quia id, quod tale dicitur, pertinet ad eius essentiam: quo pacto homo est per suam essentiam animal. Si quis ergo sumpto bono vt significat bonitatem transcendentem, respondeat, Deum esse bonum per suam essentiam priori modo, verum quidem dicet, sed nihil Deo peculiare tribuet, cum res omnes sint illo modo bonæ per suas essentias, & tamen Theologi, ac Philosophi dicant proprium esse Deo, esse bonum per suam essentiam. Si vero respondeat, esse bonum per suam essentiam posteriori modo: falsum dicet, vt recte probat argumentum. Reliquum est ergo, vt bonum in eo pronunciato sumendum sit, vt significat perfectionem moralem, aut naturalem, aut potius vtramque, seu, quod idem est, quamcunque perfectionem formalem: quo pacto & verum est, & Deo peculiare, esse bonum per suam essentiam, cum diuina natura sit ipsa diuina existentia, potentia, sapientia, iustitia, & quæcunque alia sua perfectio formalis, siue earum, quas naturales tantum appellamus, siue earum, quas vocamus morales: quod in nulla omnino creatura cernitur. Atque in hoc sensu plane loquūtur Patres, & scholastici omnes Doctores, cum dicunt Deum esse bonum per suam essentiam: quo etiam pacto intelligitur illud Domini capite decimo apud D. Marcum. *Nemo bonus nisi solus Deus.*

Quomodo intelligi debeat, proprium esse Deo, esse bonũ per suam essentiam.

Aduerte tamen hoc loco, aliud esse dicere, Deum esse bonum per essentiam suam, quod iam explicatum est: aliud, esse bonum per essentiam: quemadmodum aliud est dicere, hoc est ens per suam essentiam: aliud, esse ens per essentiam. Qui enim dicit aliquid esse tale per essentiam, significat illud continere in se omnem perfectionem totius eius generis, secundum quod dicitur tale, late tamen sumpto generis nomine. Atque hoc etiam modo proprium est Dei esse bonum, seu perfectum per essentiam, quemadmodū & ens per essentiam, quia ipse solus continet in se omnes perfectiones entis, quasdam formaliter, quasdam eminenter. Vnde merito cætera omnia dicuntur a Theologis entia, & bona per participationem.

Quid intersit inter esse bonum per essentiam suam, & esse bonum per essentiam.

Solus Deus per essentiã bonus.

Solutio argumentorum Heruei, Durandi & aliorum.

SECTIO IX.

AD primum autem Heruei, quicquid dicendum sit de quæstione illa, Num omnes, relationes dicant perfectionem formalem de qua ille loquitur, negandum est nomine boni transcendentis significari formaliter perfectionem, siue moralem, siue naturalem, siue transcendentem, cum significet relationem conuenientiæ. tametsi verum est, quo res sunt perfectiores transcendenter, eo esse meliores bonitate transcendente.

Ad secundum, etsi bonum pro perfectione morali, & naturali sumptum dicatur absolute: tamen bonum transcendens semper dici comparate, quemadmodum & bonum, quod significat bonitatem fundatã in

perfectione morali, de quo hic non agimus.

Ad tertium dicendum, Si antecedens intelligatur de bono pro perfectione morali, aut naturali, verum, quidem sumi antecedens, & recte probari consequentiam: at si intelligatur de bono transcendenti, falsum esse antecedens. Ad eius vero probationem dicendum, eam totam conferri ad priorem sensum, aut certe in ea accipi bonitatem, pro ipsa rerum entitate, pro qua etiam non raro sumitur veritas, vt superiori quæstione diximus. Atq; hoc commune esse omnibus transcendentibus satis declarat commune illud Philosophorum pronunciatum, *In transcendentibus concreta & abstracta prædicari de se inuicem*, vt vnum de vnitate, & vnitatem de vno. Lege Diuum Thomam quæstione 21. de veritate. articulo quarto, ex Dionysio 2. cap. de diuinis nominibus,

Bonitatem & Veritatē aliquando sumi pro ipsarum entitate.

Ad locum vero Aristotelis, quo Durandus sibi persuadet, relationem, quæ significatur nomine boni, esse realem, dicendum est sententiam Aristotelis eo loco, si accuratius expendatur, hanc esse tandem: Res esse bonas, ac malas sine operatione intellectus: non tamen veras, aut falsas. Cæterum ex ea non effici, bonum, & malum dicere relationes reales. Nam, etsi pleræque relationes rationis sunt, quæ non conueniant rebus, nisi qua res ipsæ concipiuntur, aut alio modo in mente tractantur, vt relatio prędicati, subiecti, generis, speciei: cuiusmodi est relatio veri: tamen aliæ etiam quædam sunt, quæ rebus conueniant præcisa omni conceptione rerum ipsarum. Atque huius generis sunt relationes creatoris, prioris & posterioris siue tempore, siue natura, vt sequenti libro docebimus, in quibus numeratur relatio boni. Sensus ergo loci est, Verum & falsum significare relationes prioris generis: bonum autem & malum non nisi posterioris. Quod perinde est, ac si in exemplis nunc adductis dixisset, res non prędicari, nec subiici, nisi quia concipiuntur, esse tamen priores, & posteriores tum natura, tum etiam tempore, etiamsi non concipiantur. Quod si quis obiiciat, relationem conuenientiæ habere in rebus extrema realia vt patet in igne & calore: itemque fundamenta absque operatione intellectus: ergo esse realem; occurrendum est, non omnes relationes rationis indigere operatione intellectus tanquam fundamento, vt rebus conueniant, quemadmodum patet in relatione creatoris: sed tantum eas, quæ in priori genere continentur: quanquam omnes indigent operatione intellectus, vt existant. quod patebit libro quinto.

Explicatur locus Aristotelis.

Nonnullas relationes rationis, præcisa intellectus operatione, rebus conuenire.

Obiectio.

Dilutio.

Denique ad rationem, qua prædicti sectatores D. Thom. asserunt, bonum includere relationem rationis, & absolutum: dicendum est, non inde sequi, res esse bonas per solam operationem intellectus, quia bonum solam relationem rationis formaliter significet: hoc enim pacto non esset Deus formaliter creator, nec prior natura, aut duratione creaturis, nec diuinæ hypostases æquales, aut similes inter se, nisi per operationem intellectus: quandoquidem hæc omnia formaliter significant relationem rationis, vt ipsi etiam asserunt. Caussa vero, cur id non sequatur, est, Quia operatio intellectus non est necessaria, vt relatio rationis posterioris generis cuiquam conueniat, sed solum, vt existat eo modo, quo existere potest. Quin etiā retorqueri potest in eos propriū illorū argumentū. Si enim recte colligūt, bonum non dicere formaliter solā relationē rationis, ne cogantur fateri, res nō esse bonas, nisi per operationem intellectus, eadem ratione asserere nō debent, illud includere formaliter absolutum, & relationem. Nam si altera pars totius coniuncti pendet ab operatione intellectus, totū etiam coniunctum ab ea pendeat, necesse est. Itemque si hæc est apta consecutio, Bonum significat formaliter solam relationem rationis: ergo Deus non est essentialiter bonus: eadem ratione hæc erit apta, Bonum significat formaliter absolutum, & relationem rationis, ergo Deus non est essentialiter bonus. Quandocunque enim prędicato essentiali adiungitur aliquid accidentarium, totum prædicatum ex vtroque coniunctum est accidentarium, vt patet in hac enunciatione, Socrates est homo albus. Quæ nescio qua ratione hi auctores non animaduerterint, aut potius non aperte viderint.

Dissoluitur ratio quorundam Thomistarum.

Retorquetur argumentum in aduersarios.

Prædicatū ex parte essentiali, & accidentaria conflatū accidentarium esse.

Nec sane puto Diuum Thomam saltem iuxta doctrinam primæ partis, quæ illi verius tribuenda est, tanquam extremo testamento relicta, idem atque illos sensisse. Cum enim quæstione sexta, articulo tertio ad primum aperte doceat, Vnum solam rationem indiuisionis formaliter importare, vt quæstione quinta annotauimus, non dubium videtur, quin sentiat, bonum quoque transcendens solam relationem conuenientiæ formaliter significare. Idem enim aliis locis dicendum putat de omnib. passionib. entis, quoad inclusionem, aut exclusionem entis, vt etiam prædicti auctores asserunt

Horum sententiam nō esse D. Thomæ.

sunt

Orti

Ὅτι φιλοσοφίας ἐστὶ ἡ περὶ τῶν μαθηματικῶν ἀξιωμάτων, καὶ περὶ τῆς οὐσίας σκέψις.

Huius esse Philosophiæ, & de ijs, quæ axiomata mathematici vocant, & de essentia agere.

ΚΕΦ. Γ.

Λεκτέον a δὲ, πότερον μιᾶς ἢ ἑτέρας ἐπιστήμης περί τε τῶν b ἐν τοῖς μαθήμασι καλουμένων ἀξιωμάτων, καὶ περὶ τῆς οὐσίας. φανερὸν δὴ, ὅτι μιᾶς τε καὶ τῆς τοῦ φιλοσόφου, καὶ ἡ περὶ τούτων ἐστὶ σκέψις. ἅπασι c γὰρ ὑπάρχει τοῖς οὖσιν, ἀλλ' οὐ γένει τινὶ χωρὶς ἰδίᾳ τῶν ἄλλων. καὶ χρῶνται μὲν πάντες ὅτι τοῦ ὄντος ἐστὶν ᾗ ὄν, ἕκαστον δὲ τὸ γένος. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ χρῶνται, ἐφ' ὅσον αὐτοῖς ἱκανόν. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὅσον ἐπέχει τὸ γένος περὶ οὗ φέρουσι τὰς ἀποδείξεις. ὥστ' ἐπεὶ δῆλον ὅτι ᾗ ὄντα ὑπάρχει πᾶσι· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς τὸ κοινὸν, τοῦ περὶ τὸ ὂν ᾗ ὂν γνωρίζοντος, καὶ περὶ τούτων ἐστὶν ἡ θεωρία· διόπερ οὐθεὶς τῶν κατὰ μέρος ἐπισκοπούντων ἐγχειρεῖ λέγειν τι περὶ αὐτῶν, εἰ ἀληθῆ ἢ μὴ, οὔτε γεωμέτρης, οὔτ' ἀριθμητικὸς, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἔνιοι εἰκότως τοῦτο δρῶντες. μόνοι γὰρ ᾤοντο περί τε τῆς ὅλης φύσεως σκοπεῖν, καὶ περὶ τοῦ ὄντος. ἐπεὶ d δ' ἐστὶν ἔτι τοῦ φυσικοῦ * τις ἀνωτέρω (ἐν

* τι ἀνώτερω habet Græcum exemplar.

Dicendum a quoque, vnius ne scientiæ, an diuersarum sit, & de ijs, quæ b in mathematicis dignitates appellantur, & de substantia agere. Ac perspicuum est, & vnius scientiæ, & eius, quæ Philosophi est propria, horum etiam considerationem esse. Omnibus c enim entibus conueniunt, non priuatim alicui generi ab alijs seiuncto. Et vtuntur his quidem omnes, quia sint entis, qua ratione est ens, & vnumquodque genus sit ens: verum eatenus vtuntur, quatenus ijs satis est: hoc vero est, quoad patitur genus, de quo demonstrationes afferunt. Quare cum ea omnibus, quatenus entia sunt, conuenire constet (hoc enim ipsis commune est) ad eum profecto, qui ens, quatenus est, cognoscit, horum quoque contemplatio pertinet. Quocirca nemo eorum, qui per partes considerant, quicquam de ijs conatur dicere, verane sint, an secus, neque Geometra, neque Arithmeticus, sed Naturalium quidam, non immerito id facientes. Hi enim soli de natura, & de eo, quod est, se agere existimabant. At d cum aliquis adhuc Naturali sit superior, (natura

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Totius capitis summa.

Dicendum a quoque. Tradito subiecto huius scientiæ, subiectique partibus ac passionibus, tradit Aristoteles propria ipsius scientiæ principia, quod erat quartum ac extremum caput eorum, quæ ad cuiusque scientiæ constitutionem pertinere diximus. Qua etiam in re explicanda dissoluit secundam quæstionem superioris libri, qua quærebatur, *Num ad hanc scientiam pertinerent sola simplicia substantiæ principia, an etiam complexa, ex quibus omnes scientiæ demonstrant.* Repetita igitur quæstione breuiter respondet, Ad vnam eandemque scientiam pertinere, & de substantijs, vt substantiæ sunt, & de communibus principijs, quæ dicuntur dignitates, differere: eamque scientiam esse primam Philosophiam.

Mathematicas antiquiores esse, & in demonstrando feliciores.

b *Quæ in Mathematicis.* Dignitates etsi omnium scientiarum demonstrationibus vires subministrant: tamen in mathematicis, quæ antiquiores videntur, & in demonstrando feliciores sunt, nomen dignitatum acceperunt.

Agere de communibus principijs ad Metaphysicum pertinere.

c *Omnibus enim.* Duobus modis institutum ostendit. Primum ex communitate ipsarum dignitatum. constant enim terminis communissimis, vt entis, totius, partis, & similibus, quibus scientiæ particulares non vtuntur, nisi contractis ad proprias materias. Deinde ex auctoritate eorum artificum, qui in certo aliquo duntaxat entium genere versantur. Nemo enim eorum de communium principiorum veritate conatus est agere, exceptis quibusdam veteribus Physicis, qui cum ignoratis adhuc rebus materiæ expertibus de omnibus entium generibus se agere existimarent, non immerito crediderunt, ad se pertinere communium principiorum tractationem.

Reprehenduntur veteres Physici circa primorum principiorũ tractationem.

d *At cum aliquis.* Reprehendit nihilominus veteres Physicos. Primum, quod ea in re officium superioris artificis vsurparint. Deinde, quod eorum quidam ita egerint de primis ac communibus principijs, vt ea demonstrare conati sint: quod vitium ex ignoratione artis analyticæ natum fuisse ait. Ars enim analytica non solum docet, principia demonstrationum esse indemonstrabilia, sed etiam ea, quæ inter illa vocantur dignitates tantæ perspicuitatis existere, vt antequam præceptorem adeas, iam tibi ea nota sint atque perspecta, vt patet ex 1. Posteriorum, cap. 2.

(ἔστι e γάρ τι γένος τοῦ ὄντος ἡ φύσις) τοῦ καθόλου καὶ τοῦ περὶ τὴν πρώτην f οὐσίαν θεωρητικοῦ, καὶ ἡ περὶ τούτων ἂν εἴη σκέψις. ἔστι g δὲ σοφία τις καὶ ἡ φυσική, ἀλλ' οὐ πρώτη. § ὅσα δ' ἐγχειροῦσι τῶν λεγόντων τινὲς περὶ τῆς ἀληθείας, ὃν h τρόπον δεῖ ἀποδέχεσθαι, δι' ἀπαιδευσίαν τῶν ἀναλυτικῶν τοῦτο δρῶσι. δεῖ γὰρ περὶ τούτων ἥκειν προεπισταμένους, ἀλλὰ μὴ ἀκούοντας i ζητεῖν. ὅτι μὲν οὖν τοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ περὶ πάσης τῆς οὐσίας θεωροῦντος ᾗ k πέφυκε, καὶ περὶ τῶν συλλογιστικῶν ἀρχῶν ἐστιν ἐπισκέψασθαι, δῆλον.

Tex. 8. Προσήκει l δὲ τὸν μάλιστα γνωρίζοντα περὶ ἕκαστον γένος, ἔχειν λέγειν τὰς βεβαιοτάτας ἀρχὰς τοῦ πράγματος· ὥστε καὶ τὸν περὶ τῶν ὄντων ᾗ ὄντα, τὰς πάντων βεβαιοτάτας. ἔστι δ' οὗτος ὁ φιλόσοφος. βεβαιοτάτη m δ' ἀρχὴ πασῶν, περὶ ἣν διαψευσθῆναι ἀδύνατον. γνωριμωτάτην τε γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὴν τοιαύτην (περὶ γὰρ ἃ μὴ γνωρίζουσιν, ἀπατῶνται πάντες) καὶ ἀνυπόθετον. ἣν γὰρ ἀναγκαῖον ἔχειν τὸν ὁτιοῦν ξυνιέντα τῶν ὄντων, τοῦτο οὐχ ὑπόθεσις.

(natura e enim vnum quoddam genus est entis) eius, qui vniuersalis est, quique contemplator est primæ f substantiæ, horum quoque fuerit consideratio. Naturalis autem disciplina g est quidem & ipsa sapientia quædam, sed non prima. § Quæcunque autem nonnulli eorum, qui de veritate dicunt, quo h pacto ea approbanda sint, differere conantur, ob imperitiam Analyticæ artis id faciunt. Debent enim ij, qui accedunt, hæc prius scire: non autem i dum audiunt, quærere. Quod igitur ad Philosophum, eumque qui quatenus k natura fert, de omni substantia differit, de ratiocinationum quoque principijs agere pertineat, perspicuum est.

Tex. 8. *Est l autem rationi consentaneum, vt is, qui in vnoquoque genere cognoscendo maxime versatur, firmissima rei principia afferre possit: quare & is, qui in entibus, quatenus entia sunt, ea, quæ sunt omnium firmissima: est autem hic ipse Philosophus. Firmissimum m vero omnium principium illud est, in quo fieri nequit, vt quisquam fallatur. nam & notissimum esse, quod tale sit, necesse est (in ijs enim, quæ non norunt, falluntur omnes) & non ex suppositione. Quod enim necesse est, vt teneat is, qui quamlibet rem intelligat, id suppositio non est*

e *Natura enim.* Ante pauca verba Naturam acceperat ea ratione, qua significat essentiam cuiusque rei: nunc pressius idem nomen accipit (per synecdochen tamen) pro ipsis rebus naturalibus, quæ natura constant.

Quid Arist. prima substantia nomine intelligat.

f *Prima substantia.* Primæ substantiæ nomine intelligit Substantiam corporis expertem, quæ prima est comparatione substantiæ naturalis, vel certe intelligit Deum, vt Commentator exponit.

g *Est quidem & ipsa.* Hoc ad dubium illud pertinet, quod superiori lib. c. 2. in proponenda & tractanda quæstione 2 insertum est.

h *Quo pacto ea approbanda.* Hoc est, qua probatione demonstrationeve admittenda.

i *Dum audiat quærere.* Quærendi verbum ad ea spectat, de quibus disputatio suscipitur, non ad ea, quæ in disputatione nota & perspecta esse debent, cuiusmodi sunt prima communissimaque principia, quorum rationem auditores inquirere non debent.

Qua ratione Metaphysicus agit de omni substantia.

k *Quatenus natura fert.* Siue illud ᾗ πέφυκε cum Argyropylo interpreteris, *Ea ratione, qua natura talis est*, siue, vt nos cum Bessarione, addita est hæc particula moderationis caussa. Nec enim primus Philosophus disputat de omni substantia, nisi vel ea ratione, qua substantia est, vel quatenus fert natura & conditio subiecti primæ Philosophiæ, id est, ratione eorum attributorum, quæ sine materia considerari possunt. Vel idcirco id additum est, vt significaretur imperfecta participatio huius scientiæ ab humana natura: de qua re nonnihil dixerat 1. lib. c. 2 & 2 lib. cap. 1.

Principia firmissima ad Metaphysicam spectare.

l *Est autem rationi.* Docuit in priori parte huius capitis, principia omnibus scientijs communia esse propria huius scientiæ: nunc docet ad eandem pertinere principia firmissima, seu, quod idem est, certissima. Hæc autem, etsi eadem sunt, atque communissima, tamen ratione distinguuntur, vt patet Probatio, qua vtitur, hæc est Quia ad eum artificem pertinent firmissima principia, qui est in cognoscendo accuratissimus: huiusmodi autem est primus Philosophus. Prior propositio ex eo patet, quia firmitas scientiæ ex firmitate principiorum pendet. Posterior ex c 2 primi libri perspicua est.

Qua ratione principia Metaphysica firmissima sint.

m *Firmissimum vero.* Etsi principia Metaphysica sunt firmissima comparatione principiorum cuiusque alterius scientiæ: tamen si ipsa inter se conferantur, vnum aliquod reperietur, quod sit cæteris firmius ac certius: ac proinde firmissimum simpliciter: quemadmodum, etsi omnia genera summa dicuntur prima comparatione aliorum, tamen si ipsa inter se comparentur, genus substantiæ inuenietur primum simpliciter, cum sit cæterorum etiam primorum fundamentum. Traditurus ergo Aristoteles principium firmissimum simpliciter, quod

Principium

à Metaphy-

θεσις. ὃ δὲ γνωρίζειν ἀναγκαῖον τῷ ὁτιοῦν γνωρίζοντι, καὶ ἥκειν ἔχοντα ἀναγκαῖον. Ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη πασῶν βεβαιοτάτη ἀρχή, δῆλον. τίς δ' ἐστὶν αὕτη, μετὰ ταῦτα λέγωμεν.

Text. 9.

Τὸ γὰρ αὐτὸ ἅμα ὑπάρχειν τε καὶ μὴ ὑπάρχειν, ἀδύνατον τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸ αὐτό. καὶ ὅσα ἄλλα προσδιορισαίμεθ' ἄν, ἔστω προσδιωρισμένα πρὸς τὰς λογικὰς δυσχερείας. αὕτη δὴ πασῶν ἐστὶ βεβαιοτάτη τῶν ἀρχῶν. ἔχει γὰρ τὸν εἰρημένον διορισμόν. ἀδύνατον γὰρ ὁντινοῦν ταὐτὸν ὑπολαμβάνειν εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καθάπερ p τινὲς οἴονται λέγειν Ἡράκλειτον. οὐκ ἔστι γὰρ ἀναγκαῖον ἅ τις λέγει, ταῦτα καὶ ὑπολαμβάνειν. εἰ δὲ μὴ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν τῷ αὐτῷ

est. Quod autem necessario tenere debet is, qui quiduis cognoscat, id n *etiam secum ferat, necesse est. Perspicuum est igitur, huiusmodi principium esse omnium firmissimum. Quodnam* o *vero illud sit, deinceps dicamus.*

Etenim fieri non potest, vt idem simul insit & non insit eidem, & secundum idem: sintque ad logicas difficultates adiecta, quacunque alia à nobis adiungi possent. Hoc autem est omnium principiorum firmissimum, cum ei prædicta definitio conueniat. Non enim fieri potest, vt idem quisquam esse & non esse existimet; *quemadmodum* p *nonnulli Heraclitum dicere arbitrantur. neque enim necesse est, vt quæ quis dicit, ea & sentiat. Quod si fieri nequit, vt eidem* Text. 9.

à Metaphysico in primis notandum ac tradendum est, docet prius, qualenam illud esse debeat, asseritque tale esse debere, vt nemo in eo falli possit. Quod quidem dupliciter probat. Primũ, quia quod eiusmodi est, vt nemo in eo falli possit, necessario est notissimũ: siquidẽ nemo fallitur, nisi in eo, quod ignorat: principium autem omnium notissimum, & omnium firmissimum idem sunt, cum omnia ex notioribus confirmentur. Deinde, quia quod tale est, vt nemo in eo decipi possit, sed potius requiritur, vt cętera percipiantur, id antequam quicquam aliud percipias, cognitum habeas necesse est. quod autem necesse est cognitum haberi, vt quiduis aliud percipiatur, nullo pacto suppositio esse potest. Quod enim supponitur, nondum perspectum est Cum ergo solum firmissimum principium non possit esse suppositio, cum ad omnia percipienda requiratur, efficitur, vt nemo in eo falli possit. *firmissimũ simpliciter.*

n *Id etiam secum ferat.* Ad verbum est, *eo etiam percepto veniat.* sed Hellenismus est. Idem est enim Græcis ἥκειν ἔχοντα, quod φέρειν, aut οἴκοθεν φέρειν, id est, *è domo ferre.*

o *Quodnam vero illud.* Iam ostendit ex dictis, quodnam principium sit firmissimum simpliciter, atque illud esse, Fieri non posse, vt idem simul insit, & non insit eidem & secundum idem: adiunctisque cæteris particulis, quę priori libro Elench. cap. 4 ad vitandas differentium molestias annotatæ sunt. Probat autem hanc assertionem ex tradita conditione firmissimi principij; Quia, inquit, fieri non potest, vt quisquam existimet, idem simul esse & non esse, quo duntaxat modo falli contingeret in proposito principio. *Fieri nõ posse, vt idem simul insit, & non insit, esse principiũ firmissimum simpliciter.*

p *Quemadmodum nonnulli Heraclitum dicere arbitrantur. neque enim necesse est, &c.* Diceret aliquis, nihil repugnare, quo minus aliquis existimet, idem simul esse, & non esse, cum Heraclitus (vt quidam volunt) id senserit. Cui obiectioni occurrit Aristoteles, etsi Heraclitus id fortasse dixerit, non tamen inde effici, vt idem senserit. Multa enim facilime dicuntur, quæ ex animo dici non possunt, vt si quis lucente Sole noctem esse affirmet. Sed ne quis sine ratione hoc dictum existimet, adhibet Arist. hanc probationem: Si aliquis in animum induceret, rem eandem simul esse, & non esse, haberet simul in mente contrarias opiniones. hoc autem fieri non potest. ergo nec illud. Maiorem propositionem ex eo probat, quia opiniones contrariæ sunt illæ, quarum obiecta contradictorie opponuntur, quod etiam habes extremo capite secundi libri de Interpretatione. Opinio enim, quæ ait, Socratem esse album, non est contraria (saltem per se primo) illi, quæ dicit, Socratem esse nigrum, sed ei, quæ negat, Socratem esse album. Idcirco enim Socrates (saltem Aristotelis sententia) non potest simul esse albus & niger, quia esset albus & non albus, niger & non niger, vt patet ex ijs, quæ ille scribit ad finem capitis sexti. Dico autem, *Aristotelis sententia*, quia plerique recentiores Theologi negant, ex quibusnis contrarijs sequi contradictoria, quod credant supernaturali virtute fieri posse, vt aliqua contraria simul perfecte insint in eodem subiecto: quod tamen fieri nequiret, si ex illis sequerentur contradictoria. Quicquid tamen de eorum assertione sentiendum sit (quam valde quidem dubiam facit Gregorius Ariminensis 1 d. decimaseptima, quæstione tertia, articulo secundo. Capreolus vero cum alijs quibusdam ibidem quæst. 2. ad arg contra 2. concl plane negat: nosque libr. 8. examinabimus, cum de intentione formarum agemus) illud certum est, duas contrarias opiniones siue iudicia, nullo modo posse simul esse in eodem subiecto. Nam cum contraria iudicia *Occurrit obiectioni.* *Quanam dicantur opiniones contraria.* *Theologos quosdam aduersari Aristoteli.*

αὐτῷ τὰ ἐναντία, (προσδιωρίσθω q δ' ἡμῖν καὶ ταύτῃ τῇ προτάσει τὰ εἰωθότα) ἐναντία δ' ἐστὶ δόξα δόξῃ ἡ τῆς ἀντιφάσεως, φανερὸν ὅτι ἀδύνατον ἅμα ὑπολαμβάνειν τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτό. ἅμα γὰρ ἂν ἔχοι τὰς ἐναντίας δόξας ὁ διεψευσμένος περὶ τούτου. διὸ r πάντες ἀποδεικνύντες, εἰς ταύτην ἀνάγουσιν ἐσχάτην δόξαν. φύσει γὰρ ἀρχὴ, καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωμάτων αὕτη πάντων.

eidem simul contraria insint (addantur q autem à nobis & huic propositioni, quæ addi consueuerunt) est autem ea opinio opinioni contraria, quæ contradictionis est: perspicuum est, fieri non posse, vt idem simul rem eandem & esse, & non esse existimet. simul enim contrarias opiniones haberet, qui ea in re deceptus esset. Quocirca r omnes, q demõstrãt ad hãc vltimã sententiã omnia reuocãt: hæc n. cæterarũ quoq; omniũ dignitatũ suapte natura principiũ est.

ita versentur circa eiusdem prædicati & subiecti coniunctionem, vt alterum sit eius approbatio, reiectio autem includat negationem approbationis, efficitur vt contraria iudicia includant contradictionem. quod luculentius eo loco explicabitur.

q *Addantur autem.* Eædem illæ particulæ, quæ contradictorijs addi solent, *Secundũ idem, ad idẽ, simpliciter, & eodẽ tempore,* addendæ etiã sunt contrarijs, vt vera cõtrarietas efficiatur.

r *Quocirca omnes.* Confirmat iterum principium à se propositum esse firmissimum simpliciter. Confirmatio ex vsu demonstrandi ducitur hunc in modum: Omnes, qui demonstrãt, reuocant demonstrationes suas ad principium propositum. est igitur firmissimum simpliciter. Antecedentis ratio ex eo sumitur, quia propositum pronunciatum est suapte natura principium cæterarum omnium dignitatum, & potiori ratione omnium particularium principiorum. Quod qua ratione verum sit, seorsim expendamus.

Omnes demonstrationes ad propositũ principium reuocari.

VTRVM HOC PRINcipium, impossibile est, idem simul esse & non esse, sit omnium primum.

QVÆSTIO I.

Quibus rationibus non videatur primum.

SECTIO I.

ETsi Aristotelis sentẽtia in hac quæst. plane est affirmatiua: non desunt tamẽ argumenta, quæ negatiuam partem ostendere videantur. Vnum est, Quia simplicia sunt priora compositis: propositum autem pronunciatum, cum sit modalis propositio, itẽque de extremo coniuncto, atque etiam constet verbis, quę possunt resolui in plures conceptus (cuiusmodi sunt, idem & simul) multis modis est compositum.

1. Argum. pro parte negatiua.

2. Alterum, Quia affirmationes sunt priores negationibus: propositum autem pronunciatum est negatiuum, cum idem valeat impossibile, atque non possibile.

3. Tertium, Quia notiora natura sunt priora minus notis: propositum autem pronunciatum est suapte natura minus notũ, quam si dicas, ens est ens. Nulla enim enunciatio est notior & euidentior ea, qua aliquid affirmatur de ipso, vt Boetius inquit, ea præsertim, in qua termini omnium notissimi, cuiusmodi est ens.

4. Quartum, Quia primum principium non potest probari per aliud: propositum autem pronunciatum videtur ea ratione probari in contextu, Quia impossibile est, contraria inesse simul in eodem subiecto.

Quintum, Quia si propositum pronunciatum esset primum principium simpliciter, 5.
D per illud demonstrarentur cætera omnia principia: hoc autem fieri nequit, tum quia per vnum solum principium non tantum demonstrari non potest, sed nec concludi quicquam: tum etiam, quia cætera omnia principia, cum sint propositiones immediatæ, plane sunt indemonstrabiles.

Postremum, Quia si vlla esset ratio, pro- 6.
pter quam propositum principium dicendum esset firmissimum, ac proinde primum,
E illa esset maxime. Quia in eo non contingit deceptio (ea enim pluris fit ab Aristotele, & ab omnibus probari solet) at hæc ratio in primis assumit falsum. Deinde æque probat, omnia principia esse firmissima. non est igitur propositum pronunciatum omnium primum. Minor, quod ad priorem partem attinet, ea ratione perspicue ostendi videtur, quia propositum pronunciatum, vt approbetur, indiget inductione ex ijs, quæ sensibus
F percipiuntur, quod 1. lib. c. 1. q. 4. de omnibus principijs constitutum est: ex qua re fit, vt quemadmodum in sensibus potest dari deceptio: ita etiam in illo dari possit. Quod vero attinet ad posteriorem, ex eo probatur, quia Aristoteles intelligit, neminem posse decipi in proposito pronunciato, quia eius termini non possint non probe concipi ab omnibus: aut, quia si probe teneantur, nemo

nemo possit oppositum illius in animum inducere: at primum dici non potest, tum quia alia sunt principia ex terminis etiam communibus constituta, quæ non minus probe videntur teneri ab omnibus: quale est illud, *Quodlibet est, non est*, & illud, *Quæ eidem sunt eadem, sibi inuicem sunt eadem*: tum etiam quia multi sunt, qui non probe teneant conditiones veræ contradictionis, quas tamen omnes in proposito pronunciato intelligere oportet: dandum est igitur secundum: ex quo plane sequitur in nullo quoque aliorũ principiorum contingere deceptionem. nullum est enim principium, quod recte perceptis terminis non statim approbetur: alioqui nõ omnia principia propositiones per se notæ.

Refutatio duarum opinionũ, quæ negatiuam partem quæstionis amplectuntur.

SECTIO II.

Antonij Andreæ de primo simpliciter principio sententia.

ANtonius Andreas tribus primis argumentis *hoc loco q.* 5. persuasus asserit, propositum pronunciatum nõ esse primum principium simpliciter, sed hoc potius, Ens: sed tamen appellari ab Aristotele primum principium, quia est primum comparatione eorum, quæ circumferuntur, vt illius, *Omne totum est maius sua parte*, & illius, *Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia*, & similium.

Refutatio.

Hæc tamen sententia, nec vera est, nec Aristotelicæ doctrinæ consentanea. Quod enim vera non sit, ex eo patet, quia propositiones identicæ, cuiusmodi est, Ens est ens, quemadmodum sunt artis expertes, & pene nugatoriæ: sic etiam in scientiis non admittuntur, tantum abest, vt ad aliquam earum omnes scientiarum demonstrationes reuocentur. Quod vero, nec Aristotelicæ doctrinæ sit consentanea, extrema verba huius capitis *text.* 9. aperte declarant, ait enim Arist. *pronunciatum illud, Impossibile est, idem simul esse, & non esse, vltimum in resolutione omniũ demonstrationum, & principium cæterarum omnium dignitatum.* Quibus verbis nullum pronunciatum excipit, quod prius sit, & ad quod cætera, tanquam ad primum simpliciter reuocentur.

Aliorum eadem de re opinio.

Alij dicunt primum principium simpliciter esse pronunciatum illud; *De quolibet est affirmatio, aut negatio vera*, cuius meminit Aristoteles cum aliis locis quamplurimis, tũ vero libro superiori cap. 2. *text.* 4. in tractanda quæstione secũda sub his verbis: *Quoduis affirmetur, aut negetur necesse est.* Ratio huius

Fundamentum huius opinionis.

sententiæ est, Quia vel hoc pronunciatum, vel illud, *Impossibile est, idem simul esse, & nõ esse*, dicendum est primum principium simpliciter. Neque enim aliud generalius reperiri potest ad quod omnes demonstrationes reuocentur, at illud non potest esse primum simpliciter, cum sit negatiuum: hoc ergo potius dicendum est simpliciter primum.

Cur plerisq; nõ probetur.

Sunt quibus (*inter quos est Iauel. hoc loco, q.* 9.) propterea nõ placeat horum opinio, quia ita loquantur de his principiis, quasi sint re vera duo. Dicunt enim, idem omnino principium contineri in vtraque propositione, sed hoc interesse, quod in altera efferatur per verbum affirmandi, & negandi, quatenus vsurpatur a Logico, in altera per verba essendi, & non essendi, quatenus pertinet ad Metaphysicum: nam si res ipsa expendatur, horum sententiam nihil differre ab opinione illorũ, qui dicunt, primum principium esse illud, *Impossibile est, idem simul esse, & non esse.* Verum hæc conciliatio non placet. Primum,

Reiicitur eorũ ratio.

quia pronunciatum hoc, *De quolibet est affirmatio, vel negatio vera*, potest etiam efferri per verba essendi, & non essendi, vt effertur cap. 7. huius lib *text.* 27. veluti si dicas, Quodlibet est, aut non est, & vicissim illud, *Impossibile est, idem simul esse, & non esse*, per verba affirmandi & negandi, vt si dicas, *Fieri non potest, vt idem simul affirmetur, ac negetur*, quo pacto effertur cap. 4. *text.* 15. & 6. *text.* 27. primo etiam posterior. cap. 8. *text.* 26. & 27. ambo efferuntur per verba affirmandi, & negandi. Deinde, quia vtrouis modo efferatur, sententia affirmatiui adeo diuersa est a sententia negatiui, vt doceat Aristoteles in loco proxime citato, negatiuum in nulla demonstratione assumi, affirmatiuum autem admitti in iis demonstrationibus, quæ ducunt ad impossibile: quæ distinctio non ad verba tantum spectat, sed ad sensum, ac rem ipsam. Postremo, quia cap. 7. huius libri *text.* 27. & 28. defenso eatenus negatiuo, tum demum incipit Aristoteles defendere affirmatiuum, vt re vera ab illo distinctum, & quod propriis quibusdam argumentis contra proteruos indigeat.

Cur hoc pronunciatum, Quodlibet est vel non est, non sit primũ simpliciter principium.

Dicendum est igitur, pronunciatum hoc, *De quolibet est affirmatio, aut negatio vera*, seu mauis dicere, *Quodlibet est, vel non est*, et si est cum primo principio maxime coniunctum, & cæterorum omnium primum, nõ esse tamen primum simpliciter: est enim posterius negatiuo iam dicto, cum ad illud sua pte natura perspicue reuocetur. Si quis enim neget hanc consequentiam, de Cygno affirmatur album, ergo non negatur, in qua quidem principium affirmatiuũ exercetur, poterit ille vrgeri hoc apertiore incommodo, Ergo est simul albus, & non albus, quod est contra principium negatiuum. Atq; hac de

Principiũ simpliciter

primi excellentia. caussa non meminit Aristot. in hoc cap. affirmatiui: in locis autem citatis posterius de affirmatiuo, quã de negatiuo egit. Quinetiam in loco citato primi Poster. *c.8. t.26.* cum docet, affirmatiuũ assumi in demõstrationem, negatiuum autem minime, excellentiam negatiui non obscure significat. Vt enim præstantia primæ caussæ ex eo colligitur, quod ita cæteræ ex illa pendeant, vt ipsa non contineatur in ordine illarum, sic etiam præstantia negatiui principij ea ratione declaratur, quod ita omnibus demonstrationibus vires subministret, vt in nulla earum includatur. Quod quo pacto intelligendum sit, ad eum locum expositum habes.

Affirmatiuæ partis approbatio.

SECTIO III.

Assertio præcipua. Probatur 1. His ergo sententiis reiectis dicendum est, pronunciatum hoc, *Impossibile est, idẽ simul esse, & non esse*, esse primum principiũ simpliciter, quæ conclusio hunc in modum ostendi potest. Illud est primum principium simpliciter, quo non modo omnes conclusiones, sed etiam cætera omnia principia a priori cõfirmari possunt: atqui hoc principio confirmantur a priori non modo omnes cõclusiones, sed etiam cætera omnia principia: est igitur primum principium simpliciter. Maior patet, quia primum principium simpliciter, & firmissimum simpliciter idẽ sunt, & pro eodem accepta sunt ab Aristotele in hoc capite: quod autem est firmissimum simpliciter, id suapte natura est caussa firmitatis cæterorum omnium. Minor ex eo probatur, quia non modo conclusiones omnes, *Quo pacto primũ principiũ omnes cõclusiones, & principia a priori confirmet 1.* sed etiam cætera omnia principia confirmãtur a priori, deductione ad contradictionem, quod est omnium maximum, ac manifestissimum impossibile. huiusmodi autem impossibile hoc solo principio exprimitur.

Non posse illud vllo modo demonstrari. Præterea illud est primum principiũ simpliciter, quod cum sit necessarium, nec ostẽsiue, nec per deductionem ad impossibile demonstrari potest: at hoc principium est huiusmodi: est igitur primum principium simpliciter. Maior, & prior pars minoris perspicuæ sunt. Posterior minoris pars ex eo probatur, Quia cuius veritas est omnium notissima, id nec ostensiue, nec deductione ad impossibile demonstratur, cum omnis demonstratio fiat ex notioribus: veritas autem propositi principij est omnium notissima, quod patet ex falsitate oppositi pronunciati, quod est omnium absurdissimum. Atque hanc esse Aristotelis sententiã ex conditionibus, quas ille attribuit proposito pronunciato perspicuum est. Docet enim, esse omnium firmissimum, ac notissimum, cæterarumque dignitatum suapte natura principium: quæ, nisi principio simpliciter, conuenire non possunt. Quo fit, vt merito dicat Auenrois hoc loco, *sine hoc pronunciato non modo possibile non esse philosophari, sed ne disputare quidem aut ratiocinari.*

At obiiciat aliquis hunc in modũ, Quam *Obiectio* absurda est duarum contradicentium enunciationum affirmatio, tam absurda est earum negatio. atqui traditum pronunciatum damnat illarum affirmationem. ergo aliud tradendum est, quo damnetur earum negatio, vt si dicas, *Impossibile est, idem simul, nec non esse.* At hoc principio addito neutrum erit primum simpliciter, quia per neutrum demonstrabuntur cætera omnia (neutrum enim per alterum demonstrari vllo modo potest, cum sint æqualium virium) non est igitur dicendum, traditum principium esse primum simpliciter.

Huic obiectioni respondendum est, neminem negare duas enunciationes contradicentes, qui non easdem aliis verbis affirmet. verbi caussa, idem facit, qui negat has duas contradicentes, Socrates est albus, Socrates non est albus, atque qui easdem affirmat, seu concedit. Negare enim Socratem esse album, nihil aliud est, quam affirmare illum non esse album: itemque negare illum non esse album, nihil aliud est, quam affirmare esse album. Quod idem cernitur in vniuersalibus pronunciatis. nam idem est negare, omnem hominẽ esse album, atq; affirmare aliquem non esse album: idemque est negare aliquem non esse album, atque affirmare, omnem esse album. Ita fit, vt non opus sit alio principio ad damnandam negationẽ duarum contradicentium, præter illud, quod damnat illarum affirmationem, siue approbationem.

Solutio argumentorum, quæ initio proposita sunt.

SECT. IIII.

Ad primum argumentum pro parte negatiua initio propositum dicẽdum est, parum referre, quod propositum pronunciatum habeat formam modalis propositionis: potest enim redigi in formam enunciationis de simplici inexistẽtia, vt si dicas, *Nulla res simul est, & non est.* Quanquam simplicitas primi principij potius in eo posita *In quo sita sit primi principij simplicitas.* esse debet, vt non possit per alia principia demonstrari, quam vt paucioribus verbis constet. Quo fit, vt nihil ad rem attineat, si sit de extremo coniuncto, aut constet aliis particulis, quæ in plures conceptus resoluantur: modo ipsum

do ipsum nullo pacto per alia priora principia demonstrari possit.

Non omnem enunciationem negatiuā probari a priori per aliam affirmatiuam.

Ad secundum dicendum, non omnem enunciationem negatiuam probari a priori per aliam affirmatiuam: tametsi omnis negatiua includit aliam priorem, ac simpliciorem affirmatiuam, & particulam negatiuam adiectam. Itaq; ad argumentum, concedendū est, generatione quidem, & ipsa etiam enunciationum natura spectata, priores esse affirmationes negationibus: at quod ad vim demōstrandi attinet, non esse id verū vniuersè.

Non esse minus per se notum propositū principiū quam hoc, Ens est ens.

Ad tertium negandum est, minus notum esse propositum pronunciatum, quam illud, *Ens est ens.* Quod hunc in modum probari potest. Non minus nota est falsitas contradicentis propositionis, quam veritas eius, cui contradicit, nec veritas illius, quam falsitas huius: ergo nō minus nota est falsitas huius, Ens non est ens, quam veritas illius. Ens est ens. At propositum pronunciatū contradicit huic, *Ens non est ens*, siquidē ait fieri nō posse, vt idem simul sit, & non sit: non est igitur minus nota eius veritas, quam huius, *Ens est ens.* Atq; hoc quidem satis est ad solutionem argumenti. Sed quia eadem ratione concludi potest, non minus notam esse veritatem huius pronunciati, *Ens est ens*, quam illius, impossibile est idem simul esse, & non esse, ac proinde non minus illud, quam hoc ponendum esse primū principium simpliciter. Addendum est, hac ex parte non esse parem rationem in vtroque, quod pronūciatum hoc, *Ens est ens*, quemadmodum est artis expers, ita nunquam assumitur ad quicquam demōstrandum.

Ad quartum dicendum est, propositum pronunciatum non probari in contextu per illud, *Impossibile est contraria simul inesse in eodem subiecto*, sed solum hoc, *Fieri non posse, vt quisquam oppositum sibi persuadeat*, quod in contextu apertissimum est. Aliud est autē probare, neminem posse in animum inducere oppositum illius: aliud, ostendere, illud esse verum: veritas enim illius non potest per aliam magis perspicuam veritatem demonstrari, & tamen magis perspicuum est (saltem apud Aristotelem) duo contraria non posse esse simul in eodē subiecto, quam quod nemo possit approbare duo contradictoria.

Veritatem primi simpliciter principij nō posse per aliam magis perspicuam demōstrari.

Multa enim vel ipsis sensibus iudicamus per se nota, quorum opposita cernimus ab aliis approbari, vt patet in hac propositione, Mel est dulce, cuius contraria iudicat ægrotus, verum esse. Si quis tamen per proteruiam propositum pronunciatum negauerit: si modo aliquid affirmet, licitum erit apud eiusmodi hominē illud probare per id, quod ille affirmauerit, vt Arist. [illegible] docebit. Verum ea probatio non erit [illegible] ita a posteriori, vt illud re vera [illegible], cum sit notissimum: sed erit [illegible] ad [illegible] dum hominem.

Ad quintum dicendum est, [illegible] pia per hoc non ostensiue, sed [illegible] impossibile demonstrari posse, [illegible]

Ad sextum, quod attinet ad [illegible] tem minoris, sunt qui respondeant [illegible] sensibus dari possunt multæ deceptiones [illegible] quam tamen dari tantam, vt iudicent [illegible] mul esse, & non esse, vt esse album, & non [illegible] album, id, quod Arist. videtur sentire cap. [illegible] huius lib. *a text.* 24. vbi scribit, *hanc deceptionem non contingere in sensibus.* Verum cum experientia oppositum doceat (sæpe enim iudicamus aspectu, lignum dimidia parte submersum in aquis fractum esse, atq; distortum, tactu autem esse integrum ac rectum) [illegible] tem, quod Aristot. scribit cap. 5 plane de vno eodemq; sensu circa proprium sensibile intelligatur, vt eo loco patebit, potius dicendū est, tantam esse vim propositi pronunciati, vt nunquam intellectus contra eius præscriptū sequatur iudicium sensus, aut vim cuiuscunq; argumenti quantæcunq; probabilitatis specie oppositum probantis: quod tamen in aliis principiis secus accidit. Sunt enim, qui dicant, atq; adeo sentiant, principia illa, *Omne totum est maius sua parte*; *Quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se*, & alia quædā, non esse vniuerse vera, sed solum in rebus finitis. Itemq; illud, *Contraria non posse esse simul, non esse verum*, nisi naturaliter. Itaq; vbi aperta contradictio non cernitur, passim videmus de eadem re contrarias sentētias: quo fit, vt in altera necessario sit error. Vbi autem aperta spectatur cōtradictio, quantumcunq; iudicium sensus, aut ratiocinatio aliqua videatur illam statuere, nunquam intellectus præbet assensum: quippe in quo iudiciū oppositæ veritatis tanta perspicuitate impressum est a natura, vt nulla ratione corrumpi possit: quod idem videtur accidere in illo altero principio: *Necesse est, vt quodlibet sit, aut non sit*, non quod ipsum per se tanta perspicuitate notum sit, quanta est primum principium, sed quia adeo propinquum est primo principio, vt a nemine negari possit, quin statim videat, ex negatione illius sequi negationem principij. Nam si quis dicat falsum esse Socratem, sedere, aut non sedere, continuo videt, se necessario concessurum, aut Socratem sedere simul, & non sedere, aut nec sedere, nec non sedere, quæ idem valent, & primo principio apertissime repugnant.

[illegible] Refutatio.

Vera [illegible] sententia.

Vbi aperte est contradictio, nūquā intellectum assentire.

Obiectio. Sed quid? Nonne Aristoteles in reliqua parte huius libri defendit hæc duo principia non modo contra proteruos, qui sola contentionis caussa ea negabant, sed etiam contra quosdam imbecilli ingenij Philosophos, qui fallacibus rationibus decepti illa non verbis tantum, sed mente etiam falsa esse affirmabant?

Dilutio. Hoc argumentum hunc in modum dissoluẽdum est, duobus modis intelligi posse, principia hæc mente negari: vno absolute: altero ex conditione. absolute quidem, si mens eo adducatur argumentorum vi, vt vere, & absque vlla conditione sibi persuadeat, illa esse falsa. Atque hoc ipsum est, quod hactenus diximus fieri non posse, & Aristoteles hoc capite probauit. Ex conditione vero, si nondum mens absolute deducatur de sententia, sed tantum, quia nescit soluere argumenta, quæ contra obiiciuntur, fateatur, illa esse falsa, quatenus argumenta ostendere videntur. Quo pacto non defuerunt, qui interna mentis dissensione illa inficiarentur: quorum Aristoteles in progressu meminit, *Quo pacto prima principia negari possint.*

Ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι.

ΚΕΦ. Δ.

Εἰσὶ a δέ τινες οἳ (καθάπερ εἴπομεν) αὐτοί τε ἐνδέχεσθαί φασι τὸ αὐτὸ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὑπολαμβάνειν οὕτως. χρῶνται δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ πολλοὶ καὶ τῶν b περὶ φύσεως· ἡμεῖς c δὲ νῦν εἰλήφαμεν ἀδυνάτου ὄντος ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ διὰ τούτου ἐδείξαμεν ὅτι βεβαιοτάτη αὕτη τῶν ἀρχῶν πασῶν. ἀξιοῦσι δὲ d καὶ τοῦτο ἀποδεικνύναι τινὲς δι' ἀπαιδευσίαν. ἔστι

Fieri non posse idem simul esse & non esse.

CAPVT IIII.

SVnt a autem quidam, qui (quemadmodum diximus) & ipsi asserant fieri posse, vt idem sit, atq; non sit, & ita esse aliquis existimet. Vtuntur autem hac sententia plerique etiam eorum, qui b de natura disserunt. Nos c autem nunc vt impossibile accipimus, simul esse, & non esse: atque ex eo principium hoc principiorum omnium firmissimum esse demonstrauimus. Sunt d autem, qui per ruditatem, hoc etiam ipsum se demonstrare existiment. est enim

Capitis quarti explanatio.

Quid præstet hoc capite Arist. SVnt a *autem quidam.* Constituto in extrema parte superioris capitis firmissimo, primoque omnium principio, tria deinceps capita consumit Aristoteles in refutatione eorum, qui illud siue per proteruiam, aut fallacem aliquam rationem negabant, siue per imperitiam demonstrare nitebantur. Vtrique enim, quantum in ipsis erat, illud euertebant: primi, quia quod falsum est, principium non est; secundi, quia quod cadit sub demonstrationem, etsi ratione aliqua principium esse non possit, primum tamen esse non potest. *Ratio susceptæ disputationis.* Ea autem de caussa suscepta est hoc loco ab Aristotele tam longa disputatio, quia non parua cura incumbit primo Philosopho, vt eos disputatione coarguat, qui artium principia non recipiunt, primum præsertim ac firmissimum, ex quo tota Philosophia pendet. Quoniam vero ij, qui illud nitebantur demonstrare, per inscitiam, & ruditatem peccabant, paucique poterant ad veritatis semitam reduci, iis breuiter ad artem Analyticam reiectis totam reliquam disputationem ad eos conuertit, qui per proteruiam, aut deceptionem illud negabant. Cum igitur ait (*sunt autem quidam*) eos significat, qui per deceptionem illud inficiabantur. Neq; enim solum dicebant fieri posse, vt aliquis re vera existimet idem simul esse, & non esse, sed etiam, vt re vera ita sit, quatenus videlicet argumenta oppositum demonstrare videbantur, vt paulo ante diximus.

Quanto aliter Aristoteles circa primũ principium, quã nonnulli Philosophi, se habuerit. b *Qui de natura.* In his referuntur Democritus, Anaxagoras, & Heraclitus, vt in progressu patebit. Protagoras enim, qui hoc ipso capite citatur, ad Sophistas pertinet.

c *Nos autem nunc vt impossibile accipimus, simul esse, & non esse, &c.* Hinc intelliges, quanto aliter Aristoteles circa primum principium se habuerit. Alij enim, quia putabant fieri posse, vt contraria simul eidem inessent, colligebant, fieri quoque posse, vt idem simul esset, & non esset, quod est oppositum primi principij. At ipse, cum capite superiori accepisset hoc principium, vt per se notissimum (neque enim illud probauit) ex veritate eius implicite ostendit, illud esse firmissimum, ac certissimum, id est, neminem posse oppositum sibi persuadere. *Cur opiniones duæ contrariæ in eodem esse non possint.* Probatio enim illa, Quia duæ opiniones contrariæ non possunt simul eidem inesse, ex eo vim habet, quia fieri non potest, vt idem simul sit, & non sit. Si enim illæ eidem simul inessent, idem simul esset, & non esset, quod Aristoteles ex omnibus contrariis simpliciter denominantibus subiectum, colligi putat ad finem capitis 6. text. 27. tametsi id plerisque Theologis non placet, vt diximus ad finem expositionis superioris capitis.

d *Sunt autem qui.* Significat eos qui primum principium demonstrari posse credebant. Quo

Quo loco ignorationem artis analyticæ, quasi per excellentiam vocandam putauit. ἀπαιδευσίαν, *ruditatem*, siue *ineruditionem*, cuius contrarium est *eruditio*, quæ Græcis est παιδεία: cuius meminit initio primi de partibus animalium. Huius rei causa, assequutum esse modum sciendi, qui in analyticis libris traditur, dicitur cap. 3. lib. 2. huius operis πεπαιδεῦσθαι, pro qua re vide quæ eo loco diximus. Ex hoc loco intelliges quā rudis, & imperitus censeri debeat is, qui artis dialecticæ ignarus est, quantumcunque eruditionis aliunde comparauerit.

Ignoratio analyticæ artis cur ἀπαιδευσία dicatur.

ἔστι γὰρ ἀπαιδευσία, τὸ μὴ γινώσκειν τίνων δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν, καὶ τίνων οὐ δεῖ. ὅλως e μὲν γὰρ ἁπάντων ἀδύνατον ἀπόδειξιν εἶναι. εἰς ἄπειρον γὰρ ἂν βαδίζοι ὥστε μηδ' οὕτως εἶναι ἀπόδειξιν. εἰ δέ τινων μὴ δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν, τίνα ἀξιοῦσιν εἶναι μᾶλλον τοιαύτην ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν. ἔστι f δ' ἀποδεῖξαι ἐλεγκτικῶς καὶ περὶ τούτου ὅτι ἀδύνατον, ἂν μόνον τι g λέγῃ ὁ ἀμφισβητῶν· ἂν δὲ μηθὲν, γελοῖον τὸ ζητεῖν λόγον, πρὸς τὸν μηθενὸς ἔχοντα λόγον, ἢ μηθένα ἔχει λόγον. ὅμοιος h γὰρ φυτῷ ὁ τοιοῦτος, ᾗ τοιοῦτος. τὸ i δ' ἐλεγκτικῶς ἀποδεῖξαι, λέγω διαφέρειν, καὶ τὸ ἀποδεῖξαι· ὅτι ὁ ἀποδεικνύων μὲν ἂν δόξειεν αἰτεῖσθαι τὸ ἐν ἀρχῇ. ἄλλου δὲ τοῦ

est enim ruditas, haud nosse, quarum rerum demonstratio quærenda sit, & quarum non sit. Etenim e omnium omnino demonstrationem esse impossibile est: in infinitum enim progrediendum esset, vt neque hoc modo demonstratio esset futura. Quod si quarundam non est quærenda demonstratio, quodnam potius tale principium esse censeant, dicere profecto nequeunt. Licet f tamen redarguendo, id etiam impossibile esse demonstrare, si modo is, qui contra disputat, aliquid g dicat. Quod si nihil dicat, ridiculum sane erit aduersus eum quærere rationem, qui nullius rationem habet, quatenus rationem, quæ nullam. iam enim is, quatenus talis est, planta h est similis. Demonstrare i autem redarguendo, & demonstrare, hac ratione differre dico, quod is, qui demonstrat, id, quod initio quæritur, petere videri potest. Si autem alia

e *Etenim dubium.* Ratio, qua hos breuiter refutat, sic habet. Aut omnium est demonstratio, aut quædam ita sunt perspicua, vt demonstratione non egeant: non est autem dicendum omnium esse demonstrationem, alioqui dabitur progressus infinitus in principiis, atq; adeo nulla prorsus demonstratio vnquam absoluetur: ergo aliqua sunt ita perspicua, vt non cadant sub demonstrationem. Quod si ita est, nullum sane principium magis indemonstrabile reperietur, quam quod propositum est. Ideo autem Arist. in probanda minore non fecit mentionem circularis demonstrationis, qua quidam dicebant, omnia demonstrari, vt habes 1. Poster. cap. 3. quia circulo demonstrare nihil est aliud, quam idem per idem ostendere, quod non solum non est demonstrare, sed ne simpliciter quidem probare: omnis enim probatio ex notioribus esse debet.

Confutatio eorum, qui primum principium demonstrari posse affirmabant.

Circulo demonstrare quid sit.

f *Licet tamen.* Quanquam primum principium non possit simpliciter demonstrari, vt dictum est; docet tamen Aristoteles, posse illud demonstrari ad hominem, vtpote causa redarguendi eius, qui illud negauerit; atque adeo ex dictis illius, quando re vera nihil est primo principio notius.

Primū principiū demōstrari posse ad hominē.

g *Aliquid dicat.* Hoc est certum aliquid verbis significet. vel hoc enim satis erit, vt conuincatur, vt inferius patebit. Quod si nihil certi dixerit, sed inania verba effutierit, ridiculus erit, qui ad illum arguendum rationem aliquam quæsierit: namque risu dignus est, qui cum eo, qui ratione non vtitur, quatenus ratione non vtitur, via, & ratione disputat.

Eum qui nihil affirmat similem esse plantis.

h *Planta est similis.* Non dixit brutis animantibus, vel quia bruta animantia, etsi naturaliter, aliquid tamen certum voce declarant: vel quia sermone nostro ad certum aliquid agendum moueri solent, quorum vtrumque stirpibus (quibus isti stupiditate sua similes esse dicuntur) a natura negatum est.

i *Demonstrari autem.* Docet demonstrationem primi principii, quæ fieri potest redarguendi hominis causa, vt dictum est, non esse re vera demonstrationem simpliciter non modo ostensiuam, sed nec ducentem ad incommodum. Quod enim non possit esse ostensiua ex eo patet, quia non potest procedere ex notioribus, cum nihil sit notius primo principio. Quod vero nec ducens ad incommodum, ex eo ostendi potest, quia omnis demonstratio ducens ad incommodum, quæ simpliciter demonstrationis nomine censetur, ducit ad maius incommodum, quam sit illud, quod ab aduersario admittitur, nempe vt ille renuens concedere, quod maius est, desinat admittere minus, quod ante concesserat. Quod certe in demonstratione primi principii accidere non potest, cum is qui illud negauerit, non possit duci

Demōstrationē primi principij ad hominē nō esse verā demonstrationem.

Quid cōcludat demonstratio ducens ad impossibile.

Eum qui primum principium demonstrare nititur, principium petere.

ad maius incommodum, quam sit illius negatio. Ita fit, vt qui primum principium demonstrare nititur, si leges simpliciter demonstrandi spectentur, necessario incidat in vitium petitionis principii. Dum enim procedit ex minus notis ad notissimum pronunciatum ostendendum, aut ducit aduersarium ad minus incommodum, quam sit illud quod refutandum suscepit gratis, & sine probatione videtur petere assensum conclusionis, quam sibi a principio ostendendam aut refellendam proposuit, quod principii, siue eius quod in principio erat, petitio appellatur. Quocirca merito ait Theophrastus (id quod Alexander ex libro illius de Affirmatione refert) primi principii demonstrationem violentam esse, & præter naturam. Quod si in huiusmodi redargutione non spectentur leges ipsius demonstrationis, sed sola conditio eius, qui redarguitur (huc enim spectant verba illa: *Si autem alia eius rei causa sit*) cum ille pro notioribus sumat, quæ re vera minus nota sunt, aut maiora putet incommoda, quæ minus absurdi continent, etsi eiusmodi argumentatio non sit vera demonstratio, erit tamen vera redargutio. Vera enim redargutio nō tam spectat, quod rei natura habeat, quam quod asserat is, qui veritati aduersatur.

Demonstratione principij primi violentā esse, et præter naturam.

τοῦ τοιούτου αἰτίου ὄντος, ἔλεγχος ἂν εἴη, καὶ οὐκ ἀπόδειξις.

alia eius rei causa sit, redargutio fuerit, non demonstratio.

Text. 10.

Ἀρχὴ k δὲ πρὸς ἅπαντα τὰ τοιαῦτα, οὐ τὸ ἀξιοῦν, ἢ εἶναί τι λέγειν, ἢ μὴ εἶναι (τοῦτο μὲν γὰρ τάχα ἄν τις ὑπολάβοι, τὸ ἐξ ἀρχῆς αἰτεῖν) ἀλλὰ τὸ σημαίνειν γέ τι, * καὶ ὡς αὐτῷ καὶ ἄλλῳ. τοῦτο γὰρ ἀνάγκη, εἴπερ λέγει τι. εἰ γὰρ μὴ, οὐκ ἂν εἴη τῷ τοιούτῳ λόγος, οὔθ' αὐτῷ πρὸς αὐτὸν, οὔτε πρὸς ἄλλον. ἂν δέ τις τοῦτο διδῷ, ἔσται l ἀπόδειξις· ἤδη γάρ τι ἔσται ὡρισμένον· ἀλλ' m αἴτιος οὐχ ὁ ἀποδεικνὺς, ἀλλ' ὁ ὑπο-

** Græcū aliud exēplar habet ὡς αὐτῷ.*

Text. 10. Com. 12.

Principium k autem ad hæc omnia est, non petere quidem, vtrum esse aliquid, aut non esse dicat (id enim aliquis forsitan eius, quod initio quærebatur, petitionem esse existimabit) sed & sibi & alteri aliquid significare: hoc enim faciat necesse est, si quid dicat: sin minus, nec ipsi secum, nec cum alio sermo esse poterit. Quod si quis hoc concedat, erit l demonstratio. iam enim definitum aliquid erit. sed m tamen eius rei causa non erit is, qui demonstrat, sed qui

Refutatio eorum, qui admittebāt cōtradictorias simul veras.

Initiū disputationis cōtra hos vnde sumendum.

k *Principium autem.* Aggreditur refutationem eorum qui negabant primum principium admissis contradictoriis simul veris: quos hoc capite septem rationibus coarguit Pro prima igitur, quæ ex verborum significatione sumenda est, docet Aristoteles, quo ex fundamento contra istorum deliramenta procedere conueniat. Quod enim non oporteat pro disputationis initio quærere ab eis, an certam aliquam propositionem concedant, cuius contradicentem non admittant, ex eo ostendit Aristoteles; quia nihil aliud hoc esset, quam petere apud illos principium. Hoc enim est, quod negant, ita aliquid esse verum, vt eius contradictorium simul verum esse non possit. Non videtur ergo ex eorum concessione aliud sumendum pro principio impugnationis, quam quod illi, cum loquuntur, certum aliquid verbis significent, cum sibi ipsis, vt intelligant, quid dicant, tum etiam aliis, vt ab eis intelligantur. Nam etsi illi etiam hac in re principium re vera petunt (nihil enim certi significatur, si simul contradictorium significatur) necessario tamen ab illis concedendum est, si modo velint ad disputationem admitti. Alioqui perinde habendi erunt atque stirpes, quibus nullus est vocis vsus, nullius humani sermonis perceptio.

l *Erit demonstratio.* Redargutiua scilicet, non vera, & quæ simpliciter dicatur demonstratio.

m *Sed tamen eius rei.* Sensus est, sed causa cur tunc sumetur pro fundamento disputationis, quod verba significent aliquid certum, & definitum, non erit is, qui redarguet (neque enim ille id ex se sumet, ne petat principium) sed is, qui sustinet absurdam propositionem, cōtra quē ipse argumentatur. Hoc enim illius vitium est, quod tollens orationem, id est, cum negatione primi principii euertat omnem definitam significationem verborum, nihilominus, cum ab eo, quæritur, habeat ne sermo determinatam significationem, quasi immemor sui sustinet orationem, id est, admittit certam & definitam verborum significationem, ne stirpibus videatur similis esse, & ad disputationem ineptus. In hanc fere sententiam exponit Alexander.

Sequitur deinde apud Argyropylum periodus quædam, quæ apud Alex. legitur: eam tamen prætermisimus, quia nec admodum cohæret cum antecedentibus, & consequentibus, nec habetur in emendatioribus codicibus, nec apud alium interpretem.

n *Primum*

Text. 6.

ὁ ὑπομένων. ἀναιρῶν γὰρ λόγον, ὑπομένει λόγον. Πρῶτον n μὲν οὖν δῆλον, ὡς τοῦτ' αὐτὸ ἀληθὲς, ὅτι σημαίνει τὸ ὄνομα τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τοδί. ὥστ' οὐκ ἂν πᾶν οὕτως καὶ οὐχ οὕτως ἔχοι, ἔτι. o εἰ γὰρ ἄνθρωπος σημαίνει ἓν, ἔστω τοῦτο τὸ ζῷον δίπουν. λέγω p δὲ τὸ ἓν σημαίνειν τοῦτο· * εἰ τοῦτ' ἔστιν ἄνθρωπος, ἂν ᾖ τι ὁ ἄνθρωπος, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι. διαφέρει δ' οὐθὲν, οὐδ' εἰ πλείω τις φαίη σημαίνειν, μόνον δὲ ὡρισμένα. τεθείη γὰρ ἂν ἐφ' ἑκάστῳ λόγῳ ἕτερον ὄνομα. λέγω δ' οἷον, εἰ μὴ φαίη τὸν ἄνθρωπον ἓν σημαίνειν. πολλὰ δὲ, ὧν ἑνὸς μὲν εἷς λόγος, τὸ ζῷον, τὸ δίπουν. εἰσὶ δὲ καὶ * ἕτεροι πλείους, ὡρισμένοι δὲ τὸν ἀριθμόν. τεθείη γὰρ ἂν ἴδιον ὄνομα, καθ' ἕκαστον τῶν λόγων· εἰ δὲ μὴ τεθείη, ἀλλ' ἄπειρα σημαίνειν φαίη, φανερὸν ὅτι οὐκ ἂν εἴη λόγος. τὸ γὰρ μὴ ἕν τι σημαίνειν, οὐθὲν σημαίνειν ἐστί. μὴ σημαινόντων δὲ τῶν ὀνομάτων, ἀνῄρηται τὸ διαλέγεσθαι πρὸς ἀλλήλους, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς αὑτόν. οὐθὲν γὰρ ἐνδέχεται νοεῖν, μὴ νοοῦντα ἕν. εἰ δ' ἐνδέχεται, τεθείη ἂν ὄνομα τούτῳ τῷ πράγματι ἕν.

¶Ἔστω

* *Videtur deesse οἷον.*

* *Argyropylus videtur legisse ἐ τῶν ἄλλων ἕτεροι. quidē postulat sentētia Cōm. 29.*

qui defendit. dum enim orationem de medio tollit, orationem defendit. Primum n *igitur hoc ipsum verum esse perspicuum est, nomen significare esse, aut non esse hoc: ex qua re fit, vt non quiduis hoc modo, & non hoc modo habeat. Praeterea* o *si homo vnum significat, sit illud animal bipes: dico autem* p *vnum significare hoc, veluti si hoc homo est & homo aliquid sit, hoc erit hominis esse. Nihil vero interest, si quis plura significare dicat, modo definita sint: poni enim potest cuique rationi aliud nomen: veluti si non dicat, hominem significare vnum, sed plura: quorum vnius quidem vna sit ratio illa, Animal bipes: aliorum autem alia plures, sed tamen numero definita: potest enim iuxta rationem quamque proprium imponi nomen. Quod si imponi nequeat, sed infinita significare dicat; perspicuum est, orationem non esse. Etenim non vnum quippiam significare, nihil significare est. Sublata autem nominum significatione, mutuus hominum inter ipsos, & vniuscuiusque re vera secum sermonis vsus tollitur. Nihil enim intelligi ab eo potest, qui nihil intelligat vnum. Quod si potest: licebit ei rei nomen vnum imponere.*

¶ Sit

n *Primum igitur.* Ex definita, & certa verborum significatione, quam aduersarius cogitur admittere, illud in primis colligit Aristot. saltem hac in re non posse dari contradictoria simul vera, vt sermo definitū, ac certum aliquid significet & nihil significet certum ac definitum. Quod autem hic dicitur, nomē significare hoc esse, pro eo accipiendum est, ac si dicatur, significare certum ens, aut non ens.

o *Praeterea si homo.* Collecturus eodem argumento, neque in caeteris rebus dari contradictoria simul vera: tria ante praemittit: Primum pronunciatum est, Hoc nomen, homo (quod idem intelligendum est de quouis alio quod vere, ac simpliciter sit vnum nomen) significare vnum quid ratione aliqua definitioneve circumscriptum, & ab aliis distinctum. Nihil refert quod quidam obiiciunt, nomen casu aequiuocum significare multa, modo illa sint finita. Poterit enim vnumquodque significatum suo nomine donari, iuxta propriam cuiusq; rationem: quod si fiat, iam omne nomē quod simpliciter vnum erit, significabit vnum ratione propria, atque a caeteris distincta. Namque ipsum nomen aequiuocum non est re vera vnū nomen ad plura, quamuis ex vnitate vocis vnum appellari soleat. Quod si quis ita deliret, vt dicat fieri posse, vt nomen aequiuocum proxime ac immediate significet infinita, is iterum incidet in incommodum supra memoratum, vt prorsus nulla sit inter homines sermonis communicatio, nec quisquam seipsum loquentem intelligat. Nam quemadmodum nemo intelligit, nisi vnum, id est, aliquid certa notione apprehensum, & ab aliis distinctū (alioqui necesse foret, vt quandocunque aliquid mente concipimus, omnia simul conciperemus) ita nemo, vel sibi, vel alteri, nomine vllo significare quicquam potest, nisi vnum. Nihil enim aliis significamus, nisi quod ipsi concipimus. Quocirca, cum nomen aequiuocum in oratione sumimus, nisi ii qui audiunt, illius significationem, ex adiunctis ad vnum significatum trahant, nullam omnino sententiam concipere possunt, veluti si quis dicat, Gallum vidi.

Omne nomen quod simpliciter vnum est significare vnum.

2 *Aequiuocū nomē nō esse vere vnum ad plura.*

Quo pacto nemo intelligat nisi vnum.

p *Dico autem vnum.* Exponit quid sit significare vnum, nihilque aliud esse ait, quam significare ipsum esse, siue quidditatem rei. Videtur autem loqui de nominibus communibus, in quibus solis per se versantur scientiae. Quanquam suo modo idem dici potest de propriis, sumpta quidditate pro particulari natura rei. Quanquam nomina saepe imponuntur, ab accidentibus, tamen ea, ad quae significanda imponuntur, sunt ipsae naturae rerum, quicquid illae sint. nihil enim proprie ac primo est homo, nisi ipsa quidditas hominis concrete significata. atque ita suo modo res se habet in caeteris. Itaque cum Arist. ait (*si hoc homo est*) sensus est, si hoc nomen, hominem significat, &c. vt Alex. exponit. reliqua ex dictis patent.

Quid sit significare vnū.

Ad quae significanda imponātur nomina.

Text. 11.

** Sic legit Alex. et fere interpretes. quidā codices habent εἰθ' εἰ.*

Alius habet σημαίνει ὥσπερ.

¶ Ἔστω ἄρα δὴ (ὥσπερ ἐλέχθη καὶ κατ' ἀρχὰς) σημαῖνόν τι τὸ ὄνομα, καὶ σημαῖνον ἕν. * οὐδ' εἰ ἐνδέχεται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, * σημαίνει ὥσπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ· εἰ τὸ ἄνθρωπος σημαίνει, μὴ μόνον καθ' ἑνὸς, ἀλλὰ καὶ μίαν φύσιν καὶ ἕν. οὐ γὰρ τοῦτο ἀξιοῦμεν, τὸ ἓν σημαίνειν τὸ καθ' ἑνὸς· ἐπεὶ εἰ οὕτω γε, κἂν τὸ μουσικὸν καὶ λευκὸν, καὶ τὸ ἄνθρωπος ἓν ἐσήμαινεν. ὥστε ἓν ἅπαντα ἔσται· συνώνυμα r γὰρ καὶ s οὐκ ἔσται εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ἢ καθ' ὁμωνυμίαν ὥσπερ ἂν εἰ ὃν ἡμεῖς ἄνθρωπον καλοῦμεν, ἄλλοι μὴ ἄνθρωπον καλοῖεν. τὸ δ' ἀπορούμενον, οὐ τοῦτό ἐστιν, εἰ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἄνθρωπον τὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα. εἰ t δὲ μὴ σημαίνει ἕτερον, τὸ ἄνθρωπος, καὶ τὸ μὴ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, τοῦ εἶναι ἀνθρώπῳ. ὥστ' ἔσται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ. ἓν γὰρ ἔσται. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ εἶναι ἓν, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, εἰ ὁ λόγος εἷς. εἰ δὲ ἔσται ἓν, ἓν σημαίνει τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ μὴ ἀνθρώπῳ· ἀλλ' ἐδέδεικτο ὅτι ἕτερον σημαίνει.

Ἀνάγκη

Text. 11.

¶ Sit igitur nomen (quemadmodum & initio dictum est) aliquid significans, & vnum significās. Non q ergo fieri potest, vt esse hominis id ipsum, quod non esse hominis significet, si verbum homo, non solum de vno, sed etiam naturam vnam, atq; vnum significat. Neque enim hoc existimamus vnum significare, de vno, inquam dici: quandoquidem si ita res habeat, iam Musicum, & Album, atque homo vnum significabūt: quare vnum erunt omnia. r erunt enim synonyma, neque s erit contradictio nisi secundum homonymiam, vt si quem nos hominem vocamus, alij non hominem appellent. Id autem, de quo est quæstio, non illud est. Num contradictio hominis & non hominis in nomine sit posita, sed in re ipsa. Quod t si non aliud significant Homo & Non homo: perspicuum quoque est, non esse hominis non aliud significare, quam esse hominis. Itaque erit hominis esse, ipsum non esse hominis: erunt, enim vnum. Hoc enim significat esse vnum veluti tunica & vestis, si ratio vna sit. Si vero vnum erunt, vnum profecto & esse hominis, & non esse hominis significant: at demonstratum erat, aliud significare.

Si

q *Non ergo fieri potest.* Præmittit secundum pronunciatum, quod ex primo colligit, nempe fieri non posse, vt esse hominis, siue ratio hominis significet idem, quod non esse hominis, hoc est, sit vnum & idem, quod ratio nō hominis etiam si apud eos qui primum principium negant, ambo de eodem dicantur, vt de Socrate. Quod autem non sint idem ex eo probat, quia nomen, *homo*, vnam tantum rationem significat, nempe animal bipes (sublata iam æquiuocatione, si quam habet (etiam si illorum sententia de eodem dicatur de quo dicitur non homo. Neque enim recte colligat, quis hominem & non hominem vnum & idem significare, quia de eodem dicantur. Isto enim pacto quæcunque de eodem dicuntur (vt musicum & album ac homo de Socrate (idem significarent: atque adeo quæ his vocabulis significantur, vnum & idem essent: ex quo fieret, vt contradictio non in ipsis rebus, sed in solis vocabulis cerneretur: si modo vlla contradictio in sola voce potest consistere. Neq; enim plus interesset inter hominem & non hominem, quam inter hominem & ἄνθρωπον. quam diuersitatem sola idiomatum varietas fecit: quod tamen vel ipsi aduersarii minime volunt. Etenim cū dicunt: contradictoria posse esse simul vera, de oppositione rerum loquuntur, non vocabulorum. Ac merito quidem, quia nec oppositio vocabulorum vlla esset, si omnia idē significarēt.

Ex eo, q nomina dicantur pe eodē nō recte colligi significare idem.

Synonyma & homonyma.

r *Erunt enim synonyma.* Synonyma, & homonyma idem valent hoc loco: quemadmodum & vocabula prę se ferunt. Sed tamen, cum conuenientia intelligi possit, vel diuersarum rerum in eodē nomine, vel diuersorum nominum in eadem re: hoc loco vtrumq; vocabulum sumitur, quatenus significat continentiam diuersorum nominum, siue aliarum vocum in eadem re: quæ conuenientia magis dici solet Polyonymia, quam Synonymia, aut Homonymia.

Cur interpres hoc loco verbū e verbo non expresserit.

s *Neque erit contradictio.* Græce est ad verbum, *Neque erit esse, & non esse nisi secundum homonymiam seu nominum diuersitatem.* Quia tamen Aristotel. significat contradictionem periphrasi illa, *Esse & non esse idem,* quæ obscuram admodum orationem efficit: potius nos omissis verbis sensum expressimus, cum præsertim ex verbis quibus Aristot. vtitur, contrarius sensus facile concipi possit.

t *Quod si non aliud* Præmittit tertium hoc pronunciatum, quod ex secundo colligit. Hæc nomina, *homo, & non homo,* non idem significare. Nam si non diuersa significant homo & non homo, sed vnum & idem, non diuersa etiam, sed idem significabunt esse, seu ratio hominis, & non hominis, quod falsum esse superioris pronunciati demonstratione constat. Quod autem ad verba attinet, cum Aristoteles ait: *Hoc enim significat, &c.* explicat, seu potius repetit, quid sit hoc loco vnum significare vnum numero, aut subiecto, aut quouis alio modo, præterquam vnum ratione, quo pacto vnum significant vestimentum ac tunica, si vna est eorum ratio.

u Si

Ἀνάγκη u τοίνυν εἴ τι ἔστιν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι ἄνθρωπος ζῶον εἶναι δίπουν. τοῦτο γὰρ ἦν ὃ ἐσήμαινε τὸ ἄνθρωπος. εἰ δ' ἀνάγκη * τόδε, οὐκ ἐνδέχεται μὴ x εἶναι * τόδε αὐτὸ ζῶον δίπουν. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἀνάγκη εἶναι, τὸ ἀδύνατον εἶναι, μὴ εἶναι ἄνθρωπον. οὐκ ἄρα ἐνδέχεται ἅμα ἀληθὲς εἶναι εἰπεῖν, τὸ αὐτὸ ἄνθρωπον εἶναι, καὶ μὴ εἶναι ἄνθρωπον. ὁ y δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ εἶναι ἄνθρωπον. τὸ γὰρ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ τὸ μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἕτερον z σημαίνει. εἴπερ καὶ τὸ λευκὸν εἶναι, καὶ τὸ ἄνθρωπον εἶναι ἕτερον. πολὺ γὰρ ἀντίκειται ἐκεῖνο μᾶλλον, ὥστε σημαίνειν ἕτερον. εἰ δὲ καὶ τὸ λευκὸν * φήσει τὸ αὐτὸ καὶ ἓν σημαίνειν, πάλιν τὸ αὐτὸ ἐροῦμεν, ὅπερ καὶ πρότερον ἐλέχθη, ὅτι ἓν τὰ πάντα ἐστὶ, καὶ οὐ μόνον τὰ ἀντικείμενα. εἰ δὲ μὴ ἐνδέχεται τοῦτο, συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἂν aa ἀποκρίνηται τὸ ἐρωτώμενον.

** Alias ἐστι.*
Text. 12.
** Alius habet τότε.*
** Alius habet φύσει.*

Si u quid igitur vere dicitur homo, id animal bipes sit necesse est: hoc enim erat, quod homo significabat. quod si hoc necesse est, fieri non potest, vt hoc idem non sit animal bipes. hoc enim significat Necesse esse, Fieri non posse, vt x non sit homo. Non igitur fieri potest, vt idem simul vere dicatur, & esse homo, & non esse homo. Eadem y ratio est, si quid dicatur non esse homo: aliud z enim atque aliud significant esse hominis, & non esse hominis: quandoquidem & album esse, & hominem esse diuersa sunt: multo enim magis illud opponitur: quare aliud atque aliud significant. Si vero & album dicat, vnum atq; idem significare, idem illud rursus, quod ante dictum est, proferemus, Vnum esse omnia, & non tantum opposita. Quod si hoc fieri nequit, iam id quod dictum est, efficitur, si modo ad id, quod queritur:

Text. 12.
Lect. 7 & 8.

u *Si quid igitur.* Iam concludit ex certa & definita significatione nominum, ex qua diximus primam rationem desumendam, in nullis omnino rebus dari contradictoria simul vera. Ratio hæc est. si quid vere dicitur homo, id necesse est esse animal bipes, vt patet ex primo pronunciato: quod autem necesse est esse, impossibile est non esse: igitur impossibile est, idem nō esse animal bipes, siquidem Necesse esse, idem significat, quod impossibile est, non esse. ita ergo fit, vt impossibile sit vere dicere, simul aliquid esse hominem, & non esse hominem. Quæ ratio in cæteris etiam contradictoriis eodem modo valet.

Extruitur 1 ratio ex iis que posita sunt.

x *Vt non sit homo.* Pro eo, ac si diceret, vt non sit animal bipes.

y *Eadem ratio.* Idem valet argumentatio si incipias a negatione hominis, cuius ratio est, Non esse animal bipes. Nō si quid vere dicitur non esse homo, id necesse est, vt dicatur nō esse animal bipes, quod autem necesse est non esse impossibile est esse, ergo, &c.

z *Aliud enim, ac aliud.* Probat consequentiam propositæ rationis ex secundo pronunciato. Nisi enim ex illo constaret, esse hominis, & nō esse hominis non idem significare, negaret aduersarius consequentiam, atque ad probationem diceret, Necesse esse, non idem significare, quod impossibile non esset, quoniam assereret esse hominis & non esse hominis idem significare: nunc autem cum probatione secundi pronunciati demonstratum sit, id fieri nō posse (quod etiam perspicue confirmatur in albo, & homine, argumento a minore sumpto) fit id, quod dictum est, hoc est, necessario sequitur principalis conclusio, Impossibile nimirum, esse, vt idem simul sit homo, & non sit homo.

a a *Si modo ad id.* Posset aduersarius, vt vim propositæ rationis effugeret, ita se habere in respondendo, vt cum initio redarguens ab eo quæreret: essetne Socrates homo, illi responderet non simpliciter, Esse, vel Non esse, sed tum, Esse, tum etiam, Non esse: hoc enim pacto nō posset redarguens vlterius progredi. Huic ergo cauillationi occurrit Arist. propositam rationem apte rem conficere, si modo is, qui defendit propositionem, legitime ad id, quod quæritur, respondeat, quod tum demum faciet, si tantum respondeat, Ita esse, vel, Non ita. Quod si ille non tantum ad id, quod quæritur, sed ad non quæsita etiam respondeat, vitio illius tribuendum erit, quod argumentatio vlterius non procedat. Quod autem ea responsio vitiosa sit: ex eo probat Arist. quia cum Socrati, de quo quærimus an sit homo, multa alia attributa conueniant, vt quod sit album, quod magnus, &c. aut omnia præter id, quod designate quærimus, afferenda sunt in responsione, aut nullum: est enim par ratio in omnibus, cum nihil cæterorum quæratur. cum ergo fieri non possit, vt omnia afferantur, eo quod nihil prohibeat esse infinita: efficitur, vt nihil afferendum sit in responsione, nisi quod in quæstione exprimitur. Addit Alex. hoc quoq; vitio notandos esse aduersarios, quod cum rogati, sitne Socrates homo, respondent, illum esse hominem, & non esse hominem in ipsa responsione principium petāt. De hoc enim posita erat quæstio, Num fieri posset vt idem simul esset & non esset. Quo loco aduerte, tertium pronunciatum, quod ante præmissum est, huic cauillationi diluendæ vtile fuisse. Ideo enim ad quæsitum illud simplex, Num Socrates sit homo, non reddenda responsio, quod sit homo, & non sit homo, seu (quod eodem redit) quod sit homo, & nō homo. quia homo, & non homo, non idem, sed diuersa significant.

Occurritur cauillationi aduersarii.

Vitiū eorū, qui respondent ad nō quæsita.

Infinitas relationes rationis, & negationes possunt eidẽ rei cõuenire

Illud etiam aduerte, id quod Arist. ait, fieri posse, vt eidem infinita conueniant (quod de iis, quæ actu, ac simul conueniunt, intelligendum est) saltem propter infinitas relationes rationis, vt placet D. Thom. dictum esse. Ac recte quidem ait *saltem*, quia idem dicendum est de infinitis negationibus, vt innuit ipse Arist. cum ait. *Quæcunque insunt, aut non insunt.* Quæ si vera sunt, non solum negationes, sed etiam plurimæ relationes rationis possunt conuenire rebus absque operatione intellectus, quod sæpius monuimus.

μόριον. ἐὰν δὲ προσθῇ ἐρωτῶντός τινος ἁπλῶς καὶ τὰς ἀποφάσεις, οὐκ ἀποκρίνεται τὸ ἐρωτώμενον. οὐθὲν γὰρ κωλύει εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ ἄνθρωπον καὶ λευκὸν καὶ ἄλλα μυρία τὸ πλῆθος· ἀλλ' ὅμως ἐρομένου, εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν ἄνθρωπον τοῦτο εἶναι, ἢ οὔ, ἀποκριτέον τὸ ἓν σημαῖνον, καὶ οὐ προσθετέον, ὅτι καὶ λευκὸν καὶ μέγα. καὶ γὰρ ἀδύνατον, ἄπειρά γ' ὄντα τὰ συμβεβηκότα διελθεῖν. ἢ οὖν ἅπαντα διελθέτω, ἢ μηθέν. ὁμοίως τοίνυν εἰ καὶ bb μυριάκις ἐστὶ τὸ αὐτὸ ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄνθρωπος, οὐ προσαποκριτέον τῷ ἐρομένῳ εἰ ἔστιν ἄνθρωπος, ὅτι ἐστὶν ἅμα καὶ οὐκ ἄνθρωπος· εἰ μὴ πάντα ὅσα συμβέβηκε προσαποκριτέον, ὅσα ἐστὶν ἢ μὴ ἐστίν. ἐὰν cc δὲ μὴ * τοῦτο ποιῇ, οὐ διαλέγεται.

* *Alias non habetur* μή.

tur: respondeat: *Sin vero simpliciter rogante aliquo, negationes quoque addat, non respondet ad rogatum, nihil, enim prohibet, quominus idem sit & homo, & album, & alia multitudine infinita. Sed tamen rogante verumne sit hoc hominem esse an non, respondendum est id, quod vnum significat, nec addendũ esse album aut magnum: neque enim fieri potest, vt accidentia, cũ infinita sint, quisq; percurrat: aut igitur omnia recenseat, aut nullũ. Eodẽ igitur pacto, etsi* bb *millies idẽ sit homo, & nõ homo, interrogãti tamẽ nũ homo sit: respõdendũ nõ est, esse simul nõ hominẽ, nisi etiã cætera omnia, quæ acciderunt, siue sint, siue non sint, afferantur. hoc* cc *enim nisi faciat, non disputat.*

Text. 13.

Ὅλως dd δ' ἀναιροῦσιν οἱ τοῦτο λέγοντες οὐσίαν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. πάντα γὰρ ἀνάγκη συμβεβηκέναι φάσκειν αὐτοῖς. καὶ τὸ, ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι ἢ ζῴῳ εἶναι, μὴ εἶναι. εἰ γάρ ἔσται τι ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι, τοῦτ' οὐκ ἔσται μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ· καίτοι αὗται ἀποφάσεις τούτου. ἓν γὰρ ἦν ὃ ἐσήμαινεν, καὶ ἦν τοῦτό τινος οὐσία, τὸ δ' οὐσίαν σημαίνειν ἐστὶν, ὅτι ee οὐκ ἄλλο τι τὸ εἶναι αὐτῷ. εἰ δ' ἔσται αὐτῷ καὶ τὸ ὅπερ ἀνθρώπῳ εἶναι,

Omnino dd *autẽ, qui hoc dicunt substantiam, & quidditatem de medio tollũt. Omnia enim accidere dicãt necesse est, & id non esse, quod vere hominis esse, aut animalis est. Si quid enim erit ipsum hominis esse, id non erit non hominis esse, aut non esse hominis. Atqui hæ sunt eius negationes. Vnum enim erat quod significabat, atque id erat alicuius substantia: substantiã autem significare est, quod* ee *non aliud quicquam sit eius esse. Quod si eius esse, hominis*

bb *Etsi millies.* Græce μυριάκις, id est, *decies millies*, quod Bessario vertit infinities. Vetus interpres, & Perionius, quos sequuti sumus, magis accommodate ad Latinum vsum reddunt *Millies.* Sensus tamen recte exprimitur ab Argyropylo, qui pro μυριάκις legit, *Quam maxime.* Nihil enim aliud significat Aristoteles quam quod, etsi verissimum esse concedatur, Socratem esse simul hominem, & non hominem: tamen quærenti, num Socrates sit homo, non simul respondendum est, esse hominem, & non hominem: sed tãtum, esse hominem, aut non esse hominem.

cc *Quod tamen nisi faciat.* Id est, nisi aut simpliciter respondeat, aut omnia reddat, non legitime disputat. Quidam Græci codices, & Perionici habent: *Quod si faciat, non disputat.* Quæ lectio si vera est, sic est exponenda: Quod si omnia conetur respondere, quæ rei insunt, ac non insunt, omnis de medio disputatio tollitur: quia nunquam responsio absoluetur. Nos negatiuam magis probauimus, vt cæteri interpretes.

Varia lectio.

Secunda ratio.

dd *Omnino autem.* Proponit secundam rationem, quæ ducitur ex ratione prædicationis substantialis hunc in modum. Si contradictoria essent simul vera, nulla esset substantia, quidditasq;, id est, nulla esset prædicatio substantialis: sed omnia prædicarentur vt accidentia. hoc autem fieri non potest, ergo nec illud. Maiorem dupliciter probat. Primum, quia ea, quæ prædicantur substantiali prædicatione de vna & eadẽ re, sunt vnum & idẽ, vt animal & substantia, quemadmodũ & ipsa substantia est vna & eadem: at contradictoria, vt hominem esse, & non esse hominem, (aut si mauis) esse hominẽ, & esse non hominẽ non sunt vnum & idem, vt superius dictum ac probatũ est. Deinde, quia quãdo aliquid substantiali prædicatione dicitur subiectum, est id ipsum, quod prædicatum: quod in accidẽtariis non est concedendũ: ne, cũ multa accidant eidẽ rei subiectæ cogamur admittere, rem vnã esse multas. Socrates autẽ, verbi causa, nõ potest esse id ipsum quod homo, & id ipsum, quod non homo, quod ex dictis patet. Atque hæ duæ probationes adeo sunt inter se connexæ in contextu, vt vna & eadem videantur.

ee *Quod non aliud.* Quam videlicet id ipsum, quod res est.

ff *Album*

εἶναι, ὅπερ μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ ὅπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἄλλο ἔσται. ὥστ' ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν, ὅτι οὐθενὸς ἔσται τοιοῦτος εἰδικὸς καὶ οὐσιώδης, καὶ ἀεὶ τοῦ ὑποκειμένου προσηρμοσμένος λόγος, ἀλλὰ πάντα κατὰ συμβεβηκός· τοῦτο γὰρ διώρισται οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός. τὸ ff γὰρ λευκὸν τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν, ὅτι ἔστι μὲν λευκός, ἀλλ' οὐχ ὅπερ λευκόν. ¶ εἰ δὲ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, οὐθὲν ἔσται πρῶτον τὸ gg καθόλου. εἰ hh δ' ἀεὶ τὸ συμβεβηκὸς καθ' ὑποκειμένου τινὸς σημαίνει τὴν κατηγορίαν, ἀνάγκη ἄρα εἰς ἄπειρον ἰέναι· ἀλλ' ἀδύνατον· οὐδὲ γὰρ πλείω συμπλέκεται δυοῖν. τὸ γὰρ συμβεβηκός, οὐ συμβεβηκότι συμβεβηκός, εἰ μὴ ὅτι ἄμφω συμβέβηκε ταὐτῷ. λέγω δ' οἷον, τὸ λευκὸν καὶ μουσικὸν καὶ τοῦτο λευκόν, ὅτι ἄμφω τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν. ἀλλ'

Text. 14.

hominis quoque esse fuerit: aliud sane fuerit non hominis esse, aut nõ esse hominis. Quare dicant ipsi necesse est, nullius propriã, & essentialẽ, ac semper subiecto conuenientem esse eiusmodi rationẽ: sed omnia per accidẽs dici, hoc enim interest inter substantiã, & accidens. Album enim ff propterea homini accidit, quod albus quidem est, sed non est id ipsum, quod album. ¶ Si vero per accidens omnia dicantur, id gg quod vniuersale est, nihil primum erit. Quod hh si semper accidens de subiecto aliquo prædicationem significat, in infinitum eatur necesse est. At fieri non potest. Neque enim plura, quã duo copulantur, quippe cum accidens non sit accidenti accidens, nisi quia vtrumque eidem accidit. Verbi gratia, & album & musicum, & hoc album est, quia vtrumque accidit homini. Verum

Text. 14.

ff *Album enim.* Etsi Argyropylus habet, *Albedo enim,* quemadmodum & Bessario: placuit tamen magis versio antiqua, tum quia sensus planior est (nec enim albedo, sed album prædicatur de subiecto) tum etiam, quia pene idem pronunciatum habetur 1. Post. cap. 18. vbi τὸ λευκὸν verti solet Album, non Albedo.

gg *Id quod vniuersale.* Nomine primi intelligit substantiam, quæ est primum genus entium, vt per substantiam significet substantialem prædicationem, quemadmodum paulo ante. Itaque verba hæc ad expositionem minoris propositionis propositæ rationis videntur pertinere, vt Aristoteles idem esse dicat, omnia prædicari, vt accidentia, atque nihil prædicari, vt substantiam.

Nomine primi substantiã intelligi.

hh *Quod si accidens.* Probat minorem rationis propositæ (nempe, fieri non posse, vt omnia prædicentur vt accidentia) hunc in modum: Si omnia prædicarentur vt accidentia, daretur infinitus progressus in accidentibus. hoc autem fieri non potest. ergo nec illud. Maior ex eo ostenditur. Quia omne accidens eget subiecto aliquo, de quo dicatur, *Quod sit*; vt si nulla sit substantia, de qua accidens dicatur, accidens A. dicatur de B. accidente, & B de C. atque ita aliud de alio in infinitum, veluti album de frigido, & frigidum de quanto, & quantum de alio accidente, quod subiiciatur quanto, & ita deinceps. Vt autem ostendat fieri non posse, vt detur infinitus progressus in accidentibus, quæ est minor propositio, duo supponit. Alterum est, ad vnum subiectum ex multis conficiendum, non posse connecti plura, quam duo, quorũ alterum sit, vt materia, alterum vt forma: vt si dicas: Animal rationale est substãtia: vel Socrates albus est musicus. Quod si vni quasi materiæ addas duas formas, iam nõ erit vnũ subiectũ, vt si dicas Socrates albus, musicus est grãmaticus, quod ipse iam docuerat 2. de interpret. c. 3. Alterum vero est, duobus tantũ modis accidentia posse prædicari, aut de se inuicem, ratione cõmunis subiecti, vt musicum de albo, & vicissim albũ de musico, aut de ipso subiecto, quod itẽ docuerat 1. Post c. 18. Hæc si aduersarius rogatus concesserit, iam sic argumentatur Arist. Neutro modo potest dari progressus infinitus in accidentibus: ergo nullo. Cõsequentia patet ex posteriori suppositione. Antecedens, quod ad priorem modũ prædicandi attinet, ex eo supponit quasi perspicuũ, quia in eo repetitur vltimũ subiectum, vtpote illud, ratione cuius accidentia de se inuicem prædicantur. quo fit, vt illo prædicandi modo non habeatur in infinitum deorsum versus, facto progressu a prædicatis ad subiecta. Quod vero attinet ad posteriorem (quod est, facto progressu sursum versus a subiectis ad prædicata) ea ratione probatur, quia duobus tantum modis id posset accidere. Vno, si quemadmodum albũ accidit Socrati, sic aliud accidens, vt musicum, accideret Socrati albo, & aliud deinde Socrati albo musico, atque ita in infinitum; altero, si relicto subiecto diceremus, quemadmodum album accidit Socrati, ita musicum accidere albo, & musico accidere grammaticũ, & ita in infinitũ. Prior modus impugnatur, quia Socrates albus musicus, non potest esse vnum subiectum, vt patet ex priori suppositione. Posterior dupliciter. Primũ, quia in accidentib. inter se comparatis non datur ordo, sed indifferenter fit reflexio inter quælibet, neque magis hoc accidit illi, quã illud huic: vbi autem datur reflexio, non datur progressus in infinitum. Deinde, quia iam isto modo inciditur in illum, quo accidens ea ratione prædicatur de accidente, quia ambo prædicantur de eodẽ subiecto, in quo quidem modo iam suppositum erat, non dari progressum in infinitum.

Non dari progressum infinitum in accidentibus.

Duplex prædicatio accidentium.

In accidentibus non dari ordinem.

An in accidentibus inter se detur ordo.

Prior obiec. At obiiciat aliquis, hanc rationem nihil concludere. Primum, quia in accidentibus datur ordo. Qualitates enim primæ subiiciuntur secundis, & ex secundis aliæ supponuntur aliis, quo fit, vt non recte sumpserit Arist. non dari in accidentibus ordinem. *Posterior.* Deinde quia, etsi in priori prædicandi modo non detur progressus infinitus deorsum versus, nec in posteriori sursum, dicet tamen fortasse aliquis, dari in priori sursum, & in posteriori deorsum. quod si verum est, nihil est conclusum ab Aristotel.

Obseruatio. Ad hæc, in primis dicendum est, Aristotel. non argumentari hoc loco, nisi ex concessis ab aduersario: alioqui nihil probaret, vt supra dictum est, cum saltem ex minus notis ad notiora confirmanda progrediatur: id quod in omnibus rationibus sequentibus est obseruandum.

Deinde ad priorem obiectionem dicendum cum D. Thom. *lect. 9. p.* 10. Etsi in plerisque accidentibus datur ordo causæ, cum alia quasi oriantur ex aliis, non tamen dari ordinem subiectionis. Etenim nullum accidens est proprie subiectum alterius, quamuis possit esse causa, cur subiectum, illud recipiat. At hic agi de ordine subiectionis. *Solutio prioris.* Ad posteriorem dicendum est, si quis daret in priori modo progressum in infinitū sursum versus, iam incideret in posteriorem: & vicissim, si illum concederet in posteriori deorsum, iam incideret in priorem. *Posterioris.* Quare ea in re nihil prætermissum esse ab Arist.

ἀλλ' οὐχ ὁ Σωκράτης μουσικὸς οὕτως, ὅτι ἄμφω συμβέβηκεν ἑτέρῳ τινί. ἐπεὶ τοίνυν τὰ μὲν οὕτως, τὰ δ' ἐκείνως λέγεται συμβεβηκότα, ὅσα οὕτως λέγεται, ὡς τὸ λευκὸν τῷ Σωκράτει, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρα εἶναι ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ, οἷον τῷ Σωκράτει τῷ λευκῷ, καὶ ἕτερόν τι συμβεβηκός. οὐ γὰρ γίνεταί τι ἓν ἐξ ἁπάντων, οὐδὲ δὴ τῷ λευκῷ ἕτερόν τι ἔσται συμβεβηκός, οἷον τὸ μουσικόν. οὐθέν τε γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνῳ, ἢ ἐκεῖνο τούτῳ συμβέβηκεν. καὶ ἅμα διώρισται, ὅτι τὰ μὲν οὕτως συμβέβηκε, τὰ δ' ὡς τὸ μουσικὸν Σωκράτει. ὅσα δ' οὕτως, οὐ συμβεβηκότι συμβέβηκε τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' ὅσα ἐκείνως. ὥστ' οὐ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λεχθήσεται. ἔσται ἄρα τι, καὶ ὣς οὐσίαν σημαῖνον. εἰ δὲ τοῦτο, δέδεικται ὅτι ἀδύνατον, ἅμα κατηγορεῖσθαι τὰς ἀντιφάσεις.

Verum Socrates non ea ratione est musicus, quod vtrumque alicui alteri accidat. Cū igitur quædam hoc modo, alia illo accidētia dicātur, quæ ita dicuntur vt albū de Socrate, ea * *superiora versus infinita esse nequeūt, vt Socrati albo aliud quoddā sit accidens: nō enim ex omnibus vnum quid efficitur. Sed neq; albo aliud quoddam erit accidens, veluti musicum: neq; enim magis hoc illi, quam illud huic accidit. Definitum quoque & illud est, alia hoc pacto accidere, alia, vt musicum Socrati: quæ autem hoc modo accidunt, ea accidenti non accidunt, sed quæ illo modo. Quare non omnia per accidens dicentur. Erit igitur aliquid, quod substantiā significet. Quod si ita est, demonstratum relinquitur, fieri non posse, vt simul contradicentia prædicentur.* * *Alias in homine.*

Text. 15. Ἔτι ii εἰ ἀληθεῖς αἱ ἀντιφάσεις ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ πᾶσαι, δῆλον ὡς ἅπαντα ἔσται ἕν. ἔσται ἄρα τὸ αὐτὸ καὶ τριήρης καὶ τοῖχος καὶ ἄνθρωπος, εἰ kk κατὰ παντός τι ἢ καταφῆσαι ἢ ἀποφῆσαι ἐνδέχεται, καθάπερ ἀνάγκη τοῖς τὸν Πρωταγόρου λέγουσι λόγον. εἰ γάρ τῳ δοκεῖ μὴ εἶναι τριήρης ὁ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι οὐκ ἔσται τριήρης. ὥστε καὶ ἔστιν, εἴπερ ἡ ἀντίφασις ἀληθής. καὶ γίνεται

Text. 15. *Præterea* ii *si contradicentia simul de eodē vera sunt omnia, perspicuum est, omnia vnum fore. Erunt igitur idem & triremis & murus & homo, si* kk *quid de omni re aut affirmare aut negare possumus. quemadmodum necesse est fateantur ij, qui Protagoræ sententiam sequuntur. Nā si homo cuipiam videatur nō esse triremis, patet, illum non fore triremem: quare & triremis est, si contradictio est vera. Atque etiam*

3. ratio. ii *Præterea si contradictoria.* Proponit tertiam rationem, quæ ducitur ex distinctione rerū hoc modo: Si contradictoria sunt simul vera, omnia sunt vnum, nullaq; datur distantia inter verum & falsum, hoc est, fieri potest, vt vtraq; sint vera simul, & vtraq; falsa. hæc autē sunt absurdissima. ergo & illud. In hac ratione (cuius minor propositio ponitur concessa ab aduersario, alioqui nihil fit) proposita priori parte maioris ait Arist. idē incōmodum sequi ex opinione Protagoræ Sophistę, & Anaxagorę Philosophi. *Protagoras. Anaxagoras.* dicebat enim Protagoras, quicquid videtur id habere, vt videtur. Anaxagoras autē, omnia esse in omnibus quanquā pro Anaxagora hanc excusationem affert Arist quod eius sententia quodammodo vera sit in materia, quæ, cùm ex se indefinita sit, & omniū formarū capax, quodāmodo censetur esse omnia. Anaxagoras autē hoc peccabat, quod perinde de rebus, quæ sunt potentia, loquebatur, ac si essent actu.

kk *Si quid de omni.* Id est, indifferenter quauis re vtralibet pars contradictionis est vera, siue negatiua siue affirmatiua, quod perinde est, ac si dixisset, si vtraque est vera.

ll *Nihil*

γίνεται δὴ τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου, ὁμοῦ πάντα χρήματα· ὥστε μηδὲν ll ἀληθῶς ἓν ὑπάρχειν. τὸ ἀόριστον οὖν ἐοίκασι λέγειν, καὶ οἰόμενοι τὸ ὂν λέγειν, περὶ τοῦ μὴ ὄντος * λέγουσι. τὸ γὰρ δυνάμει ὂν καὶ μὴ ἐντελεχείᾳ, τὸ ἀόριστόν ἐστιν. ἀλλὰ mm μὴν λεκτέον γε αὐτοῖς κατὰ παντὸς τὴν κατάφασιν ἢ τὴν ἀπόφασιν. ἄτοπον γὰρ εἰ ἑκάστῳ, ἡ μὲν αὐτοῦ ἀπόφασις ὑπάρξει, ἡ δ᾽ ἑτέρου, ὃ μὴ ὑπάρχει αὐτῷ, οὐχ ὑπάρξει. λέγω δ᾽ οἷον, εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὐ τριήρης. εἰ μὲν οὖν ἡ κατάφασις, ἀνάγκη καὶ nn τὴν ἀπόφασιν. εἰ δὲ μὴ ὑπάρχει ἡ κατάφασις, εἴ γε ἡ ἀπόφασις ὑπάρξει μᾶλλον, ἢ ἡ αὐτοῦ, * εἰ οὖν κἀκείνη ὑπάρξει, καὶ ἡ τῆς τριήρους. εἰ δ᾽ αὕτη, καὶ ἡ κατάφασις. ταῦτά τε οὖν συμβαίνει τοῖς λέγουσι τὸν λόγον τοῦτον, καὶ ὅτι οὐκ oo ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι. εἰ γὰρ ἀληθὲς, ὅτι ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὔτ᾽ ἄνθρωπος, οὔτε οὐκ ἄνθρωπος ἔσται· τοῖν γὰρ δυοῖν, δύο ἀποφάσεις· εἰ δὲ μία ἐξ ἀμφοτέρων ἐκείνη, καὶ αὕτη μία ἂν εἴη ἀντικειμένη.

** Græci codices inserũt hoc loco verbum δυνάμει, quod a nullo interpretum vertitur.*

Græci codices addunt, ἢ τῆς τριήρους, quod omnes merito expungunt vno excepto Perionio.

etiam illud Anaxagoræ efficitur, res omnes simul esse, proinde nihil ll vere vnum esse. Ipsum igitur indefinitum asserere videntur; & existimantes, se de ente loqui, de non ente agunt. Id enim, quod indefinitum est, potentia ens est, non actu. At mm vero concedenda est eis de quauis re affirmatio, aut negatio. Absurdum est enim, si sua cuiq; negatio conueniat, alterius autem, quod ipsis non conuenit, non conueniat. Exempli caussa, si verum est, hominem non esse hominem dicere: perspicuum est, & nõ triremem dici. Si igitur affirmatio dicatur, & nn negatio dicatur necesse est. Si vero affirmatio non conuenit, negatio certe magis, quam propria conueniet. Ergo si & illa inest, triremis etiam negatio inerit: quod si hæc, & affirmatio. Et hæc igitur eueniunt iis, qui hanc sententiam vsurpant, nec oo necesse esse, aut affirmare, aut negare dicunt. Nam si verum est, esse hominem, & non hominem, perspicuum est, nec hominem, nec non hominem fore. duorum enim duæ negationes sunt. Quod si illa vna est ex duabus cõstãs, & hæc sane vna erit opposita.

Text. 16.

Ἔτι pp ἤτοι περὶ ἅπαντα οὕτως ἔχει, καὶ ἔστι καὶ λευκὸν καὶ οὐ λευκὸν, καὶ ὂν καὶ οὐκ ὂν, καὶ περὶ τὰς ἄλλας φάσεις καὶ ἀποφάσεις ὁμοιοτρόπως, ἢ οὐ ἀλλὰ περὶ μὲν τινας, περὶ τινας δ᾽ οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ περὶ πάσας, αὗται ἂν εἶεν ὁμολογούμεναι· εἰ δὲ περὶ

Text. 16.

Præterea pp aut in omnibus ita res habet; estq; & album, & non album, & ens, & non ens, atq; in cæteris affirmationibus, & negationibus eodem modo, aut non ita, sed in quibusdam ita habet, in quibusdam non item. Si non in omnibus, hæ vtiq; certo constabunt. Si ve-

Vere vnum

ll *Nihil vere vnum.* Vere vnum hoc loco alij exponunt, distinctum ab aliis. Quia tamen distinctio ab aliis nõ est de ratione vnius, nec Anaxagoras ita dicebat, omnia esse simul, vt nihilominus non distingueret singula propriis rationibus, potius dicendum, vere vnum significare, non multa. Nulla enim res corporea est, quæ Anaxagoræ sententia non esset cæteræ omnes.

mm *At vero concedenda est eis de.* Probat priorem partem maioris ex eo, quia qui putant contradictoria posse esse simul vera, coguntur fateri, quamlibet, siue affirmationem, siue negationem, posse esse veram: atq; ideo triremem posse vere affirmari de homine, itemque parietem, & cætera omnia; & (quod hic sequitur) omnia esse vnum & idem inter se. Quod si aliquis admittens contradicentia simul vera, neget, triremem aut quiduis aliud, posse dici de homine; cogit illum Aristoteles hac ratione. Magis videtur pugnare cum homine negatio hominis, quam negatio triremis non conuenientis homini, vt ait. at negatio hominis non pugnat per se cum homine. ergo nec negatio triremis. quare neque huius contradictorium, quod est triremis, pugnabit cum homine: quod idem eodem modo concludi potest in reliquis.

nn *Et negatio dicatur.* Supple. *Et vicissim affirmatio, si negatio dicatur.* Ita videtur supplere Alexand.

oo *Nec necesse esse.* Probat posteriorem partem maioris hac ratione, Quia, si contradictoria sunt vera, fieri potest, vt eadem ipsa simul falsa sint, vt, si vera sunt hæc, Socrates est homo, & Socrates non est homo, vera etiam esse poterũt per aduersarium, hæc, quæ illis contradicunt, Nec Socrates est homo, nec Socrates non est homo, siue ex vtraq; parte seorsim sumantur duæ enunciationes simplices, siue vna coniuncta ex duobus. Quod, si tota hæc posterior oratio vera est, cum ea dicat, superiorem esse falsam (hoc enim significant negationes in principio singularum simplicium enunciationum positæ) efficitur, vt superior illa sit falsa, ita fieri potest, vt contradictoriæ enunciationes sint veræ simul ac falsæ.

Negationes quid efficiant propositis enunciationibus.

pp *Præterea aut.* Addit quartam rationem, quæ huiusmodi est: Si contradicentes enunciationes sunt simul veræ: aut in omnibus ita se res habet, aut in quibusdam. Si tantum in quibusdam, certe in iis, in quibus non ita se res habet (quod superius saltem in substantialibus prædicationibus concedendum esse ostenderat) in illis inquam, dabuntur pronunciata defi-

Quarta ratio.

nitæ veritatis, h. e. quæ ita sint vera, vt opposita sint falsa. quod aduersarij minime videntur velle. Sin autem in omnibus ita se res habet, aut in quocunq; est vera affirmatio, est etiã vera negatio; & vicissim, in quo negatio & affirmatio: aut, in quibus est vera affirmatio, est item vera negatio, non tamen vice versa. hoc enim potius aliquis dixerit, quam quod, in quibuscunque est vera negatio, sit vera affirmatio. Quicquid enim est homo, poterit videri non esse homo, cum possit videri aliquid, quod non admodum distet ab homine: atq; ita, illorũ sententia: quicquid est homo, potest non esse homo, & tamen nõ quicquid non est homo, continuo potest videri homo. nemo enim punctum (verbi caussa) aut lapillum hominem putet. Si ergo in quibuscunque est vera affirmatio, est item vera negatio; non tamen vice versa, in quibuscunque negatio, & affirmatio, erit aliquid certe non ens, id est, dabuntur negatiuæ certæ, ac definitæ veritatis, quibus nimirum repugnabit veritas oppositarum affirmationum: vt, punctum non esse hominem. Quod si in genere negationũ datur aliqua firmitas, maior sane dabitur in opposito genere affirmationis, siquidem, vt vel prima Dialecticæ rudimenta docent, veritas negatiuæ concludi nequaquam potest, nisi ex veritate alicuius affirmatiuæ: veritas autem nunquam ex veritate negatiuæ concluditur: quod aperto argumento est, veritatem affirmatiuæ esse fundamentum veritatis negatiuæ. Ita fit, vt dici non possit, in quibus est vera affirmatio, esse veram negationem: non tamen vicissim, in quibus negatio, & affirmationem. Hoc enim nihil est aliud, quam dicere firmiorem esse veritatem negationum, quam affirmationum. Quod si hæc inter se reciprocantur, vt in quibuscunque est vera affirmatio, sit etiam negatio; & in quibus negatio, affirmatio, id fieri nõn posse deinceps ostendit.

Veritatem affirmatiuæ esse veritatis negatiuæ fundamentum.

περὶ πάσας, πάλιν ἤτοι καθ' ὅσων τὸ φῆσαι, καὶ ἀποφῆσαι, καὶ καθ' ὅσων ἀποφῆσαι καὶ φῆσαι, ἢ κατὰ μὲν ἂν φῆσαι καὶ ἀποφῆσαι· καθ' ὅσων δὲ ἀποφῆσαι, οὐ πάντων φῆσαι. καὶ εἰ μὲν οὕτως, εἴη ἄν τι παγίως οὐκ ὄν· καὶ αὕτη βεβαία δόξα· καὶ εἰ τὸ μὴ εἶναι βέβαιόν τι καὶ γνώριμον, * βεβαιοτέρα ἂν εἴη φάσις ἡ ἀντικειμένη. εἰ qq δὲ ὁμοίως καὶ ὅσα ἀποφῆσαι φάναι, κατάφασιν ἀνάγκη, ἤτοι ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν· οἷον ὅτι λευκόν. καὶ πάλιν ὅτι οὐ λευκόν, ἢ οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οὐ λέγει τε ταῦτα, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲν τὰ δὲ μὴ ὄντα, πῶς ἂν φθέγξαιτο, ἢ βαδίσειε; καὶ πάντα δ' ἂν εἴη ἕν. ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται· καὶ ταὐτὸν ἔσται καὶ ἄνθρωπος καὶ θεὸς καὶ τριήρης καὶ αἱ ἀντιφάσεις αὐτῶν. * εἰ δ' ὁμοίως καθ' * ἑκάστου, οὐδὲν διοίσει ἕτερον ἑτέρου. εἰ γὰρ διοίσει, τοῦτ' ἔσται ἀληθὲς καὶ ἴδιον. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ διαιροῦντα ἐνδέχεται ἀληθεύειν, συμβαίνει τὸ λεχθέν. πρὸς δὲ τούτῳ, ὅτι πάντες ἂν ἀληθεύοιεν, καὶ πάντες ἂν ψεύδοιντο, καὶ αὐτὸς αὑτὸν ὁμολογεῖ ψεύδεσθαι.

ἅμα

** Alias γνωριμωτέρα.*

** Pro εἰ γὰρ. Vt Alex. ait.*

** Al. ἑκάστου.*

Idem habes superius ad finẽ tex. 12.

*Si vero in omnibus, rursum, aut de quibuscunque licet affirmare, licet negare: & de quibuscunq; negare, affirmare: aut certe de quibus quidem affirmare licet, licet etiam negare, non autem de quibuscunq; negare, affirmare. Ac si res quidem hoc pacto habeat, erit aliquid haud dubie non ens atq; hæc firma erit opinio. Quod si ipsum non esse firmum quiddam, notumq; est, * firmior profecto erit opposita affirmatio. Sin qq autem eodem modo res habet, & quacunq; licet, negare, licet affirmare: necesse est, aut diuidentem, verum dicere, veluti album esse, & rursum, non album, aut non. Et quidẽ, si non accidit, vt verum dicat diuidẽs: nec profecto hæc dicit, nec omnino quicquam est: ea vero, quæ non sunt, quonam pacto aut loquentur, aut ambulabunt? Omnia etiam vnum fuerint, quemadmodum & ante dictum est, idemq; erũt, & homo, & Deus, & triremis, eorumq; negationes. si enim similiter de vnoquoque dicentur, nihil alterũm ab altero differet. Nam si differret, illud iam verum, ac proprium erit. Eodem vero modo accidit id, quod dictum est, si diuidentem verum dicere contingat. Ad hæc: omnes vera dicent, & omnes mentientur, atq; adeo seipsum quisque mentiri confitebitur.*

** Alias notior.*

Simul

qq *Sin autem eodem.* Probat late non reciprocari ista inter se, vt in quibuscunq; est vera affirmatio, sit vera negatio; & in quibus negatio, etiam sit affirmatio. quod aduersarij planius videntur dicere, cum omnia incerta faciant. Probatio hæc est, Si fieri potest, vt isto modo omnes contradicentes sint simul veræ, aut id conceditur diuisim, vt si dicas, hæc est vera, Socrates est albus, & hæc item vera, Socrates non est albus; aut coniunctim tantummodo, vt si dicas, hoc totum, Socrates est albus, & Socrates non est albus, est verum. Iam enim Aristoteles hoc capite ad finem rationis primæ quosdam hoc posteriori modo responsuros suspicatus est. Si solum coniunctim, duo sequuntur absurda. Vnum est, quod is, qui diuisim contradicentes pronunciat, nihil dicat, atque adeo nihil sit in rerum natura, ne ipse quidem, qui loquitur, aut se intelligere aliquid putat. nam, cum omnia diuisim affirmari possint, & negari, si nulla nec affirmatio nec negatio diuisim vera est, nihil omnino est. Etenim si quicquam esset, saltem contradicentes, quæ aliquid esse affirmarent, veræ essent. Alterum absurdum est, quod omnia sint vnum, id quod superiori etiam ratione ostensum est. nam si omnes contradicentes con-

Primũ absurdum.

Posterius.

tes con-

res coniunctim veræ sunt, omnia vere dicũtur de quolibet. Si omnia vere dicuntur de quolibet, omnia sunt omnibus communia: Si omnia omnibus sunt communia, nihil est vlli rei proprium: si nihil vlli rei proprium est, nulla est omnino distinctio: siquidem distinctiones, nisi per propria, fieri nullo modo possunt. Quod si contradicentes sunt veræ diuisim, eadem rerum confusio, & indistinctio in primis sequitur. nihil enim refert, siue diuisim, siue coniunctim omnia de omnibus dicantur. Deinde sequitur, omnes, quicquid dicant, verum dicere. Aut enim dicunt affirmationem, aut negationem, quarum vtraque ponitur vera. Itemque omnes falsum dicere, cum vera dicentibus repugnent, alioqui idem omnes dicerent. Fit etiam, vt vnusquisque se falsum dicere fateatur, si modo cum loquitur, dicat se ab aliquo discrepare. Quisquis enim ab aliquo vera dicente discrepat, falsum dicit. Fit denique, vt cum huiusmodi homine disputatio haberi non possit: omnia enim affirmat, & omnia negat, & rursus quamlibet affirmationem, & negationem inficiatur. Alioqui iam aliquid definitum ac certum statueret, & non quodlibet assereret.

Vide gradationem.

ἅμα δὲ φανερὸν, ὅτι περὶ οὐδενός ἐστι πρὸς τοῦτον ἡ σκέψις. οὐθὲν γὰρ λέγει. οὔτε γὰρ οὕτως, οὔτ' οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ' οὕτως τε καὶ οὐχ οὕτως. καὶ πάλιν γε ταῦτα ἀποφάσκει ἄμφω, ὅτι οὔθ' οὕτως, οὔτε οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ' οὕτως τε καὶ οὐχ οὕτως· εἰ γὰρ μὴ ἤδη ἄν τι εἴη ὡρισμένον. ἔτι rr εἰ ὅταν ἡ φάσις ἀληθὴς ᾖ, ἡ ἀπόφασις ψευδὴς, κἂν αὕτη ἀληθὴς ᾖ, ἡ κατάφασις ψευδής. οὐκ ἂν εἴη ἅμα τὸ αὐτὸ φάναι καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς. ἀλλ' ἴσως φαῖεν ἂν τοῦτ' εἶναι τὸ ἐξ ἀρχῆς κείμενον.

Text.17.

Simul autem manifestum est, de nulla re cum hoc homine esse disputationem. nihil enim dicit: etenim neq; ita ait, neq; non ita, sed ita & non ita: ac rursus horum vtrumque negat, nec ita, nec non ita, dicens, sed ita, & non ita. Si enim non hoc modo res haberet, aliquid iam definitum esset. ¶ *Præterea* rr *si cum affirmatio vera est, negatio falsa sit, & cum hac est vera, affirmatio sit falsa, non licebit vtiq; idẽ simul vere affirmare, ac negare. At forsitan dicant, hoc illud esse, quod initio positum erat.*

Text. [illegible]

Ἔτι ss ἆρα ὁ μὲν ἢ ἔχειν πῶς ὑπολαμβάνων, ἢ μὴ ἔχειν διέψευσται· ὁ δὲ ἄμφω, ἀληθεύει; εἰ γὰρ ἀληθεύει, τί ἂν εἴη τὸ λεγόμενον.* εἰ μὴ ὅτι τοιαύτη τῶν ὄντων ἡ * φύσις; εἰ δὲ μὴ ἀληθεύει, ἀλλὰ μᾶλλον ἀληθεύει ὁ ἐκείνως ὑπολαμβάνων, ἤδη πῶς ἔχοι ἂν τὰ ὄντα, καὶ τοῦτο ἀληθὲς ἂν εἴη, καὶ οὐχ ἅμα καὶ οὐκ ἀληθές; εἰ δὲ ὁμοίως ἅπαντες καὶ ψεύδονται καὶ ἀληθῆ λέγουσιν, οὔτε φθέγξασθαι, οὔτε εἰπεῖν τῷ τοιούτῳ ἐστίν. ἅμα γὰρ ταῦτά τε καὶ οὐ ταῦτα λέγει. εἰ δὲ μηθὲν ὑπολαμβάνει, ἀλλ' ὁμοίως οἴεται καὶ οὐκ οἴεται, τί ἂν διαφερόντως ἔχοι τῶν πεφυκότων;

Οὐθὲν

** Duæ sequentes particulæ desunt in Græcis codicib. quas tamen fere omnes interpretes agnoscunt.*
** Al. φύσις ἀληθεύει.*
Idem Alensis hoc loco.
Com.46.
Text.18.

Præterea ss *an is, qui aut modo aliquo rem habere, aut non habere existimat, mentitur, is autem, qui vtrũq; putat, verum dicit. Si enim verum dicit, quid aliud quæso fuerit id, quod dicitur, quam quod talis sit rerum natura? Sin autem non verum dicit, sed is potius, qui illo modo existimat, iam profecto res modo aliquo habebunt, idq; verum erit, non item simul & non verum. Quod si omnes æque & mentiuntur, & vera dicunt, ei certe, qui talis est, nec loqui, nec dicere quicquã licet. simul enim & hac, & non hac dicit. Si vero nihil existimat, sed æque putat, atque non putat, quid quæso inter hunc & stirpes intersit?*

Hinc

rr *Præterea si cum affirmatio vera est, negatio falsa sit, &c.* Diuus Thomas ait hanc argumentationem inniti definitionibus veri & falsi. Sed tamen id non apparet ex contextu. Alexander putat, non ideo Aristotelem illam instituere, vt aduersarium conuincat (quippe quam fatetur etiam apud illum petere principium) sed vt absurditatem positionis illius reprehendat, quod rebus manifestissimis, & in confesso veris repugnet. Verum, quia Aristoteles se statim corrigit, potius videtur dicendum, nolle illum, vt habeatur ratio huius argumentationis. Sæpe enim accidit in scribendo, vt male instituta per incuriam oratio e vestigio emendetur, aut parum habere momenti significetur.

Alia expositio.

ss *Præterea an is, qui aut modo aliquo rem habere, aut non habere existimat, mentitur, is autem, qui vtcumq; putat, verum dicit.* Adhibet quintam rationem, quæ etsi obscura est, tamen videtur sumi ex consensione, seu correspondentia rerum, & existimationis, atque in hunc modum colligere. Aut is solus verum dicat, qui existimat, rem quamque vno modo se habere, vt pote esse talem, vel non esse talem, aut potius, qui existimat, res omnes habere vtroque modo: si is solus, qui putat res omnes habere vtroque modo: ergo, cum huius sententiæ, quæ plane pugnat cum ipsa rerum experientia, nulla ratio reddi posse videatur, confugiendum erit ad rationem illam Heracliti, sic esse, quia sic fert natura rerum, qua nihil ineptius: si vero is solus, qui putat res vno modo tantũ se habere, ergo vno modo tantũ se habet (respõdet

Quinta ratio.

Heracliti ineptia.

enim

enim sibi mutuo res, & veræ existimationes) quo fit, vt dentur pronunciata, quæ ita sint vera, vt non sint etiam falsa. Quod si quis occurrens dicat, neminem dicere solum verum, aut solum falsum, infert Aristoteles sequi ex hac responsione, fieri non posse, vt quisquam loquatur, si modo dicat se loqui. Falso enim id affirmabit, vt ex hac responsione patet. Quod si quis eo pergat insaniæ, vt ad vitanda hæc absurda, dicat, neminem cum loquitur, certam aliquam existimationem habere de rebus, sed simul oppositas, proinde non sequi, dari aliquid falsum, sed omnia esse vera (siquidem falsum in dissensione rerum & existimationis positum est) is sane a stirpibus nihil distabit, vt supra dictum est.

Ὅθεν tt καὶ μάλιστα φανερόν ἐστιν, ὅτι οὐδεὶς οὕτω διάκειται οὔτε τῶν ἄλλων, οὔτε τῶν λεγόντων τὸν λόγον τοῦτον. διὰ τί γὰρ βαδίζει Μέγαράδε, ἀλλ' οὐχ ἡσυχάζει οἰόμενος βαδίζειν; οὐδ' εὐθέως ἕωθεν πορεύεται εἰς φρέαρ ἢ εἰς φάραγγα, ἐὰν τύχῃ; ἀλλὰ φαίνεται εὐλαβούμενος, ὡς οὐχ ὁμοίως οἰόμενος μὴ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐμπεσεῖν καὶ ἀγαθόν; δῆλον ἄρα, ὅτι τὸ μὲν βέλτιον ὑπολαμβάνει, τὸ δ' οὐ βέλτιον. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ μὲν ἄνθρωπον, τὸ δ' οὐκ ἄνθρωπον· καὶ τὸ μὲν γλυκύ, τὸ δ' οὐ γλυκὺ ἀνάγκη ὑπολαμβάνειν. οὐ γὰρ ἐξ ἴσου ἅπαντα ζητεῖ καὶ ὑπολαμβάνει, ὅταν οἰηθῇ βέλτιον εἶναι τὸ πιεῖν ὕδωρ καὶ ἰδεῖν ἄνθρωπον, εἶτα ζητεῖ αὐτά. καίτοι ἔδει γε, εἰ ταὐτὸν ἦν ὁμοίως καὶ ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄνθρωπος. ἀλλ' ὅπερ ἐλέχθη, οὐδεὶς ὃς οὐ φαίνεται τὰ μὲν εὐλαβούμενος, τὰ δ' οὔ. ὥστε ὡς ἔοικε πάντες ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν ἁπλῶς, εἰ μὴ περὶ ἅπαντα, ἀλλὰ περὶ τὸ ἄμεινον καὶ χεῖρον. εἰ uu δὲ μὴ ἐπιστάμενοι,

Hinc tt & illud apertissimum est, neminem non modo cæterorum, sed ne eorum quidem, qui ista dicent, hoc pacto affectum esse. Cur enim Megaram proficiscitur, nec quiescit existimans proficiscendum? nec vero summo mane mox in puteum pergit, aut in præcipitium, si forsitan occurrat? at cauere videtur: vt qui nõ æque bonum atque non bonum esse existimet in illa ruere. Perspicuum est igitur, huiusmodi hominem hoc quidem melius, illud vero non melius, esse existimare. Quod si ita est, & hoc profecto hominem esse, illud nõ hominem: hoc dulce, illud non dulce existimet necesse est. Neque enim omnia ex æquo quærit atque approbat, cum melius esse iudicat aquam bibere, & hominẽ videre, deinde ea ipsa quærit. At oportebat sane, si æque idem esset homo, atque non homo: sed, quemadmodum dictum est, nemo est, qui non alia cauere videatur, alia non item. Itaque omnes, vt videtur, si non in omnibus, certe in genere melioris & deterioris, vno modo rem habere existimant. Quod uu si non scientia, sed opinio-

Sexta ratio. tt *Hinc & illud.* Sextam rationem auspicatur ex iis, quæ proxime dixerat. Sumpto enim argumento ex ea existimatione, quam habemus de rebus expetendis, & fugiendis, non tam probat, contradicentes non esse simul veras, quam, neminem id sibi in mentem inducere, ne eos quidem, qui primum principium inficiantur, quod quidem dixerat extrema parte superioris capitis. Ratio hunc in modum habet. Si quis putet contradicentes esse simul veras, is certe, cum deliberat de rebus amplectendis, aut fugiendis, æque se habebit ad earum persequutionem, & fugam: æque enim Megarensis aliquis putabit, bonũ esse proficisci Megaram, & non proficisci: & quilibet cum primum surgit, æque putabit bonum esse ruere in puteum, aut præcipitium, & non ruere. atqui nemo æque se habet ad fugam, & persecutionem rerum, siquidem quasdam potius quærit, quam fugiat: alias potius fugit, quam quærat, non putat igitur, saltem in rebus persequendis & fugiendis, contradicentes esse simul veras. Quod si in his rebus non simul approbat contradicentes, par ratio est, vt non putet æque verum esse, Socratem esse hominem, & non esse hominem, mel esse dulce, & non esse dulce, & sic in cæteris.

Responsio pro aduersariis. uu *Quod si non scientia* Dicerent aduersarij, Quod aliquis in rebus agendis hanc potius partem contradictionis amplectatur, quam illam, non ex eo nasci, quod certo sciat, hanc esse amplectendam, illam refutãdam: sed quod ita verisimiliter opinetur: verisimilem autem existimationem de approbatione vnius contradicentis, non excludere omnino veritatem alterius. Ac posset quidem Aristoteles his statim occurrere, saltem hac ratione, perspicuum esse, non omnes contradicentes, eorum iudicio, æque veras esse, vt videntur docere. Verum hac

Documẽtũ. responsione quasi perspicua prætermissa, ad hoc saluberrimum documentum reprehensioni coniunctum se conuertit. Quod more ægrotorum, qui suum morbum agnoscunt, cum nihil se certo scire, sed solum opinari fateantur, diligentius curare deberent, vt veram de rebus scientiam assequerentur. Cognitio enim, quæ verisimilitudini, siue probabilitati innititur, est infirma quædam notitia rerum, quæ tamen diligenti inquisitione in certam scientiam potest conualescere: quod sane apud eos accideret, si primis principiis, quæ sunt veræ scientiæ fontes, non repugnarent. Itaque vt ægrotanti (quod ait Alexander) non res ipsæ sunt accusandæ, quasi nihil salubritatis habeant, sed curandum est, vt medicamentis salubribus adhibitis

μενοι, ἀλλὰ δοξάζοντες, πολὺ μᾶλλον ἐπιμελητέον ἂν εἴη τῆς ἀληθείας, ὥσπερ καὶ νοσώδει ὄντι ἢ ὑγιεινῷ τῆς ὑγιείας. καὶ γὰρ ὁ δοξάζων, πρὸς ἐπιστάμενον, οὐχ ὑγιεινῶς διάκειται πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἔτι XX εἰ ὅτι μάλιστα πάντα οὕτως ἔχει, καὶ οὐχ οὕτως, ἀλλά τό γε μᾶλλον καὶ ἧττον ἔνεστιν ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων. οὐ γὰρ ἂν ὁμοίως φήσαιμεν εἶναι τὰ δύο ἄρτια καὶ τὰ τρία· οὐδ' ὁμοίως διέψευσται ὁ τὰ τέτταρα πέντε οἰόμενος, καὶ ὁ χίλια· εἰ οὖν μὴ ὁμοίως, δῆλον ὅτι ἅτερος ἧττον· ὥστε μᾶλλον ἀληθεύει. εἰ οὖν τὸ μᾶλλον ἐγγύτερον, εἴη γε ἄν τι ἀληθές, οὗ ἐγγύτερον τὸ μᾶλλον ἀληθές. κἂν εἰ μὴ ἔστιν, ἀλλ' ἤδη γέ τι ἐστὶ βεβαιότερον καὶ ἀληθινώτερον, καὶ τοῦ λόγου ἀπηλλαγμένοι ἂν εἴημεν τοῦ YY ἀκράτου καὶ κωλύοντός τι τῇ διανοίᾳ ὁρίσαι.

Ὅτι

opinione ducūtur: multo magis danda est veritati opera: quemadmodū & ægrotanti, quam valenti magis adhibēda est sanitatis cura. Qui enim opinatur, si cum sciente conferatur, non bene ad veritatem affectus est.

Præterea XX si vel maxime sic, & nō sic habeant omnia: inest tamen in rerū natura magis & minus: neq; enim æque paria esse duo, ac tria dixerimus: nec decipietur æque is, qui quatuor atq; is, qui mille quinq; esse existimauerit. Quod si non æque decipiuntur: perspicuū est, alterum minus decipi: quo fit, vt magis verum dicat. Si ergo id, quod magis tale dicitur: propius accedit, erit profecto aliquid verum, cui magis verum sit magis propinquum. Quod si nō est: at certe aliquid iam firmius, ac verius est: ab YY eaque insana sententia, & qua probibet quicquam mente definire, liberi erimus.

Non

Alius sensus.

hibitis conualescat, sic valentibus, qui inchoatam cognitionem habent, danda opera est, vt perfectam scientiam nanciscantur. Potest & aliter intelligi responsio Aristotelis, quasi ita dicat, Si opinio vos mouet, vt alteram potius partem amplectamini, cum opinio sit infirma cognitio, ad eius perfectionē aspirare debetis: perfecta autē cognitio de rebus amplectēdis aut fugiendis, si res ipsæ in se spectentur, in eo posita est, vestra sententia, vt omnes æque sint amplectendæ, & non amplectendæ, fugiendæ & non fugiendæ: igitur hoc ipsum curare deberetis, vt neque amplecteremini, quas approbatis, nec reiiceretis quas repudiatis: sed stirpium more nihil probabilitate earum ad agendum moueremini: quod vtique esset culmen vestræ Philosophiæ attingere.

Septima ratio.

XX *Præterea, si vel maxime.* Adiungit septimam ac postremam rationem ex gradibus veritatis desumptam hoc modo. Etsi demus, verissimum esse, quod aduersarii aiunt, in omnibus affirmationem, & negationē esse simul veras, tamen hoc negari non potest: quin concedendi sint in rerum natura veritatis gradus, vt alia dicantur magis vera, alia minus: hoc autē dato, necessario concedendū est, non in omnibus cōtradicentes esse simul veras: nullo igitur modo id asserendum est. Maiorē ita probant, Nam vt illis concedamus, binarium esse numerū parē, idēq; de ternario asseramus, verius tamē cōuenit binario esse parē quā ternario. Eodēq; modo, etsi, illorū sententia, tū quatuor, tum etiā mille sint quinq; & non quinq;: minus tamen falsum est, ac proinde verius, quatuor, quam mille, esse quinque. Minorem probat ex eo, quia ideo aliquid dicitur verius, quia est absoluto vero propinquius, id est ei, quod ita verum est, vt nullo etiam modo sit falsum, quemadmodum id dicitur leuius, quod propinquius est leui non habenti quicquā grauitatis. Cæterū, quia hoc forte nō cōcedetur ab aduersario, satis esse ait Aristoteles ad probationem minoris quod detur in rerum natura aliud alio verius, aut saltem minus falsum, vt ostensum est. Hinc enim recte sequitur, aliquam contradictionis partem dari posse ita veram, vt opposita vera non sit. Qui enim dixerit priorem partem huius contradictionis, bonum est famelico sumere cibum, Non bonum est famelico sumere cibū: vel huius, Binarius est numerus par, Binarius non est numerus par, esse veriorem, seu minus falsam posteriori, ita vera erit, vt opposita non sit vera.

Verius quid.

Insania negantium primū principium.

YY *Ab eaque insana sententia.* Intemperatam vertit Bessario. Vtrumque autem dici potest, cum hæc sententia non solum tollat de medio omnē distantiam boni, ac mali, quo appetitus coercetur, & temperans fit: sed etiā discrimen veri, ac falsi, quo intellectus recte, ac sane iudicat. Quod autem Argyropylus, *Miram*, vertit, ad admirabilem licentiam omnia affirmandi, & omnia negandi, qua directo notatur hæc sententia, referri potest: quæ ipsa summa est insania, & intemperantia, tum appetitus, tum etiam intellectus.

Kk

Ὅτι οὐ πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές ἐστι.

Κεφ. Ε΄.

Textus 19. Ἔστι a δ᾽ ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ ὁ Πρωταγόρου λόγος, καὶ ἀνάγκη ὁμοίως ἄμφω αὐτοὺς ἢ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. εἴ τε b γὰρ τὰ δοκοῦντα πάντα ἐστὶν ἀληθῆ, καὶ τὰ φαινόμενα, ἀνάγκη πάντα ἅμα ἀληθῆ καὶ ψευδῆ εἶναι. πολλοὶ γὰρ τἀναντία ὑπολαμβάνουσιν ἀλλήλοις, καὶ τοὺς μὴ ταὐτὰ δοξάζοντας ἑαυτοῖς, διεψεῦσθαι νομίζουσιν. ὥστ᾽ ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι· καὶ c εἰ τοῦτ᾽ ἔστιν, ἀνάγκη τὰ δοκοῦντα εἶναι πάντα ἀληθῆ. τὰ ἀντικείμενα γὰρ δοξάζουσιν ἀλλήλοις οἱ διεψευσμένοι καὶ ἀληθεύοντες. εἰ οὖν ἔχει τὰ ὄντα οὕτως, ἀληθεύουσι πάντες. ὅτι μὲν οὖν ἀπὸ d τῆς αὐτῆς εἰσι διανοίας ἀμφότεροι οἱ λόγοι, δῆλον. ἔστι e δ᾽ οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος πρὸς ἅπαντας τῆς ἐντεύξεως. οἱ μὲν γὰρ πειθοῦς δέονται, οἱ δὲ βίας. ὅσοι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ἀπορῆσαι ὑπέλαβον οὕτως, τούτων εὐίατος ἡ ἄγνοια. οὐ γὰρ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν ἡ ἀπάντησις αὐτῶν. ὅσοι δὲ λόγου χάριν λέγουσι, τούτων

Non omne quod videtur verum, tale esse.

Cap. V.

A B a eadem vero opinione, Protagora etiã sententia nascitur, & aque necesse est, vtramq; aut esse, aut non esse. Nam b si omnia, qua videntur, & qua apparent, vera sunt, necesse est, omnia simul & vera, & falsa esse: multi etiam contraria inter se opinantur, & eos, qui non eadem, qua ipsi sentiunt, falli existimant, quo fit, vt necesse sit rem eandem, & esse, & non esse. Quod c si ita res habet, necesse est, ea qua videtur, vera esse omnia: opposita enim inter se opinãtur ij, qui falluntur, & qui verũ dicunt. Ergo si ea, qua sunt, hoc pacto habent, verũ profecto omnes dicũt. Atq; vtramq; sententiã ex d eadẽ intelligentia proficisci perspicuũ est. Congrediendi e vero modus non idẽ est cum omnibus. Alij enim persuasione, alij vi indigent. Qui enim dubitando eo progressi sunt, vt ita existimarent, eorum ignoratio facile sanari potest: neque enim eorum contentio de sermone est, sed de intelligentia. Qui vero disputationis gratia ita dicunt, eorum

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Institutum auctoris in hoc cap.

A B a eadem vero opinione, Protagora etiam sententia nascitur, & aque necesse est, vtramque aut esse, &c. Disputauit hactenus communiter aduersus eos omnes, qui primum principium negauerunt, nunc disputaturus speciatim contra duo genera Philosophorum, qui diuersis de caussis in hanc absurdam philosophandi rationem inciderunt: docet initio huius capitis, nihil esse discriminis inter opinionem Protagoræ Sophistæ, atque eam, quæ recitata & impugnata est. Dicebat enim Protagoras, quicquid videtur cuilibet, siue exteriori sensu, siue qualibet interiori cognoscẽdi facultate, verũ esse. Docet igitur Protagoræ opinionẽ effici ex ea, quæ impugnata est, vt vicissim impugnatam sententiam ex Protagoræ opinione: ac proinde ambas pari ratione veras esse, aut falsas. Protagoram narrat Socrates apud Platonẽ in Menone amplius quadraginta annos pecuniæ cumulãdæ caussa iuuentutẽ instituisse, totoq; eo tempore clarum extitisse.

Protagora sententia.

Eius vita institutum.

b *Nam si omnia.* Ostendit impugnatam sententiam colligi ex Protagoræ opinione.

c *Quid si ita res.* E cõtrario ostendit, Protagoræ opinionẽ ex impuguata sententia effici.

d *Ex eadem intelligentia.* Hoc est, idẽ valere, ac proinde pari ratione veras esse, aut falsas.

e *Congrediendi vero modus non idem est cum omnibus. Alij enim persuasione, alij vi indigent. Qui enim dubitando progressi sunt, vt ita existimarent, eorum ignoratio facile sanari potest: neque enim &c.* Duo fuerunt Philosophorum genera (si tamen omnes Philosophorum nomine digni sunt) qui contra primi principii præscriptum, contradicentes simul veras esse dicebant. Alii enim fallacibus rationibus seducti, cum eas soluere non valerent, ita esse non modo verbis, sed mente etiam asserebant, nõ absolute tamen, vt supra diximus, cũ principio illo nihil notius reperiri possit, sed quatenus rationibus oppositum concludentibus resistere non poterant. Qua de causa Arist. fieri non posse docuit, vt quisquã rem eandem simul esse, ac nõ esse existimet. Alii vero, nec rationibus fallacibus circũscripti, nec vllo alio errore mẽtis delusi, sed solo contentionis studio eam sententiam contra primi principii manifestissimam veritatẽ defendere non dubitabant, quod sperarent, se nulla ratione redargui. Docet ergo Arist. non eodẽ modo aduersus vtrosque disputandum esse. Priores enim, quoniã dubitando, hoc est rationibus alicuius momenti, & quæ dubitationem aliquam afferre queunt, in eam negationem inciderunt, cum morbo mentis laborent, adhibita solutione rationum sanari facile possunt. Neque enim pertinaciter, aut gloriæ aucupandæ causa suam sententiam defendunt, sed vi tantummodo rationum coacti, quæ si soluantur, nihil est quod amplius requirant. At posteriores cum sanum habeant iudicium, nec eam sententiam astruant, nisi freti disputandi facultate, qua existimant, se nullo pacto posse conuinci, sola redargutione curandi sunt

Duo Philosophorum genera.

Non esse eodem modo aduersus vtrosque disputandum.

τούτων δ' ἔλεγχος ἴασις, τοῦ τ' ἐν τῇ φωνῇ λόγου, καὶ τοῦ ἐν τοῖς ὀνόμασιν.

Ἐλήλυθε f δὲ τοῖς διαπορούσιν αὕτη ἡ δόξα ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ἡ μὲν τοῦ ἅμα τὰς ἀντιφάσεις καὶ τἀναντία ὑπάρχειν, ὁρῶσιν ἐκ ταὐτοῦ γιγνόμενα τἀναντία. εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται γίγνεσθαι τὸ μὴ ὄν, προϋπῆρχεν ὁμοίως τὸ πρᾶγμα ἄμφω ὄν, ὥσπερ καὶ Ἀναξαγόρας μεμῖχθαι πᾶν ἐν παντί φησι, καὶ Δημόκριτος· καὶ γὰρ οὗτος τὸ κενὸν καὶ τὸ πλῆρες ὁμοίως καθ' ὁτιοῦν ὑπάρχειν μέρος, καίτοι τὸ μὲν ὂν τούτων εἶναι τὸ δὲ μὴ ὄν. ¶ τοὺς g μὲν οὖν ἐκ τούτων ὑπολαμβάνοντας, ἐροῦμεν, ὅτι τρόπον μέν τινα ὀρθῶς λέγουσι, τρόπον δέ τινα ἀγνοοῦσι. τὸ γὰρ ὂν λέγεται διχῶς. ὥστ' ἔστιν ὃν τρόπον ἐνδέχεται γίγνεσθαί τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἔστι δ' ὃν οὔ· καὶ ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι ὄν, καὶ μὴ ὄν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ὄν. δυνάμει μὲν γὰρ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι τὰ ἐναντία, ἐντελεχείᾳ δ' οὔ. ἔτι h δ' ἀξιώσομεν αὐτοὺς

eorum curatio redargutio est eius orationis, quæ & in voce, & in nominibus posita est.

Orta f est autem in ijs, qui dubitant, opinio hæc ex ijs, quæ sensibus percipiuntur, contradicentia, inquam, & contraria inesse, cum ex eodem contraria fieri cernerent. Itaq; si id, quod non est, fieri nequit, iam ante profecto res erat vtrumque, quemadmodum & Anaxagoras ait, rem quamuis in quauis mixtam esse, & Democritus item. Nam & hic inane pleruma; aque in quauis parte esse, tametsi horum alterum ens, alterū non ens esse existimat. ¶ *Eos g igitur, qui ex his ducuntur, partim recte dicere, partim ignorare dicemus. Duobus enim modis dicitur ens. Itaque est, quo pacto aliquid ex nō ente fieri possit; est itē, quo nō possit: idēq; simul sit ens, & non ens: non tamen eadē ratione. Nā potestate idem simul contraria esse potest, actu nō item. Deinde h eos rogabimus, vt*

sunt, hoc est, sola suæ ipsorum orationis repugnantia, quo pacto superiori capite communiter contra omnes primi principii euersores disputatum est.

Hæc cum ita sint, contra priores disputat Aristoteles toto hoc capite adducendis nimirum ac soluendis rationibus, quibus illi mouebantur. Contra posteriores autem partim disseruit capite superiori, partim disputabit capite sexto. *Qua in re insumatur huius cap. disputatio.*

Hoc loco verbum ἀπάντησις siue *occursus*, quorundam interpretum sententia ad redarguentes pertinet, vt sit sensus, *horum non orationi, sed menti occurrendum est.* verum nos quia dictio αὐτῶν magis cum verbo ἀπάντησις, quam cum verbis τὸν λόγον, & τὴν διάνοιαν videtur iungi: ad eos potius, contra quos hoc loco disseritur, illud referēdum putauimus. Hi enim cū primum principium negant, veris Philosophis se opponunt, siue mente id faciant fallacibus rationibus impediti, siue sola voce, & contentionis studio.

f *Orta est autem.* Proponit argumenta, quibus Anaxagoras & Democritus adduci potuerunt, vt contradicētes simul veras admitterent, vt quidam eos admisisse existimabant: atque, illa ex generatione rerum ortum habuisse. Nam cum Anaxagoras videret ex eadem re fieri contraria, vt aerem, & terram ex aqua, persuasumque haberet ex non ente nihil fieri, colligebat, in qualibet eadem re inesse simul contraria, ac proinde contradicentia. Putabat enim non alia ratione entia gigni posse ex entibus, nisi vnumquodque similare corpus ex infinitis corpusculis eiusdem naturæ in eadem re latentibus coalesceret. vt 1. lib. huius operis, & 1. Phys. habes. Democritus vero, cum experiretur, ignem fieri ex non igne, & aquam ex non aqua, & ita cætera ex non talibus, qualia essent, quæ gignerentur, demonstratum existimabat, in quauis re, atque adeo in quauis cuiusque rei particula esse simul ens, & non ens, quæ quidem planum ac vacuū appellabat. Ita putabat vterq; recte colligi: rem quālibet esse simul & non esse. *Ratio Anaxagoræ & Democriti.*

g *Eos igitur,* Dissoluit proposita argumenta; primum quidem distinctione entis actu, & potentia, deinde negatione consequentiæ. Quod enim Anaxagoras sumebat, nihil fieri ex noti ente, verum quidem est, si non ens sumatur pro eo, quod non est potentia, hoc est, pro eo quod esse non potest: falsum autem, si sumatur pro eo quod est actu, omnia enim fiunt ex materia, quæ non est ens actu, sed potentia, id est, quæ secundum se non pertinet ad certam aliquam speciem rei naturalis, sed per formam pertinere potest. Proinde non sequi, siue omnia siue contraria, esse actu in eadem re, sed potestate duntaxat. quo quidem pacto ex contrariis non sequuntur contradicentia. Quod vero Democritus e contrario sumebat, quodlibet ens fieri ex non ente, verum quidem esse, si non ens sumatur pro eo, quod ita non est ens, actu, vt tamen si ens potentia, qualis est materia: falsum autem, si sumatur pro eo, quod nec est actu, nec potentia ens: quo tamen pacto sumendum foret, vt sequerentur contradicentes simul veræ. Aduerte autem fieri ex aliquo, non idem esse hoc loco, atque fieri ex termino a quo, sed fieri ex subiecto. *Solutio ex distinctione entis actu, & potentia.*

h *Deinde vero eos.* Dissoluit easdem rationes negatione consequentiæ. Quanquam enim quis admittat, effici ex illis, vt in rebus sensibilibus, mutationi obnoxiis dentur cōntradicentes simul veræ: tamen non efficitur, vt dentur in omnibus, quippe cum præter res sensibiles sint *Solutio negatione cōsequentia.*

αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν καὶ ἄλλην οὐσίαν εἶναι τῶν ὄντων ᾗ οὔτε κίνησις ὑπάρχει, οὔτε φθορὰ, οὔτε γένεσις τὸ παράπαν.

Ὁμοίως i δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ φαινόμενα ἀλήθεια, ἐνίοις ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἐλήλυθε. τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς οὐ πλήθει κρίνεσθαι οἴονται προσήκειν, οὐδὲ ὀλιγότητι, τὸ δ' αὐτὸ, τοῖς μὲν γλυκὺ γευομένοις δοκεῖ εἶναι, τοῖς δὲ πικρόν. ὥστ' εἰ πάντες ἔκαμνον, ἢ πάντες παρεφρόνουν, δύο δ' ἢ τρεῖς ὑγίαινον, ἢ νοῦν εἶχον, δοκεῖν ἂν τούτους κάμνειν καὶ παραφρονεῖν, τοὺς δ' ἄλλους οὐκ. Ἔτι δὲ πολλοῖς τῶν ἄλλων ζώων τἀναντία φαίνεσθαι καὶ ἡμῖν· καὶ αὐτῷ δὲ ἑκάστῳ πρὸς αὑτὸν οὐ ταὐτὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν ἀεὶ δοκεῖν. ποῖα οὖν τούτων ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, ἄδηλον. οὐθὲν γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε ἀληθῆ, ἀλλ' ὁμοίως. διὸ Δημόκριτός γε φησὶν ἤτοι οὐθὲν εἶναι ἀληθὲς, ἢ ἡμῖν γ' ἄδηλον.

ὅλως k δὲ διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν, φρόνησιν μὲν

vt aliam quoq; rerum substantiam esse existiment, cui neque motus, neque corruptio, nec generatio vlla insit.

Sed i & veritas eorum, quæ apparent, apud quosdã, ex sensibilibus est orta. Neq; enim æquũ esse existimãt, vt multitudine & paucitate verũ discernatur, cũ idẽ aliis gustantibus videatur dulce, aliis amarũ. Quocirca si omnes ægrotarent, aut omnes insanirent: duo autem, vel tres recte valerent, aut sana mentis essent: hi profecto ægrotare, insaniq; esse viderentur, cæteri non item. Præterea plerisq; aliis animalibus contraria apparere, itemq; nobis, neq; etiam eadem quemq; semper, quæ alias, sensuũ iudicio æstimare. Quænam igitur vera sint ex his aut falsa, obscurũ est. neq; enim magis hæc, quam illa, sed æque vera sunt omnia. Hinc Democritus ait, aut nihil verũ esse aut nobis manifestum non esse. Textus 21.

Omnino k autem, quia prudentiam sensum esse

sint aliæ quædam substantiæ omnis mutationis expertes, in quibus rationes propositæ nihil conficiunt. Quanquam vero Arist. hoc dicere potuit accõmodate ad suam sententiam de substantiis separatis, potius tamen videtur hoc loco Platonis partes agere, alludens ad ideas. vt D. Tho. existimat. Id enim significant verba illa, *Rogabimus & aliã substantiã eorũ, quæ sunt, &c.* Nam nec dixisset Arist. rogandos esse illos, vt substãtias separatas a se positas admitterẽt, quas necessaria ratione se inuexisse existimabat: nec etiam illæ dici possunt substãtiæ, siue essentiæ rerum, quales dicebantur apud Platonem ideæ. Hunc tamen locum transtulit Argyropylus accommodate ad Arist. sententiam hunc in modum, *Et insuper eos admonebimus, & aliam in ratione rerũ substantiam esse existimare, &c.* Quæ lectio Græco cõtextui haud satis respondet.

Refutatio eorum, qui dicebant, quicquid videtur, cuilibet, verum esse. Primum argumentũ eorum, qui quicquid apparet, verum esse dicebant.

i Sed & veritas. Proponit sententiam eorum, qui propterea contradicentes simul veras admittebant, quod putarent, quicquid verum esse apparet, verum esse. Qua in re primum docet, hanc sententiã ex rebus etiam sensibilibus profectã fuisse, ꝙ paulo post, qua ratione acciderit exponet: tum tria eorum argumenta proponit. Primum est, Si qua est ratio, ob quã non quicquid verum apparet, verũ sit, ea est maxime, quia cum homines cõtraria sentiunt, iudiciũ veri, & falsi penes plures est: hoc autẽ non est dicendum. ergo nec illud. Maior ab illis ex eo forsitan perspicua supponebatur, quia natura non deficit in plurib. sed in paucioribus. Minorem ex eo ostendebant, quia si iudicium veri, & falsi ex multitudine & paucitate eorũ, qui hanc vel illam partem approbant, metiendũ esset, cum mel a recte valentibus iudicetur dulce, ab ægrotis autem amarũ, virtusq; ab homine sanæ mentis dicatur amplectenda, ab insano autẽ, & peruersæ mentis repudiãda: si duobus, aut tribus exceptis cæteri omnes ægrotarẽt, aut insani essent, iam ægroti, & insani essent valentes, ac mentis cõpotes, qui autem recte valent, ac mẽtis sunt sanæ ægrotarẽt ac insanirent; siquidẽ apud vos iudicium de sapore, ac virtute penes eos tantũ est, qui recte valent, ac sanæ sunt mentis. Si hoc igitur absurdũ est, vt dicitis: efficitur, vt non ex multitudine, & paucitate hominum metiendum sit iudicium veri, & falsi, sed ꝙ cuiq; videtur verũ, id plane verum sit. Cæterũ, quia diceret aliquis, non ꝙ pluribus videtur, id solum, ac semper verum esse, sed quod iis, qui corpore, & animo recte valent, hoc secundũ argumentũ adhibebant. Brutæ animantes cũ recte valent, contra atq; nos, dum bene habemus, de plerisque rebus iudicant: ꝙ enim pabulum approbat bos, id fere reiicit homo: sæpe quoq; homines, qui mente, ac corpore recte valent, alii ab aliis in iudicio earundẽ rerum dissentiunt, vt patet in controuersia Philosophorũ de humana fœlicitate, de bono & æquo, & plerisq; rebus agendis: quin etiã vnusquisq; nostrum etiam, tũ cum nullo morbo laborat, alio atq; alio tẽpore contraria fert iudicia secundũ sensum: imo vero, ꝙ addere posset, & secundũ mentẽ: non est autem potior ratio, cur alij, quam alij, aut iidem hoc tẽpore, quã alio (si modo omnes, ac semper bene habeant) rectius iudicent: igitur si vlla est in reb. veritas, sane iudiciũ de reb. æque verum est in omnib. Id quod etiã confirmabant ex sententia illa Democriti, *Aut nihil verũ esse* (determinatum videlicet, & cuius oppositũ verum non sit) *aut si quid est verũ, exploratũ id nobis non esse.*

k Omnino autem. Proponit tertium argumentum illorum, quod ita habebat, Quicquid videtur

μὲν τὴν αἴσθησιν, ταύτην δ' εἶναι ἀλλοίωσιν, τὸ φαινόμενον κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἐξ ἀνάγκης ἀληθὲς εἶναί φασιν. ¶ ἐκ l τούτων γὰρ καὶ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ Δημόκριτος, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἕκαστος, τοιαύταις δόξαις γεγένηνται ἔνοχοι. καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς μεταβάλλοντας τὴν ἕξιν, μεταβάλλειν φησὶ τὴν φρόνησιν. (Tex. 150.)

Πρὸς m παρεὸν γὰρ μῆτις ἐναύξεται ἀνθρώποισι. καὶ ἐν ἑτέροις δὲ λέγει, ὅσον ἀλλοῖοι μετέφυν, τόσον ἄρ σφίσιν αἰεὶ, καὶ τὸ φρονεῖν ἀλλοῖα παρίσταται: καὶ Παρμενίδης δὲ ἀποφαίνεται τὸν αὐτὸν τρόπον. (Com. 52.) Ὡς n γὰρ ἕκαστος ἔχει κρᾶσιν μελέων πολυκάμπτων, Τὼς νόος ἀνθρώποισι παρέστηκεν. τὸ γὰρ αὐτό ἐστιν ὅπερ φρονέει o μελέων φύσις ἀνθρώποισι, Καὶ πᾶσιν καὶ παντί. τὸ p γὰρ πλέον ἐστὶ νόημα. Ἀναξαγόρου δὲ καὶ ἀπόφθεγμα μνημονεύεται πρὸς τῶν ἑταίρων τινάς, ὅτι τοιαῦτα αὐτοῖς ἔσται τὰ ὄντα, οἷα ἂν ὑπολάβωσι. φασὶ δὲ καὶ τὸν Ὅμηρον τοιαύτην ἔχοντα φαίνεσθαι τὴν δόξαν, ὅτι q ἐποίησε τὸν Ἕκτορα ὡς ἐξέστη ὑπὸ τῆς

esse, atque hunc alterationem existimant: necessario effici dicunt id, quod sensui apparet, verum esse. ¶ *Ob* l *hac enim & Empedocles, & Democritus, &, vt vno verbo dicam, cæteri omnes talibus opinionibus obnoxij facti sunt. Nam & Empedocles eos, qui habitu mutantur, prudentia mutari, his verbis ait:* (Tex. 150.)

Ad m præsens homini semper prudentia crescit.

Et alio rursus loco inquit:

Mutari vt varie contingit corpore cuique,
Sic animus diuersa sapit.——

Parmenides quoq; idem asserit ita scribens:

Qualis n temperies membrorum cuique suorum est,
Huic etiam talis mens contigit.——

Idem est enim atque illud:

Membrorum o natura viris sapit insita iunctis.

Quod p *enim plus est, intelligentia est. Sed & Anaxagora breuis illa sententia ad quosdam eius familiares memoria prodita est, Talia ipsis fore ea, quæ sunt, qualia ipsi existimabant. Aiunt quoque, Homerum in eadem sententia videri, quod* q *Hectorem, cum ex vulnere mente dimotus esset,*

videtur sensui, est verum. omne iudicium de vero est iudicium sensus. igitur omne iudicium de vero est verum, seu, quod idem est, quicquid videtur verum, est verum. Maiorem probabant; quia actus sentiendi esset alteratio quædam facta à re sensibili in sensu. id autem, quod alteratur, tale fit per alterationem, quale est id, à quo alteratur; quandoquidem omne agens assimilat sibi id, quod patitur. cum igitur veritas cõsistat in conformitate iudicij & rei, de qua iudicium fertur, efficitur, vt quicquid sensui videtur, sit verum. Minorem ex eo veram esse existimabant, quia putabant, prudentiam siue sapientiam, hoc est, actum iudicandi de vero, esse sensum siue actum sentiendi, iudicandive secundum sensum.

l *Ob hac enim & Empedocles, & Democritus.* Docet, Empedoclem, Democritum, & alios plerosque ijs, quæ in hac extrema ratione dicta sunt, concessis, plane teneri reos illius insanæ sententiæ, quæ contradicentes simul veras esse concedit. Quam quidem nomine talium appellat, quod indigna sit, quæ inter opiniones referatur. Itaque etsi forte hi auctores contenderent, se non fuisse in hac sententia: tamen Aristoteles ex ijs, quæ illi concesserunt, atque adeo docuerunt, affirmat, eos, velint nolint, obnoxios illi fuisse, & omnibus incommodis, quæ illam sequuntur. (*Veteres accusat.*)

m *Ad præsens homini.* Hæc verba Empedoclis eo pertinere videntur, vt significent, intellectum non distingui à sensu: in eandemque sententiam referuntur ab Aristotele 3 de Anima, cap. Itemque vt declarent sensum esse alterationem à rebus sensibilibus factam. sic enim exponenda sunt: Secundum id, quod adest apparetque, efficitur hominibus prudentia, veritatisque comprehensio, vt Alexander exponit. Ita fit, vt intelligat Empedocles mutato habitu, id est, constitutione corporis à sensibilibus, quibus sensus alterantur, mutari prudentiam siue sapientiam, hoc est, iudicium, quo intellectus verum iudicat, non quod mutetur sapientia, vt non sit, sed vt alia sapientia sit. (*Empedoclis verba.*)

n *Namque vt temperies.* Hæc etiam verba hominis sunt, nullam vim animi agnoscentis sensibus superiorem, qua nimirum homo sensus cohibere, & naturales propensiones comprimere possit. (*Parmenidis verba.*)

o *Membrorum natura.* Sensus horum verborum est, Solam naturam corpoream membris insitam esse eam, quæ sapit, id est, cui omnium hominum sapientia tribuenda est.

p *Nam quod plus est.* Hoc est, plus valet. Quibus verbis declarat Arist. Parmenidem non posuisse mentem siue intelligentiam superiorem sensibus, quasi dicat. Vis enim animi, quam ponimus dominantem sensibus, & quam negat Parmenides, intelligentia est.

q *Quod Hectorem.* Quod Homerus dicit, Hectorem ex accepto vulnere iacentem, ac insanientem aliud sapere cœpisse (quasi insani sapiant quidem verum, sed tamen aliter atque sani) argumento est, illum putasse sapientiam nihil distingui à sensu, & quod quisque iudicat, id (*Homeri verba.*)

ὑπὸ τῆς πληγῆς, κεῖσθαι ἀλλοφρονέοντα· ὡς φρονοῦντας μὲν καὶ τοὺς παραφρονοῦντας, ἀλλ' οὐ ταὐτά. δῆλον οὖν ὅτι εἰ r ἀμφότεραι φρονήσεις, καὶ τὰ ὄντα ἅμα οὕτω τε καὶ οὐχ οὕτως ἔχει.

ᾗ s καὶ χαλεπώτατον τὸ συμβαῖνόν ἐστιν. εἰ γὰρ οἱ μάλιστα τὸ ἐνδεχόμενον ἀληθὲς ἑωρακότες (οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ μάλιστα ζητοῦντες αὐτὸ καὶ φιλοῦντες) οὗτοι τοιαύτας ἔχουσι τὰς δόξας, καὶ ταῦτα ἀποφαίνονται περὶ τῆς ἀληθείας, πῶς οὐκ ἄξιον ἀθυμῆσαι τοὺς φιλοσοφεῖν ἐγχειροῦντας; τὸ γὰρ τὰ πετόμενα διώκειν, τὸ ζητεῖν ἂν εἴη τὴν ἀλήθειαν.

Text.22. Αἴτιον t δὲ τῆς δόξης τούτοις, ὅτι περὶ τῶν ὄντων μὲν τὴν ἀλήθειαν ἐσκόπουν. τὰ δ' ὄντα ὑπέλαβον εἶναι τὰ αἰσθητὰ μόνον. ἐν δὲ τούτοις, πολλὴ ἡ τοῦ ἀορίστου φύσις ἐνυπάρχει. καὶ ἡ τοῦ ὄντος οὕτως, ὥσπερ εἴπομεν. διὸ u εἰκότως μὲν λέγουσιν, οὐκ ἀληθῆ δὲ λέγουσιν. οὕτω

esset, iacere fecerit aliud sapientem, quasi qui mente capti sunt, sapiant illi quidem, sed nō eadem. Patet igitur, si r Vtraq; prudentia est, ea etiam, quæ sunt, ita simul & non ita habere.

Qua s etiam ex re molestissimum est, quod efficitur. Si enim ij: quibus verum maxime videre cōtigit (sunt autem hi, qui illud maxime quærunt ac amant) talia sibi persuadent, atq; hæc de veritate pronunciant, quomodo nō merito ij animo concidant, qui philosophari conātur? Erit enim nihil aliud veritatem quærere, quam volantia insequi.

Vt t hi autem ita opinarentur, hac caussa fuerit, quia veritatem illi quidem de rebus exquirebant: sed tamen ea duntaxat, quæ sensibus subiecta sunt, esse arbitrabātur: in his autem indefiniti natura, eiusq;, quod eo pacto est Tex.22.

ens, vt exposuimus abunde inest. Quocirca u verisimiliter quidem dicunt, vera autem non dicunt. hoc

verum esse. Sapientia enim non nisi verorum est. Quanquam vero, aliud sapere, in loco Homeri citato pro desipere accipi potest; tamen quia Homerus alias notatur eius vitij, quod intellectū à sensu non distinxerit, vt habes 3. de Anima, c. 3. ideo Arist. iuxta priorē expositionem illum hoc loco interpretatur, seu potius illius interpretationem ab alijs inuectam tradit.

r *Si vtraq; prudentia.* Quasi dicat: Si iudicium insanorum æque ac hominum sanæ mentis sapientia est, ac proinde verum, cum sani & insani maxima ex parte de ijsdem rebus contraria iudicent; plane efficitur, vt eædem res simul esse & non esse possint.

s *Qua etiam ex re.* Contineri non potest Aristoteles, quin in eiusmodi Philosophos inuehatur, & merito quidem. Vt enim Hospes Eleates apud Platonē in Sophista recte ait, *Aduersus eos omnes rationum conatu pugnandum est, qui scientia, prudentia, menteque sublatis quicquam aliud asseuerant.* hi autem omnem scientiam, & quicquid præterea in nobis est, quo veri percipiendi capaces sumus, de medio tollunt, ac proinde nihil aliud, quam suo philosophandi exemplo atque doctrina eos, qui philosophari cupiunt, à Philosophiæ studio deterrent. Exemplo quidem, Quia si ij, qui totam vitæ suæ rationem in veritatis inuestigatione posuerunt, adeo absurdas, & à vero alienas opiniones in mentem induxerunt; quo pacto non eis concidat animus, qui nouitij ad philosophandum accedunt? Doctrina vero, quia qui omnia vera esse affirmant, nullam synceram veritatem superstitem relinquunt. Neque enim omnia vera esse possunt (quod ipsi aiunt) nisi simul etiam sint falsa, cum affirmationes negationibus, & negationes affirmationibus repugnent. Ita fit, vt veritatem sinceram quærere perinde sit, ac si quis aues volantes currendo insequatur, quod molestissimum sane ac grauissimum auditu est. isto enim modo nihil aliud erit Philosophorum more veritatem quærere, quam impossibilia conari.

Inuehitur in veteres quosdam.

t *Vt hi autem.* Tradit caussas, & quasi fontes detegit, vnde istorum error manarit. Vna fuit infinitio materiæ rerum sensibilium, altera earum mutabilitas & inconstantia. Priorem sic explicat: Cum hi de rebus omnibus quasi primi Philosophi differere instituissent, nec alias præter sensibiles & corruptibiles agnouissent: hæ vero constent materia, quæ ex se omnino indefinita est, & ens potentia ad omnia (vt superius dictum est) illud est consecutum, vt quidam eorum respicientes ad amplitudinem & capacitatem materiæ, nec distinguentes potentiam ab actu, omnia de omnibus vere affirmari & negari posse existimarent.

Prior caussa horum opinionis.

u *Quocirca verisimiliter.* Quoniam ea, quæ supra in dissoluenda ratione Anaxagoræ dicta sunt; ad huius caussæ refutationem valent, id tantum existimauit Arist. dicēdum hoc loco, vtcunque verisimili ratione hos Philosophos motos fuisse: non tamen vera, & quæ probari debeat, vt ex dictis patet. Æquius enim esse ait illos propter vtcunque probabilem rationem, qua permoti sunt aliqua ex parte excusare, quam propter errorem, quem inde hauserunt, acrius reprehendere. Quod secus fecit Epicharmus Poeta, qui cum intelligeret, Xenophanem nonnulla ignorasse, vt scribit Alex. alijs plerisque, quæ in eo laudari poterat, prætermissis, illum propter errata, quæ deprehenderat, scommatis & maledictis incessit. Albertus refert, hanc Xenophanis reprehensionem ad stupiditatem sententiæ illius, quæ 1. lib narrata est. Alij legunt, tum Græce, tum etiam Latine, *quam vt Epicharmus aut Xenophanes,* quæ lectio si vera est,

Aristotelis modestia in reprehendendo.

σιν. οὕτω γὰρ ἁρμόττει μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ ὥσπερ Ἐπίχαρμος * εἰς Ξενοφάνην. ἔτι x δὲ πᾶσαν ὁρῶντες ταύτην κινουμένην τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τοῦ μεταβάλλοντος, οὐδὲν ἀληθευόμενον, περί γε τὸ πάντως πάντῃ μεταβάλλον, οὐκ ἐνδέχεσθαι ἀληθεύειν. ἐκ y γὰρ ταύτης τῆς ὑπολήψεως ἐξήνθησεν ἡ ἀκροτάτη δόξα τῶν εἰρημένων, ἡ τῶν φασκόντων ἡρακλειτίζειν, καὶ οἵαν Κρατύλος εἶχεν, ὃς τὸ τελευταῖον οὐθὲν ᾤετο δεῖν λέγειν, ἀλλὰ τὸν δάκτυλον ἐκίνει μόνον, καὶ Ἡρακλείτῳ ἐπετίμα εἰπόντι, δὶς τῷ αὐτῷ ποταμῷ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι. αὐτὸς γὰρ ᾤετο οὐδ᾽ ἅπαξ. Ἡμεῖς z δὲ καὶ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ἐροῦμεν, ὅτι τὸ μὲν μεταβάλλον * ὅτε μεταβάλλει, ἔχει τινὰ αὐτοῖς ἀληθῆ λόγον μὴ οἴεσθαι εἶναι καίτοι ἔστι γε ἀμφισβητή-

Alias ἢ Ξενοφάνης.

Com. 52.

Alias ὅτι.

cunt hoc enim potius modo loqui par est, quam quo Epicharmus in Xenophanem. Praeterea x cum omnem hanc naturam mutari, de eo autẽ, quod mutatur, nihil vere dici cernerent, de eo, quod omni ex parte mutaretur, nihil vere dici posse existimabāt. Ex y hac enim existimatione orta est extrema illa opinio eorum, quos commemorauimus, ea, in qua fuerunt ij: qui se Heracliti sectatores profitebantur, quamque Cratylus habuit, qui tādem nihil dici oportere existimabat, sed digitum modo mouebat, Heraclitumq; obiurgabat, quod dixisset, nō posse quenquam bis fluuium eundem intrare. ipse enim ne semel quidem existimabat. Nos z autem ad hancquoque rationem dicemus, eos vera quadam ratione dici, vt existiment id, quod mutatur, cum mutatur, non esse. quanquam hoc

non

ra est, significat acrius Epicharmum & Xenophanem insectari solitos fuisse eos, quos errasse comperissent. De Xenophane enim sic refert Laert. lib. 9. de vitis Philosophorum in Xenoph. scriptum esse à Timone, Xenophanem subacerbum, & Homeri nobile flagrum. Epicharmi honorifice meminit Plato in Theaeteto. Ait enim, illum fuisse summum Poetam in Comœdia, vt Homerus fuit in Tragœdia.

x *Praeterea cum omnem.* Haec est altera caussa, ex qua error illorum est ortus, rerum videlicet sensibilium mutabilitas & inconstantia. Nam cum illi totam rerum naturam irrequieto motu instar fluminis omni ex parte mutari ac fluere arbitrarentur, ita nimirum, vt nihil in re vlla esset, quod continenter non mutaretur: de eo autem, quod omni ex parte mutatur, dum ita mutatur ac variatur, nullum fixum entis gradum dici posse intelligerent (mutatio enim non est ens, sed entis acquisitio aut deperditio) illud effici existimabant, veritatem enũciationum, si vlla est, non esse ex rebus ipsis, sed ex opinione, quae de illis habetur, metiendam: quare si quid verum est, quodcunque videtur, id omne ac solum verum esse. *Posterior caussa.*

z *Ex hac enim.* Hinc manasse docet opinionem Cratyli, aliorumq; Heracliti sequacium, quae fuit summa siue extrema huius sectae. Eo enim processit Cratylus in ea defensanda, vt lõge post se praeceptorem Heraclitum reliquerit. Primum enim adeo in ea profecit, vt tandem putaret, res non esse verbis ostendendas, quod prius illae defluerent, quam verba finirentur. Proinde lõge melius esse censebat, si digito ostenderentur, tum ob maiorem breuitatem, tum maxime, quia quod digito monstratur, quicquid illud tandem sit, & quantumcunque varietur, totum id digitus monstrat. Deinde illud Praeceptoris ferre non poterat, quod dixisset, neminem posse bis eundem fluuium ingredi. Ipse enim ne semel quidem id fieri posse existimabat, quod in ipso transitu alia atque alia aqua alium atque alium fluuium efficeret, vel quod res transiens alia atque alia esset. Qua similitudine significabat, non recte sensisse Praeceptorem, si vel quantulumcunq; spatium rem nullam in eodem statu permanere existimauerat. *Extrema sententia Heracliti sectatorum.*

z *Nos autem ad hanc.* Disputat contra eos, qui ex mutabilitate rerum nihil certum & definitum de re vlla dici posse colligebant. Primumque illis concedit, aliqua ex parte illud verum esse, quod dicebant, Quod mutatur, cum mutatur, nullum fixum ac certum entis gradum sibi vendicare. Qua enim ratione mutatur, nondum habet completum esse, sed illud acquirit. At simpliciter & absolute id dubium esse, ne dicat falsum. mitius enim pollicitus fuerat se acturum cum ijs, qui ratione aliqua delusi primum principium negassent. Nam quod id absolute dicendum non sit, ipsa mutationis ratio postulat. Quicquid enim formam abijcit, adhuc habet partem illius, in qua certus aliquis gradus entitatis designari possit: alioqui iam totam abiecisset. Id etiam, quod acquirit, iam habet partem illius, in qua certum aliquid fixumq; accipi valeat: alioqui iam totã haberet. Rursus, quod corrũpitur, certũ ens sit necesse est, alioqui nihil corrũperetur. Quod item generatur ex aliqua materia, & ab aliquo efficiẽte generatur: nec huiusmodi materia generatur simul ex alia, & illa ex alia, & hoc efficiẽs ab alio, & illud ab alio, & sic in infinitum. sed necesse est, cum generatio cuiusq; rei fit, dari aliquã materiam & aliquod efficiens, quae nullo modo generentur, vt 2. lib. ostẽsum est. Ita fit, vt etiamsi res, qua ratione mutantur, nullũ certũ entis gradum sibi vendicent, tamen in eo, quod nondũ abiecerunt, aut iam consecutę sunt: itemq; ratione materiae, saltẽ primae & efficiẽtis primi, *Contra eos, qui ex mutabilitate rerũ nihil certi percipi posse putabant, primũ argumentũ. Nisi certum & definitũ aliquid sit nõ posse dari mutationem vllam.*

Hic lib. tra cta. 5. c. 4. φισβητήσιμον· τό τε γὰρ ἀποβάλλον ἔχει τι τοῦ ἀποβαλλομένου, καὶ τοῦ γιγνομένου ἤδη ἀνάγκη τι εἶναι. ὅλως τε εἰ φθείρεται, ὑπάρξει τι ὄν· καὶ εἰ γίγνεται, ἐξ οὗ γίγνεται, καὶ ὑφ᾽ οὗ γεννᾶται, ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ τοῦτο μὴ εἶναι εἰς ἄπειρον. ἀλλὰ a a ταῦτα παρέντες, ἐκεῖνα λέγωμεν, ὅτι οὐ ταὐτό ἐστι τὸ μεταβάλλειν κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν. κατὰ μὲν οὖν τὸ ποσὸν ἔστω μὴ μένον, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος ἅπαντα γιγνώσκομεν.

Tex. 24. ¶ Ἔτι b b δ᾽ ἄξιον ἐπιτιμῆσαι τοῖς οὕτως ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων τὸν ἀριθμὸν εἰδότες οὕτως ἔχοντα, περὶ ὅλου τοῦ οὐρανοῦ ὁμοίως ἀπεφήναντο. ὁ γὰρ περὶ ἡμᾶς τοῦ αἰσθητοῦ τόπος, ἐν φθορᾷ καὶ γενέσει διατελεῖ μόνος ὤν· ἀλλ᾽ οὗτος οὐθὲν, ὡς εἰπεῖν, μόριον τοῦ παντός ἐστιν. ὥστε δικαιότερον ἂν δι᾽ ἐκεῖνα τούτων ἀπεψηφίσαντο, ἢ διὰ

non caret cōtrouersia. nam & id, quod abijcit, aliquid habet eius, quod abijcitur, & eius quod fit, aliquid iam sit, necesse est: ac omnino, si corrumpitur, erit res aliqua: si fit, & id ex quo fit, & à quo generatur, necesse est, existat: idque non in infinitum progrediatur. Sed a a *his omissis illa dicimus, non idem esse, quantitate atque qualitate mutari. Atque, vt demus rationem quantitatis non manere; certe secundum rationem formæ omnia cognoscimus.*

§ *Præterea* b b *reprehensione digni sunt, qui ita existimant, quia cum vel ipsorum sensibiliũ numerũ hoc pacto habere in minoribus animaduerterent: de toto cælo similem sententiam pronunciarunt. Is enim locus rerum sensibiliũ, qui circa nos est, corruptioni solus generationique obnoxius est. at is nulla, prope dixerim, pars est vniuersi. Itaque iustius illa propter hac absoluissent.* Tex. 24.

Impugnãdis rebus apertissimis eneruari vim intelligendi. certum aliquid designari possit, quod illis tribuatur. Quapropter ij etiam, qui continentem rerum mutationem profitentur, aliqua etiam excipere cogũtur, si suam velint defendere sententiam. Alioqui non modo nõ esset perennis fluxus rerũ omniũ, sed ne vlla quidem mutatio.

a a *Sed his emissis.* Quoniam ij, quibuscum disputat, negandis rebus apertissimis imbecillum & quodammodo eneruatum reddiderũt intellectum, omissis fortioribus ac robustioribus argumentis; quale est, quod modo tetigit ad planiores magisque populares rationes se conuertit, quarum hæc est vna. *2. Argum.* Etsi illis concedatur, res omnes perpetuo fluere: eam tamen continentem mutationem accidere rebus ratione quantitatis, id est, materiæ, non autem ratione qualitatis, hoc est, formæ, per quam res cognoscũtur, & ex qua nominantur. Ita fieri, vt non sit, cur negetur in rebus stabile fundamẽtum veræ orationis, & ideo ad solam earum speciem, &, vt ita dicam, apparentiam confugiatur. Fluxus enim materiæ stabilitatem formæ nõ impedit. *Appellat formam, qualitatem; materiam primã, quantitatem, Aristoteles.* Appellat autem Aristot. hoc loco formam nomine qualitatis, & nomine quantitatis materiam: tum quia qualitas est nota quædam & indicium formæ, quantitas autem materiæ: tum etiam, quia omnem varietatem formæ sequitur variatio alicuius qualitatis; accessionem autem & decessionem nouæ materiæ, accessio & decessio nouæ quantitatis: Quibus de caussis alijsque nonnullis solet quantitas dici sequi materiam, & qualitas formam. Quo autem pacto fluente materia, forma non fluat (quod in sola nutritione viuentium perfectorum proprie accidit) priori lib. de generatione explicatum est.

3. Argum. b b *Præterea reprehensione.* Tertium argumentum adhibet. quod non recte colligant ex fluxu quarundam rerum omnium omnino instabilitatem. Nam, vt illis concedatur, res omnes, quæ sunt apud nos, esse ex omni parte mutabiles: tamen cum eæ omnes minima sint pars vniuersi: quæso quænam consecutio est, si ex earum continenti fluxu, omnium omnino rerum inconstantia colligatur? Iustius sane illi, quoniam nullum interitum, nullam inconstantiam in rebus cœlestibus experti erant, aliquam terrenarum stabilitatem ex illarum constantia collegissent (id enim recte fecissent secundum speciem) quam cœlestes ac maximas terrenarum argumento fluxas & caducas esse pronunciassent.

Vnde hausserint opinionem de perenni fluxu rerum omnium. Quo loco aduerte, hos Philosophos ex rebus, quæ accrescunt & decrescunt sibi persuasisse res omnes esse in continenti fluxu. Cum enim obseruassent, res viuentes, in mense aut longiori tempore accrementum & decrementum accipere, nec tamen id, cum paulatim fit, sensu percipi, suspicati sunt, cœlestes etiam, quas non cernimus vnquam deficere, longissimo tamẽ aliquo tẽporis spacio tandẽ defecturas, aut certe ob id non penitus dissolui, quia continenter alãtur ex his, quæ è terra ascendunt. Quod quam male colligatur, non opus est docere. Quam vero id absurdum sit, & à veritate alienum, alibi ostendendum est.

Alia versio. Sunt tamen, qui in hanc sententiam locum hunc vertendum putent, *Reprehendendos esse eos, qui hoc modo de rebus existimarunt, propterea quod cum pauciores numero sensibilium rerum corrumpi viderent (eas nimirum, quæ sunt apud nos) de toto tamen vniuerso sensibili eandem sententiam tulerunt.* *Quorundã responsio.* Sed quoniam Aristot. non putat corpora corruptibilia esse pauciora numero sempiternis, sed longe plura sunt, qui velint res pauciores numero sumi hoc loco pro minoribus magnitudine, vt numeri vocabulum pro magnitudine vsurpetur. *Aliorum.* Alij, quoniã hæc interpre-

ἢ διὰ ταῦτα ἐκείνων κατεψηφίσαντο. ἔτι cc δὲ δῆλον, ὅτι καὶ πρὸς τούτους ταὐτὰ τοῖς πάλαι λεχθεῖσιν ἐροῦμεν. ὅτι γάρ ἐστιν ἀκίνητός τις φύσις, δεικτέον αὐτοῖς, καὶ πιστέον αὐτούς. καίτοι dd γε συμβαίνει τοῖς ἅμα φάσκουσιν εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἠρεμεῖν cc μᾶλλον φάναι πάντα, ἢ κινεῖσθαι. οὐ γάρ ἐστιν εἰς ὅ τι μεταβαλεῖ. ἅπαντα ff γὰρ ὑπάρχει πᾶσι.

Περὶ gg δὲ τῆς ἀληθείας, ὡς οὐ πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές, πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδ' ἡ αἴσθησις ψευδὴς τοῦ ἰδίου ἐστίν, ἀλλ' ἡ φαντασία οὐ ταὐτὸν τῇ αἰσθήσει. Εἶτ'

nissent, quam propter hac illa damnassent. Illud cc *quoq; apertum est, nos eadem illa, quæ olim disseruimus, his esse obiecturos. est enim eis ostendendum ac persuadendum, immobilem quandam natura[illegible]: tametsi* dd *accidit ijs, qui simul esse & non esse dicunt,* ee *quiescere omnia magis, quam moueri dicant. Nihil est enim, in quod mutetur quicquam, quippe cum* ff *omnia in omnibus insint.*

De gg *Veritate autem illius pronunciati:* Nō omne q apparet, verū esse. *Primum quidem illud dicimus, neq; sensum de proprio obiecto mendacem esse: at phantasia nō idē est quod sensus. Deinde*

interpretatio violenta est admodum, existimant, corpora corruptibilia censeri hoc loco pauciora numero sempiternis, quia conferuntur non modo cum cœlis, sed etiam cum astris, quæ sunt pene infinita: ea potissimum, quæ à nobis distincte non cernuntur. Verum, siue hoc modo dicant, siue Aristotelem loqui velint de corporibus simplicibus, ex quibus cætera constāt. (horum enim numerus aperte minor est in ijs, quæ intereunt, quam in sempiternis) obstat primum, quod improprie accipiunt verbum ἐλαττόνων, quod proprie non pauciora, sed minora significat, cùm interim nihil cogat accipi hoc loco improprie pro paucioribus, vt nonnunquam fit.

Deinde obstat id, quod pro ratione redditur, locum videlicet corruptibilium rerum esse nullum propemodum. neque enim ex paruitate loci colligitur, minorem esse numerū eorum corporum, quæ in eo continentur: sed minorem esse magnitudinem omnium simul. Postremo, quod ipsa verborum syntaxis non patitur, vt verbum τὸν ἀριθμὸν iungatur cum verbo τῶν ἐλαττόνων, vt significentur pauciora numero. sed tota periodus hanc omnino collocationem postulat; ἔτι δ' ἄξιον ἐπιτιμῆσαι τοῖς οὕτω ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ἰδόντες τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν οὕτως ἔχοντα ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων, περὶ ὅλου τοῦ οὐρανοῦ ὁμοίως ἀπεφήναντο. quam syntaxin versio nostra exprimit. Itaque Arist. sumens noumeri vocabulum pro multitudine rerum, seu potius, vt passim solet, pro ipsis rebus multis, duo paucis verbis in huiusmodi Philosophorum sententia reprehēdit. Vnum, quod vel ex sola sensibilium verum mutatione collegerunt τὸ πᾶν, hoc est, *totum, vniuersum*, simpliciter (quicquid tandem illud contineat) esse mutabile, cum etiam re vera contineat res omnis materiæ ac mutationis expertes. Alterum, quod non est inconstantia maiorum & insigniorum sensibilium, sed minorum (quæ etiam simul iuncta, minimam ac prope nullam partem magnitudinis efficiunt totius vniuersi) collegerint, totum cœlum, id est, totum hoc vniuersum sensibile esse instabile & inconstans; ac proinde totum vniuersum simpliciter, quod illi à sensibili non distinguebant.

Impugnatio.

Numerus quo pacto hic sumatur.

cc *Illud quoque apertum.* Quartum argumentum adiungit, quod aliqua saltem res detur in rerum natura penitus immobilis, vtpote primus motor, quod ipse olim ostenderat 8. Phys. lib. 13. huius operis repetet. *4. Argum.*

dd *Tametsi accidit.* Postremo arguit eosdem Philosophos, quod absurda illa sententia de contradicentibus simul veris, quam colligunt ex continenti, & irrequieta mutatione rerum, potius repugnet earum mutationi, quam in ea fundetur. Si enim omnia de omnibus vere affirmantur ac negantur, non erit vllus terminus affirmatiuus aut negatiuus, ex quo, vel ad quē res vlla mutari possit; siquidem nihil mutatur, nisi in id, quod non habet.

Tandē eos perstringit ex ipsorum sentētiæ repugnantia.

ee *Vt quiescere.* Quiescere non proprie sumitur hoc loco, sed pro eo, quod est non mutari. quod enim mutari non potest, nec quiescere. est enim quies priuatio motus mutationisve.

ff *Cum omnia.* Tam, quæ negatiue significantur, vt non album, quam quæ affirmatiue, vt album. Alioqui si negatiua non inessent, possent vtique res mutari ab esse, ad non esse.

gg *De Veritate autem.* Disputat contra eos, qui quicquid verum appareret, verum esse dicebant, ac primum illis obijcit, quod etsi sensus (quo nomine intelligit exteriores) semper cōcedātur veri, cum propria sensibilia percipiunt, vt aspectus colorem, & auditus sonum; tamen non inde sequi, quicquid verum apparet, esse verum. Phantasia enim (quo vocabulo significat interiores sensus) non est idem, quod sensus, in ea vero reperiri potest falsum iudicium, præsertim cum non moueatur immediate à rebus, sed à speciebus earum, quæ per sensus percipiuntur, ac proinde possit accipere imagines rerum pro rebus ipsis: id quod nonnunquam accidit in ijs, qui atra bile laborant: qui, cum sint vehementis imaginationis, sæpe ita cogitant de rebus absentibus, aut quæ nullæ sunt, vt eas se aperte cernere iudicent.

Prima obiectio in eos, qui, quicquid verum esse apparet, verum esse dicebant.

Εἶτ' hh ἄξιον θαυμάσαι, εἰ τοῦτ' ἀποροῦσι πότερον τηλικαῦτά ἐστι τὰ μεγέθη, καὶ τὰ χρώματα τοιαῦτα, οἷα τοῖς ἄποθεν φαίνεται, ἢ οἷα τοῖς ἐγγύθεν. καὶ πότερον οἷα τοῖς ὑγιαίνουσιν, ἢ οἷα τοῖς νοσοῦσι· καὶ βαρύτερα, πότερον οἷα τοῖς ἀσθενέσι, ἢ οἷα τοῖς ἰσχύουσι, καὶ ἀληθῆ, πότερον οἷα τοῖς καθεύδουσιν, ἢ οἷα τοῖς ἐγρηγορόσιν ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴονταί γε, φανερόν. οὐθεὶς γοῦν ἐὰν ὑπολάβῃ νύκτωρ Ἀθήνησιν εἶναι, ὢν ἐν Λιβύῃ, πορεύεται εἰς τὸ ᾠδεῖον. ἔτι ii δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος, ὥσπερ καὶ Πλάτων λέγει, οὐ δή που ὁμοίως κυρία ἡ τοῦ ἰατροῦ δόξα καὶ ἡ τοῦ ἀγνοοῦντος. οἷον περὶ τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι ὑγιοῦς, ἢ μὴ μέλλοντος.

Deinde hh *admiratione dignum est, si hoc dubitent, tantane sint magnitudines, talesque colores, quales videntur ijs, qui procul sunt: an quales ijs, qui prope. Et num res tales sint, quales videntur ijs, qui rectè valent, an ijs, qui ægrotant; & grauiora, eáne quæ imbecillibus, an quæ robustis: & vera ea, quæ dormientibus, an quæ vigilantibus. Nam quod non ita existimēt perspicuum est. Nemo enim, qui in Africa sit, si noctu Athenis se esse putet, in Odeum proficiscitur. Præterea* ii *de re futura, quemadmodū & Plato ait, non est profectò æque certa Medici & ignari opinio: verbi gratia, de eo, qui futurus sit, aut non futurus sanus.*

Tex. 25. Ἔτι kk δὲ ἐπ' αὐτῶν τῶν αἰσθήσεων, οὐχ ὁμοίως κυρία ἡ τοῦ ἀλλοτρίου καὶ ἰδίου, ἢ τοῦ πλησίον, καὶ τοῦ αὐτῆς· ἀλλὰ περὶ μὲν χρώματος ὄψις, οὐ γεῦσις· περὶ δὲ χυμοῦ, γεῦσις, ἀλλ' οὐκ ὄψις· ὧν ll ἑκάστη ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ περὶ τὸ αὐτὸ, οὐδέποτέ φησιν ἅμα οὕτω καὶ οὐχ οὕτως ἔχειν. ἀλλ' mm

Præterea kk *in ipsis sensibus non æque certum est de alieno obiecto, atq; de proprio iudicium; aut de propinquo, atq; de eo, quod ipsius est: sed de colore aspectus, non gustatus: de sapore autem gustatus, non aspectus iudicat: quorum* ll *nullus vnquam eodem tempore circa idem simul ita habere atque non habere dicit. Quin* mm

Secunda. hh *Deinde admiratione.* Deinde obijcit, mirum esse, quod aiunt, omnia, quæ vera esse videntur, æque vera esse. Nemo enim est, qui non dicat, verius iudicari magnitudinem rei obiectæ, eiusque colorem, cum è loco propinquo cernuntur, quam cum è remoto. Nemo etiam dubitat, sintne veriora, quæ valentibus videntur, an quæ ægrotis. Nec item rectiusne iudicet de grauitate pōderis robustus, an imbecillus. Deniq; veriorane sint, quæ vigilantibus apparēt, anne, quæ dormientibus. Auget autem admirationem ipsa eorū actio. Cum enim venitur ad actionē, perspicuum est, longe retro ab eis relinqui doctrinā istā de æquali veritate omnium. Nam, si quis illorū, cum est in Africa, Athenis se in somnijs esse putet, non continuo cū è lecto surgit, in Odeū proficiscitur, sed quod in somnijs vidit vanū esse, quod in vigilia verū statuit. Hoc loco pro Odeo, quod verbum cantui destinatum locum significat, alij legunt Areopagum, alij Lyceum. Verum id videntur facere, vt exemplis illustrioribus vtatur. Nam & Græca omnia exemplaria, quæ quidem viderimus, & Alexandri explanatio habent τὸ ᾠδεῖον. cæterum hoc vocabulum, etsi commune est, notum tamen Athenis, locum publicumq; hic significat, quod illi videntur non aduertisse.

Cum venitur ad actionem, sæpe relinqui doctrinam.

Tertia obiectio. ii *Præterea de re.* Tertio obijcit illud Platonis, quo eundem errorem in Protagora refellebat, si de veritate futurorum agitur, verius haberi iudicium Medici, quam ignari hominis, veluti sitne ægrotus valetudinem recuperaturus, an non.

Quarta. kk *Præterea in ipsis.* Quarto loco obijcit, quod non æque verus sit sensus, cum versatur circa sensibile per accidens, quod vocat alienum obiectum, vt cum aspectus iudicat de sapore, atque cum versatur circa sensibile per se, quod appellat proprium, veluti cum idem iudicat de colore: neque item cum versatur circa sensibile commune, quod vocat propinquum; vt cum tactus iudicat de magnitudine aut numero, atq; cum versatur circa proprium, quod appellat, *id, quod est ipsius.* nimirum sensus, vt cum idem sensus iudicat de calido aut frigido. Sæpius enim errant sensus in sensibilibus per accidens, quam per se: sæpius item in sensibilibus cōmunibus, quam proprijs Quin etiam circa propria sensibilia nullus sensus errat, si modo & valeat ipse, & res obiecta, nec longius distet, nec propior sit, quam natura sensus postulet, & omnia remoueantur, quæ impedimento esse possunt. Quid autem sit sensibile per se ac per accidens, itemque, commune ac proprium, in quæ diuiditur sensibile per se, in 2. lib. de Anima, c. 6. explicatum habes.

Quinta. ll *Quorum nullus vnquam.* Quintò loco sic videtur argumentari. Nullus sensus eodem tempore iudicat, rem eandem ita se habere, & non ita, vt esse albam, & non albam: ergo si veritas sequitur iudicium sensus, nunquam duæ contradicentes erunt simul veræ. Vnde tamen hæc consecutio firma sit, haud facile cernitur. Quanquam enim nullus externus sensus hoc iudicet, tamen internus id videtur iudicare posse; vt cum aspectus iudicat lignum dimidia parte demersum in aquam esse distortum, tactus autem non esse distortum, sed rectum tum enim videtur imaginatio iudicare posse esse distortum, & non distortum. Dicendum est tamē ex eo

ex eo hanc consequentiam habere vim, quod loquatur de contradictione in sensibilibus proprijs, qualis est albi, & non albi; dulcis, & nō dulcis. de his enim proxime locutus fuerat. Quare cū negationes propriorū sensibiliū melius perspiciantur ijs sensibus, quibus illa sensibilia sunt propria, quam ab imaginatione: queadmodum & ipsa propria sensibilia, quibus opponūtur: efficitur argumento à maiore, vt si nullus sensus iudicat eodem tempore rē aliquā esse factam suo proprio sensibili, & nō affectam, nec imaginatio id iudicare possit. Dubitare itaq; poterit imaginatio, sitne res affecta certo aliquo sensibili, an non. at iudicare, quod sit affecta illo, & non affecta, nullo modo poterit. Quanquam ne dubitare quidem poterit, nisi sensibilia sint cōmunia, qualis est figura ligni, quæ eadē à diuersis sensibus percipitur. Nā si sensibile sit propriū, cum idē ab alio sensu percipi nequeat, nisi per accidens: siquādo duo sensus in iudicando de illo pugnauerint (vt si aspectus iudicet, rē flauā esse dulcem, gustatus autē dicat esse amarā) semper imaginatio in iudicando sequetur iudiciū illius sensus, qui per se circa illud versatur. *Obseruatio.*

ἀλλ' mm οὐδ' ἐν ἑτέρῳ χρόνῳ περί γε τὸ πάθος ἠμφισβήτησεν, ἀλλὰ περὶ τὸ ᾧ συμβέβηκε τὸ πάθος. λέγω δ' οἷον, ὁ μὲν αὐτὸς οἶνος, δόξειεν ἂν ἢ μεταβαλὼν, ἢ τοῦ σώματος μεταβαλόντος, ὁτὲ μὲν εἶναι γλυκὺς, ὁτὲ δὲ οὐ γλυκύς· * ἀλλὰ τό γε γλυκὺ οἷόν ἐστιν ὅταν ᾖ, οὐδεπώποτε μετέβαλεν· ἀλλ' ἀεὶ ἀληθεύει περὶ αὐτοῦ· καὶ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης τὸ ἐσόμενον γλυκὺ τοιοῦτον.

** Alius habet ἀλλ' οὐ τό.*

Καίτοι nn τοῦτο ἀναιροῦσιν οὗτοι οἱ λόγοι ἅπαντες, ὥσπερ καὶ οὐσίαν μὴ εἶναι καθ' ἑνός· οὕτω μηδὲ ἐξ ἀνάγκης μηθέν. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχειν. ὥστ' εἴ τι ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης, οὐχ ἕξει οὕτω τε καὶ οὐχ οὕτω. ὅλως oo τ' εἴπερ ἐστὶ τὸ αἰσθητὸν μόνον, οὐθὲν ἂν εἴη μὴ ὄντων τῶν ἐμψύχων. αἴσθησις γὰρ οὐκ ἂν εἴη. τὸ μὲν οὖν μήτε τὰ αἰσθητὰ εἶναι, μήτε τὰ αἰσθήματα, ἴσως ἀληθές. τοῦ γὰρ αἰσθανομένου πάθος τοῦτό ἐστι· τὸ δὲ τὰ ὑποκείμενα μὴ εἶναι ἃ ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, καὶ ἄνευ αἰσθήσεως, ἀδύνατον. οὐ γὰρ δὴ ἥ γ' αἴσθησις αὐτὴ ἑαυτῆς ἐστιν,

Quin mm neq; vnquam in alio atq; alio tēpore de affectione ipsa dubitarunt; sed de eo, cui affectio accidit. Exempli caussa, idem vinum, si aut ipsum mutetur, aut corpus, interdū dulce, interdū non dulce videri potest: attamē ipsum dulce, quale est cum fuerit, nunquā mutatum est: sed semper de eo verum nunciat sensus, estque necessario tale, quod dulce futurum est.

Atqui nn hoc tollūt de medio hę oēs sententię: & queadmodū nullius rei substātiam esse dicūt, ita nec necessariū quicquā. Quod n. necessariū est, aliter se habere non pōt. Quare si quid ex necessitate sit, id pfecto nō ita, at non ita se habebit. Denią; oo si solū id est, q sensu percipi pōt, nec animalia existāt: nulla res omnino fuerit. Nullus n. sensus erit. Fortasse igitur verū erit, neq; sensibilia esse, nec sensuū perceptiones: sentiētis n. hæc affectio est. at fieri nequit, vt nō existāt res subiecta, q sensum efficiūt, etiā nō existente sensu. Neq; n. sensus ipse suiipsius sensus est,

mm *Quin neque.* Sexto loco hac ratione illorum sententiam refellit. Si res tales sunt, quales videntur, vt dicitis, negare non potestis, quin aliquid sit necessarium: atqui si aliquid est necessarium, non omnia ita, & non ita se habent. igitur si res tales sunt, quales videntur esse, non est dicendum, omnia ita nō ita se habere. Priorem propositionem ex eo suadet, quia sensus nunquam dubitat de qualitate, quæ per se cadit sub proprium eius obiectum, sed semper de ea eodem modo iudicat, atque ideo semper vere iudicat: quamuis de subiecto illius sæpe dubitet, sæpe etiam in iudicando fallatur. Verbi caussa, gustatus aliquando iudicat id, quod re vera vinum est, esse vinum, quia dulce sit; interdum etiam non esse vinum, vel quia acidum sit factum, vel quia lingua infecta est amaris humoribus: qui, cum vino miscentur, amarum illud videri faciunt. At ipsum dulcem saporem semper iudicat esse dulcem, & amarum esse amarū, nec aliter vnquam de hisce sentit. Si ergo res tales sunt, quales esse videntur, saltem hæc necessario erunt talia, dulce, inquam, dulce; & amarum, amarum. ac cætera eodem modo: necessarioque hoc pacto afficient sensus, nec aliter de illis vnquam iudicabitur. *Sexta obiectio.*

nn *Atqui hoc tollunt.* Probat posteriorem propositionem ex opposito consequentis, hoc modo. Si omnia ita & non ita se habent, vt hæ sententiæ dicunt, tollitur de medio omne necessarium, quemadmodum supra dictum est, tolli omne prædicatum substātiale (necessarium enim id dicitur, quod aliter se habere nō potest) igitur si aliquid est necessarium, vt ex eorum dictis probatum est, non omnia ita, non ita se habebunt. id enim saltem, quod necessarium fuerit, non ita se habebit.

oo *Denią; si solum.* Postremo hanc adhibet rationem. Si esse omnium rerum in eo tātum consistat, quod sensui tales appareant (hoc enim, vt omnes interpretantur, significant verba illa. *Denią; si solum id sit, &c.* nihil omnino erit, animantibus de medio sublatis. hoc autē est falsum. ergo & illud Maiorem probat, quia sublatis animantibus, sensus nullus erit. Minorem ex eo ostendit, quia etsi sublatis animantib. nulla fortasse futura sint sensibilia actu, id est, actu

ἐστι, ἀλλ' ἐστί τι ἕτερον παρὰ τὴν αἴσθησιν, ὃ ἀνάγκη πρότερον εἶναι τῆς αἰσθήσεως. τὸ γὰρ κινοῦν, τοῦ κινουμένου φύσει πρότερόν ἐστι· κἂν εἰ λέγεται πρὸς ἄλληλα ταῦτα, οὐθὲν ἧττον.

est, sed aliquid est aliud præter sensum, quod sensum necessario antecedit: quippe cũ id, quod mouet, prius natura sit eo, quod mouetur, neque id minus ita habeat, si hæc ipsa ad se inuicem dicantur.

percepta (siquidem nullæ erunt sensuum perceptiones, quæ sunt accidentia eorum, quæ sentiunt) tamen fieri non potest, vt sublatis sensibus, eo ipso tollantur res ipsæ sensibiles. Cum enim sensus seipsum sentire non possit (aut saltem non antequam ab alia re extrinsecus moueatur) omne autem mouens absolute ac simpliciter sit prius natura, quam id, quod mouetur, etiamsi quatenus inuicem referuntur, ambo sint simul natura, efficitur, vt sublatis sensibus nõ continuò tollantur sensibilia, atque adeo, neque omnia entia. Nullam enim rem agnoscebant illi, nisi sensibilem. Videtur autem Aristotelem vti hoc loco verbo *fortasse*, propter quosdam sui temporis Philosophos, qui substantijs separatis sensus tribuebant. Addidi porro, *aut saltem non ante*, quia sensus quodammodo sentiunt se sentire, vt habes 3. de Anima, c. 2. à text. 136. verum non nisi cum à rebus sensibilibus mouentur.

Κατὰ τῶν ζητούντων τὸν περὶ ἕκαστα κρινοῦντα ὀρθῶς.

Aduersus eos, qui quærunt, qua ratione quid de singulis recte iudicaturus sit.

ΚΕΦ. ϛ'.

CAP. VI.

Tex. 26. Εἰσὶ δέ τινες, οἳ ἀποροῦσι καὶ τῶν ταῦτα πεπεισμένων, καὶ τῶν τοὺς λόγους τούτους μόνον λεγόντων. ζητοῦσι γὰρ τίς ὁ κρίνων τὸν ὑγιαίνοντα, καὶ ὅλως τὸν περὶ ἕκαστα κρινοῦντα ὀρθῶς. τὰ b δὲ τοιαῦτα ἀπορήματα ὅμοιά ἐστι τῷ ἀπορεῖν, πότερον καθεύδομεν νῦν ἢ ἐγρηγόραμεν.

Δύνανται δὲ αἱ ἀπορίαι αἱ τοιαῦται πᾶσαι τὸ αὐτό. πάντων γὰρ λόγον ἀξιοῦσιν οὗτοι εἶναι. ἀρχὴν γὰρ ζητοῦσι, καὶ ταύτην δι' ἀποδείξεως λαμβάνειν, ἐπεί γε

Sunt a autem nonnulli & eorum qui hæc approbant, & eorum, qui ea sermone tenus vsurpant, qui hunc in modum ambigant. Quærunt enim, quisnam internoscat eum, qui recte valeat, & omnino eum, qui de singulis recte iudicet. b Huiusmodi autem quæstiones similes sunt ei, quã quis quærat, dormiamus nunc an vero vigilemus. Text. 26.

Namque tales dubitationes idem omnes valent, quippe cum hi omnium rationem esse censeant. Quærunt enim principium, idque per demonstrationem accipere nituntur.

Etenim

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Sunt a autem nonnulli. Disputauit superiori capite communiter contra totum genus eorum Philosophorum, qui fallacibus rationibus decepti contradicentes simul veras esse fatebantur: nunc contra eos speciatim disserit, qui ea ratione id asserebant, quod omnia, quæ vera esse viderentur, vera esse dicerent, siue ratione aliqua ducti id assererent, siue ore tenus, ac per proteruiam. Primum igitur docet vtrosque hoc vel maxime ad confirmationem sententiæ, quam defendebant quærere solitos. Quis tandem sit ille, cuius iudicio standum sit in discernendis ijs, qui recte valent ab ijs, qui nõ recte & omnino sapientibus in vnaquaq; re ab ijs, qui sapientes non sunt. Si enim in rebus, quæ ad sensus pertinent, ea sunt vera, quæ valentes ac integri sensibus vera esse iudicant: in ijs autem, quæ ad intellectum spectant, ea quæ prudentes ac sapientes dicunt (hoc enim illi ponunt dicturos eos, qui non omnia, quæ vera videntur, vera esse assenerant) aliquis tandem constituendus est iudex, qui valentes ac sapientes à cæteris distinguat. Cum hoc igitur fieri nequaquam possit, tum quia alij alios magis probant: tum etiam, quia eadem est difficultas in quærendis ijs, qui communem illum iudicem constituãt (& hi enim ipsi iudices sint necesse est, à quibus proinde necesse est tota de veritate cõtrouersia pendeat) colligunt illi, quodcunque videtur, id tandem verum esse. Nam quod non ad plura, vt ita dicam, suffragia decernendum sit de veritate, satis ostensum esse putant ea ratione, superiori cap. adducta, qua probatum, si plures ægrotarent, aut mentis non essent sanæ, quicquid illi iudicarent, id tandem verum habendum foret, quod tamen non concedimus. Cui rationi hæc adiungi potest: Si plurium iudicium in examine veritatis pro regula habendum esset: sane iudicium de pictura, de architectura, deque his operibus artium, non ad peritos earum rerum, qui pauci sunt, sed ad imperitam plebem deferendum esset, quod nemo dixerit.

Quid agatur in hoc capite.

Cui rationi maxime innitantur negantes primum principium.

Alia ratio.

Refutatio.

b *Huiusmodi autem quæstiones similes sunt ei, &c.* Occurrit Aristoteles illorum quæstioni, eam,

ἐπεί γε ὅτι οὐ πεπεισμένοι εἰσὶ, φανεροί εἰσιν ἐν ταῖς πράξεσιν. ἀλλ' ὅπερ εἴπομεν, τοῦτο αὐτῶν τὸ πάθος ἐστί. λόγον γὰρ ζητοῦσιν ὧν οὐκ ἔστι λόγος. ἀποδείξεως γὰρ ἀρχὴ, οὐκ ἀπόδειξίς ἐστιν. οὗτοι c μὲν οὖν ῥᾳδίως ἂν τοῦτο πεισθεῖεν. ἔστι γὰρ οὐ χαλεπὸν λαβεῖν. οἱ δ' ἐν τῷ λόγῳ τὴν βίαν μόνον ζητοῦντες, ἀδύνατον d ζητοῦσιν. ἐναντία γὰρ εἰπεῖν ἀξιοῦσιν, εὐθὺς ἐναντία λέγοντες.

Εἰ e δὲ μή ἐστι πάντα πρός τι, ἀλλ' ἔνιά ἐστι καὶ αὐτὰ καθ' αὑτὰ, οὐκ ἂν εἴη πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές. τὸ γὰρ φαινόμενον τινί ἐστι φαινόμενον. ὥστε ὁ λέγων ἅπαντα τὰ

Etenim non esse eos in eam sententiam adductos, ipsi actionibus declarant. Verum hic (quod iam diximus) eorum morbus est: quærũt enim rationem eorum: quorum non est ratio vlla, quippe cum demonstrationis principij demonstratio non sit. Atque c his quidem facile hoc persuadebitur: neque enim difficile percipi potest. Qui autem id solum quærunt, vt disputationis vi cogantur, id d quærunt, quod fieri nequit: contraria enim dici postulant, cum ipsi statim contraria dicant.

At e si non omnia sunt ad aliquid, sed quædam etiam sunt, quæ ipsa per se dicantur: non vtique verum erit: quicquid apparet: apparens enim, alicui apparens est. Ita, qui omnia, qua

eam, & eiusmodi alias similes esse huic, Dormiamusne modo an vigilemus, quæ quidem proponi ab aliquo potest gratia quærendi iudicis, ad quem certo, & absque errore pertineat discernere vigilantes a dormientibus. Nam cum omnia, quæ vigilantes facimus, in somniis etiam nos facere existimemus, adeo vt somnia etiam ipsa insomniis interpretemur, fieri potest, vt qui se nunc affirmant vigilare, dormiant, & qui credunt se dormire, vigilent, potiusque ij dormiant, qui illos dormire asserunt. Omnes ergo huiuscemodi quæstiones ait Aristoteles, idem valere, atque eodem (vt ita dicam) pede claudicare; quod nimirum omnium rerum rationem exigant, nec absque periculo erroris quicquam sine demonstratione admittendum putent. Quo igitur pacto nemo quærat, Dormiamusne modo, an vigilemus, existimans omnino id dubium esse, sed ratione forsitan aliqua fallaci perstrictus, aut vt expectatur num aliquis partem oppositam demonstrare possit, ita hi non quærunt, quem iudicem constituere oporteat discernendæ veritatis, quasi prorsus, ac absolute dubitent, num omnia sint æque vera (etenim ex eorum actionibus contrarium constat, vt supra dictum est) sed vt illis aliqua ratio reddatur, qua oppositum demonstretur. Hic enim est ipsorum error, saltem exterius significatus, quod quærant rationem eorum, quæ ita aperta sunt, vt demonstratione non egeant. Itaque non minus absurdum esse censet Aristoteles, quærere iudicem, qui discernat, cum omnia sint æque vera, quam si quis iudicem quæreret, qui vigilantes a dormientibus discerneret. Vt enim hoc per se notum est sensu, ita quid in illo dicendum sit, est per se notum, neque adeo notissimum intellectu.

Morũ error.

Græci codices hoc loco habent, ἀποδείξεως γὰρ ἀρχὴ, id est, *Demonstrationis enim principium.* Nobis verisimile fuit, quemadmodum & reipsa facilimum, librariorum vitio haberi ἀρχὴ pro ἀρχῆς. præsertim cum Argyropylus, & Perionius posteriori modo legerint. Potuit tamen Aristoteles dicere. *Principium demonstrationis non esse demonstrationem*, pro eo, quod est, non cadere sub demonstrationem, seu non esse demonstrationis effectum. quam phrasin vsus Philosophorum non omnino respuit.

c *Atque his quidem.* Repetit id quod dixerat in prima parte superioris capitis, cum docuit, non eodem modo disputandum esse cum ijs, qui per errorem, & cum iis, qui per proteruiam primum principium inficiarentur. Quo loco verba, *His quidem*, partitiua sunt, quibus respondent illa, *Qui vero &c.*

d *Id quærunt quod.* Cum hi, qui data opera negant primum principium, statim initio disputationis contraria dicant, hoc est maxime repugnantia admittant, dari videlicet contradicentes simul veras: deinde censeant (id quod vere censent) redarguentem ducere oportere respondentem ad maxime repugnantia, fit, vt cum redarguisse postulant, id poscant, quod fieri nequit. In quæcunque enim repugnantia illos adegeris, ea illi nihil repugnare respondebunt. Id quod Aristoteles hoc loco iterum commemorat, quia si rationibus iis, quas in hoc capite proponet, non eos deduxerit ad aliqua, quæ ipsi repugnantia esse fateantur: non sibi id vitio detur, sed illorum positioni, quæ adeo absurda est, vt qui eam semel defendere audent, nullum omnino pronunciatum quicquam absurdi continere putent.

Contra eos speciatim, qui quicquid verũ videtur, verum esse dicebãt.

e *At si non omnia.* Iam speciatim eos refellit, qui ea de caussa contradicentes simul veras esse dicebant, quia quicquid verum esse videtur, verum est: id quod hoc loco faciendum diximus. Prima ratio sic videtur habere: Si non omnia sunt ad aliquid, seu aliqua etiam sunt absoluta, non quicquid apparet est verum, ergo si quicquid apparet est verum, omnia sunt ad

τὰ φαινόμενα εἶναι ἀληθῆ, ἅπαντα ποιεῖ τὰ ὄντα πρός τι. διὸ f καὶ φυλακτέον τοῖς τὴν βίαν ἐν τῷ λόγῳ ζητοῦσιν ἅμα δὲ καὶ ὑπέχειν λόγον ἀξιοῦσιν, ὅτι οὐ τὸ φαινόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ᾧ φαίνεται, καὶ ὅτε φαίνεται, καὶ ᾗ, καὶ ὥς. ἂν δ' ὑπέχωσι μὲν λόγον, μὴ οὕτω δ' ὑπέχωσι, συμβήσεται αὐτοῖς τἀναντία ταχὺ λέγειν. ἐνδέχεται γὰρ τὸ αὐτὸ, κατὰ μὲν τὴν ὄψιν μέλι φαίνεσθαι, τῇ δὲ γεύσει μή· καὶ τῶν ὀφθαλμῶν δυοῖν ὄντοιν, μὴ ταὐτὰ * ἑκατέρᾳ τῇ ὄψει, ἐὰν g ὦσιν * ἀνόμοιαι· ἐπεὶ h πρός γε τοὺς διὰ τὰς πάλαι εἰρημένας αἰτίας τὸ φαινόμενον φάσκοντας ἀληθὲς εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο πάνθ' ὁμοίως εἶναι ψευδῆ καὶ ἀληθῆ· οὔτε γὰρ ἅπασι ταὐτὰ φαίνεσθαι, οὔτε ταὐτῷ ἀεὶ ταὐτά, ἀλλὰ πολλάκις τἀναντία κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. ἡ μὲν γὰρ ἁφὴ, δύο λέγει i ἐν τῇ ὑπαλλάξει τῶν δακτύλων, ἡ δ' ὄψις ἕν· ἀλλ' οὔτι τῇ αὐτῇ γε καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ αἰσθήσει, καὶ ὡσαύτως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ· ὥστε

* ἑκατέρᾳ.
* ἀνόμοιαι.

quæ apparet, vera esse dicit, is omnia, quæ sunt, ad aliquid facit. Quapropter f obseruandum quoque est ab iis, qui vim in disputatione postulant, simulque id, quod asserunt, defendendū censent: non id quod apparet, esse, sed quod apparet, cui apparet, & quando, & quatenus, & quomodo apparet. Quodsi id, quod asserunt, defendant: non hoc autem modo defendant, accidet eis, vt quamprimum contraria dicant: fieri enim potest, vt res eadem aspectui quidem mel videatur esse, gustatui autem non item, & vtrique oculo, cum duo sint, non eadē appareant, si g sint dissimiles. Nam h iis, qui propter caussas iampridem expositas, id, quod apparet, verum esse dicunt, atque ob id omnia æque falsa ac vera esse contendunt, illud obiiciendum est: neque omnibus omnia apparere, neque eidem semper eadem; sed sæpe contraria eodem tēpore. Tactus enim, cum i digiti admouentur, duo esse nūciat: aspectus vnū: verū id neque sensu eodē, neque eadē ex parte eodēque modo, atque eodem tempore.

aliquid, ad sensum videlicet vel opinionem. atqui non omnia sunt hoc pacto ad aliquid, igitur non quicquid apparet, est verum. Prior consequentia apta est, cum ex opposito consequentis inferat oppositum antecedentis. Aduerte tamen, in antecedente eiusdem consequentiæ verba illa (*Non quicquid apparet, est verum*) hunc habere sensum: Non in ipsa, vt ita dicam, apparentia consistit veritas. Hunc enim sensum probant verba sequentia cum dicitur, *Id enim quod apparet alicui, est apparens.* quæ idem valet, ac si dicas, Apparere enim, est referri ad aliquam cognoscendi potentiam. Simili modo exposuimus ad finem superioris capitis verba illa, *Si solum id sit, quod sensu percipi potest.* Aduerte autem hoc loco veritatis nomen pro fundamēto veritatis accipi: ipsa enim veritas formaliter sumpta, relatio est quædā.

Admonitio.

f *Quapropter obseruandū.* Antequam euertat consequens prioris consequentiæ, admonet proteruos, ne absolute dicant omnia quæ vera esse videntur, esse vera. Nam cum ex eorum sententia sequatur omnia esse prædicto modo ad aliquid, nempe ad sensum vel opinionem, potius dicere deberent, esse vera iis, quibus videntur vera, & per eas potentias, per quas videntur vera, & eo tempore, atque eo modo, quo videntur vera. Nisi enim cum his moderationibus omnia esse vera concedant, eueniet, inquit, ipsis, vt cito dicant contraria, id est, nullo negotio sibi ipsis repugnent. Nam cum experientia constet, nunquam accidere, vt eadem res eidem homini secundum eandem potentiam cognoscendi, eodem tempore, & eodem modo videatur talis & non talis (in quibus conditionibus vera & germana contradictio consistit) efficitur, vt ea ratione apud illos dentur contradicentes simul veræ, quia eædem res, quibusdam videntur tales, aliis autem non tales: aliis autem si eisdem, tamen secundum aliam & aliam potentiam: aut alio, & alio tempore, aut alio, atque alio modo: quod sane non est dari contradicentes simul veras. Ita fit, vt cum contradicentes simul veras esse prædicant, nullas simul veras assignare possint.

Ex data admonitione argumentū.

g *Si sint dissimiles.* Vt si alter purus sit, alter pallido humore suffusus. Hic enim efficiet, vt res omnes per illum pallidæ appareant, quæ alteri non pallidæ videbuntur.

h *Nam iis.* Eandem admonitionem extendit Aristoteles ad eos, qui non per proteruiam: sed per errorem dicebant omnia, quæ videntur, esse vera, & pari ratione omnia, quæ videntur falsa, esse falsa, & omnia esse æque vera & falsa. Nisi quod ait, facilem ad hos esse obiectionem, hoc est, quæ minus negotii ac laboris afferre possit iis, qui illos conuincere student. Id, quod ea ratione dictum esse crediderim, quia superiores illi, cum sint proterui, & pertinaces, forsitan non verebuntur dicere, vni, & eidem homini secundum eandem potentiam eodem tempore, ac modo, adiectisque aliis quibusuis determinationibus videri rem eandem, & secundum idem esse talem, & non esse talem: at hi posteriores, cum candide, & simpliciter disputent, id dicere non audebunt.

Extēsio admonitionis.

i *Cum digiti admouentur.* Cum duæ res paruæ iunguntur, & altera alteram tegit atque aspectui subtrahit, tum ambæ oculorum iudicio sunt vna, attrectatione autem digitorum iudicantur duæ.

Videri

Text. 27.

ναι ὥστε k τοῦτ' ἂν εἴη ἀληθές.

Ἀλλ' l ἴσως διὰ τοῦτο ἀνάγκη λέγειν τοῖς μὴ δι' ἀπορίαν, ἀλλὰ λόγου χάριν λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο, ἀλλὰ τούτῳ ἀληθές. καὶ ὥσπερ δὴ πρότερον εἴρηται, ἀνάγκη καὶ πρός τι ποιεῖν ἅπαντα, καὶ πρὸς δόξαν καὶ αἴσθησιν, ὥστε m οὔτε γέγονεν, οὔτε ἔσται οὐθὲν, μηθενὸς προδοξάσαντος. εἰ δὲ γέγονεν ἢ ἔσται, δῆλον, ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἅπαντα πρὸς δόξαν. ἔτι n εἰ ἕν, πρὸς ἓν ἢ πρὸς ὡρισμένον. καὶ εἰ τὸ αὐτὸ καὶ ἥμισυ καὶ ἴσον, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ διπλάσιόν γε τὸ ἴσον. πρὸς δὴ τὸ δοξάζον εἰ o ταὐτὸ ἄνθρωπος, καὶ τὸ δοξαζόμενον οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος τὸ δοξάζον, ἀλλὰ τὸ δοξαζόμενον. εἰ δ'

tempore. Itaque k fuerit hoc verum.

Sed l hac forsitan de caussa necesse est, vt ii, qui non dubitationis, sed disputationis caussa hac dicunt, non esse hoc verum fateantur, sed huic verum: & , vt antea dictum est, illud etiam est necesse, vt omnia ad aliquid faciant, & ad opinionē & ad sensū. Quare m nec fuit, nec erit quicquā, si nemo id ante opinatus sit. Quod si fuit, aut erit, perspicuum est, non fore omnia ad opinionem. Praeterea n si vnum est: ad vnū, aut ad definitum aliquid refertur: et si idem & dimidium, & aequale est: non tamen aequale ad duplum dicitur: ad opinionem igitur. Si o homo item, & quod sub opinionem cadit, idem sunt, non est certe homo id quod opinionem habet, sed id de quo habetur opinio.

Idem refert Socr. apud Plat. in Theat.

Text. 27.

Quod

Videri fortasse potest hoc loco verbum αἴσθησιν errore scriptum fuisse post illa, καὶ εἰ τὸ αὐτὸ, sed est hyperbaton, nec id quidem valde durum.

k *Itaque fuerit hoc.* Id est, si huiusmodi Philosophi dicerent, omnia esse vera respectu eorum, quibus videntur vera; & falsa, respectu eorum, quibus videntur falsa: non autem absolute, omnia esse vera, & falsa; forsitan id verum esset, seu potius magis ferendum.

l *Sed hac forsitan de caussa necesse est, vt ii, qui non dubitationis.* Regreditur ad argumentationem propositam, atque vt euertat consequens prioris consequentiae: Omnia, inquam, esse ad aliquid, ait proteruos, vel ex eo, quod per digressionem dictum est, cogi vt illud concedant. Si enim illi absolute dicere non possunt hoc esse verum: sed comparatione huius hominis, & huius potentiae cognoscentis &c. necesse est concedant, omnia consistere in habitudine ad sensum, aut opinionem, interioremve cognoscendi facultatem. Non meminit autem eorum, qui per errorem peccabant, quia superiori probatione facile contenti erunt. — *Quod concedere cogātur aduersarii.*

Hoc loco vbi est ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο, forsitan verba commutata sunt. Melius enim haberet collocatio hunc in modum, οὐχ ὅτι ἔστιν, &c. vt sensus esset, *non quidem hoc esse verum: sed huic verum, &c.* cum tamen de sensu nulla sit difficultas, parum refert, vtro legatur modo.

m *Quare nec fuit.* Iam euertit consequens duabus rationibus. Prior est, Quia si omnium rerum esse consisteret in habitudine ad sensum, aut opinionem, nihil omnino fuisset, aut futurum esset, nisi ante de eo haberetur opinio: quod quam absurdum sit, nemo est, qui non videat. Quis enim neget multa fieri in rerū natura, de quib. nulla vnquā hominibus cogitatio subit, vt quae gignuntur in visceribus terrae, aut in solitudine accidunt. Neque vero hi ad cognitionem diuinam recurrebant, cum facerent hominem mensuram essendi omnium rerum, vt Socrates apud Platonem in Cratylo a Protagora dictum commemorat. Quanquam, etsi ad diuinam cognitionem recurrerent, nihil ad rem dicerent. Nam, etsi nihil est, quod diuinam cognitionem effugiat, non est tamen esse rerum idipsum, quod cognosci a Deo. — *Prior impugnatio consequentis.*

n *Praeterea si vnum.* Posterior ratio sic habet: Si relatiuum est vnum specie, ad correlatiuum vnum specie refertur: aut, vt accuratius id dictum sit, ad vnum specie non vagum & indifferens, sed certum, ac determinatum. Quamuis enim res aliqua sit dimidia simul, & aequalis respectu aliarum, tamen non est aequalis respectu duplae, sed respectu aequalis, nec est dimidia respectu aequalis, sed respectu duplae. & ita res se habet in caeteris. Si igitur istorum sententia vera est, vniuscuiusque rei esse consistet in habitudine ad id, quod illam opinatur. Quare cum res sint specie infinitae, id, quod eas opinatur, erit infinite secundum speciem. quod nemo dixerit. Haec ratio apparens quidem incommodum infert, & apud eos, contra quos disputat, forsitan non est parui momenti. Re tamen vera, infinitis speciebus rerum, vt numerorū aut figurarum respondent infiniti conceptus, qui hoc loco appellantur opiniones, etsi homo ipse, qui opinatur, siue concipit, sit vnus atque idem. — *Posterior.*

o *Si homo item.* Exemplū est concise introductum, vt superius. Eo autem ostendit Arist. id, quod proxime dixerat, nempe omnia secundum istos in eo habere positum esse, quod de eis habeatur opinio. Quo loco verbum *Homo* in priori parte conditionalis positum, aut scribendi incuria pro eo, quod opinatur, positum est ab Aristotele aut potius secundum pro homine, quatenus est id, quod opinatur, siue opinionem habet, vt a D. Thoma sumitur. — *Exemplum*

Est

εἰ δ᾽ ἕκαστον ἔσται πρὸς τὸ δοξάζον, ἄπειρα ἔσται τῷ εἴδει τὸ δοξάζον. ὅτι μὲν οὖν βεβαιοτάτη δόξα πασῶν, τὸ μὴ εἶναι ἀληθεῖς ἅμα τὰς ἀντικειμένας φάσεις, καὶ τί συμβαίνει τοῖς οὕτω λέγουσι, καὶ διὰ τί οὕτω λέγουσι, τοσαῦτα εἰρήσθω.

Ἐπεὶ q δ᾽ ἀδύνατον τὴν ἀντίφασιν ἀληθεύεσθαι ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τἀναντία ἅμα ὑπάρχειν ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ. τῶν r μὲν γὰρ ἐναντίων, θάτερον στέρησίς ἐστιν οὐχ ἧττον. οὐσίας s δὲ στέρησις ἀπόφασίς t ἐστιν

Quod si res quaque refertur ad id, quod opinionem habet: erit vtique id, quod opinionem habet, specie infinita. Quod p igitur hac opinio sit omniũ firmissima, Non esse oppositas enunciationes simul veras, quidq; accidat iis, qui id asserunt, & cur ita loquãtur, hactenus dictũ sit.

Cum q autem fieri nequeat, vt contradictio simul de eodem vera sit, perspicuum est, fieri non posse, vt contraria eidem simul insint. Neque r enim minus priuatio est, contrariorum alterum. substantia s vero priuatio, negatio t est

Est enim sensus; Quanquam enim homo, qui opinatur, idem sit, atque id, de quo habetur opinio; tamen quatenus homo, vt hi volunt, non erit id, de quo opinionem habet, sed id, de quo habetur opinio, quod quidem est habere esse in habitudine ad id, quod opinatur.

Aliorũ argumenta. Hoc loco alia pleraque argumenta efferuntur ab auctorib. ad refellendam huiusmodi sententiam. Qualia sunt illa apud Alexand. Si esse rerum positum sit in eo, quod existimetur, existimans, vt existimans, nihil erit, nisi fuerit etiam existimatus. quo fit, vt si a nemine cum existimat, existimetur, id quod nihil est, existimet, & (quod hinc sequitur) conferat rebus esse, quod tamen nisi esse habeat, facere non potest. Et illud mutata opinione mutabitur esse rerum. Et illud, si quis me existimet vnum, alius vero plures, ero simul & plures. Item, si quis putet aliquem esse in hoc loco, alius vero putet eundem esse in alio, erit is simul in diuersis locis. Quale etiam est illud apud Auenrois. Si opinio dat esse rebus, tollitur de medio omnis generatio. Quinetiam sequitur: vt inquit Albertus, duplum non referri primo ad dimidium, sed ad existimans. Neque enim habere potest duo correlatiua, quorum habitudine primo habeat esse. Verum hæc omnia minus absurda sunt, quam negatio primi principii, quorum euersores his argumentis impugnantur.

p *Quod igitur hac.* Epilogus est eorum, quæ his tribus capit. dicta sunt.

Contraria qua ratione in eodem subiecto esse nequeant. q *Cum autem fieri nequeat.* Colligit hoc consectarium ex dictis, Fieri non posse, vt contraria simul insint. Cum enim affirmatio, & negatio contradicentes simul veræ esse nequeant (quod proterui etiam & pertinaces concedere coguntur, vt ex dictis patet) vnum autem contrarium simpliciter existens in subiecto afferat secum priuationem, atque adeo negationem alterius, efficitur, vt duo contraria simul in eodem subiecto existere non possint, nisi aut ambo aliqua ex parte insint, aut alterum aliqua ex parte, alterum simpliciter. Illud contrarium dicitur simpliciter inesse subiecto, quod absque adiectione illud denominat, quo pacto calor inest igni, & frigus aquæ in suo naturali statu constitutæ. Atque hoc pacto non possunt contraria simul eidem inesse. Illud autem dicitur inesse aliqua ex parte, siue secundum quid, quod ita imperfecte inest, vt subiectum non absque adiectione denominet, quo pacto calor, & frigus insunt aquæ omnino tepidæ, & candor Aethiopi, & omnes formæ rerũ, quæ ex ligno gigni possunt, existunt materia ligni. Nam neque aqua omnino tepida dicitur calida, aut frigida, nisi secundum dimidietatem graduum, neque Aethiops candidus, nisi dentibus, aut oculis, nec formæ rerum, quæ ex ligno generari possunt, dicuntur inesse materiæ ligni, nisi potestate.

Qua ratione vnum cõtrarium sit alterius priuatio. r *Neque enim minus priuatio.* Hoc est, non minus vnum contrariorum est priuatio alterius, seu affert secum priuationem alterius, quam alterum illius. Id, quod Aristoteles dixit spectata illorum oppositione, siquidem contraria pari repugnantia se mutuo excludunt. Nam spectata eorum perfectione, semper id, quod deterius seu minus perfectum est, censetur priuatio alterius, vt habes 3. Phys. capite primo, & aliis locis. Possunt etiam hæc verba sic explicari, quasi dicat Arist. non minus alterum contrariorum simpliciter existens priuare, siue excludere alterum, quam alterum contradicentium; nisi quod contraria sese mutuo excludunt a certo subiecto; contradicentia autem a quouis, siue ente, siue non ente. Atque hoc videntur subiecta verba declarare. Itaque Aristoteles iuxta hanc expositionem tantam credit esse repugnantiam contrariorum in certo ac determinato subiecto, quanta est contradicentium respectu cuiusque. Quod si verum est, ne diuina quidem virtute fieri potest, vt duo contraria existant simpliciter, ac perfecte in eodem subiecto: de qua re lib 8.

Priuationis substantia vocabulo s *Substantia vero priuatio* Priuationis nomen, quod late acceptum est in verbis proxime præcedentibus, vtrouis modo illa exponantur, proprie iam nunc accipitur, sed tamẽ pro sola priuatione formæ substantialis, ad quã cæteræ priuationes formarũ accidentaliũ reducũtur.

Appellatur

Appellatur autem priuatio formæ substantialis, priuatio substantiæ, quia sæpe nomen substantiæ apud Aristotelem pro forma substantiali sumitur. Vel dic, si placet, substantiæ nomen accipi hoc loco pro quacunque forma, vt omnes priuationes propriè dictæ comprehēdantur. Quanquam non memini apud Aristotelem substantiæ vocabulum sic accipi, etsi latissime nonnunquam sumatur pro quauis essentia. quæ tamen acceptio hic non congruit. *quid hic intelligatur.*

τ ἔστιν ἀπό τινος ἀφωρισμένου γένους. εἰ οὖν ἀδύνατον ἅμα καταφάναι καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς, ἀδύνατον καὶ τἀναντία ὑπάρχειν ἅμα, ἀλλ᾽ ἢ πῇ ἄμφω, ἢ θάτερον μὲν πῇ, θάτερον δὲ ἁπλῶς.

t est a definito aliquo genere. Ergo, si fieri nequit, vt simul vere affirmemus, ac negemus: fieri etiam non potest, vt cōtraria simul insint, sed aut vtrumq; aliqua ex parte: aut alterum aliqua ex parte, alterum simpliciter.

t *Negatio est a quodam.* Id est, Negatio est formæ a proprio & determinato subiecto.

Ὅτι ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι ἓν καθ᾽ ἑνὸς ὁτιοῦν.

ΚΕΦ. Ζ'.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μεταξὺ ἀντιφάσεως ἐνδέχεται εἶναι οὐθέν· ἀλλ᾽ ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι ἓν καθ᾽ ἑνὸς ὁτιοῦν. Δῆλον b δὲ πρῶτον μὲν ὁρισαμένοις τί τὸ ἀληθὲς καὶ ψεῦδος. τὸ μὲν γὰρ λέγειν τὸ ὂν μὴ εἶναι, ἢ τοῦτο εἶναι, ψεῦδος· τὸ δὲ τὸ ὂν εἶναι, καὶ τὸ μὴ ὂν μὴ εἶναι, ἀληθές. ὥστε καὶ ὁ λέγων εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, ἀληθεύσει, ἢ ψεύσεται. ἀλλ᾽ c οὔτε τὸ ὂν λέγεται

Necesse esse, quodlibet vnum de vno alio aut affirmare aut negare.

Cap. VII.

At vero a neq; inter contradicentia quicquam interiectum esse potest, sed necesse est, vnum de vno affirmare, aut negare, quicquid tandem illud sit. Quod b ita demum perspicuum erit, si ante quid verum sit, quid falsum, definieremus. Etenim dicere, id, quod est, non esse, aut quod non est, esse: falsum est: id autem, quod est, esse, aut quod non est, non esse, verũ. Quare & is, qui esse, aut non esse dixerit, aut verũ aut falsum pronunciabit. Sed neq; c ens, neq;

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

At a *vero neq;.* Tria superiora capita consumpsit Aristoteles in defendendo primo principio tum ab imperitis, tum etiam a proteruis, & pertinacibus: nunc, id est, hoc capite, conatur defendere illud, quod ad finem capitis 3. maxima necessitudine cum primo coniunctum esse diximus. Necesse, inquam, esse, quoduis aut esse, aut non esse, seu, quod eodem redit, Necesse esse quodlibet de quolibet affirmari, aut negari. quod Aristoteles vocat, non dari mediũ inter contradicentes, quemadmodum dicimus, in numerorum genere non dari medium paris & imparis. quod necesse sit quemlibet numerum esse parem, aut imparē. Aduerte autem, primum principium negatiuum, quod hactenus defensum est, latius patere, quam affirmatiuum, quod hoc capite defenditur. Siquidem negatiuum, cum dicat contradicentes, nec simul veras nec simul falsas esse posse, vt cap. 3. exposuimus, in omni genere contradicentium verum esse intelligitur, etiam cum materia est de futuro contingenti. Ad affirmatiuum, cum asserat necesse esse, vt altera contradicentium sit vera: non est verum in materia de futuro cōtingenti sumptis partibus contradictionis determinate siue disiunctiue (vt si dicas, Huius cōtradictionis, Socrates disputabit cras, Socrates non disputabit cras, prior est vera, posterior falsa, aut vice versa) sed indeterminate siue disiunctim, veluti si dicas. Altera est vera, altera falsa, nullam designando, vt ex priori lib. de Interp. patet. Quo fit, vt hac etiam ratione merito affirmatiuũ principium non sit censendum primum principium. Quod igitur non detur medium inter contradicentes enunciationes, septem rationibus probat Aristoteles. Deinde aperit vnde natus sit oppositus error. Tum vero tradit modum, quo eius fautores commodius refelli possint. Postremo docet, cui veterum potissimum adscribenda videatur sententia de contradicentibus simul veris, cui etiam de simul falsis.

Defendi hoc cap primum principium affirmatiuum.

Quo pacto intelligatur in materia futurorum contingentium.

Epitome huius capitis.

b *Quod ita demum.* Prima ratio sumitur ex definitionibus veri & falsi pronunciati hoc modo: Verum pronunciatum est dicere id, quod est, esse, aut quod non est, non esse: falsum autem, dicere id, quod est, non esse, aut quod non est, esse. igitur omne pronunciatum, in quo esse, aut non esse dicitur, verum vel falsum est. atqui nullum pronunciatum afferri potest, in quo esse, aut non esse, non dicatur, siquidem omne pronunciatum affirmat, aut negat. igitur nullum pronunciatum efferri potest, quod non sit verum aut falsum. *Prima ratio ad euertendum cōtradictionis medium.*

c *Sed neq; ens.* Quasi dicat, Ab iis autem, qui medium contradictionis ponunt, neque id, quod est, neq; id, quod non est, necessario esse, aut non esse dicitur, cum aliquid eorum sententia, nec esse, nec non esse possit.

λέγεται μὴ εἶναι, ἢ εἶναι, οὔτε τὸ μὴ ὄν. ἔτι d εἴ τι μεταξὺ ἔσται τῆς ἀντιφάσεως, ὥσπερ τὸ φαιὸν μέλανος καὶ λευκοῦ, ἢ ὡς τὸ μηδέτερον ἀνθρώπου καὶ ἵππου· εἰ μὲν οὖν οὕτως, οὐκ ἂν μεταβάλλοι. ἐκ μὴ ἀγαθοῦ γὰρ εἰς ἀγαθὸν μεταβάλλει, ἢ ἐκ τούτου εἰς μὴ ἀγαθόν. νῦν δ' ἀεὶ φαίνεται. οὐ γάρ ἐστι μεταβολὴ ἀλλ' ἢ εἰς τὰ ἀντικείμενα καὶ μεταξύ. εἰ δ' ἔστι μεταξύ, καὶ οὕτως εἴη ἄν τις εἰς λευκὸν, οὐκ ἐκ μὴ οὐ λευκοῦ γένεσις. νῦν δ' οὐχ ὁρᾶται. ἔτι e πᾶν τὸ διανοητὸν καὶ νοητὸν, ἡ διάνοια ἢ καταφησιν, ἢ ἀπόφησι· τοῦτο δ' ἐξ ὁρισμοῦ δῆλον, ὅταν ἀληθεύῃ ἢ ψεύδεται. ὅταν μὲν ὡδὶ συνθῇ, φᾶσα ἢ ἀποφᾶσα ἀληθεύει· ὅταν δὲ ὡδὶ, ψεύδεται. ἔτι f παρὰ πάσας δεῖ εἶναι τὰς ἀντιφάσεις, εἰ μὴ λόγου ἕνεκα λέγεται. ὥστε καὶ οὔτε ἀληθεύσει τις, οὔτ' οὐκ ἀληθεύσει· καὶ παρὰ τὸ ὂν καὶ τὸ μὴ ὂν ἔσται· ὥστε καὶ παρὰ γένεσιν καὶ φθορὰν, μεταβολή τις ἔσται· ἔτι g ἐν

Cap.3.a tex. 11.

neque non ens, esse, aut non esse dicitur. Praeterea d aut aliquid medium erit inter contradicentiam, vt fuscum inter nigrum & album, vt neutrum inter hominem & equũ. Si igitur hoc pacto, non fiet vtiq; mutatio. Ex non bono enim in bonum mutatio fit, aut ex hoc in non bonum. nunc autem semper fieri videtur: non enim datur mutatio, nisi in opposita ac media. Sin autem interiectum aliquid est, hoc etiam modo dabitur generatio quadam, qua non sit in album ex non albo. nunc autem nulla cernitur. Praeterea e omne quod ratione ac mente percipitur, ratio ipsa aut affirmat, aut negat. id autem ex definitione perspicuum est, quando verũ, aut falsum dicat. Cum enim hoc modo componit, aut affirmans aut negans, verum dicit: cum autem hoc alio modo falsum. Ad f hac, prater omnia contradicentia esse illud oportet, nisi disputationis caussa dicatur. quare neq; verum dicet quis, neq; non verum: eritq; prater ens, & non ens: ex qua re fiet, vt prater generationem & corruptionem mutatio sit aliqua.

Secunda. d *Praeterea aut aliquid medium.* Secunda ratio huiusmodi est Medium aut est per participationem, quo pacto fuscus color est medium quippiam inter hominem, & equum. at neutro modo dari potest medium inter esse, & non esse. igitur nullo. Quod autem inter esse, & non esse non possit dari medium per negationem ex eo patet, quia si daretur, neque illo, neq; in illud posset fieri mutatio. Omnis enim mutatio, aut est generatio aliqua, aut corruptio, quarum illa fit ex non ente (praesertim bono siue perfecto) in ens (praesertim bonum, & perfectum, vt habes priori lib de Gen.) haec vero fit ex ente, praesertim perfecto, in non ens, praesertim perfectum. Cum ergo semper fieri videatur mutatio ex mediis, in extrema, aut ex iis, quae extrema sunt, in media (ait autem *Semper*, propter eos veteres, qui continenter omnia mutari asserebant) aut saltem in plurimis fiat, efficitur vt tale medium dari non possit. Nisi quis absurdissime dicat, posse fieri mutationem ex nec homine, nec non homine in hominem, aut non hominem: aut certe ex horum altero in illud, quo pacto nulla generatio fit, aut corruptio. Siquidem nulla mutatio fit, nisi in extrema, aut media, nunquam autem fit mutatio ab extremo in extremum, nisi prius facta mutatione in medium, si inter extrema detur medium. Quod vero dari non possit medium per participationem, ex eo probat, quia etiam hoc pacto daretur mutatio, quae nec esset ex non ente in ens, nec ex ente in non ens. Perspicuum est enim inter extrema & media per participationem, fieri mutuam transmutationem, vt inter album & fuscum.

De mutatione nonnulla.

Tertia ratio. e *Praeterea omne quod.* Tertia ratio haec est. Quicquid ratio ac intellectus iudicat, id ipsum affirmat, aut negat; nullum enim iudicium fertur, nisi affirmando, aut negando. affirmatio autem & negatio, cum rebus conformantur, sunt verae: cum ab illis discrepant, sunt falsae; vt patet ex veri & falsi pronunciati explicatione. quando autem affirmatio est rebus conformis, tum negatio discordat: & vice versa. igitur necesse est, vt altera sit vera, altera falsa.

Quarta. f *Adhac prater omnia.* Quarta ratio sic habet: Aut inter quaeuis cõtradicentia datur medium, aut inter nulla, nisi quis contentionis caussa, & absque ratione vlla in aliis illud concedat, in aliis neget. est enim in omnibus par ratio. at nec inter verum, & non verum, nec inter ens, & non ens, quae sunt contradicentia, datur medium. igitur inter nulla. Minor, quod attinet ad verum, & nõ verum, ex eo patet: quia, etsi quis dicat dari medium inter verum & falsum, tamen nemo fuit, qui diceret dari enunciationem vllam, quae nec esset vera, nec non vera. Quamuis etiam fuerunt, qui videantur posuisse medium inter ens particulare, & non ens, vt inter hominem & non hominem, vt paulo post patebit: tamen sumpto ente in commune, nemo dixerit dari aliquid, quod nec sit ens, nec non ens; praesertim cum inde etiam sequatur fore aliquam mutationem, quae non sit generatio, nec corruptio, vt secunda argumentatione deductum est. siquidem generatio & corruptio tendunt immediate, aut a non ente in ens, aut ab ente in non ens. Sumuntur autem hoc loco quemadmodũ & superius generationis & corruptionis nomina, vt significant mutationes a quouis non esse ad quoduis esse, vel a quouis esse ad quoduis non esse.

g *Praeterea*

ἔτι g ἐν ὅσοις γένεσιν ἡ ἀπόφασις τὸ ἐναντίον ἐπιφέρει, καὶ ἐν τούτοις ἔσται οἷον ἐν ἀριθμοῖς οὔτε περιττός, οὔτε οὐ περιττὸς ἀριθμός· ἀλλ' ἀδύνατον· ἐκ h τοῦ ὁρισμοῦ δὲ δῆλον. ἔτι i εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, καὶ οὐ μόνον ἡμιόλια τὰ k ὄντα ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλείω. πάλιν γὰρ ἔσται ἀποφῆσαι τοῦτο πρὸς l τὴν φάσιν καὶ τὴν ἀπόφασιν, καὶ τοῦτ' ἔσται τι. ἡ γὰρ οὐσία m ἔσται τις αὐτοῦ ἄλλη. ἔτι n ὅταν ἐρομένου εἰ λευκόν ἐστιν, εἴπῃ ὅτι οὔ, οὐθὲν ἄλλο ἀπέφηκεν, * ἡ τὸ μὴ εἶναι· ἀπόφασις δὲ τὸ μὴ εἶναι.

* alius habet ἢ τὸ εἶναι.

Praeterea g in quibuscunq; generibus negatio contrarium inducit, in iis quoq; illud erit, quo pacto in numeris, neq; impar erit numerus, neque non impar: at hoc fieri nequit, idq; h ex definitione patet. Praeterea i in infinitum fiet progressio, nec tantum sesquialtera erũt ea, k qua sunt; sed etiam plura. Rursus enim hoc ad l affirmationem, & negationem negare licebit, & hoc erit aliquid, quandoquidem alia quadam erit eius m substantia. Praeterea n cum rogante aliquo, an album sit, dicat quis, Non, nihil aliud, quam non esse pronunciauit, at ipsum non esse negatio est.

Ἐλήλυθε | Aduenit

g *Praeterea in quibuscunq; generibus negatio contrarium inducit.* Quintæ rationis hic est sensus: Si inter affirmationem & negationem contradictorie oppositas daretur medium, potiori ratione daretur inter affirmationem & negationem contractas ad certum genus, quando scilicet, negatio sumitur pro differentia contraria differentiæ significatæ per affirmationem, vt inter impar & non impar, quæ sumuntur vt differentiæ numerorum; aut inter rationale & irrationale, quæ sumuntur vt differentiæ animalium. at inter huiusmodi affirmationem & negationem non datur medium (nec enim datur numerus, qui nec sit impar, nec non impar, id est, par: nec item animal, quod nec sit rationale, nec irrationale) igitur nec inter affirmationem & negationem simpliciter. Maior ex eo patet, quia affirmatio & negatio contractæ ad certum genus, non ex eo carent medio, quia significant contraria (multa enim contraria habent medium) sed ex repugnantia affirmationis & negationis absolute ac simpliciter sumptæ, quam participant respectu talis generis. *Quinta.*

h *Idq; ex definitione patet.* Paris nimirũ & imparis. Siquidẽ Par definitur esse *numerus, qui æquis cõstat partib.* impar vero, *qui nõ æquis*, nec vllus præterea est numerus, qui neutris cõstet. *Sexta.*

i *Praeterea in infinitum fiet progressio.* Sexta ratio hanc habet sententiam. Si detur medium contradictionis, non solum ea, quæ sunt (seu potius quæ significantur nominibus, vt recte exponit Alexander) sesquialtera proportione excedent ea, quæ concedi solent: sed etiam infinities illa superabunt. at alterum est contra omnium sententiam, alterum fieri non potest. ergo non datur medium contradictionis. Maior ex eo patet, quia præter hæc duo, *Quæ sunt*, & *Quæ non sunt*, nihil aliud est, de quo inter homines fit sermo. Qui autem ponunt medium inter contradicentia, tertium quoddam genus adhibent, quod nec sit ex iis, quæ sunt, nec ex iis, quæ non sunt. Ita fit, vt eorum sententia, ea, quæ nominibus significantur, sesquialtera proportione sint plura, quam quæ communi sententia conceduntur. duo enim sesquialtera proportione a tribus superantur. Iam vero cum quicquid contingit affirmare, contingat etiam negare, (si hæc tria genera affirmantur) erit illorum simul quædam peculiaris negatio contradictoria. Quare cum par sit ratio, vt huius contradictionis detur medium; iam emergent quatuor genera, quæ rursus simul sumpta alia negatione negari poterunt interiecta rursus alio contradictionis medio, & sic deinceps in infinitum. Ita pene D. Thomas. Aliter Commentator *lect.* 16. *p.* 6. & Albertus, *tract.* 4. *c.* 1.

k *Ea, quæ sunt.* Itaq; sumuntur hic ea, quæ sunt, siue res (queadmodũ ex *com.* 66. Alex. diximus) vt solent res significatæ a verbis significãtibus distingui. Proinde, quod paulo post dicitur *erit aliquid*, idẽ valet, ac si diceretur, Erit distinctum significatũ a significatis cõtradicentium.

l *Ad affirmationem & negationem.* Id est, simul cum affirmatione & negatione contradicentibus, vt sit vna negatio horum trium affirmationis, negationis, & medij.

m *Eius substantia.* Substantiam pro ratione seu definitione accipit. vt sæpe alibi. Vnde colligunt Scoti sectatores, negationem habere propriam formalitatem, quæ nimirum propria ac peculiari definitione explicetur. *De formalitate negationis.*

n *Praeterea cum.* Septima ac postrema ratio est huiusmodi: Ad eam quæstionẽ, qua quærat aliquis, Sit ne hoc, vel illud albũ, duæ tantum responsiones redduntur, Esse sc. vel, Nõ esse. qui autem respondet Non esse, nihil aliud significat, quam negationem albi. igitur inter esse album, & non esse album, nihil est medium. Quod idem concludi potest in cæteris contradicentibus. Consequentia ex eo perspicua est: quia si quid esset medium inter album & non album: id autem, de quo quæstio excitaretur, non esset album: non recte responderet, qui diceret, Non esse album: fieri enim posset, vt illi conueniret medium inter esse album, & non esse album. Nisi aduersarius absurdissime, atque adeo contra se respondeat. *Septima ratio.*

Non album significare etiam medium illud inter album, & non album. quod non solum repugnat minori propositioni, sed etiam inducit oppositum eius sententiæ, quam ille tuetur. Si enim Non album significat quicquid est præter Album, sane inter Album & Non album nihil est medium. Quod autem ad verba attinet, illud animaduertendum est, vbi nos dicimus, *Nihil aliud, quam non esse pronunciauit*, omnes & Græcos, & Latinos codices loco illius *non esse*, habere, *esse*. In verbo autem, *pronunciauit*, Græcos nobiscum conuenire, qui habent ἀπέφηνε, Latinos vero discordare, qui habent *negauit*, vt pro ἀπέφηνε videantur legisse ἀπέφησε, aut, vt habet quidam manuscriptus, ἀπόφησιν. At dicere quidem *nihil aliud, quam esse pronũciauit*, plane falsum efficit sensum. qui enim respondet, Non, haud profert esse, sed non esse. Dicere autem *nihil aliud, quam esse negauit*, etsi veram habet sententiam, non tamen satis cohæret cum verbis sequentibus, quibus nõ infertur non esse ex negatione: sed contra negatio ex non esse, vt nimirum ostendatur, non dari medium inter affirmationem & negationem, ex eo quod non datur inter esse, & non esse. Cum ergo contextus altero modo corrigendus esset, magis germana lectio nobis futura visa est, si relinqueretur verbum ἀπέφηνε, vt erat, & pro ἢ τὸ εἶναι, legeretur, ἢ τὸ μὴ εἶναι. id est, *quam non esse*; præsertim cum mox repetatur *ipsum non esse*, cum dicitur ἀπόφασις δ' ἢ τὸ μὴ εἶναι, vt verisimile sit illud μὴ aut excidisse ex priori loco, aut a sciolo aliquo expunctum fuisse. Quod si quis malit legere ἢ τὸ εἶναι, & pro ἀπέφηνε substituere ἀπόφησιν, aut potius, ἀπέφησε, vt hæc sit sententia (*nihil aliud, quam esse negauit*) sic intelligẽda erunt verba sequentia, vt inferat Aristoteles, ex eo, quod non datur medium inter affirmationem & negationem, non dari medium inter esse, & non esse. Quod certe nõ congruit cum superioribus: cum Aristoteles paulo superius e contrario probauerit, non medium inter affirmationem & negationem, quia non datur inter esse, & non esse. Oportebitq; facere verbum, ἀπόφασις, subiectum, & τὸ μὴ εἶναι prædicatũ. quæ loquẽdi formula non admodum vsitata est.

Ἐλήλυθε o δ' ἐνίοις αὕτη ἡ δόξα, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τῶν παραδόξων. ὅταν γὰρ λύσιν μὴ δυνῶνται λόγους ἐριστικούς, ἐνδόντες τῷ λόγῳ, σύμφασιν ἀληθὲς εἶναι τὸ συλλογισθέν. οἱ μὲν οὖν διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν λέγουσιν, οἱ δὲ διὰ τὸ πάντων λόγον ζητεῖν. ἀρχὴ p δὲ πρὸς ἅπαντας τούτους ἐξ ὁρισμοῦ. ὁρισμὸς δὲ γίνεται ἐκ τοῦ σημαίνειν τι ἀναγκαῖον εἶναι αὐτούς. ὁ q γὰρ λόγος, οὗ τὸ ὄνομα σημεῖον, ὁρισμὸς γίνεται τοῦ πράγματος.

Ἔοικε

Aduenit o *autem quibusdam sententia hæc eo modo, quo & alia, quæ sunt præter opinionem. Dum enim rationes contentiosas soluere nequeunt, rationi cedentes id, quod conclusum est, verum esse fatentur. Quidam igitur ob hãc caussam ita dicunt: alij, quia omnium rationem quærunt. Principium* p *autem ad hos omnes ex definitione sumendum est; definitio autem ex eo fit, quod aliquid eos significare sit necesse: ratio* q *enim, cuius nomen est signum, definitio rei est.*

Porro

Vnde ortus sit error impugnatus.

o *Aduenit autem.* In hac posteriori capitis parte docet primum Aristoteles vnde ortus sit error nunc impugnatus. Aitque, hanc sententiam, quemadmodum & cæteras id genus inopinabiles, quas vel ipsa natiua mentis lux continuo reiicit, e duobus fontibus manasse. Quidam enim earum assertores, cum fallaces rationes, quibus illæ concludi videbantur, soluere non possent, victi, coactique manus dederunt. Alij, cum omnia, quæ demonstrari non possunt, negare instituerent, prima principia negauerunt, quod illa neutiquam demonstrari posse cernerent. Vnde facile perspicitur, quam sit vtilis Analyticorum & Elenchorum tractatio; vtpote cuius ignoratio tam misere huiusmodi Philosophos transuersos egerit, & in tam immanium errorum scopulos impulerit.

Præcipuum argumentũ contra huiusmodi errores.

p *Principium autem.* Quoniam rationes, quæ contra hunc errorem adductæ sunt, docilem, & minime proteruum respondentem desiderant, tradit Arist. modum, quo eius assertores efficacius refutari possint. Is autem erit (quemadmodum contra alios cap. 4. dictum est) si ab eis quæratur, num verba, quibus illi in disserendo vtuntur, certum aliquid significent, nec ne. Si enim dixerint, nullum verbum esse, quod non magis rem vnam, quam aliam significet, nec magis entia, quam non entia declaret, non erit cum illis disputandum, vt cum iis, qui nihil definite dicant, sed omnia prorsus non solum entia inter se, sed etiam non entia cum entibus cõfundant. Sin autem certã verborum significationẽ concesserint, vt diuersis nominibus diuersæ rationes siue definitiones in mente respondeant: tum manifeste conuincentur alteram contradictionis partem veram esse concedere, alteram falsam. Definitiones enim ita conueniunt rebus significatis, vt nec illis non conuenire, nec cæteris conuenire possint. Quo fit, vt qui eas de rebus significatis affirmauerint, aut de aliis negauerint, verum dicant, qui autem de illis negauerint, aut de aliis affirmauerint, falsum pronuncient.

Quo pacto

q *Ratio enim cuius.* Nomen dicitur signũ rationis, hoc est conceptus formalis definitiui,

quia

quia quod nomine implicite significatur, id explicite significatur diffinitiuo conceptu. Dico autem, Rationis vocabulo intelligendum esse conceptum formalem, non autem obiectiuum: quoniam Aristot. plane ait, rationem esse definitionem: quæ sane appellatio, nisi quis abutatur vocabulis, conceptui obiectiuo accommodari non potest. Vnde placet, apud Aristotelem in definitionibus vniuocorum & æquiuocorum rationis vocabulo pro formali cõceptu potius accipiendum esse, quam pro obiectiuo, vt quidam volunt. De qua re superius *cap. 2. q. 2. Sect. 5.* nonnihil diximus. *nomen sit rationis signum.*

Ἔοικε δ' ὁ μὲν Ἡρακλείτου λόγος λέγων πάντα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἅπαντα ἀληθῆ ποιεῖν· ὁ δ' Ἀναξαγόρου, εἶναί τι μεταξὺ τῆς ἀντιφάσεως, ὥστε πάντα ψευδῆ. ὅταν γὰρ μιχθῇ οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε οὐκ ἀγαθὸν τὸ μῖγμα. ὥστε οὐδὲν εἰπεῖν ἀληθές.

Porro r Heracliti sententia, quæ omnia esse & non esse, asserit, vera omnia facere videtur: Anaxagoræ autẽ mediũ aliquid contradictionis esse, atque ita falsa esse omnia. Cum enim mixta sunt, nec bonum, nec non bonum, est mixtio ipsa: quo fit, vt nihil vere dicatur.

r *Porro Heracliti.* Duo errores sunt hactenus impugnati: vnus eorum, qui contradicentes simul veras esse dicebant, alter eorum, qui simul falsas, concesso medio inter contradicentes. Docet igitur Aristoteles hoc loco, *text.* 28. cui veterum prior, cui etiam posterior videatur tribuendus. Aduerte tamen hos errores non ita hoc loco tribui Heraclito & Anaxagoræ, quasi illi proprii eorum auctores extiterint; sed quia ex illorum dictis videantur sequi. Cum enim Heraclitus diceret, res omnes, quoad omnia continentur, mutari, nec vnquam vlla ex parte esse in eodem statu; quicquid autem omni ex parte mutatur, necessario debeat quoad omnia partim esse, partim non esse: efficitur, vt eius sentẽtia concludendum videatur, omnia simul esse, & non esse. Cum vero Anaxagoras omnia in omnibus commixta, & cõfusa esse diceret, etiam contradicentia vt bonum, & non bonum, eo quod, si quodlibet ex quolibet fieri videretur, tota autem mixtio nunquam fit eiusdem naturæ cum vllo eorum, ex quorum cõmixtione constat (neq; enim mulsum, verbi gratia, est aut vinum aut mel, quod idem accidit in cæteris) efficitur, vt apud illum videatur colligẽdum, omnia esse falsa. Nullũ enim attributum hoc pacto vere diceretur de vlla re, quod quidem esset medium cõtradictionis inducere. *Quibus auctoribus videantur ascribendi errores impugnati. Cur prior Heraclito. Cur posterior Anaxagoræ.*

Porro non sine causa vsus est Aristoteles, verbo *Videtur*, in ascribendis his erroribus Heraclito & anaxagoræ. Nam etsi videantur ex eorum sententia colligi (quod satis fuit, vt eorum loquendi licentiam hac tacita reprehensione notaret) non tamen re vera colliguntur, nisi Heraclitus putauit, quicquid aliqua ex parte de aliquo dicitur, dici de eo simpliciter: & Anaxagoras credidit, ex mixtione contrariorum sequi mixtionem contradicentium; quod verisimile non est. Nam quod ad Heraclitum attinet, cum ille posuerit, res omnes omni ex parte esse in continenti fluxu, potius existimauit nullam esse, quæ habeat esse simpliciter, quam omnia posse de illis simpliciter affirmari. Quo fit, vt potius ex eius sententia colligatur, omnia esse falsa, vt mirandum non sit, si ei quoque tribuatur cap. sequenti sententia eorum, qui omnia falsa esse asserebãt. Quod vero attinet ad Anaxagoram, etsi ille dixit, in qualibet re mixtum esse bonum, & non bonum; album, & non album, &c. nullo tamen modo credibile est, accepisse illum formaliter & vniuersaliter terminos negatiuos; sed pro rebus veris denominatis, vt non bonum pro vitio, & non album pro ebeno. Non sequitur ergo apud illum, nullum terminum negatiuum posse dici de lapide: latius enim patent termini negatiui, quam quatenus solas res veras denominant. Itaque adhuc Anaxagoræ sententia diceretur lapis non Chimæra, non substantia incorporea, &c. imo etiam non aqua, non ignis, &c. quia non ponebatur formaliter mixtus ex negationibus.

Ὅτι τὰ μοναχῶς λεγόμενα, καὶ τὰ κατὰ πάντων ἀδύνατον ὑπάρχειν.

Quæ vno modo dicuntur de omnibus dici non posse.

ΚΕΦ. Η'

CAPVT VIII.

Διωρισμένων δὲ τούτων, φανερὸν, ὅτι καὶ b τὰ

His a vero definitis, perspicuum est, & b quæ

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

His a vero definitis. Tandem hoc extremo capite refutat Arist. quædam absurda, quæ consequuntur hactenus impugnatas sententias, eorum scilicet, qui contradicentes simul veras esse dicebant, & eorum, qui simul falsas. Alterum absurdum est, nõ dari in rebus discrimẽ *Quid agatur in hoc capite.*

veri & falsi; alterũ, tolli de medio, distinctionem motus & quietis. Quod ergo ad prius absurdum attinet, colligit primũ e dictis perspicuũ esse, fieri nõ posse, vt vel omnia sint falsa, vel omnia vera. Nã cum determinatũ ac constitutum sit, necesse esse, vt altera cõtradictionis pars sit vera, altera falsa; perspicuũ est, nec omnia posse dici vera, nec omn a falsa. quæ tamẽ ex impugnatis sentẽtiis consequuntur. Nam cũ alii dicant, contradicentes esse simul veras, perspicue fatentur, omnia esse vera: cum vero alii asserunt esse simul falsas, non dubium est, quin concedant, omnia esse falsa; siquidem præter contradicentes nihil est tertium, vt ostensum est.

b τὰ μοναχῶς λεγόμενα, καὶ κατὰ πάντων, ἀδύνατον ὑπάρχειν, ὥσπερ τινὲς λέγουσιν· οἱ μὲν οὐθὲν φάσκοντες ἀληθὲς εἶναι (οὐθὲν c γὰρ κωλύειν φασὶν οὕτως ἅπαντα εἶναι, ὥσπερ τὸ τὴν διάμετρον σύμμετρον εἶναι) οἱ δὲ πάντα ἀληθῆ. σχεδὸν d γὰρ * αὐτοῖς οἱ λόγοι οἱ αὐτοὶ τῷ Ἡρακλείτου. ὁ γὰρ λέγων, ὅτι πάντα ἀληθῆ καὶ πάντα ψευδῆ, καὶ χωρὶς λέγει τῶν λόγων ἑκάτερον τούτων. ὥστ' εἴπερ ἀδύνατα ἐκεῖνα, καὶ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι. ἔτι e δὲ φανερῶς ἀντιφάσεις εἰσὶν ἃς οὐχ οἷόν τε ἅμα ἀληθεῖς εἶναι· οὐδὲ δὴ ψευδεῖς πάσας. καί τοι f δόξειεν ἂν μᾶλλον ἐνδέχεσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων.

* *Alexand. legit* οἱ τοιοῦτοι λόγοι.

b *quæ Vno modo, & quæ de omnibus dicantur, constare non posse, quemadmodum nonnulli dicunt, alij quidem nihil Verum esse asserentes (nihil c enim prohibere inquiunt, quo minus ita sint omnia, Vt diametrum esse commensurabilem) alij autem Vera omnia, fere d enim eorum sententia eadem sunt, quæ Heracliti. Qui enim Vera esse omnia, & falsa omnia pronunciat, separatim quoque Vtramque harum sententiarum statuit: quare si illa esse nequeũt, hæc etiam Vt sint, fieri nullo modo potest. Præterea, e sunt plane cõtradicentia, quæ nec simul Vera, nec simul falsa omnia esse possint, tametsi f ex iis, quæ dicta sunt, magis id effici Videri*

b *Et quæ Vno.* Ea, quæ vno modo dicuntur, & quæ de omnibus, non posse constare, pro eo dixit, ac superius dixisset, fieri non posse, vt vno modo dicantur omnia, nempe aut omnia vera, aut omnia falsa.

c *Nihil enim prohibet* Hoc est nihil prohibet, quo minus omnia perinde sint falsa, vt falsum est, diametrum esse commensurabilem lateri. quod quidem ita falsum est, vt verum esse non possit. Sane hi non solum credebant, nullam esse veritatem actu, sed ne potestate quidem.

Occurritur obiectioni.

d *Fere enim eorum sententia eadem sunt, quæ Heracliti. Qui enim Vera esse omnia, & falsa omnia pronunciat, separatim.* Ne verba hæc ad vtrosque recitatos Philosophos referantur, obstare videtur id, quod ad finem superioris capitis dictum est. Hoc enim solum Heraclito tributum est eo loco, quod ex eius sententia videatur sequi, omnia esse vera: hic autẽ vtraque sententia illa tribuitur, & quod omnia sint vera, & quod falsa omnia. Nihil tamen re vera obstat quominus ad vtrosque referri possint. Namque Heraclitus dum omnia vera esse cõfitetur, omnia etiam falsa esse dicere cogitur. Affirmatiua enim pronunciata, si vera sunt, negatiua reddunt falsa; & vicissim affirmatiua arguũtur falsa, si negatiua sunt vera. Ita patet ex Heracliti sententia sequi, omnia esse tum vera, tum etiam falsa, quod diuisim dixerant recitatæ sententiæ. Coactus est autem Aristoteles adhibere hanc tertiam sententiam, ne quis illum ineptæ diuisionis argueret. Etenim non solum, si omnia essent vera, aut omnia falsa, sed etiam, si omnia essent vera simul, & falsa omnia, dicerentur vno modo, hoc est sine discrimine veri & falsi. Docet ergo Aristoteles hanc quoque sententiam ex dictis refutatam relinqui. Nam si nec omnia sunt vera, nec omnia falsa, perspicuum est, non esse omnia vera simul ac falsa.

Primũ argumentum particulare contra eos, q tollunt discrimen Veri & falsi.

e *Præterea sunt plane contradicentia, quæ nec simul Vera nec simul falsa, &c.* Quod generaliter dixerat ex iis, quæ dicta sunt, euerti sententiam eorum, qui distinctionem veri & falsi de medio tollebant, id modo adhibitis particularibus argumentis concludit. Vnum est, quod de quibusdam contradicentibus nemo dubitare possit, quin verum & falsum diuidant, qualia sunt verum esse, & non esse verum, esse ens & non esse ens: vt superiori capite dixerat. aut, quemadmodum Alexander ait, vt, diametrum esse commensurabilẽ, & non esse commensurabilem, & breuiter, omnes contradicentes, quarum altera est necessaria, altera impossibilis.

Secundum.

f *Tametsi ex iis, quæ dicta sunt, magis id effici Videri potest.* Quoniam aduersarii, ii saltem qui pertinaciter propositum defendunt, facile negabunt ita rem habere in quibusuis contradicentibus, ait Aristoteles, plus virium esse in iis, quæ superius non semel dicta sunt de determinata significatione nominum. Proinde adhibitis definitionibus iis, quæ nominibus veri & falsi respondent, longe efficacius apud hos rem posse confici. Cum igitur nullam

aliam

aliam explicationem veri & falsi pronunciati afferre possint, nisi quæ superiori capite adducta est, ex ea autem plane sequatur, si altera contradicentium sit vera, alteram necessario esse falsam; & vicissim, si altera falsa, alteram esse veram; efficitur, vt nullo pacto dicere possint, omnia esse vera, vel omnia esse falsa. Quod autem ex definitionibus veri & falsi id sequatur, perspicuum est. Si enim res est, certe qui illam affirmat esse, verum dicit; qui negat, falsum. Si vero res non est, quisquis illam esse negat, verum pronunciat; quisquis affirmat, falsum ait, vt ex ipsis definitionibus perspicuum est. Ita patet, ex veri & falsi explicatione, semper affirmationem & negationem eiusdem de eodem verum & falsum diuidere; atque ita, nec omnia pronunciata esse vera, nec omnia falsa.

Locus hic, cum dicitur *quod si nihil, &c.* varie legitur & intelligitur. Nos secuti sumus probabiliorem lectionem, quam ex quibusdam codicibus refert Alexander. Græci, qui nunc extant, sic habent: εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο, ἢ τὸ ἀληθὲς φάναι, ἀποφάναι ψεῦδός ἐστι, &c hoc est, *Quod si nihil est aliud, quam verum affirmare, aut falsum negare, &c.* Cuius membri (si cui placet) hæc forsitan fuerit sententia: Quod si nihil aliud est verum, quam id, quod est affirmare, & id, quod non est, negare, &c. vt *Esse* sumatur pro vero, & vicissim, *Verum, ac Falsum* pro esse, & non esse.

μένων. ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας τοὺς τοιούτους λόγους αἰτεῖσθαι δεῖ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς ἐπάνω λόγοις, οὐχὶ εἶναί τι ἢ μὴ εἶναι, ἀλλὰ σημαίνειν τί. ὥστε ἐξ ὁρισμοῦ διαλεκτέον λαβόντας τί * σημαίνει τὸ ψεῦδος, ἢ τὸ ἀληθές.

Εἰ δὲ μηθὲν ἄλλο * τὸ ἀληθὲς, ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι, ψεῦδός ἐστιν, ἀδύνατον πάντα ψευδῆ εἶναι· ἀνάγκη γὰρ τῆς ἀντιφάσεως θάτερον εἶναι μόριον ἀληθές.

Ἔτι g εἰ πᾶν ἢ φάναι, ἢ ἀποφάναι ἀναγκαῖον, ἀδύνατον ἀμφότερα ψευδῆ εἶναι. θάτερον γὰρ μέρος τῆς ἀντιφάσεως ψεῦδός ἐστιν. συμβαίνει h δὴ καὶ τὸ θρυλλούμενον πᾶσι τοῖς τοιούτοις λόγοις, αὐτοὺς ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν. ὁ μὲν γὰρ πάντα ἀληθῆ λέγων, καὶ τὸν ἐναντίον αὐτοῦ λόγον ἀληθῆ ποιεῖ· ὥστε τὸν ἑαυτοῦ

οὐκ

Codices Græci habēt σημαίνει: sed omnes interpretes legūt σημαίνει.

** Hanc lectionē refert Alexander. Codices, qui nunc extant sic habent; ἢ τὸ ἀληθὲς φάναι ἢ ἀποφάναι ψεῦδός ἐστιν, &c.*

videri potest. Verum ad omnes huiusmodi sententias petere oportet, quemadmodum & in superiori disputatione dictum est, non quidem esse aliquid aut non esse, sed aliquid ab eis significari. Ita ex definitione disserendum est, sumendo quid falsum, aut verum significet. Text. 29.

§ Quod si nihil aliud est verum, quam affirmare, aut negare, itemque falsum, fieri non potest, vt omnia falsa sint: necesse est enim, vt vera sit altera contradictionis pars.

Præterea g si quiduis aut affirmare, aut negare necesse est, fieri non potest, vt vtraq; falsa sint. altera enim contradictionis pars falsa est. Illud h etiam tritum his omnibus sententiis accidit, vt ipsa se ipsas perimant. Qui enim ait, vera esse omnia, contrariam quoque huius sententiam veram facit: quare & suam non

veram

g *Præterea si quiduis aut affirmare, aut negare necesse est, fieri non potest, vt vtraque falsa sint altera enim cōtradictionis, &c.* Tertiū adhibet argumentum, quod huiusmodi est: Quicquid affirmatur, aut negatur, vere affirmetur aut negetur necesse est, vt perspicuum est ex iis, quæ superiori capite dicta sunt (ex eo enim, quod ostensum est, nullum esse contradictionis medium, plane sequitur, alteram saltem contradictionis partem esse veram) igitur fieri nō potest, vt omnia sint falsa. Altera enim, inquit, pars contradictionis (*subaudi tantum*) falsa sit necesse: quod quidem explicationis, non probationis, causa videtur adiectum. Nisi illud *Falsa*, pro verbo *Vera*, irrepsit vitio librariorum. quod valde probabile est. hoc autem pacto non oportebit subaudire particulam *Tantum*. Itaque hoc argumentum particulare est. sic enim probat, fieri non posse, vt omnia sint falsa, vt non concludat, fieri non posse, vt omnia sint vera. Tertium.

h *Illud etiam tritum his omnibus sententiis accidit, &c.* Quartum adiicit argumentum, quod tam ostendit fieri non posse, vt omnia sint vera, quam vt omnia sint falsa. Vis argumenti in eo posita est, quod huiusmodi sententiæ seipsas tollant, ac perimant, vt trito sermone dici solet. Quod ideo adiectum esse ait Alexander, quia ante illum Plato in Theæteto eodem argumento contra huiusmodi sententias vsus fuerat, quod tunc inter eius sectatores trito sermone vulgatum erat. Quod vero illæ seipsas tollant ac refellant, perspicuum est. Nam qui dicit omnia esse vera, veram esse asserit oppositam enunciationem, siue quæ ait, nihil esse verum, siue quæ ait, non omnia esse vera. Harum autem vtralibet euertit primam illam. Qui namque ait, Nihil esse verum, aut Non omnia esse vera, plane negat omnia esse vera. Qui vero asserit omnia esse falsa, se quoque falsum dicere affirmat, cum ait, falsa esse omnia. Ita fit, vt vtraque sententia se ipsam refellat ac euertat. Quartum. Pronunciata seipsa euertentia.

οὐκ ἀληθῆ· ὁ γὰρ ἐναντίος, οὔ φησιν εἶναι αὐτὸν ἀληθῆ· ὁ δὲ πάντα ψευδῆ, καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. ἐὰν i δ' ἐξαιρῶνται, ὁ μὲν τὸν ἐναντίον, ὡς οὐκ ἀληθὴς μόνος ἐστίν· ὁ δὲ τὸν αὐτὸν αὐτοῦ, ὡς οὐ ψευδής, οὐδὲν ἧττον ἀπείρους συμβαίνει αὐτοῖς αἰτεῖσθαι λόγους ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς. ὁ γὰρ λέγων τὸν ἀληθῆ λόγον ἀληθῆ, προσυπακούεται τό, ὅτι ἀληθής, τοῦτο δ' εἰς ἄπειρον βαδιεῖται.

Φανερὸν k δ' ὅτι οὐδ' οἱ πάντα ἠρεμεῖν λέγοντες, ἀληθῆ λέγουσιν, οὐδ' οἱ πάντα κινεῖσθαι. εἰ μὲν γὰρ ἠρεμεῖ πάντα, ἀεὶ ταὐτὰ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ ἔσται. φαίνεται δὲ τοῦτο μεταβάλλον. ὁ γὰρ λέγων, ποτὲ, αὐτὸς οὐκ ἦν, καὶ πάλιν οὐκ ἔσται. εἰ l δὲ πάντα κινεῖται, οὐθὲν ἔσται ἀληθές. πάντα ἄρα ψευδῆ. ἀλλὰ δέδεικται ὅτι ἀδύνατον.

veram. cōtraria enim, eam veram non esse dicit. Quæ autem falsa omnia esse pronunciat, ea etiam se ipsam falsam declarat. Quod si i excipiant, ille quidem contrariam, vt quæ sola non sit vera, hic autem suam ipsius, vt quæ falsa nō sit, efficitur nihilominus, vt iĳ infinitas orationes veras & falsas postulent. Qui enim veram orationem, veram esse ait, subaudit hoc, quod vera sit: hoc autem in infinitum progredietur.

Illud k etiam perspicuum est, neque eos, qui dicunt omnia quiescere, neque eos, qui moueri omnia, verum dicere. Nam si omnia quiescunt, semper eadem vera & falsa erunt. at hoc mutari videtur. qui enim ita dicit, aliquando ipse non erat, & rursus non erit. Sin l autem mouentur omnia, nihil verū erit. falsa igitur omnia. At demonstratum est, id fieri nō posse.

Aduersariorum ficta responsio.

i *Quod si excipiant.* Dicat aliquis fortasse, aduersarios non proferre has sententias absque exceptione. Qui enim ait omnia esse vera, forsitan excipiat oppositam enunciationem, tum contrariam, tum etiam contradicentem. Qui autem dicit omnia esse falsa, forsitan illam ipsam excipiat, qua id pronunciat. Quare non effici, vt huiusmodi sententiæ, si recte intelligantur se ipsas refellant.

Refutatio.

Huic responsioni occurrit Aristoteles fieri non posse, vt auctores harum positionum, eas duntaxat enunciationes excipiant, si modo veras sententias proferre velint. Nam, vt a posteriori sententia incipiamus, fieri non potest, vt ea sola sit vera, quæ asserit omnia esse falsa. Si enim ea est vera, illa etiam erit vera, quæ asserit illam esse veram; & rursus ea, quæ asseruerit veram esse eam, quæ asserit illam esse veram, & sic deinceps in infinitum. Quare falsa erit eiusmodi exceptio. Falsa quoque erit exceptio prioris sententiæ, si solam oppositam enunciationem a veris exceperit. Nam cum eæ omnes sint falsæ, quæ falsam enunciationem veram esse dicunt, illa etiam erit falsa, quę eiusmodi oppositam veram esse dixerit. Et rursus ea, quæ dixerit veram esse hanc ipsam, quæ illam veram esse affirmat, atque ita deinceps in infinitum. Necesse igitur erit, vt hi auctores postulent excipi infinita a suis pronunciatis, si veras sententias proferre velint. Verum his exceptis adhuc emergent alia infinita, quæ excipienda sint, vt ab ea, quæ omnia falsa esse affirmat. Quod verum sit excipi infinita; & quod verum sit dicere verum esse excipi infinita, & ita in infinitum. Ab ea vero, quæ omnia asserit esse vera, Quod falsum sit excipi sola opposita, &, Quod falsum sit dicere verum esse excipi sola opposita, & ita in infinitum. Quare effugere nullo modo possunt hæ sententiæ quin seipsas refellant, ac euertant.

Impugnatas sententias videri tollere distinctionem motus & quietis.

k *Illud etiam perspicuum.* In hac posteriori capitis parte refutat Aristoteles, alterum absurdum eorum, quæ in hoc capite ab illo refutanda diximus, nempe, tolli de medio distinctionem motus & quietis, quod ipsum ex supra impugnatis sententiis videtur consequi, aut certe illis esse consentaneum. Si enim omnia sunt vera, nullus datur motus, quandoquidem motus facit rem aliter habere nunc quam antea. quo fit, vt enunciationes, quæ priorem rei statum pronunciabant, iam nunc sint falsæ. Quod si omnia sunt falsa, nulla est rerum quies. Si enim certus aliquis rerum status daretur, aliquid certum ac proinde verum de rebus pronunciari posset. Vtramque igitur sententiam refellit Arist. & eam, quæ asserit omnia quiescere, &

Non omnia quiescere.

eam, quæ omnia moueri. Quod enim non omnia quiescant, ex eo patet, quia isto modo quæ vera essent, semper essent vera, quæ autem falsa, semper falsa, quādoquidem absque mutatione alicuius rei non transit enunciatio ex vera in falsam, nec ex falsa in veram. Nūc autem plerasque enunciationes, fieri videmus ex falsis veras, & ex veris falsas; vt, Socrates loquitur, Socrates non loquitur.

Hoc loco verba illa *semper eadem vera & falsa erunt*, hunc sensum habent. Omnia, quæ vera sunt, semper vera erunt, & omnia, quæ falsa, semper falsa, vt coniunctio, Et, non copulet verum & falsum, respectu eiusdem subiecti, sed diuersas propositiones ex contrariis prædicatis, & subiectis.

Non omnia moueri.

l *Sin autem mouentur.* Quod vero non omnia moueantur, duobus argumentis ostendit. Vno, quia si omnia mouentur, nihil est verum, sed omnia falsa. quod ostensum est, fieri nō posse. Consequentia præterquam quod Veteribus probatur, ex eo patet, quia veritas consistit in quadam

in quadam firmitate, & stabilitate. Vel etiam ex eo, quia quod mouetur quatenus aliquod esse acquirit, nondum est secundum illud esse. quo fit, vt si nulla ex parte quiescat, nulla ex parte sit: qua vero ratione res non est, ea ex parte vera dici non potest. Altero, quia omnis mutatio eget subiecto, quod in aliquo eodem esse permaneat, & ex vno termino in alterum pergat, alioqui nihil mutaretur. Vt enim Socrates mutetur loco, aut ex ignorante sapiens fiat necesse est, vt saltem hoc, quod ipse permaneat idem sub vtroque termino, stabile in eo sit: alioqui sit subiectum eius mutationis sub termino a quo fuit Socrates, & in termino ad quem non erit Socrates, non erit vtique Socrates mutatus: quod idem de cæteris rebus eodem modo concluditur. Nec solum hoc in mutatione accidentaria necesse est eueniat, sed etiam in substantiali. Nihil enim ex altero generabitur, aut in alterum corrumpetur, nisi ex altero in alterum materia eadem permanens transeat. Ita patet quo pacto vel ex ipsa mutationis natura colligatur, non omnia continenti mutatione variari.

Subiectum mutationis stabilitatē aliquam habere.

ἀδυνάτων. ἔτι ἀνάγκη τὸ ὂν μεταβάλλειν. ἔκ τινος γὰρ εἴς τι ἡ μεταβολή. ἀλλὰ m μὴν, οὐδὲ πάντα ἠρεμεῖ, ἢ κινεῖταί ποτε, ἀεὶ δ' οὐθέν. ἔστι γάρ τι, ὃ ἀεὶ κινεῖ τὰ κινούμενα, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν, ἀκίνητον αὐτό.

posse. Praeterea necesse est, vt id, quod est, mutetur: ex aliquo enim in aliquid mutatio est. At vero m *neq; omnia interdum quiescunt, interdum mouentur, semper autem nihil. est enim aliquid, quod semper mouet ea, quæ mouentur; primumq; mouens, quod ipsum immobile est.*

m *At vero neq; omnia.* Ne quis ex eo, quod ostensum est, neque omnia semper quiescere, neque omnia continenter moueri, forsitan putet, Aristotelis sententiam esse, res omnes esse eiusdem naturæ, vt interdum moueantur, interdum quiescant; nihilque esse, quod aut semper moueatur, aut semper quiescat: occurrit ille, se id minime sentire. quippe qui docuerit 8. libro Physicorum dandum esse necessario aliquod primum mouens, quod perenni motu moueat omnia, quæ mouentur, quod ipsum sit immobile.

Aristot. sententia de primo motore.

Esset autem hoc loco tractanda quæstio ea contra Pyrrhonios, & quosdam Academicos, nonnullosque alios Philosophos, *Deturne in rebus syncera pronunciatorum veritas, eademq; certa & determinata.* &, *Num ea a nobis percipi possit.* Sed ne volumen plus iusto excrescat, differenda est potius in cap. quartum, & quintum libri vndecimi, quo loco Aristoteles iterum de eadem re agit.

Reiicitur in librum 11. *quæstio de certa pronunciatorum veritate.*

FINIS QVARTI LIBRI.

Nn

INDEX
RERVM ET VERBORVM IN VOLVMINIS HVIVS

TOMO PRIORE INPRIMIS MEMORABILIVM LOCVPLETISSIMVS & accuratissimus; vbi numerus, paginam; litera vel literæ paginæ quotam partem significant. Nota, nos literis ob maiuscularum penuriam minusculis vti coactos esse.

Anaxime-

D

F.

formæ

L

N.

O.

P.

Q

Vete-

FINIS.

IMPRESSVM FRANCOFVRTI AD MOENVM, typis Ioannis Saurij, impensis Lazari Zetzneri, & Ioannis Schonvvetteri.

Anno M. D. XCVIIII.